

PAMĚTI PANSTVÍ VEVERSKÉHO.

Sepsal

KAREL EICHLER,
farář ve Veverské Bytyšce.

V BRNĚ 1891.

Nákladem vlastním. — Tiskem mor. akc. knihtiskárny v Brně.

Život a dílo P. ThDr. Karla Eichlera

Publikace Paměti panství veverského, kterou vydal P. Karel Eichler již před více než sto lety (1891), nepozbyla dodnes, až na výjimky, nic ze své platnosti a je stále nepostradatelnou příručkou jak pro historika, zabývajícího se regionálními dějinami, tak pro každého obyvatele Veverské Bítýšky a jejího okolí, jemuž poskytuje vzácnou možnost seznámit se s minulostí svého kraje. Na svou dobu byla Eichlerova kniha dílem mimořádným, nemajícím v regionální historiografii srovnatelné obdoby. Autor vydal své Paměti panství veverského nákladem vlastním, jenž podle některých údajů činil pouhých tři sta výtisků, takže si již v roce 1923 stěžuje veverskobítýšský kronikář Jan Škára, že knihu nelze nikterak opatřit, a jako svůj velký úspěch dokládá jeden výtisk, který se mu podařilo obstarati pro místní veřejnou knihovnu (Kronika..., s.1).

Všech těchto skutečností si bylo vědomo zastupitelstvo obce Veverská Bítýška, když rozhodlo vydati při příležitosti sto padesátého výročí narození spisovatelova (* 1845) reprint původní Eichlerovy práce a umožnit tak konečně větší rozšíření jak díla samého, tak také lepší znalosti místní historie, na níž zejména lze budovat pozitivní vztah k naší vlasti.

* * *

P. Karel Eichler se narodil 13. ledna 1845 ve Velkém Meziříčí z měšťanských rodičů Jakuba a Anny jako druhý ze šesti dětí. Jeho otec byl krupařem a vlastnil malý obchod, který však nestačil uživit početnou rodinu, takže musel často jezdit za obchodem až do Brna. Jak sám K. Eichler několikrát na různých místech poznamenává, otec v něm již v mládí objevil vysoké nadání a snažil se mu všemožně obstarat vzdělání. Proto jej po dokončení obecné školy posílal i do místní soukromé nižší reálky. Po absolvování dvou tříd této školy jej otec, na radu Karlova bratrance P. Floriána Eichlera, vyslal ke studiu na německé gymnázium do Brna (české gymnázium tehdy v Brně nebylo). Zde Eichler úročil i své hudební nadání - hned v první třídě navštěvoval dobrovolně zpěvackou fundaci starobrněnskou, kde řídil zpěv Pavel Křížkovský. Zřejmě již do této doby tak lze umístit počátek Eichlerova bezmezného obdivu a později i přátelství ke Křížkovskému, jenž vyústil v roce 1904 vydáním velké monografie o tomto moravském skladateli. Poté se stal budoucí spisovatel fundatistou v brněnském minoritském klášteře, načež byl přijat do chlapeckého semináře. Po celou dobu svých gymnaziálních studií jej bratranec Florián štědře podporoval.

Po maturitě v roce 1866 vstoupil na podzim téhož roku do brněnského alumnátu (Liber parochialis..., s. 268, Tumpach, Podlaha III., s. 730-732, Bílek, Zháněl). V tomto prostředí, prodchnutém vlasteneckým duchem, jenž tam vanul zejména jako dědictví v Eichlerově době ještě velmi nedávného působení Františka Sušila, v prostředí, jež dalo Moravě celou plejádu vlasteneckých kněží - literátů, nemohl nadaný Eichler zůstat nezasažen kulturním děním. Začal záhy

publikovat ve zdejšímu časopise bohoslovců Museum, jehož vzniku byl bezprostředně přítomen (časopis počal vycházet v listopadu 1866). Příspěvky otištěné v Museu reflektovaly bytosné zájmy mladého bohoslovce. Týkaly se především církevní hudby, jejíž dějiny zde autor v průběhu několika ročníků časopisu podával formou jednotlivě publikovaných kapitol. Podrobně se pak zabýval v Museu také dějinami alumnátní hudby, jíž byl ostatně aktivním tvůrcem. Záhy po svém vstupu do alumnátu se totiž Eichler stal varhaníkem a posléze i ředitelem místního kůru i pěveckého sboru. Tato jeho činnost nezůstala utajena ani Křížkovskému, který si hudebně zapáleného bohoslovce vybral jako svého asistenta při řízení oslav milénia úmrtí sv. Cyrila na Velehradě v roce 1869 (Tumpach, Podlaha III., s. 730).

Svá studia úspěšně dovršil a na kněze byl Eichler vysvěcen ve svých dvaceti pěti letech v roce 1870. Jeho první kaplanská a administrátorská místa se našla na Moravském Slovácku - v Hovoranech (kde mj. založil Občanskou záložnu), Kúrdějově a Hodoníně (Liber parochialis..., s. 268).

Vědecké sklony a teologická erudovanost mladého kněze nezůstaly neznámy na konsistoři, takže již po dvouletém kaplanování vysílá brněnský biskup Karel Nöttig Eichlera na doktorandské studium do Říma, konkrétně na rakousko-německý ústav Anima. Byl to původně poutní dům, založený v roce 1399 resp. 1406. V době, kdy jej Eichler přijal za své dočasné bydliště, pravidelně dlelo v ústavu 15-20 způsobilých kněží, kteří zde studovali zejména círevní právo a mimo to zde měli kaplanské povinnosti. Rektorem ústavu byl v Eichlerově době Čech - msgr. dr. Karel Jaenig, horlivý vlastenec, jenž chovance rád vodil v Římě po stopách, které jim připomínaly jejich vlast. Tyto vycházky s rektorem zúročil spisovatel po dvaceti letech, kdy vydal vlastním nákladem publikaci **Římské upomínky na naši vlast** (Brno 1892). Do doby Eichlerova působení v Animě spadají také počátky jeho spolupráce s listem Hlas, s nímž pak byl spisovatel více či méně spojen až do své smrti. V dobách, kdy v Hlasu poprvé vyšel Eichlerův příspěvek (stalo se tak 17. ledna 1873 článkem **Český dům v Římě**), měl za sebou časopis již dvacet pět let existence. Za tu dobu se ovšem z původně čistě nábožensko-kulturního periodika, tak jak jej koncipovali zakladatelé František Sušil a Matouš Procházka, změnil v bojovný katolický "týdeník politicko náboženský" (Tumpach, Podlaha IV., s. 960) mladé sušilovské generace v čele s P. Josefem Klímou, striktně obhajující výsledky prvního vatikánského koncilu a zájmy politického hnutí moravských katolíků, jejichž hlavou byl hrabě Egbert Belcredi.

Je pozoruhodné, že za necelé tři roky po svém návratu z Itálie (1874), z níž přijel jako doktor kanonického práva, byl Eichler jmenován šéfredaktorem tohoto listu. Stalo se tak v roce 1877, tedy pět let po zveřejnění svého prvního příspěvku! V té době již však Eichler také působil jako profesor církevního dějepisu a práva na brněnském bohosloveckém ústavě a roku 1876 byl jmenován konsistorním radou brněnským, takže by své povinnosti šéfredaktorské jen stěží mohl zvládat, kdyby neměl v redakci i administraci zdatného pomocníka - Adolfa Růžičku. (Růžička působil v redakci hlasu od té doby nepřetržitě až do roku 1893. Samotný Hlas se v roce 1885 transformoval na politický

deník. Zanikl v roce 1918 a náhradou za něj počaly v roce 1919 vycházet Občanské noviny. Poslední v přímé řadě katolicky orientovaných deníků, jichž byl Hlas bezprostředním předchůdcem, byla Lidová demokracie, zaniklá v červenci 1994).

Eichler převzal redakci po J. Klímovi v době více než krušné. Moravští poslanci totiž v té době zanechali pasivní politiky a vstoupili aktivně do říšské rady, s výjimkou ovšem hraběte Belcrediho, který jako jediný zachovával solidaritu s poslanci českými, kladoucimi trpný odpor ještě nějakou dobu. Hlas samozřejmě hájil stanovisko Belcrediho, takže útoky ze všech stran se na redakci, potažmo Eichlera samého, jen hrnuly. Tato situace znechutila Eichlerovi politickou práci pro celý zbytek života a přispěla zřejmě svým dílem i k tomu, že přijal v roce 1880 faru ve Veverské Bítýšce.

Pro osobní život Eichlerův však měla práce v redakci Hlasu značný význam. Během svého dvouletého redakčního působení (na konci roku 1878 uvolnil šéfredaktorské místo Janu Novotnému a hned od ledna 1879 počal Hlas vycházet dvakrát týdně) zde našel několik přátel, s nimiž jej od té doby pojil pevný vztah až do konce života. Tak od roku 1871 počal v Hlasu publikovat P. Václav Kosmák (1843–1898), který se do srdcí moravského lidu zapsal zejména drobnými fejetony, črtami a povídkami, jež jakožto pravidelná rubrika dostaly v roce 1873 v Hlasu název Kukátko. Tyto prózy, mnohdy humorně a satiricky laděné, měly vlastně jediný cíl - bojovat proti nevěrectví, nevlastenectví a různým vadám venkovského i maloměstského života. Kosmák sám měl ovšem ctížádost být romanopiscem a několik jeho románů z městského prostředí, které bývají literární vědou označovány jako prenaturalistické, také vyšlo, nicméně jako Kukátkář, jak byl označován i svými přáteli, byl neskonale populárnější. Kněžsky působil Kosmák nejdéle v Tvarožné u Brna (1877–1893), odkud také podnikal výlety za přítelem Eichlerem do Veverské Bítýšky a kde jej Eichler zastupoval při jeho léčení v Luhačovicích v roce 1879. Kosmákovou zásluhou byl ostatně v Tvarožné vybudován nový kostel. Když Kosmák v roce 1898 předčasně zemřel, dal Eichler převézt jeho tělesnou schránku do Brna a postaral se o to, aby mu, zejména pomocí sbírek mezi kněžími, byl postaven důstojný pomník. I po přítelově smrti pak zůstal Eichler horlivým propagátorem Kukátkářova díla (Vychodil, s. 635n.).

Fejetony v Hlasu uveřejňoval také jiný Eichlerův přítel, pozoruhodný polyglot František Vymazal, známý zejména svými drobnými učebnicemi, v nichž sliboval "snadno a rychle" výuku cizím jazykům. Jak poznamenává jeho životopisec A. Gregor, daly tyto knihy pro "*praktickou jazykovou potřebu našim lidem mnoho*" (Gregor 1967, s. 51). Vymazal byl samotář, nemluva, škarohlíd, podivín a přímo legendární bohém a přes svoji pracovitost žil neustále na pokraji bídy. Eichler byl jedním z jeho nemnoha přátel. Vymazal jej často navštěvoval ve Veverské Bítýšce, kde jejich pozoruhodné společenství doplňoval již zmíněný Václav Kosmák (Gregor 1959, s. 130).

V Hlase se také během Eichlerova redaktorství nemohl neprojevit kulturní rozhled jeho osobnosti. Na Eichlerův podnět byl na počátku května 1878 založen list pro poučení a zábavu Obzor, jako čtrnáctidenní beletristická příloha

Hlasu. Jeho odpovědným redaktorem se stal Adolf Růžička, duší však básník Vladimír Šťastný, jenž tuto přílohu také roku 1880 osamostatnil. Také do Obzoru Eichler neopomněl přispívat i po svém odchodu z redakce.

Jak jsme již byli výše poznamenali, byl Karel Eichler 16. října 1880 instalován na faru ve Veverské Bítýšce. Do knězova života tak znovu vstoupil jeho o dvacet let starší bratranec Florián Eichler (* 4. května 1825 ve Velkém Meziříčí, † 27. října 1902 jako děkan rosický), jenž byl přímým spisovatelovým předchůdcem (sloužil v Bítýšce v letech 1871-1880).

Změna to musela být pro člověka, uvyklého kulturnímu ruchu moravské metropole, značná. Právě poklid moravského venkova však na Eichlera působil zjevně přímo blahodárně, neboť období jeho farářování ve Veverské Bítýšce patří bezesporu k spisovatelsky nejvýznamnějšímu úseku jeho života. Sám spisovatel k tomuto poznamenává ve farní kronice pouze lakonicky, že *"ve volném čase pěstoval hudbu a věnoval se pracem literárním, beletristickým a dějepisným a s obcí snažil se povždy zachovat přátelské styky"* (Liber parochialis, s. 268). Bítýšský kronikář tuto poměrně kusou informaci poněkud rozvádí, když píše, že *"život jeho zde byl prostý. Obýval na faře světnici v přízemí od vchodu na pravo a zde, obklopen obrovským množstvím spisů a knih, pracoval často dlouho do noci. Povahou byl vážný, přitom však jednal a hovořil s každým srděčně a přátelsky. I. humorný býval, zvláště v úzkém kruhu svých přátel, nebo když jej navštívil z Brna Vymazal a jiní. I do čtenářského spolku častěji zašel a cvičil zde zpěv sborový. Pro svou povahu a učenost získal si zde obecně vážnosti a přízně"* (Kronika..., s. 11).

Řady Eichlerových přátel ve Veverské Bítýšce rozhojnil především místní nadučitel Jan Dvořák (* 29. dubna 1844 ve Křoví, † ve Veverské Bítýšce 10. července 1897), jenž v Bítýšce sloužil plných třicet let, za což byl také ke konci života jmenován čestným občanem. Dvořák učil žáky především hudbě a církevnímu zpěvu, není tedy divu, že si s Eichlerem hned na počátku jeho kněžského působení v Bítýšce padli do noty.

Je jisto, že příjezd Eichlerových přátel, zejména slavného Kukátkáře, budil v poklidném městečku zaslouženou pozornost. Kosmák, který zde slavil v roce 1888 svůj svátek (mimochodem, přišel do Bítýšky spolu se svým přítelem dr. Ludvíkem Kalvodou z Tvarožné pěšky), tu byl dokonce poctěn hudebním zastaveníčkem s lampiony, jež zorganizoval právě nadučitel Dvořák (Vychodil, s. 303). Znamé byly také Eichlerovy vycházky s přáteli do okolí. Tak např. v roce 1890 se vydal s Kosmákem a Václavem Oharkem, svým spolužákem z alumnátu a pozdějším autorem zpracování Tišnovského okresu Vlastivědy moravské (s Oharkem se ovšem blíže seznámil během svého působení na Slovácku), na Pernštejn (Eichler 1916).

Během svého působení ve Veverské Bítýšce se Eichler nevyhýbal ani veřejným funkcím. K těm nejvýznamnějším zajisté patřil post místopředsedy místní školní rady, na nějž byl zvolen v březnu 1890 (Kronika..., s. 26).

Evidentně pod vlivem Kosmákovým začal Eichler v této době publikovat také povídky beletristické, z nichž nejdelší a možno říci i nejzdařilejší - **Venkovská učitelka** vyšla později i knižně pod titulem **Učitelka** v Zábavné

bibliotéce u benediktinů v Brně roku 1899. Tyto své beletristické pokusy publikoval zejména v Hlase (1886-1888), ale také v Moravské Orlici a Ottově kalendáři. V beletrii však Eichler doma rozhodně nebyl, což také zřejmě sám naznal, takže po roce 1888 se již u něj s takovouto tvorbou nesetkáváme.

Jedním z bezesporu nejvýznamnějších děl Karla Eichlera, jehož vznik připadá do autorova bítýšského období, je vydání dvou svazků publikace **Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku**. První vyšel v Brně roku 1887, druhý o rok později, oba jako součást Bibliotéky spisů poučných vydávané Dědictvím ss. Cyrila a Metoděje, oba pak také v neuvěřitelném desetitisícovém nákladě! Jde vlastně o první díl Poutní knihy, kterou Dědictví již od roku 1875 připravovalo a avizovalo. Druhý díl Poutní knihy - Modlitby a písně - vyšel v roce 1894 a sestavili ji František a dr. Tomáš Korcovi. (Dědictví... byla vlastně nadace moravských kněží pro vydávání knih, usilující o "zvelebení lidu moravského", založená v roce 1850 Sušilem a jeho žáky). Eichlerovo dílo obsahuje obecný úvod o poutích i o tom, jak je konati, a poté popis 115 poutních míst na celkově 790 stranách tisku! Poutní místa v knize Eichler rozděluje do čtyř celků - popisuje zvláště místa zasvěcená nejsvětější Trojici či některé ze tří božských osob, dále mariánská poutní místa a milostivé obrazy, následují poutní místa sv. Anny a konečně místa zasvěcená ostatním světcům. Zcela pak vyděluje Velehrad jako kolébku víry Slovanů. Práci na prvním díle ukončil, jak sám v předmluvě poznamenává, v roce 1886, v druhém díle pak přičinil ještě některé opravy či doplnění jako ohlasy na vydání prvního svazku.

Recenze na knihu byly vesměs velmi příznivé. Je vyzdvihována skutečnost, že autor probouzí "*u moravského lidu cit historický a vlastenecký*", vyzvedáván je i jeho ušlechtilý sloh (Časopis katolického duchovenstva 1887, s. 569-570). Po vydání druhého dílu Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého (roč. V. 1888, s. 186) s uspokojením konstatuje, že se v II. části "*potkáváme téměř krok co krok s výzkumy a teoriemi v našem časopise zastávanými,*" a doporučuje autorovi rozšířit toto studium i na poutní místa v "*zemích okolních Moravanům odpradávná milá...*", aniž by tušil, že tento materiál měl již Eichler připraven, nicméně práce pro Dědictví nebylo využito a spis zůstal pouze v rukopise (Tumpach, Podlaha III, s. 731).

V srpnu roku 1887 se také v Hlase začaly objevovat Eichlerovy články o chudobinství, v nichž se zabývá chudobou a jejím společenským řešením, podává nástin historického vývoje chudobinských ústavů na Moravě a posléze i přehled a výtah právních předpisů souvisejících s chudobou. Koncem téhož roku, žádán, jak sám píše, aby vydal články o chudobinství ve zvláštní brožure, učinil tak spisovatel nákladem vlastním. Osmačtyřicetistránková brožura **Chudobinské ústavy moravské** tak patří k dalším větším pracem autora po bytu ve Veverské Bítýšce.

V této době však již Karel Eichler pilně pracuje na svém bezesporu největším díle - **Pamětech panství veverského**, které vydal v roce 1891 vlastním nákladem v Brně. Jak poznamenává bítýšský kronikář, shromažďoval autor podklady pro publikaci více než tři léta (Kronika..., s. 16). Svědčí o tom ostatně

i řada dílčích studií, které vycházely od roku 1888 v Hlase, Moravské Orlici, podrobný materiál o jednom ze svých předchůdců na faře v Bítýšce - barokním spisovateli a knězi Valentinu Bernardu Jestřábském (1630-1719) vydává v Obzoru (roč. XIII. 1890, s. 129-133, 146-148), kde je život a dílo Jestřábského popsáno přehledněji, neboť v knize jsou informace roztroušeny v rámci časově pojmutého výkladu historie. **Dějiny školy Veversko-Bityšské** pak v třinácti pokračováních uveřejňuje v učitelském listě Komenský (roč. XVII. 1889), kde slouží výsledky spisovatelova bádání mj. i jako podnět, k tomu, aby "*pp. kolegové povzbuzeni byli pátrati pilně po starých památkách písemných v archivu obecním a farním a pokusili se sestaviti podobné monografie svých škol...*" (Komenský, s. 10).

* * *

Opatřit Eichlerovy **Paměti panství veverského** podrobným komentářem by představovalo vytvořit samostatné dílo nikoli o desítkách, ale o stovkách stran rukopisu. Vzdělaný kněz dokázal do 519 tiskových stran své práce vtělit obrovské množství informací, které načerpal ve vydaných edicích, jako jsou moravský diplomatář (*Codex diplomaticus Moraviae I-XV*), moravské zemské desky či knihy půhonné a nálezové, v novějších topografických pracích a článcích z odborného tisku, a především v nejrůznějších archivech, z nichž jmenujme tehdy obsáhlý obecní archiv Veverské Bítýšky se starými listinami i novějším aktovým materiálem (dnes uložen v Okresním archivu Brno - venkov se sídlem v Rajhradě pod názvem Archiv městečka Veverské Bítýšky, fond C-144), dále archiv velkostatku uváděný v poznámkách jako Veverská registratura (dnes v Moravském zemském archivu v Brně pod názvem Velkostatek Veverí, fond F-219), farní archiv s kronikou, matrikami a kostelními účty, akta brněnské konzistoře, školní archiv, cechovní truhlice, soukromé pozůstalosti i písemností různých spolků.

Základní členění Eichlerova díla, krom úvodní stručné charakteristiky hradu Veverí, nedaleké kaple Panny Marie, celého veversko-říčanského panství, městečka Veverské Bítýšky a stručného prehistorického exkurzu, vychází z majetkových poměrů, tzn. je sestaveno chronologicky dle držitelů hradu a celého panství. Autor pečlivě sleduje veškeré jemu dostupné prameny a zmínky, uvádí je až na výjimky se stručnými citacemi, podle nichž se lze ve většině původního zdroje dopátrat a Eichlerovy poznatky verifikovat. Namnoze také celé dokumenty přepisuje a tyto pasáže pak především pro novější období nabývají pramenného charakteru, protože zdaleka ne všechny Eichlerovy podklady se dochovaly do dneška; to se týká hlavně písemností z obecního archivu, z nichž mnohé propadly zkáze až ve 20. století. Krom základní, řekli bychom politicko - správní linie, sleduje Karel Eichler podrobně problematiku ekonomickou, a to jak z hlediska chodu velkostatku, tak poměrů selských, všímá si v té souvislosti aspektů sociálních, právních, kulturních i církevně správních. Svě místo v jeho vyprávění nacházejí také nejrůznější pověsti, k nimž obvykle zaujímá kritické stanovisko, i příhody spojené s běžným životem a vzpomínky na výrazné osobnosti na panství.

Obsažnost látky ovšem někdy způsobuje menší přehlednost textu, v rámci chronologicky řazených celků dochází k časovým přesahům v podkapitolách, orientaci v nich však do značné míry napomáhá používání výrazných mezititulků. Vhodně je také na konec knihy zařazen jmenný a místní rejstřík, zatímco chybí soupis pramenů a literatury. Výklad doprovázejí dnes již cenné fotografie z jednotlivých lokalit panství i podobizny zasloužilých osobností, na straně 485 je to pak portrét samotného autora.

Karel Eichler sestavoval svoje dílo před více než sto lety; od té doby přišla historiografie, pomocné vědy historické, archeologie i věda o umění s množstvím nových poznatků. Lze však říci, že i z konfrontace s výsledky moderního historického bádání vychází Eichlerova práce se ctí. Je to dáno do značné míry i autorovou popisnou metodou, která nepřikládá příliš váhy starším romantickým báchorkám a netrpí ani úpornou snahou přijít za každou cenu s originálním výkladem těžko interpretovatelných pramenů.

V souladu se starší tradicí a bez možnosti vyrovnat se s věcí kritičtěji, klade Eichler vznik centra panství, hradu Veverčí, do doby krátce po polovině 11. století, kdy se brněnského údělu ujal syn knížete Břetislava Konrád I. zvaný Brněnský, který byl krátce v roce 1092 i českým knížetem. Nejnovější výzkumy však ukazují, že hrad v nejstarší kamenné podobě, s masívní obytnou hranolovou věží o rozměrech 12, 5 x 10, 2 m (donjonem) na nejnižší položeném výběžku ostrožny a silnou ohradní zdí, vznikl v pozdně románském období, přibližně mezi lety 1220 až 1240 jako následník staršího zeměpanského dvorce rozkládajícího se v okolí kostelíka Panny Marie v dnešním předpolí hradu (Plaček 1993). Nejstarší hrad byl poměrně jednoduchý a svojí polohou v hlubokém lesním hvozdě, vzdálen jen několik málo hodin chůze či ještě méně jízdy koňmo od Brna, splňoval požadavky kladené obvykle na podobná lovecká sídla. S hradním předchůdcem, starším románským dvorcem, lze pravděpodobně spojovat osobu *Stephana de Weuerin*, svědka listin markraběte Vladislava Jindřicha a jeho bratra krále Přemysla Otakara I., které vydali 31. prosince 1213 v Prostějově pro řád johanitů (CDB II, č. 109, 110). Nelze však jednoznačně určit funkci tohoto markraběcího dvorce, uvažovat lze o hospodářském charakteru, pak by bylo možné uvedeného Štěpána pokládat za správce neboli vilika, i o využití ryze loveckém potom by šlo o lovčího, resp. kombinaci obou funkcí. Vyloučit nelze ani totožnost tohoto svědka s nejstarším v povodí Svatky působícím předkem pánů z Pernštejna - Štěpánem z Medlova. Další uvedení tohoto Štěpána k roku 1214 v Moravském diplomatáři (CDM), jež zmiňuje Eichler (s. 14), je ve skutečnosti plodem falzátorské fantazie Antonína Bočka. Náš autor však zcela správně odmítá celou řadu smyšlených purkrabích, jež pro 11.-13. století uváděl tzv. Veverský rukopis (s. 14, pozn. 4). Úvahám o době vzniku uvedeného dvorce napomáhá datace tribunového kostelíku Nanebevzetí Panny Marie pocházejícího někdy ze samého přelomu 12. a 13. století (Samek 1994, s. 223). Jeho počátek tak lze snad spojit s osobou knížete Konráda Oty či markraběte Vladislava Jindřicha. V tomto období charakteristickým počátkem kolonizačních aktivit ve směru na Českomorav-

skou vrchovinu, dosud jen velmi řídce osídlenou, jistě mohl vzrůst i význam původního, snad jen o několik málo let či nejvýše desetiletí staršího dvorce.

Na počátku patnácté strany své práce popisuje K. Eichler barvitě lovecký pobyt markraběte Vladislava Jindřicha a jeho doprovodu na Veverí roku 1220. Vychází však ve skutečnosti z dalšího Bočkova falza, jímž chtěl tento proslavený padělatel 19. století doložit držbu patronátního práva kostela v Bystřici nad Pernštejnem pro uvedený rok klášteřem v Doubravníku (Šebánek 1936, s. 51). Nejnovější poznatky navíc ukazují, že doubravnický klášter augustiniánek vznikl až kolem roku 1230 (Jan 1994, s. 15–24). Další osobou související s Veverím, a to již velmi pravděpodobně s nejstarší fází kamenného románského hradu, je *Vocho burgravius de Weweri*, tedy zeměpanský purkrabí Vok, vystupující jako svědek na listině Vladislava Jindřicha pro komorníka jeho manželky Wernharda z roku 1222 (CDM, č. 125). První vydavatel Českého diplomatáře (CDB) G. Friedrich listinu sice označil za Bočkův podvrh a do díla ji nezařadil, J. Šebánek však prokázal její pravost (Šebánek 1936, s. 60–61; Zaoral 1967, s. 221). I tato souvislost dovolí považovat moravského markraběte Vladislava Jindřicha (12. srpna 1222) za prvního stavebníka hradu Veverí.

Počínaje Vokem pokračuje pak již víceméně souvislá řada veverských purkrabích. Tak 12. července 1234 je doložen *Stiborius* (Ctibor) *burgravius de Weuere* také v roli svědka na listině markraběte Přemysla pro klášter premonstrátů v Louce (CDB III, č. 74), téhož roku, 2. října, je v listině stejného vydavatele tentokrát pro špitál sv. Františka v Praze označen jako *prefectus de Weueri* (CDB III, č. 85) a konečně uvádí se i v jednom z tzv. rudíkovských falz, která vznikla na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 13. století v oslavan-ském klášteře (CDB III, č. 140; Dušková 1948, s. 244 nn.), pro rok 1236 jako purkrabí *de Aychorns* (Eichler na základě tehdejších vědomostí považoval listinu za pravou). Na rozdíl od těchto dvou pravých a jedné ve středověku zfalšované zmínky pochází následná informace o obdarování purkrabího Ctibora markrabětem Přemyslem požitky ze vsi Lažánek roku 1236 (Eichler, s. 16) opět do falzátorské dílny Bočkovy (Šebánek 1936, s. 477–478). Stejně se má pak s údajnou výzvou Přemyslovou k olomouckým měšťanům (na konci s. 16), jež měla být vydána roku 1237 na Veverí (Šebánek 1936, s. 477).

Ctibora nahradil v purkrabství roku 1238 připomínaný Přibyslav z Křižanova (CDB III, č. 204), otec svaté Zdislavy, příznivec duchovních řádů a významný kolonizátor Vysočiny. Zakrátko nato, 30. prosince 1239, se sám již nazývá kastelánem brněnským (CDB III, č. 221). Přibyslav zemřel 16. února 1251 (k úmrtí nejnověji Sovadina 1993, s. 221), pozn. 24), jeho zdánlivě krátké působení na Veverí však nepředstavovalo v očích současníků pouhou epizodu, neboť markrabě Přemysl Otakar II. na něj roku 1252 v listině, jíž potvrdil založení žďárského kláštera, vzpomíná jako na *felicis memorie quondam burchravii de Weueri* (CDB IV, č. 259).

Jacobus de Eychorn, svědek na listině krále Václava I. vydané těsně po smrti jeho matky královny Konstancie 7. prosince 1240 pro klášter v Tišnově je Eichlerem (s. 17) i dalšími badateli dodnes (Plaček 1993, s. 110), a dodejme, že po právu, považován za veverského plebána neboli faráře (nejspíše u kostela

P. Marie před hradem), neboť je jeho jméno zapsáno mezi osobami duchovního stavu. Následující úvahy o dobývání hradu Tatory a vyplnění Tišnova, případně i Doubravníka, jsou do značné míry založeny na Bočkových falzech. Existuje snad jediná indicie, kdy se hovoří o škodách způsobených tišnovskému klášteru Tatory (Mongoly), Kumány a Uhry a tou je pasáž v žádosti Přemysla Otakara II. z roku 1252 určené papeži Alexandru IV. ve prospěch řečeného kláštera (CDB V, č. 64). Tato písemnost je však považována, snad oprávněně, za středověké falzum (Šebánek - Dušková 1952, s. 186-189).

Nejspíše na sám počátek padesátých let 13. století bývá kladen mandát krále Václava I. vybízející veverského purkrabího Ratibora, rodem z pánů z Deblína (*fideli suo castellano de Ueueri R.*), k zakročení proti škůdcům doubravnického kláštera, především proti vlastnímu bratru tamního probošta Vojtěcha erbu zubří hlavy Jimramovi (CDB IV, č. 293). Tomuto purkrabímu Ratiborovi nejspíše následoval Kuno *burchravius de Weuerii* známý v této hodnosti poprvé z listiny Přemysla Otakara II. vydané před 5. srpnem 1253 pro olomouckého komorníka Parduse na ves Vsisko (CDB IV, č. 286). Kuno, píšící se také podle Zbraslavi u Brna, bratr Bočka z Berneggu a Smila ze Střílek, v průběhu svého života postupně komorník brněnský, olomoucký a nakonec komoří moravský, pod čímž se vlastně skrývala funkce podkomořího majícího na starosti kamerální panovníkovy statky a příjmy z nich, je jako veverský purkrabí naposled připomínán v listině Přemysla Otakara II., jíž se potvrzuje Pardusův dar vesnice Vsisko olomoucké kapitule, dne 26. srpna 1261 (CDB V, č. 291). Odezvu jeho působení na Veverí lze nalézt ještě v písemnosti z 10. února 1268, kde svědčí s připomínkou, že jde o bývalého veverského purkrabího (*quondam burgravio in Eychorns* - CDB V, č. 545). Tuto listinu vydal jeho nástupce v úřadu a zároveň moravský komorník Hartleb (*camerarius Moravie et burgravius in Eichorns*), bratr Černína z Popovic, doložený jako purkrabí na Veverí (Eichler, s. 23) i ve třech listinách pro klášter oslavanský z let 1269 a 1270. (CDB V, č. 600, 601, 627).

Až po osmnácti letech, 21. května 1288, potvrdil další známý veverský purkrabí Ctibor z Grunberka (hradu nazývaného dnes Stražisko u Konice) dispozici zboží ve Studyni učiněnou Hartmanem z Holštejna ve prospěch kláštera oslavanského (CDM IV, č. 274).

Purkrabím na Veverí a zároveň moravským komorníkem (podkomořím) byl Matouš z Černé Hory, s uvedením obou dignit vystupující ve svědectví pro olomouckého biskupa a oslavanské cisterciáčky 23. října 1289 (CDM IV, č. 286). O obou Eichler správně referuje na s. 24.

Krom Bočkových falz, jejichž identifikace byla nad Eichlerovy síly a možnosti, jsou však jeho interpretace pramenů velmi spolehlivé a to se týká i obecnějších pasáží popisujících dějiny přemyslovského a později lucemburského státu založených především na Palackého Dějinách národu českého ... a Dudíkových Dějinách Moravy. Za ukázkou vzorné kritičnosti může platit jeho přístup k pověstem o pobytu templářů na Veverí a pokladu dvanácti stříbrných apoštolů. Počátek romantických báchorek o templářích, jak upozorňuje K. Eichler, je třeba hledat v tzv. Veverském rukopise, jímž chtěl některý z německy

píšících veverských úředníků kolem roku 1739 tehdejšímu majiteli hradu a panství hraběti Prosperu Sinzendorfovi "přesvědčení vstípati, jak starožitný, veledůležitý a památný hrad jest" (Eichler, s. 11). Odkazy na opisy a tiskem vydaná znění tohoto rukopisu Eichler uvádí v poznámce 2 na straně 10. Nejnověji se tímto rukopisem stručně zabýval P. Vorel, který však předpokládá, že rukopis byl zaslán historiku Dismasi Ignáci Hofferovi již ve dvacátých letech 18. století (Vorel 1993, s. 20).

Podle rukopisu templáři vlastnili hrad v letech 1252 až 1311, získali jej prostřednictvím bývalého hradního purkrabího Vracena z Pernštejna, který Veverí směnil s králem Václavem I. za město Strážek. Nemravný život a vlastizrádné styky přivedly Vracena do Václavova žaláře, odkud uprchl do Francie, kde vstoupil mezi templáře a Veverí jim přinesl věnem. Proti tomu se však ohradil Vracenův bratr Burian, hlava perněstejnského rodu, a jeho oddíly se srazily v poli s templářským vojskem. Poražený Burian se po krvavé bitvě uchýlil na Veverí, kde jej začali templáři obléhat. Konec sporu učinil teprve po smrti krále Václava I. nový panovník Přemysl Otakar II., který odevzdal hrad podle práva templářům. Vracen se vrátil na Moravu a stal se prvním templářským komturem. Sídlnil pak na Veverí, jež bylo přebudováno na řádový dům, včetně tajných chodeb pro ukrytí pokladů v podzemí. V roce 1304 se zde zúčastnil provinciální kapituly sám velmistr Jacques de Molay. Templářskému řádu pak měly patřit na Moravě četné hrady, jako Štramberg, Helfštejn, Tepelec, Orlov, Buchlov, Cimburk, dokonce i brněnský Špilberk atd. Eichler vše po právu odmítá jako výmysl (s. 20–21). Není snad třeba dokládat, že ani perněstejnská genealogie 13. století jména Vracen a Burian nezná (Plaček 1995, s. 117–134).

S pověstí o apoštolech přichází podle našeho autora Hormayrův Taschenbuch z roku 1821, kde se píše, že se po celé Moravě vyprávělo o těchto sochách, o něž připravili loupežní rytíři kterýsi bohatý klášter a ukryli je na neznámém místě. Zpráva o pokladu se údajně našla v kovovém pávu, kterého srazil za hraběte Sinzendorfa blesk z veverské věže. Toto starodávné poselství a existence dalšího, kamenného páva, v prostorách hradu přiměla prý hraběte ke kopání a posléze i k objevu rakví s balzamovanými těly, pozůstatky templářů, ve sklepení (s. 305–307). Autor Veverského rukopisu, jak podotýká Eichler, však o pokladu templářů nic nevěděl, zaznamenal jen tolik, že roku 1710 blesk srazil páva a spálil v něm písemné památky na dobu templářů. Zde je zřejmě třeba hledat zrnko pravdy. Do dutých kovových ozdob a křížů na věžních báních se skutečně ukládají pamětní písemnosti, mohlo tak být i na Veverí, i když templářské památky jsou holým nesmyslem, ba jakékoli jiné památky z přelomu 13. a 14. století. Odtud byl již jen krůček k historické povídce uveřejněné, jak uvádí Eichler, pod názvem Kostelíček na Veverí roku 1877 v kalendáři Posel Moravský a Slezský. Neznámý autor vytvořil romantickou fabuli o stříbrných apoštolech uloupených knížetem Břetislavem spolu s ostatky sv. Vojtěcha v Hnězdně, kteří se pak dostali jako dar královny Konstancie do tišnovského kláštera. Pobídnuty templářskou intrikou chtěly tišnovské jeptišky sochy věnovat králi Václavu III. na vedení války v Polsku. Ten však byl pro-

bodnut vrahem najatým od templářů, kteří se pak úskokem zmocnili apoštolů a ukryli je ve veverském podzemí. Po staletích prý pak hledal apoštoly hrabě Sinzendorf, našel však jen hrobku templářských hodnostářů.

Od 18. století do dnešních dob tak o templářském pokladu sní desítky bláhovců, kteří ve veřejných knihovnách vytrhávají inkriminované stránky z Eichlerovy knihy a dokonce o templářském Veverí bájí ve vysílání Českého rozhlasu. Nevědí, že pověst o dvanácti stříbrných apoštolech (a případně třináctém, zlatém Kristu) znají etnografové v mnoha evropských zemích.

Jak tomu bylo v našich zemích s templáři? Tento řád vznikl v období mezi 1. a 2. křížovou výpravou v Palestině a stal se prvním z rytířských duchovních řádů. Jeho prvotní úkol, ochrana poutníků, byl rozšířen o obranu svatých míst křesťanství a celého Jeruzalémského království a dalších tzv. latinských států Palestině. Do Čech a na Moravu však templáři přišli až po johanitech (1169) a německých rytířích (před 1204) někdy kolem roku 1230 a z těchto rytířských řádů patřili k nejméně významným. Měli své řádové domy, komendy, v Praze na Starém Městě u sv. Vavřince, v Uhříněvsi, na Moravě v Jamolicích, u nichž si postavili hrad Templštejn, Čejkovicích a patřilo jim na přelomu 13. a 14. století rozsáhlé území kolem řeky Bečvy s centrem ve Vsetíně. Nejvýznamnějším představitelem řádu byl v posledně uvedeném období původně čejkovický komtur Ekko, který se stal představeným pro Čechy, Moravu a Rakousko a zapojoval se i do velké politiky na dvoře posledních Přemyslovců a po jejich vymření na straně Habsburků. Poslední zpráva o něm pochází z roku 1309, o tři roky později, 1312, byl řád na koncilu ve Vienne zrušen a v roce 1314 byl upálen poslední velmistr Molay. Část templářských majetků získali i u nás johanité. Veverí ovšem templářům nikdy nepatřilo, v době jejich existence bylo vždy zeměpanským hradem.

Purkrabí na Veverí požívali jako přední zeměpanští úředníci značné vážnosti i ve 14. století. V roce 1337 vzal tehdejší moravský markrabě Karel, pozdější král a císař, pod ochranu oslavanský klášter a vlastní výkon této ochrany, tzv. advokacii či fojtství, svěřil Frenclinovi, který je označen *purchravius et villicus de Aychhorns* (CDM VII, č. 176), což Eichler připomíná na s. 27. Další z purkrabích, Jan či Ješek, zastupoval v roce 1358 písaře zemských desek (ZDB I, s. 39, 42; Eichler, s. 28). Do doby Karlovy je možné nejspíše zasadit snahy o vybudování manského systému kolem hradu, podobně jako fungovali manové neboli nápravníci v okrcích královských hradů Karlštejna, Bezdězu, Křivoklátu ... Dokladem toho je propůjčení dvora v Habří a jednoho lánu v Žebětíně příslušejících k majetkové základně Veverí Branislavu Zilovi markrabětem Karlem 14. srpna 1342 v léno neboli manství (*in feudum*) se závazkem obvyklé služby (CDM VII, č. 432; Eichler, s. 27). Doklady o podobných dvorech v Žebětíně a dalších vesnicích uvádí vesměs pro 15. století Eichler na dalších stranách. Tato problematika by si nepochybně zasloužila moderně pojatou analytickou studii, podobně jako otázka majetkového zázemí hradu, které nebylo založeno jen na bezprostředně podřízených poplatných vesnicích v okolí, ale také na poplatcích z vesnic vzdálenějších a dokonce i ze čtyř klášterů (zábrdovického, rajhradského, tišnovského a oslavanského) a města Ivančic,

jak ukazuje jejich soupis z počátku osmdesátých let 15. století, který Eichler publikuje v plném znění na s. 43–45.

Podobně by bylo užitečné podrobněji objasnit osudy hradu v bouřlivé době husitské a obdobím bezprostředně následujícím i souvislosti všech zástav v 15. století a vlastní alodizace na počátku 16. století. Tehdy totiž přenechal král Vladislav hrad Veverí s celým panstvím, na němž vázly četné předchozí zástavní částky, dědičně zemskému hejtmanovi Janu z Lomnice, což vyplývá ze zápisu převodu panství jeho syny Jindřichem, Václavem a Mikulášem na Jana z Kunštátu na Lukově roku 1531 (ZDB II, s. 204). K. Eichler uvádí jako datum alodizace rok 1511 (s. 50), v té době však Veverí držel a také zde sídlil jiný zástavní držitel Václav z Ludanic a po něm, od roku 1519, Zikmund z Ludanic. Budoucí generaci historiků tak čeká úkol vysvětlit i tyto zdánlivé nejasnosti, pomoci jim v tom mohou nejen novější práce sledující ekonomické a sociální poměry uvedeného období, ale také prameny, jež byly zpřístupněny až ve dvacátém století a Karel Eichler je neznal. Přesto však zůstane jeho obsažná práce pro každého takového historika nejdůležitějším vodítkem, stejně jako pro laického zájemce základní pomůckou k seznámení se s minulostí svého rodiště, sousedních obcí a celého kraje.

Hlavní část Pamětí je ovšem věnována událostem 17.–19. století. Eichlerovo líčení zde nabývá neobvyklé barvitosti, neboť, jak již bylo řečeno výše, nesleduje pouze strohá úřední akta, ale poutavě vypráví i o nejrůznějších pohromách, sporech, zločinech a zajímavostech. Autorovy zájmy jsou skutečně mnohostranné, a krom toho, že tato část doslova přetéká pečlivě přepsanými prameny, představují výkladové pasáže mnohdy přínosné sondy do tehdejších administrativních, sociálních a hospodářských poměrů, znamenají také přínos pro etnografii a dějiny zemědělství. Středem zájmu je v této dominantní části práce obec Veverská Bítýška. Na závěr nezbyvá než konstatovat, že Veverí, Veverská Bítýška a další obce, o nichž Eichlerovy Paměti pojednávají, mohou být skutečně hrdé na práci sice více než sto let starou, přitom však v mnoha ohledech stále svěží a nepřekonanou.

Také dobové odborné recenze se předháněly v chvále na Eichlerovo dílo. Tak Časopis Matice moravské (roč. XV. 1891, s. 268–270) poznamenává, že *"nemáme posud větší práce místopisné nad dílo Eichlerovo a dlužno říci, že vydavatel snesl vše, co mu bylo vůbec přístupným"*. Recenzent také správně upozorňuje na to, že *"spisovatel nepřijímá vše, co v archivech našel, nýbrž spokojuje se raději se suššími daty historickými, jen když jsou dostatečně prověřena nebo zjištěna."* Také Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého (roč. IX. 1892, s. 111) tvrdí, že se jedná o *"nejobšírnější a nejdůkladnější monografii mezi moravskými spisy topografickými,"* dodává však oprávněně, *"ano, řekli bychom, že trochu méně bylo by tu více znamenalo, ježto o některých věcech pojednáno až příliš obšírně"*.

Paměti panství veverského však již byly labutí písni spisovatelova pobytu ve Veverské Bítýšce, možno snad dokonce říci, že jimi svůj pobyt zde důstojně

završil. Jak sám Eichler poznamenává ve farní kronice "*zatouživ po městě, vzdal se fary...*" (Liber parochialis..., s 274). Seznal zřejmě, že vzdálenost od moravské metropole mu přece jenom činí potíže v jeho literární práci a přijal proto nabízené místo katechety na německých školách měšťanských v Brně. Ještě 28. ledna 1892 oslavil v Bítýšce své jmeniny, k nimž mu přála školní mládež shromážděná s praporem v kostele (Kronika..., s. 16) a již 1. února nastoupil v Brně. Ve Veverské Bítýšce jej do 2. června zastupoval farář Jan Kolouch z Lažánek a poté na jeho místo nastoupil farář Gustav Hever z Popovic.

Téhož roku vydává v Brně zmíněnou již publikaci Římské upomínky na naši vlast a o rok později pak zveřejňuje v Hlase obsáhlou studii **Korunovace Karla IV. na císaře Římského** (Hlas 1893, 13 pokračování od 22.8. do 21.9.), která rovněž čerpá z Eichlerova doktorandského pobytu v Římě. K tomuto tématu se brněnský katecheta vrátil v Hlase ještě v roce 1902, kdy zveřejňuje doplňující materiál, nazvaný **Jakým průvodem vítali Římané Karla IV. v roce 1355** (Hlas 1902, 9., 10, 11.4.).

V souvislosti s Eichlerovým odchodem z Veverské Bítýšky je ovšem přinejmenším pozoruhodné, že se spisovatel od roku 1893, s výjimkou stati o kapli Matky Boží u hradu Veverí, publikované v časopise pro křesťanskou archeologii Method (**Kaple Matky Boží u hradu Veverí ve farnosti Veversko-Bytýšské**, Method XXI. 1895, s. 53–56, 62–66. Práci ovšem sepsal Eichler již v roce 1890), na dlouhých pět let odmlčel. Podle některých pramenů Eichler v té době více cestoval po venkově, kde sbíral nábožné písně a modlitby, častěji také zajížděl k matce do Velkého Meziříčí (otec mu zemřel již v osmdesátých letech), již pravidelně přispíval na živobytí (Eichlerova matka zemřela v pozhnaném věku v roce 1915), v rodném městě také pobýval u svého přítele kanovníka Jana Čzeppla (Bílek, 1952). Do tohoto údobí spisovatelova života také spadá čilý ruch národopisný a usilovné přípravy, směřující k zahájení Národopisné výstavy československé v Praze roku 1895. Eichler se tohoto dění účastnil členstvím v Národopisného odboru pro hudbu na Moravě, který byl ustaven jako jeden z dvanácti ústředních moravských odborů v roce 1894. V této funkci také mj. převzal péči nad úpravou sbírek písní pro expozici na Národopisné výstavě. Při práci ve výboru se Eichler poznovu seznámil s Leošem Janáčkem (poprvé se setkali na zkouškách a posléze při vlastním vystoupení s Křížkovského sborem na oslavách milénia smrti sv. Cyrila na Velehradě, tehdy však Eichler jako bohoslovec a Křížkovského asistent, Janáček pak jako patnáctiletý altista), s nímž i nadále udržoval příležitostné kontakty.

K literární činnosti jej znovu vybudila až smrt Václava Kosmáka roku 1898, prozatím však arciť pouze k publikování materiálů o svém milovaném příteli. Eichler při této příležitosti zveřejnil v Hlase řadu vzpomínek na Kukátkáře, v roce 1902 popsal také rukopis nalezený v Kosmákově pozůstalosti a otiskl dosud nepublikované přítelovy básně (Hlas 1902, 7 pokračování od 15.3. do 25.3.).

Spisovatelské síly vzpružil v Eichlerovi teprve rok 1902. V Obzoru tehdy podal překlad (!) básně Heinricha Heina Die Wallfahrt nach Kevlaar - **Pout' do Kevláru**, jež opatřil úvodem (Obzor XXV. 1902, s. 135–136), v Hlasu pak

zmíněný již materiál Jakým průvodem Vítili Římané Karla IV. ... a řadu kratších statí.

Zdá se však, že se v této době Eichler rozhodl více věnovat hudbě a propagaci hudebních směrů jemu blízkých, zejména pak osobností, které považoval za klíčové pro vývoj hudby nejen církevní. Značný vliv na Eichlera v tomto směru měl nepochybně brněnský dómský varhaník a hudební skladatel František Musil (* 5. listopadu 1852, † 28. listopadu 1908), kolem přelomu století vedle Leoše Janáčka nesporně nejvýraznější umělecký zjev tehdejšího Brna. Eichler sám jej stavěl jako skladatele velmi vysoko, v oblasti varhanní improvizace pak srovnával Musila s Bachem. Jejich přátelství se počalo rozvíjet záhy po Eichlerově návratu z Veverské Bítýšky do Brna, kdy katecheta sloužil na Petrově pravidelně mše sv. a často zacházel na kůr. Ve statí **Stabat Mater** (Obzor XXXII. 1909, s. 20-22, 43-45) vyznává Eichler na s. 21, jak *"poznáv tvůrčí jeho sílu (Musilovu pozn. V.Š.) v malém, povzbuzoval jej k dílům větším, které by mu získaly uznání v nejširších kruzích hudebních..."* A skutečně jen těžko mohl skladatel najít zapálenějšího propagátora svých děl. Z podnětu Eichlera psal Musil hudbu na Kosmákovy texty, které spisovatel pro tento účel pečlivě vybíral, Musilovy Slovenské sbory opatřil Eichler německým překladem, za což byl recenzentem Hlasu vysoce vyzdvihován: *"Všem těm úskalím vyhýbal se překladatel se zdarem... Je vidět, že překládal nejen s ohledem na původní lidovou melodii, nýbrž i na sbory již propracované, a proto vskutku lze sbory s nynějším textem zpívat s nepatrnými notovými změnami, které ráz skladby neporuší"* (Dvacet mužských sborů od Fr. Musila, Hlas, 25. září 1902).

Také Musilovo vrcholné dílo - strhující **Stabat Mater** pro sbor, sola a orchestr (1895) - vzniklo s mocným Eichlerovým přispěním. Spisovatel skladatele do práce přímo nutil a opus nakonec vydal vlastním nákladem. Katecheta propagoval dílo Františka Musila četnými články v Hlasu i jinde nejen za života skladatelova, ale i po jeho smrti. V Obzoru, jak jsme již výše poukázali, uveřejnil sérii článků **Vzpomínky na Františka Musila** téměř ve všech číslech ročníku 1909, čtyřmi pokračováními vzpomínek **Za Františkem Musilem** obdařil spisovatel v prvních čtyřech číslech v roce 1909 nově založené Moravské hudební noviny, kritické rozbory Musilova díla z pera Karla Eichlera pak vycházely v časopise pro církevní hudbu Cyril v roce 1909, 1910 i 1911.

V období nového rozletu svého spisovatelského ducha po roce 1902 prokázal Eichler také vděčnost svému prvnímu učiteli hudby ve Velkém Meziříčí Františku Sedláčkovi vydáním jeho životopisu a třech příležitostných skladeb. Sedláček, typický český kantor (* 24. října 1818 ve Vamberku, † 10. dubna 1872 ve Velkém Meziříčí) byl učitelem ve Velkém Meziříčí od roku 1940 a poté, co absolvoval pražskou varhanickou školu se stal také ředitelem kůru (1848), složil mši a několik sborů, vynikl však především jako hudební pedagog, na něhož Eichler v brožurce **Hudební skladatel František Sedláček** (Brno 1904, nákladem vlastním) s láskou vzpomíná a hodnotí především jeho netradiční pedagogické metody (na housle učil společně až 20 žáků!). Součástí pub-

likace byly i tři Sedláckovy nejzdařilejší sbory - smíšený Slovo k vlasti a mužské Holuběnka a Pocestný.

Nejvíce pozornosti se však ve svém "hudebním údobí" po roce 1902 rozhodl spisovatel věnovat skladateli, jehož nade všechny obdivoval a ctil a jemuž byl kdysi mladým přítelem - Pavlu Křížkovskému. Tak již roku 1902 publikuje v průběhu července v Hlasu 27 pokračování životopisného nástinu Mistrova pod názvem **P. Pavel Křížkovský** a zároveň s tím pak v Obzoru zveřejňuje pod stejným názvem zkrácenou studii (Obzor XXV. 1902, s. 177-179). Studii otištěnou v Hlase doplňuje 2. března 1904 tamtéž seznamem Křížkovského skladeb, jež v té době začala, s Eichlerovou pomocí, souborně vydávat benediktinská tiskárna v Brně. Při té příležitosti proto spisovatel rozšířil své původní studie a vydal o skladateli v témže roce nákladem tiskárny rajhradských benediktinů rozsáhlou monografii (112 stran) pod názvem **P. Pavel Křížkovský. Životopisný nástin**. Publikace je o to cennější, že v ní autor namnoze vychází z vlastních zážitků s Křížkovským a popisuje tedy i události, které by běžnému badateli nutně zůstaly skryty. Všímá si zejména snah skladatelových o oproštění chrámové hudby od instrumentální pompéznosti a návratu k vokální polyfonii v duchu snah hnutí cyrilského (navazovalo v sedmdesátých letech na německý cecilianismus, jenž chtěl proti vlivům světské instrumentální hudby povznést pěstování chorálu i lidovou píseň duchovní. Reprezentanty tohoto směru u nás byli právě Křížkovský, Musil, J.B. Förster aj. - pozn. V.Š.). Zejména pak hájí a vyzvedává proti Smetanovi Křížkovského jako původce hudby národní, což zejména oceňovali recenzenti Hlasu (11.12. 1904) či Obzoru (1905, s. 15-16).

Když se v roce 1910 slavilo 25. výročí skladatelova úmrtí, napsal Eichler do Moravských hudebních novin (roč. II., č. 11, 12, 13) **Praktické pokyny k jubileu P. Křížkovského**, obsahující seznam světských skladeb Křížkovského s udáním kdy a kde vyšly a úvodem, jakým způsobem pořádat koncerty na oslavu jubilantovu. Do slavnostního 20. čísla těchže novin pak sepsal úvodník nazvaný **Hlavní význam Křížkovského**, podobný pak předal do Obzoru, v Cyrillu zveřejnil seznam církevních skladeb oslavencových (s. 90-92), článek o významu Křížkovského jako obnovitele církevní hudby na Moravě (s. 68-70) a podal zprávu o slavnostech konaných na počest 25. výročí skladatelova úmrtí na Moravě a ve Slezsku (s. 154-156). Ve všech statích se snažil dokázat, že zakladatelem národní hudby na podkladě lidové písně je Křížkovský, nikoli Smetana: *"Prvenství náleží úplně a nezkráceně Křížkovskému. Přičítá-li se Smetanovi, činí se tak z nevědomosti... Od roku 1849 již byly Křížkovského národní sbory zpívány v Brně... Začátky tedy byly již před Smetanou nejen co do času, ale i co do věci. A jisto jest, že si toho národního tvoření návodem Sušilovým Křížkovský byl vědom, kdežto o Smetanových polkách z roku 1855 dokázáno není, že byly psány jako tvorby národní..."* (Hlavní význam Křížkovského, Moravské hudební noviny 1910, č. 20). Tento názor sice později většina hudebních vědců vyvrátila, přesto však zůstává Eichlerovo dílo o Křížkovském cenné.

Dílo Karla Eichlera se završuje vydáním monumentálního kancionálu, který vyšel v roce 1909/1910 ve vydáních pro lid, pro studenty škol středních a

pro školy národní a měšťanské spolu s varhaním Průvodem pod názvem **Cesta k věčné spáse**. Historii vzniku tohoto velkolepého díla popisuje Eichler v Obzoru z roku 1907 v č. 9-12. Potřeba nového kancionálu byla avizována z řady děkanství již dříve, bezprostřední podnět k jeho tvorbě však vzešel z děkanátních konferencí v roce 1903. Úkolem byl Karel Eichler pověřen brněnskou biskupskou konsistoří v roce 1904 a od té doby po téměř tři roky byl zcela pohroužen v úmorné činnosti. O tom, jak Eichlerova práce vypadala, informuje čtenáře Hlas 18. dubna 1909 (Průvod k zpěvům kancionálu diecéze brněnské): *"Jakou práci vykonal redaktor dr. Eichler? Prostudoval prameny..., probral kancionály diecéze brněnské i jiných diecézí, založil seznamy písní, totiž začátku jich nápěvů a textů, aby zjistiti mohl původ jejich (práce to perná, uváží-li se, že vzato v úvahu přes 2000 písní), vybral z nich písně, hodící se obsahem nebo nápěvem osvědčené užíváním nebo posvátné svou historií, vyhledal spolupracovníky, vdechl jim své nadšení a vedl je při práci svými návrhy a úmysly, vypisoval a upravoval nápěvy (věc spleťtá při starších pramenech. Musil pouze harmonizoval nebo skládal), nehodící se odkládal, co bylo života schopno, vypiloval, co se nepodařilo po jeho názoru, v poslední řadě sám doplňoval..."*

Celé dílo, při němž mu byli nápomocni skladatelé František Musil, Josef Charvát a Jan Bádal a básník Jakub Pavelka, farář v Příbyslavicích u Třebíče, i jeho části popularizoval a rozebíral Eichler v řadě dílčích novinových článků. Kritikou bylo přijato bezvýhradně, zdůrazňována pak byla zejména i jeho "moravskost".

Eichlerovy sedmdesátiny důstojně připomnělo několik článků v Hlase (15. 17. a 28. ledna 1915). Ke stáru nezapomněl spisovatel ani na svůj mateřský ústav, jemuž věnoval 150 spisů ve 200 svazcích (Samsour, s. 899). Podle některých údajů se ke konci svého života Eichler také zabýval po vzoru Pamětí panství veverského i historií svého rodiště, jejíž rukopis prý neopatrná hospodyně omylem spálila. Kdy se tak však stalo, nelze z dostupných pramenů zjistit.

P. Karel Eichler zemřel ve svém brněnském bytě neznámého dne v dubnu roku 1918. Pochován byl 27. dubna 1918 na Ústředním hřbitově v Brně.

Třicet čtyři let po Eichlerově smrti, v roce 1952, se ve Veverské Bítýšce konala zvláštní slavnost. Na popud bítýšského rodáka ing. Chlubného totiž byly vyzvednuty kněžovy ostatky a převezeny do Veverské Bítýšky, jíž byl Karel Eichler čestným občanem (jmenován 11. února 1890), kde byly 6. července uloženy do zvláštního hrobu opatřeného pomníkem. Obřady vykonal prelát Josef Kratochvíl z Brna za asistence děkana Josefa Dvořáka z Kuřimi, P. Aloise Fialy, faráře z Lažánek a místního administrátora P. Jiřího Bílka (Liber parochialis..., s. 312). Karel Eichler tak odpočívá mezi těmi, které tolik miloval a jimž zasvětil kus svého kněžského života a své plodné práce.

Dílo P. Karla Eichlera je neobyčejně rozsáhlé. Mnohé z jeho prací by dnes jen stěží obstálo před kritickým okem čtenáře. Mnohé však má platnost dodnes. Důkazem toho je i předkládaný reprint Pamětí panství veverského.

Prameny a literatura

Odkazy na literaturu ve stati Život a dílo P. ThDr. Karla Eichlera jsou uvedeny v závorkách za příslušnou pasáží textu. Např. (Bílek) odkazuje v seznamu pramenů a literatury na položku Bílek, Jiří: Veverská Bítýška vzpomíná... Je-li v soupise literatury použito více děl téhož autora, je v závorce za jménem spisovatele popř. názvem časopisu uvedeno vřechení - např. (Gregor 1967, s. 44). Tento údaj pak odkazuje čtenáře na čtyřicátou čtvrtou stranu díla uvedeného v soupise literatury jako Gregor, Alois: František Vymazal jako filolog. In: Vlastivědný věstník moravský. Roč. XIX. (1967), s. 44-45. U vlastních Eichlerových prací, případně u recenzí na jeho dílo jsou přesné bibliografické údaje obvykle uváděny přímo v textu.

Axman, Emil: *Morava v české hudbě XIX. století*. Praha 1920.

Bílek, Jiří: *Veverská Bítýška vzpomíná na p. faráře dr. K. Eichlera*. In: Katolické noviny 13.7. 1952.

Codex diplomaticus necnon epistolarius regni Bohemiae (CDB)

Codex diplomaticus Moraviae (CDM)

Časopis katolického duchovenstva, roč. XXVIII. (1887).

Časopis Matice moravské, roč. XV. (1891), s. 268-270.

Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého, roč. V. (1888), roč. IX. (1892).

Duřková, Saša: *Listiny rudíkovské*. In: Časopis Matice moravské (dále jen ČMM) roč. LXVIII. (1948), s. 244-282.

Eichler, Karel: *Vzpomínka na Václava Kosmáka*. In: Hlas 9.7., 16.7., 23.7., 30.7., 6.8. 1916.

Gregor, Alois: *František Vymazal jako filolog*. In: Vlastivědný věstník moravský, roč. XIX. (1967), s. 44-55.

Gregor, Alois: *O životě a díle spisovatele Fr. Vymazala*. In: Vlastivědný věstník moravský, roč. XIV. (1959), s. 127-135.

Jan, Libor: *Augustiniánky nebo premonstrátky ?* (Opět k počátkům kláštera v Doubravnicích). In: ČMM CXIII. (1994), s. 15-24.

Moravské zemské desky - brněnská cúda (ZDM)

Komenský. Roč. XVII. (1889).

Kronika městečka Veverská Bítýška, založená 17. listopadu 1923. Okresní archiv Brno - venkov se sídlem v Rajhradě, C-144, kn.č.42a.

Liber parochialis Ecclesiae Aichhorno-Biteschensis. Děkaný farní úřad ve Veverské Bítýšce.

Plaček, Miroslav: *Počátky hradu Veveří*. In: Brno v minulosti a dnes 11, 1993, s. 109-118.

Plaček, Miroslav: *Rod erbu zubří hlavy do počátku 15. století*. (Pokus o genealogii moravského rodu.) In: ČMM CXIV. (1995), s. 117-134.

Samek, Bohumil: *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A - I)*. Praha 1994.

Samsour, Josef: *Dějiny alumnátu brněnského*. In: Hlídka XXV. (1908).

Sovadiná, Miloslav: *Rodina Zdislavy z Lemberka*. In: ČMM CXII. (1993), s. 217-236.

Šebánek, Jindřich: *Moderní padělky v moravském diplomatáři Bočkově do r. 1306*. In: ČMM LX. (1936), s. 27-84, 455-499.

Šebánek, Jindřich, Duřková, Saša: *Kritický komentář k moravskému diplomatáři*. Zpracování látky z III. svazku Bočkova moravského kodexu. Praha 1952.

Tumpach, Josef, Podlaha, Alois: *Český slovník bohovědný I.* - Praha 1912, III. - Praha 1926, IV. - Praha 1930.

Tumpach, Josef, Podlaha, Alois: *Bibliografie české katolické literatury náboženské* (od roku 1828 až do konce roku 1913), část I-V. Praha 1912, 1913, 1914, 1918, 1923.

Vorel, Petr: *Páni z Pernštejna*. (Českomoravský rod v zrcadle staletí.) Pardubice 1993.

Vychodil, P.: *Václav Kosmák*. In: Sebrané spisy Václava Kosmáka, sv. 19. Brno 1921.

Zaoral, Prokop: *O listinách a kanceláři markraběte moravského Vladislava Jindřicha*. In: Sborník Matice moravské LXXXVI. (1967), s. 219-230.

Zháněl, Ignát: *Dr. Karel Eichler*. In: Náš domov, roč. XIX (1910), s. 129-130.

Výběrová bibliografie

Jediný, nikoli však úplný a v žádném případě přehledný soupis díla Karla Eichlera je zveřejněn v publikaci Josefa Tumpacha a Antonína Podlahy, *Bibliografie české katolické literatury náboženské* (od roku 1828 až do konce roku 1913), část I. - V., v Praze 1912, 1913, 1914, 1918 a 1923. Eichlerovy publikace jsou zde ovšem řazeny tematicky, navíc v kontextu jiných děl katolické literatury uvedeného období, takže jsou rozprostřeny v celém díle na téměř dvou tisících stranách. Předkládaný soubor si zdaleka neklade nárok na úplnost. Neobsahuje recenze a novinové zprávy rázu čistě zpravodajského, ani Eichlerovy pokusy beletristické, které nemají valné ceny a nejsou pro vývoj jeho tvůrčí osobnosti důležité. Včleňuje však, pokud je známo, všechny významnější Eichlerovy práce historické a muzikologické, které jsou řazeny chronologicky. V případě prací publikovaných v časopisech je udána vždy jen první strana publikace, i když je dílo rozloženo do více čísel.

Dějepis hudby kostelní v obrazcích. Museum III. (1868–1869), 4.

Něco o táborech. (Jde o tábory lidu - pozn.V.Š.) Museum IV. (1869–1870), 47.

Nástin dějepisu semináře bohosloveckého v Brně (O hudbě alumnátské). Museum IV. (1869–1870), 117.

Český dům v Římě. Hlas XXV. (1873) (dále uváděn bez ročníku), 17. 1.

Anima, rakousko-německý hospic v Římě. Hlas 7., 14. a 21.3. 1873.

Poutní místo Křtiny. Obz. V. (1882), 113.

Riviera di Ponente. Obz. VII. (1884), 337.

Císařské silnice na Moravě vystavěny pod ochranou sv. apošt. Cyrilla a Metoděje a jejich stráží svěřeny. Sbor. Vel. II. (1885), 69.

Chudobinské ústavy moravské. Brno 1887 nákladem vlastním.

Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku. Část dějepravná a popisná: Část první. V Brně 1887. - Část druhá. V Brně 1888.

Hrdelní právo a trestní soudnictví vůbec ve Veverské Bytyšce. Hlas 29.5.–10.6. 1888 (9 pokračování).

Kaple sv. Klementa u Osvětiman, Hlas, 4. a 5.7. 1888.

Poutní místo sv. Anny u Pohledu v Čechách. Hlas 30. 8. 1888.

Jarmarky a trhy Veversko-Bytyšské. Hlas 3., 4. a 5.1. 1889.

Dějiny školy Veversko-Bytyšské. Komenský XVII. (1889), 10.

Hostninské živnosti ve Veverské Bytyšce. Hlas 11.–24.5. 1889 (6 pokračování).

Cechy Veversko-Bytyšské (1740–1859). Hlas 5.7–1.9. 1889 (8 pokračování).

Stopy člověka předvěkého pod hradem Veveřím. Hlas 28.7. 1889.

Valentín Bernard Jestřábský, farář a spisovatel (1630–1719). Obz.XIII. (1890), 129.

Zdravotnictví na panství Veverském. Hlas 2., 4. a 5.3. 1890.

Z pamětí Moravsko-Kynických. Hlas 16. a 17.4. 1890.

Stříbrné sochy dvanácti apoštolův na Veverí. Hlas 27. a 29.4. 1890.

Z pamětí Říčanských. Hlas 29. a 30.5. 1890.

Skladby Františka Musila. Cyr. XXXVI. (1890), 53.

Paměti panství veverského. V Brně 1891.

Z "Paměti panství veverského". Hlas 28.6. 1891.

Římské vzpomínky na naši vlast. V Brně 1892.

Korunovace Karla IV. na císaře římského. Hlas 1893, 22.8.-21.9. (13 pokračování).

Václav Kosmák. (Kukátko. Tentokrát od někoho jiného). Hlas 3.9. 1893.

-ova či -ová. Komenský XXII. (1894), 616.

Kaple Matky Boží u hradu Veveří ve farnosti veversko-bytýšské. Popis její z roku 1890. Meth. XXI. (1895), 53.

Pohřeb Václava Kosmáka. Hlas 20.3. 1898.

K výročímu dni úmrtí kukátkáře V. Kosmáka. Hlas 15.3. 1899.

Převezení tělesných ostatků našeho Kukátkáře z Prostoměřic na centrální hřbitov brněnský. Hlas 21.5. 1899.

U hrobu Kosmákova. Hlas 5.11. 1899.

Za Kosmákem. Hlas 11.3. 1900.

Písně Václava Kosmáka. Hlas 1.7. 1900.

Pomník Kosmákův. Hlas 28.10. 1900.

Rukopis po V. Kosmákovi. Hlas 15.-25.3. 1902 (7 pokračování).

Jakým průvodem vítali Římané Karla IV. r. 1355. Hlas 9., 10. 11.4. 1902.

Luháčovice, Hlas 3., 5., 6., 7.8. 1902.

P. Pavel Křížkovský. Obzor 1902, 176.

Pouť do Kevláru. Jde o překlad básně H. Heina Die Wallfahrt nach Kevlaar. Obzor 1902, 135.

P. Pavel Křížkovský. Hlas 4.7.-2.8. 1902 (27 pokračování).

K abrahamovinám Frant. Musila. Hlas 4. a 5.11. 1902.

Seznam kapitálů Václava Kosmáka. Hlas 30.11. 1902.

Sv. Mikuláš. Hlas 5., 6. a 8.12. 1902.

Stará Matka Boží na poutním místě v Žarošicích na Moravě. (Výňatek z knihy Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v Rakouském Slezsku). V Brně 1903.

Něco o kancionálech. Hlas 27. 9. 1903:

Musica Sacra. Hlas 10.1. 1904.

Hudební skladatel František Sedláček. Brno 1904.

Po stopách P. Pavla Křížkovského. Hlas 2. 3. 1904.

Jubileum P. Křížkovského (Praktické pokyny). Moravské hudební noviny, II. (1910), 11, 12, 13. č.

P. Pavel Křížkovský. Životopisný nástin. V Brně 1904.

Hlavní význam Křížkovského. Moravské hudební noviny II. (1910), č. 20.

Zpráva o novém kancionálu (zpěvech a motlítěbách) pro diecesi brněnskou. Obzor XXX. (1907), 197. Ob-

František Musil. Nekrolog. Hlas 6. a 10.12. 1908.

První sešit průvodu k novému kancionálu brněnské diecéze. Cyr.XXXV. (1909), 82.

Stabat Mater. Vzpomínka na Františka Musila. Obz. XXXII. (1909), 20.

Vzpomínky na Fr. Musila. Obz. XXXII. (1909), 66.

Za Františkem Musilem. Moravské lidové noviny. Roč. I. (1909), č. 1, 2, 3, 4.

Průvod k zpěvům, jež obsahuje v úplném vydání svém Cesta k věčné spáse, sbírka modliteb a duchovních písní pro diecési brněnskou, kterou pořídil Dr. K. Eichler, za spolupůsobení faráře Jakuba Pavelky a prof. Fr. Musila. V Brně 1910.

Cesta k věčné spáse. Modlitby a duchovní zpěvy pro katolické studující na školách středních v brněnské diecesi. V Brně 1910.

Cesta k věčné spáse. Modlitby a duchovní zpěvy pro katolické studující na školách středních v brněnské diecesi. K vyzvání nejđ. bisk. konsistoře v Brně z většího svého díla téhož jména vybral. V Brně 1910.

Cesta k věčné spáse. Modlitby a duchovní zpěvy pro brněnskou diecesi. Menší výtah obecný, který k vyzvání nejđ. bisk konsistoře v Brně z většího svého díla téhož jména upravil. V Brně 1910.

Cesta k věčné spáse. Modlitby a duchovní zpěvy pro mládež na školách národních a měšťanských. Brno 1910.

K jubileu P. Pavla Křížkovského. Cyr.XXXVI. (1910), 68.

Výroční památce Křížkovského. Obzor XXXIII. (1910), 137.

Přehled Křížkovského oslav na Moravě a ve Slezsku. Cyr. XXXVI. (1910), 154.

Seznam kostelních skladeb P. Pavla Křížkovského. Cyr. XXXVI. (1910), 90.

Skladby Františka Musila pro varhany. Cyr. XXXVI. (1911), 8.

Poznámky k zavedení nového kancionálu (brněnského). Věstn. Jedn. brněn. 1911, 45.

Jednání první brněnské synody diecéšní o chrámovém zpěvu lidovém. Cyr. XXXVII. (1911), 108.

Jak modliti se nebo zpívati litanie? Věst. Jedn. duch. brn. V. (1912), 109.

Záležitost nového kancionálu (pro diec. brněn. Odpověď na některé výtky.) Věst. Jedn. duch. brněn. V. (1912), 1.

Menší pobožnost mariánská s rozjímáním o životě Panny Marie. Šk BSP XLVI. (1912), 15.

Co bylo v poslední době vykonáno v brněnské diecesi pro zachování a povznesení lidového zpěvu kostelního. Cyr. XXXIX. (1913), 87, 107.

Vzpomínka na Václava Kosmáka. Hlas 9.7.-6.8. 1916 (6 pokračování).

ZKRATKY ČASOPISŮ A PERIODICKÝCH. SPISŮ:

Bl. - Blahověst

Cyr. - Cyrill

ČKD - Časopis kat. duch.

Hl. - Hlídka

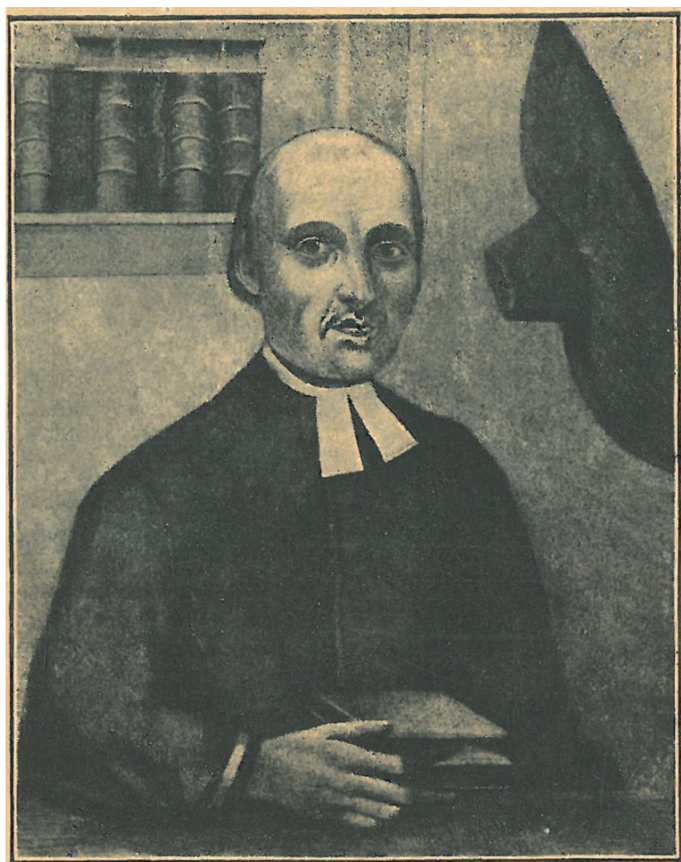
Meth. - Method

ND - Náš domov

Obz. - Obzor

Šk BSP - Škola Božského srdce Páně

Vls. - Vlast

Valentin Bernard Jestřabský,
spisovatel a farář Veversko-Bytyšský, nar. se r 1630, zemř. r. 1719.
Dle kresby nadučitele J. Dvořáka.

PŘEDMLUVA.

Prohlížeje archiv Veverské Bytyšky, našel jsem toli a tak zajímavé látky v něm, že odhodlal jsem se sestaviti dějepis městečka. Postupem práce nabyl jsem přesvědčení, že by vyhlížel kusý bez dějin hradu Veveřího a ostatních osad k němu kdysi patřivších a tak povstaly „Paměti panství Veverského“.

Vyčerpál jsem nejen archiv obecní a ostatní prameny Vev.-Bytyšské, nýbrž použil v hojné míře registratury Veverské a také spracoval tištěné spisy dosud o panství Veverském pojednavší, jak čtenář pozná z poznámek pod čarou. Aby kniha stala se zajímavější a názornější, vsadil jsem do ní četné obrázky z celého panství.

Objemnost díla málem by byla zvrhla jeho vytištění pro veliký peněžní náklad. Chvála Bohu, našli se k prosbě mé mužové osvícení, kteří ocenivše důležitost podniku, mravní i hmotnou mi poskytli podporu, jako rodáci Vev.-Bytyští: Jan Kovář, majitel realit ve V. Byt.; Fr. Dundáček, děkan Ivančický; Pavel Perka, učitel ve Frenštátě; pak čestný občan V.-Byt. Al. šl. z Janečků, zemský nadúčetní v Brně. V první řadě však uvéstí musím majitele Veveří, Mořice svob. pána z Hirsch-Gereuthu, jenž k návrhu centralního ředitele Eduarda Svobody v Rosicích značný poskytl dar a slavný moravský zemský výbor, jehož podporou i cena díla je uznána.

Obrázkovou část velmi obohatil ředitel mor. akc. knihtiskárny v Brně, Fr. E. Slovák, který s neobyčejnou ochotou a nezištností podnikl mnoho výletů na panství, aby různé předměty fotografoval; ani špatné cesty, ani nepříznivé počasí, ani churavost nedovedly jej odstrašiti a s vytrvalostí nezlomnou tak dlouho obětoval podniku prázdné své neděle a svátky, až bylo vše k šťastnému přivedeno konci. Při tom bádaje po starožitnostech zjistil mimo předhistorické hradisko u Mor. Kynic, též bydliště předhistorického člověka u Chudčic.

Nevděkem by bylo, kdybych se nezmínil také o ochotě, s níž setkal jsem se všude, prose o zapůjčení pramenů, zejména v Brně v zemském archivu, ve Františkově museu, v českém musejním spolku, ve Veverské registratuře, jakož i v archivech městečka a u okolního duchovenstva i učitelstva.

Ve Veverské Bytyšce v březnu 1891.

Karel Eichler,
farář.

Seznam obrázků.

Hvězdičkami označené vyvedeny jsou dle fotografií Fr. E. Slovákova.

Veverí od jihu 5, od severovýchodu 13, od východu 77. ***Kaple Matky Boží** nad Vev. 20, *postranní její portál románský 21, *starobylé ornamenty v kapli 29, monogram Jména Marie, lidský obličej, postava medvědu podobná na kapli 103. Bronzový řetízek středověký s přívěsky 89. **Myslivna** v oboře 93. ***Předvěké nálezy** z hradiska pod Veverím 125. **Ed. Svoboda**, centrální ředitel v Rosicích 492. Výbor kontrib. fondu **Veverského** z r. 1864 a 1888 453, 498. — ***Bosonohy** 407. **Bystrc**; *pohled od školy do vsi 489. ***Kostel a fara** 499. **Bytyška Veverská** * od západu 41, farní chrám 59, ***radnice** 63, ***panský dům** (hostinec č. 71) 161, dolní mlýn 215, dolní mlynáři Jan Krejčí 216 a Jan Tejkal 217, bývalý horní mlýn 220, bývalý mlýnek 221, ***nynější horní mlýn** 232, ***nynější mlýnek** 233, **čestní občané**: Jirsík 450, Bílý 451, Pauls 461, Janeček 483 (Flor. Eichler viz mezi faráři). ***fara** 299, **faráři**: Jestřabský str. II., Kubečka 309, ***Penninger** 370, **Stolička** 427, **Florian Eichler** 469, **Karel Eichler** 485. **Starostové**: Dominik Kovář 444, Jan Dundáček a jeho synové Frant. a Alois 444, 445, Fr. Svoboda 460, **Pallas** 478, **Kožoušek** 494, Jan Kovář 517. **Škola** 421, **učitelé**: Sedláček 386, **Dvořák** 464. **Letohrádek Hromátkův** od severu a od jihu 510, 511. **Dům Kovářův** č. 6, č. 122 str. 514 a 515. ***Hrobka Kovářovy rodiny** 516.

***Hvozdec** 199. **Chudčice**, *pohled na ně 367, ***kaple sv. Kříže** nad Ch. před zrušením 153, *u sv. třech křížů a starého dubu 1890, 381. **Javůrek** * na návsi 189. ***zbytky tavírny** pod Jav. 391. ***Jinačovice** 265. **Komín**, *pohled naň 345, ***chrám P. v Komíně** 359, **farář Kašpárek** 496. ***Kynice Moravské** 249. **Kynice Německé**, ***fara**, **kostel a škola** 477, **farář Navrátil** 476. ***Kyničky** 415. ***Rozdrojovice** 281. ***Řičany** 505. ***Sentice** 329. **Žebětín**, škola a kostel 466, **chasa u máje** 467.

Skratky.

Kpp. = **Knihy památní právní** v obecním archivu Vev.-Bytyšském.

Lpe = **Liber parochialis Ecclesiae Aichhorno-Bitischensis**, ve farním archivu Vev.-Byt.

Ob. arch. = **Obecní archiv V.-Byt.**

OBSAH.

	Str.
Rozhled po dějišti.	
Hrad Veverí. Jeho poloha a popis	1
Kaple „Matky Boží“ nad Veverím. Její popis	3
Panství Veversko-Ričanské. Jeho rozsáhlost, která místa k němu patří- vala, zalidněnost jeho	4
Veverská Bytyška, její znak a pečetě	5
Stopy člověka předvěkého pod hradem. Předvěká hra- diska u Bystřce a Komína	7
Veverí majetkem zeměpanským.	
O původu a jméně hradu Veverí. Proč byl založen? Byl sídlem ka- stelánů či purkrabích	10
Majiteli hradu údělná knížata Brněnská z rodu Přemyslovců do 1197	12
Tehdejší poměr Veverí k Domašovu, jenž patřil klášteru Raj- hradskému	13
Pány Veverí markrabata z rodu Přemyslovců. Purkrabí Vev. Štěpán 1213—4. Markrabě Jindřich Vladislav r. 1220 na Veverí. Purkrabí Vok 1222. Purkrabí Stibor 1234—6; on a jeho nástupci v úřadě obdrželi užítky dědiny Lažánek 1236. Markrabě Přemysl na hradě 1237. První zmínka o Chudčicích 1238. Purkrabí Přibislav 1238. — Jakub z Veverí, farář? 1240. Vpád Tatarů 1241 a Kumánů 1252 na Moravu; nedobytnost hradu; středověké věci pod hradem nalezené; týž nepřítel před hradem i před Vev. Bytyškou; „na stráži“. — Purkrabímu Ratiborovi 1243 uložena ochrana kláštera Doubravnického 1243 — Patřilo Veverí r. 1252—1311 Templářům? — Purkrabí Kuna 1253—1266. Veverí vězením a hrobem Oty z Maisavy a Beneše z Falkenštejna r. 1265. — Purkrabí Hartlib 1268—1270. Bedřich ze Ptujce r. 1268 uvězněn na Veverí. — Purkrabí Otibor de Grunenberch 1288 a Matouš z Černé Hory 1289	14
Pány hradu: Rudolf, syn císaře Albrechta a Jindřich Korutanský 1306 až 1309. Veverí s komorním lesem od Jindřicha na 2 leta za- staveno. Cena jeho příbližná	24
Jan Lucemburský propůjčuje Veverí a jiné hrady Ješkovi z Vartem- berka v léno 1311. Hrad v držení šlechty	25
Markrabě Karel (1333—1349) získá hrad r. 1334 opět zemi. Purkrabí Frenzlín ustanoven 1337 ochrancem kláštera Oslavanského. Karel dává dvůr v Habří a lán v Žebětíně, ku hradu patřivší 1342 Branislavu Žílovi. Dvůr Charenice v Žebětíně; jemu doživotně platili Ostrovačičtí hřivnu a orali 5 pluhů třikráte do roka	26
Markrabě Jan Jindřich (1350—1375) častěji se zdržuje na Veverí. Dal výměnou Lažánky za Jinačovice 1358, klášter sv. Tomáše čili Augusti- nů u Brna před r. 1370 daroval dva poplatné lidi v Žebětíně a 1373 přidal horu Hlubocec u Bystřce. Nadal hradskou kapli sv. Prokopa úročnými lidmi v Mor. Kynicích a ustanovil při ní kaplana — Purkrabí Chuncz?, Jakub 1354, Jan 1360. — O právomoci purkrabích a o soud- nictví tehdejších	27

	Str.
Pánem hradu markrabě Jošt (1375—1411). Dvůr Charnicův po jeho smrti propůjčil Jošt Blažkovi bez povinností Ostrovačických; daroval r. 1380 Dominikánům v Brně les „Krajný“ u Žebětína na mešní fundaci; 1381 Augustiniánům v Brně kus lesa (Pekárnu Durvovec) mezi polemí Žebětínskými a Bystrečými. Hrad v rukou loupeživých rytířů, r. 1401—5 v moci Přibíka Batelovského? Purkrabí Bohunek z Přestavlk 1406. Změna majetku v Jinačovicích, Rozdrojovicích a Kyničkách. Násilnictví spáchaná v Žebětíně, Cebíně a Jinačovicích. Purkrabí (?) Valentin z Majetína 1410 .	29
Za krále Václava IV. (1411—19) a Zikmunda (1419—23). Viktorin z Žebětína, syn Blažkův, pohnán od Martina Čecha 1411, od Mikšíka z Troubska 1412, od Mikuláše z Rohozova. Upsal manželce Anně 50 kop gr. v Žebětíně. Změna majitelů Rozdrojovic a Jinačovic. Zástavník hradu a purkrabí Petr Kutěj (viz Dodatky str. XV.)	31
Za Albrechta Rakouského (1423—1439). — Sirotci a Táboři s Prokopem Holým pod Veverím? (1428 a 1432). — Purkrabí Jošt Hecht z Rosic 1436—7. Rozepře s Petříkem ze Žebětína. Proček ze Žebětína. Soud Joštův o Rozdrojovice, Jinačovice a Kyničky .	33
Za Ladislava Pohrobka (1439—1457). — Václav Hecht z Rosic a na Veverí, snad purkrabí, snad zástavník Veverí (1446—8). Spor Václavův s Hanušem z Vašatic (Vlasatic) o dvůr Kotenův v Žebětíně, s Janem z Lomnice o lesy u Cebína, s Kunigfelderem ze Žabovřesk o mýtné lidí Bytyšských, s klášteřem Tišnovským o zvýšený poplatek a pobraný dobytek. — Kněz Mikuláš, kaplan při kapli sv. Prokopa na hradě 1446—7, pohání Jana z Lomnice pro nátisky činěné jeho úročním lidem v Mor. Kynicích. — Hanušek (Hanuš) z Vašatic rozmnožuje své statky v Žebětíně 1447 koupí podíly od Hanuška z Nové Vsi a od Petříka z Žebětína; pojišťuje manželce Anně na Žebětíně 220 kop gr.	35
Jiří Poděbradský (1458—1471) ukládá klášteřu Zábrdovickému 10 kop gr. roční činže ku hradu, odpouští 1462 klášteřu 30 kop gr. činže roční. Těšínské kníže Přemek z Veverí a Rosic, zástavník hradu. S ním soudí se Hanuš z Vašatic o dvůr Kotenův v Žebětíně, o roboty lidí Žebětínských, o povinnosti Ostrovačických 1459. Manželka Hanušova, Kateřina, přijímá ve své věno v Žebětíně syny Prokopa a Václava do spolku. — Kněz Jiří, kaplan u kaple sv. Prokopa na Veverí 1459—1464 pohání Jaroslava z Lomnice pro nátisky činěné jeho úročním lidem v Mor. Kynicích; téhož pána pohání Bartoň z Mor. Knihnic. Purkrabí Petřík z Bystřice. Jaroslav z Lomnice pohání Přemka Těšínského a z Veverí 1464 pro nedodržení smlouvy o prodeji dříví lidem v Mor. Kynicích, pro desátek z Kocenova. — Spory Kateřiny, vdovy po Hanuši z Vašatic a jejich syna Prokopa o zboží Žebětínské s Janem z Pernštejna, o vyproštění z ručení s Janem z Pulic a Jinošova, s Augustiniany v Brně o hranice lesa Pekárny, s kapitolou sv. Petra v Brně o roční činži z Žebětína. — Farář Žebětínský Urban 1466. — Úloha hradu ve válkách Jiřího Poděbradského 1467—1470; Brňané ho lstí dobyli, Jiřímu jej obléhajícímu velitel Mikuláš z Lilče s obsádkou se vzdal 1470 .	38
Za Matyáše I. (1471—1490). Plat komorní kláštera Třebíčského Přemkovi ku hradu 1475. (Ostrovačice a Domašov zastaveny Brnu.) Kazimír (Kazka) kníže Těšínské a na Veverí 1481 zástavník hradu. Kdo co tehdy platil ku hradu? Bližší zprávy o Vev. Bytyšce (kdo ji původně obýval, byla-li opevněna?, farní obročí ve V. Byt. kanovnickou prebendou sv. Peterského kostela v Brně). Soud Kazimírův o dvůr v Knihničkách Prokop z Vašatic prodal Žebětín se dvorem Urbana z Novosedla a j. manželce, kteří nedodrželi kupní podmínky a byli proto pohnáni. Chudčice zastaveny od Přemka. Poplatek kláštera Zábrdovického, pak Rajhradského a jeho dědin Domášova, Ostrovačic, Hlubokého a Přibislavic, dále kláštera Tišnovského a jeho dědin Komína, Německých Knihnic, Březiny, Svatoslavy, Přibislavic a Drásova (Hradčan). Zprávy o Komíně,	

VII

	Str.
Něm. Knihnicích a Bosonohách, jež do Předklášteří patřily a později k Veverí připadly. Poplatek kláštera Oslavanského a Ivančic ku hradu. — Václav z Ludanic a na Veverí, zástavník hradu (1483—1519?); zpráva o rodu pánů z Ludanic; spory Václavovy s klášterem Tišnovským a Zábrdovickým 1483; poměr jeho k faře ve V. Bytyšce	43
Král Vladislav (1490—1516). Plat kláštera Zábrdovického a z Ivančické rychty a mýta ku hradu. Zprávy o Žebětíně, Ostrovačicích a Mor. Kynicích	49
Král Ludvík (1516—1526). Změna majetku v Žebětíně. Zikmund z Ludanic a na Veverí asi r. 1519—1531 snad už dědičný majitel hradu. Jeho spor s farářem Čebínským o desátek z Chudčic. On koupí Sentic a 1/2 Mor. Kynic. Dějiny Sentic a M. Kynic (Viz také dodatek str. XV). Zikmund z Ludanic vymůže V. Bytyšce 2 jarmarky a osvobození od berní královských a dávek zemských; vyprovází krále Ludvíka ku korunovaci do Prahy; stane se ochrancem kláštera Tišnovského; zaručuje V. B. správním listem panská pole daná pod plat, výkup odúmrti, osvobození od robot, právo šenku vína a piva; Mor.-Kynickým proměňuje roboty, které konali za pastvu v lesích panských, v poplatky	50
Veverí dědičným majetkem různých panských rodů.	
1. Jan Rokytický z Ludanic (1531—1537)	56
Co ku hradu patřilo? Zprávy o Senticích a Chudčicích, o Mor. Kynicích a Hvozdcí.	
2. Jan z Pernštejna, Jan z Lipé (1537—1541)	57
O rodu pánů z Pernštejna. Ve V. Bytyšce pikhartství?	
3. Pertuolt Lipé a jeho bratři Vilém a Čeněk (1541—1559) . . .	58
O rodu pánů z Lipé. Zpráva o faře a duch. správě ve V. Bytyšce, v Mor. Kynicích a v Žebětíně, o platu Ostrovačických ku hradu. Pertuolt potvrzuje V. Bytyšce zprávní list Zikmunda z Ludanic s výhradou co do odúmrti.	
4. Albrecht Cernohorský a Jan Šembera z Boskovic (1559—1573) .	60
O panském rodu Boskovském. Albrecht dává patronaty v M. Kynicích, Bystřci a Žebětíně za patronaty v Medle a Unčově. Zpráva o faře v Mor. Kynicích a Žebětíně. Zprávy o farách v Komíně a Bystřci.	
5. Znata z Lomnice a na Řičanech a jeho manželka Magdalena z Mírova. Tas z Lomnice a jeho dcera Kateřina 1572—1609	61
Prodej a kup Veverí; co ku hradu patřilo? Veverí spojeno od té doby s Řičanami a Javůrkem. Dějiny Řičan a pánů z Řičan. Dějiny Javůrku. Potvrzení a obnovení některých svobod Vev. Byt. 1585. O právu krčmařském čili nálevu vína pořádkou ve V. Byt. Jak se majitelé Veverí vystřídali?	
6. Zikmund z Teufenbachu a na Mayerhofě 1609—1637 pán na Veverí	86
Zprávy o jeho rodu. Duchovní správa (pikhartská) ve V. Byt. 1609 až 1637. Úředník Fetrle na Řičanech. Duch. správa v Žebětíně 1606 až 1633. Znovuurnění svobod a břemen V. Byt. 1615. Některé zprávy o úřadu, obyvatelích a polnostech V. Byt. 1616—25. Trestní soudnictví na panství Řičansko-Veverském a hrdelní právo ve V. Byt. v XVII. a na počátku XVIII. století; o zavraždění Kašpara Kozelkova z Drásova. Svatební smluvy se svědky vznešenými v Řičanech 1633. Sloučení farností Komínské, Bystrcké a Žebětínské 1633—1786. Knihy památní právní ve V. Byt. založeny 1634. Hejtman Řičansko-Veverský Jan Komínek z Engeltausů 1635—47. Obecní úřad V.-Byt. 1635—7; primatoři Kožušník a Mlynář. Obnovení jarmarků ve V. Byt. 1637.	
7. Rudolf z Teufenbachu 1637—1653	100
Zprávy o něm. Salva guardia Ferdinandem III. 1638 udělená V. Byt. Katolická víra ve V.-Byt. znovu zavedena; faráři Havranský, Božský. Oprava káple „Matky Boží“ 1638. Duchovní správa v Něm. Kynicích do	

1640. Klášter Tišnovský odpouští 6 měšťanům Brněnským desátek z vinohradů Bosonožských za ročních 50 gr. bílých z každé čtvrti těch vinohradů 1638. Veverský hejtman Komínek dosahuje snížení gildtpfertů panství Vev.-Řiř. a Drnoholeckého 1640. Úřad V.-Byt.; primatoři Mlynář, Kožušník 1641—3. V. Byt. žádá marně za zmírnění robot a potvrzení svobod 1641. Ottavio Piccolomini nařizuje svému vojsku, aby dle císařského glejtu šetřilo panství Řiřansko-Veverského 1642. Bytyští musí vydržovati mušketyra na Veverí. Úřad V.-Byt.; primatoři Horáček, Mlynář. Švédí před hradem ve V. Byt. a v Nēm. Kynicích 1645. Peníze a poklady na Veverí a ve V. Byt. nalezené. Skryš před nepřitelem „na Babkách“? Faráři V.-Byt. Pirchalius, Chalupa, Urbánek 1648—1654; kostel opraven, 2 nové zvony porizeny. Rudolf z Teuf. vymáhá V. Byt. třetí jarmark 1650; kterak byly jarmarky odbývány? co byl freyunk? Potvrzení svobod V. Byt. 1651. Ob. úřad V.-Byt.; prim. Horáček 1652; obec vysílá sběratele podpor na opravu kostela sv. Jakuba a kaple Matky Boží nad Veverím. Poustevníci u „Matky Boží“. Duchovní správa v Nēm. Kynicích do r. 1782. Zpráva o usedlostech v Bosonách, Komíně a Nēm. Kynicích, pokud byly poplatny klášteru Tišnovskému. (Viz dodatek str. XV.)

8. Maria Eva Alžběta, rozená hraběnka ze Šternberku, vdova po Rudolfovi z Teufenbachu 1653—1668

115

Nová pozemková kniha založena v Nēm. Kynicích 1654. Farář V.-Byt. Geller 1654—1660; jeho příjmy; nová sbírka na kostel a kapli 1655. Hejtman Řiř.-Vev. Michal Purkart 1655—1673 Ob. úřad V.-Byt. 1655—8; prim. Jiří Belha, Tomáš Horáček, Jiří Ohrabal. Vzácná svatba 1658 na Veverí. O bývalé faře v Mor. Kynicích. Staré berniční zřízení moravské počínaje r. 1659 zavedeno. Poručení o soldátů vypravení 1663. Primator V.-Byt. Matouš Vinčar 1660. Farář V.-Byt. Mader 1660—62, oprava fary, nová křtitelnice; P. Vavřinec 1662. Klášter Tišnovský dává 15 achtelů vinohradů pustých v Bosonách pod činží tamějším sousedům 1661. Ob. úřad V. Byt. 1662; prim. Ondřej Rezník. Farář V.-Byt. P. Bartoloměj 1663. Ptáček 1665—7; nová sbírka na kostel a kapli. Ob. úřad V.-Byt 1664—6; prim. Jiří Ohrabal, Jiří Belha, Jan Kotek. Far. V.-Byt. a spisovatel Valentin Bernard Jestřabský 1667—1719. Ob. úřad 1667—9; prim. Karel Machotka Řiřanský, Jiří Belha, Jan Kotek.

9. Václav Michal hrabě z Althanů 1668—70 a Maria Maximiliana Terezia roz. hraběnka z Althanů, vdova po Janu Jáchymu, hraběti ze Sinzendorfu, po druhé provdaná za Antonína Frant. hraběte z Collalta 1668—1689

123

Jak vypadal V.-Byt. kostel sv. Jakuba? Nový oltář boční 1669 v něm žbudován. Hony na panství 1670—1707; vlčí jámy. Staré berniční zřízení moravské (starý katastr) konečně platné od r. 1670; jeho výsledky na panství; pozemky ve V. Byt. Ob. úřad V.-Byt. 1671; prim. Belha; nejstarší ob. účty; příjmy a výdaje obce 1671—1709. Hostinec ob. na radnici ve V. Byt.; jeho dějiny. Školství V.-Byt.; rektor Matěj Mezulánik, jeho příjmy; budova školní 1671. Svízele s vojskem 1671—1741. Ob. úřad V.-Byt. 1672; prim. Belha, Kotek. Hospodářství s obecními horami (lesy) ve V. B. Porovnání o některé věci v Komíně 1674. Ob. úřad V.-Byt. 1674—6; prim. Rezník; rozhodnutí o včelách zlodějkách; žádost za potvrzení privilegií. Nejstarší matrika V.-Byt. 1674. Hejtman Vev. Kašpar Vilém Christ 1676. Ob. úřad V.-Byt. 1677—8; prim. Kotek. Hospodářské výrobky panské vnucovány poddaným a ty namnoze za vysoké ceny 1677—1708. Seznam štolních příjmů ve V. Byt. 1677. Rektori V.-Byt. Martin 1677; Farovští 1681—1717; Kratel 1717; rektor Řiřanský Tučapský † 1713. Ob. úřad V.-Byt. 1679—81; prim. Kotek. Mor roku 1679. Kostel ve V. Byt. rozšířen, věží opatřen 1679; bohoslužebné náčiní a nářadí ve Vev. Byt. a Řiřanech. Farář Jestřabský počíná dostávatí zase desátek z Řiřek 1679. Požár 1680 ztráví 10 domů ve V. Byt.; žhář chycen a hrdelním právem odsouzen; průběh toho procesu. Oprava kostela

	Str.
Mor.-Knihnického 168. Ob. úřad ve V. Byt. 1682—9; prim. Horáček, Fila. Dočasné přifaření Chudčic s kaplí sv. kříže a Sentic do V. Byt. 1686—97. Hrdelní právo V.-Byt. staví novou šibenici 1687.	
10. Leopold hrabě z Collalta 1689—1707	155
Šlecht. rodina Collaltů. Fasse fary V.-Byt. 1691. Vytýkání desátku. Hrdelní proces 1691. Ob. úřad V.-Byt. 1692; prim. Horáček. Třetí velký zvon ulit pro kostel sv. Jakuba ve V. Byt. 1693. Hejtman Vev. Jiří Megali 1694. Ob. úřad V.-Byt. 1695—6 Horáček, Fila, Zedníček. Hejtman Vev. Jan Jiří Štyglmajer 1697. Sbírky na nový oltář v kapli Matky Boží 1697. Hostinec č. 71, bývalý panský dům ve V. Byt.; jeho dějiny do r. 1850. Ob. úřad V.-Byt. 1698—1701; prim. Zedníček, Malíř. Špisovatelská činnost faráře Jestřabského 1699—1719. Zprávy o pozemcích V.-Byt. dle knih památních právních; jména tratí; celkovatel pozemků Bartoň Bednár 1700; formality zachovávané při změnách pozemkových v 18. století. Ob. úřad V.-Byt. 1701—4; prim. Klečka, Horáček. Hejtmani Vev.: Jan Karel Knošiček 1704; Matěj Ignat Hangel 1705. Ob. úřad V.-Byt. 1705—7; prim. Malíř; žádost V. Byt. o potvrzení privilejí a stížnosti na břemena vrchnostenská.	
11. Weikart, hrabě ze Sinzendorfu 1707—1715	170
Zprávy o rodu Sinzendorfů. Úřednictvo a dvůr hr. Weikarta; styky jejich a vrchnosti s poddanými. Hejtmani Vev. Štefan, Richter, Hekel. Lazebník Ignát Králíček 1708. Požár ztráví v Řičanech kostel, školu a jiné; nejstarší matriky Řičanské 1709. Blesk uhodí 1710 do věže zámecké. Zámecká kaple sv. Václava 1710. práva a odpustky její, průvody k ní z V. Byt. Sekundice far. Jestřabského v kapli Matky Boží 1713; mor; ruch náboženský ve farnosti. Hamry dvoje u Svarcavy. Zpráva o vinohradech v Bosonohách (viz Dodatky str. XVI.)	
12. Prosper hrabě ze Sinzendorfu 1715—1756	176
Úředn. a dvůr hraběcí 1715—1730; hejtmani: Hekel, Spitzar, Praitschopf, Winkler. Rozvoj železářského průmyslu na panství; nové hamry u bílého potoka nad V. Byt.; ovčírny. Lazebník V.-Byt. Ferdinand Trentz; zdravotnictví 1715—37. Rozměřování pozemků V.-Byt. na 25 velkých a 53 malých usedlostí 1715—7; vzrůst městečka do r. 1752. Seznam sousedů z r. 1716. Stížnost V. Byt. na nespravedlivé roboty; opatrnost sousedů, aby nebyly nové zaváděny. Ob. úřad Vev.-Byt. 1717—9; prim. Jakub Kříž. Úmrtí faráře Jestřabského 25. pros. 1719; jeho podobizna a bývalý náhrobní nápis. Ob. úřad V.-Byt. 1719—1730; prim. Kříž, Tulipán, Hofmann, Porázek; ob. účty: oprava radnice. Farář V.-Byt. V. Fr. Ant. Koryčanský 1720—30; jeho spory s obcí. Rektoři V.-Byt. Jiří Farovský 1718—22, Stoltz 1722—53; stavba školy; rektoři Řičanští téže doby. První stopy kontribučenské sýpky 1725. Vev. Byt. pozbývá hrdelního práva 1729. Farář V.-Byt. P. V. Vybíral 1730—2; stavba fary; umíráček. Úřednictvo a dvůr hraběte Prospera 1731—1747; hejtman Jan Eliáš Winkler. Císař Karel VI. potvrzuje V. Byt. privilej tří jarmarků. Farář V.-Byt. J. A. Straufuss 1732—47; bratrstvo růžencové; I. mešní fundace 1733; mešní roucho ze stříbrohlavy; starý obraz P. Marie v kapli Matky Boží; nové pohřebiště dítek u kostela sv. Jakuba. Velký požár na Benítkách 1733. Ob. úřad V.-Byt. 1734—41; prim. Porázek, Ludvík Vencelides. Ranhojič Josef Leidsmann 1737—95 a jeho rodina. Mešní nadace Turbova 1740. Práchovna nad V. Byt. vystavěna 1740; její děje do r. 1812; mešní nadace Meluzina a Vozgy. Cechy V.-Bytyšské 1740—1859; zákony, na nichž spočívalo jejich zřízení; Vev. Bytyška přijímá všeobecné cechovní artikule; který cech před kterým měl přednost; korouhve, podstavníky a jiné věci cechovní při průvodech užívané; dozor na cechy 1740—1859; I. cech řeznický; II. cech mlýnářsko-stolařsko-pekařský; dějiny mlýnů V.-Byt. (dolního, horního mlýna a mlýnku); III. cech zedníků, tesařů, hrnčířů a sklenářů; IV. cech kovářů, bednářů, kolářů, zámečníků; V. cech krejčovsko-soukenický; VI. cech obuvníků, sedlářů, řemenářů, kožešníků a punčochářů; VII. cech tkalcovsko-pro-	

vaznický. Vpád Prušáků na Moravu 1742; pruský král táhne V. Byt.; Veverí vyloupeno; cholera; obecní úřad V.-Byt.; prim. V. Veselý; votivní obraz ve chrámě Řičanském 1744. Dobrovolnická setnina hraběte Prospera Sinz. na Veverí. Ochrana lesů a zvíře na panství V. 1743—4. Vojsko a kontribuce 1743—55. Obecní úřad V. Byt. 1743—5; prim. V. Veselý, L. Vencelides. Úmrtí Jer. Hofmanna a V. Veselého; rodina a mešní nadace V. Veselého. Mešní nadace Jos. Grosse 1745. Ob. úřad V. Byt. 1746—55; prim. L. Vencelides; účty. Hněv hr. Prospera na V. Byt. 1746. Farář V.-Byt. V. J. Wolff 1747—74. Neslýchaná povodeň o Božím Těle 1747. Pomoc povodní postiženým; potvrzení jarmarků ve V. Byt. Úřednictvo a dvůr hraběcí; hejtm. Jan Cyrill Hassenwein a J. Fr. Bartl 1748 až 1756; hamry. V. Byt. domáhá se a dosahuje 1748 zase hrdelního práva. Mnoho-li dobytka řezníci vysekali na panství Vev. 1748. Tabáku co se spotřebovalo ve V. Byt. Cinnost hrdelního práva V.-Byt. 1749—52. Tereziánská oprava katastru 1749—50; rozdíl mezi pozemky dominikálními a rustikálními. Dominikální fassé panství Řičansko-Veverského a svob. dvoru v Žebětíně dto. 7. srpna 1850. Oprava kaple Matky Boží. Stavba nové školy v Řičanech. Fundace mešní obce V. Byt. ke cti a chvále sv. tří patronů městečka. Výnosnost panství Řič.-Vev. od I./X. 1752—I./X. 1753. Skutečný příjem dvoru hr. Prospera z panství Řičan.-Vev. 1753. Robota V.-Byt. při panských honech. Poddaní zdráhají se platiti lazebníku V.-Byt. služné. Rektoři V.-Byt. Fr. Petříček, Jos. Kallina, Daniel Kratl; rektoři Řičanští 1745—1771. Stavba nového kostela v Řičanech počata 1754. Úmrtí hrab. Prospera 1756.

13. Václav Jan hrabě ze Sinzendorfu 1756—1773 263

Úředn. a dvůr hraběcí; vrchní Jan Fr. Bartl 1756—73. Ob. úřad V.-Byt. 1756—60; prim. Matěj Dundáček. V. Byt. žádá o potvrzení privilegií. Spor vrchnosti s V. Byt. o desátek z nižších druhů obilních a o desátek z obecních polí. Porovnání mezi vrchností a V. Byt. o starý urbašní dluh sousedů 1757. Vojsko 1756—59. Spor o kostelní pozemky ve V.-Byt. mezi obcí a farou 1757—61. Mešní fundace J. Weigla. Ob. úřad V.-Byt. 1760—65; prim. A. Klimeš a Jan Picka. Spor V. Byt. s vrchností o ohrazování lesů a o náhrady za škodu zvířím činěnou 1760—61 a 1771; o sbírání listí a žaludů v panských lesích pro dobytek 1760; o přetěžování příprězemí a potravními fůrami 1760—61; o zavádění nezvyklé roboty transportními fůrami a jiné ještě věci 1760—61. Starost V. B. o rekruty. V. Byt. vyjednává o upravení a částečné vybavení robot. Velký proces V. Byt. o extraroboty 1762—73. Dělení sousedských živností V.-Byt. na 80 stejných gruntů 1762—63; jmena polních tratí. Seznam 80 sousedů V.-Byt. „v čas měření“. Sepis těch věcí, co se ročně ve V. B. prodá, čeho a za 1762. Příjmy faráře, kostelního hospodáře a kostelníků ve V. Byt. Farář Wolff světití dostavěný kostel v Řičanech 1763; příjmy rektora a kostelních služebníků Řičanských. Vojsko 1763—78. Stížnost V. Byt., že vrchní Bartl dal panským chalupníkům dříví z obecního lesa. Cinnost faráře Wolffa 1764; smlouva s cechy; zámecká kaple prohlášena za veřejnou; opravy při kapli Matky Boží. Spor V. Byt. o dovážení šindelů a jiného staviva na stavbu hradu Veverího. Obecní úřad V.-Byt. 1765—68; primator Jan Pallas; stavba velkého mostu; dvojí účty; daň potravní. Požár na nové ulici ve V. Byt. Fundace Jiřího a Šimona Kotka a Vavřince Kuchynky 1767—68. Ob. úřad V.-Byt. 1769—71; prim. Jan Picka. Farář Wolff staví faru 1769. Velký požár ve V. Byt., jenž i školu ztrávil 1769. Pokračování sporu o kostelní pozemky od 1770. Fundace Ign. Tišlera 1770. Velká dražba. Farář Wolff počíná stavěti nový kostel farní ve V. Byt. 1771. Rektor V.-Byt. Jan Vozga 1771; příjmy učitelovy; nedostatečné výsledky vyučování. Ob. úřad V.-Byt. 1771—73; prim. Jan Picka; revise obecních účtů. Nakažlivá nemoc; zdravotní stav do r. 1800.

14. Prosper hr. ze Sinzendorfu 1773—1802. 303

Úředn. a dvůr jeho; vrchní Jan Fr. Bartl, Norb. Ant. Richter, Jan Michael Müller. Stříbrné sochy 12 apoštolů na Veverí. Odtržení filiálky

Řičanské od farnosti V.-Byt.; úmrtí far. Wolffa 1774. Farář V.-Byt. P. Fr. Kubečka (1774—84) pracuje proti odtržení Řičan; staví kostel farní dále. Náprava školství 1774—1804; rektor V.-Byt. Jiří Vařecha 1772—1806. Přeložení jarmarků na všední dny; jak dlouho směly trvati? Ob. úřad V.-Byt. 1774—79; primatoři Jos. Charvát, Ant. Svoboda. Robotní patent dto. 7. září 1775 a jeho dodatky; přípravy k seznamům robotním a stížnost V. Byt. na vrchnost a faráře; další spor o kostelní pozemky. Robotní seznam V. Byt. ze dne 12. pros. 1777. Roboty ostatních dědin panství Vev. Jaké úlevy bylo docíleno rob. patentem? Péče far. Kubečky o dostavění kostela V.-Byt. Blesk poškozují kapli Matky B.; její a obrazu P. Marie oprava. Vojsko 1779—1804. Spor obce V. Byt. s 5 domkaři o louky 779. Ob. úřad V.-Byt. 1780—83; primator Jan Pallas; obecní účty. Zrušení nevolnictví. V. Byt. koupí 1781 kostelní pozemky. Posvěcení farního kostela ve V. Byt. Fasse tamější fary 1782. Císař Josef II. potvrzuje V. Byt. právo jarmarků 1782. Zrušení kláštera Tišnovského; jeho následky pro Komín, Bosonohy, Něm. Kynice 1782; duchovní správa v N. Kynicích 1782—1890. Zrušení kláštera sv. Anny na St. Brně a jeho následky pro Hvozdec. Nová soustava výkupu čili reluce roboty a kouškování dominikálních statků (ve Hvozdeci, Komíně, Něm. Kynicích, Bosonohách, V. Byt.) Další péče o zvelebení farního kostela ve V. Byt.; koupě varhan, kostelní stříbro, nové kalichy. Úmrtí far. Kubečky; obraz jeho na faře; kooperatoři jeho doby; nový farář V.-Byt. J. A. Friedl; rozsáhlost farnosti 1784; zrušení bratrstva sv. Růžence; zkrácení farních příjmů; kostel dostavován; mešní fundace V. Svobody; kooperatoři přestali ve V. Byt. býti Ob. úřad V.-Byt.; primator Jos. Charvát. Katastr Josefský 1785. Honební řád císaře Josefa II. 1786. Samostatná duchovní správa obnovena v Komíně 1786; v Žebětíně 1787. Duchovní správa v Bystrci 1786—1890. Opatření proti ohnům 1787. Ob. úřad V.-Byt. 1788—90; prim. Matouš Juran. Další oprava kostela V.-Byt. Vyjednávání o desátek z obecních polí 1789. Farní chudobinský ústav založen ve V. Byt. 1790. Ob. úřad V.-Byt. 1790—95; prim. Jan Šanca. Prodej dominikálních realit za hr. Prospera 1790—1798. Kaple Matky Boží u hradu Veverí má býti sbořena. Císař Leopold II. potvrzuje V. Byt. právo jarmarků 1791. Proces faráře Friedla s V. Byt. o dříví z ob. lesa 1791—95. Lesní protokol V.-Byt. Velká bouře a krupobití poškozují kostel V.-Byt. 1792. Mešní fundace Pavla Valeše. Nové nedorozumění co do vožení staviva na zámek 1794. Císař František II. potvrzuje V.-Byt. privileje trhů a jarmarků. Vzácná kasula darována kostelu V.-Byt. 1794. Obecní úřad V.-Byt. 1795—98; rozdělení obecních luk; přípravy k stavbě nového velkého mostu. Ob. úřad V.-Byt. 1799—1802; Václav Koryčan purkmistrem. Dědicové bývalých velkých sousedů V.-Byt. domáhají se velkých živností svých předků. Velká povodeň jarní 1800.

15. Majitelé Veverí: svobodní páni Mundyové. Vilém, baron Mundy (1802—1805) 346

Mundy koupí panství Tišnovské, statek Hvozdecký, panství Vev. Úředníci za Vilém bar. Mundyho. Ob. úřad V.-Byt. 1802 odevzdává vrchnostenskému úřadu sirotčí a depositní záležitosti a jmění; nový ob. úřad 1803—4 napomenut, aby dobře hospodařil; purkmistři: Fr. Rozkošný, V. Koryčan. Mešní fundace Barbory Valešovy. Pronájem železných hutí pod Javůrkem 1803; prodej panského rybníka v Mor. Kynicích a dvoru v Žebětíně. Hvozdec přidělen ku panství Veveriskému. Generalní visitace biskupská 1804.

16. Jan, svob. p. Mundy 1805—1830 348

Úředn. panské 1805—1812. Vrchní Müller † Inspektor Grill; právomoc inspektora a aktuara. Ob. úřad V.-Byt. 1805—7; purkm. Fr. Rozkošný; přísahy úředních osob; jejich odměna; nová cihelna; stížnosti na roboty. Změny na panství Vev. 1805—9; prodej panských chalup; robotní kontrakty; Bosonohy, Komín a Něm. Kynice podřízeny co do poddanství Veverí. Vojsko 1805—8; Francouzové 1805—6 ve V. Byt.; dodávky špiže;

výpalné Francouzům; jich návštěvy ve V. Byt.; robota na stavbu silnice z Komárova k Vídeňské silnici. Nové období národního školství 1804; rektor V.-Byt. Ondřej Dundáček; školství v děkanství Kuřimském 1806—23. Stížnost na špatné hospodářství ob. představených ve V. Byt. 1806. Nové pozemkové knihy pro V. Byt. 1806—50. Pokus V. Byt. o vybavení robotních povinností 1807. Ranhojič Fr. Jos. Baum 1807—10; zdravotní stav ve farnosti V.-Byt. 1801—10. Ob. úřad V.-Byt. 1808—11; purkmistři Mat. Vohrabal, Ant. Kašpárek, Mart. Pachovský. Stavba nového hlavního oltáře ve farním chrámu P. ve V. Byt. 1808. Socha sv. Jana na náměstí ve V. Byt. Něco o hospodářství a průmyslu V. Byt. té doby. Poměr domkařů k obci V.-Byt. Farář V.-Byt. Jan Peuninger 1809—19; fundace Mik. Friedla z Bílovce a Josefy Janke ze Hvozdece. Vojsko 1808—12; válka s Napoleonem r. 1809; svízele V. Byt. s příprežemi, dodávkami a ubytováním vojska; stížnosti některých sousedů na nesprávnosti ob. úřadu. Jiné oběti války; kostelní stříbro odvedeno; daň z hlav a z výdělku. Nešťastná výprava Napoleona do Ruska r. 1812. Lékař V.-Byt. O. Kačovský 1811—29; zdravotní stav ve farnosti. Ob. úřad V.-Byt. 1812—19; purkm. M. Pachovský; veliká láce 812—13; obec hájí proti vrchn. úřadu samostatnost svou při licitacích; některé úřední osoby vzdávají se svých úřadů obecních. Úředníci panští 1813—18; vrchní Schwaab; neuhlazené jednání s poddanými. Nálevy panské v Bysterci a Jinačovicích prodány 1813—14. Válka za svobodu proti Napoleonu 1813—14; soužení V. Byt. při ní; transportní kommissar Grossmann v Ostrovačicích. Nový kříž dán na věž farního kostela ve V. Byt.; kaple Matky Boží u Veverí opravena 1815. Nejstarší inventář V. Byt. 1815; radnice a kázní dům. Ob. úřad V.-Byt. 1817—1823; purkm. Fr. Pallas, Fr. Dundáček; ob. účty; 1817 ob. hodiny přeneseny z radnice na věž kostelní a dva zvonky z nich přelity na jeden; silnice za Bukovce; velká drahota; 1818 požár na kázním domě; hasičské náčiní. Vrchnost prodává kopaniny 1817. Úředníci panští 1818—30; vrchní Bakalář, Schottl; ředitel Raaka, vrchní Urbálek. Farář V.-Byt. Leopold Borsutzki 1819—48; oprava varhan, Boží hrob. Provisorium pozemkové daně 1819. Prodej panství Tišnovského 1821; kup mlýna podkomorského; výměna pozemků u Javůrka. Biskupská visitace ve V. Byt. 1823; fassé farních příjmů. Ob. úřad V. Byt. 1823—29; purkm. V. Dupal, Jos. Charvát; vzrůst ob. jmění; přípravy ku stavbě nové radnice. Rektor V.-Byt. T. Sedláček 1823—68; další rozvoj školství. Nový stálý katastr 1826. Prodej tavírny pod Javůrkem a hamrů u V. Byt. 1828. Stavba silnice z Brna přes V. Byt. k Tišnovu a od Veverí k Ostrovačicím; stromoví podél silnice.

17. Královská Výsost princ Gustav Wasa, majitel Veverí 1830—44. 393

Zprávy o kupu panství; o jeho rodině. Dvůr a úřednictvo; admin. Schindler, Strachwitz; vrchní Urbálek, Beneš, Preissler, Russe, Matieka. Fundace Gustava Wasy na premie pro hodné žáky na panství a slib jeho, podporovat učitelstvo 1830; založení školních knihoven z přebytku fundace 1849—50. Ranhojič V.-B. K. Brisker 1831—42; zdravotní stav ve farnosti; cholera 1831; cholerový hřbitov. Povaha faráře V.-Byt. Borsutzkého; jeho obhajováni farních práv a jiné jeho spory a soudy. Ob. úřad. V.-Byt. 1830—37; purkmistři Jos. Charvát, Fr. Dundáček, Ign. Brychta; přípravy ku stavbě nové radnice; jmění obecní a blahobyť občanstva; vydláždění některých částí městečka. Velký most přes Svarcavu ve V. Byt. r. 1830 stržen a znovu budován; vrchnost na něj nechce přispívat. Císař František I. propůjčuje V. Byt. 1832 čtvrtý výroční trh; kterak a kdy nyní odbývají výroční a jiné trhy v městečku? Znesvěcení hřbitova u Matky Boží nad Veverím 1833. Obnovení sporů far. Borsutzkého s vrchností o čtyřspřežní fůry sena a otavy a o picování na panském; boj o opravu farních budov; jiné soudy Borsutzkého. Generální visitace biskupská 3. června 1834. Spor o právo vlastnické na kapli M. B. a hřbitov kol ní 1834; stavba nového hřbitova ve V. Byt.

1836—37. Školství 1836—48; spor učitele Sedláčka s V. Byt. o školné a se Hvozdcem o koledy. Patronat kostela Mor.-Kynického prisouzen (vnucen) panství Vev. 1836; opravy v tamějším kostele. Bývalý švédský král Gustav Wasa IV. prozatímně pochován ke vnuku svému v kapli M. B. 1837; oprava oltáře 1838. Ob. úřad V.-Byt. 1837—41; purkmistr Ignát Brychta; další přípravy ku stavbě radnice; stará radnice sbořena; o lepší pořádek na obci a ochranu majetku postaráno; stromoví podél cest u Švarcavy sázeno. Cukrovar pod Veverím 1838 vystavěn od Kristiana Daniele Satzgera. Vrchnost otálí se stavbou rodinné hrobky; spor o právo vlastnické na kapli M. B. a na hřbitov kol ní obnoven. Nekatolické služby Boží v zámecké kapli katolické 1838—39. Pokus V. Byt. o vybavení roboty při dvoře Říčanském; spor o dovoz staviva na zámek a zámecký dvůr 1839—40; roboty rychtářů. Velký most ve V. Byt. 1840 opět vodou stržen. Velký požár ve V. Byt. 9. června 1841. Lékař dr. Fikeis 1842—49; zdravotní stav 1841—50. Ob. úřad V.-Byt. 1842—44; purkm. Jos. Charvát; ssutiny staré radnice odklizeny; nové 2 ob. kříže; mostek; požár 1842; péče o hasičské náčiní; ob. jmění; za roboty peníze. Stavba nové školy ve V. Byt. 1842.

18. Jiří Šimon svob. pán ze Siny, v Hodosu a Kisdii, majitel Veverí 1844—56

422

Zpráva o rodině Sinů. Úř. panství 1844—56. Převezení tělesných pozůstatků krále Gustava IV. a jeho vnuka z kaple Matky Boží do Oldenburku 27. března 1845; fundace za malého prince při téže kapli; kaple opravena; spor o její vlastnictví nerozhnut. Ob. úřad V.-Byt. 1845—50; purkm. Jos. Charvát; uvítání arciknížete Frant. Karla v Čebíně; požár na faře V.-Byt.; lesní sousedská kniha; co žádáno od podruhů usazujících se ve V. Byt.? Vysazování ovocného stromoví na obecním; V. Byt. žádá, by v ní byl usídlen okresní soud; přípravy ku stavbě radnice; ob. jmění; pitky na ob. útraty zase počínají; silnice k Lažánkám vystavěna. Úmrtí faráře L. Borsutzkého 25. pros. 1847; odkaz jeho faře a chudob. ústavu. Farář V.-Byt. Alois Stolička 1848—69. Národní garda ve V. Byt. 1848—51. — Zrušení svazku poddanského a vybavení osobních i pozemkových břemen 1848—50. Nové zákony o přispěvcích k obecním potřebám (kontrib. fondy, vrchnosti ve svazku obecním, ubytování vojska a přípřeže, příspěvky k potřebám silničním, kostelním a školním). Pozemkové knihy a jiné úřední řízení odvedeno c. k. úřadům. Honitba a rybolov ve V. Byt. od r. 1850. Oprava školství; škola V.-Byt. do r. 1868. Hostinské živnosti ve V. Byt. po r. 1848; nálev vína pořádkou, hostince na radnici, na panském domě a jinde. Ob. úřad V.-Byt.; starosta Dom. Kovář; stavba nové radnice počata; dluh na ni udělán; ob. účty; skála otevřena, v níž se podnes pracuje; jiné znamenitější podniky obecní. Lékař Ed. Kellner ve V. Byt.; jeho mešní nadace; zdravotní stav ve farnosti 1850—70. Gen. visitace biskupská ve V. Byt. 1852; bratrstvo růžencové; náčiní a roucha kostelní zjednána.

19. Helena, svob. paní ze Siny, provdaná za knížete Řehoře Ypsilantiho, majitelkou Veverí 1856—1881

442

Úř. Vev.; správci L. Karber, J. Svoboda; Karbrova fundace. Ob. úřad V.-Byt. 1856—67; starosta Jan Dundáček; vnitřní úprava radnice; Ed. Svoboda nájemcem skály; ochrana ob. i soukromého majetku; prodej zvonku z radnice; ob. výbor 1864. Některé statistické zprávy o V. Byt. 1856—60; dobytek; daně 1856; počet obyvatelstva; potravní daň z vína; živnosti; výnosnost a cena pozemků; úřednictvo, výnosnost a daně cukrovaru. Kostel V.-Byt. vydlážděn kehlheimskými plotnami 1858; nové zábradlí k presbytáři; fundace mešní O. Veselého, M. Pšikalové a O. Svobody. Lesní řád ze dne 24. ledna 1859 na poskytování dříví stavebního; úřední prohlídka lesa. Válka r. 1859. Cechy či vlastně živnostenská společenstva dle živn. řádu z. r. 1859 a 1883. Cestní občané V. Byt. Jan Val. Jirsík a dr. Jan Ev. Bílý, zvolení 1861. Farář V.-Byt. A. Stolička bojuje proti nespravedlivému ukládání důchodkové daně.

Zákony o opatrování potřeb kostelních a školních z r. 864; dary kostelu V.-Byt. učiněné; jeho oprava; kaple sv. Floriana a kříž rodiny Kovářovy; křížová cesta; kříž u cesty do Hvozdcce. Kontribuční fond Vev. přistěhován do V. Byt. 1864; správce jeho Dom. Kovář do r. 1888, pak Jan Kovář; jeho první výbor. Les „Krnovec“ u V. Byt. částečně vykloučen a na pole přeměněn 1865. Simon sv. pán ze Siny koupí 1865 cukrovar podveverský pro dceru Helenu, kněžnu Ypsilantiovou k Veverí; zánik jeho 1868. Válka r. 1866. Živelní a jiné pohromy ve farnosti V.-Byt. 1865—70. Velká rozdrobenost pozemků V.-Byt.; pokus o jich scelování r. 1866.—69.; další soukromé toho druhu podniky. Obecní úřad V.-Byt. 1867—70; starosta Fr. Svoboda; spor s odstupujícím starostou a jeho vítězná sebeobrana; čestný člen obce Pavel Pauls; zařizování radnice; skála v ob. lese; velký most převzat do správy okr. siln. výboru; c. k. poštovní stanice ve V. Byt.; sčítání lidu 1869. Rozsáhlost a výnosnost panství Vev. 1867. Pěvecký spolek ve V. Byt. 1867—68. Úmrtí učitele Tom. Sedláčka 1868; učitel Jan Dvořák; školní výbor; vánoční stromek pro školní děti. Nové zákony školské 1868; škola V.-Byt. do r. 1872. Ob. výbor V.-Byt. 1870—73; starosta Fr. Dundáček č. 68; první patro radnice upraveno na školu; ochrana lesa. Obnova hlavního oltáře v kostele V.-Byt. Odchod faráře A. Stoličky do Tikovic 1870. Čtenářsko-pěvecký spolek ve V. Byt. 1870—71. Flor. Eichler, far. V.-Byt. 1871—80; oprava fary; dary kostelu učiněné; mešní fundace Kříže, Fialy, Markové, Králíka, Němečka, Satoraje, Koryčana, Valešové, Riesemanna, princů Ypsilantů, K. Beštera, Fr. Horáčka, M. Blažkové; upravení varhanické služby. Lékař V.-Byt. Martin Svoboda 1871—82; úmrtnost ve farnosti. Vyloučení přes 880 jiter polí, luk, pastvin a lesů z vlastnictví obce V. Byt. ve prospěch 80 sousedů. Rozšíření 2tř. školy V.-Byt.; star. Jos. Valentin; chov koní v obci; hřebčinská stanice; příjmy, výdaje a dluhy obecní. Ustavení lesní společnosti ve V. Byt. 1873; představení správní rady Dom. a Jan Kovář. Simon svob. p. Sina † 1876. — Chrám Páně v N. Kynicích za faráře Fr. Navrátila od r. 1876. Ob. úřad V.-Byt. 1876—82; star. Jos. Pallas; nové prameny příjmů obecních. Nové kříže ve V. Byt. 1877. Biskup Karel Nöttig visituje farnost V.-Byt. 1878. Požár ve V. Byt. Na oslavu stříbrné svatby cís. Fr. Josefa I. založen ve V. Byt. hasičský spolek a osázen „Mečkov“ lesními stromky. MacMahon návštěvou na Veverí 5.—11. září 1879. Jména tratí V.-Byt. 1879. Alois šl. z Janečků, zemský nadúčetní v Brně, čestným členem obce V.-Byt. 17. května 1880; jeho životopis. Far. Florian Eichler čestným občanem V. Byt. 11. července 1880; odchod jeho do Rosic 13. července 1880. Far. V.-Byt. Karel Eichler od r. 1880. Zvelebování kostela V.-Byt.; nový kost. konk. výbor od r. 1889; fundace od r. 1880—90 založené: Fr. Klimše, Kilianové, Fr. Hviždě, Jana, Alžb. a Heřmíny Perkových, Dunkla, V. Králíka, K. Eichlera, M. Pšikalové, L. Karbera. Oprava daně pozemkové 1881. Rozšíření hřbitova ve V. Byt.; špitálek při něm vystavěn na oslavu sňatku korunního prince Rudolfa se Štěpánkou 10. kv. 1880; stoletá památka zbudování kostela 1882; gothický kříž na hřbitově; další oslava sňatku zmíněného.

20. Mořic, svob. pán z Hirsch-Gereuthu, majitel Vev. od r. 1881. 4901 Kup panství; zpráva o rodině nového majitele. Syn Lucien † 1887; otec ctí jeho památku dobročinností. Opravy při hradě. Správa panství; správce Fr. Stephan; centrální ředitel Ed. Svoboda; úřednictvo hospodářské a lesnické; mnoho-li zvěře se na panství zastřelí? Hospodářské a průmyslové podniky. Ob. výbor V.-Byt. 1882—86; starosta Osv. Kožoušek; naděje na železnici; oslava 600leté památky nastolení našeho panovnického rodu. Oprava starobylého farního chrámu Páně v Komíně za far. Ign. Kašpárka 1883. Zdravotní obvod V. Byt. od r. 1884. Škola trojtřídní ve V. Byt. rozšířena na čtyřtřídní 1884. Vyškolení Hvozdcce povoleno 1890. Vývoj školství na panství (vyjma V. Byt.) hlavně v posledních letech; přátelé jeho. (Bosonohy, Bystre, Chudčice, Javůrek,

Jinačovice, Komín, Kynice Mor. a Nēm., Rozdrojovice, Sentice, Řičany, Žebětín). Živnostenské společenstvo řadové ve V. Byt. 1885; jeho starostové Eđ. Orator, J. Kovář. Pěkné divadelní jeviště pořízeno ve V. Byt. 1885; Čtenářsko-zábavný spolek Vev. a spolek vojenských vysloužilců „Rudolf“ ve V. Byt. založeny 1885. Ob. úřad V.-Byt. 1886—90, starosta O. Kožoušek. Založení nové pozemkové knihy 1887. Prodej tavírny pod Javůrkem, hamrů a chmelnice u V. Byt.; stavba letohrádku na troskách hamrů. Krejcarový spolek školský 1887. Ukončení sporu o právo vlastnické na kapli M. B. a její hřbitov 1887; oprava kaple 1888—89. Jubileum 40letého panování J. V. císaře Františka Josefa I.; velká nadace bar. Hirsche pro Halič. Úmrtí Dom. Kováře a hrobka Kovářovy rodiny 1890. Ob. úřad V.-Byt. od r. 1890; starosta Jan Kovář; sousedstvo dle výšky daně; zlé následky svobody kouskování gruntů; výsledky sčítání lidu koncem r. 1890.

Abecední rejstřík

520

Dodatky a opravy.

Str. 3. řádek 22. zdola dodej ještě sochu bl. Jana Sarkandra.

Str. 8. „ 16. „ čti Jana místo Antonína Dvořáka.

Str. 30. asi uprostřed čti Suchého místo Sucho.

Str. 32. po třetím odstavci přidej: Roku 1421 zastavil král Zikmund Veverí Petru Kutějovi, jenž se odtud psal purkrabí na Veverí a poněvadž se mu dobře k popravě na Veverí hodil, dal mu 22. února 1422 plnou moc, aby popravu na Veverí vedl a nad zlými lidmi popravoval, totiž nad těmi, kteří ty čtyři kusy drží v Čechách vzniklé, na ně aby strahoval a na jich hrdlo sahal, aby strahoval na ty, kteří by zemi loupili, loupežníky aby mučil, ležáky zdvihal a stavoval. — Casopis Mat. Mor. 1891. Str. 26., 27.

Str. 35. řádek 5. svrchu čti zadržoval místo zadňoval.

Str. 46. řádek 3. zdola vynechej Přibislavice.

Str. 48. řádek 6. zdola čti Rokytnice u Přerova, místo a Přerova.

Str. 50. řádek 1. svrchu čti r. 1499 místo 1490.

Str. 52. a 53. svrchu ku konci: Dle dvou pergam. listin (které obec Sentická r. 1859 uložila v zemském mor. archivu) Jan a Václav bratři z Lomnice ve čtvrtek před sv. Jiřím r. 1496 prodali poddaným svým v Senticích odúmrlí a Zikmund z Ludanic před sv. Urbanem 1519 Sentickým svým tamější dvůr s 5 lány orné půdy za roční peněžnou činži přenechal v dědičný majetek

Str. 60. řádek 17—19 zdola čti: odstoupen od Veverí (místo k Veverí) nejen patronát, nýbrž i činže, které byli odváděli majiteli Veverí (místo klášteru).

Str. 72. řádek 4. svrchu čti nemajíc místo nemaje.

Str. 73. řádek 13. zdola čti Manice místo Mnice.

Str. 75. k číslu 34. čti 1463 a 1466 místo 1663 a 1666.

Str. 81. řádek 15 svrchu: čti kolaturou místo koaturou.

Str. 115. Přidej po 2. odstavci nový článek 20. Zprávy o usedlostech v Bosonohách, Komíně a Nēm. Kynicích, pokud poplatnými byly ku klášteru Tišovskému. — Dle urbáře z r. 1653 bylo v Bosonohách 42 poplatných ke klášteru sídel a sice: 1½ lán spojený se ¼ lánem, jež držela sama abatýše, tři 1½ lány, čtyři ¾ lány, 1 lán s podsedkem, sedm lánů, jeden půllán s podsedkem, 5 půllánů, čtyři ¼ lány s podsedky, pět

XVI

$\frac{1}{4}$ lánů, 6 podsedků a 5 chalup; mezi nimi bylo pustých jeden $\frac{5}{4}$ lán, jeden půllán a jeden $\frac{1}{4}$ lán; vedle robot odváděli poddaní o sv. Václavu úroků 5 zl. $21\frac{1}{2}$ gr., slepic 60 $\frac{1}{2}$, pšenice 7 metů 15 mír, ovsu 7 m. 15 mír (1 met = 30 mír). — Klášter dostával dále z 55 $\frac{3}{4}$ čtvrtků vinohradů v hoře zadní „Zahumníky“ zvané od 56 držitelů desátku vinného 58 $\frac{1}{4}$ vědra, peněžitého 3 zl. mor. $21\frac{1}{2}$ gr., od 6 jiných platu peněžitého 1 zl. mor. 18 gr.; v hoře v „hubářích“ z 9 $\frac{1}{2}$ čtvrtí od 8 držitelů 15 zl. mor. 25 gr.; v hoře „na branách“ z 15 čtvrtí od 17 držitelů 24 zl. m. 20 gr.; v hoře „Novosady“ zvané z 29 čtvrtí od 22 držitelů 48 zl. 10 gr.; v hoře „Padělkách“ z 6 $\frac{3}{4}$ čtvrtí od 4 držitelů 11 zl. 7 $\frac{1}{2}$ gr.; v hoře „Zajíčku“ ze 7 čtvrtí od 5 držitelů 11 zl. 20 gr., v hoře Novosadech od 9 držitelů 1 zl. 5 gr. — Mezi držiteli jsou také jmena Knipantel, Hartman, Augezdský jako ve smlouvě z r. 1638 a s platem 50 gr. ze čtvrtky. — Dle téhož urbáře bylo v Komíně 50 sídel poplatných ku klášteru Tišnovskému a sice mlýn se 2 lány, dvůr, dvoulán, 5 čtvrtí lánů a půl podsedku, $\frac{1}{4}$ lánů s freyunkem, dvakrát lán s pods. (při jednom byl freyunk), 5 lánů (při jednom freyunk), 2 půllány, třikrát čtvrtlán s pods., 19 čtvrtlánů (jeden z nich pustý), dvakrát půl čtvrtlánu, jeden dvoupodsedek, 4 podsedky, 8 chalup.; a poddaní odváděli o sv. Jiří, o sv. Duše a Václavě úroků 21 zl. 7 g. 3 d. 1 hal., platu markrabina 14 zl., sýru 96 kusů a platu posýrného 2 zl. 10 g. 4 d., slepic 51 $\frac{1}{2}$, kusů a platu poslepičného 1 zl. 5 g. 1 d. 1 h., platu z řeky 2 zl. 5 g. 4 d., za odúmrt 1 zl. 14 g. ročně; úhrnem 42 zl. 12 g. 6 d. na penězích 96 sýrů, 51 $\frac{1}{2}$ slepice; také vybývali různé roboty. — V Německých Kynicích bývalo před vpádem Švédů 39 usedlostí ku klášteru Tišnovskému poplatných, totiž jednou 1 $\frac{1}{2}$ lánů, dvakrát lán s $\frac{1}{2}$ podsedku, 10 lánů, třikrát $\frac{3}{4}$ lánů, třikrát $\frac{1}{2}$ lánů s podsedky, 4 půllány, jednou 1 $\frac{1}{2}$, podsedku, 12 podsedků, $\frac{1}{2}$ podsedku a 2 chalupy. Z toho odváděli poddaní klášteru Tišnovskému o Hromnicích úroků 2 zl. mor. 25 g. $\frac{1}{2}$ d., o sv. Jiří úroků 7 zl. mor. 18 gr. 3 $\frac{1}{2}$ hal., o sv. Duše odúmrtého 19 gr. 2 $\frac{1}{2}$ d., pak 11 kop a 12 vajec a 39 sýrů; o sv. Václavě úroků 11 zl. 6 g. 2 d. 1 hal., slepic 46 $\frac{1}{2}$, pšenice 8 metů 14 mírek 1 čtv., žita 19 mír 2 čtv., ovsu 5 metů 18 mír. Také konali roboty koňské i pěší ku klášteru a dvorům a co se jim poručilo. Poměry co do pozemků se však změnily, neboť r. 1653 už z nich bylo přibráno k panskému dvolu 2 lány, 1 půllán s podsedkem, jeden půllán a části od jednoho půl- a jednoho $\frac{3}{4}$ lánů, obec také užívala 1 podsedku a 1 půllán a 1 podsedek byly pusté. Jelikož pozemková kniha r. 1654 založená vykazuje 19 sedláků sobě rovných a 17 podsedníků sobě rovných, musíme mítí za to, že byla předsevzata nová úprava pozemkového majetku poddanského.

Str. 115. Třetí poznámka pod čarou patří na str. 116.

Str. 176. Po druhém odstavci přidej novou stať. — 8. Zpráva o vinohradech v Bosonohách. — — Dle dodatku k urbáři z r. 1653 bylo asi 5 čtvrtků sešlých panských vinohradů v zadní hoře, v hoře Záhumenkách, na Zajíčkách a na branách r. 1716 prodáno a kupitelé zavázali se k roční dědičné činži asi 4 věder vína a 1 zl. mor. 27 gr. Dále dávali 4 držitelé z vinohradů nově vzdělaných v hoře Záhumenkách ročně 26 gr., 20 držitelů v hoře od Trubských vinohradů nových 4 zl. 1 gr. $\frac{1}{2}$ d., 58 držitelů v hoře „Kříby“ teprv od r. 1715 počínaje 12 zl. mor. 11 gr. 5 d. a konečně 4 držitelé v zadní hoře „Liškách“ 15 gr.

Str. 255 řádek 2. svrchu čti 1750 místo 1850.

Str. 459. řádek 7. svrchu čti 1866 místo 166.

Rozhled po dějišti.

1. Hrad Veverí.

Na Veverí devět věží,
kdo nevěří, ať tam běží.

Od Brna směrem severozápadním klikatě se vine silnice po boku temné řeky Svatky či Švarcavy přes dědiny Vinohrádky a Žabovřesky, přes Komín a Bystř. U jedenáctého kilometru dorazíme do stinných lesů. Za nedlouho jsme v oboře, kde je myslivna a hostinec s tanečním salonem zbudovaným v lehkém švýcarském slohu. Lavice a stoly, rozestavené pod mohutnými lipami, kaštany a dorůstajícími je buky, zvou k odpočinku. Jest to oblíbené Brňanům místo výletní. Než — tu není cíl pouti naší. Asi za čtvrt hodiny, jdouce dále po silnici, pojednou — nedaleko pily při rybníce — překvapením stane noha naše. Les se otevřel. Na temeni pahorku, v dálce co by dostřelil, vypíná se — nevíme zda město, či pouhý zámek, rozsáhlá skupina budov s věžemi. Toť Veverí, staroslavný zeměpanský hrad. Čím blíže přicházíme, tím větším a vyšším je, jakoby rostl ze země. Hle, tu v levo rybník druhý, v pravo něco dále ve stromoví potůček „Veverka“. U něho vyzděná studánka s výbornou vodou. Na lavičce při ní odpočíváme si. Jaký to divoce malebný obraz! Sedíme těsně pod hradem. Vysoko do oblaků strmí — jakoby chtěly spadati — starobylé tvrže, kol nich krouží kavky bezčetné a rychlí rorejsové. Srázná skalnatá stráň sotva nese tlusté zdivo jako Atlas zemi; křoví pokrývá její nahotu a v něm místy bělá se břízové zábradlí podél procházek směle založených. Dole u potoka rozvětvují se stoleté olše mezi trpaslíky lískovými a jiným bujným houštím. U našich nohou lavka, pod ní hříčka přírody, malý vodopád, za ní osamělá skála jako s hory spadlá, korunovaná křížem; v pravo těsný výhled na bvstrou Švarcavu. Kolkolet les

a v něm ticho a klidno, jakoby tu nikdy nebylo válečného ryku bývalo nepřátel hrad stékajících, fičení šípů, lomozu klad a kamení s hradeb metaných, syčení vroucí smoly dolů lité, troubení signálů, nářku raněných, proklínání couvajících, výsměchu vítěze.

Na další pouti naší překvapení nové. Obešedše oklikem po silnici nejzazší cíp hradu, octneme se v krásném parku a vidíme hradební budovy z přední jižní strany. Na první pohled poznáme, že dělí se na dvě skupiny, oddělené hlubokým zářezem hřbetu skalnatého, a spojené smělym mostem přes zářez mohutný oblouk tvořícím. Ve skupině východní, kterou jsme právě obešli, leží vlastní zámek; most vede až do jeho vrat; budova ta tvoří téměř polokruh, má dvě patra se zasklenými chodbami do dvoru; v přízemí bydlí strážce pokojů a jsou kuchyně, skladiště; v prvním patře místnosti nádherně upravené pro vrchnost; v druhém bývají hosté a ve vikýřích pod střechou komonstvo; uprostřed vypíná se věž mohutná, nepravidelně okrouhlá a jednohranná, s níž hodiny stříbrným zvukem přerušují klid okolní; v zadní části zámku je kaple — pustá — sahající od přízemí až k druhému patru a nad ní štíhlá zvonice; příkré gotické střechy zámku i věže prozrazují původ svůj středověký; za zámkem je nádvoří s verandou a besídkou, se které je unášející vyhlídka na místečko u studánky, kde jsme si byli odpočali, a na údolí Švarcavy; dále stojí sýpka s místnostmi pro kočáry, pak konírny a byty pro nižší služebnictvo ve dvou věžích, jichž asi užíváno bylo za vězení. Spojení mezi zámkem a parkem prostředkují dvě bránky po jednom boku, a tmavá chodba delší ze starých dob po druhém. Tato bývala kdysi tajným ze hradu východem. V druhé skupině, západní, kterou můžeme nazvati předhradím, jsou bývalé byty úřednické, myslivecké, stáje, ovčírna, a vše uzavřeno vysokými baštami a pěti věžemi, z nichž jedna nedávno se sesula, roztrhána byvší vodou a mrazy. Brány chrání dva vjezdy do této skupiny, jeden z dola z údolí, druhý s vrchu s planiny nad hradem se prostírající. U dolní brány, vně hradu, vystaveny sklenníky, teplý a chladný, aby dodávaly kvítí a keře pro okrasu velikého nádvoří v předhradí v park proměněného, jež znenáhla stoupající lze s bytu vrchnosti dobře přehlédnouti, jakož i pro park dole v údolí.

Básnický půvab hradu a jeho okolí nesetře žádná doba roční, žádné počasí. Stejně okouzluje, ať na jaře, kdy probouzí se příroda, stromoví mladým listím odívá se jako v hebké závoje zeleně rozdivné, slavici v houštích klotají a drozd i kos s družinou pěveckou do lesů se nastěhují; ať na podzim, kdy po stráních všechny odstíny barev tu žlutých, tam červených, tam ještě svěže zelených v rozmanitosti a zároveň v souladu podivuhodném k sobě se řadí; ať za letní bouřlivé noci, kdy blesk stíhá blesk, hromu rachot v horách duní, mrak za mrakem přes věže příšerně se žene v reji divokém a déšť se mění na střechách příkrých v potoky a dusí opozděný rudého světla svit; anebo za jasného večera zimního,

kdy měsíc plyna klidně, tu vrhá tmavé stíny, tam polévá stříbrem zdi i posněžené střechy, tam se obráží mnohonásobně v kolmých tabulích skleníku jakoby ho bengálským osvětloval ohněm, a mlha v úzkých pruzích se táhne mezi holými stromy od stráně ku stráni.

Hrad je velmi dobře zachován a úplně k obývání zařízen. Avšak jen na podzim požívá vrchnost krás jeho a oživuje ho svou přítomností a té doby za tmavých večerů hluboko do noci osvětleny jsou dlouhé řady oken. Z rána zahoukne občas rána na čekané a později rozléhají se veselé signaly rohu loveckého a zajíci i koroptve bezčetné lovcům kratochvíli strojí — svou smrtí. Jinak je hrad až na čtyry rodiny jej střežící liduprázdný po celý rok.

Byty pro úřednictvo přeloženy byly z předhradí do bývalého cukrovaru kilometr vzdáleného, při němž je panský dvůr, hostinec či kantina, a níže v údolí prádelna s bytem pro zahradníka.¹⁾

Ač hrad strmí na skále, přece vyhlídku do dálky skýtá jenom údolím Švarcavy, neboť okolní kopce jsou vyšší.

2. Kaple „Matky Boží“.

Nade hradem, vedle stoletého stromořadí lípového, které spojuje zámek se dvorem u bývalého cukrovaru, stojí starožitný kostelíček nebo kaple, zasvěcená Nanebevzetí P. Marie, na hřbitově zdi obehnaném, jenž stromovým ovocným proměněn jest v zahradu. U cesty od stromořadí ku hřbitovu vedoucí stojí jako na stráží kamenné sochy pěkně pracované, avšak již se drobící, sv. Jana Nep., sv. Floriana a sv. Ignáce z Lojoly.

Kaple pochází nejpozději z 13. století, jak tomu nasvědčují zbytky románského slohu. Románské jsou totiž jižní dvěře, nad nimiž v polokruhu je hrubě vyveden v kameni kříž stejneramenný, kterému klání se dva lvové. Na apsidě k severu zazděn je kámen a na něm vytesána jest postava medvědu podobná, přední pracky opírající o kolena. V monogram jméno Marie obsahující, kterým ozdoben jest vně štít strany východní, vsazen jest tesaný obličej lidský. Na východ i sever jsou okna gotická, podobně hlavní vchod na straně západní je gotickým.

Uvnitř kaple jsou klenutá sakristie a presbytář jakož i kazatelna slohu románského. Loď hlavní i postranní mají strop plochý. Hlavní loď ozdobena je 35 obrazy s výjevy ze života bl. P. Marie; postranní měla na stropě ornamenty na deskách malované, jež znalci prohlásili za velmi cenné, anyť prý jsou patrně zbytky slohu románského; nyní však malované desky ty uloženy jsou v bývalém cukrovaru a čekají na obnovu.

Věžka se 2 zvonky, jen o půl tonu od sebe zladěnými, korunuje střechu goticky do výše vyhnanou.

¹⁾ Jiný popis hradu od dra Ludvíka Goldhanna a obraz jeho z r. 1860 obsahují: *Malerisch-historische Skizzen aus Mähren und Schlesien* von Eduard Hölzel.

3. Panství Veversko-Říčanské.

Hrad Veverí je středem panství Veversko-Říčanského, k němuž roku 1888 patřilo asi 551 hektarů polí, 9 hektarů zahrad, 32 h. luk, 264 h. pastvisk, které však po zrušení chovu ovcí se zalesňují, 4643 h. lesa, 2 h. rybníků a 3 h. pustin, úhrnem 5486 h. čili 10.553 jiter 920⁰ panských pozemků. Pozemkové daně odvedlo 9.415 zl. 38 kr., přírážek 5.649 zl. 28 kr., úhrnem 15.064 zl. 66 kr.

Panství zasahuje do tří soudních okresů: Tišnovského, Brněnského a Ivančického. Svazkem poddanským s ním spojeny bývaly: městečko Veverská Bytyška, dědiny Bosonohy, Bystřec, Chudčice, Hvozdec, Javůrek, Jinačovice, Kyničky, Moravské Kynice, Německé Kynice, Komín, Říčany, Rozdrojovice, Sentice a část Žebětína.

Pozemky panské i poddanské dohromady zaujímaly plochu 3¹/₄ čtverečních míl. Kostelní patronát měla vrchnost a podnes má na farách a kostelích ve V. Bytyšce, Něm. Kynicích, Komíně a na filialce Kuřimské v Moravských Kynicích, kdežto fara v Bystřeci podléhá náb. matici, v Žebětíně majiteli panství Staro-Brněnského a kostel v Říčanech je spojen s Ostrovačicemi.

Počet obyvatelů jednotlivých obcí (dle farností):

1. Roku 1888 měla Veverská Bytyška s farním kostelem a 4třídní školou obyvatelů	1520	katolíků	9	židů
Hvozdec přifařený	318		5	
hrad Veverí, prachovna, villa (hamry), žleb, obora, pila a dvůr	178		—	
2. Bosonohy přifařené do Troubska měly 2třídní školu a	996		12	
3. Bystřec farní kostel, školu 3třídní a	1155		—	
Kyničky	518		—	
myslivna Rakovec	13		—	
hájovna u Tanečka	12		—	
Rozdrojovice školu 1třídní a	490		—	
4. Komín farní kostel, školu trojtřídní a	1046		3	
5. Žebětín farní kostel, 2třídní školu a	1070		—	
6. Do Čebína přifařené:				
Chudčice školu 2třídní a	605		—	"
Sentice školu 1třídní a	615		—	"
7. Javůrek přifařený do Domašova školu 1třídní a	460		—	"
Veverská huť	74		—	"
8. Jinačovice přifařené do Kuřima školu 1třídní a	429		—	"
Moravské Kynice filialní kostel, školu 2třídní a	859		—	"
9. Německé Kynice farní kostel, školu dvoutřídní a	880		—	"
myslivna a mlýn pod komorou	17		—	"
10. Říčany přifařené do Ostrovačic kostel filialní, školu 3třídní a	1156	"	27	"
úhrnem	12411	katolíků	56	židů
Wolný ¹⁾ r. 1834 udává pouze	6672	"	11	"

Obyvatelé jsou dle národnosti až na nepatrné výminky Čechoslované.

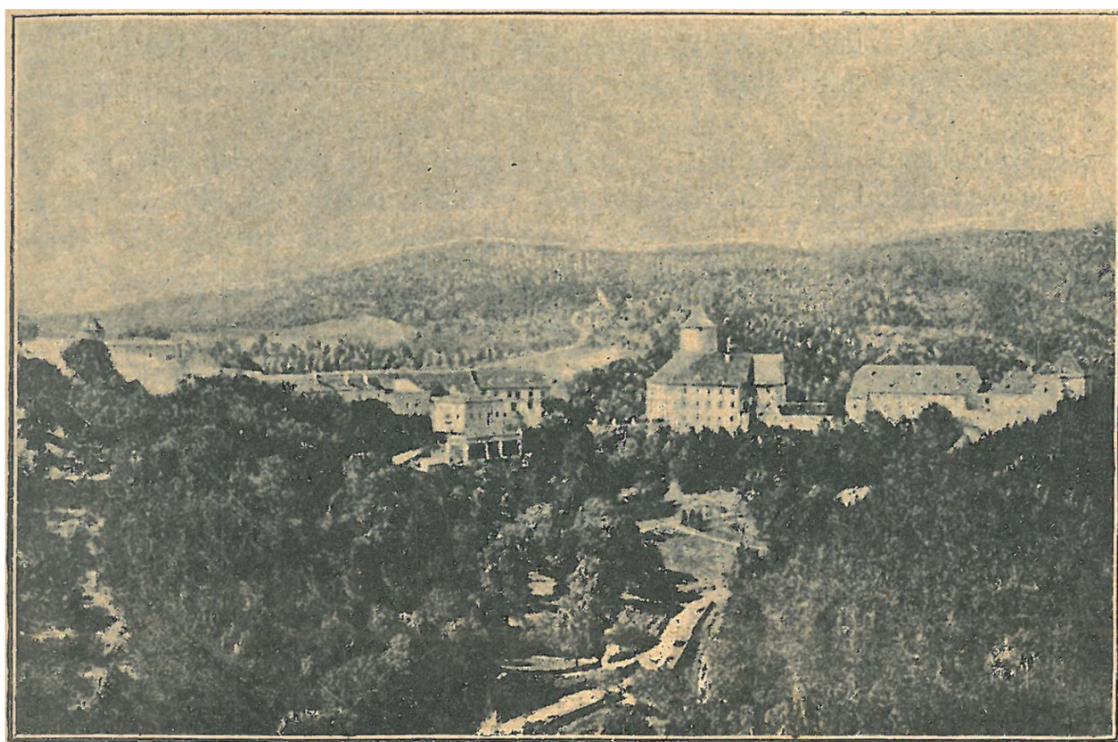
¹⁾ Markg. Mähren II. 1 p. 300.

4. Veverská Bytyška.

Její znak a pečetě.

Tři kilometry ode hradu vzdálena leží Veverská Bytyška v kotlině na břehu prudké Švarcavy právě v tom místě, kde vlévá se do ní potok zvaný Bytyška nebo Bílý potok. Bílým sluje proto, že rozvodněný zbarven je hlínou bleďožlutou, kdežto Švarcava zůstává temnou, nebo nese hlínu červenou, železitou.

Vedle města Velké Byteše jsou dvě Malé Byteše, původně Bytešky, nyní Bytyšky zvané, Osová u Osové ležící, a Veverská pod Veverím se prostírající. Původ jména je neznámý; někteří je

Veverí od jihu.

Dle fotografie Josefa Kunzfelda.

Popis na str. 2.

libovolně odvozují od „bytů“. Všechna ta tři místa jsou při potoce Bytyšce.

Náměstí čili rynek je prostranné a mezi budovami, které je vroubí, vyniká radnice, dům kupce Kováře, souseda Svobody, jednopatrové to domy, pak bývalý panský hostinec. Uprostřed náměstí hrdě vystupuje kostel sv. Jakuba Většího s věží nedokončenou. Z náměstí rozvětvují se ulice jako ramena velikého hvězdýše. Jedna vede kolem školy „na kopeček“ po silnici k zámku, majíc odbočku „Benítky“ s farou, druhá „dlouhá“ samými sousedy obývaná směřuje k dvoupatrovému Dolnímu mlýnu, vzdálenému od humen asi kilometr, a s ní pojí se na příč „nová ulice“ zakončená na jedné straně bývalým mlýnem „u Bubíků“

a na druhé straně hřbitovem a špitálkem; třetí ulice, silnice k Tišnovu, je obklopená po levé straně směsicí chalup, po pravé vyběhá podle Švarcavy v „Slepičí řádek“; za potokem „Bytyškou“ je „Zábytyští“, jež na jedné straně uzavřeno jest Horním mlýnem dvoupatrovým, na druhé končí Mlýnkem, nyní nejrozsáhlejší to budovou v městečku a prostředkem otevírá se silnicí k Lažánkám. Řekneme-li, že podle potoka proti „Zábytyští“ stojí řada chalup zvaná „na potocích“, máme městečko celé prohlédnuto.

V 17. století a později až do r. 1850 užívala obec trojí, kruhové pečeti, velké, prostřední a malé. Velká měla průměr 4·1, prostřední 2·8 a malá 1·8 centimetru. Nápis všech tří zněl: S. Oppidanorum in Wewerziensi Biteska; uprostřed byl znak městečka.

Obecní razítko z r. 1850 má nápis kolem kraje: „Obec Městečko Veverská Bítýška“, uprostřed znak obecní a pod ním letopočet 1850.

Znakem je štít dvojdílný; na levé polovici je půl orlice moravské, na pravém dva kolmé štráfy (bílé?) v modrém(?) poli. Barvy nelze nám s určitostí udati, protože znak, chovaný kdysi na staré radnici, v radním pokoji, už se ztratil, a znak na nynější nové radnici vně v průčelí umístěný barev pozbyl.

Bytyška v posledních letech počíná býti oblíbeným letním pobytem Brňanů. Majít tu koupačky v mlýnských struhách nad Horním a Dolním mlýnem, a v řece Švarcavě pod stavem Dolního mlýna; vábné procházky údolími podle řeky i potoka, po lesích v horách Bytyšských. Delší výlety mohou podnikati na hrad a do obory směrem k Brnu, anebo do bývalých hutí pod Javůrkem — krajinami to přerozkošnými.

Stopy člověka předvěkého pod hradem.

Dějepisci nespokojují se s prameny písemnými. Bádání jejich jde do věků, kdy písma nebylo. Rozeznávají člověka třetihorního, pravěkého, předvěkého.

„Člověk třetihorní“, dí dr. Martin Kříž v díle svém Kůlna a Kostelík, „tu u nás žítí nemohl a také nežil.“

Člověk pravěký, jehož zbytkem pravděpodobně jsou Baskové, nyní do nepřístupných hor na nejzažším cípu Evropy ve Španělsku zatlačen, přišel do krajin našich, opatřen jsa jakousi zásobou vědomostí a zručností, neznal však domácích zvířat, kamenných nástrojů hlazených, kovů, hliněných nádob, obilí, lnu, konopí. Z jeho dob zachovaly se na Moravě nepatrné stopy, ponejvíce nástroje kamenné nehlazené a koštěné z parohů sobích a slonoviny zhotovené, kterých k lovu užíval. K. J. Maška, professor na realce v Novém Jičíně, našel dle všeho kus dolní čelisti lidské z člověka pravěkého.¹⁾

Člověk předvěký, jenž žil u nás po dlouhé věky před Narozením Krista Pána, již znal domácí zvířata, užíval kamenných nástrojů hlazených, nádob hliněných, které v pozdější době na kruhu jsou točeny a velmi pěkně zdobeny, přeslenů a závaží tkalcovských buď z hlíny nebo z kamene, žernovů a drtidel na rozdrobování zrn obilních a později kovů — totiž bronzu a pak i železa, a pochovával i spaloval mrtvoly.

Člověk předvěký zanechal po sobě pod hradem Veverím stopy delšího pobytu a sice na dvou místech.

1. Jedno to místo už zmizelo s povrchu zemského. Roku 1872 a 1873²⁾ nad Veverím protrhla se mračna, následkem čehož Veverka, potok jindy nepatrný, pod hradem ve hlubokém úvalu se vinoucí, tak se rozvodnil, že nejen v zahradě a parku mnoho škod nadělal, nýbrž i komerční silnici místy zničil. Při opravách tehdejších rozšířen byl park tím, že přeložena silnice

¹⁾ Der diluviale Mensch in Mähren, 1886 v programu realky N.-Jičínské.

²⁾ Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung u. Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale V. Jgg. Wien 1879. Bericht der k. k. Central-Commission über ihre Thätigkeit p. C. V. Funde in Mähren. Bericht des Conservators M. Trapp.

a potok dále ode hradu pod protější stráň; za kterou příčinou snesen byl i skalnatý pahrbek, na jehož temeni byla malá planina.¹⁾ Při rozkopávání pahorku nalezeny na vrchu v zemi četné nádoby prý z doby předvěké, jež však dělníci roztloukli a pohodili.

2. Druhé naleziště leží pod hradem směrem k Brnu. Je to homole skalnatá mezi Švarcavou s jedné a dvěma rybníky Veverkou napájenými s druhé strany. Pod druhým rybníkem je panská pila. Týmě té homole má planinu znenáhla stoupající, přes níž vede silnice okresní. Na vyšší straně planiny dala kněžna Helena Ypsilanti asi r. 1875—1877 založiti park s procházkami, kteroužto práci kníže Řehoř sám s velkou pozorností stopoval a téměř řídil, naléhaje na to, aby cesty i trávníky znenáhla a zvolna jen stoupaly na skálu, s níž bylo lze přehlédnouti velebné okolí, rybníky, planinu, Švarcavu a dále zámek i okolní lesnaté příkré stráně. Bylo třeba místy rozebrati skály, jinde klásti kamenné základy k cestám, navážeti pod trávníky a k umělým skupinám stromoví a křovin prst, prokopati dlouhou rýhu na živý plot, zkrátka povrch země tu téměř úplně přeházen byl na 2—3 stopy hluboko, to jest až do skalnatého základu. Při čemž nalezeny různé předměty z doby předvěké.

Do Františkova musea v Brně byly odvedeny tyto věci: čtyři kamenné nástroje totiž: kamenné kladivo nebo sekera, jehož ostří jest však uraženo, s dírou pro toporo, 10 cm. dlouhé z pevného zelenavého kamene; úzké kamenné kladivo, 10 cm. dlouhé, jehož spodní část schází; žulové dláto bez díry, 16 cm. dlouhé; kámen do praku z křemene, 4 cm. dlouhý. — Jiné tam nalezené nástroje kamenné, zejména pazourkové, dělníci prý rozebrali. Také prý se tam vykopalo mnoho střepů z hliněných nádob různé barvy a tloušťky, avšak žádné větší kusy. Střepy ležely ve hlíně bíložluté, dílem i písčité.

Tolik vypravuje kustos Františkova musea M. Trapp.

Pátrajíce dále po těch věcech, našli jsme dva kusy (celý mlat a kus kladiva) u nadučitele Antonína Dvořáka a pěknou sbírku u zahradníka Adolfa Riesemanna, nyní ve výslužbě žijícího ve Veverské Bytyšce. Oba je ochotně odstoupili k rukoum našim pro vlastenecké museum Brněnské.

Předmětů hliněných je v té sbírce třináct a sice 2 ucha a 5 jiných zlomků nádob nevelkých bez kruhu hrnčířského rukou velmi hrubě pracovaných, jedna perla, pět kalamářů na barvu, z nichž jeden má i pokličku a stopy červené barvy (jsou to vlastně ulámané úzké spodky nádob) a kousek sošky. Soška ta je trup od břicha do půl stehen, sedící prdylka, pěkně do červena vypálená a snad i červeně natřená. Hlína, z níž bylo pracováno, je silno pískem promíchána. Sošku považujeme za nejcenější předmět sbírky.

²⁾ Na planině zřídil panský zahradník Adolf Riesemann mladé princezně Karole Wasové, nynější královně saské, asi r. 1840 k narozeninám zahrádku s holubníčkem, kurníčkem a jinými drobnůstkami.

Pazourku je: čtyři hrudy, z nichž jsou větší menší kusy oštípány, jeden kamínek roztržený, jehož bylo používáno snad za brousek, pěkná, velmi vzácná, štípaná a broušená sekerka, 5 $\frac{1}{2}$ cm. dlouhá, pilka, nožik, 3 šípové špice a 5 jiných odpadků.

Dále z různého tvrdého kamene: dobře zachovalý mlat, 12 cm. dlouhý; pět úlomků těžkých kladiv; jedno celé kladívko silno opotřebované, 6 cm. dlouhé, 3 cm. široké, asi 2 tlusté; dolní část jemného zahnutého kladívka až po dírku, 5 cm. dlouhá, 1 $\frac{1}{2}$ široká, 1 tlustá — vesměs k nastrčení na topůrka; pak 3 celé sekyrky, 4—6 cm. dlouhé a kousek ostří sekyrky, vesměs k nasazení do rozštěpeného dřeva; a konečně 5 drtidel obilí a 11 čípků 2—5 $\frac{1}{2}$ cm. dlouhých, vylámaných z mlatů a kladiv, když do nich byly díry vrtány.

Adolf Riesemann vypravoval nad to, že bylo nalezeno ještě jiných předmětů hliněných, které vypadaly jako hračky pro děti a že na některém místě byly stopy ohnisk se silnými vrstvami uhlí. Což nasvědčuje tomu, že tu člověk předvěký vyráběl nádoby z písečnaté hlíny, které je u pily dosud hojnost; z četných pak čípků pohozených jde na jevo, že tu pracoval i o kamenných nástrojích hlazených, z materialu odjinud dovezeného. Veliká síla střepů prý je na jednom místě zakopána od Riesemanna pohromadě.

Pozemek, na němž věci byly vykopány, zůstal od r. 1877 nedotknut; druhá polovice jeho, pastvisko, byla roku 1889 ponejprv rozorána a oseta.

Zjištěna byla předvěká hradiska v údolí Švarcavy také nad Bystrcem a u Komína.

Veverí majetkem zeměpanským.

O původu a jméně hradu Veverí. Proč byl založen?¹⁾

Hrad založen byl od zeměpánů, kteří v blízkém Brně od jedenáctého až do konce dvanáctého století jako úřední knížata Brněnská, později pak jako markrabí Moravští své sídlo měli. Ačkoliv stářím svým a zachovalým stavením náleží k nejpamátnejším hradům naší vlasti, přece o něm zbylo jen málo starších spolehlivých zpráv, čemuž tím více jest se diviti, čím více bychom očekávati mohli, že hrad ten, jsa říkáje v sousedství hlavního města vystavěn, často v dějinách našich a pramenech historických připomínán byl. Toho však bohužel není. Ale čím mlčelivější jsou přesné prameny historické, tím hovornější byli historičtí mastičkáři, kteří nemajíce pramenů před rukama, všelijaké z nahodilých okolností celé povídky vymýšleli.

Jako Paprockému hřeben ve znaku Boskovském dal příčinu k vynalezení pověsti o uhlíři Velenovi, jenž moravskému králi vlasy česal a zubří hlava ve znaku Pernštýnském ho ponoukla bájeti o Věnavovi, který zubra chytil, prut mu pyskem protáhl a na dvůr královský přivedl; tak svádělo jméno hradu Veverí k podobným výkladům ex nomine ze jména vzatým, které obsahuje tak zaný „Veverský rukopis“ německy psaný²⁾ [Eichhorner Handschrift] r. 1739 věrojatně od tamějšího úředníka vrchnostenského, jenž v sepsání svém na starší spisy jako Archivum Pernsteinicum, na Komenského, Hossmanna, na Ctibora Drnovského Morabilia Moraviae se odvolává, ale soudě podle zavření jeho práce jiného úmyslu neměl, než tehdejšímu majiteli statku Veverského, Prosperovi

¹⁾ Vyňato z Časopisu Matice Moravské, ročník 12. 1880, kde V. Brandl uveřejnil „Analecta topografica“.

²⁾ Opis je ve knize farního kostela Vev.-Byt. str. 431 a násl. Jiný ve Františkově museu v Brně, pořízený od V.-Bytyšského faráře Wolfa. Vytiskn byl celý r. 1815 v časopise „Moravia“ č. 131, 133, 135; pak r. 1820 v H(ormayrově) díle vydaném u Trasslera v Brně: Die Burgvesten und Ritterschlösser der österreichischen Monarchie VI. Theil S. 20—42. Oběma otiskům je přidán nepatřící k tomu začátek popisu kaple sv. Kříže nad Chudčicemi z pera faráře V.-Byt. Valentina Jestřabského.

hraběti Sinzendorfu, přesvědčení vstípati, jak starožitný, veledůležitý a památný hrad jest. Bájl tedy pisatel na základě jména hradu Veverského, že Brněnské kníže Kunrat r. 1059 na lově v tomto kraji jelena pronásledoval a na vrchu, kde hrad nyní stojí, unaven si v chládku odpočinul; tu psi jeho ve blízkém křoví začali štěkati; kníže domnívaje se, že nějaká zvěř se blíží, vyskočí, spěchá k tomu křoví, ale vidí, kterak psi ze starých dubů množství veverek ze hnízd vyplašili, tak že těmi zvířátky stromy se jen hemžily. Kníže, jemuž lesnatá krajina velice se líbila, umínil si hrad zde založiti a jej podle množství veverek zde nalezených nazvati Veverím. Tato pověst prostá nezdála se Horkému¹⁾ míti dosti psychologické pravdy do sebe, tedy ji vyšperkoval pravě, že na knížete unaveného tvrdý spánek přišel, v němž se mu zdálo, že se ocitl v nádherném zámku, v jehožto dvoraně jemu a jeho družině lovecké bohatý kvas uchystán byl. Procitnuv ze spánku, viděl ještě před sebou nádherný zámek, o kterém snil a umínil si takový hrad, jak ho ve snu viděl, tam vystavěti; v tom jeho psi připlašili nesmírné množství veverek atd.²⁾ Pisatel Veverského rukopisu vypravuje dále, že kníže Kunrat sám k novému kamennému hradu základ položil, do něhož prý zlaté a stříbrné mince s obrazem knížecím a letopočtem 1059 byly vloženy a na němž na památku, proč hrad vystavěn a Veverím jmenován jest, mnoho veverek bylo vytesáno. Patrně, že pisatel slyšel trávu růsti a komáry kašlati.

Co se týče jména hradu, jehož v listinách formy Weweriu, Veveri, Wewery, Weverii, Vevere a německy Aychorns, Eychorns, Eikorns se nalezají, jest na bíle dni, že ho odvozovati sluší od jména zvířete veverky, kteréžto jméno také potok na úpatí hradskeho vrchu má. Jméno hradu Veverí zachovalo nám původní nezdobnou formu jména zvířecího: vevera. Vevera může ovšem také znamenati hnízdo veverčí, avšak ježto zní německý překlad jména hradskeho již r. 1236 Aychorns, veveri či veverí, míní se zde jméno zvířete, nikoli hnízda jeho.

Slovanské jméno hradu jest také proto zajímavě i důležitě, ano z něho jde, že hrad ten zbudován byl dříve, než v Čechách a na Moravě nastala moda, novo založené hrady německy pojmenovati anebo starší česká jména hradska německými nahrazovati. I kdyby nebylo jistých zpráv, že hrad Veverí již na začátku 13. století stál, jméno české samo by ručilo za to, že pochází z dřívější doby, než z konce 12. století.

Příčina, za kterou hrad založen jest, nebyla jiná, než za kterou jiné hrady zeměpanské byly zakládány: rozmnožení míst pevných v zemi a pak — a to hlavně — potřeby správy veřejné

¹⁾ Horký byl knížecím Salmovským úředníkem; ve svých spisech dějepisných dosti lži přičiňoval ku zprávám přesně listinným. Uveřejňoval je v Hormayrově archivu a Taschenbuchu.

²⁾ Freiherr von Hormayr und von Mednyansky „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte“ II. Jhrgg. 1821, S. 111, 112,

a knížecí. Kastellanové čili purkrabí hradů zeměpanských totiž vykonávali veřejnou správu politickou i soudní v okršleku k hradu náležitém čili v tak zvané hradské opravě a mimo to spravovali důchody vycházející knížeti ze statku, který k hradu náležel. Dvojí této úloze měl dostáti také hrad Veverí, jehožto purkrabí předkem byli veřejnými úředníky, mimo to však dohlíželi k rozsáhlým lesům, v jejichžto středu hrad se nachází. Neboť vsecky lesiny, které u Brna tak zvanou „Pisarkou“ počínají a po hřbetě hor podle Švarcavy na jedné straně až k Rosicím, na druhé pak až k Tišnovsku na několika čtvercových mílech se rozprostírají, byly vlastnictvím zeměpánů, ze kterého jim znamenité důchody šly. — — —

Majiteli hradu údělná knížata Brněnská z rodu Přemyslovců do 1197.

Ať již hrad Veverí byl vystavěn kterýkoliv rok, uvádíme tu řadu zeměpánů, kteří ho drželi

Roku 1054 vydal Břetislav zákon o posloupnosti, dle něhož po smrti vévody českého yždy nejstarší celé rodiny Přemyslovské na stolec český dosednouti měli; Čechy nesměly býti rozděleny mezi knížata, nýbrž jim panoval sám vévoda, kdežto bratři jeho obdrželi části země moravské ku své výživě, z nichžto něčeho odciziti nebylo jim volno, jelikož vévodovi českému slib věrnosti činiti musili. Takové rozdělování Moravy trvalo do r. 1197, kdy Morava stavši se markrabstvím, zase sloučena jest v jeden celek. Veverí patřilo údělným knížatům Brněnským.

Po smrti Břetislavově 1055 nejstarší syn jeho Spytihněv stal se vévodou českým, mladší bratři jeho dostali části Moravy: Vratislav Olomoucko, Ota Brněnsko a Kunrat Znojensko, kdežto nejmladší bratr Jaromír byl určen ku stavu duchovnímu. Ota příjímým Sličný držel úděl Brněnský r. 1054—1057. Po té nějaký čas celou Moravu spravoval vévoda český Spytihněv sám. R. 1059 vrátil Moravu bratrům, tak že Ota na Brněnsku dále vládl 1059—1061.

Když roku 1061 Spytihněv zemřel a údělné kníže Vratislav převzal vladaření v Čechách, rozděлил Moravu mezi Otu a Kunrata. Ota dostal východní část Moravy s Olomoucí, kde r. 1063 založeno pro Moravu biskupství, Kunrat, domnělý zakladatel hradu Veverí, západní část se sídlem v Brně a držel ji od r. 1061 do r. 1092, kdy stal se v lednu vévodou českým a brzy na to zemřel.

Po Kunratovi (I.) na Brněnsku vládl jeho starší syn Oldřich 1092—1099 a pak po druhé od 1100 do své smrti 1115. Oldřich s bratrem Lutpoldem, knížetem Znojenským, založili klášter benediktinský v Třebíči, jenž později nejváženějším po celé Moravě se stal. Roku 1099—1100 odňato mu bylo knížetství pro vzpouru a svěřeno bratranci Bořivoji, synu Vratislava.

Roku 1115—1125 (?) spravoval knížetství Brněnské (a Znojenské) Soběslav, nejmladší syn Vratislava. Z neznámých příčin musil před bratrem Vladislavem, vévodou českým prchnouti, maje však mnoho přívrženců v Čechách a požívaje zvláště u lidu prostého velikou lásku, byl od Vladislava ustanoven za nástupce a vládl v Čechách 1125—1140. — Brněnské knížetství dostal Vratislav, syn někdy Oldřicha Brněnského a panoval tu 1125—1156. Byl s ostatními knížaty moravskými úhavním nepřítelem výtečného Olomouckého biskupa Zdíka, začez dán s nimi do klatby. Vratislav napraviv se byl sprostěn klatby a súčasnil se pak výpravy křížácké Zdikem uspořádané proti pohanským Pomořanům.

Po něm vládl na Brněnsku 1156—1174 Jindřich, syn Vladislava I. vévody českého (1125 zemřelého), a 1174—1177 Václav, třetí syn Soběslava do roku 1125 knížete Brněnského, pak do r. 1140 vévody českého,

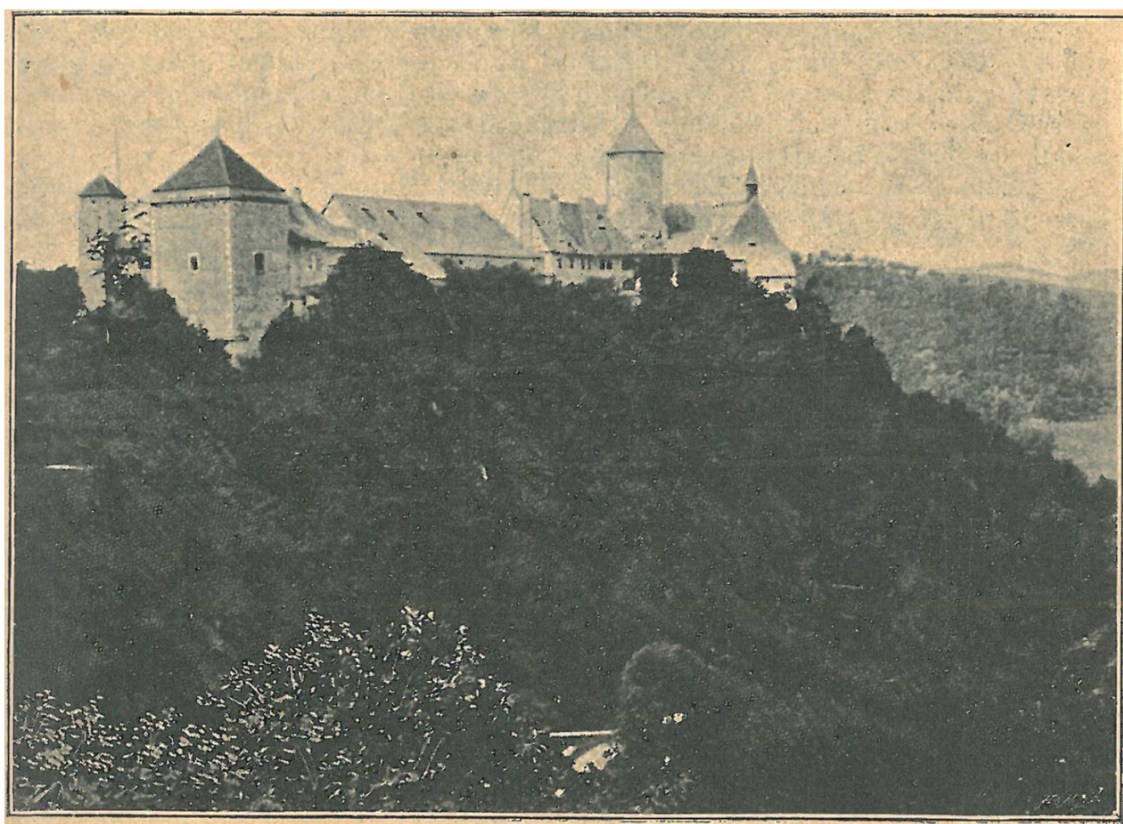
Nástupce jeho Kunrat III., také Kunrat Ota zvaný, pravnuK Kunrata I., 1177—1179 držel na čas celou Moravu a r. 1179 povolán jest na stolec český. Úděl Brněnský měl Spytihněv, pravnuK Kunrata I. bezmála do své smrti (1199?).

R. 1197 prohlášena Morava za markrabství.

Tehdejší póměr Veverí k Domašovu.

Kunrat zakládaje hrad, veliký díl lesů od sousedního Domašova, který od r. 1048 patřil klášteru Rajhradskému, sobě prý přivlastnil a ku hradu přivtělil.¹⁾

Snad v náhradu za to dal klášteru r. 1078 Miřeta, voják Kunratův „pro blaho duše své“ dědictví své v Domašově:

Veverí se strany severovýchodní

dle fotografie Winklerovy.

Popis na str. 1.

2 pole, každé na jednodenní obdělání a 3 osadníky u Domašova, Siffrida se synem, Hněvoně syna Juraty a Lub. se Znojem; roku pak 1086 Euphemia, vdova po knížeti Olomouckém Otovi Slíčném. právě pochovaném, „za pokoj duše jeho“ dvůr s polmi, které by za $5\frac{1}{6}$ dní obdělal, s čeládkou a pastýřem krav v dědině Vojkovicích; a konečně sám Kunrat dvůr v Rajhradě s lesy a loukami podle Švarcavy. Když pak ve válce mezi Kunratem Brněnským a Vratislavem, králem českým vedené klášter Rajhradský

¹⁾ B. Dudík: Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern I. B. p. 79, 87, 90, 119. Viz Cod. dipl.

velikých škod utrpěl, Kunrat smířiv se s bratrem, r. 1092 nejen dřívější darování dvoru potvrdil, nýbrž ještě jitro pole, jednoho rybáře a mlynáře v Rajhradě a myslivce s pozemkem jednodenní práce a s kovářem v Domašově klášteřu přidal.

Statek Domašovský ještě rozmnožen byl r. 1146 darem knížete Brněnského Vratislava — lesem a dvorem v Domašově. Snad ty majetky zeměpanské v Domašově patřivaly ku opravě Veverské.

Pány Veveří: markrabata z rodu Přemyslovců.

Markrabí Jindřich Vladislav 1197—1222.

Jindřich Vladislav mladší, bratr Přemysla Otakara I., odstoupil jemu vládu v Čechách. Otakar, aby bratra za to odškodnil, vyhlásil právně a platně Moravu za markrabství a za léno české koruny od Čech nerozlučitelné a ustanovil jej r. 1197 prvním markrabětem. Údělná knížata během asi 2 let zemřeli a tak zůstal Jindřich Vladislav samovládcem Moravy.¹⁾

Zemřel 12. srpna 1222, když byl přivedl Moravu k značnému rozkvětu. Z doby jeho znám jest nám první:

Purkrabí Veverský Štěpán (1213—1214).

Úřad purkrabský na Veveří nebyl pouze výnosný nýbrž také důležitý. Soudíme tak nejen z rozsáhlosti statku, jenž k hradu náležel, nýbrž také z toho, že členové vznešených, panských rodů úřad ten zastávali. První, kterého známe, jmenoval se Štěpán z Veveří. Podepsán jest jako svědek na listině, dne 31. prosince 1213 vyhotovené v Prostějově od markraběte Jindřicha, v níž potvrzuje řádu Johaniťů statky jeho na Moravě, a uděluje mu svobody, jakých užíval klášter Velehradský a na jiné listině téhož data, kterou schvaluje Přemysl Otakar I., král Český, ony svobody od bratra Johaniťům udělené.²⁾ Pak také na listině dané v Brně v lednu r. 1214, v níž markrabě potvrzuje témuž řádu držení dědin Tišnova a Březiny.³⁾ Na první listině píše se Stephanus de Weveriu, na druhé Stephanus de Veueri, na třetí Stephanus castellanus (purkrabí) de Veueri.⁴⁾

¹⁾ Přemysl Otakar I. zrušil r. 1216 Břetislavův zákon o posloupnosti a zavedl dědičný řád prvorozců domu královského v Čechách. Tak mohl hned též rok prohlásiti syna svého Václava za nástupce.

²⁾ Cod. dipl. II. 71 72

³⁾ Cod. dipl. II. 76.

⁴⁾ Pisatel „Veverského rukopisu“, o jehož lživosti už jsme mluvili, uvádí tato zcela vymyšlená jména purkrabích od r. 1061—1234: Petr z Boskovic, Kavka z Řičan, Smil Řičanský z Řičan, Boček z Pernštejna, Racek z Pernštejna, Vok z Pernštejna, Radimír z Konice, Bohobud z Kravař, Jetřich Kravíhorský, Kolin z Kunstatu, Slavíbor Pětprstský, Dalimil z Černína, Přibík z Červeného Hrádku a Vracen z Pernštejna! — Proti těmto naprosto vymyšleným purkrabím, jejichž jména i Schwoy do své Topografie (B. II. p. 109—115, Wien 1793) přijal, vyslovil se, pokud víme, první rozhodně † Antonín Boček v Brünner Wochenblatt 1826 str. 264 ve článku Marginalien zu Schwoy's Topographie II. Th. Brünner Kreis, uváděje dle listin jména několika jiných purkrabat té doby.

Markrabě Jindřich Vladislav r. 1220 dlí na Veverí.

Vznešení hosté zavítali na hrad r. 1220. V čele jich byl sám markrabě, v komonstvu pak jeho nalezali se Robert, biskup Olomoucký, Berther (purkrabí) z Vranova nad Znojmem, Svojše, nejvyšší špižírník markraběcí, Vojtěch z Kunic (Dolních), Štěpán z Medlova, purkrabí hradu Děvice na Polavských kopcích (předek pánů z Pernštejna), Leva z Brna, Přibislav, Vojtěch syn Štěpánův, Ondřej maršálek, Vítek, Doben a jiní přemnozí. Zajisté, že vyjeli sem z Brna, aby se pobavili hony v lesích okolních.

Víme, že tu byli, z listiny r. 1220 na hradě od nich podepsané, v níž Jindřich Vladislav Doubravnickému klášteru uděluje kostel v Bystřici s patronátním právem a nadáním.¹⁾ V listině se ku konci výslovně praví: „stalo se na hradě Veverí r. 1220 za přítomnosti těch, jichž jména následují.“²⁾

Purkrabí Vok 1222.

Druhý nám známý purkrabí Veverský jmenoval se Vok. Nalezal se u Opavy v komonstvu markraběte Jindřicha Vladislava r. 1222 a uveden je jako svědek na listině, v níž tam markrabě daroval Wernhardovi, komořímu manželky své, za jeho věrné služby dědinu Wernhartice v Polsku. Podpis jeho je: Vocho burgraius de Weweri.³⁾

Páni hradu: Král Otakar I. 1222—26 a r. 1227—28. — Markrabě Jindřich Vladislav II. 1226—7. Přemysl 1228—39.

Po smrti Jindřicha Vladislava (1222) dal Otakar I., král český, Moravu spravovati svým jménem po 4 leta, načež ji r. 1226 svému druhorození Jindřichu Vladislavu II. jako markraběti propůjčil. Když však ten již 18. února 1227 zemřel, Morava vrátila se pod bezprostřední vládu starého krále zase, což potrvalo do 6. února 1228. Toho roku byl Václav, syn Otakarův, nastolen v Praze slavně na království české, a zároveň povýšen Přemysl, nejmadší syn starého krále z druhé manželky Konstancie (tedy nevlastní bratr Václavův) na markraběte moravského, ačkoliv mu teprv 18 let bylo. Spravoval Moravu do své smrti, to jest do 16. října 1239.

Z doby té poukazujeme k těmto událostem: Předně, že založen byl r. 1225 od zbožné matrony Heilwidy ze Znojma ženský klášter cisterciácký v Oslavanech, zvaný „Údolí Mariino“, což král Otakar schválil. Klášter, postavený pod dozor kláštera cisterciáckého na Velehradě, v pozdější době byl dán pod ochranu purkrabích Veverských.

Veverí spravoval:

¹⁾ Opis listiny pocházející z XIV. století je v archivě města Bystřice. Cod. dipl. II. 116—117.

²⁾ Actum in castro Ueueri anno incarn. domini M CC. XX presentibus hiis, quorum nomina sequuntur.

³⁾ Cod. dipl. II. p. 129—130.

Purkrabí Stibor 1234.

On a jeho nástupci v úřadě obdrží užitky dědiny Lažánek 1236.

Jest nejprv jako svědek podepsán 13. července 1234 na listině ve Znojmě vydané, kterou Přemysl, markrabě moravský, uděluje klášteru v Louce patronatní právo kostela v Tasovicích. Jméno jeho tam zní Stiborius Burgravius de Weuere.¹⁾ — Dále je znám jako svědek z listiny v měsíci září 1234 dané v Jihlavě, v níž markrabě Přemysl, vyhráv proces o tři štoly stříbrných dolů v Deblíně proti Ratiboru z Deblína, tomuto Ratiborovi je zase odstoupil za věrné služby, které byl prokázal jemu, markraběti, a jeho matce Konstancii. Podpis zní: Stiborius burgravius de Weueri.²⁾ — Dne 4. října uveden jest též Stiborius prefectus de Weueri jako svědek na listině u Prahy dané, v níž markrabě Přemysl k žádosti sestry své Anežky uděluje špitálu sv. Františka v Praze dědinu Rakšice na Moravě a různé svobody.³⁾ — R. 1236 podepsal se Stiborius burgravius de Aychorns jako svědek na listinu, již markrabě Přemysl potvrdil klášteru Oslavanskému majitelství jakési dědiny od Heřmana z Rudíkova klášteru prodané.⁴⁾

Purkrabí Stibor a jeho nástupcové v úřadě na hradě Veverí byli od markraběte Přemysla obmyšleni stálými důchody z dědiny Lažánek k Veverí příslušící. Stalo se tak, když markrabě dlel návštěvou se svou matkou Konstancií, vdovou po Přemyslu Otakarovi I., v klášteře Tišnovském Porta coeli, Brána nebes zvaném, ježž ona byla r. 1233 založila pro řeholnice cisterciácké. Přemysl v listině darovací dí: „Přesvědčivše se o neunavných a věrných službách milovaného našeho šlechtice Stibora, purkraběte našeho z Veverí (de Aychorns), jimiž se nám nepřetržitě oddaným a vděčným býti prokazoval a pobádání jsouce vrozenou nám dobrotivostí a blahovůlí, jemu a jeho nástupcům, totiž purkrabím našim tamějším (Veverským), všechny důchody a užitky dědiny Lažánek, která k našemu hradu Veverímu patří, nezkráceným a plným užíváním i s těžením z železných bání tamějších jsme darovali na vždy, aby jich k své ruce a podle své vůle a možnosti obraceli... Stalo se r. 1236 v Tišnově za přítomnosti a souhlasu naší matky nejmilostivější, paní Konstancie, jasné druhdy královny české.“ Mezi svědky uveden je také Ratibor z Deblína a jeho syn Janec.⁵⁾

Markrabě Přemysl na hradě Veverí 1237.

Jako předchůdce jeho prodlel i Přemysl na hradě a sice r. 1237. Vydal odtud svolání k měšťanům Olomouckým, aby k nastávající válce nevyhnutelné schystali se opevněním města a hradu Olomouckého.⁶⁾

¹⁾ Cod. dipl. II. 265. ²⁾ Cod. dipl. II. 269. ³⁾ Cod. dipl. II. 271. ⁴⁾ Tamže II. 314. ⁵⁾ II. 315.

⁶⁾ Cod. dipl. II. 331. Šembera o pravosti listiny pochybuje.

První zmínka o Chudčicích

činí se r. 1238. Robert, biskup Olomoucký, v listině 29. července 1238 dané v Kroměříži potvrzuje klášteru Doubravnickému kostely přivtělené praví: „potvrdil jsem nad to témuž klášteru desátky ze dvou popluzí v Chudčicích“; čili v původním znění latinském: „Confirmavi insuper eidem clauastro decimas de duabus araturis in Chudycz.“¹⁾ V podobné konfirmaci biskupa Konrada z r. 1318 je jméno psáno „Chutsicz“.

Klášter Doubravnický založen byl pro mnišky a kanovnice řehole augustinianské od Štěpána z Medlova (Pernštejna) asi r. 1208.

Purkrabí Přibislav 1238.

Když král český Václav klášteru Oslavanskému veliké svobody a výhody r. 1238 uštědřoval, podepsal se jako svědek mezi jinými: Pribizlaus castellanus in Wewery.²⁾ Přibislavovi patřily mimo Maloměřice a jiné menší statky i Křížanov. Zanášel se úmyslem založit klášter Žďárský, kterýžto plán po smrti jeho ve skutek uvedl zeť jeho pan Boček, manžel dcery jeho Eufemie, který za Otakara II. zastával důležitý úřad kastellana Znojemskeho.³⁾ Přibislav zemřel 16. února 1251 a byl u ct. OO. Minoritů v Brně pochován.

Pánem Veverí: Václav, král český a markrabě moravský. (1239—1245).

Když markrabě Přemysl 16. října 1239 zemřel, podržel král český Václav do r. 1245 Moravu sám.

Jakub z Veverí, farář? 1240.

Mezi svědky na listině ze dne 7. prosince 1240, v níž král český Václav na památku Konstancie, matky své, v klášteře Tišnovském pochované, potvrzuje statky téhož kláštera a jej pod ochranu svou bere, uveden je jistý Jacobus de Eychorn.⁴⁾ Čím byl, není udáno. Wolný⁵⁾ domnívá se, že byl jako Předvoj na téže listině před ním mezi svědky uvedený s titulem „plebanus“, i Jakub plebanem, to jest farářem Veverským, a sice buď u kaple Matky Boží nedaleko hradu stojící, nebo ve Veverské Bytyšce.

Domněnka, že byl plebanem u kaple Matky Boží je pravděpodobnější. Zdá se, že byla kaple původně farním kostelem, an u ní byl hřbitov pro farnost až do r. 1830, kdežto ve V. Bytyšce do té doby hřbitova nebylo. Kaple (jak jsme už řekli) pochází, soudě dle zbytků romanského slohu na ní podnes zachovaných, nejpozději z 13. století. O farním však obročí ve Vev. Bytyšce první zpráva pochází teprv z r. 1481.

Any (v nejnovější době) nalezeny byly u kaple popel a střepy z pohřebiště pohanského, můžeme mít za to, že stávala tu osada pohanská.

¹⁾ Cod. dipl. II. 342. ²⁾ Tamže II. 352. ³⁾ Tamže III. 155.156. ⁴⁾ Tamže II. 384. ⁵⁾ Wolný Kirchliche Topografie Br. I. 296.

Vpád Tatarů na Moravu r. 1241, Kumánů 1252.

Nedobytnost hradu. Středověké věci pod hradem nalezené. Stráž.

Obléhali-li Tataři a r. 1252 uherští Kumáni Veverí, není známo. Poblízký Tišnov i Předklášteří byly vypáleny a vydrancovány; je tedy pravděpodobno, že táhnouce tam nebo zpět pokusili se snad aspoň zkouškou o stečení Veverí. — Hrad byl v středověku nedobytným, dokud válečné umění nemělo po ruce hrubých střel. Brány do předhradí vedoucí se uzavíraly padacími mosty a mřížemi. S planiny, nad předhradím se prostírající, odkud je k němu přístup po rovině, chráněno bylo hlubokým příkopem, vysokými věžemi a baštami, na nichž uvnitř od věže k věži vedly pavlače, se kterých se dírami na nepřítele střílelo; druhé strany předhradí jakož i vlastního zámku, který tvoří pevnost pro sebe, spadají příkře do hlubokých údolí, v nichž teče řeka Švarcava v jednom, v druhém potok Veverka. Ve hradním nádvoří byla hluboká studně ve skále vytesaná¹⁾ a chodba z téhož nádvoří směrem k studánce vedoucí umožňovala za příhodných okolností zásobiti obležené špiží a válečným náčiním, anebo vyraziti nepozorovaně na nepřítele.

Dle stop nalezených v úzkém údolí Veverky byly prý tu kdysi na příč hráze pod nepřístupnými skalami, jichž pomocí několik rybníků údolí zatopilo a nepříteli činilo hrad nepřístupnějším; také prý byl hrad na straně k Veverce několika zděmi stupňovitě obelhnán, tak že na tom místě, přírodou méně chráněném, umění zvyšovalo bezpečnost jeho.

Když byl tam park urovnáván (za knížete Ypsilantiho), vybráno prý bylo něco těch zdí až do základů. I nalezeno při tom množství rumu, uhlí a korýtkové křidlice, z čehož je patrné, že hrad kdysi byl kryt a chráněn takovou křidlicí proti metanému nepřítelem ohni, že však přece vyhořel, o čemž se zpráv nedochovalo.²⁾ Tamže nalezeny železné špice šípů dvojího tvaru, jedny pleskaté podoby vrbového listu, jiné massivně čtverhranné a pod hrotem vypouklé, pak ostruhy, třmeny, kusy železných zbraní a brnění, kusy koulí dutých, zlámaný klíč a konečně bronzové pletivo. Pletivo to drátěné — bývalý snad řetízek na krk nebo ozdůbka jiného účele — pozůstává ze šesti článků délky 4 centimetrů, závitkovitě drátem ovinutých; kde články se spojují, visí střídavě jeden nebo dva menší články asi 3 cm. dlouhé, podobně drátem ovinuté, které v ouškách osmičky podobných (S) nesly přívěsky, z nichž zachovaly se pouze dva úlomky a jeden malinký klíček. Zvláštností při tom je, že přívěsky jsou železné, kdežto drát ostatní je spěšový. Jako sponka je na jednom konci kousek železa

¹⁾ Die Burgvesten und Ritterschlösser der österr. Monarchie II. Th. S. 30—35. vydané r. 1819 mluví o Veverí v článku „Die Ruinen der Burg Eichhorn in Mähren“ jako o polovičních zříceninách, čemuž tak nebylo, a praví, že z přehluboké, do skály vytesané studně nelze již vody čerpat.

²⁾ Nyní je přikryt šindelem. Vedlejší budovy buď šindelem nebo křidlicí.

formy neurčitelné, a na druhém drátěné oko 6 cm. dlouhé. Celá ta ozdoba řetízková má tudíž 34 cm. délky a je patinovaná.

Řetízek, 11 špic šípů, 4 trmeny, 1 celá a 4 kusy ostruh. zlámaný klíč a kus duté koule byly (od zahradníka Adolfa Riesemanna) schovány a pak Františkovu museu v Brně darovány, Jiné špice šípů rozebrané při kopání od dělníků a jedna nalezená ve Veverské Bytyšce ve farní zahradě (čtyrhranná) odevzdány musejnímu spolku v Brně. Nedaleko od hradu, na planině u rybníka velkého, ležel také kousek koule kamenné.

Nálezy ty, dle dobrozdání kustoda Františkova musea M. Trappa, pocházejí z počátku 15. nebo z konce 14. století, dutá koule však z doby pozdější.¹⁾

Z toho všeho je na jisto postaveno, že hradu bylo dobýváno, ne-li právě od Tatarů, tedy později, ve 14., 15. století od nepřátel jiných, o čemž ostatně ještě bude nám vypravovati. Dále je jisto z čtyrhranného hrotu šípu ve farní zahradě v Bytyšce nalezeného, že týž nepřítel, který podobných šípů zanechal pod hradem, pustošil také Vev. Bytyšku, což asi stávalo se pokaždé, když hrad byl obléhán; neboť obléhající vojsko, potřebujíc špiže, hledalo jí jistě v okolních místech, především v nejbližší Vev. Bytyšce.

Se strany od V. Bytyšky, která je 3 kilometry vzdálena, býval asi hrad strážěn. U stezky (vozní cesty), která vedla od hradu přes kopeček dolů do městečka, podnes nazývá se jedna trať polní „na stráži“.²⁾ Odtud lze přehlédnouti okolí k Čebínu a Ostrovačicím, tedy k severu a k jihu, kdežto západ uzavřen jest horami a lesy V.-Bytyšskými.

Purkrabí Ratibor 1243.

Jemu uložena ochrana kláštera Doubravnického.

Král český Václav uložil r. 1243 Ratiborovi, kastellanu z Veverí (de ueueri), aby klášter Doubravnický bránil proti útokům Emmerama, bratra Doubravnického probošta Alberta³⁾, jižto oba náleželi panskému rodu, který na sklonku 13. století počal se jmenovati z Pernštejna. Ratibor jest věrojatně tožný s tím Ratiborem, který od r. 1235 v listinách se přivádí s přívlastkem z Deblína a o němž jsme se již vícekrát zmínili. Ratibor z Deblína byl příbuzen panskému rodu Lomnickému.

Klášter Doubravnický byl r. 1423 od českých Husitů proti Kroměříži táhnoucích vypálen. Od té doby se nevzmohl a r. 1436 činí se poslední o něm zmínka v listinách. Statky jeho si většinou přivlastnili páni z Pernštejna.

¹⁾ Viz Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale V. Jhgg. Wien 1879. Bericht der k. k. Central-Commission über ihre Thätigkeit p. CV Funde in Mähren; Bericht des Conservators M. Trapp. — Jiné nám bylo vypravováno od Adolfa Riesemanna, býv. zahradníka a dělníků.

²⁾ Cesta ta se točila jinak, než nynější silnice. Na katastrální mapě z r. 1826 ji lze ještě dobře poznati.

³⁾ Cod. dipl. III. 35

Pány hradu: markrabě Vladislav III. 1246—47, Přemysl Otakar II. (1247—1278).

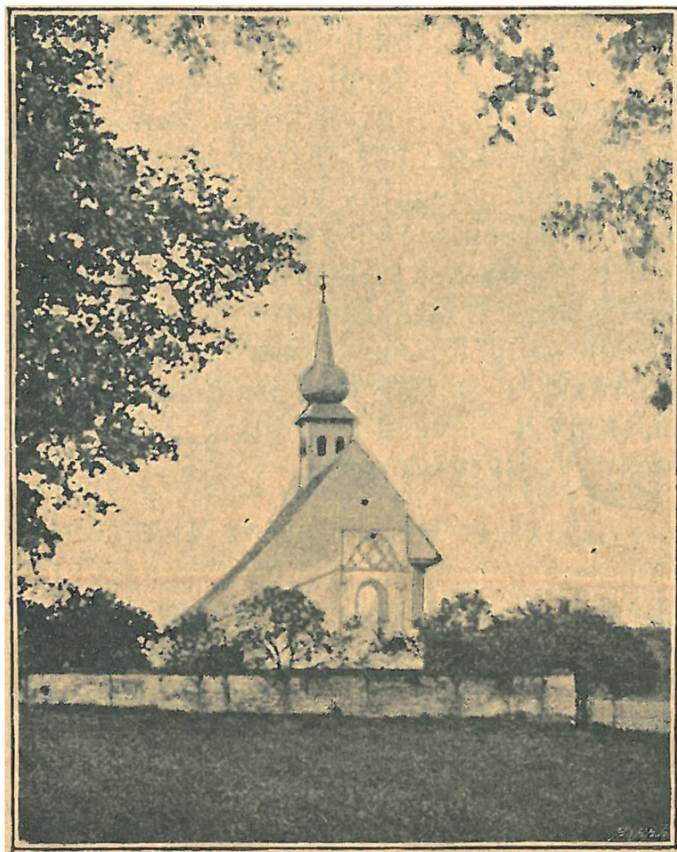
Král Václav r. 1246 ustanovil markrabětem Moravy svého prvorozence Vladislava III. a když ten po roce zemřel, druhého syna Přemysla Otakara II., muže to neobyčejné ráznosti, udatnosti a bystrého rozhledu politického, který jako král český (1253—1278) celému světu chvalně známým se stal. Otakar podržel řízení Moravy až do své smrti, která ho postihla v nešťastné bitvě proti německému císaři Rudolfu Habsburskému svedené dne 26. srpna 1278 na poli moravském.

Patřilo Veverí r. 1252—1311 Templářům?

Rukopis Veverský vypravuje, že hrad Veverský od roku 1252 drželi Templáři až do zrušení řádu Templářského, to jest do roku 1311.

Odpovídáme, že nikdy Templářům nenáležel. Dějiny báchorce té naprosto odporují.

Stručný obsah výmyslu toho, jak jej podává „Vev. Rukopis“ jest: Purkrabí zeměpanského hradu Veverí, Vracenz Pernštejna, byl milcem a ministrem Bedřicha II., vévody Rakouského. Byv mu roku 1231 nápomocen, aby násilně zprzil Vídeňskou měšťanskou dceru, krásnou Brunhildu, učinil se i se svým pánem ve Vídni i v celých Ra-

Kaple „Matky Boží“ nad Veverím.

Pohled od východu. Popis na str.

dopisoval si ke škodě Václavově s císařem Bedřichem II., začez král dal ho vsaditi do vězení na hradě Zvíkově v Cechách. Odtud lstí a pomocí jakési ženské prchl přes Bavorsy do Francie, kde roku 1252 vstoupil do mocného rytířského řádu Templářů a daroval jim mezi jinými svými moravskými panstvími také hrad Veverí s obvodem jeho. Jakmile se to dozvěděl bratr Vracenův, Burian z Pernštejna, jemuž jako prvorozenému patřil rodný hrad Pernštejn a jiné statky, obsadil hrad Veverí, odvoláváje se na jakési starodávne spolčení rodu Pernštejnského a ustanovil jeho purkrabím a obhájcem Vraňka z Obrán. Ač zemské právo rozhodlo, že darování Vracenovo má platnost, přece musil si nově nabytých statků rád dobývati brannou mocí. Obě strany vyslaly veliká vojska do pole a svedli bitvu mezi Řičanami a Veverím, při níž padlo za jeden den 1700 mužů; druhý den to jest 27. července r. 1252

kousích nemožným, a prchl s ním na hrad moravský Šternberk. Tam opustiv svého chlebodáře šel hledat štěstí do Prahy ku dvoru

Václava, krále českého, získal si jeho přízně a vyměnil mu své město Strážek ku hradu Pernštejnu patřící za hrad Veverí. Tak stalse rod Pernštejnský pánem Veverí. — Vracen však nedělal dlouho u dvoru českého dobrotu.

Uvrhl jakousi vznešenou dvorní dámu do neštěstí a

uzavřeno třídní příměří a padlí, mezi nimiž bylo i mnoho Templářů, pochováni ve třech šachtách v lese. Po příměří bitva obnovena. Templáři zvítězili a počali hrad, do něhož se byl Burian z Pernštejna se zbytkem vojska svého utekl, obléhati, čemuž však učinil nový král český Otakar konec, rozkázav Burianovi, aby se vzdal a učinil po rozsudku zemského práva. Hrad tudíž odevzdán r. 1253 Templářům. Vracen z Pernštejna uslyšev, že král Václav už zemřel, vrátil se do vlasti a stal se prvním převorem čili komturem na Veverí, maje pod sebou 30 Templářů. Hrad byl na to dle potřeb řádu upraven a ještě více opevněn; vystavěli tam kapitolní dům, a 'pod zemí na ukrytí velikých pokladů a bohatství víře nepodobného, jakož i k tajným schůzím rozmanité chodby, štoly a klenuté sklepy. V kapitolním domě byly pak r. 1258, 1274, 1280, 1287, 1293 a konečně r. 1304 odbývány řádové schůze, při kteréž poslední — provinciální, předsedal sám velmistr Jakub Molay. Když byl řád roku 1311 papežem zrušen, měl na Moravě hrady tyto (!): Štramberk u Hukvaldů, Štramberk u Telče, Helfenštejn, Lukov, Tepenec, Veverí, Orlov u Vyškova, Tempelštejn, Buchlov, Čimburk, Děvici, Kurdějov, Náměšť, Plumlov, Krumlov, Slavkov, Kounice, Bítov, Jemnici, Nový hrad, Strážnici, Mitrov, Rosice, Jevišovice, Brtnici, Letovice, Černou Horu, Kraví Horu, Obrany, Tovačov, Kunštát, Zábřeh, Lipov, Křetín, Přerov, Bučovice, Polnou, Velkou Meziříč, Luka u Olešnice, a na Spilberku v Brně prý bydlíval po mnoho let velkopřevor řádu nad Čechami

Postranní portál kaple Matky Boží.

Popis na str. 3.

a Moravou. Po Templářích hlásili se Pernštejnové o hrad.¹⁾

To jest stručný obsah romantického, avšak zcela vymyšleného výkladu „Veverského Rukopisu“. Nepravdivost jeho sezná čtenář z našeho dalšího vypravování, jež uvádí dle pramenů spolehlivých v r. 1252 — 1311 zcela jiné majitele hradu Veverího.

Hned r. 1253 nebyl na Veverí Vracen z Pernštejna konturem, nýbrž spravoval je jménem zeměpána :

Purkrabí Kuna 1253—1266.

Kuna jako purkrabí Veverský (de Weuerij) ponejprv je uveden mezi svědky na listině z r. 1253, v níž Přemysl, markrabě moravský, dává komořímu Olomouckému Pardusovi za jeho věrné služby dědinu Vsisko; podruhé (de Eychorns) r. 1259.

¹⁾ Moravia 1815 v čís. 131, 133 a 135, jak jsme již řekli, Veverský Rukopis, jenž Veverí Templářům v oněch dobách připisuje, otiskla. Dle téhož rukopisu podává Schwoy (B. II. p. 109—115 Wien 1793) zprávy o Veverí, ač jim úplně víry nepřikládá.

Téhož roku daroval Kuna klášteru Oslavanskému dědinu Kukvice, v níž se obdělávalo 22 lánů, „na odpuštění hříchů svých i předků“; pak dědinu Strupochovice.

Roku 1261 dne 23. května (—a později) jmenuje se maršálkem Moravy: Chuno marscalcus Morauie; později r. 1261 Chuno de Eychorns marschalcus Moraiue, Cuna de Weuerie; r. 1268 Cuno quondam (bývalý) burgravius in Eychorns.¹⁾

An se Kuna jmenuje bratrem Smilovým, podobá se, že jest to onen Kuna, který zároveň se Smilem, Mikulášem a Bočkem (zetem purkrabího Veverského Přibislava a zakladatelem kláštera Žďárského) pocházeli od jakéhosi Gerharta, takže by tento purkrabí Kuna byl totožný s praotcem panského rodu Kunštátského.

Veverí vězením a hrobem Oty z Maisavy a Beneše
z Falkenštejna r. 1265.

Hrad Veverí r. 1265 byl vyhlédnut za vězení a popraviště vzácných šlechticů. Té doby Přemysl Otakar II., když po přemožení Uhrů česká říše stala se velmocí první třídy, cítil se dosti silným, aby zjednal moci zeměpanské proti odbojné šlechtě všestrannou platností. Jeho hněv obrátil se r. 1265 proti rakouskému někdejšímu zemskému sudímu Otovi z Maisavy a proti českým velmožům Benešovi z Benešova, sídlem na Falkenstejně a Milotovi z Dědic, jeho bratru. Všichni tři obviněni byvše z velezrády, zatčeni jsou ve Vídni a před soud hrdelní postaveni. Ota i Beneš jsou odsouzeni k smrti, Milota z Dědic uznán za nevinného a propuštěn na svobodu a brzy na to i v důstojenství povýšen.

Ota a Beneš byli po rozsudku posláni na královský hrad Veverí, kde zahynuli. Tehdy byl prý purkrabím ještě Kuna a tudíž i vykonavatelem rozsudku králova. Někteří píší, že Ota i Beneš byli na nádvoří hradském upáleni, čemuž však těžko věřiti²⁾ — už proto, že hranice snadno by byla zapálila hrad.

O Otovi se ví, že se dal zakoupiti od krále Bely IV. uherského proti králi svému Přemyslu Otakarovi.

O příčině, proč Beneš byl odsouzen k smrti, vypravují tuto bajku: Přemysl Otakar zahorel hříšnou láskou ku vlnadné manželce Benešově; jelikož Beneš byl nepřemožitelnou překážkou ukojení šířající vášně, dal jej král, podobně jako učinil kdysi David s Uriášem, potaji násilně dopravit na hrad Veverí a tam v žaláři

¹⁾ Cod. dipl. III. 156., 173., 266., 275., 313., 318., 319., (336 r. 1262 1/3. Chuno marscalcus) IV. 6.

²⁾ Dudík Dějiny Moravy díl VI. str. 17. a 18. — Palacký Dějiny Národu Českého, kniha VI. str. 172., 179., 180. — Wolny M. Mähren II. 1. 303. — Hormayr Taschenbuch 1821 S. 117. 118. — Hormayr Archiv 1827 S. 440. — Adr. Rauch „Rerum Austriacarum scriptores“ (Anonymi Chronicon Austriacum) II. p. 253., kde čteme: Item Dominus Rex Bohemiae eodem anno (1266) Missavarium et Benesum et Dominum Mylotam fratrem ejusdem redegit in captivitate, in qua Meyssavarius est mortuus et ipso anno idem rex incepit in Austria multa castra devastare.

stíti. Toto hanebné a ničím neodůvodněné zabití Beneše prý byl příčinou, proč bratr jeho Milota z Dědic r. 1278 Přemysla Otakara v bitvě proti Rudolfovi Habsburskému na Poli moravském v D Rakousích zradil, tak že Rudolf bitvu vyhrál a Přemysl Otakar bídně zahynul.

Purkrabí Hartlib 1268—1270.

Dne 10. února 1268 Hartlib, komoří cúdy Moravy a purkrabí na Veverí (in eichorns) listem potvrdil, že jistý voják Alexius koupil dědinu Martinice od kláštera Oslavanského.

Hartlib byl bratrem Černína z Popovic a Bolibora. Když Černín z Popovic prodal klášteru Oslavanskému statek v Studyni, schválil Hartlib ten prodej zvláštním listem v Brně daným r. 1269. Roku 1270 dne 13. prosince listem osvědčil, že Ditho, muž šlechtický, věnoval své zboží v Čermákovicích klášteru Oslavanskému.¹⁾

Hartlib byl také z pánů, jimž král Otakar II. r. 1271 plnou moc dal, aby mezi ním a uherským králem Štěpánem mír zjednali.²⁾

Bedřich ze Ptuj r. 1268 uvězněn na Veverí.

Jako r. 1265 proti šlechticům rakouským a českým, zakročil Přemysl r. 1268 proti zpupným velmožům štyrským. Vrátiv se z výpravy pruské povolal ke dvoru svému členy nejvýznačnějších rodů štyrských, oba hrabata z Pfannberku, Bernarda a Jindřicha, Hartneida z Wildonu, Volfinga ze Stubenberku, Oldřicha z Liechtenštejna a Bedřicha z Ptuj. Bedřich z Ptuj obvinil totiž ostatní ze zjevné zrady. Král mu poručil, aby opakoval u jich a jeho přítomnosti žalobu, a obžalování ať se pak ospravedlní; po výslechu byli zatčeni všichni i s udavačem a uvězněni na hradech moravských a českých. Na Veverí posazen Bedřich z Ptuj, na Křivoklát Bernard z Pfannberku, na tvrz Vranov při hranicích rakouských Liechtenštejn a Stubenberg, na Zvíkov v Čechách Hartneid z Wildonu, jen Jindřich z Pfannberku zůstal při králi. Zrada jim asi nebyla dokázána, neboť nebyli ani popraveni ani vypovězeni, jako zrádcům se tehdy dělo, nýbrž přestalo se na poboření jejich hradů a o velikonocích 1268 byli propuštěni v milosti po zajetí 26 nedělním, zavázavše se, že na protivníku svém (Bedřichu ze Ptuj) nebudou se mstít. Někteří z nich, jako Oldřich z Liechtenštejna, objevují se později při osobě králově s vysokými hodnostmi.³⁾

¹⁾ Cod. dipl. IV. 5. 38., 39., 40., 58.

²⁾ Ibi IV. 67.

³⁾ Palacký Dějiny Národu Českého kniha VI. str. 172., 173. — Dudík Dějiny Moravy, díl VI. str. 31.

Mezivládi na Moravě 1278—1283. Pány Veverří Václav II. a III. do r. 1306.

Po smrti Přemysla Otakara r. 1278, než by dorostl syn jeho Václav, zasnoubený s dcerou Rudolfa Habsburského Jitkou, spravoval Moravu biskup Olomoucký Bruno (do r. 1281) a po něm saský vévoda Albrecht. Dne 24. května 1283 mladý král zavítal do Čech. Po smrti jeho 31. června 1305 (byl teprv 34 let stár) následoval syn jeho Václav, jenž však už 4. srpna 1306 v Olomouci byl zákeřnický od Kunrata z Mühlhofu, rozeného z Durinka, zavražděn. S ním vymřel rod Přemyslovců. Národ česko-moravský osiřel.¹⁾

Z doby té známi jsou dva purkrabí Veverští:

Ctibor de Grunenberch (ze Stražiska),

jenž potvrdil 21. května 1288, že Hartmann z Holenštejna daroval mniškám v Oslavanech své zboží v Studyni²⁾; a

Matouš z Černéhory

de Nigromonte, de Schernehor, komoří moravský, který potvrdil listem ze dne 23. října 1289, že Arnošt z Rudikova vrátil mniškám Oslovanským patronát kostela Rudikovského.³⁾

Matouš byl členem rodu Boskovského.

Pány Veverří: Rudolf, syn císaře Albrechta a Jindřich Korutanský 1306—1309.

Veverří zastaveno.

Švagr zavražděného posledního Přemyslovce Václava III., Jindřich Korutanský, domníval se, že má právo po jeho smrti na stolec český; byl však odstrčen císařem německým Albrechtem, jenž synu svému Rudolfovi z rodu Habsburského království české přivlastnil, zasnoubiv ho s Alžbětou, vdovou po Václavu II. Rudolf Čechům brzy se zalíbil, zemřel však 3. července 1307 při obléhání hradu Horažďovického červenkou.

Proti vůli císaře Albrechta, jenž Čech dobyti chtěl druhému synu svému Bedřichu, povýšen na českého krále Jindřich Korutanský, který se zavázal listem 14. srpna 1308 ve Znojmě daným vyplatiti 45.000 hřiven, hřivna po 56 velkých pražských groších, Bedřichu Rakouskému za vzdání se práv na Čechy a Moravu atd., a do vyplacení té sumy zastavil mu Jihlavu s doly stříbrnými, hrad Veverří s komorním lesem, Ivančice, Znojmo, Pohorelice, Podivín a jiné. Místo v listině týkající se Veverří zní: Di Purch ze dem Aychorns mit dem Chamerwalde, vnd swaz dar

¹⁾ R. 1278 prý opět byl purkrabím Vev. Kuno Kunštátský (O. Steinbach Th. II. S. 33.) a r. 1287 prý bratři Oldřich a Jan z Veverří (Aichorns) snad dokonce majiteli (Freiherr v. Hormayr und v. Mednianský Taschenbuch für vaterländische Geschichte 1821 S. 118.) Codex dipl. však a jiné přesné prameny jmen těch neuvádějí.

²⁾ Cod. dipl. IV. 352.

³⁾ Cod. dipl. IV. 363.

zve gehort.¹⁾ Jelikož hrad Veverí s komorním lesem a město Ivančice se svobodným lesem zastaveny byly za 10.000 hřiven, můžeme, berouce na každý statek polovici, hrad Veverí s lesem ceniti na 5000 hřiven, to jest 25.000 zl., což na ony doby bylo velikou sumou.²⁾ Na hřivnu bylo čítáno 56 velkých pražských groší (pfeniků) a šlo do ní čistého stříbra 15¹/₃ lotů; taková hřivna slula královskou, protože dle ní královská berna (daň) byla placena.³⁾ Jiné hřivny čítaly až 64 groší, tak zejména hřivna čili marka moravská. Les nazýval se „komorní“ asi od toho, že jménem zeměpanské komory byl; podnes sluje tak les a revír nade mlýnem Německo-Kynickým a tamnější myslivna „podkomorskou“. — Zástava ta byla vypočtena na dvě léta, do dvou let si troufal Jindřich celý dluh splatiti.

Jindřich však se brzy znechutil českým pánům, an mnohé z nich pro jich náchylnost k rodu Habsburskému utiskoval a nejvyšší úřady moravské svým krajanům z Korutan uděloval. I svrhli jej hlavně vlivem mohutného pána Jindřicha z Lipého a dostali za krále Jana, čtrnáctiletého syna císaře německého, který pojav za manželku sličnou sestru + krále Václava III., Alžbětu, slíbil rakouským knížatům 50000 hřiven stříbra za odstoupenou a zastavil jim 17. září 1309 Moravu za tu sumu. Tak dostal se na stolec český rod Lucemburský.

Jan Lucemburský (1309—1333) propůjčuje Veverí a jiné hrady Ješkovi z Vartemberka v léno.

Hrad v držení šlechty.

Mladý král přišel teprv r. 1311 na Moravu. Do té doby zavládly v zemi různé nepořádky. R. 1311, když Janovi bylo v Brně holdováno, udělil 18. června markrabství moravskému privilej, která Moravanům propůjčila podobná práva, jako privilej daná před rokem Čechům. Potvrdiv všechna starší práva zemská, ustanovil mezi jiným 1. že král nevypíše žádných daní leč při korunovaci a při provdání dětí svých a to nikdy více leč čtvrt hřivny čili 16 groší pražských z lánu; 2. jen rozený Moravan že může na Moravě státi se zemským úředníkem; 3. dědičné právo rozšířil do čtvrtého pokolení; 4. v zahraničních válkách Moravanům povolil, že povinni nejsou proti své vůli s králem do pole se vypraviti. — Z ústavy této Moravě dané počalo se vyvinovati v politickém ohledu znatelné oddělování Moravy od Čech.

Král Jan zjednav po té na Moravě pokoj, ustanovil zemským hejtmanem podnikavého, ve válečném umění velmi obeznaného Jana (Ješka) z Vartemberka a dal mu v léno do odvolání zeměpanské hrady Veverí, Bzenec a Hradec (Gratz u Opavy⁴⁾). Nové nepořádky, způsobené loupežnou šlechtou, která přepadala města, vesnice, kostely i kláštery, ukončeny 1412. přísným potrestáním vinníků. Jelikož pak král skoro pořád dlel v cizině, kam české peníze zanášel, správy království nedbal, a kolem sebe míval za rádce, i v nejvyšší úřady uvazoval Němce, proti privileji svrchu uvedené, vznikla nespokojenost i mezi lepší částí šlechty, kterouž rozkvašenost král Jan nedovedl později ani tím upokojiti, když Němce propustil a na jich místa České šlechtice dosadil, ustanoviv r. 1415 Jindřicha z Lipého vrchním komořím a zemským maršálkem

¹⁾ Cod. dipl. VI. 377. — B. Dudík Mährens allgemeine Geschichte XI. 38. praví „Eichhorn die Burg mit dem Kammerrechte“.

²⁾ Čas. Mat. mor. 1880 str. 187.

³⁾ Brandl: Glossarium p. 74.

⁴⁾ B. Dudík, Mährens allg. Geschichte XI. 108., 111, 148.

v Čechách, a jeho přítele Ješka z Vartemberka ponechav na Moravě hejtmánem, Nerozumné si počínání Jindřicha, jež až do zpupnosti a nevážení si krále a jeho práv sáhlo, stalo se králi tak podezřelým, že obával se velezrády. I dal Jindřicha uvězniti a hodnosti jeho propůjčil Vilému Zajíci z Valdeku. Tím však popudil velkou část šlechty proti sobě. I Ješek z Vartemberka se přidal k straně Jindřichově, ba stal se jejím vůdcem a přes opětované napomínání, aby vydal králi hrady do odvolání v léno obdržené, Veverí, Bzenec i Hradec, držel je i na dále ve své moci. V zimě stíhaje královské vojsko z Moravy do Čech, králi ku pomoci táhnoucí, dorazil Jan z Vartemberka před Kostelec nad Orlicí. Jelikož se do města vojsko královské bylo uzavřelo, obléhal je; při útoku byl raněn kamenem z metadla tak silno, že hned po tom zemřel 5. ledna 1316. Tím ztratili povstalci vůdce. Když se z jara opět sbírali do pole, král, ač měl na své straně města, přece raději chtěl se v dobrém vyrovnati a počal vyjednávat s Jindřichem z Lipé a jeho přáteli.

Dne 12. dubna 1316 podepsal král v Praze listinu, v níž ustanovil za rozsudí mezi sebou a Jindřichem z Lipé arcibiskupy Petra Mohučského a Baldewina Trevírského, pak 3—4 moudré pány české, „aby totiž rozhodli o Jindřicha zajištění a propuštění a také o tom, jak by od Jindřicha a jeho přátel či spojenců snadněji znovunabyl svých královských statků pro sebe a své děti“. Vyhradil si však, že mu mají Jindřich z Lipé a jeho přátelé, než se počne vyjednávat, vydati jeho moravské hrady Hradec (u Opavy), Veverí a Bzenec (Gretz, Eychorns et Bisentz) bez obtíží a otálení.¹⁾

Vyjednávání potkalo se se zdarem a Jindřich z Lipé smířiv se s králem, byl po šestiměsíčním zajetí propuštěn na svobodu. Pokoj tím však zjedнан nebyl. Šlechta znovu vzbouřila se proti králi, majíc Jindřicha z Lipé v čele. Rozumí se, že zase obsadila i hrady královské, mezi nimi bezpochyby také Veverí. Když konečně r. 1318 uzavřen mír mezi králem a šlechtou, o vydání hradů nebylo řeči a král vůbec už ani se neoddával naději, že jich znova nabude.²⁾

R. 1323 dovolil králové klášteru na St. Brně, aby v blízkých lesích královských dříví stavební a palné rážel.³⁾ Za okolností právě vyložených ony lesy královské nesnadno lze považovati za lesy k Veverí patřící.

Karel, otec vlasti, markrabě mor. (1333—1349) získá hrad r. 1334 opět zemi.

Jan Lucemburský r. 1333 ustanovil Karla, syna svého, markrabětem moravským. Karel jsa mužem řádným v každém ohledu, vynasnažil se také, aby zeměpanské statky, které za otce jeho i dříve do rukou soukromých se byly dostaly, zase zemi získal. Mezi těmi statky byl i hrad Veverí. Úmysl provedl se zdarem. Vypravuje o tom sám: V těch však dobách dal nám otec náš (Jan) markrabství Moravské a toho titulu jsme užívali. Vidouce však Čechové, že pocházíme ze starého kořene králů Českých, a zamilovavše si nás, poskytli nám pomoci, abychom znovunabyl hradů a statků královských. Tehdy s velkými výlohami a obtížemi získali jsme znovu na Moravě Lukov, Telč, Veverí, hrad Olomoucký, Brněnský a Znojemský a přemnohé jiné zemské statky zavazené a prodané.⁴⁾

¹⁾ Cod. dipl. VII. 804—806.

²⁾ B. Dudík: Mährens allg. Geschichte XI, 196., 214., 229.

³⁾ Cod. dipl. VI. 187.

⁴⁾ Commentarius de vita Caroli Boh. regis et postea imperatoris IV. ab ipso Carolo conscriptus, viz Freher Scripp. rer. German. p. 95.

Od toho času (to jest od roku 1334) zůstal hrad Veverí zase v držení zeměpánů.

Karel odstoupil Moravu r. 1349 bratru Janu Jindřichovi.

Purkrabí Veverský Fenczlinus ustanoven od markraběte Karla 19. listopadu 1337 ochrancem (advokatem) kláštera Oslavanského.

Ženský klášter cisterciácký v Oslavanech stěžoval si u markraběte Karla, že jistí šlechticové a také jiných stavů osoby pod různými a také pod tou záminkou, že mají právo ochrany nad klášterem, ukládají lidem a statkům kláštera nedovolená, nesnesitelná břemena peněžitá a i jiná a mnohonásobně jej utiskují, tak že by jimi klášter mohl býti zničen. Markrabě, aby ho zbavil těch obtíží, vzal ho se vším jeho lidem i statky pod svou zvláštní ochranu a ustanovil mu za advokáta Fenczlina (Fraňka), purkrabího a vladaře Veverského (Aychhorns).¹⁾ Markrabě Karel dal r. 1338 témuž klášteru také hrdelní právo nad poddanými všech jeho statků.²⁾

Markrabě Karel dává dvůr v Habří a lán v Žebětíně, oboje patřivší ku hradu Veverí, Branislavu Žilovi 14. srpna 1342.

Dvůr Charanicův v Žebětíně.

Branislav Žila nabyt značných zásluh o markraběte Karla a jmenovitě o jeho hrad Veverí službami vykonanými, namnoze i nákladnými. Začez jemu a jeho potomkům v léno dal dvůr v Habří a lán v Žebětíně, kteréž obojí patřilo ku hradu, s tím podotknutím, že mají on i dědicové jeho býti ku přiměřeným službám zavázáni jemu i ku hradu (Weuerzi).³⁾

Jiný dvůr v Žebětíně jako léno té doby, anebo o něco později podobným způsobem patřil jistému Charanicovi, jenž doživotně držel i to, čím Ostrovačičtí ku Veverí byli povinni, totiž že mu platili ročně hřivnu a orali 15 pluhů třikráte do roka. Charanica dožil se vlády markraběte Jošta. Takových dvorů v léno propůjčovaných bylo však v Žebětíně více. O čemž viz níže k r. 1436—7.

Markrabě Jan Jindřich (1350—1375).

Častý jeho pobyt na Veverí. Změny zboží Veverského. Nadán kaple sv. Prokopa. Purkrabí Jakub, Jan.

Markrabě Jan, za něhož Morava dožila se zlatého věku, věnoval Veverí zvláštní pozornost a péči. Častěji na hradě sídlil. Tak r. 1354 o Vánocích poslali mu tam Brňané XX kop groší

¹⁾ Cod. dipl. VII. 123., 124. ²⁾ Ibi VIII. 152. ³⁾ Ibi VII. 314.

daně.¹⁾ Tehdy byl purkrabím Jakub, jenž 29. prosince podepsal se na kupní smlouvě v Tišnově: „Jacobus pro tunc prouincialis in Eychorns“.²⁾ Dne 2. června 1357 markrabě Jan vydal z Veverí listinu.³⁾

Roku 1358 po 20. lednu vyměnil dědinu Lažánky za Jinačovice (Nynaczowicze) od Herše z Lelekovic.⁴⁾ Zdá se, že purkrabí Veverští už nebrali oněch užitků z Lažánek, které jim byl markrabě Přemysl 1236 propůjčil.

Dne 25. října 1358 Jan opět dlel na hradě a podepsal tam listinu.⁵⁾

K roku 1360 známe purkrabího Ješka čili Jana. Zastupoval při zemském soudě notáře zemských desk a je podepsán Dominus Johannes Burggrauus in Eychhorn.⁶⁾ Jeho manželka slula Anka.⁷⁾

Také 27. července 1366 a 18. září 1371 markrabě Jan na Veverí se zdržoval.⁸⁾

Klásteru sv. Tomáše u Brna, který byl roku 1353 založil, daroval dle fundační listiny z r. 1370 už před tím rokem v dědině Žebětíně dva poplatné obyvatele⁹⁾ a přidal 29. prosince 1373 horu (les) Hlubocec u Bystrce k Veverí patřící.¹⁰⁾

Nadal také hradskou kapli sv. Prokopa úročními lidmi z Moravských Kynic, nad nimiž panství sobě i svým potomkům pozůstavil, a ustanovil při ní zvláštního kaplana.¹¹⁾

O právomoci purkrabích a o soudnictví tehdejším.

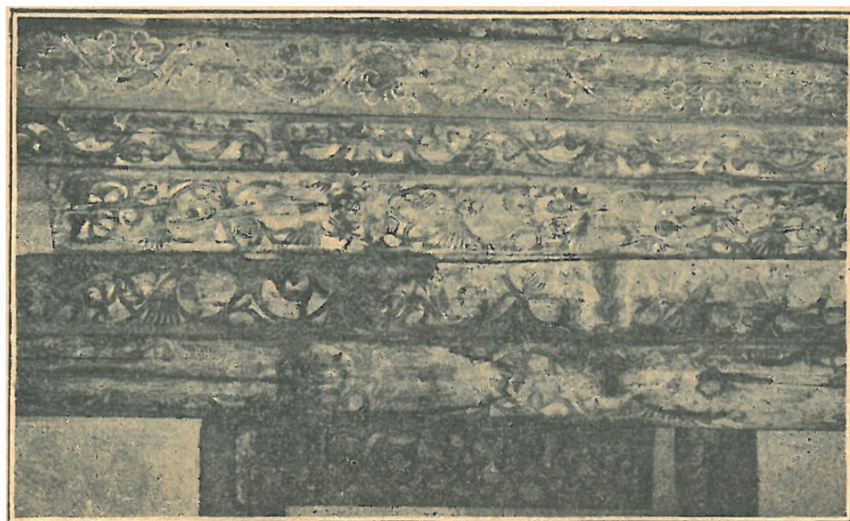
Nebude zajisté od místa, promluvíme-li tu o právomoci purkrabích a o soudnictví té doby vůbec. Královská města moravská měla svá práva (Stadtrecht), která jim zabezpečovala soudní moc jak občanskou tak hrdební. Vedle nich měla země své zřízení soudní dvojí — cůdy čili práva zemská (Landrecht) pro občanské záležitosti, práva popravná pro hrdební záležitosti.

Co do prvnějšího byla země rozdělena na několik cúd čili zemských soudů; byly v Olomouci, v Brně, v Jihlavě, v Jemnici a Znojmě. Od roku 1348, kdy zemské desky všechny uloženy byly v Olomouci a Brně, zanikly znenáhla cůdy v Jihlavě, Jemnici a Znojmě, tak že se právem může říci, že od vlády markraběte Jana cůda Olomoucká a Brněnská byly výhradními sídly zemského soudu čili práva občanského. Zemský soud byl dvojí, větší čili panský a menší. Ve větším zasedali členové stavu panského, v menším vladykové a nižší šlechta. Členové stavu panského směli býti souzeni jen od soudu většího, ať se jednalo o sumu jakoukoliv; i král musil mu odpovídati (zástupcem). Před menší soud patřila nižší šlechta s rozepřemi o menší sumu než 10 marek.

¹⁾ Losungsbuch der Stadt Brünn zum J. 1354, Cod. dipl. Mor. VIII. 236. ²⁾ Cod. dipl. M. VIII. 236. K témuž roku 1354 uvádí „Wolny die Markgr. Mähren“ purkrabího Chunceza, který (dle Lib. publ. Arch. Brun. N. 41) obdržel od Chunceze z Měnína dvůr a dědinu Heršpice. ³⁾ Cod. dipl. M. IX. p. 47. ⁴⁾ Tab. terrae Mor. cud. Br. III. n. 214. — Cod. dipl. M. IX. 61. ⁵⁾ Cod. dipl. M. IX. 88. ⁶⁾ Ibi IX. 133. — Tab. terrae Mor. cud. Br. III. 466. ⁷⁾ Tab. III. 559. ⁸⁾ Cod. dipl. Mor. IX. 359 a X. 161. ⁹⁾ Tab. terrae M. cud. Br. VI. n. 1. ¹⁰⁾ Cod. dipl. Mor. X. 227. ¹¹⁾ Lib. cit. et sent. IV. Nález z r. 1464: „poněvadž kněz Jiřík list okázal od markrabí Jana, v kterémžto listu nadal kaplu na Veverí k věčnosti a v tom listu i lidé se jmenují a panství sobě i svým potomkům markrabí pozůstavil“ —

Větší soud konán byl čtyřikráte do roka, dvakráte v Olomouci, okolo sv. Třech králů a sv. Jana Křtitele, a dvakráte v Brně, v postě a okolo sv. Kunhuty; menší soud zasedal vždy 2 dny před větším. Od tohoto bylo lze odvolati se k většímu, od většího nikam.

Pro soudnictví hrdební platilo zřízení kastellanské; to jest kastelláni vykonávali právo hrdební. Vyjmuto z něho bylo od r. 1229 počínaje duchovenstvo, které podlehalo právu kanonickému čili církevnímu a královská města (ne předměstí). Zeměpanští úředníci, seděli-li na zeměpanských hradech, jmenovali se purkrabími (dříve kastellány), jinak však jisticiáry, judices provinciales nebo prostě provinciales, česky: popravci. Za markraběte Jana byly hrady, na nichž seděli zeměpanští soudní úředníci, v Brně Špilberk, v Olomouci, Znojmě, na Veverí, ve Bzenci, v Hodoníně, na Buchlově, v Přerově, v Jemnici, ve Vranově (Frain). Vedle těch purkrabích byli pro jisté okresy ustanoveni jiní popravci, či popravní páni. Právimoc popravců nevztahovala se pouze na poddané lidi, nýbrž i na šlechtu v obvodu bydlící.¹⁾ — — Ovšem zřízením tím starým otrásl markrabě Karel, když na př. r. 1333 povolil klášterům na Velehradě, v Oslavanech, ve Zlíně a r. 1342 v Pustiměři právo, zločiny svých

Starobylé ornamenty stropní z kaple „Matky Boží“.

poddaných souditi, čímž právimoc popravců v té příčině byla zkrácena a vyloučena. Co bylo povoleno klášterům, nemohlo mocné šlechtě býti zadrženo a tak stalo se, že koncem 14. století bylo vyvinuto soudnictví patrimonialní.

Pánem hradu markrabě Jošt 1375—1411.

Dvůr Charaniců v Žebětíně propůjčen v léno Blažkovi. Les »Krajný« u Žebětína dán Dominikánům v Brně, jiný kus lesa Augustiniánům. Hrad v rukou loupeživých rytířů? Purkrabí Bohunek z Přestavlk. Změna majetku v Jinačovicích, Rozdrojovicích a Kynickách. Násilnictví spáchaná v Žebětíně, Čebíně a Jinačovicích. Purkrabí Valentin z Majetína.

Markrabě Jan zemřel 12. listopadu 1375. V Moravu uvázal se syn jeho Jodok čili Jošt a byl králem Václavem 9. ledna 1376 potvrzen. Jošt odstoupil bratru Prokopovi nějakou část Moravy otcem určenou a sice: hrady Úsov,

¹⁾ Cod. dipl. VIII. 96 Johannes Dei gracia Marchio Moraviæ. In Olom., in Aichorns, in Snoym, in Spilberch, in Bysenz, in Göding, in Buchlov et in Prerowia castrorum purchrauiis ceterisque Justiciariis ac Prouincialibus per nostrum Marchionatum constitutis fidelibus nostris dilectis Graciam cum plenitudine fauoris. 6. 12. 1351 v Brně.

Bludov, Plankenberg a Napajedly . . . náležitými k nim statky, pak města Přerov, Litovel a Unčov, dala mu i právo nazývat se markrabětem, kdežto Jošt obyčejně se psal „markrabě a pán Moravy“. Třetí bratr Soběslav stal se biskupem Litomyšlským a r. 1387 patriarchou Aquilejským. — Po smrti Prokopově r. 1404 obdržel Jošt celou Moravu.

Pánem hradu Veverí byl tudíž Jošt.

Doby markraběte Jošta, počínaje smrtí Karla. Otce Vlasti (1378), naplněny jsou pro nesvornost rodu Lucemburského samými bouřemi válečnými a později i loupežemi rytířstva nevázaného. Šlechta do té doby tak zmohutněla, že i samému panovníku na odpor se mohla stavěti. Také poddaným svým naložila těžší jármo. Roku 1380 ve sněmu zemském na Špilberku držaném usnesla se, že žádný pán nemá za poddaného přijati sedláka, nemůže-li se prokázati listem propouštějícím jej z poddanství posavadního pána svého. Tak zavedeno nevolnictví.

Co do zboží Veverského: Markrabě Jošt propůjčil po smrti Charanicově dvůr v Žebětíně v léno jistému Blažkovi (o čemž níže k r. 1436—7). Roku 1380 daroval klášteru Dominikánů v Brně les „Krajný“ u Žebětína na 80 jiter šířky, aby byla v klášterním chrámě každodenně sloužena mše sv. (dto. Olom. fer. 5 prox. post Domin. Jubil.)

Listinou danou v Brně dne 15. dubna r. 1381 klášteru augustinskému u sv. Tomáše v Brně na místě 200 ročních fur dříví, které dostával ze zeměpanských lesů „pod novými hrady“ ležících, daroval kus lesa, který po jedné straně slul „Pekárna“, po druhé „Durvovec“ mezi polmi Žebětínskými a Bystřickými.¹⁾

Koncem století XIV. dostal prý se hrad do rukou loupeživých rytířů, od r. 1401 v moc Přibíka Batelovského, soudruha Jana Kunštátského z Jevišovic, příjímím Sucho Čerta, který odtud se svými kamarády až po samé Brno cesty nejistými činil, pocestné, kupce olupoval, dědiny plenil, zkrátka loupeží se živil, obzvláště od r. 1404, po smrti Prokopa, za jehož mstitele na Joštovi se vydával. Markrabě Jošt však prý r. 1405 pomocí Brněnských měšťanů hradu Veverí po tuhém odporu dobyl a oběsil na dubech kolem něho nejen vůdce Přibíka, nýbrž i okolo 40 jeho spoluvinníků, z nichž mnozí pocházeli ze šlechtických rodů moravských. Zpráva ta, ač není pravdě nepodobna, není zaručena.²⁾

Roku 1406 hrad v držení zeměpanském byl. Jest nám znám z té doby už Veverský purkrabí Bohunek z Přestavl. Dle zemských desk³⁾ prodal totiž Jošt r. 1406 Bohunkovi z Přestavl, purkrabímu na Veverí (in Wewerzie) a jeho dědicům všechny statky, které v dědině Říčkách úmrtím Buska jemu jako markrabímu byly připadly; načež Bohunek⁴⁾ ty statky prodal Janu z Říček, který na celém svém tamějším majetku zapsal manželce Kunce 50 kop groší věna.

¹⁾ Cod. dipl. XI. p. 194. Wolný čte místo Durwowiecz „Dniwowiecz“.

²⁾ Hormayr Taschenbuch 1821 S. 120. Casopis Matice Mor. XII. str. 185. — Pešínův Mars Moravicus o tom ničeho nevypravuje. Zpráva pochází z „Rukopisu Veverského“ a bude vymyšlena.

³⁾ Landtafel Br. Cuda. I. VIII. n. 330—332.

⁴⁾ Na tomto místě je titul Burgravius v deskách přeškrtnu t.

Markrabě Jošt dal téhož roku 1406 Kateřině z Drožďalovic (Rozdrojovic?), vdově po Soběšinovi, zapsati jako věno v Jinačovicích, Rozdrojovicích a Kněhnicích Malých na poplatných lidech 15 kop ročního platu, na 150 kopách groší pražských. Kateřina z Drožďalovic hned po tom přijala vlastní svou sestru Elišku a syna jejího Ješka (Jana) a vlastního bratra Jošta příjímím Hechta z Rosic na věno to do spolku a také svou sestru Annu, manželku Jaroslava ze Schellenberga. — Jošt z Rosic vyhradil třetinu pro sebe, vzdal se ostatních 2 třetin, když se mezi sebou rozdělili. ¹⁾ Ty tři dědiny patřily ku hradu Veverímu. Za Jinačovice dal, jak jsme už poznali, markrabě Jan Lažánky. O Rozdrojovicích a Kynickách se tu činí poprvé zmínka. ²⁾

Dokladem, jak pohnuté byly tehdejší doby, jak nejistý majetek před násilím loupeživých rytířů, uvádíme tyto pŕhony ³⁾ týkající se Žebětína a Jinačovic.

Roku 1406 v pátek před sv. Duchem Jan z Žebětína pohnal Staňka z Moravce z 20 kop hřiven groší, protože jal a vzal mu patero koní v Žebětíně, ač byl z jeho t. j. přátelské strany, a Jan na něho neměl ani jeho pán žádné péce (to jest ač nežili v nepřátelství). — R. 1410 Vaněk Prase z Tržku pohnal Zikmunda z Křižanova ze 200 kop groší, že ačkoli byl u téhož pána jako on a tedy jsa přítelem, proti němu neměl záminky ku mstě, přece pobral jeho lidem v Čebíně a Jinačovicích i ve dvoře tamějším, což měl i jeho lidé.

Purkrabím Veverským asi r. 1410 byl věrojatně Valentin z Majetína. Lze tak souditi ze slov Pŕh. III. 138: „Vojna z Litavy vyznal, že „za Valentina z Majetína“, když on tu s otcem Vojnů na Veverí bydlel.“⁴⁾

Král Václav IV. 1411—1419; Zikmund 1419—1423.

Viktorin z Žebětína poháněn před soud. Zpráva o Jinačovicích a Rozdrojovicích.

Po smrti markraběte Jošta 1411 spojil král český Václav IV. Moravu a Čechy a ustanovil za hejtmana moravského pana Lacka z Kravař. Václav zemřel r. 1419. Nepořádky za něho trvaly dále a upálení Husovo r. 1415 způsobilo strašné bouře válečné, které ukončeny teprv r. 1434 krvavou bitvou u Lipan. — Po Václavu měl Moravu Zikmund, jeho bratr, do r. 1423, kdy ji odstoupil zeti svému.

Roku 1411 v pátek před sv. Tomášem ap. Martin, řečený Čech, krejčí někdy markraběte Jošta, pohnal Viktorina z Luthomyšle, proto že otec Viktorinův za osm let byl jemu pronajal dvůr i s lidmi v Žebětíně, tu pak když byl Čech jat do Rakous, Viktorin vpadl jemu v ten dvůr i v lidi, ve všecku nadbyt (svršky) a učinil mu škod za 100 hřiven gr.⁵⁾ Viktorin byl jistě syn Blažka, kterému markrabě Jošt propůjčil dvůr po Charanicovi v léno.

Téhož Viktorina z Žebětína pohnal Mikšík z Troubska r. 1412 z 10 hřiven bez lotu. Mikšík mu zavadil věno ženy své a Viktorin slíbil jeho pečet odvaditi i jinde, kdež zaň slíbil a neučinil tak a také ho připravil k nákladům do 10 hřiven bez lotu.⁶⁾

¹⁾ Landtafel v. Mähren. Br. Cuda I. VIII. n. 456. 457 X. 44.

²⁾ Co do Rozdrojovic uvádí při čtení „Wolny die Markgrafschaft Mähren“, že Ješek z Rozdrojovic učinil r. 1379 poručníkem svých dětí Petra Hechta z Rosic a jeho syna Vznatu. Jiní čtou Ješek z Rožďalovic nebo Drožďalovic. Viz Landtafel Br. Cuda VI. n. 678. a 687.

³⁾ II. p. 23. 209.

⁴⁾ V. Brandl v Časopise Mat. Mor XII. 189.

⁵⁾ Lib. cit. et sent. II. 219.

⁶⁾ Ibi IV. p. 545.

Týž Viktorin z Litomyšle (de Luthomysl) jinak ze Žebětína Anně manželce své r. 1415 v dědině Žebětíně na dvoře allodialním a třech lánech a jich příslušenství 50 hřiven věna dal a zapsal. A kdyby se tam něčeho nedostávalo, mělo se doplniti tam v Žebětíně anebo z jiných jeho statků, kteréžto věno přijal Jan z Jeršpic. ¹⁾

R. 1417 Mikuláš z Rohozova pohnal Viktorina z Žebětína, že mu jest vyvezl noční věci člověka jeho, a učedníka a rataje jeho, ježto jest ho neodbyl, ježto mu jest i škodu učinil, i peníze dlužen byl a těch pokládal o 20 hřiven gr. — Chtěl mu to dokázati obcí z Ledec i konšeli. ²⁾

Roku 1417 děje se zmínka v zemských deskách o Jinačovicích a Rozdrojovicích. Ješek z Hradiska a jeho matka Elška přijali Mirka (Miroslava) z Chlumu do spolku na 250 hřiven, které měli v Medlově a Jošta z Rosic na všečen svůj ostatní majetek tamější. Začež Jošt z Rosic Ješka z Hradiska přijal do spolku na všečen svůj statek v Medlově, Jinačovicích a Rozdrojovicích. ³⁾

Pánem hradu Albrecht Rakouský markrabě 1423—1439.

Sirotci a Táboři s Prokopem Holým pod Veverím?

Zikmund král listem ze dne 4. října 1423, v Budíně daným, markrabství moravské zeti svému Albrechtu Rakouskému propůjčil v manství a ustanovil jej dědicem koruny české po smrti své. Zikmund zemřel r. 1437, Albrecht 1439.

Za Albrechta byl prý hrad Veverí dvakráte od Husitů obléhán, ponejprv r. 1428 a po druhé r. 1432. —

O prvním případě se vypravuje: Když byli Sirotci, obléhající v květnu r. 1428 Brno, s měšťany na ně vypadšími svedli krvavou šarvátku a 17. května sesílení jsouce Táboři pod Prokopem Velkým, větší bitvu ⁴⁾, kterou však prohráli, odtáhl Prokop s Táboři do Rakous, Sirotci do Čech. Tito, jak vypravuje Veverský Rukopis, na cestě dozvěděli se, že na hradě Veverí ukryty jsou bohaté poklady (!) a mnoho zbraní a náčiní válečného; i obléhali ho tři neděle a mnoho hořících šípů a žhavých koulí do něho nametali. Hrad však byl obsazen mužstvem dosti četným, v jehož čele stál sám markrabě Albrecht a tak obhájěn byl proti ohromné přesile. — Zpráva ta o ztékání hradu je holý výmysl Veverského Rukopisu. Odvolává se chybnými citaty na Pešinu z Čechorodu a na Crugera. Ti ovšem vykládají o obléhání Brna a o půtkách u něho svedených (Pešina, Mars Mor. lib. 2. cap. 5., Crugerii Sacri pulveres k 17. květnu), i o odchodu Táborů a Sirotků, těchto k Čechám — avšak o obléhání Veverí se nezmiňují ani slovem. Ostatně i to nemůže obstáti, že by hrad byl hájen Albrechtem, neboť tehdy nebyl ani na Moravě.

O druhém případě čtenie v Pešinovi asi toto: V červnu 1432 Táboři a Sirotci zanechavše obléhání Potnštejna, válku na Moravu

¹⁾ Die Landtafel v. Mähren B. C. XI. n. 90.

²⁾ Libri cit. et sent. III. 13. Snad v téže záležitosti pohnal už r. 1412 Bedřicha z Řičan, viz Půh. IV. 547.

³⁾ Die Landtafel v. Mähren Bx. C. XI. n. 381—383.

⁴⁾ Palacký, Dějiny Národu Českého kniha XII. str. 206, nazývá ji pouhou „potrůzkou“.

a zvláště do kraje Brněnského (Olomoucký už dříve byli poplenili) přenesli; tu proti zboží katolíků velmi krutě loupežemi, zbraní i ohněm rádíce, velikých místy učinili škod a ještě větších byli by nadělali, kdyby páni Kravaři a Šternberkové prostřednictvím Jana z Pernštejna nebyli Prokopa Holého, pro ztrátu Šternberku (v jehož moci dříve byl) rozzuřeného a Veverí tehdy obléhajícího, penězi a prosbami tak upokojili, že slíbil ustáti v drancování lidu a pustošení kraje. Prokop pak odtáhl do Opavska.¹⁾ — Schwoy dodává, že uhájen byl hrad Mikulášem Meziříčským z Lomnice a že z vděčnosti za to r. 1435 propůjčil mu Albrecht hrad Veverí s jeho pozemky v léno.²⁾ I ty zprávy nejsou dosti zaručeny a proto nelze jim víry dáti. Hrad roku příštího byl v držení zeměpána, z čehož lze s určitostí souditi, že nebyl v léno propůjčen.³⁾

Purkrabí Yeverský Jošt Hecht z Rosic 1436—37.

Rozepře s Petříkem z Žebětína. Proček z Žebětína. Soud Joštův o Rozdrojovice, Jinačovice a Kyničky.

Členové rodiny Hechtovy od první polovice století čtrnáctého často jsou jmenováni. Hecht z Rosic podepsán jest jako svědek na několika listinách, týkajících se kláštera sv. Anny na St. Brně z r. 1336, 1339 a 1341. Rodina se rozvětvila a mnohých nabyla statků. Rosice jí zůstaly do polovice století patnáctého.

Jošt a bratři jeho Vznata a Hynek r. 1398 porovnali se navzájem co do majetku svého.

V knihách půhonných a nálezových o Joštu velmi zhusta je řeč v různých rozepřích jako o poručníku či zástupci, jako o žalobníku nebo žalovaném, jako o rozsudím voleným. Ponejprv roku 1405 uveden jest jako poručník či komisař v jedné rozepři.⁴⁾ Roku 1406 v sobotu po Třech Králích účastnil se soudu zemského.⁵⁾ Roku 1407 poslal jej markrabí Jošt po svém poselství ku králi uherskému; z čehož patrno, že už tehdy požíval velké vážnosti a důvěry jeho. R. 1415 uveden jest jako nejvyšší sudí Brněnský.⁶⁾

Že by byl také purkrabím Yeverským, není sice výslovně nikde řečeno, lze to však souditi z toho, an strany Veverí úřední práce konal, které konati jen purkrabí právo měl. Vysvítá to z rozepře, kterou jako purkrabí vedl s Petříkem ze Žebětína. Zeměpáni ze zboží, které slušelo ku hradu Veverímu, dávali (jak jsme už seznali) panoším a jiným svobodným, poddanstvím nezavázaným osobám jisté výsluhy, buď popluzí anebo platy z lidí poddaných; takoví výslužníci čili nápravníci (manové) byli pak

¹⁾ Mars Moravicus lib. V. cap. IV. p. 575.

²⁾ Schwoy II. 114.

³⁾ V. Brandl v Časopise Mat Mor. XII. 185.

⁴⁾ Libri cit. et sent. I. 131.

⁵⁾ Tamže I. 136.

⁶⁾ Tamže tom. II. 346.

povinni, vojenské služby ku hradu konati, někdy také osobami svými na hradě bydleti. V Žebětíně bylo více dvorů, které byly lidem za službu k hradu Veverí konanou v léno propůjčovány. Jeden takový dvůr měl (jak víme) ve 14. století jistý Charanica, jenž k tomu ještě doživotně obdržel, čím Ostrovančičtí byly ku hradu povinni, totiž že mu platili ročně hřivnu a orali patnácti pluhů třikráte do roka. Když pak po jeho smrti dvůr ten jakémusi Blažkovi, pak Viktorinovi a konečně Petříkovi, jenž byl Blažkovým vnukem a Viktorinovým synem, se dostal, a Petřík Ostrovančické nutil, aby mu hřivnu ročního platu dávali a patnácti pluhů k jeho dvoru v Žebětíně orali, ujal se toho před soudem zemským Jošt z Rosic zajisté jako purkrabí, tvrdě, že jest placení hřivny a orání „zpupný“ čili svobodný majetek markrabství, kdežto Petřík pravil, že markrabě Jošt po smrti Charanicově Blažkovi, dědu jeho, dvůr v dědictví dal s tím právem, jakož je někdy Charanica držel. Zemský soud vyslechl svědky obou stran a shledav, že Charanica to (hřivnu a orání) držel toliko do života a po smrti jeho ani Blažek, ani Viktorin ani syn jeho, tento Petřík, toho nikdy nedržel, a že úředníci zeměpanství po Charanicově smrti pluhů i hřivnu vždy bez překážky k Veverí drželi v pokojná léta, nalezl, že Petřík k tomu žádného práva nemá.

Podobně zakročil Jošt z Rosic jako purkrabí Veverský v následující současné rozepři: Petřík ze Žebětína (odvolávaje se na markraběte Jošta) činil nároky také na tři dvory a podsedek a na farářovy lidi v Žebětíně a žaloval u zemského soudu na Voršilu z Žebětína, že ty tři dvory s podsedkem odkoupila namajíc k tomu práva. Svědci však předvedení od Voršile a Pročka ze Žebětína a od Jošta z Rosic pod přísahou dosvědčili, že „toho dvoru někdy Luskavova z Žebětína a jednoho jeho podsedku a Oldřichova sedění v Žebětíně za jich paměti nikdy Charanica nedržel, ani toho dvoru Katnova (Kotenova?) v Žebětíně, aniž také z nich bral kterých poplatků, než ti dvorové vždy službou slušely ku hradu Veverí do té chvíle; a o farářových lidech v Žebětíně také vyznali, že oprava sluší také k Veverí¹⁾ a úroci na faráře v Žebětíně“.

Obě rozepře odehrály se r. 1436—1437.²⁾

Ještě jinou stížnost vedl u zemského soudu v pátek před nedělí Jubilate 1437 Jošt Hecht na Petříka z Žebětína, totiž že v pravém landfridě a mírné zemi vzal jeho včely na jeho lesích i také vylovil v jeho potoce pod jeho rybníkem plod jeho kaprový a ten mu slíbil zase vrátiti, když svůj rybník v Žebětíně spustí, avšak toho nevrátil, čímž vzešla prý mu škoda 15 kop groší. Dle znění stížnosti nelze udati, na kterém místě Joštovi Petřík ony škody nadělal.³⁾ Petříka také pohnal ze 30 hř. gr. Hanúšek z Nové Vsi, že mu jest mimo úmluvy pobral úroky jeho, oves, pšenici, peníze, kury i vejce.⁴⁾ Dle všeho byl tudíž Petřík člověk nepokojný!

¹⁾ Fara v Žebětíně byla bezpochyby od některého zeměpána jako majitele hradu Veverí založena. Ústní podání praví, že kostel Žebětínský je tak starý jako Komínský, tedy ze XIV. století. Patronat patřil původně k Veverí.

²⁾ Libri cit. et sent. III. 112, 121, 136, 139, 166, 168.

³⁾ Ibi III. 146. ⁴⁾ Ibi III. 146.

Jošt z Rosic byl r. 1437 pohnán Jindřichem z Chlumu ze 200 kop groší, že mu drží vsi Rozdrojovice, Jinačovice a Malé Kněhničky, nemaje k tomu žádného práva, a roku 1438 Jaroslavem ze Šellenberka, že mu drží pět kop groší platu úročního v Jinačovicích, ježto po smrti nebožky jeho mateři spravedlivě prý naň spadly.¹⁾ Zdá se, že Jošt přízni své zadňoval dvoutřetinový podíl, který z 15 kop ročního platu jí dle porovnání z r. 1406 náležel z oněch dědin.

Mezi svědky, které v rozepřích Jošt předvedl proti Petříkovi, svrchu uveden jest také Proček z Žebětína. Jeho manželka Elška z Trúbska přijala ho r. 1437 do spolku na dědičný po otci Mikšíkovi podíl svůj ve vsi Trúbsku, totiž na 2¹/₂ lánu, na 4¹/₂ podsedků a na co práva měla na hospodě tamější.²⁾

Ladislav Pohrobek 1439—1457.

Albrecht Rakouský zanechal říši svou synovi Ladislavovi, který narodiv se teprv po smrti svého otce, příjmění Pohrobka obdržel. Ladislav byl chován po čas nezletilosti u císaře Bedřicha IV., jenž mu dal za vychovatele Eneáše Sylvia, pozdějšího papeže.

Čechy té doby spravoval Hynek z Lipé, pán katolický a když r. 1444 zemřel, Jirí Poděbradský, přivrženec strany kališnické; Moravu hejtman Jan Tovačovský z Cimburka, horlivý kališník, a od r. 1455 6 pánů moravských v čele majících Jana z Cimburka a biskupa Olomouckého. Ladislav r. 1457 náhle morovou ranou zemřel.

Z jeho dob zachovalo se nám o Veverí hojnějších zpráv. Do popředí vystupuje především:

Václav Hecht z Rosic a na Veverí. Snad purkrabí,
snad zástavník Veverí 1446—1448.

Spor Václavův s Hanušem z Vlasatic o dvůr Kotenův v Žebětíně, s Janem z Lomnice o lesy u Čebína, s Kunigfelderem ze Žabovřesk o mýtné lidí Bytyšských, s klásterem Tišnovským o zvýšený poplatek a pobraný dobytek.

Václav byl synem Jošta Hechta z Rosic a jeho manželky Markéty z Lichtenburku a Bítova.³⁾ Jako při otci tak i při něm soudíme, že byl purkrabím, z jeho činnosti; bděltě nad tím, aby majetek ku hradu náležitý nebyl zkracován, od něho odcizován, a právní jeho poměry aby nebyly měněny, rovněž chránil lidi hradu poddané od bezpráví.

Možno, že ještě bližších práv na Veverí měl — snad mu byl dán v zástavu? Nehledě k tomu, že v půhoně jednom (III. 214) má titul Václava „z Rosic a Veverí“, on jinde (III. 225) mluví o svých lesích, Čebínce a mezi Mor. Kynicemi a Čebínem, a o svých lidech z Bytešky, ač patřily ku Veverí.

Činnost jeho co do Veverí v půhonech jeví se následovně:

1. V pátek před sv. Ondřejem r. 1446 (III. 214) pohnal Hanuš z Vašatic (Vlasatic) Václava z Rosic a z Veverí ze 100 hřiven groší dobrých, že jemu a jeho lidem nocí nátisky činí na jeho zboží v Žebětíně, nemaje k tomu nižádného práva.

¹⁾ Libri cit. et sent. III. 142, 207.

²⁾ Landtafel v. Mähren Br. C. XII. 214.

³⁾ Libri cit. et sent. III. 227. Landtafel Br. C. XII. u. 720.

Naproti tomu pohnal Václav z Rosic týden později Hanuše z Žebětína, seděním v Komíně, z 50 hřiven gr. stříbrných, že drží, nemaje k tomu práva, dvůr Kotnovský v Žebětíně, jenž ku hradu Veverí sluší.¹⁾ Soud o ten dvůr lze v půhonech stopovati do r. 1447 (III. 226, 265, 274). Páni napřed rozkázali, aby Václav Hecht provedl, která by služba z toho dvoru ku hradu měla se činiti a než se to stane, že nahlédnou do výpisů Olomouckých. Prohlédnuvše desky, našli, že „poněvadž markrabě tu v Žebětíně jediný dvůr zapsal a více tu dvorů jest v Žebětíně, které k opravě hradu Veverí sluší, má Hanúšek na posudku provésti, že ne ten dvůr, který drží, sluší k opravě hradské; pak-li neprovede, aby sloužil.“ Na posudku roku 1447, v pátek po Velikonoci svědek Hanúškův, Jan Lomnický, vypověděl, že starý Koten sloužil na Špilberce a Hanúšek ukázal svědectví písemné.²⁾ — Služba Kotenova na Špilberce znamená, že dvůr jeho patřil ku opravě hradské; on drže ho, za to sloužil zeměpánu.

Hanuše z Vašatic r. 1446 pohnala Anna z Hartvikovic ze 20 kop gr., že jí odkoupil základ její Žebětín. (Půh. III. p. 232.)

2. Roku 1446 v pátek po sv. Ondřeji pohnal Václav z Rosic před zemský soud Jana z Lomnice a z Meziříče ze dvou set hřiven groší stříbrných, že drží jeho lesy Čebínku a lesy, které leží mezi Mor. Knihnicemi a Čebínem, nemaje k tomu práva, ježto ti lesové ku hradu Veverí sluší a od stará dávna k tomu hradu jsou držáni a pan otec Jeho Jošt dobré paměti jej z nich často upomínal. (Půh III. 225.)

Nota: Čebín byl od Jošta markraběte zastaven za 300 hř. gr. Jindřichu a Janu z Bohušic. Král Václav dovolil Janu z Lomnice r. 1417, aby Čebín třemi sty hř. od nich vykoupil a jako svůj majetek podržel. (Landtfl. Br. XI. 476.)

3. A týž den r. 1446 pohnal Michala Kunigfeldera ze Žabovřesk a Manic ze 30 hřiven groší stř., že v té chvíli jsa v úřadu konšelském v Brně, dopustil a svolil mýtnému městskému s jeho lidí z Bytešky základy pro mýto bráti, kteréhož mýta prvé nikdy jsou nedávali. (Půh. III. 225.) — Tato jest první zmínka o Veverské „Bytešce“!

4. Na Václava Hechta z Rosic však stěžovala si r. 1447 v pátek po sv. Lukáši u zemského soudu abatyše Elška a veškeren konvent kláštera Tišnovského, který snad náležel k opravě hradu Veverí, že vymáhá na nich poplatek ku hradu od jeho otce

¹⁾ Hanuš z Vašatic, jenž r. 1448 byl purkrabím Kúnickým (půh. III. 406), je totožný s Hanúškem ze Žebětína. Hanuš z Vašatic byl bratrem Kotena (půh. IV. 17) a uvázal se bezmála po smrti Kotenově v držení dvoru jeho, v čemž mu překážel Václav z Rosic.

²⁾ Teprv r. 1453 daroval (dle zápisů chovaných v registratuře Veverské) král Ladislav v neděli před sv. Maří Magdalenou za věrné služby Hanuši z Vašatic dvůr Žebětínský, uprázdňený smrtí Kotenovou. V zemských deskách cúdy Ol. XI. 83 je zapsáno, že dostal Hanuš z Vašatic od Ladislava statky v dědinách Majetíně, Dubanech a Bolelicích; dědici Hanušovi prodali to vše Machně z Majetina a dědicům Jankovského z Vlašimi.

bezprávně prý zvýšený. Pohnala totiž Václava ze 40 hřiven groší dobrých, že „otec jeho pan Jošt přitiskl je mocí, že více platiti musí k Veverí, než platiti mají a on to věda nechce to uleviti“. Páni r. 1447 našli, že „ponižď panna (abatyš) puohon převětšila, Václav nemá tomu puohonu odpovídati“.¹⁾

Abatyše Elška a konvent také pohnaly Václava Hechta, že otec jeho pobral jim dobytek a ten zbil, a on (Václav) to věda nechce jim plátcem býti²⁾. Páni v té příčině našli, že Václav nemá odpovídati, protože je pohnán za umrlého.

2. Kněz Mikuláš, kaplan při kapli sv. Prokopa na hradě. 1446—1447.

Již řekli jsme, že markrabě Jan (1350—1375) kapli sv. Prokopa na hradě Veverí ne-li ze základů vystavěl, tedy aspoň hojně nadal poddanými v dědině Moravských Kynicích, z jichž poplatků zvláštní kaplan při ní žil. Roku 1446 byl kaplanem Veverským kněz Mikuláš. Musil se o své příjmy souditi s Janem z Lomnice a z Meziříče. Pohnal jej u zemského soudu ze sta hřiven groší stříbrných, že lidem jeho v Mor. Knihnicích roli jich odjal i berni (poplatky) sobě dáti jim kázal, nemaje k tomu práva. — Páni r. 1447 při zemském soudě kázali, aby Jan z Lomnice vzal výpis z desk zemských, že pak prohlídnou jej i ostatní listy (důkazy) obou stran a vynesou na jich základě rozsudek. V pátek po neděli Invocavit čili první postní našli, aby Jan z Lomnice „ty purkrechty, jenž je odjal a zatopil, ježto sluší ke kapitole (kapli) na Veverí, aby je zase osadil“ a jen toho se držel, k čemu právo má. Dle žaloby a nálezu zdá se, že snad založením rybníka zatopil Jan z Lomnice purkrechtní, to jest dědičnému poplatku ku kapli Veverské podléhající pozemky a jich držitele dílem zahnal, dílem jim zbraňoval, aby činži kaplanu odváděli, bera ji sám.

Ač soud Janovi z Lomnice nařídil, aby purkrechty, které byl odjal a zatopil, zase osadil držiteli, kteří by platy ku kapli vybývali, přece zůstalo při starém, tak že kaplan Mikuláš ještě téhož roku 1447 v pátek po Božím Vstoupení puohon ze 100 hřiven groší dobrých stříbrných opakoval udávaje, že mu Jan z Lomnice neučinil, což mu učiniti měl podle nálezu panského a k tomu lidem jeho zapověděl, aby s úrokem k němu nechodili, než rychtáři svému kázal od nich úrok jeho (kaplanův) vzíti a že mu několika člověkův odhad odtiskl (to jest zamezil odhad majetku, jímž si chtěl kaplan náhradu zjednatí na svých poplatnících za neobdržené činže).³⁾

¹⁾ Půh. III. 346, 380. Kolik klášter původně platil nevíme; za krále Jiřího odváděl ročně 60 hřiven. Wolný K. Top. Br. D. I. 347.

²⁾ Půh. III. 345.

³⁾ Tamže III. 214, 255, 265, 281.

3. Hanůšek z Vašatic (Vlasatic) rozmnožuje své statky v Žebětíně. 1447.

Hanůšek z Nové Vsi zdědiv po smrti své manželky Anny z Popůvek 50 hřiven groší věna v Žebětíně na dvoře o dvou poplužích a na 3 lánech s příslušenstvím, odstoupil je r. 1447 dědičně Hanůškovi z Vašatic.

Témuž Hanůškovi z Vašatic prodal Petřík ze Žebětína (jehož známe ze soudů vedených s Joštem z Rosic 1436—37) dědinu Žebětín a dvůr alodialní tamnější s 2 poplužími, lidmi, činžemi, lávkami, důchody, robotami, polmi obdělávanými i pustými, loukami, pastvišky, lesy, háji a křovinami, honbami, čížbou a rybolovem a se vším ostatním příslušenstvím.

Načež Hanůšek z Vašatic své manželce Kateřině z Žabovřesk pojistil na Žebětíně 220 kop groší. Manželka jeho totiž měla dříve Rakovou, Bohuslavice a Polom, k Olomoucké cúdě patřící; ty byly prodány za 220 kop groší. Hanůšek jí pak těch 220 kop pojistil na Žebětíně.¹⁾ Táž Kateřina r. 1446 manžela Hanůška přijala do spolku na tvrz a dědinu Žabovřesky a na půl dědiny Prosměřic, obzvláště na 11 kop ročního důchodu tamějšího.²⁾

Jiří Poděbradský 1458—1471.

Jiří Poděbradský byl zvolen r. 1458 v Čechách za krále a brzo po tom na Moravě uznán.

1. Jiří zastavil hned na počátku své vlády hrad Veverí Těšínskému knížeti Přemkovi.

Klásteru Zábrdovickému uložil, aby platil ku hradu 10 kop roční činže³⁾; naproti tomu však odpustil roku 1462 klásteru Žďárskému 30 kop ročních ku hradu od starodávna povinných.⁴⁾ Proč Žďárský klášter plat ten dával, nevíme; Jiří Poděbrad byl jeho ochrancem, velmi mu přál a proto ho činže té sprostil.

Právo ochranné nad klásterem Tišnovským, které snad ku hradu patřovalo, propůjčil roku 1463 Janovi z Pernštejna a synům jeho.

(Změny ve příjmech hradu mohl Jiří učiniti jen za souhlasu zástavníka hradu.)

2. Těšínské kníže Přemek z Veverí a Rosic 1459

(zástavník Veverí) soudí se s Hanušem z Vlasatic o zboží a práva v Žebětíně. — Kateřina z Žabovřesk, manželka Hanušova.

Přemek r. 1459 držel Veverí v zástavě; neboť týž rok v pátek po sv. Lucii pohání Hanuš z Vašatic Přemka z Veverí a Rosic 1. ze 60 hřiven groší dobrých stříbrných, že mu drží dvůr (Kotenův) v Žebětíně po zemřelém bratru, bez jeho vůle a nemaje k tomu práva, an on (Hanuš) dvůr za věrné služby byl r. 1453 od markraběte a krále Ladislava obdržel⁵⁾, což ochoten jest listem královým dokázati; 2. ze 200 hřiven groší dobrých stříbrných, že Přemek lidi jeho v Žebětíně svévolně připravuje k robotám, pakli nerobotují, brání lesů, pastev a jemu samému honův a lovův, k čemu on (Hanuš) právo

¹⁾ Landtafel v. Mähren Br. C. XII. n. 755, 757, 758.

²⁾ Ibi XII. n. 472.

³⁾ Wolny, M. Mähren II. 1. 290—291.

⁴⁾ Wolný, Kirchl. Topographie. Brünner D. B. II. 411. Klášter Žďárský založen v I. polovici XIII. století, zrušen r. 1784.

⁵⁾ Dle akt registr. Veverské, jak jsme už podotkli.

má, což chce deskami i listy dokázati, 3. ze 60 hř. gr. dobrých stř., že mu Přemek drží v Ostrovačicích hřivnu platu úroku a patnácte pluhův tříkráte orati do roka ke dvoru v Žebětíně, což také chce listy prokázati.¹⁾

Roku 1459 Kateřina z Žabovřesk, manželka Hanuše z Vašatic, na své věno (220 kop groší) v Žebětíně přijala do spolku syny Prokopa a Václava.²⁾

3. Kněz Jiří, kaplan u kaple sv. Prokopa na Veverí. 1459—1464.

Purkrabí Veverský Petřík z Bystřice 1459—1466.

Soudy, které vedl kaplan Veverský Mikuláš s Janem z Lomnice r. 1446—7, obnoveny r. 1459 od kaplana Jiřího proti Jaroslavu z Lomnice. V pátek po sv. Alžbětě 1459 Jiřík, kaplan kaple sv. Prokopa na Veverí, pohnal p. Jaroslava z Lomnice a z Moravských Knihnic před zemský soud ze sta hřiven groší dobrých stříbrných, žaluje, že mocí pobral (co?) jeho lidem, kteří k jeho kapli na Veverí příslušejí, některé sjímal a sšacoval (to jest ve vězení výkupné na nich vynutil), druhé rozehnal a k tomu k robotám nespravedlivým svévolně připravoval, nemaje k nim žádného práva, tak že lidé pro ty nátisky nevydávali kaplanu v čas vedle zápisu úroků spravedlivých.

S tím půhonem souvisí zajisté jiný, kterým Bartoň z Mor. Knihnic pohnal r. 1460 v pátek před sv. Mikulášem Jaroslava z Lomnice z 60 hř. gr. dobrých stříbrných, že v mírné (pokojné) zemi, nedbaje na královy milosti přikázání, pobral mu statek jeho, co ho měl v zemi i nad zemí a k tomu ho od purkrehtu odehnal (to jest zbavil ho movitého i nemovitého jmění), a toho jemu opravití a vrátiti nechce. —

Při obou rozepřích jmenován jest poručníkem čili zástupcem žalobníka — Petřík z Bystřice, purkrabí Veverský.

K půhonům zachovaly se tyto nálezy ze čtvrtku před sv. Matějem r. 1464:

Mezi knězem Jiříkem, kaplanem Veverským a p. Jaroslavem z Lomnice páni našli: poněvadž kněz Jiřík list okázal od markrabí Jana, v kterémžto listu nadal kaplu na Veverí k věčnosti a v tom listu i lidé se jmenují a panství sobě i svým potomkům markrabí pozůstavil, a p. Jaroslav ukazuje listy, které toho nadání nedotýčí ani těch lidí jmenují, že p. Jaroslav k tomu práva nemá a což jest knězi úroků sešlo a těm lidem škody učinil, aby to tomu knězi a těm lidem navrátíl aneb podle půhonu zpravil.

Mezi Bartoněm z Moravských Knihnic a p. Jaroslavem z Lomnice páni našli: poněvadž jest prvé nález panský knězi Jiříkovi, kaplanu z Veverí i úroky sešlé i těm lidem škody, které p. Jaroslav učinil, že toho má pan Jaroslav navrátiti aneb podle půhonu zpravití — při tom prvním panském nálezu aby zůstalo.

V sobotu před sv. Jiřím při posudku čili dodatečném soudu opět bylo jednáno o žalobě Jiříka kaplana na Jaroslava z Lomnice; jelikož se tento nedostavil k soudu, byl odsouzen pro nestání [in contumaciam.]³⁾ Purkrabí Petr uveden jest ještě r. 1466.⁴⁾

¹⁾ Libri cit. et sent. IV. 17, 18.

²⁾ Wolny, M. Mähren II. 1. p. 298.

³⁾ Libri cit. et sent. IV. 34, 84, 88, 93.

⁴⁾ Ibi IV. 228.

Co se potom s kaplany a kaplí stalo, není známo. O kaplanech už není řeči; o kapli teprv r. 1710, kdy pro ni — avšak zasvěcenou sv. Václavu a nikoli sv. Prokopu, vymohl hrabě Václav Weikart ze Sinzendorfu odpustky.

4. Přemek Těšínský a z Veverí r. 1464 pohnán od Jaroslava z Lomnice.

Proti dvěma žalobám bylo se brániti knížeti Přemkovi z Veverí r. 1464. Žalobcem v pátek před sv. Jiřím byl Jaroslav z Lomnice jako pán Semtic a části Moravských Kynic. Pohnal Přemka

1. ze sta hřiven groší dobrých stř. — Jaroslavovi totiž lidé z M. Knihnic a ze Semtic koupili v Přemkových horách lesy k stavení a k prodeji; úředníci prý peníze od nich vzali a lesu jim vyvéztí nedali a skrze to Jaroslav i jeho lidé škody vzali, že jsou lidé jemu pústek odešli (z pustých, snad vyhořelých gruntů odešli);

2. ze 60 hř. gr. stř., že Přemek béře desátek z Kocenova¹⁾, jenžto slušel prý faráři Jaroslavovu do Mor. Knihnic.²⁾

Přemek v těch pŕihonech má titul „kníže Těšínské a z Veverí.“ Rosice už byl nedlouho před tím, r. 1464, prodal Hinči z Kukvic.³⁾

5. Spory Kateřiny, vdovy po Hanušovi z Vašatic o zboží Žebětínské. 1464—1466. Farář Žebětínský Urban 1466.

Před rokem 1464 zemřel Hanuš z Vašatic (Vlasatic) a z Žebětína, zanechav vdovu Kateřinu z Žabovřesk a Žebětína a dva syny Prokopa a Václava. Kateřina je přijala do spolku na své věno v Žebětíně a na vše co má a bude míti. Jan z Pernštejna však proti tomu položil odpor co do Žebětína, řka, že tam má právo.⁴⁾ Vdově a synu Prokopu bylo oháněti se také proti různým žalobám. Jan z Pulic a Jinošova žaloval ji r. 1464 v pátek před sv. Jiřím u zemského soudu pro 500 hřiven groší, že po smrti manžela svého s ním smlouvu udělala, slibujíc ho ze zprávy Žabovřeské vyvaditi (vyprostiti z ručení), jak byl za Hanuše z Vlasatic manžela jejího slibil a toho pak nečinila. Převor Oldřich a konvent kláštera sv. Tomáše před Brnem ji pohnal ze 100 hřiven gr., že jim „vsíhla ve les jejich Pekárny přes hranice spravné.⁵⁾ Jan z Pernštejna pohnal v pátek před sv. Duchem ji i jejího syna Prokopa ze 300 hřiven gr., že drží ves Žebětín s příslušenstvím, ježto on na tom výplatu měl a oni mu ji postoupiti nechtěli. Podobně pohnal kněz Vincenc na místě proboštově a všecka kapitola sv. Petra v Brně 1466 v pátek před sv. Janem Křtitelem oba z 9 hřiven groší ročního úroku v Žebětíně, který jim zadrželi.

Roku 1466 zemský soud v rozepři s klášteřem sv. Tomáše usnesl se, že úředníky vyšle a strany se soudící aby předvedli před ně lidi starožitné (starší lidi jako svědky).

¹⁾ Kocanov byl r. 1531 už pustou vsí.

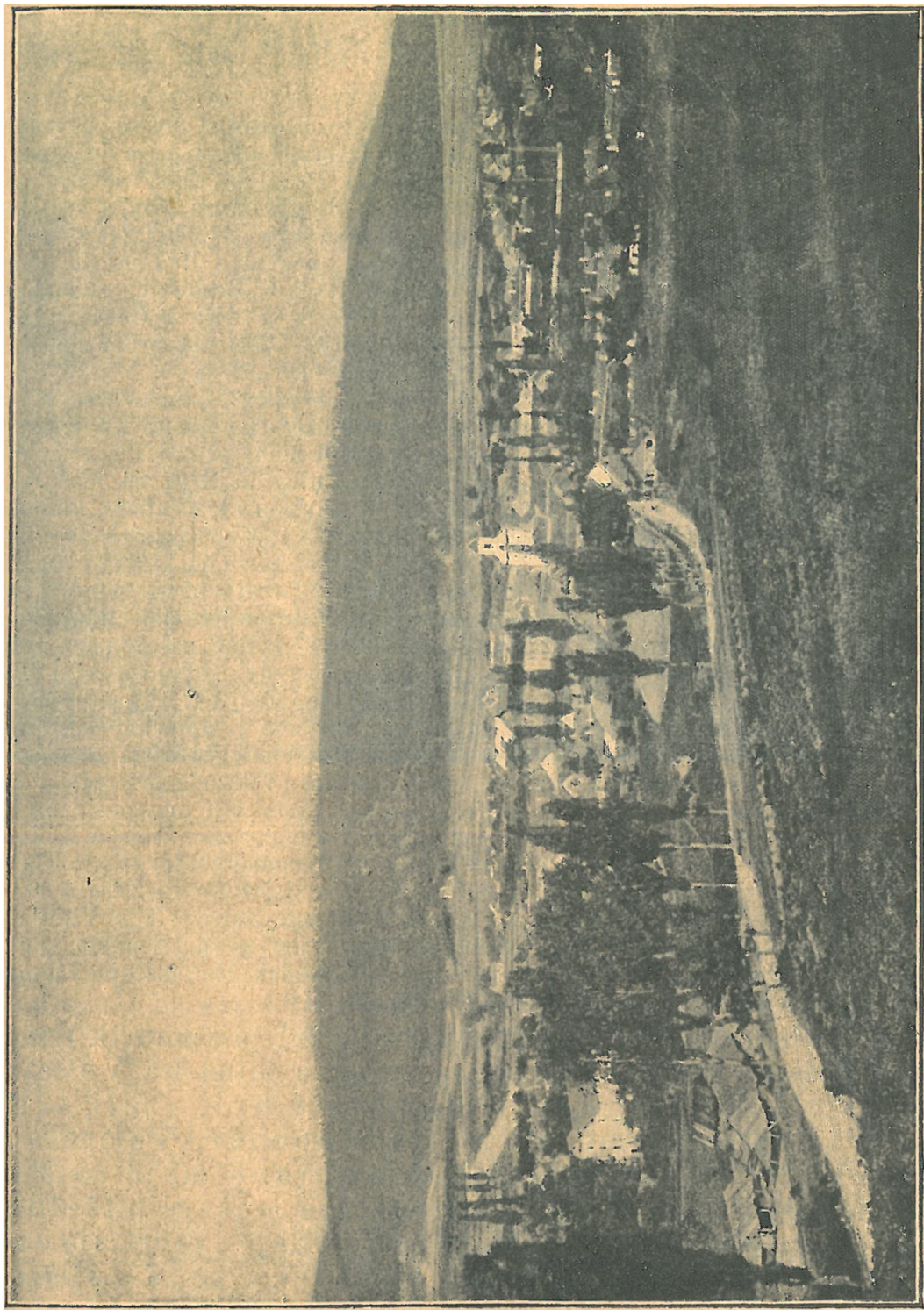
²⁾ Lib. cit. et sent. IV. 144.

³⁾ Br. Ldttl. XIII. 4.

⁴⁾ Br. Landtafel XIII. 140.—142.

⁵⁾ Přes hranice „spravné“ = které darovací list markraběte Jošta z r. 1381 dopodrobna ukazoval.

Kateřina ze Žabovřesk 1464 pohnala Kateřinu z Žebětína a z Lovčiček z 16 kop groší, které její manžel Hanuš byl zaplatil za jejího otce Anně Jeršpicové, propadla však s žalobou, protože Kateřina z Lovčiček v Žebětíně ničeho neměla.

Veverská Bytýška.

Pohled od západu. — Popis na str. 5.

Kateřina z Žabovřesk žalovala také Hanuše Ryšana z Brna a z Žabovřesk že jí drží Žabovřesky se vším příslušenstvím. Hanuš Ryšan byl obchodník (suknem) v Brně a půjčoval peníze; *) patřily mu Rečkovice.

*) Lib. cit. et sent. IV. 100, 106 a 194, 113 a 195, 149, 259.

Farářem Žebětínským byl r. 1466 jistý Urban, dříve farář Mor. Knihnický a majitel domu v Brně.¹⁾

6. Hrad Veverí ve válkách Jiřího Páděbradského. 1467—1470.

V Pešinovi dočetli jsme se následujících událostí z těch pohnutých dob, jež Veverí se týkají:

Roku 1467, kdy král Jiří už byl papežem vyobcován z církve, povstali proti němu k naléhání papežského legata někteří páni čeští i moravští, mezi nimi Jan z Boskovic, bratr Olomouckého biskupa Protasia. Ten sebrav na 3000 mužů, táhl proti Brnu, Jiřímu ještě věrnému, obsadil Staré Brno a králové klášter, v němž jeho sestra Berta byla tehdy abatyší, a obléhal Špilberk. Když se to dozvěděl Viktorin, syn krále Jiřího, spěchal z Rakous se svým vojskem městu na pomoc. Před jeho přesilou Jan z Boskovic, zanechav posádku v klášteře, couvl v noci směrem k Veverí a dále k Černé Hoře, která mu patřila. Viktorin zmocniv se 28. července kláštera, pronásledoval ho, donutil u Černé Hory k bitvě a porazil ho na hlavu.²⁾

Důležitou úlohu hrál hrad Veverí ve válkách mezi Jiřím a Matyášem Uherským, které počaly r. 1468. Matyáš vtrhl na Moravu a pustošil Znojemský kraj. Viktorin neměl dosti vojska, aby se mu na odpor mohl postavit, zanechal posádku značnější v Krumlově, a poslav něco mužstva do Brna na lepší obhájení Špilberku a něco na Veverí, spěchal se zbytkem k Čechám, aby se spojil s bratrem Jindřichem na pomoc táhnoucím. Matyáš v patách za ním, dohonil a obléhal ho v Třebíči a pak v Třebíčském pevném klášteře benediktinském, odkudž podařilo se Viktorinovi v noci před svatodušním pondělkem prosekat se skrz nepřitele a s bratrem se spojit. Klášter byl pak Matyášem vydrancován, opat sesazen a se statky klášterními libovolně naloženo, a sice hlavně trestem za to, že se k vyzvání Matyášovu nevzdal, dokud v něm dlel Viktorin.³⁾ Mezitím Brno odpadlo od Jiřího a vzkázalo Matyáši, aby je obsadil. Což on ovšem ihned učinil. Špilberk zůstal pod vůdcem Leopoldem Krajírem věren Jiřímu. Když brzy na to přitáhli k Brnu Viktorin a Jindřich, nepustili se do boje s Matyášem, nýbrž Jindřich s Matyášem (Viktorin den před tím odebral se na Veverí, aby se tam zotavil po námahách dnů posledních) smluvili se o příměří tříměsíční. Načež Jindřich zanechav něco vojska Viktorinovi, odtáhl do Slezska a Matyáš, nechav si ještě v Olomouci holdovati, do Uher.

Když pak válka byla obnovena a Jindřich dlel ještě ve Slezsku a otec Jiří v Čechách — podmanil si Matyáš skoro letem na Moravě, kde Viktorin byl sám se slabým vojskem, skoro všechno vyjma jen pevnější místa, jako město Hradišf, hrady Špilberk, Veverí, Račice, Cimburk, Helfenštejn, Lukov, Brumov a Buchlov a klášter Hradišfský u Olomouce.⁴⁾

V dalším postupu války r. 1470 král Jiří přitáhnuv k Brnu, obsadil Králové klášter, jenž se mu vzdal; a odtud na Veverí, které maličko před tím Brňané lstí byli vzali, táhl s nadějí nepochybnou, že ho zase dobude. Velitelem na hradě byl Mikuláš z Lilče, k obraně maje 50 Moravanů a 34 Uhrů. Když Češinástroje metací (střelné) postavili a do zdí bušiti počali, dbaje více života než cti, k vyzvání Čechů, aby se vzdal a sebe i spolubojovníky zachránil, snadno souhlasil a smlouvu uzavřel, dle níž bylo dovoleno jemu i soudruhům se

¹⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 243. Viz též níže při Mor. Knihnicích.

²⁾ Pešina Mars Mor. lib. VI. cap. VI. p. 804.

³⁾ Ibi, lib. VII. c. I. p. 826 et ssqu.

⁴⁾ Ibi, lib. VII. cap. II. p. 837.

všemi věcmi z hradu odtáhnouti. Někteří spisovatelé praví, že hrad dostal se lstí a zradou do rukou Čechů. Pešina však soudí: „tomu nemohu věřit, jelikož mám před rukama list Jiřího krále, poslaný synu Jindřichovi, v němž výslovně dí, že ho dostal vzdáním se“. Obsadiv Veverí, hnul se král k Černé Hoře.¹⁾

Pánem hradu: Matyáš I. Uherský jako markrabě od roku 1471—1490.

Komorní plat kláštera Třebíčského k Veverí. — Ostrovačice a Domašov králem zastaveny Brnu.

Matyáš podržel Moravu, již byl proti Jiřímu Poděbradskému uchvátil, až do své smrti 1490, ač králem českým byl Vladislav, syn polského krále Kazimíra. Té doby na Moravě působil výtečný hejtman Ctibor z Cimburka, syn Jana z Cimburka, který sepsal v knize Tovačovské obyčeje, rády, zvyklosti starodávné a práva markrabství moravského.

1. Plat kláštera Třebíčského ku hradu.

Kníže Přemek Těšínský hrad Veverí držel v zástavě jistě ještě roku 1475. Čteme totiž roku toho na neděli po sv. Alžbětě následující nález: Což se dotýče platu komorního od kláštera Třebíčského knězi Přemkovi Těšínskému k Veverí vydávání, na to jest pány povéděno: Když králem J. M. rozkázáno bude, kterak ti platové dávání mají býti, na groše-li, čili na peníze, že tak učiněno býti má podle J. Mti rozkázání.²⁾ Onen komorní plat k Veverí byl asi splátkou knížeti na dluhy a zástavy klášteru uložený od Matyáše, který, jak jsme řekli, se statky kláštera Třebíčského z trestu za věrnost Jiřímu zachovanou libovolně naložil.

Také klášteru Rajhradskému, pro věrnost zachovanou Jiřímu Poděbradskému, odňal Matyáš roku 1469 Ostrovačice a Domašov (v němž byl opat Břevnovský r. 1419 přikoupil od Vaňka z Mírova dvůr za 60 hř. gr., aby v něm později nalezl útočiště před Husity), a zastavil ho městu Brnu r. 1469 tím způsobem, že klášter si ho mohl 2000 dukáty vyplatiti, což se r. 1499 stalo.

2. Kazimír kníže Těšínský a na Veverí r. 1481.

Kdo co ku hradu tehdy platil?

Půhony Olomoucké i Brněnské uvádějí r. 1481 o sv. Žofii, to jest 15. května knížete Kazimíra čili Kazku z Těšína a z Veverí.

Při přenesení nápadu po † Přemkovi na Kazimíra sdělán a do Olomouckých (?) půhonů přijat byl velmi důležitý pro nás seznam poplatků ku hradu Veverímu tehdy odváděných. Uvedeme ho tu doslovně a pak k němu přičiníme poznámky.

¹⁾ Pešina Mars Mor. lib. VII. cap. III. p. 856,

²⁾ Půh. lib. V. p. 19.

Feria III. Sophie Brune 1481¹⁾) (to jest v úterý o sv. Žofii 15. května v Brně r. 1481).

Item o pana Dobeše²⁾ na král. milosti místě a o pana purkrabí zprávu jich věrnú řečí dáti(?).

Byteška městečko.

Item VIII kop o sv. Jiří a tolikéž o sv. Václavě a k tomu kury dávají o masopustě a roboty také činiti mají spravedlivé, chmel také dávati mají.

Bystřec.

Item III kopy o sv. Jiří úroku a o sv. Václavě tolikéž, kury dávají o vánocích a II kopy zemných peněz.

Rozdrojovice.

Item IV kopy úroku sv. Jirského a o sv. Václavě tolikéž dávají a kopu zemných peněz.

Jinačovice.

Item II kopy úroku sv. Jirského a o sv. Václavě tolikéž a půl kopy zemných peněz.

Knihničky malé.

Item II kopy a II gr. úroku sv. Jirského a o sv. Václavě tolikéž.

Žebětín.

Item XI gr. dává Horák se dvoru o sv. Jiří a o sv. Václavě tolikéž; item jakž kto sedí ze vsí vsí po 1 slepici.

Kláster Zábředovský.

Item X kop dávají do roka a to rozdílně: na sv. Jiří V kop a na sv. Václava tolikéž.

Kláster Rajhradský.

Item IV hřivny súkenných peněz dávají jednu v roce o sv. Václavě.

Kláster Tišnovský.

Item IV hřivny súkenných peněz dávají jednu v roce o sv. Václavě.

Kláster Oslavanský.

Item II hřivny dávají jednu v roce o sv. Václavě.

Evančice město.

Item XX kop. komorního a to rozdílně o sv. Urbaně X kop a o sv. Vavřinci X.

Dvůr u Knihniček malých.

Item s toho dvoru vychází XVIII kop a 1 met ovsa z Komína.

Knihnice německé.

Item 1 kopu dávají zemných peněz, item 1 met ovsa k setí dávají, item oratí mají k jeři a ozimí, item kury dávají k vánocím a vajíce k veliké noci a drva voziti mají k vánocím.

Ostrovačice.

Item 1 kopu zemných peněz dávají a 1 met ovsa k setí; item kury k vánocím a vajíce k veliké noci, a s každého lánu vůz dřev k vánocím.

Březina.

Item 1 hřivnu zemných peněz dávají a 1 met ovsa k setí jeři.

Svatoslav.

Item zemných peněz dávají s každého lánu II groše a 1 měřici ovsa s každého lánu a s podsedku půl groše a čtvrt ovsa.

Domašov.

Item zemných peněz s každého lánu II groše, s každého lánu 1 měřici ovsa, s každého lánu slepici k vánocím, vajíce k velicenoci a tři vozy dřev k vánocím.

¹⁾ Libri cit. et sent. l. V. p. 61.

²⁾ Dobeše z Boskovic (a z Černé Hory) na místě krále nalezáme i jinde, viz t. V. p. 66. Byl muž ve věcech válečných výtečný a mnohými ctnostmi ozdobený; sloužil králi Matyáši přes 15 let; když však Matyáš dal jeho bratra Jaroslava, kancléře svého, r. 1485 nespravedlivě popraviti, přešel do služeb císaře Bedřicha. Viz Pešina Mars Mor. l. VII. cap. V.

Hluboké.

Item zemných peněz s každého lánu II gr., item 1 měřici ovsa s lánu, vajce o velicenoci a o letnicích dva vozy dřev přivéztí mají.

Přibislavce.

Item zemných peněz s každého lánu II gr., item 1 měřici ovsa s lánu, item s lánu slepici.

Drásov.

Item 1 hr. zemných peněz dávají, item jeden met k setí jeři ovsa, item XV vozův dřev k vánocím.

Zde máme příležitost promluvití o místech, která ku hradu r. 1481 patřivala nebo platila.

1. „Byteška“ městečko patřilo povždy ku Veverí. Ponejprv, jak jsme shledali, zmínka listinná se činí o Bytyšce r. 1446 v pŕihonech, kdy Václav Hecht z Rosic své lidi z „Bytešky“ hájil, aby nemusili platiti mýtného k Brnu. Kdy byla založena, nelze zjistiti. Obyvateli jejími předními byli snad horníci. Soudíme to z té okolnosti, že chrám Bytyšský zasvěcen byl a jest sv. Jakubu Většimu. „Blíže k nám (než ze století IX.) jsou podle času“, tak píše Hermenegild Jireček, „kostely zakládáné... ke cti sv. Jakuba Většího, patrona horníků; kdežkoliv se usadili, kostely takové zakládali, tak že se nyní s úplnou skoro jistotou může tvrditi, že kde kostel toho založení, tam jistě byli horníci, třeba by po hornictví žádné již paměti tam nestávalo.“¹⁾ V XV. století ovšem už Bytyška obydlena byla rolníky, jak patrno z břemen na nich spočívajících. — Nápadno je, že seznam povinností ku hradu Veverímu Bytyšskými konaných rozeznává závazky, které Bytyští plní a plniti mají. Zdá se, že osadníci se bránili proti „nespravedlivým“ robotám a proti odvádění chmele, kdežto kury a 16 kop platu bez reptání skládali. Z pěstování chmele jde na jevo, že byl bezpochyby v městečku samém panský pivovar. —

Bylo-li kdy městečko opevněno, nelze zjistiti. Po hradbách památky není. Snad pozůstávala Bytyška kdysi jen z domů na náměstí či rynku a z dlouhé ulice, do níž rynek vybíhá. Dlouhou ulici uzavírala snad brána, neboť trať polí hned za tou ulicí jmenuje se „za bránou“, a rynek (z opačné ku bráně strany) chráněn byl poněkud bílým potokem a nějakými ohradami; slujíť tratě polí v té straně „Velké tejny“ a „Malé tejny“. — Roku 1481 a sice v den, kdy seznam byl sepsán (15./5.) činí se v pŕihonech první zmínka o faře Vev. Bytyšské. Tehdy byla i s bohatým nadáním svým kanovnickou prebendou svato-Peterského kolegiatního kostela v Brně. Kdy a jak ten kostel k faře V.-Bytyšské přišel, nelze udati. O sv. Žofii 1481 pohnal totiž Martin z Falkenštejna, kanovník Brněnský, knížete Kazimíra (čili Kazku) Těšínského a z Veverí ze 40 hřiven gr. že nevydává už od 5 let desátku jeho faráři podacímu v Bytešce se svých domů (čili dvorů?) a polí, kteréž k zámku Veverí sluší, ježto farář a on kanovník

¹⁾ Viz Sborník Velehradský I. 207.

k nim právo mají.¹⁾ Před r. 1482 byl ve V. Bytyšce farářem Jiří, který toho roku odešel na faru Popovickou (Wolný K. Těgr.)

2. Bystřec čili Bystrc, jenž od prvopočátku patřil ku hradu, už jsme uvedli r. 1373 a 1381, kdy markrabě Jan a pak Jošt darovali klášteru Augustiniánskému u sv. Tomáše při Brně lesy u Bystrce ležící.

3. Osady Jinačovice, Rozdrojovice, Kyničky a Žebětín známe. Dodáváme pouze, že roku 1481 Jeronym z Brna pohnal Kazimíra Těšínského a z Veverí ze 100 kop groší, že mu drží dvůr v Knihničkách, k němuž lepší prý právo má a že asi roku 1481 Prokop z Vašatic prodal Žebětín s jedním dvorem Urbanu ze Starosedla a jeho manželce Dorotě z Červené Vody²⁾; a když mu Urban řádně nezaplatil, pohnal ho ze 105 zl., že mu nedbá doplatiti, než drží zboží i peníze.¹⁾

4. Nápadno je, že v seznamu nejsou uvedeny Chudčice, které jsme už r. 1238 poznali. Vysvětluje to však půhon podaný 1481 v pátek před novým rokem na Kazimíra Těšínského a z Veverí. Václav z Pivína měl list na Chudčice od † Přemka Těšínského; toho častokráte upomínal, aby mu ho obnovil, což se však nestalo; po smrti Přemkové žádal obnovení listu na Kazimírovi, jenž držel nápad Přemkův a jelikož Kazimír nedbal, pohnal jej.¹⁾

Další místa v seznamu uvedená patřila nebo patřivala ku hradské opravě a sice:

5. Premonstrátský klášter Zábrdovický (založený asi r. 1200, zrušený 1784) platil ku hradu ročně 10 kop. Závazek ten povstal za krále Jiřího, neboť on vystavil na klášter dlužní úpis, dle něhož měl odváděti ku hradu 10 zl. roční činže.³⁾

6. Benediktinský klášter Rajhradský platil ročně 4 hřivny soukenných peněz, (to jest peněz na místo soukna, které měl ku hradu odváděti) a nad to jeho dědiny Domašov, Ostrovačice, Hluboký a Přibislavice odváděly „peníze zemné“ (z pozemků) a jiné dávky.

Domašov patřil ku klášteru od prvopočátku (1048). Ostrovačice uvedeny jsou ponejprv 1255, Hluboký a Přibislavice r. 1405. Poplatek Přibislavic později zanikl, snad proto, že dědina ta (jakož i Radoškov) okolo r. 1557 na čas spustla.⁴⁾

Jak závazky ty povstaly, nelze určit. Snad z práva ochranného; r. 1449 však měli je Pertuolt z Lipé, český zemský maršálek a město Brno, okolo r. 1517 Jindřich z Lomnice a Meziříčí.

7. Podobně jako Rajhrad i klášter Tišnovský a jeho dědiny Komín, Knihnice Německé, Březina, Svatoslava, Přibislavice a Drásov povinnosti ku hradu odbývaly. V pozdějších rejstříkách nalazáme ještě Hradčany. Závazek mohl povstati právem ochranným,

¹⁾ Půhony Brněnské netištěné. Vyjdou jako 2. svazek dílu V.

²⁾ Wolny, M. Mähren II. 1. p. 298.

³⁾ Wolny M. Mähren II., 1. 290. 291.

⁴⁾ Wolný Kirchl. Top. Br. D. I. 423. dle půhonů.

kteřé purkrabí Veverští jmenem zeměpánů klášteru konávali. Roku 1363 totiž markrabě Jan vzal klášter pod svou zvláštní ochranu. Král Jiří propůjčil však právo ochranné r. 1463 Janovi z Pernštejna a jeho 3 synům.*)

Panenský cisterciácký klášter „Brána nebeská“ zvaný v Předklášteří u Tišnova založen byl r. 1233 od Konstancie, vdovy po českém králi Přemyslu Otakaru I. Ona do něho přivedla jeptišky z kláštera u sv. Petra v Praze. Za tím účelem koupila od rytířského řádu Johanitů, kteří v Předklášteří měli komendu, dědiny Tišnov a Březinu a nadala se svým synem, markrabětem Přemyslem, nový klášter ještě mnohými jinými statky, mezi nimi i Německými Kynicemi.

Johannité byli dostali Tišnov a Březinu s loukami podle řeky Svratky (Švarcavy) od Jindřicha, bratra Vladislava, krále českého. R. 1168 Vladislav¹⁾ a r. 1214 Jindřich Vladislav darování to potvrdil. R. 1233, jak jsme řekli, přikoupeny byly dědiny ty „Bráně nebeské“. Skoro současně Německé Kynice, r. 1238 přibyl Drásov, r. 1240 Svatoslava, tyto dvě dědiny výměnou za jiné, a r. 1240 koupila Konstancie Komín za 280 hřiven od Diviše z Divišova (Sternberg); vyplatila mu 230 hřiven a zůstala ostatních 50 dlužna, až syn Divišův Zdeslav ukáže hranice dědiny.²⁾ Roku 1259 uvedeny jsou Drásov, N. Kynice a Svatoslava jako fary.

V Komíně založena r. 1323 fara a přiděleny jí Jundorf, Žabovřesky a Manice, které patřily dosud k faře P. Marie na St. Brně. Za výhodu, že budou mítí faru blíže, zavázaly se ty obce dávatí faráři místo dosavadního nepatrného, úplný desátek žita, pšenice a ovsu. Kostel farní vystavěn ke cti a chvále sv. Vavřince od české královny Alžběty³⁾ ve slohu přecházejícím z románského do gotického. Patronat měl panenský Králové klášter na Starém Brně.

Markrabě Karel r. 1335 udělil obyvatelům městečka Čejče a dědin Výmyslic a N. Kynic, které klášteru patřily, právo vařiti a ve svém obvodu prodávati pivo.

O Bosonohách zachovaly se tyto zprávy: R. 1225 matrona Heilvidis, zakladatelka kláštera Oslavanského, odstoupila Benediktinům v Komárově (na lužie) své pozemky orné u dědiny Manic a vinohrad v Bosonohách, což byla koupila od markraběte Vladislava za hotové, a přidavši k tomu 60 hřiven, obdržela od nich 4 lány v Oslavanech a vinohrady u Ivančic. — Roku 1237 král český Václav odstoupil v náhradu za škody jeho vojskem učiněné Bosonohy s půdou oranou i neoranou, se vším příslušenstvím, s polmi, loukami, pastvisky, lesy atd. Zdislavovi, faráři u sv. Petra v Brně, vzav za to od Zdislava pouze pole v Medlanech, Březovicích, které patřily sv. - Peterské škole a ve Vážanech a Bzové, jež náležely vikářům atd., pak 2 koně za 20 hřiven. R. 1240 daroval král český Václav za pokoj duše matky své Konstancie, pochované v Předklášteří, klášteru „Brána nebeská“ patronaty bohatých kostelů sv. Petra v Brně, v Budějovicích a Velké Byteši.⁴⁾ Tak dostaly se Bosonohy ku klášteru. Olomoucký biskup Bruna sice okolo r. 1255 chtěl patronat kostela svatopeterského klášteru odnítí, spor z toho vzniklý byl však ve prospěch kláštera r. 1258 rozhodnut. R. 1298 Olom. biskup Dětrich prohlásil, že Bosonohy patří klášteru. Roku 1319 biskup Olom. Kunrat zaměnil biskupské desátky v Čejči a Slapanicích za klášterní dědiny Bosonohy a Hohendorf „Buchwul“ (u Opavy).⁵⁾ Teprv r. 1628 byl zase klášterem koupen svobodný dům v Bosonohách s vinohrady za 6000 zl. od Jana z Greifenfelsu.⁶⁾

*) Wolný K. Top. Br. D. I. 346., 347. V. Brandl Časopis Matice mor. Ročník XII. str. 187.

¹⁾ Cod. dipl. I. 2. 81. ²⁾ Ibi II. 276., 304., 340., 355., 380., 383. Jména dědin jsou psána Knenich, Chneniz, Kheniz, Kniehnice, Knehnize, Draszov, Drazov; Zwatozslav, Zwatoslaus. ³⁾ Cod. dipl. VI. 164. VII. 825. ⁴⁾ Cod. dipl. II. 170., 328. a 382. Název Bosonoh v těch a pozdějších listinách: Bozonoh, Bossonoh, Bareuoz, Parfus, Parvoz. ⁵⁾ Cod. dipl. VI. 118., 119. ⁶⁾ Wolný K. Top. Br. D. I. 351.

8. Nad klášterem Oslavanským právo ochranné svěřeno bylo markrabětem Karlem r. 1337 výhradně purkrabím Veverským. Odtud snad jeho poplatek. Roku 1471 přeneseno na Pernštejny, r. 1525 králem Ludvíkem na město Brno. Brzy na to klášter zanikl a statky přidaly zeměpánu.

Nota: Také dědina Hvozdec patřivší klášteru sv. Anny na St. Brně, náležela snad tehdy ku hradské opravě; je však v seznamu vynechána. — Plat komorní kláštera Třebíčského, jenž ještě r. 1475 byl odváděn, je také v seznamu pominut.

9. Kterak na město Ivančice uvalen poplatek 20 kop komorního platu k Veverí, není nám povědomo.

3. Václav z Ludanic a na Veverí 1483—1519 (?).

Po Kazimíru Těšínském převzal Veverí v zástavu Václav z Ludanic, jenž byl od r. 1480 sudím Brněnským.¹⁾ Veverí držel už r. 1483.

O rodu Ludaniců budiž tu v krátkosti uvedeno:

Olomúcké půhony r. 1463 a 1464 jmenují Jana z Rokytnice u Přerova a syny Jana a Hynka z Rokytnice, tohoto také z Dlouhé Vsi; pak Anežku z Rokytnice. R. 1466 Jan a Hynek mají titul z Ludanic a Rokytnice.²⁾

Roku 1475 Jan a Hynek, bratři z Ludanic zasedali na sjezdu panském v Brně o sv. Jakubu Větším a Jan z Ludanic ve středu po sv. Petru s jinými pány připovídal se k Buchlovu, jako ku svému základu. O sv. Kateřině Hynek z Ludanic připověděl se na místě sirotkův Tvorkovských k Miloticím; pak Albrecht starší ze Šternberka a Jan z Ludanic Rokytský k Sovinci, protože nebyli vyvazeni z rukojemství.³⁾

Roku 1480 v pořádku, jak páni seděti mají v stolicích při soudu, uvedeno jest po pravé ruce 7 pánů z nejstarších rodů, pak osmý (první z rodů mladších) Hynek z Ludanic, devátý Václav z Ludanic a po nich ještě dva; po levé ruce 6 z nejstarších rodů a pak 11 z rodů mladších. Téhož roku Václav z Ludanic už byl nejvyšším sudím Brněnským.⁴⁾ Později bývá Hynek jmenován Rokytským či na Roketnici, Václav Dluhoveským, r. 1484 a později Václav Vevrským či Veverským; titul z Ludanic ovšem zůstal jím stále na prvním místě.

V jakém poměru příbuzenském byl Václav k Hynkovi? Půhony na některých místech nazývají Hynka strýcem Václavovým; dle toho by byl Václav synem Janovým. Jeden nález z r. 1482 však uvádí Hynka jako otce Václavova. Jan r. 1482 už byl mrtev.⁵⁾

Páni z Ludanic, někdy vzácná a starožitná rodina panská uhersko-moravská, nosila v erbu husu bílou, k pravé straně obrácenou v poli blan-kytném a psala se dle sídla svého Ludanic na Slovensku. V Uhřích přichází rodina ta už v XIII. století, na Moravě nabyla statků teprv ve století XV. a sice především Rokytnice a Přerova, kde si zbudovala hrobku. V století XVI. přešla k víře moravských bratří a vymřela.

4. Spory Václava z Ludanic a z Veverí s klášterem Tišnovským a Zábřdovickým. 1483.

R. 1483 vynesl zemským soudem tento nález (ve středu po sv. Vítě v Prostějově): Mezi pannou Johankou, abatýší kláštera

¹⁾ Půh. V. 41.

²⁾ Ibi IV 272, 302, 315, 317, 378, 403, 411, 419, 469, 512.

³⁾ Ibi V. 1, 12, 25, 27.

⁴⁾ Ibi V. 37, 41.

⁵⁾ Ibi V 67, 94, 99, 108, 111, 206, 253

Tišnovského, a panem Václavem z Ludanic, což se dotýče platu z komory vydání, páni toho do víc pánův odkládají; než což se platu za roboty dotýče, na kterýž úředníci v nově umluvili, zdá-li se panu Václavovi, tak plat ten brátí, jako jsou úředníci umluvili, od jejích lidí z Komína, to buď při něm, pak-li se jemu nezdá, ale robotujte jemu lidé ti to, což od starodávna spravedlivého k tomu zámku Veverí robotovali.“

Týž rok o sv. Havlu dále soud rozhodl: „Což se panny Tišnovské dotýče, poněvadž se kněz probošt (jako zástupce kláštera proti Václavu z Ludanic) na nějaký list táhne, ten aby přede pány na prvním sněmu panském ukázal a p. Václav nyní aby plat vzal od ní na vídeňské peníze a bude-li potom p. Václav k více spravedlnost míti, to páni naučení dají“.

Na témže sněmě svatohavelském mezi Václavem z Ludanic na Veverí a kněžími ze Zábrdovic páni našli: „což list ukazuje a jmenuje, aby plat tak vydáván byl“.¹⁾

Jednalo se tu o poplatku kláštera Tišnovského i Zábrdovického ku hradu, v jaké měně čili výši by měl býti odváděn; a o robotách lidí z Komína ku hradu, mají-li je lidé vybývati anebo za ně platiti dle úmluvy mezi úředníky obou stran učiněné.

5. Poměr Václava z Ludanic k faře Vev.-Bytyšské nebyl nejlepší. Jako kdysi pohnán byl před zemský soud Kazimír kníže Těšínský a z Veverí, že faře Vev.-Bytyšské a kanovnické prebendě v Brně, jež měla podací čili patronat fary, neodvádí desátků z domů a polí, které ku hradu slušely, tak i Václav z Ludanic r. 1490, a opět r. 1498, 1499 a 1500 žalován byl, s dodatkem, že ode 2 let zadržuje 6 kop vídeňských peněz, které farář ročně odváděti má kanovníku té prebendy.²⁾

Král Vladislav 1490—1516.

Plat kláštera Zábrdovického a Ivančic ku hradu. Zprávy o Žebětíně, Ostrovačicích a Mor. Kynicích.

Když Matyáš zemřel, obdržel král český Vladislav také Moravu. Za jeho panování vláda šlechty se zakořenila. Byla velmi uvědomělá a zaváděla češtinu do všeho jednání úředního.

Vladislav král r. 1493 daroval Václavu z Ludanic a na Veverí, mor. podkomořímu, dlužní úpis, vystavený od krále Jiřího na klášter Zábrdovický, dle něhož klášter povinen byl k Veverí platiti ročně 10 kop groší.³⁾ Bude to oněch 10 kop, které klášter už dle seznamu z r. 1481 ku hradu odváděl. Roku pak 1515 týž král Václavu daroval 20 kop z rychty a mýta v Ivančicích.³⁾ Snad i těch 20 kop jsou ty, o nichž seznam z r. 1481 mluví.

Roku 1492 přijal Urban ze Starého Sedla do spolku na Žebětín (pokud jemu náležel) dědice své. Když brzy na to zemřel, vdova po něm, Dorota,

¹⁾ Lib. cit. et sent. V. 77, 87.

²⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 296 dle půhonů a konsist. akt.

³⁾ Wolný M. Mähren II. 1. 299. ⁴⁾ Wolný M. Mähren I. 1. 298.

r. 1490 svého druhého manžela Jana Kolence z Gogolina také do spolku na Žebětín přijala, který však roku 1504 ho prodal Janu Lechvickému ze Zástřizl.⁴⁾

Okolo r. 1500 Dorota pohnala probošta Rajhradského z 200 kop, protože Ostrovačickým bránil, aby jí neodváděli ročně 1 hřivnu činže a neorali 15 pluhů třikráte do roku. Starý to spor! — A r. 1501 pohnal farář Žebětínský Veit Jana Kolence z Gogolina z 15 hř. gr., že mu zadržuje desátek, byl však pro převýšení požadavku od zemského práva odmrštěn.¹⁾

Roku 1506 probošt Rajhradský Jakub pohnal Václava z Ludanic z 1000 kop groší, že si osoboval soudnictví nad klášterskými poddanými v Ostrovačicích a z 200 kop groší, protože bránil klášteru vybírat tam desátek.²⁾ Spor ten rozhodnut byl ve prospěch kláštera.³⁾ A r. 1515 farář Moravsko-Kněhnický pohnal jej z 10 kop, že jeho poddaní nechťeli mu desátku odváděti.⁴⁾

Král Ludvík 1516—1526.

Mladý Ludvík z počátku měl poručníkem císaře Maxmiliána. R. 1520 vládu sám nastoupil. Sešel smutnou smrtí v bitvě u Moháče proti Turkům 1526., utopiv se v bahně.

1. Změna majetku v Žebětíně.

Za jeho panování r. 1517 prodal Jan Lechvický ze Zástřizl část Žebětína (která později dostala se ku Královu Poli) panenskému klášteru cisterciáckému na Starém Brně za 1300 dukátů, kdežto druhý díl připadl (kdy a jak?) i s farou k Veverí. R. 1531 už s ním byl spojen.⁵⁾

2. Zikmund z Ludanic a na Veverí asi r. 1519—1531

snad zástavník, snad majitel hradu. Jeho spor s farářem Čebínským o desátek z Chudčic. Koupě Sentic a 1/2 Mor. Kynic a jejich dějiny.

Ač r. 1511 král Vladislav hrad Veverí po vyplacení zástavného listu dědičně přenechal zemskému hejtmanu Janu z Lomnice a Meziříče,⁶⁾ přece zůstal hrad v držení Ludaniců, od roku asi 1519 v rukou Zikmunda z Ludanic. Tím rokem počínají se naskytovati o Zikmundovi některé zprávy, hradu spolu se týkající.

Tak vedl r. 1519 farář Čebínský Pavel s ním jako pánem Veverským proces o 11 kop roční činže z dědiny Chudčic, která faráři patřila a již Zikmund zadržoval. Zemský soud ho ku placení opět a opět odsoudil.⁷⁾

¹⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 243, 422 dle půhonů.

²⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 422 dle půhonů.

³⁾ Dudík, Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern II. 36.

⁴⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 286 dle půhonů.

⁵⁾ Wolný, M. Mähren II.1. 298, 299.

⁶⁾ Wolný, M. Mähren II.1. 291. Hormayrs Taschenbuch II. Jhgg. 1821 S. 121 praví, že král Vladislav Ludanicům hrad libovolně odňal a r. 1491 Janu Meziříčskému z Lomnice prodal. Přes to však Ludanicové v té době, kdy často nepatrný podnět popudil rytířstvo ku porušení lantfridu a k svépomoci, dovedli svých práv na hrad uhájiti a donutili krále k řádné návratné koupě a odstoupení hradu.

⁷⁾ Wolný, K. Topographie Br. D. I. 330. Že by byl Zikmund nepřitelem duchovenstva, nelze tvrditi. Dalť r. 1520 zapsati oltářníku při oltáři sv. 11.000 panen na Petrově v Brně a zároveň kanovníku kollegiatní kapitoly tamější Ondřeji z Königsbergu 12 zl. 12 groší roční činže na dědině Nemojanech.

Téhož roku koupil půl Moravských Kynic i s patronátem a dědinu Sentice s tvrzí od Jana z Lomnice a Brumova.

* * *

O Moravských Kynicích a Senticích tuto jest nám dodati všechno, co o nich jest známo z dřívějších dob. Co jsme o nich dosud řekli, týkalo se jen jich poměru ku Veverí.

Dle zemských desk¹⁾ Boček z Medlova r. 1350 odstoupil dědičně pánům Bočkovi, Vilému a Hroznatovi bratřím z Kunštátu Knyechnicze (Moravské) se všemi a jednotlivými příslušnými věcmi, lesy, loukami, vodami, pastvami i dědkou (villula) Choczánovem. Markrabě Jan (jak jsme již řekli) nadal kapli sv. Prokopa na Veverí lidmi poplatnými z Mor. Kněhnic, vyhradiv nad nimi panství sobě a svým nástupcům. V M. Kněhnicích vystavěn byl ve slohu gotickém kostel ke cti a chvále sv. Markéty panny a mučnice r. 1366, jak bylo lze čísti na něm ještě r. 1680. Při něm byla fara.

Beneš z Pavlovic prodal rychtáři a jeho dědicům ze Sentic (Sempezcicz) dvě hřivny a čtyři groše ročního poplatku za 25 hřiven.²⁾ Po té nastává mezera ve zprávách až po rok 1406, kdy Kateřina, někdy řečená Fridrichová, pohnala pana Viléma z Pernštejna z obilí jarého i ozimého i z jiného nadbytku, což tu v Semčicích ostavila, čehož pokládala za 100 hřiven; pohnala ho proto, že ač jí to slíbil zaplatiti nebo vrátiti, toho jí neučinil.³⁾ V neděli před Obr. sv. Pavla r. 1407 páni rozhodli, aby Fridrichová na posudku dobrými lidmi (svědky) ve vsi usedlými dokázala, že jí to pan Vilém pobral; vezmou-li to ti lidé na svou víru, že jí to pobral, má jí zase všechno vrátiti a to těmi lidmi, ježto tu ve vsi sedí.⁴⁾ Rozsudek zněl pak ve prospěch Fridrichové; přes to však p. Vilém ničeho jí nedal, tak že ho r. 1409 opět pohnala před zemský soud.⁵⁾

R. 1407 měl nějaká zboží v Senticích také jakýsi Hlaváč. Útemeť mezi útoky v knihách pňhonných: Wayksdorff z Budkovic na Hlaváče z Semptic.⁶⁾

Současně tu seděl Jan Kosa z Okrašovic a ze Sentic. Byltě pohnán r. 1407 od Kačny, vdovy z Jenče, ze 60 marek groší, že jí cosi pobral „bez viny“, anež „naň žádná péče neměla“. Po 2 letech Štěpánek z Boskovic pohnal téhož Jana Kosa z Okrašovic, seděním v Semčicích, protože mu byl rukojmí za 40 kop gr. za Mikuláše z Křtětína a r. 1411 pohnal ho Pavlík z Ivaně ze 100 hř., že mu slíbil za zprávu za Jana Smetanu ze Skřice a toho mu nezpravil.⁷⁾

Kateřina (Katruse) někdy Fridrichová ze Semčic ještě žila r. 1418; tehdy pohnal ji Jan Hlaváč z Ronova ze všeho zbož i z doživotního, i z nadbytku horního a dolního, ze 300 červených zlatých, že pobrala Heršovi z Lelekovic jeho nadbyt, koně, odění i hotové peníze, kdežto Herš byl ty peníze (těch 300 červených zlatých) dlužen Hlaváčovi. Roku pak 1420 pohnal touž Katruši Proček z Lelekovic ze 100 hřiven groší, že pobrala jeho otcí koně, odění i roucho.⁸⁾

Značná proměna majitelů M. Kynic a Sentic zapsána jest v zemských deskách⁹⁾ r. 1418. Král Václav dovolil, aby sídlo a statek Sentice (das Gesesse und Gute Zemczicze), které byl Prokop Soběšín (Sobessyn) od Jana Kossy za 300 kop Pražských groší koupil, a dědinu Velké (to jest Moravské) Kynice u Kuřima, (grosser Knyenicz bei Korzym) i s tamnějším patronátem

¹⁾ I. n. 219 Br. C.

²⁾ Landtafel v. Mähren Br. C. III. n. 405.

³⁾ Libri cit. et sent. II. p. 21. v pátek před sv. Duchem.

⁴⁾ Ibi II. p. 66.

⁵⁾ Ibi II. p. 172.

⁶⁾ Ibi p. 56.

⁷⁾ Ibi II. 83, 170, 219.

⁸⁾ Lib. cit. et sent. III. 25.

⁹⁾ L. T. v. Mähren Br. C. I. XI. n. 496.

(Kirchlehen), které byl týž Prokop koupil od Mikuláše z Rohozova a od Zdeny jeho manželky, — aby to vše Jan z Lomnice za 500 kop groší koupil od téhož Prokopa a jeho bratří Petra a Markvarta.

Již svrchu jsme uvedli, že 1. Václav Hecht z Rosic 1446 pohnal Jana z Lomnice před zemský soud, protože držel lesy mezi Mor. Kněhnicemi a Čebínem ležící a k Veveří příslušné, 2. že Mikuláš, kaplan při hradské kapli Veverské, ho pohnal 1446 a 1447, protože jeho poplatným lidem v M. Kněhnicích odňal a zatopil pole a vybíral od nich berni, 3. že podobnou stížnost vedl r. 1459 až 1464 kaplan Jiří proti Jaroslavu z Lomnice a Mor. Kněhnic.

V půlhonech r. 1459 častěji jmenován jest Jaroslav z Lomnice a Semic, současně s Bohuší z Lomnice a Semic. Vedle nich pak Markvart z Lomnice a jeho bratr Jan, probošt Olomoucký a Tas, Markvartův syn.¹⁾ Bohuš a Jaroslav dopouštěli se různých násilnictví. I mezi sebou se nepohodli, tak že r. 1464 Bohuš pohnal Jaroslava ze 200 kop groší dobrých stříbrných, že v zemi mírné táhl jest na jeho zboží a tu jest mu lidi jeho hubil v Čebíně a Semčicích a dva mu rybníky vylovil a 12 koní na Mezříči na předhradí mu vzal.²⁾

R. 1464 pohnal Jaroslav (jak jsme již uvedli) Přemka z Veveří pro nedodržení smlouvy o prodeji dříví pohořelým v M. Kněhnicích a že bere desátek z Kocenova, který slušel farářům do Mor. Kněhnic; dokázal však, že se mu nejedná o faráře, nýbrž o vlastní kapsu, dopustiv se na farář, knězi Urbanovi, hrubého násilnictví, o kterém Urban sám vypravuje: Když jsem byl farářem Moravsko-Kněhnickým, tu mi jest Jaroslav desátek můj spravedlivý pobral a odtud mne mocí vytiskl, sebrav se na mě i se svými lidmi; tu mi jest všechno pobráno: šaty ložní, husy i kury domovité; i podnes to má a mně toho vrátiti nechce. Urban stal se pak farářem v Žebětíně a odtud Jaroslava pohnal r. 1466 z 20 hřiven groší za ty škody utrpěné.³⁾

Jaroslav z Lomnice na své dědině Mor. Kněhnicích r. 1466 dal zapsati Kateřině z Bohušic, manželce Mikuláše Manovského 12 kop groší ročních jako věno. Její bratr Dietra z Bohušic přijal věno to, kteréž vlastně přenešeno bylo z Oslavičky na M. Knihnice.

R. 1470 prý byl kostel v M. Kněhnicích konsekrovaný (z dřívější doby) a vším náčiním opatřený.⁴⁾

Nelze nám udati, v jakém spojení je se Semicemi nález (Lib. cit. t. V. p. 4.) mezi p. Janem Pernštejnským a paní Žofkú Cimburskou o Semic, v němž pání r. 1475 (již podruhé) rozkázali, aby ona mající list věna svého, rukojmí toho se držela, a více pana Pernštejnského z toho aby nenapomínala. R. 1480 uvádějí půhony Štěpána z Lomnice a Semic; a téhož roku Markvart z Lomnice pohnal Žofku z Vartnova a ze Semic (svou švakrovou) ze 320 hř. groší, že mu nechce dáti téhož dílu po zemřelé paní Jitce, ženě jeho (Markvartově), jakož jiným sestrám dávala, ač to byla slíbila, a r. 1481 pohnal ji dvakrátě Vaněk z Panova z 31 zl., které dal za jejího muže Jaroslava. (Půh. netištěné.)

Roku 1499 dal Jan z Lomnice a Náměšti zapsati na Semicích se dvorem a na dědině Bohuňově své manželce Markétě z Boskovic 625 kop groší věna. a r. 1504 ještě 25 na Mor. Kněhnicích a Semicích.⁵⁾

¹⁾ Lib. cit. et sent. IV. 8, 12, 13, 19. Dle zemských desk r. 1466 C. B. XIV n. 62 byli Markvard, Bohuše, Jaroslav bratři; čtvrtým bratrem byl Jan probošt, jenž † 1464.

²⁾ Ibi IV. 152.

³⁾ Ibi IV. 228. Podobně pohnal r. 1466 (IV. 227) kněz Jan, kaplan kaply sv. Bartoloměje v Rosicích, Bohuší z Lomnice ze 70 hřiven groší, že když byl farářem v Čebíně, pobral mu Bohuše ze dvora jeho veškeren nadbytek, koně, dobytek, obilí všechno, pšenici, žito, oves, postlání, knihy, šatství i jiné věci; nemaje k němu žádné viny.

⁴⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 288. Nota.

⁵⁾ Wolný, M. Mähren, II. 1. 299. 297.

Že r. 1515 farář M.-Kněhnický pohnal Václava z Ludanic z 10 kop, protože jeho poddaní nechtěli mu odváděti desátku, již jsme řekli.

Od r. 1519 celé Sentice a půl Mor. Knihnic s polovicí patronatu patřilo ku hradu Veverímu.

* * *

3. Úzký styk Zikmunda z Ludanic s králem Ludvíkem pomůže Vev. Bytyšce k jarmarkům a jiným právům a jeví se i z jiných různých okolností.

1. Zikmund z Ludanic králi Ludvíku „nákladně a dostatečně ve mnohých případech a zvláště proti Turkům služby činil“ i povolil Ludvík k jeho žádosti listem daným na Budíně ten pondělí po sv. Ondřeji r. 1521, městečku jeho Vev. Bytyšce právo odbývati dva jarmarky, jeden na sv. Filipa a Jakuba a druhý na sv. Jakuba, a také trh každý týden ve středu a na těch jarmarcích a trzích aby bylo prodáváno a kupováno všecko a všeliké věci, jakož se jmeny jmenují, neb jmenovány býti mohou, i svobody a frejunky aby při těch jarmarcích a trzích zachovávány a držány byly, tak jakž v jiných městečkách markrabství moravského se zachovávají, bez umenšení.

Tímže listem král Ludvík nadal a obdaroval obyvatele městečka i příslušné k němu mlynáře tehdejší i budoucí, aby ani berní královských ani dávek zemských nedávali ani jemu ani jeho potomkům králům a markrabím moravským ani žádnému jinému.¹⁾

2. Když král Ludvík r. 1522 jel se svou manželkou do Prahy, aby se dali korunovati, nalezal se v jeho skvělém průvodu z moravských pánů také Zikmund z Ludanic a na Veverí.²⁾

3. Zikmundovi byla také svěřena ochrana kláštera Tišnovského. Již jsme svrchu uvedli, že to právo vykonávali páni z Pernštejna. Roku 1463 je Jiří Poděbradský udělil Janu z Pernštejna, r. 1486 král Matyáš Vilému z Pernštejna a 1490 i jeho synům, král pak Vladislav r. 1509 prohlásil je za dědičné. Než, r. 1519 odevzdal je král Ludvík své manželce Marii, a ta r. 1523 klášteru nechala na vůli, aby si vyvolil ochrance, který by stál pod její vrchním dozorem, jmenovala jím však po 10 dnech zemského hejtmana Artleba z Boskovic. Artleb pak úřad ten ihned odstoupil Zikmundovi z Ludanic.³⁾ R. 1535 ochranné právo opět bylo v rukou pánů z Pernštejna.

4. Zikmund z Ludanic dobrodincem Vev. Bytyšky.

Zikmund urovnal r. 1524 poměry v městečku Vev. Bytyšce zprávním listem, v němž praví, že dal Bytyšským k jich gruntům panské pole a louky pod plat, že mají odúmrť⁴⁾ vykoupenu,

¹⁾ Nejstarší listina obecního archivu. Je česká, pergamenová, s velkou porušenou pečeti bez pouzdra.

²⁾ Pešina, Mars Mor. lib. VII. c. VII. p. 945.

³⁾ Wolný K. Top. Br. D. I. 347. 348.

⁴⁾ Odúmrť, Heimfall, bylo právo vrchností, zabráti statky poddanské, nebylo-li zákonných dědiců. Kdo měl odúmrť vykoupenu, směl statky poručiti, komu se mu zdálo. Právo to odvozovaly vrchnosti z vrchního majitelství pozemků poddanských.

že nekonají kromě chodění na hony žádných robot, a že mají krčmaři Bytyští šenk vína a piva svobodný. — List zní:

Já Zikmund z Ludanic a na Veverí i se svými erby a budoucími potomky, pány a držiteli hradu Veverí a zboží k němu příslušejícího, známé činím tímto listem všem, kdož jej uvidí aneb čtoucí slyšeti budou: že s dobrým rozmyslem dal a rozdal jsem Bytešským na budoucí časy roli, kteréž jsou příslušely k zámku Veverí, pod plat rozdal tak, jakž v rejstřících postaveno jest. A též jsem jim luky rozdal pod plat do téhož městečka, jedny luky nad Kumpánovským stavem podle Švarcavy na horu a druhé luky pod hejkem pod rybníčkem, a třetí luky vzhůru na Veverí proti vodě pod mezkami a v mezkách a čtvrté louky a roli okolo mlejnu Vondrovského, který jsem já koupil tu u Bytešky.

A oni lidé moji svrchu psaní i budoucí potomci jejich v městečku Veverské Bytešce těch luk a rolí svrchu psaných budou moci užívat jako svých vlastních a s grunty svými prodávati, dáti, poručiti, komuž by se jim zdálo, aby bylo jako své vlastní. Všakž tak, že tiž lidé moji svrchu psaní v městečku Veverské Bytešce těch luk, rolí svrchu psaných ani jich budoucí potomci nemají moci ani budou míti od těch gruntův odprodati ani profrejmáčiti ani dáti, než při gruntech toho všeho nechati tak, jakž se svrchu píše.

A ti lidé moji svrchu psaní v městečku Veverské Bytešce všeci i s mlynáři odúmrt mají vykoupnou, aby své statky mohli dáti a poručiti, komuž by se jim zdálo a líbilo. A já svrchu psaný Zikmund z Ludanic i s erby svými a budoucími potomky pány a držiteli hradu Veverí a zboží k němu příslušejícího nemám moci ani míti budu těm lidem svým často jmenovaným žádné překážky, v tom činiti ani jakou odúmrt bráti.

A oni svrchu jmenovaní lidé i s mlynáři z těch luk a rolí poplatky dávati mají tak jakž v rejstrech zapsáno a postaveno jest.

A též ti svrchu psaní lidé v městečku Veverské Bytešce žádných robot nemají, malých ani velkých ni žádných krom na hony na zvěř choditi, tak jakž v registrech o tom postaveno jest.

A též v tom městečku Veverské Bytešce pán nynější i budoucí vína svého žádného ani piva dáti šenkovati nemá pod žádným způsobem, než oni krčmaři šenky své svobodné bez všelijaké překážky mají.

A též ti lidé často jmenovaní Veverské Bytešky tento list na rathauz do Brna pánům purkmistru a radě schovati mají, a oni páni Brňané purkmistr a rada města Brna nynější i budoucí toho listu jim vydávati nemají a žádnému jinému pod žádným vymyšleným obyčejem; než jim svrchu psaným lidem vidimus pod pečeti svou toho listu, ač by jim toho potřeba byla, dáti mají.

Tomu na svědomí a zdržení věcí svrchu psaných Já svrchu psaný Zikmund z Ludanic a na Veverí svou vlastní pečeť jsem k tomu listu přivěsiti dal. A pro lepší toho vědomost u jistotu Já svrchu psaný Zikmund z Ludanic a na Veverí připrosil jsem moudrých a opatrných pánův purkmistra a rady města Brna, že jsou pečeť svou vedle mé na svědomí k tomuto listu přivěsili sobě i erbům svým beze škody. Jenž jest dán a psán na Veverí v neděli den sv. Ducha L. P. 1524.¹⁾

5. Zikmund z Ludanic uzavírá smlouvu s Mor-Kynickými o pasení v panských lesích. ^{28.}/IX. 1524.

Nejen k Bytyšským — i k Moravsko-Kynickým prokázal se býti Zikmund milostivým, uzavřev s nimi na sv. Václava 1524 smlouvu o pasení ve Veverských horách, to jest lesích. Smlouva zní:

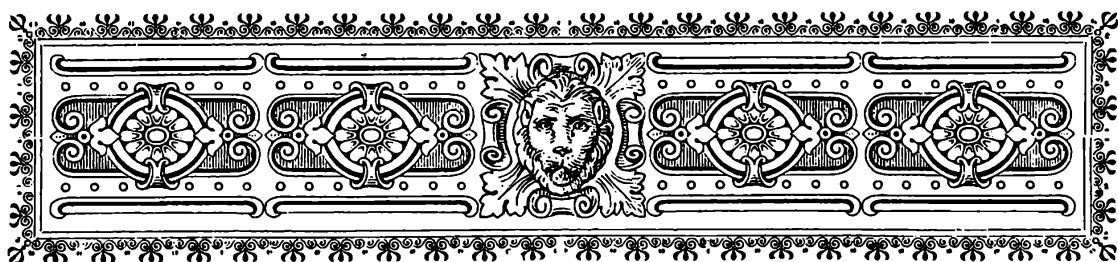
Já Zikmund z Ludanic a na Veverí známé činím tímto listem a všem vůbec, kdož jej čísti aneb čtoucí slyšeti budou, že jsem udělal smlouvu dobrovolnou celou a dokonalou s lidmi svými ze vsi Moravských Kihnicz a to

¹⁾ Listina pergamenová v ob. archivě. Pečetě scházejí. Písmo je vybledlé.

takovou: jakož jsou za pastvy k zámku Veverí roboty činili, že mi za ty roboty, kteréž jsou za pastvy, dají z lánu každý o vánocích 12 grošův bílých a poloulány po 6 groších bílých a z podsedkův po 2 groších bílých, a již jmenovaní lidé ze vsi Moravských Kinicz pastvu svobodnou mají v horách Veverských tak, jak jsou prve pásali; více v těch horách, kterýž jest koliv hajný správce a spravuje v těch pastvách, nemá se již psaným lidem z Kihnicz ode mě Zikmunda z Ludanic i od erbův mých a od budoucích potomkův a držitelův zámku Veverí i těch hor k tomu příslušejících žádná překážka a odnímání na budoucí časy činiti, než oni pastvu svobodnou míti mají, tak jakž o tom na hoře postaveno jest, škody na stromích mladých nečiníce. K tomu na svědomí já Zikmund z Ludanic svou vlastní pečeť přisadil jsem a pro lepší toho vědomost připrosil jsem urozeného vladyky p. p. Jiříka z Lomnice a urozeného pána p. Ctibora Drnovského z Drnovic, že jsou své pečetě k tomu na svědomí přivěsili sobě i rukoum svým beze škody. Jenž jest dán a psán na Veverí v den sv. Václava L. P. 1524 počítajíc.¹⁾

¹⁾ Dle opisu chovaného v registr. Veverské č. 139.

Veverí dědičným majetkem různých panských rodů.

Jan Rokytský z Ludanic 1531—1537

dědičný pán na Veverí.

Zikmund z Ludanic držel hrad do r. 1531. Tehdy totiž synové Jana z Lomnice a Meziříče — Jindřich, Václav a Vladislav zástavní právo na hrad odstoupili Janu Kunovi z Kunštátu a Lukova. Kuna hrad ihned Zikmundovi vyplatil a pak prodal Janu mladšímu Rokytskému z Ludanic.

K panství patřil hrad Veverí, městečko Veverská Byteška, dědiny Semtice s pustým tvrziskem, Chudčice, Jinačovice, Rozdrojovice, Knihničky, Bystřec s kostelním podacím, v Žebětíně 7 člověků čili poplatných lidí a kostelní podací, Moravské Knihnice s kostelním podacím, pustá dědina Hlinka a pustý Kocanov (2 hajní v Tečicích byli Kunou odprodáni Tobiáši z Boskovic); dále roční poplatky, desátky a roboty v dědinách náležejících klášterům Oslavanskému, Rajhradskému a Tišnovskému, totiž v Něm. Kněhnicích, Ostrovačicích, Domašovu, Hlubokém, Hvozdcí, Ivančicích (?), Komíně, Drásově, Březině, Svatoslavě, Hradčanech i s poplatky poddaných Žebětínských, pokud patřili ku králové klášteru na St. Brně.¹⁾ [Tak udává Wolny].

K tomu sluší poznamenati: V Senticích tvrz spustla, protože v ní nebydlel majitel. Chudčice tu ponejprv jsou jmenovány jako majetek hradu, ač už dříve k němu slušely. S dědinami Čebínem, Senticemi a Chudčicemi r. 1531 farář Čebínský Samson Kovalec 25. července uzavřel smlouvu, dle níž se zavázaly odváděti jemu i jeho nástupcům z jistých polí desátý snop všech plodin. Mor. Knihnice s patronátem uvedeny jsou celé; druhou polovici totiž přikoupil Václav z Lomnice (syn Jana z Lomnice a na Meziříči) od Jana z Lomnice a z Brumova a připojil je k Veverí, když Kunovi odstupoval zástavní právo na hrad. K dějům Mor. Knihnic pouze dodati sluší, že r. 1527 Jiří z Lomnice Čebínského faráře Jana žádal, aby duchovní správu od sv. Markéty do sv. Jiřího

¹⁾ Wolny M. Mähren B. II. 1. 291.

toho roku za náhradu 10 zl. mor. také v Mor. Knihnicích obstarával.¹⁾ Dědina Hlinka stála nad Hvozdcem; trať, kde bývala, podnes nazývá se v Hlince.²⁾ Kocanov bývala, jak už víme, dědinka u Mor. Knihnic. Mezi dědinami klášterům patřícími a ku hradu poplatnými, není ani jedna kláštera Oslavanského; nýbrž klášter sám platil činži. Podobně klášter Rajhradský a Tišovský odváděly ku hradu plat. Něm. Kynice, jak už víme, pak Komín, Drásov, Březina, Svatoslav a Hradčany náležely klášteru Tišovskému, Ostrovačice, Domášov a Hluboký Rajhradskému. „Ivančice“ uvedeny jsou mylným čtením; má slouiti Ejvanovice u Kuřima, patřivší klášteru Matky Boží v Brně, od r. 1581 jezuitskému; komorní poplatek města Ivančic ku hradu přestal. Eyvanovický odváděn byl z pasteve. — Hvozdec, dědina patřící k farnosti Vev.-Bytyšské, náležela panenskému klášteru sv. Anny před Brnem (kde nyní stojí zemská nemocnice). Kateřina, vdova po Tasovi z Lomnice, zakládajíc ho, darovala mu r. 1317 mezi jinými svými statky i věno, dědinu Hvozdec se dvorem a osadníky. Čteme o tom „ego villam meam nomine Huestz prope Aychorns ex integro cum curia et ipsius incolis donavi“ a v německém současném listě zakládacím: „daz dorf daz da haizzet Huescz nahen bei dem Aychorns, das mein morgengab ist gewesen“.³⁾

Jan Rokytský z Ludanic zapsal zástavou na hradě Veverím v zemských deskách ihned, když jej byl koupil, 2000 kop groší Křištofovi z Boskovic a Třebové; a věnem na Semticích, Knihnicích (Mor.) a Chudčicích 1250 kop své manželce.⁴⁾

Jan z Pernštejna, Jan z Lipé. 1537—1541.

Jan Rokytský z Ludanic⁵⁾ prodal Veverí roku 1537 Janu z Pernštejna, jenž kupní list po roce odstoupil svému ujcí Janu z Lipé. Zdá se však, že se trh rozešel, neboť též Jan z Pernštejna Veverí teprv r. 1541 v zemských deskách pojistil Pertuoltovi z Lipé a jeho bratřím Vilému a Čeňkovi.⁶⁾

Páni z Pernštejna byli starožitný a někdy velmi vzácný a bohatý rod českomoravský, kterýž v moravském zřízení zemském z r. 1480 mezi rody „starodávnými a od časů mnohých v panském řádu stojícími“ markrabství

¹⁾ Wolný K. Top. Br. D. I. 286. dle pŕihonŕv „abych v Knihnicích Moravských lidem jeho správu činil“.

²⁾ K ní snad vztahují se v zemských deskách vklady VI. 748—749 Unka z Majetína, sudí Brněnský r. 1379, prodal Ješkovi, nejv. komořímu cŕdy Brněnské jinak ze Šternberka a pánu z Lukavy 3 kopy 10 gr. na Hlince, a Václav, vrchní notář zemský 4 kopy 26 gr., které právo byl obdržel skrze Ješka Sekrku.

³⁾ Cod. dipl. VI. 82. 83.

⁴⁾ Wolny M. Mähren II. 1. 291.

⁵⁾ Rod pánŕ z Ludanic vymřel po meči r. 1571.

⁶⁾ Wolny M. Mähren B., 1. 291.

moravského položen jest v pořádku pátý. Již na počátku XIII. věku měli mnoho statků na Moravě. Z vynikajících jeho členů připomínáme jenom Viléma z Pernštejna, který ve sporech mezi markrabím Joštem a bratrem jeho Prokopem vzniklých držel stranu Prokopovu, a s jeho přívrženci, jmenovitě Janem Sokolem z Lamberka a Hynkem Suchým Čertem z Jevišovic veliké činil škody Joštovým stoupencům, neustáváje v drancování a plenění ani po smrti Prokopově; zemřel asi r. 1423. Pozdější Vilém z Pernštejna (nar. asi 1435) nesmírně zbohatl a mnoho statků v Čechách a na Moravě skoupil. Zemřev v Pardubicích 8. dubna 1521 zanechal ohromné jmění dvěma synům Vojtěchovi a Janovi. Jan pak po smrti Vojtěchově soustředil opět všechny statek ve svých rukou a proto zván býval Janem „Bohatým“. Tento Jan z Pernštejna stal se na čas i majitelem hradu Veverí. Co do náboženství je známo, že byl horlivým defensorem akademie a konsistoře pod obojí v Čechách.¹⁾

Rod pánů z Pernštejna vymřel r. 1646. Erb jejich byla ve zlatém poli černá hlava zubří, v jejíž chrípích houžev.

V té době [1537—1541] zdá se, že víra katolická ve farnosti Vev. Bytyšské už měla mnoho nepřátel, a že se tu zahrnázilo pikhartství. V letech 1537 a 1538 totiž farář Jan Malwasy majitele hradu Jana z Lipé pohnal ze 60 kop groší, že jeho Bytyští poddaní neodvádějí desátků a nechtějí faráře s kaplanem, proti vůli patrona, přijati. Učiněny tehdy pokusy vyrovnávací.²⁾

Pertuolt z Lipé a jeho bratři Vilém a Čeněk 1541—1559

převzavše hrad od Jana z Pernštejna, drželi ho až do r. 1559, kdy prodali ho Albrechtu a Janu Šemberovi z Boskovic.³⁾

Páni z Lipé či z Lipého jméno mají od města zvaného Lipá čili Lipé, nyní Česká Lipa na Litoměřicku v Čechách. Záhy rozšířili se i na Moravě. První známý jich předek je Heřman z Lipé, jenž roku 1292 byl nejvyšším komorníkem království českého. Jeho syn Jindřich z Lipé hrál velikou úlohu v dějinách českých († 1329) a povznese rod svůj jak statky tak důstojenstvím: od r. 1319 až do r. 1610 jemu a jeho rodu dědičně ponechán důležitý úřad nejvyššího maršálka království českého. Za Čenka z Lipé († 1362) — nepořádným jeho životem — rod i panství těch pánů pokleslo tak, „že učinění jsou rovni jiným nebo menší“.

Pertuolt z Lipé a na Krumlově, majitel Veverí, byl 1541—1555 nejvyšším maršálkem českým a seděl 1543 na soudě v Praze při králi Ferdinandovi I. proti zpronevěřilým Čechům.

Rod ten vyhynul r. 1683. Za erb užíval dvou černých ostrvů o pěti sucích, křížem složených v poli zlatém, nad korunovanou přilbou byla podkůvka a na ní páví ocas a kapr.

Z doby Pertuolta z Lipého panování uvádíme, že r. 1554 byl ještě ve V. Bytyšce katolický farář Jan a toho roku zemřel a že byli od Pertuolta probošti Rajhradští pohnáni r. 1557 a 1559 proto, že neplatí 7 kop hřiven ročních ku hradu a neořou 14 pluhy

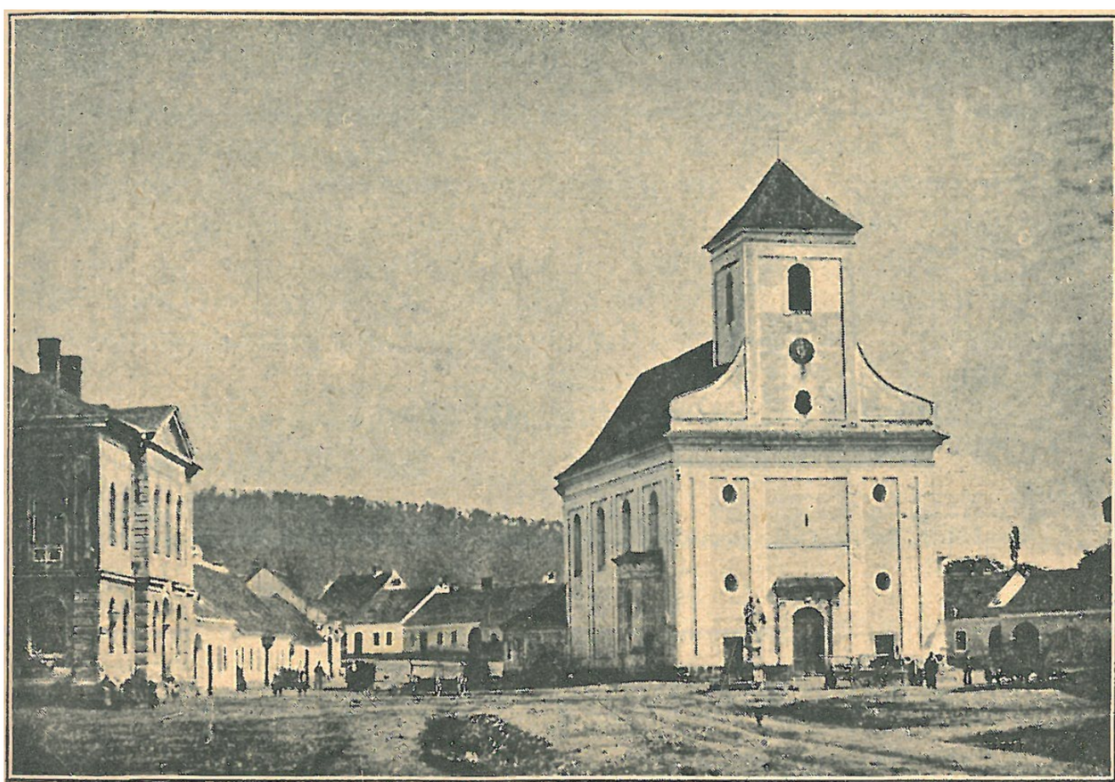
¹⁾ Adolf Riesemann, bývalý Vev. zahradník, tvrdí, že vykopal při hřbitově u kaple Matky Boží náhrobní kámen, na němž byl znak pánův z Pernštejna.

²⁾ Wolný K. Top. Br. D. I. 296—7 dle Br. půhonů a poznámky Bočkovy k r. 1560.

³⁾ Wolný M. Mähren B. II 1. 291.

na panském dvoře u Veverí z dědiny Ostrovačic.¹⁾ Obnoven tu spor prastarý! — — Pertuolt potvrdil V.-Bytyšským poddaným z právní list, který jim byl dal Zikmund z Ludanic na odúmrti a jiné svobody; vyhradil si však co do úmrtí, že kdyby chtěl kdo statek svůj komu poručiti, ten aby to za dobré paměti učinil před staršími městečka nebo aspoň některými z obce.²⁾ Pertuoltův list dán a psán byl na Krumlově v neděli před sv. Lucií 1557.

Od časů Pertuolta zdá se, že ve V. Bytyšce zavládlo úplně pikhartství. Že tu byli bratři moravští, toho důkazem jest název jednoho pole „bratrská zahrada“, který podnes se zachoval, a řada jmen bratrských pastorů, jež počínaje rokem 1608 uvedeme.

Chrám Páně ve Vev. Bytyšce

vystavěný r. 1771—1782. Pohled do dlouhé ulice. V levo přední průčelí radnice.

Také v Německých Knihnicích v těch letech pikhartství se zahrnázilo. R. 1567 dali si pikharti tamější uliti zvon 6 centů těžký s nápisem: Zlit od Waclava Konware w Bitessy k zwolanj slowa bozjho. (Jiný 5 centů těžký pochází z r. 1517 a má nápis: Regina coeli lætare atd.)³⁾

V Žebětíně byl r. 1556 farářem jakýsi Jan⁴⁾.

¹⁾ Wolný K. Top. B. D. I. 297. a 422.

²⁾ Pergamenová listina v ob. archivě. Pečeť je porušená a visí na provázku pleteném ze žlutavého, fialkového a hnědého hedbáví; na malém štítku dole poznati lze dva křížem přeložené šípy dvakráte opeřené.

³⁾ Wolný K. Top. B. D. I. 303.

⁴⁾ Tamže str. 243.

Albrecht Černohorský a Jan Šembera z Boskovic 1559—1572.

Zprávy o některých farách na panství.

Bratři Albrecht a Jan z Boskovic koupili hrad od bratří z Lipého r. 1559. Tak praví Wolny¹⁾, kdežto Šembera²⁾ uvádí kupcem panství Albrechta samotného.

Rod Boskovický byl z nejstarších a nejslavnějších rodů moravských, jemuž co do zásluh o vlast a národ kromě rodu Pernštejnského, Kunštátského a Žerotinského nižádný jiný rod domácí se nevyrovnal. Moudrým hospodařením a sňatky manželskými nabyl velikého bohatství.

Rozděloval se na čtyry větve, které byly pojmenovány podle statků svých, hlavní Boskovickou 1207—1589, pak Černohorskou 1388—1546, Svojanovskou 1426—1528 a Trnavsko-Bučovickou 1477—1597. Albrecht a Jan byli posledními členy větve Trnavsko-Bučovické.

Albrecht, prvorozený syn Václava z Boskovic z manželky Anny z Ojnic, byl muž velmi ctihodný, přítel umění a písemnictví, znalec práv zemských a vůbec podporovatel obecného dobrého. R. 1558 zastával úřad místohejtmana zemského, r. 1562 stal se podkomořím zemským, 1563—1567 byl nejvyšším sudím zemským, 1567—1572 nejvyšším zemským komorníkem.

Za manželku měl Božinu z Lipého, skrze niž vešel ve svazek příbuzenství s Pertuoltem z Lipého, nejvyšším maršálkem českým a s Janem z Lipého a na Krumlově.

Náboženství byl katolického; jelikož se však zdržoval nejvíce na Černé Hoře, mohlo pikhartství na panství Veverském dále obstáti. —

R. 1562 odstoupil panenský „králové klášter“ na Starém Brně své farní patronaty v Unčově a Medle (nyní v arcid. Ol.) Albrechtu z Boskovic, majiteli Úsova a Veverí — přijav za ně patronaty v Mor. Knihnicích, Bystřici a Žebětíně. O Mor. Knihnicích tu naposledy děje se zmínka jako o faře samostatné; bylať pak sloučena s Kuřimskou. V Žebětíně odstoupen k Veverí nejen patronát, nýbrž i činže, které byli někteří osadníci, k panství Veverskému patřící, odváděli klášteru. Od r. 1562 měli je dávatí faráři Žebětínskému.³⁾

Nebude zde od místa podati zprávy o farách v Komíně a Bystřici. O Komínské duchovní správě žádné zmínky se nečiní od založení fary r. 1323 až do r. 1514, kdy Olomoucký biskup Stanislav k žádosti faráře Lukáše slavnost posvěcení chrámu Páně, kterou konali v neděli po sv. Matouši, přeložil na neděli po sv. Martinu. R. 1529 farářem tam byl Matěj, 1556 Jan a 1560 opět Jan, kterému, ač byl katolíkem, abatyše Staro-Brněnského Králové kláštera — patronka — odňala desátek obilný a vinný, začož ji pokáral a k náhradě přidržel biskup Marek, řka, že by to bylo zlým příkladem pro patrony světské. Z Komína r. 1561 odešel farář Jan do Vážan u Rousínova a odtud hrozil nástupci svému v Komíně, faráři Blažejí násilnostmi; sám biskup se do toho sporu vložil a nařídil patronu Vážanského faráře, převoru Kartusiánů v Králově Poli, aby se Jana zmocnil a jej zkontroloval. Další nástupci byli 1592 Matouš, 1605 Petr Humulus, jenž 1613 zemřel, 1614 Albert Griner, 1618 Martin Petrovinus, který tehdy jesuitskému kostelu v Brně

¹⁾ Wolny M. Mähren B. II. 1. 291. 292.

²⁾ A. V. Šembera: Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu Boskovického na Moravě. Ve Vídni 1870; viz str. 108.

³⁾ Wolný, K. Top. B. D. I. 243.

⁴⁾ Ibi I 241.

daroval stříbrnou lampu v ceně 500 tolarů, různé kostelní předměty a kolleji rozličné knihy. R. 1633 shledáváme Komín spojený s Bystřicí (Viz níže k r. 1633) a teprv r. 1786 zase samostatným.

O Bystřecké farnosti, kde mají kostel zasvěcený sv. Janu Křtiteli, první zmínka činí se teprv r. 1531 při prodeji statku Veverského, jemuž patronat patřil. R. 1562, jak jsme svrchu řekli, patronat vyměněn a odstoupen Králové klášteru na Starém Brně. První známý farář Bystřecký je Petr, jenž r. 1597 byl od abatyše Králové kláštera přäsentován na faru v Šťarovicích. Po té je mezera až asi do r. 1630, kdy tam farářoval P. Vavřinec, diecežán Ostřihomský z Uher. R. 1633 investován byl Jan Zagorský. Toho času byly tři fary — Komínská, Bystřecká a Žebětínská (pro nedostatek duchovních) spojeny (o čemž viz níže k r. 1633). — —

Albrecht nemaje žádných potomků a chatrněje na zdraví, poručenstvím, „psaným vlastní rukou“ na Černé Hoře, oblíbeném svém sídle, v úterý před druhou nedělí postní r. 1571, a kodicilem přičiněným ku kšaftu v úterý před Proměněním Krista Pána to jest před 2. nedělí postní r. 1572, učinil opatření o svých statcích po své smrti. Plnomocným dědicem svých panství všech jmenoval bratra Jana Šemberu v ten způsob, aby Černá Hora, Nové Hrady, a Pozořice vždy při rodu Boskovickém mužského pohlaví zůstaly, Úsov obdržel Jan pod jistými výminkami, kdežto s Pršticemi, Vlasaticemi, Veverím a Němčičkami mohl dle vůle své naložiti.

Co do Veverí máme však po ruce opis listiny, dle níž Albrecht v úterý po neděli květné 1572 prodal Veverí Znatovi z Lomnice a na Říčanech, nejvyššímu sudímu zemskému a Magdaleně z Mírova, jeho manželce; dle té smlouvy měl býti hrad Znatovi odevzdán 14 dní po sv. Jiřím 1573.

Albrecht pak dne 7. srpna 1572 zemřel na Úsově a ku předkům svým v kostele minoritském v Brně položen jest, kdež mu bratr Jan Šembera pěkný pomník postavil.

Jan Šembera hrad Veverí držel do jeho odevzdání r. 1573.

Znata z Lomnice a na Říčanech a jeho manželka Magdalena z Mírova. Tas z Lomnice a jeho dcera Kateřina, 1572—1609.

1. Prodej a kup Veverí.

R. 1572, v úterý po neděli květné, na hradě Krumlově prodal panství Veverské Albrecht Černoohorský z Boskovic (jak jsme už řekli) Znatovi z Lomnice a na Říčanech, nejvyššímu zemskému sudímu markr. moravského, a Magdaleně z Mírova, jeho manželce.

K Veverí patřilo: hrad Veverí se dvorem u hradu, městys Vev. Bytyška s kolaturou, s panským pivovarem, s mlýnem, s chmeřnicí i se zahradou u mlýna ležící, pustá dědina Hlinka, dědiny Chudčice, Sentice s pustým sídlem rytířským, Mor. Kynice, Jinačovice, Rozdrojovice, Kyničky, Bystřec, s usedlými poddanými, usedlostmi, běžnými činžemi, a robotami, s rybníky, řekami, s lesy, křovinami, s horami, s mlýny, s loukami

a kopaninami; pak od klášterů v Oslavanech, Rajhradě, Tišnově, a na dědinách Něm. Kynicích, Ostrovačicích, Domášově, Hlubokém, Hvozdcí, Eivanovicích, Komíně, Drásově, Březině, Svatoslavě a Hradčanech podíly peněžných činží a majetků; podíly robot a vše co od těch klášterů a dědin k Veverí placeno a pracováno bývalo.

Albrecht vymínil si však: roční činže z pastvisk v horách a lesích k Žebětínu patřících, z Ostrovačic 7 kop vajec, z Něm. Kynic 4, ze Hvozce 2; kus lesa od Bystřického hájemství a 1 kopaninu.

Kupní cena byla 32500 zlatých v tolarech a českých groších, na jeden zlatý 30 grošů a na 1 groš 7 bílých feniků. — Albrecht byl Znatovi dlužen 12000 (8000 za bratra Jana, 4000 za sebe). — Hrad odevzdán 14 dní po sv. Jiří 1573, když byla celá kupní summa, oněch 12000 přesahující zaplacená.

Znata byl dále zavázán: dávatí dříví na Špilberk dle starého zvyku; pánům Krokvicům a jiným dědicům po panu Janu z Neudorfu, co měli pojištěno v zemských deskách, ročních důchodů; a mimo to, co vykoupil r. 1570 Albrecht od p. Václava Jindřicha Krajiře z Krajek, ještě 112 $\frac{1}{2}$ zl.; jakož převorce a konventu kláštera Matky Boží v Brně (od roku 1581 Jezuitům) činže z rybníka Bystřického 1 zl. ročně.

Lesy, hory a křoviny i jiné pozemky, které si vyhradil Albrecht, měly býti vymezeny; kdyby je prodati mínil, měl přednost kupu Znata s Magdalenou.

2. Dějiny Řičan i pánů z Řičan a — Javůrku.

Znata z Lomnice a na Řičanech spojil 1573 s Veverím Řičany a Javůrek, a jest nám tudíž zde podati starší dějiny obou statků. Učiníme tak, přihlížejíce vůbec k osudům rodu Řičanského.

I. Řičany byly majetek rodu zámožného a velice rozvětveného, který dle nich se ještě tehdy Řičanským nazýval, kdy jich už dávno nedržel.

1. [Nejstarší zprávy.] První toho jména, kteří nám jsou známi, byli Karel a bratři jeho Beneš (Benco) a Ladislav (Luthzlaus) z Řičan (Řichan) podepsavší se jako svědci na listinu, v níž r. 1237 král Václav odstoupil kostelu sv. Petra v Brně Bosonohy za Medlany, Březovice a jiné.¹⁾ Karel „de Ritchan“ podepsán jest ještě r. 1245 jako svědek darování vsi „Potechu“ klášteru Oslavanskému králem Václavem a Ladislav „de Rischán“ r. 1250 jako svědek připojení kostela Kuřimského kostelu sv. Petra v Brně markrabětem moravským Přemyslem.²⁾

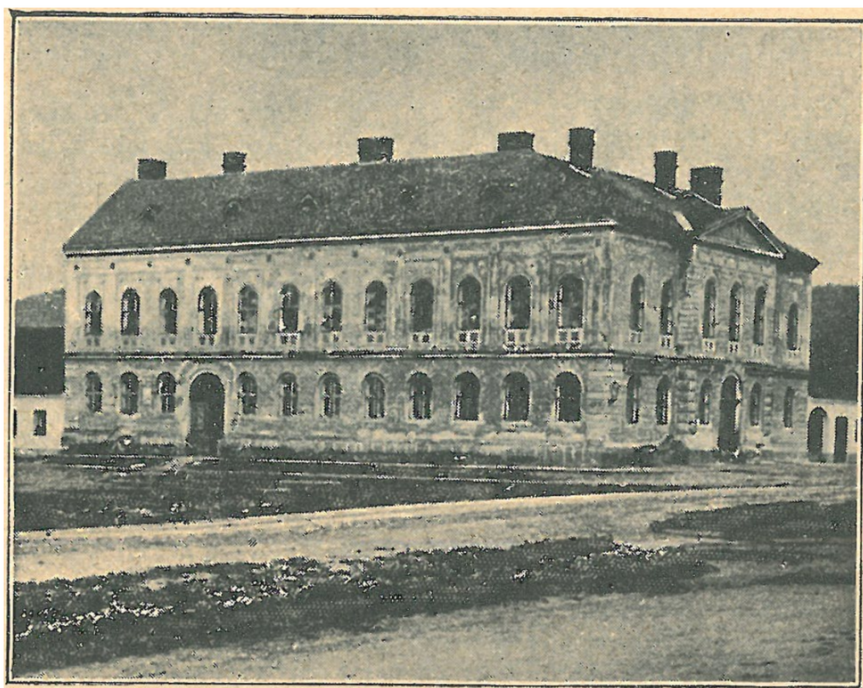
2. [První polovice XIV. století] obeznamuje nás se jmeny jinými R. 1313 a 1318 byl Oldřich z Řičan (Riczan) zemským sudím. Dne 14. října 1338 Alžběta, sestra Hartleba z Řičan (Ryczan) schválila darování, které učinil její manžel Mikuláš ze Zbraslavi, Králové klášteru na Starém Brně. Také duchovnímu stavu věnovali se členové rodu toho; r. 1338 uveden jest Petr, arcijáhen Brněnský v Řičanech (Rzicans),

²⁾ Cod. dipl. II. 329.

³⁾ Cod. dipl. II.

kanovník kostela sv. Petra v Brně, a r. 1340 a 1341 mistr Jindřich, kanovník a kustos Olomoucký, jenž klášteru Oslavanskému hřivnu činze, kterou měl na svých otcovských statech v Říčanech, postoupil za hřivnu činze ze Seničky. Roku 1347 Kotek z Říčan (de Sriczan). Kunrát z Pavlova, a Hynek z Říčan podepsali vyjádření, že dluhují Pertoldovi a a Čenku z Lipého 7 $\frac{1}{2}$ kop groší pražských; Kotek (Chotko de Ryzczano) také r. 1348 mezi svědky na jedné listině je zapsán.¹⁾

3. [Alber z Říčan a jeho manželka Markéta. Kostel na Říčanech.] Dle zemských desk Jaroslav z Kenicz a jeho matka Bracka (Bratislava) prodali Alberovi z Říčan (Ryczans) r. 1349 tu v Říčanech 13 $\frac{1}{2}$ lánů, 2 dvorce a čtvrt patronatu a pole kobyli (pole ohražené pro chování kobyli) s příslušenstvím a panu Jindřichu z Chonringu (Kuenringen?) řečenému z Neydeku tamže v Říčanech 1 lán, 1 popluží, 1 dvorec a čtvrt patronatu — což pan Jindřich přenechal své manželce Přibce (Přibislavě) jako věno.²⁾ Jelikož je tu řeč o patronatě, byl v Říčanech kostel³⁾ a sice farní; ta jest první o něm zmínka.

Radnice ve Vev. Bytyšce

vystavěná za starosty Dom. Kováře 1852—54.

Alberovi z Říčan roku 1349 darovala manželka jeho Markéta tu v Říčanech tvrz, 1 popluží a 5 dvorců, začež on jí pojistil na 60 markách 6 marek ročních jako věno.³⁾

4. [Drobnosti; první zmínka o Říčánkách.] Judita z Pyšela 1349 odstoupila svému bratru Náhradovi v Říčanech 3 lány a 1 dvůr. Rok na to Rušna (Růžena) z Říčan dceři své Ofce (Eufemii) a její dětem darovala tam 2 lány. R. 1353 Beneš z Říčan s manželkou a jeho synové Bedřich a Pavel, prodali ves Nešpice za 130 marek Lansovi z Dyrnholce. Jindřich z Heřmanic prodal Levíkovi ze Šumberka r. 1356 v Říčanech dvůr, lán, podsedeck, a $\frac{1}{4}$ patronatu za 120 marek Náhrad (svrchu jmenovaný)

¹⁾ Ibi VI. 109, VII. 23, 156, 208, 225, 516; 620, 819.

²⁾ Brünner Landtafel I. 26, 27.

³⁾ Ibi I. 89, 90.

r. 1358 prodal témuž Levíkovi (Leviconi) v Řičáncích u Náměště (už zaniklých) popluží, načež Levík (čili Leva z Levnova rovněž zaniklého) vše co měl v Řičanech, odstoupil 1358 své sestře Zybce a její dědicům.¹⁾

5. [Bratři Archleb čili Artleb a Jan z Řičan] r. 1364 na všecky své statky, kdekoliv je měli, vešli ve spolek, koupili od Čirmina z Lúček v Řičanech dvůr s lánem, dvorcem a $\frac{1}{4}$ patronatu a když byli obnovili r. 1369 spolek na jmění, dal r. 1371 Archleb své manželce Elšce zapsati na tvrzi, dvoře a třech hřivnách ročních 125 hřiven věna a to k rukoum Jindřicha a její bratří ze Zástřizl a Jan své manželce Kačně tamže 100 kop věna na 1 dvoře, 3 lánech a 1 dvorci, a to k rukoum otce jejího Bedřicha z Opatovic.²⁾

Mezitím roku 1366 bratři Vilém a Smil z Řičan svým bratřím Markovi a Jaroslavovi prodali v Řičanech 2 lány za 26 hřiven.³⁾

Otto (Oczyko) z Řičan r. 1373 své manželce Aluši zapsal na láně a dvorci v Řičanech 17 kop gr. věna a současně daroval Oldřichu z Jestřebí lán, na němž seděl jistý Ondřej, a Václavu, synu Russe, také lán.⁴⁾

K r. 1376 dozvídáme se, že Jan z Řičan koupil v Řičanech dvorec s lesy, řekami atd. od Oldřicha z Jinošova a když Žibřid z Račic učinil Archleba z Řičan poručníkem svých synů a dědiců i statků, položil proti tomu poručenství odpor Mikuláš z Račic, protože byl nedílným bratrem Žibřidovým.⁵⁾

6. [Faráři Menhart a Petr.] R. 1380 byl v Řičanech farářem jistý Menhart čili Mainhart, jenž tehdy věnoval kol. kapitole v Brně 1 hřivnu roční činže v Troskotovicích na věčné světlo k oltáři sv. kříže v kostele sv. Petra a založil 10 hřivnami mešní fundaci za sebe.⁶⁾ R. 1388 faru Řičanskou držel Brněnský místo-arcijáhen a kanovník Petr.⁷⁾

7. [Četné potomstvo. Jindřich, Artleb a Bedřich z Řičan. Koupe Žabovřesk a Manic i Sadkova.] Jan z Řičan r. 1385 už nebyl mezi živými a vdova po něm prodala toho roku věno své 100 hřiven obnášející Jindřichu, bratřím a sestrám jeho z Řičan. — Podobně Archleb už byl zemřel a vdova Elška svého věna 100 hřiven darovala r. 1385 svým dítkám. — Marek z Řičan r. 1387 prodal Jindřichovi a jeho bratřím z Řičan jeden lán tamže. — Jindřich pak r. 1390 pojistil manželce své Anně, dceři Jana Puklice, 10 hřiven důchodu na 7 lánech a dvorci v Řičanech.⁸⁾

Štěpán, kanovník Brněnský, prodal r. 1398 Jindřichovi a Artlebovi a jiným bratřím z Řičan dědiny Manice a Žabovřesky s tvrzí, s polmi, loukami, pastvinami, vinohrady a jich desátky, potoky, lesy a mlýnem, jak patřily jemu (Štěpánovi) a sirotkům po jeho nedílném bratru Alšovi.⁹⁾ Téhož roku ustanovili Proček a Hynek, bratři z Otradie, Jindřicha z Řičan jako bratra otcova (fratrem ipsorum patrelem) poručníkem svých dětí a statků až do plnoletosti dětí. Bedřich z Řičan pak vzal k svým statkům v Řičanech na spolek bratra Jindřicha a Artleba s jejich bratry a to tak, že po jeho smrti měly jim statky jeho zůstatí.¹⁾ Ze všeho toho patrno, že rod Řičanský byl velmi četný.

Bedřich z Řičan své manželce Kateřině, dceři Jana Vojny z Litavy, dal r. 1406 zapsati na svém podílu v Řičanech, na $8\frac{1}{2}$ lánech poplatných, $12\frac{1}{2}$ kop roční činže (ze 125 kop); Artleb pak své manželce Marketě, sestře Ondřeje z Okarce, také 125 kop v dědině Žabovřeskách, na 7 lánech, třech

¹⁾ Ibi I. 101, 217, II. 85, III. 123, 218, 439.

²⁾ Br. Landtbl. IV. 89, 90, V. 271, 415, 417.

³⁾ Ibi IV. 409.

⁴⁾ Ibi VI. 101—103.

⁵⁾ Ibi VI. 276, 438, 457.

⁶⁾ Syllabus censuum eccl. S. Petr. Brun. Mspt. v archivu Olom. metrop. kapitoly č. 257 (Wolný K. Top. B. D. II. 32.)

⁷⁾ Listina pro Johannity z r. 1388 (Wolný, K. Top. B. D. II. 32.)

⁸⁾ Br. Ldtbl VII. 305, 339, 556, 730.

⁹⁾ VIII. 148.

¹⁰⁾ VIII. 194, 202, 203.

dvorcích, mlýně a vinohradech. Bedřich r. 1406 od Albery z Sadkova koupil v Sadkově (nyní neznámém) dvůr s 2 poplužními, 13 dvorců, dva lány, desátek vína zvaný „horne“ (vyjma 7 čtvrtěk vinohradů) se zahradami, loukami, pastvisky, lesy, potoky, rybníky a jiným příslušenstvím;¹⁾ prodal to však r. 1415 Buškovi z Borzicz (Boricz) XI. 162).

8. [Prodej Manic. Proček z Řičan.] Artleb (jmenem svým a ostatních spolumajitelův to jest Pročka a dědiců po Jindřichovi) prodal r. 1406 Štěpánu Holubovi z Modřic Manice se dvorem allodialním a zahradou, a s desátky z vinic a právem horním, s lidmi, činžemi, důchody, polmi, lesem, pastvinami atd.

Artleb byl se Smilem z Tasova od Petra Přísnáka z Libodrzic také ustanoven poručníkem jeho dětí a statků v Otnicích i jinde.²⁾

9. [Elška, dcera po Jindřichu z Řičan soudí se s dědouškem Janem starým Puklicí o věno matčino]. Jan starší Puklice z Cetkovic, otec Anny, manželky Jindřicha r. 1406 již zemřelého, vzal na věno 100 kop, které Anně byl Jindřich pojistil v Řičanech, a na jiné statky své do spolku Petra Kyjovce a Bartoška z Kokor.³⁾ To předpokládá, že Anna otci Puklici věno darovala. V zemských deskách darování to zapsáno není; v půhonech pak čteme, že Elška, Jindřichova dcera z Řičan, pohnala r. 1406 dědouška Jana starého Puklici, že jí, jejím bratrům a sestrám drží 50 hřiven, které jim jejich máti dala svého věna a on také dal a také pohnala ho z jeho zboží v Řičanech, protože jim drží klenoty a roucho a postel, které jim jejich máti byla dala. Naproti tomu starý Jan Puklice žaloval Artleba z Řičan, že mu v jeho zboží v Řičanech to jest v těch 100 hr. věna⁴⁾ vpadl. Rozsudek není zapsán, ač můžeme-li nazvati rozsudkem dovolení pánů, aby Puklice vzal do spolku na to věno 100 hřiven Petra Kyjovce a Bartoška z Kokor. Roku 1407 však přijal na spolek věna, „které v Řičanech měl po dceři“ a ku všem svým statkům Václava z Domamyslic sestřence a Peška vlastního bratra.⁵⁾

10. [U zemského soudu r. 1405—1407. Násilnictví Dětocha z Lilče a Pročka z Lysic] Mezitím byl pohnal Proček z Řičan r. 1405 Dětocha příjím z Lilče z jeho statku Pornic i kdež co měl, co k Olomoucké popravě slušelo, ze 200 hřiven groší, protože jemu a jeho lidem v dědině Křižanovicích po dvakráte odňal dobytek a všechnu špízi a kostel vybil a odňal šaty poddaných a vše, co v kostele našel, faráře zajal a to učinil jednou ve dne a druhé v noci a nemaje k němu žádné viny a nemaje žádné péce na něho, protože mu nikdy nepřátelství neohlásil. — Dětoch při vyhrál, neboť platil pomocné, taxu, kterou odváděl vyhrávající. — Žalobu Pročkovu obnovil r. 1409 Artleb z Řičan svým jmenem.¹⁾

Jakousi při měli Řičanští r. 1406 také s Petrem z Přechkova; znám je toliko rozsudek, že „kterým právem Petr prvé počal dobývati, aby tím dobýval.“¹⁾

Artleb z Řičan r. 1406 pohnal Pročka z Lysic, že mu v noci vybil dvůr v Žabovřeskách a pobral jemu i jeho lidem dobytek veliký i malý, krávy a svině, aniž by naň péce měl. Když byl Artlebovi nahradil škodu dle rozsudku panského, hlásil se r. 1407 ještě Bedřich z Řičan jménem svým a ostatních bratrů, aby i jim jejich podíl na škodě vyplatil, neboť byl ten majetek společný všem. Zároveň Bedřich Pročka z Lysic pohnal z 50 hřiven, že jeho a jeho bratrův prosil, aby mu víno koupili za své i za jeho peníze a to jim vše slíbil vrátiti zase a toho neučinil, i nechal vína ležeti tak dlouho, až se zkazila a peníze kázal sobě vrátiti a Bedřich s bratřími vzali peníze v židech a dali mu je a tak utrpěli veliké škody.⁴⁾

¹⁾ Br. Landtfl. 359. 365, 372.

²⁾ VIII. 390. 391.

³⁾ VIII. 564.

⁴⁾ Libri cit. et sent. II. p. 21, 23.

⁵⁾ Br. Landtfl. IX. 44.

⁶⁾ Lib. cit. et sent. I. 125, 325.

⁷⁾ Ibi II. 1.

⁸⁾ Ibi II. p. 38, 90.

Roku 1406 Artleb z Řičan také pohnal Budiše z Budišova, Bedřicha z Řičan a Ješka Moravu z Kralic, že jako rukojmí slíbili mu za † Jindřicha z Meziříče za 60 kop groší, dosud však že ničeho nedostal.¹⁾ Naproti tomu však r. 1407 podobný pŕhon od Martina, komorníka markrabína, musili dátí si líbiti Artleb a Bedřich z Řičan, že slíbili s jinými rukojmími za pana Erharta z Kunštátu za 20 hřiven gr.²⁾

Proček z Řičan s jinými r. 1406 pohnán byl Kunou, vdovou po Pročkovi z Želic, že jí slíbil za věno Anny, její dcery nedílné, ze 30 hř. gr. po jejím muži Brumovi řečeném Schycz. Proček a jiní rukojmí, když došlo k soudu, jí od toho pŕhonu svedli, slibující s ní o to dobrotivě smluviti se. Když toho neučinili, pohnala r. 1407 opět Pročka z Řičan a Jana Kuzele z Artlebova.³⁾

11. [Artleb z Řičan žaluje na Kačnu z Újezda a jejího muže Petra.] Roku 1409 pohnal Artleb z Řičan Kačnu, Jimramovu dceru z Újezda, protože ho zhaněla a z nespravedlivých peněz upomínala, kdežto on ty peníze za jejího otce dal a jí nic dlužen není; nad to pohnal Petra, jejího muže, že nejen ho Petr z nespravedlivých peněz upomínal, nýbrž i svádu učinil, nuž na něho vytrhl před pány a on, Artleb, boje se panského unáhlení, musil pryč jíti od svých pŕhonů a žalob, a tak velikých škod utrpěti, čehož pokládal za 30 hř. groší.⁴⁾

12. [Ješek Talafusz Řičan.] Ze zemských desk se dozvídáme, že r. 1409 Ofka z Trencé přijala za společníci na 2 svobodné lány v Litovanech Anežku, manželku Ješka Talafusa z Řičan; a že Artleb z Řičan přenesl z Někovic na Řičany věno Petruše, manželky Peška Puklice z Cetkovic, 5 kop ročních na 3 $\frac{1}{2}$ lánech (v ceně 50 kop).⁵⁾ Kniha pŕhonů z r. 1409 vykládá, že Ješek z Řičan příjmím Talafus pohnal Zdicha z Chřipic, protože v Mikulovicích pobral jeho ženě (Anežce) peníze, 28 hř. gr.; a Ludvíka z Bukovin, protože ho připravil k nevinným nákladům, poháně ho nespravedlivě, tak že byl skrz to škoden za 15 hř. gr.⁶⁾

13. [Petr Přísnák a jeho manželka Kateřina šidí Artleba a Pročka z Řičan o ves Otnice.] S vrchu uvedli jsme, že byl Artleb z Řičan (se Smilem z Tasova) r. 1406 od Petra Přísnáka z Libodržic ustanoven poručníkem jeho dětí a statků v Otnicích. Z bližších styků s rodinou Přísnákovou vzešli Artlebovi a Pročkovi z Řičan nemilé zápletky. Petr r. 1409 prodal Václavu ze Slupny, příjmím Herynkovi, vše co měl v Otnicích Starých i Nových. Zdá se, že prodej ten provedl jeň proto, aby ošidil Artleba a Pročka z Řičan o peníze, které jim dlužil. Roku 1410 totiž Artleb a Proček pohnali Kateřinu, dceru Keglovu, ženu Petra Přísnáka z Otnic, „protože za ní dluhy zaplatili i za jejího muže v židech a v křesťanech a ještě platiti měli, a kdyby jim toho byli neučinili, tehda hned jejich zboží mělo se prostáti v židech a křesťanech a za to její muž měl jim vložití ve dsky své zboží v Otnicích, což měl i jeho děti, na prvním semně, a ona nedala, poslala svého muže pryč a kázala se jemu schovati, aby jim toho ve dsky nevložil a tak připravila je k velikým škodám, čehož pokládali za 200 hř. gr. Kateřina pak pohnala naproti tomu Artleba a Pročka z Řičan, že „jí drží její dědictví a věno v Otnicích proti její vůli, nemajíce prý k tomu žádného práva“. — Srážka tehdy byla tuhá. — Páni soudcové ohledavše listy od obou stran předložené a nahlédnuvše do desk, aby seznali, jaké vlastně Kateřina má v Otnicích jmění, dědictví-li či věno, našli r. 1412 v pátek po sv. Vítu (po 15. červnu) že „v Otnicích ten díl, jakož otec Kateřinin vkládá jí i její muži Přísnákovi, toho dílu má paní Kateřina polovici držeti a tu druhou polovici, ježto Vítek prodal otcí té paní v Otnicích, má držeti Artleb a Proček až do sv. Jana Křtitele (do 24. června) a do toho času mají n a l é z t i

¹⁾ Některé dluhy po Jindřichu převzítí musil Lacek z Kravař Br. Ldtfl. X. 2.

²⁾ Lib. cit. et sent. II. p. 53, 114.

³⁾ Ibi II. 7., 93.

⁴⁾ Ibi II. 157.

⁵⁾ Br. Landtafel X. 86, 115.

⁶⁾ Lib. cit. et sent. II. 158.

Přísnáka a jest-li živ, mají to dobrým svědomím (svědectvím) ukázati a ukáží-li to, mají to držeti a což by do té chvíle úroků, do sv. Jana požitků bylo, toho nemají bráti; pak-li by do toho času nevyvedli, že jest živ, mají té paní všeho postoupiti i s požitky a pokázali-li by deskami, že jsou poručníky, tehdy mají k sirotkům mluvití a pravda se jim má státi“.

Důkaz, že Petr Přísnák žije, jistě se bratřím z Řičan povedl a páni jim podíl Přísnákův na Otnicích přirklí, neboť v prosinci 1412 Artleb z Řičan pohnal Václava Herynka z Kobylníka jako spoluvinníka (jenž byl od Přísnáka podíl Otnic r. 1409 koupil) z krivého svědectví, že pravil před pány ve stolicích, že Petr jest umřel a tím kusem s Přísnákovou ženou chtěl Václav na něm vysouditi ves Otnice a té vsi nedal mu ve dsky vložiti, čímž utrpěl škody 100 hr. gr.; — a Proček z Řičan pohnal současně Petra Přísnáka z Libodřic trhem za tkáče,¹⁾ že jemu a bratru jeho Artlebovi na prvním panském sněmu měl ve dsky vložiti ves Otnice pod základem 100 hr. gr. a toho neučinil. Ještě pro jinou škodu 50 hr. Artleb Přísnáka žaloval r. 1413, když byl Přísnák již dříve Pročka i Artleba pohnal ze 100 hr. gr. pro nevydání jakýchsi úroků a listu úmluvného. Dva nálezové z r. 1415 k těm půhonům patřící jsou méně srozumitelní.²⁾

R. 1416 konečně Petr Přísnák z Libodřic odstoupil Artlebovi z Řičan a jeho jakož i Pročkovým dědicům právo své na Otnicích Nových i Starých. Radość ta však nebyla neskalená, neboť manželka Kateřina ihned dala vložiti do desk odpor proti tomu tvrdíc, že co bylo odstoupeno, je jejím dědičným jměním.³⁾

14. [Při menším právě Brněnském] čteme také o rodě Řičanském zprávy z r. 1412. Tak Beneš Cardík z Řehořova, pohnav Šebora Plachtu z Němčiček z 10 hriven bez lotu, že měl jemu do jistého času pancíř položití v Brně a nepoložil, ustanovil Pročka z Řičan komisařem, a když Plachta do třetího terminu před soud se nedostavil, Proček z Řičan dal naň přisud (žádal, aby byl odsouzen).

Bedřich z Řičan pohnal Václava, probošta z Dolních Kounic, z 10 hriven bez lotu, ze zboží Kupařovic, že jemu základ jeho odkoupil tu v Kupařovicích, ježto on, Bedřich, na tom měl své peníze postihnouti. Na probošta, an se nedostavil před soud, dal Bedřich přisud. — Týž Bedřich pohnal Haška z Prstic z 10 hriven bez lotu, protože „ho mezi židy zastavil a nechce ho odvaditi“. Hašek byl odsouzen, aby podle půhonu do 14 dní učinil. — Mikuláš z Rohozova pak pohnal Bedřicha z Řičan, že mu drží rataje, který mu utekl s jeho dluhy a poplatky.⁴⁾

15. [Zápisy v zemských deskách r. 1412. Prodej Žabovřesk.] Rozmanité zápisy, týkající se rodu Řičanského, učiněny jsou r. 1412 v zemských deskách. Pešík z Cechovic (Četechovic) pojistil Anežce, manželce (Ješka) Talafusa z Řičan, v Mikulovicích na 3 láněch čili 30 kopách roční důchod 3 kop věna. Kunka, manželka Jana z Říček, prodala Boršovi z Bukovic 50 kop věna na Říčkách a od něho je koupil Bedřich z Řičan (byl však v prosinci pohnán od Mikše z Říček, že mu drží v Říčkách dědictví po otci. Půh. II. 271.) Artleb a Proček z Řičan prodali Beneši řečenému Cardík z Kraluhova (?) jinak z Kameničky 4 kopy roční činže na 2 a půl láněch a dvou dvorcích svobodných jako věno, jež on ihned odstoupil své manželce Elšce, později pak r. 1420 přenesl z Řičan na Polanku (XII. 91.). Artleb postaral se r. 1412 také už o budoucnost své rodiny: odevzdal co zdědil po otci, i věno po své matce, které mu byla darovala, své manželce Markétě s tou podmínkou, aby toho užívala do své smrti, neproměnil-li svůj

¹⁾ „Trhem za tkáče“. Tkáti se = obcházeti; tkáč = kdo nemá nemovitého jmění, stálého sídla. Tkáč byl-li popoháněn k soudu, dělo se to na trhu (náměstí) města, které bylo nejbližší bytu „tkáčovu“. Přísnák prodal Otnice Václavovi a zbaviv se tak statku, byl tkáčem.

²⁾ Lib. cit. et. sent. II. 192, 196, 221, 237, 254, 271, 318, 322.

³⁾ Br. Landtafel XI. 257, 258.

⁴⁾ Lib. cit. et sent. IV. 540, 542, 543, 547.

stav; kdyby se však vdala anebo umřela, že má to vše připadnouti dětem. Artleb však žil ještě dlouho, a prodav r. 1415 s bratrem (?) Hynkem dědinu Žabovřesky (r. 1398 koupené) s dvorem, mlýnem, lidmi, řekou atd. Artlebovi „Klepaři“ z Medařic, přenesl r. 1416 věno 125 kop své manželky Markety se Žabovřesk, kde je měla od r. 1406 pojištěné, na 7½ lánů poplatných v Řičanech. — Bedřich z Řičan ustanovil Artleba a Pročka (fratres suos patruales) poručníky svých dítek a statků, a kdyby dítky pomřely do plnoletosti — dědici statků těch.¹⁾

16. [Roku 1414 Hynek z Řičan] do popředí vystoupil. Pohnal Artleba z Řičan, že drží zboží, které na něho (Hynka), na bratra jeho a na sestru spravedlivě spadlo po smrti jejich otce, a že jim ho nechce postoupiti, ač Hynek už „má léta“; dále pohnal Blažeje, řečeného Racka z Dambořic, že 14 volů v ceně 21 kop a 30 kop gr. (těchto úroků na věno) nedal nedílnému strýci jeho † Pročkovi, a jemu; a konečně Petra Přísnáka z Otnic, že nevložil ve dsky jeho strýcům nedílným (Artlebu a Pročkovi) vsi Otnic, jakož se zapsal pod základem 50 kop groší, kterýžto základ už propadl strýcům a jemu. — Co do poslední záležitosti, víme již, že Přísnák teprve r. 1416 vyhověl slovu svému. Co do prvních, měly ještě r. 1417 dohru, neboť Hynek pohnal strýce Artleba, že jest se jemu a bratru jeho zapsal pod základem 200 hř. gr., že už jim nebude překážeti na tom díle, jehož se jim po zaplacení dluhů v Řičanech a na Otnicích dostalo; — přes to však prý bez jejich vůle uložil ženě své na tom jejich oddíle věno a proto propadl tím základem 200 hřiven groší.²⁾ Vklad ten Artleb, jak jsme už řekli, r. 1416 manželce Markétě na 7 a půl lánů do Řičan přenesl ze Žabovřesk.

17. [Jan Kočička z Řičan. Jan Talafus mladší. Bedřich z Řičan koupí hrad Holúbek.] Dle zemských dešů doplňujeme za r. 1416: Jan z Duban prodal Janu řečenému Kočička z Řičan dědinu Bohušice s dvorem allodialním a příslušenstvím a r. 1420 Marquart z Duban témuž Kočkovi dědinu Kunovičky. (Viz Půh. III. 417, 419.) Anežka z Bohunic přijala Jana syna Talafusa z Řičan za společníka na dvůr allodialní, 4 lány veliký, v dědině Psáři. Arnošt řečený Flaška z Rychmburka prodal Bedřichu z Řičan hrad Holúbek se statky, dědinami a se vším, jak co byl dostal po Martinu z Radotic, kdysi mincmistru, a Bedřich z Řičan jej přijal na ten hrad s příslušenstvím do spolku, musil však r. 1420 pohnati Linharta z Radotic, že mu jeho hrad Holúbek i s příslušenstvím drží. (Lib. cit. et sent. III. 71.) Roku pak 1417 Anežka, manželka Talafusa z Řičan, vzala svou sestru Zikmundu za společníci na dědinu Mikulovice, kterouž měla od matky a Bedřich z Řičan dal své manželce Barboře (druhé, první sloula Kateřina) zapsati na 4 lánech svého podílu v Řičanech 60 kop věna.³⁾

18. [Různé půhony 1417—1419.] Roku 1417 Jan z Moravan pohnal Bedřicha z Řičan z 10 hř. gr., že mu slíbil za věno Rackovi z Dambořic za Pročka z Řičan, svého oddílu pak dáti nechtěl a Jan musil jej za něho zaplatiti; pak paní Anna Soběnovu z Řičan a z Četochovic, (matku, manželku?) Jana Racka z Dambořic ze 140 hř. gr., že mu nechce vydati jeho list odvázený; a r. 1418 pohnal Artleba z Řičan ze 30 hř. gr. v téže záležitosti, naproti čemuž pohnal Artleb Jana z Moravan z 30 hř. gr. nevyvázených. Blud z Kralic r. 1419 pohnal Viléma ze Židlochovic, že mu odkoupil základu jeho v Nosislavi od Mikuláše opata, ježto mu slíbil za zprávu za Artleba z Řičan a toho mu nezpravil; a o touž zprávu pohnal současně Bedřicha z Řičan, Buška z Bořitova, Viktorina ze Žebětína, Janka z Geršpic a Artleba menšího z Řičan. R. 1418 Artleb pohnal Bočka z Poděbrad odjinud z Třebové, jenž držel zboží mladého pána Erharta a jeho dluhy platil, aby i jemu dal, co Erhartovi půjčil, koně, stříbra, šatů za 80 hř. gr.

19. [Veliké různé soudy dotýkající se rodu Řičanského, způsobila Barbora z Pucova, manželka Mikšova z Kokor.] Ješek

¹⁾ Br. Landtafel, IX. 332, 350, 351 (364, 380), 400, 401 (413, 414), 424, 434 XI. 212, 234.

²⁾ Libri cit. et sent. II. 294, 298, III. 4.

³⁾ Br. Ltfl. XI. 236, 247, 280, 281, 365, 478.

Vlach a Hynek, bratři z Otradic, jejichž sestra Elška byla provdána za Bartoše z Kokor, r. 1415 proti tomu odpor položili, že Barbora z Pucova svého manžela Mikše z Kokor vzala na své jmění do spolku, jelikož oni prý jsou na těch statcích společníky. Roku 1418 prodal Ješek Vlach z Otradic (nedlouho před svou smrtí a snad už po smrti Hynkově) Artlebu z Řičan dědinu Jinošov s 2 tvrzemi, dvorem o dvou poplužích, patronatem kostelním a příslušenstvím, dědinu Pucov se dvorem allodialním, s lány, dvorci, hospodou, rybníkem a příslušenstvím a v Březníku 5 lánů. Proti tomu vložili do desk odpor: Bludek z Kralic co do jedné pusté tvrže a co k ní patří v Jinošově a Barbora z Pucova, dcera kdysi Černína z Otradic, dědička jeho, co do dvoru a ostatních statků v Pucově, řkouc, že k tomu lepší právo má. Artleb z Řičan však z toho kupu ihned odprodal Bludovi z Kralic oněch 5 lánů v Březníku a pohnal r. 1418 Annu, vdovu po Vlachovi, ze všeho jejího majetku, že po smrti jeho strýce (Vlacha?) pobrala listy i peníze, rúcho, nadbyt, což mu byl strýc poručil a dal za svého zdravého života. Po dvou letech, r. 1420 Barbora z Pucova (tu jest psána žena Mrakšova z Kokor) pohnala Artleba z Řičan, že jí přijal její zboží v Pucově v ceně 400 hř. gr. ve dsky od Vlacha nespravedlivě, což prý může panským nálezem ukázati, a že jí udělal 70 hř. gr. škod, vykoupiv její základ, ježto byla pohnala strýce Vlacha, že jí pobral (Vlach) její zboží po jejího bratra smrti, jakož na ni měla spásti jako na sestru neoddílnou, nadbyt i jiné svrchní zboží. Načež Artleb pohnal Barboru z Pucova z 50 hř. groší, že pobrala klenoty, postelní roucho, ježto na ni neslušelo, ano jest to bylo jeho, ježto mu jeho strýci dali a druhé koupil. Anna, vdova po Ješku Vlachovi z Otradic, přijala r. 1420 do spolku na svých 5 lánů v Březníku (které nabyla od Bluda z Kralic?) Hynka z Jinošova, Jaroše syna a Dorotu ze Zhoře, dceru své sestry.¹⁾

Dodáváme ještě, že Artleb pohnal Jana Husáka z Újezda r. 1420, že zadržel vyvazený list strýce jeho a že r. 1420 ustanovil poručníkem svých statků a dětí do jich plnoletosti Bedřicha z Řičan a Vlčka z Okarce.²⁾

20. [Nová šarvátka o Otnice.] Dle zemských desk r. 1420 Artleb z Řičan prodal Alšovi z Polanky $\frac{1}{2}$ Starých a Nových Otnic, $\frac{1}{2}$ mlýna mezi nimi stojícího s rybníkem, $\frac{1}{2}$ patronatu a jiné příslušenství. Proti čemuž položil odpor Bavor mladší z Holovús (jinak Bohunek z Čermankovic) jmenem své manželky Anny a jejího bratra, řka, že mají lepší právo. V pŕihonech pak čteme: Artleb z Řičan pohnal Kateřinu z Otnic, někdy Přisnákovu, že ač se s ní smluvil konečně a na to jí svého zboží odstoupil, jakož je v deskách měl, a ona mu slíbila za své děti i sama za sebe na tom dosti míti, přes to kázala svým dětem jeho sūkupa (kupce) pohnati a tak ho připravila o 150 hř. gr., jež mu sūkup jeho pro ni nedal; a později ještě pohnal Bavora Bohunka z Holovús, že drží mu jeho půl vsi Otnic mimo zemský řád a mimo Královo rozkázání. — —³⁾

21. [Když práva nešla.] Od r. 1420 do 1434, ve zmatcích válečných práva nešla; není zápisů v zemských deskách ani pŕihonů a soudů. Proto o rodu Řičanském z té doby nemáme zpráv. To však lze udati, že v tom čase zemřel Artleb z Řičan, přečkav všechny své bratry a zanechav vdovu Markétu z Okarce, a dva syny, Ondřeje (Ondřejka) a Arkleba. Otec Artleb ve svých rukou byl spojil a držel jako jediný pozůstalý nedílný bratr značnou část rodinného jmění; po jeho smrti však se hlásili příbuzní po svých podílech ať spravedlivých ať domnělých. Proto byli vdova i synové soudy zrovna zahrnuti, jakmile práva počala zase jíti.

22. [Markéta, vdova po Artlebovi z Řičan a synové její hájí svůj majetek proti Barboře z Pucova, Vaňkovi z Řičan a jiným; obdrží Vlčetín.] První hlásila se Barbora z Pucova, dříve

¹⁾ Br. Ldtfl. IX. 380, XI. 207, 208, 577—579, 581, 582, 588. XII. 4. Libri cit. et sent. III. 20, 61, a 71.

²⁾ Libri cit. et sent. III. 71. Br. Landtafel XII. 114.

³⁾ Br. Ldtfl. XII. 111, 112. Lib. cit. et sent. III. 66, 78.

žena Mrakše z Kokor, nyní Oldřicha ze Lhoty. Pohmala r. 1434 Víta a jeho bratry z Řičan z 200 hř. gr., že jí drží ves Jinošov s tvrzí, kostelním podacím, dvory a příslušenstvím, a v Pucově 3 kopy platu od jejích lidí; r. 1435 pohmal ji z 300 hř. Arkleb, že mu drží jeho zboží Pucov, a ona zase jeho s bratrem Ondřejem, že jejich otec Artleb její zboží a dědictví v Pucově nespravedlivě přijal ve dsky, čehož pokládala za 400 hř. gr., a r. 1436 obnovila na oba žalobu pro Jinošov a plat z Pucova. Páni nahlédnuvše do desk, odbyli Barboru co do Jinošova naprosto; co do Pucova dáno naučení, pře vedena o 2 lány a podsedeck dále a došlo i na výsledch svědkův, kteří dokázali, že Hynek a Vlach drželi v Pucově 2 lány a podsedeck, po jejich smrti je držel Artleb a po otci synové jeho; Mrakeš, manžel Barbořin, prý po Hynkově smrti uvázal se ve 4 lány na 4—5 dní, a po těch je postoupil Vlachovi; jiní svědci podobně potvrdili, že Mrakeš po Hynkově smrti uvázal se ve dvůr a ves Pucov kromě Bludových a Moraviných lidí (Blud z Kralic a Morava měli v Pucově poplatné lidi) a kromě 2 lánů a 1 podsedku, kteréž držel Hynek a Vlach až do smrti a po jich smrti Artleb a dědicové jeho. Barbora prohrávši r. 1437 proces, koupila v Pucově ty dva lány a podsedeck s křovisky „Vlčími stráněmi“ a „Vacanovcem“ a s loukou „Pernicí“ od Ondřeje a Arkleba z Řičan a přijala na ně jakož i na vše, co v Pucově měla, do spolku manžela svého Oldřicha ze Lhoty.¹⁾

Vaněk (Václav) syn † Pročka z Řičan pohnal roku 1435 tetu Markétu z Okarce, že jemu v jeho vlastní dědictví v Řičanech nespravedlivě vpadla, jakož prý naň po † otcovi Pročkovi spadlo, čehož pokládal za 700 hř. groší. Jelikož to bylo patrně mnoho, sestoupil do r. 1437 na 300 hř. groší. Oč vlastně běželo, vysvětluje nález: „Babka Vaňkova (Kačna z Opatovic r. 1385) dala své věno synům svým darem; Artleb, syn její, přebyl jiné své bratry, a on to věno dále zavadil své ženě Markétě z Okarce u věno — a to mohl Artleb dobře učiniti, poněvadž to od Kačny dědicům těch synů zapsáno nebylo“. Markéta ostatně byla už od r. 1412 zavázána, vše, co od Artleba dostala, odevzdati po své smrti synům. Jsouc toho pamětliva přijala dítky své do spolku na svá práva a majetky v Řičanech a Vlčetíně. Václav co do Řičan položil odpor, a pak, jak jsme už řekli, nároky své nemohl dokázati a tudíž s nimi propadl.²⁾ Vlčetína dostalo se Markétě tím, že ji naň vzala r. 1437 do spolku Marketa Kapounová z Dobré Vody; setkaly se však s odporem Mikuláše z Petrovic, Briek z Peczina a Vaňka z Řičan, kteří se domnívali míti na Vlčetín lepší právo.³⁾

Ondřej a Arkleb z Řičan Markétě z Budkovic, manželce Jindřicha z Mírova zapsali na Vlčetíně a na 7 láněch v Okarci pronajatých Trhoňovi, Jelitu, Křížanovi, Fixovi, Tulechu a Vozkovi 200 kop gr. věna, ona pak na to vzala do spolku svého manžela.⁴⁾ Domnívají se, že z toho má i právo na desátek ve Vlčetíně, pobrala ho v ceně 20 hř. gr. Půhon Arklebu rozsoudivši r. 1437 pánové tím způsobem, že od desátku odstrčili obě se soudící strany a přiřkli ho faráři.⁵⁾

Vaněk, syn † Pročka z Řičan, nepořídív ničeho proti tetě Markétě co do domnělého svého dědictví v Řičanech, obrátil r. 1437 žaloby proti bratrancům Ondřeji a Arklebu z Řičan, pohnav je z 300 hř., že jejich otec Artleb odprodal mu jeho vlastní dědictví v Otnicích a ves Křížanovici, kteréžto zboží prý po otci Pročkovi naň spadlo. Pánové nařídili oběma stranám, aby předložili výpisy z desk. Vaněk obnovil pak žalobu, tentokráte o Otnice a Žabovřesky, udávaje škody své na 500 hř. gr.⁶⁾

¹⁾ Lib. cit. et sent. III. 82, 91, 92, 103, 124, 145, 170, 173, 179, 181, 182, 183. Br. Landtfl. XII. 417. 418.

²⁾ Libri cit. et sent. III. 90, 126, 142, 169, 176, 182. Landtfl. XII. 323. 324.

³⁾ Br. Ldtfl. XII. 308, 310.

⁴⁾ Br. Landtafel XII. 367, 368.

⁵⁾ Lib. cit. et sent. III. 110, 125.

⁶⁾ Ibi III. 142. 173, 188.

Mikuláš z Petrovic a Vaněk z Řičan pohnali Ondřeje a Arkleba z Řičan odjinud z Okarce z 800 hř. groší, že jim v Okarce mocí drží, co po smrti † Kristofora z Ratibořic¹⁾ spravedlivě na ně spadlo; Jan z Polanky žádal na nich 100 hř. jako odkaz † Vlčka z Okarce Elšce z Polanky, bratraně Janově a Jan Bydlo z Otradic taktéž jakési požadavky k nim měl. Páni našli v prvním případě, že poněvadž Mikuláš a Vaněk napomínají Kristoforovým jménem, dají-li Ondřej a Arkleb jim kterou vinu pro Kristofora, mají jim také za Kristofora odpovídati; vyřízení ostatních dvou požadavků odloženo až do rozhodnutí práva na Okarecké zboží. Za nedlouho vskutku Arkleb a Ondřej „dali vinu pro Kristofora“, a pohnali Petrovského z Petrovic (neb jak jemu právě křestné jméno dějí to jest Mikuláše) ze 700 kop groší, že „slíbil přede pány, což jsou (páni) měli ku Kristoforovi mluvit, a by z desk vyložil; tu jest Kristofora zastoupil o ten stupek (spolek, společný majetek) a toho jest neučinil a z desk jim nevyložil“; Markéta z Řičan pohnala současně Vaňka z Řičan zatykačem týž právě půhonem o touž věc i o též peníze²⁾ (1435—37). Dále nelze rozepři tu stopovati.

23. [Hrozba rušitelům lantfridu]. V rozepři mezi Vitem i bratry jeho z Okarce (slouli též z Řičan) a Benešem z Krhova, že sobě obapolně brali v lantfridu, zdálo se pánům, že takové brání z obou stran a v lantfridu bylo neřádne a nespravedlivé a protož aby se jiní takových věcí v lantfridu nedopouštěli — pak-li se kdo toho dopustí, páni ustanovili, že jej popraví podle lantfridu k hrdlu. (1434—1437.)³⁾

24. [Oldřich Kočička z Řičan soudí se o Kovalovici; Jindřich z Ř. o Holúbek.] Mezi tím pohnal Oldřich řečený Kočička z Řičan roku 1436 Šupity z Kovalovic z 200 hř. gr., že mu drží ves Kovalovice s příslušenstvím. R. 1437 Jindřich z Řičan Reimbrechta z Ebersdorfu a z Holúbka, že mu drží hrad Holúbek s příslušenstvím, dědictví jeho, v ceně 400 hř. gr., do kteréž záležitosti zapleten byl také Beneš z Krhova, jehož Jindřich pohnav dostal rozsudek, že má hleděti k tomu, kdo Holúbek drží. Jindřich tuto při proti Reimbrechtovi vyhrál. Beneš oznámil na Jindřicha útok, avšak nepohnal ho.⁴⁾

25. [Markéta z Řičan s Mikulášem Něprem z Pyšela] roku 1437 do zvláštního se zapletla sporu. Ona i on měli v Pyšelu majetek. Mikuláš ji prosil, aby se uvázala v Pyšelu a požívala všech věcí, aby však jemu peněžitý plat vydávala a lidi jeho spravovala jako ty své; načež ji lidí sstúpil (odstoupil do spolku zdánlivě) a slíbil jí toho neprozraditi — přece však to po čase pronesl a lidi jeho pak jí pobrali (aby si nahradili, co jí byli odváděli jako paní domnělé) z jejího dvoru její vlastní dobytek i jejím lidem v Řičanech a způsobili jí tím škody za 100 hř. gr. Páni žalující Marketu odmrštili, protože se to dalo před lantfridem. Markéta proti Mikulášovi oznámila ještě útok, nepodala však půhonu.⁵⁾

26. [Ještě některé spory.] Arkleb z Okarce byl pohnán r. 1437 také od Jindřicha z Rajce z 50 kop groší, že mu třetiny země jeho vydati nechce, tak jakož jsou ji zemané řádně jemu prisoudili. Páni našli, že musí býti vyslechnuto ještě svědectví zemanů Kuzele a Mendlíka.⁶⁾

Arkleb z Řičan pohnal r. 1437 také Jana z Jeršpic, že mu drží list vyvazený (zadržený a v Jinošově na tvrzi mocí vzatý) pravě, by mu byl dán v věn po jeho ženě; — v čemž Jan prý chybuje, neboť „práva šla v těch letech a nikdá ještě nenapomínal rukojmí těch, jižto toho svědomí (svědky) byli, až teprv rukojmí posledního a to ten rukojmí seznal před úředníky, že jeho nikdy nenapomínal“. — Arkleb chce tím říci, že kdyby věno nebylo zapláceno, už by je byl Jan z Jeršpic dávno žádal na všech rukojmích. Zdá

¹⁾ Vlček z Okarce přijal r. 1415 Alše z Rudy a Kristofora z Ratibořic do spolku na všechny statky, které měl v Brněnské cúdě. Br. Ldtfl. XI. n. 102.

²⁾ Lib. cit. et sent. III. 91, 92, 128, 129, 183, 185, 186.

³⁾ Libri cit. et sent. III. 86, 129, 182, 183.

⁴⁾ Ibi III. 99. 141. 168, 181, 183.

⁵⁾ Ibi III. 158, 176 167, 182, 183.

⁶⁾ Ibi III. 158, 176.

se však, že přece nebylo vše zapraveno, neboť Markéta z Řičan byla odsouzena, aby Janovi z Jeršpic vyplatila 15 hřiven gr. — Také pohnal Arkleb Uršulu z Žebětína, někdy manželku Hynka, že drží peníze za 70 hř. gr. strýců jeho, nemaje k tomu práva.¹⁾

Pavel z Dlouhé Brtnice pohnal Arkleba a Ondřeje z Řičan roku 1437 ze 60 kop gr., že po smrti bratra jeho nedílného Matěje, vzali peníze, ježto jsou spravedlivě naň spadly. (Půhon obnovil r. 1447 proti Ondřeji. Půh. III. 347.) Zbyněk z Moravan pohnal Stibora z Janovic, že mu jest rukojmí za Arkleba z Řičan za 180 hř., a nechce mu platiti. Ten půhon souvisí snad s následující záležitostí: Markéta byvši žalována Elškou z Moravan, aby jí vydala jakýsi podíl po Vlčkově z Okarce (po bratru Markéty), byla sprostěna obžaloby, protože se v to uvázal po smrti Vlčkově Elščin poručník Blažek s panem Bohuší. Na to Blažek z Přechkova pohnal Markétu i syny její Ondřeje a Arkleba z Řičan, že „on odšel všeho hospodářství málo nebo mnoho v Okarci a oni jsou se v to ve všecko uvázali a toho i do dnes požívají i nechťi Vlčkova rozkázání učiniti, a toho pokládá 50 kop“; proti tomu však Markéta pohnala Blažka z Přechkova ze 100 kop gr., že „nebyv mocným poručníkem²⁾ i držel Okarec se vším příslušenstvím bez její vůle i jejích synův a toho požíval k své vůli, nemaje k tomu práva“, a Ondřej ho pohnal z 200 kop, že nejasa mocným poručníkem od Vlčka z Okarce, ujce jeho, ustanoveným, tu jest rybník spustil v Pyšele a hospodářství prodal, ježto jemu (Ondřeji) to bylo řádně odkázáno.³⁾

27. [Jan Koblih z Řičan]. R. 1437 uveden jest ještě Jan Koblih z Řičan, jenž pohnal Ofku z Horky z 80 hř., že mu úmluv nedrží, jakož je dobří lidé smluvili. Jan z Řičan měl také spor se Zbyňkem z Drínového.⁴⁾

28 [Markéta z Řičan a syn Ondřej hájí se znovu proti Barboře z Pucova a Vaňku z Řičan a jiným.] Od r. 1437 do 1445 práva nešla a nemáme tudíž z té doby žádných zpráv z půhonů a zemských desk. Sotva však páni po smrti markraběte Alberta rakouského „pro obecné dobro“ v červenci otevřeli desky, strhla se v rodině Řičanské zase veliká mela. Nejvíce se soudil Vaněk z Řičan a Barbora z Pucova, osoby nám již dobře známé, se starou Markétou a jejím synem Ondřejem; — Arkleb, Ondřejův bratr, už byl umřel. Než i jiné osobnosti dosud neznámé vystupují na kolbiště. Rej započal, když Ondřej z Řičan, syn Markétin, přijal své dědice do spolku na dědinu Okarec s tvrzí a dvorem, rybníky, lesy, loukami a s příslušenstvím, na patronat kostela a kaple v Hartvikovicích a kaple ve Vicensicích, na řeku, lesy a 2 podsedky v Hartvikovicích a mlýnek pod nimi a na dědinu Pyšelo se dvorem, rybníky, lesy a se vším, co k tomu od starodávna příslušelo podle poslední vůle a darování Vlčka, ujce svého a nálezu panského, pak na Řičanky pusté, které od stará k těm statkům patřily. Vaněk vložil do desk odpor proti tomu co do Okarce a všeho, co jeho práv i jinde se týče, a pohnal Ondřeje z 500 hř., že mu drží dědictví, aniž otcové jejich nedílní byli, a Markétu ze 300 hř., také že mu drží jeho vlastní a zpupné (svobodné, allodialní) dědictví v Řičanech. — Hůře bylo ještě, když Ondřej z Řičan a z Okarce vložil v desky dědičné Janu Konšelskému z Pulic celou ves Jinošov s 2 tvrzemi, 2 dvory, s patronatem kostelním, a 2 lány (spornými), totiž Skřetkovským a Komendovským, s lidmi poplatnými a nepoplatnými a se vším příslušenstvím. Neboť proti vkladu vložili do desk odpory Barbora z Pucova co do Jinošova a dvou set hřiven, které naň byly dány, Vít z Kralic co do jedné tvrze se dvorem, Petr z Jinošova co do lánu Komendovského (že jest jeho dědictvím) a Vaněk z Řičan co do všeho, řka,

¹⁾ Lib. cit. et sent. III 159, 180, 164. O Uršule viz svrchu str. 34.

²⁾ Poručník „mocný“ to jest od otce sirotků ustanovený měl neobmezené právo nade jméním sirotků a směl je zadlužiti jako otec sám a když sirotci dospěli, nemusil jim skládati účty z hospodaření, kdežto každý jiný poručník, na př. králem daný, nebo dle příbuzenství ustanovený ve případě, když otec nikoho neurčil, účty musili skládati.

³⁾ Lib. cit. et sent. III. 179, 182, 183, 191, 201, 204, 205.

⁴⁾ Ibi III. 508, 688.

že Proček, otec jeho, s Artlebem, otcem Ondřejovým, byli bratři nedílní. Ondřej nemeškal, pohnal Barboru z Pucova ze 300 kop gr., že mu překáží na jeho prodeji o Jinošov, o kterýž jest s ní prvé pány byl souzen a toho že tíhne se na jich nález. Barbora z Pucova však pohnala jeho i Jana Konšelského, jenž Jinošov koupil, a konečně i Markétu z Řičan, tuto ze 300 hř. gr., že muž její Artleb jí zmatky učinil svým trhem (když koupil Jinošov od Ješka Vlacha r. 1418) a za to jest nic nedal a ona (Markéta) toho jsouc vědoma, navedla syny své, že jsou ji pohonili a toho, což na ni mělo bez zmatků přistáti (připadnouti), odstrčili ji.

Z rozsudků jde na jevo, že páni za pravdu dali Vaňkovi proti Ondřeji, protože „pohnal Ondřeje z oddilu a k svému právu, aby tedy odbýval Ondřej podle pňhonu“; a za pravdu nedali proti Markétě (platilať pomocné, vyhrála tedy). — Barbora z Pucova zdánlivě dobře tentokráte pochodila, byťť jí proti Ondřeji řečeno, aby se držela toho, kdo zboží Jinošovské prodal a proti Markétě, že „jakož Barbora pohání Markétu, že by své syny navedla, aby jí zmatky činili a pohonili a ona toho při (popírá), aby Markéta odbývala podle pňhonu na posudku, jakož se na paní sluší“. I zadala proti Ondřejovi novou žalobu, že jí odprodal základ její Jinošov, a když se Markéta, k posudku (dodatečnému soudu) nedostavila, dala Barbora na ni přísud „protože podle panského nálezu neučinila ani odbyla na posudku, aniž se k tomu roku postavila“ a žádala zvodu (uvedení ve statky) vedle práva a pňhonu. Když však došlo k soudu, páni viděvše a slyševše pňhony, nálezy, svědomí v knihách právných, což se věci dotýká a to všechno uváživše, našezli, že Ondřej nemá odpovídati. Také Markétě bylo po tom rozsudku popráno vyvrátiti žaloby Barbořiny přísahou; pohnala pak Barboru ze 100 hř. gr., že jí dohnala zbytečně až k přísaze a způsobila jí škody a náklady a svého správce Budíčka z Konešína ze 300 hř. gr., že jí měl zpravovati Jinošov, aby o to nižádných nátiskův netrpěla a přes to, že byla až ku přísaze přihnána na obhájení toho majetku, načež Budíček žádal náhradu na Barboře z Pucova, protože se v Jinošov vázala. Tak byla Barbora se svými požadavky na Jinošov odbyta.¹⁾

O Komendovský lán v Jinošově, který ač byl sporným, Ondřej z Řičan prodal Janu Konšelskému, hlásil se Petr z Jinošova, jak jsme již řekli. Pohnav Ondřeje, vyhrál soud, jelikož dokázal, že z toho dvoru, na němž seděl, nikdy nebyvaly dávány platy a ve deskách stojí, že r. 1418 Ješek Vlach Artlebovi vložil Jinošov s lidmi toliko platnými.²⁾

29. [Anežka z Řičan] Současně s těmi rozepřemi hájiti musila svůj majetek Anežka z Řičan, vdova po Alši z Bystrice a Milonic. R. 1446 vzala do spolku na své dědictví Žabovřesky s tvrzí a Manice syny své Mikuláše a Hynka. Kateřina z Žabovřesk a z Žebětína vzala do spolku na Žabovřesky s tvrzí a půlkou Prostoměřic svého manžela Hanuše z Vlasatic a vložila odpor v desky proti vkladu Anežky z Řičan. Na to pohnala Anežka Hanúška, jenž byl purkrabím Kounickým, z 300 hř. gr., že jí drží Žabovřesky, a Michala Kunigfeldera, měšťana Brněnského, z 200 hř., že jí drží Mnice. Žabovřesky jí byly proti Hanušovi soudně přiřknuty po ohledání desk. Co do Manic není rozsudek zapsán. R. 1447 koupil Michal Kunigfelder Žabovřesky s tvrzí, dvorem a příslušenstvím od Anežky a Manice od Filipa z Modřic.³⁾

30. [Četné zprávy o rodu Řičanském z r. 1447—48.] Markéta z Řičan pohnala r. 1447 Janka z Pozořic ze 300 hř. gr., že jí listy zadržel k jejímu podací v Řičanech, a ty jí řekl vrátiti, když bude míti faráře ztvrzeného, a toho neučinil. — Ondřej z Řičan pojistil manželce své Dorotě z Žeravic 15 kop roční činže na dvoře v Pyšelu a na dědině Okarci a prodal Vlčetín Mikuláši Něprovi z Vojslavic a dvůr, mlýn s příslušenstvím v Plavči jako zástavu v ceně 72 kop gr. Ličkovi z Plavče (snad aby strženými penězi upokojil bratrance Vaňka). Týž Ondřej pohnal r. 1447 Kateřinu Šemíkovou z Jedova z 50 hř., že „muž její Šemík těmi penězi věno v Jedově

¹⁾ Br. Ldtfl. XII. 530, 531, 533, 536, 538. Lib. cit. et sent. III. 212, 213, 222, 230, 238, 254, 259, 260, 267, 273, 274, 292, 305, 312, 314, 328.

²⁾ Br. Ldtfl. XII. 536. Lib. cit. et sent. III. 309 a 328, 336.

³⁾ Br. Ldtfl. XII. 449, 472, 732. Lib. cit. et sent. III. 240, 259, 267

vyplatil, za kteréž byli Ondřej (s jinými) rukojmími za zprávu a to byl jejich základ“, byl však od pánů odmrštěn; pak, když byl od Jana Moravy z Kralic pohnán z 20 hř., že je má dáti za otce kapitole Brněnské, pohnal naproti tomu Moravu též z 20 hř., že „otec Ondřejův vyvadil jej z židův úmluvou, a on postoupil jeho (otce Ondřejova) úmluvu ku kněžím sv. Petra v Brně, a to jest měl vyvaditi“; a Zikmunda Weitmilnera z Weitmilnu z 10 hř., že pobrav člověku jeho v mírné zemi a v jednotě, nemaje k němu žádné viny a v tom, počav jemu vracovati (odiaté věci), ostatku jemu nevrátil. Sám pak pohnán byl 1448 od Jilvína z Hartvikovic ze 30 hř., že mu vpadl v jeho podací v Hartvikovicích a pobral po farářově smrti jeho obilí i jiné věci¹⁾

Jindřich z Řičan dal Hanuši z Rajce r. 1447 vtěliti v desky statky slušící k pustému hradu Holúbku, to jest kopec Hradiště, na němž hrad stál, dědiny Plešnice a Vilémovice s výplatou (právem návratné koupě), dvorem, polmi a příslušenstvím — vyjma však dědinu Slavčice, kterou se dvorem a příslušenstvím vtělil Janu z Arklebic a z Myslibořic. Anna z Hartvikovic na posudku r. 1447 dokázala, že dala Vaňkovi z Řičan 10 kop, paní Bětce 5 kop a židovi 1 zl. lichvy. Vaněk pohnal 1447 Jana Račického z Plešic z 15 kop gr., „jakož jsou ho čtyři honili z Plešic, 2 prsteny zlaté mu vzali a list na 13 kop gr. a on mu jest uznal, že jest Hanuš z Valče jim to odpustil státi“ a z těchže 15 kop pohnal současně Hanuše z Valče, že „čtyři v jeho vsi Plešticích stav měli a tu jim odpustil býti, a ti jsou ho odtad vyjedše honili a vzali mu klobouk se 2 prsteny zlatými a list na 13 kop a on to věda, nechce mu toho navrátiti. Páni však 1448 našli, že „poněvadž ti jízdní jsou tu nepřenocovali ani koní rozsedávali, ani s koní sedali, Hanuš nemá odpovídati“. Jan Racek z Dambořic a z Mrdic pro případ, že by syn jeho Jaroslav zemřel před plnoletostí, ustanovil 1447 za své společníky na Dambořice: Václava (Vaňka) z Řičan, sestřence svého a Johanku, dceru svou z Mrdic, a Jana, té Johanky a Heřmana syna. — Jiří z Řičan 1447 vložil v desky odpor proti tomu, že byl kostelní patronat v Mikulovicích vtělen Janu, Beneši a Ludvíku, bratřím z Žirotic, řka, že má právo na půl toho patronatu. Viktorin Bavor téhož roku prodal Mikuláši z Řičan dědinu Mikulovice. — Uršula z Krhova prodala Jiřímu Talafusovi z Řičan dědinu Dobrou Vodu, Jan Lyzna z Myslibořic proti tomu vložil v desky odpor, řka, že půl Dobré Vody patří jemu. — Klara, vdova po Janu Kočkovi z Řičan, postoupila své věno 120 hř. gr. v Kunovičkách Rackovi ze Zborovic. A konečně r. 1448 ještě uveden jest Jan Koblih z Řičan (od r. 1437 nám již známý), že naň dal Jiřík z Kravař a ze Strážnice své ustání a přisud (ku právu Olomouckému).²⁾

31. [Po roce 1448] byly zemské desky zavřeny až do r. 1464. V té době a to r. 1453 vzdal se fary Řičanské farář Jan Dreye, načež 16. června investován byl na ni Jiří ze Slupce, kněz diecése Hnězdenské.³⁾ R. 1454 Machna z Řičan přijala manžela svého Ctibora z Úponěšic do spolku na to, co měla v Řičanech a na vše, co jí patřilo Vklad toho spolku do desek teprv r. 1464 byl učiněn a Anna z Někovic, manželka kdysi Jindřicha z Řičan, odpor proti tomu dala vložiti do desk jménem své dcery Johanky z Řičan, řkouc, že dcera její k tomu, co Jindřich z Řičan, otec Johanky tam v Řičanech měl, jako dědička zákonná právo má.

32. [Poslední soudy Ondřeje z Řičan. — Arnošt Koblih a Vaněk z Řičan.] Soud zemský zasedal už r. 1459. I shledáváme se před ním zase se starými známými. Ondřej z Okarce pohnal Jakuba z Literbachu ze 40 hř. gr., že jest od něho připraven ku škodám, když si byl vypůjčil od něho 400 zlatých; Ondřej mu totiž dal list, a ten list svědčil, že když ho Jakub napomene, tehdy od napomenutí měl mu do roku čekati — avšak

¹⁾ Lib. cit. et sent. III. 314, 357, 369, 376, 394. Br. Landtafel, XII. 589, 629, 681.

²⁾ Br. Lndfl. XII. 593, 612, 756, 765, 766, 856, 876. Lib. cit. et sent. III. 339, 340, 367, 372, 384.

³⁾ Cod. Investit. Mspt. fol. 7. v Olom. konsistorní registratuře.

nečekal, nýbrž žaloval. Po tomto půhoně čteme jiný, v němž Jakub z Literbachu žaluje Ondřeje, na 24 a půl hř. gr. — Ondřej pohnal také Mikuláše z Hartvikovic ze 60 hř. gr., že jeho faráři spravedlivých desátků dávati nechce a k tomu jemu jeho roli uzmul. Z odnímání příjmů faře soudíme, že po tom asi brzy tam vniklo pikhartství. — Prokop Blanář z Třebíče pohnal Ondřeje z Řičan a Okarce, že mu měl ve dsky zemské vložiti právo, kteréž v Zárubicích měl (Blanář) vedle zprávného listu svého; Vít z Králic r. 1460 ze 2000 zl., že mu jest rukojmí za zprávu Mohylského zboží, jakož to list jeho (Vítův) ukazuje a ze 600 hř., že jest Vít narčen a pohnán od Jana z Pulic a z Jinošova jako rukojmí jeho za zprávu za Jinošov Konšelskému, a — Barbora z Pucova zase ještě jednou! z 500 hř., že si Ondřej její dědičné zboží na Jinošově ve dsky vložil, a konečně Jan z Chlevského z 10 kop bez 4 a půl groše, že mu jest Ondřej rukojmí za zprávu za polovici zboží, kteréž sluší k tvrzi v Tasově, a má polovici Jedova zpraviti a osvoboditi a toho neučinil. — Ta jest poslední zmínka o Ondřeji.

R. 1459 pohnal Arnošt z Řičan Bohuši z Lomnice a Sentic, že „otec Arnoštův slíbil za otce Bohušova Jana z Lomnice za 70 zl. a dal oddíl 18 zl. uherských, a Bohuše drže zboží otce svého v dědictví, platiti nechce“. R. 1463 pak Výšek ze Stříteže pohnal Arnošta „Kobliha“ z Řičan ze 200 zl. a 25 hř. gr., že slíbil Výšek za věno ženy jeho panu Janu Tunklovi a Janu Bítovskému a na to měl Arnošt list udělati ve 4 nedělích a toho neučinil. Arnošt zemřel asi r. 1475. (viz níže.) — R. 1460 Jindřich z Lipého, nejvyšší maršálek království českého pohnal Vaňka z Řičan ze 24 kop dobrých stříbrných, že mu bere desátky jeho, které on od kněží Zbraslavských koupil; nález k tomu půhonu dán teprv r. 1464 ve prospěch Jindřicha z Lipého.¹⁾ —

33. [Barbory z Pucova poslední porážka.] Roku 1464 zmínka ještě se činí o Barboře z Pucova. Vzala do spolku na Pucov syna svého Hynka ze Lhoty a Pucova, jenž nedlouho po tom dal si vtěliti do desk půl lánů a 2 podsedky, bývalý to majetek Víta z Kralic v Pucově, jež Hynek od něho koupil. Barbora měla z prvního manželství dcery Perchtu a Markétu; první provdala se za Konráda z Miroslavi, druhá za Matěje z Náchoda a Březníka. — V jakémsi sporu s Janem Konšelským, kterého zastupoval Václav Okarecký, Barbora r. 1465 podlehla.²⁾

34. [Další zprávy z r. 1663 a 1666.] Tento Václav byl synem Ondřeje z Řičan a Okarce. Aleš z Polanky pohnal ho r. 1464 ze 300 hř., že jeho otec Ondřej, po smrti otce Alšova uvázal se v dědictví jeho v Jiříkovicích a v Otnici a toho k své vůli užíval a — Václav nyní drže nápad otce svého a věda o tom, nechce toho Alešovi vrátiti; pak ze 100 hř., že Ondřej po smrti otce Alešova pobral obilí mláčené i nemláčené, dobytek, koně i všechno hospodářství, sukně, šuby, odění i postlání i všechn nábyt. Aleš z Polanky a z Jiříkovic právě uvedený nezdá se, že by byl také prost vsí viny proti Řičanským. Byl pohnán poručníkem Jaroslava z Mrdic a Damboríc, Vaňkem z Řičan (synem Pročkovým) pro nějakou nesprávnost, nemusil ovšem (1466) půhonu odpovídati proto, že Jaroslav, který vlastně pohnal, umřel, Vaňek však pohnal ho zase svým jménem z 10 hř. gr., že mu drží hřivnu a 2 groše platu ročního v Otnicích. — Jindřich z Lipého, hejtman, pohnal r. 1464 Václava (syna Ondřejova) ze 400 hř. gr., že mu drží právo jeho na zboží Okareckém, k čemuž tam kněz Petr z Račic právo měl a nač byl právem uveden“; a Jindřich po smrti Petrově lepší právo na to zboží domníval se míti než Václav. —

Václava z Řičan a Okarce (syna Ondřejova) r. 1466 pohnal Vít z Kralic z půl Vsi Lhánic a Jan ze Skalice a z Krhova z 30 hř. gr., které Reynprecht Ewerstorphar, když prodával Václavovu otcí, Ondřeji, a strýci Arklebovi hrad Holúbek, nařídil, aby jemu (Janu ze Skalice a z Krhova) byly od kupitelů hradu vyplaceny a kterýchž nedostal od nich.³⁾

¹⁾ Br. Ldtfl. XIII. 21, 131. Lib. cit. et. sent. IV. 9, 16, 14, 50, 54, 55, 56, 62. — 12, 36, 85, 313.

²⁾ Br. Ldtfl. XII. 512, 594, XIII. 71, 81. Lib. cit. et sent. IV. 83.

³⁾ Lib. cit. et sent. IV. 166, 169, 201, 214, 224, 225.

Roku 1464 povstal spor o Bohušice a Kunůvky (Kunovičky). Racek ze Zborovic prodal Fraňkovi z Okarce statky své v Bohušicích a Kunovičkách, do kterých uveden byl po nálezů pánů úředníků cudy Brněnské, s právem věna, které vykoupil od Kláry z Lilče. Budivoj řečený „Kočka“ z Řičan odpor proti tomu vložil do desk, a pohnal Fraňka ze 60 hřiven, že mu drží Bohušice, a Racka ze 200 hř., že jeho dědictví Bohušice a Kunůvky vložil bezprávně ve dsky Fraňkovi. R. 1466 páni soudcové po dvakráte v tom sporu nařídili, aby strany obě donesly výpisy z desk. R. 1476, tedy po 12 letech, Budivoj se svými erby odřekl se Kunůvek a Bohušic, že k nim více práva nemá — Budivoj byl poručníkem Kláry z Lilče; pohnav její jménem v jakési záležitosti Jana ze Zástřizl, prohrál při, neboť páni našli, že poněvaď Klára umřela, nemá Jan tomu pŕihonu odpovídati (1466). — Téhož roku Budivoj z Řičan. Vaňkovi Rackovi z Mrdic a jeho dědicům vtělil v desky horu Nusperk v Němčičkách, která spolkem s matkou na něho byla spadla, i s vinohrady, báňským právem a příslušenstvím.¹⁾

R. 1463 a 1464 jmenují pŕihony Jiřího „Talařůsa“ z Řičan a z Dubňan. R. 1463 totiž Jiřík z Řičan pohnal Jana z Višic za 100 hř. gr., že † bratru Jiříkovu a jemu samému slíbil za zprávu za Drínové a to ne učinil, tak že Jiřík z toho byl nařčen a pohnán. Jiřík ustanovil v té věci poručníkem Beneše, bratra svého. — V téže záležitosti pohnal Jiřík Jana Bradky z Kochova a z Kladníka. Páni r. 1464 našli, aby Jan Vitiřický podle listu učinil. — R. 1464 Jiřík Talařůs z Řičan a z Dubňan pohnán byl pro jakési rukojemství od Karla z Lilče z 250 hř., a od Matěje Stoška z Arbolovic. — R. 1466 Dorota z Plavče pohnala Jiříka Talařůsa z Řičan a Dunajovic ze 200 hř. gr., že jí drží její věno v Dunajovicích; Dorota z Uponěšic ho pohnala, že jí jest rukojmí za věno její na dvoře ve Zvěrkovicích po † manželci Zikmundovi; Jiřík pak pohnal Hynči z Kukvic a Rosic ze 200 hř. gr., že mu slíbil za zprávu za ves Dunajovice, a jí nečiní.

Roku 1466 uveden jest Mikuláš Talařůs z Řičan a Čermankovic,²⁾ a Vaněk z Řičan koupil od Jana, Davida a Alexandra, bratří ze Mstěnic, dědinu Mstěnice.³⁾

35. Mezi Annou z Řičan a Kateřinou z Želetic r. 1475 v nějaké rozepři páni našli, aby bylo podle listův placeno. — Téhož roku přistoupil (u zemského soudu) Jan Talařůs od sebe i bratří svých, vznášeje na pana hejtmana (zemského) a pány, že Václav, syn Arnošta Koblihy (z Řičan) je sirotkem a žádného poručenství nemá a statek sirotčí tento jest: List u paní Barbory Úsovské s rukojmím 200 hř., jiný na 40 zl., 10 hřiven, 20 atd., a ty některé peníze že mají býti paní Dorotě, materi sirotka (tedy vdově po Arnoštu) věnem do 50 hřiven.⁴⁾

36. [Jan Zelený z Řičan a jeho syn téhož jména.] Rokem 1475 počínají pŕihony zmiňovati se o Janu Zeleném z Řičan a pak od r. 1487 o jeho synu téhož jména. — Tak Jan Zelený z Řičan r. 1475 připověděl se na pana Jindřicha Důbravku, na Karla z Lilče a na Jana Herynka z Kobylník na jejich statky, že jsou jemu rukojmí za 440 zl. a platiti jemu nedbají; a na Jeníčka ze Lhoty, na Pročka ze Dvorce a na Jana ze Sokolník, že jsou jemu rukojmí za kněze opata Třebíčského za 600 zl.; r. 1483 připověděl sirotky Prstického před panem hejtmanem, a pan hejtman dal jemu tomu rok do panského sjezdu prvního, že se chce v tom dále míti vedle rady panské. V nějaké rozepři mezi pannou Johankou Lelekovskou a Janem Zeleným z Řičan páni r. 1483 rozkázali, „aby Zelený nyní statku toho (o kterýž byl veden spor) nepožíval, ani lesu mýtil, než postoupil k ruce páně hejtmanově a pan hejtman opatř, aby všichni důchodové na hromadu kladení byli a Zelený i panna stŕijte na prvním sněmu panském obecném a tu také Zelený list zprávní poloř a rukojmí, kteříž v tom listě jsou řivi, také tu postav a také

¹⁾ Br. Ldtfl. XIII. 203, 204, XIV. 33. Lib. cit. et sent. IV. 98, 99, 194, 203, 207. V. p. 29.

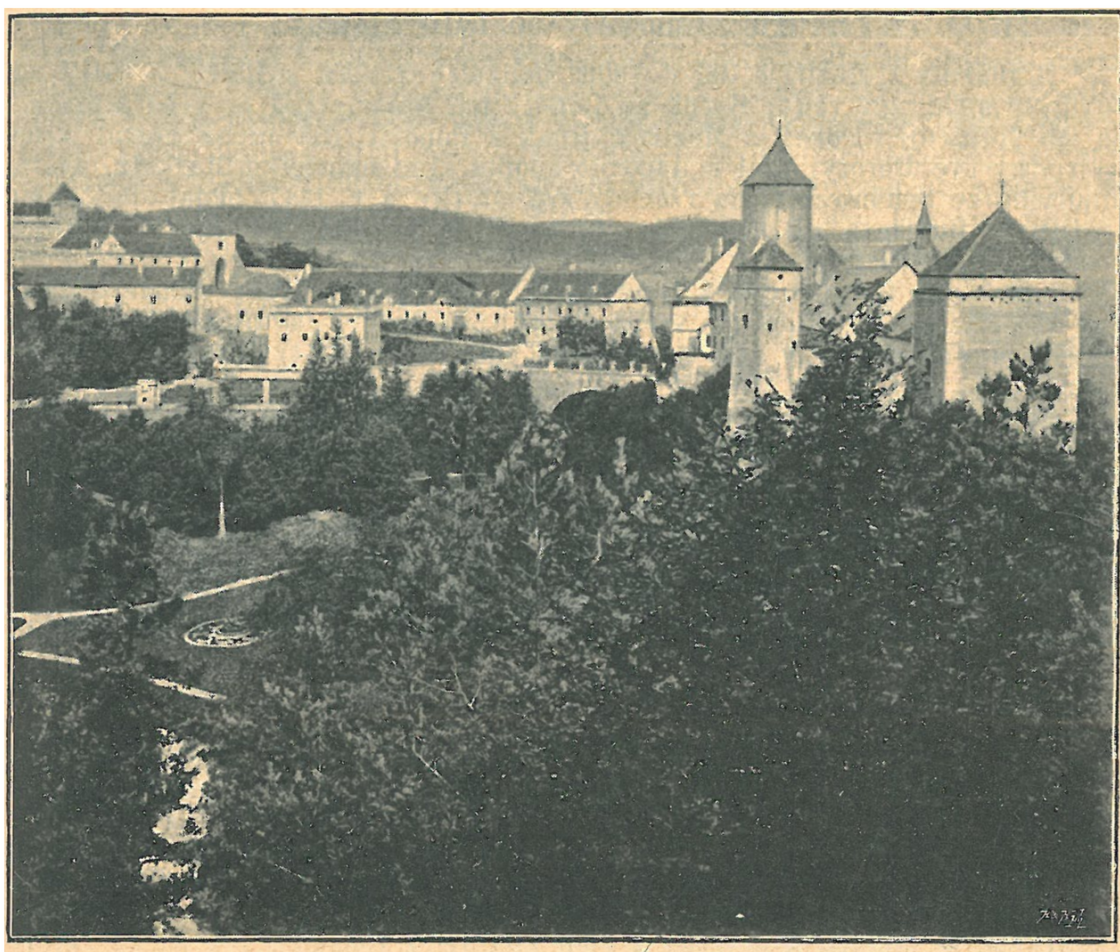
²⁾ Lib. cit. et sent. IV. 327, 343, 99, 248, 255, 258, 260, 227.

³⁾ Br. Ldtfl. XIV. 20.

⁴⁾ Lib. cit. et sent, V. 2, 118.

list na 60 zl. při tom polož; tu páni slyšíce obojích spravedlivost, nález udělali ráčí“. — R. 1485 veden spór mezi Janem Zeleným z Řičan a Janem Celudem o jakési poručenství.¹⁾ — Vyjednávání o pozůstalosti po Janu Zeleném trvalo delší dobu (1487—1492). Z něho jde na jevo, že Jan Zelený měl bratry Petra a Beneše, a syna Jana. (Viz o tom Lib. cit. et sent. V. 160, 164, 189, 192, 247.)

37. [O majitelích Řičan] lze nám ještě udati toto: Roku 1476 Johana z Řičan vzala na 100 hř. gr. v Řičanech do spolku manžela svého Markvarta z Mírova, a sestry Litka, Johana a Afra z Řičan prodaly 1476 bratrům Zikmundu a Markvartu z Mírova svůj veškerý (?) majetek, mezi ním

Veveři od východu.

Dle fotografie Winklerovy.

i pusté Říčanky, r. 1481 Arnoštovi z Medlova a Hynkovi z Olbramic tvrz Říčany se dvorem a 7 osadníky, a ti to odstoupili v témže roce bratrům Ctiboru a Janu z Uponěšic. Jan z Uponěšic 1490 tvrz a dědinu Říčany se 2 dvory prodal Dorotě z Drahanovic, která na to 1492 svého manžela Petra z Kyjovic vzala do spolku. Jan Koberský z Drahanovic r. 1539 v poslední vůli ustanovil dědičkou tvrze a dědiny Řičan svou manželku Annu z Doubravice, kteráž obojí i se dvory a farou prodala Smilovi z Doubravice, jehož syn Burian to 1552 svému bratru Jaroslavu odstoupil a po jeho smrti Říčany i s tvrzí zase vystavěnou a s patronatem 1560 prodal Magdaleně z Mírova, jež na to do spolku vzala svého manžela Znátu z Lomnice. Brzy na to, r. 1562,

¹⁾ Ibi V. 13, 68, 121, 134, 145.

proslýchalo se, že Znata z Lomnice zamýšlí dědiny kláštera Rajhradského, Ostrovačice, Domašov, Hluboký a Radoškov získati k Řičanám; také prý dědiny ty už podnikly úřední kroky, aby se od Rajhradu oddělily. K čemuž však nedošlo.¹⁾ R. 1565 klášter Tišnovský byl v peněžní tísní. Musil zastaviti vinný desátek v Mikulčicích. Aby ho zase vykoupil, vypůjčil si od Znaty z Lomnice 900 tolarů, začež se dědina Německé Kynice zavázala, že bude po několik let odebíratí pivo z pivovaru Řičanského, a svého času že zbytek dluhu zaplatí.²⁾ Oba koupili r. 1572 od Jana Šembery z Boskovic hrad Veverí i s jeho opravou, a od toho času zůstaly Řičany s Veverím spojeny.

Rod Řičanský jmenoval se však, ač již dávno jinde statky držel, ještě r. 1629 dle Řičan Řičanským či z Řičan.³⁾

II. O Javůrku zachovaly se tyto zprávy:⁴⁾

Jindřich z Meziříče dal r. 1399 manželce Bučka z Rajce pojistiti na Javůrku 80 hr. gr. věna; Buček ze Lohoty její bratr přijal to věno a pravil, že mu postačuje. Dobeš z Meziříče jinak z Popovic (na nichž dostal věno od matky své Doroty) vzal r. 1406 do spolku svou manželku Markétu, dceru Jindřicha ze Schönwaldu, na všechny své statky a r. 1417 přijal do spolku Budiše z Budišova na dědictví své, totiž na Milešín, Vidonín a Javůrek i s jich příslušenstvím.

Marketa z Schönwaldu r. 1464 vzala do spolku svého manžela Jana staršího Bystřice z Ojnic na své dědictví, půl dědiny Javůrku a na dědiny Milešín a Vidonín, co v nich má.⁵⁾ Hned na to (r. 1464) Hynče z Kukvic pohnal Jana Bystřice z Ojnic a z Javorka ze 70 zl. dob. uherských, že Jan jsa mu rukojmí za 70 zl. těch plniti nechce. V sobotu před sv. Trojicí téhož r. 1464 Anna Muše z Rece pohnala Vaňka z Boskovic, nejvyššího komorníka desk a soudu práva zemského v Brně z 18 kop groší dobrých, že když jest držel zboží sirotčí a její, Javorek, Milošín a Vidonín rozkázáním panským, z toho jest zboží vzal 18 kop požitků, a ty řekl jí vrátiti, toho jest neučinil; též pohnala pro touže věc ze 12 kop Hoška z Žerotína. Roku 1466 půhon opakovala pro 18 kop proti Václavu, synu Vaňka z Boskovic.⁶⁾ Markéta z Schönwaldu r. 1498 prodala Javůrek s mlýnem a jiným příslušenstvím Janu Lechvickému ze Zástřízl.⁷⁾ R. 1511 obžaloval P. Blažej, farář Domášovský Jindřicha Lechnického ze Zástřízl, že mu zadržuje desátek (v ceně 11 kop groší.⁸⁾

Roku 1537 císař Ferdinand I. prodal Javůrek s lesy a mlýnem, hrad Kounice i s jeho statky Jiřímu Žabkovi z Limberku. Po něm převzal jej asi Burian Žabka, neboť r. 1555 pohnal ho farář Domášovský Marek a probošt Rajhradský Dominik z 50 kop gr., že zadržuje desátek z Javůrku k faře Domášovské patřící.⁹⁾ Vykonaatel poslední vůle Buriana Žabky z Limberku, Zdeněk Kavka z Řičan, prodal r. 1575 Javůrek se dvorem, pustým Starým Javůrkem, se štolami a desátky z nich Znatoovi z Lomnice a z Řičan, který ho spojil s Veverím.¹⁾

* * *

¹⁾ Dudík: Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern, II. 73.

²⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 349.

³⁾ Dle Wolného M. Mähren II. 1. str. 295. — Také v Čechách jsou Řičany, okresní město v kraji Pražském, v bývalém Kouřimsku, a od nich pojmenován jest rozvětvený rod pánů českých z Řičan. Měli časem i na Moravě statky: Vyzovice, Brumov, Vlachovice.

⁴⁾ Schwoy udává, že Javůrek patřil panenskému klášteru premonstráckému v Kounicích. Nenalezáme pro to tvrzení žádného dokladu.

⁵⁾ Br. Landtfl. VIII. 248, 469, 583. IX. 128, 390. XIII. 129.

⁶⁾ Lib. cit. et sent. IV. p. 103, 422, 520.

⁷⁾ Wolný M. Mähren II. 1. 296.

⁸⁾ Dudík Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern II. p. 36.

⁹⁾ Wolný K. Top. Br. D. IV. 10.

3. Potvrzení a obnovení některých svobod městečka Veverské Bytyšky 1585.

Ku prosbám obecních představených obnovil Znata z Lomnice některé svobody V. Bytyšky, již zmrtvělé to jest promlčené, avšak jen takové, které mu byly málo škodné a závadné, to jest vinný šenk krčmařský (pivný nikoliv), odúmrt, a užívání polí jak obecních tak gruntovních a k nim přidanych od Zikmunda z Ludanic panských polí a luk; nepotvrdil však výsadu, že Bytyští nemusí vyjma pouze při honech, žádných robot konati.

Zprávní list o tom daný na Řičanech r. 1585 zní:

Já Znatta z Lomnice a na Řičanech,¹⁾ pravý a dědičný pán a držitel hradu Veverí, i zboží k němu příslušejícího i s erby svými a budoucími potomky, pány a držiteli téhož hradu Veverí. Znám činím tímto listem obecně přede všemi, kdož jej čísti anebo čtený slyšeti budou, že jsou mne rychtář a konšelé z městečka mého Veverské Bytyšky, lidé moji věrní milí, na místě vsí vůbec nejednou než několikráte oustně i skrze supplikaci snažnou prosbou prosili, abych jim na jejich svobody, kteréž při témž městečku sobě dané od urozeného pána pana Zikmunda z Ludanic ten čas pána a držitele téhož hradu Veverí, měli, i na ně potvrzení od urozeného pána pana Pertulta z Lippého a na Krumlově mně jsou ukázali, list obnovil a týmž listem svým pod pečeti svou některých artikulův v témž obdarování: ut s: postavených a již pro nehlášení se k nim promlčených i zmrtvělých, zase potvrdil. Kdež pak já nemohouce takové snažné a ustavičné prosby týchž lidí chudých poddaných svých z téhož městečka Veverské Bytyšky nijak oslyšeti a zvláště znaje je k sobě vždycky náchylné i také v poslušenství a v poddanosti povolné byti, tak činím, a jim všakž toliko těchto samých artikulův v tomto listu níže položených, mně, erbům, i budoucím potomkům mým, na témž statku Veverském a užitecích jeho málo škodných a závadných, ne z nějaké povinnosti, nýbrž ze své dobré vůle a z zvláštní milosti a lásky křesťanské, kterouž k nim mám, pro budoucí mou památku a jejich v těchto časných živnostech a obchodech lepší zvolnost tímto listem a mocí jeho obnovuji a potvrzuji:

Jedno: Aby v témž městečku tíž lidé poddaní moji víno jakéžkolivěk, všakž toliko jedno, a ti sami, kteříž krěmy ke gruntům svým dědičně zapsané mají a z nich platy podle rejster důchodních dávají, hned po datum listu tohoto, na čepě mívali, a je koupíc, kdež se jim aneb od kohokoliv líbiti bude, po pořádku, jeden na druhého nenačínajíc, ani sobě v tom nepřekážejíc, šenkovali, a já nadepsaný Znatta z Lomnice s erby a budoucími potomky svými, pány a držiteli téhož hradu Veverí jim i jejich potomkům žádné překážky v tom činiti ani svých vín do téhož městečka k šenkování dávati nemám. —

Druhé: Rolí i louk jim pod plat od urozeného pána pana Zikmunda z Ludanic položených a za dědičné rozdaných, tak jakž v rejstrách důchodních i v tom obdarování téhož pana Zikmunda z Ludanic to obsírněji položeno a zapsáno jest, užívati jako svých vlastních, s grunty svými prodávati, komuž by se jim zdálo a vidělo, mají a mohou, všakž tak, aby těchž rolí a louk od gruntův svých nikam neodprodávali ani neprofrejmařovali pod žádným spůsobem, nýbrž toho všeho při těchž gruntech tak, jako i nyní, na věčné časy zanechali.

Třetí: Že tíž lidé poddaní moji z téhož městečka Veverské Bytyšky, všickni i s mlynáři, mají odúmrt vykoupnou, tak že oni i se svými potomky

¹⁾ Česká Listina v obecním archivě pergamenová dobře zachovalá s pečeti 4, které visí na hedbávných provázkách, stočených z provázků zelených a růžvobílých. Z pečeti zachovalo se pouze: půlka jedné bez nápisu a čtvrtý díl jedné se slovy czky Bartolo

mohou statky své, což jich koliv mají a míti budou, dáti, poručiti, buď za zdravého života, aneb na smrtelné posteli (všakž jsouce při zdravém rozumu i paměti, a při přítomnosti konšelův téhož městečka) komuž by se jim zdálo a vidělo, a Já nadepsaný Znatta z Lomnice, s erby i budoucími potomky svými, pány a držiteli téhož hradu Veverí, jim i jejich potomkům v tom žádné překážky činiti ani jakou odmrt po nich bráti nemám. Než toto sobě znamenitě vymínuji, jestližeby který člověk z těchž poddaných mých co komu ze statku svého pokoutně, buď za zdravého života anebo na smrtelné posteli, bez přítomnosti konšelův téhož městečka, dáti anebo poručiti chtěl, jsouc na to namluven, anebo při zdravém rozumu a paměti nebyl, — aby to jeho poručení aneb rozdávání mrtvé bylo, a průchodu žádného nemělo.

Čtvrté: Co se rolí, louk, pastvisk i lesů vobecních, k témuž městečku náležitých, tak jakž to vše v svých mezích, a hranicích vymezeno a vobhraněno mají — a toho všeho od starodávna vždycky bez překážky všech mých předkův, pánův a držitelův téhož hradu Veverí, tolikéž i mé jsou užívali, a ještě až posavad užívají, dotýče, v ty jim i jejich potomkům sahati ani co toho odjímati Já s erby a budoucími potomky svými, pány a držiteli téhož hradu Veverí, nemám a nechci pod žádným způsobem, nýbrž jich i jejich potomků při těchto všech artikulích v tomto listě položených a zapsaných, jakž toho od starodávna jsou užívali, i posavad užívají celé a neporušené Já s erby a budoucími potomky svými, pány a držiteli téhož hradu Veverí zanechati chci a mám, nyní i na časy budoucí, a věčné. Tomu na svědomí a pro lepší toho jistotu a pevnost Já nadepsaný Znatta z Lomnice pečetí svou vlastní s mým jistým dovolením a vůlí, k tomuto listu jsem přitisknouti a přivěsiti poručil a připrosil jsem urozených pánův, pána Frydrycha z Žerotína a na Židlochovicích, Jeho Milosti římského císaře, Uherského a Českého krále radu, pana Jana z Lippého a na Krumlově, Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého krále truksasa, pana Bartoloměje Vaneckyho z Jemničky a na Waldči, že jsou pečeti své podle mé k tomuto listu přitisknouti poručili, sobě i erbům svým beze škody. Jenž jest dán a psán na Řičanech v pondělí před slavnou památkou na tento svět narozením našeho Spasitele Pána Jezu Krista, letha Páně 1585.

První článek výsad Znattou obnovených jedná:

4. O právu krčmařském čili nálevu vína pořádkou ve V. Bytyšce.

Pro lepší srozumění dosahu a obsahu toho práva pojednáme o něm tuto obšírněji.

Ve Vev. Bytyšce bylo s některými grunty dědičně spojeno právo, že jich majitelé směli nalévatí víno jeden po druhém čili pořádkou; právo takové nazývalo se krémou a jeho majitel krčmařem. Jiného šenku vinného v městečku nebylo.

Vařiti pivo, pálení kořalku a nalévatí pivo, víno i kořalku na panstvích, vyhraženo bylo jich vrchnostem. Poddaným dovoleno bylo jen své víno ve svém vlastním vinohradě vypěstované prodávati a nalévatí.

Vrchnost však směla práva svá přenéstí na jiné osoby smlouvou nebo výsadou, a při nálevech buď si vyhradila, aby hostinský odbíral nápoje od ní, nebo ne. V druhém případě směl odebíratí nápoje i z cizího panství.

V Bytyšce réva nerostla, ač za starodávna snad učiněn byl pokus pěstovati ji; proto nesměli sousedé nalévatí vína, leč dostalo-li se jim takového práva od vrchnosti.

Předeslavše všeobecné ty zásady, nahlédneme do privileji Bytyšských. Zikmund z Ludanic, pán hradu Veverí, ku poddaným městyse svého ve mnohém ohledu milostivý, i tímto směrem byl štědrým. Ve správním listě svém z r. 1524 praví: „A též v tom městečku Veverské Bytyšce pán nynější i budoucí vína svého žádného ani piva dáti šenkovati nemá pod žádným způsobem, než oni krčmaři šenky své svobodné bez všelijaké překážky mají“. Šenkovali tehdy krčmaři víno i pivo. Privilej potvrdil doslovně Pertuolt z Lipého a na Krumlově r. 1557. Laskavost těchto pánů je dvojnásobná, anať dává svobodu nálevu netoliko vína nýbrž i piva a ukáže se nám býti tím cennější, uvážíme-li, že tenkrát v Bytyšce byl panský pivovar. Roku 1572 aspoň, když Znata z Lomnice a jeho manželka Magdalena z Mírova Veverské panství koupili, patřil k němu: hrad Veverí se dvorem u hradu, městys Vev. Bytyška s koaturou, s panským pivovarem, s mlýnem atd. atd.¹⁾

Znata z Lomnice, potvrzuje r. 1585 privileje městyse, byl dbalejší užitku vlastního než dřívější vrchnosti a obmezil svobodu nálevu krčmařského na víno.

Privilej ta byla ještě doslovně potvrzena od Tyffenpachů r. 1615 a 1651.

Abychom právo to náležitě vyložili, použijeme slov Znato- vých za základ svého vypravování.

1. Krčmy byly ke gruntům dědičně zapsány. To předpokládá pozemkovou knihu. Bytyští sami si ji vedli. Ztratila se. V knihách památních právních, které byvše od obce r. 1634 založeny, také už nejsou úplny, zapsáno je dvanáct změn a kupů vinného nálevu od r. 1737 do r. 1763, z nichž jde na jevo, že některé domy měly jen poloviční právo šenkovní. Když počátkem 19tého století (r. 1806) sousedé byli od vrchnosti donuceni, aby si pořídili novou řádnou knihu pozemkovou, zapsal listovní a rektor Bytyšský, Ondřej Dundáček, každému domu jeho právo v čele listu slovy „ganz- nebo halbweinschanksberechtigt“, těm pak, kteří práva neměli, poznamenal „ohne Weinschank“. V nejnovější pozemkové knize, založené r. 1887 vynechána je ta poznámka a neděje se vůbec žádná zmínka o právu nálevu. Zkrátka řečeno, pořádka od úřadů není uznána za živnost vsazenou (s grunty spojenou, radikovanou).²⁾

Kdo měl právo nálevu pořádkou, směl šenkovati také týden před a týden po každém velkém výročním trhu (o čemž pojednáváme zvláště pod názvem freyunku při jarmarcích).

Kolik domů bylo oprávněných a které? V pozemkové knize r. 1806 založené poznamenáno je 32 domů³⁾, k tomu pak ještě

¹⁾ Opis kupu svrchu uvedený.

²⁾ Radizirtes Gewerbe.

³⁾ Č. 1, 4, 6, 7, 8, 11, 39, 40, 43, 44, 45, 47, 50, 54, 68, 70, 72, 73, 79, 80, 81, 115, 117 poloviční šenk, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 129.

se musí přičítati radnice a panský dům.¹⁾ Dělením konečně práva na polovičky povstalo šenků úhrnem 38.²⁾ Tolik jich aspoň vykazuje seznam pocházející asi z r. 1851. — Nízký počet krčem u porovnání k 80 sousedským usedlostem nynějším vysvětlujeme tím, že původně v XVII. století a dříve mělo jen 35 čísel pozemky ve třech tratích gruntovních.

Že by měla radnice právo pořádky, o tom vyslovil pochybnost hospodářský ředitel Veverický Frant. Pramper v poznámkách, které ku privilegiím Bytyšským sepsal 4. ledna 1762 jako návod pro advokáta v procesu o extraroboty.³⁾ Praví: „Poddaní dle správního listu Znaty z Lomnice nalévají pořádkou víno a platí za to vrchnosti činži, opovažují se však i na radnici nalévati, což se nesmí trpěti.“ Ředitel se patrně opozdil se svým zamýšleným zákazem, neboť ještě dnes jsou v obecním archívě doklady, že pořádkou i o freyunku na radnici se nalévalo víno již roku 1671,⁴⁾ tedy 90 let dříve, než Pramper to chtěl zamezovat.

2. Slova privileje, aby Bytyští nalévali „víno jakékolivě, všakž toliko jedno“, vztahují si na jednotlivce, že totiž nesměl šenkující více druhů vína mít na čepě zároveň. Což snad čelilo proti přepychu. Obyčejně pili mladé víno. Pro pány officíry hospodářské z Veverí, když je obec častovala, kupovala lepší vína ze zámku.

Určoval-li úřad cenu vína, za kterou by smělo býti naléváno při pořádce, či směl-li krčmař cenu si určit sám, nelze zjistiti. Při freyunku (o jarmarcích), kdy mohli nalévati všickni krčmaři, musili vína za včas, to jest před počtím freyunku, dovezeného, poslati něco na radnici na košť a úřad jeho nálevní cenu určil, aby tak zamezena byla konkurence.⁵⁾ Cena vína na radnici prodáváného vždy byla od úřadu ustanovována.⁶⁾

3. Koupiti si směli krčmaři víno ne šenk kdekoliv. I v tom ohledu můžeme ukojiti zvědavost čtenářovu, odkud víno bylo voženo. Obecní účty na mnohých místech se o tom zmiňují. Od r. 1671 do 1754 uvedena jsou tato místa: Střelice, Žebětín, Bystřec, Kyničky, Bosonohy, Brno, Branice, Jundrov, Pardorf, Neslejšovice (Neslovice), Židlochovice, Syrovice, Bedrojšovice(?), Skřipice (Křepice?). Címž není vyloučena možnost, že i jiná místa oblíbená Bytyšských se těšila — arci ne pro jakost, nýbrž pro láci vína a blízkost dovozu.

4. Šenk byl provozován po pořádku tak, aby jeden na druhého nenačínal a jeden druhému v tom nepřekážel. Kdo se proti tomu pořádku provinil, býval trestán. Tak

¹⁾ Č. 51 a 71.

²⁾ Ku předešlým ještě č. 10, 48, 96, 132, z nichž 48 a 96 výslovně poloviční.

³⁾ Vev. registratura.

⁴⁾ Obecní účty.

⁵⁾ Knihy památní právní str. 122.

⁶⁾ Obecní účty na více místech.

čteme v knihách památních právních ke dni 21. října 1640. „Stalo se nedorozumění mezi Ondřejem Zandálkem a Matoušem Andrlou, sousedy městečka V. Bytyšky. Matouš Andrle měl víno na šenku; Zandálek byl k němu s některými osobami ouředními a písařem vyslán, aby jemu to víno spečetěno bylo, že víno přes poručení a vůli ouřadů šenkoval. Tedy jest týž Matouš Andrle Ondřeje Zandálka pohaněl, že kdyby sousedé chtěli, že by jeho dávno v městečku netrpěli.“ — K 15. listopadu 1679 zaznamenáno jest tamže snešení celé obce: „Kterak se Martin Ježek v to opovážil a 3 nádobky vína na šenk přivezl, totiž dvě čtyřvěderky a 1 dvouvěderku. Takové víno jemu staveno bylo a vedle žádosti jemu to tenkrát passirováno. Aby se pak toho budoucně ne on ale žádný jiný na časy věčné nedopouštěl, to zamezeno.“ — Nemusí-li se dle znění svého tyto zápisy vztahovati nutně na pořádku, máme jiné snešení obce ze dne 21. listopadu 1759., které mluví jasněji. Zní: „Stala se domluva mezi ouřadem a sousedy pány krčmaři, že kdyby jeden neb druhý, který víno ve sklepě má a freyung ani pořádek na něm nebyl, jeden máz vyšenkoval anebo z domu dal, tehdy jeden moravský tolar za ten máz vína pokuty dáti musí, jehož (tolaru) půl dostati má udavač, půl páni krčmaři“ atd. Pod 36 podepsanými krčmaři je ještě dodatek: „Kdyby jeden neb druhý pan krčmař víno přivézt měl, an na něm pořádek nebyl, a šenkoval, tehdy takové víno zabaveno býti má.“

Hájil-li právo své krčmař proti krčmaři, střežili je všichni tím bedlivěji proti neoprávněným vetřelcům. I faráře Wolfa, s kterým vedli různé spory, zažalovali pro porušování živností svých. Když totiž dne 2. dubna r. 1761 odbývána byla v Bytyšce kommisie ohledně kostelních pozemků, stěžovali si občané na faráře Wolfa, že prodává víno dle míry (maasweise) a tak poškozují jejich právo nálevní, které mají správním listem zaručené, nehledě ani k tomu, že farář neplatí kontribuce a potravní daně jako oni, a že se nalévání nesrovnává s důstojností stavu kněžského. — Po našem soudě jednalo se tu o nahodilé přenechání dobrého starého vína pro nemocné; neboť jak jsme již podotkli, krčmaři mívali na čepě víno mladé i ledabylé.

5. Zákaz, aby jeden na druhého nenačínal předpokládá, že každý krčmař při pořádce směl vynalévati jisté množství vína. To bylo určeno na jednu bečku desítivěderku. Kdo měl jen půl šenku, obmezen byl na pět věder. Při freyunkách vyšenkoval, kdo co mohl.

6. Mnoho-li asi vína vynalévala pořádka za jeden rok, čili kolikrát obešla kruh domů oprávněných či „výsadních“, jak jim také někdy říkali? Extractus z ob. účtů za dobu od 1. července 1765 do 1. července 1766 vypočítává 12 beček, tedy 120 věder za jeden rok. Výtah z denníku potravní daně za

¹⁾ V obecním archivu.

vojenský rok 1837 obsahuje (po odrážce asi 65 věder na freyunky) jen 87 věder 20 mázů. V prvním případě by tedy došla pořádka na jeden ze 36 oprávněných domů — za tři leta jednou, v druhém dokonce za čtyry leta jednou! Tomu však nebylo tak, neboť některá čísla nalévala dobrovolně menší počet věder, jiná pořádky ani nedržela, nalévající jen o freyunkách, některá vůbec šenkem se nezabývala. Tak stávalo se, že na ty, kteří práva svého se nevzdávali, majíce do obchodu chuti a peněz, pořádky častěji než za tři leta, mnohdy i třikráte za jeden rok se dočkali, jako na příklad r. 1765—1766. — V obecních účtech z r. 1784 čteme, že není užitek z vína žádný do příjmů vzat, poněvadž „pořádek“ toho roku po rathauz ještě neobešel. Snad tomu tak skutečně bylo, snad ne. Neboť pánům ouřadům býval propuštěn každoročně užitek z jedné bečky — a ten nikdy do rubriky „Vydání“ nebrali.¹⁾ Mělo by tedy vlastně v účtech za r. 1784 snad státi, že pořádka rathauzská byla úřadu ponechána — jednou? — dvakrát? —?

7. S množstvím vína jak o pořádku tak o freyunkách nalévaného souvisí cena krčmy. R. 1727 dne 2. února byla jedna prodána a přenesena z gruntu na grunt za hotových 14 zlatých rýnských.²⁾ Cenu tehdejších peněz přibližně poznáme dle kupní ceny přírodnin: bečka vína mladého stála 30 zl., míra ovsa 30 kr. čili půl zlatého, cent sena 30 kr., máz piva 1½ kr., vína 3 kr., kachna 9 kr., pár kuřat 7 kr., sele 18 kr., libra škopového nebo hovězího masa 3 kr., libra čerstvého másla 12 kr.³⁾ Můžeme tedy tehdejších 14 zl. přirovnati asi 50 zl. rak. č. nynější doby. — R. 1737 prodána byla krčma za dva kousky polí, na Bytyškách pod půl míry a na Nivách, kteréž kousky dnes mají cenu 350 zl. (tehdy arci ne) byla však po 12 letech za ty kousky zase vrácena.⁴⁾ — Radnice mívala z krčmy ročního užitku průměrně asi 30 zl. — r. 1727 dokonce 64 zl. 2 kr., soukromník však nikdy tolik nevynaléval o freyunkách, jako radnický hostinský. — Jiných pomůcek k určení ceny krčmy ze starších dob nemáme.

5. Jak se majitelé Veverí vystřídali?

Magdalena z Mírova, manželka Znaty z Lomnice a na Řičanech, zemřela r. 1583 a pochována jest v Řičanech, jak zvěstoval její náhrobní kámen, jenž dle kostelního inventáře Řičanského z r. 1804 měl následující nápis: Leta Páně 1583 v sobotu před nedělí provodní (1. po velikonoci čili bílou) umřela jest urozená paní paní Mandalena Walecká z Mírova a na Řičanech a pochována jest na tomto místě: jejížto duši Pán Bůh rač milostiv býti.

¹⁾ Knihy památní právní str. 57 ke dni 24. června 1660.

²⁾ Tamže str. 254.

³⁾ Obecní účty.

⁴⁾ Knihy památní právní st. 284—5.

Dle smlouvy uzavřené roku 1585 mezi Znatou a Tasem z Lomnice měl Tas, kdyby Znata zemřel bez potomků, děditi po Znatovi hrad Veverí, tvrz Řičany a dědinu Javůrek i s příslušenstvím; naproti tomu však Znata po Tasovi děditi hrad Jemnický.

Znata bezdětek zemřel a tak byl Tas z Lomnice pánem na Jemnici, hradě Veverí s Řičanami atd., nad to také na Velkých Němčicích a Jaroměřicích. S manželkou Alžbětou z Lipého měl dceru Kateřinu, kterou pojal za manželku Zikmund svobodný pán z Tyffenpachu. Tyffenpach od manželky Kateřiny, která byla po rodičích všecken svrchu vyjmenovaný majetek zdědila, koupil za 220.000 zl. mor. všechno a tudíž i hrad Veverí s Řičanami a příslušenstvím.¹⁾ Veverí s Řičanami si podržel, ostatní od ní převzatá panství do roku 1617 zase prodal.²⁾

¹⁾ Wolny, M. Mähren B. II. 1. 292. Co do příbuzenství svrchu uvedených pánů, podává nám zprávy vysvědčení z r. 1618, které vydal Zikmund z Tyffenpachu svému kuchaři, Janu Košílkovi z Čestína, jež jsouc listina pergamenová, zachovalo se v ob. archivu V.-Bytyšském. Zníť:

Já Zygkmundt, svobodný pán z Tyffenpachu, na Dolním a Horním Mayerhoffě, Dyrnholci a hradě Veverí, jeho milosti arciknížete Maximiliána nejstaršího rakouského komorník, známo činím tímto listem obecně přede všemi a zvláště tu, kdež náleží, že jest Jan Košílka z Čestína, jak u dobrých pamětí urozeného pana Tasa Mezeříckého z Lomnice, onen čas na Jemnici, Jaroměřicích, hradě Veverí a Velkých Němčicích, jeho milosti c. k. římského rady a nejvyššího sudího markrabství moravského, tak urozené paní paní Alžbětě z Lippého, paní manželce páně, jakožto vlastnímu otci a paní matce mé nejmilejší manželky, urozené paní paní Kateřiny Tyffenpachové, rozené Mezeřícké z Lomnice, již také dobré paměti, i mně po jich smrti, do třiceti let pořád sběhlých jak za mládence tak kuchaře sloužil a vyslouživ ten čas, jsa věkem starým sešlý, měza odpravení jako i vysvědčení o poctivém chování chtěje se mezi přátely své vypraviti, se vši ponížeností prosil. — Kdež prohlídaje k jeho sešlému věku, jako i k takové snížené prosbě nakloněn jsa, tak činím, a nemoha ho mimo vůli jeho dýle zdržovati, z takové služby jej propouštěje tímto vysvědčení dávám, že jest se po ten všecken čas, jakž mi od správcův pánů předků mých zpráva dána i také samému povědomo jest, vždyckny věrně, ctně a náležitě choval povinnost svou poslušně vykonávaje, nic takového, což by pověsti jeho na škodu a újmu bylo, po sobě nepozůstavil. — A protož z tej příčiny k Vaším Milostem a Vám i jednomu každému se se pro takové dlouhé a věrné služby za ním přimlouvaje přátelsky žádám, kdežby se koliv nadepsaný Jan Košílka z Čestína mezi Vaše Milosti a Vás zahodil, buď služby potřeboval, neb se osaditi chtěje živnost svou provoditi minil, že jej laskavě přijíti a všelijak ve všem náležitém (pro mé se toho Va. M. a Vám v podobné příčině dobrým přátelstvím volné odsloužení a odměnění) fedrovati ráčíte a budete. — Toho na jistotu pečet svou vlastní s podpisem ruky, svým jistým vědomím a vůli k tomuto listu svému jsem přitisknouti poručil. Jehož datum na Dyrnholci ten čtvrtek před sv. Duchem l. P. 1618 počítajíc.

Zyg m u n d t Tyffenpach m. p.

²⁾ Notizen-Blatt 1876 Nro 10.

Zikmund z Teufenbachu a na Mayerhofě, 1609—1637 pán na Veverí.

Kolébka bohaté rodiny svobodných pánů z Teufenbachu stála ve Štýrsku, kde lze ji stopovati už od 11. století; Moravě náležela pouze 70 let, avšak zaujala v ní významné postavení a zachovala trvalou čestnou památku.¹⁾

Roku 1583 c. k. válečný rada, vrchní zbrojmistr, Krištof svobodný pán z Teufenbachu, general chorvatsko-slavonské Hranice, koupil od Jiřího Hartmanna z Liechtenštejnu na Moravě zámek a městečko Drnoholec s vesnicemi Neusiedlem, Gutenfeldem, Přerovem, Fröllersdorfem a s jinými šesti vesnicemi, tehdy již pustými. Krištof už r. 1577 obdržel moravské krajanství a 1582 byl přijat na Moravě do stavu panského. Koupiv Drnoholec, ihned znovu vystavěl sešlý a zapadlý zámek tamější a to tak pevně, že r. 1619 císařským a r. 1645 švédským vojákům odolal; také opravil celé městečko. Rok na to, 1584, přivedl do jmenovaných vesnic Gutenfeldu, Přerova a Fröllersdorfu osadníky z chorvatsko-slavonského Pomezí, kteří stále ohrožováni byli nebezpečím Turků. Podnět stal se k tomu morem, jímž panství Drnoholecké nemálo bylo spustlo: vesnice ztratili své obyvatele a v okolí domácího lidu byl nedostatek. Chorváti tvoříce ostrov mezi Němci okolními, zachovali podnes svůj kraj, řeč i mravy, ač německy umí skoro všichni, zejména muži.²⁾

Krištof zemřel v Praze r. 1598 zanechav tři syny: Rudolfa, Zikmunda a Bedřicha a tři dcery, z nichž nejmladší Zuzana provdána byla za Víta Jindřicha hraběte z Thurnu na Vlasaticích (Wostiz),³⁾ Barbora za Hanuše Bernarda z Fünfkirchenů a Marie za pána z Prösniku.⁴⁾ Jak Krištof, byly i jeho děti protestanty.

Nejstarší syn Rudolf, jenž dosáhl nejvyšších vojenských hodností a nejvyššího řádu zlatého rouna, stoupl v šlépěje svého otce, jehož byl hoden v každém ohledu. O něm bude nám obšírněji mluvit níže (při r. 1637 a násl.)

Druhý syn Zikmund převzal po otci Drnoholec. Byl bohatý a půjčoval i císaři Rudolfovi buď sám, buď se svými bratry veliké summy peněz. První jeho manželkou, jak jsme již řekli

¹⁾ Christian d'Elvert: „Die Freiherren von Teufenbach und ihre Stiftung“ viz Notizenblatt 1876. Nr. 10, 11. — Schriften der historisch-statistischen Section etc. B. I., XVI., XVII., XXII., XXIII. zvláště v nich: Christian d'Elvert Beiträge zur Geschichte Mährens im 17. Jahrhunderte. — V. Brandl, Urkundenbuch der Familie Teufenbach, Brünn 1867.

²⁾ Herben Jan v Časopise Matice Moravské: „Tři chorvatské osady na Moravě 1882 r. XIV. str. 1—25

³⁾ Thurnova sestra Bianka Plyxena měla za manžela Rombalda hraběte z Collalta. Jiná Zuzana, dcera Otty z Teufenbachu, byla manželkou Jindřicha Matěje, hraběte z Thurnu, vůdce českého povstání.

⁴⁾ Notizen-Blatt 1876 Nr. 10 S. 80. Barbora zemřela s nejmladším svým synem r. 1620 a byli oba pochováni v kapli sv. Mořice nedaleko kostela sv. Jakuba v Brně; když kaple byl r. 1887 sbořena, aby tam byla vystavěna dívčí škola a rozšířena ulice, přeneseny pozůstatky obou na centrální hřbitov, Viz „Brünn's Kirchliche Kunstdenkmale“ v. Moriz Trapp. Brünn 1888.

byla Kateřina Meziřícká z Lomnice, a od ní koupil za 220.000 zl. mor. r. 1609 moravská panství a statky Jemnici, Jaroměřice, Ratibořice, Velké Němčice, Veverí a Říčany, prodal však r. 1612 Jaroměřice, 1617 Jemnici a Ratibořice a r. 1618 za 67.000 zl. Velké Němčice s Popicemi, začez přikoupil k Drnholci městečko Dolní Dunajovice s Bratelsbrunem a rybníkem Vrkočem v ceně 57.000 zl.

Druhou manželkou Zikmundovou stala se asi roku 1617 Bohunka [Božena, Beatrix], starší dcera výtečného hejtmana moravského Karla z Žerotína, vdova po Hynku z Vrbna, který byl 10. února 1614 zemřel. Bohunka s Hynkem měla děti, se Zikmundem nikoliv.¹⁾

Povstání nekatolických stavů českých a moravských proti Ferdinandu II. r. 1619 rozštěpilo rodinu Teufenbachů. Kdežto Rudolf zůstal císaři věren, přidali se Zikmund a Bedřich ku povstalcům. Zikmund tou měrou protestantskému vyznání byl oddán, že r. 1613 je zavedl v Jaroměřicích, a r. 1616 se vyjádřil, že na svých statcích katolického faráře nestrpí, a také ve svém domě v Olomouci „pravé slovo Boží dal hlásiti evangelickým kazatelem“, začez mu městská rada dům zabavila. R. 1619 zvolen byl s jinými na zemském sněmu za defensora čili obhájce země proti Ferdinandu, ručil za stavovské půjčky na vedení odboje, a r. 1620 byl jedním ze stavovských vyslanců, kteří uzavřeli spolek zemí koruny české proti Ferdinandovi. Také koupil za 20.000 zl. od moravských stavů statek Domašov s Ostrovačicemi a dědinami k němu příslušnými; stavové totiž Rajhradský klášter — jako i jiné — zrušili a majetek jeho zabavili a rozprodali.

Když bylo povstání bitvou na Bílé Hoře 8. listopadu 1620, při níž se Rudolf na straně císařských vyznamenal, utlačeno a Morava podrobena, Zikmund sice byl odsouzen k smrti a ku ztrátě svých statků — tedy i Veverí a Říčan — obdržel však na přímlovu Karla z Žerotína, jenž byl Ferdinandu zůstal věren, milost i se svým švakrem Vítem Jindřichem a jeho bratrem Jakubem hrabaty z Thurnu, ač tvrdil, že milosti nepotřebuje, jelikož prý se ničím proti císaři neprovinil. Od té doby veřejných záležitostí se stranil, přes to však s velikým účastenstvím stopoval události své doby, jak to dosvědčuje pozůstalá po něm sbírka mnohých pojednání a novin, které toho času byly vyšly. Nejvíce se zdržoval na Drnholci, kde jeho manželka Bohunka vzácný kruh šlechtických paní kolem sebe shromažďovala. Do Říčan a na Veverí občas také dojížděli. Roku 1627 bezpochyby stal se katolíkem, aby nemusil svých statků na Moravě prodati a do ciziny se stěhovati, jak bylo všem nekatolíkům od Ferdinanda II. tehdy nařízeno.

Zikmund bezdětek zemřel r. 1637 a poručil své statky Drnholec, Veverí a Říčany bratru Rudolfovi. Statek Domašovský

¹⁾ Carl von Zierotin und seine Zeit, 1564—1615, von Peter Ritter von Chlumecky. Brünn 1862, I. Band, S. 165. 835.

si klášter Rajhradský po přemoženém povstání vyplatil částečně už r. 1620, docela teprv r. 1625.¹⁾

Bratru Bedřichovi nemohl ničeho poručiti, protože už dávno nebylo ho mezi živými. Bedřich narodil se r. 1585. Ve sporech vedených mezi císařem Rudolfem a jeho bratrem Matyášem přidal se rozhodně k Matyáši, stal se r. 1611 spoluvůdcem vojska proti Rudolfu táhnoucího, pak komorníkem Matyášovým, jenž jej pro jeho udatnost 27letého pasoval i na rytíře; r. 1618 dopisoval si se švakrem Karlem z Žerotína, byl však už tehdy churav na nohy. V povstání proti císaři Ferdinandovi II. vystupoval mnohem činněji než Zikmund. Byltě považován vedle 3 jiných za hlavního vůdce povstalců na Moravě, kteří směli přibírat zemské defensory čili obhájce země; půjčil zemi peníze na placení vojska; podporoval všemožným způsobem odboj; byl spolukomisářem do Uher poslaným k uzavření spolku s Uhry; když Albrecht z Waldšteina odpadl od mor. stavů a zemskou kasu do Vídně odvezl, převzal s Velenem z Žerotína vůdcovství vojska moravského; porazil dvakráte vojsko císařské pod Dempierem, byl přítomen korunovací Bedřicha Falckého na krále českého (4. listopadu 1619) a při dobytí Mikulova nadělal kardinálu Dietrichsteinovi na jeho zámku veliké škody. Za své služby obdržel od stavů povstaleckých statky Olomouckého biskupství Vyškov a Pustiměř. Zdraví jeho však bylo zničeno. Dnou neb mrtvicí ochromeny byly mu obě nohy. Jel do lázní Pefferských ve Švýcarsku, aby se tam léčil. Sotva však tu s lékařem a 12 sluhy ztrávil několik dní, byl jat a vydán císařským (ještě před bitvou na Bílé Hoře) a pak 27. května 1721 v Innemostí na náměstí na připraveném k tomu lešení, kam jej zanesli na lenošce, an choditi nemohl, mečem stát, když byl s židle povstal, sám se obnažil a odmítnuv duchovní potěchu a pomodliv se, hlavu katovi podal.

Císař Ferdinand o popravě nevěděl, a byl by Bedřichovi zajisté udělil milost, jako všem ostatním pánům-povstalcům. Vždyť jen on jediný byl popraven a pak r. 1633, tedy mnohem později vrchní dvorní sudí Václav Bítovský z Bítova, ukrutný trýznitel bl. Jana Sarkandra.

1. Duchovní správa ve Vev. Bytyšce 1609—1637

za Zikmunda z Teufenbachu zůstala nekatolickou. Zikmund, jak jsme už řekli, byl rozhodným odpůrcem katolické víry. A i když se později (asi 1627) k víře otců svých, k víře katolické navrátil, zdá se, že co do poddaných zůstal netečným, nedbaje toho, aby i je od bludů odvrátil.

O pikhartských duchovních můžeme toto uvést.¹⁾ R. 1608 působil ve Vev. Bytyšce kněz A h r a h a m i u s. R. 1619 Gabriel (jiní píší Michael). Za něho farní budovu počali stavěti na místě, na němž nyní stojí, sbořivše dva domky. Směrem k městečku stála chalupa kovářova. Následoval r. 1620 kněz Daniel.

Za něho dostavěna byla farní budova, jak lze souditi z následující listiny:

Vypůjčeno od Vondry Turka, mlynáře těch časů, když se z poručení jeho Milosti pána Zikmunda z Tyffenbachu fara nová v městysi Bytyšce Veverské stavěla, kamene zdícího 12 sáhů. A poněvadž se jemu zase takového kamene neplatilo, jemu se za ně za každý sáh, tak jak se obyčejně Sovovi zedníku od nalamování každého sáhu platívá, zaplatiti má.

Actum z Řičan 21. dubna 1622. Jakub Fetrle, úředník na Řičanech.

¹⁾ Dr. B. Dudík: Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern II. B. S. 138, 152

²⁾ Liber parochialis Ecclesiae Aichhorno-Bitischcensis (kniha farního kostela Vev.-Bytyšského, kterou budeme zkrátka citovati Lpe.) 203—205 Wolný, K. Top. Br. D. I. 297.

Pak z této potvrzenky:

Vzato od Tomáše mlynáře pod Javorkem odkorků na podlahu na faru
Bytyšskou 2 kopy 12 kusů, po 2 d. činí 1 zl. 7 g. 5 d.
Actum 30. července 1620. Jakub Fetrle.

Nepatrné ty listiny jsou i tím zajímavý, že zachovaly jméno
úředníka Jak. Fetrle.

Dále je kněz Jan uveden v knize farního kostela k r. 1622.
Stopy jeho nalazáme i jinde: Soused Albrecht Jan v testamentě
z r. 1623 nařizuje, aby knězi Janovi dány byly za 2 míry ovsa
2 míry žita, pak mu poručí knihy své, které tam u něho má.
Soused Kříž roku 1624 poručil knězi Janovi jedny dobré včely
z té příčiny, aby ho vyprovodil, kdyby ho Pán Bůh povolati ráčil.

Bronzový řetizek středověký s přívěsky
nalezený pod Veverčím.¹⁾

Popis na str. 18.

Oba ti sousedé pamatovali také na záduší sv. Jakuba.
Albrecht poručil k záduší 10 zl., Kříž na chrám Páně 5 kop
(a tyto byly r. 1629 splaceny).

Kříž, jenž měl dvě truhle u matky Boží v kostele blíž
Veverčím (snad byl hrobařem) s všelijakými šaty, poručil „druhou
motyku k záduší Matky Boží“ (na kopání hrobů); a k záduší

¹⁾ Zapůjčeno od c. k. centralní komise k vypátrání a zachování umě-
leckých a dějepisných památek ve Vídni.

Lažanskému 1000 šindelů, které u Matěje Sovy v Lažánkách uloženy byly.¹⁾

Po něm znám je k roku 1628 kněz Jiřík.

Teprv 1. června 1633 investován byl katolický farář Rosický, Jan Sadlický zároveň i na Veverskou Bytyšku a Řičany. Ustanovení to však nemělo pro pokatoličení V. Bytyšky a Řičan, od Rosic vzdálených, žádoucího výsledku, protože nebyl farář žádnou missií v působení svém podporován. I udrželi se pastoři ve V. Bytyšce ještě několik let. Roku 1636 aspoň ještě tam byl kněz Petr.

¹⁾ Prohlédli jsme mnoho posledních vůlí rolníků, avšak žádná nebyla tak důkladná, jako kšaft souseda Kříže z Vev. Bytyšky z r. 1624, an vypisuje nejen majetek nemovitý, nýbrž také movitý dopodrobna až do těch luší, motyk a hnojných videl.

Jelikož vypočítáváním všech předmětů hospodářských a domácích zobrazuje dokonale zařízení gruntu sousedského své doby, uvádíme ho tu doslovně:

„† Ve jménu Svaté a Blahoslavené Trojice. Amen.

Já Kříž, soused a obyvatel v měst. Bytyšce Veverské, ležíc v nemoci těžké a v spravedlivém trestání Božím zůstává; nevěda, kdy a v kterou hodinu P. Bůh mě z tohoto bídneho oudolí povolati ráčí, umínil jsem zřízení o statečku svém chudém, kterého i mně P. Bůh propůjčiti ráčil, učiniti, tak, aby potomně o to mezi dítkami a přátely mými nějaké nesnáze nepovstaly. Dožádal jsem si k tomu opatrných pánův: purkmistra a starších městyse Bytyšky Veverské, jmenovitě osob těchto: Petra Smejkal, Ondřeje Smrčky, Vondry Kováře, Kašpara Červenky, Matěje Kubového a Jana Kotka, před nimižto jsouc paměti dobré a rozumu zdravého, oznámil a zřídil jsem takto:

„Předně a nejprve duši svou Pánu Bohu poručím.“ Nechtěje pak dluhův svých, kterýmiž jsem lidem povinen, zamlčeti, oznamuji, že žádných není. Mně dlužní jsou: Vohrabal pšenice půl měrice, Strachon mi dlužen 2 kopy bez ortu (r. 1629. dne 27. Martii dal 2 kopy) a panský Mlynář dlužen mi půl rýnského.

Prodal jsem grunt v dědině Lažánkách Matějovi Sovovi za tu sumu, zač jsem jej sám měl, k tomu jsem mu připrodal 3 měř. žita, 1 měř. pšenice, 1 čt. viky, 1 čt. semence, 10 měřic ovsu, vůz dobrý a 1 koně; zavdati má mi: 30 kop. v nové 10 kop má mi položit, o sv. Václavě 10 kop, ostatek pak, než se rok sejde. Z těch předních 10 kop poručím 5 kop úřadu za práci a písaři aby z toho zaplatili, a druhých pět kop na chrám P. poručím (dáno 1629). Potomně těch zůstávajících 20 kop poručím šťastnému bratru svému, aby syna mého Jiříka k sobě vzal, ochránil a opatroval a k dobrému vedl do vějrostu a do vůle vrchnosti, pod kterouž v sirobě zůstává.

Což pak více pozůstává na tom gruntě v Lažánkách, to na dítky mé, totiž Maruši a Jiříka poručím na rovný díl.

Co se tkne spravedlnosti, kterouž po otci svém na gruntě Braničkově míti mám, a díl na mě spolu s bratřími mými jaký přijde, to všecko dítkám mým na rovný díl poručím.

Kola 2 přední okovaná a voj neokovaný, ten poručím bratru svému Tomášovi do Maršova. Grunt, na kterémž jsem, aby se prodal, jakby se kupec natrefil, k němu přidávám půl vozu, jedno kolo přední a druhé zadní, nádobí orné, které prve bylo, radlice, plech, brány jedny, krávu 1, koně 1.

Co se obilí, které v stodole zůstává, dotýče, co by ho po zasetí role zůstalo, to poručím bábě a děvčeti, které zůstává tu, aby na vyživení měly a z toho platy, které častokráte přicházejí, aby placeny byly. Co se pak dotýče spravedlnosti, kteráž mně po manželce mé na tomto gruntě přináleží, to dítkám svým tolikéž poručím. Těch 2 telat, ty poručím dcerce své, aby

2. Duchovní správa v Žebětíně od 1606 do 1633.

Od r. 1562 do r. 1606 nemáme o ní žádných zpráv. Roku 1606 tamější farář Simon Šimonides u kardinala Františka z Dietrichsteinu žaloval Jana Munka z Ivančic pro zadržování desátku z jistého pozemku a pro tupení katolické víry, načež kardinal Munku napomenul a jemu pohrozil trestem, kdyby se to mělo opakovati.¹⁾ Šimonides dostal se do Střelic. Jak patrně, udržela se v Žebětíně převahou katolická víra.

Po roce měl faru Jakub Drasovius, musil r. 1608 opět žalovati pro zadržení desátku a chtěl převzít od sv. Jiří 1612 administraci fary Velko-Meziríčské, kterou mu děkan tamější nabízel, což však kardinal nedovolil. Jak dlouho v Žebětíně zůstal a měl-li jakého bezprostředního nástupce, nevíme.²⁾ R. 1633 byl kostel Žebětínský filiálkou kostela Komínského (viz

bratr můj v Maršově je k sobě přijal a jí je opatroval. Kráva jedna, kteráž pozůstává, ta aby se prodala a z ní aby se pacholku služba, totiž 3 $\frac{1}{2}$ kopy, nové boty a klobouk zaplatilo, děvečce tolikéž od téže krávy podle náležitosti aby se zaplatilo, též jejímu otci na touž službu dáno půl měrice pšenice.

Co se tkne některých věcí, které při domě zůstávají, jako vlna, sitky a železí některé, ty aby se prodaly a dávky nebo platy všelijaké z toho aby se spravovaly. Co se včel dotýče, těch jest mojich vlastních 27; z těch poroučím předně knězi Janovi jedny dobré včely, z té příčiny, aby mě vyprovodil, kdyby mě P. Bůh povolati ráčil z tohoto světa, potom poroučím Blažkovi v Lažánkách roj, který se ten rok rojil, ty aby mu taky byly vydány. Ostatek pak dvacaterý patery všechny poroučím bratřím svým, každému polovici, aby jich až do výrostu dítek mých užívali. Co se tkne desek, těch asi půl kopy jest, ty aby se prodaly a peníze na rovný díl na dítky mé aby se obrátily; též javorových jest 5, ty aby se také prodaly a dítkám mým na rovný díl aby se to obrátilo. Dále co se dotýče šatů peřinných, těch jest 4 kusy, ty poroučím dcerce své, zatím do výrostu jejího aby se do rathauzu zaopatřily — co se tkne dvou truhel, které u matky Boží v kostele mám, v nichž šatů všelijakých mám, ty tolikéž dcerce své poroučím. Co se tkne chodících šatů mých, předně kabát poroučím Tomšovi, bratru svému, ten jest soukený; soukno myší barvy, kterého je 1 $\frac{1}{2}$ lokte, to poroučím Jiříkovi synu svému, též župici myšího soukna poroučím synu mému. Dále mám 10 kladek jedlových na mokře, ty aby se prodaly, a které jsou při domě, ty aby při domě zanechány byly.

Rezačka ta aby zůstávala při domu i s kosou. Než co se tkne kos, travné 2, hrabičné 2, ty poroučím bratřím svým. Sekeru jednu kladnou poroučím k domu, zbroj, kteráž přináleží k domu, plechy tolikéž, závěrka železná jest, to gruntu zanechávám. Dva řetězy své poroučím i se závěrkou a heverem Tomšovi, bratru svému. Tolikéž jednu motyku gruntu poroučím a druhou motyku poroučím k záduší Matce Boží a druhé motyky 2 poroučím Tomšovi, bratru svému. Houžev železnou jednu poroučím Tomšovi, bratru svému, a druhou při domě zanechávám. Lušně 4, vidle hnojné, což jest jich, vidle senné jedny, řebřiny dvoje, to všechno při gruntu zanechávám.

Latí, kteréž ještě zůstávají u Sovy v Lažánkách 1 $\frac{1}{2}$ kopy jedlových tesaných; 2000 kolí jedlového ty poroučím úřadu Bytyšskému, aby je vy-zdvihnouti mohli. Dále 1000 šindele, který zůstává u téhož Matěje Sovy, ten poroučím k záduší Lažanskému.

Po vyřízení té věci, nevěda již co činiti, Pánu Bohu se poroučím a pana purkmistra a starších prosím, že nad tímto posledním nařízením mým ruku ochrannou držeti budou. S tím k svému věčnému a neskonalemu přibytku ve jménu Svaté Blahoslavené Trojice беру se. Amen.“

Psáno v neděli po sv. Duchu l. 1624.

¹⁾ O rodu Munků z Ivančic pojednává Christian d'Elvert v Notizen-Blatt der histor.-stat. Section atd. R. 1876 č. 6.

²⁾ Cínové svícny kostela Žebětínského mají na sobě vyryto: „Žebětín 1620“.

níže k r. 1633) a od r. 1710 Bystreckého až do r. 1787, kdy založena tam samostatná lokalie.¹⁾ Kde stará fara (před r. 1633) stávala, říkalo se až na naše doby „na fare“; nyní tam jsou vystavěny domky č. 160—161.²⁾

3. Znovuurčení svobod a břemen občanů Vev.-Bytyšských r. 1615.

Jako dřívější pány Veverí, prosili sousedé Vev.-Bytyští Zikmunda z Teufenbachu, aby jim svobody jejich potvrdil, po případě rozmnožil. Vyjednávali zajisté delší dobu písemně i ústně se Zikmundem hlavně o zmírnění robot je tížících. Za Zikmunda z Ludanic a Pertuolta z Lipého robot žádných nekonali, leč při honech; Znata z Lomnice ve správním listě o robotách ničeho neustanovil — musili je tudíž sousedé dle libovůle panských úředníků u značné míře vybývati.

Zikmund z Teufenbachu potvrdil právo krčmařské bez umenšení; při odúmrti vyhradil si nápad na statky po sběhlých a nedobře zachovalých sirotcích; ponechal sousedům svobodné užívání pozemků gruntovních i jiných od Zikmunda z Ludanic k nim přidaných panských, jakož i pozemků obecních, jen určil pro obecní les zachovávání jistého pořádku pod trestem 10 zl. mor.; co do robot vypočetl v osmi odstavcích dopodrobna, k čemu sousedé v budoucnosti budou zavázáni. — Správní ten list co do robot velmi jest důležitý, neboť se jím sousedé později přechořasto a to vítězně bránili proti zvyšování robotních povinností. Zní následovně:

Já Zikmund³⁾ svobodný pán z Tyffenpachu na Horním a Dolním Mayerhoffě, Jemnici, Dyrnholci, Velkých Němčicích a Řičanech, pravý a dědičný pán hradu Veverí a zboží k němu příslušejícího i s erby svými a budoucími potomky, pány a držiteli téhož hradu Veverí — známý činím tímto listem vůbec přede všemi, kdož jej čísti anebo čtoucí slyšeti budou — že jsou mě rychtář a starší z městečka mého Veverské Bytyšky, lidé moji věrní milí, na místě vsí obce, nejednou než několikráte, oustně i skrz supplikaci, snažnou prosbou prosili, abych jim na jejich svobody, kteréž při témž městečku sobě od urozeného pána Zikmunda z Ludanic, ten čas pána a držitele téhož hradu Veverí, dané měly, a i na ně potvrzení od urozených pánů Pertholta z Lippého a na Krumlově a pána pana Znaty z Lomnice a na Řičanech mně jsou kázali, list obnovil a týmž listem svým pod pečetí svou některých artikulův m témž obdarování ut supra postavených a již pro nehlášení se k nim proaulčených i zmrtvělých, zase potvrdil. — Kdež já nemohouce takové snažné v ustavičné prosby týchž lidí poddaných svých z téhož městečka Veverské Bytyšky oslyšeti, a zvláště znajíc je k sobě vždycky náchylné, i také v poslušenství a poddanosti povolné býti, tak činím. — A jim však toliko těch samých artikulův mně, erbům i budoucím potomkům mým na témž statku Veverském a v užitcích jeho málo škodných a závadných, ne z nějaké povinnosti, nýbrž z své dobré vůle a zvláštní milosti a lásky křesťanské, kterouž

¹⁾ Wolný K. Top. B. D. I. 243.

²⁾ Dle zprávy faráře Žebětínského Jana Komoráda z r. 1889.

³⁾ Listina v ob. archivě pergamenová s pěti jako 4 krejcarák velkými pečetěmi, zavěšenými na pergamenových proužkách; listina je poněkud porušená v levém přehybu. Jedna pečeť schází, druhá je nečitelná, třetí má nápis kolem: Veit Hainrich, Graff vom Thurm; čtvrtá: Petr Hechmberg ze Želetic (s bývalí hlavou ve znaku).

k nim mám, pro budoucí památku a jejich v těchto časných živnostech a obchodech, lepší zvolnost týmž lidem mým z městečka V. Bytyšky i budoucím potomkům jejich ty všechny artikule, které již jakkoliv od nadepsaného pana Znaty z Lomnice s listem jeho, kteréhož datum na Říčanech v pondělí před slavnou památkou na tento svět narozením našeho Spasitele Pána Jesu Krista letka páně 1585., a již jakž nahoře dotčeno, pro nehlášení se k nim promlčené a zmrtvělé obnoveny a potvrzeny jsou, ve všech slovích, závazcích, punktech a klauzulích v tom listu zapsaných, jakž v sobě zní a obsahují, jakoby tuto slovo od slova vepsány byly, beze všeho umenšení tímto listem potvrdil jsem a mocí jeho potvrzuji; však na ten způsob:

Předně a nejprvé, aby podsedníci (Gänter) z téhož městečka Veverské Bytyšky předce povinni byli na mlaty mé choditi, obilí všelijaké mlátiti, kterýmž se od pšenice platiti, ale jiného obilí šestnáctou míru dávati má.

Druhé: Žence všickni jak sedí ke dvoru Říčanskému vysílati.

Třetí: Trávu na seno a votavu spolu s Javorskými v Hlince posíci, a tu podruží z Bytyšky, Sentic, Moravských Kynic a Chučic usušiti, shrabati, a kteří koně v Bytyšce chovají, takové seno a votavu, kde se jim rozkáže, na ovčírny a stáje mé odvážeti.

Čtvrté: na hony velké i malé spotahy jezdit i choditi.

Páté: Desátek jejich obilný do dvora mého svážeti.

Šesté: Chmel z Bytyšských chmelnic toliko sami podsedníci česati.

Sedmé: K zámku a dvoru s potahy k

a zapsáno jest, zúplna vykonají, v žádné jinší práce je na časy budoucí a věčné, žádným vymyšleným způsobem potahovati nechci a nebudeme, než při tom všem je tak zachovati, jakož ten list zní a v sobě zavírá, beze všeho umenšení. A i toto sobě znamenitě vymínuji,

jedno co se oumrti též spravedlnosti po sběhlých a nedobře zachovalých sirotcích dotýče, ta aby na mě připadala

a druhé: lesové obecní k témuž městečku náležité, tak jakž v svých mezích a hranicích vymezení a obhranění jsou, a jich od starodávna vždyckni bez překážky všech mých předků, pánů a držitelů téhož hradu Veverí tolikéž i mé jsou užívali a ještě až posavád užívají (v ty a takové lesy jim nesahajíce, ani sobě v nich jakého držení nepřivlastňujíce), ale aby lepší rád sekáním dříví v týchž obcích nežli nyní spatřím se našel, zachováván byl — tehdy pro jejich obecní dobré pamatujíc na časy budoucí a jim toho nastalou potřebu, kdyžby na městečko jejich nenadále pád ohně (čehož Pane Bože uchovati rač) přišel — chci tomu konečně, a pro tu příčinu nynější obci nadepsaného městečka Veverské Bytyšky i budoucím potomkům jejich, o tom tímto listem pod pokutou propadením, jednomu každému, kdožby se toho dopustil, 10 zlatých počtu moravského, poroučím a přikazuji, aby se toho více nemírným sekáním dříví na škodu obce té nedálo. Než jestli že by všecka obec nadepsaného městečka Veverské Bytyšky společně dříví (buďto k palivu aneb který z nich

Myslivna v oboře.

stavení pomoc furami činiti.

Osmé: Dříví kuchyňské z záplaty po 2 groších bílých na den, co potřeba sekati. Slibuji jim, že já, erbové ani budoucí potomci moji, páni držitelé téhož městečka Veverské Bytyšky, když to všechno bez odpornosti, co se v tomto listu obsahuje

k stavení) v těch obcích potřebovali, — tehdy mají prve než by jaké dříve sekali k ouředníku hradu Veveří buď nyní ode mne, neb budoucích pánův a držitelův téhož hradu Veveří jim představeného hned od datum listu tohoto docházeti, svou potřebu přednáseti, a on ouředník nynější i budoucí Veverský, sjedouce v ta místa, má rychtáře a některé osoby správné z prostředku obce téhož městečka Veverské Bytyšky k tomu povolati, u přítomnosti jejich, cožby tak kdo z jich obce jakého dříve na potřebu důležitou žádal, podle uznání spravedlivého hajným obcím těch vykázati a dáti odměřiti. — Tomu na vědomí pro lepší toho jistotu, a pevnost Já nadepsaný Zikmund, svobodný pán z Tyffenpachu etc. pečet svou vlastní s mým jistým dovolením a vůlí, k tomuto listu jsem přitisknouti a přivěsiti poručil; a připrosil jsem se urozených pánův: pána pana Kristoffa z Řičan, na Budiškovících (Budischkau), Radoticích a Cerveném Hrádku, pána pana Víta Jindřicha hraběte z Thurnu a Vallesassiny, svob. pána v Kreutzu a na Vlasaticích, dědičného zemského hofmistra knížectví Granského a markrabství slavonského a dědičného markšálka hrabství Görzského, a urozené a statečné rytíře pana Petra Hechmberka z Želetic na Jaroměřicích a Bohušicích, sudího práva menšího zemského markrabství moravského v kraji Brněnském a pana Hynka Bořitu z Budče na Leštném (Lösch) a Jiříkovicích, že jsou pečeti své podle mé, sobě a erbům svým beze škody k tomuto listu na svědomí přivěsiti a přitisknouti dali. — Jenž jest dán a psán na zámku Dyrnholci v sobotu den památný sv. Jakuba I. P. 1615 počítajíc.

4. Některé zprávy o úřadu, obyvatelích a polnostech Vev.-Bytyšských 1616—1625.

Z dob těch lze nám udati: Dle poslední vůle souseda Marka ¹⁾ z roku asi 1616 byl primatorem Matěj Těšík (?), purkmistrem a staršími: Jiří Valentin, Mikuláš Cihela, Tobiáš Špuch, Havel Broukal, Tobiáš Roukal. Marek měl dceru Dorotu, strýce Víta a Jíru, švakra Marka Myslivce; peníze půjčené měl u Turka mlynáře, a u Jana Halamy.

Dle jiné listiny ¹⁾ dva lehkomyšní lidé, Krištof Šob a Jiřík Rozkošný, byli r. 1622 pro své zlé a nešlechtné skutky z gruntů vypovězeni ²⁾, nepodrobili se však rozsudku a nejen že na gruntech seděti zůstali, oni jak prve tak i nadále ještě mnohem více takových skutků páchatí nepřestávali. Bytyšským, co by v té věci činiti měli, se otázavším, odpověděl Zikmund z Teufenbachu listem daným na Dyrnholci 12. září 1622, aby je obeslali a jim předložili, že mají do tří dnů pod ztrátou hrdel gruntů prázdni býti a městečko opustiti. O čemž, stalo-li se, že přesvědčí se Zikmund, až za několik dní přijede do Řičan.

Poslední vůle souseda Albrechta Jana z r. 1623 uvádí purkmistra a konšele tyto: Jiříka Noskova, Havla Hubinku, Václava Dundáčka, Havla Roukala, Jiříka Koláře, Václava Bažanta. Dále jsou v ní jmenováni: Jiří Zdražil, Kříž (švagr Albrechtův), Pavel Kožišník, Nechota, Anna Rozkošná, Martinek, Martin Anderle a Jira; a zmínka učiněna o lesu zvaném „Zábrodí“ a o poli „v Krnovcích“.

¹⁾ V ob. archivě.

²⁾ Takové právo měla vrchnost.

Po roce, dle poslední vůle souseda Kříže, jenž měl syna Jiřího, úřadovali r. 1624 tito purkmistři a starší: Petr Smejkal, Ondřej Smrčka, Vondra Kovář, Kašpar Červenka, Matěj Kubův, Jan Kotek; dále vyznačen je soused Vohrabal a Strachon, panský mlynář.

Roku 1625 přišel do Velkého Ořechového Vev.-Bytyšský soused Ondřej Tkadlec, a nadal tam při truňku Jiřímu Šplíchalovi viselců (oběšenců); začez byl zavřen do rána a když před úřadem odprosil, zase propuštěn.¹⁾

5. Trestní soudnictví na panství Říčansko-Veverském a hrdelní právo ve Vev. Bytyšce v XVII. a na počátku XVIII. století.

Soudní moc trestní nad poddanými vykonával panský úředník, hejtman, nad celým panstvím, k němuž patřilo městečko Vev. Bytyška a dědiny Chudčice, Sentice, Morayské Kynice, Jinačovice, Rozdrojovice, Kyničky, Bystř, Žebětín, Říčany a Javůrek. Dále ji konal, ač ne v té míře, jako kdysi Veverští královští purkrabí, nad poddanými některých klášterů, jejichž „oprava“ čili ochrana ku hradu Veverímu kdysi příslušela.

Účty panství z r. 1752²⁾ uvádějí, že Drásov a Březina, dědiny kláštera Tišnovského, povinny jsou polapené zločince dodávati Veverské právomoci a platiti při tom pokaždé 11 kr. 2 den.; pak Domašov, Hluboký a Ostrovačice, dědiny kláštera Rajhradského, jmenovaný už Drásov a Březina a neméně i městys Oslavany z každé krvavé rvačky, která se tam strhlá, odvésti na Veverí 11 kr. 2 den krevného čili krvavného, a kdyby opomenuly do 3 dnů o rvačce podati zprávu, propadaly pokutě 37 zl. 20 kr. Nelze nám však udati, bylo-li v XVIII. věku krevné placeno jako pouhá pokuta, či za souzení a na uznání právomoci soudní.

Kterak vykonávali hejtmané — v XVII. a do polovice XVIII. století — soudnictví nad poddanými? V každé dědině a také v městysi V. Bytyšce měl hejtman rychtáře, kterého ustanovovala vrchnost. Rychtář 1. prohledával a trestal menší policejní přestupky, smiřoval strany se svářící, vyrovnával urážky na cti, hádky a menší pračky; 2. hrubé policejní přestupky oznamoval hejtmanu, pak také spory, které nepodařilo se mu po dobrém urovnati a konečně všechny různice a pře, do nichž zapleteny byly buď poddanské osoby úřední — na př. primator, purkmistr — nebo panští služebníci, řemeslníci, nájemci a podobní lidé, kteří měli nároky na zvláštní ochranu vrchnosti. Hejtman pak buď nařídil rychtáři, kterak by měl o smíření znovu se pokusiti, anebo předvolal strany se soudící před sebe a pronesl rozsudek.

Rychtář měl k ruce ouřad místní.

¹⁾ V ob. archivě.

²⁾ Ganzjährige Haupt-Rattung bei der Herrschaft Aichhorn und Ritschan vom 1. X. 1752—1. X. 1753 v rubrice „Urbávní činže“. — Ob. archiv.

Na kriminalní soudy mělo panství hrdelní právo ve Vev. Bytyšce. Právo to nebylo naprosto neodvislé; hejtman i tu (aspoň po formální stránce) zasahoval buď sám nebo svým zástupcem (purkrabím) do výslechů a kontroloval i řídil celé jednání, jež mívalo asi ten průběh: Byl-li zločinec, který patřil k právomoci Veversko-Říčanské, polapen, nebo dodán z Březiny nebo Drásova, převzalo jej hrdelní právo V.-Bytyšské, to jest ouřad s rychtářem v čele, a dalo do šatlavy zavřítí. Výslechy provedeny aspoň dva nebo tři, aby se zločinec ve výpovědích spletl. Shledán-li zločin smrti trestatelný, nevynášelo právo pravidlem samo ortele, nýbrž zaslalo akta k vyššímu hrdelnímu právu města Brna, daleko široko věhlasnému¹⁾ a když došel jeho rozsudek, vykonalo jej, ač nedostal-li zločinec milost.²⁾

Obec Bytyšská musila mítí všechno příslušenství kriminálním soudům potřebné: věznici, (káznici, šatlavu) s mučírnou, (aby mučením na př. bitím donucen byl zločinec k vyznání, nebo potrestán za zločin), pouta, klady, pranýř, popraviště, popravního mistra anebo aspoň právního posla.³⁾

V obecním archivě zachovaly se zprávy o celé řadě trestních jednání. Uvedeme je během vypravování dalšího. Čtenář pozná sám, patřilo-li to. či ono před právo hrdelní, nebo vrchnostenské, nebo rychtářské.

Po těch všeobecných poznámkách lze nám vypravovati o nejstarším kriminálním jednání u práva V.-Bytyšského, jehož se nám paměť dochovala, z r. 1632, a to

O zavraždění Kašpara Kozelkova z Drásova.

Neznáme celého procesu, nýbrž jen jednu jeho část: Adam Duchkův z Drásova zabil Kašpara Kozelkova též z Drásova. Vdova (či matka) pozůstala po Kozelkovi a přátelé jeho podali žalobu ku právu Bytyšskému, v níž tvrdili, že Adam Duchkův se sám dobrovolně před poctivými lidmi hned po spáchaném skutku přiznal, kterak Kozelkovi beze vší příčiny, s ním nic nemluvě, to učinil a že jest jej zlý na to navedl. Právo Bytyšské 3. listopadu 1632 oznámilo oběma stranám, aby se příští čtvrtek dostavily a žalující aby dokázali pravdivost svého udání. Kteréhož roku (lhůty) pro krátkost času dodržeti nemohouce, žádali žalobníci prostřednictvím úředníka kláštera Tišnovského, Václava Žateckého, aby stání do dvou neděl bylo poodloženo, tak aby svou věc náležitě provéstí a poctivé lidi, kterých jim v tak rozdílných místech a u mnohých vrchností k svědomí (svědectví) zavedení potřeba bude, uvědomiti mohli.⁴⁾

¹⁾ Christian d'Elvert: „Versuch einer Geschichte Brünns“ 1828.

²⁾ K r. 1680 vyličíme průběh jednoho procesu dle pramenů archivních.

³⁾ Na vydržování právního posla přispívaly i druhé obce panství Říčansko-Veverského. Listina v ob. arch. dto. 5./X. 1732

⁴⁾ Český list úředníka kláštera Tišnovského dto. 4. listopadu 1632 v obecním archivě. — Roku 1638 I. X. byl úředníkem panství toho Krištof Frant. Kosler.

6. Svatební smluvy se svědky vznešenými v Říčanech uzavřené 1633.

Vznešených osob celá řada účastnila se svatebních smluv, které uzavřeny byly o sv. Medardu; 8. června r. 1633 na tvrzi Říčanské, mezi slovutným Janem Žáčkem Říčanským a Annou Lutterkou Sentickou. Svědky a smluvčími se strany ženichovy byli rytíři: Josef Foresti, Hons Miller, regent panství Náměštského a Rosického, Jiří Foresti, hofmistr Jeho Milosti Zikmunda svob. p. z Tyffenpachů, a slovutní páni Martin Poll a Havel Střížovský, písař důchodní panství Rosického; se strany nevěstiny výsocy urozená paní, paní Bohunka z Tyffenpachů, rozená paní z Žerotína, na Dyrnholci, Říčanech a hradu Veverím, a urozený vladyka p. Zikmund ty časy na hradě Veverím zůstávající a jiní. — Ženich zadal nevěstě vše až na 500 zl. a ona jemu také všechno až na stříbrný pás a pět kusů peřin.¹⁾

Ze zápisu toho jde na jevo, že jak na tvrzi v Říčanech tak na hradě Veverím vrchnost časem bydlívala.

7. Sloučení farnosti Komínské, Bystrecké a Žebětínské 1633—1786.

Od r. 1633, jak jsme už naznačili, měly ty tři farnosti společné faráře až do r. 1786. Prvním z nich byl Jan Zagorský. Sídlil, jakož i všichni jeho nástupcové až do r. asi 1720 v Komíně. Po něm přišel Bohdan Babucký, rodem z Ratiboru ze Slezsku, Benediktin z Medlíku. Ten roku 1658 co do důchodů farních podal bisk. konsistoři následující zprávu: V dědině Žabovřeskách je vinohrad faře Komínské patřící, který mají pro mešní víno obdělávati tamější osadníci, avšak se zdráhají; u Bystrcy jsou 2 farní lány, už asi 40 let proti odvádění jistých plodin zastavené sedlákům, a farní les „Pekárna“ nedbalostí dřívějších farářů od obyvatelů velmi promýtný; u Žebětína farní lán uprostřed sedlských ležící a sedlákům proti dávkám přírodnin propůjčený s lesem „hájkem“ a 3 loukami; farář pak musí za kuřata a sýr od majitelů kráv brané vydržovati přes zimu ve farnostech Bystrecké a Žebětínské dva obecní býky. O příjmech z farnosti Žebětínské dále uvádí: Žebětínští odvádějí desátku 27 kop žita, tolikéž pšenice — velmi podvodně —, z některých polí desátou kopu nebo mandel plodin, asi 4 kopy žita, 10 mandelů pšenice, 3 mandele ovsa, něco hrachu, viky atd.; z Kohoutovic (přifařených) desátek všech plodin ze 3 lánů, pak 12 mír žita, 12 m. ovsa a 12 kuřat; také prý dávali, ač neradi, někteří Žebětínští obyvatelé k sv. Václavu ročně 18 mír obilí, a 4 čtvrtníci po 8 slepicích. Rozumí se, že z Bystrecké a Komínské farnosti bral farář také desátek a měl tedy na přírodninách skvělé příjmy.

Dle Bystreckých kostelních knih byl od r. 1662 prozatímním duchovním správcem tamějším — seděním v Komíně — Cisterciák Velehradský Edmund Froink a od r. 1664 světský kněz, rodem ze Seničky, Jakub Karel Horák farářem. Ten r. 1673 do děkanské matriky zapsati dal některé zprávy o všech třech obrocích. Kostel Bystrecký měl 3 oltáře, hlavní konsekrovaný, 2 stříbrné a pozlacené kalichy, a takový paciřkál, měděnou monstranci se stříbrným a pozlaceným melchisedechem, byly k Bystrci přifařeny Kyničky a Rozdrojovice a fara tam měla 2 lány polí, 3 louky a lesík. kterého polovici Bystřetští osadníci protiprávně si osobovali. V Žebětíně měl kostel 3 oltáře, pozlacený stříbrný kalich, měděnou monstranci se stříbrným melchisedechem, dřevěné, avšak pozlacené a pomalované ciborium. Horák zemřel r. 1688.

Jeho nástupce rodák Vyškovský, Matěj Fr. Foukal, byl r. 1638 investován na Bystrec, držel však všechna tři obročí a bydlel v Komíně, jako jeho — na Komín investovaní — nástupci od r. 1693: Jakub Sláma (dříve v Doubravníku); od r. 1697 Kristian Jakub Werner, rodák z Příbora, dříve farář v Starém Rousínově; a od r. 1719 Jiří Engelbert Had, který 58letý roku 1744 zemřel.

¹⁾ Kpp. str. 33—34. (Knihy památní právní V.-Byt.)

Farář Had okolo r. 1720, kdy požár ztrávil Komín i s farou, přesídlil do Bystrce, kde i jeho nástupcové zůstávali, na Bystrc jsouc investováni a spravující odtud všechny tři farnosti.

Byli tito: Od r. 1746 Pavel Viktorin Ondřejec, rodák Štramberský, dříve farář v Medlově, zemřel 1748. Za jeho úřadování Prosper, hrabě Šinzen-dorf, majitel Veverí, velmi se zasazoval r. 1747 u konsistoře, aby Komín a Žebětín byly odtrženy od Bystrce a aby v nich založeny byly samostatné fary, z čehož však sešlo pro nedostatek dotace. Od r. 1748—1787 Jan Bedřich Kahánek, rodák Příborský, dříve farář Medlovský, výborný muž a dobrý hospodář, jenž prikoupil k faře r. 1766 od vrchnosti zahradu,¹⁾ dal na své útraty postavit v Bystrckém kostele nové varhany. Za něho odloučeny jsou konečně farnosti Komínská (1786) a Žebětínská (1787) a obsazeny lokálními kuráty.²⁾

8. Knihy památní právní ve Vev. Bytyšce založeny r. 1634.

Ač nelze pochybovati, že městečko mělo za stara svá registra, do nichž rozmanité úřední výkony byly zapisovány, přece se nám starší nezachovaly než knihy památní právní roku 1634 založené. Titulní list, jímž počíná obsah knih, má datum 4. listopadu 1634. Stránky nebyly z počátku označovány ciframi, nýbrž listy rozvrženy byly na částky po desíti; každé pak desatero mělo svou písmenu abecední po pořádku, na příklad list první dostal označení AI., list pátý AV., list desátý AX., jedenáctý Bl., pětadvacátý CV. atd. — Časem mnohé listy byly vytrhány; když se stal obecním písařem na počátku našeho století učitel Ondřej Dundáček, vyhledal, co bylo pozůstalo, a označil stránky ciframi; napočítal 530 stran (čili 265 listů), z těch však už se zase něco ztratilo.

Nejstarší zápis pochází z r. 1633, nejposlednější z r. 1774, úhrnem jest jich 283 a jsou: prodeje pozemků 4, dary pozemků 3, převzetí či odstoupení živností 57, výměny gruntů nebo pozemků 13, prodeje gruntů 31, prodeje náčiní kovářského 2, změny a opatření krčem se týkající 10, svatební smlouvy 97, poslední vůle 7, přijetí cizích dítek za vlastní 4, různé smlouvy, vyjádření 16, přijetí osob na milost, které byly pro nepořádný život ze svazku obecního vyloučeny 2, zápisy o porovnání sporů a vůbec trestní záležitosti 34, vysvědčení nevinnosti 2, paměť o jarmakův obnovení 1.

Kdo byl prvním písařem knih památních právních (1634—1637), nemůžeme udati. Johanes Cuttnohorský jinak Bořický, jenž r. 1637 uveden jest jako písař a spolu radní, zdá se, že nebyl usazen ve Vev. Bytyšce, kde o radních se nemluví, nýbrž jen o konsortech (soudruzích v úřadě).

Častěji nám bude odvolávati se na ty knihy; i budeme je citovati písmeny Kpp.

¹⁾ V registratuře Veverské č. 189.

²⁾ Wolný, Kirchl. Top.

9. Hejtman Říčansko-Veverský Jan Komínek z Engelhausů.

Císař a král Ferdinand II. změnil ústavu zemskou. I na panstvích jednotlivých přešla moc politická i soudní z dřívějších kastelanů či purkrabích na hejtmany, kteří byli spolu vrchními úředníky hospodářskými majitelů panství.

Komínek jako hejtman Říčansko-Veverský je podepsán na listině ze dne 9. dubna 1635. Německy vlastnoručně se psal Johan Khominek von Engelhausen. Úřadoval do r. 1645, a možno že až do r. 1647, kdy stal se král. zemským místopisařem, kteráž místo držel do r. 1649.¹⁾ Setkáme se s ním několikrát během dalšího vypravování.

10. Obecní úřad Vev.-Bytyšský 1635—37. Primátor Pavel Kožušník a Mikuláš Mlynář.

R. 1635 v lednu primátorem byl ve V. Bytyšce Pavel Kožušník.²⁾ V dubnu bylo učiněno od úřadu městyského „právní opatření Štěpána Koláře z Rouchovan“. Kolář totiž vzat v domnění, že ukradl něco Ondřeji Kováři, sousedu Bytyšskému, na hradě Veverí i také uvězněn „pokud by jeho kdo z čeho vinití chtěl“. Mezitím ztráta jiným způsobem se vyhledala a škůdce pravý vypátrán. Právo Bytyšské tehdy dalo Koláři vysvědčení nevinnosti v té věci a Ondřej Kovář, poněvadž byl původcem v té příčině, odprosil.³⁾

Roku 1636 dne 19. září před primátorem Mikulášem Mlynářem, rychtářem Janem Vodňanským, purkmistrem Valentinem Slámou stalo se porovnání mezi dvěma osobami, nám už známými. Pavel Kožušník, bývalý primátor, při truňku „nějaké věci nedůvodně mluvil“ o otci Jana Žáčka, klíčníka Tyffenspašského na hradě Veverí (jehož svaatební smluvy nedávno byly v Říčanech slavně uzavřeny). Kožušník odprosil a Žáček odpustil a oba se zaručili 10 kopami grošů, že se v té příčině budoucně nechají za pokojem.⁴⁾

O měsíc později před týmž úřadem (vyjma Valentina Slámy, na jehož místě střídáním nastoupil za purkmistra Valentin Perka), — sepsány svaatební smluvy mezi Matyášem Zejnarem a Kateřinou vdovou po Matyáši z Vlčí Hory, rodiči Pražském. Svědkem nevěsty mezi jinými byl jakýsi Daniel Bochauff z Polkrštejna.⁵⁾

Roku 1637 úřad skládal se z primatora Mikuláše mlynáře a konsortův Havla Rozkošného, Valentina Perky, Martina Skalického, Jiřího Mityse a Jana Krejčího.⁶⁾

11. Obnovení jarmarků ve Vev. Bytyšce 1637.

Toho roku obnovení jsou jarmarkové ve městečku Bytyšce Veverí⁷⁾, jak zapsáno v knihách pam. právních, „kteříž ode sta let jako i trhové nebyli, jednáním a dobrou pomocí uroz.

¹⁾ Die Landtafel des Markgrafthums Mähren v. P. Ritter v. Chlumecky ah. (Geschichte derselben v. Demuth p. CLI.) — Další zprávy o rodu Komínků z Englhausů podává d'Elvert v Notizen-Blatt 1877 Nr. 5.

²⁾ Kpp. str. 9.

³⁾ Str. 10.

⁴⁾ Tamže str. 13.

⁵⁾ Tamže str. 11.

⁶⁾ Kpp. str. 3.

⁷⁾ Jen jednou a to na tomto místě v knihách pam. právních str. 5 nalézáme Veverí, jinde všude píše se Veverské.

vладыky p. Jana Komínka z Engelhauzu, služebníka J. M., toho času hejtmana panství Říčanského a hradu Veverí. Kterýchžto jarmarkův Pán Bůh rač dáti k dobrému vzdělání té poctivé obce, aby toho všeho jak jarmarkův tak trhův na budoucí věčnou památku užívali. Na kteréžto jarmarky vynaloženo jest 56 zl. rýnských 17 kr.“¹⁾)

Rudolf z Teufenbachu 1637 1653.²⁾

Rudolf, starší bratr Zikmundův, narodil se r. 1583, studoval v Tubinkách, r. 1603 půjčil císaři Rudolfovi 40.000 tolarů, účastnil se i jiné pozdější půjčky, záhy vstoupil do vojska, v němž vydobyl si časem postavení velmi čestného. Ve sporu císaře Rudolfa s bratrem Matyášem přidal se k tomuto a na jeho počest r. 1811 po korunovaci jeho za krále českého uspořádal v Praze prstenní kolbu s ohňostrojem. Několik let byl komandujícím uherské pevnosti Neuhauslu. R. 1619 založil pěší pluk, nejstarší to armády rakouské. Když se protestantští stavové vzbouřili proti Ferdinandovi II., on ač byl též protestantem, zůstal mu věren a v bitvě na Bílé Hoře 8. listopadu 1820 vyznamenal se jako vůdce pravého křídla, utvořeného z Rakušanů a pomáhal pak podrobovati Moravu.

R. 1622 koupil Landavské statky v Dolních Rakousích: Zistresdorf, Dürnkrot, Ebenthal a Höflein i s dědinou Glinzendorfem a desátkem tamějším za 220.000 zl., později dědinu Neubau za 6000 zl., a panství Angern za 45.000 zl. Také půjčoval císaři Ferdinandovi II. na vyplácení vojska tak veliké summy, že pak nemohl závazkům vlastním dostáti a císař se za něho musil u stavů dolno-rakouských přimlouvati, aby naň nevedli exekuce. Na splacení půjčených peněz musel leta čekati.

Velikou radost způsobil císaři, když se vrátil k víře otců svých, to jest k víře katolické; císař mu vlastnoručně r. 1623 ku kroku tomu blahopřál, řka: „políbil bych týmě hlavy tvé, kdybys byl přítomen“. Stavové uherští brzy na to obdařili ho, aniž by byli za to požádáni, právem zemským (indigenatem). Když se syn císařův (Ferdinand III.) 8. března 1631 ženil, dal Rudolf nákladem 16.000 zl. vypáliti před hradní bránou ve Vídni velikolepý ohňostroj. R. 1631—32 byl jako polní maršálek vojévůdcem ve Slezsku a jednalo se o to, že bude povýšen na vrchního velitele celé císařské armády; byl však k opětné své žádosti

¹⁾ Kpp. str. 3.

²⁾ d'Elvert: Die Freiherren von Teufenbach und ihre Stiftung v Notizen-Blatt 1876 Nr. 10—11. — Joh. Nep. Edl. v. Savageri: Chronologisch-geschichtliche Sammlung aller bestehenden Stiftungen, Institute, öffentl. Erziehungs- und Unterrichts-Anstalten der k. k. österr. Monarchie mit Ausnahme v. Italien. Brünn 1832. B. 1. — Schriften der hist. stat. Section XIV. B. S. 118, 256, B. XXII. S. 339, 340, 344, 349 a jinde.

puštěn „pro stálou šeslábllost tělesnou“ na dovolenou, po níž opět převzal službu ve vojsku.

R. 1635 koupil od císaře Ferdinanda II. panství Kumburk a Oulovice (Jičín) v Bydžovském okrese v Čechách za 200.000 zl. a zavázal se nad to vydržovati svůj regiment ze svých peněz po celý měsíc. Ona dvě panství bývala majetkem zavražděného pro zrádu Waldštýna. K nim později přikoupil v témže kraji statek Choteč od Servitů Vídeňských.

Když bratr jeho Zikmund zemřel, zdědil i jeho jmění a tak byl od r. 1639—1650 Rudolf svobodný pán z Teufenbachu a na Mayerhofě pánem na Drnholci, Zistersdorfě, Dürnkrutu, Ebenthalu, Angernu, Kumburku, Oulovicích, Říčanech a na hradě Veverži, co do důstojemství: rytířem zlatého rouna, císařským skutečným tajným radou a komorníkem, polním maršalkem, nejvyšším polním a dvorním zbrojmistrem a majitelem jednoho pěšího pluku. Také býval jedním ze čtyř dvorních válečných radů a ještě koncem r. 1652 ředitelem rakouské střelby.

Rudolf dne 24. července 1650 podepsal svou poslední vůli.¹⁾ Dle ní dědila po něm vdova Maria Eva Alžběta, rozená paní ze Šternberka, panství Říčany a hrad Veverži a užívala až do smrti Drnholce, Kumburku a Oulovic s domem v Praze, začez však byla povinna vystavěti kapucínský klášter v Jičíně a paulánský v Nové Pace, kterémuž Rudolf odkázal statek Choteč.

Na Drnholci založil majoratní fideikomis, který po smrti manželky měl dostati se 1. třetímu synu jejího bratra Františka Matěje ze Šternberka, Václavu Albrechtu, a pak nejstaršímu jeho mužskému potomku, 2. po jich smrti však Rudolfovi Vilémovi, hraběti Trautmannsdorfu a jeho mužským potomkům, a 3. konečně, až by ti vymřeli, měla z výnosu panství Drnholeckého založena býti rytířská akademie pro šlechtické katolické hochy. Dle toho po smrti Rudolfovy manželky († 11. března 1668) užíval fideikomisu Drnholeckého 1. Václav Albert hrabě ze Šternberka do 1708, kdy zemřel bez mužských potomků, 2. František Václav hrabě z Trautmannsdorfu, jenž r. 1753 zemřel také bez mužských potomků a svého bratra Františka Adama měl za nástupce. I ten 1762 skončil bez mužských dědiců a tak 3. započítí měla Teufenbašská rytířská škola. Císařovna Marie Terezie, aby uspořen byl náklad spojený se stavbou nové té školy, nařídila, aby pokud stačí výnos panství Drnholeckého, vydržování byli z něho chovanci na Tereziánské koleji, Savojské rytířské akademii, v Löwenburském šlechtickém konviktu a na vojenské zeměměřičské akademii ve Vídni. K opětovné žádosti moravských stavů poukazujících k tomu, že Teufenbach si přál, aby jeho „rytířská škola“ byla na Moravě, povolila r. 1766, aby chovanci všichni vyjma ty, kteří studovali na měřičské akademii, přiděleni byli šlechtické koleji v Olomouci, na jakou byl povýšen c. k. šlechtický konvikt, od Ferdinanda II. založený. Kolej ta r. 1770 přeložena byla z Olomouce do Brna a r. 1781 bohužel spojena zase s c. k. Tereziánskou akademií ve Vídni, a při ní zůstala podnes přes prosbu moravských stavů r. 1790 přednesenou. — Nadaci tu spravuje mor. zemský výbor.

Podobnou jako na Moravě, založil Rudolf nadaci pro katolické hochy šlechtické v Dolních Rakousích na majorátním fideikomisu Zistersdorfě. Panství

¹⁾ Testament je otištěn v Urkunden-Buch der Familie Teufenbach von V. Brandl. Brünn 1867. S. 359.

toho užívati měl jako majoratu Maxmilian Rudolf, svob. pán z Althanu a jeho potomci mužského rodu; po nich nevlastní Rudolfův syn Václav hrabě z Althanu a jeho potomci; a konečně Wolf Jindřich, nejstarší syn Jana Jindřicha Nothhafta, hraběte a pána na Wernsbergu a jeho potomci — všichni mužského rodu. Poslední majitel tohoto fideikomisu Michal Václav hrabě z Althanů r. 1810 zemřel, načež císař František I. spojil nadaci s Tereziánskou akademií ve Vídni.

I pro Čechy nadaci takovou založil Rudolf z Teufenbachu na fideikomisu Rumburku a Oulovicích; držitelé statků těch však ještě nevymřeli.

Statky Dürnkrot, Ebenthal, Anger poručil dítkám svých sester, Barbory z Fünfkirchenů a Marie z Prösningu.

Smýšlení své rozhodně katolické osvědčil tím, že napomínal své dědice, aby zůstali věrni víře katolické, držitele fideikomisu pod ztrátou statků zavázal, aby zůstali katolíky a poddané při víře katolické zachovali a pod ztrátou $\frac{1}{3}$ ročních příjmů, by za něho jeho manželku a všechny věrné zemřelé dali každoročně zpívati requiem, a pozvali k tomu aspoň 6 osob stavu rytířského; chovancům rytířských škol uložil, aby každodenně přítomni byli mši sv. a modlili se za něho, jeho manželku a za všechny věrné zemřelé 5 Otčenášů a 5 Zdrávasů. —

Rudolf ještě jiné odkazy učinil, které nejsou obsaženy v jeho poslední vůli. Zemřel r. 1653 a s ním zanikla Meyerhofská linie rodu Teufenbašského; jiná linie svob. pánů z Teufenpachu v Tiefenbachu a Manwegu v Štýrsku kvetla dále.

1. *Salva guardia* udělená od císaře Ferdinanda III. dne 28. května 1638 Veverské Bytyšce.

Vznešené vojenské postavení a zásluhy Rudolfa, svob. p. z Tyffenpachů umožnily, že císař Ferdinand III. jeho městečko Vev. Bytyšku se všemi k ní patřícími mlýny, dvory, ovčírny, jakož i všechny jeho tamější poddané a příslušnosti vzal pod císařský svůj glejt čili ochranu a osvobodil je od přijímání vojska do příbytků, od poplatků peněžitých a jiných válečných břemen.

Ochrana taková obsahovala, že beze zvláštního císařského rozkazu, pod nejvyšším trestem, Bytyští nejen prázdni zůstati měli ubytování vojska, libovolného ukládání poplatků, a jiných nesnází, nýbrž i prosti násilného odnímání dobytka velkého i drobného, koní, vozů, obilí, potravin a veškerého svého statku.¹⁾

2. Katolická víra ve Vev. Bytyšce znovu zavedena. Farář Jiří Havranský r. 1638; Petr Božský 1642—48.

Rok 1638 je pro duchovní správu ve Vev. Bytyšce veledůležitý. Vypuzení totiž jsou kněží pikhartští zajisté přičiněním Rudolfa z Teufenbachu (neboť katolíkem byl velmi rozhodným) a fara svěřena zase duchovenstvu katolickému. Missionáři, kteří to provedli, byli Strachonius a Rochus tovaryšstva Ježíšova z Brněnské koleje.²⁾ Té asi doby spravoval (jmenem faráře Rosického?) faru Vev.-Bytyšskou (i s filiálkou Říčanskou) Mikuláš Pisalovský,³⁾

¹⁾ V ob. archivě něm. list daný v Laxenburku.

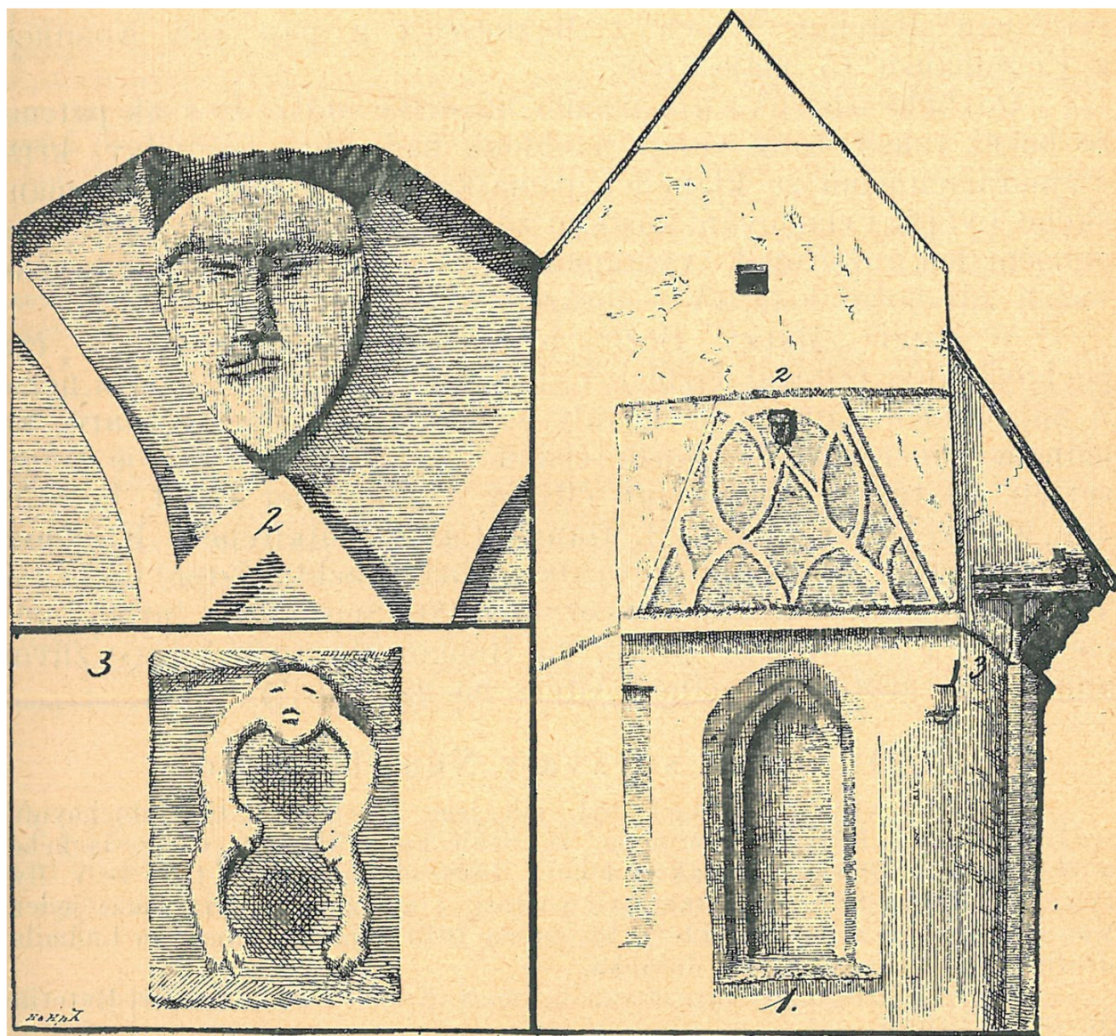
²⁾ Lpe. 457.

³⁾ Kpp. 25, 26.

kněz kláštera Tišnovského, a když ten odešel, P. Hieronym farář Nēm.-Kynický.¹⁾)

Prvním farářem katolickým ve Vev. Bytyšce však byl Jiří Havranský, jak sám napsal do starého missalu u Matky Boží: „Po vypuzení kacírů já první tuto faru Bytyšskou jsem obdržel výnosem ct. kapitoly Olomoucké. Jmenuji se Jiří Havranský, jsem rodák slezský, řádný farář městysě svrchu jmenovaného, dne 16. prosince r. 1638. Modletež se za něho.“²⁾)

Od r. 1642 byl farářem kněz Petr Božský, jenž zemřel r. 1648.³⁾)

1. Monogram jména „Maria“ venku na východní straně kaple Matky Boží nad Veverším. 2. Lidský obličej do monogramu vsazený. 3. Postava medvědu podobná opírající ruce o kolena, vytesaná na severní straně kaple.

Dle výkresu Jana Dvořáka, nadučitele ve V. Bytyšce. — Text na str. 3.

3. Oprava kaple „Matky Boží“ 1638.

S uvedením katolické víry do farnosti zajisté souvisí oprava kaple „Matky Boží“ u hradu Veverží. Při ní bezpochyby velká část původní její starožitnosti byla zmařena. Z doby té (1638)

¹⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 297 ²⁾ Lpe 205. ³⁾ Lpe 206.

bezmála pocházelo také 35 obrazů na stropu hlavní lodi, představujících výjevy ze života P. Marie dosti hrubě malovaných klíhovými barvami na dřevě (které roku 1888 byly ještě horšími, avšak dle oněch starých kreslenými nahrazeny). Do boční lodě, která už dříve byla přistavěna, dány bezpochyby na strop zbytky starobylých maleb ornamentovaných, které kryly dříve strop lodě hlavní. Zdálo by se, že boční loď byla přistavěna teprv r. 1638, neboť ta číslice nad bočním jejím vchodem jest vyryta do malty. Proti tomu však svědčí nápis pod obrazem oltáře, stojícího v té postranní lodi, totiž:

Tento oltář dali na památku obnoviti urozený a statečný rytíř pan Joachim Hroch z Mezilessicz a pan Jan Komínek z Engelhausu 15. máje 1638.

Co bylo obnoveno, musilo už dříve státi. Je však patrné, že boční vchod, totiž veřeje a oblouk nad nimi se 2 lvy, kříží stejnoramennému se klánějící, památka to z doby slohu romanského, byl při vylamování kostelní zdi (nyní vnitřní), když se kostel o boční loď rozšiřoval, vyloupnut a zasazen do nově přistavěné vnější zdi boční lodě. (Viz obrázek na str. 21.)

V kapli „Matky Boží“ byly vznešenější osoby ob čas pochovávány. Ostatní farníci V.-Bytyští na hřbitově kolem něho. Z náhrobních kamenů zachovaly se uvnitř kostela tři staré. Na jednom lze rozeznati pouze číslici 1600, na druhém je nápis setřen, na třetím však dobře čitelný a zní: Hier ruhet in Gott der wohlgeborene Herr H. Hanns·Carl Fünfkirchen, Freiherr, der röm. kais. Mayestät gewester Obristwachtmeister über das Teuffenbach'sche Regiment, so den 20. September, und seine Gemahlin Frau Helene Gräfin zu Hohenzollern 29. August zuvor anno 1635 gestorben seines Alters im 22 Jahr.¹⁾

4. Duchovní správa v Něm. Kynicích.

V Nèmeckých Knihnicích byl, jak jsme svrchu podotkli, duchovním správcem katolickým P. Hieronym, ze Sedleckého kláštera Cisterciáckého, a sice už od r. 1636. — Nějakou dobu r. 1638 administroval i faru ve V. Bytyšce a Říčany. Před ním tam byli pastoři, z nichž znám jest pouze jeden, Enoch Žeravský z Žeravic, který 13. dubna 1613 pojal za manželku Ludmilu, dceru svého kollegy, Eliáše Jerábka. —

Po P. Hieronymovi investován byl na N. Kynice Cisterciák Jiří Rutetius 27. ledna 1640.²⁾

5. Abbatyš kláštera Tišnovského odpouští 6 měšťanům Brněnským desátek z vinohradů Bosonožských za ročních 50 gr. bílých z každé čtvrti vinohradů těch.

Listina o tom jednající zní:

L. P 1638 v tu středu po Hromnicích, v klášteře, jenž slove Brána Nebeská, blíž města Tišnova — stala se smlouva dobrovolná, přátelská, celá

¹⁾ Rudolf z Tyffenpachu byl r. 1629 poručíkem sirotků Fünfkirchenských (B. XVI., S. 356 der hist. stat. Sektion der k. k. m. schl. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landes-Kunde).

²⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 303.

a dokonalá, námi: Annou Marií Skrzinyrzkou Plzenburskou, abatyší kláštera Tišnovského i na místě konventu téhož kláštera z jedné — a panem Jakubem Hartmannem spolu radním, Jakubem Telcem, Matyášem Aujezdeckým, Matyášem Knypanďem a Šimonem Šalaušem, měšťany města Brna, tolikéž Lorencem Wolffem z Neyštyftu, strany druhé, a to taková —

Jakož dotčená J. M. panna abbatyše s konventem svým při dědině jejich Bosonohách v gruntech vlastních svých vinohradní hory pod úplným desátkem mají, a my nadepsaní měšťané s jinšími cizopanskými lidmi v týchž místech a na již psaných gruntech tolikéž vinohrady své ukoupené máme, a majíce my všichni z týchž vinohradů (kromě hory slove desátková, z kteréž se nyní víno určité spravuje), spravedlivé a obyčejné desátky z toho, což by se z daru Pána Boha obrodilo, náležitě spravovati: — jest z počátku psaná J. M. panna abbatyše s konventem svým, k velikým a častým prosbám našim z dobré, svobodné vůle, sousedské a křesťanské lásky k nám se milostivě nakloniti a s toho desátku vinného obyčejného a spravedlivé témuž klášteru přináležejícího (však moci práva a spravedlnosti kláštera svého, tudý sobě zanechávajíc a ničehož nezadávajíc) na ten čas a do líbezné vůle J. M. a potomků jich upustiti ráčila. — Začež jsme se my uvolili, dotčené J. M. panně a konventu, beze všech odporností, obran a vejmluv, jak by ty vymyšleny býti mohly, z jedné každé čtvrti vinohradu každého roku od datum smlouvy této počnouc, při každém sbírání vína po padesáti groších bílých, za jeden groš sedm peněz bílých počítajíc, platu náležitě spravovati a k ruce J. M. panně a konventu, dříve nežli bychom ve vinohradech sbírali začali, peníze odvésti, a žádnému nemá takové sbírání dopuštěno býti, až by ten již jmenovaný plat z ouplna nespravil. A že temu ve všem tak a ne jinak jest i pro lepší budoucí paměť, jsme my podepsaní Anna Marie abbatyše s konventem, tudíž i zejména položené osoby tuto dobrovolnou smlouvu ve dva díly a jednostejná slova sepsanou pečeti našimi vědomě ztvdili a najistotu a svědomí pak toho dožádali jsme se urozených a statečných rytířů pana Hendrycha Hozlaura z Hozlau a na Bytyšce purkrabího zemského v markrabství moravském a pana Václava Mikuláše Humpoleckého Ossovice z Rybenska a na Rojetíně, kanovníka hlavního kostela Olomouckého, že jsou své pečeti neb sekryty, sobě, erbům a budoucím potomkům beze škody, podle našich k tomuto listu přitiskli. Jemuž datum leta a dne svrchu psaného etc.

Pečeť a podpis Anny Marie abbatyše, pečeť konventu, Holzlaupera, Humpoleckého a šesti měšťanů.¹⁾

6. Veverský hejtman Komínek dosahuje snížení gildtpfertů panství Veverského, Řičanského a Drnoholeckého a spravedlivějšího jich rozvržení na jiná panství r. 1640.

Původně nebylo kontribuce (to jest daně pozemkové a urbánní na vydržování vojska), nýbrž vydržovali vojsko stavové. Každý člen stavův zemských dodal a vším opatroval jednoho vystrojeného či ozbrojeného jezdce; menší dominie čili panství přispívala k tomu jen částí.

Později převzal vyzbrojení a zásobování vojska zeměpán. Náklad však nahrazovali stavové a sice dle úročních koní (Gültperde) to jest dle obnosu, jaký vyžadovalo vyzbrojení a vydržování jednoho jezdce. Každé panství platilo buď celý nebo část obnosu toho. Ta byla kontribuce podle úročních koní.

¹⁾ Registr. Vev. č 134,

Rozumí se, že vrchnosti daň tu mohly žádati a také žádaly na svých poddaných.

O gildtpferte ch panství Říčanského a Veverského zachoval se v obecním archivě opis listiny z r. 1640, která zní:

Slovutný mně milý. Z příležitostiho memoriálu p. Jana Komínka, co tak při mně a úřadu hejtmanském na místě J. M. pana Rudolfa z Tyffenbachu (titul), pána jeho, vyhledává, jako i nač se příležitostí dokumenta pod Literami A—G (které od téhož pana Jana Komínka na místě pána jeho mně přednešeny jsou a ty se vám nyní odsílají) vztahují, obšírně všemu vyrozumíte — — totiž kterak netoliko svob. pán Zygmond z Tyffenbachu ještě za živobytí svého jsouc v držení panství Dyrnholckého, Říčanského a Veverského, že z nich mimo náležitost některými gildtpferty aggravírován (přetížen) jest, před J. M. C. sobě stěžoval, ano i s předu jmenovaný p. Rudolf z Tyffenbachu jakožto nynější držitel possessor výš dotčených panství, při J. M. C. též zachránění v tom vyhledával, až i dekretu z kanceláře dvorské české J. M. C. na to dosáhl, tak aby to převýšení gildtpfertův dostatečně prokázal, že mu to k nápravě přivedeno a co tak víc mimo povinnost kontribuci z těch panství spravené se najde, to že pánu zase deffalcírováno a vynahrazeno býti má. Jakož pak se to nachází, že zmocněný řečeného pana Rudolfa z Tyffenbachu před pány kommissari k likvidování gildtpfertů od J. M. pánů stavů země této nařízené, to provedl, že svrchu jmenovaná panství nad povinnost gildtpferty převýšena jsou, což od pánův kommissarův s dostatkem vyhledáno, ano i J. M. nejvyšším pánům ouředníkům a soudcům zemským k ratifikaci přednešeno, potom také od J. M. schváleno, a ode mně jakožto ten čas hejtmána země rukou svou vlastní podepsáno jest, čehož všeho jak allegat pod lit. E, tak také psaní J. M. pána z Rottale jakožto pana direktora téže kommissi na vyhledávání téhož pana Jana Komínka mně učiněné pod literou G dosvědčují, tou tehdy příčinou za spravedlivé a náležité se uznává, aby takové převýšení gildtpfertů často jmenovanému panu Rudolfu z Tyffenbachu napraveno a vynahrazeno bylo, zvláště poněvadž se to nachází, že těmi gildtpferty, kterými pán z Tyffenbachu a panství páně převýšení se našli, jiné statky (ze kterýchž posavad zouplna aneb nic kontribuci nespravovali, jichž jmena tak v těchto spisech a dokumentech k spatření najdete) povinni jsou, a co tu pánu z Tyffenbachu snato bude, to oni vynahraditi musí, a tak tudy J. M. C. ani pánům stavům ničeho na kontribucích nic neujde.

Protož jmenem a na místě J. M. C. z ouřadu hejtmanského při vás to nařizují, abyste často opakované na panstvích pana z Tyffenbachu zvýšené gildtpferty z register kontribučních zemských vymazati, jiným pak statkům, které nyní vlastně a spravedlivě povinny jsou, je připsati, a tak vedle toho budoucně kontribuci přijímati, jakož i to co tak pán z Tyffenbachu po ty minulé časy a léta nad povinnost jeho kontribuci předal, dle nynější páně žádosti pánu vynahraditi a deffalcírovati nepominuli.

Čímž se spraviti a jak tyto všechny věci aneb dokumenta při registrách kontribučních pro budoucí paměť přiloženy zanechati a to v dobrou pořádnost uvéstí věděti budete. S tím datum v městě Olomouci, 6. dne aprile r. 1640.

Julius hrabě z Salmu,
(titul).¹⁾

(L. S.)

7. Primatoři Vev.-Bytyšští: Mikuláš Mlynář, Pavel Kožušník 1641, 1643.

Roku 1641, za primatora Mikuláše Mlynáře, jenž také r. 1636—37 hodnost tu nejvyšší byl zastával, učinil soused Václav Dundáček odkaz k „Matce Boží“ těmito slovy: „K Matičce Boží,

¹⁾ Český list v ob. archivě.

kostelu poroučím 4 zl. rýnské, ty aby po 1 zl. každoročně zaplacený byly z domu.“ — Jiný odkaz 4 zl. poručil k záduší kostela Bystrckého vyplatiti.¹⁾)

Při změně úřadu zvolen též rok 1641 a primatora Pavel Kožušník, který jím též už býval (r. 1637). Za jeho úřadování vyřízen byl následující spor: Ondřej Zandálek, maje snad nějakou zášť k Mikuláši Mlynáři, všeobecně váženému, zhaněl, ač bez příčiny, častěji a urazil nemálo, než velice manželku i dceru jeho na jejich poctivostech i jeho samého. Mikuláš nemoha toho déle snášeti, zastal se manželky a dcery, „čímž jest každý manžel povinnen“, a pohnal Zandálka před právo. Zandálek vyznal, že mluvil nepravdu a všechno v své hrdlo lhal; pak je všechny tři náležitě odprosíl. Kdyby se ještě toho nejmenšího dopustil proti nim, měl za trest složit dle práva městysského 10 kop grošů do panských důchodů k ruce J. M. pána.²⁾)

Mikuláši Mlynáři dostalo se pak i toho zadostučinění, že r. 1643 důvěra spolumousedů znovu jej primatorem ustanovila.

8. Vyjednávání Vev.-Bytyšských o zmírnění robot a potvrzení svobod.

R. 1641 ucházeli se Bytyští u Rudolfa sv. p. z Tyffenspachů o znovupotvrzení svých privilegií, zejména o nějakých robot osvobození, což jest patrné z listu, od hejtmána Veverského poddaným Bytyšským zasláného. Vyjímáme z něho:

„Tak jakož jste již nejednou J. M. pána, vrchnost naši milostivou a dědičnou etc. v příčině obnovení privilegií obtěžovali, žádajíc tudy na obtížnost jiných poddaných (kteří proti tomu velice sobě stěžují, a J. Excel. podobným způsobem, aby k tomu dopouštěti neráčil, obtěžují:) nějakých robot osvobození a jiným těch všech na místě vašem k vykonávání uložení. Na kteroužto žádost vaši J. M. pán ráčil se resolvovati, aby v té příčině na vás to podáno a vyzvěděno bylo:

Předně, jaké jsou to roboty, kterýchž vy osvobození býti žádáte.

Druhé, abyste cestu ukázali, jak by v té příčině bez zkrácení jiných poddaných v dědinách, hospodářství J. Msti. páně opatřeno a obděláno býti mohlo.

Třetí, co byste proti tomu J. M. pánu pro zaopatření toho hospodářství od sebe učiniti chtěli.

To vše abyste k bedlivému uvážení a k další resoluci J. Exc. podali, tak aby, má-li a může-li co z těch vašich domnělých privilegií býti, bylo; pakli ne, a vy byste tudy dědiny v zkázu přivésti chtěli, aby raději při nynějším způsobu, jenž se za neb. J. M. pána Zikmunda, dobré a vzácné paměti zachovával, až do prodaje statku Říčanského, zůstalo. Hleďtež tedy se sjíti, ty věci dobře uvážiti, a mně na jeden každý artikl výslovně přímo, beze všech velkých semotam okolkování, odpověď vaši skrze spis co nejdříve složit a odvésti, tak aby tou věcí déle odkládáno nebylo.“ — —

Na listě vydaném z Veverí 22. července 1641 podepsán jest: Jan Komínek z Engelhauzu, hejtmán.³⁾)

¹⁾ Závěť v ob. archivě.

²⁾ Kpp. str. 5.

³⁾ Česká listina v ob. archivě.

Odpověď Bytyšských se nezachovala; vyjednávání se rozbilo asi na tom, že nemohli sousedé poskytnouti náhrady za zmenšené roboty.

9. Octavio Piccolomini nařizuje svému vojsku, aby dle císařského glejtu šetřilo panství Říčansko-Veverského.

Následkem glejtu císaře Ferdinanda III. z r. 1638 vydal Octavio Piccolomini, vojvoda z Amalfi, vojevůdce císařský dne 24. června 1642 v Brně vojsku jemu podřízenému rozkaz, aby glejt bedlivě zachovávali a (nejen V. Bytyšky nýbrž) celého panství Říčansko-Veverského s příslušnými dědinami, mlýny i pivovarem (Říčanským) ušetřili ve válečných nesnázích.¹⁾

10. Bytyští musí vydržovati mušketýra na Veverí.

Vev.-Bytyští dle urbárních rejstříků platívali na strážě hradní do důchodů panských ročně 6 zl. Hejtman Komínek jim však nařídil, aby místo dávky té vydržovali na Veverí mušketýra (vojáka). Činili tak, ale vydání s tím spojené bylo nepoměrně větší; dávali mu měsíčně 3 zl. a týdně na chléb čtvrt mouky. Po třech letech, roku 1643, prosili Jeho Excellenci, Rudolfa z Tyffenpachu, aby s nich sňal břímě tak obtížné a spokojil se s dřívějším poplatkem 6 zl. ročních. On však odmítl žádost jejich (ve Vídni 5./XII. 1643) řka, že když se jim líbí ochrana mušketýrova, nesmí jim býti protivna jeho výživa.²⁾

Později (ještě ve století 17.) to však přestalo a platili jen na hlásku (ponůčku či bdění) 7 zl. ročně.³⁾

11 Úřad Vev.-Bytyšský 1645—46.

Primatoři Tomáš Horáček 1645—46; Mikuláš Mlynář 1646.

Úřad V.-Bytyšský r. 1645 a na počátku r. 1646 skládal se: z primasa Tomáše Horáčka, a starších Matouše Anderly, Bartoně Valentina, Jiřího Belhy, Jiry Koláře, z nichž střídavě jeden zastával úřad purkmistrovský. Jsou zapsáni na svatebních smlouvách Doroty vdovy po „Michalu“ rathouzském (26./II. 1645)⁴⁾ a Jiřího Konvalenky. Rychtářem byl „Martin“.⁵⁾

V červnu 1646 při svatbě vdovy Doroty po Jiříku starém rathouzském sousedu pozůstalé s Matějem Ševcem Nechutou, jako primas uveden zase Mikuláš Mlynář (po čtvrté a naposledy), pak purkmistr Urban Dundáček.⁶⁾

Roku 1647 až 1651 v knihách památních právních vůbec nic není zapsáno — zajisté následkem zmatků, které nastaly po vpádu Švédů

¹⁾ Něm. listina v ob. archivě (opis).

²⁾ V ob. archivu něm. listina s vlastnoručním podpisem Rudolfa z Tyffenpachů (Rlf Teuffenpach).

³⁾ Obecní účty 1671.

⁴⁾ Kpp. strany 39—40.

⁵⁾ Tamže strany 41—42.

⁶⁾ Tamže strana 44.

12. Švédí před hradem, ve Veverské Bytyšce a Nēm. Kynicích 1645.¹⁾

Roku 1645 obléhali Švédí hrad, ovšem marně. Byl dobře vyzbrojen a hájen. Bližších zpráv se o tom nedochovalo.

Za to víme, že zle bylo Vev. Bytyšce. Různé listiny v ob. archivě zvěstují, že Švédí r. 1645, když obléhali město Brno, (při marném stékání Veverí) přepadli Vev. Bytyšku. Městečko vypáleno, při čemž popelem lehl i kostel sv. Jakuba a rozlily se jeho zvony. Kostel farní i kaple „Matky Boží“ u hradu oloupeny a nemálo spustošeny. Městečko bylo vojskem švédským tak vydrancováno a zničeno, že větším dílem grunty pusté zůstaly. Veverský hejtman Komínek, aby obec zase zalidnil, prohlásiti dal, že kdo vystaví takový grunt pohořelý, tomu za dědičný bude připsán. Jeden grunt, po majiteli zvaný Bažantovským, směla obec převzít, aby z jeho užitku pomoc činila na vystavění chrámu Páně a na jiné obecní potřeby.²⁾ Na opravu kostela a kaple zařízeny později sbírky, o čemž níže promluvíme.

I v Nēm. Kynicích Švédí řádili a kostel vydrancovali.³⁾

13. Peníze a poklady nalezené na Veverí a u V. Bytyšky.

Skrýš před nepřítelem „na Babkách“?

Lesy v okolí hradu Veverí a městyse Vev. Bytyšky, které bývaly ještě rozsáhlejší než nyní, v nepokojných a válečných časech bez odporu byly vítaným a hledaným útlukem obyvatelů ustrašených. Není tedy vzácností, když v polích a lesích okolo hradu a městečka vykopnou se ob čas peníze roztroušené. Do Františkova musea a musejního spolku v Brně odvedeny byly četné takové nálezy. Do musea zejména zaslány stříbrný peníz (Pfennig) s jednohlavým orlem z r. 1600, Ferdinanda II. z r. 1620, 1628, 1629 a 1632; pak také z r. 1670; trojpenízky z r. 1695 a 1697, stříbrné groše z Tyrolska z r. 1630, Ferdinanda III. z r. 1640, Leopolda I. z r. 1678, pak stříbrné krejcare Leopolda I. z r. 1670, 1700, Josefa I. 1709 a český stříbrný peníz Ladislava.

Celé poklady nalezeny byly dva. Jeden byl vyškrábnut při shrabování stlaní r. 1876 u Veverí v lese „Mezka“ zvaném, nad panskou prádelnou, kde několik set kusů větších i menších stříbrných mincí bylo pohromadě.⁴⁾ Druhý asi téže doby v lese „na Babkách“ nad mlýnkem u Vev. Bytyšky, kde se nalezaly nejen

¹⁾ Že by byli Švédí hrad a městečko „navštívili“ již r. 1643, když pod Torstensonem přitáhli k Brnu a je od 5. do 8. září obléhali, za to nelze míti pro krátkost času a poměrnou hradu od města vzdálenost.

²⁾ Listiny v ob. archivu z r. 1652, 1655, 1663, 1673, 1697, 1698.

³⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 303.

⁴⁾ Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. V. Jhg. Wien 1879. Funde in Mähren; Bericht des Conservators M. Trapp.

drobné peníze stříbrné, nýbrž i velké. Oba poklady byly rozebrány a zašantročeny a nelze tudíž s jistotou dle letopočtu peněz určit, kdy asi byly zahrabány; domníváme se však, že ve válce třicetileté, když roku 1645 Švédi obléhali Veverí a drancovali i pustošili celé okolí.

Na Babkách právě jmenovaných jest rozsáhlá prohlubeň za hrází naváženou nebo naházenou. Přes hrázu jde vozní cesta. Důl už je skoro zanešen náplavou se stráně. Sloužíval asi za skryš před nepřítelem; hráze však nemohla míti jiného účele, leč že kryla lid a dobytek tam uprchlý před zraky nepřítele, před nímž ovšem, blížil-li se, zavčas bylo lze prchnouti hlouběji do lesa.¹⁾

14. Faráři V.-Bytyští Pirchalius 1648 (1654); Chalupa 1649—1653; Urbánek 1653.

Dva nové zvony pořizeny r. 1648.

Valentin Pirchalius, kněz kláštera Šternberského, řádu sv. Augustina kanovníků řeholních byl farářem ve V. Bytyšce r. 1748. — Týž také r. 1754 nějaký čas tam ztrávil.

Po něm r. 1649 do 16. ledna 1653, to jest do dne úmrtí svého působil jako farář P. Adam Chalupa (Chalupius); pak r. 1653 Jakub Bernard Urbánek čili Urbanides.²⁾

Škody na chrám Páně Švédy způsobené znenáhla napravovány. Roku 1648 objednány dva zvony.

Jeden, 3 1/2 centu těžký, ulit nákladem obce.

Nápis ovíjí zvon kolem nahoře ve třech řádkách, čárkami oddělených, a je ovrouben svrchu i zdola okrasami listnatými (jako krajkami), a zní:

1. DIESE GLOCKEN HAT LASSEN GIESSEN DER MARKT WITISCHKA
ZU EHREN GOTT
2. DEM ALLMÄCHTIGEN MARIA DER HOCHWÜRDIGSTEN MUTTER
UND ALLER
3. HEILIGEN. GOSS MICH LEONHARDT LOW IN WIEN. ANNO 1648.³⁾

Na zvoně vypodobněn jest Kristus visící na kříži; Maří Magdalena klečíc objímá kříž.

Druhý zvon, 2 centy těžký, podobně upravený, darován byl od Rudolfa z Teuffenbachu. Nápis trojřádkový zní:

1. ZUR EHRE GOTTES DES ALLMÄCHTIGEN. MARIAE DER HOCH-
WÜRDIGSTEN
2. MUTTER UND ALLER GOTTES HEILIGEN HAT IHR EXCELENTZIA
RUDOLPH
3. FREIHERR VON TEUFFENBACH DIESE GLOCKEN LASSEN GIESSEN
ANNO 1648.⁴⁾

¹⁾ Dle vypravování atd.

²⁾ Lpe. 306

³⁾ To jest: Tento zvon dalo ulíti městečko Bytyška, ke cti Boha všemohoucího, Marie nejdůstojnější matky a všech svatých. Ulil mne Leonard Löw ve Vídni r. 1648.

⁴⁾ Ke cti Boha všemohoucího, Marie nejdůstojnější matky a všech Božích svatých Jeho Excellence Rudolf svob. pán z Teuffenbachu tento zvon dal ulíti roku 1648.

Na jednom boku zvonu vyobrazena jest v rase P. Maria, ana stojíc na půlměsíci drží na ruce Ježíška; na druhém boku je znak Teufenbachův.

15. Rudolf z Teufenbachu vymáhá Vev. Bytyšce třetí jarmark r. 1650.¹⁾

Kterak byly konány výroční trhy? Co byl freyunk?

Výhody z jarmarků plynoucí jsou značné podnes a bývaly ještě větší za stara. Když Vev. Bytyška vpádem Švédů utrpěla velikých škod, Rudolf, svob. p. z Teufenbachů, aby jí zjednal nějaké náhrady, vymohl jí u císaře Ferdinanda III. ještě jeden, tedy třetí výroční trh, na pondělí po sv. Šimonu a Judovi, s koňským a dobytčím trhem v sobotu předcházející. Císařský list milost udělující podepsán jest ve Vídni dne 28. července 1650.

Výroční trhy byly následovně konány:

Když měl počítí trh výkladní o 2 hodinách odpoledne, dávalo se zvláštní znamení. Od r. 1821—1841 aspoň, jak se dočítáme v ob. účtech, hudebníci na početí trhu výkladního s věže kostelní troubili intrady, začez dostávali pivo nebo plat. Tak r. 1821 dáno jim 18 mázů piva za tři jarmarky, r. 1838 6 zl. 40 kr. za čtyry (čtvrtý povolen byl r. 1832), později dokonce i 8 zl. V hostincích pak byla a bývá dosud muzika, aby se chasa přesporní pobavila.

Výroční trhy však netrvaly jenom den; byly spojeny s právem freyunku, to jest týden před nimi a týden po nich směli všichni sousedé, kteří měli právo nálevu pořádkou, nalévati víno. Na znamení, že freyunk začíná, bylo na věžce na radnici zazvoněno a právní posel vystrčil znamení freyunku čili „ruku práva“ na radnici. Odznak ten představoval „ruku držící meč“ a býval také prostě freyunkem nazýván.²⁾ Ceny umělecké asi neměl.³⁾ Od roku asi 1850 už se ani nevystřkuje, také se už v inventáři obecním nenachází. Právní posel míval za mimořádnou práci při freyunku zvláštní odměny.⁴⁾

Práva nálevu sotva kdy všech 36 oprávněných krčmařů—sousedů (s radnicí a panským domem) použilo. Tak roku 1766 o sv. Jakubu nalévalo při freyunku jen 8 sousedů, o sv. Šimonu a Judovi 5 a o sv. Filipu a Jakubu zase jen 5 sousedů a vyprodali tehdy při prvním tom jarmarku 4 bečky 2 vědra, při druhém 3 bečky 1 vědro a při třetím 3 bečky 2 vědra⁵⁾, tedy o všech

¹⁾ Právo udělovati privileje jarmareční vyhradil Ferdinand II. 1628 zeměpánu.

²⁾ Ob. účty z r. 1709: „Za nalévání háku a škoble k freyunku za olovo dáno 6 kr.“

³⁾ Ob. účty z r. 1829: „Za opravu ruky práva 36 kr. k. m.“

⁴⁾ Ob. účty r. 1709: „Právnímu poslu freyunku dáno 45 kr.; r. 1751: „Právnímu poslu za 3 freyunky 42 kr. a na maso za ně 1 zl.“

⁵⁾ Extract z ob. účtů za dobu od 1./VII. 1765—1./VII. 1766.

třech tehdejších freyunkách 105 věder. R. 1837 (když už byly čtyry jarmarky) jen asi 65 věder.¹⁾)

Na zamezení konkurence při nálevu vína usnesla se celá obec dne 15. listopadu 1679 na následujícím řádě: „při vyzdvižení frajlinku kdo by víno šenkovati chtěl, tehdy aby takové do rathauze představeným pánům radním koštovati dal a vedle jeho hodnosti jemu aby zšacováno bylo. Na tom zůstane a ne aby teprve při začínání jarmarku, jiným na škodu některý ze sousedů se opovážil a víno přiveza šenkovati chtěl — též to zamezeno. Kdo by se pak toho dopustil a takového snešení přestoupil, tehdy pokutu vedle ouřadu vyměření a při právu složití měl.“²⁾)

Musil tedy každý k šenku oprávněný soused, jenž o jarmarce chtěl nalévati, víno před freyunkem z vinného kraje dovéztí a úřadu, to jest primatorovi, purkmistru a 4 konsortům do radnice na zkoušku poslati; úřad okusiv vína, určil cenu, za kterou smělo býti prodáváno, aby jiný soused při svém snad špatnějším víně také obstál.

Před začátkem freyunku nesměl nikdo nalévati, ani po jeho ukončení. Zbylo-li komu co, musil toho sám zpotřebovati, anebo přenechatí sousedu, který naléval pořádkou, nebo počkati, až naň pořádka dojde. Opovážil-li se kdo mimo freyunk a pořádku nalévati, pozbyl víno a platil pokuty 1 tolar moravský za každý vynalévaný máz.³⁾ Trest konfiskace proveden byl ještě r. 1870, když Kateřina S. jako nájemnice krčmy č. 79 po freyunku něco zbylého vína vynalévala.⁴⁾)

Právo freyunku zachovalo se ve Vev. Bytyšce podnes, ač bez obmezení soutěže; neboť někteří sousedé nalévají víno o jarmarcích buď celých 15 dní, buď pouze o vlastním trhu, kdy lze docílití největšího užitku, a to za ceny libovolné.

16. Rudolf z Teufenbachu potvrzuje svobody Vev. Bytyšky r. 165*.

K milostem V. Bytyšce prokázaným připojil Rudolf ještě tu, že jí potvrdil správní list bratrův z r. 1615 a sice, jak praví, proto, že městečku je nakloněn pro jeho poddanskou věrnost a poslušnost, kterou mu povždy, zvláště však v nedávných časech válečných a nepřátelských co nejochotněji prokazovalo.⁵⁾)

¹⁾ Auszug aus dem Herrschaft Eichhorner Verzehrungs-Steuer-Journal für das Militärjahr 1837 über versteuerten Wein bei Bitischka v ob. archivu.

²⁾ Knihy památní právní str. 122.

³⁾ Snešení celé obce ze dne 21. listopadu 1759 v ob. archivu.

⁴⁾ V obecním archivu.

⁵⁾ Datum na pergamenové listině v ob. archivě je nečitelné. Má býti 1651. O pravosti její vyslovena byla po 100 letech od ředitele statků Sinzen-dorfských, Prampera, pochybnost.

17. Obecní úřad Vev.-Bytyšský. Primator Tomáš
Horáček r. 1652.

Obec vysílá stěratele podpor na opravu kostela sv. Jakuba a kaple
Matky Boží.

V únoru r. 1652 byl primatorem Tomáš Horáček, který týž
úřad v těžkých dobách r. 1645 zastával, a purkmistrem Jakub
Sláma.¹⁾

V červenci toho roku vyslala obec poustevníka od Matky
Boží Jiříka Krátkého po sbírce na opravu kostela a kaple Matky
Boží. Na cestu dostal následující prosebný a fedrovní list.

„My purkmistr²⁾ a starší městečka Veverské Bytyšky, Vaším Mil.
všelikého důstojenství, stavu, řádu a povolání, duchovním a světským osobám
— služby naše povolné s vinšování na Pánu Bohu všeho nejlepšího a pokoje
svatého ná před vzkazující — známo činíme tímto listem otevřeným, že

majíce při obci dva chrámy Páně nám k opatrování přináležející, jeden
založení sv. Jakuba v městečku našem, a druhý na nebe vzetí Panny Marie
blíž hradu Veveří, —

kterak roku 1645 v ty časy roztržité, od lidu vojenského Švédského
u nás v městečku chrám Páně založení sv. Jakuba i o zvony skrz vypálení
přišel jest, kteréžto chrámy Páně obadva k nemalému obloupení a zrušení
přišly —

uznávající pak při nás velkou nemožnost, k zdělání takových chrámů
Páně jmíti —

z té příčiny tohoto poctivého muže jmenem Jiříka Krátkého z dědiny
Lelekovic, poustevníka našeho a listu tohoto ukazatele mezi Vaše Mil. a Vás
vysíláme (jakož ti, jenž žádných důhodův nemáme, jedině co se nám skrze
poctivé a pobožné lidi ku pomoci učiní) ve vši šetrnosti služebné a vši uctivosti
žádající, že nám k takovému našemu slušnému a pobožnému předsevzetí
almužnou svatou dle možnosti z lásky křesťanské k zdělání nadepsaných
chrámův Páně nápomocni býti ráčíte.

Co koliv tu dobrého jeden každý z Vašich Mil. a Vás učiniti ráčíte a
učiníte, skutek milosrdný prokázati ráčíte a prokážete, a Pán Bůh toho
všeho zde časné a potom v nebi věčně hojná odplata býti ráčí.

A my se toho V. M. a Vám službami našimi volnými i vším dobrým
odsluhovati a odměniti rádi chceme.

Pro lepší toho jistotu a důvěření, dali jsme my svrchu psaní pečeť
městečka našeho přitisknouti.

Jehož Dathum v městečku Veverské Bytyšky dne 7. měsíce Julii a. 1652.

Ego P. Adamus Chalupius,
parochus Bytesensis, affirmo sic esse
rogoque pro eo.

(to jest: Já P. A. Chalupa, farář Bytyšský, potvrzuji,
že tomu tak jest a prosím za něho.)

18. Poustevníci „Matky Boží“ u hradu Veveří.

U kaple Matky Boží, kolem níž byl hřbitov farní, bydleli
tak zvaní poustevníci, kteří při ní zastávali úřad kostelníků a
hrobařů. Můžeme míti za to, že poustevníci tam bydleli hned od
vystavění jejího.

¹⁾ Kpp. 45.

²⁾ Listina papírová z r. 1652 s menší obecní pečetí. Dobře čitelná,
v jednom místě porušená v ob. arch.

První nám jménem známý jest snad onen soused Kříž, který r. 1624 v poslední vůli mluví o dvou truhlách, které má u Matky Boží, a kapli poručil motyku. R. 1652 poustevníkem byl Jiřík Krátký z Lelekovic, jenž byl vyslán na sbírku milodarů pro opravu chrámu P. sv. Jakuba a kaple. Dle matrik mohou uvedeni býti tito:

1680 Vít Běloňozka; 1683 jeho syn Klimeš; 1690 Tomáš Slanina (zemřel toho roku); 1693—1712 Martin Martinovský; 1715—1719 Pavel Kotek, zároveň hajný panské obory na divokou zvěř; 1720—1724 Václav Kotek; 1730—1733 Matouš Huber; 1737—1739 Matěj (?) Huber; 1742—1751 Bartoloměj Svoboda; 1757 Jiří Pachovský (podruh u M. B.); 1757—1761 Jan, syn bývalého poustevníka Bartoloměje Svobody; 1767 Jan Kallina krejčí u M. B.; 1769—1771 Matěj Drbálek; 1777 Antonín Juran, kostelník a tkadlec. Skoro všichni byli ženati.

R. 1797 poustka, obydlí kostelníků, sešlostí se sesula a dřevo z ní prodáno. Byt už nebyl vystavěn. (Kost. účty.)

Farář Wolf do knihy farního kostela zapsal příjmy poustevníkovy následovně: Užívá jistých kousků polí u kaple M. Boží a nedaleko dědiny Hvozdcy; od vrchnosti dostává 2 míry žita; o Vánocích má s farářem koledu ve V. Bytyšce, na hradě Veverím a ve Hvozdcí a dostává po penízi (1 kr.) a koláče; koledu o kvatembrech v městečku a Hvozdcí na luštěniny; o sv. Martinu na rohlíky.

Ony kousky pole, pod půl míry u Matky Boží a pod 2 míry u Hvozdcy si později (snad r. 1797, kdy poustka spadla) vrchnost přivlastnila.

19. Duchovní správa v Něm. Kynicích do r. 1782.

R. 1649 uveden jest jako farář Pavel Dudetius. Po té však N. Knihnice byly administrovány až z Drásova, jehož farář konsistoři podal r. 1653 zprávu, že Svědi kostel vyloupili a že není v místě školy, z majetku farního však že ničeho nebylo odňato. Od r. 1660 byla fara Něm.-Knihnická přidělena jako komenda k Svatoslavské, a faráři bydleli v Svatoslavě. Byli samí Cisterciáci, přäsantovaní od kláštera Tišnovského, jemuž patronat patřil. R. 1660 investován byl P. Jan Křen, r. 1682 P. Dominik Pondíkl ze Sedlce v Čechách, r. 1683 P. Šimon Kisling z Oseku v Čechách; za ně kostel v N. Kynicích zejména r. 1672 a 1691 měl 3 oltáře, hlavní konsekrovaný, pozlacený kalich stříbrný, 3 zvony, 5 kasulí, kuprovou monstranci, ciborium stříbrné však nedlouho před r. 1672 i s konsekrovanými hostiemi nějaký dareba ukradl; k faře patřil jeden lán polí ve třech kusích, louka, lesík, zahrada, desátek; ke kostelu pole, z něhož desátek odváděn faráři; školy ještě nebylo. R. 1691 investován za faráře P. Jan Hölman ze Sedlce, r. 1703 Alanus Jönko z Velehradu, r. 1705 Fr. Velecký, rodák Veletínský, z kláštera Velehradského. Velecký se přestěhoval r. 1711 ze Svatoslavy, protože fara byla na spadnutí a farníci Svatoslavští mu ji nechtěli opravit, do Něm. Knihnic, kde mu faru vystavěli a administroval odtud Svatoslavu. Další faráři byli od r. 1718 Ondřej Zeitlinger z Velehradu (stal se potom farářem Tišnovským), od r. 1721 Martin Jákl ze Sedlce, 1733 Mikuláš Mait z Velehradu, 1748 Mikuláš Wohnsiedler ze Sedlce, 1754 Nivard Cervelli ze Sedlce. Svatoslavští pociťující nepohodlí, které jim vzešlo z přestěhování se farářů, vynasnažili se, aby je dostali zase nazpět. R. 1735 vystavěli faru ve Svatoslavě a žádali konsistoř důtklivě, aby jim faráře vrátila; byli však odmrštěni proto, že k faře nechtěli přistavěti hospodářských stavení. Po dlouhém vyjednávání konečně rozhodla konsistoř r. 1748, že Něm.-Knihnický farář pro velkou vzdálenost má ve Svatoslavě na své

útraty vydržovati místního kaplana (lokála), sic že bude Svatoslava přifařena do Deblína. R. 1755 teprv farář Cervelli svolil, že lokála ustanoví, jemu 100 zl. ročně platiti bude, když se byla obec zavázala, že lokálu vystaví byt a dá ročně 10 mír žita a klášter že dá ostatní potřebné, načež r. 1756 stal se prvním samostatným lokálem P Otto Zeman.

Dalšími faráři Nēm.-Kynickými investováni byli r. 1768 Achaz Rozvařil ze Sedlce, r. 1780 Edmund Kocaurek, jenž narodil se v Nēm. Brodě v Čechách, vstoupil do kláštera Sedleckého a byl napřed lokálním ve Svatoslavi. Za něho r. 1782 zrušen klášter Tišnovský. Zemřel r. 1797.¹⁾ (Viz níže „Následky zrušení kláštera Tišnovského“.)

Maria Eva Alžběta, rozená hraběnka ze Šternberku, vdova po Rudolfovi z Teufenbachu. 1653—1668.

Ona zdělila po Rudolfovi, jak jsme již řekli, Říčany a Veverí, a užívala do své smrti na Moravě Drnholce a v Čechách Kumburku a Oulovic s domem v Praze.

1. Nová pozemková kniha v Nēm. Kynicích založena roku 1654.

Dle ní bylo tam 19 sedláků sobě rovných co do polí a luk 17 podsedníků sobě také rovných, 13 domkařů, pak fara, škola, hostinec, kořalna, dvůr, kovárna, mlýn (podkomorský), úhrnem 56 čísel.

Selský grunt byl vyceněn na 304 zl., podsedek na jeho čtvrtinu 76 zl.

Pozemková ta kniha obsahuje zápisy do r. 1816 a nalézá se v registratuře Veverské.

2. Farář V.-Bytyšský Geller 1654—1660. Jeho příjmy.

Nová sbírka na kostel a kapli 1655.

Duchovní správu ve V. Bytyšce vedl od r. 1654 do 10. května 1660 Jan Bohumír Geller. Roku 1658 podal bisk. konsistoři Olomoucké zprávu, že farní obročí, jelikož vrchnost Veverská již dříve všechn desátek farní i pozemky vzala, dostává za to od vrchnosti ročního deputátu jen 156 zl. 40 kr. hotových peněz, 4 vědra vína, 6 beček piva, 30 mír pšenice, 60 mír žita, 6 mír luštěnin, 30 mír ovsa, 6 špízků soli, 40 mázů másla, 1 vykrmené prase, 40 liber sýra a 15 kaprů.²⁾

Měl zajisté péči o zvelebení kostela farního i kaple u Veverí. Ana sbírka dřívější r. 1652 od obecního a farního úřadu na ně uspořádaná dosti nevynesla, vyslán r. 1655 zase jako sběratel Jiří Krátký, poustevník od Matky Boží do světa, jak tomu nasvědčuje prosebný list ze dne 8. února toho roku, opatřený

¹⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 303—304.

²⁾ Tamže I. 297.

³⁾ V ob. archivu. List je německý, Bytyška psáno Wydeschka. Zajisté však i český list dán sběrateli na cestu.

obecní pečeti a podpisem faráře P. Jana Gellera.³⁾ V listě se praví, že oba kostely vejen ve vzpouře válečné dřívější doby byly velmi porušeny a zničeny, nýbrž také a to hlavně při vpádu Švédů na Moravu, kdy město Brno a Špilberk oblehali, kostel sv. Jakuba i se zvony a vším příslušenstvím shořel (r. 1645).

Bytyška se ještě ze zkázy, kterou tehdy byla utrpěla, nevzpamatovala.

Geller vzdal se fary V. Bytyšské 10. května 1660.

3. Hejtman Michal Purkart. 1655—1673.

Kdo byl hejtmanem Říčansko-Veverským r. 1647—1655 nelze nám udati. V březnu r. 1655 úřad ten zastával: Michal Purkart Dřevenický. Sloužil na Veverí už r. 1646 za důchodního písaře. Zemřel asi počátkem roku 1673. Jeho činnost částečně poznáme z dalšího vypravování.

4. Úřad obecní Vev.-Bytyšský 1655—58. Primatoři Jiří Belha, Tomáš Horáček, Jiří Ohrabal.

Roku 1655 byl primatorem Jiří Belha, purkmistrem Bartoň Valentin a rychtářem Petr Řezník (kupec). Za jich úřadování proveden následující soud:

Pepřla z V. Bytyšky opovážil se nejprve na sirotka panského beze vší příčiny (při truňku) sáhnouti a jej bít; na tom dosti nemaje, pro dosti špatné slovo začal zase novou různici s Vávrou Kovářem, panským mušketyrem z Veverí a Jíra Ohrabal byl v tom tovaryšem jeho následujícím, tak že neslušně a nekřesťansky mušketyra, nepamatující na slovo „milovati budeš bližního svého atd.“ jsou zbili a snad kdyby se pekař zámecký k tomu nebyl natrefil, byli by ho v té zuřivosti o hrdlo připravili. — Veverský hejtman Purkart byv o tom od práva Bytyšského uvědoměn, ano se jednalo o služebníka panského, sám nařídil právu: „jednu i druhou stranu před sebe obešlete; předně ty rváče, již zřídka kdy s pokojem napítí se mohou, k složení v pokutě pro takovou bez příčiny výtržnost a provedený kvál nad poddaným panským dvanácti zlatých r. k chrámu Páně Bytyšskému přidržíte; za druhé, obojí stranu k dokonalému smíření a odprošení, jestli jeden druhého v čem urazil, přivedete; za třetí, aby rukojmí zastavili a před právem zavedli, že jeden druhému tu věc dokud živ žádným způsobem vzpomínati, nad to pak se mstítí chce a pomýšletí bude pod pokutou dvaceti širokých tolarů a přísného trestání; posledně dotčené porovnání pro budoucí paměť ať jest do protokolu právního zaznamenáno a zapsáno, v čemž vy dále postupovati věděti budete“. (2. března 1655.)¹⁾

Za primatora Tomáše Horáčka, rychtáře Ondřeje Kožušníka, purkmistra Jiřího Belhy a konsortů: Jakuba Slámy, Jana Kotka, Jiřího Andrly a Ondřeje Řezníka provedeno jest 16. května 1657 toto vyšetřování pro krádež:

Jan Syrovátka, poddaný kláštera Tišnovského a Petr Pastýřův, poddaný Její vysoce hraběcí Milosti paní Tyffenpachové, vydělali si v dolním mlýně (panském) za 9 dní 3 zl. 54 kr. An jim mlynář Petr Markův, nemaje peněz, ihned zaplatiti nemohl, vypáčili dveře do komůrky a vzali si v záplatu pantok,

¹⁾ Kpp. str. 46—47; pak list hejtmanův v ob. archivě.

tesařskou pilu a šnejdar. Dne 6. května 1657 byli dle poručení hejtmana Říčanského a Veverského zavřeni do vězení šatlavního, až ty věci vrátili a 4 rukojmími se zaručili, že se mlynáři nebudou mstíti. Mzdu, která jejich násilnictvím propadla, směli vyhledávati prostřednictvím hejtmana.¹⁾

Týž úřad, maje v čele Tomáše Horáčka, působil ještě v první polovici r. 1658;²⁾ v druhé jej převzal primator Jiří Ohrabal, purkmistrem 24./VII. byl Tomáš Kovář.

5. Vzácná svatba 1658.

O jedněch svatebních smlouvách, které byly v neděli masopustní 3. března 1658 na bradě Veverí uzavřeny, dlužno se zmíniti, protože na nich mnoho vážených osob za svědky je uvedeno. Připravován sňatek Matěje Ježka, polesného hor (lesů) Veverských a Říčanských s Annou Sibilou, dcerou Jana Závky, Veverského klíčníka (nám již od r. 1633 a 1636 známého). Svědky ženichovými byli: Jeremiáš Lesdonický, ouředník (hejtman) panství Kuřimského, Matěj Panovský, duchodní písař z Kuřima, nevěstinými Jan Bohumír Geller, farář V.-Bytyšský, Michal Purkhart, hejtman Veverský a Jan Erner, měšťník královského města Brna.³⁾

6. O bývalé faře v Mor. Knihnicích

se k roku 1658 dozvídáme, že si farář Kuřimský Šimon Mathäides stěžoval na špatné odvádění desátku nejen v Kuřimě, nýbrž i v Mor. Knihnicích. Bylť kostel Mor. Knihnický komendou Kuřimského.⁴⁾ Samostatnosti už nenabyl.

7. Staré berniční zřízení moravské počínaje r. 1659 zavedeno.

Když během času požadavky zeměpanské vzrůstaly, nahlíželi stavové, že je nespravedливо, větší ty summy rozvrhovati na jednotlivá panství stejnými díly anebo podle poměru, jaký byl zaveden při gidtpfertech. Aby docíleno bylo správnosti, musily se vyšetřiti síly panství; jelikož však jen poddaný byl považován za daním podrobeného, kdežto vrchnosti jen dobrovolné vedlejší dávky odváděly, ustanoveno, 1. zjistiti na dominiích stav držebností poddanských podle lánů a 2. rozvrhnouti na dominia kontribuci dle vyšetřeného počtu lánů. Vrchnostem ponechána subrepartice to jest právo, aby kontribuci na poddané své rozpočítávaly.

Zjištění lánů provedeno v letech 1656—1669 (annus decretorius et declaratorius) a jmenuje se „starým katastrem“.

Předně bylo zemským sněmovním snešením ze dne 15. prosince 1655 nařizeno, aby každé dominium na poddanský majetek svůj podle lánů se přiznalo. Za lán byla považována plocha pozemku, na níž ve 3 polích po 32 mírách mohlo 96 mír býti naseto. Při vinicích však již plocha, na níž 3 měrice mohly býti vysety, byla považována za čtvrtlán, na níž 12 měric mohlo býti vyseto,

¹⁾ Kpp. 49—50.

²⁾ Kpp. strana 58.

³⁾ Kpp. 55—56.

⁴⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 288.

za celý lán. Mimo poddanské pozemky musili (v místech, která ani nerobotovala, ani robotní činži neplatila) do přiznání čili fasse pojati býti také živnostníci a byly za lán považovány osoby, které měly právo várečné i výčepné, tři, které měly jen právo výčepné, 6, a které byly bez těch práv, devět. Fasse prozkoumány od visitačních komisí a r. 1659 počato s rozvrhováním daní dle lánů. Celá Morava byla odhadnuta na 15.565 $\frac{1}{3}$ lánů.

O vybírání kontribuce a vypravování vojáků podává nám obrázek následující:

8. Poručení o soldatů vypravení z r. 1663.

„Rychtářové a starší. Rychtář horní¹⁾ Bytyšský. Posílá se vám rozměření (poplatku) na výpravu těch třech rejtharův i s těmi ještě na 9 lánů a 2 $\frac{1}{2}$ achtelu přicházejícími penězi s dostatečným poručením, abyste nám, co vám ještě dodati přijde, ihned vybrali a sem odvedli, nebo J. M. pan hejtman krajský píše, že ve dvou dnech exekuci pro to sem pošle. Za druhé jest vám vědomo již prve, co tak jedna každá osoba k veřejnosti lidu pěšího a zbrojí opatřeného na hotově míti měla, nic však méně posílám vám příležitostě zase poznamenání aneb rozvržení, vedle kterého vy ihned ty osoby opatřte a sem dodejte, na každého pak na vychování, za 1 měsíc tři zlaté rýnské míti musíte, nebo mně jest přísně poručeno a exekuci hrozeno. Podobně také za třetí o to obilí proviantní, kteří ještě sem nedodali, aby z jedné každé osady do města Brna proviantmistru Janovi Besovi odvesti hleděli a s tím nic neodkládali. V čemž se zachovejte. Datum na spěch z Veverí 8. října 1663. Michael Purgkhardt, hejtman.

Dodatek: K veřejnosti na pohotově míti mají lidu pěšího a jak náleží vymundirovaného: Městečko Bytyška, dědiny Chudčice a Semtice 8 osob; tři osoby ihned vypraveny býti mají. Kterí vozy mají (na vození proviantu) vybráni býti mají: Tomáš Tulpa, Havel Vrtílek, Martin Rehtorů a Jan pacholek co u Tomáše Režného.²⁾

9. Primator Vev.-Bytyšský Matouš Vinčar r. 1660.

Primatorem Vev.-Bytyšským byl r. 1660 Matouš Vinčar. Od souseda Jana Kytnera byv nařknut, že zpronevěřil obecních peněz 14 zl., žaloval u hejtmána Vev. a vymohl, že vinník byl potrestán a po přestálém trestu jej před hejtmanem a celou obcí odprosil (24./VI.) Vinčar totiž měl za sebou jenom výdělek z vyšenkované na radnici jedné bečky vína, který obec dobrovolně úřadu každoročně propouštěla. Proti dalšímu nactiutrhání a stíhání vzájemnému ustanovena pokuta a rukojmí.³⁾

10. Faráři V.-Byt.: Mader 1660—1662, P. Vavřinec 1662.

Jan František Mader, farář ve Frelichově (Fröllersdorf) na panství Drnoholeckém (Tyffenpašském), dosazen od patronky do V. Bytyšky. Za něho opravena farní budova, jak vysvítá

¹⁾ Rychtář Bytyšský byl tehdy horní t. j. vrchním nad rychtáři dědin.

²⁾ V ob. archivu.

³⁾ Kpp. str. 57.

z rozkazu M. Pukharta a to 16. listopadu 1660: „Polesný Veverský, poručte vydati z hor J. M. P. dříví na opravení fary Bytyšské, a to pět dubců...“ — Ostatně o něm v knize farního kostela nic není zapsáno, leč že koupil pro kostel formu na pečení hostií.¹⁾

Dne 2. srpna r. 1662 odbývána ve Vev. Bytyšce kostelní visitace a bylo shledáno, že farní kostel sv. Jakuba paramenty (rouchy) jen bídne jest opatřen, že křtitelnice je špatná, kostelní účty nedbale vedeny, a hřbitova že u kostela není. Z té příčiny musil faru opustiti.²⁾

Před odchodem dal udělati novou křtitelnici, tu, která dosud v kostele stojí. Spodek je kamenný, vršek (poklop) dřevěný. Na kamenném okraji nádržky vodní vytesáno jest: Aõ 1662 C. R. D. J. F. M. †. Poklop nese zeměkouli, nad kterouž křtí sv. Jan Krista Pána; nad nimi v řáse vznáší se holubice a dvě dušičky. Začáteční písmeny právě uvedené znamenají zajisté: Comparavit Reverendus Dominus Joannes Franciscus Mader. (Koupil velebný pán Jan Fr. Mader r. 1662.)

Po Madrovi převzal duchovní správu ještě r. 1662 P. Vavřinec.

11. Klášter Tišnovský dává 15 achtelů vinohradů pustých v Bosonohách pod činži sousedům tamějším.

Abatyše kláštera „Brány nebeské“ nad Tišnovem, Voršila Gamsa i s konventem, dne 2. září r. 1661 přenechala poddaným klášterským k jich gruntům v Bosonohách 13 achtelů vinohradů, různě ležících, pustých, aby je obdělávali a z nich z každého ročně při sbírání vína po 3½ groších bílých klášteru platili; pak jeden vinohrad v zadní hoře pod čtvrt, z něhož měl uživatel odváděti půl vědra vína.³⁾

R. 1678 táž abbatyše vyměnila s obcí Bosonožskou jakési pozemky a a 2 rybníky.⁴⁾

12. Obecní úřad Vev.-Bytyšský r. 1662. Primator Ondřej Rezník.

Úřad obecní v únoru r. 1662 známe úplný; primatorem byl Ondřej Rezník, rychtářem Ondřej Vochecka, purkmistrem Jan Kuchynka, a konsorty: Matouš Švec, Jiří Zedníček, Ondřej Rozkošný, a Stanislav Kříž.⁵⁾ Byli na svatbě, k níž (pro sirobu nevěsty) dávala svolení Tyffenpachová, paní na Veverí dědičná.

13. Farář V.-Byt. P. Bartoloměj 1663; Ptáček 1665—67.⁶⁾

Nová sbírka na kostel sv. Jakuba a kapli M. Boží⁷⁾ podniknuta r. 1663, kdy vedl duchovní správu ve Vev. Bytyšce jistý P. Bartoloměj. Vypadla, jak asi všechny dřívější, hubeně, jak se dozvídáme z následujícího seznamu.

¹⁾ Lpe. str. 207.

²⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 297.

³⁾ V registr. Veverské č. 133.

⁴⁾ Tamže č. 139. Zbyl pouze nápis smlouvy.

⁵⁾ Kpp. str. 61.

⁶⁾ Lpe. 207.

⁷⁾ V obecním archivě.

Rejstřík založen. Kdoby z Jich Milostí vysoce osvícených pánův pánův knížat, a pánův prelátův, též vysoce urozených pánův pánův (hrabat), item urozených a statečných rytířův, též moudrých a opatrných pánův purkmistrů, rad i poctivých pánů cechmistrů, poctivých cechův, summou, jak se jmenovati ráčíte — pro odplatu Syna Božího k záduší ku památce sv. Jakuba a blah. Panny Marie blíž hradu Veverí co učinil, to pro paměť do tohoto rejstříku poznamenati poručiti ráčíte. Actum den nového léta 1663. Purkmistr a konšelé městečka V. Bytyšky.

Anno 1663 dne 9. února od úřadu města Třebíče dáno pomoci na správení chrámu Páně tomuto almužníkovi 12 krejcarů

Anno 1663 ich Veit Ahelbaum hab in die Sparpissen geben (t. j.

já Vít Ölbaum dal jsem do krabice 12 kr.

Anno 1663 dne 6. dubna od úřadu města Mezeříče dáno 2 kr.

Anno 1663 dne 11. dubna od úřadu města Polny dáno 3 kr.

1663 dne 17. dubna dáno 2 kr.

Leta 1663 dne 17. dubna od úřadu města Německého Brodu dáno 6 kr.

Leta 1663 „ 20. „ dáno 4¹/₂ kr.

24. dubna ve městě Ledči dáno 3 kr.

Den 24. April von Schloss Ledetsch geben worden 15 kr.

1. května dáno v Chotěboři almužny 6 kr.

7. listopadu dáno na zámku v ? 3 kr.¹⁾

Dále rejstřík darů osvícených, urozených, statečných, moudrých, opatrných a poctivých pánů dárců nejde. Z té sbírky se bezmála měl nejlépe sběratel, jenž s listem fedrovním všudy byl přijat a hostěn, a tak na cizí útraty se ve zdraví prošel a kus světa poznal. Že se nepřehnal, lze poznati z toho, že na cestu z Mezeříče do Polné, tedy asi na 3 míle, potřeboval pět dní, z Polné do Německého Brodu 6 dní a tak dále. — Než, snad není vše, co kdo dal, zapsáno a poctivý sběratel odvedl větší sumu, než 1 zl. 8¹/₂ kr., kterou svrchu uvedené dary vykazují. Vždyť i pro tehdejší poměry těch několik krejcarů nestálo by obci za žebrání, a nevysílala by po tolik let almužníky do světa téměř bezúčelně.

Dne 15. ledna 1665 investován byl na faru V.-Bytyšskou Jiří František Karel Ptáček a setrval na ní do r. 1667.

14. Úřad obecní ve Vev. Bytyšce r. 1664—66. Primatoři Jiří Ohrabal, Jiří Belha, Jan Kotek.

Po celý rok 1664²⁾ v čele obce stáli: primator Jiří Ohrabal, kterého už známe ze rvačky s mušketýrem (r. 1655) a z primatorství (r. 1657), rychtář Křištof Šram, a konsortové, střídavě úřadující jako purkmistři, Ondřej Rezník, Jakub Sláma, Jan Kytnar, Petr Kovář a Pavel Syrovátka.

Jiří Ohrabal byl donucen hájiti svou čest proti Mikuláši Jidrnáčkovi, jenž hněvem tak se byl roznítil, že jest od sebe slova hanlivá a nedůvodná proti primatoru mluvil. Nerozváživý mluvka jsa pohnán 10. března před právo rychtářské a pány radní, nic dovésti nemohl; i odprosil. Na zamezení dalších různic v té věci určena pokuta 10 kop grošů českých.

Také Ondřej Rezník, nyní spoluradní, dříve (r. 1662) primator prostořekostí zapletl se do soudu. Vyčtl Jiříku Andrlovi, že u sebe přechovával

¹⁾ V ob. archivě.

²⁾ Kpp. str. 52, 63—65, 67, 68, 70.

jehniátko Staňka Kříže a že poznamenal je znamením, jakého při svém dobytku užívá. Věc sama byla sice pravdivá, avšak Andrlé už se byl s Křížem v dobrotě vyrovnal. Proto Řezníku nezbývalo, leč odprositi.

Primatorem r. 1665 a počátkem r. 1666 byl: Jiří Belha, rychtářem Ondřej Řezník, radními Jan Kotek, Jiří Zedníček, Petr Filla, Matouš Kolář, Jakub Nechvíle. V květnu r. 1666 úřadoval už úřad až na jednoho muže docela nový; primator Jan Kotek, rychtář Jan Kytmar, purkmistr Matouš Švec a konsortové: Jakub Sláma, Jan Sanejtrník, Ondřej Rozkošný a Stanislav Kříž.

Za tohoto úřadu převzala obec kus zádušního pole „za Brodem“ se závazkem ročního platu 1 libry vosku k záduší sv. Jakuba.¹⁾ — V březnu r. 1666 k rozkazu vrchnosti přijat byl zase do sousedství a obce Jan Belena, který jakýmsi „výstupkem“ se byl při městečku v poctivosti nezachoval a proto ze sousedství a obce byl vyloučen.²⁾

15. Farář V.-Byt. a spisovatel Valentin Bernard Jestřabský (1667—1719).

Byl to muž „v pravdě apoštolský, horlivý, bdělý, příkladný, o blaho duší sobě svěřených pečlivý.“ Pocházel z Moravské Ostravy z rodičů chudých sice, ale zbožných. Narodil se r. 1630. Po smrti otce svého odebral se do Hradiště studovat humaniora; matka předem výživu opatrovala. Filosofii a theologii v Olomouci odbyv, posvěcen jest na kněžství asi r. 1663. Po dvouletém kaplanování v Lošticích dvě leta ztrávil jako duchovní správce v Štřelících; načež r. 1667 dne 18. března investován na faru Veversko-Bytyšskou, kde zůstal 52 let, až do své smrti. Žil následovně: Ráno vstával o 4. hod., modlil se kanonické hodinky a jiné modlitby, rozjímal, na kázání se připravoval; mezitím musilo býti v domě ticho a domácí zachovávali hluboké mlčení. K deváté hodině chystal se na mši sv.; odslouživ ji s vroucnou zbožností, setrval v kostele a pak doma ještě v díkůčinění. Horlivě kázal a katechisoval. Duchovního obleku neodkládal. V ztravě byl skromný a střídmý; neboť mimo hovězí maso jedl v pondělí a ve středu hrách, v pátek jenom hrách, v úterý a ve čtvrtek mimo hovězí maso prosnou kaši, v sobotu kaši z pšeničné mouky. K večeri ničeho nepožíval. Vína v posledních dvou letech nepil, v dřívějších velmi zřídka a střídmě. Po obědě s domácími měl zbožné rozhovory o věčném spasení, ostatní čas odpolední věnoval čtení, studování, psaní a skládání knih. Hosty rád přijímal a dle možnosti se jim věnoval. O svátcích Marianských hostil chudé. I domácím nic nescházelo³⁾. Ruky nedal si od žádné ženské

¹⁾ Kpp. 66, 69, 71—73.

²⁾ Kpp. str. 74.

³⁾ R. 1682 dne 16. listopadu zemřela v Bytyšce Žofie Anna, vdova 80letá, matka Jestřabského a pochována jest v kostele sv. Jakuba. R. 1697 pojal za manželku Ludmilu, dceru + Tomáše Jestřabského, souseda z Velikého Ořechového (?) Šimon Loukotka, sousedský syn Bytyšský. — R. 1703 zemřela v Bytyšce Judita, vdova po + Tomáši Jestřabském.

políbíti aniž ženské pustil do světnice, kterou si sám zametal a poklízěl; i postel si sám stlal. Ztrávil den v samých zbožných skutcích, a pomodliv se ulehl o 9 hod. (bez večere) dada si pod hlavu kámen, aby trvdě neusnul, nýbrž zavolán jsa k udílení sv. svátostí, rychle se probudil. Domácím říkával: „Vám je snadno dostati se do nebe, těžko však nám kněžím, kteří budeme účty klásti spravedlivému soudci z Vašich duší.“¹⁾

Zajisté Jestřabskému podařilo se vymýtiti z farnosti poslední zbytky bludů.

16. Obecní úřad Vev.-Byt. 1667—68. Primator Karel Machotka „Řičanský“.

V květnu roku 1667, tedy brzy po příchodu faráře V. B. Jestřabského, vypadal úřad obecní následovně: primator Karel Machotka Řičanský, rychtář Matouš Kolář, purkmistr Petr Filla, konsortové Jiřík Zedníček, Matouš Vinčar, Martin Dundáček a Jakub Kožušník. Setrvali pak jen do března r. 1668.

Karel Machotka, primator, působil v obci, soudě dle písma knih památních právních jako obecní písař od r. 1657—1683. Sloh jeho je obratný, ruka vypsaná a zdá se, že uměl také německy. Jako soused byl téměř nejmajetnější; užívaje v 28 kusech pod 68 mír polí gruntovních. Na původ svůj z Řičan byl hrdým — psal se vždy „Řičanským“. Bohatství důkazem je kvitance ze dne 9. dubna 1635, již Jan Machotka, soused z dědiny Řičan potvrzuje, že od paní Bohunky Tyffenpachové, vrchnosti své, dostal nápad a podíl manželky Kateřiny po otci, a sice na tolarech širokých 293½ kusů, na dlouhé minci na dupl šedesáti 80 zl., dukátů 41 kusů, na rozličné staré minci 14 zl. r. 12 g. 3 d., na plecháčích (lehkých tenkých groších) a pacích (čtyrkrejcarácích) 4 zl. r. 6 g. 3 d., na cifferních a gr. po 12 kr. — 9 zl. r. 15 gr.²⁾

Za jeho úřadování naskytly se a vyřízeny byly tyto spory.

Kateřina Stará, kuchařka na Veverí, nařkla Jiříka Jambora z Rejce, „že by do její komůrky k ní vešel, a jí že by se 15 zl. peněz ztratilo“. Nemohouc pak ničeho naň provésti, musila jej odprostiti. (4. srpna 1667.)

Z poručení hejtmana Purkharta porovnali a smířili se 3. března 1668 Jiří Ohrabal, o němž už vícekrát byla řeč, a Havel Zahradník s jedné, Jan Sanejtrník a Jakub Nechvíla s druhé strany, kteříž se byli u rychtáře hanlivými slovy naříkali. Jejich svády počátek obsažen byl v listině dané z panství kláštera sv. Anny (v Brně) z dědiny Hvozdece a přeložené z německého jazyka na český.³⁾

Obecní úřad V.-Byt. 1668—69. Primator Jiří Belha.

Po roce jednom obnoven obecní úřad, a byl koncem dubna 1668 primatorem Jiřík Belha (po druhé), rychtářem Ondřej Řezník, purkmistrem Matouš Švec, konsorty: Petr Kovář, Ondřej Rozkošný, Matouš Pepřla a Matěj Svoboda.

¹⁾ Lpe. str. 207—209. — Wolný, Kirchl. Topographie Br. I. 298. Nota.

²⁾ V obecním archivě.

³⁾ Kpp. 75—77, 79.

Dne 24. června zapsán tento případ: Jíra, syn Jíry Picky, byl veliký rváč. Zdvihl zase ve Hvozdcí různici a ťal Ondřeje Rozkošného šavlí do ruky, začez vsazen do vězení. Při výslechu pohaněl Petra Kováře, spolu radního, načež znovu zavřen a drahý čas držán ve vazbě. Konečně otec vše uprosil a synu pomohl na svobodu zárukou 50 kop groší českých.

Dne 2. prosince stalo se porovnání mezi Václavem Pláteníkem, který na své zahradě zabil cizí kuře a Matoušem Vinčarem, kterémuž patřilo; veliké různice a slova hanlivá (nadávky) ukončeny a odčiněny odprošením se obou.¹⁾

Primator Jan Kotek 1669.

Dne 29. března 1669 už opět nalezáme jiný úřad obecní a sice primatora: Jana Kotka (po druhé), rychtáře Matouše Vinčara, purkmistra Jakuba Slámu a konsorty: Jana Sanejtrníka, Jakuba Nechvílu, Pavla Syrovátku a Václava Bilovského.

Týž den kovář Jan Neruda odprošoval Petra Kováře, jehož byl „hanlivě nařekl“. Tím a ustanovením záruky 20 tolarů moravských pro nezdvihání té pře, různice ukončena.

Hůře vedlo se Mandaleně, manželce Víta Tkalce, která jdouc s Alžbětou Kotkovou, ženou primatorovou, do Brna, pomlouvala rychtáře Matouše Vinčara. Nemohouc pak ničeho dokázati, byla pro výstupek ten dle nařízení práva ztrestána vězením a dle výměru hejtmána M. Purkharta zápis učiněn v knihách památních a záruka slíbená pro nezdvihání toho sporu 20 tolarů širokých 13. listopadu.

Pomluva ta snad byla následkem nedorozumění mezi Vinčarem a Kotkem. Při vytýkání obilí jarého (desátku), při čemž se na obecní útraty pilo, Matouš Vinčar, rychtář, pohádal se s Janem Kotkem a hanlivými slovy se zhaněli; nemohouce pak ničeho na sebe dokázati, porovnali se. Mandalena asi pomluvou Vinčara zavděčovala se Kotkovce — špatně však pochodila.²⁾

Václav Michal hrabě z Althanů. 1668—1670.

Maria Maxmilianá Terezia roz. hraběnka z Althanů, vdova po Janu Jáchymu, hraběti ze Sinzendorfu, po druhé provdaná za Antonína Frant. hraběte z Collaltů. 1668—1689.

Vdova po Rudolfu z Tyffenpachů, Maria Eva Alžběta rozená hraběnka ze Sternberků neměla s Rudolfem dítek; byvši však před tím provdaná za hraběte z Althanů, dochovala z toho prvního sňatku syna Václava Michala hraběte z Althanů, a dceru Marii Maxmilianu Terezii.

V poslední své vůli ze dne 11. března 1668 ustanovila matka obě ty dívky z prvního manželství, syna Václava Michala hraběte z Althanů a dceru — tehdy již vdovu po hraběti Janu Jáchymu z Sinzendorfu, stejným dílem dědici všech svých statků. Oni se rozdělili 17. listopadu 1670, a dcera dostala a převzala statky Ebenthal, Veverí a Řičany, provdávši se po druhé r. 1668 za Antonína Františka hraběte z Collaltů, taktéž vdovce.

¹⁾ Kpp. 78, 80, 81.

²⁾ Kpp. str. 82—84.

Maria Maxmiliania Terezia provdaná, jak jsme řekli, ponejprv Sinzendorfová, pak Collaltová ty tři statky své 11. července 1687 prohlásila za fideikomisní v ceně 440.000 zl. rýnských, a ustanovila v poslední vůli ze dne 12. července 1687 dědičnou posloupnost tím způsobem, že měl je dostati po její smrti starší syn ze sňatku druhého Leopold hrabě z Collaltů, po něm mladší syn Kristian z Collaltů a kdyby ti bez dětí zemřeli, teprv synové její z prvního manželství, hrabata z Sinzendorfu.¹⁾

Maria Maxmiliania Terezia měla po prvním manželci také panství Plaňany s Kocovem, Třebel a Trpišť v Čechách. Byla náramně bohatá — ale prý zlá a lakotná.²⁾ Zemřela ve Vídni v 63. roce věku svého r. 1689; její druhý manžel zemřel 5. července 1696 též ve Vídni.

1. Jak vypadal V.-Byt. kostel sv. Jakuba?

Nový oltář boční roku 1669 v něm zbudován.

Kostel farní zasvěcený sv. Jakubu většímu byl velmi těsný. Délka jeho obnášela 7 sáhů, šířka 4. Měl dřevěnou věž a zvonici nad prostředkem střechy kostelní.

Roku 1669 zbudován byl v něm postranní oltář bolestného Krista Pána, o čemž vypravuje „kniha farního kostela“: „Na oltáři strany epištolní je obraz bolestného Krista Pána, kterýž obraz malby starobylé z Uher donešený a na tom oltáři od nejjasnější paní paní Maxmiliany, hraběnky z Collaltů, rozené z Althanů, zbudovaném, veřejné účtě vystavený prý slzel, jak udávají dvouverší (sic! jsou samé hexametry) nad obrazem zmíněným zavěšené.

Haec lachrimas veneranda pias emisit Imago;
Cui Comitissa, Dei causâ, construxit honori
Maxmilianâ sacram, quam lector conspicis, aram,
Connubio sociata viro, de stirpe celebri,
Collalto; at genus ipsa suum producit ab Althan,
Gente Deo chara, pietate armisque potenti.
MDCLXIX. (1669.) J P: M: B:

U toho obrazu ve svých potřebách prosící přčasto nalezli patřičné pomoci a útěchy, jak tomu nasvědčují zavěšené dárky záslibné.“

2. Hon y 1670—1707.

Vlčí jámy.

Právo honebnosti dle zemského zřízení, daného dne 10. května r. 1628 císařem Ferdinandem II., patřilo vrchnostem na celém obvodu jejich statků a vykonávaly je tudíž osoby stavovské a města na svých panstvích. Poddaný směl honiti jenom z dovolení svého pána na jeho pozemcích.

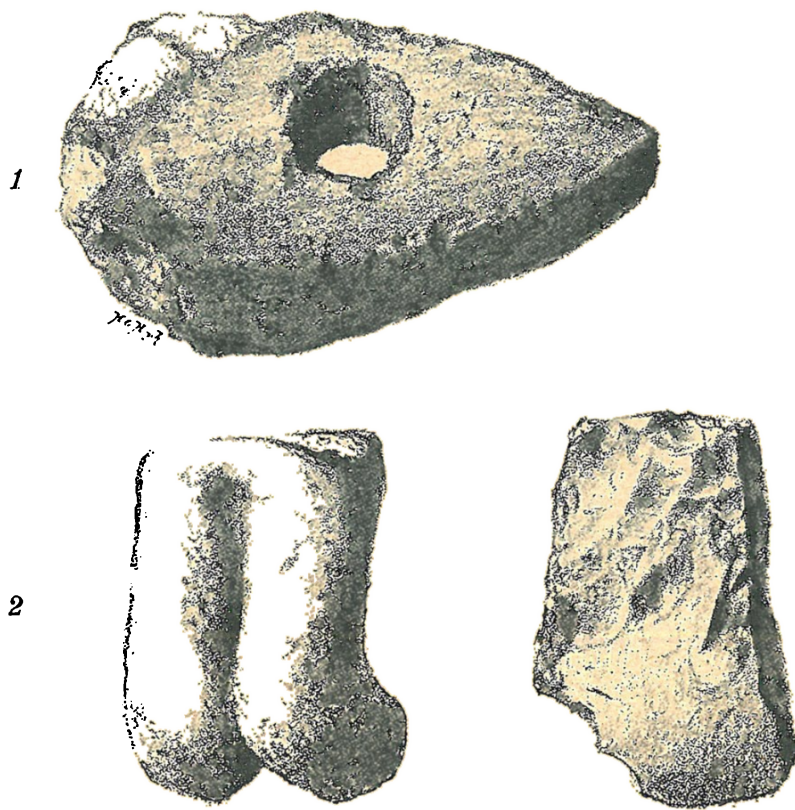
¹⁾ Wolny, M. Mähren B. II.1. 292. IV. 338.

²⁾ Geschichte der Herrschaft und Stadt Plan in Böhmen von Ed. Senft, Plan 1876,

Sousedé Veverské Bytyšky práva honebního neměli, nýbrž dle hamfeštu Teuffenpašského jen povinnost „na hony velké i malé s potahy jezdit i chodit“.

Potahů bylo potřeba netoliko na odvážení zvěře polapené, nýbrž také na vození náčiní honebního, na příklad tenat na chytání zajíců a koroptví.

Máme některé zprávy o honech za panování Collaltů. Ušlechtlejší zvěř daňhelčí pěstována byla v oboře, kterou opatroval zvláštní myslivec oborný. R. 1676 a následujících jím byl Jíra Koblížek, r. 1704 Jan Kotek (dle matrik farních). Ostatní zvěř vysokou, nízkou i opeřenou pěstoval polesný, mladší polesný,

Předvěké nálezy z hradiska pod hradem Veverím.

1. mlat, 2. kousek sošky, 3. sekera štípaná a broušená. — Popis na str. 8. a 9.

myslivci a hajní. Polesný sídlil na Veverí, a byl jím r. 1658 Matěj Ježek, r. 1676 Zámečník Martin, 1681 Pacek Martin, jenž r. 1693 zemřel 83letý, po něm Jiří Kleprlík, který jsa synem sládka Brtnického Jana Kl., byl zastával asi pět let úřad písaře hejtmanova; když pak byl povýšen na mysliveckého mistra panství Collaltských (snad se sídlem v Brtnici), následoval jako polesný Vev. Martin Kulich († 1703), 1706 Fr. Čecháček a Jan Pochvalovský. Mladší polesný bydlil v Rozstrojovicích. [Dle matrik farních.]

Když se konal hon na pozemcích V.-Bytyšských, na podzim, strojila obec pro polesného, myslivce, hajné a dráby hostinu na radnici. R. 1671 na př. vydáno k ní za 9 liber hovězího masa

22½ kr., za 10 liber škopového 20 kr., za sůl, křen a koření 7 kr., za chléb i pro psy¹⁾ 10 kr., za žejdlík sádla 3 kr., 30 mázů piva 48 kr., 14 mázů vína 42 kr., úhrnem 2 zl. 29½ kr. — R. 1677 měli páni hosté místo škopového husu, kuřata a ptáky (kvíčaly, drozdy a pod.) Týž rok honu účastnil se sám J. Excellence pan hrabě a byl hostěn na faře, kamž obec dodala (pro štalmistra a podkoní) za 50 kr. piva, vína a chleba a pro 17 koní 2⅛ miry ovsa. Z počtu koní lze souditi, že byla pohromadě skvělá společnost.

Za panování Sinzendorfů pohostování myslivců v Bytyšce přestalo.

Mezi škodnou zvěří objevují se vlci, již chytáni bývali na vlčí jámy.

O čemž vypravuje list hejtmana M. Purkharta z r. 1665 ze dne 17. října, který tu klademe, protože i pro zdravotnictví tehdejší je důležit.

. . . Mám jistou zprávu, že když na městečku některý dobytek, buďto hovězí nebo jiný zdechne, takový dle vašeho obyčeje za humny vytáhnouti dáte a k stažení kůže s něho cizího ovčáka aneb nějakého pastýře užíváte, a dle nařízení panského k jamám pro nástrahu na vlky nedodáváte, tak že tudy polesný Veverský sobě stěžuje, že moha několikráte u jam tím způsobem škodnou zvěř hubiti, pro takové nedovážení mrch to k vykonání přivesti nemůže — i aby tehdy i v tom na budoucí časy příkladem okolních panství dobrý řád zachován byl, vám o tom z ouřadu svého přísně nařizují, abyste vy od tohoto na městečku to tak ustanovili a opatřili, aby jeden každý, buď on kdokoliv, komu jaký kus dobytka odešel, ihned Řičanskému dvoráku o tom vědět dal, aby on ho v náležité místo vyvezl, za kteréžto oznámení bude od téhož ovčáka 12 kr. mítí. Kdyby se kdo tak poslušně nezachoval, netoliko vědomosti o tom žádné nedal, nýbrž nad to výše takové dobytce cizímu ovčákovi anebo nějakému pastýři ven z domu vytáhnouti dal, ten a takový má skutečně dvěma špichy soli a děláním desíti sáhův dřev trestán a žádnému to prominuto býti nemá. Čím se spraviti vědětí budete. Dáno s hradu Veverí. —

Vlci asi ještě dlouho se v krajích našich dosti zhusta objevovali. Dle účtů panství Veverského za r. 1752—53 byla prodána „špatná vlčí kůže“.

Podnes zachovalo se ve Vev. Bytyšce jméno trati „u vlčích jam“. Jámy ty byly u cesty ku Hvozdcí vedoucí, jen asi 700 kroků za městečkem. Jiné dvě jámy byly „na Babkách“ na pokraji lesa; byly zasypány a jen dolíky mísám podobné označovaly, že tam byly hlubší jámy; dva občané domnívajíce se, že najdou v nich poklady, vybrali asi r. 1885 z jedné hlínu až na dno; nenalezše ničeho, leč kosti, jámy druhé už se nedotkli; vykopaná má přes sáh hloubky a je pod míscitým vrchem, kůželovitě zaklenuta, tak že je na dně širší než v hrdle. Také když se jde po silnici k Lažánkám, v levo v lese skoro naproti bývalé školce lesní, je úvoz a uprostřed něho místo prohloublé — patrně jáma na vlky a jinou škodnou zvěř.

¹⁾ Psi měli svou „psárnu“. V kř. matrikách čteme k r. 1701 25. června: Martin Jelínek, podruh panské psárny blíž hradu Veverí.

3. Staré berniční zřízení moravské konečně platné, od r. 1670.

Četné stížnosti, které proti prvnímu zjištění lánů se vyskytly a jimž také jednotlivými změnami nebylo možno vyhověti, byly příčinou, že r. 1666 nové fassé byly žádány; ty pak visitačními komisemi byly podrobněji zkoumány. Do těch fassí musily býti pojaty také grunty poddanské nově povstalé, pak grunty opuštěné, to jest poddanské usedlosti, které neměly hospodářů (po třicetileté válce bylo jich mnoho). Dále při té příležitosti také zkoumány výsady a privileje svobodníků (svobodných sedláků, rychtářů, mlynářů, dvořáků), aby se zjistilo, jak dalece jsou i oni povinni odváděti kontribuci. Také byly změněny zásady, co by za lán mělo býti počítáno a při tom vzat ohled nejen na výměru, nýbrž i na jakost (dobrotu) pozemků. Jakost pak od visitačních kommissí dle tříd byla určena pouze podle oka; o určení výnosu a vycenění jeho na penězích nebylo řeči. Pro ornici zejména ustanoveny byly tři třídy, dle toho, plodila-li pšenici či dobré žito, nebo jen špatnější žito, nebo jen oves, při polích I. a II. třídy čítáno 600 čtverečních sáhů, při třetí 700 $\square^0$ na míru; na lán počítáno pak 100 mír I., nebo 125 mír II., nebo 150 mír III. třídy. Tak i při vinicích tři třídy rozeznávány a čítáno 80 mír I., 100 mír II. a 120 mír III. třídy na lán, jinak však všude 600 $\square^0$ na míru. Konečně také ve městech a městečkách byly počítány tři domy s právem várečným a výčepným, nebo 6 s právem pouze výčepným anebo konečně jiných řemeslníků 15 za jeden lán.

Dle nově vyšetřeného počtu lánů pak byla na panství rozvržena kontribuce.

Součet lánů dle obcí zanešen do knih, které se zovou starým katastrem. Jsou v něm zapsány jen poddanské pozemky; proto pozemky poddanské také nazývány katastrálními pozemky.

Vedle daní z lánů placena také daň z komínů panských a poddanských — asi naše domovní daň. Za tím účelem také spočítány „komíny“.

Máme po ruce knihu, v níž sepsány jsou všechny lány a komíny¹⁾, dle nichž panství a statky od r. 1670—1724 odváděly své povinnosti; v ní také udáno na každý z těch roků, mnoho-li se platilo z lánů poddanských, a z komínů panských i poddanských, také jaké šlechta odvedla mimořádné poplatky.

Některé daně placeny byly do zemské kasy, jiné do královských berních úřadů.

Celkem na panstvích napočítáno na Moravě 17357 $\frac{1}{2}$ lánů, a 96668 komínů (mezi nimiž 15861 panských a královskoměstských);

¹⁾ General-Laan-Visitation im Marggraffthumb Mähren. V registratuře Veverské.

mimo to pak svobodníci (rozvržení na 6 tříd dle toho, platili-li celou daň nebo jen větší či menší část nebo pro chudobu nic) měli asi 155 lánů a 400 komínů.

Jako nyní, tak i v oněch dobách daně znenáhla stoupaly. Na každý rok zemský sněm dle požadavků zeměpanských a zemských výši jejich určoval. Nejnižší byly v letech 1670 až 1683. Pak válkami tureckými se zvýšily a šlechta musila i z vlastního připlácet. R. 1686 z lánu se platilo 18 zl., z komína 1 zl. 20 kr., r. 1694 z lánu už 27 zl. 24 kr., z komína 4 zl. 48 kr. (v tom značný poplatek šlechty z vlastního).

V. Bytyška platila r. 1687 kontribuce lánské 355 zl. 30 kr., komínské 150 zl.

1718	386 „ 25 ¹ / ₂	306 „ 8 kr.
„ 1722	459 „ 22	328 „

Co do panství Říčansko-Veverského, odhadnuto následovně.

	lánů	poddanských achtelů (osmin)	komínů poddanských	komínů panských
Říčany .	9	$3\frac{3}{4}$	34	—
Chudčice	7	2	17	—
Vev. Bytyška	15	$7\frac{3}{4}$	82	—
Žebětín .	2	$5\frac{2}{4}$	15	—
Javůrek	2	$2\frac{1}{4}$	12	—
Jinačovice .	4	$7\frac{1}{4}$	19	—
Bystřec	5	$3\frac{3}{4}$	34	—
Kyničky	4	—	20	—
Sentice	6	$6\frac{3}{4}$	19	—
Kynice Mor.	9	3	41	—
Rozdrojovice	4	$2\frac{1}{4}$	20	—
úhrnem	71	$72\frac{1}{4}$	313	+ 50

V Žebětíně měl také klášter sv. Tomáše $3\frac{2}{4}$ achtelů a 2 komíny (2 sedláky na svobodných dvorech), a Králové klášter 5 lánů 5 achtelů a 22 komínů.

Hvozdec k Vev. Bytyšce přifařený a klášteru sv. Anny na Starém Brně patřivší odhadnut na $3\frac{3}{8}$ lánů a 9 komínů poddanských; klášteru Tišnovskému příslušná dědina Bosonohy měla 9 lánů $6\frac{3}{4}$ acht. a 40 komínů; Komín 8 lánů $\frac{1}{4}$ acht. a 48 komínů; Něm. Kynice 8 lánů 6 acht. a 38 komínů.

Pro spravedlivější rozdělení kontribuce na jednotlivé sousedy, udělány byly od sousedstva a vrchnosti pro Vev. Bytyšku podrobné seznamy pozemků. Makulář jednoho takového seznamu se zachoval, jenž pochází z doby mezi r. 1674—1682. Je velmi důležitý proto, že ukazuje, jak nestejně pozemky byly tehdy mezi sousedy rozděleny; také nám podává jména obyvatelstva.

U městečka Bytyšky mají poddaní:

I.

Polí gruntovních a kopanin panských.

	grun- tovních polí v násle- dujících kusech	a sejí na ně ve vše h- třech ku- sech (tratich)	panských kopa- nin, které podda- ným z milosti pod- jistý plat přene- cháány jsou, dokud se vrchnosti bude líbiti	
	kusy	míry	kusy	míry
Karel Machotka	28	68	—	—
Jakub Belha za Jiřího Belhu .	27	75	—	—
Jiří Ohrabal	25	68 ¹ / ₈	—	—
Martin Dundáček	29	62 ¹ / ₈	—	—
Marek Kříž	26	47	—	—
Petr Fila	25	49 ¹ / ₈	—	—
paní Anna Burghardtová	13	55	—	—
Jiří Zedníček	28	44	1	1
Bartoň Bednář (Binder) za vdovu Bedná- řovou (Binderin)	27	33 ⁵ / ₈	—	—
Ondřej Rozkošný	22	34	1	2
Jiří Sanejtrník (Saliter-Sieder) za Jakuba Smejkalu	21	30 ² / ₈	—	—
Hanuš Skalický za Václava Skalického	19	33 ⁴ / ₈	2	5 ⁴ / ₈
Pavel Syrovátka	18	39 ⁴ / ₈	2	6
Jakub Kožešník (Kürschner)	20	32 ¹ / ₈	—	—
Hanuš Kotek	16	45 ² / ₈	1	1 ¹ / ₈
Matouš Ohrabal za Matěje Ševce (Schuster)	19	30 ⁴ / ₈	2	1 ¹ / ₈
Jakub Nechvíla	18	30	2	10
Jakub Peprla za Matěje Peprlu	23	42 ¹ / ₈	1	4 ¹ / ₈
Hanuš Sanejtrník (Saliter-Sieder)	24	37 ³ / ₈	—	—
Tomáš Horáček	24	39 ¹ / ₈	2	3 ¹ / ₈
Jan Kotek	17	31 ² / ₈	—	—
vdova po Bartol. Valentinovi	22	50 ³ / ₈	2	6
Mikuláš Jidrňáček	13	15 ⁴ / ₈	1	6
Ondřej Kupec za Jiřího Andrlu	19	26 ³ / ₈	—	—
Hanuš Klobučník (Hutmacher) za Martina Lamače	17	20 ⁴ / ₈	—	—
Jakub Sláma	2	12	3	18
Kristian Sláma za Pavla Slámu	14	19 ² / ₈	2	8 ⁴ / ₈
Matouš Tkadlec (Weber) za Víta Tkadlce	14	15 ⁴ / ₈	—	—
Havel Perka	13	15 ¹ / ₈	1	2
Václav Bilovský	6	17	4	3 ⁴ / ₈
Šimon Horáček	2	11	—	—
mlynáři, mlýny ¹⁾ , které patří Její hraběcí Excellenci	5	30	—	—
Tomáš Bielena za Jiřího Bieleny, podsedníka	2	2 ⁴ / ₈	3	6
Havel Klečka, tolikéž	2	2 ¹ / ₈	2	2 ¹ / ₈
Matouš Vinčar	2	4	2	2 ¹ / ₄

¹⁾ Dolní a horní mlýn.

II.

Kopanin panských a z lesa obecního.

	panských ko- panin, které pod- daným z milosti pod plat přene- chány jsou, dokud bude se vrchnosti líbiti		rolí, které z vy- sekaného lesa obecního povstaly a sousedům pře- nechány byly	
	kusy	míry	kusy	míry
Vavřinec Mušketýr	3	13 ¹ / ₈	—	—
Řehoř Sláma .	3	5	1	1
Jakub Bumbálek . . .	4	8 ¹ / ₈	1	4 ¹ / ₈
Matouš Kupec (Řezník)	4	4	1	4 ¹ / ₈
Matouš Tkadlec (Weber)	1	4 ¹ / ₈	1	4 ¹ / ₈
Lukáš Faltýn	3	4	1	1
Václav Krejčí (Schneider) za Jindřicha Čecha .	3	7 ¹ / ₈	2	3
Bartoň Peprla	3	3 ⁶ / ₈	—	—
Blažej Švec za Václava Pláteníka	1	12 ¹ / ₈	1	2
Jiří Hakula .	1	1	—	—
Václav Liška	1	1	2	4
Matouš Krejčí (Schneider)	3	7	3	7
Jiří Cihlář (Ziegler)	—	—	2	4
Hanuš Tkadlec (Weber) za Hanuše Klo- bučníka (Hutmacher)	2	3 ¹ / ₈	2	3 ¹ / ₈
Vavřinec Porázek za Martina Ježka (Igél)	3	8	3	3 ¹ / ₈
Pavel Válka Tulpa	1	6	1	1 ¹ / ₈
Havel Klečka .	—	—	2	2 ¹ / ₈
Kašpar Trávníček	5	8	2	2 ¹ / ₈
Jakub Tesař (Zimmermann)	4	6	1	12 ¹ / ₈
Vavřinec Bednář (Binder) za Jiřího Kupce	2	6	2	2
Petr Jidrnáček	3	11 ¹ / ₈	—	—
Václav Švec (Schuster)	3	5	1	1
Jiří Tkadlec (Weber)	3	11	—	—
Tomáš Bielená za Jiřího Bieleny	—	—	2	7 ¹ / ₈
Martin Hluchý	2	2 ¹ / ₈	2	1 ¹ / ₈
Havel Bartoněk	3	5	2	1 ² / ₈
Hanuš Kuchynka	2	5	—	—
Hanuš Kytner .	2	7 ¹ / ₈	2	12 ¹ / ₈
Václav Němeček	—	—	1	1
Vdova Válka	2	5	1	2
Matouš Kožešník (Kürschner)	—	—	2	4 ² / ₈
Jiří Dundáček .	1	5	1	2 ¹ / ₈
Jiří Čech . .	2	—	2	13 ¹ / ₈
Kilian Tkadlec (Weber)	2	5	—	—
Mikuláš Schnitzer (?)	8	14 ¹ / ₈	2	1 ¹ / ₈
Jiří Andrla za Ondřeje Kupce	5	14 ¹ / ₈	5	7 ¹ / ₈

Seznam ten rozvrhuje pole Bytyšská na tři druhy:

a) gruntovních ve třech tratích . .	602 kusy na 1172—mír	
b) panských kopanin, které z milosti pod jistý plat ponechala vrchnost pod- daným, na jak dlouho se jí bude líbiti	119	288 ³ / ₈
c) obecních kopanin, které povstaly vysekáním obecního lesa a sousedům byly rozděleny	. . . 51 „ „ 62 ⁶ / ₈ „	
úhrnem	772 kusů na 1524 ¹ / ₈ mír.	

Držitelů je uvedeno celkem 72, nevíme však, je-li seznam úplný. Že bylo domů ve Vev. Bytyšce více než 72, již z toho je patrné, že načítáno 82 komínů. Rejstřík na placení daní z r. 1677 vykazuje 80 vlastníků, ze kterých 10 platilo každý za dva; jiný z r. 1682 uvádí 90 komínů. První úplnější rejstřík¹⁾ pochází z r. 1691 a obsahuje 75 sousedů, 7 nových domkařů, 15 podruhů; jiný z r. 1692 uvádí výslovně tituly „od sousedů“, kterých čítá 76 (jednoho za dva, tedy vlastně 77), a z „nových domů“ 7; zcela souhlasně pak znějí rejstříky z r. 1702 a 1710, první na 78 sousedů, 11 domků a panský dům, druhý na 78 sousedů, 6 novoulických (na nové ulici), 5 z malé strany (proti oněm na nové ulici).²⁾

Mimo pozemky gruntovní byly ještě pozemky obecní, společné; část jich dala obec pod plat, část pak držela ve vlastní správě. Pole na žito a oves (pro obecní služebníky, vojáky i na půjčenou a prodej) dle makuláře účtů obecních z r. 1708—9 ležela na zdlebě (žlebě), za mostem, nad kolomažnicí, nad hrubou zmolou (u doubku) a možno, že ještě někde jinde; z obecních louk obec prodávala seno a otavu na žlebě, na luzích a pod mečkovem. Rozsáhlá zajisté byla také pastviska obecní.

Konečně ještě co do panských pozemků, jichž sousedé užívali, našli jsme v „rejstříku na rozličný příjem“ atd. z r. 1714 zapsány úroky „z louček“ (panských) a seznam sousedů, kteří na rybníčku role za louky pod zámkem za brodem měli. Je tím snad míněna část louk, které Zikmund z Ludanic r. 1524 Bytyšským rozdal pod plat? —

4. Obecní úřad V.-Byt. r. 1671. Primátor Jiří Belha. Nejstarší obecní účty. Příjmy a vydaje obce r. 1671—1709.

Obecní úřad vedli r. 1671: Primátor Jiří Belha, purkmistr Jakub Sláma, konsortové: Ondřej Rozkošný, Matěj Svoboda, Šimon Horáček, Matouš Kožešník.

Z téhož roku zachovaly se nejstarší obecní účty, vlastně jen kus denníku. Takových denníků zahrnujících delší kratší dobu: půl roku, rok i dvě leta máme za dobu od r. 1671—1708 sedm, a sice za r. 1671, 1677, 1680—81, 1685—86, 1689, 1693 a 1708—9. Jejich titul zní obyčejně: Rejstřík pamětní na příjem a vydání peněz obecních, tolikéž správa o všelijakém sortu obilném městečka Bytyšky Veverské, ode dne roku — do dne roku — za osob úředních primatora N., purkmistra N. a konsortův . . .

Úplné účty, kterých dochoval se jediný exemplář z r. 1687, mají titul Počet obecní atd.

¹⁾ Na rozdělení 55 mázů panského páleného dne 19. srpna 1691; v ob. archivě.

²⁾ Různé rejstříky na vybírání kontribuce atd. v ob. archivě.

Z účtů seznáváme značnou část veřejného té doby života předků našich. Vypravujeme o něm namnoze při jiných statích, uvedeme zde jen zkrátka příjmy a vydaje obecní:

Obec brala příjmy z polí a luk obecních, kterých měla něco ve své režii, obdělávajíc je robotou, pak z prodeje soli (ze špichu 3 kr.), z nálevu piva (pobečné) a vína na radnici; čeho se nedostávalo, dosazovali sbírkami sousedé. Vydání stále mívala asi následující: Osobám úředním dávala vína a piva, když se účastnily průvodů církevních, kommissí, dohlídek a úředních výkonů; podobně o průvodech hudebníkům, střelcům z kusů; ke kostelu odváděla ročně 1 libru vosku z kostelního pozemku za Brodem; přispívala na opravy kostela farního, školy, kaple „Matky Boží“ a poustky u ní; vydržovala radnici s věžkou (a s hostincem), kázní dům (šatlavu), obecní sklep, stodolu, pastoušku, hodiny, velký most u Bytyšky přes Švarcavu, malý v místě přes Bytyšku, lavky za brod přes Švarcavu, studně; dávala služby rektorovi ročně 2 zl., obecnímu čili radnímu písaři 11 zl., špich soli a nějaké žito, právnímu poslu 8 zl. a míru žita, hotaři 7 zl. 15 kr. a míru žita, pastýřům jen závdanku 34 kr., kostelníkům 2 míry žita, kominářům asi 1 zl. 50 kr.; doplácela menšími částkami kontribuce a dávky jiné; strojila bohaté hostiny při vytykání desátků z obilí jarého a ozimního, při prohlížení obecních lesů a při honě; nemalá vydání měla s vojskem a exekucemi, mnohdy i šestkrát za rok; příležitostně i darů poskytovala, na př. poustevníkům (r. 1671 poustevníkům z Jedovnic, Dolní Bobrové, z Oujezda, od Hustopeče, ze Šakvic, z Byteše, z Domášova, r. 1672 z Lulče), vandrovním písařům fedrušku, poutníkům z Říma putujícím, vojákům propuštěným a zmrzačeným, pohořelcům (r. 1685 z Ivančic), Kapucínům, Milosrdným bratřím z Valčic (1687 počínaje), Dominikánům z Jihlavy (1709), potulným kněžím¹⁾, fratrům i jeptiškám. Počátkem 18. století obvykla si obec dávatí pánům officírům, to jest panským úředníkům k zelenému čtvrtku beránky nebo telata.

Na obecní pitky — soudě dle účtů — nebylo mnoho věnováno. Nelze však věřit, že by se bylo nepilo nic. Někaký příjem mimořádný (snad z lesa) se z „vůle celé obce“ příležitostně snadno mohl propít. R. 1708 sousedé k fašanku vypili 111 mázů vína za 7 zl. 24 kr. na obecní účet. Přejme jim toho! Měli v těch časích málo dobroty.

¹⁾ K účtům za rok 1680—1 kněz jeden připsal osvědčení: Známो činím touto attestací, že z lásky a dobrodiní mnohovzácných a opatrných pánů primatora a některých pánů městečka V. Bytyšky, vydali mně jednoho koně na jednu míli, k tomu počestný truňk dobrého vína, chleba, sýra a viaticum na 1 máz 4 gr. Kněz Martin Frant. Poseček. — Pak na účty napsal ještě: „Pane Bože náš, rač se rozpomenouti na nás. Pane smiluj se, Kriste smiluj se, P. Bože náš, rač zůstatí s námi, amen. atd.“ — Toulání duchovních osob bylo od církve zakázáno.

5. Hostinec obecní na radnici ve Vev. Bytyšce.

Až do r. 1585 v Bytyšce žádného stálého hostince nebylo. Nálev vína a piva s kořalkou provozován byl od oprávněných k tomu sousedů krčmařů pořádkou (jak jsme již seznali), do níž i radnice patřila. Na radnici se tedy nalévalo, když k ní obešla pořádka. O freyunkách směli nalévati všechny krčmy, tedy i radnice.

Když r. 1585 Znata z Lomnice privilej krčmařskou obmezil na víno, nabyla radnice větší důležitosti co do nálevu piva a kořalky, neboť vrchnost jinde v Bytyšce nálevu toho neměla. Dokud pracoval v Bytyšce panský pivovar (a s pivovary obyčejně byly spojeny vinopalny), brala radnice nápoje odtud, když však byl zrušen, z panského pivovaru Řičanského.

Na vykonávání toho práva, pak aby dům nebyl prázdný, najímala si obec na radnici člověka spolehlivého, který její jménem nálev veškerý obstarával a po případě hostům i jídlem posloužil. Takový člověk nazýval se „rathouzským“, německy Rathäussler, latinsky curialis nebo caupo in curia, in domo curiali.

Poměr jeho k obci byl ten: Dostával deputatu ročně 1 míru žita. Víno kupovala obec sama, vysílajíc za tím účelem primatora s písařem, nebo jiné deputované do vinných krajů, platila všechny útraty s koupí a dovozem spojené, určovala, po čem se má nalévati máz (3 až 6 kr.) a rathouzskému dávala od vynalévání každého vědra 10 kr. a něco na svíčky, kterých při natáčení ve sklepe potřeboval. Dle obecních účtů vynalévalo se r. 1671 30 věder, r. 1677 4 vědra, r. 1681 a 1685 po dvou bečkách, r. 1687 bečka, r. 1689 4 bečky (od nichž rathouzský dostal 8 zl.), r. 1728 dokonce 9 beček, čehož nikdy před tím a nikdy potom se nedocílilo. Pivo dodávala vrchnost; rathouzský je jako panský šenkýř piva a kořalky na radnici převzal, za cenu jistou (2 kr. nebo 1½ kr. máz) naléval a obci z každé bečky odváděl 6 kr., což se nazývalo pobečným nebo posudným; ostatní užitek byl jeho. Obec pak, beroucí pobečné, ručila vrchnosti za možné nedoplatky rathouzského, který ostatně také musil do důchodů panských složit kauci.¹⁾ R. 1671²⁾ vynaléváno asi 100 sudů piva, z něhož tedy obec dostala 10 zl. pobečného. R. 1677 sudů 114, r. 1687 jen 58, r. 1719 až 130. — Co do nálevu kořalky, není nikde nic zaznamenáno, leč že bylo „páleného“ dáno vojákům nebo rekrutům a pod. Můžeme se tedy domnívati, že užitek z ní byl celý rathouzského. Někdy, ač ne často, obec převzala větší množství kořalky od vrchnosti a sousedé si ji rozdělili za kupní cenu; r. 1680 rozebráno bylo za jednou 55, r. 1681 66 mázů, při čemž pokaždé „ušlo“ (proměřilo či nedostalo se) 3 mázy 2 žejdlíky, které obec z obecních příjmů zaplatila po 12 kr. máz. Dle rejstříku

¹⁾ Dle listin v ob. archivu za r. 1699 a 1766.

²⁾ Obecní účty.

jednoho „na rozdělení 55 mázů panského páleného“ ze dne 19. srpna 1691, účastnilo se rozebírání 75 sousedů a sousedek, 7 domkařů a 15 podruhů — téměř celá Bytyška. — Měl-li rathouzský vedle uvedených ještě jiné příspěvky od obce, na př. dříví na pálení a na dračky, nelze zjistiti.

Na radnici bylo středisko veřejného a společenského života. Tam najímali rekruty; častovali vojáky exekutory, tam hostili pány úředníky zámecké, když přišli vytýkat desátek z ozimního a z jarního obilí, když měli hony, když vyšli na kommisse, když posazovali (cenili) v obecním lese dříví na potřeby obecní a soukromé; tam konal úřad poradné schůze, najímal řemeslníky na obecní práce, vyřizoval menší spory, prohledával trestní i hrdelní záležitosti, zapisoval do knih změny majetku, ujímaje se vdov a sirotek; tam shromažďovala se celá obec, aby volila obecní úřad, přijímala obecní účty, radila se o záležitostech celé obce se týkajících a ustanovovala mimořádné deputované k jich vyřízení; tam na účet obce mnohý džbán a mnohá mísa vyprázdněna. Tam také odbývány muziky veřejné a o svatbách.

Za takových okolností rathouzský míval značné výdělky a zaujímal v obci vynikající postavení. Lze o tom také z toho souditi, že byli on nebo jeho manželka zhusta dožadováni za kmotry ke křtům.¹⁾

Nemajíce starších zpráv uvádíme jako rathouzského nejstaršího nám známého Michala a pak Jiříka, o nichž byla řeč k 1645—6. Rathouzskému Rehoři Konvalinkovi 15. září 1675 zemřela žena. Od r. 1684—1689 zaujímal místo to Jakub Raupek, muž mladý, neboť když 31. května 1689 zemřel, čítal teprv 37 let. Před tím byl písařem hejtmanovým na hradě Veverí, r. 1680 pojal za manželku Dorotu, dceru Bytyšského souseda, Zedníčka Jiřího, který jsa osobou úřední t. j. konšelem a na čas také purkmistrem, pomohl mu jak na radnici tak za obecního písaře. Jeho nástupcem jako manžel, rathouzský a písař stal se Michal Procházka, bývalý polesný Lažanský. Nedlouho se však těšil životu, zemřel již r. 1690, stár jsa teprv 30 let. Vdova zůstavši rathouzskou a šenkýřkou vdala se po dvou letech po třetí a sice za zedníka Jana Svobodu, jenž sice obecním písařem se nestal, ovšem však rathouzským a šenkýřem.²⁾

R. 1699 hejtman Veverský Stygelmajer chtěl šenk piva a kořalky obci z radnice odejmouti, jelikož nedlouho před tím zařídil nový panský šenk na č. 71. K. V. Christ, toho času vrchní hejtman všech panství Collaltských³⁾ v Brtnici, dříve hejtman Veverský, ujal se obce, že šenk na radnici podržela. Tehdy měl dle rady Christovy úřad obecní ustanoviti „za rathouzského svého a šenkýře panského“ souseda Matěje Koláře.⁴⁾ Po Koláři byli dle matrik rathouzskými: 1701 Václav Klečka, 1703 Jakub Loukotka a r. 1704 Max. Kozáček, bývalý písař hejtmana Veverského Knoflíčka, jenž oženil se s jeho kuchařkou Juditou Christovou, aby mohl pány hosty obsloužit chutnou ztravou. Po Václavu Roupkovi (1714) uveden jest za rathouzského Václav, syn Jana Pallasa, který (Jan) jako panský malíř se byl na Veverí dostal z Brtnice, (1679) a v Bytyšce se usadil; Václav pojal za manželku 1715 Rosinu, dceru panského zahradníka Černého, a provozoval při svém obchodě umění malířské

¹⁾ Tehdy brávali kmotra z jiné rodiny než kmotru. Na př. kmotrem byl rychtář a kmotrou rathouzského manželka.

²⁾ Z matrik.

³⁾ Titulem tím zapsán je v matrikách V. Byt. 2. prosince 1685.

⁴⁾ Český list Christův daný v Brtnici 30. září 1699, v. ob. archivě.

jemuž se byl od otce naučil. Následovali Mocek, Jos. Porázek, Lonza (?), Petr Loukotka, Donatius (?) a r. 1734 Fr. Reinhard či Linhard, bývalý kuchař hraběte Sinzendorfa, pak Tomáš Slavíček od r. 1738—1749.

V těch letech, jistě před r. 1751, nastala ta změna, že rathouzský z radnice platiti počal obci nájemné, začez měl volný nálev piva a kořalky. Víno podržela obec ve své správě. Po Jiřím Porázkovi, jenž nájemníkem byl od r. 1751—61, přijala obec Jiřího Švandu. Smlouva s ním (jakož zajisté i s jinými potomními nájemníky radnice) uzavřená je tak významná, že ji uvádíme doslovně: „My primator, purkmistr, rychtář, rada a celá „počestná obec Veversko-Bytyšská přijali jsme na náš rathouz „pocitivého muže, pana Jiříka Švandu, a to na tento způsob. On „jmenovaný pan Jiřík Švanda položil nám hotových peněz jedno „sto zlatých rýnských, totižto kauci, a to však beze všeho intrese „a to s tou výminkou, když by on se pocitivé obci nelíbil, tehdy „obec jemu rathouzskému jedno čtvrt leta spíše vypoví, a když „by se ale jemu nelíbilo, tehdy on taky bude povinen jedno „čtvrt leta spíše vypovědět, a to pro příčinu tu, aby v tom jistém „čtvrt letě jemu jeho peníze, které on položil, shledati a dáti „se mohly.¹⁾ Cínže aneb plat jeho roční jest dokonale umluven „a smluven: ročně dvacet rýnských a úřadu jeden oběd každoročně, „při obecním shromáždění světlo. Za druhé, aby on pak rathouzský „úřad a jiný obecní lid vši uctivosti předcházal, důchody panské „vši pilností vyplácel, karbanu a jiných nepořádností, které by „proti Pánu Bohu a lidem byly, nepřehlídal, oheň a jiné škody „pilně a bedlivě pozoroval a jim bránil.“²⁾ Když byl přijat, poslala celá obec revers do panského důchodu s žádostí, aby Jiříkovi Švandovi podle starého obyčeje vydán byl pivný truňk o to pět aneb šest beček.³⁾

Roku 1766 Antonín Klimeš, rathouzský, neslušně se choval a písaři důchodnímu panský šenk piva a kořalky vypověděl. Hrabě Václav Sinzendorf nařídil, aby byl z radnice po kontraktní výpovědi propuštěn, a místo něho, po složení kauce 100 zl. do panských důchodů, přijat Chudčický šenkýř Šimon Charvát.⁴⁾ Charvát zemřel náhle r. 1768, stár jsa teprv 41 let; obchod po něm převzal Josef Charvát, r. 1772—7 Martin Dupal, 1777 Jan Tkaný spřízněný s mlynářem na mlýnku Bytyšském, r. 1780—2 opět Martin Dupal, r. 1783—4 Matěj Paleček; všichni za ročních 20 zl. — Josef Kychynka pak platil 4 leta po 16 zl., pak dvě po 20 a dvě po 22 zl. Za něho nebo za jeho nástupce, zdá se, že přestala obec provozovati nálev vína na svůj účet; neboť r. 1790 naposledy zaznamenán je příjem ze 2 beček po 8 zl., úhrnem 16 zl. — Poslední radnický ve století XVIII. byl Kašpar Dupal, jenž první rok platil 30, ostatních 6 let po 40 zl. nájemného.

Jej přeplatil od 1./XI. 1799 Václav Němeček, dada 60 zl.; r. 1810 šel až na 100 zl., což mu však r. 1813 sleveno bylo na 30 zl. Přetrpěl mnoho

¹⁾ Skládával-li rathouzský kauci obci také dříve, než mu totiž byl docela přenechán šenk piva a kořalky, nemůžeme udati.

²⁾ Contract v ob. archivě. Nápadno je v něm, že obsahuje jenom břemena rathouzského, výhody a práva ne. Dle účtů obecních dostal ještě r. 1751 obvyklou míru žita od obce, r. 1754 a později však už nic.

³⁾ Dto. 10. října 1761 v ob. arch.

⁴⁾ Něm. listina v ob. archivě,

příkoří ve válkách francouzských. — Po něm vylicitoval radnici Josef Charvát za 166 zl. v. v., přenechal ji však za touž cenu Matouši Vohrabalovi. Vysoká činže byla r. 1817 na polovici snížena (83 zl.), r. 1819 na 71 zl. (kauce 50 zl.) R. 1822 však Ondřej Veselý vylicitoval ji za 175 zl. 30 kr. konv. měny, od r. 1825 za 135 zl., r. 1828 za 108 zl. R. 1831 Jan Komárek podal 186 zl. k. m., r. 1834 Fr. Králík 215 zl., r. 1837 jen 170 zl.; r. 1840 Ignát Brychta 150 zl.

Obyčejně nájemník přemrštěnou nabídkou hostinec si pojistil, pak ale, nemoha vycházeti, obec prosil za slevení činže.

Když roku 1840 radnice byla sbořena a na její místě stavěna byla nová, obec najala si místnosti soukromé, a nájemníci šenk v nich provozovali. Vystavěním cukrovaru Veverského r. 1838—9 i radnický získal. Výdělky se totiž rozmnožily a tak se také více v hostincích utratilo. Proto vidíme stoupati nájemné. Jos. Charvát platil 1843—49 ročně 220 zl., Jan Vohrabal 260 zl. 30 kr., K. Horáček r. 1851, že se počaly množiti nálevy ve V. Bytyšce, jen 64 zl., Karel Novotný však r. 1852—3 po 250 zl.

6. Školství Vev.-Bytyšské.

Rektor Matěj Mazuláník, jeho příjmy, budova školní r. 1671.

O škole Vev.-Bytyšské nemáme zpráv, leč až z roku 1671.

Obecní čili radní písař Karel Machotka Říčanský r. 1671 zapsal do „rejstříku pamětního na příjem a vydání peněz obecních“: „Dne 21. dubna rektorovi Matěji Mezuláníkovi dáno závdanku 15 krejcarův“, a na jiné stránce: „Dne 23. dubna zjednán jest Matěj Mezuláník za rektora za 2 zlaté rýnské a posnopné od těch, kteří seté obilí mají; též jemu každý soused koledy po 1 krejcaru dáti mají.“

Učitel měl tedy krásný titul rektora, to jest ředitele. Jinak než rektorem čili rektorem ho sousedé nepojmenovali. Co pak řídil? Školu. Titul jeho úplný byl tudíž, jak se v matrikách vskutku často vyskytuje, rektor školy Bytyšské. Řídil však také hudbu, hlavně v kostele, a učil jí, proto píše se také ludirector, ředitel hudby, nebo ludimagister, učitel hudby.

Zkoumejme, zda-li vznešenému titulu odpovídaly také příjmy a následovně i společenské postavení rektorovo. Byl jednán na krátký čas i na jeden rok, jako obecní služebníci i pastýř dobytka, hotař polní a písař radní. Služba jeho smluvená byla menší než hotařova, který měl za půl roku (déle se nehlídá) 6 zlatých a 3 míry žita, a než písaře radního, jenž bral za dva hotaře.

Nezapomínejme však na posnopné. To snad vyneslo hodně mnoho obilí! Co jest vlastně posnopné? Dávka po snopě dávaná. Sousedé, kteří seli obilí, odvedli rektorovi po snopě jednom. Sousedů, držitelů pozemků, bylo tehdy 72; nasbíral tudíž rektor v nejlepším případě 72 snopův obilí. Dáme-li tomu, že bral samé žito, lze nám pro r. 1671 vypočísti, kolik namlátil. Obec totiž sklídila ze svých pozemků ten rok 5 kop 24 snopy žita a z nich namlátila 34 míry. Dle rovnice $324 : 72 = 34 : x$ shledáme $7\frac{3}{8}$ míry. Cítáme-li 72 kr. koledy k tomu, máme smluvené služby rektorské 3 zl. 12 kr., $7\frac{3}{8}$ míry žita a 72 snopů slámy. Z toho měl býti rektor celý rok živ? Z toho nabviti tolik síly tělesné. abv mohl

učiti? V listopadě r. 1671 arci bylo lacino. Libra hovězího masa za 2 kr., skopového nebo kuře za 2½ kr.; na jak dlouho však vystačí 3 zl. 12 kr., zvláště když čítá 1 zlatý jen 60 krejcarů?

Než nezoufejme! Rektor měl ještě jiné příjmy, plat to za vyučování a sice zvláštní za učení abecedy, zvláštní za slabikování a čtení, za psaní, za počty a hudbu; také dostával bezpochyby chléb a dříví od žáků. K farnosti pak patřil dále Hvozdec s několika usedlostmi a dvorem Brněnského kláštera sv. Anny a — nač klademe váhu — zámek Veverský s celou řadou úředníků hospodářských a lesních, odkudž rektorovi také jisté příjmy plynuly. Bohužel však plat za vyučování přes to vynášel málo, neboť jej dávali jen rodičové, kteří dítky do školy posílali, a těch bylo sotva polovička.

Pátrání po jiných ještě důchodech rektorových vede nás do kostela. Jako ředitel hudby měl učitel (od kostela?) 2 zl. ročně a podíl na štolě. Dle současného téměř seznamu štolního (r. 1677) bral ludimagister Bytyšský ze křtu 3 kr., ze sdavek 6 kr., ze slavného pohřbu buď 36 kr. nebo 30 kr., z bohatšího pohřbu, ne však slavného, někdy 15 kr., z jednoduchého pohřbu 10 nebo 7 kr. Farníků napočítáno týž rok 544; přibližně vyskytlo se tedy 20 křtů = 1 zl., 15 úmrtí (osob dospělých i dítek) = 2 zl., troje sdavky = 18 kr. S dovolením faráře Lomnického někdy přibýly křtiny nebo sdavky ze Semtic a Chudčic. Kostelnických služeb rektor Bytyšský nekonal.¹⁾ Snad užíval rektor také kousek pole.

Ty jsou tedy příjmy rektora Bytyšského r. 1671. Shrňme-li je všechny dohromady, shledáme, že z nich živ býti nemohl a že musil si pomáhati jinou živností, řemeslem, které dalo se spojití s rektorstvím.

Jak vypadala škola? I o ní můžeme si, ač mlhavý jen, oobrázek utvořiti dle „rejstříku pamětního na příjem atd.“ z r. 1671. Čtemeť v něm: „Dne 20. května Janu Bělenovi od přikrytí na škole a udělání podlahy, schodů a řebříku 45 kr., za hřebíky šindelné témuž 18 kr.; dne 13. září Janu Bělenovi od sklenutí pece ve školce 30 kr., kováři za děláni prutů 4 kr. a železo 10½ kr., Kristianovi hrnčíři za udělání kamen a za kachle ve škole 2 zl. 6 kr.“ — Budova školní tedy byla malá, proto jí říkali školka; rozumí se, že z nepálených cihel vystavěna jako téměř všechna stavení sousedská a obecní, šindelem kryta, čímž se lišila od okolních stavení se střechami doškovými.

Doba, o níž píšeme, byla dobou hlubokého úpadku školství našeho. Příčiny byly: válka třicetiletá (1618—1648) a nedostatek osob učitelských. Válkou vysílena byla země až k holi žebrácké a protireformací, to jest vykázáním ze země všech vyznání

¹⁾ Důkazy: a) Ve školním výkazu z r. 1677. akcidence kostelníkův odděleny jsou od rektorových. b) Dle matrik úmrtních zemřel r. 1687. dne 29. června Jan Kuchynka, soused a kostelník Vev.-Bytyšský, a můžeme uvést ještě celou řadu jmen kostelníků vedle jmen rektorů současných.

(vyjma víry katolické), odešly nejlepší síly za hranice do vyhnanství. Nebylo ani katolických duchovních dosti, aby jimi obsazeny byly fary, tím méně bylo učitelů. Teprve v XVIII. století znenáhla stav školství se zlepšoval.

7. Svízele s vojskem 1671—1702—1741.

Ač rozdělení kontribuce na vojsko dle lánského katastru stalo se spravedlivějším¹⁾, přece obcím zůstaly mnohé svízele, které souvisely s výpravou a vydržováním vojska, a sice dostavování a verbování rekrutů, ubytování v čas míru, průchodní marše, opatřování, dodávání a převážení proviantu. V obecních účtech (pokud se zachovaly) od r. 1671—1708 nacházíme o tom tato data.

R. 1671 leželi ve Vev. Bytyšce vojáci. Obec jim dala svíček asi 4½ liber po 7 kr.; 14 vojákům, kteří šli na kvartyry do Oslavan a kaprálu jejich darovala chleba a piva; podobně kaprálovi, jedoucimu od Znojma.

O sv. Cyrilu a Methoději r. 1672 (9. března) dostavili se zase vojáci na kvartyry.

V Bytyšce obyčejně ubytován byl důstojník, po ostatních dědinách panství mužstvo prosté. R. 1679 a 1680 ležel v městečku praporečník jízdný (kornet, „karnet“), jenž dostával ode všech obcí celého panství měsíčně 10 mír ovsa, od Bytyšky pak mimo to svíčky, máslo, sůl, seno, slámu. V matrikách zapsán jest jako kmotr při křtech; jmenoval se Blažej Callet, jeho manželka Leopoldina, ze Svárova.

Roku 1680 nebo 1681 byli Špilberští vojáci v Bytyšce pro palissady.

Větší vydání obec měla r. 1685 a sice na proviant 1. do Řičan na Lüneburské, když do Uher táhli, býky dva (8 a 4 zl.) tele 1 zl. 42, kapouna 15 kr., dva špíčky soli 54 kr., moráka 1 zl. 30 kr., úhrnem 16 zl. 21 kr.; 2. když z Uher na horu táhli: krávu 6 zl., bejky 12 zl. a 6 zl., ovci 57 kr., 1 zl. 6 kr., 57, 51 kr. jehně 42 kr., 2 špíčky soli 54 kr., úhrnem 29 zl. 29 kr. 3. Do Bystřice na Kolínském (Kölnische) vojáky krávy 8 zl. a 5 zl., škopa 1 zl. 30 kr., 2 špíčky soli 54 kr., úhrnem 15 zl. 24 kr.

Bylo to vojsko, které „z říše na pomoc šlo“.

Vožen také proviant do Leopoldstadtu (Vídne), a na zimu ubytovali se v Bytyšce zase vojáci.

R. 1687, za který rok jsou ob. účty úplně zachovány, vydáno na ubytovaného důstojníka Karla Frant. z Hošťalkovic od pluku hraběte Balfiho²⁾ za půl leta asi 73 zl. a 96 mír ovsa, pak na pochody vojska 108 zl. 21 kr.

¹⁾ R. 1693 uvaleno na V. Bytyšku kontribuce o 8 komínů (22 zl. 40 kr.) více, než měla platiti. Rekursu jejímu bylo vyhověno a 22 zl. 40 kr. vráceno.

²⁾ Dle matrik. Byl 27. dubna kmotrem při křtu.

R. 1691 skládali sousedé 80 mír ovsa, který zapůjčila vrchnost pro vojáky a r. 1692 17 mír pšenice za pivo pro vojsko. R. 1693 jeli sousedé na verbunk až do Čech! protože nedostali rekruta doma; jedné pak ženě s dětmi darováno $\frac{2}{4}$ žita, protože „její muž šel za obec na vojnu“.

Velmi zajímavý je seznam útrat vzešlých roku 1708 při verbování vojáků. „Předně Jana Louky. Ti lidé, kteří s ním v rathauzi po dva dni čas mařili a jeho těšili, jemu kuráže dodávali, piva vypili s ním 13 mázů po 2 kr., páleného za tři grešle a spotřebovali tabáku za 1 grešli = 29 kr. Podobně jemu, Loukovi: piva dříve než se jemu jídlo u sousedů nařídilo (pořádkou), vypito 21 mázů a vína 2 mázy = 50 kr. Zavdanku jemu hotových peněz 4 zl. 30 kr. — Při přijímání Jakuba Ševcova atd. 58 kr. — Podobným způsobem při verbování 2 vojáků na místě těch, kteří při odvádění p. kommissarům dostojní nebyli (a tiť se z Rosického panství dobrovolně zverbovati dali) vína hned $16\frac{3}{4}$ mázů po 4 kr., preclíků za 8 kr. Pleskačovi na cestu do Rosic skrz vojáka 10 kr. Těm vojákům ráno páleného za $2\frac{1}{4}$ kr., chleba za 3 kr., zavdanku na ruku dáno 18 zl. a ještě 11 zl. — Vrátnému (v zámku) za pivo pro vojáky 1 zl. 14 kr.

Týž rok vežen proviant do Hradiště na 3 fůrách.

Roku 1709 dáno dvěma rekrutům 3 zl. 43 kr.; pak jsou útraty uvedeny: lazebníku, když jim oběma stříhal vlasy 6 kr.; jim, když odjížděli, za koláče a teplé pivo 8 kr.; na zámku, když byli panu hejtmanu představeni, když se odváděti a do Brna dodatí měli, vrátnému za pivný truňk 50 kr. — V říjnu pak téhož roku vydáno při verbování 6 zl. $51\frac{1}{2}$ kr., lazebníku za štucování a přehlížení naverbovaných vojáků 13 kr., panu kommissari diškreci čtvrt čučky.

Pan kommissar obdržel diškreci patrně proto, aby neprohlásil rekruty za „nedostojné“, neschopné; lazebník pak už před odvodem je prohlídl, aby po případě zjistil vady jejich tělesné.

Sporými těmito zprávami arci nejsou všechny starosti o vojsku v těch dobách vyličený. Jsouť to jen zbylé náhodou úryvky. Války tehdy s Turky v Uhrách vedené i do zátiší Bytyšského vrhaly stíny. Po obléhání Vídně r. 1683 a slavném Turků pomocí polského krále Sobieského na hlavu poražení potulovali se dlouho po našich vlastech rozliční „obdankovaní“ a zmrzačení soldáti, žebrajíce od dědiny k dědině. I Bytyška jich nezůstala uchráněna. Tak dáno z obecních důchodů r. 1685 jednomu od Turka zajatému 3 kr., jedné rytířské osobě z Polště, která u Vídně od Turků posekána byla 2 kr., jednomu rytířovi, kterému rebelanti nos i uši uřezali 6 kr., r. 1689 jednomu od Turka chycenému, na cis. dekret dáno 6 kr., důstojníku od Turka chycenému 9 kr., atd.

Většina výdajů obce na vojsko byla jí nahrazována. Obyčejně se jí odepsaly na kontribuci. —

I v letech dalších, 1710—1741 poměr obce k vojsku zůstal týž. Kontribuce stále rostly, rekrutů musilo býti více dodáváno (r. 1716 devět, pět „in natura“, čtyři penězi placení), ubytováni byli v Bytyšce stále vyšší nebo nižší důstojníci (r. 1714 a 1716 Bohumír Premssell,¹⁾ účetvedoucí čili furýr dragounského pluku Schönbornova, r. 1726—28 furýr a rejthar Jan Brettschneider od pluku Hamiltonova, pak dragoun Jan Brünn od pluku prince Eugenia, kaprál Haupt a jiní). Také marše skrz Bytýšku konány; r. 1727 učinili důstojníci pluku prince Liechtensteina v marši chybu, a místo do Bytýšky dostali se s koni náhradními (remontami) do Tišnova, kde jim hostinský Jan Macek na panském domě vydal na účet Veverského panství 114 porcí ovsa, sena a slámy.

Na útraty spojené se stálým ubytováním vojáků přispívalo do Bytýšky vždy několik okolních obcí panství Veverského.

Potulným vojákům raněným nebo propuštěným, i důstojníkům jako dříve tak i v těch poslednějších letech podpory z ob. kasy byly poskytovány.

8. Obecní úřad V.-Byt. r. 1672. Primator Jiří Belha, Jan Kotek.

Kdežto na počátku r. 1672 primatorem byl Jiří Belha, rychtářem Ondřej Řezník, shledáváme v květnu už jiný úřad

¹⁾ Premssell (jako každý jiný voják, když byl někde ubytován) předložil obci následující ubytovací list:

Bigliet.

Pro 1 fouriera, jménem Bohumíra Premssella od slavného Schönbornova dragonského pluku, od p. hejtmana ze Steinu,

kterému panství Říčansko-Veverské s jednou ústní a 2 koňskými porcemi má dáti byt a obsluhu, jak císařský reglement ze dne 3. prosince 1697 v 5. odstavci obsahuje, totiž přístřeší, lůžko a společné užívání světla a tepla, jak ho majitel kvartýru beztoho sám s rodinou svou má a k tomu vedle cís. nejmilostivějšího reskriptu ze dne 12. ledna 1712 na jeho ústní porci poskytovati libru masa, máz piva a dvě libry chleba, pro jeho císařského služebního koně šest liber nebo achtel ovsa, osm liber sena a půl otepi slámy, den ode dne, jak dlouho totiž v skutku na bytě zůstane a císařský služebníkůň jest před rukama. Kdyby on s tím se nespokojil a více žádal anebo vynucoval a tím výtržnost spůsobil, budiž to dle § 13. cís. ordonančního patentu ze dne 21. ledna 1699 udáno ihned po činu spáchaném a před uplynutím 14 denní lhůty v § 14. ustanovené u jeho představeného officíra a kdyby ten k dosti učinění se neměl, u král. krajského úřadu. Podobně, kdyby muž nebo kůň na bytě jsoucí odešel, má se to oznámiti vrchnosti gruntovní nebo představenému hospodářskému úředníku během 24 hodin, aby uvědomili o tom cís. pana vrchního komisaře, jakož i jednoho důstojníka, kam voják nebo kůň přísluší.

Ostatně však má na tento list zapsán býti den, kdy svrchu jmenovaný muž do bytu přišel a kdy zase odtáhl, neméně po kolik dní jemu a jeho cís. služebnímu koni porce předepsané byly vydávány a pak budiž list hned po odtáhnutí muže — pod ztrátou náhrady za ubytování — předložen podepsaný královskému krajskému úřadu, který ho bez prodlení zašle zemské účetárně, aby s důstojníkem toho vojska zjistila a pak panství nahradila útraty s ubytováním spojené. Dáno v Brně 13. září 1714.

Král. cís. Veličenstva dvorní vojenský rada, generální polní strážmistr, postol, přísedící zemského soudu a král. hejtman Brněnského kraje N. N.

obecní: primatora Jana Kotka, rychtáře Matouše Vinčara, kteří oba už ty úřady dříve byli zastávali, pak konsorty: Petra Horáčka, Jana Sanejtrníka.

Za toho představenstva stalo se 8. září porovnání mezi Bartolomějem Peprlou a Kilianem Tkalcem, sousedy a jich manželkami, kteříž se byli mezi sebou nerozvážnými a hanlivými slovy zhaněli a veliký svár a různici zdvihli.¹⁾

9. Hospodářství s obecními horami (lesy) ve V. Byt.

Řád lesní od Zikmunda Tyffenbacha r. 1615 předepsaný, že totiž pod pokutou 10 zl. mor. nesmí si nikdo bez náležitého povolení panského úředníka v lese obecním dříví bráti, celkem byl zachován, jak dosvědčují obecní účty. Tak čteme v nich r. 1686 dne 1. února: „Když se dříví posazovalo (t. j. odhadovalo, cenilo) v obcinách, útrata 37½ kr. Podobně r. 1687 „při posazování dřev obecních 2 zl. 28 kr. 1½ d za pohostění.“

Ob čas prohlíželi úředníci les. Dle ob. účtů r. 1678 dne 13. července „při prohlížení lesů obecních pro pana hejtmána, purkrabího a polesného pohostění 2 zl. 21½ kr., pro tři koně 1½ achtelu ovsa.“

Hajní hor obecních skládali přísahu dle následujícího vzorku z r. 1672:

Já N. N. přísahám pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené Panně Marii i všem svatým, že chci v této své povinnosti hájenské, která jest na mě od poctivého ouřadu na místě vši obce městečka Bytyšky Veverské vložena, na lesy obecní témuž městečku náležející (aby se v nich nemírným sekáním dříví buďto velkého nebo drobného žádná škoda nedála) dobrý pozor dáti; a pokudžby kdokoliv proti pořádku práva a privilegiím témuž městečku uděleným se v tom postihl, tehdy tu věc témuž poctivému ouřadu ve známost uvésti chci, aby takový přestupník náležitě a jiným ku příkladu vedle vyměření práva ztrestán byl a tím lepší řád, nežli nyní spatřín se vynachází, aby zachován býti mohl. K tomu mi dopomáhej pán Bůh všemohoucí, blahosl. Matka Boží a všichni svatí. Amen.²⁾

Hajným těm později svěřen též dozor na potoky (byl vlastně jen jeden).

Co do výnosnosti lesů nelze nám mnoho říci. Sousedé dostávali dříví vysoké (jedlové, smrkové, borové) a nízké (z křovin nejvíce bukových nebo dubových). V zimě se jim posazovala to jest taxirovala, cenila drva vysoká, a kus nízkého lesa rozdělával na oprátky. Dostávali-li sousedé všichni stejně mnoho dříví na pálení, či více nebo méně dle poměru polností, není nikde zaznamenáno. Stavebního dříví jim dle potřeby uštěďřováno zvláště. Z lesa bralo se také stavební dříví na opravy mostů, lavek, radnice a jiných obecních budov, pak fary, školy atd. Odprodáváno bylo málo. Účty 17. století nevykazují žádného peněžitého příjmu z lesa.

¹⁾ Kpp. 93—96.

²⁾ V ob. archivě.

10. Porovnání sporu o některé věci v Komíně r. 1674.

V Komíně, jenž patřil panenskému klášteru „Brána nebes“ v Předklášteří u Tišnova, měli ct. OO. Jezuité Brněnští mlýn.¹⁾ Různé spory, které tu vznikly mezi nimi a Komínskými poddanými, byly urovnány 14. února 1674 prostřednictvím probošta „Brány nebes“, Bartoloměje Scholze a Joachima Nabingera, hejtmána Předklášterského statku následovně: Komínským obyvatelům dovolil P. Václav Sattenwolff, rektor jezuitské kolleje a konvent, aby zadními vraty skrz mlýn chodili a jezdili a přes stav na druhou stranu řeky přecházeli, avšak jen ve dne, a nepoškozující pole a osení kolleje u mlýnu ležící. Panenskému klášteru darovali Jesuité prázdné místo, které mlýnu u cesty při vjezdě do dědiny patřilo, a na němž stávala kdysi chalupa. — Komínští sousedé odstoupili ct. OO. Jesuitům ku mlýnu sporný dvorek a kus skály, počínaje „od jednoho rohu nové zdi až ke druhému, na kopci však až k příkopě a tudíž až k mlýnskému sklepu“, s tou výhradou, že kdyby si tam mlynář něco vystavěl, nesmí tím cesta skrz to místo Komínským býti zahrazena, a kdyby P. Bůh vojnu dopustil, že si Komínští smí na ten dvorek a do mlýna schovati před nepřítelem dobytek, náradí a movité věci, pokud stačí místo. Komínským ženám zakázáno práti na stavě, protože ho tím poškozovaly a určeno jim místo pohodlné pod vantroky.²⁾ Toho časy byla abbatyší kláštera Tišovského Voršila Gamsa.

11. Obecní úřad V.-Byt. 1674—76. Primator Ondřej Řezník

Rozhodnutí o včelách zlodějkách. Žádost za potvrzení privilejí.

Za primatora Ondřeje Řezníka, rychtáře Matouše Čecha, purkmistra Matouše Koláře a spolu konsortů ostatních dne 6. října 1674 vyjednáán byl následující zvláštní případ o včelách zlodějkách:

Jiřík Belha a Petr Fila, maje každý nějakou částku včeliček, při nich spatřili, že by od jiných včel překážku měly. Na to pozor dávající vyšetřili, že by včely Jakuba Slámy jim překážky činily, jako i při poctivém právu to naň provedeno, kteréžto včely (zlodějky) jsou zhubeny a zkaženy. Jakub Sláma tvrdil a na svou duši přijal, že o tom žádné vědomosti neměl. Kdyby se to při jeho živnosti opakovalo, uvolil se na pokutu 20 tolarů moravských; tentokráte se však porovnali vedle dobrého sousedství, aby k záduší sv. Jakuba 4 libry vosku položil.³⁾

Hůře pochodil Kašpar Bukej v podobné záležitosti. Jeho včely r. 1683 škodily včelám několika sousedů, znalci vyznačili čtyři špalky zlodějek, kteréžto u přítomnosti osob k tomu zřízených zničeny. Právo pak naznalo, aby zaplatil Kašpar Bukej 6 tolarů moravských pokuty, polovici k záduší, polovici obci; a náhrady Jirovi Pickovi za 1 špalek 2 zl. peněz, Kristianu Slámovi za 4 špalky 5¹/₂ zl., Matěji Farovskému za špalek 1¹/₂ zl. a Tomáši Rejholci za 1 též 1¹/₂ zl.⁴⁾

Za toho úřadu ucházeli se V.-Bytyští r. 1675 o znovupotvrzení svých privilejí u Antonína Františka, hraběte z Collaltů. On odkázal je na svou manželku jako majitelku Veverí.⁵⁾ Správního listu neobdrželi, avšak to jim neuškodilo; listy dřívějších vrchností (Teufenbašské) platily i pro budoucí časy.

¹⁾ Ač Komín patřil klášteru Tišovskému, mělo tam probošteství Brněnské „starý statek“ a r. 1602 Matěj Jelitovský z Jelitova svobodný mlýn a dvůr, což Brněnští Jezuité koupili a s Rečkovickým statkem spojili. (Wolny, M. Mähren.)

²⁾ V registr. Veverské č. 138.

³⁾ Knihy památní právní str. 107.

⁴⁾ Ibi str. 136.

⁵⁾ Nēm. listina v ob. archivu.

12. Nejstarší matrika pro Vev.-Bytyšskou farnost založená r. 1674.

Nový boční oltář zbudován; odpustky ku kostelu farnímu
vymoženy.

Nepodceňujeme zásluhu faráře Jestřabského, že koupil důkladnou knihu in VIII° na zapisování sdavek, křtů a pohřebů. Úmysl jeho byl, aby matrika potomstvu se dlouho zachovala, jsouc zdrojem dějin vydatným a pravdomluvným. Vážná jsou slova, se kterými ji ukládá do rukou nástupců svých. Na straně první je letočetný pětíměr jako heslo:

NoMJne qVJD JesV CarIVs esse VaLet?

(to jest: Nad jméno Ježíš co může býti dražší? r. 1674).

Na druhé straně na vrchu je letočetné dvouverší:

Non MJhJ CeDat honos, at JesV qVaeqVe VaLentI:

Jn CVJVs ManIbVs Dona VenIre soLent.

(to jest: Ne mně vzejdiž čest, nýbrž Ježíši všemocnému; r. 1674
v Jehož rukou dary přicházíají; r. 1674)

Pak následuje připomenutí (latinské):

Čtenáři a nástupče příznivý.

Na maličkost upozorňuji tě.

1. Přeješ-li si seznati pořad pokřtěných ode mne a velectihodných a veledůstojných mých předchůdců, nalezneš je v matrice staré; podobně sdavky a pohřby.
2. Jelikož stará matrika hanebně pořezána a potrhána byla od těch, do jejichž rukou přišla, tuto díla v každém ohledu dobrého koupenu a ozdobnou rač bedlivěji chovati a střežiti.
3. Uráží-li co oči a ducha, netrhej toho, nýbrž ber ohled na dobré a slušné (které s nedokonalým spojeno jest). Neboť všeho nemůžeme všichni.

Načež končí pisatel českým veršíkem:

Nemůžeme všichni všeho,
Zvláště, kdo se neučil čeho.

Napomenutí Jestřabského bylo do budoucna při matrikách šetřeno, starší však knihu, o níž on praví, že byla chatrná, ruka nerozumná zničila docela, tak že matriky nejstarší nyní počínají rokem 1674.

Druhý boční oltář nový r. 1684 na straně evandělní ve farním chrámě vystavěn, jak svědčil český nápis, z nákladu a štědrosti slovutného pána Ondřeje (Kupce) Řezníka t. č. primatora, ke cti a chvále bolestné Matky Boží.¹⁾

Odpustky plnomocné týž rok získány pro slavnost sv. Jakuba, čímž zbožnosti farníků nový dán podnět.²⁾

¹⁾ Lpe str. 6.

²⁾ Wolný, K. Top. Br. I. p. 293.

13. Hejtman Veverský Kašpar Vilém Christ 1676

ponejprv jmenován v knihách památních právních ke dni 28. září 1676. Z matrik farních máme o něm následující zprávy. S manželkou Alinou (Helenou) Ludmilou měl, když bydlel na hradě Veverí, tyto děti:

1679 Antonína Gabriele, 1681 Jana Kašpara, 1682 Františku Terezii, 1683 Kateřinu Helenu, 1685 Jana Františka.

Za kmotra při křtu svatém byl všem Antonín František, hrabě z Collalta, kmotrou prvních dvou Anna Maria Františka Karolína Hořecká rozená hraběnka z Kolovratů; ostatním třem Regina Apollonie Terezia Rogendorfová, rozená hraběnka z Kolovratů, paní na Rejci atd.

Dcerušky na Veverí narozené obě zemřely v útlém věku (1683 a 1686) a pochovány jsou v kostele Matky Boží u hradu Veverí.

Od r. 1685 zastával Christ úřad vrchního hejtmana všech panství Collaltských a přesídlil později do Brtnice, odkud ještě roku 1699 sousedů Veversko-Bytyšských proti hejtmanu Veverskému se ujímal.¹⁾

14. Obecní úřad V.-Byt. 1677—78. Primator Jan Kotek.

Roku 1677—78 úřadovali na obci: primator Jan Kotek, rychtář Ondřej Kupec (Řezník), konsortové: Petr Horáček, Jan Sanejtrník, Havel Zahradník, Říha Sláma a Václav Němeček.

Za ně porovnal se 1./8. 1677 bývalý rychtář Matouš Čech, kožešník s Havlem Zahradníkem, kteří „jsou se byli nenáležitými a hanlivými slovy pohaněli, jako také i zlodějův sobě podávali.“ (Kpp 110—119).

15. Hospodářské výrobky panské vnucovány poddaným a ty na mnoze za vysoké ceny (1677—1708).

Některé vrchnosti oblíbily si, vnucovati poddaným svým potraviny výroby vlastní za ceny namnoze vysoké, na příklad pivo, kořalku (pálené), sýr, máslo čerstvé nebo přepouštěné, ryby, dobytek na maso, drůbež atd. I v obecním archivě V.-Bytyšském nalezáme důkazy, že podobně jednala vrchnost Veverská. Jsou tu rejstříky z r. 1678 na 200 liber panských ryb (76 kaprů), na 170 liber panského sýra, výkaz dluhů za ryby, sýr a pálené. Z následujících let máme: rejstřík ze dne 19./8. 1691 na 55 mázů panského páleného, z r. 1692 na 100 liber sýra, pak rejstříky bez datum na 317 liber sýra, na panské maso z krávy na hody dané a jiné. Rejstříky vykazují, mnoho-li který soused, domkař nebo podruh odebral a platil.

¹⁾ V ob. účtech r. 1689 mezi vydáním zápsáno: 18 kr. J. Nechvílovi a Matouši Kožušníkově, když s memorialem do Brna za paní hraběnkou v příčině kladby p. hejtmana chodili. Co to bylo za kladbu, a kdo byl v kladbě, nelze pro nedostatek jiných pramenů zjistiti.

Že z takových panských dodávek mívala také obec škodu, dokazují obecní účty. R. 1677 obec doplácela na panské zelí od občanů rozebrané 12 kr.; na husy, morky a slepice panské přidala 2 zl. 14 kr. V účtech za r. 1680—81 čteme: Na 66 liber sejra panského porazeno 3 lib. za 9 kr. (to jest 3 lib. se provázily a obec je musila doplatiti), na rozdaném páleném 55 mázů — ušlo v rozměření $3\frac{3}{4}$ mázů čili 42 kr. (12 kr. máz); po rozvážení sýru panského z 356 liber ušlo 15 liber = 45 kr.; na rozděleném páleném 66 mázů ušlo $3\frac{3}{4}$ m. = 42 kr. Roku 1687 na krávu, která k posvícení byla dána na městečko za $10\frac{1}{2}$ zl., doplaceno 17 kr. Roku 1689 na moráka a 5 morek panských z obecních peněz přidáno 2 zl. Roku 1693 pan správce z kontribučních peněz srazil obci 1 zl. za okurky, kterých občané „ani nepřijali“; a obec doplácela 34 kr. za víno, které bylo na obec dáno a šenkováno (za přemrštěnou cenu) 10 kr. a „nemohlo vyjít po těch penězích“. Poslední toho druhu vydání zaznamenáno r. 1708: na krávu, která na městečko z panského dvoru vzata a zabita a na 7 rýnských do důchodu vyšacována byla, a za kterou vysekáním se jen 6 zl. 30 kr. stržilo, doplaceno 30 kr.

Takové obtěžování poddaných bylo vrchnostem zapovězeno patentem robotním ze dne 27. ledna 1738 v § 24. na všechny budoucí časy.

16. „Věrný, pravdivý a nezfalšovaný seznam štolních příjmů“) z Vev. Bytyšky

zachoval se psaný 26. ledna 1677 vlastní rukou faráře V. Jestřabského ve farním archivě. Je zdělán k rozkazu biskupské konsistoře Olomoucké. Jestřabský v něm vyznává:

Ode křtu nic určitého nedostávám, nýbrž dle možnosti rodičů 18, 21 nebo 24; jsou-li bohatí nebo dají-li dobrovolně, 30 kr. —

Od úvodu šestinedělky 6 nebo 9 kr.

Od stvrzení manželství, jsou-li bohatí, což však je řídké, 1 zl. 30 kr., jsou-li prostředně zámožní 1 zl., obyčejně od jiných 30 nebo 45 kr.

Za ohlášky v okolí obyčejně se platí 18 kr., mně však málo kdy toli, nýbrž buď 15 nebo 12 kr.

Za pohřeb slavný se zpívaným requiem, s hodinkami celými, s kázáním pohřebním a slavným konduktem 3 zl.; za pohřeb a zpívanou mši, je-li bohatší 1 zl. 15 kr.; za pohřeb a tichou mši 45 nebo 36 kr., za pohřeb samotný 30 kr.; za pohřeb dětský 18 nebo 15 kr., leč by kdo dobrovolně více dal; za tichou mši za zemřelé nebo votivní 15 kr.

Od svátosti pokání, přijímání, posledního pomazání — udělených nemocným i sebe vzdálenějším, pranic. Mimo to, že četné pohřby a křty chudým konám, dosvědčí mi všichni farníci.

1) Fidelis, vera ac genuina accidentium stolae consignatio.

Beru-li po soudu bisk. konsistoře mnoho, uvoluji se v budoucnosti řídit se dle obdrženého předpisu.

Kostelníci při křtech často ničeho nedostanou; od bohatších však 2 až 3 kr.; při sdavkách také 2—3 kr.; při pohřbu jakémkoliv i za vyzvánění mnohdy ani „zaplať P. Bůh“; někteří uznalejší poskytnou však pecen chleba nebo 3 kr.

Nosiči při pohřbech jakýchkoliv 18 kr., v Řičanech?

(O příjmech rektorových ze štoly již jsme mluvili.)

17. Rektoři V.-Bytyští: Martin 1677, Matěj F. Farovský 1681—1706, Matěj Josef Farovský 1706—1717, Frant. Kratel 1717. — Rektor Řičanský Jiří Tučapský † 1713.

Druhý rektor Vev.-Bytyšský, kterého známe, slul Martin. Roku 1677 dostal z obecních důchodů 2 kr. koledy, o sv. Duchu s druhými muzikanty, kteří v kostele hráli, 4 mázy piva po 1 $\frac{1}{2}$ kr., úhrnem tedy za 6 kr. Farář v úředním štolním výkazu ze dne 26. ledna 1677 poznamenal, že se živí ludimagister, jelikož jeho akcidence ze štoly jsou skrovné, řemeslem.

Nota: Ludimagister v přifařených Řičanech nedostával stálého platu, nýbrž jen akcidence ze štoly a něco za vyučování dítek (obyvatelů bylo 220). An neuměl řemesla, pomáhal si žebrotou (vivit mendicato). Časem v Řičanech učitele ani nebylo.¹⁾

Ještě jednu pamětihodnost týkající se školy Bytyšské víme z r. 1677. Za udělání parkanu u školky dvěma tesařům zaplacen 10 kr. Před školkou tedy byl parkan a jím chráněna byla zajisté zahrádka, jaké mívali před domy i sousedé jednak pro ozdobu, jednak na ochranu proti dobytku. — Obec i v napotomních letech velikých starostí a výloh si nenadělala se školkou. Roku 1681 dala udělati stolicí, od čehož platila 8 kr.

Z té nové stolice soudíme, že nastoupila nová osoba učitelská, které se podařilo provést tak znamenitý převrat. Rektorem tím byl Matěj F. Farovský, syn po „slovutném“ r. 1675 zemřelém muži, Tomáši Farovském. Že se r. 1681 M. F. Farovský stal rektorem, naznačuje nám ještě jedna okolnost. Účty obecní obsahují tato slova: „Na Farovském uchází z jednoho komína 1 zl. 10 kr.“ Byltě Farovský sousedem a když se přestěhoval do školky, neplatil snad toho roku daně z komína (domovní); obec pak ji za něho uhradila.

Farovský přivedl rektorství ku větší cti. Byltě mužem váženým, neboť on i manželka jeho Dorota častěji žádání byli za kmotry při křtech. Z manželství jejich pošlo několik dítek, z nichž 5 ve stáří $\frac{3}{4}$ —7 roků zemřelo. Kmotrem jejich dítek byl z počátku obecní písař a rathouzský, pan Jakub Roupek, později, jelikož Roupek zemřel, farář Deblínský Jiří Josef Hyl; kmotrou byla urozená paní Anna Maria, poštmistrová z královského

¹⁾ Wolný: Kirchl. Topographie, Brünn Diöcese. I., p. 298.

města Brna.¹⁾ Posledně pak kmotrovství převzali dolní mlynář a horní mlynářka.

Farovskému svěřen také důležitý úřad radního písaře (snad již r. 1690 jistě) r. 1693. Předchůdce jeho dostávali za písařství 11 zl., špich soli v ceně 30 kr. a 2 míry žita. Farovský obci spustil 2 zl. Jako písař netoliko zapisoval obecní příjmy a vydání, nýbrž vedl korespondenci s úřady, záležitosti sirotčí, rozvrhoval daně a byl duší hrdelního práva Vev.-Bytyšského. Roku 1699 byl i rychtářem, r. 1703 a 1705 purkmistrem. Farář V. Jestřabský dal si od něho psáti také matriky. Od r. 1686—1697 přifařeny byly k Bytyšce také Semtice a Chudčice, z čehož měl i rektor dočasné zvýšení příjmů.

„Dne 25. března 1706 umřel Matěj Farovský, soused a rektor Bytyšský, stár 58 let, před smrtí svátostmi svatými zaopatřený a pochován jest dne 24. dito u Matky Boží“ tedy na společném hřbitově. Vyznamenání, jakého dostávalo se ob čas nejpřednějším sousedům nebo úředníkům, že totiž pochování byli uvnitř kaple Matky Boží nebo kostela farního, nebylo popřáno žádnému rektorovi. Dorota vdova žila ještě 4 léta. Dcera Anna vdala se r. 1713 v Říčanech.²⁾

Po Matěji F. Farovském převzal rektorství syn jeho Matěj Josef Farovský, který již za živobytí otcova psaním a zajisté i učením mu pomáhal. Matriky alespoň jsou už od r. 1703 psány rukou synovou. Matěj pojal 9. listopadu 1706 za manželku Marynu, dceru po zemřelém Lukáši Christovi, šafáři na předměstí Brněnském, a žijící Salomy. (Saloma zemřela v Bytyšce u dcery r. 1716 u vysokém věku 80 let.) Radním písařem stal se později také.

Z obecních účtů dovídáme se, že r. 1708 bylo dáno rektorovi za natahování hodin na celý rok 3 míry žita, a že r. 1709 z jeho služby primator vyplatil rathouzskému (hostinskému) za pivo 1 zl. 45 kr.

Školka byla r. 1709 od tesařův opravena nákladem 1 zl. hotových peněz. — Od r. 1714 přestal rektor psáti matriky česky, neboť přišel asi rozkaz, aby psány byly latinsky. Chtě nechtě vedl je latinsky staříčský farář sám.

Farovský zemřel ještě jako mladý muž 30. dubna a pochován u Matky Boží 1. května 1717. Manželka, která jej byla obdařila třemi dceruškami, vdala se po druhé r. 1721 za jistého vdovce Jana Stirnada.

Na krátko svěřeno bylo řízení školy Bytyšské Fr. Kratelovi. Nevíme o něm ničeho, leč že 12. listopadu 1717 při křtu ne-manželského dítěte toulavé neznámé ženské zastupoval kmotra Jos. Porázka, souseda.

¹⁾ K té kmotře Farovský se dostal bezpochyby náhodou, neboť nevěděl ani, jak se jmenovala. Při prvním křtu ji zapsal prostě jako poštmistrovou, při dalších jí dal jméno Metzger a konečně Metzburg. Ubožák ve své skromnosti ani se neopovážil urozené paní kmotry se zeptati, jak se jmenuje.

²⁾ Dle tamějších matrik.

V Říčanech dle matrik tamějších rektorem byl r. 1709 Jiří Tučapský. Roku 1711 umřela mu 66letá manželka, po roce provdal dceru za Fr. Šupku, syna bednáře panského, a r. 1713 70letý zemřel.

18. Obecní úřad V.-Byt. Primator Jan Kotek.

1679—1681 (do ledna jistě) úředními osobami byli: Jan Kotek, primatorem, Ondřej Řezník či Kupec, rychtářem, a konsorty Havel Zahradník, Jíra Sanejtrník, Jíra Zedníček, Jakub Nechvile a Jakub Belha. (Kpp.)

Za jejich úřadování morová rána ohrožovala V. Bytyšku; r. 1680—81 proveden hrdelní soud se žhářem Matoušem Říhou, a urovnány rozličné různice, jak je níže uvádíme.

19. Mor roku 1679

rádíl skoro po celé Evropě. I Morava jím ušetřena nebyla. Lidé nenalezše proti němu prostředků přirozených, utíkali se s prosbami k Bohu a svatým. V Brně na přímlovu P. Marie svato-Tomské mor zanikl.

Vev. Bytyška zhouby té byla uchráněna. V matrice je zapsáno zemřelých z celé farnosti r. 1679 jenom 9, r. 1680 čtrnáct, r. 1681 šestnáct. Všeobecné přesvědčení, že metla ta je trestem za hříchy, zavdalo podnět k různým pobožnostem na smíření boha rozhněvaného a ku přísným zákazům prostopášností. Toho druhu jest poručení Jeho Vys. hraběcí Excellence, a poručení J. Císařské M. dne 27. října 1680 vyšlé. (V ob. archivě přepis).

Předně. Poněvadž na panství mém Veverském Pán Bůh všemohoucí až dosavad od morové rány svých poddaných chrániti ráčí, a nyní skrze zjevení sv. Kapucína (má zněti: dle oznámení Patrů Kapucínů) některý jejich Pater v den sv. panny Terezie (15. října) zemi moravské a v ní obývajícím lidem o 9 hodinách sv. požehnání dávati bude — každý křesťan v tu hodinu do chrámu Páně se najíti a tu jako by on (Pater Kapucín) sám životně na jeho hlavu takové sv. požehnání dal, k svému srdci připustiti má, při tom pět Otčenášů a pět Zdrávas Marií vyříkati, jakož i také svému nařízenému správci ze svých hříchů se náležitě vyznati a potom velebnou svátostí přijati

Druhé poručení J. Cís. M., týkající se předně J. kn. M., pánův hrabat, též urozených, a všech vůbec lidí; pokud by na jejich statcích od největších až do nejmenších poddaných, čeledí, dítek jaká prostopášnost nebo hříchy, povyky a noční toulky se děly — tehdy pro takové výstupky vinník ať je z předních nebo nižších stavů beze všeho ohledu, nerci-li na statku ale i na hrdle ztrestán býti má.

20. Kostel ve V. Byt. rozšířen a věží opatřen r. 1679.

Bohoslužebné potřeby ve V. Bytyšce a v Říčanech.¹⁾

Dne 9. července r. 1678 odbývána ve Vev. Bytyšce duchovní komise. Shledavši, že je kostel pro 544 farníků Bytyšských a 220 Říčanských malý a věže řádné nemá, nařídila, aby neodkladně

¹⁾ Wolný, K. Top. Br. I. 292 a 298.—II. 32 Lpe p. 3.

kostel dvěma pobočníma kaplemi byl rozšířen a věž vystavěna z příspěvků dobrodinců. Horlivý mladý farář Jestřabský rozkaz provedl a věž kamennou ozdobil nápisem:

ALMe DeVs, BItIska tVo ConstrVXIIt honorI.

což zní česky: „Dobrotivý Bože, Bytyška ku Tvé zbudovala cti r. 1679“.

Do nové té věže pak zavěšeny dva zvony z věže staré, ulité oba r. 1648.

Kostel nebyl sice bohatý, avšak opatřen byl potřebným náčiním. Jestřabský dal do matriky děkanství Doubravnického, ku kterému tehdy Bytyšská farnost patřila, zapsati r. 1672 a 1691 tuto poznámku o stavu jeho: „Kostel má 3 oltáře nekonsekrované, 3 pozlacené stříbrné kalichy s patenami, jednu malou stříbrnou, a jednu velkou měděnou monstranci, stříbrné konvičky s táckem, stříbrnou pyksli na sv. oleje a pohár na abluci, 8 kasulí (mešních rouch) a dva zvony. — Ve filiálním kostele v Řičanech byly 3 oltáře, hlavní konsekrovaný, 1 stříbrný kalich pozlacený, 1 taková malá monstrance, 4—5 mešních rouch, 3 zvony a jiné potřebné věci.

21. Farář Jestřabský počíná dostávat desátek z Říček. 1679.

Říčky byly přifařeny k Řičanům. Když Řičany neměli faráře, přivlastnila si desátek vrchnost (Rosická). Jestřabskému podařilo se za pomoci hraběte z Collaltů vymoci, aby desátek zase odváděn byl duchovnímu správci Řičanskému, jímž byl on. Ponejprv tak stalo se r. 1679 a Jestřabský uvolil se za souhlasu děkana svého, faráře Doubravnického Martina Františka Mittwohnera, že jak to dělávala vrchnost, spokojí se pro svou osobu (a nikoliv pro nástupce) s desátkem ze tří klasů, totiž pšenice, žita a ovsa a že z jiné úrody nebude vytejkati.¹⁾ Desátek ten dovážela faráři Rosická vrchnost na své útraty.

22. Požár ztráví ve V. Byt. 10 domů; žhář chycen a potrestán.

Průběh procesu s ním zavedeného hrdelním právem V.-Bytyšským.²⁾

Dne 11. ledna 1680 vyšel na chlívech Matouše Vinčara ve Vev. Bytyšce oheň a ztrávil jeho a devět jiných domů. Podezření, že založil, padlo na Matouše Řihu, který jsa asi 15—16 let stár z Kyniček pocházel, a u Vinčara se učil řemeslu ševcovskému.

¹⁾ Vyjádření ve farním archívě.

²⁾ Examen právní Matěje Říhy dto 25. ledna 1680. — List hejtmana Christa z Veveří dto 21. února 1680. — Poznamenání útraty. — Kpp. str. 129. Všechno v ob. arch.

Hned v den požáru zaveden s Říhou výslech za přítomnosti celého úřadu Bytyšského, pak hejtmana a purkrabího Veverského, načež vsazen Říha do městysské káznice. Druhý a třetí výslech konán bez hejtmana, avšak před purkrabím dne 25. ledna a 15. února. Říha vypověděl, že byl od hospodyně 4. ledna a pak zase 11. ledna zbit tak, že onoho 11. ledna rozhněvav se, vzal asi hodinu před večerem uhlí do klobouku a je na chlěvy vyhodil a tudy asi hodinu na noc oheň vyšel.

Po té sestavil písař radní zprávu k vyššímu právu Brněnskému a předložil ji hejtmanu Veverskému ku schválení. Hejtman Christ 21. února 1680 odepsal: „Slovutní: pane primatore, rychtáři a konšelé; formulu psaní ke slavnému vyššímu právu města Brna v příčině Matěj Říhova od vás sepsanou jsem dostal, a co v sobě obsahuje, vyrozuměl; — načež odpovídám, aby se na ten způsob dnes zhotovilo a zýtra tam odeslalo.“

Dne 25. února list zanesli do Brna purkmistrovi dva sousedé. Když došla odpověď, bylo třeba ještě jednoho výslechu, k němuž dostavil se do Bytyšky zase purkrabí. Načež nařízen z Brna ještě jeden doplňovací výslech, který odbyl dne 7. dubna, opět před purkrabím. Dne 5. června teprv donesen byl z Brna ortel, aby Říha mečem právním ztrestán byl. Než vrchnost Veverská, hraběnka paní Marie Maxmilianá Terezie i pohořelí mu provinění odpustili a tak z nařízení vrchnosti toliko základně v šatlavě 12. července vymrskán a ze země moravské vypovězen byl. Kdyby po dvou dnech někde v okolí ještě byl postižen, měl rozsudek smrti nad ním přece býti vykonán.

Seznam útrat s procesem spojených byl:

11. ledna při výslechu prvním v domě radním pro p. hejtmana a purkrabího	
2 mázy piva	3 kr.
25. ledna zase pro pana purkrabího při druhém vyslechnutí za	
jídlo 6 kr., za 1/2 mázu vína a 1 máz piva 3 kr.; úhrnem	9 „
15. února podobně pro p. purkrabího při třetím vyslechnutí za pivo	4 1/2 „
za víno	3 „
25. února při odeslaném prvním psaní do města Brna ku právu	
peněz právních	36
Dvěma z ouřadu to psaní zanesším za práci	20
Servusům (sluhům) u p. purkmistra (v Brně) za opovídání	6
Po druhé dvěma z ouřadu, kteří pro odpověď jeli	20
Sluhům	6
Item zase pro p. purkrabího při vyslýchání za pivo	9
za jídlo a pálené	6
Item zase pro odpověď jdoucím dvěma z ouřadu	20
Sluhům	6
Za ryby p. purkmistrovi do města Brna odeslané	15
Poslu, jenž je zanesl	3
2. dubna opět dvěma, kteří šli pro odpověď	20
Sluhům	6
7. dubna při posledním examenu pro p. purkrabího a ouřad:	
za ryby 6 kr., za chléb a preclíky 3 kr., 3 mázy vína	
9 kr., za pivo 9 kr., za pálené 2 kr.	29 „
Snáška	3 zl. 41 1/2 kr.

	Přeneseno	3 zl. 41 ¹ / ₂ kr.
16. dubna zase při odeslání psaní ku právu do města Brna peněz právních		36
Dvěma z ouřadu za práci		20
27. dubna pro odpověď jdoucím dvěma z ouřadu		20
Za ryby panu syndikovi darované		18
17. května dvěma pro odpověď jdoucím		20
21. května peněz právních ku právu do města Brna		36
Dvěma z ouřadu s týmž psaním jdoucím outratu		20
Sluhům		6
Item poslu, jenž do Dalešic k panu faráři šel, dáno		25
2. června poslu pro odpověď do města Brna jdoucímu		10
5. června poslu pro ortel		10
12. července poslu právnímu za vymrskání	2	20
Vězni, když byl vymrskán, na cestu dáno		15
Ouřadu při tom za pivo a pálené		14
Pan rychtář sobě žádal za jídlo vězni dávané od 11. ledna do 12. července 1680, za půl roku každodenně po 3 kr. 9 zl. 6 kr. (bylo však liquidováno jen)		5 „
Item utratil p. hejtman, který několikrát vtěch věcech cestu vážil	3 „	25 „
Summa		18 zl. 36 ¹ / ₂ kr.

Útraty ty byly z obecní kontribuční kasy od hejtmána Veverského vyplaceny či nahrazeny 20. listopadu 1680.

Ze seznamu a průběhu procesu toho jde na jevo 1. že i úřadu Bytyšskému i hejtmanu Veverskému jednalo se o urychlení procesu; vždyť obec poslala i purkmistru i syndikovi Brněnskému ryby darem a hejtman cesty podnikal do Brna — zajisté na umenšení útrat s živěním vězně spojených; 2. že soudní moc vrchnostenská při výsleších nejen rychtářem, nýbrž i purkrabím byla zastoupena; 3. že vrchnost mohla udělit i také udělila milost i přes rozsudek hrdelního práva a zmírnila trest na vyhnanství.

Co chtěli Bytyští na Nigrinovi, faráři v Dalešicích, nemohli jsme vypátrati.

V lednu r. 1681 na poručení hejtmána Christa byla v mír a konec uvedena různice mezi Jiříkem Cihlářem (panským) a Vavřincem, po † Havlu Bednáři, týkající se jejich manželek.¹⁾

A dne 13. června 1681 (snad už za úřadu obnoveného) zapsáno jest troje porovnání najednou: žena Jana Klobučníka nařkla Jakuba Klobučníka, že jí mouku a dříví pokradl a jeho manželku, že by mura byla a jí cucala; manželka Ondřeje Rozkošného v něčem nedůvodně podezřívala Havla Zahradníka; a manželka Klobučníkova shaněla slovy Václava Ševce a jeho manželku.²⁾

23. Oprava kostela Mor.-Knihnického 1681.

Roku 1681 podnikl farář Kuřimský Wentzek opravu kostela v Mor. Knihnicích, jehož patronát (od r. 1562) patřil králové klášteru na St. Brně. Při opravě bohužel mnoho starožitného, i památný svatostánek odstranil. Zevně se původní sloh dosti zachoval v křížovém půdorysu, v trojhranném průčelí, na vchodě jižním a polookrouhlé klenuté apsidě, ač vysoké gotické okno za hlavním oltářem jest zazděno a dvě postranní přeměněna na čtyřhranná.³⁾

¹⁾ Kpp. str. 131.

²⁾ tamže 132.

³⁾ Wolný K. Top. Br. D. I. 2852., 88.

24. Obecní úřad ve V. Byt. 1682—86. Primatoři Petr Horáček, Petr Fila a opět P. Horáček.

Dne 3. května 1682 za primátora Petra Horáčka, rychtáře Ondřeje Kupce, purkmistra Havla Zahradníka a konsortův: Jiříka Zahradníka, Jiříka Smejkalu, Matěje Svobody a Pavla Syrovátky stalo se porovnání mezi Prokopem Provazníkem a Vavřincem Malým z Mor. Kynic. Provazník Malého nařkl, že mu o jarmarce vzal bič, načež Malý odpověděl, že Provazník by nebyl hoden při jarmarce prodávati.¹⁾

Obecním písařem 1683—89 byl Jakub Raupek, dříve písař hejtmanův. Zemřel 3./V. 1689 teprv 37letý. Měl písmo úhledné a byl mocen také jazyka německého. Od r. 1684 byl také hostinským na radnici, jak jsme již uvedli.

Na podzim r. 1682 primátorem už byl Petr Fila.²⁾

R. 1684 za primátora Petra Fily, purkmistra Jiříka Zedníčka, a konsortův Tomáše Režného, Matěje Svobody, Pavla Kováře a Pavla Syrovátky byla k žádosti Syrovátky právě jmenovaného do knih památních právních (str. 137) zapsána nemilá příhoda, která ho potkala v pondělí po sv. Kunhutě (na začátku března) o jarmarce v Brně.

Kupuje kožich, nařknut byl od kožešnice, ženy Martina Primasa, že by ho nezaplatil, nýbrž ukrásti chtěl; on potom, háje své poctivosti, u přítomnosti tří sousedů od toho kožešníka a jeho ženy potřikrát pro Pána Boha odprošen byl a pro lepší toho důvěrnost od kožešníka pod jeho pečetí, že tomu tak není, vysvědčení přinesl.

Za primátora Petra Horáčka a rychtáře Jiřího Zedníčka, konsortův Pavla Syrovátky, Matěje Svobody, Tomáše Režného a Pavla ?³⁾ stalo se 9. října 1685 porovnání: Žena Matěje Smejkalu nařkla Karkulina z Chudčic, že by od ní, aby mu k vůli byla, požádal, a jeho dceru Kristinu, že by děti vytrípati měla. Odprosila oba (V ob. arch.) Podobně prositi musili r. 1686: 20. února Václav Švec, jenž nařkl Martina Ježka, že by jeho ženy v nenáležitých věcech prázden nebyl; 30. března žena Jana Skalického, která zhaněla Pavla Válku nedůvodnými slovy.⁴⁾

25. Dočasné přifaření Chudčic a Semtic do Veverské Bytyšky 1686—1697.

Farnost Čebínská, k níž Chudčice a Semtice patřivaly, a o níž už ve XIV. století zmínka se činí, v dobách všeobecného odpadlictví od víry na Moravě pozbyla svou samostatnost a byla r. 1653 přidělena faře Lomnické. Pro velkou vzdálenost však duchovní správa byla odtud obtížná. Ač vypomáhali faráři z Kuřima a Vev. Bytyšky, přece stávalo se, že věřící hynuli někdy bez svátostí umírajících. Proto již r. 1684 opravdově bylo vyjednáváno, aby

¹⁾ Kpp. 133.

²⁾ 134—5 tamže.

³⁾ Ob. účty.

⁴⁾ Kpp. str. 148—149.

osamostatněla zase Čebínská farnost a obec se nabízela, že vystaví novou faru a odváděti bude desátky. Kostel toho času obehnan byl zdí, měl 3 stříbrné kalichy a pozlacené ciborium; příjmy plynuly mu ze dvou luk r. 1660 darovaných.¹⁾ Vyjednávání nevedlo k cíli. Toho však domohly se Semtice a Chudčice, že na čas, než by Čebín svého duchovního dostal, výnosem biskupského officia Olomouckého přiděleny byly Veverské Bytyšce, s níž sousedily²⁾ a sice roku 1686. Poměr ten potrval až do roku 1697, kdy vrátily se obě osady k Lomnici; tak aspoň svědčí matriky.³⁾

Obě dědiny za dočasného přifaření odváděly Vev. Bytyšskému faráři desátek dvojí, jeden stálý, jiný desátkovaný.⁴⁾ Jestřabský vřadil nový ten příjem roku 1691 do fasce farních příjmů; na základě fasce pak vyměřeny byly farnímu obročí různé poplatky, mezi nimiž i papežská daň, a zůstaly břemenem jeho i po r. 1707, od kterého roku desátky už bral Čebínský duchovní správce v nově ustanovený. Nesrovnalost ta přestala teprv roku 1753, když farář V.-Bytyšský Wolf pomocí děkana Lomnického Fr. Dalberta vymohl její nápravu, tak že mu pak ubylo dvě třetiny daně papežské.⁵⁾

Kaple sv. kříže nad Chudčicemi před jejím zrušením (1784).

Dle obrazu chovaného ve farním chrámu Páně ve Vev. Bytyšce.

Přifařením Chudčic k V. Bytyšce dostal se k ní na ten čas i poutní kostel sv. Kříže, od císaře Josefa II. r. 1784 zrušený a později třemi kříži nahrazený.

U kostela na straně východní stál za Jestřabského dub dvoják velmi letitý a objemný, pod dubem zahrádka plotem jednoduchým ohraděná. Mnohé milosti při kapli uděleny byly pomoc tam hledajícím v nemocech i jiných potřebách.⁶⁾

¹⁾ Wolný, Kirchl. Top. Br. I. 330. ²⁾ Lpe 213. ³⁾ Matriky dále dosvědčují, že V.-Bytyšský farář také vypomáhal 1680 v Moravských Kynicích, kde „toho času žádného faráře neměli“, roku 1681—1685 v Německých Kynicích s dovolením Svatoslavského, v Lažanech a Maršově s dovolením Deblínského faráře. ⁴⁾ Stálý byl každý rok stejný; desátkovaný byl vytýkán na poli a jeho výše stoupala a klesala dle úrody. ⁵⁾ Lpe. 213. ⁶⁾ Bližší zprávu najdeš v „Poutních místech“ roku 1887 vydaných dědictvím Cyrillo-Methodějským v Brně. Str. 185—201.

26. Hrdelní právo V.-Bytyšské staví novou šibenici 1687.

Koncem r. 1686 nebo začátkem 1687 skátila se Bytyšská spravedlnost (šibenice). Úřad se tázal hrdelního práva Brněnského, jak by měl se zachovati při vyzdvižení nové spravedlnosti. I dostal následující odpověď (českou):

„Přízeň svou vzkazujeme opatrní moudří přátelé nám milí. Jaké tak naučení od nás míti žádáte, jak byste se při vyzdvižení spravedlnosti své, která před některými dny, dle zprávy vaší, se jest skácela, zachovati měli, to jsme z psaní vašeho dne 20. decurrentis datovaného dostatečně vyrozuměli.

Načež vás tejna nečiníme: abyste s povolením milostivé vrchnosti své, celou obec před sebe předvolali a ji tu příhodu, která totizto spravedlnost vaše sešlostí se jest skácela, a tak zase jiná pro zachování a fedrunk spravedlnosti, též k obhájení vašich svobod a práv vašich, v nově vystavěna býti musí, přednesli; s tím doložením, že těm všem a jednomu každému, kdož při tom pracovati bude, to dílo dokonce v ničemž na ujmu jeho cti a poctivosti čeliti, aniž kdo od někoho za to shaněn, potupován aneb zlehčován býti má, a to pod uvarováním přísných proti takovým přestupníkům v právech vyměřených pokut; v čemž aby ti řemeslníci, již při tom co dělají míti budou, tím více (ochráněni byli), tehdy rychtář váš přísežný s konšely, vezmouce každý k témuž dílu potřebné instrumentum, ku příkladu kladivo, sekyru, do ruky, useknou jeden každý obzvláště kus od těch k vyzdvižení téže spravedlnosti tu přibitovených klad aneb dřev, ponejprv rychtář, potom konšelé, pak i řemeslníci; a když ty ceremonie se tak vykonají, tu řemeslníci do téhož díla se dají, až do skončení a téže nové spravedlnosti dokonalého vyzdvižení. Vedle čehož jak pokračovati a se řídití věděti budete. Dáno v Brně 28. měsíce ledna 1687.

Purkmistr a rada král. města Brna“.¹⁾

27. Obecní úřad V.-Byt. 1687—89. Primatoři: Petr Horáček, Petr Fila.

Roku 1687 za primatora Petra Horáčka, purkmistra Pavla Syrovátky, konsortův Tom. Režného, Říhy Slámy, Jakuba Peprle a Lorence Porázka dvoje porovnání jest zapsáno:

Na sv. Šimona a Judu 28. října: Dorota, žena Bartoně Zajíčka, když byla mluvila na Šimona, syna Jiříka Ondrouška, že nedovolený poměr měl s děvečkou Barborou, musila odprositi.²⁾

Dne 1. prosince 1687 byl jarmark v Tišnově. Jakub Roupek, rathouzský a obecní písař Vev.-Bytyšský vracel se z jarmarku domů, byl v cestě od Tomáše Mikuláška ubit. I trefil se k tomu Jakub Ohrabal, sestřenec Mikuláškův s manželkou, a ta potlučeného Roupka slovy popudila, že Ohrabalovi nadal šelem a jináče. Mikulášek naproti tomu se ozval, že kdo jeho ujci šelem nadával, musí sám šelmou býti a šelmovati nepřestával. V tom byl napomínán od kolemjdoucího slovutného muže Tomáše Režného, v ten čas purkmistra, aby těch slov nemluvil, že pan Jakub Roupek žádná šelma není; podobně ho napomínal poctivý mládenec Matěj Kuchynka. On pak mluvit nepřestal: „Pan Jakub Roupek jest šelma“, Režnému: „Jseš i s ním šelma, a kdo se ho ujímá je také šelma“. Na to na památku za to od Tomáše Režného přes hubu vydržel. A potom bředem a neví se čím jiným do nemoci upadl, tak že až svátosti posledního pomazání potřeboval; brzo pak pookřál a všech třech jmenovaných osob před právem náležitě odprosil, an žádného šelmovství dokázati nemohl.³⁾

¹⁾ V ob. archivě.

²⁾ Kpp. 152.

³⁾ Ibi str. 153—154.

V dubnu 1688 primator: Petr Horáček, purkmistr Tomáš Režný, konsortové: Jiří Smejkal, Jakub Belha, Pavel Kovář, Ondřej Valentin.

Za ně velmi hrubého nařknutí dopustily se Lida a Anna Lamačovy; měly bratra Pavla, jenž byl od těhotné dcery Fily Karkulina z Chudčic poznačen jako jejího obtěžkání původce; sestry běžely na ni do Chudčic a do očí jí řekly, že by to s vlastním otcem mítí měla; Karkulin jsa dobrý člověk, spokojil se s pouhým odprošením (28. dubna).¹⁾

Za primatora Petra Fily, zástupce rychtářova Ondřeje Kupce, purkmistra Tomáše Režného dne 7. července 1689 truchlící vdova po Jakubu Raupkovi, obecním písaři a rathouzském, vyčetla Karlu Zahradníčkovi, že by měl jejího zemřelého manžela umořiti skrze nějakou osobu ženského pohlaví; nepodavši důkazu, musila odprositi (Kpp. 157). Vdova se ostatně potěšila ještě s druhým a třetím manželem.

Druhý její manžel Michal Procházka, bývalý polesný z Lažánek, byl také obecním písařem. Zemřel 30letý již roku 1690.

Leopold, hrabě z Collalta 1689—1707.

Dle poslední vůle Marie Maxmiliány Terezie, provdané za hraběte ze Sinzendorfu a po druhé za hraběte Antonína Fr. z Collalta, převzal fideikomisní statky Ebenthal, Veverí a Řičany r. 1680 starší její syn Leopold hrabě z Collalta a držel je do r. 1706 kdy, jsa ještě svobodný, padl v souboji s Augustinem Joachymem hrabětem ze Sinzendorfu. Mladší jeho bratr — také bezdětný — zemřel už dříve. Tak dle zmíněné poslední vůle nastoupili r. 1707 v dědictví hrabata ze Sinzendorfů.²⁾

Šlechtická rodina Collaltů pochází z Italie, kde lze předky její stopovati nazpět až prý do 9. století. Stará je ovšem. Vynikala bohatstvím i skvělým společenským postavením. Jednotliví členové její významení byli i od německých vladařů, tak od císaře Bedřicha I., Jindřicha VII., Karla IV., Maxmiliána II. a stali se už r. 1306 členy šlechtického patriciátu republiky Benátské. — V Rakousku se proslavil nejvíce Rombald XIII. hrabě z Collalta, člověk velmi schopný, neobyčejně zmužilý, jenž bez bázně vždy upřímně své mínění řekl, což mu častěji za jeho živobytí způsobilo nesnáze a pronásledování. Byv z Benátek pro svobodné své řeči vypovězen, oddal se stavu vojenskému, vstoupil před r. 1613 ve služby císaře Matyáše a pak Ferdinanda II. a pro zásluhy své ve válkách směl si ze statků protestantským povstalcům zabavených r. 1623 koupiti panství Brtnici za 110.000 tolarů a Německý Rudolec za 68.000 zl. mor. On vystavěl r. 1624 v Brtnici klášter Paulánský; neboť byli on i jeho manželka

¹⁾ Kpp. str. 155.

²⁾ Wolny, M. Mähren B. II., 1. 292, VI. 338,

horlivými katolíky. Zůstav vojenskému stavu i na dále věren, získal si nových vavřínů a hodností. Byl pak od Ferdinanda II. r. 1627 jmenován předsedou dvorní válečné rady, rytířem zlatého rouna a r. 1628 on a jeho potomci prvorození dostali místo a hlas na sněmích v království Českém. Zemřel r. 1630 ve Švýcarsku, založiv na Brtnici a Nēm. Rudolci majoratní fideikomis. Vdova Biana Poxina, rozená hraběnka Thurnová, dala mu u Minoritů ve Vídni, kde byl pochován, vystavěti nádhernou hrobku. — Rombald zanechal dva nezletilé syny, Klaudia Rombalda a Antonína Františka. První zemřel r. 1661 a po něm dostal Brtnici s Rudolcem Antonín František. Ten oženil se s Marií Maxmilianou Trezií svrchu uvedenou a měl s ní dva syny Leopolda a Kristiana, jak už jsme řekli. Leopold obdržel po matce Ebenthal, Veverí a Řičany. Z dalšího rozvoje rodiny Collaltovské pouze uvádíme, že r. 1823 dosáhl Eduard hr. Collalto, majitel Brtnice, pro svou rodinu dle práva prvorozenství důstojnost stavu knížecího.¹⁾

1. Fasse fary V.-Byt. z r. 1691.

V. Jestřabský podal bisk. konsistoři v Olomouci dne 21. srpna 1691 následující fassi farních příjmů:

„Od nepamětných dob páni statků Veverí a Řičan netoliko všechny farní desátky převzali (či na sebe strhli), nýbrž i pole, louky a cokoliv bylo jiného, také pozemky, na nichž za stara dávna stávala budova farní, zaměnili za jiné, tak že jen domněnkami souditi lze o místě kde kdysi stála. Řičanská fara proměněna na panský ovčinec. Má však farář ve V. Bytyšce obydlí dosti pohodlné ač na místě úzkém.

Za převzaté desátky a pozemky vrchnost na výživu faráře dává toto: na penězích 100 moravských, německým počtem 116 zl. 40 kr., přenice 30 mír moravských, žita 60 mír, ovsa 30 m., vaření čtverého druhu 6 mír, a sice hrachu $1\frac{1}{4}$ m., ječmene očištěného (kroup) $1\frac{1}{4}$ m., prosa očištěného (kaše prosné) $1\frac{1}{4}$ m., čočky $1\frac{1}{4}$ m.; dále přepouštěného másla 40 mázů, sýra 40 liber; „s dovolením“ prase krměné v ceně osmi zl., 6 sudů piva a 4 bečky vína, 6 špižků soli a 15 kaprů. — K filiálce Řičanské, která bývala bezpochyby samostatnou farou, patří dědinky: Chroustov už dávno pustý a Řičky s třemi pouze usedlými, ostatní grunty jsou opuštěné; od r. 1679 dostává farář desátky ode všech usedlých z Řiček, avšak jen ze pšenice, žita a ovsa, ze Chroustova však a opuštěných gruntů v Řičkách bere je vrchnost Rosická. Jelikož farář musí formanům dáti zpropitné a živiti je i koně a dostává pšenice skoro nic, žita jen 20—40 snopů, ovsa mnohem méně, má z Řiček malý užitek. — Sousedé V. Bytyští a Hvozdečtí povinni jsou odváděti faráři po $\frac{1}{2}$ mázu másla a jednom kuřeti, třetina jich však buď pro chudobu, buď pro tvrdohlavost ničeho nedává. — Při V. Bytyšské fare zbyl také kus lesíka, pokud nebyl vykloučen a na pole panství Veverského proměněn atd.“²⁾

Tuto fassi považujeme za pravou. Jestřabskému připisují ještě jinou z r. 1680 na str. 124 v knize farního kostela zanešenou; to však patrně pochází z 18. století, z doby faráře Wolfa.

Ve svrchu uvedené pravé fasse V. Jestřabského, pokud bylo nám lze na jisto postaviti, schází udání, že dvou lánů polí na 92 mír bývalé fary Řičanské od nepamětných dob užívali poddaní Řičanští a že pozemky ty

¹⁾ Christian d'Elvert: Notizen-Blatt. N. 1871 Nr. 10.

²⁾ Pověřený r. 1854 opis originálu ve farním archivě.

vřaděny r. 1674 v lánském katastru mezi pozemky kontribuční.¹⁾ Pak vynechány jsou desátky farářovy z Chudčic a Semtic té doby k V. Bytyšce přifařených a možno že i jiné příjmy.

2. Vytýkání desátku.

Vrchnost, jak jsme seznali z udání faráře Gellera r. 1658 a z fassé faráře Jestřabského, brala farní desátek [jure parochiali] a ten z Vev. Bytyšky a Hvozdce z „vysokých druhů obilních“, to jest z pšenice, žita a ovesa na polích gruntovních z Řičan ze všech druhů.

Také z kopanin panských (jure dominicali) dostávala vrchnost přírodniny, jak si to byla vymínila, když je poddaným dávala k užívání.

Mnoho-li to neslo a obsah obojího práva poznáme blíže v druhé polovici osmnáctého století. Zde pouze vyložíme, jak býval desátek vytýkán.

Když obilí na polích bylo svázáno a do mandelů složeno, žádali sousedé úřad vrchnostenský, aby vyslal své zřizence na vytýkání desátku. Obyčejně dostavil se hejtman sám s některým jiným úředníkem, nejčastěji purkrabím. Obec dávala na obecní útraty hostinu na počest vytýkajících pánů officířů (úředníků panských). Dělo se to dvakrát každý rok, při obilí ozimním obyčejně v srpnu — dva dny, při jarním den. Jelikož hostinský rathouzský dostával za stara při podobných příležitostech na vaření vše potřebné od obce, zachovaly se nám podrobné seznamy jídel i přípravy jejich ve všech účtech až asi do roku 1772. Uvádíme tu na př. z účtů za r. 1671: Dne 8. srpna při vytýkání ozimí vydáno: 11 liber masa hovězího po $2\frac{1}{2}$ kr. = $27\frac{1}{2}$ kr., za škopce 30 kr., za ptáky (drozdy a kvíčaly) 4 kr., za raky 2 kr., za kuřata 8 kr., máslo 7, cibuli, salát a křen 3 kr., sůl 3 kr., perník 2, ocet 5, chleba 4 kr., koření 30, za víno z Veverí $5\frac{1}{2}$ mázů po 7 kr. = $38\frac{1}{2}$, víno z rathouze $7\frac{1}{2}$ mazu po 4 kr. = 30 kr., za pivo máz po $1\frac{1}{2}$ = 1 zl. $9\frac{1}{2}$ kr.; celkem 4 zl. $33\frac{1}{2}$ kr. Při jaři vydána asi polovice. Je patrné, že toli jídla a pití nesnědli a nevypili úředníci sami, nýbrž že i zástupcové obce si pochutnali; páni dostávali co lepšího, na příklad víno vzácnější, starší, ze zámku koupené, sousedé spokojili se s horším mladým. V jiných účtech (1680) čteme dopodrobna, jakého koření a zač bylo bráno a sice: pepře za 7 kr., šafránu za 8 kr., květu za 6, zázvoru za 3, hřebíčků za 3, řeckého vína za 3, kulek muškátových za 2 kr.; patrně bylo tehdy koření poměrně velmi drahé. Někdy pečeny také koláče (r. 1680 z půl čtvrti mouky za 18 kr.). Roku 1751 spotřebovalo se 19 liber hovězího masa po 4 kr., 7 liber škopového po $3\frac{1}{2}$ kr., sele za 27 kr., dva páry kapounů za 1 zl., 3 kachny za 30 kr., piva přes 2 vědra, vína

¹⁾ Extract aus dem General-Laan-Visitations-Catastro de Anno 1674 ve farním archivu.

starého a mladého 18 mázů. Roku 1757 nebyla výtka, protože potlouklo.

Hostiny přestaly po r. 1772, kdy byly obcím na paměť uvedeny a zostřeny zeměpanské předpisy o správě obecního jmění vydané r. 1749, 1761 a 1770. Úředníci vrchnostenští pak dostávali za práci pouze hotové peníze.

3. Kriminální proces u práva hrdelního V.-Bytyšského pro zločin, který nechceme ani jmenovati, proveden roku 1691 s člověkem z Řičan, ženatým, otcem 7 dětí. Svedl prý ho k tomu zlý duch. Z procesu zachovaly se výslechy provinilce a 2 svědků a přísahy těch svědků.¹⁾ Ortel není zaznamenán.

4. Obecní úřad 1692; primator opět Petr Horáček.

R. 1692 dne 27. srpna byl primatorem zase Petr Horáček, rychtářem Jiří Zedníček,²⁾ purkmistrem Jiří Sanejtrník, konsorty Pavel Syrovátka, Jan Pepřla, Bartoň Rozkošný, Pavel Milota.³⁾

5. Třetí, velký zvon ulit pro kostel sv. Jakuba ve Vev. Bytyšce r. 1693.

Jestřabského spořivosti podařilo se poříditi z kostelního⁴⁾ jmění nový zvon, větší dřívějších, 10 centů 20 liber těžký.

Dole má 1 metr průměru.

Nápisy jsou dva. Nahoře jedním řádkem do kola pěknými písmeny:

IN HONOREM S. JACOBI APOSTOLI ET PATRONI ECCLESIAE
WITISCHKÆ FUSA EST HÆC CAMPANA DE NOUO METALLO.

(Což znamená: Ke cti sv. Jakuba apoštola a patrona kostela Bytyšského ulit jest tento zvon z nového kovu.)

Pro okrasu jsou nad i pod tím řádkem čárky a ornamenty nahoru krajkovité z listí, dolů věncovité, na nichž zavěšeny jsou střídavě čtyry obličejové andělů a čtyry kytice.

Nápis dolní, nad obrubou zvonu zní:

MIT GROSSEN FLEIS DURCH GOTTES GNADT JOHANN BAPTISTA
MELLACK IN BRINN MICH GOSSEN HAT. MDCXCIII

(Což znamená: S velkou pílí, z milosti Boží Jan Křtitel Mellack v Brně mě ulil r. 1693.)

Nad i pod řádkem jsou pouhé linie bez jiných ozdob.

Na prostoru mezi oběma nápisy vypodobněn jest sv. Jakub jako apoštol (poutník) s dlouhou holí, tykví na vodu po jednom boku a taškou na řemeni visící po druhém.

¹⁾ V obecním archivě.

²⁾ Kpp. 161.

³⁾ Obecní účty.

⁴⁾ Lpe 4. „ex peculio ecclesiae“.

Na straně zadní zvonu je znak o 4 polích, z nichž dvě na příč stojící jsou prázdná, dvě ostatní též na příč stojící vyplněna jsou ratolestí rozvětvenou v hojné listí. Nad znakem vlaje páska s písmeny A: F: C: D: C.¹⁾ Po bokách znaku palmové listí, které se pod ním pojí.

Velký ten zvon s prostředním i malým souzvučně jsou zladěny; mají trojzvuk *g c e*.

Všechny tyto zprávy věští nám o sobě zvon sám. V obecních účtech z r. 1693 zachovala se o zjednání zvonu tato krátká poznámka: „Sousedům, když pro zvon byli v Brně 1 zl. 36 kr.; a za 2 páry kuřat (na pohostění snad zvonaře) 14 kr.“ —

6. Hejtman Veverský: Jiří Megali r. 1694.

Toho roku dne 3. května jeho manželka Dorota byla kmotrou při křtu. O jeho osobě a činnosti není jinde v pramenech Bytyšských a Veverských stopy.

7. Obecní úřad V.-Byt. r. 1695—96. Primatoři: Petr Horáček, Petr Fila (oba naposledy), Jiří Zedníček.

Dne 5. února 1695 byl pimatorem ve Vev. Bytyšce Petr Horáček, rychtářem Jiřík Zedníček. Týž rok Petr Horáček douřadoval. Pro stáří už nedal se voliti a z téže příčiny r. 1696 odstoupil své ženě Anně vše, co měl. Podobně Petr Fila, s nímž se byl v primatorství po mnoho let vystřídal, byl r. 1695 a 1696 zvolen naposledy za primatora.

V květnu 1696 úřad sestaven byl následovně: primatorem Jiří Zedníček (bývalý rychtář), rychtářem Jan Pepřla, konsorty Jiří Sanejtrník, Pavel Milota.

Dne 5. listopadu, za toho úřadu Martin Musil, soused z Chudčic u Jíry Pepřly, kožešníka, jenž o jarmarce panský truňk šenkoval, pil víno a podnapilý se vyjádřil, že Chudčický rychtář Vilém Pominul je šelma a rozkazovati jim hoden není. Vystřízlivěv odprosíl 14. listopadu.

8. Hejtman Veverský: Jan Jiří Štyglmajer 1697

ponejprv je zapsán 17. května v matrikách křestních jako kmotr s manželkou Kateřinou.

R. 1699 3. srpna narodil se mu na Veverí syn Jan Dominik, a 10. listopadu zemřel tříletý syn Josef.

Úřad zastával do r. 1703, nebo do začátku r. 1704.

¹⁾ Domníváme se, že písmeny znamenají: Antonius Franciscus Comes De Collalto (Antonín František, hrabě z Kollaltů); byl, jak řečeno, vdovec po Marii Maxmiliáně Terezii, majitelce Veverí r. 1689 zemřelé, a otec hraběte Leopolda z Collaltů, jenž po matce Veverí držel 1689—1707. Snad nějakou značnou částkou na uliti zvonu přispěl.

9. Sbírky na nový oltář v kapli „Matky Boží“. 1697.

Péče faráře Jestřabského stejnou měrou jak ku kostelu sv. Jakuba, tak ku kapli „Matky Boží“ se nesla. Obec, zajisté že k jeho naléhání, nemajíc sama prostředků dostatečných na opravy, vysílala jako v dřívějších letech, některého občana svého po sbírkách, dadouc mu fedrovní a prosební list s ujištěním, že je muž spolehlivý a počestný a ani fortelně ani podvodně nejde.

Již v účtech z r. 1677 zapsáno, že vydáno bylo na listy poustevnické 6 krejcarů za papír. Poustevník od Matky Boží, jak víme, s listem chodil sbírat. Pak leží podnes v ob. archivě listy poustevnické z r. 1697 a 1698, z nichž jde na jevo, že sbírala obec napřed na odstranění větších nedostatků, pak (r. 1697 a 1698) na vyzdvižení nového oltáře v kapli „Matky Boží“. Tyto dva listy, vydané od obce, pověřeny jsou od děkana a faráře. Děkan se podepsal: Martinus Franc. Mitwohner, prot.(onotarius) Apstcus (apostolicus), dec.(anus) rur.(alis) Doubravnicensis sub castro Pernstein¹⁾; jeho pečeť prstenní má v znaku pod kardinálským kloboukem písmeny M. F. — C. M. Farář napsal: Ego quoque quâ loci parochus attestor et obnix intercedo; pečeť jeho má pod stromem (palmou) kvítko a písmeny V. B. — J. G.²⁾

V těch poslednějších letech chodil po almužnách spoluobčan Bytyšský Jiří Kratochvíle.

10. Hostinec č. 71, bývalý panský dům ve V. Bytyšce.

Náměstní dům č. 71 náležel r. 1633 jistému Martinu Finitovi, zemanu³⁾ a byl i s pozemky svými rustikálním. Tehdy měl pouze právo krčmařské, t. j. nálev vína po pořádku střídavě s jinými sousedy a o freyunkách.

Vpádem Švédů r. 1645 grunt ten jako mnohé jiné spustl. Poslední jeho hospodář před vpádem nazýval se Bažant. Po vpádu neměl hospodáře. Vyslechněme o tom a o nových hospodářích toho gruntu zprávu současnou, která zní:

„Jakož sousedé městečka Bytyšky Veverské až posavad (t. j. r. 1673) v čerstvé paměti snášejí, kterak před lety třiceti městečko velice od lidu vojenského k zruinování přišlo, a větším dílem grunty pusté zůstaly, tehdy za slavné paměti † Jeho Exc. vysoce urozeného pána pana Rudolfa z Tyffenhauzu (titul), též † slavné paměti urozený a statečný rytíř pan Jan Komínek z Englhausu jest byl za hejtmana na panství Veverském usazen a ten prostředek vynalezl, kdokoliv by se které živnosti ujíti a ji vystavěti chtěl, že jemu za dědičnou připsána bude, jakož i také v příčině toho gruntu Bažantovského jest obci povoleno, aby jej v užívání držela a z užitku jeho jak k vystavení chrámu Páně (jenž byl vyhořel), též i jinších potřeb obecních pomoc činila. Po některém pak nedlouhém čase dostal se † urozený pan

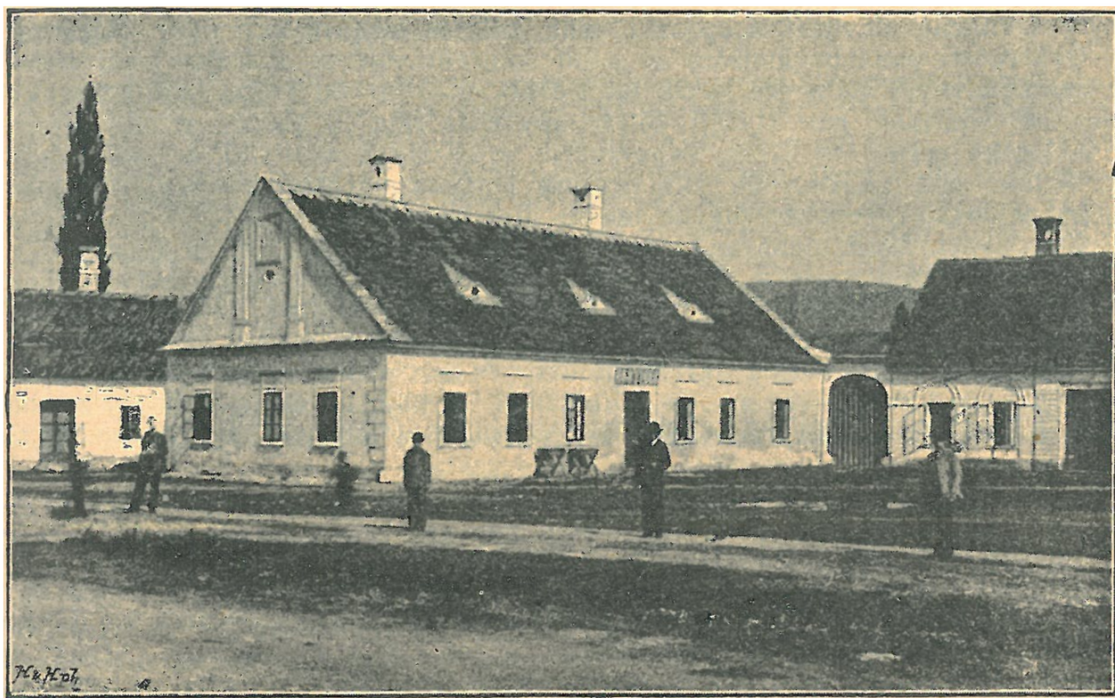
¹⁾ Martin František Mitwohner apoštolský protonotář, venkovský děkan Doubravnický pod hradem Pernštejnem.

²⁾ Já také jako místní farář potvrzuji a snažně prosím.

³⁾ Liber par. eccl. str. 457.

Michael (Purkhart) za hejtmána, tehdy jest o ten grunt obec požádal. Obec nemohouc mu toho odepřít, jemu jest ten grunt postoupila, však vedle způsobu předešlého, aby jak kontribuce, tak i jiné povinnosti vedle jinších živností odpravovány byly. Nebo v tom čase, pokud obci v užívání zůstával, z něho všechno náležitě odhýváno býti musilo. A tak skrze ten způsob jinší žádná správa učiněna býti nemůže, a ten grunt v užívání p. hejt. (to jest paní hejtmanky vdovy) zůstává“.¹⁾

Vdova jmenovala se Anna a měla dceru Johanku. Obě přistěhovaly se po smrti Purkhartově, jenž umřel koncem 1672, nebo počátkem r. 1673 do Vev. Bytyšky a bydlely tu na onom gruntě č. 71 až do r. 1685. Požívaly veliké vážnosti nejen pro svůj majetek, nýbrž i pro svou vlídnost. K domu patřilo 55 moravských mír polí dobrých v 13 kusech.²⁾ Majitelka z něho vybývala kontribuci, roboty, desátky a jiná břemena, jako druzí vlastníci gruntů rustikálních, poddanských.

Hostinec č. 71, bývalý panský dům ve Vev. Bytyšce.

Shodou zvláštních okolností octl se dům v rukou vrchnosti. Což stalo se následovně. Dne 7. ledna 1685 pojal Šimon František Adryan, měšténin z Velké Bytyše, pannu Johanu Bohunku, dceru po † Michalu Purkhartovi za manželku; sňatek byl uzavřen za přítomnosti vzácných svědků dožádaných: 1. Jana Jiřího Gaymanna, svobodného pána z Galspachu, Traktoneku a Rosic, dědičného pána na Osovém a Rojetíně, a 2. Jana Fr. Kyssanka, hejtmána panství Kuřimského.³⁾

¹⁾ Ze dne 25. února 1673 v obecním archivu.

²⁾ Dle seznamu polí pod titulem: Beim Markte Witisska befinden sich atd. v ob archivě. Měrice jsou moravské, jedna asi 1·75 nynější míry.

³⁾ Sezdavací matrika V. Byt.

Po sdavkách odstěhovali se Purkhartovi s Adryanem do Velké Byteše. Aby grunt v Bytyšce pustým nezůstal, nabídl Adryan obci, buď aby jej někdo od něho koupil, buď aby ho obec užívala a za to z něho poplatky poněkud vybývala. Avšak nikdo ho nekoupil a sousedé, kteří r. 1685 užívali jeho polí, nezaplatili ani kontribuce. Proto se ujala Její Excellence, paní hraběnka Veverská, toho gruntu, a dala z jara r. 1686 jeho pole zorati a zaseti ku dvoru Veverskému. Úřad Bytyšský vida, že je chyba, činil Adryanovi výčitky, že obec svou vinou o jednoho poplatníka zkrátil, že vdovu a sirotka (Purkhartovy) o grunt připravil a naléhala na něj, aby za r. 1685 kontribuci zaplatil. Tak, domníval se úřad, že Adryana pohne k nápravě dokonané události. Adryan však úplně schválil jednání vrchnosti a všechnu vinu přikládal obci. List jeho ze dne 22. března 1686, téměř úsměšný, zachoval se v ob. archivu a zní:

„Vzácně slovutní a opatrní, mně zvláště laskavě milí páni Psaní od J. Opatrnosti pana purkmistra a pánů konšelů ibidem náležitě jsem přijal a vyrozumívám z něho, že byvše na Veverí citováni, od J. Ex. paní hraběnky poručení odeslané jste slyšeli, totiž: aby naše role od našeho gruntu, který v městečku máme, ke dvoru Veverskému se zoraly a zasely. Poněvadž tehdy tomu tak, jest mi líto, že páni svému lepšímu nechtěli rozumět a z toho domu poplatků poněkud vybývat; mohli dle jedenkrátě daného ode mne slova všeho užívat. Nyní, poněvadž paní hraběnka téhož domu rolí se ujala, tehdy přibude sedlákům robot a Vám pánům snad a bezsnadu veliká újma. Čehož já a panímáma (Purkhartová) před Pánem Bohem nejsme příčinou, než Vy sami; neb jste nechtěli ani koupit, ani prostředku ode mně daného užívat. Já jsem jinšího prostředku nevěděl a taky dvěma pánům sloužit nemohl. Paní hraběnka jest paní rozumná. Co jejího není, to nám nevezme, nebo by z toho onen soudný den počet vydati musila, že vdově a sirotku ublížila; neboť ti jsou nejmenší na tomtom světě a žádného zastání nemají a kdož jim ublíží, ten dle Krista Pána slov Jemu samému ublíží. Ale jsem té naděje a v Boha se důvěřuji, že s námi milostivě J. Ex. paní hraběnka naloží a nám výše jmenované role bez ublížení svého svědomí zaplatí. Co pak dotýče zasezené kontribuce, slyším, že někteří užívali rolí. Nechať nám zaplatí, tehdy my kontribuci také dáme. Na tento pak běžící rok, poněvadž jsme žádného užitku nebrali, také kontribuci dáti nemůžeme, v čemž nás a vrchnost potahovati nebude. O čemž co nejdříve s panem hejtmánem mluvit budu. S tím nás společně v ochranu Boží poroučím.¹⁾

Obavy Bytyšských se uskutečnily. Paní Anna Purkhartová prodala grunt vrchnosti.²⁾ Tím sice nestal se dominikálním naprosto, neboť už byl tehdy ohlášen v starém katastru (1656—1669) za rustikální čili poddanský a proto z něho vrchnost vybývat musila kontribuci, přírážky, zemské dodávky; avšak přece pak osvobozen byl od přípřeží, od ubytování zeměpanského vojska, od robot a desátků. Obec byla tedy v některých břemenech (robotách, přípřežích a ubytování vojska) o jednoho poplatníka zkrácena. Ubyl jí jeden soused.

Obec pak utrpěla ještě jinou škodu. Vrchnost si na domě tom zařídila ještě během XVII. století šenk piva a kořalky, který

¹⁾ List v ob. archivě.

²⁾ Liber paroch. eccl. str. 457.

dříve provozovala jen na radnici prostřednictvím rathouzského. Hostinský na panském domě měl tudíž šenk jak rathouzský — piva, kořalky po celý rok, vína pořádkou a o freyunkách.¹⁾ Šenk pak jeho byl radikovaný, v pozemkové knize k domu jako právo věcné připsaný.²⁾

Nájemník panského domu slul „hostinským na panském domě“, latinsky: caupo in domo dominii, caupo dominicalis. První v matrikách uveden je 5. června 1698 Křištof Kanitz (či Krentz? je nečitelné) a úhrnem jich matriky nahodile uvádějí od r. 1698—1806 šestnáct, kterýmž číslem však jejich řada není vyčerpána. Mezi nimi zvláště jmenujeme Jana Pallasa, malíře (1703—7) a Ignáta Králíčka (1710), který byl zároveň lazebníkem.

Majetek k panskému domu příslušící zůstal nezměněný. Když si sousedé r. 1762—3 dělili živnosti své na nových, stejných 80 usedlostí, ponechány pozemky jeho tak, jak bývaly.

Počátkem našeho století vrchnost Veverská (vlastně poručenský úřad mladého barona Mundyho) mnoho dominikálních objektů zaprodala poddaným spatřujíc v tom značný prospěch.

I panský hostinec Bytyšský dala na buben. Vrchní Veverský vypočítal, že po prodeji více vynese než dosud. Čítal následovně: „Pachtíř odvádí z nálevu 100 zl. ročně, lidé různí z polí 155 zl., vrchnost platí 40 zl. daní; zbývá tedy čistého užítku 215 zl. Kupitel hostince bude nám platiti 160 zl. dědičné činže a převezme také břímě daní 40 zl., pak budeme míti úroky z kupní ceny, která nejméně 2000 zl. vynese; čistý užitek náš tedy pak bude aspoň 300 zl., tedy o 85 zl. větší. Nad to musíme uvážiti, že je hostinec na spadnutí a vrchnost by byla nucena jej téměř znovuvystavěti a že pole v nepřetržitém nájmu ustavičně se nám zhoršují“.

Odhadci vycenili hostinec s příslušenstvím na 1937 zl.

Veřejná dražba odbývána 29. prosince 1806. Nejvíce, totiž 6400 zl., podal Ferdinand Porázek, soused Vev.-Bytyšský, dříve obchodník koňmi v Hustopeči. Obdržel tedy hostinec, k němuž patřily (na dvoře) dvě konírny na 40 koní, sklep u silnice Lažánecké v zahradě Frant. Marečka, 9 jiter 837⁰ katastrovaných polí, zahrada po 2¹/₈ míry, luk 10 mír, nálev piva a kořalky, a sousedské právo nálevu pořádkou, osvobození od robot a desátků na vždy, od přípreží a ubytování vojska zeměpanského; převzal však tato břemena: 160 zl. roční dědičné činže odváděti do panských důchodů, platiti daně, přírážky, zemské dodávky, pivo bráti z panského pivovaru Řičanského, kořalku od tamějšího žida a nalévati je za cenu od vrchnosti ustanovenou, při budoucích změnách majitelů laudemium kupní nebo odhadní ceny: 5 proc., nastoupí-li syn po otci nebo otec po synu; 10 proc., nastoupí-li jiného druhu příbuzný nebo cizí člověk.³⁾

Neočekávaně vysokou cenou 6400 zl., které bylo při dražbě docíleno, výnosnost panského domu pro vrchnost zvýšila se z 215 zl. na 535 zl. ročních.

Také panské kopaniny zakoupil k němu Porázek r. 1817.

Rodina Porázkova udržela se na panském domě až do r. 1850.

¹⁾ V knihách památních právních na str. 171—2.

²⁾ Do roku 1824 byly na panství Vev. hostince radikované pouze v Řičanech, Chudčicích a Bytyšce. Zpráva v registratuře Veverské.

³⁾ Acta v reg. Veverské.

11. Obecní úřad V.-Byt. r. 1698—1708. Primator Jiří Zedníček, Jakub Malíř.

R. 1698. — Děvečka Machotkova, sirotek po bývalém primatoru a ob. písaři Karlu Machotkovi, byla obtěžkána od Jakuba Hrabala ze Semic, který ji pak za manželku pojal. Její bývalý hospodář Jan Hrabeš byl oškliven, že by on byl původcem těhotenství. I očistil se po výsledku Běty před právem Bytyšským za souhlasu hejtmána Veverského, Jiřího Stiglmayera.

Roku 1699 v březnu, kdy byl primatorem Jiří Zedníček, rychtářem Matěj Farovský, purkmistrem Jiří Smejkal, stalo se toto porovnání:

Lorenc Porázek svěřil Jiřímu Koláčkovi ze Semic, když šli spolu nakupovati, peníze, aby mu je opatroval, nečítaje jich ani, když mu je dával, ani když je zase přijímal. Potom Koláčka podezřívá, že mu z nich něco zadržel.

R. 1700 a počátkem 1701 úřadovali: Jakub Malíř, primator, Jan Dostal, rychtář, purkmistr Bartoň Bednář, konsortové: Jan Pepřla, Jan Skalický, Jakub Ohrabal, Jakub Kříž.

12. Spisovatelská činnost faráře Jestřabského¹⁾ 1699—1719.

Jestřabský psal latinsky a česky či jak on říkal „moravsky“. První dílo (české) vydal tiskem r. 1699, poslední krátce před svou smrtí.

V jazyku latinském vydal 1. „Opus novum tripartitum concionum moralium... ad captum simplicis populi accommodatum“ ve třech foliových dílech o str. 853, 724, 835, v Brně u Jana Fr. Svobody r. 1712. Obsahuje po 6—10 kázáních na všechny zasvěcené svátky a neděle a také řeči příležitostné a jsou věnovány: díl první Bohu, druhý sv. Petru a Pavlu a sv. Jakubu Většímu, třetí sv. Cyrillu a Methoději. Kázání sváteční obsahují také řeči o poutních místech a o domácích svatých. — Jestřabský o tom díle pracoval jsa pobádán od Brněnského kanovníka Lefflera a Komínského faráře Wernera 18 let, přečetl za tím účelem přes 125 knih, vydal na tisk přes 2000 zl., na vazbu přes 1000 zl. a na jiné útraty 60 zl. (což však bylo mu zapraveno od jakéhosi dobrodince) a s dovolením biskupa Olomouckého Schrattenbacha daroval po exempláři správám děkanství a far, aby duchovní podle nich lidu kázali; těch exemplářů neměl mít nikdo práva odtud odnésti a kdyby se ztratily, měl je z vlastního nahraditi. Přes tu opatrnost však přece kázání Jestřabského jsou dnes vzácností! Ani na faře Vev.-Bytyšské se nezachovala!

2. Druhé dílo latinské byla opět sbírka kázání: nedělních, svátečních katechetických, pohřebních a svatebních, vydaná r. 1717 u Jiřího Lehmana v Brně (a ve Vídni) ve dvou svazcích quartových s titulem: *Concionator extemporaneus seu doctrina moralis per modum concionum in omnes Dominicas et festa totius anni distributa et suo captu simplicis populi compendio, una cum exhortationibus catecheticis, funebribus et nuptialibus conscripta*... Spis věnován jest novému mučedlníku, Janu Sarkandrovi ze Skočova, též kazateli a učiteli. — Po každém kázání přidáno jest nějaké mravné naučení, jež dle nařízení císaře Leopolda a Josefa I. i biskupův Olomouckých kazatelé byli povinni připojovati svým promluvám. I při tom díle, jež obsahuje celou věro- i mravouku katolickou, nápomocen byl mu kanovník Leffler.²⁾

¹⁾ Dle přednášky Dra. Jana V. Nováka, c. k. gymn. professora v Praze, kterou měl r. 1889 ve schůzi Matice České. Zapůjčil nám ji ochotně, začež mu tuto vzdáváme srdečné díky. — R. 1890 uveřejněna přednáška v Časopisu Matice České.

²⁾ Viz Dr. J. V. Nováka zprávu v Blahověstu XI. č. 3.: „Dvě veliké sbírky latinských kázání českého původu z poč. XVIII. stol.“

Českých knih vydal Jestřabský celou řadu, určených robotnému lidu selskému, jak sám dí, pro jeho poučení a povznesení. Lidu toho si vážil a chtěl na něj působiti také spisy. Vydával je bezejmenně, podepisuje se pouze „jeden farář diecoesis Olomucensis Moravo-Ostravský“. Také je po většině rozdával, nechť je z nich míti zisku. Jazyk spisů není sice vzorný, avšak lidu zcela srozumitelný. Jestřabský vysoce cenil řeč českou či jak říkal „moravskou“, opět a opět nazýváje ji „někdy vzácnou a starožitnou“. České jeho spisy jsou:

1. Knížka pobožná o svatých andělech, v níž se vysvětluje, co jsou svatí andělé, jak jsou na lidi laskavi, jak mnohá dobrodiní lidem činí a jak mají býti od lidí váženi a ctěni; vytištěná v Holomouci u Jana Josefa Kyliána 1699. (u Jungmanna V. 749.) Stran 168 malé 8". Obsahuje ku konci také pobožnosti k sv. andělům. Věnována je sv. archandělu Michalovi a strážným andělům.

2. *Stellarium novum*, t. j. knížka pobožná o bl. Panně Marii, v níž se naučení dává, jak má býti od lidí ctěna a chválena bl. Boží rodička P. Maria, Item pro které příčiny má býti ctěna a chválena . . . Vytiště. v hlavním městě Holomouci u Jana Jos. Kyliána 1701. Stran 322 malé 8". Věnována je P. Marii, dceři patriarchy Jáchyma. — Kniha rozdělena je na 6 dílů a každý díl ve 12 paprsků, které ukazují, jak mají lidé P. Marii ctíti. (Dvanácte paprsků je oněch 12 hvězd, které sv. Jan ve svém Zjevení viděl ve koruně krásné ženy — dle výkladu sv. Bernarda — P. Marie.) V posledních dvou dílech je řada příkladů z dějin moravských, a také ze zázračných poutnických míst Marianských.

3. *Kazatel domácí* proti sedmi hlavním smrtelným hříchům. Přidáno jest k tomu o čtyřech hříších do nebe volajících. — Přidáno také k posledu o čtyřech posledních věcech každého člověka. A to všechno mnohými, divnými a hroznými historiemi a příklady . . . jest stvrzeno a vysvětleno. Vytiště. v Brně u Jana Fr. Svobody 1709. (Jungmanna V., 842.) Věnováno P. Bohu, Jezu Kristu atd. O spise tom, jenž obsahuje 364 str. v 4°, pracoval Jestřabský půl roku.

4. *Colloquium parthenium super canticum B. V. Mariae Magnificat*, t. j. Rozmlouvání duchovní sv. Josefa s bl. P. Marií na její sv. píseň „Velebí duše má Hospodina“. Vytiště. v Brně 1710 (Jungmann V., 1464.) Stran 132 malé 8". Věnována sv. Josefu. — Obsahuje 20 rozmluv, z nichž první jedná o panictví a panenství, jak jest Bohu milé, ostatní vykládají smysl jednotlivých veršů písně Magnificat.

5. *Colloquium ss. senum super canticum Simeonis* t. j. Rozmlouvání duchovní sv. Anny prorokyně se sv. Simeonem na sv. píseň jeho: Nyní propouštíš služebníka tvého atd. A o ouvodu bl. P. Marie. Vytiště. v Brně 1711. Stran 60 malé 8". Věnováno sv. Simeonovi. Jestřabský mysle, že to poslední z jeho knížek, připsal ji jako stařec rovněž starci, prose ho za šťastný konec života, v posledních pak před smrtí letech za opatrování.

6. *Katechismus domácí* pod titulem a způsobem rozmlouvání hospodáře s hostem. Vytištěno v Holomouci u Anny Alžb. Rosenburgové vdovy, skrze Jana Václ. Šindlera, faktora l. 1715. (Jungmann V., 759.) Str. 250 malé 8". — V předmluvě praví Jestřabský, že napsal knihu proto, že lidé na výklady kázání brzo zapomínají a historie z kázání všelijak převracejí. Velmi zajímavý je výklad 1. Božského přikázání, v němž uvádí některé pojmů v lidu rozšířené, jichž užívali pro nabytí užitek zemských a aby se jim šťastněji vedlo. Tak nosili při sobě cedulky nějaké pro štěstí a proto, aby na ně lidé byli laskavi, zvláště mládenci, aby na ně děvččky braly, a pastýři, aby jich dobytčům vlci nepřekáželi. Ti také, když ponejprv z jara na pole vyháněli, kropívali dobytek, honili krávy přes ožehy, hole, nosidla, provazy, sukovatá bobriska. Někteří nosili při sobě cedulky, aby nebyli raněni, aneb aby pozbyli zimnic; bývala na těch cedulkách svatá slova, mimo ně však

i neznámá jména, snad jména ďáblův. Také chodívali k hadačům a hadačkám, kdykoli se jim něco ztratilo, nebo když onemocněli sami neb i hovada jejich; domnívali se, že mohl takový hadač zloději udělati, aby onemocněl neb i zemřel. Také lásky u druhého pohlaví hledali prostředky pověřenými, na př. kdo potřeboval, aby nevěsta povoliti musela (k sňatku), jakkoliv tomu před tím odporná byla; soused jakýs dělal to tím způsobem, že vcházaje k ní do dveří dělal rukou znamení nějaké a promluvil některé slovo, načež hned povolila. Děvčata, chtějice se vdáti, běhávala na štědrý den k studním, k plotům, ku kravám, k slepicím a na některá místa jiná, aby zvěděla, jak brzo se vdají, a jakého dostanou manžela, a odkud přijde. Sousedy, když zvěděly, že některá hospodyně nasadila na vejce hus, neb slepici, neb kačenu, neb morku, aneb když se dověděly, kdy se mláďata budou líhnouti, uměly udělati, že se všechna podusila ve vejcích a ani jedno se nevylíhlo; a to prý dělaly tak za hry jaksi hašením uhlí v kuchyních. — Z výkladu 3. příkázání jde na jevo, že tehdy o suchých dnech sedláci nic nevozili, zejména mrvy a neorali mrvených polí (aby Bůh nedopouštěl těžkého léta), že hospodyně neprávaly šatů, chleba nepékly, nepředly, netřely konopě a lnu.

7. Vidění rozličné sedláčka sprostného t. j. vypsání obyčejův a mravův i činův lidských, dobrých i zlých, chvalitebných i nechvalitebných, kteří v tomto světě mezi lidmi se konávali a konají, pod způsobem anděla svatého sedláčkovi sprostnému okazujícího a naučení mu dávajícího V Opavě, u Jana Šindlera 1719. Stran 304 malé 8".

Vylíčí, jak lid selský a robotný je světu potřebný a užitečný, jak bez něho nemůže býti žádný stav a z rolnictva vychází všemu světu mnoho dobrého, praví Jestřabský v předmluvě, že proto třeba jest stavu selského vážiti si. Jeho povznesení věnuje knihu tu jako i jiné již dříve sepsané. — Obsah její jest: Anděl vodí prostého, avšak bohabojného sedláčka a ukazuje mu jako v obrazích rozmanité věci světa. Vidění či obrazů takových je 37. — V prvním vede ho do dědiny, ve které lidé dítky špatně vychovávají, nechávajice je dle libosti běhati, o školu a vzdělání nedbajice. V 2. naproti tomu uvádí ho do zámku, kde dítky právě se modlí — jsouce od rodičů vznešených ku všemu dobrému vedeny. Třetí vidění je o dobrých a zlých učitelích; v městské škole rektor učí dítky nejprve náboženství a pak literárnímu umění, mírně, bez bití, sám vyslychaje a opravuje — takových učitelů měli by si lidé vážiti, — v jiné škole mistr školní pyšný, nadutý, opilý, jen dětem poroučí, návodů nedává, ponechávaje učení mladších žáků starším, při vyslychání je trýzní. Ve 4. vidění se ukazuje, jak mládež je chlípna a nestydatá, děvčata vedou horší řeči než chlapci, v 5. jak mnozí lidé v krčmách se svádějí, v 6. jak hřeší v opilství, sedíce a pijíce v krčmách i s dětmi malými, a dávajice pohoršení, v 7. jak čeládka namnoze je zpuřná a nezbedná, ve faře pak i krade, jak může, — jiná ovšem má povahu dobrou; v 8. se předvádí, jak někteří páni na čeládku jsou zlí; v 9. jak o trhu na rynku jední lidé zevlují a pomlouvají, jiní mírami a váhami šidí; v 10. jak pohoršlivé jsou noční toulky; v 11. brojí se proti oděvu nádhernému a zbytečnému, mluví se o vlásenkách a ženských kokrhelích, o obnažování ramen; při děvečkách o hedvábí, pentlích, bílých střevíčkách a červených punčochách; v 12. uvádí se sedláček na rathouz (maloměstský), kde obecní úřadové a soudcové (rychtář s konšely) pijí na obecní útraty, až se podrouší a pak nespravedlivě soudí; v 13. pojednává se o nechvalitebném a nestřídmém se chování na hodech a hostinách; v 14. o životě při dvorích panských a zbytečné při nich nádhře, a množství psů a služebnictva, které jen lelkuje nic nedělajíc a je plno nepřítelů a závisti; v 15.—24. o poctivé práci, o vojácích, lid sužujících, náboženství nedbajících, o chování v kostelích, o mši sv., o kázáních, o kacířích, o sv. zpovědi a sv. přijímání, o svěcení dne svátečního, o životě klášterním; v 25. o poutích a poutnících; zmínka se tu děje o bičování těla při poutích obyčejném a k tomu směšný příklad z královského jednoho města na Moravě; měšťky toho města putovaly na posvátné místo a oblékly se do kápí mrskačských, ale aby ničeho necítily, podroušily se, až padaly na zem; v 26. o žebrácích a jich fortelích, v 27.—37. o stavbě a krášlení chrámů, o dobrých a zlých pánech a vladařích (zde poukazuje se k tomu, že dobrotivý

hrabě R.(udolf) z T.(yffenbachu) káral purkrabího, že chtěl na poddané ruku vztáhnouti), o nezřízené žádostivosti po slávě, o nevděčnosti i vděčnosti, o pastýřích a jejich pověřčivých zvycích, o lidech nemocných a umírajících, o soudu po smrti, o očištění, pekle a nebi.

Úsudek dra. Nováka o spisech V. Jestřabského zní: Myšlénky originelních a vynikajících obsahují málo, přece však jsou zajímavým zjevem vlasteneckou svou tendencí a dosti obratným sporádáním látky, any pocházejí z dob nejhlubšího úpadku naší literatury a všeho života národního. — Pro poměry selského lidu dobře se hodí.

13. Zprávy o pozemcích V.-Byt. ze století 17. dle knih památních právních.

A. Jména tratí.

Na gruntovních polích uvedeny jsou (náhodou) tyto trati: v chobotě, na Bytyšce proti mlýnu Kotkovu u bránky, v tejnech u cihelně, na huslech nad doly, blíž hájku farního, na ostrově, na žlebě, v hlince, v padělcích. Pak tratě, které jsou vyjmenovány níže při celkování polí Bartoněm Bednářem.

Také o vinohradech činí se zmínka k r. 1700. Matěj Kylian koupil od Jiřího Sanejtrníka za 1½ kopy „starý vinohrad“ a od Řehoře Pleskače za 12 kr. též vinohrad. Jelikož Bytyští měli právo freyunku a nálevu pořádkou, možno že se pokusili o založení vinohradů, ač směli víno kupovati kdekoliv a odkohokoliv. Vínu se však v Bytyšce nelíbí a proto se pokusy nezdařily; dnes ani jméno vinohradů žádné trati se tam nedává.

Na obecním byly kopaniny na pokrajích lesů obecních: nad Jana Kotka mlejnem, nivka pod babkama, v Krnovcích nad skálou, pak pole a louky na ostrově a v luzích prostředních i zadních (od r. 1678 rozměřeny a dány v nájem 30 sousedům za 9 zl. 4 kr. 4 d.), pak louky za dolním mlýnem. — Jiná ještě jména uvedli jsme na str. 94.

Že bylo za brodem také pole zádušní, již víme.

B. Celkovatel pozemků Bartoň Bednář 1700.

Potěšitelno jest, že již v 17. století v Bytyšce našel se muž, který poznal výhody scelkování pozemků a také se o provedení jeho přičinil. Jmenoval se Bartoň Bednář.¹⁾

R. 1697 dne 1. ledna koupil dva kousky polí pod Hustou Horkou, jeden za 1 zl., druhý za 28 kr. Od června téhož roku do 25. prosince 1700 provedl následující výměny polí:

Dostal od různých majitelů:

- a) Od Chudčické stezky až po starou cestu, po sády 6 kousků
- b) Od těch sádů po kopec 2 kousky (bez čtvrtky)
- c) 2 čtvrtky na Mlejnísku, které ležely vedle jeho širokého kusu
- d) Koušek u Doubků (nádavkem).

¹⁾ Knihy pam. právní str. 190—191.

Začež dal jim sedm kusů, každý jinde roztroušených:

- a) Poloudělné hony pod Horkou od cesty.
- b) Jedny hony za Borovím po hlinskou cestu na krajinu.
- c) Poloudělní u Kouta od cesty po sádky, a k tomu dílu jedno hříbě.
- d) Půl padělka pod Hrubou Zmolou.
- e) Loučku pod Vokřínkem.
- f) Půl dílce pod Zah. ? (nečitelně) od zámecké cesty po Boroví.
- g) Loučku v prostředních luzích.

Bartoň Bednář oženil se 1677 s Marynou Žaludovou z Javorka, byl zvolen r. 1700 (jak svrchu řečeno) za purkmistra a zůstal jím asi rok. R. 1705 byl opět konsortem.

C. Formality zachovávané při změnách pozemkových v XVIII. století.

Není nezajímavo stopovati, jakých právních formálností bylo šetřeno při změnách držitelů nebo majitelů pozemků. Žádal-li někdo za obecní pozemky, aby mu byly dány pod plat, předstoupil před shromážděnou celou obcí a přednesl radě (primatorovi, rychtáři, purkmistrovi a 4 konsortům) prosbu svou. Když obec svolila,¹⁾ vyměřen pozemek za přítomnosti některých členů rady a sousedstva a pak záležitost zapsána do knih památních právních, aby se na ni nezapomnělo. — Když obec přijímala kousek zádušního pole za Brodem a s ním závazek, dávat k farnímu chrámu Páně 1 libru vosku, stalo se to snešením při celé obci.²⁾ — Výměna velké části nebo všech polí od gruntu ke gruntu dala se s jistou vůlí p. hejtmana na místě mil. vrchnosti,³⁾ podobně zajisté i větší dary⁴⁾ a kupy, kdežto k vyměňování jednotlivých kusů polí stačilo svolení úřadu obecního a osobúčastněných.⁵⁾

Kniha památní právní všech formálností povždy neuvádí, protože její hlavním účelem bylo, zachovati paměť v obci o úmluvách a změnách, aby po čase nevznikly z neznalosti věci spory.

14. Obecní úřad V.-Byt. 1701—4. Primator Havel Klečka, Šimon Horáček.

V červnu 1701 za primatora Havla Klečky, rychtáře Říhy Slámy, purkmistra Jakuba Bednáře, konšela Jakuba Belhy, odprosila Kateřina Skalická Jakuba a Jana Syrovátky, které

¹⁾ Kpp. str. 112. Uznávajíc celá poctivá obec, že by týž Jan Dostál při své živnosti žádného kousku obecního v užívání neměl, tehdy to jemu z lásky připouští r. 1677; str. 120 s vědomím celé obce.

²⁾ Str. 75 při celé obci se stalo snešení.

³⁾ Str. 108—9.

⁴⁾ Str. 188—9.

⁵⁾ Str. 190—191 při celkování pozemků Bartoně Bednáře: „předstoupili před nás celou radu, nás za to sousedsky žádající, abychom jim povolení dali, aby spolu tento níže povolený frejmark učinili. My pak k tomu jim povolujeme, poněvadž to všechno mezi sebou (se svolením) z obojí strany manželek i dospělých dítek učinili“.

byla nařkla, že ukradený kabát zašikovali a prodali do Brna. (Kpp. 195.) Úřad ten potrval dvě leta.

V červenci r. 1703 za primatora Šimona Horáčka, rychtáře Jana Peprly, purkmistra (?) Matěje Farovského poslední porovnání zapsáno v knihách památních právních: Václav Klečka povídal o Matěji Koláři, že v jeho stodole ležel opilý a Regina, manželka Klečkova, jej nařkla v něčem, co by k zlému vykládáno býti mělo. (Kpp. 202.) Porovnali se pak před právem. I ten úřad dvě leta setrval.

15. Hejtman Veverský Jan Karel Knoflíček 1704

jen krátký úřadoval čas. Když se na Veverí dostal, měl už dítky odrostlé. Při jednom křtu 27. září 1704 dal se zastupovati jako kmotr od syna Maxmiliána, a manželka Žofie Polyxena od panny Terezie, Neuhauserovy dcery z Brna.

Roku 1705 je Jan Knoflíček zapsán v březnu jako někdejší hejtman Veverský, v červnu jako hejtman Slavkovský.

16. Hejtman Veverský: Matěj Ignat Hangel 1705

s manželkou Annou Mariannou r. 1705 byli za kmotry při křtech.

17. Obecní úřad ve V. Byt. r. 1705—7. Primator Jakub Malíř. Stížnosti na břemena.

Od 22. července úřadoval primator Jakub Malíř, purkmistr Jan Skalický, konsortové: Jakub Kříž, Šimon —, Bartoň Bednář, Pavel Valentin. (Svat. smluvy v ob. arch.)

Tomuto úřadu bylo brániti sousedstvo proti nespravedlivým břemenům.

Ku větším a jiným robotám Bytyští nebyli zavázáni, než které vytkl Zikmund z Tyffenpachů. Stalo se však ob čas přece, že byvše o to požádáni, vrchnosti různými spůsoby jinými — robotou pěší i povoznou — nápomocni byli z dobré vůle nebo za nějakou náhradu. Tak na př. r. 1696 psali hraběti Antonínu Fr. z Collalta (otci majitele hradu), že jsou ochotni v pádu potřeby vrchnosti poskytovat pvozy kamkoliv, že však prosí, aby jim, chudým poddaným, na cestu dal pro koně ovsu a aby to dekretem nařídil (patrně úředníkům nedůvěřovali!). Hrabě pak vyhověl jejich žádosti a nařídil: „Žadatelé ať se přihlásí v Řičanech u mého podkoního. Decretum v Brně, 15. dubna 1696.¹⁾“

Z dobré vůle poddaných časem úředníci vrchnostenští dělali povinností. Počátkem 18. století snaha ta vyvolala odpor vážný. Bytyští r. 1706 žádajíce u trůnu královského za potvrzení privileji zároveň prosili o polehčení v jistých „stížnostech“. Vyřízení

¹⁾ Nēm. listina v ob. archivě,

žádosti o potvrzení privileji odloženo až po korunovaci, která se právě chystala; stížnostem proti vrchnosti vyhověno tím způsobem, že prostřednictvím královského tribunálu markrabství moravského vrchnost byla ku spravedlnosti, poddaní pak k tomu napomenuti, aby jak císařské a královské kontribuce odváděli, tak jiné zemské a panské povinnosti náležitě vykonávali.¹⁾

Roku 1707 21. října byl ještě primatorem Jakub Malíř, purkmistrem Bartoň Syrovátka. (Kup gruntu v ob. arch.)

Weikart, hrabě ze Sinzendorfu 1707—1715.

Maria Maxmilian Terezia rozená hraběnka z Althanu, provdána byla, jak jsme již řekli a nyní pro přehlednost opakujeme, ponejprv za Jana Joachyma hraběte ze Sinzendorfu, pak za Antonína Františka hraběte z Collalta.

Jí připadly po matce (která byla provdána po druhé za Rudolfa svob. p. z Tyffenbachů) při dělení dědictví 17. listopadu 1670 tři statky: Ebenthal, Veverí a Řičany, které pak v poslední vůli ze dne 12. července 1687 poručila synům z obou svých sňatků a sice Janu Weikartovi, Adolfo Michalovi a Janu Jáchymovi, hr. ze Sinzendorfů, pak Leopoldu a Kristianu hr. z Collalta a ze sv. Salvatora, avšak tak, aby po ní dědictví převzal 1. Leopold, po něm bratr Karel Kristian — tedy rod Collaltů, a teprv po nich 2. rod Sinzendorfův.

Leopold roku 1707 svobodný padl v souboji s Janem Augustínem Jáchymem hr. ze Sinzendorfu, následkem prý sporu o dědictví po matce, a Kristian před tím už zemřel.

Proto r. 1707 připadlo dědictví rodu Sinzendorfů a sice Janu Weikartu Michalu Václavu.

Rodina Sinzendorfů odvozuje původ svůj od starého hraběte Altorffa, s ním od prince Jindřicha Bavorského. Jméno Sinzendorfů dle zámku téhož jména v Horních Rakousích první nesl Jindřich, jenž žil okolo r. 1044. Od počátku 16. století dělil se rod na dvě linie — Feyeregg-skou čili Ernstbrunskou a Fridav-skou čili Neuburskou. Ernstbrunn je zámek v Rakousích, Fridau jmenuje se zámek a městečko v Dolním Štýrsku. Od r. 1610 byli povýšeni na svobodné pány v obou liniích a r. 1653 stal se (Weikartův otec) Jan Joachym říšským hrabětem; k tomu měla rodina od r. 1625 úřad nejvyššího dědičného číšníka v Horních, pak nejvyššího dědičného krájece, štítonoše a soudce nad zápasy v Horních i Dolních Rakousích, od r. 1653 úřad dědičného říšského pokladníka a jiné. Členové obou linií zastávali různé vysoké a důležité úřady ve službě státu, církve a zejména vojska. Vzrůst a lesk rodiny počíná asi od r. 1625, kdy po sřeknutí se protestantismu vrátili se částečně do lůna církve katolické.²⁾

¹⁾ České rozhodnutí král. dvorské české kanceláře z Vídně dto 27/II. 1706 v ob. arch.

²⁾ Obšírnější zprávy o Sinzendorfech (kteří nebudtež mateni s Zinzendorfy) viz ve Wurzbachově: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, XXXV. Theil.

Weikart narodil se 9. ledna 1656 a byl se svými dvěma bratry původcem tří větví Ernstbrunnské linie. Weikartova byla větví hlavní. Manželkou Weikartovou stala se Isabella Maří Magdalena Alžběta, rozená lantkraběnka Fürstenberg-Stüttingenová. Měli tři děti, dceru Marii Alžbětu (tak ji jmenují farní matriky) a dva syny Joachyma Antonína Josefa Václava, nar. r. 1689, a Prospera Antonína Josefa Quidona, nar. 30. března 1700. Kdy starší syn Joachym zemřel, není zjištěno; byl prý ženat s Marií svob. paní z Fünfkirchenů. O mladším Prosperovi a dceři bude nám ještě jednat.

Kdežto Collaltové na Veverí jen ob čas přicházeli ku kratšímu pobytu, dávající přednost Brtnici, sídlíval Weikart s celým dvorem každoročně po mnoho měsíců na hradě. Bývalo na něm tedy hlučno a veselo. Jak vrchnost tak její dvořeníni stýkali se rádi s poddanými, a proto i v matrikách mnoho jmen osob ode dvoru Weikartova jest zanešeno. Ob čas ovšem přebývala vrchnost v Brně a ve Vídni ve svých palácích. V registratuře Veverské je osnova kupu, dle které Weikart kupoval od Ferdinanda Leopolda Wissenda, šlechtice z Weissenburku dům dvojitý ve Vídni, v Strauchgasse, mezi svobodným domem Sinzendorfovým a měšťanským domem Üxelmanierovým (bývalým Lechnerovým nebo Herbersteinovým), za 350 zl. litkupu a 10.500 zl. rýnských hotových peněz.

Weikart hrabě Sinzendorf, dosáhnuv hodnosti c. k. tajného rady, a zastávav dvorní úřad sokolího mistra, zemřel dle zápisů matrik Vev.-Bytyšských jako šedesátník, byv před smrtí častěji sv. svátostmi zaopatřen, dne 1. října 1715 na Veverí a pochován byl u ct. OO. Kapucínů v Brně.

1. Úřednictvo a dvůr hraběte Weikarta. Styky jejich a vrchnosti s poddanými.

Hejtmanem byl, pokud možno jest zjistiti, r. 1708 Štepfan.¹⁾ R. 1709 Václav Antonín Richter, kterému 22. června křtěna byla dcera Alžběta a jehož manželka nazývala se Kateřina. R. 1711 v květnu²⁾ Ferdinand František Hekel; manželka jeho Alžběta, vdova po Vojtěchu Zeitlerovi, knihvedoucím J. Exc. hraběte Černína³⁾; téhož roku v červnu už zapsána jest jiná manželka Eva Kateřina. — Úřad hejtmanský měl písaře; r. 1711 jím byl Martin Hoffmann, později Fr. Straubel.

¹⁾ V ob. účtech: Zámečníkovi, když sem od p. hejtmana Štepfana stranivá ubce, sousedů a zajatého dobytka přišel, dáno 4 mázy piva za 8 kr. (asi koncem června).

²⁾ Dle matrik Říčanských.

³⁾ Její dcery z I. manželství provdaly se: Anna Rosalie r. 1713 za Ignata Fr. Bukače, správce panství Mačičského v Čechách, Ludmila r. 1717 za knihvedoucího hraběte Sinzendorfa, Ant. Winklera.

Purkrabím Veverským byl od r. 1706 Tomáš Šimberský, od r. 1711 Jan Hänel, který pojal za ženu dceru zámožného šafáře Veverského Trepeše († 1720), požívajícího nemalé vážnosti.

Důchodní Hanel Jakub zemřel 1714, po něm převzal úřad důchodenský Fr. Straubel, písař hejtmanův. — Jak purkrabí tak důchodní i obroční měli písaře.

Polesným byl 1707 cizinec Matěj Zellinger ze Švarcwaldu (z Černošic) a po něm již r. 1708 Václav Jirovský, r. 1711 zemřel polesný Vilém Hornoch, načež úřad převzal Václav Bedřich Hornoch, r. 1714 Jan Tanchers. — Oborný Jan Kotek (již za Collalta ustanovený) žil do r. 1716. Té doby byly dvě obory, jedna daňhelčí, jiná pro divoké kance.

Vedle správce hradu Veverského byl na hradě vrátný, dříve klíčníkem zvaný; k dobytku byl štalmistr, šafář, ovčák atd.

Dvůr hraběcí byl četný. Jen z matrik poznati jest celou řadu osob. Předně jmenujeme dvorního kaplana Lamberta Mailperka (1709, 1712). Od r. 1712 byl Josef Filip Söllner hofmistrem, před ním Josef Frimel; Jan Adam Hirschhorn mládencem (1709), kancelistou, pak r. 1712 knihvedoucím a revisorem panství Veverského; David z Maizieres-u komorníkem († 1711), po něm Adam Frimel; Jan Krištof Seidl rodem Sas kancelistou, dvořenínem († 1711 v Říčanech); Jan Slatinský 1711 a po něm od r. 1712 Karel Hanzlíček trubačem; Jan Šmaidl 1711 a od r. 1714 Jos. Marianus kuchyňským písařem; Ant. Winkler písařem, jenž r. 1715 postoupil za sekretáře; Jan Fr. Šmíd dvořenínem. — Neméně hojný byl fraucimor Veverský, venkoncem jmen německých („ze Švábské země“ „z Passova“), jen jedna měla jméno francouzské, Marie Alžběta Baudequin, která (1710) nepohrdla rukou malíře Kunštátského, Jiřího Kronbauera.

Weikart zaměstnával a měl svého (panského) malíře, svobodného Tomáše Pallasa, pak své (panské) řemeslníky, zámečníka, krejčího, stolaře, pekaře, kováře s 2 tovaryši, šindeláře, bednáře, hospodského (na hradě). I mezi nimi je mnoho jmen německých.

Vše to mezi sebou a s Bytyšskými se stýkalo, ženilo, vdávalo a kmotřilo. Dle obecních účtů z roku 1709 na příklad k hostině obecní při vytýkání obilí ozimního dostavili se nejen páni oficiři (úředníci) z Veverí, nýbrž odpoledne přišel i fraucimor a byl pivem pohostěn. — O hodech sv.-Jakubských počila obec, společně při hudbě se veselící, i mladá vrchnost, syn a dcera Weikartovy, jak tyže účty dí: „o hodech pro Jich Milost pannu slečnu, mladého pána, pana Patera Lamberta, a pana hejtmana u kola tance piva 2½ mázu = za 5 kr.“ — Asi měsíc před tím, dne 22. června, mladá vrchnost převzala kmotrovství při křtu dítky hejtmana Richtera.

Hrabě Weikart s manželkou dne 21. dubna 1712 kmotry byli při křtu dítky lazebníka Králíčka, a 1. června 1713 dítky bývalého hamerníka. Ve všech těch třech případech dali se vznešení kmotři zastupovati,

Zvláštního však vyznamenání dostalo se židovské rodině Schmelzerově z Kuřima, která se dala pokřtiti, tím, že jak hrabě Weikart s chotí, tak jejich děti Prosper a Maria Alžběta osobně byli jako kmotři křtu sv. přítomni ještě s jinými svědky. A to křtěn byl od Rajhradského probošta P. Antonína dne 29. prosince 1713 otec se synem a kmotry byly otci hraběcí rodiče, synu hraběcí děti, a dne 1. května 1714 od Ferdinanda Bohuslava z Losína (Ullersdorfu), kanovníka Brněnského, křtěna matka a kmotry byly hraběcí děti (zde snad omylem udáno jméno slečny hraběnky Anna Alžběta). Téhož dne, kterého křtěna byla židovka matka, kopuloval ji kanovník již jmenovaný s manželem před 4 měsíci pokřtěným.¹⁾ Svědky při sdavkách byli hrabě Weikart se synem Prosperem.

Ještě při jedné sdavkách hrabě Weikart svědectvím nepohrdl, když se totiž r. 1713 dne 15. února vdávala Anna Rosalie, nevlastní dcera hejtmana Hekla; druhým svědkem byl jeho dvorský kaplan, Lambert Mailperk.

V Říčanech (dle matrik Říčanských) úřadoval 1709 purkrabí Jan Sutner, jenž téhož roku tam 60letý zemřel; po něm r. 1711—1713 Jakub Hänel, který pak postoupil za důchodního na Veverí.

Polebným Říčanským r. 1713 byl Trinker, od r. 1714 Tunk do r. 1717, kdy 56letý zemřel. Jeho dceru pojal za manželku r. 1716 myslivec v oboře pro divoké kance, Karel Hornoch. Jako myslivec Říčanský uveden je r. 1715 také Jan Hornoch.

Na panském pivovaru vařil 1709—1715: Jan Pelikán, Jan Maca, Jan Vögl, Martin Ziegler čili Cihlář, Zachariáš Čech.

Na vinopalně byla Zuzana Hasíková z Čech, († 1713), po ní pokřtěný žid Václav Schmelzer. — Při panských zahradách v Říčanech ustanoven byl zahradník. V ovčinci hospodář.

O některých událostech, které staly se za Weikarta, dlužno zvláště se zmíniti. Předně ustanoven lazebník ve V. Bytyšce.

2. První známý lazebník Vev.-Bytyšský

jmenuje se Ignat Králíček. Ustanoven byl zajisté hlavně proto, že na hradě vrchnost bydlela. Před rokem 1708 žádná zmínka o lazebníku nikde se nečiní. Toho pak roku objevuje se (jak jsme se už svrchu zmínili) v obecních účtech 6 kr. vydání lazebníku za stříhání vlasů dvěma naverbovaným vojákům a r. 1709 13 kr. od štucování a přehlížení naverbovaných vojáků.

Lazebníkem původně slul, kdo lázeň topil a lidi myl, stříhal a holil a obyčejně také jim baňky sázel, pak také špatný ranhojič, který málo více uměl, než mýti a baňky sázeti.

Nejhlavnějším zaměstnáním jeho bývalo sekání žile na ruce, neboť málo bylo těch lidí, kteří si nedávali pouštět krev. Takovým

¹⁾ Kopulace té nebylo potřeba, protože přestoupením obou manželů na víru katolickou svazek uzavřený ve víře židovské nabyl povahy svátostní. Kanovník se ostatně dopustil i té chyby, že kopuloval „inscio parcho“ a tedy neplatně.

asi lazebníkem byl náš Králíček, jenž ponejprv v matrikách jmenem jest uveden r. 1710. Zvláštností pak bylo při něm, že oženiv se r. 1710 se Školastikou Longprukerovou (bez mála panskou fraucimorkou) převzal hostinskou živnost na panském domě ve Vev. Bytyšce; byla mu patrně proto hospoda poňechána, aby mohl být slušně živ. R. 1712 při křtu syna Alberta byly kmotry (jak už podotknuto) sám hrabě Weikart s manželkou. — Po Králíčku, jistě již r. 1715, nastoupil lazebník Ferd. Trentz a V. Bytyška už nikdy (aspoň ne na dlouho) bez lazebníka nebo lékaře nezůstala.

3. Požár ztráví Řičanský kostel a školu 16./7. 1709.

Nejstarší matriky Řičanské.

O těch věcech podává nám zprávu titulní list nejstarší matriky Řičanské, jenž zní:

Matrika nová kostela a fary Řičanské, na kteroužto po shoření dvou matrik staré a nové, i s kostelem leta 1709 dne 16. července dal papír slovutný pán Vavřín Ctibor Raupek, purkrabí Brtnický a pan Daniel Šetz, měštnín a knihař Brněnský, darmo pro odplatu Boží svázal r. 1709.

Matrika ta obsahuje sdavky, křty a úmrtí z Řičan, Hříček a Chroustova od r. 1709 do 1774, a byla v archivě farním ve V. Bytyšce chována do r. 1784, kdy farář Jan Friedl vydal ji při kanonické visitaci Ostrovačickému farnímu administratoru, P. Bedřichu Schmidtovi.

S kostelem a jinými budovami lehla popelem také škola.

4. Blesk uhodil r. 1710 do věže zámecké.

Dne 10. května uhodil blesk do makovice na věži zámecké a spálil prý vzácné rukopisné památky, které v ní byly uschovány od dob, kdy hrad ještě Templářům náležel. ¹⁾ Domněnka ta, aspoň co do Templářů, je mylná, neboť jim hrad Veveří nikdy nepatřil. Podobně i ty vzácné rukopisné památky a možno, že i udeření blesku je výmysl onoho pisatele, který spáchal lež o Templářích.

5. Zámecká kaple sv. Václava 1712

měla právo, že se v ní směla sloužit mše sv. Weikart vymohl 22. srpna r. 1712 od Olom. konsistoře ještě dovolení, aby v ní mohla býti přechovávána nejsv. svátost oltářní a vystavována úctě jeho rodiny, hostí a domácích, a aby v ní i udělováno bylo občas sv. požehnání. Výsada ta Weikartovi byla poskytnuta jen pro dobu jeho života. Kaple však zůstala soukromou. ²⁾

Weikart ve své žádosti odvolával se na své vysoké stáří, pak na to, že r. 1710 pro kapli vymohl odpustky k svátku sv. Václava, a že kaple hned od prvopočátku ze základů vystavěna byla jako kostelík, na němž je věžka se zvonkem. ³⁾

¹⁾ Lpe 462.

²⁾ Lpe 125—126.

³⁾ Wolný, Kirchl. Topographie B. I. 294.

Možná, že za Weikarta, jenž jedním jmenem křestním slul Václav, kaple, dříve sv. Prokopu zasvěcená, dostala nový titul sv. Václava. Od r. 1710, kdy vymoženy byly odpustky pro ni ku sv. Václavu, bezpochyby počali choditi Bytyští v průvodech k té slavnosti do zámku.

6. Sekundice faráře Jestřabského r. 1713.

Mor. Ruch náboženský ve farnosti.

Staříčský farář dočkal se radostného dne, jímž dovršil 50leté působení na vinici Páně. Byv od vrchnosti vybidnut, slavil sekundici v kapli Matky Boží u hradu Veverí, dne 25. června 1713. Farníci a přátelé jeho zajisté neopomenuli svému duchovnímu otci a pečlivému příznivci při té příležitosti projevit svou lásku a úctu přehojným účastenstvím.

Téhož roku dožili se farníci ještě dvou velkolepých slavností, ovšem ne doma, nýbrž v nedalekém Brně. Tam z obavy před blížícím se morem dne 8. srpna, v pátek o Narození P. Marie, o 9. hod. ráno uspořádán byl za ohromného návalu lidu z města i z venkova průvod kolem celého města se zázračným obrazem P. Marie sv.-Tomské, jež vedl Jan Matěj hrabě z Thurnu a Vellešassiny, t. č. probošt na Petrově (v Brně) a hned v neděli na to zase o 9 hodinách podobný průvod po všech skoro ulicích města Brna, který vedl Max. Gerhard z Freyenfelsu, infulovaný opat (uherský), t. č. městský farář a venkovský děkan v Brně.¹⁾ Vev. Bytyšku mor ušetřil. Počet ve farnosti zemřelých dle matriky od r. 1712 do r. 1715 obnáší 27, 32, 48, 23.

Že ruch náboženský za Jestřabského ve farnosti utěšeně zkvétal, lze i z toho pozorovati, že slavnosti Božího Těla se znenáhla vždy slavněji konaly. Bytyští slavili ji dvakráte, totiž o svátku Božího Těla ve farním chrámě a v neděli 3. po sv. Duchu u Matky Boží, blíž hradu Veverí. Dle ob. účtů obec při nich dávala zpropitné hudebníkům a rektorovi, pak osobám úředním nebo sousedům, kteří nesli podnebesí, později také nosícím pochodně; r. 1709 už bylo i stříleno z kusů.

Zvyk konati slavnost Božího Těla z kaple do zámku o 3. (ne o 2.) neděli po sv. Duchu byl prastarý a pocházel snad (jak farář Wolf zapsal do knihy farního kostela) odtud, že, když ve Vev. Bytyšce většina farníků odpadla k pikhartství, věrní katolíci v kapli u Veverí své služby Boží konali.

7. Hamry u Vev. Bytyšky.

Důležitý pokrok, se kterým se za Weikarta ve V. Bytyšce potkáváme, jeví se vystavěním hamrů. Byly pod zámkem za Svarcavou, tam kde dosud říká se „na Hamřisku“ a stojí pece

¹⁾ V ob. archivě poznámky něm.

na pálení vápna. V matrikách uvedeni jsou r. 1713 Vít Kriener, pak Jan Figar jako hamerníci, a Jiří Los jako šmelciř Vevereský. S hamry spojen byl ovčinec, který měl na starosti šafář „hamerský“, toho času Stanislav Kříž.

Soudě dle jmena tratě „u starých hamrů“, stávaly ještě dříve hamry nad horním mlýnem u Svarcavy.

Prosper hrabě ze Sinzendorfu 1715–1756.

Po Václavu Weikartovi zdědil jeho syn Prosper teprv 15letý panství Říčansko-Veverské. I on po příkladu otce svého ztrávil každoročně několik měsíců na hradě Veverím a jak on tak jeho dvůr a úřednictvo udržovali styky s poddanými. Z počátku zdá se, že statky spravovala matka-vdova.¹⁾

Uvedeme zprávy o něm, úřadnictvu a dvořenínstvu jeho prozatím do r. 1730, tedy za dobu 15 let.

Dle matrik provdala se sestra Prosperova Marie Alžběta již čtvrtý měsíc po smrti otcově, totiž 9. února 1716 za Antonína, hraběte Bertholda. Svědky při sdavkách byli: hrabě František Karel Berthold a Pauli, správce dvoru jeho, jakož i mnoho jiných rodem vznešených mužů.

Berthold s manželkou se bezpochyby častěji na Veverí zdržovali, neboť 1716 dne 7. srpna hrabě Prosper se sestrou, za Bertholda provdanou, převzali kmotrovství při křtu dítky Karla Hanzlíčka, panského trubače a hospodského, a podobně učinili dne 30. října 1718. V obou případech dali se zastupovati.

I matka Isabella (vdova po Weikartovi) bydlela na hradě, neboť byla s Prosperem 28. října 1717 osobně kmotrou dítky Antonína Winklera, knihvedoucího. Dne 9. prosince 1718 dala se zastupovati při křtu dítky vinopalníka Schmelzera v Říčanech.

Prosper pojal za manželku Filipinu, hraběnkou z Althanu. Sňatek jejich požehnán byl dítkami. Dne 19. února 1724 narodil se jim syn Václav Jan Eustach; dne 6. února 1726 Bedřich Ludvík.²⁾ R. 1727 uvedena je v matrikách V.-Bytyšských Anna Barbara Kneiffel, dětská „u mladého p. hraběte“. Roku pak 1729 29. srpna na hradě Veverí narodil se a křtěn byl „mladší hrabě“, pan František Serafinský, Josef, Jan ze Sinzendorfu, syn Prospera, dědičného pána na Veverí, v Říčanech, Trpišti, Chocenicích atd. a jeho manželky Filipíny roz. z Althanu; kmotry byli: Pavel Růžička, soused z Vev. Bytyšky a Kateřina,

¹⁾ Poddaní Bytyští žádost o slevení poplatku r. 1716 podali jí. Lpe uvádí Prospera jako majitele Veverí teprv r. 1722. Wolný však praví, že po Weikartovi zdědil panství Prosper.

²⁾ Dle Wurzbacha Biographisches Lexikon XXXV. Th.

vdova po Tobiášovi Dollovi, kováři z obory u Veverí; křtil s dovolením faráře Koryčanského farář Kuřímský, Matěj Štáva.¹⁾

1. Úřednictvo a dvůr hraběcí 1715—1730.

Hejtman Ferdinand Hekel, jenž už za Weikarta Veverí a Říčany spravoval, setrval ve své hodnosti i za Prospera. Ovdověv po druhé, podal ruku r. 1723 své kuchařce, Babrli Babcově, z Čestína v Čechách pocházející. Hekel utiskoval poddané V.-Bytyšské neobvyklými robotami (jak níže seznáme) a byl, soudě dle vlastnoručních poznámek na rozkazech platů kontribučních, přísný. Tak v rozkazu ze dne 23. listopadu 1715, aby V. Bytyška zaplatila 199 zl. 36 kr. 2 d. na rekruty a remonty, připsal: „Tyto peníze ve 14 dnech do posledního krejcaru zapraveny býti musí a to beze vší výmluvy“. Bytyští však přece zaplatili poslední krejcar až 10. února 1716. — Na platebním rozkazu z r. 1716 napsal: „Tyto peníze (které složití měly obce panství Vev. na dragouna) ihned skrze ty posly odeslati se mají, sice purkmistři ihned na zámek do arrestu vzati budou.“ R. 1726 obecní úřad V.-Bytyšský pro kontribuční dluhy v arrestě si hezky dlouho poseděl. Hekel byl na Veverí ještě r. 1727.

Po něm úřadoval r. 1727 Jan Spitzar, dle zápisů v matrice: Dne 20. ledna 1728 zemřela Justina, dcera po zemřelém hejtmanu Veverském Janu Spitzarovi, 19letá (porodivši před týdnem nemanželské dítě); pochována byla v kostele Bytyšském.

R. 1728 jeli V.-Bytyští s 9 fůrami ²⁾ pro nově ustanoveného hejtmana Karla Václava Praitschopfa. Dne 23. prosince 1728 podepsán jest vlastnoručně na jedné listině české a 3. dubna 1729 na německé. ³⁾ Byl to asi starší pán, anať jeho dcera Johana Františka 9. června 1729 byla kmotrou při křtu. ⁴⁾

V brzkou však úřad jeho nacházíme v rukou Jana Eliáše Winklera, který sloužil na Veverí od r. 1723 za poddůchodního, od r. 1726 za důchodního, dne 22. února 1730 v Říčanské matrice zapsán je jako hejtman, kmotrem jsa při křtu. Tehdy mu bylo teprv 32 let. Hejtmanem byl na Veverí 17 let.

O purkrabích té doby nikdo se nezmiňuje.

¹⁾ První syn Václav nastoupil dědictví po otci, druhý dle Wurzbachova Rodokmenu oženil se s Josefou hraběnkou Magnisovou a † 1783, třetí zemřel jako duchovní r. 1772. Soudě dle slov matrik „mladý hrabě“ (Václav) a „mladší“ František, zdálo by se, že byl František druhým synem Prosperovým. Wurzbach ostatně na str. 26 praví, že Josefa hraběnka Magnisová byla manželkou Václava Jana Eustacha, což se neshoduje s rodokmenem, který ji dává za manželku Bedřichu Ludvíku.

²⁾ Obecní účty.

³⁾ Obecní archiv.

⁴⁾ Zdá se, že úřadoval ve Veverí do konce září 1729. (Dle výkazu starých kapitálů panských v účtech za dobu od 1. října 1752—1. října 1753).

Důchodním po Fr. Straubelovi jmenován Joachym Čermák r. 1716; r. 1723 přidělen mu jako poddůchodní Jan Eliáš Winkler, který r. 1726 stal se jeho nástupcem (a r. 1730 hejtmanem, jak jsme už řekli).

Obročními byli r. 1716 Josef Gross, dříve písař obročenský (scriba frumentarius, granarius), od r. 1719 Martin Julian Hoffmann, od r. 1721 Tomáš Wenda, 1724 Jan Jiří Stopfer, jenž pojal za manželku Kateřinu Papšovu, dceru hostinského z Řičan.

Polesenství spravoval od r. 1723 Karel Hausknecht¹⁾, oboru od r. 1718 Karel Klaudius de Hornoch. — Hornochů bylo více v panské službě při myslivosti; dne 9. června 1727 zemřel náhle na zpáteční pouti z Tuřan Jan Pavel Hornoch, 44letý myslivec v oboře u Veverí.

Dvůr Prosperův byl jako Weikartův četný. Bez kněze svého se neobešel. R. 1724 9. července „K a p u c í n z V e v e ř í“ křtil, na místě zaneprázdněného faráře, nemanželského syna svob. pána de Conti, vojenského oficiála a Marie Karoliny, dcery Bohumíra Magna z Hofferů, advokáta kdysi Brněnského, komorné paní hraběnky Filipiny; r. 1730 zapsán je P. Christophorus G a n s e r, dvorní kaplan hraběte Sinzendorfa. Měl pak Prosper r. 1716 sekretáře Ant. Winklera, jenž 1717 postoupiv za knihvedoucího, v té hodnosti setrval do r. 1724; dále si držel komorníky, komorné, kuchaře, myslivce, trubače, hejduky, kursory, posly, běhouny, hofmistra, představeného kuchyně atd.

V Řičanech byl purkrabím r. 1724—8 Ferd. Jos. Kanzler, jeho písařem r. 1727 Heřman Ludvík Götz. R. 1729—30 purkrabí Josef Gross. Bydleli na záměčku (tvrzi, arcum), v němž i hlídač pokojů (cellarius) a vrátný (portarius) byli ustanoveni.

Sládky na panském pivovare Řičanském známe: Zachariáše Čecha 1715—19, Jiřího Charause 1722—27, Josefa Eustacha Slámu, Valentína Krineše, Fr. Pelikána a r. 1730 Jiřího Stromera; na vinopalně byl po Schmelzerovi Šimon Švanda (1725).

P o l e s n ý v Řičanech po Janu Tunkovi († 1717) není uveden žádný; myslivci byli r. 1721—23 Tomáš Kraus, r. 1726 Václav Kratochvíle.

2. Rozvoj železářského průmyslu na panství.

Nové hamry u Bílého potoka nad Vev. Bytyškou.

Péči, kterou otec Weikart věnoval rozvoji železářského průmyslu, shledáváme i u Prospera. Nespokojiv se s hamry za brodem (za Švarcavou pod Veverím), vystavěl r. 1716 ještě hamry u Veverské Bytyšky na bílém potoku nad Matouškovým mlýnem (mlýnkem). S hamerníky přišli (šmelciři) taviči, uhlíři, kteří v panských lesích dřevěné uhlí pro hamry chystali, kováři a různí jich pomocníci, tak že se Bytyška učazenými sluhy Hephaistovými hemžila. Průmysl ten měl svého účetvedoucího (Josef Gross, dříve hamerník, r. 1722 scriba ferricudinarum).

¹⁾ Jan Jiří Hausknecht byl hejtmanem Račickým, a hejtmana toho syn František r. 1733 byl lazebníkem.

R. 1722 dokonce i štolní mistr z Veverí je uveden. — Panských řemeslníků jiných však značně ubylo.

Ovčírny na Veverí a u hamrů za Brodem rozmnoženy o třetí ve Žlabě (1723).

3. Lazebník Vev.-Byt. Ferdinand Trentz.

Zdravotnictví 1715—37.

Roku 1715 matriky v listopadu uvádějí Ferdinanda Trentze jako lazebníka (balneator) Veversko-Bytyšského, a dávají mu později také titul ranhojiče (chirurgus). O jeho rodinných poměrech lze udati, že byl dvakrát ženat, první manželka jmenovala se Kateřina, druhá (1725) Alžběta. S oběma měl děti, poslední r. 1735. Kmotry některým dítkám vyhledával mezi pány úředníky na hradě.

Rodiče (?) mu zemřely ve V. Bytyšce; r. 1723 Melchior Trentz, 70letý lazebník, 1724 Marina 68letá.¹⁾

Dle porovnání, v ob. archivě uschovaném, dto. 7. prosince 1729, utrhal mu na cti M. Šoupal, kolář, bydlící vedle něho na panské chalupě; načež před právem rychtářským odprosíl.

Zdravotní stav ve farnosti celé doby od r. 1716—1737 byl normální soudě z počtu zemřelých. V celé farnosti ročně umíralo té doby 34 osob, nejvíce r. 1736, 51, nejméně r. 1735, 18.

4. Rozměřování pozemků V.-Bytyšských r. 1715—1717.

Vzrůst V. Bytyšky do r. 1752.

Rozvrhování (subrepartice) kontribuce dle starého katastru, kterouž práci měl na starosti hejtman Veverský, nebylo asi správné. Proto se sousedé Bytyští domluvili, že své pozemky rozměří na živnosti velké a malé, aby jednotlivci nebyli dávkami různými přetěžováni, a že pak všichni velcí každý stejně a všichni malí též každý stejně mnoho břemen ponesou. V obecním archivě zachovaly se toho měření stopy následující:

1. List dílem tužkou dílem pérem psaný, jenž obsahuje jmena některých sousedů a tratí a sice: Obecní grunt u spravedlnosti, na nivě, pod stráží, na stráží.

2. Kus seznamu s nápisy: 11. díl Gruntovní též z panské kopaniny; v prostředních oujezdech; u doubku aneb Božích muk; na nivě Jana Sanejtrníka zadní hony; item tam v předních honech; v bukovcích na Lorencově (nivě). 12. a 13. díl na kopaninách panských v sokolí (a jinde). 14. díl u doubku v Kalvarii panská kopanina. — (Ty kusy byly rozděleny mezi velké sousedy). — 11. díl: Gruntovní role u bílých Božích muk, na huslích sluje. 12. a 13. díl pod sokolím na panské kopanině — počínaje od novoulických. — (Ty kusy byly rozděleny mezi malé sousedy.)

¹⁾ Rodina Trentzů snad z Kuříma pocházela. R. 1697—1700 v matrikách křestních V. Byt. čteme o Karlu Trentzi, panském trubači a Kašparu Trentzi, důchodním písaři, obou z Kuříma.

3. Úplný seznam na dělení a rozměrování zahrad ze dne 5. dubna 1716. Velkým určeno po 800 □⁰. Kdo neměl dosud nic, dostal celou výměru, komu co scházelo, doplněno, kdo měl více, vrátil (pravidlem vyrovnány byly scházející, či přebývající sáhy přidavky většími či menšími v jiných tratích).

4. Stížnost 37 malých sousedů k hejtmanu Veveruskému, z níž vyjímáme: „prosíme strany vyměření louk . . .“, kterážto pořádnost minulý pátek na kanceláři se učinila, aby velcí všichni a malých nacházejících se 16 osob loukami se rozdělili, ostatních nás 37 osob dokonce nic abychme nedostali. Z té tehdy příčiny . . . prosíme, aby milostivý pán posoudil, co činiti, jak rozličné daně a povinnosti císařské odbývati budeme, když ani kravičky bez krádeže chovati a se obživovati nemůžeme . . . Oni naši sousedé v těch loukách, říkajíc polovičně, na fůry sena braní se přiznávali (ve fassi), kdežto nyní v nejlepším místě se rozdělili, a každý pod 2080 sáhů jednu louku u mlejna dolního dostali a co více dostanou, to se ještě neví. A co se dotýče, urozený pane hejtmane, zahrad jak zádušních tak obecních a rozličných louček, které při rolích rozměřeno mají, přiznáno nikoliv není. A tak aby žádnému z nás, kteří o tom vědomost máme, na našem svědomí nepozůstalo (!), toto k vědomosti a k spravedlivému rozsouzení urozenému panu hejtmanovi, jak s tím učiniti sobě oblíbí, dáváme.“¹⁾

V Liber par. eccl. str. 17. čteme, že to rozměření dalo se r. 1715 (počalo) a že čítali na 1 míru 700 sáhů moravských.

Z těchto pramenů jde na jevo, že bylo v Bytyšce naměřeno velkých živností 25, malých 53, tedy úhrnem 78. — Základ k rozdělení sousedů na velké a malé lze stopovati již ve starších dobách. Tak Zykmund z Tyffenpachů r. 1615, ustanovuje výši robot, činí rozdíly tyto: „Všickni jak sedí“ to jest všickni sousedé; „kteří koně chovají“ sousedé větší a „podsedníci“, sousedé malí; pak podruzi. Neměli však všichni větší stejně mnoho polí (jak jsme už seznali) a všichni malí také ne; r. 1715—17 se vyrovnali.

Tímto novým vyměřením gruntů nebyl změněn odhad starého lánského katastru. V poplatní knížce pro Bytyšku²⁾ shledáváme úhrnně kontribuci na r. 1718 rozvrženou (jak bývalo původně) na 15 lánů $7\frac{3}{4}$ achtelu (po 24 zl. 12 kr.) a na 82 komínů (po 3 zl. 42 kr.).

Sousedé přednější po rozměření rolí v r. 1717 domluvili se, a mezi sebou sami rozvrhli kontribuci tak, že do 791 zl. 42 kr. přispívala velká živnost 17 zl. 13 kr., malá 6 zl. 49 kr.; kdyby však byla kontribuce větší, aby malá doplácela $\frac{1}{4}$ díl toho, co velká³⁾ Tak byla živnost malá asi třetinou velké. Později kontribuce malých právě $\frac{1}{3}$ velkých obnášela.

Poměr živností (25 velkých a 53 malých) zůstal celkem nezměněn 45 let. Jen že 2 velké byly rozděleny na 4 půlky a ke dvěma půlkám přiraženy byly 2 malé, tak že bylo 23 celých, 2 na $\frac{1}{2} + \frac{1}{3}$, 2 poloviční a 51 třetin, úhrnem tedy zase 78.

Když r. 1718 vystavěla vrchnost nové hamry u bílého potoka a později (asi 1740) práchovenu něco výše u téhož potoku, ač stála obě stavení na obecních pozemcích, brala z nich vrchnost

¹⁾ Zde na to upozorňujeme, že měli někteří sousedé přiměřeny zahrady zádušní, kterých do fasse neudali.

²⁾ Ném. v ob. archivě od r. 1714—1726.

³⁾ „Rozvržení lánské a komínské kontribuční na r. 1725“ v ob. archivě.

činži. Mimo ty dvě nové budovy vzrostl počet chalup panských v Bytyšce do r. 1752 na 12, rustikálních na 30. R. 1752 bylo nejméně 40 (rodin) podruhů.¹⁾

Poznámka: Při rozměrování polí r. 1716 zdá se, že vrchnost odňala Bytyšským role a louky pod plat jim dané od Zikmunda z Ludanic r. 1524, jichž prý bylo 263 mír. Něm. listina v ob. archivě z r. 1777 (v aktech robotních) praví, že „před mnohými roky“ při „staré rektifikaci“ (opravě katastru) vrchnost Bytyšská pole i louky zase vzala, ale Bytyšské ku placení činže z nich podnes (r. 1777) přidržuje. Pro slovo „před mnohými roky“ nelze vyvozovati rektifikaci Tereziánskou z r. 1750, nýbrž některou starší. Starý katastr z r. 1669 to však také nemůže být, protože r. 1804 Bytyští v jedné stížnosti tvrdí, že na odejmutí části pozemků ještě se pamatují. R. 1714 jich část ještě měli, jak jsme seznali z rejstříku na rozličný příjem.

5. Seznam sousedů Vev.-Bytyšských z r. 1716.

Při rozměření zahrad r. 1716 sdělán byl seznam sousedů všech. Klademe ho tuto, aby mohl býti porovnán s dřívějším asi z r. 1774 a tak zjištěn pohyb obyvatelstva Bytyšského za krátkou dobu 42 let, tedy asi za půl druhého pokolení. Sousedé větší vytištěni jsou písmem prostrkaným.

Václav Haslinger, Matouš Bělena, Jíra Tulipa, Jíra Karel, Václav Klečka, Jíra Michalík, Jukub Rozkošný, Šimon Loukotka, Franta Syrovátka, Petr Porázek, Jakob Vohrabal, Jíra Syrovátka, Jan Skalický, Vdova Bilovská, Leopold Klečka, Jakub Kadláček, Václav Bumbálek, Jíra Králík, Martin Králík, Jakob Juran, Jakob Koudela, Vávra Andrla, Michal Tkadlec, Jan Juran, Jan Peprla, Václav Horáček, Franta Svoboda, Matěj Smejkal, Jindřich Loukotka, Josef Porázek, Tomáš Bělena, Pavel Hakula, Jan Čech, Šimon Kejda, Onřej Němeček, Jan Pallas, Pavel Valentin, Jan Perka, Jan Chlubný, Jan Valentin, Tomáš Dundáček, Václav Brychta, Lorenc Porázek, Kristian Kotek, Jíra Loukotka, Jakob Loukotka, Jakob Nechvíle, Havel Klement, Matěj Peprla, Jakob Bešter, Jíra Peprla, Havel Bartoněk, Jan Machotka, Matouš Kilian, Jan Koryčan, Jakob Malíř, Vávra Kříž, Jan Sanejtrník, Michal Skalický, Kašpar Vohrabal, Matěj Pitska, Jan Rejholec, Pavel Křivánek, Frant. Srnec, Pavel Sláma, Matouš Kotek, Jíra Farovský, Tomáš Syrovátka, Jan Sláma, Pavel Kilian, Frant. Andrlík, Ondřej Valentin, Jakob Kříž, Václav Zedníček, Matěj Dundáček, Pavel Vávru, Matěj Svoboda, Šimon Sláma.

6. Stížnost V. Bytyšky na nespravedlivé roboty.

Opatrnost sousedů, aby nové nebyly zaváděny.

Jak jsme již podotkli: z dobré vůle poddaných, že ob čas konali roboty, ku kterým nebyli zavázáni, časem úředníci vrchnostenští chtěli udělati povinnosti. Již r. 1706 snaha ta neoprávněná vyvolala odpor Bytyšských. Podruhé stěžovali si (r. 1715) u paní Isabelly Marie Alžběty, hraběnky ze Sinzendorfu, rozené lant-hraběnky z Fürstenberku (matky Prosperovy), následovně: „My městečko Veverská Bytyška přetížení jsme velikými, častými

¹⁾ Poznámání podruhů Vev. Byt. r. 1755, který co dobytka má, jak následují. (Jsou mezi nimi 4, kteří neměli dobytka, tedy snad jsou v seznamu zapsáni všichni podruzi.)

a dalekými cestami sem i tam. Nad to výše, když se kam daleko jeti musilo, a pro koně i při nich jsoucí lidi potravní zásoby z domu s sebou vzaté nestačily, bývalo zvykem, že se takovým příprěžím platilo na výživu z panské kasy, čehož ročně 60 zl. rýnských se vykazovalo; avšak od 1710 vrchní nám ukládá, že si máme výživu při těch fůrách platiti sami a až do r. 1715 každoročně nám těch 60 zl. ku kontribuci přiráží a jako nedoplatek kontribuční exekucím pořád jednostejně celé roky vymáhá. Mimo to i marši a verbuňky velice obtíženi jsme. My v pravdě s dobrým svědomím říci můžeme, že za předešlých let nikdy tak zhusta k robotám a k takovému placení 60 zl. ročně žádání, tím méně nucení jsme nebyli; nýbrž kdykoliv nebožtík J. Exc. p. hrabě z Collalta na jízdu do Vídně nebo jinam nás potřebovati ráčil, vždycky na jednoho koně 30 kr. peněz a 4 achtele ovsu, a na naše živobytí, k tomu zpropitné se nám dávalo. Jakož také při panství přijímání † p. Václava Michala Weikarta ze Sinzendorfu, dědičného pána našeho, u přítomnosti zemského p. purkrabího Talmona, nám všem zjevně se slibovalo, že žádným vymyšleným novým placením a robotou přes povinnost svou přetažení nebudeme.“ — —¹⁾ Dle kontribuční knížky V.-Bytyšské platili Bytyští oněch 60 zl. ještě r. 1715; později však už ne. Bylo tedy jejich stížnosti vyhověno.

Bezpráví a útisky, kterých Bytyští zakoušeli, učinily je opatrnými. Dbali toho úzkostlivě, aby roboty časem jim nebyly rozmnoženy. Kdykoliv něco buď z dobré vůle buď za plat pro vrchnost vykonali, čeho jim správní list Tyffenpachův neukládal, dávali si od hejtmána vyhotovovati písemná vyjádření, že to učinili z dobré vůle a nebyli k tomu zavázáni.

Takových vyjádření několik se zachovalo. Ferdinand František Hekel, hospodářský hejtmán, dosvědčuje na hradě Veverí, že na stavbu mostu, který přes Švarcavu pod hradem vede, Bytyští dobrovolně r. 1715 přispěli vozením velkých trámů²⁾, že k jeho žádosti a z platu dováželi dříví pro stavení nových hamrů nad Matouškovým mlýnem u bílého potoku³⁾; že za plat převezli 400 mír ječmene koupeného na sladování — z Ivančic do Řičan⁴⁾; za plat dopravili z Javoreckých hutí do Řičan houfnici pro Vídeň koupenou⁵⁾; za plat vozili stavební dříví na nový stav nad horním mlýnem⁶⁾. Dále dosvědčuje, že „ty jisty za jednoho každého osedlého v tomto 1718tém roce k potřebě hamerské uložené 10sázní dřeva ze žádné roboty, nýbrž samojedině proti záplatě a k zapravení jejich kontribuce sekána býti mají a budou⁷⁾, že ta dřeva desítisázní za plat k hamru vozili⁸⁾, že r. 1723, když voda nad horním mlýnem osvědčenou tak zvanou srážkou byla zachycena, Bytyští

¹⁾ Něm. a česká listina v ob. arch.

²⁾ Notata v ob. arch. sub. 10.

³⁾ Česká listina v ob. arch. dto. 2. září 1715.

⁴⁾ Něm. listina tamže ze dne 29. března 1716.

⁵⁾ Item dto. 13. května 1716.

⁶⁾ Item dto. 18. ledna 1717.

⁷⁾ Česká listina v vb. arch., dto. 6. března 1718.

⁸⁾ Nota ta v ob. arch. sub. 60.

obyvatelé po jednom dni pomáhali z dobré vůle¹⁾, že na stavbu panské konírny dubové fošny vozili za plat²⁾, že když r. 1727 se zaměnilo počasí, Bytyští na honem za peníze pomohli svážeti led do panské lednice³⁾.

7. Obecní úřad 1717—19. Primator Jakub Kříž.

Dne 24. ledna 1717 primator Jakub Kříž, purkmistr Václav Brychta, konsortové: Matěj Svoboda, Jíra Králík, Matěj Pepřla, Frant. Syrovátka (Svat. smluvy v ob. arch.)

Úřadovali ještě roku 1719 dle účtů ob. Vysvítá to i z akt o jistém Matouši Němečkovi, který skoro půl roku, od 4. června do 24. listopadu, byl vězněn v kázním domě, dostáváje na obživu od obce týdně za 9 kr. chleba.

8. Úmrtí faráře Jestřabského 26. prosince 1719.

Jeho podbizna a bývalý náhrobní nápis.

Staříčský farář Jestřabský duchovní správu zastával sám a ač měl nohy ranami poseté v posledních letech, obyčejně pěšky do filiálního kostela Řičanského a k nemocným chodil, nikdy na bolesti ran nenařikaje, ba je skrýváje. Teprv po smrti, kdo je spatřil, obdivoval se trpělivosti zbožného muže. Konečně neunavný dělník — již smrti téměř ve tvář hledě, — když k 10. hodině chystal se v Řičanech o sv. Štěpánu r. 1719 ke službám Božím, povolán jest od nebeského hospodáře, aby vzal mzdu za břímě dne i horka, pracovav na vinici Páně 57 let a ztrávil v tomto slzavém údolí let 89. Tělesná jeho schránka uložena před hlavním oltářem ve farním kostele sv. Jakuba a přikryta mramorovou deskou, na níž bylo vytesáno: „Adm. R. D. Valentinus Bernardus Gestřabský Aichorno-Biteschensis Parochiæ jubilatus parochus“.

Přítel a krajan faráře Jestřabského, František Xav. Leffler, děkan sv.-Peterský v Brně, dal mu r. 1730 udělati (latinský) hrobní nápis, obsahující celý životopis jeho.

Kde se ten nápis nalezal, nelze zjistiti. Bezpochyby v kostele někde na stěně. Na vrchu byl obraz Jestřabského; v levo od něho (latinsky) slova: Pravý obraz ctih. veled. p. Val. Bern. Jestřabského, duchovního jubilovaného; na pravo slova: jenž dožil se jako kněz 57 let, jako farář Vev.-Bytyšských a Řičanských zasloužilý 53 let, stáří svého 89. — Pod touto hlavou pak byl nápis v distichách:

Kam chvátáš rychle? Chvilku zde zastav se, poutníku!

Ať kdokoliv tu leží, v duchu i pravdě viz:

Muž dobrý a moudrý v němém té se ukrývá popelnici,

Jej za cnosti život druhý čeká.

Kým jest, či byl, pode jmenem se ejhle dočteš.

Žil, avšak rád zde zesnulý odpočívá.

Velectihodný výtečný pán Valentin Jestřabský.

¹⁾ Něm. list. v ob. arch. daná v Bytyšce dne 7. června 1723.

²⁾ Notata v ob. archivě sub 70; dle reversu ze dne 23. května 1724.

³⁾ Něm. list. z Veverí ze dne 17. ledna 1727 v ob. arch.

(Další životopis je psán řečí nevázanou):

Žil beze známky poskvrny ne sobě nýbrž jiným 89 let.
Na vinici Páně v pravdě správce dobrý.
Jako osmdesátník přál si zemřít, pro 8 blahoslavenství.
Jemu město Moravská Ostrava hodným bylo rodištěm.
Moudré umění slučoval se cnostmi.
Cnostem v pravdě připojoval zdrženlivost.¹⁾
Tak stával se hodným chrístem čili pomazaným Páně.
Živým celého pravého kněžství obrazem.
Mocným příkladem veškerého ctihodného kleru.
Velikou slávou lidu svého, ozdobou světského duchovenstva.
V Lošticích po dvě leta kaplanoval.
Střelických další dvě léta duchovním byl správcem.
Ve Vev. Bytyšce 53 let farářem.
Svědomité povahy.
Cnosti ve vši mírnosti předpisoval, před vadami, jichž stříci se máme, varoval.
Božího slova kazatelem byl znamenitým i bez přípravy.
Zástupcem a otcem chudých, ochrancem a opatrovníkem.
Všechno zajisté rozdal, cokoliv měl.
Znázorňuje z nitra duše své slova:
„Kdo pohrdá chudým, útržku činí stvořiteli jeho“. Přísl. 17. v. 5.
Nahé rouchy odíval, hladové ochotně chlebem krmil.
Nevědomé cestě zbožnosti učil, nikomu za celý život nekřivdil.
Za muže na zemi podle srdce Páně uznaný.
Neustále světu umíral, aby nebi slavně žil.
Každodenní zdrženlivostí trýznil tělo své.
Chrádl přísným postem, bděním, hrubým oblekem, mrskáním a šlehy.
Tak i světu ukřižován byl.
Všechny přátelské povinnosti s otcovským úmyslem horlivě plnil.
S vroucností od východu až do západu.
Své až do konce miloval a pro nebesa dobře řídil.
Se zbožným užitkem, v pravdě pastýřem jsa dobrým.
Plný zásluh, bohumilý kněz jubilovaný.
Nevědoucím od koho? desíti skoro tisícům milostivě darovaný.²⁾
Pět let před smrtí na levé noze byv ochromen, zbožně zemřel.
Šestadvacátého prosince o slavnosti sv. Štěpána.
Když se končil rok 1719.³⁾
Slyšel jsi, kým byl? Čiň podobně, činiš-li nároky na život.
Chceš-li mít zbožnou smrt, dobře žítí se uč.
Chceš-li žítí, uč se mřítí.
Odcházej poutníče,
Přej mu ze srdce odpočinek řka: ať odpočívá v pokoji.⁴⁾

Z náhrobního toho nápisu zbyl jen opis v knize farního kostela a obraz Jestřabského, který uschován jest na faře. Ostatní vzalo za své bezpochyby při stavbě nového a zrušení starého kostela.

Obraz představuje Jestřabského jako statečného starce obličejem sivého, podlouhlého. Nad vysokým čelem něco řídkých vlasů vroubí širokou tonsuru. Tmavohnědé velké oči klidně hledí

¹⁾ Ku skromnosti napomínával žáky své, mezi nimiž byl i Jestřabský, professor P. M. Lassota slovy básníka: „Asperius nihil est humili, cum surgit in altum“.

²⁾ Znamená snad, že tisíce lidí mladšího pokolení nepamatují příchod stařečka 89letého mezi sebe.

³⁾ DVM hIC fInIens scrIberetVr annVs.

⁴⁾ Lpe 210—213,

zpod obloukovitých obočí. Nos je přiměřeně dlouhý, poněkud orlí; tváře trochu v padlé, kolemúst jsou sporé vousky, to jest kníry i krátce přistřižené na dolním rtu. Brada je okrouhlá. Klobouk s širokým okrajem, v levo zavěšený, a hůl označují pastýře duchovního, knihy v pozadí — spisovatele. Breviář v pravici zbožného kněze.

9. Obecní úřad Vev.-Bytyšský 1719—1730. Primatoři Jakub Kříž, Jiřík Tulipán, Jeremiáš Hofmann, Josef Porázek.

Obecní účty. Oprava radnice.

Roku 1720 částečně obnoven byl obecní úřad. Primatorem zůstal Jakub Kříž, purkmistrem Václav Brychta. Konsortové však zvoleni zcela jiní, totiž Jakub Rozkošný, Jiří Králíček, Jiří Tulipán a Petr Porázek.

Roku 1722 z jara ještě se všemi těmi se shledáváme, jen za Jiřího Tulipána nastoupil Šimon Loukotka. Rychtářem pak byl Matěj Peprla.

V druhé polovici r. 1722 nastala změna značnější tím, že zvolen za primatora Jiřík Tulipán, který jím zůstal až do r. 1727, tedy po šest let; s ním setrval v úřadě rychtář Matěj Peprla, vyjma r. 1723—24, kdy byl rychtářem Tomáš Peprla. Konsortové prvního půlletí zůstali i v druhém.

Další řadu konsortů sestavujeme přehledně pro leta 1723 až do první polovice 1727 následovně:

1723	*Václ. Brychta, Jan Sanejtrník, Jiř. Králíček, Jos. Porázek	
1724 I.	Jak. Rozkošný,	*Matěj Peprla.
1724 II. *		„ Jeremiáš Hofmann.
1725-27 *	Š. Loukotka, Jan Koryčan,	„

V druhé polovici r. 1727 a r. 1728 úřadoval primator: Jeremiáš Hofmann, purkmistr Matěj Peprla, konsortové: Šimon Loukotka, Josef Porázek, Ludvík Vencelides, Jiří Kotek.¹⁾ Radním písařem té doby byl Václav Raupek.

Jaké byly obecní příjmy a výdaje 1719—1728?

Od r. 1710 do 1718 nezachovaly se účty žádné. Po té pak jen rejstříky čili denníky za rok 1719, za druhou polovici 1720, první 1722 a úplné účty za r. 1726—28.

V příjmech shledáváme nové prameny:

1. z lesa prodávány (už od r. 1709) bednářům, a sice domácím i cizím březové a lískové tyče na obruče. Jezdili si pro ně bednáři z Oslavan (Jiřík Sobotka), z Halinkova. Holí desítkových, na pobíjení desítivěderek, stála kopa 30—36 kr. pro cizí, 24 kr. pro domácí bednáře, kopa pětivěderních 12 kr.

2. z polí uveden desátek k obci r. 1720 ode 2 sousedů (z pole za horním mlýnem) 1½ míry pšenice, r. 1728 z rybníčka (pod vlčími jamami) 3⅙ mír pšenice.

¹⁾ Dle obecních účtů a Kpp. té doby. Hvězdičkami označeni jsou purkmistři.

3. k obecním polím, které už dříve byly osívány, přibyl kus u hamrů nad mlýnkem.

4. dle rejstříku pro „novoulické a hofery“ odváděli tito k obci plat roční a sice 6 po 1 zl. 20 kr., 6 po 1 zl., 6 po 45 kr., 3 po 36 kr., 6 po 48 kr., 1 po 1 zl. 30 kr., tři po (?), kovář z kovárny obecní 6 zl., bednář 4 zl.

V obecních účtech uveden je také příjem tácu (daně z nápoje) odváděný v městečku (r. 1726 35 zl. 25 kr.) a příjem na ubytování vojska, který se scházel z Bytyšky a některých dědin panství Veverského.

Ve výdajích exekuce značné sumy pohlcují každoročně. R. 1714 (dle listiny ob. archivu dto. 11. pros. 1716) ležel v Bytyšce exekutor 340 dní! a dostal „dle patentů“ za to 12 kr. denně, úhrnem 68 zl. Roku 1716 k exekucím se přidružilo věznění úředních osob Bytyšských; seděli všichni! Ob. účty totiž vykazují tyto položky: purkmistrovi Šimonu Loukotkovi, když na zámku v arrestě seděl pro obec, dáno za 7 dní 33 kr.; p. primatorovi a Jakubu Rozkošnému v arrestu za obec na zámek 30 kr.; Rozkošnému, když v arrestě seděl, za 8 dní 30 kr.; Janu Koryčanovi, když v arrestě seděl za rešt (nedoplatek daní) dáno 12 kr.; p. Josefu Porázkovi dáno do arrestu tím způsobem 22 kr. 2 d.; hospodáři obecnímu, Tomáši Dundáčkovi, do arrestu dáno 15 kr.; panu primatorovi do arrestu 30 kr.; p. Jeremiáši Hofmannovi do arrestu 45 kr.; p. rychtáři Matěji Peprlovi do arrestu 33 kr.; Šimonu Loukotkovi, když pro kontribuci v arrestě seděl, 29 kr.; purkmistrovi za 9 dní téhož zámského arrestu 1 zl. 30 kr.; zámeckému zahradníkovi hospodskému za chleba a po mázu piva, které dal sousedům a vdovám, když v zámku s purkmistrem Šimonem Loukotkou v arrestě byli, 48 kr.; purkmistru za 7 dní do arrestu 42 kr.; Janu Koryčanovi do arrestu 24 kr.

Podobně r. 1727 seděli sousedé a vdovy a pan purkmistr s nimi pro obilní dluh (do sýpky kontribuční) a dostali 1 zl. na útratu od obce.

Té doby obec měla 100 zl. dluhů.

O pitkách obecních větších není nikde zmínky.

Mezi dary vyskytují se stále: pánům officírům (úředníkům Veverským) zeleného čtvrtku buď 2 beránci, nebo maso; a různé almužny.

Roku 1728 vyslala Bytyška fůry na stavbu císařských silnic až do Modřic. — Také opravila důkladně svou radnici, dadouc jí novou střechu; při stavění nové báně (makovice) na věžku radnickou věnováno varhaníku a školním pacholatům 30 kr. Na stavbu vypůjčila si 160 zl. od Kuřímského purkrabího Fr. Grüna; zaplatila je teprv r. 1746. — Za dobu od r. 1719—1750 se nezachovaly ani denníky ani obecní účty.

Roku 1730 dne 15. března vypůjčilo si 25 větších sousedů od Jana Pusty, hospodského v Tišnově, 100 mír ovsa na zasetí

a potřebu a slíbili, že dají za 1½ míry ovsa 1 míru pšenice čistého zrna. Podepsán jest Josef Porázek, primator a Matěj Pepřla, purkmistr. Rychtářem byl Jiří Kotek.

10. Farář Vev.-Bytyšský Václav František Antonín
Koryčanský (1720—1730).

Dne 1. ledna 1720 převzal duchovní správu ve farnosti Vev.-Bytyšské farář Koryčanský, rodem z Hustopeče od Olomouce.¹⁾ Za posledních let staříckého jeho předchůdce Jestřabského zavládly na obci rozmanité nešvary. Jsa skromným, přehlížel, když farníci jemu a kostelu nedbale odváděli štolu a poplatky různé, na př. kostelu dávku za železné krávy,²⁾ jemu pak máslo, kuřata (každý soused 2 žejdlíky másla, 1 kuře), koledy. Také během let spustly budovy farní a k ní příslušné.

Koryčanský měl po něm tudíž těžké postavení, a žádal-li co, musil vyslyšati námitky a výčitky, „však to za Jestřabského nebývalo“. Vymohl však přece na obci, že mu hned v prvním roce dala opravit střechu a vrata na faře, plot u zahrádky, a sklep, což stálo (dle ob. účtů 1720) asi 60 zl., nepočítaje práci nádenickou a tažní. Vrchnost zajisté také svou povinnost vykonala. I v následujících letech rozmanité správy menší ve faře provedeny, ač obec už reptala.

Hůře se Koryčanskému vedlo, když počal naléhati na farníky, aby řádně odváděli kostelu a jemu povinné platy a přírodniny. Mluvil k hluchým. Když ho trpělivost přešla, domlouval jim to veřejně s kazatelny a když pak někteří počali kázání vyhybati, tepal je zas pro nedbalou návštěvu kostela a kázání. Zdá se, že, aby si nahradil dluhy chudších, žádal na zámožnějších větší štolu; a také podobá se, že při napomínání sousedů nešetřil patřičné umírněnosti. Zkrátka r. 1726 dostoupily třenice mezi ním a farníky té výše, že obec si na něj u děkana Lomnického³⁾ a u vrchnosti⁴⁾ stěžovala.

Kus takové žaloby se zachoval⁵⁾ a pokud lze z ní poznati, jednalo se o následující věci:

1. R. 1725 se v kostele od nového roku do Velkonoc nezpívalo (t. j. na varhany nehrálo, o čemž ještě níže promluvíme).

¹⁾ Otec jeho zemřelý slul Adam. Sestra Anna Barbora vdala se ve V. Bytyšce 18. června 1726 za Tišnovského měšťana, vdovce Frant. Machatku; matka Maria, 78letá, v prosinci na to zemřela, též ve V. Bytyšce, a pochována jest v kostele sv. Jakuba.

²⁾ „Železné krávy“ slul roční plat, dávaný kostelu od šesti sousedů V.-Bytyšských, a sice platilo pět sousedů ročně po 7 krejcařích a jeden ročně 3½ kr. R. 1850 byly vybaveny kapitálem 5 zl. 39 kr. r. č.

³⁾ Ob. účty r. 1726, 7. února: Sousedům, kteří byli na Lomnici u p. děkana.

⁴⁾ 1. října Ludvíku Vencelidesovi, když v Brně Memorial p. hraběti strany p. faráře sousedé podali.

⁵⁾ V ob. archivě 4 rohy utržené z větších listů; zdá se to být kus memoriale podaného hraběti.

2. Farář kázání obyčejně zlostmi a hanlivými slovy doplňuje, tupí všechny, nevyjímajíc žádného, ani vrchnosti. 3. Aby na kázání lidi hodně protáhl a vyplísnil a aby mu žádný z kázání neušel, postavil šerhu před kostelní dveře. Lidé z kázání do domů posílá, jakož poslal k Václavu Klečkoví, že tam jistě ožralci budou, visitirovat; a žádného nenašli; byli všickni v kostele, na kázání. Po kázání hned přednáší, co k jeho užitku býti má (co dostávati má); skrze ofěru, že mu nedávají, každý čas se ostouzí. 4. Farář zvyšuje taxy (štulla), kde co vidí (u zámožných). Tak když umřel Rozkošný, smluvil 12 zl., potomně žádal 20 zl. od pohřbu a 1 zl. na ofěru. Na nové křížmo též dlouho bere, jakož z Bytyšky, ze Hvozdece a od zámku 9 křtů bylo, a každý 45 kr. dáti musel. Ve Hvozdcí jedna žena do pátého dne nepochována zůstala, protože nebylo možno sehnati toli peněz, co on žádal. O Vánočních svátcích a o Třech králích ostudy po kázáních dělá, že mu dávají málo koledy. 5. . nadá (jak kdo mluví) i také povídá, že jemu žádný ani pán rozkazovati a poroučeti nic nemá; oni že pominou, ale on na věky že knězem zůstane; lidem grobianů nadává, — „aby (v tom?) čert byl“ zlořečí. 6. Skrze opravy (na faře a při kostele) mnoho ostud až posavade je, ač obec už mnoho opravití mu dala, jako sklep a zahradu a ve faře mnohé žádané věci . . . 7. Po leta není pořádný počet (kostelní) dělán. K rozkazu p. děkana ustanoven od obce kostelní hospodář, Josef Porázek . . . (další schází).

Soudě dle této žaloby, musil by Koryčanský býti hotový vydríduch a surový svéhlavec. Vědouce však, že po vyslyšení strany obžalované padají namnoze žaloby jako dům karetní, a nemajíce po ruce odpověď farářovu, úsudku žádného nepronášíme.

Stížnosti byly od bisk. konsistoře vyšetřeny, což vysvítá z té okolnosti, že obci od konsistoře zaslán seznam tax štolních,¹⁾ aby věděla, co kdo platiti je povinen a brániti se mohla. Zároveň pak zajisté nařízeno bylo obci, aby konala své povinnosti naproti faráři.

Že Koryčanský nenapomínal farníky, aby platili, bez příčiny, toho důkazem jsou rejstříky v ob. archivě podnes chované. Do roku 1726 dlužili Veversko-Bytyští sousedé faráři za máslo a kuřata, za vypůjčené obilí a peníze, a kostelu z krav železných (částečně ještě z dob Jestřabského) 148 zl. 47 kr. 2 d., summu to při tehdejší láci ohromnou. Zejmena z krav železných jeden dlužil 33 let!, jiný dokonce za 50 let! (od r. 1776).

Jiný rejstřík vypočítává, že od r. 1720—1729 dluží farářovi

sousedé V.-Bytyští .	. másla 439 žejdlíků, kuřat 173,
farníci	. štoly a jiných (vypůjčených) peněz 120 zl.
„ Hvozdečtí	8 54 kr.
„ Řičanští	18 54 „ ²⁾

¹⁾ Dne 23. prosince 1728 žádal jej hejtman Karel V. Praitschof k na²hlédnutí pro hraběte Prospera ze Sinzendorfu.

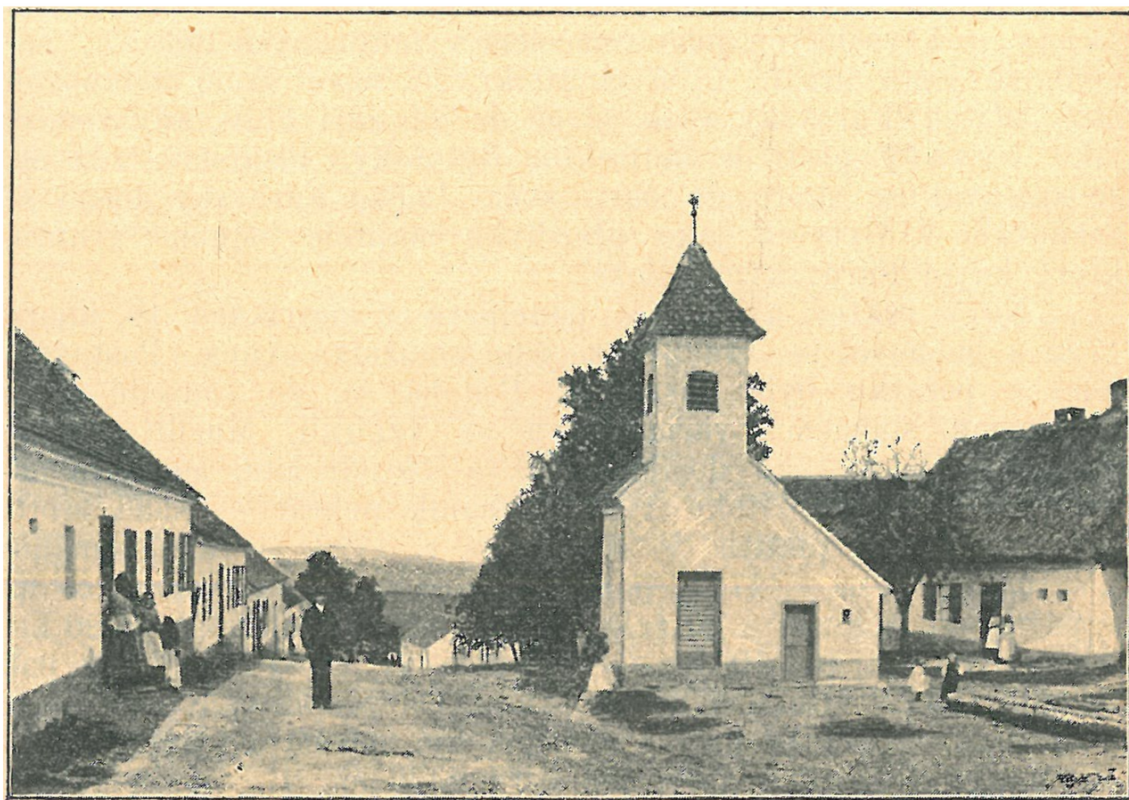
²⁾ Ob. archiv.

Koryčanský měl kooperatora. Vystřídali se u něho Jan Tettauer, Josef Jurča a Bartoloměj Jaich. — Koncem března 1730 odešel na faru svého rodiště, Hustopeče a Olomouce, zaměniv ji s tamějším farářem Petrem Vojtěchem Vybíralem, a působil tam až do roku 1746.¹⁾

11. Rektoři Vev.-Bytyští: Jiří Farovský 1718—1722.
Jan Stoltz 1722—1753.

Rektoři Řičanští téže doby.

Po Fr. Kratelovi nastoupil rektorství ve Vev. Bytyšce Jiří Farovský, starší bratr Matěje Jos. Farovského. Byl ženat již od r. 1709 s dcerou dolního mlynáře Svobody Martina a

Náves na Javůrku r. 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

zastával také písařství obecní. Když zemřel r. 1719 farář Valentin Jestřabský, nastaly i pro učitele značné změny. Především zvýšen plat ludimagistra jako varhaníka. Dostal ještě r. 1719 za hraní varhan 9¹/₈ míry žita a 1¹/₂ míry ječmene. Roku 1720 přisouzeno mu jako organistovi 21 zl. a 2¹/₂ míry žita vedle písařské služby, která nesla ročně 9 zl. 46 kr. Slovo „varhaník“ „organista“ r. 1719 v Bytyšce poprvé se vyskytuje.

¹⁾ O odchodu svém napsal do nové křestní matriky od něho zakoupené po 23. březnu: Hic per mirabilem clanculariam metamorphosim expirat moraliter erector et fundator præsentis libri, valedicens in Domino suis ingenuis successoribus. — O kommutaci fary viz Lpe. 214.

Roku 1720 opravena fara a hned r. 1721 stavěna škola. Smlouva o škole zní: „Dne 14. května 1721 stal se kontrakt v radním domě u přítomnosti pana primatora jménem Jiříka Tulipána, purkmistra a spoluradních s panem Jiříkem Žaloudkem z dědiny Javorka, svého řemesla tesaře, aby nám školu stavil k naší obci; a smlouva jest s ním udělána za 24 zl. a též ještě dáno na litkup 30 kr.; a on slibuje, že ji chce jak sluší a náleží stavit, se vším, co bude potřeba při tom, dělat atd.“

Kontrakt nebyl uzavřen na plano, nýbrž Žaloudek vskutku stavěl, či jak tehdy ještě říkali stavil školu k obci. Účty obecní toho roku o tom nám nemohou ničeho říci, protože se ztratily; jeden však rejstřík na vybírání peněz k obci za r. 1725 obsahuje tato slova: „Strany jeho ausziglu (výtahu z hlavní knihy = účtu) co on (kovář Pavel Růžička) r. 1722 při faře a při stavění školy, též všelikých jeho řemeslem vyhotovených děl . . . naložil, se jemu uráží . . . 5 zl. 50 kr.“ V nové škole ustanoven nový učitel. Farovský však žil až do 22. září 1730, kdy zemřel jako bývalý písař a ludirektor Bytyšský. Písařství, zdá se, že zastával až skoro do smrti své. Jméno Farovský dosud se zachovalo v Bytyšce jako přezdívká majitele jednoho gruntu, který kdysi Farovským náležel.

Nový rektor uveden je ponejprve v matrikách 16. února 1722 a jmenoval se Jan Stoltz, jeho manželka Anna. Postavení jeho z počátku bylo nesnadné. Podobá se, že sousedé proti přílišnému služnému varhaníkovu se vzpírali. Musiliť na ně skládati. Roku 1722 dostal 27 zl. a 10 mír žita, sumu to neobyčejně vysokou. Roku 1725 varhaník nehrál — snad proto, že mu nechtěli platiti. V účtech za r. 1726 je zaznamenáno: „Varhaníkovi na r. 1725, poněvadž služby nekonal, dáno co na rejstříky se sebralo a zdrželo, od velkých 25 (sousedů) po 20 kr., od malých 53 po 10 kr. — úhrnem 17 zl. 10 kr.“ — pak „2 míry žita.“ Roku 1727 zapsáno: „Od přepisování memorialu strany varhaníka 18 kr.“ Pamětním tím spisem asi bylo žádáno za urovnání sporu co do platu varhanického.

Rektor Stoltz měl zajisté také velmi těžké stanovisko mezi obcí a farářem Václavem Ant. Koryčanským, když se soudili. Zdá se, že postavení jeho bylo i ohroženo, neboť v jednom dopise dto. 23. XII. 1728, hejtman Veverský, Karel W. Praitschopf na konci douškou oznamuje Bytyšským: „Starý rektor v svém předešlém úřadě zachován býti má.“*)

Založením bratrstva sv. růžence r. 1733 zvýšily se příjmy rektorovy o 2 zl. 36 kr. ročně; zapisoval jeho členy, vedl účty a zpíval při mších sv. za členy obětovaných. Týž rok založena také první mešní fundace, kterých znenáhla přibývalo; rektor jako zpěvák (kantor) měl z nich také podíly.

*) Roku 1728 na Moravě počali (dle nařízení papeže Benedikta XIII.) pozdravovati slovy: „Pochválen buď Ježíš Kristus.“

Ježto obecní účty od r. 1729—1750 se ztratily, jsme pro další leta odkázáni na pouhé matriky. Stoltz provdal 30. ledna r. 1736 dceru Alžbětu za Vev.-Bytyšského souseda Fl. Svobodu. Ztrativ pak dvě léta později manželku Annu, 44letou, pojal za choť Veroniku, dceru po Kašparu Báchorovi, sousedu v Nedvědicích. R. 1745 Stoltz druhou dceru Terezii vdal za panského cihláře Floriana Marečka; sňatek ten za krátký čas zrušen smrtí její. Jeden syn Stoltzův stal se rektorem ve Střelicích (r. 1759 byl v Bytyšce kmotrem při křtu). Ovdověv 15. října 1749 po druhé, šel r. 1753 bezpochyby na pensi, neboť za jeho živobytí ustanoven jiný rektor. Stoltz pobyv nějaký čas v Bytyšce, odstěhoval se jinam (snad k synovi?); neboť úmrtí jeho v matrikách není zanešeno. Titul jeho psán rektor, rector scholae, ludimagister, organista loci.

Obecního písařství Stoltz nezastával. Neslo 12 zl., špišek soli za 45 kr. a 6 mír žita, ač pozbylo na důležitosti zastavením činnosti hrdelního práva Vev.-Bytyšského od r. 1729—1748; po znovuzřízení jeho byli ustanovováni zkoušení syndikové.

Rektory (ludimagistri rectores) Říčanskými dle matrik tamnějších byli: 1720—1 Bartoloměj Svoboda, od 1723 až do 7. února 1726, kdy 25letý zemřel, Josef Kutnohorský; 1729 narodila se dceruška rektoru Fr. Steigirzi. V letech 1731—5 častěji uveden jest rektor Jan Václav Svoboda; r. 1741 zemřel rektor Bartoloměj Svoboda 70letý, vdova po něm Polixena † 1747 83letá. Dále znám jest teprve k r. 1746 Matěj Havlíček a po něm 1747—1762 Jan Svoboda.

12. První stopy kontribučenské sýpky.

Vrchnosti byly mezi jiným povinny, udržovati hospodáře v takovém stavu, aby vybývali řádně poplatky. Za kterýmž účelem utvořily v letech dobrých různým způsobem zálohy, aby v letech špatných z nich rolníkům mohlo býti půjčováno.

Na Veverí ponejprv vidíme r. 1725, že bylo žito a oves poddaným půjčeno z takové zálohy. Obilí bylo jméním poddaných, avšak chováno na panské sýpce. Za půjčenou poddaní při oplácení dluhu nějaké procento více sypali.

Tak nám to zvěstuje rejstřík, jehož nápis (německý) zní: „Podrobné vypsání obilní zálohy, která ze jmění poddaných poskytnuta byla Vev. Bytyšce na r. 1725 i s nádavky; pak mnoho-li r. 1725 a 1726 vskutku bylo oplaceno a mnoho-li zbylo na dluzích“.

Jiný rejstřík sumární uvádí, že r. 1725 bylo půjčeno

	ž i t a			o v s a		
do Bytyšky	406	mír 2	acht.	291	mír 7	acht.
Chudčic	179	2 1/2		181	7 1/2	
Sentic	189	1 1/2		231	4	
Mor. Kynic	353	13 4		377	6 1/2	
Jinačovic	138	6		125	5	
Rozdrojovic	135	—		60	2	
Kyniček	132	1 1/2		37	4	
Bystřce	144	„ 6		160	7	
Žebětína	61	„ 7		100	—	
„ Řičan .	247	„ 5 1/4		301	6 1/4	
na Javůrek . . .	95	„ 5	„	83	„ 6	„
úhrnem	2083	6 1/2		1952	7 1/4	

13. Vev. Bytyška pozbývá r. 1729 hrdelního práva.

Zeměpáni naši věnovali ob čas pozornost soudnictví, pečující o jeho zvelebení. V ohledu tom vynikl také císař a král Karel VI. Vyzval mimo jiné i královský tribunál moravský, aby mu podal určité návrhy na opravu soudnictví moravského.

R. 1727 tedy tribunál navrhl, aby buď zavedeni byli noví zvláštní hrdelní soudcové, buď obmezen byl počet stávajících hrdelních soudů. Císař 10. června r. 1729 v Laxenburku rozhodl, že souhlasí s návrhem druhým a sice tak, aby místům, která dosud hrdelní soudy měla, nebyly naprosto navždy odňaty, nýbrž jen dokud by nedokázali, že se postarali o schopné soudce. Následkem toho patentu zrušeny či zastaveny byly roku 1729 v Brněnském kraji tyto hrdelní soudy: Doubravník, Bystřice, Osová Bytyška, Pravlov, Dambořice, Klobouky, Dolní Dunajovice, Troskotovice, Trachtín, Uherčice, Lanžhota, Lednice, Rajhrad, Modřice, Kuřim, Letovice, Blansko, Ždánice, Židenice, Račice, Mušov, Pouzdrány, Břeclava, Čejkovice, Polehradice, Veverí, Líšeň, Šlapanice, Velké Němčice, Ponořelice, Blučina, Budišov, Lysice, Nosislava, Měnin, Lomnice, Oslavany a Tasov. Hrdelní právo, jak vidět, nebylo až do Karla VI. žádnou vzácností.

V seznamu zrušených je také Veverí. A celé panství Veverské přiděleno do Rosic vyjma Žebětín, jenž připadl k Starému Brnu. Rosicím podřízena byla tato místa: Rosice, Pendorf, Tečice, Babice, Zákřany, Lukovany, Popovice, Příbram, Oujezd, Zhoř, Zbraslava, Litostrojov, Říčka, Vornice, Popůvky, Troubsko, in totum Veverí, Chudčice, Mor. Kynice, Sentice, Inačovice, Rozdrojovice, Kyničky, Bystřice, Říčany, Javůrek, Ostrovačice, Domášov, Přibislavice, Hluboký, Radoškov, Osová Bytyška, Malá Bytyška (Veverská), Křenářov, Dlouhý, Milešín, Vidonín, Víckov, Vlčkov, Ondrušky, Horní Břeží, Borovnik, Rozseč, Rojetín, N. Ves, Křížinkov.

Dále od císaře bylo ustanoveno, aby útraty se soudem zločinů veřejných (*delicta publica*) spojené zapravovaly se z fondu *septimae litium* zvaného, zločinů soukromých (*delicta privata*) z příspěvků, jež platily obce, které právo hrdelní měly, třeba by bylo nyní zastaveno. Tak stalo se, že Vev.-Bytyští od r. 1729. počínaje platiti musili do Rosic za souzení zločinců z panství Veverského (vyjma Žebětín) dodaných, dopustili-li se tito zločinů soukromých.

Hrdelní soudcové v obyčejných případech (*casus ordinarii*) směli rozsudek pronésti sami, v choulostivých a důležitějších (*casus ardui*) tázati se musili o radu královské *appellace*¹⁾ v Praze. Suspendovaným hrdelním soudům

¹⁾ Královskou *appellaci* založil Ferdinand I. r. 1548. jako poslední instanci pro městské soudy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v obou Lužicích a zakázal další odvolávání se do Děvína (Magdeburka) a jiných měst. Ferdinand III. jí dal nový návod, dle něhož jí příslušelo ve přích kriminálních čili hrdelních: udíleti rady ve všech případech pochybných co do mučení nebo trestu neb co do provedení pře; ve přích civilních: přijímati odvolání od rozsudku konečného nebo od vedlejšího (mezimluvného) konečnému se rovnajícího, pak od rozhodnutí, které by mělo v zápětí nenapravitelné obtížnosti, dohlížeti na soudnictví, aby každý spravedlnost našel a tu rychle a správně. R. 1651. podřízena byla *appellaci* také německá léna koruny české. V ní zasedali 3 členové ze stavu panského, 3 z rytířského, 4 doktoři práv a 4 měšťané ze Starého a Nového města Pražského.

zbylo pouze právo a povinnost, předsevzít se zločincem v obvodech jejich chyceným výslech předběžný¹⁾ a pak ho dodati i s výsledkem onomu soudu hrdelnímu, ku kterému nyní byly přiděleny.

Ku zlepšení losu zločinců vyšetřovaných ustanovil císař dále, že páni (vrchnosti) mají každý čtvrtrok věznice prohlížeti a přesvědčovati se, bývají-li vězení čistěna, v zimě vytápěna, nebývají-li vyšetřovaní nemírným poutáním sužováni, nezdravými místnostmi a surovým nakládáním o zdraví připravováni, anebo snad déle než třeba vězněni. Nařídil také, aby byly soudy dle možnosti urychlovány; těm však zločincům, kteří odsouzeni byli ku pracím veřejným (v šancích) nebo panským, aby trest jejich nebyl zkracován bez jeho svolení.

Místa, v nichž hrdelní soudy byly suspendovány a zastaveny, považovala to za své „testimonium paupertatis“ t. j. „vysvědčení neschopnosti“ a mrzela se nad tím; více však se hněvala proto, že musela za soudění platiti jinam. Tak Bytyští musili mnohý úšklebek od Rosických vyslechnouti a zaplatiti jim od roku 1729—1746 298 zl. 1 kr. soudních útrat.

V ob. archivě našli jsme z té doby dvoje jednání před právem rychtářským: M. Šoupal, kolář, bydlící na panské chalupě, sousedu svému, lazebníku Ferdinandu Trentzovi, na cti utrhal a pak jej odprosil za to 7. prosince 1729 (jak jsme již řekli). Druhé provedeno za primatora Josefa Porázka, purkmistra Matěje Peprly a rychtáře Jiřího Kotka 1730 dne 26. listopadu: Matěj Perka nadal Jeremiáši Hofmannovi šelem zlodějských, že by oves krásti měl; a pak nemoha ničeho provést, odprosil.

14. Farář Vev.-Bytyšský Petr Vojtěch Vybíral 1730—32.

Vybíral zaměniv svou faru Hustopečskou (u Olomouce) za Veversko-Bytyšskou, byl na ni dne 7. dubna 1730 investován, jak napsal do křestní matriky:

Die septIMA hVIVs pro beneficIo aIChorno-bItessensI InVestItVs.

(Dne 7. tohoto měsíce [dubna r. 1730] v úřad faráře do obročí Veversko-Bytyšské uveden.)

Pocházel z Čidružic čili Mstidružic u Blížkovic (Lispitz). Ač jen krátký čas působil ve V. Bytyšce, přece zanechal po sobě pěknou památku.

Za něho koupena byla velká stříbrná monstrance 128 lotů těžká, částečně pozlacená.²⁾

Pak byla r. 1731 znovu vystavěna a o síň rozšířena farní budova. Náklad 2000 zl. vedl sám patron hrabě Prosper ze Sinzendorfu. Stavení nové mělo tři přízemní světnice (komoru žádnou!). V průčelí zasazeny byly hraběcí znaky Collaltů a Sinzendorfů³⁾ a kolem nich napsáno letočetné dvouverší:

InsIgnes ILLIs ConstrVXIt sVMptIbVs aeDes
eXposVIIt sCrIptIs, MILLIa VIsa DVo.

Znamenitou vystavěl na svůj náklad budovu (1731)
vykázav na ni písemně na 2000 zl.⁴⁾ (1731)

¹⁾ Dle čl. 4. a 8. Josefského řádu pro hrdelní soudy (od Josefa I. vydaného).

²⁾ Lpe 6.

³⁾ Dle listiny jedné z r. 1777.

⁴⁾ Lpe str. 133—134, 377—9.

Roku 1732 daroval Karel Hausknecht, polesný Veverský, kostelu umíráček. Zvonek váží 10 liber a je ozdoben polovypouklým obrazem sv. Jana Nepomuckého, jehož úcta se té doby po naší vlasti tak utěšeně šířila a zmáhala.

Farář Vybíral po krátkém působení v Bytyšce zemřel dne 4. července 1732. Ač není udáno, kde by byl pochován, máme za to, že uložen jako jiní faráři v Bytyšce zemřelí, v kostele sv. Jakuba.

Vybíral měl kooperatora Bartoloměje Jaicha, který už za Koryčanského v Bytyšce pracoval.

15. Úřednictvo a dvůr hr. Prospera r. 1731—1747.

Všeobecně budiž především podotknuto, že v letech třicátých setkáváme se mezi úřednictvem a služebnictvem hraběte s poddanými jeho z panství Chocenic, Triblu a Trpistě v Čechách a že zjednodušena byla správa panství Vev., t. j. snížen byl počet úřednictva.

Jak jsme už naznačili, stal se r. 1730 hejtmanem Veverským Jan Eliáš Winkler. S manželkou Kateřinou měl tyto děti: 1730 Jana Antonína († 1734), 1731 Annu Josefu, 1733 Františka Felixe, 1735 Felixe Kajetána, 1737 Annu Barboru († 1746 a pochována byla v kostele „Matky Boží“). — Snad z náchylnosti ku stavu duchovnímu, volil za kmotra prvního dítěte — dvorního kaplana Sinzendorfova Gansera, dalších tří — faráře Kuřimského Adamce a jen při posledním — hraběcího komorníka Würzen-thala; kmotrou při všech byla dcera měšťana Brněnského Krobota. Winkler ztratil manželku Kateřinu neuprosnou smrtí r. 1738, kdy teprv jí bylo 29 let; pochována jest v kostele Matky Boží, kam i Winklerova tělesná schrána r. 1747 († 13./12. 49letý) uložena byla.

Poddaní Bytyští, nedůvěřivi jsouce k hejtmanům jako ku svým utiskovatelům, i jemu mnoho (aspoň z počátku) nevěřili. Dalíť si reversem ze dne 12. května 1732 potvrditi, že vozili dříví na stavbu horního stavu ne z roboty, nýbrž za plat. Otisk Winklerova pečetního prstene na této listině dobře zachovalý, má znak na 4 pole rozdělený, z nichž dvě příční mají uprostřed po jedné šestipaprskové hvězdě, dvě druhá úhelnicí tesařskou. (Winkel — Winkler).

Purkrabím na Veverí byl od r. 1731 Jos. Gross, dříve purkrabí Říčanský (šel do výslužby před r. 1745); od r. 1746 August Beránek.

Obroční té doby nejsou nám známi. Snad ten úřad docela přestal. Podobně důchodní na Veverí nebydlil, nýbrž v Říčanech, kde zrušen úřad purkrabský.

Polesným setrval (od r. 1723) Karel Hausknecht až asi do r. 1741. — Když se mu r. 1731 narodil chlapeček, pozval mu za kmotry žebráka s žebračkou. Následoval tak příklad

vrchnosti, která podobně učinila r. 1729. Od něho pochází, (jak jsme už řekli) zvonek umíráček. Po něm r. 1744 uveden je v Říčanských matrikách Josef Lait jako polesný. — Oborným (od r. 1718) stále Karel Klaudius de Hornoch, do r. 1740.

Styky dvoru hraběcího s poddanými značně ochably, proto také o něm mnoho vypravovati nedovedeme. R. 1732 zemřel Josef Wagner, mládenec 33letý u hraběte a pochován jest v kapli Matky Boží. R. 1735 uveden jest František de Hornoch, mládenec u mladých hrabat Václava a Bedřicha. I železářský průmysl klesl; za Brodem asi docela zaniklý hamry. Aspoň jmena německá hamerníků a tavičů (už bezmála od r. 1725) v matrikách přestávají.

V Říčanech zrušen, jak jsme řekli, úřad purkrabího 1731 a na jeho místě ustanoven Jan Fr. Bartl s titulem důchodního, jenž pojal 1731 za manželku Annu Ludmilu, dcera Klaudia Hornocha, myslivce Jinačovického. Dítka narodily se jim v Říčanech r. 1734 František Jiří, 1736 Jan Šebestián, 1737 Anton Tomáš, 1741 Alois, 1742 Maria Eleonora; a r. 1745 zemřela jim tříletá dcera Josefa (?) r. 1746 — 2 letá Alžběta a 5letý Matěj Josef. Také polesenský úřad v Říčanech, zdá se, že byl zrušen. Myslivci byli r. 1733—7 Karel Holoubek, 1739—1743 Fr. Kraus. Sládek Jan Jiří Stromer vytrval od 1731—1749. Vinopalnu měl 1740 Jan Neděla, 1743—7 Josef Constant. Constant zemřel 1747 a pochován byl v kostele Říčanském.

16. Císař Karel VI. potvrzuje V.-Byt. privilej tří jarmarků.

Patenty císařské nařizovaly, aby všechny výsady novému panovníku byly předkládány ku prozkoumání a znovupotvrzení, jinak že by platnosti pozbyly. Tím způsobem jednak pojištěna byla práva soukromá, jinak zjednána císařské pokladné vydatný pramen příjmů. Musiliť poddaní za potvrzení privilegií platiti značné taxy. Jarmarky Bytyšské i s trhy ponejprv potvrdil císař Karel VI. v Karlových Varech dne 27. června 1732;¹⁾ taxa obnášela 150 zl., za šňůru a pouzdro na pečeť 5 zl. 30 kr.,²⁾ za vyhotovení diplomu a sice za vazbu a insertní listy 17 zl., od pečetění 2 zl.,³⁾ úhrnem tedy 174 zl. 30 kr. Tím není vydání vyčerpáno; potvrzení vymáhal ve Vídni agent hraběte Sinzen-dorfa⁴⁾ a ten si za práci také něco čítal; podobně se nenamáhali za darmo sousedé, kteří v té záležitosti cesty konali na Veverí a do Brna ku královským úřadům. Obec neměla dosti peněz na vše ty vydaje, a vypůjčila si 1733 od nového faráře svého Straufussa 200 zl. rýnských dadouc mu v zástavu a k užitku až do zaplacení dluhu kus obecního pole pod tak zvaným horním hamerským stavem.⁵⁾

¹⁾ Vázaná kniha v ob. arch. o 11 listech pergamenových s velkou pečetí císařskou v pouzdru, visícím na černožluté hedbávné šňůře. Karel VI. jest v ní vlastnoručně podepsán.

²⁾ Kvitanice ze dne 10. října 1732 v ob. arch.

³⁾ Nota v ob. arch. ze dne 15. dubna 1733.

⁴⁾ Agentury u Vídeňského dvora císařského trvaly až do r. 1833.

⁵⁾ Dlužní úpis ze dne 6. května 1633 v ob. arch.

17. Jan Alois Straufuss, farář Vev.-Bytyšský 1732—1747.

Po Vybíralově úmrtí obdržel faru Vev.-Bytyšskou Straufuss (Bytyšští říkali mu Štrófus). V pracích jeho pastýřských vydatně ho podporoval kooperátor Václav Josef Wolff od 24. srpna 1733 počínaje. Za Straufusse život náboženský ve farnosti značně vzkvetl. K čemuž velice přispělo založení

Bratrstva růžencového,

ku kterému v brzkou početní členové ve farnosti přistoupili. Z dobrovolných příspěvků a odkazů jejich časem naspořeno jmění ne sice značné, ale ku zvelebení bohoslužeb platně přispívající.

Dne 2. července r. 1733 o slavnosti Navštívení P. Marie, byl od P. Hyacinta Michla, magistra bohosloví a převora dominiánského konventu u sv. Michala v Brně, na místě a jmenem P. Fr. Tomáše Ripolla, profesora bohosloví a generala celého řádu slavně prohlášen postranní oltář bolestné Panny Marie (na straně evandělní) za oltář bratrstva.¹⁾

Týž měsíc založena byla

Mešní fundace Brychtova 1733,

první při farním chrámu Páně. Dne 28. července 1733 poručil Václav Brychta 50 zl. r. à 6 ‰, na roční 2 mše sv. tiché a jedno zpívané requiem s malým konduktem. — Brychta r. 1716 uveden jest mezi majiteli malých usedlostí, r. 1719—1724 byl konšelem a té doby téměř stále zároveň purkmistrem; později, kdy nastaly třenice obce s farářem Koryčanským, nebyl členem ob. úřadu. Václav Brychta zemřel, zaopatřen byv všemi svátostmi, dne 28. července 1733 a pochován jest v kostele sv. Jakuba. (Tamže uložena jeho vnučka Kateřina, dcera Viktora Jana Brychty r. 1741).

Mešní roucho ze stříbrohlavu.

Manželka hraběte Prospera ze Sinzendorfu, Filipína rozená z Althanu, darovala kostelu sv. Jakuba mešní roucho z brokátu stříbrnými nitmi bohatě protkaného. Na něm je dvojí znak — Sinzendorfů a Althanů — v barvách příslušných překrásně vyšitý. Roucho kostel dosud má. —

Také o kapli Matky Boží pečoval Straufuss. Dal obnoviti nákladem dobrodinců

Obraz P. Marie prastarý,

avšak pěkné malby, který visíval na stěně u vchodu do kaple a vystaviti veřejné účtě na hlavním oltáři.

Později (r. 1736) postaral se o vnitřní i zevnitřní opravu filiálního kostela v Říčanech.

¹⁾ Lpe. 6. 214.

18. Nové pohřebiště u kostela sv. Jakuba. (1732—1771).

Farář Straufuss zavedl novotu tím, že výmínečně pochovávatí počal některé útlé dítky u kostela farního. R. 1732 dne 20. listopadu první tam uložena Verunka, čtvrt roku stará dceruška kostelníka Vavřince Hakuly.

Bezpochyby hrobečky kopány byly někde v koutku, u kostela nedaleko kříže, který tam stál.¹⁾ Matriky r. 1745 výslovně praví: „byl pochován na hřbitově sv. Jakuba,“ „na hřbitově kostela sv. Jakuba,“ „na hřbitově u kostela sv. Jakuba,“ čímž určitě jest řečeno, že se tu míní místo ne uvnitř, nýbrž vně kostela.

Od r. 1732—1771 pochováno bylo u kostela, pokud jsme zjistili dle matrik, čtyři a osmdesát dítek. Pak zvyk ten přestal a voženy zase všechny mrtvolky na hřbitov u kaple Matky Boží.

19. Velký požár na Benítkách ve Vev. Bytyšce

vznikl dne 31. července 1733 u Lukáše Valentina v ulici, kde fara stojí, a jež „na Benítkách“ sluje, a ztrávil celou ulici i se školou. I střecha na faře chytala se, avšak, chvála Bohu, hlavně úsilím mlynářů plamen udušen. Stodola a nějaké obilí shořelo.

20. Obecní úřad V.-Byt. r. 1734—41. Primatoři: Josef Porázek, Ludvík Vencelides.

Obecní úřad roku 1734, dne 5. listopadu: primator Josef Porázek, purkmistr Jiří Kotek, rychtář Jeremiáš Hofmann, konsorti Jakub Rozkošný, Jíra Tulipa, Jan Sanejtrník, Tomáš Peprla.²⁾ Týž úřad byl ještě 28. března 1735.

Obec té doby už značným byla obtížena dluhem; v bilanci r. 1733 mluví se o 50 zl. ročních interesů, které obec platila.

R. 1737 dne 24. února primatorem byl Ludvík Vencelides, rychtářem Jiří Tulipa, v listopadu titěž a při nich purkmistrem Josef Porázek.

Od 9. prosince 1738 až do 3. června 1741 zůstal primatorem Ludvík Vencelides, purkmistrem Josef Porázek, rychtářem Jeremiáš Hofmann. Podobně setrvali jako konšelé na svém místě: Matěj Peprla, Jan Machotka, Jakub Valentin, a jeden, Václav Veselý, vystřídal se s Jiřím Kotkem.

21. Ranhojič V.-Bytyšský Josef Leidsmann 1737—1795
a jeho rodina.

Z křestních matrik je patrné, že Josef Leidsmann byl ve Vev. Bytyšce ranhojičem (chirurgem) už r. 1737, neboť se mu tam druhého ledna 1738 narodila dcera. Jeho manželka jmenovala

¹⁾ Ob. účty r. 1728: „Když se dub přivezl, co má býti kříž u kostela, za chléb 3 kr.“

²⁾ Dle porovnání v ob. arch.

se Kateřina. Ze sňatku jejich pocházelo 7 dětí. Ztrativ Leidsmann r. 1746 choť svou teprv 39letou, oženil se podruhé, s Ludmilou, která ho obdařila ještě 5 dětmi.

Syn František Leidsmann narozený 1740 z prvního sňatku, vyučiv se na ranhojiče, pomáhal v Bytyšce otci v povolání, předešel však otce r. 1782 na věčnost. Manželka Ludmila od r. 1780 pomáhala rodinu živiti jako porodní bába.

Starí manželé zakoupili si r. 1790 dominikální chalupu č. 61, v níž ranhojiči bydlívali (Bader-Häussel), s ovocnou a zeleninovou zahradou na 200⁰ za 166 zl. rýnských 20 kr. a za roční činži (obvyklou už dříve, nyní však proměněnou na činži dědičnou, emphyteutickou) 5 zl. 10 kr. Domek měl světnici, komoru, chlív a jiné příslušnosti. Vrchnost vymínila si pro budoucnost právo předkupní a laudemium 5⁰/₁₀₀ kupní ceny; Leidsmann pak platil daně.

Zemřel 85letý r. 1795 v lednu; manželka Ludmila přežila jej pouze čtvrt roku, ač dovršila jen 62 let. Rodina Leidsmannů zachovala se podnes ve Veverské Bytyšce.¹⁾

22. Mešní nadace Turbova od r. 1740. (II.)

Václav Turba, jenž býval po několik let (1725—1736) panským kuchařem, a pak hlídačem pokojů, zemřel 45letý dne 21. listopadu 1740 a pochován jest v kapli Matky Boží. Založil mešní nadaci 50 zl. a 6⁰/₁₀₀ na 2 tiché mše sv. a 1 zpívané requiem s malým konduktem za sebe. (Fundace nyní obnáší 40 zl. pap. renty s ročním výnosem 1 zl. 68 kr.)

23. Práchovna nad V. Byt. vystavěna asi 1740.

Její majitelé do r. 1812. — Mešní fundace Meluzinova a Vozgova.

V hlubokém údolí asi 1½ kilometru nad Vev. Bytyškou, na Bílém potoce uprostřed rozsáhlých lesů pod strmou skalou a strání, leží několik osamělých stavení s bujnými ovocnými sady. Blížíš-li se jim podél potoku, slyšíš z daleka dupot stup vodou hnaných a u proutěného plotu zahradního čteš na tabulce výstražná slova: „Zde se pod pokutou zapovídá kouřiti.“ Ovšem! Prach je nebezpečný. Proto také práchovna posunuta jest do zákoutí, a pozůstává z několika budov od sebe oddělených; — obydlí, jež mezi zelení stromů bělostí proniká, stojí hezký kus od stup, pulírny a od skladiště; i hospodářská stavení jsou značně vzdálena a zásoby dřeva i uhlí uloženy na rozličných místech.

Práchovna vystavěna byla asi r. 1740 od podnikavého Prospera, hraběte ze Sinzendorfa, na pozemcích obci přikatastrovaných. Mezi obcí a vrchností několikrát vznikl spor o činži z práchovny. R. 1757 uvolil se prachař platiti k obci 5 zl. ročně, protože byla „za 300 zl. zbudována dílna, sušárna a obydlí na obecním pozemku.“²⁾ Dlouho ji však neplatil, neboť r. 1777 při sepisování robotních seznamů sousedé si stěžovali: „Před lety, na něž se ještě pamatujeme, dala vrchnost na pozemcích obci přikatastrovaných vystavěti hamry a pak

¹⁾ Jan Leidsmann, od r. 1872 majitel gruntu č. 18, je ze čtvrtého pokolení po ranhojiči.

²⁾ V ob. arch.

nedaleko odtud práčovnu a bere z nich značnou činži, kdežto my z obojího máme na svých pastvinách velkou škodu. Prosíme, aby činže, kterou vrchnost bere z obou stavení na našem pozemku vystavěných, připadla nám.“ V robotním seznamu však o práčovni zmínky není ani mezi dominikalisty ani mezi rustikalisty.

Po té prachař zase obci platíval 5 zl.¹⁾; a od r. 1801 9 zl.

Roku 1804 prosila obec V.-Bytyšská, aby vrchnost neprodávala zahrady u práčovně, jelikož je obecním majetkem. Zdá se, že jednalo se o zaprodání práčovny tehdy od prachařů ještě nezakoupené. Té doby totiž vrchnost na- pořád nezakoupené nemovitosti zaprodávala panským emphyteutům. I stalo se v té příčině porovnání mezi obcí a vrchností, obsah jeho však nevysvětluje z listiny zachované.²⁾

Když pak dvě leta později zakládána byla nová pozemková kniha pro obec, uvedena v ní práčovna č. 138 a 139 mezi domky, které prý na panském pozemku stojí — a seznam ten je od obecního úřadu a mnohých sou-

Pohled na Hvozdec.

Dle fotografie Fr. E. Slováka z r. 1890.

sedů podepsán. Práčovna od té doby považována byla za objekt dominikální a v tom smyslu bylo také ještě jednou (asi r. 1830) rozhodnuto.

Obec však brala poplatek 9 zl. a od r. 1828, kdy si vystavěl prachař na ob. pozemku „pulírnu“, 11 zl. v. v. čili 4 zl. 24 kr. k. m. — R. 1850 ten poplatek byl vybaven.

Prvním prachařem, o němž matriky r. 1741 se zmiňují, byl Fr. Kriavania (nebo také Krawan). Bezpochyby práčovnu jen zařídil a vrátil se zase na dřívější místo své; neboť r. 1744 je uveden jako prachař v Závisti a prachařem V.-Bytyšským je Matěj Meluzin — a ten až do r. 1771.

¹⁾ Ob. účty 1771—1781 ztratily se; v účtech 1782 je 5 zl. uvedeno.

²⁾ V ob. archivě dto 23. července 1804.

Meluzin oženil se roku 1744 s Mariannou, dcerou souseda V.-Bytyšského, Jiřího Kotka.¹⁾ Řemeslo jeho bylo velmi výnosné. Zvláštní jeho libůstkou bylo, miti v městečku sousedský grunt, s nímž stále téměř kupčil, vyměňuje buď stavení, buď pole, buď celý za jiné.²⁾ S tchánem Jiřím Kotkem se od r. 1753—1763 sváril.³⁾

R. 1745 koupil za 66 zl. rýnských grunt č. 121 od Šimona Kotka, vyměniv r. 1756 k němu za pole své, pole od gruntu Tomáše Dupala a nabyt od souseda Tomáše Kuchynky č. 49 polovici vinného šenku. Roku 1763 prodal č. 121 bývalému rathouzskému Jiřímu Švandovi za 255 zl. a koupil č. 45 za 250 zl. r. od Václava Švobody. Na číslo to provdal svou dceru Kateřinu, dada ji Janu Šancovi, vdovci a hostinskému na panském domě, jenž od otce svého dostal tisíc zl. r., tedy jmění rovnající se čtyřem gruntům (jaké nyní jsou a už tehdy byly).

Meluzin dlouho bez gruntu nezůstal. Koupil č. 48 ode vdovy po Pavlu Tišlerovi za 210 zl. r. a aby byl blíže dceři (na č. 45), vyměnil dům svůj bez polí, za dům č. 47. Číslo 46 asi nemohl dostati. Druhou dceru Annu provdal r. 1771 za rektora školy V.-Bytyšské Jana Vozgu, o němž viz níže bližší zprávy. Zde pouze budiž řečeno, že když 53letý Meluzin 16 dní po svatbě Vozgově nalezen byl 21. února na cestě ku práčovni z V. Bytyšky vedoucí — v potoce utopený (?), Vozga nechal učitelství a převzal výnosnější práčovnu. Za Matěje Meluzina a jeho přízeň založena fundace při farním chrámu Páně na 3 tiché mše sv. roční;⁴⁾ vdova zemřela teprv r. 1790, 75letá.

Vozga zemřel 50letý r. 1794 na zimnici žlučnou čili na žlučnici. Asi po půl roce zemřel na souchotě jeho nadějný 19letý syn, studující Jan.

Vdova Anna, nemohouc živnost prachařskou sama provozovati, provdala se r. 1795, 46letá za 28letého Emmanuele Jeřábka. Hospodařil až do dorostu syna Františka Vozgy, který práčovnu dvě leta po smrti matčině r. 1803 převzal a brzy na to se oženil s Rozalí Svobodovou z č. 120 ve V. Bytyšce.⁵⁾

Dnové Františka Vozgy brzy uplynuly. Podlehl 29letý 8. října 1810 jako bratr Jan souchotím, zanechav dvě dcery, Mariannu a Annu. Marianna zemřela brzy na to, jako dítě. Založil mešní nadaci kapitálem 20 zl.⁶⁾ „za Vozgovu rodinu“. Jmění, které zanechal, odhadnuto bylo úředně na 800 zl. za movité věci a kapitály, na 1800 zl. za práčovnu. V pozůstalosti

¹⁾ Matriky.

²⁾ Knihy památní právní str. 289, 404—6, 440—2, 462—4, 479, 488—9.

³⁾ V ob. archivě dto 27. března 1763.

⁴⁾ Původních 55 zl. skleslo na 20 zl. stříbrové renty, z jejíž výnosu 84 kr. sloužena bývá 1 mše sv. a modleno 8 suffragií.

⁵⁾ Anna, manželka Em. Jeřábka zemřela r. 1801, vdovec pak opustiv práčovnu, pojal za manželku 22letou Veroniku Žaloudkovou z chaloupek ve žlebě pod Javůrkem č. 141. Žil v chaloupkách do r. 1834.

⁶⁾ Zbylo z ní 8 zl. st. dl. úpisu na stř. s výnosem 33½ kr. na 6 suffragií,

nalezala se také knihovna asi 36 děl obsahu bohoslovného, dějepisného, lučebného, z nichž zajisté většina patřivala studujícímu Janu.

Vdova Rosalie vyhlídla si za manžele roku 1811 Jakuba Zavřela z Ousoší, zemřela však 28letá na tuberkule, jimiž od prvního manžele byla nakažena, už 18. dubna 1812. Tak zůstala Anna, dcera Vozgova jako tříletý sirotek v rukou docela cizích. Majíc otcovského podílu 1600 zl. a po matce peřiny a šaty (mezi nimiž také stříbrný a zlatý čepec),¹⁾ byla v práčovně vychována, až ji 23letou pojal r. 1831 za manželku Filip Hock, panský zvěrolékař v Jaroměřích.²⁾

O rodině prachaře Zavřela viz níže k r. 1883.

24. Cechy Vev.-Bytyšské. (1740—1859).

Některé živnosti byly zákonitě prohlášeny za cechovní,³⁾ jiné nebyly. Z pravidla směly cechovní býti provozovány jen od mistrů některému cechu přivtělených. Jen cechovní živnostníci měli titul mistrů a byli oprávněni učně cechovně přijímati, čili připovídati a dávati jim za vyučenou.

O nějaké činnosti cechů V.-Bytyšských není nikde řeči ani stopy, leč až po opravách, které zavedl v cechovním zřízení císař a král Karel VI. patenty z roků 1731 a 1739. Již r. 1708 byl vyhradil císař Josef I. koruně právo: zaváděti cechy, a udělovati jim artikule, výsady a svobody.

Patentem ze dne 16. listopadu 1731 byla od Karla VI. předepsána základní pravidla o živnostech cechovních pro země koruny české. Jejich hlavní ustanovení byla:

„Řemeslníci smí odbývati schůze jen s vědomím a za přítomnosti komisaře (panského nebo magistrátního). Artikule, obyčeje a zvyky cechovní mají platnost, jen pokud jsou od zeměpána propůjčeny nebo schváleny a pokud neodporují novým těmto základním pravidlům. Aby bylo zamezeno protizákonné vystupování tovaryšů z práce, ať učenníci uloží do pokladnice mistrů své křestní listy a tovaryši listy výučné na tak dlouho, až někde mistry samostatnými se stanou. Na cestování čili vandr vydají se jim za to vysvědčení cechovní čili kundšafy.⁴⁾ Příjmu-li tovaryši někde práci, uloží kundšaft do pokladnice mistrů a dostanou ho teprv, až zase miní cestovati dále; před odchodem dají aspoň osmidenní výpověď (někde i $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ roční) a učiní zadost všem svým povinnostem. Tovaryšům bez kundšaftu cestujícím nesmí mistři dāti ani práce ani pomoci (fedruňku) a podpory (daru) u řemeslníků obvyklého. — Řemeslníci různých míst nesmí si

¹⁾ Acta v registratuře Vev.

²⁾ Dle matrik.

³⁾ Gub. výnos ze dne 12. června 1841 je vypočítává.

⁴⁾ Patentem ze dne 24. února 1827 zavedeny byly místo kundšaftů cestovní knížky čili vandrovky.

dopisovati leč prostřednictvím místních vrchností. — Neoprávnění kazimírové budou trestáni vězením, odnětím nástrojů po případě i díla nebo jinak. — Tovaryšům nebudtež ukládána mistrovská díla příliš drahá nebo zbytečná, nýbrž snadno prodajná; kdo mistrovský kus na jednom místě zhotovil a jinam se přestěhuje, nemá býti znovu podrobován zkoušce s jiným dílem mistrovským; tovaryši budtež v ochranu vzati, jsou-li jejich mistrovské kusy strannicky a nespravedlivě posuzovány.“

Patentem ze dne 5. ledna 1739 vydány byly všeobecné cechovní články (artikule). Bylo jich LXI a pojednávaly o učních; o tovaryších; o mistrích, mistrovských kusích a taxách za právo mistrovské; o vdovách; o schůzích cechovních, o poplatcích; o starších cechů, o pokladnici a inkorporaci cechů.

Obsah všeobecných cechovních článků dle patentu ze dne 5. ledna 1739 byl následující:

O učenicích.

Kdo chce do učení vstoupiti, ten má — na Moravě — katolického býti náboženství.¹⁾ Než s vědomím cechovních starších mistrův a to při čtvrtročním shromáždění pořádně do učení přijat a zapsán bude, ať se po 6 neděl u mistra, ku kterému míní vstoupiti, zkoušce podrobí. Uzná-li ho mistr za schopna a způsobna, uloží učeně křestní list, nebo jiné platné vysvědčení o svém rodě a — je-li poddaný — také vrchnostenské povolení do cechovní pokladny a zaplatí (v městech 3. a 4. třídy) 3 zl. taxy do téže pokladny, zapisovateli jměna 35 kr., poslu cechovnímu 15 kr.; také ustanoví mírný peněžitý obnos jako záruku, že se řádně vyučí, a dvěma rukojmími jej pro případ výplaty zabezpečí.

Učení trvá u pekařů, tesařů, provazníků, perníkářů, hrnčírů dvě, u kožešníků, zlatníků, kameníků, jirchářů a hodinářů čtyři, u ostatních řemesel 3 leta. Učeník ať se řádně chová, z učení nevystupuje (pod trestem týdenního učení za každý promařený den); starší cechmistrů ho k jinému mistru z důležitých příčin mohou převést.

Mzda za učení řídí se dle zvyklosti; nemůže-li ji učeník celou dáti, ať za to přes léta předepsaná jeden rok déle u mistra pracuje. Umře-li mistr, než učeníka vyučil, může ho vdova, vede-li řemeslo s řádným tovaryšem dále, podržeti a jen na krátkou dobu před zavyučenou-dostáním ať ho pošle staršímu nebo jinému mistru k dokonalému doučení.

Učeník pak budiž prohlášen za tovaryše. List za vyučenou ať uloží do pokladny. Taxy za to zapraví tyže jako při přípoovědi.²⁾

O tovaryších.

Tovaryši na cesty a zdokonalení se v řemesle se chystajícím, vydá cech opis listu rodného a listu za vyučenou (za taxu 30—45 kr.) a vysvědčení mravů (zdarma). Poddaný opatří si od vrchnosti také povolení k vandrování. Vandrování léta trvají tak dlouho jako učenická. Kdo nevandruje, musí u dovedného mistra dvojnásobně tolik let pracovati.

¹⁾ R. 1781 vydán patent, dle něhož nekatolíci mohli dispensi nabyti práva mistrovského.

²⁾ Patentem ze dne 6. října 1751 bylo dodatečně zakázáno používat učňů ku pracím s řemeslem nesouvisejícím, na př. ku kydání hnoje, vození dříví, žatí, robotám, chování dětí. R. 1786 a 1787 bylo ustanoveno, že mají učňové při připovídání vykázaní se návštěvou školy aspoň 2letou; a před dostáním za vyučenou prokázati se vysvědčením o návštěvě opakovaně, hodin i křesťanských cvičení a o dostatečné znalosti sv. náboženství.

Privandrovavší tovaryš má jíti do cechovní hospody, o dílo se postarati, a do něho vstoupiti. Listiny své uloží do cechovní pokladny. Nedostal-li práce, poznamená mu to starší cechmistr na přinešeném vysvědčení. Dostal-li dílo, nesmí z něho vystoupiti leč po 8denní výpovědi. Ve velkých městech (Praze, Olomouci, Brně, Vratislavi) může přestoupiti k jinému mistru místnímu, po případě i v jiných královských, věnných a jiných městech větších; kdyby však tak chtěl učiniti v městě 3. a 4. třídy, musí, odešed od jednoho mistra, $\frac{1}{4}$ roku vandrovati, než smí, vrátiv se, vstoupiti do díla k jinému mistru v témže městě pracujícimu. I mistr musí tovaryši dáti 8denní výpověď, leč by se špatně choval.

Obyčejně musí přijati tovaryš práci u mistra, ku kterému jej starší cechmistr pošle; může si však vymoci povolení, aby vstoupil k jistému mistru, kterého on sám pojmenuje.

Kdyby tovaryš v pondělí nebo jiný všední den zahálel, zaplatí pokutu poloviční nebo i celé týdenní mzdy; i mistr, který by to trpěl, podléhá pokutě. Podobně pod pokutou zakázáno, aby tovaryš přes policejní hodinu (obyčejně v letě přes 10., v zimě přes 9.) mimo dům se zdržoval nebo dokonce přenocoval, nebo aby to mistr trpěl.

Tovaryšové nesmí se mezi sebou domluviti o nejmenší mzdě, pod níž by díla od mistrů nebrali.

Při tak zvaných šenkovních řemeslech (která vandrovníkům dávala šenky = dary) dostane vandrovní tovaryš domácí stravu, nebo za ni 6—7 kr. z cechovní pokladny; kdyby v místě nebylo pokladny, má tovaryš dále cestovati (bez daru).

Tovaryši nesmí mezi sebou utvořiti žádného bratrstva, aniž míti své pečete a pokladnice; mohou však skládati týdně (po 1 nebo $\frac{1}{2}$ kr.) nebo měsíčně v cechovní hospodě na zaopatření chudých nemocných tovaryšů.

Tovaryši mají starší cechmistry poslouchati, svých mistrů užitek vyhledávati, dobře se chovati, od hanebných řečí a písniček, zlořečení a proklínání, tolikéž od veřejných her se zdržovati — pod pokutou. Tovaryši dobře se nechovajícimu nemá se vysvědčení k vandru vydati.

Pokutě podléhá tovaryš, přijde-li do cechovního shromáždění pozdě, nebo se vůbec nedostaví bez dostatečné příčiny. (Při shromážděních byli mistři tázáni po mravech tovaryšů a učeníků.)

O mistřích, mistrovských kusích a pokladnách.

Tovaryš, jenž čas svého cestování přestál a mistrem býti si žádá, předloží vedle dřívějších svých průkazů, totiž listu rodného a za vyučenou, ještě vysvědčení o vykonaném vandru a vrchnostenský nebo magistrátní konsens. Pak provede na důkaz své schopnosti mistrovský kus, jenž však nemá býti příliš drahý a neprodajný. Za malé chyby na něm v cechu od komisaře, starších cechmistrů a jiných mistrů shledané složí tovaryš pokutu, za velké budiž odkázán na krátký čas k dalšímu tovaryšení.

Při udělení práva mistrovského zaplatí noví mistři taxy a sice možnejší řemeslníci, to jest mydláři, mlynáři, sládci, řezníci, soukeníci, jircháři a koželuhové (v místech 3. a 4. třídy) 15 zl., tesaři, zedníci, kameníci, kováři, zámečníci, pekaři, koláři, bečváři, truhláři, sedláři a kožešníci 12 zl. 30 kr. do pokladny, od zápisu 1 zl. 10 kr., a cechovnímu poslu 35 kr. Tak zvané mistrovské svačiny nebo obědy in natura jsou zakázány a budiž za ně zaplacená od nových mistrů polovice tax právě uvedených. Mistrovští synové, vdovy a dcery odvedou jen polovici tax a útrat; podobně zaplatí polovici mistři, kteří se na venkově usadí a do cechu místa jiného se připsati dají.

Mistrům je zakázáno: odluzovati jiným tovaryše, zákazníky a odběratele, dávati dílo pokoutním hudlařům, do cizích živností zasahovati, podomní obchod vésti, jiné mistry nespravedlivým způsobem z krámů nebo míst ku provozování řemesla nebo k objednávkám najatých vytlačovati, do cizích měst a městeček dílo na týhodní trhy nositi. O jarmarcích je smí prodávati, místní cechmistři však mají právo, díla a zboží od cizích mistrů donešené před počatým jarmarkem co do jakosti zkoumati a špatné po uznání vrchnosti neb magistratu pobrati.

Nemocnému a žádným tovaryšem neopatřenému mistru ať zapůjčují ostatní mistři, není-li nemoc nakažlivá, své tovaryše po pořádku každý na týden. Pohřbu mistra neb jeho ženy, dítěte, tovaryše, učeníka ať se jistý počet členů cechu po jistém pořádku účastní.

O vdovách.

Vdově po mistru osiřelé volno jest, řemeslo za pomoci tovaryše na tak dlouho dále provozovati, dokud se zase nevdá. —

O cechovních shromážděních a peněžitých sbírkách.

Každý čtvrtrok odbývá se shromáždění všech mistrů a tovaryšů (i učeníků) za přítomnosti vrchnostenského nebo magistrátního inspektora nebo komisaře; kdo přijde pozdě nebo neprijde — bez příčiny a omluvy, zaplatí pokutu. Jednání při shromáždění budiž slušné. Kdyby mistr nebo tovaryš měl stížnost, ať vstane ze svého místa a stoje u otevřené pokladnice (v níž chovány byly artikule — zákony cechovní) ať přednese žalobu; na to ať obžalovaný dá pořádnou odpověď. Po té následujž rozsudek. O čtvrtročních schůzích ať zapraví mistři (vyjma cechmistry) a tovaryši obvyklé poplatky. Přivtělení mistři přespólní nemusí, je-li jim obtížná cesta, dostavovati se do všech schůzí čtvrtročních, nýbrž jen do jedné výroční; příspěvek však čtvrtročně musí zaplatiti.

Rozsudky čtvrtročních hromad buďte zapisovány od některého mistra nebo od písaře do cechovní knihy.

O starších cechmistřích, o pokladnici, o přivtělení cechů.

Starší cechmistři mají býti voleni od komisaře a cechu dle obyčeje a potvrzení od vrchnosti nebo magistrátu. Jich musí poslušni býti všichni mistři a tovaryši ve věcech cechovních.

Do pokladny uzavřené dvojím nebo trojím zámekem rozličným (k jednomu klíč má míti komisař) patří všechny listiny cechu se týkající, pečeť cechovní, sbírky, pokuty, kontrabanty, taxi za přijímání a dávání za vyučenou učeníků, za mistrovské právo. Starší cechmistr skládá ve čtvrtročních schůzích účty, jež komisař zkoumá a potvrzuje. Komisaři budiž dávana mírná odměna za jeho zaneprázdnění.

Jednou za rok buďte přečteny ve shromáždění zákony, artikule a jiná ustanovení řemesel se týkající.

Pod jeden cech mohou se spojití rozmanitá řemesla, je-li od každého řemesla toli osob, aby z nich jeden za staršího k posouzení mistrovských kusů a k obstarání jiných řemeslnických záležitostí ustanoven býti mohl. (Jinak musili se přivtělití jinam k cechu svého řemesla.)

Ten byl tedy obsah 61 všeobecných artikulů ze dne 5. ledna r. 1739. —

Přijala-li V. Byt. všeobecné cechovní artikule?

Artikule všeobecné musily přijati za své zvláštní všechny cechy, které zvláštních neměly a zejména na ně odkázána byla všechna města 3. a 4. třídy.

Do první třídy na Moravě patřila: královská města Brno a Olomouc; do druhé třídy ostatní král. města: Znojmo, Jihlava, Unčov, Uh. Hradiště a Kyjov; do třetí: Jevíčko, Dvorce, Litovel, Mohelnice, Prostějov, Šumperk, Sternberk, Tovačov, Mor. Třebová, Svitavy, Kroměříž, Fulnek, Lipník, Nový Jičín, Přerov, Hranice, Hustopeč, Slavkov, Mikulov, Vyškov, Budějovice, Krumlov, Ivančice,

Velká Byteš, Jemnice, Dačice, Velká Meziříč, Telč, Třebíč, Slavonice, Uh. Brod a Osoblaha; do čtvrté všechna ostatní města a městečka.

Dle toho ustanovení odkázána byla V. Bytyška na všeobecné artikule, jejichž obsah jsme uvedli. A vskutku mají cechy po jednom tištěném exempláři artikulů ze dne 5. ledna 1739, pověřeném od zemského hejtmána dne 27. června 1740. Zdá se, že zemské hejtmanství k zjednodušení úředního řízení si dalo ode všech cechů měst 3. a 4. třídy zaslati vyjádření (stejně formulované), že odstupují naprosto od ustanovení a artikulů cechovních témuž úřadu (snad už) ku schválení podaných a že žádají za artikule generální; načež jim vydalo ony tištěné exempláře stejnou formou a pečetí pověřené. Vyjádření takové z V. Bytyšky za všechny cechy datováno jest dne 11. června 1740.

Během času ztratil ty artikule cech řeznický; ševcovskému a tesařskému r. 1841 shořely; tkalcovskému přepracovány byly, aby řemeslu a místním poměrům úplně přiléhalo, od Veverského aktuara a cechovního komisaře Jakuba Ant. Bakaláře r. 1808, když se od cechu krejčovského odloučil.

Cech mlynářský chová v pokladnici také artikule mlynářské panství Náměštského z r. 1710.

Který cech před kterým měl přednost?

Sotva že cechy r. 1740 se ustavily, musilo býti určeno, který před kterým přednost míti má. Podnět k tomu dala ta okolnost, že cechy súčasťovaly se průvodu o Božím Těle, při čemž ovšem jistý pořádek musil býti zachováván. Vrchnosti nebylo snadno, tvrdý ten oříšek rozlousknouti. Ačkoliv ve městech už byly dávno podobné pořádky ustanoveny, bylo pro V. Bytyšku slušno bráti ohled k místním poměrům. O první místo v tuhém utkaly se boji cech řeznický s mlynářsko-pekařsko-truhlářským. Mlynáři byli silnější počtem, a již od r. 1733 s nemalým úsilím a nákladem vymáhali si povolení k utvoření cechu; listiny jejich z té doby, v pokladnici uložené, na příklad listy o původu a rodu, na tuhém papíře překrásně psané a pečetěmi visacími opatřené jako diplomy doktorské, musily stát mnoho peněz. Řezníci proti nim měli na své straně mínění obecné, všudy téměř zavládlé, že jsou mezi řemeslníky nej přednějšími. Mlynáři vyhráli¹⁾ a dostali v rozhodnutí hraběte Prospera ze Sinzendorfu ze dne 12. června r. 1743 přednost před řezníky; a sice proto, že předčili „počtem, věcmi potřebnými a možnostmi (snad zámožností?)“ Po mlynářích následovali tedy řezníci a ostatní cechy.

Pořádek ten trval do r. 1753. Do té doby totiž zmohli se řezníci nad mlynáře a vymohli si přednost před nimi rozhodnutím ze dne 10. května 1753, v němž hrabě Prosper praví: „Jelikož

¹⁾ Zajisté jen na přímlovu hejtmána Jana Eliáše Winklera.

však se zmnožili (řezníci), také k větší cti a chvále vtěleného Boha drahou korouhví, pláští a pochodněmi jakož i jinými potřebnými věcmi se zaopatřili a je sobě velikým nákladem zjednali, a tak průvod velice slavnostným činí, a jelikož starým obyčejem jest, že řeznické cechy nejbliže a nejpředněji při drahém Božím Těle se svými věcmi v slavném průvodu jdou, — tehdy také jinak býti nemůže, než aby podle jiných míst i v mém městečku V. Bytyšce takový pořádek byl ustanoven a zachováván: svrchu jmenovanému cechu řeznickému první místo při drahém Božím Těle uděleno býti a mlynářský cech to místo zaujati má, které prve řezníkům bylo vykázano. Aby však mezi oběma cechama roztržitost, hněv, sváry a nabíhání na vrchnost nepovstaly, což já pod velikou nemilostí zapovídám, ustanovuji: kdykoliv v městečku V. Bytyšce průvod drahého Božího Těla konán bude, předeck pokaždé řeznický cech míti má, kdykoliv v zámku průvod takový bude odbýván, mlynářskému cechu předeck ode mne popřán býti má, pod tou výminkou, zjednají-li si mlynáři jako řezníci pláště a pochodně. Co do ostatních cechů, mají, pod pokutou 1 zl. 10 kr. za každý přestupek, zachovávatí pořádek r. 1743 jim určený.“¹⁾)

Ten pak zaznamenan²⁾ jest následovně:

1. Řezníci nesou nebesa; před nimi jdou
2. mlynáři, pekaři, stolaři; před nimi
3. zedníci, tesaři, hrnčíři; před nimi
4. kováři, koláři, bednáři (později také sklenáři); před nimi
5. krejčí, soukeníci; před nimi
6. obuvníci, punčocháři, kožešníci, sedláři, řemenáři; a v předu
7. tkalci a provazníci.

Tkalci chodívali do roku 1808 s krejčími, ten rok však utvořili zvláštní cech a byli v pořádku posunuti až do předu průvodu Božítělového.

Korouhve, podstavníky a jiné věci cechovní při průvodech užívané.

Pláště, kterými bývali oděni nosiči nebes a pochodní po obou stranách nejsv. Svátosti, mívaly jen cechy řeznický a mlynářský, tento dokud se konával průvod o Božím Těle u kaple Matky Boží a na zámku. Korouhve a podstavníky měly cechy všechny.

Že řezníci korouhev si zjednali, o tom výslovně dí list hraběte Prospera ze dne 10. května 1753 svrchu uvedený, pak poznámka v účtech, že r. 1769 dal přijatý za mistra řezník na

¹⁾ Rozhodnutí to u výtahu nebo překladu zachoval cech mlynářský ve své kase.

²⁾ Zunftsladen-, Meister-, Lehrjungen- und Gesellenbuch, na 3. listě O knize té promluvíme ještě níže.

korouhev (obvyklý) příspěvek 1 zl. Jich příkladu následovali mlynáři, snad aby jim časem přednost zase odebrali. Dali si na ní velmi záležiti, i pamětní spis o ní v plném cechu o Božím Těle 21. června 1753 sepsali; z něhož se dovídáme, že korouhev byla zasvěcena nejsv. Trojici, Růžencové P. Marii a sv. Silvestru papeži, patronu cechu a že „jsouc čistotná“ a „barvy perleťové“ stála neméně než 128 zl. 47 kr., na tehdejší dobu sumu velmi značnou. Tenkrát byl, jak praví spis, majitelem hradu hrabě Prosper; inspektorem hraběcích panství Josef Satler; Vev. hejtmanem a vrchním komisařem všech řemesel Bytyšských Jan Bartl; c. k. řemeslům představeným Antonín Taymer (radní písař); starším cechmistrem Pavel Chalupa, horní mlynář, mladším cechmistrem Tomáš Baraš, stolař; poctivými mistry byli: Šimon Koumal, Jan Fiala, Matěj Truhlář, Antonín Svoboda, Jan Měřinský, Lukáš Hedík (Hejdík), Josef Fiala, mlynáři, Karel Samson, stolař, Jiří Dubský, Václav Svoboda, Jan Tkaný, Fr. Svoboda, Václav Fiala, Fr. Knot, mlynáři, Václav Baraš, Fr. Schmeidl, stolaři, Václav Valenta, pekař, Matěj Fiala a Ondřej Svoboda. Korouhev měla býti nošena v průvodu o Božím Těle ve Vev. Bytyšce a v processí, které v neděli po Božím Těle bývalo voděno z kaple „Matky Boží“ do hradu Veverí a o sv. Václavu opět do zámku. Cech dále ustanovil, že korouhev zachována býti má, a uložena „v komoře na věži ve futrale, čistotně v plátně zavinitá“. Pamětní spis končí slovy: „Aby tehdy budoucně ustanovená slavnost (nošení praporu v průvodech) pilně a pozorně se zachovávala, všichni potomci naši bedlivě a vážně památku od nás zanechanou (t. j. prapor) střeziti a před škodou chrániti budou; a jak jsme my začátek dobrý, chvalitebný a užitečný učinili, žádáme, aby i po nás příjdoucí páni spolumistři ku většímu zvelebení a chvále poctivého řemesla našeho dál a dále časem jiné potřebné věci způsobiti nezapomínali, nám pak, kteří takovou korouhev jsme zjednali a dílo to šťastně a dokonale skončili, aby dnes nebo zítra za to také vděční byli, a když my se na druhém světě vynacházeti budeme, každoročně s jednou mší sv. nám pomoci ochotni byli. To dej, jak sobě přejeme zkusiti, všemohoucí Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, ať se všechno podle žádosti naší vskutku tak stane, jako Fiat.“¹⁾

Znenáhla si koupily i ostatní cechy korouhve. Čemuž nasvědčují slova v knize farního kostela²⁾ zaznamenaná: „aby každý cech za uschování praporu v komoře kostelní“ dal sloužiti dvě mše sv. —

Korouhve časem stýřely a nebyly obnoveny. Nejdéle ji zachoval cech krejčovský.

¹⁾ V pokladnici cechu mlynářského.

²⁾ Str. 29.

Každý cech měl dva podstavníky. Podstavec takový je žerd s hlavicí, na níž stojí anděl drže roh na nastrčení svíčky. Užívá se jich při průvodech slavnostních, při pohřbech mistrů, při mších sv. za cechy, nebo jejich zemřelé členy.

Podstavníky jsou dosti ozdobně pracovány, omalovány a částečně i pozlaceny. Na hlavicích mají odznaky řemesel.

1. Na podstavcích řezníků: anděl drží štít, na němž jsou dvě sekery přes kříž přeložené, za nimi kolmo nůž. Letopočet 1828 označuje rok, kdy podstavníky byly obnoveny.

2. Druhý pár s hlavicemi trojhrannými má na jedné straně úhelnici, kolo, sekerku širokou pro mlynáře; kružidlo, úhelnici a hoblík pro stolaře; rohlik, preclík, královku pro pekaře. Letopočet 1812.

3. Třetí jsou nejnádhernější. Andělé drží štíty a na nich jsou označení: tesaři úhelnici, dvěma pantoky křížem přeloženými, hrnkem s barvou a šňůrou na stříkání; sklenáři oknem ze šestihranných tabulek do olova zasazených, dvěma láskama a sklenicí; zedníci krokvicí či olovnicí, obmítačkou (lžicí) a kladivkem; hrnčíři hrncem na kruhu točitém.

4. Čtvrté mají hlavice čtyřhranné. Kováři dali si na jedné straně namalovatí podkovu s kovacím kladivem v předu rozštípeným (na vytahování hřebíků); koláři kolo; bečváři bečku, na níž leží kyjanka s klínem; zámečníci dva klíče křížem složené.

5. Páté patří krejčím samotným — a mají na čtyřech stranách hlavice: Pannu Marii Svatotómskou (sv. Lukášskou, černou) s Ježíškem, cihličku, nůžky a špici na vyrazení direk s letopočtem 1807, kdy z cechu byli tkalci vyloučeni.

6. Šestý pár náleží pěti řemeslům. Na hlavici trojhranné jsou tyto obrázky: a) biskup¹⁾ drží před sebou knihu a mezi prsty cvok, pod ním střevíc — znak obuvnický, b) sedlo — znak sedlářský, ohlávka — řemenářský, c) hranostajový plášť nesený ode dvou lvů — kožešnický, punčocha — punčochářský.

7. Poslední podstavníky spojují dvě řemesla, tkalcovinu a provaznictví. Tkalcům patří tři strany hlavice s těmito obrázky a) s rouchem sv. Veroniky (obličejem Páně), b) se dvěma rozpěrky železnými (šparežněmi) a rejkanem, c) se třemi člunkami ode dvou lvů nesenými. Na čtvrté straně jsou odznaky provaznictví: hrábě, závěšek (Hänger) a dva háky (nebo kliky?). Letopočet 1832.

Dozor na cechy 1740—1859

vykonávaly vrchnostenské jako politické úřady, ustanovující za tím účelem komisaře, obyčejně některého nižšího úředníka panského. Když r. 1850 odevzdána byla politická správa od vrchností úřadům cís. královským, jmenování byli komisaři od těch.

¹⁾ Sv. Krispin a Krispinian, patroni obuvníků, hlásající evangelium; živili se ševcovinou; nebyli však biskupy.

Povinností komisařů hlavní bylo, aby jsouce přítomni schůzím, bděli nad zachováváním cechovních artikulů.

Jejich doзору a pak ustanovení zákona, že každý cech má míti svou matku pokladnici na ukládání spisů, děkujeme, že zachovaly cechy poměrně velmi mnoho listin, jich se týkajících. Tak mají podnes cechy V.-Bytyšské 2808 knih, sešitů a listů, ač činnost jejich po r. 1859 značně ochabla, a ač dvěma cechům silným r. 1841 všechny spisy shořely.

Velkou zásluhu o cechy získal si r. 1808 inšpektor Veverský Grill a jeho aktuar Jakub Antonín Bakalář. Grill totiž zavedl ve správě cechů vzorný pořádek, nařidiv Bakaláři jako cechovnímu komisaři, aby založil knihu, do níž by zapisováni byli cechmistři, mistři i tovaryši všech řemesel cechovních. Při tom však každý cech ještě zvláštní knihu musil míti, zalcěnou dle vzorce od Grilla předepsaného.

Knihu onu hlavní zachoval cech tesařský ve své pokladnici obezřelostí mistra Fr. Hamže. Nápis její zní: *Zunftsladen-Meister-, Lehrjungen-und Gesellen-Buch. Geltend gemacht vom 1. Jänner des Jahres 1808. Aus sämtlichen Herrschafts-Eichhorner-Oberamtsakten dann Markt-Bitschker-Zunfts-Büchern und sonstigen Akten gesammelt von Jakob Anton Bakalarz, Aktuar als Zunfts-Kommissär.* V knize té zapsán je pořádek cechů při Božím Těle, pak cechmistři, mistři, tovaryši či učenci každého řemesla zvláště. Můžeme ji nazvati „Hlavní cechovní knihou Veverskou“.

Ač neobsahuje, jak jsme se přesvědčili, všechny osoby cechům přivtělené, přece uvádí od r. 1740, to jest od počátku cechů do r. 1865, kdy přestali i komisaři k cechovním shromážděním docházeti, 954 mistrů, 2250 tovaryšů.

V registratuře Veverské zachovala se také kniha, v níž zaznamenány jsou 704 konsensy (dovolení) ku připovědém a ku prohlášení za tovaryše od r. 1790—1832, a 129 povolení práva mistrovského od r. 1802—1824. Mistři ti byli všichni prohlášeni od cechu V.-Bytyšského až na čtyry.

Přes dozor úřední dovolovali si ob čas cechmistři různé nesprávnosti, poněvíc co do správy jmění spolkového, povolující vydaje značné na hostiny při schůzích čtvrtročních, nejvíce pak při valné hromadě o Božím Těle. Také vybírali někdy větší poplatky než bylo dovoleno. Ještě r. 1859 dne 23. listopadu napomínal c. k. okr. úřad v Tišnově cechy, aby braly taxy dle patentu ze dne 5. ledna 1739. Namnoze byla nesprávnostmi vinna i shovívavost komisařů.

Podáme tu děje jednotlivých cechů až do jich úpadku a rozkladu po r. 1859.

1. Cech řeznický.

Nejváženějším mezi cechy byl řeznický. Jemu bylo vyhrazeno právo, nositi nebesa při všech průvodech s nejsv. svátostí oltářní, jako do Božího hrobu, o Vzkříšení, o Božím Těle.

Činnost jeho lze stopovati od r. 1741, kdy 1. června byl založen.

V pokladnici jeho, nákladně upravené, uloženy jsou tyto spisy:¹⁾

I. „Rejstřík při počestném cechu poctivého řemesla řeznického v městečku Veverské Bytyšce, začatý 1. června l. P. 1741.“ Obsahuje zápisy mistrů do cechu přijatých a tovaryšů dostavších za vyučenou od r. 1742—1774.

II. Pokračování toho rejstříku od r. 1756—1850 o zápisech mistrů, přijímání učňů a dávání jim za vyučenou. —

III. „Kniha cechovní od r. 1744. Obnovená od Josefa Baumanna, staršího, a Václava Lattenberka, mladšího cechmistra dne 30. května 1850.“ Vykazuje všechny mistry, tovaryše a učně od r. 1744—1885.

IV. Kniha účetní. Obsahuje částečné záznamy příjmů od r. 1819—1876 a roční účty cechovních příjmů a vydajů od r. 1863—1876. Zápisy té knihy jsou málo sporádané a zřetelné.

V. 382 listin od r. 1754—1870 týkajících se jednotlivých členů cechovních, a sice 252 vysvědčení školních, o návštěvě opakovacích hodin a křesťanských cvičení, 10 křestních listů, 29 dovolení (konsensů), aby učeníci byli přijati do učení, 6 vysvědčení, že učeníci už částečně se vyučili u cizích mistrů, 5 žádostí za vyučenou, 35 listů za vyučenou z Vev. Byt., 9 od cizích cechů,²⁾ 9 kundšaftů, vysvědčení o práci, pobytu, cestovních pasů (jeden s obrazem města Brna z r. 1808, jiný z r. 1826), 26 povolení práva mistrovského, 1 list na mistrovství.³⁾ — Z těch 382 listin náleží 30 století osmnáctému.

VI. 22 listin týkajících se správy a práv cechu, od r. 1818—1865.⁴⁾

Starší cechmistry, pokud bylo lze zjistiti, uvádíme tyto:

Když se zakládal rejstřík r. 1741, byl asi starším Josef Porázek z Vev. Bytyšky. Rejstřík o něm praví: „Dne 23. aprilis 1742 roku dokonál jest život slovutný muž, pan Josef Porázek, bývalý starší cechmistr, spolu náš cechovní bratr a z toho světa se odebral. Pán Bůh rač duši jeho mezi své vyvolené přijíti.“

R. 1746 zemřel starší Bernard Klimeš z Javůrka. R. 1774 (?) byl st. cechmistrem Václav Michalík z Mor. Kynic, 1778—1781 Ant. Svoboda, 1787 Bernard Továrek z Komína, 1788 Josef Vencelides, 1788 Jan Hemala z Ostrovačic, 1790 Josef Vencelides, 1793 Jan Šanca, pak Jan Hemala z Ostrovačic, 1795 Josef Vencelides, pak Jan Šanca; 1804 Martin Dupal, 1805 Jan Šanca, od 16. června 1803 Fr. Charvát, 1825 Ondřej Baumann, 1827 Josef Charvát, 1833 Ondřej Baumann, 1837 Josef Charvát, od r. 1840 Antonín Charvát, 1848 Josef Charvát, 1850—56 Josef Baumann, 1856 Ant. Charvát, 1863 Jan Vohrabal, 1865—1871 Josef Dupal, 1872—1885 Ferdinand Císař. U kterých není udáno, odkud jsou, bydleli ve Vev. Bytyšce.

Mladší cechmistři:

Josef Vencelides † 1742; r. 1774 (?) Antonín Klimeš z Řičan (oba jsou v „rejstříku). R. 1778, 1780 Ant. Šanca, 1781 Fr. Pepřla z Troubska, 1787 Jan Šanca, 1788 Jan Hemala z Ostrovačic, pak Josef Vencelides, 1793 Jan Kamenický z Troubska, 1795 Jan Hemala a po něm zase Jan

¹⁾ Byly ochotně zapůjčeny od mistra Ludvíka Baumanna r. 1889.

²⁾ Do archivu zabloudil také 1 konsens na učení se umění mysliveckému.

³⁾ Z Budišova r. 1771, z Brna tři, z Kostelce, Tišnova, Zlína, Ždánic, Kuřima.

⁴⁾ Artikulů cechovních v archivu není; zbyl z nich pouze nápis „Artikule cechovní od roku 1752.“

Kamenický; 1804 Fr. Pepřla z Mor. Kynic, 1805 Jan Kamenický, 1808 Karel Pospíšil z Bystrce, 1823 Josef Charvát, 1827 Josef Porázek, 1834 Josef Kovářik ze Žabovřesk, 1835 Josef Šanca z Řičan, 1836 Josef Porázek, 1840 a 1843 Ondřej Baumann, 1846 Josef Charvát a pak Josef Holubář z Bystrce, 1850—54 Václav Lattenberk z Kuřima a když se toho vzdal, 1854 Martin Vrchlaský z Brna, 1856—58 Jan Vohrabal, 1861 Tadeáš Šebesta ze Střelic, 1863 Anselm Mikolášek z Herotic, 1865—67 Josef Charvát, 1868—71 Josef Gruber z Vinohrádků, 1872—78 Jindřich Orator (poslanec) z Lažáněk.

Počet mistrů cechu nebýval velký. R. 1742 zapsáno jich bylo v rejstříku jen devět, a sice Josef Porázek, Josef Vencelides, Bernard Klimeš (z Javůrka), Petr Porázek (z Maloměřic), Václav Michalík (z Mor. Kynic), Ant. Šanca (z Řičan), Antonín Klimeš (též z Řičan), Ondřej Michalík (z Rozdrojovic) a Ondřej Valentin. R. 1853 bylo k cechu přivtěleno 22 mistrů, 20 tovaryšů, 7 učňů. R. 1857 bylo k valné hromadě k Božímu Tělu pozváno přespolních mistrů 25, r. 1858 bylo přespolních i domácích mistrů 31. — Od r. 1742—1885 zapsáno je mistrů 153, tovaryši 304,¹⁾ učeníků 259. Hlavní kniha Veverská uvádí od r. 1741—1865 120 mistrů a 271 tovaryšů.

Jelikož nebyl nikdo vázán, aby se dal zapsati do cechu svého panství nebo okresu, nalezáme tu mistry z velmi různých míst a panství pohromadě. Tak r. 1858 byli mistři z V. Bytyšky, Kuřima, Rozdrojovic, Brna (4), Bosonoh, Bystrce, Malostovic, Kartouz, Přibislavic (u V. Byteše), Vinohrádků, Kyniček, Zbraslavi, Ivančic, Vostopovic, Střelic, Herotic, Německých Kynic, Moravan, (za Brnem), Náměště, Milonic. — V dřívějších letech i jiní z jiných míst přivtělení byli cechu V.-Bytyšskému.

Taxy za přijetí do cechu platili mistři 6 zl. (některý čas 5 zl.) a 2 libry vosku. Pak skládali quatembru, to jest každého čtvrtroku poplatek na správní výlohy, obyčejně 10 kr. (od r. 1860 17½ kr. r. č.). I učeníci při přípovědi a když dostali za vyučenou platili taxy. Příjem cechu obnášival ročně asi 25 zl.

Správní výlohy se řídily podle výše příjmu, tak že nikdy nezbylo mnoho, někdy nic, někdy dluh. Účty celoroční skládaly se o Božím Těle. Vydání bylo: na mši sv. zpívanou 4 zl., kommisari 1 zl. 10 kr., písaři, poslu, hudebníkům, z hospody cechovní, za svíčky, chudým mistrům a — což bylo hlavní rubrikou — za oběd, to jest co zbylo, obyčejně se obětovalo na oběd.

Jako zvláštnost uvádíme toto rozhodnutí cechovní z roku asi 1774, v rejstříku zaznamenané: „My starší cechmistři a spolu-mistři uradili jsme se, že za jejich výstupek, to jest Josefa Diviše, jeho bratra Antoše a France, při našem cechu počtivém žádného učiti nebudeme, kdežto jsme se podepsali všichni vlastníma rukama“. Podepsáni jsou jen tři.

¹⁾ Tovyaryšů více je zapsáno než učňů, protože někteří učni při přípovědi nebyli zaznamenáni. —

2. Cech mlynářsko-stolařsko-pekařský¹⁾

zachoval si téměř tak bohatý archiv jako cech řeznický, s nímž, jak jsme seznali, závodil z počátku svého trvání i o přednost.

Spisy jeho jsou:

I. Opis artikulů mlynářského cechu z panství Náměšťského ze dne 29. října 1710. (Byl tuším donesen od mlynáře Tkaného, jenž se z panství Náměšťského přiznal na mlýnek Vev.-Bytyšský.)

II. Pekařského a mlynářského cechu artikula (24) z roku?

III. Úředně potvrzený exemplář tištěných artikulů generálních ze dne 5. ledna 1839.

IV. Kniha cechovní (vázaná) založená 14. září 1741, v níž zapsáni jsou mistři, tovaryši a učenci od r. 1741 do r. 1806 přijatí. Při mistrech poznamenáno jest, mnoho-li platili tax přijímacích; při tovaryších a učencích ne; také tam nejsou uvedeny příspěvky quatembrové. Z té asi příčiny — aby účty cechu mohly býti lépe kontrolovány, založena cechu od vrchnostenského úřadu nová:

„Kniha cechu mlynářského, stolařského a pekařského roku 1806“, v níž každý mistr má list, na kterémž nejen přijímací taxa, nýbrž i příspěvky quatembrové (— 15 kr., od r. 1848 24 kr., od r. 1858 50—60 kr. —) zapsány jsou až do jeho úmrtí nebo odchodu; podobně i taxy tovaryšů za vyučenou 2 zl. 30 kr., později 3 i 4 zl. a učníků při přípořádě 2 zl. 30 kr., později 3 zl.

Kniha ta sahá až do r. 1884; obsahuje také účty za některá léta, počínaje rokem 1872. — Dále se zachovaly

V. Překlad rozhodnutí hraběte Sinzendorfa ze dne 10. května 1753, že cech řeznický je přednější než mlynářský.

VI. Pamětní spis o zakoupení korouhve cechovní ze dne 21. června 1753.

VII. Účty z r. 1801, 1804, 1810 a 1813. Dle nich míval cech příjmů ročních asi 20 zl., vydání asi tolikéž a sice komisaři, dvěma cechovním přísazným, cechovnímu písaři po 1 zl. 10 kr., cechovnímu poslu 1 zl. 30 kr., od účtů 1 zl. 30 kr., od cechovní hospody asi 4 zl., na mše sv. faráři a rektorovi 2 zl. 20 kr., fedrušku starým mistrům 5 zl. — V účtech novějších (po r. 1872) jsou příjmy mnohem menší.

VIII. Rodných listů vyhotovených od obcí osm z r. 1738—1751. Jsou všechny velmi ozdobny jako diplomy; jeden z Kyniček z r. 1738 na pergameně s pečetí uzavřenou v soustruhované krabici a na modré pentli visící; v jednom z r. 1745 vydaném potvrzuje město Loštice: že Karel, syn Zikmunda Hrdiny „z čistotného a manželského lůžete od všeliké poddanosti svobodný jest splozen a narozen“. — Křestních listů 16; vysvědčení školních 99; konsensů vrchnostenských a magistrátních 62; listů za vyučenou z Vev. Bytyšky 79, od eizích cechů 14; listy na mistrovství 3.

Úhrnem tedy má archiv 289 čísel.²⁾

O založení cechu mlynářsko-stolařského již r. 1733 někteří mistři „s nemalou prací a nákladem“ zasazovali se počali, uplynulo však 8 let, než jim byl povolen „takový chvalitebný cech a pořádek vroucně vyhledávaný, který by jim, též jejich dětem, následovně i jejich potomkům a postupníkům k obecnému dobru sloužiti mohl“.

Cech se pak ustavil „za panování hraběte Prospera Sinzendorfa, dědičného pána na hradě Veverí, atd., také za Jana Eliáše Winklera, hejtmána Vev.-Říčanského, jakožto představeného

¹⁾ Spisy zapůjčili Jan Zicha, pekař a stolař Tomáš Mityzek.

²⁾ Nejstarší — ze dne 27. května 1703 je konsens obecního představeného v Ivančicích k učení Dominika Červinky u mistra Pavla, mlynáře ve Vev. Bytšce.

vrchního správce a ředitele nad společnými cechy“. Do knihy cechovní 14. září 1741 zakladatelé cechu tito jsou vepsáni: mlynáři Václav Procházka, Václav Ant. Veselý na panském horním mlýně ve V. Byt., Matouš Strachoně na svém dědičném mlýně ve Vev. Bytyšce, Jiří Doubský v Řičanech, Vít Svoboda v Kyničkách, Václav Svoboda na dolním mlýně ve V. Bytyšce, Antonín Svoboda z Tomšova mlýna, a truhlář Tomáš Baraš.

Původně byl cech „mlynářsko-truhlářským“ (bez pekařů), protože z pekařů nikdo se o jeho založení nestaral. I pečeť jeho nese odznaky pouze mlynářů — kolo a nad ním kružidlo s úhlem a nápis: „P. Czechu mlinarzskyho a stolarzskyho mies. Bitissky“. Pekaři se k němu připojili, jeden hned r. 1741.

Při svém ustavení usnesl se cech, aby, jak to bylo už zvykem, i v budoucích časech z matky pokladnice dáváno bylo na mše sv. za živé i zemřelé členy cechu, „aby nejen tělu nýbrž také duši nějaký znamenitý užitek se získal“.

Prvním starším cechmistrem byl mlynář Václav Procházka; jemu byl mistrovský plat při zařízení cechu 1741 passírován, protože se jinde vyučil, což prý ho „mnoho koštovalo“. Dále byli r. 1753 Pavel Chalupa, horní mlynář, r. 1770 Fr. Svoboda,¹⁾ 1773—1782 Matěj Fiala z Vavrkova mlýna pod Lažánkami na panství Kuřimském, 1784 Martin Tkaný, jenž přišel z Velké Meziříče, 1786—1806 Fr. Strachoně, 1807—1809 Josef Vávra, — všichni mlynáři, 1811—1825 Josef Kuchynka, stolař, 1828—1832 Jan Špinar, mlynář, 1839 Josef Kottowitz, mlynář, 1844 Jan Burgrecht, stolař z Bystřce, v posledních několika letech až do r. 1885 Jan Zicha, pekař.

Mladšími cechmistry byli: 1741 Václav Veselý, mlynář, 1753 Tomáš Barraš, stolař, 1770—1787 Fr. Strachoně, mlynář, několikrát, Tadeáš Weisser, pekař z Kuřima, dvakrát; Havel Svoboda, Jan Tkaný, mlynáři; Ondřej Barraš, stolař; od r. 1791—1806 střídali se Josef Kuchynka, stolař, s Václavem Falcovským, mlynářem pod Domášovem a na jednom listě za vyučenou je podepsán také stolař Ondřej Witthen (Vítek); od r. 1807 počínaje po mnoho let Jan Hamža, mlynář zpod Maršova; 1834 Josef Kottowitz, mlynář, pak Jan Burgrecht, stolař z Bystřce a 1850 Ignát Hamža, mlynář pod Maršovem.

Za celou dobu trvání cechu bylo přijato mistrů mlynářských nejméně 71, stolařských 41, pekařských 15; je však pozoruhodno, že v cechu mlynářů ubývalo a stolařů přibývalo. Tovaryšů vyučeno úhrnem 248.

Na počátku čítal cech 14 mlynář., 3 stolařské a 1 pekařského mistra, roku 1806 „ „ 16 „ 7 „ „ 4 „ „

Roku 1786 přistoupil k cechu cizí nekatolík, stolařský mistr Josef Kuchynka. Stolař V.-Bytyšský Ondřej Witthen (Vítek) proti jeho přijetí protestoval, řka že jako protestant nemůže býti mistrem v Rakousku a že vůbec není řemeslu stolařskému vyučen. Kuchynka však dokázal, že za vyučenou dostal a že mistrem dle patentu z r. 1781 stal se, obdržev k tomu dispens. Úřad Kuchynkovi k jeho právu dopomohl, tak že ve V. Byt. cechu byl přivtělen.

¹⁾ Byl mlynářem bezpochyby v Kyničkách. R. 1756, když mu bylo slíbeno od hraběte Václava Sinzendorfa, že bude dostávat ročně doubek a 2 bučky na mlýnské náčiní zdarma, podepsal vyjádření, že jak to bývalo, vždy bez reptání bude odváděti 40 mír chlebové mouky a 15 zl. hotových dědičného poplatku do Veverských důchodů. (V registr. Vev. č. 145.)

Jako doplňkem k dějinám cechu mlynářů mějtež zde svou historii i

Mlýny V e v e r s k o - B y t y š s k é.

Živnost mlynářská mívala zlaté dno a mlynáři počítáni bývali mezi honorací místní. Ve V. Bytyšce jsou tři mlýny, „horní“ a „dolní“ na Švarcavě, „mlýnek“ na Bílém potoce čili na Bytyšce.

Již r. 1521, když král uherský a český, Ludvík, udělil Bytyšským právo dvou výročních trhů a osvobození od daní, mluví o mlynářích k městečku příslušných. Byli tedy aspoň dva a výslovně prohlášení jsou spolu se sousedy za prázdné berní královských a dávek zemských.

S tím souhlasí zprávní listina Zikmunda z Ludanic, pána na Veverí a majitele Bytyšky v níž praví r. 1524: „Rozdal jsem Bytyšským pod plat . . . jedny luky nad Kumpanovským stavem podle Švarcavy na horu . . . čtvrté louky a role okolo mlejna Vondrovského, který jsem já tu koupil u Bytyšky“. — Kumpanovský byl „dolní“, Vondrovský „horní“.

O mlýnku první výslovná zmínka se činí teprv v XVII. století, z čehož však nenásleduje, že nemohl státi už dříve.

Pojednáme o každém mlýně a jeho majitelích zvláště.

I. Dolní mlýn č. 135.

Asi kilometr pod městysem malebně se vyjímá pod strmou skalnatou stráň, lesem nejvíce bukovým porostlou budova jeho dvoupatrová, uprostřed zahrad stojící, nenepodobná továrni. Za ní most pne se přes Švarcavu k Chudčicím, aby přístup zjednal mlečům z té a jiných dědin, jako Čebina, Mor. Kynic atd. Mohutný stav sráží vodu ke struze vrbovím vroubené. S prvního poschodí lze přehlednouti rovinu až do městečka, tak že na ní neujde sebe menší hnutí. Přijde-li velká voda a zaplaví-li pole a louky okolní, dělí se před mlýnem ve dvě strany a dům jako by na ostrově státi nechává.

Jak asi vypadal r. 1521 a 1524, kdy o něm listiny svrchu uvedené mluví, nevíme, byl však ještě stavením přízemním. Slul Kumpanovským a nebyl majetkem pánů Veverských.

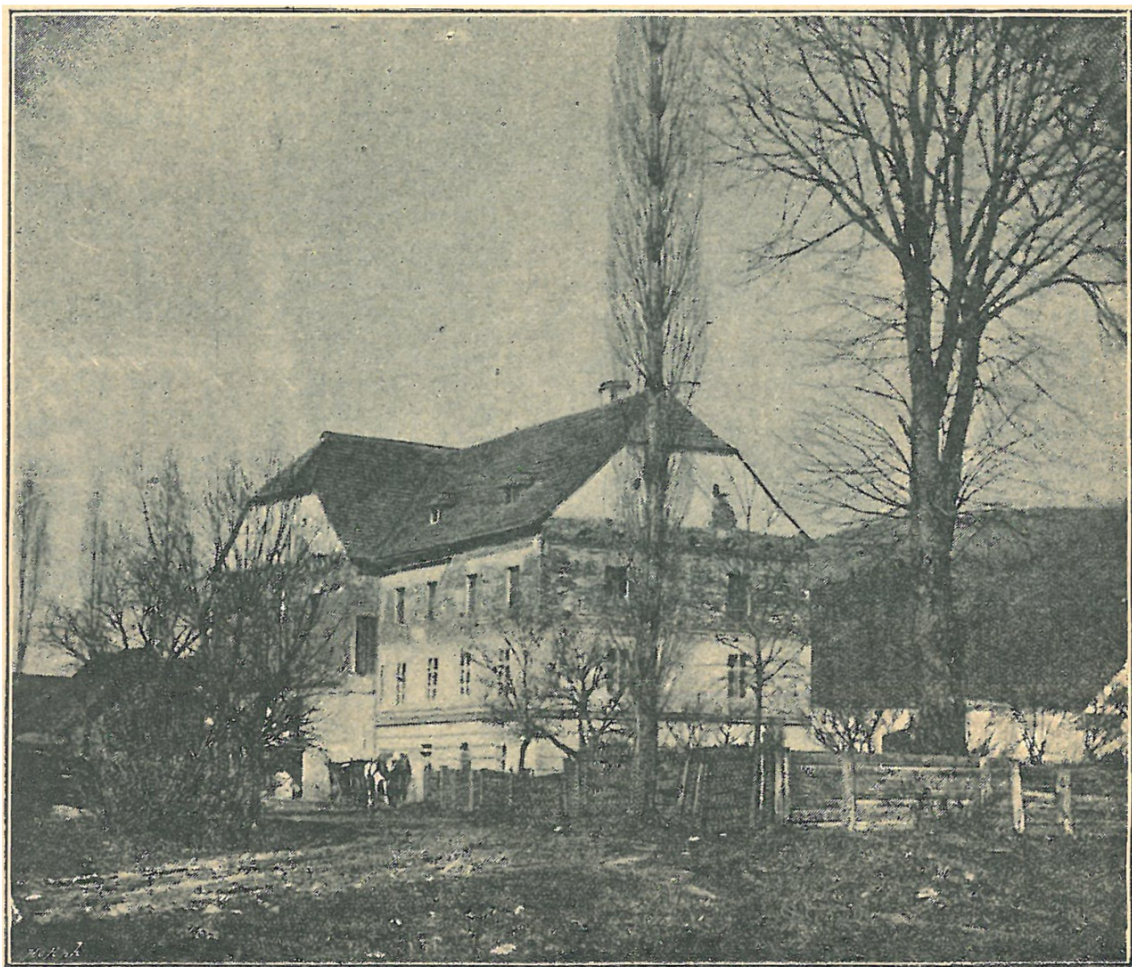
Roku 1616 dlužil dolní mlynář Ivančickému měšťanu Matouši Hubkovi 40 zl. r.¹⁾ Slul Turek.

Teprv r. 1649, tedy po 30leté válce, jak zaznamenáno od faráře v „knize farního chrámu“ str. 461., koupil Zikmund z Teuffenbachu, pán na Veverí, dolní mlýn od Bořity z Budče. Od té doby měla vrchnost na dolním mlýně nájemníky, kteří panskými mlynáři dolními sluli. R. 1657 byl nájemcem Petr Markův.²⁾ Dle matrik lze nám mnohé zjistiti. Roku 1674 uveden

¹⁾ List. v ob. arch.

²⁾ Viz str. 116.

je Martin Svoboda s manželkou Anyškou, který r. 1680 provdává dceru za mlynáře v Kyničkách, dal jí věnem krávu, jalovici, šaty perné a slíbil, že jí po své smrti ještě něco přidá. Téhož r. 1680 přivenil se k Svobodům, vzav si dceru jejich Juditu, Jiří Jelínek, mlynářský tovaryš ze Zbraslavic, jenž u nich hospodařil až do r. 1701, kdy zemřel 52letý. Načež mladá vdova vdala se po druhé a sice za Havla Klementa, mládence z Mezříče (Velké). Pro její dcery z manželství prvního přišli Jiří Pavlásek, syn Žebětínského dvoráka (1707) a rektora Bytyšského syn Jiří

Dolní mlýn č. 135 ve Vev. Bytyšce.

Farovský (1709). Té asi doby uchýlil se Klement s manželkou do Vev. Bytyšky na velký sousedský grunt. Byl-li Jan Truhlář, r. 1709 „dolním mlynářem“ zvaný, také zetěm Juditiným, nelze zjistiti; po jeho odchodu do Řičan převzal mlýn zeť Jiří Pavlásek svrchu jmenovaný.

Do majetnosti rodiny té lze nám nahlednouti poněkud, když r. 1724 Havel Klement pro svou nemožnost odstoupil grunt Fr. Syrovátkovi. Byla to živnost velká (živností velkých bylo ve V. Byt. tehdy 25, malých 53), k níž jako fundus instructus při odstoupení přidány tři koně, vůz, pluh, brány a

radlo. Klement vymínil si pouze, aby Syrovátka zaplatil dluh do záduší, pak jemu jednou pro vždy 23 zl. a každoročně aby mu zasel pod míru žita na dobře vyhnojeném poli.

Syrovátka grunt Klementův s příslušenstvím, s dluhem a závazky všemi ihned odstoupil Janu Machotkovi, začež dostal živnost malou a nádavkem 20 zl.) — Klement brzy na to zemřel a r. 1726 následovala ho do hrobu vdova Judita, 71letá.

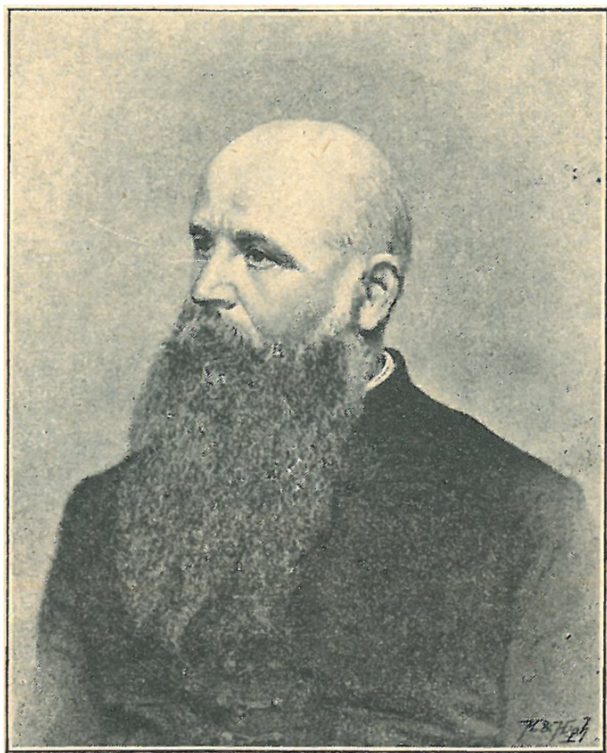
Jiří Pavlásek na mlýně pobyl si až do své smrti, do r. 1732. Vdova přežila jej o 28 let. Jejich dcery vzali si: jednu Jakub Dufek z Chudčic r. 1730, druhou Jan Bešter, soused vdovec z Vev. Byt.

r. 1741 a
Jan Wag-
ner z Nov.
Města 1758.

Po Pav-
láskovi vy-
střídali se
v krátkém
čase Jiří
D u b s k ý,
Bernard
Höl či Hejl
(† 1734 te-
prv 36letý),
Václ. Pro-
cházk a.

Od roku
1737 pře-
vzal ho

V á c l a v
S v o b o d a
a zůstal na
něm až do
roku 1749.
V. Svoboda
byl součin-
ným při
založení
cechu. Kou-

Jan Krejčí,

bývalý majitel dolního mlýna, † 1883.

grunt. O Fialovi a jeho manželce můžeme tu zvláštnost uvést, že oba byli pochováni ve farním kostele sv. Jakuba (on r. 1763, ona 1778), což bylo vyznamenání, jehož účastní bývali jen nejváženější farníci. Za jeho doby platilo se vrchnosti z dolního mlýna ročně 235 zl. a vykrmené prase v ceně 15 zl. (Dle účtů panství Veverského.)

Od 1763 hospodařil H a v e l S v o b o d a, jenž byl také zvolen za mladšího cechmistra, až do r. 1788, kdy zemřel na zápal plic

pil si v tom
čase grunt
v Bytyšce
„za deva-
desáte rýn-
ských hoto-
vých peněz
v dobré

jdoucí
minci“. R.
1750 Josef
F i a l a

z Přerova
vzal si jeho
dceru Ka-
teřinu. Po
něm přišel
na mlýn
V á c l a v
Fiala, jenž
byl dříve
tovaryšem
na mlýně
horním, a
vdovu po
horním mly-
náři Václ.
Veselém si
byl vzal a
s ní dostal

¹⁾ Knihy památní právní str. 240—1 v obecním archivě.

a po té jeho vdova Anna a synové. Anna Svobodová zakoupila r. 1790 mlýn od vrchnosti, zavázavši se k dědičné činži a jistým výhodám při mletí pro vrchnost a její úředníky i sluhy; vrchnost vyhradila si právo předkupu pro budoucnost.

S těmi Svobody bezmála byl spřízněn Václav Svoboda, majitel „Lampelmühle“ u Brna, pod nynějším Františkovem, jenž r. 1784 k V.-Bytyšskému kostelu založil 50 zlatými na 3½% mešní nadaci za sebe a manželku Rosalii.

R. 1798 držel mlýn František Šponar. R. 1805 měl ho Jiří Horáček.

Od Horáčka, který si koupil mlýn někde u Podivína, převzal 1. dubna 1805 dolní u V.

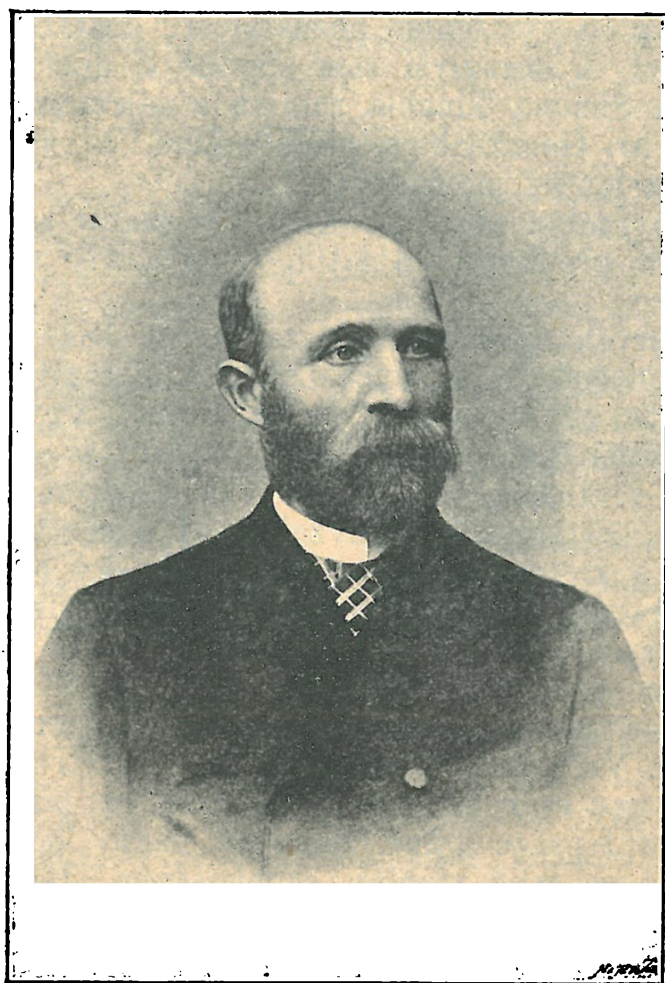
Bytyšky Maxmilian Knirsch za 5000 zl.¹⁾);

nemoha však dodržeti lhůty platební, uvedl done-malých rozpaků a škod i Horáčka, který nejsa sto dostáti slovu v Podivíně danému, pro hanbu netroufal si

ani tam ukázati se.

1814²⁾ Šimčík šel na Kobylský mlýn u Pavlovic, přenechav mlýn dolní Woodwardovi, jenž narodil se v Derby-Shire (Dorbešairu) u Madlocku v hrabství Derby v Anglii, 190 angl. mil za Londýnem; manželka jeho Marta pocházela z Oxfordu.

Woodward zařídil si v něm dílnu na stroje hlavně přádelné a vozil je do skladiště, které měl ve svém domě v Brně č. 29 na Velké Nové ulici.

Jan Tejkal,

majitel dolního mlýna od r. 1884.

R. 1806

uvádí se na
doln. mlýně

Tomáš

Mann, jenž

ho od Knir-

sche pře-

vzal; po

něm Frant.

Bohuňov-

ský, který

mlýn prodal

1. ledna r.

1812 Janu

Šimčíkovi.

Mlynáři od

Šponara do

Šimčíka ne-

byli členy

cechu Vev.-

Byt. Jan

Mann mu

od r. 1806-8

byl přivtě-

len, odešel

však do

cechu Br-

něnského.

O váno-

cích roku

¹⁾ V ob. arch.

²⁾ Vysvědčení dobrých mravů ddto. 25./9. 1815.

Když 29. prosince 1817 Woodward 61letý ve V. Bytyšce zemřel, uvalen byl na jeho jmění konkurs. Dům v Brně vyceněn na 33.000 zl. v. v., mobilie v něm na 1945 zl. 39 kr. při čemž cenitelem strojů byl Karel Alex. Offermann. Mlýn koupil 1820 William Baildon, podílník Štěpánovských hutí, při dražbě za 6725 zl. a prodal ho hned na to Josefu Čermákovi, majiteli Lampelmühle v Brně o 275 zl. draže. Celkem pozbylo se při tom konkursu 36.852 zl. 14 kr., které kryty byly pouze 40 zlat., tak že dostali věřitelé na 1 zl. šestnáctinu krejcaru. Největších ztrát utrpěl Baildon, pak Štěpánovské hamry a jakýsi Heinrich. Vdova Marta před vyřízením pozůstalosti dostala na cestu do Anglie 1000 zl. a dorazivši tam šťastně k dceři Hanně, která byla vdaná za Šimona Tingela, rolníka a nájemníka hospodářství v Egenfieldu, hr. Geork-Shire, psala odtud, že se těší ještě na značný podíl z massy manželovy!')

Čermákovi mlýn nezůstal. Koupil ho lacino a proto vrchnost používši práva předkupu, zaplatila 6725 a 275 zl. a nechala si ho pro sebe.

Po některých nájemcích převzal ho, r. 1824 dal se zapsati do cechu a konečně 28. prosince 1825 zakoupil mlýn od vrchnosti Josef Kottowitz, bývalý mydlář, s manželkou Marií za 7000 zl. a uvolil se platiti dědičnou roční činži 510 zl. 59 kr. víd. val. (dokud by v. v. trvala, později 400 zl. knv. m.), pak 20 mír přední pšenice, 50 mír žita, převzal daně a menší jiné závazky ohledně mletí a šrotování pro vrchnost, panský pivovar a deputátníky; začez mu vrchnost navzájem slíbila dříví na opravy potřebného krychlový střevíc: bukového nebo habrového po 5 kr., dubového po 4 a měkkého po 3 kr. — Kottowitz a jeho manželka Marie, zámožná vdova z V. Bytyšky, svou přičinlivostí mlýn zvelebili. Velikou pozornost věnovali bystré Švarcavě, aby si neprobrala nad stavem nové řečiště; za tou příčinou navázeli, kdy nebylo polní práce pilné, mohutné náspy po levém břehu. Kottowitz stal se také starším cechmistrem. Josef, syn Josefa Kottowitze, oženil se r. 1834 s Josefou, dcerou Matěje Kováře, souseda V.-Bytyšského, byl do cechu r. 1837 přijat jako mistr a jelikož mu otec mlýnu neodstoupil, najal si mlýn v Židenicích, pak v Pouzdřanech a konečně koupil v Cacovicích u Obřan. — R. 1850 vykoupili si starší mlýn z dávek panských, tak že stali se neobmezenými jeho majiteli. Starý Kottowitz zemřel roku 1862, zachladiv se při jarní povodni, stár jsa 79 let. Založil fundaci mešní za sebe, manželku Marii a † syna Ondřeje. Fundaci složením 200 zl. uskutečnil syn Josef, majitel mlýnu v Cacovicích a dědic V.-Bytyšského mlýna, který svěřil nájemníkům.

R. 1870 koupil mlýn asi za 26.000 zl. od Kottowitze Jan Krejčí, měšťan Velko-Meziříčský a bývalý poslanec zemský; jemu štěstí nepřálo. Značnými opravami uvnitř budovy a stavěním

1) Acta v registratuře Veverské.

strojů novodobých, které se pak nevyplácely, povodněmi, které mu několikrát strhly stav, prodráním se Švarcavy řečištěm novým na stranu jinou, a také pohostinstvím vyčerpav své síly.¹⁾

Konkursem naň uvaleným pozbyli různí věřitelé značnou sumu, a mlýn obdržel za 18.000 zl. stavitel Brněnský Eduard Svoboda. U mlýnu zůstalo asi 35 mír polí. Ostatních asi 40 bylo odprodáno jiným kupitelům. Krejčí raněn byv následkem toho mrtvicí zemřel po půl roce (1883). Svoboda zacpav novou strž stavem druhým prodal mlýn Steindlovi ze Židlochovic a ten opraviv ho nákladem asi 1000 zl. r. 1884 Janu Tejkalu, uvědomělému národovci, který všemi silami o další zvelebení krásného mlýna pracuje.

II. Horní mlýn č. 77.

Původně horní mlýn, jenž hnán je jako dolní vodou Švarcavy, nestál nad Vev. Bytyškou, kde je nyní, nýbrž pod městečkem „u Bubíků“, na konci nynější „nové ulice“. Příkopa, která k němu vedla, je docela zanešena. Tam hledati sluší mlýn Vodrovského, o němž praví r. 1524 Zikmund z Ludanic, pán na Veverí, že ho koupil a že rozdal louky a pole kolem něho ležící sousedům Bytyšským, tam stál mlýn s chmelnicí a se zahradou, který r. 1572 koupil s panstvím Znata z Lomnice a jeho manželka Magdalena z Mírova.²⁾

Ještě v XVII. století je řeč o tom mlýně; sluje však už jen antiquum molendinum to jest, starý nebo bývalý mlýn. Ve knize farního kostela na str. 9., kde popisuje farář (dle starších ze 17. století pocházejících zpráv) zahrady, které kostelu patřily, praví: „první zahrada leží směrem k bývalému mlýnu Mikuláše Mlynáře“. Zahrada ta, vlastně pole, podnes zádušní se nazývající, leží směrem k nové ulici. Trať pak polí pod novou ulicí podél Švarcavy se táhnoucí, zachovala jméno „na mlejnísku“.³⁾ O onom Mikuláši Mlynáři vypravují, jak jsme seznali, knihy památní právní, že byl r. 1636, 1637, pak 1641 a 1643 primatorem, tedy první osobou ve městečku, a že r. 1641 odprostiti musil před úřadem jistý Ondřej Zandálek jej, manželku a dceru jeho, jimž byl lživě mluvě dlouhý čas na cti utrhal. V pozdější době o mlýně tom známky není. Zanikl a vrchnost na pozemcích jeho rozkouskovaných dovolila vystavěti několik chalup, z čehož povstala „nová ulice“ asi v druhé polovici 17. století.

Mlýn nový vystavěla nad městysem, kde dosud stojí. Není nepodstatna domněnka, že na tom místě býval panský pivovar, který Znata z Lomnice r. 1572 s panstvím koupil a časem zajítí nechal, protože už měl jiný pivovar v Říčanech. Vodu ke mlýnu

¹⁾ Josef Večeřa z Mor. Kynic, studující, zvěčnil domácnost krejčího, vyličiv ji v jednom almanahu.

²⁾ Opis kupu v registratuře Veverské. Viz str. 61.

³⁾ Katastr.

dostala vrchnost prodloužením příkopy, jež vedla k bývalým hamrům, něco výše v rozvalinách ležícím. Kdy vlastně změny ty provedeny, nelze přesně určit, jistě však už v první polovici XVII. století, snad po vypálení Bytyšky Švédy r. 1643 a 1645 anebo po nějaké povodni.

O horních mlynářích v 18. a 19. století víme málo více než jmena jejich dle matrik. Roku 1674 a v následujících letech Tomáš Rejholec jinak Pexa; 1683 Jiří Svoboda Tomšů (r. 1702 provdal dceru za Víta Svobodu, mlynáře z Kyniček), 1707 Jan Veselý (1708 vdova provdala se za V. Strachoně, souseda Bystřického); 1716 Petr Srnec; té doby, r. 1716, stavěn byl nový stav; r. 1723 voda nad horním mlýnem byla srážkou zachycena; 1732? Tomáš Kořínek; 1733 a násl. Václav Höl

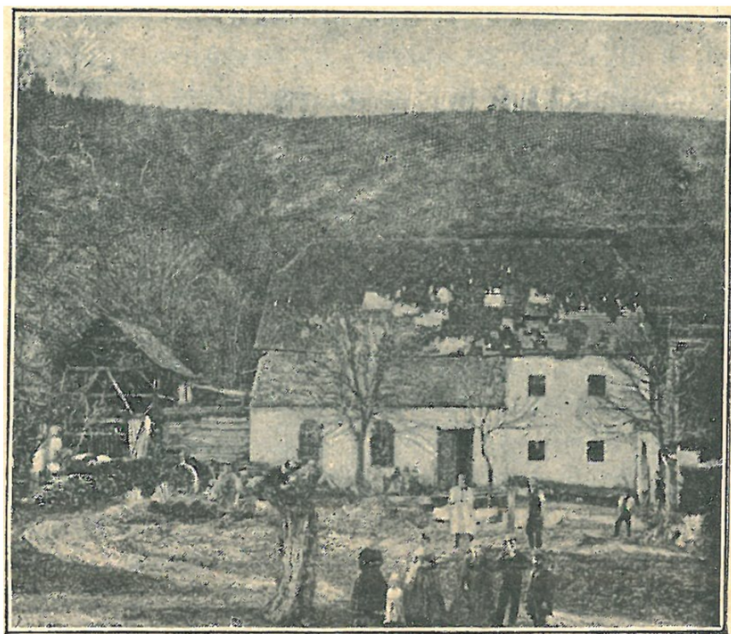

Bývalý horní mlýn č. 77 ve Vev. Bytyšce.

(Hejl); 1736—1745 Václav Veselý, jenž byl sousedem Vev. Bytyšským, r. 1742—43 i primatorem; založil 50 zlatými na 3% mešní fundaci za sebe, a když 25. února 1745 zemřel, pochován ve farním kostele sv. Jakuba před oltářem Spasitele našeho J. Kr.; Václav Fiala, tovaryš, vzal si vdovu po V. Veselém a šel s ní na grunt a později na dolní mlýn; 1748 Václav Jelínek; 1749—1755 Pavel Chalupa; té doby platilo se z horního mlýna vrchnosti ročně 205 zl. a vykrmené prase v ceně 15 zl.; vdovu Viktorii po něm vzal si vdovec Bart. Baurek z Velké Meziříče; 1760 Jan Kartaš; 1768 Jan Entner; 1769 Vavřinec Klein; 1781 Martin Tkaný, starší cechmistr, jenž měl dceru dolního mlynáře Havla Svobody; odstěhoval se později do Velké Meziříče. R. 1784 podepsán je ještě jako starší cechmistr na vysvědčení za vyučenou.

Teprv od té doby, co vrchnost horní mlýn zaprodala, máme o něm hojnější zprávy.

Dne 3. srpna 1790 koupil Josef Vávra z Tišnova horní mlýn od Prospera hraběte Sinzendorfa. Hrabě vyhradil si roční dávku 30 dobrých mír pšenice, 60 mír žita, laudemium při každé změně majitele 3 krejcary z 1 zl. kupní nebo odhadní ceny; mlynář převzal povinnost: mlýn se vším i se stavem v pořádku udržovati, struhu čistiti, panskému pivovaru ječmen potřebný sladovati a dle transaktu ze dne 14. listopadu 1808 platiti také přírážky a obnos daní převyšující řádnou daň roku 1808, kterou i nadále odváděti měla vrchnost. Mlynář však stavební dříví a otesky měl dostávati z Veverských lesů, oloupané z kůry a zbavené vršků a větví (které zdarma dostal), za 5 kr. krychlovou

Bývalý mlýnek č. 89 ve Vev. Bytyšce.

stopu bukového nebo habrového, za 4 kr. dubového, za 3 kr. smrkového nebo jedlového; a od každých 44 m. sladování 20 kr.

Mlýn tehdy vyšacován na 8260 zl., v tom je ökonomie čítána obnosem 1420 zl. a mlynářské zařízení 1640 zl.¹⁾

Vávra požíval v Bytyšce velké vážnosti. Od r. 1807—1809 byl starším cechmistrem. Pečeť jeho ukazuje 2 lvy držící kolo, nad ním úhel a kružítko, obvyklý to znak mlynářský.

Vávra časem zhrdl; neboť když dle nařízení vyššího na něm žádali V.-Byt. rychtář Filip Císař a purkmistr Martin Pachovský, aby jim představil a oznámil veškeru chasu a čeleď, kterou ve mlýně zaměstnává, nejen že neslušně resoniroval, nýbrž s úřadem se i křičel a vyjádřil se, že mu Byt. úřad nemá

¹⁾ Acta v registratuře Veverské.

co poroučeti a že jeho pán je na slavném kanceláři. K stížnosti rychtáře a purkmistra, nařídil vrchní Schwab, by Vávra ihned chasu a čeledi osobně představil, a v budoucnu aby obecní úřad „ve vší uctivosti předcházel“, sice že jako „protivník“ potrestán bude. — Také r. 1812 měl Vávra nedorozumění s obcí, nechť je zaplatiti 33 zl. na krávy Francouzům r. 1809 od obce dodané, až k tomu byl od vrchního úřadu donucen.

Roku 1817 koupili od Josefa a Josefy Vávrových, kteří se odstěhovali do Brna, mlýn manželé Vodičkovi, ale zůstali naň dlužni 12.150 zl. Vodička měl dříve mlýn v Šavikovicích u Tikovic, ceněný na 10.540 zl. a když se r. 1813 oženil s Barborou, dcerou Matěje Vinky z Drnoholce, dostal s ní přes tři tisíce zl. Dítěk neměli. Václav Vodička zemřel bez testamentu již r. 1819 na břišní vodnatelnost, kterou zajisté neuložil si z pití vody, an nedlouho před svou smrtí upomínán byl od sládka Řičanského, Ant. Hanuše, o 227 zl. za pivo. Pozůstalost po něm vypadala smutně. Mlýn měl tehdy 4 složení na mletí, 1 kašník, přes cestu konírnu a kravárnu; řeka udělala si nedbalostí mlynářovou potok souběžný se Švarcavou a bylo se obávati, aby mlýnský potok neztratil všechnu vodu (které už měl méně); k mlýnu patřily 3 menší zahrádky, pak na 2 jitra 1305[□] velká zahrada, v níž měla vrchnost dvě bývalé chmelnice na 868[□].

Inventurou zjištěna activa na 8737 zl. 47 kr., passiva na 24.070 a ještě jiných požadavků na 2500 zl. Mezi věřiteli na prvním místě stál baron Jan Forgač s 12.159 zl., a Jos. Biber, řezník z Brna, s 9500 zl. Věřitelé naléhali na prodej pozůstalých věcí. Kupci podávali jen něco málo přes odhadní cenu. Vdova prosila, aby ji nechali na mlýně, že se vynasnaží platiti úroky, a mlýn snad že časem větší ceny nabude. Ana však úroků neplatila, mlýn prodán a sice 16. dubna 1821 za 13.000 zl. Janu Špinarovi, obchodníku moukou z Brna. Vdova Vodičková odešla s prázdnýma rukama, věřitelé pozbyli hotových 11.266 zl.

Jan Špinar byl od r. 1829—1832 starším cechmistrem, na mlýně zůstal až do r. 1840, kdy jej prodal za 12.000 zl. kon. m. Josefu Vlasákovi z Drásova. Za Vlasáka r. 1845 oblevou sněhu a hnutím ledu stav většinou odnešen a strž, kterou ucpáno bylo nové rameno Švarcavy (za Vodičku povstalé) poškozena; i prosil vrchnost o značnou část dříví na opravy, jelikož prý je na mlýn mnoho dlužen, peněz nemá, a vrchnosti odvádí mnoho obilí.

Po r. 1848 zastavil Vlasák dávky obilí vrchnosti povinné (ročně 30 mír pšenice a 60 mír žita), domnívaje se snad, že ho svoboda toho závazku zbavila. Byl žalován, prohrál. Tehdy bydlil v Řičanech a na mlýně měl nájemníka.

Od Vlasáka koupil mlýn Josef Zemánek, člověk nespořádaný a pití kořalky oddaný.¹⁾ R. 1861 mu byl mlýn exekučně prodán a obdržel ho z druhé ruky Dominik Kovář. Jeho syn Jan

¹⁾ Vysvědčení v ob. arch. 25./7. 1858.

r. 1889—1890 vystavěl ho znovu ze základů a opatřil stroji novodobými. Obrázek jeho viz na str. 232.

Mlýn v nynější podobě je velkolepá budova o dvou patrech s balkony v průčelí a s věží na vytahování a spouštění obilí a mouky se strany opačné. V předu jsou upraveny letní byty a je z nich vyhlídka na městečko a malebné okolí. Park zvyšuje krásu mlýna, z jehož oken milovník rybolovu přímo ve struze mlýnské může udicí lapati blyskavé bělice, jelce, hrouzky, mnohdy i parmy a jiné ušlechtlejší obyvatele vodní.

III. Mlýnek č. 89.

Dnes jméno „mlýnek“ nehodí se nikterak na rozsáhlé budovy, které jeho místo zaujímají. Na úpatí strmé stráně „pod Babkama“ (to jest pod zakrnělým lesem), kde na nepatrné struze, do níž „stávkem“ vodní síla poměrně slabá a nestálá z Bytyšky, čili Bílého potoku od Byteše tekoucího je svedena, mlýnek s pilou stával, vyveden jest po r. 1884 umělostrojní mlýn nejnovější soustavy, spojený s třemi pilami (jednou na klady sebe delší), se stolárnou, se stroji na hoblování, vrtání, řezání, s cirkulárkami a parostrojem o 50 koňských silách, jehož komínem jest krytá stoka šikmo skrze stráň vedená a nahore jen několikametrovým dymníkem kolmým opatřená. Obrázek jeho viz na str. 233.

Mlýnek býval u porovnání s horním a dolním mlýnem na stálé vodě Švarcavy, jen „škobrtálkem“, ale přes to majitelé jeho hráli v Bytyšce vážnější úlohu, protože byli spolusousedy, kdežto na panských mlýnech až do konce XVIII. století seděli jen odvislí nájemníci, a ti mnohými platy stísnění.

Nejstarší bezpečnou zprávu o mlýnku zachovaly nám „knihy památní právní“ (v ob. archivě), kde k r. 1635 čteme, že Jiří Svoboda prodal Matěji Nechutovi kopaninu ležící „nad **Jana Kotka** mlýnem“ a k r. 1643 je řeč o poli na Bytyšce „proti mlýnu Kotkovu“ u bránky.

Mlýn tehdy slul dle majitele Kotkův; přezván pak dle nového majitele **Matouše Tučného** na Matouškův, kteráž přezdívka mu zůstala ještě aspoň 25 let po smrti Matoušově. Tučný r. 1664 pojal za manželku Dorotu Nechmačovu z Javůrka; přijav ji svatebními smluvami za plnomocnou hospodyní, obdržel od ní pouze naději na dědictví po jejích rodičích či vlastně nic. Bylť tehdy už 70letý stařec! Jan Kotek, mlynář bývalý, soused a radní, koupil si r. 1665 v Bytyšce Vev. velký grunt za 250 zl. s pěknou klisenkou za 20 zl. a jeho žena Běta měla na mlýnku upsanou krávu, 4 ovce a 10 zl. rýnských, které si mohla požádati od Tučného kdykoliv.

„Matoušek“ poručiv v poslední vůli „své milé manželce“ Dorotě mlýn se vším, co k němu patřilo, i se všemi případnostmi ještě možnými, zemřel 19. dubna 1692, stár jsa k devadesáti letům a pochován jest v kostele sv. Jakuba, kde i napotom

většina majitelů mlýnka k poslednímu odpočinku byla uložena. Z čehož je patrné vynikající postavení jejich v obci. Cti té dostávalo se jen zřídka kdy komu.

Sotva čtyry měsíce po smrti Tučného uplynuly, už se „milá manželka Dorota“ vdávala. Měla-li prvního muže o 40 let staršího než byla sama, zhlídla se tentokráte, jsouc 49letá, na „pocitivého mládence“ 33letého. Šťastný ženich nazýval se **Jakub Malíř** a byl syn Jiříka Malíře, mlynáře ze Zábřeha města. Jeho bratr Matouš byl mlynářem v Komíně pod Vev. Bytyškou a odtud ta známost. Dorota přijala Jakuba do svého mlýna za plnomocného hospodáře nade vším všudy buďtoho málo nebo mnoho, až do smrti a ponechala mu na vůli, aby po její smrti s mlýnem naložil dle své vůle, totiž aby ho poručil buď svým nebo jejím přátelům. Dorota zemřela za půl roku po sdavcích a pochována slavně v kostele sv. Jakuba (1693).

Maje nyní mlýn, vyhlídl si Malíř nevěstu zajisté zámožnou, Dorotu, dceru Jana Niuxy, sládka Tišnovského (Předklásterského), se kterou se přistěhovala její matka, vdova Rosina. Rosina r. 1703 pochována v kostele sv. Jakuba. Na Malíře obec uvalovala velkou kontribuci. Když si na to stěžoval u hejtmana Veverského, vydal hejtman tento rozkaz: Pane primatore Bytyšský. Matušek mlynář přednáší, že byste na něj ročně kontribuci rovno láníka uvrhovali. To jestli že tak jest, dobře není a člověku křivda se děje. Proukázat jak byste to mohli, rád bych věděl; nebo v lánském spisování nic nenacházím. Na budoucí časy uznávám, aby jenom za půl lánu on kontribuoval; tak to při vás nařizují, ačkolivěk jeden mlýn i za lán počten by mohl býti, však takový, ze kterého milostivá vrchnost ničehož nemá. Pročež v tom rozsudku při tom své místo mé poručení míti má. Na Veverí, dne 4. oktobra 1697. J. J. Stigelmajer, hejtman.¹⁾

Z listu je patrné, že mlýnek vrchnosti něčím byl poplacen. Malíř stal se r. 1700, 1705 a 1707 také primatorem.

Mlýnek dostal při rozměřování polí r. 1715—1717 pozemků za čtvrtlán.

Malíř, zanechav četnou rodinu, zemřel v prosinci r. 1730, 70 let starý a pochován v kostele sv. Jakuba. Mlýn nechal vdově.

Jelikož vdova Dorota netroufala si sama hospodařiti, svěřila správu mlýna zeti **Matouši Strachoňovi** z Bystřce a manželce Alžbětě, dceři své, a dle toho také sestavila svůj testament dto. 12./XI. 1741. Obsah jeho je: Zet Matouš Strachoň s mou dcerou Alžbětou bude hospodářem mlejnka a gruntu až do smrti své, protože mlýn sešlý na svůj vlastní náklad zase vyzdvihl a vystavěl; po jeho smrti připadne to jeho dětem. Strachoň však vyplatí tyto odkazy mým dětem: Pavlině, Františku a Šimonovi, na které už byl velký náklad veden, každému 50 zl.;

¹⁾ V ob. archivě.

Jakubovi ať se pomůže k stavu duchovnímu; Václavu a Janovi, každému ještě 75 zl.; Rosáře jakožto nejmladší, která „ještě říkajíc nemnoho užila“, 100 zl. a ať jí vystrojí svatbu.

Brzy po napsání té poslední vůle (r. 1742) zemřel Matouš Strachoň a pochován v kostele sv. Jakuba. Vdova Alžběta nevěděla si rady jiné, než že se 1743 provdala a sice za Jana **Tkaného**, syna Matěje Tkaného, mlynáře z panství Náměšťského. Tkaný dle svatebních smluv byl z vůle staré mlynářky Doroty přijat za hospodáře do své smrti a po něm měly nastoupiti 3 dítky Strachoňovy v majetek: Kateřina, Márinka a František. Do cechu mlynářského byl Tkaný přijat r. 1744 a zastával i úřad mladšího cechmistra. Stará Dorota založivši mešní fundaci za sebe a manžela Jakuba Maliře 50 zl. à 6°/_o¹⁾; r. 1744 zemřela 14 dní po těch sdavkách náhle, 66letá a pochována jest v kostele sv. Jakuba.

Tkaný r. 1745 stěžoval si u hraběte Prospera Sinzendorfa, pána Veverského, že na mlýnek sousedé mladší uvalují roboty, kterým prý nikdy nebyl podroben; hrabě rozhodl, že mlýnek jako majitel sousedské usedlosti je k robotám zavázán, ač Jakub Maliř pro své zásluhy o obec jako primator a také vdova po něm jich byli sprostěni.²⁾ — Vrchnosti odváděl 30 m. žitné mouky ročně.

Studujícím Jakubovi vskutku bylo dopráno vychování na kněze. R. 1744 v únoru už zapsán je v matrikách Bytyšských jako kaplan Chvalkovický. Později dostal se do Králic u Prostějova. Zachoval se od něho list, v němž vypisuje, co v Králicích vystál při vpádu Prušáků r. 1758. List poslal faráři Wolfovi do Vev. Bytyšky 31. července 1758. Obsah jeho pro všeobecnou jeho zajímavost tuto uvádíme:

„Protivenství nepřátelské, které 5. května o 2 hod. po poledni započalo, bez pláče zvěstovati nedovedu. V ten den ne jako lidé nýbrž jako lvi na mne samotného a jediného doma jsoucího se vyřítili husaři ozbrojení vytaženými šavlemi a pistoly, žádající peníze, jichž něco obdrževše v brzku se odstranili. Po půldruhé hodině přišli jiní přecetní steklých psů zuřivější a vyhrožovali mi, že mě sváží, po městě na provaze potáhnou a zmrskají, nesložímli za půl hodiny 50 kusů zlatáků; konečně několika zlatými se spokojivše a k mé světnici dva vojáky na stráž postavivše, mě na horu do světnic veled. p. děkana vlekli na lup; a jak na hoře tak dole z mé světnice zlovolní ti lidé skoro všechny movité věci odnesli. — A hle! toho dne ještě nebylo dosti zla neboť o 10 hodinách večer nesčetní dorazili, do sklepa se vloupali, a již již do světnice mé na koních vnikli a nesložím-li dvanácte zlatých, hrozili, že vypálí děkanství a celé město, a konečně prádlo, šaty a vše ostatní odnesli. Ráno o 4 hodinách takové množství se jich na koních sjelo, a na vozích, že za půldruhé hodiny několik set mír obilí odvezli. Takové loupení na sýpkách farních a vrchnostenských i v komorách sousedských osm neděl a dva dni trvalo každodenně, i několikráte.

Na polích obilí, pšenice, ječmen, hrách, oves, na některých i dvakráte bylo sežato; jen něco málo žita zbylo náramně pocuchaného. Z dobytka, koní, krav, ovec, které nebyly na 4—5 míl k Uhrám zahrnány, nezůstal ani kus, nýbrž stádo za stádem do nepřátelského tábora nadobro bylo odvedeno.

¹⁾ Fundace scvrkla se na 20 zl. jmenovité ceny stříbrové renty a nese nyní 84 kr. ročně.

²⁾ Listina v ob. archivě.

Loupením neslýchaným nikdy a nevidaným drůbež všechna téměř vypleněna jak v naší tak v okolních farnostech tak, že kde jí jindy na tisíce se počítalo, sotva ta která husa, kachna nebo slepice zbyla. A proto nelze dostati kuřete; vejce je vzácné a drahé. Co však je nejhoršího, ani včel nešetřili, nýbrž oloupili je a zničili k největšímu lidu zármutku. Po návratu nejd. p. děkana dozvěděl jsem se, že inu v okolí mého domova a sice na Lomnici považovali za mrtvého. Buď P. Bohu chvála nekonečná; nebylo mi vlasu skřiveno, jenže jsem měl pětkrát zimnici, kterou strach zavínil, strach zase zahnal. „

Téhož roku 1758 ještě před vpádem Prusáků zemřela 49letá mlynářka Alžběta a pochována v kostele sv. Jakuba. Vdovec Tkaný, s nímž Alžběta měla dítka čtyry, směl až do své smrti na mlýnku hospodařiti. Jelikož však už dorůstal syn František po Strachoňovi a Tkaný na mlýnku opravami nějaký podíl si byl získal, vyjednal 21. července 1759 k zamezení možných sporů Pater Jakub se Tkaným, že se vzdává proti náhradě 520 zl. a 15 zl. všech nároků na mlýnek a hned mu 185 zl. hotových vyplatil.¹⁾ Asi za rok po tom Tkaný zemřel a i on u sv. Jakuba pochován.

Pater Jakub zemřel asi r. 1763 jako kaplan Králický a zanechal V.-Byt. kostelu 100 zl. à 5 % na mešní fundace za + rodiče Jakuba a Dorotu Malířovy a celou zemřelou přízeň.²⁾

Zatím dorostl **František Strachoň**, že mohl r. 1763 převzít sám řízení mlýnu a hospodářství, při čemž zavázal se, že dá vlastním sestrám Kateřině a Marianně po 80 zl., nevlastním bratrům Janu, Martinu, Vavřinci a nevl. sestře Anně po 30 zl. dědičného podílu a výpravu. Což mohl snadno splnit; dostal s nevěstou Mariannou, dcerou „slovutného muže“ mlynáře Františka Svobody z Kyniček, hotových 500 zl., 3 kusy hovězího a 10 kusů škopového dobytka.³⁾ Nevěsta přes svou zámožnost psáti neuměla.

František Strachoň byl velkým dobrodincem chrámu Páně. Založil 50 zlatými fundaci na 2 roční mše sv. za dceru Terezii, provdanou Bešterovou, zemřelou r. 1807, dvakrát po 50 zl. dal na stavbu nového hlavního oltáře a 40 zl. pro jiné potřeby kostelní věnoval. — Jako živnostník požíval důvěru cechu mlynářsko-stolařsko-pekařského, a byl od r. 1786 až do r. 1806 starším cechmistrem a před tím několikrát mladším.

V rodině kalil jeho štěstí nejstarší syn Tomáš. Již r. 1790 dal mu otec připsati mlýnek i s gruntem, ponechav si rozhodnutí co do podílů ostatních dítek do poslední vůle. An však Tomáš surovec a pijan dvakrát otce do krve stloukl, poručil Strachoň mlýn mladšímu synu Ignatu. Obsah poslední vůle dto. 2./I. 1808 je:

„100 zl. rýnských poroučím na zpívané rekvie s konduktem v den mého úmrtí; an Tomáš jsa opilcem se ke mně, otcí, nezachoval, dostane mlýn i s pozemky mladší Ignat, majitel mlýnu Chroustovského na panství Rosickém, ač jsem za jeho mlýn už vynaložil 2500 zl. a dal mu na zařízení a dobytek do něho. Ignat bude matce dávat výměnek (značný). Tomáš, ač lásky mé nezaslouží, dostane 2000 zl. rýnských do sirotčí kasy a z nich bude bráti

¹⁾ V ob. arch. kvitance.

²⁾ Fundace nyní kryta jest pap. rentou 80 zl. s úrokem 3 zl. 36 kr.

³⁾ „Knihy památní právní“ v ob. archivě.

půlroční úrok (tehdy byl 45 let starý). Sedmi sirotkům po mé starší dceři Terezii, za řezníka Beštera provdané a r. 1807 zemřelé, dávám 1400 zl., „zeti nic do ruky nebudiž dáno, poněvadž se také nedobře a nectně proti mně a své manželce zachoval a ožralec jest.“ Nejmilejší a nejposlednější dceři Žofii (19leté) poručím 3000 zl. rýnských. Zbylo-li by co, je universalní dědičkou má manželka.“

K poslední vůli přiložil starý mlynář zapečetěné vyjádření, proč Tomáši mlýn bere a nařídil, aby mu to vyjádření u ouřadu bylo přečteno. Což se také stalo, a Tomáš ohromený dojmem a snad i pitím otupělý, na vše svolil.

Při likvidaci mlýnek o 2 složeních s kašníkem a pilou odhadnut na 10.000 zl., polnosti na 1200 zl., jiné věci na 300 zl.

Ignat Strachoň, aby s Tomášem měl pokoj, odstoupil mu svůj mlýn Chroustovský od r. 1809. Tomáš se na něm neudržel. Zemřel ve V. Bytyšce 1823; při své smrti měl ještě domek a 300 zl. v sirotčí kase, což poručil manželce a 3 synům.

U Ignata hlásili se r. 1709 o podíl také dědici po Tkaném, kteří vypátrali, že r. 1759 od vp. Jakuba Malíře Janu Tkanému bylo za odstoupení nároků na mlýnek slíbeno 520 zl. Spokojili se s 300 zl., jelikož dítky Tkaného už 135 zl. byly obdržely.¹⁾

Ignat Strachoň s manželkou Kateřinou hospodařili na mlýnku samostatně až do r. 1832, kdy v lednu odevzdali ho i s hospodářstvím synu Janovi s tou výhradou, že oni zůstanou až do smrti své hospodáři, že Jan ho nesmí zadlužiti ani prodati, že kdyby Jan dříve umřel než oni, vše připadne zase jim, rodičům. Majetek byl tehdy vyceněn na 4000 zl., vězelo však na něm 240 zl. k. m. dluhů, 4 bratrům a 2 sestrám 2100 zl. výplaty, výbavy svateb a velký výměnek rodičů.

Jan r. 1835 vskutku zemřel za živobytí rodičů a mlýnek jim zase připadl. Přijali ho se všemi závazky i s odkazem 400 zl., který Jan si vyprosil v poslední vůli přídavku na podíly bratrů a sester, nejmladší dvojnásobnou část, protože jej v nemoci obsluhovala.

Otec tehdy, (r. 1835) byl stár 66 let, matka 59, sestra provdaná Brychtová č. 123 ve V. Bytyšce 44; bratr Havel, domkař ženatý 41; Antonín, ženatý v Lažánkách 39; Ignat a František 26 a 21 let, svobodní doma; a nejmladší Marianka 19 let.

Starý Ignat Strachoň žil do r. 1840; sklátila jej mrtvice starce již 71letého. Vdova přežila jej o 9 let a dosáhla 81 roků.

Po Ignatu Strachoni mlýnek dostal třetí jeho syn **Ignat**; měl dávat matce výměnu, a bratrům a sestrám vyplatit podíly. Jelikož mu dělali překážky při volbě nevěsty, slíbil jim mnohem značnější podíly — čímž se však vykrvácel.

¹⁾ Acta v registratuře Veverské. Tkaný vlastně měl slíbeno 535 zl. dostal hned hotových 185 zl., dítky jeho podílu 135 zl. a dědici se hlásící ještě 300 zl., tedy úhrnem zl. 620, o zl. 85 více než jim patřilo. Tak děje se, když se listiny, zejména kvitance, řádně v rodinách neschovávají.

V r. 1846 v exekuční dražbě mlýnek i s hospodářstvím prodán a koupil vše **Dominik Kovář**, soused a kupec V.-Byt. za 11.461 zl.

Slavná druhdy ve Vev. Bytyšce jmena Malířů a Strachoňů vymřením vyhynula. Jen fundacemi zádušními jejich paměť u potomstva se udržuje.

Syn Dominika Kováře, **Jan**, na svůj náklad zveleboval mlýnek od r. 1880 tak, že nabyl tvárnosti a velikosti nynější. Jan stal se tak spolumajitelem jeho. Od r. 1888 je jeho pánem neobmezeným. Značné zásoby dříví, jež se v něm každoročně pořežou a obilí, jež se zemele, jsou svědky výnosnosti „mlýnku“.

3. Cech zedníků, tesařů, hrnčířů a sklenářů.

Požárem dne 9. června 1841 zničena jest matka pokladnice cechu se všemi knihami a spisy. Přes to však cech má značný počet listin ovšem novějších, neboť bylo zedníků a tesařů při něm velmi četně. Zachovaly se tyto spisy:

I. Opis generalních artikulů dto. 5. ledna 1739.

II. Kniha cechovní založená po požáru r. 1841.

III. Sešit obsahující „Příjem cechovní“ od r. 1841—1845 a jiný sešit s titulem: „Zunft Protokoll. Register für die Maurer, Zimmermanns, Höfner et Glaser. Grazialien-Vormerkung“ jdoucí od r. 1850—1856.

IV. Mnohé účty a jich doklady od r. 1841—1872, celkem 63 kusů.

V. 28 listin týkajících se správy cechu. 1841—1871.

VI. 5 žádostí o přijetí mezi učeníky, 9 vysvědčení o částečném vyučení se, 2 pasy pro učeníky, 1 žádost o výpověď, 3 listy za vyučenou, 552 vysvědčení školních z opakovacích hodin a křesťanských cvičení, 2 vysvědčení o tovaryších, 2 sezdaovací listy, 2 udělení práva mistrovského — úhrnem 578 kusů.

Celkem čítá archiv spisů a knih 673. —

Cechmistry staršími byli zvoleni: 1808 Matěj Šanca, tesař z Řičan, 1813 Fr. Hakula, zedník z V. Bytyšky, 1831 jeho syn Fr. Hakula, zedník z V. Byt., 1856 Fr. Hamža, tesař z Veverí, jenž zůstal až do konce; mladšími: 1808 Fr. Hakula, zedník z V. Byt., stal se r. 1813 starším, 1813 Karel Topinka, hrnčíř z Řičan; 1833 Fr. Laudil, byl r. 1845 zbaven úřadu ml. cechmistra a nařizeno mu, aby udělal pořádek při cechu s učeníky a tovaryši svými, složil řádné účty a podrobil se cechu poslušností bez odmluvy; odešel pak za políra k tesaři Markovi do Brna; na jeho místo jmenován 1845 Fr. Hamža, tesař z Veverí; a když ten postoupil za staršího, zvolen Eduard Svoboda, zedník a později i kameník z Vev. Bytyšky; Svoboda odstěhovav se do Brna, rozloučil se listem ze dne 9. června 1871 s cechem, vzdávaje mu díky za dosavadní lásku a přeje mu dalšího zdaru.

Jelikož mistři zedničtí a tesařští zaměstnávali každý mnoho tovaryšů a učeníků, požívali veliké vážnosti v cechu jako zaměstnavatelé čili chleboďarcové. Jako stavitelé zanechali po sobě mnohou památku. Proto stůjítež zde jejich jmena.

Mistry zednickými cechu byli přivtělení r. 1766 Václav Warhann, r. 1767 Tomáš Hakula z V. Bytyšky, 1790 Jakub Hašek z Náměště, 1794 Václav Malý z Nové ulice u Brna, 1795 Fr. Hakula z V. Bytyšky, r. 1729 jeho syn František, 1850 Fr. Křikava z Předklášteří u Tišnova, 1856 Eduard Svoboda

z V. Byt., 1870 Fr. Svoboda z Tišnova a Jan Krejčí z V. Byt., jenž býval stavitelem ve Velké Meziříčí a pak dolním mlynářem ve V. Bytyšce. Učeníků, po případě tovaryšů zednických zapsáno je v cechovní knize r. 1765—1872 386.

Za mistry tesařské do cechu byli přijati r. 1740 Mikuláš Tischler z V. Byt., 1743 Jiří Zaloudek z Javůrka, 1745 Pavel Tischler z V. Byt., 1753 Ondřej Peterka z Rosic, 1763 Ignat Tischler, 1770 Ondřej Kovář, 1771 Jan Michal Schmied, všichni tři z V. Byt., 1773 Tomáš Blecha z Javůrka, 1784 Jan Šanca z Řičan, 1786 Matěj Šanca z Troubska, 1822 Fr. Laudil, 1842 Fr. Hamža.

Učeníků zapsáno od r. 1740—1881 208.

Slabí poměrně byli hrnčíři, čítající od r. 1749—1860 15 mistrů, 9 učeníků čili tovaryšů, a sklenáři, vykazující 1822—54 pouze 2 mistry a 3 učeníky.

Cech zedníků a tesařů byl jediný, při němž tovaryši skládali poplatky (Auflage) a volili ze svého středu také starší tovaryše, jednoho zedníka, jednoho tesaře, jejichž povinností bylo „pány tovaryše do cechovního shromáždění sezvati a pánům cechmistrům za včas oznámiti, kdy schůze bude“. Měli také svou zvláštní pokladnu, jak tomu nasvědčuje vyjádření podepsané 20. června 1867 od 13 členů, toho obsahu, že „tovaryšská společnost cechu spojeného (Reihenzunft) se usnesla, ponechatí svůj majetek 65 zl. v matce pokladnici a volně s ním později naložiti“. Tovyaryši zedničtí a tesařští měli také účast na cechovních hodech.

Nedivme se, že pro tak mnohé se mnoho spotřebovalo. Účty zachované od r. 1841—1856 toho podávají četné doklady. Prohlédneme si hned první, z r. 1841.

Co před ohněm bylo přichystáno, a čeho se neužilo: 8 liber svíček k průvodu o Božím Téle, 2 bečky piva i s dovozem, kus ušipaného se zabitím, zelí, příprava = 116 zl. 55 kr. Ta příprava byla požárem celá v nic uvedena. Po 14 dnech schystáno na hostinu znovu: 3 vědra piva, 30 liber hovězího, 25 liber telecího, 16 liber vepřového masa; chleba a žemlíček za 16 zl. 48 kr.!.; zelí za 5 zl.; 2½ mázů sádla; koření a soli za 7 zl. 15 kr.!.; kuchařce a za dříví dáno 8½ zl.; 2 děvečkám 2½ zl.; od hospody cechovní 10 zl.; dále koupeny 2 tucty talířů zelených, 5 mís a 12 párů nožů, dáno na mše sv., poslu cechovnímu, právnímu, cechmistrům, komisaři, písaři = 352 zl. 16 kr. víd. valuty čili asi 140 zl. konv. měny. — Dle toho vydání byl také příjem, r. 1841 351 zl. 29 kr., ač tovaryši toho roku pro oheň ničím nepřispěli, r. 1842 293 zl. 38½ kr., r. 1843 194 zl. 39 kr., 1844 244 zl. 51 kr. víd. val.; r. 1849—1854 vykázán průměrný příjem 82 zl. 6 kr. k. m. (vskutku byl vyšší) r. 1856 ještě se sešlo 104 zl. 16 kr. konv. m.

Kapitálů cech neměl. Nemocné a nuzné členy podporoval dobrovolnými sbírkami.

R. 1845 čítal 9 mistrů, 61 tovaryšů. — R. 1853 dle zprávy podané obchodní a průmyslové komoře patřili k cechu

zedníků	2	mistři,	20	tovaryšů,	10	učedníků,
tesařů	1		8		4	
hrnčířů	2		1		—	
sklenářů	1		—		1	

Roku 1851 domníval se cech, že má příčinu stěžovati si, že Ostrovačičtí řemeslníci odbývají nedovolená shromáždění a osobují si při nich práv jen cechům příslušných. Podkrajský c. k. úřad odvětil na to, že dovolil jim schůze, nikoli cechovní, nýbrž aby pod dohlídkou obecního představeného jednali o záležitostech, které „vedou k prospěšnosti náboženství a dobročinnosti,“ a že proti nim zakročí, jakmile se přesvědčí, že přestoupili meze své dovolené činnosti.

4. Cech kovářů, bednářů (bečvářů), kolářů, zámečníků má tyto listiny v matce pokladnici:

I. „Cechovní artikule řemesla kovářského, bednářského, kolářského a zámečnického ze dne 5. ledna 1739“. Jest to exemplář tištěných generalních artikulů autorisovaný od c. k. zemského hejtmanství 27. června 1740.

II. „Artikule pro tovaryše.“ To jest 15 artikulů spracovaných podle generalních. Jeden artikul je vynechán, totiž XX. o šenkách (darech), proto že v cechu nebylo řemesla šenkovního; za to připojen je ku konci nový (nedovolený), jenž zní: „Kdyby se přihodilo, že by k mistrovi řemesla „kovářského přišel ten neb onen (tovaryš) a žádal by buďto koní sekati „(žílou pouštěti) neb podkovu, která ohně nepotřebuje (přibiti), aneb 3—4 „hřebíky vraziti, aneb jedním hicem něco svařit, ty a takové výminky bez „odporu místa tovaryšům se dovoluje.“¹⁾

III. Kniha mistrovská od r. 1774—1879. Má dvě oddělení: 1. Protokol pro mistry, 2. protokol pro tovaryše (po případě učně). — Dle ní platilo se za právo mistrovské 6 zl., za přípověď nebo vyučenou 1—2 zl. k cechu.

IV. „Kniha pro tovaryše pro městečko V. Byt. Nro. 14. Roku 1839. Podpisovatel (má býti písař či zapisovatel) Klement Dundáček.“ Obsahuje zápisy učňů a tovaryšů od r. 1839 počínaje.

V. „R. 1839. Kniha pro počet cechovní . . .“ Do ní zanášeny příspěvky kvatembrové a účty z příjmů a vydajů cechovních do r. 1879.

Na poslední straně té knihy čteme: „List tento, který je založený od Fr. Císaře, staršího cechmistra (od r. 1823—1839) od cechu kovářského, jak bývalo před ním tak také po něm, jak v artikulích stojí, ustanovené svačiny, domácí mistři aby byli všichni stejní jako jeden²⁾ Po těch prvnějších dal svačinu r. 1805; Fr. Dundáček r. 1813, Tomáš Pepřla 1815, Klement Dundáček 1817, Ant. Svoboda 1831, Fr. Srnec 1833, Jos. Kejda 1837, Fr. Kejda 1839, Jakub Klečka 1846, Jan Filakovský 1848.“ — Dle toho oni domácí, to jest Vev.-Bytyští mistři, zaplativše za svačiny dle artikulů, tvořili jakousi elitu mezi mistry ostatními.

VI. Listin členů cechovních se týkajících je v archivě hojnost: a sice křestních listů 7, školních vysvědčení, konsensů ku přípovědím, vysvědčení o přípovědích, žádostí a konsensů k vyučené, vysvědčení o návštěvě opakovacích

¹⁾ Snad těmito pracemi tovaryši pocestnému dána měla býti možnost, aby si vydělal spropitného na další vandr.

²⁾ Smysl toho zápisu prý je: Svačina při plném shromáždění byla jednoduchá (sýr, pivo, kořalka), když však odešli přespolní mistři, jali se domácí na účet svačiny teprv řádně hodovati.

hodin, křesťanských cvičení a znalosti sv. náboženství 342, listů za vyučenou 71, vysvědčení o práci a mravech tovaryšů, kundšaftů 9,¹⁾ vysvědčení o mistrovství dosaženém, listů na mistrovství, povolení ku provozování řemesel 79, úhrnem tedy 508 listin, z nichž náleží 82 století XVIII.

VII. 23 listin o správě cechu; 2 z nich jsou ze století XVIII.

Celková suma archivačních spisů je: 536 kusů. —

Také je v něm uložena pečeť v soustruhovaném pouzdru na pentli černožluté (patrně od nějakého ztraceného listu na mistrovství utržená) s nápisem: Sigill. der Huef Schmid - Zech zu Pruck an d. Leita.

Ač cech povolen byl roku 1740, přece v archivě svém nezachoval písemných památek leč až z r. 1774, kdy založena nová kniha mistrovská a počato ukládati do pokladny spisy cechovní. Přes to však v ní statná řada mistrů a tovaryšů (učňů) nejvíce z panství Veverského, avšak i odjinud pocházejících, zapsána jest. Mistrů kovářských 78, bečvářských 17, kolářských 23, zámečnických 7. Připočteme-li k nim 11 mistrů, jejichž řemeslo písař zapomněl udati, máme jich úhrnem 136. Tovaryšů a učňů 347, nečítaje učně od r. 1740—1773. Hlavní kniha Veverská však zachovala jmená mistrů od r. 1740—1864; bylo jich 121 kovářských, 50 bednářských, 40 kolářských, 6 zámečnických, úhrnem tedy 217.

Příjmy cechu byly nestejny — někdy až 50 zl. ročně; jindy asi 5 zl. Vydání jak u jiných cechů.

Správu cechu vedli následující starší cechmistři: 1774—1782 Jakub Horáček, bednář, 1783—1787 Petr Krška, bednář z Řičan, 1787 a 1799 Fr. Dundáček, kovář,²⁾ 1803—1822 Jan Dundáček, kovář,³⁾ 1823 a 1824 Fr. Císař, kolář, 1825 Klement Dundáček, kovář, 1830 Fr. Císař, 1838 Fr. Dundáček, od r. 1839 Matěj Dřevěný, kovář z Řičan; po něm, když se úřadu dobrovolně vzdal od r. 1842 Jan Vacha, kovář z Mor. Kynic, Martin Vašulin, kovář z Maršova, později ve Vinohrádkách, od r. 1852 zvolen a rukou dáním slib složil Tomáš Pepřla, bednář z Vev. Bytyšky, 1859 Jan Dundáček,⁴⁾ kovář, 1863 Josef Kejda, kolář, 1872 a 1885 Ant. Kejda, kolář z Vev. Bytyšky.

Mladšími cechmistry byli: 1774—1782 Petr Krška, bednář z Řičan, 1783—1787 Fr. Dundáček, kovář, 1787—88 Jiří Šebek (?), 1798 Josef Horáček, bednář, 1799 Jan Pokorný, kovář z Mor. Kynic, pak Fr. Pindryč, kovář z Kuřima, 1803 a 1806 Josef Horáček, bednář, 1808 Josef Krška, bednář z Řičan a pak zase až do 1822 Josef Horáček, 1823 Václav Dřevěný, kovář z Řičan, 1824 Josef Krška, 1825 Fr. Císař, kolář, 1833 a 1838 Augustin Dupal z Říček, 1839 Josef Kejda, kolář z V. Byt., 1853 Jan Filakovský, zámečník z V. Byt., 1859 Jakub Klečka, bednář, 1863 Jan Horáček, 1870 až do konce Fr. Rambousek, kovář.

Pečeť cechovní rozdělena je na 4 pole. Na hoře v levo je podkova s hřebíkem, v pravo dva klíče, dole v levo kolo, v pravo bečka. Písmeny *M* na levé straně pečetě a *B* na pravé snad znamenají „Meister-Brief“.

¹⁾ Kundšaft jeden ze dne 21. května 1824 nese obraz města Klatov.

²⁾ Na jednom listě té doby podepsán také cechmistr Karel Kolář; jméno to však není v seznamu mistrů zanešeno.

³⁾ Byl odsouzen ku 8dennímu vězení a k navrácení 10 zl., že vydal list za vyučenou učňovi, který jen 5 neděl se učil. Byl ošizen od Josefa Keisera, kováře ze Sinzendorfa, který udal při cechovním shromáždění, že ten učen se u něho učil 3½ roku, což však pravda nebylo.

⁴⁾ Dle kvitance chované u cechu tesařského.

Dva listy na mistrovství z r. 1808 uvádějí mistrovská díla, která od tovaryšů kovářských byla provedena: „na 4 nochy konia ukovat“, a „konie 18 žyl poštíel“.

5. Cech krejčovský a soukenický

byl z nejsilnějších. Původně založen byl pro krejčí, tkalce a mezulániky (tkalce mezulánu) r. 1740. Jeho zakladateli dle staré cechovní knihy v pokladně tkalcovského cechu chované byli Jiří Kotek, Bartoloměj Svoboda, Martin Klimeš, Tomáš Slavíček, mistři krejčovští, Jakub Novotný, Jan Juran, Tomáš Novotný, Petr Soukup (Saukopf z Řičan), tkalcovští. Ti — praví

Nynější horní mlýn ve Vev. Bytyšce,

vystavěný r. 1889—1890 od J. Kováře.

cechovní kniha — „chvalitebným a dobrým předsevzetím neproměnitelně setrvali“. S povolením gubernia ze dne 20. listopadu 1806 bylo řemeslo tkalcovské od krejčovského odděleno tak, že krejčíři sami tvořili cech a tkalci sestoupili se ve zvláštní nový cech. Knihy cechovní staré tehdy byly dodány na zámek a dle nich založeny pro obojí cech nové knihy; o ostatní spisy oba cechy se rozdělily, pokud se toho či onoho týkaly. Odloučení provedeno 4. února 1808 na radnici ve V. Bytyšce. Tehdy také odložena stará pečeť, která nesla kolem okraje nápis: „Pečeť po. ce. řzeměsla Kre. a Kalc. W. BI. 1743“ a uprostřed vyobrazení nůžek a jehly (pro krejčí), 3 člunků (pro tkalce); a pořízena pro

krejčí nová s nápisem: „Pečeť počest. cechu krejčířského městečka Veverské Bytyšky 1807“ a s jehlou, nůžkami, cihličkou, loktem ve znaku korunovaném a ode 2 lvů neseném. — Ku krejčím přidali se časem nečetní soukenníci.

Ve dvou cechovních matkách pokladnicích uloženy jsou tyto věci:
I. Pečeť z r. 1807.

II. „Cechovní artikule řemesla krejčířského, tkalcovského, mezulánického.“

Jsou to generální artikule dto. 5. ledna 1739 potvrzené od zemského hejtmana 27. června 1840.

III. Sammlung der Verordnungen und Generalien für sämtliche Zünfte und Innungen. Herausgegeben von Fr. H. Wekebrod. 2 Bände. Brünn. 1793 und 1799 bei Joh. G. Gastl.

IV. „Kniha cechovní obojího počestného řemesla a pořádku krejčířského a soukenického v městečku Vev. Bytyšce, založená dne 4. února 1808 od

Nynější mlýnek ve Vev. Bytyšce,

vystavěný po r. 1830 od J. Kováře.

Jakuba Ant. Bakaláře, Veverského aktuara, gruntovního a spolu cechovního komisara“.

Její obsah je 1. Jména (3) starších a (3) mladších cechmistrů. 2. Poznámání všech zemřelých aneb ze zdejšího cechu vystoupilých pánů mistrů (krejčovských) od r. 1739 do 28. května 1807, úhrnem 67. 3. Dekret o odloučení tkalců od krejčovského cechu. 4. Další mistři od r. 1807—1860, úhrnem 146. 5. Poznámání připovídáných a vypovídáných učeníků od r. 1737—1863, úhrnem 480.

V. Rejstříky dva pro pány mistry na odvod tax a platů od r. 1807 do 1825, a 1828—1843; dva na poznámání rozličných dluhů počaté r. 1838, a jeden od r. 1844—1860; jeden na poznámání rozličných příjmů a vydání z r. 1838.

VI. 37 křestních listů od r. 1745—1820; 94 konsensů s přijetím učňů

od r. 1740—1846; 327 vysvědčení školních, z opakovacích hodin a křesťanských cvičení od r. 1804—1863; 11 vysvědčení o učení a povolení ku dání za vyučenou od r. 1810—1843; 61 listů za vyučenou od r. 1770—1846; 2 vysvědčení o dobrém chování se tovaryšů; 42 povolení k mistrovství; 12 listů na mistrovství od r. 1796—1826; 2 výmazy zemřelých mistrů ze seznamu cechovního — úhrnem 588 kusů. Mimo to jsou rejstříky dva (bez datum), z nichž jeden vykazuje, kdo má v pokladnici list za vyučenou uložený (68) a kdo ne (7) a kdo si ho vyzdvihl, druhý podává seznam všech listů za vyučenou (61) a vrchnostenských povolení (80). Jsou to jakési počátky inventáře archivního.

VII. Přes 30 listin vnitřní správy cechu se týkajících, ponejvíce účtů. Celkem tedy v pokladnicích 628 knih a listin se zachovalo.

Počet mistrů býval přes čtyřicet. Tak na př. roku 1831 skládalo quatembrový poplatek 30, r. 1834 38, r. 1840 34 mistrů, ovšem někteří se nedostavili. R. 1850 na zvací listině uvedeno je 39, r. 1854 40 přespolečných mistrů.

Příjmy cechu bývaly značné. Zachovalo se 18 výročních účtů z doby od r. 1831—1859 a dle nich činil nový příjem r. 1831 89 zl. 36 kr., r. 1833 40 zl., r. 1834 92 zl. 6 kr., pak pořád méně, r. 1850 ještě 40 zl., r. 1854 však jen 24 zl., r. 1857 dokonce 10 zl. 89¹/₂ kr. Příčina malých příjmů těch byla nedbalost mistrů v placení, obzvláště kvatembrových poplatků. Od příspěvků těch osvobozeni byli: starší a mladší cechmístři [oba dle rozhodnutí cechu o Božím Těle r. 1745]¹⁾, pak cechovní písař, cechovní mladší t. j. nejmladší mistr, který obsluhoval při hostinách, ač nevyplatil-li se z toho „mládkovství“; cechovní pantáta, u něhož cech měl hospodu; onen mistr, který při průvodu o Božím Těle fánů (prapor) nesl.

Dle příjmů řídily se výdaje, to jest po zapravení stálých tax — komisaři, cechmistrům, poslu, písaři a na mše sv. atd., — zbytek býval prohodován. Bylo-li peněz dosti, vystrojen menší oběd při quartální schůzi po sv. Václavu a po sv. Třech králech, a veliký o Božím Těle; nebylo-li dosti, dány jen „svačiny“. V posledních letech podobné výdaje zakázány naprosto; v dřívějších ovšem nebyly schvalovány, komisaři však přimhouřili k nim oči. — R. 1841, co se na oběd o Božím Těle pro celé shromáždění chystalo, když vypukl oheň, všechno shořelo, v ceně 22 zl. 30 kr. — Dne 15. listopadu 1843 sesazen starší cechmistr Ondřej Klimeš od vrchního Veverského Matieky, protože jmění cechovní špatně spravoval, je skoro celé hostinami cechovními promrhával a vlastního majetku neměl, jímž by zapezpečil cechu náhrady naporučené mu od úřadu. — Nemysleme si však, že cechmistr po něm zvolený Jan Janke ze Hvozdců hostin strojiti nedovolil. Bylť zvykem všeobecně zakořeněným. Cech krejčovský měl k nim i své stolní náčiní. Inventář (bez datum) uvádí 2 cínové konve, 28 bílých hlíněných talířů, 28 lžic plechových, 25 vidliček, 21 dlouhých nožů.

Staršími a mladšími cechmistry byli (dle hlavní knihy listů za vyučenou, na mistrovství a účtů): 1775 Jakub Paleček, krejčí, starším, Matouš Juran, tkadlec ml.;¹⁾ 1778—1780 Jakub Paleček st., Martin Vít, tkadlec z Řičan ml.;

¹⁾ Dle listiny v pokladnici tkalcovského cechu chované.

r. 1780—1783 Jakub Paleček st., Matouš Juran ml.; 1786—1795 Matouš Juran st., Matěj Köllinger, krejčí ml.; 1802 Václav Němeček, krejčí a Fabian Kovářík, krejčí z Řičan; 1803 Josef Paleček, krejčí a Ignat Valentin, tkadlec; 1806 Václav Němeček a Josef Satoraj, tkadlec; 1807 dne 28. května zvoleni Václav Němeček a Fabian Kovářík, a byvše po odloučení cechu tkalcovského potvrzení, úřadovali do r. 1814; r. 1814—1818 Fr. Skalický a Ondřej Klimeš; 1822 Ondřej Klimeš a Ant. Fritz, který r. 1823 nahrazen byl Jos. Marečkem; 1826 V. Němeček a Josef Mareček; 1827—1834 Ondřej Klimeš a Jan Kovářík z Řičan; 1835 Václav Koryčan a Jan Kovářík, r. 1840 ku své prosbě sprostění úřadu; dne 21. června 1840 zvoleni Ondřej Klimeš a Jan Janke ze Hvozdcce; dne 15. listopadu 1843 byl O. Klimeš, jak jsme již řekli, pro špatné hospodaření se jméním cechovním sesazen; r. 1845 Jan Janke ze Hvozdcce a Karel Štrachon z V. Byt.; 1749 Karel Štrachon a Josef Košábek; 1850—1854 K. Štrachon a Jan Kovářík z Řičan, té doby mistři už špatně platili, jsouce do cechu už 50 zl. dlužni; 1854—58 Karel Horáček a Matěj Straka z Bystree; 1859—1860 Fr. Košťál a Matěj Straka.

Z vnitřního života cechu ještě uvéstí můžeme, že r. 1808 byl z cechovního seznamu vymazán Bernard Šorš, krejčí z Brna, „pro své chování a vzdorovitost“, ač k cechu už 22 let byl přivtělen.

Roku 1819 podal cech stížnost na Matěje Hlusku a Martina Odehnala, mistry z Kuřima, že nezaplatili za mistrovství, onen r. 1803, tento r. 1802 po 4 zl. 30 kr., a od roku 1810 jsou dlužni také čtvrtroční povinnost po 12 kr., k cechu se nepřihlašují (do schůzí nechodí) a mistrovské listy pro vysvobození od vojny vyzdvihli a jich pak už nevrátili. Kuřimský vrchní Fr. Skoták stížnosti vyhověl a oněm mistrům pokutami pohrozil, pro případ, že by neučinili zadost povinností svým. Hrozby nepomohly a musily ještě r. 1824 býti opakovány.

Z těchže asi příčin r. 1824 zapovězeno mistrovské provozování krejčoviny Beránku i synu jeho v Lažánkách.

6. Cech obuvníků, sedlářů, řemenářů, kožešníků a punčochářů.

Cech ten potkalo r. 1841 neštěstí, že mu požár o Božím Těle vzniklý ztrávil všechny spisy. Do nové „Cechovní knihy“ založené 1. května 1842 vepsal některý písař Veverský dle spisů registratury vrchnostenské mistry počínaje od roku 1794, tovaryše od roku 1826.

Uhrnem zanešeno v ní od r. 1794—1859 132 mistrů a od r. 1826—1864 167 tovaryšů a učňů, nejvíce ševcovských.

Mimo tu knihu zachoval si cech 51 vysvědčení školních od r. 1843—64, dvoje povolení práva mistrovského (1848 a 1856), rejstřík na vybírání kvatembrových poplatků po 1 zl. ročně od r. 1844—1852, sedmeré účty cechovní od roku 1858—1863 a 11 listů zápisků k účtům se vztahujících od roku 1851—68. Uhrnem 73 kusů.

Cech býval silný, čítaje od r. 1844—1852 okolo 70 pánů bratrů mistrů. Když byly hostiny při schůzích zakázány, skládal cech dvojí účty, jedny pro komisaře bez vydání na hostiny, jiné pro mistry s vydáním na pokrmy a nápoje. Takové dvojí účty zachovaly se z r. 1859: komisaři vykázáno vydání 35 zl. 90 kr., mistrům 45 zl. 42 kr., z nichž proužito 16 zl. 2 kr.

Dne 16. června 1808 byli s úřadu svého sesazeni obuvníci Vavřinec Kríž z V. Byt., starší cechmistr, a Fr. Břenek z Kyniček, mladší; a na jich místo zvoleni ševci Matěj Blažek z V. Byt. a Fr. Pauser z Kuřima. Jak dlouho setrvali v úřadě, nelze zjistiti.

Dne 5. června 1828 zvoleni Jan Ehrmann, švec, starším. Augustin Dupal, švec z Řičan, mladším. Když pak ku své prosbě byli po požáru úřadu sprostěni, zvoleni 16. ledna 1842 Václav Vohrabal st., Bernard Satoria ml., oba ševci; 7. června 1849 Bernard Satoraj st., Frant. Hanenkampf, panský sedlář a pokojný z Veverí, mladším; 26. května 1853 Ondřej Králík st., Michal Sovec ml., oba ševci.

Hlavní kniha Veverská vykazuje obuvnických mistrů 174, učňů 245 od r. 1740 do r. 1864; punčochářských mistrů 5 do r. 1809, učňů 5 od roku 1835—1862; kožešnických mistrů 6, učňů 5 od roku 1740—1855; sedlářského mistra jednoho (Hahnenkampa z Veverí) r. 1847, 7 učňů od r. 1842—1859; řemenářských mistrů 6, učňů 6 od počátku do r. 1855.

Jako u cechu krejčovského bylo i u tohoto zavedeno „mládkovství“, to jest nejmladší mistr při hostinách posluhoval aneb za to zaplatil taxu 2 zl.

7. Cech tkalcovský (a provaznický).

Při cechu krejčovském jsme již vyložili, že bývali tkalci s ním spojeni od r. 1739 do r. 1808, kdy 4. února úředně jsou odloučeni.

Tkalci utvořili pak cech zvláštní a dostali svou cechovní knihu a artikule. Zdá se však, že hned po ustavení se cechu představení se vzdali svých úřadů a cech vůbec se nikdy nescházel. Nenalezámeť v jeho listinách žádné stopy o jeho pracích od r. 1808—1826. Dne 20. května 1826 Veverský úředník Urbálek nevázanosti té učinil konec, poslav nejstarším tkalcům Václavu Laskavému a Ignatu Valentinovi přípis toho obsahu:

„Úřad Veverský dozvěděl se, že tkalcovští mistři našeho panství po několik let neodbývají schůzí, že se jejich představení poděkovali a že nyní tkalci neudržují spojení ani mezi sebou, ani s cizími cechy. Jelikož odporuje nejvyšším patentům, aby cechovní živnosti bez cechů byly provázovány, nařizují vám jako nejstarším mistrům, abyste shromáždili dne 21. května mistry panství nebo cechovního obvodu a jim oznámili, že se mají v cech zase ustaviti a představené ze svého středu zvoliti, anebo k některému cechu V.-Bytyšskému se přivtělit, a že již letos zcela jistě při průvodu s Nejsvětějším o Božím Těle mají se seřaditi k ostatním cechům. Dne 22. května se na Veverí vykážete, co jste pořídili.“

Rozkazu tak rozhodnému bylo vyhověno a cech se o Božím Těle, dne 4. června 1826 znovu utvořil. Mistrů, kteří už bývali k němu přivtěleni, vynašlo se 11 tkalcovských a jeden sklenářský, a k nim nově přihlásilo se 17 mistrů, tak že ihned čítal cech 29 mistrů,

Máme-li zodpovídati otázku, proč asi se cech tkalcovský po r. 1808 rozešel, nelze nám podati zprávy určité, zdá se však, že jest následující: Když si krejčí vymohli utvoření zvláštního cechu, stal se cech tkalcovský cechem posledním a v průvodech prvním. Tkalci, než by té hanby na sobě nechali, raději rozbili cech a na průvody nechodili — až rozkaz úřední a také hojící čas učinil jejich vzdorům konec.

Spisy, které cech má v pokladně, jsou: I. Stará cechovní kniha (nevázaná) počestného cechu krejčovsko-tkalcovského od r. 1840—1804. V ní je zapsáno 108 mistrů, scházejí mistři od r. 1754—1770.

II. Cechovní artikule pro tovaryše, výtah z artikulů všeobecných.

III. Pořádku tkalcovského kniha začatá r. 1808. Obsahuje 2. artikule tkalcovské — německé a české. — Jsou zpracovány pro tkalce V.-Byt. cechu dle generalních a obsahují (místo 61) 76 článků. V nich je mezi jiným ustanoveno, že si smí nový cech poříditi pečet s nápisem: „Weberordnung in dem Markte Eichhorn-Bitischka“ a dva podstavníky a že nesmí se, pod pokutou 50 zl., k cechu přivtělití mistři žádného jiného řemesla, leč tkalcovského. 2. Dále je zapsáno 52 mistrů od r. 1826—1859, mezi nimiž jeden sklenářský a někteří provazníci a asi 104 učeníků i tovaryšů.

IV. Kniha bez nápisu, obsahující: několik účtů (1826—1832); 59 přípovědí učeníků, 40 výpovědí tovaryšů; poznamenání různých příjmů 1839—1846, 1855—1857 a poplatků při mistrovských kusech 1850—1857; seznam 20 mistrů.

V. Křestních listů 5, konsensů k učení 13, vysvědčení o učení 15, školních, z opakovacích hodin a křesťanských cvičení 119, listů za vyučenou 27; vysvědčení tovaryšů o práci a mravech 2; žádostí o mistrovství 8; listů na mistrovství 6; výmaz zemřelého mistra 1, úhrnem 196 listin od r. 1757—1866, z nichž 24 náleží století osmnáctému.

VI. 27 listin týkajících se správy cechu; denník čili poznámenání pro příjem a vydání za r. 1839—1843, 1852—4; účty za r. 1831, 1846, 1849—1863. — Všechny spisy je tedy 227. —

Dle účtů tu i tam zachovaných míval cech příjmy velmi nestejné, průměrně obnášely asi 16 zl. — Zdá se však, že by se měl činiti rozdíl mezi účty úředními a soukromými; tak na př. v úředních účtech z r. 1831 příjem udán na 9 zl. 34 kr., vydání na 11 zl. 8 kr., v soukromých, které skládali mistři mezi sebou, příjem starý 52 zl. 30 kr., nový na 52 zl., vydání 18 zl. 53 kr., tak že zbylo 70 zl. 36 kr. na hotovosti a 15 zl. na dluhách a v účtech úředních z r. 1857 udán příjem na 10 zl. 04 kr., vydání na 18 zl. 46 kr., soukromých vydání o Božím Těle na 51 zl. 58 kr. Z tohoto počtu také vysvítá, že strojival cech hostiny nejen při kvatembrových schůzích, nýbrž i při pohřbech členů cechovních a jich přízně, pro účastnivší se pohřbu mistry.

Dovolení zvláštní pečetě a svých dvou podstavníků použil cech. Na pečetě má kolem 3 člunků tkalcovských a 2 háků nápis německý!: Weberzunft Mark Eichhorn-Bitischka. — Podstavníky dal udělati teprv r. 1832. —

Přes zákaz, že kromě tkalců nesmí býti přijat žádný jiný řemeslník, inkorporování při znovuzřízení cechu r. 1826 sklenář (jenž přešel brzy k tesařům) a později také provazníci, tak že cech pak slul tkalcovsko-provaznickým.

R. 1839 dal cech potrestati tkalcovského tovaryše Jana Weigla, že bez povolení provozoval mistrovství, tkal totiž osnovu kolikere barvy, dlouhou 68 loket na dva kusy.

Zbývá nám ještě podati seznam cechmistrů.

Až do r. 1803 byli ti, co u cechu krejčovského. R. 1808 po vyloučení cechu krejčovského, zvoleni Josef Satoraj a Petr Konrad. Ti se pak poděkovali. Po znovuzřízení cechu byli staršími: 1826—1831 Jakub Horáček, po jeho smrti od r. 1832 bezpochyby nepřetržitě až do 1849 Emanuel Konvalenka, jenž 6. června 1833 skládal jako starší cechmistr přísahu, po jeho odstoupení až do r. 1861 Frant. Filla, všichni tkalci, a když ten se úřadu vzdal, Matěj Bisom, provazník do 1866, to jest dokud cechy byly odbývány. Bisom vyučil se v Uhrách; v Bytyšce měl dobře z cukrovarských zákazek. —

Mladšími cechmistry byli od r. 1806 Josef Paleček snad nepřetržitě do r. 1841, r. 1841—42 Ondřej Wytešník, 1844 Fr. Filla, 1850—53 Petr Kašpárek, a když r. 1853 zemřel, do 1861 Matěj Bisom, provazník, 1861—1866 Ondřej Juran.

Na jednom listě za vyučenou ze dne 16. června 1787 připsáno: „Pro stáří tohoto listu s velkým potěšením se zde podepsali cechmistry tohoto řemesla dne 11. června 1852 Fr. Filla starší, Petr Kašpárek, ml. cechmistr.“ A v zadu: „Všech našich nástupců snažně žádáme, aby tento list pro jeho stáří na delší čas zachovali.“ Kdyby byli lépe prohlédli spisy, byli by naši — starší skoro o půl století!

25. Vpád Prušáků na Moravu r. 1742.

Pruský král táhne Vev. Bytyškou. Veverí vyloupeno. Cholera. Obecní úřad. Primator Václav Veselý. Votivní obraz v chrámě Říčanském 1744.

Hrabivý král pruský Bedřich II., aby rozšířil území své, pustil se s císařovnou Marií Terezií několikráte do válek. Především mu šlo o nabytí úrodného dolního Slezska. Vyslav na Moravu generala Schwerina, doufal ve šťastné provedení záměru tím pevněji, ani Sasové, spojenci jeho, v noci z 25. na 26. listopadu 1741 Prahy dobyli, kurfiřta bavorského Karla Albrechta za krále českého prohlásili, Francouzové Písku se zmocnili a Bavoři Linec obsadili, pevnost pak Olomoucká dne 28. prosince 1741 kapitulací padla do rukou Schwerinových. Od toho dne až do 23. dubna 1742, tedy čtyry měsíce, Prušáci zůstali pány Moravy. Bedřich II. sám osobně koncem ledna 1742 na Moravu přitáhl, aby se přesvědčil o stavu vojska svého sestávajícího z Prušáků, Sasů a Francouzů.

Vedle Olomouce již ztracené bylo na Moravě jediné Brno rádnou pro tehdejší poměry pevností. Ostatní města jako Kroměříž, Vyškov měla slabé ohrady, které nemohly odolati dělům ošlehacím, a pevné hrady jako Veverí, Pernštejn, Helfenštejn, Sovinec nebyly vojskem obsazeny, anebo jako Buchlov ani obydleny a pozbyly ostatně dřívější důležitosti své při nové soustavě válečné. Celá naděje tedy spočívala na obraně města Brna proti nepříteli mocnému; i byly rozsáhlé hradby jeho na rychlo opraveny a řádně vyzbrojeny. Majitelé některých hradů, mezi nimiž i Veverí a Mikulova, byli vyzváni, aby tam děla a náboje poslali, což se i stalo.

Král Bedřich umluviv se svými vojevůdci v Olomouci další plán válečný, táhl s většinou vojska přes Černou Horu a Tišnov do kraje Jihlavského a Znojenského. V nedalekém od Tišnova Kuřímě držel prý den odpočinku a odvážil prý se až do Řečkovic, kde s kopce nad Medláňkami dlouho pozoroval Brno a jeho tvrz na Špilberku.

I Veverská Bytyška měla čest viděti tehdy královského nepřítele ve svém středu. V knize farního kostela¹⁾ je o tom zapsáno: „Roku 1742 dne 11. února dorazili sem vojáci pruští, avšak obyvatelům ne mnoho nepřátelští a po několik následujících dní táhlo jich s králem mnoho tisíců k Velké Bytši“. —

Prušáci s sebou vlekli probošta kláštera panenského z Předklášteří u Tišnova, Rutta, jako rukojmí, jelikož jim klášter nemohl zaplatiti velikou válečnou kontribuci. Vniknuvše do hradu Veverího, vyplenili ho nadobro, Rutta tam uvrhli do vězení a pak ho dodali do Olomouce, odkud se vrátil teprve po roce do svého kláštera.

Mezi tím už od 9. února obklíčeno bylo nepřítelem Brno.

„Dne 25. března“, praví kniha farn. kost., „přišli do V. Bytyšky vojáci Saští. V týdně pašiovém tak bylo vše popletené, že nebylo možno konati ani svatých obřadů v posledních třech dnech posvátného týdne ani stavěti Božího hrobu, ani světiti křestní vody, ani slaviti Božího hoďu Velikonočního. Po čtrnáct dní vojáci Saští jedni odcházeli, jiní přicházeli, naposledy nemocní, z nichž sedmadvacet, pokud se ví, za málo dní zemřelých sem tam pochováno jest na zahradách, podél cesty, několik u kříže před domkem ranlékařovým u velkého mostu. Po jich odchodu touže nemocí nakažlivou zachvácení domácí a pomřelo jich za několik měsíců přes 150.“

Byl to odchod Sasů od Brna, jež Prušáci přestali obléhati 5. dubna, Sasi o dva dni později, nevniknuvše do pevnosti.²⁾

Těžké měli postavení zástupci obce, jimž starati se bylo o různé potřeby cizího vojska a zároveň chrániti sousedů před škodami. V čele obce stál v lednu 1741: primator Václav Veselý, purkmistr Jan Brychta, rychtář Martin Dundáček (později Mikuláš Tišler), pak konšelé: Jakub Loukotka, Jakub Dundáček, Jan Bešter, Jan Svoboda.

Cinnost jejich co do první části lze poznati arci jen z několika seznamů útrat s nepřítelem spojených.³⁾

První, zdá se, je seznam na útratu 35 zl. 58 kr. 2 d., která vznikla z příchodu husarů braniborských. Dostali 12 zl. hotových peněz, maso hovězí, chléb, pro koně oves, pak přípreže. Plukovník, jenž jim velel, (a jiní důstojníci) pohostěni na radnici také masem uzeným, které obci asi poradil a také prodal bývalý kyrysník, nyní spoluobčan Jeremiáš Hofmann, a hrachem důkladně maštěným, a rozumí se i truňkem.

Podobně z měsíce ledna 1742 pochází rejstřík na 75 zl. 51 kr. 3. d. za proviant pro braniborské vojsko; někteří sousedé dali špízi, někteří místo ní peníze, což stálo větší sousedy po 1 zl. 59 kr., malé po 29 kr. 3 d.

¹⁾ Lpe 475.

²⁾ Viz Jurenda's Mährischer Wanderer 1845, str. 154—162, kde je popsána tříměsíční blokada Brna r. 1742 dle spisu r. 1743 v Brně tištěného: „Breve Compendium des Preussisch-Schlesischen Einfalles im Markgrafthume Mähren und der Blockade Brünn's, von dem Augenzeugen Joh. Michael Kindl, General-Auditor.“

³⁾ 4 kusy v ob. arch.

Třetí je dlužní úpis ze dne 30. března 1742 na peníze, které si obec vypůjčila od purkmistra Jana Brychty na různé potřeby vojska nepřátelského — a to na bečku a 20 mázů piva, na splátku jakýchsi 134 zl. 15 kr., na obrok „tém červeným“, na maso „tém trabantům“, na kořalku a za krávu (110 liber).

Konečně rejstřík jiný, dle něhož velcí sousedé platili po 10 zl., malí po 2 zl. 30 kr., prostřední po 5—7 zl. 30 kr., úhrnem na 390 zl.¹⁾

V rejstříkách ovšem není obsaženo všechno, čím obec a jednotlivci byli obtěžováni od vojska nepřátelského; štěstí pro Vev. Bytyšku, že leží stranou a v horské kotlině a proto nehodí se za střed dalekosáhlých operací či podniků válečných. Huře vedlo se na opačné straně Brna — Židlochovicím, kde pruský král Bedřich II. od 11. března až do začátku dubna měl rozbitý hlavní stan, a okolí silno obsazenému od nepřítele.

Co do cholery, která po Prušácích hody slavila ve V. Bytyšce, je počet 150 zemřelých v městečku přehnaný; zemřeloť za rok 1742 135 osob ve V. Bytyšce, ve Hvozdcí a na Veverí. Povážíme-li, že v ostatních normálních letech 1738—1759 umíralo průměrně 34 osob, ztenčí se počet zemřelých na cholery r. 1742 asi na 100 osob. Byla to ostatně první nákaza, která ve farnosti řádila od té doby, co založeny jsou matriky, tedy od r. 1674.

S cholerou snad souvisí votivní obraz, který dala obec Říčanská vymalovati na plátně od V.-Bytyšského malíře Václava Pallasa a zavěsiti v kostele Říčanském. Představuje Matku Boží s dítětem na rukou, kolem ní skupí se sv. Agatha s andělem, sv. Gotthard s odznaky oběti mše sv., hrozny a snopem, sv. Florian zalévající oheň a sv. Vendelín. Dole nápis: Ex voto. Poctivá obec Říčanská tento obraz malovati dala, by P. Bůh skrze přímluvu přeblahoslavené Panny Marie a skrze orodování svatých Páně od škodlivého povětrí, od ohně, od náhlé a nenadálé smrti milostivě chrániti a zachovati ráčil. Leta Páně 1744 dne 14. octobris.²⁾

26. Dobrovolnická setnina hraběte Prospera Sinzendorfa na Veverí.

Jak z vypravování našeho na jevo jde, byl roku 1742 hrad Veverí Prušáky vydrancován.³⁾ To asi přimělo hraběte Prospera, že zařídil si setninu dobrovolnickou na ochranu hradu; jejím vůdcem byl hejtman Marcel Ulmayer. Víme o něm a setnině jeho pouze z matrik kostelních a to uvedena jest v matrikách Říčanských křestních k 19. srpnu 1744 Marie Anna manželka Marcella Ulmajera, vojenského hejtmana Veverského, pak ve Vev.-Bytyšských, kde r. 1746 zapsán jest on s manželkou a podobným titulem hejtmana vojenského (campestris), aby se rozeznával od hejtmana hospodářského, kterým toho času byl Jan Eliáš Winckler. R. 1747 má titul: hejtman nad dobrovolnickou setninou

¹⁾ Obec i sousedé někteří vypůjčili si také od faráře r. 1742 180 mír rozličného obilí v ceně 263 zl.

²⁾ Obraz nyní nalézá se na bočním oltáři; nápisu už nemá. Bezpochyby byl obraz dole vetvý a při nějaké opravě ho kus urýzli. (Dle zprávy P. Mariana Zbrožka, faráře Ostrovačického.)

³⁾ V časopisu Mat. Mor. uveden omylem r. 1745.

Jeho Excellence hraběte Sinzendorfa (centurio supra liberam companiam). Dne 20. dubna 1747 žádal Bytyšské sousedy, aby mu dovezli z dolního mlýna několik fůr desek na hrad; když se však sousedé zdráhali vyhověti mu, aby z toho nevznikla nová robota nezvyklá, ubezpečil je, že se nemají čeho obávat.¹⁾

Po té nečiní se o té setnině zmínky. Byla zajisté rozpuštěna. Na Veverí zůstali pouze dva mušketýři čili hejduci.

27. Ochrana lesů a zvěře na panství Veverském r. 1743—44.

K rozkazu hraběte Prospera zaslal Vev. hejtman Jan Eliáš Winckler 20. ledna 1743 úřadu Vev.-Bytyšskému a zajisté i jiným obcím připsal s přísnými pravidly na ochranu zvěře a lesů.

„Ať se žádný poddaný s nějakou střelnou zbrojí v lese nebo na poli neobjevuje; ať nikdo nepřechovává pytláky, nýbrž ať je hejtmanu na zámek dodá; ať si žádný sedlák při vození dříví zespod na vůz neklade stromečky z lesa, nýbrž ať si bere své desky hned z domu; ať se žádný zloděj dříví neopovází zprotiviti myslivci neb hajnému.

Kdo by proti tomu jednal, byť by i byl třeba hospodářem a ženatým, odveden bude za rekruta anebo dokonce odsouzen až do smrti na galeje.“

Po roce, 22. května 1744, vydal Winckler jmenem hraběte ještě jiný zákaz svědčící poddaným celého panství: aby totiž nikdo se neopovážil nejmenšího z mladé zvěře, buď telátko, nebo srnče, koroptve, zajíce, jeřábky nebo cokoliv jiného mladého, v lese nebo na poli chytati, pod trestem tříleté těžké práce v železích na Špilberku; kdo škůdce udá, dostane dobré zpropitné. Zákaz musil býti přečten shromážděným obcím, i podruhům, obzvláště pak pastýřům.

Nota: R. 1728 a 1743 vydány byly zaměpanské honební řády; poslední až na nepatrné změny platným zůstal až do 28. února 1786, kdy nahrazen byl od císaře Josefa II. novým, poměrům té doby přiměřenějším. Lesní řád na ochranu lesů vydán byl pro Moravu 23. listopadu 1754. dle patentu císařovny Marie Terezie. Táž císařovna 31. května 1754 obnovila také patenty na zamezení pytláctví.

28. Vojsko a kontribuce. 1743—1755.

Výdaje kontribuční na vojsko zvyšovaly se neustále, nehledě k tomu, že ubytování a marše vojska, dodávky špíže, rekrutýrky, přípreže a pod. nic příjemného a užitečného pro obce nebyly.

Sestavíme tu paběrky některé, jež se v ob. archivu náhodou zachovaly.

R. 1744 byla V. Bytyška „p o t r e f e n a r o z t o k e m“, dnem odpočinku 28. a 29. ledna.

R. 1745 dne 6. dubna dali V.-Bytyští 6 čtyrspřežních vozů na dopravu munduru pro pluk hr. Kolovrata, což potvrdil v městečku reversem Steinbach svob. p. z Kranigsteinu. — Dne 26. prosince táhl skrz V. Bytyšku rytmistr Jan Stefanowicz s pěšáky a husary pluku barona de Latringi na verbování a přijal 192 $\frac{1}{2}$ porcí pro mužstvo a 164 porcí pro koně. (Chudčice pro mužstvo dodalo 32 porcí.)

¹⁾ V ob. arch. list velmi zdvořilý.

Pro rok 1746 máme seznam poplatků na vojsko, které se každoročně opakovaly a vzrůstaly. Vev. Bytyška platila:

na mundur 123 zl. 45 kr. $1\frac{1}{4}$ d., hotových peněz za 5 rekrutů 78 zl. 14 kr. $3\frac{1}{8}$ d., útrat při verbování těch rekrutů 116 zl. 34 kr. $1\frac{1}{8}$ d., zemské interesse 49 zl. 42 kr. 1 d., na zámskou vartu 19 zl. 9 kr. 3 d., na vojenské koně náhradní 97 zl. 24 kr. $2\frac{1}{8}$ d., za kvartýry 130 zl. 24 kr. $2\frac{1}{8}$ d., na zemskou milici 24 zl. 29 kr. $\frac{1}{8}$ d., úhrnem 639 zl. 44 kr. $3\frac{1}{8}$ d.

K tomu přičítati se musí ještě řádná kontribuce, která obnášela asi 750 zl.

Obce vydržovaly také invalidy, jimž platily denně 4 kr., arci na účet zemský. R. 1748 V. Bytyšce byl přikázán invalida Bartoň Králík¹⁾ a Blažej Kuba od pluku Neubergova. — V témže roce V.-Bytyští poslali Říčanským 25 vozů, 126 koní (6 osedlaných, ostatní k tahu přistrojených) na přípraze do Velké Byteše, Krumlova, Košíkova, Tasova.

Dle dvou kontribučních knih, které si V. Bytyška r. 1738 v listopadě²⁾ založila a které až do r. 1756 jdou, platilo 25 sousedů velkých — 18—20 zl., 55 malých po 5 zl. 53 kr. — 6 zl. 2 kr. 2 d. kontribuce a sabraparticí na rok.

29. Obecní úřad V.-Byt. 1743—45. Primatoři Václav Veselý; Ludvík Vencelides.

Jeremiáš Hofmann a Václ. Veselý †. Rodina a mešní nadace Veselého.

V čele obce stáli ještě roku 1743 27. července: primator Václav Veselý, purkmistr Ludvík Vencelides, rychtář Mikuláš Tišler. R. 1743 skládali sousedé příspěvky na cestu královny M. Terezie ke korunovací do Prahy. — Václav Veselý byl poněkud váhavý a tak stalo se, že zůstali mnozí do obecní kasy dlužni. Musil pak dluhy, když už byl zvolen nový primator, vypomínat sám. 1744 7. dubna byl primatorem Ludvík Vencelides, pkm. Jan Svoboda, rychtářem Mikuláš Tišler; konsortové konšelští: Jakub Dundáček, Jan Bešter, Bartoň Rozkošný, Jiří Koryčan.

Ten čas mizí s jeviště Bytyšského zajímavá postava souseda Jeremiáše Hofmanna. Sloužíval jako kyrysník u pluku generala hraběte Hamiltona, u setniny hr. Benthaima a pocházel z Porub blíž českého Rychnova. Přiznal se r. 1724 (nemaje jmění) na velký grunt po Jíru Loukotkovi a hned týž rok zvolen byl za konšela, postoupil r. 1727—28 na primatora a později, po několik let, do r. 1741 zastával úřad rychtáře. R. 1742 oženil se po druhé. Z testamentu dto 26. VI. 1744 jde na jevo, že zanechal hospodářství dobře zavedené; na pohřeb a spásu duše své a první manželky pamatoval těmito slovy: „Nad to výše, máje já jednoho hřebečka, ustanovuji, aby se prodal za 20 rýnských, z toho bude mimo 10 zl. synu Antošovi na řemeslo odkázaných, druhých 10 zl. na mše sv. za mou duši a duši mé manželky; spolu ji vele-slavného bratrstva modlitbám odevzdávám; máje já také 1 bejčka, chci, ať se odprodá na funus.“ Jeremiáš rozloučil se se světem 9. července 1744, dosáhnuv 69 let.

Dne 25. února 1745 zemřel jiný vynikající muž, Václav Veselý, horní mlynář. Matriky nazývají jej sousedem mlynářem a „pánem“; a vskutku soudě dle všech okolností, mezi sousedy své doby značně vynikal, jakož i mezi všemi nájemníky horního mlýna v XVIII. století první zaujímá místo. Nedlouho však rodina jeho těšila se lesku v městečku. R. 1736 Veselý byl už ve V. Bytyšce, 1738 zvolen konšelem, 1741 mladším cechmistrem, 1742—3

¹⁾ R. 1749 stěžoval si Králík u c. k. krajského hejtmana v Brně, že mu V.-Bytyští od 1. ledna 1749 neplatí ničeho.

²⁾ 1. listopadu počínal vojenský (militární) rok a účty se dle něho skládaly počínaje 1. listopadem.

primatorem. Smrt neuprosně řádila v rodině jeho. R. 1736 zemřela mu 6letá dcera Rosalia, 1740 dcera Anna, 1742 snad na cholera syn dvouletý Filip a devítiměsíční Blažej a r. 1755 10 let po smrti jeho (otce) 18letý syn Jan. Všech těch 5 dětí pochováno bylo v kostele sv. Jakuba, kde i Václav Veselý, 38letý, složil svou pozemskou schránu „před oltářem Spasitele P. N. Ježíše Krista“. I vdova Barbora, přeživši druhého svého manžela Václava Fialu, jenž 1763 45letý zemřel a v kostele sv. Jakuba pochován byl, kosti své v jich středu r. 1778 uložiti dala. Václav Veselý založil při témže kostele 50 zlatými à 60⁰/₀ (čtvrtou) fundaci na 2 tiché mše sv. a 1 zpívané requiem s malým konduktem za sebe.¹⁾

30. Mešní (V.) nadace Josefa Grosse r. 1745.

Josef Gross na Veverí ztrávil ve službě panské mnoho let. Již r. 1716 byl obročním na Veverí (dříve obročenským písařem), r. 1720 uveden jest jako hamerský (nebyl-li to jeho otec?), od r. 1722 jako správce (scriba) hamrů, od r. 1726 jako představený panské kuchyně, od r. 1729 jako purkrabí v Říčanech a od r. 1731 jako purkrabí na Veverí. Dne 9. června 1745 zemřel 52letý jako „vysloužilý“ purkrabí a pochován jest v kapli Matky Boží před oltářem sv. Jana Nepomuckého.

Založil 50 zlatými à 6 % fundaci při farním chrámě za sebe na 2 tiché mše sv. a 1 zpív. requiem s malým konduktem. (Nyní obnáší ta fundace 40 zl. papírové renty s ročním úrokem 1 zl. 68 kr.)

31. Úřad obecní V.-Byt. 1746—55. Primator Ludvík Vencelides. Účty.

Můžeme tak dlouhou, desítiletou dobu úřadování najednou přehlédnouti proto, že hlavní osoby úřední skoro po celý ten čas se nevystřídaly.

Primatorem byl Ludvík Ant. Vencelides (švec), kterého jsme už r. 1727 poznali jako konšela, r. 1737—1741 a pak zase od r. 1744 jako primatora, ve kteréž hodnosti nepřetržitě setrval až do r. 1755. Zemřel 12./X. 1757 65letý.

Purkmistry s ním byli: Jakub Dundáček ustavičně až do r. 1753 a po něm Lukáš Valentin do r. 1755.

Rychtářem Mikuláš Tišler (už od r. 1743 s nepatrnou přestávkou r. 1749) do r. 1752, pak Matěj Dundáček r. 1753 a Jan Brychta do r. 1755.

Konsortové konšelští se střídali následovně:

- R. 1746 v srpnu Jan Machotka, Jan Bešter, Bartoň Rozkošný, Martin Dundáček;
- r. 1752 Bartoň Rozkošný, Václav Fiala, soused a dolní mlynář, Jan Tkaný, hospodář na mlýnku, Jiří Horáček;
- r. 1753 Jiří Horáček, Jan Picka, Jan Pepřla, Fr. Hofmann (syn po Jeremiáši Hofmannovi);
- r. 1754—55 Jan Picka, Jan (pak Ant.) Klimeš, Jan Juran, Ondřej Valentin.

Obecní účty

z doby jejich úřadování zachovaly se z r. 1751 a 1754.

Příjem obce z chaloupek na obecních pozemcích vystavěných vzrostl do 1754 na 69 zl. 36 kr. (bylo jich už 35, panských 12), z radnice se bralo (jak jsme už seznali) nájemného 20 zl. od hostinského, při tom však obec

¹⁾ Seschla se na 40 zl. jmenovité ceny papírové renty a 1 zl. 68 kr. úroků.

vinný šenk pořádkový a frejunkový ještě provozovala na svůj účet, prodej soli pronajímala za 4 zl., pole a louky obecní obdělávala sama. Sloužícím obecním platila o málo více než před 80 lety; a to jen rektorovi a syndikovi a hlásnému. Mezi vydáním objevuje se r. 1745 náklad při renovaci (obnově volby ob. úřadu) 11 zl. 9 kr. 2 d. Snědlo se 12 liber hovězího, 9 liber telecího, hlava a nohy telecí, morák, pár kapounů, dršťky (!), 1 slepice, několik ptáků atd. a pilo pivo i víno. Jiné vydání, totiž za 50 mázů piva, bylo při vyhlášení hranic o sv. Marku, pak za 100 m. piva při čtení účtů obecních.

Úhrnný příjem r. 1751 obnášel asi 128 zl., vydání o 26 kr. méně,
 „ r. 1754 „ 134 zl., „ o 24 zl. více, které
 peníze se zatím vzaly z konsumy (potravní daně, již obec měla najatu).

R. 1751 poskytnuty almužny P. Augustinianům z Nēm. Brodu, Karmelitům z Vídně, Hybernům z Prahy, Trinitářům z Vlach, duchovním z Rýna Kolína, Dominikánům z Boskovic, Minoritům, Františkánům a Kapucínům z Brna, dvěma na duchovenstvo studujícím, jednomu starému rektorovi, oficirovi, jednomu od stavu, poslu právnímu, starému písaři, 2 pohořelým ze Slezska: úhrnem 2 zl. 36 kr. a $\frac{1}{8}$ žita. — V pozdějších letech nalézáme mnohem méně žebravých mnichů v účtech zapsáno.

32. Hněv Prospera hr. ze Sinzendorfu na V.-Bytyšské poddané. 1746.

Z vypravování dosavadního bylo lze poznati, že obec Vev. Bytyška byla zadlužena, částečně snad svou vinou, částečně vpádem vojska braniborského. Chybovala pak v tom, že o placení starých dluhů nedbajíc ještě nových přidělávala. Z té a i jiných příčin rozhněval se na ni hrabě a poslal jí dne 17. dubna 1746 z Brna následující list:

„Já jsem sice dávno svůj nejspravedlivější hněv Bytyšským obyvatelům ve známost chtěl uvést, byl jsem však té naděje, že milosti čas od času jim ode mne prokazované (kterých oni na mně nikdy nezasloužili) jejich neposlušnost, urputnost a tvrdošijnost, škody dělání a jiné (nectnosti) po tolikém laskavém a říkajícím otcovským napomínání v poslušnost promění. Poněvadž však s největší mrzutostí vidím a slyším, že všechny ty milosti a tolikrát po officírech (úřednících) napomínání nic nespomáhají, a obyvatelé Bytyští se nestydí a ještě na novo se opovažují vypůjčovati ode mne žita a ovsa, kdežto přes mnohonásobné upomínky dosud neplatili takových starších dluhů a půjček, a poněvadž nad to, ač pod obyčejnou robotou nestojí a proto by přede všemi jinými poddanými kontribuci a jiné královské daně jako jsou na remonty, mundur, rekruty atd. platiti a odváděti měli, přece na ty daně skoro 500 zl. dluhují; — jsem přinucen, obzvláště vážným a tvrdošijným vyjeviti své pravdivé mínění, které v tom pozůstává: že, nezaplatí-li a neodvedou-li co nejdříve svá kontribuenda a dluhy, já sám ve spravedlivém hněvu vojenskou exekuci je vymáhati a neposlušné a tvrdošijné, kteří přese vše rozkazování a napomínání svou povinnost jak v dříví dělání tak ve všech jiných věcech nevykonají, v železích a poutech na Špilberku citelně dle uznání trestati dám. Aby pak to moje poslední napomenutí a gruntovní mínění celé obci známo bylo, ať se veřejně na rathouze přede všemi přečte.“

33. Farář Vev.-Byt. Václav Josef Wolff 1747—1774.

Rok 1747 bohat jest na události, které hluboko zasáhly do života obce Veversko-Bytyšské. Předně odchodem faráře Straufusse na faru Rosickou uprázdněno obročí a uděleno dosavadnímu kaplanu Václavu Josefu Wolffovi, jenž jsa na místě už 14 let, poměry důkladně znal a maje vlastní majetek, neodvisle

práva kostela a fary hájil proti farníkům, naváděným od advokátů nesvědomitých, mnohé záhlady co do těch práv rozřešil, četné fundace založil a podporován jsa hlavně od vrchnosti stavby velké podnikl, jako kostela v Říčanech, fary a kostela ve Vev. Bytyšce, také pamětní knihu farního kostela založil a mnohými dějepisnými statěmi obohatil. Investován byl na faru 15. dubna 1747, installován teprv 11. února 1748, zemřel ve V. Bytyšce 12. ledna 1774. Jako farář tedy tu působil 27 let a úhrnem jako kooperátor a farář 41 let.

Za něho kooperátorem byl od 23. února 1748 do konce dubna 1760 Leopold Steindorffer, moravan z Bratelsbrunnu; a když odešel na faru Frelichovskou (patronatu Drnoholeckého), dosazen na jeho místo kooperatorské dne 6. listopadu 1762 Tomáš Kubečka, moravan z Příbora, před tím kooperátor v Bystřici.¹⁾

Druhá událost roku 1747 byla

34. Neslýchaná povodeň o Božím Těle.

Bytyští od předků slychali, že rybník Vlkovský u Osové kdyby se protrhl, městečko by vytopil. Což se bohužel r. 1747 stalo. O Božím Těle, dne 1. června po vykonaném processí, odpoledne o čtyřech hodinách, náhlý déšť po silném povětří a bouřce spadl a dosti velký příval způsobil. Po tom přijel na koni posel schvalně vyslaný s psaním z Osové, aby sousedé Vev.-Bytyští neprodleně se stěhovali a dobytek a statek na bezpečné místo odklidili, poněvadž tam na hoře průtrží mračen tak neslýchaný příval vznikl, že se rybník za rybníkem trhá a také Vlkovského ubránění možno není. Ze kterýchžto dešťův první vody se přivalily o 9 hodinách večer; skrz domy se hrnuly sice, ale po nějaké hodině uchlápaly a pominuly, tak že lidé toho důmění byli, že už nebezpečností přeskočili a mnozí se domů vrátili. Čehož pak těžce pykali! O 11 hodinách v noci teprv ta neslýchaná potopa úprkem se přihnala, hned všechna stavení bořila a z gruntů vyvracela, z příbytků statek a nábytek, stoly, truhly, almary, postele a kde co bylo, brala; hrozná kladá a kusy dříví s sebou nesla a skály jako desítivěderky veliké valila a sem tam na planinách nechávala. To vše po tmě se dělo. Na věži šturmovali, kteří se tam byli zachránili, pláč, křik, na pomoc volání na všech stranách se rozléhalo. Ale marně! Nebylo tu pomoci ni rady. Primátor Ludvík Antonín Vencelides, muž moudrý, rozsáhlý a opatrný, opustiv ohrožený svůj majetek, s rozžetými svíčkami ve vodě se brodil, a soužený lid hlasitě těšil a napomínal, aby k Bohu samému o pomoc volali, poněvadž lidé pomoci nemohou. Podobně farář Václav Josef Wolff, jsa v strachu, aby se v chrámu Páně škoda nestala, dal se vodou nésti na zádech od Ondřeje Králíka až do kostela se všech stran vodou obklíčeného a ihned s lidmi zadělával slamou, deskami a kde co bylo dveře, aby voda nevnikla a tak kostel ochránil. To hrozná dopuštění Boží trvalo až do 3 hodin s půl noci, že téměř celé městečko, vyjma několik domů na dlouhé ulici za sklepem obecním (nyní už zrušeným), nad sáh či nad nejvyššího muže zatopeno bylo, jak ráno na rathouze a jiných domech bylo viděti. A voda, jelikož z rybníků pocházela, nesnesitelně bahnem páchla.

Spousta byla hrozná: voda místy role z gruntu vybrala, zahrady, louky kamením a štěrkem zanesla, pastvíska na půl míle délky zničila. Kommissé, která škodu vyšetřovala, vyjádřila se, že ji ani nelze jak náležitě vyceniti a že je větší, než kdyby celé městečko bylo dvakrát vyhořelo a popelem lehlo.

Při tom neštěstí pomoc P. Marie růžencové, k jejíž počtě arci-bratrstvo bylo ve V. Bytyšce založeno, skvěle se osvědčila, neboť nikdo z Bytyšských v té potopě nezahynul, ač lidé bídě leckde, na kusu zdi nebo stavení životy

¹⁾ Lpe 215.

zachovali, jako jeden chlapec, který byv vynesena z domu vodou, uprostřed rybníka vršku pranýře se uchopil a na něm se držel, až voda opadla. Téměř zázračně zachován byl Bernard Haslinger. Maje chalupu při potoce, nesen byl přivalem i s domkem pryč; chalupa se rozbila a on maje růženec kolem krku a hromničný sloupek v ruce, žalostně se se sousedy rozžehnával. Dvakráte se potopil do hlubin; tu se mu namanul strom; on se ho chopil a držel, až se mu pod ruku dostala kлада a ta ho vyvrhla na břeh do zahrady Marečkovy. Zde vylezl na strom, seděl a křehl chladnem volaje o pomoc za tři hodiny, až nářkem jeho upozornění sousedé k pobídce primatora Vencelidesa na čtyřech koních k němu s nebezpečím života se dopravili a do jednoho bezpečného příbytku převezli. Téhož Haslingra krucifix a láhev vody tříkrálové neporušeny byly nalezeny v ohromné hromadě nánosů klad, kamení a bahna pod Veverím na dolní panské zahradě. Růženec onen daroval Haslinger 21. dubna 1761 arcibratrstvu na památku; zachránění jeho milostí P. Marie růžencové dosažené zapsáno do památní knihy téhož arcibratrstva ku povzbuzení spoluúdu.¹⁾

35. Pomoc povodní stíženým.

Potvrzení jarmarků.

Pomoc poskytnuta nešťastníkům všudy, kde zaklepali. Především prosili Prospera, aby jim půjčil proviantní mouky, kterou vrchnost na Veverí měla nachystanou pro dodávky vojenské. Hrabě zapomenuv na svůj „spravedlivý hněv“ dřívější, nařídil již 13. června, aby Bytyšským vydáno bylo 59 centů 4 libry mouky v sudech s tou však podmínkou, aby na podzim, po sklizni, sudy dobrou, suchou moukou naplněné oplatili.

Pak byla vymožena značná bonifikace (úleva) daní. Někteří poškození dokonce dobírali podpory z té bonifikace po srážce daní a sice Jiří Kotek, vdova Peprlova, mající dům u potoka a Jan Tkaný na mlýnu. Úleva ta trvala od r. 1747 až do 1753 a obnášela více než třetinu kontribuce řádné (ordinární), přes 300 zl. ročně.

Neštěstí svého použili Bytyští také k tomu, aby dosáhli znovupotvrzení jarmarků od císařovny Marie Terezie buď zdarma nebo za taxu značně sníženou. Prosili hraběte Prospera, aby jim je vymohl (též pro uspořádání výloh) svým agentem u dvoru Vídeňského.²⁾ I to ochotně učinil a poslal list svému agentu, hraběti Heimerlovi do Vídně, v němž k tomu poukazoval, že Bytyští ještě nemají uhrazený dluh udělaný r. 1732 na velikou taxu potvrzovací a už zase musí nový dluh udělati, aniž nejsou s to co platiti, jelikož 1. června průtrž mračen a povodeň odplavila jim sedmnácte usedlostí, pole a louky dílem potrhala a větším dílem proměnila na šterkoviště, které ani za půl století nebude možno vrátiti dřívějšímu účelu a potřebě.³⁾ Přes to však taxa byla vyměřena, ač nelze udati jak velká; za vyhotovení potvrzovací pergamenové listiny⁴⁾ platili 24 zl.⁵⁾

36. Úřednictvo a dvůr hraběcí 1748—1756. Hamry.

Do roku 1756, to jest do úmrtí hraběte Prospera, byli úředníci hlavní tito: Inspektorem v Brně Jos. Satler.

Po smrti hejtmana Jana El. Wincklera († v prosinci 1747) obdržel vynikající jeho postavení Jan Cyril Hassenwein a těšil se mu 4½ roku.⁶⁾ Při nastoupení úřadu byl 50letý a odrostlé

¹⁾ Lpe 478—483.

²⁾ V ob. arch. žádost obce vyřízená na hradě Veverí dne 15. června 1747.

³⁾ Opis listu z Brna dto 22. června 1747 ve Veverské registratuře.

⁴⁾ Vázaná kniha o 14 listech z Vídně dto 21./VII. 1747 v ob. archivě — s vlastnoručním podpisem císařovny Marie Terezie.

⁵⁾ Nota dto 19./XII. 1747 v ob. arch.

⁶⁾ R. 1756 1. listopadu byl jistý Frant. Ig. Hassenwein administrátorem daně z potřebin (Consumption-Aufschlags-Administrator) v Brně.

měl dívky. (Dcera jeho byla 1749 kmotrou při křtu.) Přes to se mu však na Veverí narodily ještě dvě dívky: 1748 Rosalia Helena, která do dne zemřela a 1740 Pavlina Josefa. Manželka jeho nazývala se Josefa. Kmotry při těch 2 křtech byli: Jindřich Süss, farář Deblínský a panna Judita Mottl, sestra faráře Tišnovského.

Titulu hejtmána hospodářského však pozbyl; od r. 1750 se úředníci toho druhu zovou vrchními úředníky hospodářskými (superior officialis oeconomicus) či prostě vrchními. Hassenwein tedy byl prvním vrchním. Dne 8. června 1752 zemřel 54letý na hradě Veverí a pochován jest v kostele sv. Jakuba ve V. Bytyšce.¹⁾

Druhým vrchním jmenován Jan František Bartl, dosud duchodní v Řičanech. Bylo mu tehdy 51 let. Manželka jeho Ludmila obdařila ho k dítkám, jež jsme už uvedli, r. 1749 Karlem Velikým, r. 1751 Julianou Josefou a pak na Veverí ještě dvěma dítkami: r. 1753 Ignatem Františkem Xav. († 1759), r. 1756 Marií Annou Josefou († 1757); Ignatu byli za kmotry: farář Rosický (dříve Vev.-Bytyšský) Straufuss s komornou Kneiffelovou ode dvoru hraběcího, druhému Vev.-Bytyšský rektor Petříček s manželkou. Bartl musí nazván býti tvrdým utiskovatelem poddaných, jak z dalšího vypravování poznáme.

Purkrabí na Veverí r. 1749 slul Matěj Vencovský.

Obroční nebyli.

Duchodním se sídlem v Řičanech byl od r. 1753 Norbert Ant. Richter; tamže byl sládkem 1731—49 Jan Jiří Stromer, od r. 1750 Jan Uhlík; vinopalníkem 1748 Jan Mentés, 1750—53 Václav Kristl, 1755 Ondřej Šafařík; všichni katolíci.

Vrchní myslivci na Veverí Jan Rathmann 1750; mezi myslivci jsou jména Hornoch, Wowes. V Řičanech 1747—49 myslivec Karel Holoubek.

Hamry nad Vev. Bytyškou, zdá se, že už nešly. Nejlépe držely se hutě pod Javůrkem. R. 1749 žil ve Vev. Bytyšce šichtmistr Jan Hollan, rodem z Poděbrad v Čechách.

37. V. Bytyška domáhá se a dosahuje r. 1748 zase hrdelního práva.

R. 1746 dne 29. března v noci zlodějská banda 11 až 12 osob čítající násilně vyloupila byt Jiřího Kotka, souseda ve Vev. Bytyšce a v noci z 23. na 24. dubna Jiřího Staňka, sedláka v Chudčicích, „ač hlásní službu konali“. Zpráva o smělé krádeži rychle se roznesla a dne 29. dubna v Řičanské nálevně od šenkýře a sedláků jati a svázáni byli čtyři podezřelí chlapi.

Výslechem ještě týž den bylo zjištěno, že jeden Uher ze Skalice, jenž měl pas na obchody ku královské armádě, den před tím najal v Brně před židovskou bránou tři jiné čisté ptáčky, aby mu pomohli ukrásti v okolí Velké Meziříče dva koně u jednoho správce a 3 u jistého rychtáře. Vyspavše se v osamělé chalupě nějakého jircháře před fortanou k Zábrdovicím čelící, šli ráno na snídání k „novému světu“ a pak putovali k Řičanům. Tu byli lapeni. U jednoho z nich, jenž se vydával za ševce Františka Dohnala z Králové

¹⁾ R. 1748 upraveny hranice mezi panstvím Veverským a Lomnickým, Granitz-Instrument ve Veverské registratuře.

Hradce, nalezeny byly předměty pocházející z krádeží Bytyšské a Chudčické. Kotek totiž poznal u zloděje svůj stříbrný prsten a dcera pásek, kterým měl zloděj šaty u krku svázané; Staněk prohlásil za svůj — opasek, na třech místech od myši prokousaný ale už zase zašitý, a v něm v pytlíčku peníze: 3 hlavaté velké dvouzlatníky, za 1 zl. 28 kr. krejcaráků s obrázky P. Marie, které si Staněk schovával, kdykoliv jaký dostal, asi za 7 zl. sedmnáctníků (po 17 krejcarích), 9 zl., mezi nimi jeden tříhlavák, čepici dle Jihlavského způsobu bílou a černou kožešinou ovroubenou a troubku svato-Blaženskou z Marie Cely.

Na základě předběžného výsledku toho nařídil krajský hejtman Brněnský svob. pán Waldorf, aby Fr. Dohnal dopraven byl do Rosic k hrdelnímu soudu, ostatní pak tři, protože byli vojenskými sběhy, do Brna na Špilberk. Dohnal, jenž vlastně se jmenoval Zronek, seděl už 7. května v Rosickém vězení. Hrdelní soud Rosický po výsleších odsoudil Dohnala k stavu vojenskému. Když však lazebník uznal jej za neschopného k tomu, žádal soud za radu a rozsudek král. appellační komoru v Praze. Rozsudek byl vyhotoven v Praze teprv 12. listopadu; tak že Dohnal seděl ve vyšetřovací vazbě půl roku; odsouzen byl komorou pro podezřelost a respective spáchanou krádež: konati v železech a poutech po celý rok, vyjma neděle a svátky, obecní dílo.¹⁾

Hrdelní soud Rosický dostav rozsudek 6. prosince, žádal hejtmána Veverského, aby přijal Dohnala do vězení a práce na Veverí.

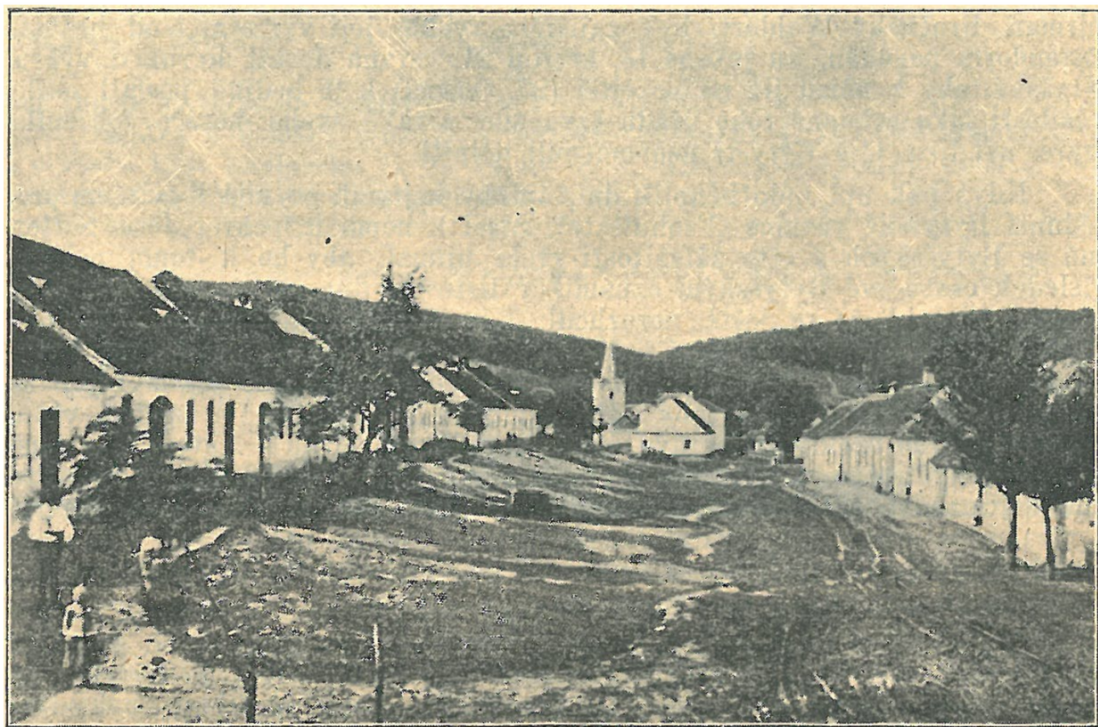
Mezitím co to se dalo, a již nějaký čas dříve, pracovali Bytyští o znovudosažení hrdelního práva. Hned jak chyceni byli v Řičanech, tedy na panství Veverském, oni čtyři chlapi, na krádež koní se chystající, podali občané Bytyští pamětní spis hraběti Sinzendorfovi, aby jim hrdelní soud vymohl, a ti čtyři aby už nebyli vydáni do Rosic nýbrž do Bytyšky, jelikož prý velkým nákladem vystavěli vězení a nechtějí nadále býti terčem vtipů a potupy občanů Rosických a zavázeti peníze na cizí panství. Jak hrabě tak úředníci vrchnostenští žádosti té byli nakloněni.

Nevědouce však, jak by to nejlépe navlékli, aby cíle došli, přišli na ten nápad, že by jim velice posloužilo, kdyby dokázali Rosickému hrdelnímu právu nějakou nesprávnost a tudíž neschopnost. Pátrali tím směrem a hle! hned rozsudek vynesený nad Dohnalem poskytl jim (dle jejich úsudku) hledanou zbraň. Dohnal totiž v době vyšetřování z věznice Rosické jednou, ač byl spoután a do klady zamčen, přehl, kteroužto okolnost soudcové Rosičtí appellační komoře neoznámili, což mělo za následek, že komora vynesla rozsudek příliš mírný. Hejtman Veverský Winckler sám po této okolnosti pátral a dozvěděl se o tom jistoty od Rosického rektora a soudního písaře Kašpara V. Reyndla, s nímž se byl sešel na pouti o sv. Barboře, 4. prosince, v Ostrovačicích. Winckler podává o tom zprávu knihvedoucímu hraběcímu do Brna (8. prosince), radil: „Rosičtí soudcové svou hanbu sami nerozhlásí. „Jak pak, kdyby od J. Excellence pana hraběte, nebo od královského tribunálu „anebo aspoň od král. krajského úřadu byla o tom appellatione královská v Praze „zpravena, co se v Rosicích stalo, domníváme se, že kdyby zároveň byla „podána žádost o vrácení hrdelního soudu Bytyšským, dosáhlo by se toho „s menšími výdaji? Což však všechno osvědčené obratnosti Vaší Urozenosti, „aniž bych co rozhodovati chtěl, ponechávám. Bytyští se přičiňují všemožně „o znovudosažení hrdelního práva a mohli by poctivě býti potěšeni. Jejich „praníř, kamenný to jehlanec (pyramida), nemá vady a popravíšť také nebude mnoho státi“

¹⁾ Za rozsudek první — aby Dohnal byl odveden na vojnu, žádal soud Rosický 6 zl., za druhý, aby pracoval rok v poutech, 12 zl. Ku posouzení tehdejší ceny peněz stůžž zde, že r. 1746 stál v Bytyšce nejpěknější kůň 30 zl., půl vozu 10 zl., pluh a brána 4 zl.

Knihvedoucí přemýšlel, který z navržených způsobů by byl nejmoudřejším a nejvhodnějším, aby appellační tribunal byl o nesprávnosti Rosického práva zpraven a rozhodl se, že bude nejlépe pustiti na Rosické takovou hrůzu, až by sami svou hanbu tribunalu udali. „Tato metoda odporučuje se před mnohými jinými“ odpovídá hejtmanu Veverskému, neboť

„1. J. Excellence hraběte Prospera vznešené jméno a vlastní součinnost nebude obtěžována a kdyby tímto způsobem ničeho se nedocílilo, může J. Excellence v pádu potřeby tím účinněji do záležitosti se vložiti a poddaných se ujati. 2. Bude ušetřeno i zemského podkomořího. 3. Dají-li se Rosičtí dohnati, aby sami zprávu podali o svých chybách, bude tomu vyznání *ex proprio ore et calamo* (z vlastních úst a péra) ihned uvěřeno a způsobí to větší dojem, než kdyby J. Excellence něco appellaci udala; jsmet beztoho jen dle doslechu poučení a snad bychom vyvolali vyšetřování, jehož útraty by připadly na nás. 4. Bude od Veverí odvráceno jméno žalobníka či udavače, čehož nám pro blízké sousedstvo a pro kdož ví jaké v budoucnu možné věci

Mor. Kynice 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

není potřeba. 5. Budou se Rosičtí nutiti a záležitost co nejvíce urychlí ze strachu, aby proti jejich udajům nebyly zaslány jiné. 6. Není třeba nabíhati na krajský úřad a zemský tribunal předčasně, nýbrž, až Rosičtí svou zprávu podají; to nám poskytne vhodnou příležitost a J. Excellence pak zakročí o soud hrdelní pro Bytyšské, ač tito od J. Milosti nikterak toho nezasluhují. Jakmile bude možno, přijedu ven (z Brna), abych s p. hejtmanem v samé Bytyšce nejpotřebnější zařídil, než bude žádost zadána.“

Dle toho plánu vypadal také koncept, který knihvedoucí hejtmanu Veverskému poslal, aby dle něho sestavil list k Rosickým. Hejtman tedy spustil na ně zhurta. Rosičtí se však neulekli a klidně odepsali: „Pro první zločin byl Dohnal odsouzen, co do druhého zločinu, útěku z vězení (což stalo se 7. listopadu), už bylo vyšetřování také provedeno a stav věci bude k appellační komoře svého času zaslán k rozhodnutí a dle toho bude Dohnal potrestán zase za svůj útěk. Na důkaz, že jsme svou povinnost řádně vykonali, posíláme, ač k tomu nejsme povinni, opisy výsledků s Dohnalem provedených.“

Plán Veverských, ač byl tak „důkladně“ promyšlen, nezdařil se. Rosičtí na sebe u appellatione nežalovali, protože nebyli si žádné chyby vědomi. A Veverští musili uznati, že se jim v tomto ohledu nedá nic podstatného vytýkat; i vyhledávali tedy jiné domnělé chyby ve přelíčení Rosických. Dle nějaké informace měl prý Dohnal už kdysi v Polné v Čechách býti odsouzen k mučení a byv propuštěn z vězení přísáhati, že opustí královské dědičné země. Kdyby to bylo pravda, mohli Rosičtí přece býti pokořeni, neboť toho v procesu Dohnalovu nezjistili. Zvláštním poslem otázali se tedy Veverští v Polné, je-li tomu tak. Nebylo!)

Nezbývalo tedy než nechati Rosické při vymáhání práva hrdelního pro Bytyšku na pokoji a žádati je raději vedle znění zákona, to jest provéstí prostě důkaz, že Bytyští jsou schopni k vykonávání tak důležitého práva a že mají v pořádku věznici, mučírnu, pranýř, šibenici, zkrátka všechno soudní příslušenství a že tudíž není příčiny, proč by se jim znovusvěřiti nemělo.

Žádost toho znění Bytyští vskutku zadali v červnu 1747. Krajský hejtman Brněnský Waldorf, byv zajisté o rychlé její vyřízení i od hraběte Sinzendorfa požádán, ku prosbě té, kterou 21. června dostal do rukou, vyzval Bytyšské, aby k němu již na pozejtří (23. června) k 9. hodině poslali osoby v žádosti jako schopné toho úřadu označené a také svého notáře (obecního písaře, syndika Což Bytyští neopomenuli učiniti.

Když pak uplynulo několik dní, anižby hejtman se měl k očitému prohlédnutí Bytyšské věznice (Frohnfeste), zašel k němu inšpektor Josef Satler, jenž se Bytyšských v této záležitosti vřele ujímal, aby ho k tomu pohnul. Výsledek cesty své Bytyšským oznámil v listě ze dne 26. června: Krajský hejtman mi řekl, že se ještě nerozhodl, kdy pojedje, ale že mě o tom den dříve zpraví; i neopomenu vám pak vzkázatí o čtyry přistrojené dobré koně. Prozatím doporučuji vám doplnění sbořené zdi na věznici jakož i její co nejlepší očištění a správu, aby při prohlížení nenaskytla se žádná vada. Podobně od vás očekávám zprávu, máte-li jakou mučírnu? Máte-li ji, musí i ona býti vyčištěna, a schází-li v ní skřípec a jiné náčiní potřebné, řekněte panu hejtmanovi, že všechno do pořádku uvedete, jakmile nabudete jistoty, že vám právo meče bude vráceno. Což se také rozumí pro případ, kdybyste neměli mučírny. Dovolí-li mi to churavost má, přičiním se, abych do Bytyšky zavítal, když p. hejtman tam pojedje.²⁾

Satler dostal slovu; nejen oznámil Bytyšským 28. srpna 1747, že příští středu bude věznice prohlížena, nýbrž také sám na Veverí a do Bytyšky se dostavil. Hejtman doraziv koňmo na Veverí 28. srpna (v úterý), byl od J. Excellence, hraběte Sinzendorfa na hradě uvítán a na středu k obědu pozván. Satler i to Bytyšským sdělil, aby si nedělali výloh s obědem pro hejtmana, nařídil jim však, že kdyby do Bytyšky v úterý večer poslány byly hejtmannovy koně, musí jim dáti sena, ovsa a jízdnému sluhovi slušné zaopatření. „Pro mne pak čtyry pěkné, do kočáru přistrojené koně pošlete“ píše z Veverí „aby o 5 hodinách ráno už byli zde, mě do Bytyšky, pak ale i s krajským sekretářem sem zpět zavezli. Dobře by bylo, kdyby se měšťanstvo co nejpěkněji obleklo! O 6 hodinách už budu v Bytyšce.“³⁾

Spojenému úsilí podařilo se, že dekretem císařovny Marie Terezie ze dne 26. srpna 1748 V. Bytyšce vráceno bylo hrdelní právo.⁴⁾ „Majitelem Veverí byl tehdy (r. 1747) Prosper Ant. Quido hrabě ze Sinzendorfu atd., primatorem Ludvík Ant. Vence-

¹⁾ Akta v registratuře Veverské.

²⁾ Něm. list v ob. arch.

³⁾ Dva listy něm. v ob. arch.; oba z Veverí dané dne 28. srpna 1747.

⁴⁾ Opis dekretu s opisem návštěvy král. tribunálu Brněnského ze dne 2. září 1748 v ob. arch.

lides, purkmistrem Jakub Dundáček, rychtářem Jan Brychta a konšely: Bartoloměj Rozkošný, Martin Dundáček, Jan Svoboda, Matěj Dundáček; syndikem Karel Josef Vokoun.“

První vyšetřování v novém tom období provedeno 12. srpna 1749.

Bytyští zadali také žádost, aby jim nahrazeno bylo ex septimis litium oněch 298 zl. 1 kr., které od r. 1729—1746 do Rosic hrdelnímu právu vyplatili. Není však nikde zapsáno, dostali-li co, čili nic.¹⁾

38. Mnoho-li dobytka řezníci vysekali na panství Veverském ve 4. čtvrtletí 1748.

Dle fasse o dobytčí přirážce z r. 1748 (v ob. arch.) bylo vysekáno od řezníků v Bytyšce

	prasat,	ovec a koz
	8	3
na celém Veverském panství	42	50

Kráva k domácí potřebě v Bytyšce poražena 1, na celém panství 10. Ze všeho toho zapláceno 12 zl. 17 kr. c. k. zřízenci na vybírání dobytčí daně, jenž stál pod správou Hustopečského berního úřadu.²⁾

39. Tabáku co se zpotřebovalo ve V. Bytyšce.

Tabáku odesláno bylo na dvě čtvrtletí, to jest od 1. prosince 1747 do 31. května 1748 celé obci V.-Bytyšské

1 cent 21 liber kuřlavého	za 24 zl. 12 kr.
10 liber folio de levante	za 12
5 liber Violet .	za 5 „
3 libry sprostého	. za 2 „ 24 kr.
úhrnem za 43 zl. 36 kr.	

40. Činnost hrdelního práva V.-Bytyšského r. 1749—52.

Činnost hrdelního práva Bytyšského r. 1748 znovunabytého lze stopovati jen do r. 1752. Opravy Marie Terezie a Josefa II. odstranily je zároveň s jinými. Zbyla po něm Bytyšským skoro na sto let památka, že platili ročně zpočátku 6 zl. a od r. 1815 12 zl. na kriminály.³⁾ Pranýř rozmetán, spravedlnost spálena. V ústech obyvatelů žijí však posud názvy dvou polních tratí podle sebe ležících „u šibenice“ a „pod šibenicí“.

Jaká hrdelní řízení byla provedena po r. 1748?

„Právní protocollum při Jeho vysoce-říšsko-hraběcí Excellence Sinzendorfském městyse Veverské Bytyšce založené v roce 1749“ od obecního písaře čili syndika (po Vokounovi stal se jím r. 1751—53 Ant. Teymer), podává nám tuto zprávu o činnosti hrdelního práva znovu povoleného:

¹⁾ Právní protokollum založené r. 1749 v ob. archivě,

²⁾ V ob. archivu.

³⁾ Ob. účty, počínaje r. 1756,

1. Dne 12. srpna 1749 Kateřina Žaludová prodala jakýsi klobouk. I vzniklo na ni podezření, že byl klobouk ukradený. Její dcera Anna Ryšková však udala, že ona klobouk od jedné ženy vojenské v Brně koupila a matce ku prodeji svěřila. Any jiné důvody proti nim se nevyskytly, po vystálém 14denním „vězení výstrahy“ zase propuštěny byly.

2. Karel P. ženatý podruh z Javůrku, jenž živil se děláním pometel a někdy také hrál chasy na dyšku, dopustil se s vdanou Kateřinou K., sousedou z Jinačovic, cizoložství. Oba byli dodáni Bytyšskému právu od vrchního Veverského, Jana Cyrilla Hassenweina. Při výsleších, dne 20. února a 6. března 1750 se oba k vině své přiznali, též při konfrontaci. Výsledek prohledávání zaslán zvláštním poslem¹⁾ královské apellaci do Prahy. Rozsudek vynesen 20. srpna, že oba mečem na hrdle potrestáni býti mají. Dne 22. září ortel Bytyští dostali a 24. jej veřejně ohlásili a přečetli Karlovi. Načež on „padna na kolena, hluboce pro Boha prosil, aby mu milost dána byla“. Právo ihned vyslalo syndika ku královskému tribunálu, aby Karlu ustanovilo právního přítele přísežného čili advokáta, který by jeho při vedl a milosti pro něj u císařsko-královské milosti pohledával. Zastavatelem určen byl 26. září Fr. Ondřej Schütz. I vypravil se 1. října do Bytyšky, aby, vyslechna ho osobně, pohnutky a důvody k žádosti jeho si zaznamenal. Mezi tím ale posel právní, ač měl ostré poučení, aby vězně dobře ostříhal, jemu hověl. Jednou nechaje ho v arestě prosta, a dvěře jak arestu tak přední u šatlavy otevřeny, nesl klíče od vězení podle obyčeje k rychtáři. Vězeň použil té nedbalosti poslovy, vyšel svobodně ze šatlavy (17. října), utekl a žádným způsobem nemohl býti dostán. Právní posel za tu potupu, kterou právu udělal a za svou neopatrnost potrestán třináctidenním vězením v poutech a pak ze služby propuštěn. Královská apellace, o útěku byvši zpravena, nařídila, aby Karel P., bude-li chycen, zase vzat byl do vězení a aby o tom jí byla zpráva podána.

Rozsudek pak Kateřiny, poněvadž byla těhotná, byl jí, jak apellace ustanovila, veřejně přečten a ohlášen teprv po šestinedělním čase po porodu, dne 4. listopadu, kterážto také ihned na kolena padla a o milost snažně a plačíc prosila. Na jejížto snažnou žádost advokát Schütz, dožádán byv od práva Bytyšského, práci na se vzal a u císařovny vymohl milost, že jí život darován a trest proměněn na jednorocní veřejnou práci, což oznámeno právu missivou kr. appellatione ze dne 21. ledna 1751, Kateřině pak 20. února, kterým dnem ona na hrad Veverí k panské práci jest odevzdána.

Pátrání práva po uprchlém Karlovi nezůstalo bez výsledku. Dne 23. října r. 1752 se zjistilo, že Karel o hodech v Senticích sousedních pacholkům hraje. Právo rychtářské, Pavel Tišler, domluvilo se s primatorem Ludvíkem Vencelidesem a s Antonínem Taymerem, t. č. syndikem (novým), aby zločinec byl hned příští noc chycen a kvaltem do šatlavy zavřen. Což se také na ten a takový způsob stalo: Devět rozumných a silných sousedů Bytyšských bylo povoláno na radnici, kde jim bylo vyloženo, že se jedná o čest práva hrdelního, aby s rychtářem, purkmistrem, jedním ouředním a se syndikem, jakožto podle Josefinských (Josef I.) práv ustanoveným celým právem, do Sentic se pustili a opatrně Karla vyzkoumavše, jej popadli. Vyšli z Bytyšky večer po osmé hodině. Měsíc jasně svítil. Když (asi za hodinu) dorazili do Sentic, vyslali jednoho souseda vypátrat Karla; právo celé i s ostatními zůstalo zatím v zahradě domu, kde pacholci v čas hodův Sentických hospodu drželi. Soused vrátiv se ze zvědě, oznámil, že jsou všichni v tanci a nejlépe by bylo násilně do světnice se vtlačiti a Karla lapit; což se i stalo. Chasu vyhnali a právní posel Karlovi pouta připjal i provazem ruce svázal. Pak jej naložili na vůz přichystaný a vrátivše se k 10 hodině do Bytyšky, vsadili do vězení a dali strážní hlídati.

K radě inspektora Satlera (v Brně) ihned vyslalo právo do Prahy k apellaci Tomáše Šarabu, který odešel s Bohem 26. října, vrátil se s neporízenou, poněvadž vinné ferie (soudní) až do sv. Martina byly. Satler pak převzal pro ušetření útrat další jednání. Appellace pochválila Bytyšské za jejich horlivost a nařídila, aby právo poskytlo delinquentu možnost, prositi

¹⁾ Posel šel přes Žďár, k Chotěboři, Čáslavi a Kolínu.

za milost. Ten den po sv. Mikuláši, po rorátech, jemu ortel smrti znovů oznámen a on ihned padna na kolena, o milost prosil a aby mu dán byl advokát Schütz. — — Až sem jde historie smutného románu kriminalního. O dalším průběhu acta mlčí. Nepochybujeme, že Karel P. milosti dosáhl a mečem na hrdle trestán nebyl.

Útraty procesu až do útěku Karla a propuštění Kateřiny z vězení obnášely 117 zl. 29 kr.¹⁾

3. Dne 15. října 1751 na honě spustila nenadále flinta panskému kočímu z Veverí, Pavlu Ruthovi, jenž pocházel z Chocenického panství v Čechách, a nešťastnou náhodou zasažen ranou a zastřelen panský cukrář Fr. Schwab. Tolik sděluje necelé examen.²⁾

Tato tři hrdelní jednání popsána jsou v ob. archivě. O druhém jsme širěji pojednali, abychom seznali postup kriminalního procesu při městysském hrdelním právu ve století XVIII.

Po druhém zrušení práva hrdelního zbylo Bytyšce zase jen právo trestní vrchnostenské s rychtářským. O činnosti jejich nebudeme se rozepisovati, anať celkem zůstala táž jako za starších časů. U vrchností vykonávána byla po zrušení hejtmanů v polovici XVIII. století od vrchních úředníků, inšpektorů, ředitelů, majících k ruce zkoušeného justiciára; na obcích od rychtářů, které musil podporovati purkmistr.

41. Tereziánská oprava katastru 1749—50. Rozdíl mezi pozemky dominikálními a rustikálními.

Ve starém katastru (1656—1669) byly podány, jak jsme již upozornili, fasse (přiznání) pozemků a živností poddanských (ne vrchnostenských).

Katastrální oprava Marie Terezie však žádala fasse dvojí: patentem ze dne 9. května 1749 fasse na majetek poddanský, patentem ze dne 3. února 1750 na majetek vrchnostenský. Veškerý majetek tím způsobem rozvržen byl na dvě třídy; poddanský čili rustikální (vesnický, sedlský), který patřil poddaným a vrchnostenský čili dominikální (panský), který vrchnostem a jim podobným majitelům příslušel. Při opravě Tereziánské bylo pravidlem, aby pozemky, které r. 1656—1669, to jest při zakládání starého katastru, byly v držení poddaných, zapsány byly zase jako rustikální (ve fassích rustikálních) a které tenkrát nebyly v rukou poddaných, aby zapsány byly jako dominikální (ve fassích dominikálních). Dle toho tedy na příklad: pozemky, které teprv po založení starého katastru (1656—1669) od vrchností byly pod plat přenechány poddaným, považovány byly při opravě Tereziánské za dominikální a označeny ve fassí dominikální platem, který vrchnost z nich brala.

Jelikož zásada zněla: „Co není rustikálním, je dominikálním“, byly fasse dominikální podávány ode všech, kdo nebyl poddaným;

¹⁾ Mimo „Protocollum“ je v ob. arch. ještě 9 listin k tomu procesu se vztahujících.

²⁾ v ob. arch.

netoliko od vrchností, nýbrž i od svobodníků, na př. od měst municipálních, která měla samostatné dominikální pozemky anebo oprávněna byla k jistým činžím.¹⁾

Rozdíl mezi pozemky dominikálními a rustikálními časem vyvinul se následující:

1. Dominikální fassé byly žádány, aby se na ně uvalila daň vojenská mimořádná, rustikální, aby podrobeny byly dani vojenské řádné. Řádnou kontribuci tedy platily jen pozemky rustikální, a proto také kontribučními se nazývaly.

2. Rustikální pozemky nesměly (od r. 1776) býti poddaným brány a přivtělovány k dominikálním; také nesměly býti vyměňovány dominikální za rustikální.

3. Sedlské (rustikální) grunty musily být od vlastníka osobně obývány (mit Rücken besessen) a obdělávány; nikdo nesměl držeti dva sedlské grunty kontribuci podléhající; pozemky byly neoddělitelné. Dominikální hospodářství však mohl někdo míti, anižby na něm bydlel a je sám obdělával, a směl jich míti více.

4. Rustikálního gruntu tedy nemohla držeti: vlastní vrchnost, kdo již grunt rustikální měl a kdo nemohl na něm sám hospodařiti. Také se nesrovnávala práva měšťanská s povinnostmi rustikálními.

Duchovenstvo (ač od daní osvobozen byl jen jeho desátek) nepodávalo žádných fassí o pozemcích a užitecích svých a kostelních a na královská města se oprava Tereziánská nevztahovala.²⁾ Města ta platila 40 kr. daně z komína.

K vypočtení výnosu nebyly role měřeny, nýbrž jen jejich užitek dle jistých pravidel oceněn. Výnos lánu rustikálního určen na 180 zl.

Rektifikace Tereziánská při dominikálním majetku dokončena byla r. 1753, při poddanském teprv r. 1761.

Rozdíl mezi pozemky rustikálními (dani řádné podléhajícími) a dominikálními (dani mimořádné jen podléhajícími) velmi důležitý jest ve sporu o kostelních pozemcích, který mezi obcí V.-Bytyšskou a zástupci kostela, patronem a farářem, dlouhou dobu byl veden a o němž níže klademe zvláštní kapitolu.

¹⁾ Zásada: „Co není rustikálním, je dominikálním“ teprv r. 1789 uznána za nesprávnou a v matrikách Josefinské berniční opravy jsou vedle rustikálních a dominikálních pozemků zapsány také — svobodnické, tedy tři třídy.

²⁾ Teprv r. 1791 pozemky a užitky duchovenstva a kr. měst dodatečně byly vyšetřeny a daním podrobeny (vyjma desátek). — Dekret prov. kom. ze dne 13. prosince 1819 praví: U kostelů a far mohou býti pozemky všech tří zákonitých druhů či vlastností (dominikální, rustikální i svobodnické), neboť bylo-li k jich původní dotaci užito rustikálních pozemků, nebo byly-li jim dominikální pozemky jako emphyteutický majetek přenechány, zůstane ta jejich vlastnost (rust., dom.) nezměněna. Ponejvíce však tu budou pozemky svobodnické, protože, jak známo, málokteré duchovní pozemky (až do Josefa) podlehaly veřejným břemenům a proto při Tereziánské rektifikaci nedošlo ani na jejich zápis ani na označení, jsou-li rustikální či dominikální.

42. Dominikální fasce panství Říčansko-Veverského a svob. dvoru v Žebětíně ze dne 7. srpna 1850.¹⁾

Fasce od vrchnosti k Tereziánské opravě katastru podaná ve hlavních rysech uvádí následující majetky a užitky:

I. Orné půdy je u dvoru Veverského	403	míry	7 ³ / ₄	acht.	VIII. třídy,
Bystřckého	161		1 ³ / ₄		VI.
Říčanského	405		7		V.
Javůreckého	337	„	4		VIII.
Žebětínského	88	„	6	„	VIII.
	1397	„	2 ² / ₄	„	

Plošná výměra dle tříd odhadnuta při jedné měřici orné půdy od 565—900 moravských čtverečních sáhů; při zahradách, vinohradech, lesích byla určena na 680 □⁰ moravských čili 636 □⁰ dolnorakouských.

Vrchnost každý rok třetinu polí nechává úhorem ležeti.

II. Orná půda stále ladem ležící žádná.

III. Pastviny žádné; dobytek panský se pase v lesích.

IV. Zahrady ovocné, travné, zeleninové a chmelnice: u Veverí 3¹/₈ mír, u Bystřce 1 m., u Říčan 7 m.

V. Vinohrady žádné.

VI. Louky u 5 dvorů svrchu uvedených dávají 127 čtyrspřežných fůr sena a 24 fůr otavy.

VII. Rybník Moravsko-Kynický na 45 kop kaprů a Chudčický na 40 kop.

VIII. Pivovar Říčanský vaří ročně 1237 sudů piva.

IX. Vína nenalévá.

X. Lesy od hranic Ostrovačických a Troubských až po Kuřimské a Řečkovické, které jsou veskrz mladé a nízké a prozatím nevelký jen prodej dovolují a pak na nepřehledná leta žádného nedají užitku, mají 10.676³/₈ mír; lesy Javůrecké se „Směrovou,“ kterou před 5 lety Tišnovské panství nám odebíralo, ač nám patří, a lesy Sentické mají 5835²/₈ mír. (Lesy byly vyměřovány.)

XI. Stálé peněžitě platy, které odvádějí poddaní Veverští i cizopanští o hromnicích, na sv. Jiřího, Michala, Jakuba, Ondřeje, o Vánocích a sice činže z pozemků nebo dědičné 560 zl. 12 kr. (K tomu přispívají dědiny cizopanské a sice dědiny kláštera Rajhradského: Domašov 9 zl. 20 kr., Hluboký 1 zl. 2²/₄ kr., Ostrovačice 2 zl. 20 kr.; klášter Tišnovský 4 zl. 58 kr., jeho dědiny: Drásov a Březina po 2 zl. 29²/₄ kr., Svatoslava 46²/₄ kr., Něm. Kynice 2 zl. 20, Hradčany 9 zl. 20 kr., Komín 13 zl. 13¹/₄ kr.; městečko Oslavany 4 zl. 40 kr.; část Žebětína patřící králové klášteru na St. Brně 15 zl.; Eivanovice, dědina patřící k panství Řečkovickému 9 zl. 20 kr.; — místa k Veverí patřící: V. Bytyška 133 zl. 2 kr., Chudčice 33 zl. 53¹/₄ kr., Sentice 45 zl. 47 kr., Mor. Kynice 86 zl. 14³/₄ kr., Jinačovice 10 zl. 29¹/₄ kr., Rozdrojovice 44 zl. 47³/₄ kr., Kyničky 39 zl. 15³/₄ kr., Bystřce 36 zl. 59¹/₄ kr., Žebětín 14 zl. 34²/₄ kr., Říčany 18 zl. 49³/₄ kr., Javůrek 16 zl. 31³/₄ kr.) Drásov za vybavené roboty 4 zl. 6¹/₂, jiné 138 zl. 35 kr. (V. Byt. 59 zl., Mor. Kynice 3 zl. 20, Bystřce 12 zl. 35, Žebětín 33 zl., Říčany 30 zl., Javůrek 1 zl. 40 kr.)

XII. Předivo na libry — žádné.

XIII. Stálé dávky obilí žádné.

XIV. Hus ročně 100¹/₂ kusů (ze Sentic 6¹/₂, z M. Kynic 10, z Rozdrojovic 11, z Kyniček 14, z Bystřce 29, z Říčan 30), kuřat 717 (z Domašova 14, z Hlubokého 6, z Ostrovačic 14, z Něm. Kynic 17, z V. Byt. 59, z Chudčic 35, ze Sentic 17, z Mor. Kynic 16, z Rozdrojovic 19, z Kyniček 47, z Bystřce 57, z Žebětína 13, z Říčan 403).

XV. Jiné stálé dávky: Vajec 4200 kusů (z Domašova 240, z Hlubokého 90; z Hradčan 120; z Hvozdc 120; z V. Byt. 225, z Chudčic 83, ze Sentic 213, z Mor. Kynic 134, z Jinačovic 68, z Rozdrojovic 69, z Kyniček 90, z Bystřce 130, z Žebětína 73, z Říčan 2546).

¹⁾ V registratuře Vev.

XVI. Činže z řek a potoků: pouze z V. Bytyšky za Švarcavu a Bílý potok 30 zl.

XVII. Nájemné z V.-Bytyšského horního mlýna, při němž vrchnost vydrží stav takovým nákladem, že jí mlýn užitku nenese a hlavně obecnému dobru slouží. 220 zl., z dolního mlýna podobně 250 zl., z Bystreckého s podobným břemenem 500 zl., z Malo-Kynického 15 zl., z Říčanského na malém a dravém potoce 15 zl. (R. 1749 stav stál 400 zl.) — Z hostinců ve V. Bytyšce 15 zl., v Chudčicích 4 zl., v Říčanech 100 zl. (nepůjde-li silnice, která se nyní má stavěti, skrz Říčany, odpadne polovice činže).

Pod Javůrkem jsou hamry, kterých vrchnost z nedostatku vlastního dříví nedrží ve vlastní správě, nýbrž pronajala Novoměstskému vrchnímu (Homoláčovi) za 100 zl. — Uhlí a jiné potřeby kupuje nájemník od panství Kuřímského. Hamry se na dlouho neudrží.

XVIII. Obilí a mouka: 30 mír žitné mouky z mlýnku V.-Byt. na malé vodě, 40 mír ze mlýna Malo-Kynického; od poddaných cizích 192 $\frac{1}{8}$ mír ovsa (z Ostrovačic, Březiny, Drásova, Něm. Kynic, Komína po 30 m., ze Svato-slavy 20, z Domašova 13, z Hlubokého 7 $\frac{1}{8}$ mír).

XIX. a XX. Desátek obilný jure dominicali ze všech poddanských dědin žita 20 $\frac{3}{4}$ kopy čili 83 mír, ovsa 5 kop čili 30 mír a sice

	žita kop	ovsa kop		žita kop	ovsa kop
z V. Bytyšky	2	1 $\frac{1}{2}$	z Kyniček	. 4	$\frac{1}{2}$
z Chudčic .	$\frac{1}{2}$	—	z Bystree .	. 2	$\frac{1}{4}$
ze Sentic .	. 4	1	ze Žebětína	3	$\frac{1}{2}$
z Mor. Kynic	$\frac{1}{4}$	—	z Řičan .	3	$\frac{1}{2}$
z Jinačovic .	. 1	$\frac{1}{2}$	z Javůrka	1	$\frac{1}{2}$

Jure parochiali

z V. Bytyšky 14 kop = 56 mír pšenice, 18 kop = 72 mír žita, — kop — mír ovsa, ze Hvozdece 2 8 4 16 „ $\frac{1}{2}$ 3
z Řičan 7 „ 28 „ 16 „ 64 „ „ 4 „ 24
pak z Řičan ještě 3 kopy = 6 mír hrachu, $\frac{1}{2}$ kopy = 1 m. prosa.

Desátek jure dominicali bere vrchnost z kopanin (ne poddanských, nýbrž) panských; za desátek farský dává faráři přírodniny (jak jinde udáváme).

XXI. Desátek vinný žádný.

XXII. Za propouštění poddaných (na cizí panství) 14 zl.

XXIII. Za dovolení k sňatkům a řemeslům 13 zl.

XXIV. Od úmrtného a dědičných nápadů nic

XXV. Odchodného (když se poddaný stěhoval do Uher nebo Sedmihradska, platil zeměpánu, a místem i vrchnosti, odchodné) a zápisného nic.

XXVI. Jiných podobných poplatků nic.

XXVII. Roboty vyměřená i nevyměřená.

Tažnou robotu dvouspřežnými fůrami konají Veverští poddaní: z Chudčic sedláků 13, ze Sentic 12, z Mor. Kynic 22 a z Řičan 14, tři dny týdně (fasse chybně udává ročně); z Jinačovic sedláků 11, z Rozdrojovic 13, z Kyniček 10, z Bystree 21, dva dny týdně; a z Žebětína čtvrtníků 8 a z Javůrka 15, jeden den týdně, úhrnem tedy asi 16.432 fůr ročně.

Pěší robotu konají Vev. poddaní týdně: z Chudčic 1 chalupník tři dny, 2 zahradníci každý dva dny; ze Sentic 7, z Mor. Kynic 19 chalupníků tři dny; z Jinačovic 7 zahradníků dva dny, 1 malý chalupník 1 $\frac{1}{2}$ dne; z Rozdrojovic 8 chalupníků 2 dny; z Kyniček 5 zahradníků 2 dny, 3 chal. 1 $\frac{1}{2}$ dne; z Bystree 1 chal. 2 dny, 10 malých chal. 1 $\frac{1}{2}$ dne; z Žebětína 3 malí chal. 1 $\frac{1}{2}$ dne; z Řičan 13 čtvrtníků 3 dny, 8 malých chal. 1 $\frac{1}{2}$ dne; z Javůrka 3 malí chal. 1 $\frac{1}{2}$ dne. Což dělá úhrnem 10.816 dní ročně.

V době od sv. Jana do sv. Václava, kdy jsou žně i jiné nálehavé práce polní, robotují z Chudčic, Sentic, Mor. Kynic a Řičan sedláci mimo uvedenou robotu tažní ještě každý týdně tři dny robotou pěší, a pěší robotníci místo 3 dnů — po celý týden; z Jinačovic, Rozdrojovic, Kyniček a Bystree sedláci vedle dvoudenní tažné roboty ještě každý 2 dny týdně pěší robotou a pěší robotníci místo obyčejných 2 nebo 1 $\frac{1}{2}$ dne dvojnásobně, tedy 4 nebo 3 dny; z Žebětína a Javůrka sedláci robotují potahem týdně místo jednoho dne dva, pěší místo 1 $\frac{1}{2}$ dne tři. Což dělá opět 23 dní tažné a 7420 dní pěší roboty.

Cizopanští poddaní robotují k Veverí: z Ostrovačic 14 potahy dvou-sprežními, z Ném. Kynic 17 potahy, ze Hvozdec 9 potahy, všudy čtyřikrát ročně; — což činí 160 dní. Ve Hvozdcí bývalo 12 sedláků; vrchnost však ze 3 usedlostí udělala dvůr. O robotu z nich se Veverí soudilo s klášteřem sv. Anny, jemuž Hvozdec patřil.

Ačkoliv správnost fassé zaručena jest od hejtmana J. a C. Hassenweina a splnomocněného hospodářského inspektora Josefa Satlera sub fide jurata (jakoby přísahou), přece v ní všelicos schází, na př. o robotě Vev.-Bytyšských ani zmínky se nečiní. Ostatně budeme míti ještě příležitost, abychom o výnosnosti panství promluvili.

43. Oprava kaple Matky Boží roku 1750.

Střecha na kapli a věžka obnoveny jsou r. 1750, za faráře Wolffa. Bylť to jeho první podnik. Hlavice na věžku byla dána měděná a vážila (báně i s rourou) 11³/₄ lib. Zhotovil ji Brněnský měšťan Tomáš Schuechabs za 8 zl. 58 kr. 3 d., které složili dobrodinci.¹⁾

44. Stavba školy v Řičanech roku 1751.

Roku 1751 stavěna byla nová škola na místě jiném, než kde stála stará. Té příležitosti použil farář Wolff a vymohl, že v ní, v levo ode vchodu, jedna světnička byla uchystána pro kněze, aby duchovní, když přijde do Řičan za duchovní správou, sloužit mši sv., nebo do školy vyučovat, měl kde bývati. Dříve musil vždy obtěžovati kostelníka.²⁾

45. Fundace (VI.) obce V. Byt. ke cti a chvále svatých tří patronů městečka.

Obec Vev.-Bytyšská zvolila si za patrony sv. Floriana, ochrance před škodami vody a ohně, sv. Gottharda biskupa, zakladatele kostelů a klášterů a sv. Vendelína, pastýře a patrona proti moru lidí i dobytka. K jejich počtě založila 15. dubna 1752 fundaci, aby o jich svátcích, 4. a 5. května a 20. října slouženy byly od faráře zpívané mše sv. a po ní vedeny průvody po městečku. Začež dáno faráři kousek trávníka obecního za řekou pod velkým mostem, aby si ho připravil za pole na zeli, a když tam voda škodila, přidán ještě kousek za mostem „pod Trhovici“. Farář pak z lásky k obci slíbil, že pokud on bude farářem, sloužiti bude zdarma před každou renovací obecního úřadu zpívanou mši sv. k sv. Duchu.³⁾ Obec se těch slavností hojně účastnila, světlo k nim dávala a na ofěry chodila.

Po smrti Wolfově obec za mše sv. při renovacích platívala, z čehož však později zase sešlo. Nyní bývá mše sv. k sv. Duchu sloužena zdarma a sice v den volby do obecního výboru.

¹⁾ Lpe 77.

²⁾ Lpe 133.

³⁾ Lpe 105—7. Obou kusů (parc. č. 660 a 571¹/₂) farář dosud užívá. Mše sv. se zpívají, avšak jen o sv. Florianu průvod se koná.

46. Výnosnost panství Říčansko-Veverského
od 1./X. 1752 do 1./X. 1753.

V obecním archívě nalezájí se úplné účty na příjem a vydání panství Veverského za celý jeden rok, dle nichž si můžeme pojem učiniti o výnosnosti panství a ji porovnatí s fassí nedlouho před tím k Tereziánské opravě katastru podanou.

Příjmy byly následující:

I. Činže urbánní. Při nich co do cizích poddaných dlužno připomenouti, že dědiny Domašov, Hluboký, Ostrovačice,¹⁾ Drásov a Březina²⁾ neméně i městečko Oslavany³⁾, kdykoliv tam vznikne krvavá rvačka, platí 11 kr. 2 d. tak zvaného krvavného na hrad Veverí. Nebyla-li rvačka během tří dnů oznámena, propadají pokutě 37 zl. 20 kr. Drásov a Březina dodávají zločince polapené s 11 kr. 2 d. právomoci hradu Veverského. Hvozdec⁴⁾ čepuje Říčanské pivo. Ostrovačice ku každým Vánocím dávají 14 fůr na dovoz dříví a třikráte v roce 14ti pluky ořou; podobně Německé Kynice²⁾ k Vánocím dávají 17 fůr k dovozu dříví na hrad a třikráte v roce 17 pluky ořou a také Hvozdec třikráte v roce 12 pluky oře a 1 den čtyřmi vozy „s odpuštěním“ hnůj ze dvora vyváží.

Cizí poddaní zaplatili:	činže k sv. Ondřeji			k V á n o c í m						Vejce na kopy	o sv. Jakubu činže k výžinu			krvavné		
				z past- visk		za roboty			kuřata kusů							
	zl.	kr.	d.	zl.	kr.	zl.	kr.	d.			zl.	kr.	d.	zl.	kr.	d.
klášter Rajhradský																
z Domašova .	8	10	—	—	—	—	17	1½	14	4	1	10	—	—	11	2
z Hlubokého	—	32	2	—	—	—	11	2	6	1½	—	28	—	—	11	2
z Ostrovačic . .	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	2	20	—	—	34	2
klášter Tišnovský .	4	58	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
jeho poddaní z Drá- sova . . .	—	—	—	—	—	—	46	2	—	—	2	29	1	—	11	2
ze Svatoslavy .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	46	2	—	—	—
z Něm. Kynic .	—	—	—	—	—	—	—	—	17	—	2	20	—	—	—	—
z Březiny	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	29	—	—	—	—
z Hradčan	—	—	—	9	20	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
z Komína . . .	13	13	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
kl. sv. Anny poddaní ze Hvozdc	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
z městyse Oslavan	4	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Králové kl. poddaní ze Žebětína .	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
z Eivanovic	—	—	—	9	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Vlastní poddaní Říčansko-Veverští zaplatili:	činže			hus o sv. Martině	o v á n o c í c h		vejce o velikonocích	
	zl.	kr.	d.		vejce kopy	kuřat	kopy	kusy
městys V. Bytyška	215	37	1 1/8	—	—	64 1/2	4	32
dědina Chudčice	47	16	—	—	—	36	1	47
„ Sentice	85	47	2 1/8	7	2	18	2	19
„ M. Kynice	143	14	2	11	—	16 3/4	2	23
„ Jinačovice	53	26	2	—	—	—	1	12
„ Rozdrojovice	51	43	—	11 1/2	—	20	1	40
„ Kyničky	92	55	2 1/8	15	—	50	2	—
„ Bystře	115	9	1 1/8	29 1/2	—	60	2	43
„ Žebětín	19	17	1	—	—	15	1	28
„ Říčany	43	25	3	33 1/2	—	118	62	—
„ Javůrek	37	11	2 1/8	—	—	—	—	—

Od Eivanovického hajného z panských kopanin 2 zl. 29 kr. 1 d.

Ode dvoru Žebětínského ochranné 3 zl. 30 kr.

¹⁾ Panství kláštera Rajhradského, ²⁾ Tišnovského, ³⁾ Oslavanského,
⁴⁾ kláštera sv. Anny v Brně.

Nota. Činži platila V. Bytyška o Vánocích, o Hromnicích a o sv. Jirí, a na sv. Michala. Podobně i ostatní poplatníci ve více termínech.

Počítá-li se husa za 18 kr., kuře za 7 kr., kopa vajec za 15 (při Řičanech za 12) kr., vynášely urbánní činže úhrnem 1095 zl. 41 kr. 1d.

II. Nájemné ze stavení:

Z horního mlýna ve V. Byt. 205 zl. a vykrmené prase, z dolního 235 zlatých a vykrmené prase, z Bystreckého 470 a dvě vykrmená prasata, z Řičanského 20 a Malo-Kynického 15 zl.

Z hospod: z panského domu ve V. Byt. 45 zl., z nálevu v Chudčicích 4 zl., v Jinačovicích 9 zl., v Řičanech 100 zl.

Z chalup ve V. Bytyšce (14), v Řičanech (6), ve Veverské Oboře (1), u cihelny (1) 79 zl. 20 kr.

Z kovářny Žebětínské 2 zl., z Řičanské 4 zl.

Z jatek rozpuštěného loje v Bytyšce 50 liber, v M. Kynicích, Bystrci a Řičanech po 20 lib., na Javůrku 10 lib. (po 10 kr. libra).

Z vinohradů: z 46 ačtelů starých, 14 ačt. nových v Žebětíně, z 18¹/₂ ačt. v Bystrci 39 zl. 15 kr. Mimo to 4 ačt. v Žebětíně užívá jako polí.

Vše to činí (s příplatky dodatečnými z mlýnů, hostinců a chalup) 1321 zl. 57 kr. 1 d.

III. V 42 várkách uvařeno bylo v Řičanech 1041¹/₄ sudů piva à 6 zl. 40 kr.

Z vinopalny nájemného 320 zl. — Souhrn 7261 zl. 40 kr.

IV. Užitek z polí: Obilí sklizeno a částečně prodáno: pšenice 867 mír 3¹/₄ ačtelů po 1 zl. 21 kr., žita 662 m. ¹/₈ ačt. po 1 zl. 18 kr. 553 m. 4³/₄ ačt. ječmene po 1 zl. 15 kr., 341 m. 4³/₄ ačt. ovsa po 48 kr., 60³/₈ m. hrachu po 2 zl. 24 kr., čočky 10 m. 7³/₄ ačt. po 2 zl. 24 kr., 6¹/₈ prosa po 1 zl. 33 kr., pak 46 m. zadního obilí, 26 m. jemné, 7 prostřední, ¹/₈ černé mouky, něco otrub a 232¹/₈ mír chmele po 1 zl.

Souhrn 3006 zl. 41 kr. 3²/₈ d.

V. Užitek ze dvorů: Dobytek dán šafářům v nájem. Po odražení deputátu odvedli 1799 mázů 2³/₇ žejdlíků másla à 20 kr., 3734 libry 28¹/₇ lotů sýra. Prodáno 7 krav, 5 volů, 69 telat, 17 koží hovězích, jedna koňská. Užitek z vepřového dobytka od Řičanského vinopalníka 86 zl. 15 kr. Z drůbeže od šafářů 105 zl. Za med a vosk 5 zl. 25 kr. 2 d.

Souhrn 1017 zl. 33 kr. ¹/₈ d.

VI. Z ovčince. Za 8 centů 96¹/₄ libry vlny (po odražení nádavku obvyklého à 3 libry) à 25 zl.; za 178 kusů ovec a za 82 koží úhrnem 403 zl. 11 kr. 3 d.

VII. Z rybářství. Za štiky, kapry a jiné rybniční ryby 435 zl. 13 kr. 2 d, nájemné z řek a potoků od Bytyšských rybářů 30 zl., Malo-Kynických 16 zl., Bystreckých 4 zl. Souhrn 485 zl. 13 kr. 2 d.

VIII. Užitek z lesů. K hraběcímu domu bylo dodáno 40 kusů jeleního po 3—6 zl., 42 srnčího à 2 zl., 4 kanci a 16 divokých selat (po 6 a 3 zl.), 183 zajíců po 18 kr., 5 jeřábků po 21 kr., 80 koroptví po 18 kr., 149 sluk lesních po 15 kr., 9 vodních po 9 kr., 7 divokých kachen po 12 kr., 3 malé po 9 kr., 14 lysek po 9 kr., 13 velkých holubů po 9 a 8 malých po 3 kr., 1 vydra 3 zlaté.

Pak prodáno různých kůží (jeleních, srnčích, 5 kuních, 8 liščích, 2 kočičí, 1 špatná vlčí) za 40 zl. 54 kr.

Dříví sázního a kmenového za 4109 zl. 10 kr. 2 d., drasla za 339 zl. 8 kr. 2¹/₅ (47 centů 42 libry), něco cihel, křídlic, uhlí pro kováře, desek atd.

Souhrn 5069 zl. 34 kr. ¹/₅ d.

IX. Kancelářských vzatků a nahodilých příjmů: od zapisování čeledínů¹⁾ 29 zl. 54 kr. 2, za propustné listy (na cizí panství) 30 zl., dovolení sňatků

¹⁾ K novému roku zakládány byly rejstříky, ku komu který čeledín jde do služby, začez byla od čeledínů brána taxa.

31 zl., od kontraktů nic, za dovolení k naučení se řemeslům 30 zl., činže z číhadla na ptáky 9 zl. 45 kr., činže robotní 310 zl. 30 kr. a rozličné jiné příjmy. Souhrn 570 zl. 1 kr. 2 d.

Summa summarum příjmů za celý rok 20422 zl. 28 kr. 3 $\frac{1}{5}$ d.

Vydání řádné.

I. Výlohy na zámek a úřad 885 zl. 34 kr. 3d. — V tom je služné hejtmana: 413 zl. 6 kr. 1 d a 15 sudů 2 $\frac{1}{2}$ vědra piva; písaře důchodního¹⁾: 157 zl. 30 kr. a 8 sudů piva.

II. Výdaje na činžovní budovy 252 kr. 29 kr.

III. Na pivovar v Říčanech 1796 zl. 40 kr. 2 d. — V tom pro 42 várek piva: 1680 mír ječmene a 105 mír chmele.

IV. Výlohy s polnostmi 808 zl. 14 kr.; v tom faráři V.-Bytyšskému dle úmluvy služného a za deputát 205 zl. 50 kr. (za to brala vrchnost desátek farní).

V. Vydání na šafáře a jejich čeládku ku kravám ve dvoře Veverském, Bystřckém, Říčanském, Javůreckém a Žebětínském a na jiné potřeby dvorů 585 zl. 28 kr. 3 d.

VI. Ovčírna jedna(?): ovčák dostával $\frac{1}{8}$ vlny. Výlohy 99 zl. 44 kr. 1 $\frac{1}{4}$ d.

VII. Vydání s rybníky 49 zl. Porybný (v Chudčicích) dostával 20 zl. a sud piva.

VIII. Vydání s lesem. Vrchní myslivec 150 zl. 6 sudů piva; myslivec v oboře 28 zl. 10 kr. a 3 sudy piva; Sentický, Bystřcký, Žebětínský a Říčanský po 28 zl. 10 kr. a 1 $\frac{1}{2}$ sudu piva; v Jinačovicích²⁾ a v novém dvoře o 3 sudy piva více. — Zástřelného vyplaceno 164 zl. 4 kr. — S jinými výlohami úhrnem 793 zl. 28 kr. 3 $\frac{1}{5}$ d.

Summa summarum řádného vydání 5270 zl. 9 kr. 1 $\frac{1}{20}$ d. Mimořádného vydání bylo 3753 zl. 46 kr. 3 $\frac{3}{5}$ d a sice na daně (extraordinarium militare 1777 zl. 58 kr. 13 $\frac{1}{5}$) na stavbu nové myslivny v komoře (Lindenberg), na stavbu kostela Říčanského (zatím 41.000 cihel) a jiné.

Tak zbylo čistého užitku 11.398 zl. 32 kr. 2 $\frac{1}{20}$ d.

47. Skutečný příjem dvoru hraběte Prospera Sinzen-
dorfa z panství Říčansko-Veverského r. 1753

obnášel od 1./X 1752—1./X. 1753 11.521 zl. 27 kr. 1 $\frac{4}{8}$ d., pak kaucí 1100 zl. a půjčku 200 zl.

Hotových peněz obdržel hrabě jen 5939 zl. 19 kr. Ostatní padlo na úroky (byltě dlužen 1200 zl. kaucí, pak 1000 zl. hostinskému v Říčanech, Antonínu Šancovi³⁾ a 150 zl. bývalému šenkýři Veverskému Weiglovi), advokátovi (Dru z Blumenbergu 100 zl. ročně), na obleky, služné a deputáty pro sluhy, 2 mušketýry (hejduky), drába, na dodané potraviny a dříví, na zahradníka a pomocníky, již obstarávali zahradu kuchyňskou a krasosad, na správce domu v Brně (160 zl. 5 kr.), na konírnu panskou a kováře, na hony a krmení zvěře a honících psů (177 zl. na ječmen pro divoké kance), na vzatky cestovní, inspektorovi na služné 533 zl. 44 kr., na stavbu dvoru na Cejlu v Brně 558 zl.

¹⁾ Důchodní (písař) Norbert Ant. Richter složil kauci 1000 zl.

²⁾ R. 1853 se vystřídali v Jinačovicích Karel s Antonínem Hornochem. Karlovi odpustil hrabě na 20 zl., které ještě měl odvésti za prodané dříví.

³⁾ Manželka toho Šance zemřela 1782; náhrobní její nápis je (dle inventáře kostela Říčanského z r. 1804) pod cihelnou dlažbou chrámovou a zní: Zde odpočívá v Pánu dobře zasloužilá matrona, paní Kateřina Šancová z Říčan, pochovaná roku 1782 dne 8. srpna.

34 kr., (právu na Cejlu ročně dva sudy piva darem) a na různé dary. Mezi stálými dary z milosti jsou: ct. OO Kapucínům 12 sudů piva a za 7 zl. 6 kr. obilí (Sinzendorfové někteří byli pochováni u Kapucínů). Také rektor Bytyšský dostal r. 1753 10 zl. 52 kr., a Říčanský 4 zl. 30 kr., aniž by se vrchnost k dalšímu platu zavazovala.¹⁾

48. Robota Vev. Bytyšky při honech panských.

Co do honů a odměny honců, podepsali 21./IX. 1753 na radnici V.-Bytyšské primator Ludvík Ant. Vencelides, purkmistr Jakub Dundáček a rychtář Matěj Dundáček, a jmenem celé obce a ostatních sousedů Bartoň Rozkošný a Martin Klimeš revers (německý), kterým vyjadřují: My Bytyští povinni jsme dostaviti se k rozkazu vrchnosti na hony zdarma, bez záplaty, a sloužiti při nich za honce; a jelikož p. hrabě Prosper pokaždé honce naše při honech různými vysokými milostmi ráčí obdařovati, my toho nemáme za povinnost, nýbrž považujeme to za vysokou milost. — K velkým honům dávali Bytyští až 100 honců a 12—15 povozů na tenata a jiné náčiní honební.

49. Poddaní zdráhají se platiti lazebníku V.-Byt. služné.

Nařkli jsme, že vrchní Jan Fr. Bartl poddané novými břemeny utiskoval. První takový skutek hned po svém povolání za vrchního provedl. Hrabě Prosper Sinzendorf ustanovil lazebníku Vev.-Bytyšskému, toho času Josefu Leidsmannu, roční služné 30 zl., aby za ně poddané všechny (?) léčil a jim léky poskytoval. (Tak aspoň praví stížnost poddaných; zdá se však, že to byla jen náhrada za ošetřování chudých.) Vrchní však na konec roku služného lékaři nezaplatil z panských důchodů, nýbrž rozvrhl na obce panství Říčansko-Weverského, aby ty je zapravily.

Rychtáři celého panství jmenem všech poddaných proti novému platu stěžovali si a prosili u hraběte Prospera asi následovně: Lazebník dostává 30 zl. za léčení a léky; my přes to musíme každou jeho pomoc, ať pouštění žílou, ať sázení baněk, ať co jiného a také léky ihned a dobře zaplatiti, tak že on těch 30 zl. bere zdarma. Prosíme, aby toho břemene nebylo na nás nakládáno, a kdyby se tak přece stalo, ať se nám dovolí, neplatiti mu krejcaru více ani za pouštění žílou, ani za jiné práce, jelikož Bytyšský lazebník bez toho málo je platný a ve mnohých případech hledati jsme musili pomoci jinde, poněvorce u felčara (polního ranhojiče) Tišnovského.²⁾

Poddaní snad dobře pořídili, neboť ani v ob. účtech ani ve sbírkách mimořádných není stopy o platu na ranhojiče.

¹⁾ V ob. arch.

²⁾ Memorial k p. hraběti v ob. arch. V.-Byt. (německý).

50. Rektoři Vev.-Byt. Frant. Petříček od roku 1753; Josef Kallina od r. 1764; Daniel Kratl 1769.

Rektoři Řičanští.

Roku 1753 dne 14. prosince narodila se dcera Marie Terezie Tekla rektoru Frant. Petříčkovi. Nová tato osoba učitelská měla služného 20 zl. a 10 mír žita. „Starý“ rektor Stoltz dostal ještě na rešt 7 mír žita za r. 1753. Petříčkovi r. 1754 opravena škola; nákladem 7 zl. 6 kr. vsazena nová okna do komory, sklenuta pekárna, škola omazána (hlínou), udělán parkan. Když Petříčkovi první dceruška zemřela, potěšila ho manželka 4. června 1755 synáčkem, jenž dostal jméno Norbert Antonín; další dítky byly: Václav, nar. 1759 a Marie Anna r. 1761. Kmotrovství jejich převzali farář Wolff, nebo vrchní Jan Bartl a jeho manželka. Petříček s manželkou také byl požádán za kmotra dětem vrchního. Když syndikát r. 1754 v Bytyšce přestal a zjednán zase obecní písař, Petříček místa toho neobdržel.

O následujících učitelích až do r. 1771 víme pramálo. R. 1764 a 1766 uveden je v matrikách Josef Kallina, jenž byl také obecním písařem; narodily se mu ve V. Byt. dvě dcery. Za něho činí se první zmínka o praeceptorovi, jenž jmenoval se Florian Broušek. Slovo praeceptor znamená učitele; jako rektor — „ředitel“, měl praeceptor — „učitel“ krom pěkného titulu málo dobroty. Obvyčejně platil ho „ředitel“ bídě jako učenníka, který se teprv prakticky připravoval ku stavu učitelskému.

Roku 1769 Daniel Kratl, „rektor školy Bytyšské“, byl s manželkou Terezií 26. ledna za kmotra při křtu.

V Řičanech řídili školu: Jan Svoboda 1745—1762; Fr. Deymal 1766—8, kdy 52letý zemřel; r. 1771 Jan Svoboda.

51. Stavba nového kostela v Řičanech počata r. 1754.

Dvakráte, r. 1662 a 1709, vyhořel filiální kostel v Řičanech. Tím tak utrpěl, že ani oprava od faráře Straufusse r. 1736 vnitř i vně provedená nestačila, aby kostel na dlouho přestal hroziti sesutím tak, že se v něm konečně ani bohoslužby konati nemohly. Hrabě Prosper a farář Wolff častěji se radili o zbudování nové svatyně. Jelikož místo, na němž kostel stával, bylo stísněné a neskýtalo pevného základu, vymohli si dovolení bisk. konsistoře Olomoucké, aby vyzdvihli nový kostel na místě jiném uprostřed dědiny, kde dosud stojí. Ke cti a chvále nejsv. Trojice, sv. apoštolů Petra a Pavla započato a 13. srpna 1754 od faráře Wolffa položen základní kámen v pravém rohu u vchodu kostelního. An kostel pro nepatrné jmění nebyl sto nákladu vésti na stavbu novou, smíloval se patron jeho hrabě Prosper ze Sinzendorfu a dal na svůj groš (s nepatrnou pomocí kostelního jmění) zdi vyvésti a částečně i střechou zakrýti. Tu však zemřel r. 1756 štědrý dobrodinec a kostel zůstal nedokončený státi celá čtyry léta.¹⁾

52. Úmrtí Prospera hraběte ze Sinzendorfu 1756.

Dne 9. února 1756 byl pro četné ctitele a poddané hraběte Prospera dnem hlubokého žalu, neboť týž den zemřel a byl pak u ct. OO Kapucínů v Brně pochován. „Nelze pérem vypsati“ dí farář Wolff „příkladnou jeho zbožnost a neobyčejnou vlídnost a milosrdenství k chudým; obzvláštním byl milovníkem duchovenstva, které všemožnými spůsoby ctil.“ Jeho titul byl: Jeho Excellence, vysokorodý pán p. Prosper, svaté římské říše dědičný pokladník, hrabě a pán ze Sinzendorfu a Tannhausenů, purkrabí v Rheineku (na Rýnu), svobodný pán na a v Ernsbrunně, pán

¹⁾ Lpe str. 83—84.

panství Třebelu, Trpiště, Chocenic, Veverí a Řičan atd., dědičný soudce nad zápasy, pavezník, jakož i vrchní dědičný kraječ v Horních i Dolních Rakousích, dědičný číšník v Horních Rakousích, římského c. kr. katolického Veličenstva skutečný tajný rada, komorník, a na obecném sněmu v markrabství moravském c. k. první komisař.¹⁾

Václav Jan hrabě ze Sinzendorfu 1756—1773.

Po otci Prosperovi převzal statky nejstarší syn Václav Jan hrabě ze Sinzendorfu. Odevzdací listina datována je ze dne 6. prosince 1758. Žil do r. 1773. Jeho titul zní jako Prosperův, jen že nebyl tajným radou ani na moravském sněmu komisařem, nýbrž Dolnórakouským stavovským účetním; ku statkům, které jsou uvedeny v titulu otcově, přibyly: Klement, Stronsdorf, Schaderlehe, Steinabrunn, Streitdorf, Nexing, Haagenberg, Michelstätten, Stinkabrunn, Wentzersdorf, Entzersdorf v dlouhém údolí, Mariafels. — S manželkou Marií Annou hraběnkou Harrachovou († 1790) měl 10 dětí, z nichž nejstarší Prosper narodil se 23. února 1751.

Na Veverí každoročně zdržoval se jen asi měsíc a proto úředníkům jeho, přede všemi vrchnímu, narostl hřebínek. Když přijel hrabě, hlavní jeho kratochvilí byly ovšem hony. Mezi jeho hosty byl r. 1758 baron Stockhammer, majitel Pernštejna, který si udělal potěšení, že při křtu dítěte kováře Hvozdeckého Svobody zastupoval kmotra Boháčka, šafáře též Hvozdeckého.²⁾

1. Úřednictvo a dvůr hr. Václava Sinzendorfa 1756—73.

Po celou dobu panování Václavova byl na Veverí všemohoucím vrchním Jan Fr. Bartl. Roku 1767 v červenci koupil si grunt č. 8 ve V. Bytyšce od Jakuba Svobody za 238 zl. hotových; nabaživ se brzy sousedských radostí, prodal ho se značným výdělkem, za 350 zl. Josefu Charvátovi z Bystřce v lednu 1769. Téhož roku dům ten vyhořel.

Bartlova neobmezená vláda ještě vzrostla, když po Rathmannovi stal se vrchním myslivcem Jan Bartl 1761—65, zajisté příbuzný jeho blízký, ne-li vlastní syn r. 1736 narozený, po kterémž místo to převzal (1767 již jistě) Antonín Thuy.

I purkrabí Antonín Wandrle (1761—1777) vstoupil v příbuzenské svazky s vrchním Bartlem, pojav dne 26. ledna 1763 jeho dceru Eleonoru za manželku.

¹⁾ U ctih. OO. Kapucínů pochování jsou dle jejich domácího protokolu z rodiny Sinzendorfů mimo Prospera (1756) a Weikarta Václava (1715 viz str. 170) ještě Jan Vilém, general a komandant na Špilberku († 16. října 1695), pak Mari Magdalena Isabela, roz. z Althanu († 14. pros. 1719) a hraběnka Waldorffová, roz. hr. ze Sinzendorfu, zakladatelka kláštera Alžbětinek na St. Brně († 15. pros. 1758).

²⁾ Matriky.

Ode dvoru Václavova známe Fr. Prampera, vrchního ředitele všech statků, a Karla Niederführa, revidenta (1763—67).

V Říčanech bydlel i nadále důchodní Norbert Ant. Richter. Narodily se mu děti: 1759 Josef Ondřej, 1760 Františka Antonie († 1761), 1763 Nepomucena, (kmotry jejich byli cí. kr. official Knaffter a paní Richterová, snad švakrová z Brna), r. 1768 Justina Vincencie Josefa Františka, r. 1770 Ondřej Norbert Vincenc, 1773 František Vavřinec Šimon Tadeáš (jejich kmotry byli: kupec Šimon Koffler a vdova po officialu Knaffterovi z Brna.) Děti k vůli kmotrům skoro všechny křtěny byly v Brně u sv. Jakuba.

Myslivci Říčanskými byli: Jan Tkadlec 1760; Ferd. Voves, tento pod komorou (na hoře lípové in monte tiliano) 1764; Ant. Mühlbacher 1767—71; Jan Hornoch 1773—74, jenž pak dostal se do Nového Dvora.

Na pivovare panském v Říčanech: sládek Jan Uhlík 1750—68; Fr. Matula 1772—73; na palírní vinopalník Jan a pak Josef Constant 1759—61, Tomáš Beránek 1761, Ignat Lux 1764—65, Fr. Topolanský 1766—70, Antonín Galle 1773—74,¹⁾ všichni katolíci.

2. Obecní úřad Vev.-Byt. 1756—60. Primator Matěj Dundáček. Obecní účty.

Obecní úřad asi od polovice r. 1756 do počátku r. 1760 byl následující: prim. Matěj Dundáček, purkmistr Martin Klimeš, rychtář Jan Picka po celou tu dobu; konšele známe jen z r. 1759 (v červenci): Frant. Hofmanna, Jana Svobodu, Blažeje Helana a Jana Srnce.

Z let těch zachovaly se ob. účty za dobu od 26. IV. 1756—26. IV. 1757. Celoroční příjem obnášel 158 zl. 18 kr., vydání 182 zl. 1 kr.; „dluh asi 24 zl.“ dí poznámka, „vzat z jiného příjmu, což obci dobře povědomo jest, a primatorovi nic dopláceti se nebude.“ Ten rok 1757, ač potlouklo, přece, jak už bylo zvykem, vydáno 4 zl. 56 kr. při renovaci, 2 zl. 28 při vyhlášení hranic, 3 zl. 20 kr. při čtení počtů a mnoho jiných menších obnosů na pití.

Za toho úřadu, dne 6. srpna 1758, porovnali se Jan Machotka a Matěj Loukotka, a pod pokutou 2 moravských tolarů se zavázali, že si ani sami ani skrz manželky nebo děti nebudou vylévati jeden na druhého nactiutřačné řeči. (V ob. arch.)

3. Vev. Bytyška žádá o potvrzení privileji.

Sousedé V.-Bytyští podali novému majiteli 3. července 1756 prosbu, aby potvrdil jejich privileje. Přiložili k ní vidimované opisy a překlady privileje Znaty z Lomnice dto 1585 a svob. p. z Teufenbachu z r. 1651.²⁾

Žádosti jejich sotva asi bylo vyhověno, neboť by nový správní list jistě byl uschován v truhli obecního archivu.

4. Spor vrchnosti s V. Bytyškou o desátek z nižších druhů obilních a o desátek z obecních polí.³⁾

Sousedé byli povinni dávatí vrchnosti místo faráři desátek pouze z pšenice, žita a ovsa na gruntovních polích.

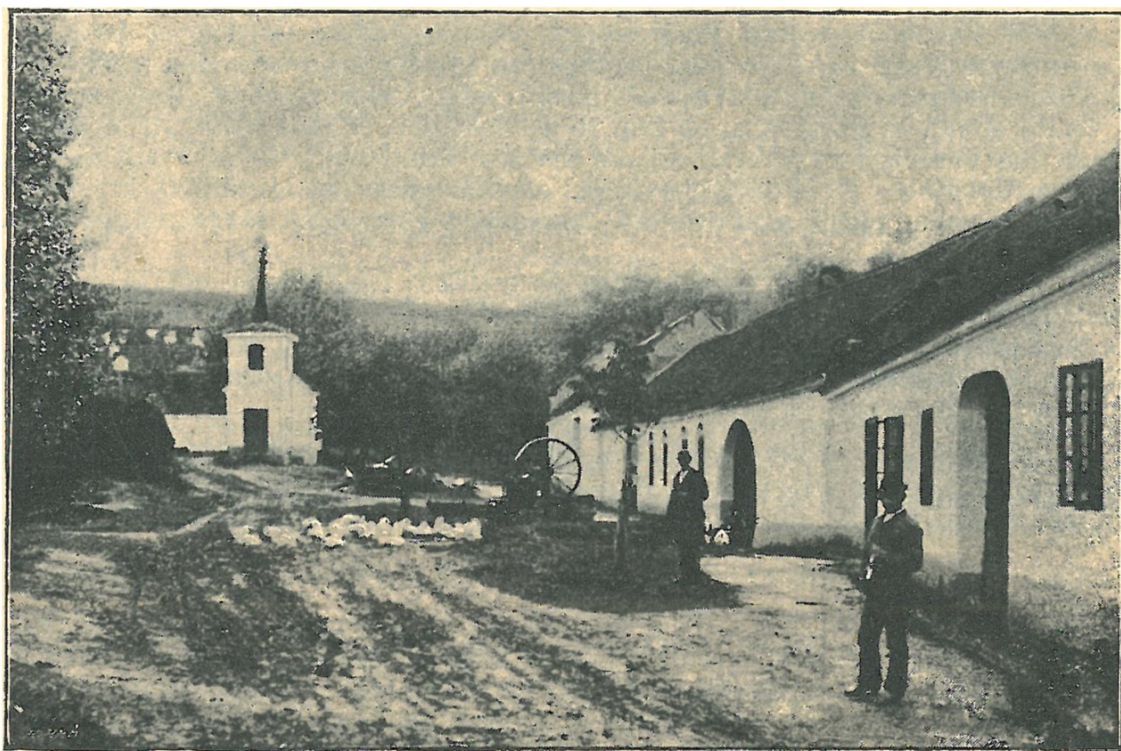
¹⁾ V Říčanech usadil se r. 1758 na krátký čas malíř Jan Fischer. Kmotrou jeho dítkám byla majitelka panství Troubská se správcem svým.

²⁾ V registr. Vev.

³⁾ Acta v ob. archivě.

Roku 1756 napadlo vrchnímu Vevereskému, Janu Fr. Bartlovi, že bude od sousedů Vev.-Bytyšských vybíratí desátek nejen z gruntovních, nýbrž i z obecních pozemků a nad to i neobvyklý desátek „nižších druhů obilních“, to jest ječmene, prosa, hrachu, čočky a viky ze všech, to jest gruntovních i obecních pozemků. I vydal přísný zákaz, aby se nikdo neopovážil skliditi úrodu s pole, dokud nebude desátek vytčen. Nového břemene tak ohromného nedali si sousedé klidně naložiti a někteří počali přes zákaz vrchního obilí svážeti. Začez byli uvrženi do vězení.

Krajský hejtman, když se k němu obec o pomoc obrátila, v kommissi odbývané 22. září 1756, k níž se dostavil vrchní Bartl s advokátem Fr. Streittem za vrchnost a advokát Jan

U zvonice v Jinačovicích 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

Ondřej Thim za obec, rozhodl, aby si vrchní desátek [prozatím vzal — avšak pod závazkem, že jej poddaným vrátí, prohraje-li proces —, a aby si poddaní ostatní žeň odvezli domů. Jelikož však sklizeň dlouhým ležením pod širým nebem utrpěla značných škod — porostlať a shnila — vyslal kommissi na pole, aby škody vyšetřila, než se sklizeň s nich odveze.

Kommissie tříčlenná, totiž: Bernard Fiebig, kommissar přísežný, Karel Matěj Vallis, vrchní kláštera sv. Anny, a Václav Vincenc Příborský, taktéž vrchní, vyšetřovali škody po tři dny, totiž 24., 25. a 27. září. Počínali si velmi nestranně. Předně vyšetřili, mnoho-li kdo na jakémkoliv poli (ať svém ať obecním) sel ječmene, hrachu, čočky a viky, jak mnoho sklidil, kolik

takový desátek od vrchnosti Veverské nikdy nebyl Bytyšským ukládán, dokázali pod přísahou sousedé 70, 80 i 90 let staří a připouští vrchní sám.

Rozsudek ze dne 8. listopadu 1756 zněl tedy v ten smysl, že poddaní Veversko-Bytyšští nesmí býti desátkem nižších obilních druhů obtěžováni, že jim má vrchnost desátek již vybraný vrátit a škodu na 1557 zl. 49 kr. 2 den. vypočítanou bez odmlouvání nahraditi. Vrchnosti (hraběti Václavu Sinzendorfovi) ponecháno na vůli, troufá-li si dokázati nějaké právo, aby nastoupil cestu soudní; v tom pádě však měl zastupovati poddané advokát Antonín Josef Sultzbeck, jenž na ochranu tuzemských poddaných od Jejího Veličenstva byl ustanoven.

Vrchní, jenž sám celou ostudu zavínil, s náhradou nepospíchal, nýbrž podal 30. dubna 1757 advokátem Fr. Ign. Streittem c. k. repräsentaci a komoře ohrazení proti výměře škod. Pak začal s Bytyšskými vyjednávat, aby mu něco slevili a skutečně toho docílil, že odpustivše přes polovici jen 750 zl. žádali. Avšak ani těch Bartl nechtěl zaplatiti. C. k. repräsentace a komora však advokátovi jeho ku podané žádosti, 14. června 1757, oznámila, že je vrchnosti (jak už bylo v rozsudku prvním podotknuto) volno nastoupiti cestu právní, soudní, ale prozatím že musí stát na tom, aby vrchnost poddaným náhradu, na niž složila teprv 300 zl., doplatila na smluvených 750 zl., jinak že by propadla sekvestru.¹⁾

Na tom však vrchní nepřestal. Započal proces, aby svou provedl. Vzal si advokáta Antonína Jos. Sultzbecka, kdežto poddaní si vyžádali advokáta Jana Ondřeje Thima. Dne 15. července 1761 rozhodl a 12. srpna vyhlásil Consensus in causis Summi Principis et commissorum delegatus rozsudek, že vrchnost proces prohrála a nesmí desátky nižších druhů obilných vůbec a desátku pšenice, žita a ovsa z obecních polí žádati. Dne 15. srpna zaslal advokát Thim Bytyšským radostnou tu pro ně zprávu, dodávaje, že vrchnost musí i soudní útraty zapraviti.

I proti tomu rozsudku odvolal se vrchní k Jejímu Veličenstvu, císařovně Marii Terezii, žádaje za jeho revisi, byl však i tu odmrštěn 10. ledna 1765. — Proces trval celých 9 let!

Soudních útrat zaplatila vrchnost 137 zl. 5½ kr.

I odváděli Vev.-Bytyšští poddaní jen zase desátek pšenice žita a ovsa z gruntovních polí, jak to od nepamětných dob bývalo.

4. Porovnání mezi vrchností a V. Bytyškou o starý urbáňní dluh sousedů, r. 1757.

Pokoření, jehož se dostalo vrchnímu Bartlovi, že prohrál proces o desátky, vynasnažil se setříti přitisknutím sousedů V.-Bytyšských, aby zaplatili jakousi pozemkovou činži (urbáňní)

¹⁾ R. 1757 potlouklo a vrchnost vůbec desátku nedostala. Nebyl ani vytýkán.

z let 1701—1707 summou 512 zl. 31 kr., o které se asi Bytyšským už ani nezdálo, že by ji byli dlužni.

Požadavek asi byl oprávněn, neboť se obě strany 20. března 1757 porovnaly v ten smysl, že Vev. Bytyška složí 250 zl. v pěti ročních lhůtách (první 15. prosince 1757) po 50 zl.; kdyby však dopustil P. Bůh neštěstí vojny, požáru, bouře, že lhůty se pokaždé pošinou o ten nešťastný rok. Polovičku vrchnost odpustila, bezpochyby proto, aby vymohla na sousedech odpuštění 750 zl., to jest polovice škod sousedům způsobených nespravedlivým (jak jsme již seznali) vytknutím desátku z nižších druhů obilních a desátku z obecních polí.

Když se dostavila zima, a sousedé měli položit 15. prosince první splátku 50 zl., prosili za její odložení na budoucí rok a jako na důkaz své chudoby zároveň žádali, aby jim vrchnost dovolila držeti místo hovězího dobytka — kozy. Kozy chovati jim bylo dovoleno, ale pod pokutou 6 říšských tolarů jen doma, aby jejich chov sousedům se znechutil pro přílišnou práci s obsluhou, a s podmínkou, aby si hovězí dobytek co nejdříve zase opatřili; splátku však 50 zl. do 3 měsíců složit bylo jim nařízeno co nejprísněji.¹⁾

5. V o j s k o 1756—1759.

Válka sedmiletá (1756—1762), kterou císařovna Marie Terezie vésti byla donucena na obranu proti hrabivému Bedřichu, králi pruskému, ač odehrála se jinde, přece i V. Bytyšku účinky svými zasáhla. Nehledě ku zvýšeným a mimořádným daním (jak ukazují rejstříky daní vybíraných pro „Její Jasnost královskou“ na pomoc k vojny vedení), stíženo bylo obyvatelstvo nekonečnými příprahami. Sousedé ani nestačili svými potahy obsluhovat vojsko, a proto najímali si potahy cizí. R. 1757 na příklad platili 32 zl. dovozného od špiže Janu Staningrovi a Karlu Nossovi, měštanským povozníkům v Brně.²⁾ R. 1758, kdy V. Bytyška předepsáno měla 859 zl. 42 kr. kontribuce, obdělali si proviantními fůrami neméně než 515 zl. 33 kr. 2 d. Sám vrchní Veverský Jan Fr. Bartl doznává, že r. 1758 panství Říčansko-Veverské a tedy i Bytyška dodáváním proviantních fůr byla nehorázně sužována a že Bytyští, aby požadavku tomu vyhověli, najímali na svůj náklad cizí potahy na jarní obdělání polí (začež ovšem pak náhradu dostali). I silnice byly hlavně pro vojsko stavěny a V. Bytyška sama r. 1758 (jelikož obce robotami byly ku pomoci na stavění cest a silnic zavázány) odvedla na „vozní potřeby“ t. j. na c. k. kommercialní cesty (místo roboty naturalní) 122 zl. 47 kr. 1 d.

Rozvrhování příprahů a potravních povozů na poddané (tak zvanou subrepartici) na panství prováděl po zákoně vrchní. Když se dodávky příprahů a povozů tak rozmnožily, že staly se téměř nesnesitelným břemenem, shledali nad to Bytyští, že hejtman Jan Fr. Bartl nepřející jim, proto že právě vedl s nimi proces o desátky, od nich poměrně k ostatním poddaným příliš mnoho povozů žádá a přišli na jiné nesprávnosti. O sporech, které z toho vznikly, promluvíme níže.

6. Spor o kostelní pozemky ve Vev. Bytyšce mezi obcí a farou. Od r. 1757—1761.

Kostel sv. Jakuba ve Veverské Bytyšce měl od nepamětných dob vlastní pozemky, které byly ponechány členům obce (rusti-

¹⁾ Acta v ob. arch.

²⁾ Na kvitancích dovozníci přitiskli k podpisům pečeti, na nichž vyryt kůň tryskem pádící.

kalistům) proti roční dávce určitých částí vosku na kostelní světlo. Několik kusů leželo „v Rovinách“, jeden s loukou „za brodem“, jeden u kříže „nad Horkou“, pak byla zahrada za humny u řeky Švarcavy. Ročně nesly kostelu [je-li seznam, který o tom se zachoval, správný]¹⁾ 14 1/2 liber vosku nebo 8 zlatých rýnských a 42 krejcary.

Majetku toho kostel užíval pokojně až do r. 1750, kdy c. kr. rektifikační kommisie provádějící Tereziánskou opravu katastru, po celé Moravě sepisovala všechny pozemky dani podléhající. Když počal zápis ve Vev. Bytyšce, vzkázal farář Václav Josef Wolff po kostelníku, Vavřinci Hakulovi, že kostelní pozemky, poněvadž nepodléhají dani, mají býti v seznamu vynechány. Vrchní Veverský Jan Hassenwein, jenž zápis řídil, ptal se na to přítomných sousedů, kteří těch pozemků užívali: „Patří ty pozemky kostelu?“ A: „máte mimo ty pozemky ještě své vlastní gruntovní?“ Odpověděli, že pozemky ony jsou majetkem zádušním a oni že mají jiné vlastní pozemky. Když však týž rok od biskupské konsistoře (Olomoucké) nařízeno bylo, že kostelní pozemky a jiné majetky mají dávány býti do nájmu jen na tři leta a to veřejnou dražbou, držitelé kostelních polí Bytyšských se proti tomu opřeli. Dražba sice při kanonické visitaci byla vykonána, nájemcové něco přidali, ale smlouvy nájmu a pronájmu podepsati se zdráhali a přes opětne rozkazy konsistorní jí nepodepsali.²⁾

Nové nájemné 12 zl. 40 kr. bylo o několik zl. větší než dřívější. Ale nájemcové ho vůbec neplatili, tak že do r. 1756 byli kostelu dlužní na 70 zl. Nezbyvalo než obrátiti se na úřad politický o pomoc. Krajský pak úřad výnosem dto 12. března 1757 doporučil, aby kostelní pozemky byly veřejnou dražbou znovu pronajaty a kdyby se nenašlo nájemce, aby dány byly faráři za ročních 16 zl. Sousedé, stojíce všichni za jednoho a jeden za všechny, ani k dražbě se nedostavili, ani pozemků nevydali, nýbrž vzali si advokáta, aby je zastupoval a námitky podal. Stížnost jeho, která vynasnažila se dokázati, že pozemky ty nejsou kostelními, nýbrž majetkem oněch sousedů, kteříž z nich odváděli vosk ku kostelu, byla od c. k. repräsentace a komory zavržena a zemský úřad obnovil rozkaz, aby pozemky sporné byly dražbou pronajaty, anebo faráři za ročních 16 zl. ponechány a obec (sousedstvo) odkázána — na právní cestu.³⁾

Zajímavo je, jaké při tom sporu byly uvedeny důvody se strany faráře.

Farář se odvolával k následujícím důvodům: 1. Kostel má ty pozemky od nepamětných dob. 2. V obecní knize činí se rozdíl mezi pozemky: gruntovními, obecními, zádušními. 3. Sousedé při visitaci (r. 1756) sami

¹⁾ Lpe str. 8 a 9.

²⁾ Tamže str. 9 a 10.

³⁾ Německý: List c. k. krajského hejtmana Jana L. ze Schmelzdorfu vrchnímu Veverskému ze dne 10. listopadu 1759. — V obecním archivu.

se přiznali, že jsou ty pozemky kostelními a že si jich nemíní vlastnit. 4. Opravná (rektifikační) registratura dala vyjádření, že byly jako zádušní sprostěny daní. 5. Role ty jsou označeny hranečníky, aby bylo lze každou chvíli je poznati. 6. Ve starém katastru zapsáni jsou domkaři (menší sousedé?) bez těch pozemků, a nyní pojednou pozemky mají a ty kostelní. 7. Neodvádí se z nich desátek. 8. Měli také louku, z níž platívali 3 zl. 18 kr. činže a r. 1729 odstoupili ji faráři, jenž jim za to odpustil tu činži; což bylo možno jen proto, že pozemky patřily kostelu. 9. V přiznání (fassi) rustikálním rolníci pozemků těch neuvedli, protože je sami za kostelní majetek považovali vyjma jednoho, jenž udal, že má 3 míry „na zádušní“ nivce, kdežto vlastně má 4 míry zádušních polí. 10. Nájemcové připustili, aby jim bylo nájemné zvýšeno z 8 zl. na 13 (12) zl. 40 kr.¹⁾

Jelikož sousedé nepovolili, povstal z toho proces velmi ostře vedený, jenž trval několik let.²⁾ Konečně došlo k vyrovnávací kommissi, která zahájena ve Veverské Bytyšce dne 1. dubna 1761. Súčastnil se jí: krajský hejtman Jan Leopold rytíř ze Schmelzdorfu, jako plnomocník; advokáti: A. Sultzbeck za vrchnost, Jos. Černý za nájemce, Ignat Drescher za kostel, pak vrchní ředitel (director) hospodářský hraběte V. Sinzendorfa František Pramper, farář Wolff a celá obec. Spor veden po čtyry dni s obou stran, až hodnověrnými listinami, doklady a důkazy kostel v držení pozemků netoliko byl utvrzen, nýbrž také k zamezení pro budoucí časy jakýchkoliv o ty pozemky sporů sepsána listina v šesti exemplářích a pečeti potvrzena.³⁾

V ní 1. farář odstoupil od své nájemné smlouvy (ze dne 13. prosince 1759);

2. dosavadní držitelé pozemků za úhrnný roční nájem 16 zl. na dalších 9 let dostali těch 18 mír;

3. po devíti letech měla býti konána veřejná dražba, a kdo podá nejvíce, tomu že pole připadnou. Přednost však měli míti všude (za stejnou cenu) před cizími vrchnost, farář, obec.

Na smlouvě jsou podepsáni: hejtman, hrabě Václav Sinzendorf jako patron, farář Wolff, primator Jan Picka a purkmistr Lukáš Valentin za celou obec, pak všech sedm „držitelů“ kostelních pozemků.⁴⁾

Na podzim téhož roku 1761 žádala obec Vev.-Bytyšská hraběte Sinzendorfa, aby dovolil sousedům rozdělit si mezi sebou jiným způsobem, než dosud byly rozvrženy, grunty a mezi důvody na prvním místě uvádí, že se musí dáti náhrada sousedům, kteří byli zkráceni prohlášením pozemků sporných za zádušní. Nové rozdělení pozemků bylo povoleno, a také roku 1762—63 provedeno. Sousedé oni dostali tedy náhradu. Tím by „záležitost byla skončena“ řekne si každý — avšak, chyba lávky! Spor začal na novo, o čemž ještě níže budeme vypravovati.

¹⁾ Německá „Notata wegen Kirchen-Ackher“ advokáta Černého bez dátum, v obecním archivu.

²⁾ Acta četná v ob. archivě.

³⁾ Liber par. eccl. Aich.-Bit. str. 10—11.

⁴⁾ Liber par. eccl. str. 11—16. Český překlad smlouvy té je také v ob. archivě.

7. Mešní fundace Jiřího Weigela (VII.) ve V. Byt.

Jiří Weigel poručil 11. února 1759 80 zl. na 5⁰/₀ na zpívané anni-versarium s malým konduktem a na 2 tiché mše sv. za sebe. Jiří Weigel býval hostinským na Veverí, zámožným člověkem, jemuž i hrabě Prosper (jak jsme svrchu seznali) dlužil 150 zl.; zemřel 11. února 1759 83letý.

Fundace nyní má kapital 64 zl. papírové renty s ročním výnosem 2 zl. 68 kr.

8. Obecní úřad ve V. Byt. 1760 22./VI.—1765. Primatoři Antonín Klimeš, Jan Picka.

V druhé polovici r. 1760 primatorem byl Antonín Klimeš; jeho důstojnost však už r. 1761 v dubnu měl Jan Picka a podržel ji do počátku r. 1765. Za jejich úřadování poddaní Bytyští neustále v procesích byli zapleteni.

Purkmistři té doby se vystřídali tito: 1760—1761 Lukáš Valentin, 1763 Martin Klimeš, od druhé polovice 1763—1765 Jakub Bumbálek.

Rychtáři: Karel Růžička první a poslední 2 leta; mezi nimi František Hofmann.

Konsortové na počátku r. 1763 uvedeni jsou: Václav Dupal, Pavel Valeš, Martin Vít, Jakub Bešter; po nich, v druhé polovici, Josef Kašpárek, Lukáš Valentin, Jan Srnec, Martin Císař.

Obecním písařem byl rathouzský Tomáš Slavíček (1763).

9. Spor Vev. Bytyšky s vrchností o ohrazování lesů a o náhrady za škodu zvěří činěnou 1760—61 pak 1771.

Panská zvěř dělala na polích obecních veliké škody a poddaní žádali na vrchnosti náhrady. Vrchní, aby hodně mnoho zvěře mohl chovati, avšak škodné platiti nemusil, usmyslil si, že všechny panské lesy ohradí plotem, aby zvěř nemohla ven na pole vybíhati. Výlohy na ohradu — 6 až 7 mil dlouhou — byly značné a proto žádal vrchní na poddaných, aby penězi k tomu přispěli, řka, že z toho sami budou míti největší užitek, a na ta zvěř jejich úrody nebude hubiti. Zároveň poručil poddaným, aby pomáhali při ohrazování pěší i povoznou robotou a když se novému břemenu nechtěli podrobiti, nutil je k tomu vězněním.

Bytyští, byvše též o příspěvek požádáni, svolali na 26. ledna 1760 celou obec ku poradě. A obec se usnesla, že „jí není povědomo, aby na úřad strany tej ohrazdy skládati měla,“ to jest, že nikdy na ohrazdy ničím nepřispívala, a že tedy i tentokráte ničeho nedá, a to „jeden za všechny a všichni za jednoho stojíce a také podpisem potvrzující.“ Protokol o schůzi podepsán od 63 sousedů a 1 sousedky (vdovy).¹⁾

Rozumí se, že vrchní od svého neustoupil a proto nezáleželo Bytyšským, než aby hledali pomoci u vyšších úřadů. Dne 28. dubna 1760 podali po svém zástupci právním, J. Černém, c. k. repräsentaci a komoře stížnost toho obsahu:

¹⁾ Česká listina v ob. archivě.

Vrchnost si zamloula ohradit své lesy na 6 až 7 mil kolkolem a vymáhá na nás k tomu pěší i povoznou robotu vězněním, neboť od 14. ledna t. r. počínaje, musí každý týden tři naši sousedé do vězení na Veverí se dostavit. Robotu ta je nová, v našich správních listech nevytčená a proto jsme prosili vrchnost, aby od ní odstoupila; avšak dostali jsme v odpověď, že budeme vězněním tak dlouho způsobem uvedeným trestáni, až se jí podrobíme. Nejsme k té robotě zavázáni, majíce na své straně mimo správní listy také statum possessionis vel quasi a starodávny obyčej, a § 8 robotních generalii, jenž praví, že mají poddaní býti chráněni při svých smlouvách a obyčejích a že jim nic nového nemá býti ukládáno; proto prosíme, abychom až do rozhodnutí rozepře zbaveni byli prozatímným rozhodnutím věznění.¹⁾

Načež dostal c. k. krajský hejtman 2. května toto nařízení: „Z přiložené původní stížnosti Veversko-Bytyšských poddaných seznáte, v čem se cítí býti přetěžováni od vrchnosti a pomoc hledají; vyslechněte obě strany a prozatím zakažte vrchnostenskému úřadu, aby až do vyřízení té záležitosti poddané ani nevěznil ani jinak netýral.“¹⁾

O dalším průběhu rozepře podává nám zprávu spis adv. Černého ze dne 17. června 1760, kterým — odevzdávaje krajskému úřadu přiložené správní listy Bytyšských, hájí poddané proti ohrazování lesů — dodatkem k důvodům již dříve prý guberniu zaslaným. Praví v něm:

1. Vrchní při kommissi doznal, že poddaní Bytyští konají roboty v správních listech (hamfeštech) vytčené.²⁾ Správní listy jsou platny, protože byly posledně potvrzeny r. 1651, tedy po bouřích války třicetileté, ač před zřízením Veverského fideikommissu (r. 1687), kterážto poslednější okolnost na jejich platnost vlivu nemá.

2. I kdyby platny nebyly, přece Bytyští roboty jiné než jsou v nich uvedeny konati nejsou povinni, protože je tak a nejinak konají od nepamětných dob a mají tedy pro sebe „držení od nepamětných dob“.

3. Následkem čehož nemá vrchnost práva, aby poddané Bytyšské nutila vězněním k děláni obor a tím méně k ohrazování lesů a hranic panských. Pracovali-li Bytyští z dobré vůle při opravě obor, nemohou k tomu býti nuceni; a tím méně smí jejich dobrá vůle při oboře osvědčená vynucována býti při zcela jiné věci, jakou je ohrazení lesů a hranic na 6—7 mil dlouhých.

4. Vrchnost praví, že by měli poddaní se vší ochotou pomáhati při ohrazování lesů, protože z toho budou míti zisk. Tomu však není tak. Sotva dostavěna bude (po kusu) ohrada tak dlouhá — už bude na začátku zase shnilá a bude vyžadovati věčnou práci kolem dokola; míní-li však vrchnost stavěti ji pouze na hranicích cizopanských — budou domácí poddaní tím větší škody míti ze zvěře, protože bude vybíhat pouze na jejich pole, kdežto dříve vybíhala také na cizopanská.

Prosí tudíž advokát, aby krajský hejtman ujal se poddaných a podal toho směru zprávu ke guberniu.

Rozepře ta skončila se ve prospěch poddaných. Repräsentace a komora totiž 29. července 1760 prozatímně rozhodla, že mají Bytyští ohrazování lesů býti ušetřeni a rozsudek svůj 16. dubna 1761 potvrdila, odkávavši vrchnost na cestu soudní.

¹⁾ Něm. listina v ob. arch.

²⁾ V listech těch Bytyští k ohrazování lesů zavázáni nebyli.

Současně s tímto procesem veden jiný o náhradu za škody zvěří činěné, z jehož průběhu zachovala se tato listina:

Sl. c. k. krajský úřade.

Zástupce naší mil. vrchnosti, p. Ant. Josef Sultzebeck ve sporu o ohrazování lesů (na zamezení škody od zvěře činěné) před sl. repräsentací a komorou se vyjádřil, že si máme podle honebního patentu pozemky plodородné jako vinice, zahrady, zelnice, louky ohraditi sami vysokými plaňky.

Jelikož však 1. patent honební ohrazení to pouze dovoluje — a neporoučí, a my k tomu tudíž nemůžeme býti nuceni

2. i kdybychom se k tomu odhodlali, ohraditi bychom musili kus na jednu a půl míle délky a místy po skalách a kameních, a přece

3. by nám to nebylo nic platno, protože les dle doznání samého vrchního nelze tak uzavříti, aby z něho zvěř nevycházela.

4. a konečně z udržování ohrady té by nám vzešlo nové a stálé břemeno

5. ku kterému dle svých správních listin nejsme zavázáni — z těch všech příčin nemůžeme býti s jeho (Sultzebeckovým) vyjádřením spokojeni, dle něhož bychom neměli práva, žádati náhradu za škody, které nám nadělá panská zvěř.

Aby však i zemský úřad nebyl nadále obtěžován a také s naší vrchností uzavřen byl pokoj, po němž toužíme, přijímáme návrh od Vaší milosti (krajského hejtmána) bez úskoku učiněný, abychom od vrchnosti, dokud bude zvěř chovati, brali ročně škodné 200 zl., ať už je škoda na našich polích větší nebo menší.

Račiz V. milost nás proti ohrazování lesů (následkem rozsudku c. k. repraesentace a komory) chrániti a vrchnost naši pohnouti, aby Vaší milosti návrh přijala jako my.

Vrchnost na ten návrh nevešla a odškodného vůbec neplatila po několik let. Když pak císařovna Marie Terezie patentem ze dne 25. srpna 1770 znovuupravila předpisy o oborách, zadala obec prosbu dto 5./VII. 1771 ke guberniu, aby donutilo vrchnost k zaplacení škodné od zvěře za 8 minulých let. Gubernium pak nařídilo hejtmanu krajskému, aby důkladně škody ty vyšetřil a dobrozdání o nich podal.

10. Spor V.-Byt. o sbírání listí a žaludů v panských lesích pro dobytek r. 1760.

Dne 17. října 1760 podal adv. Černý jako úřední zástupce poddaných c. k. repräsentaci a komore v Brně následující stížnost:

Až dosud nebylo nám Bytyšským poddaným bráněno, aby naše dívky a ženy v panských lesích sbíraly pro dobytek žaludy a listí. Když se to nyní vrchní (Jan Fr Bartl) dozvěděl, nařídil hajným a myslivcům, aby lidem žaludy brali a jejich jmena zapisovali. Pak citoval na zámek purkmistra a devět sousedů a hrozil jim, že je uvězní na tak dlouho, až by postížené při sbírání osoby dodali ku práci (při ohrazování lesů). Purkmistr však pro vybírání daní a obstarávání jiných c. k. potřeb, sousedé pro práci polní lidem opomenuli říci, že mají jít ohrazovat lesy a ostatní sousedé si mysleli, že není třeba takových trestů, když myslivci jejich ženám v lese vybili, žaludy i s pytlí vzali, ano i sukně s těla strhali a pobrali. Vrchní na to purkmistra s 9 sousedy uvěznil a konečně 15. t. m. v železách a poutech násilně hnál ohrazovat lesy. Tak potrestal jednu vinu dvojím trestem, z nichž jeden jistě pochází z nepřístojnosti k nám. — Prosíme, aby bylo nesprávné jednání vrchního zastaveno, a lidé ku svým pracem propuštěni.

Dne 20. října c. k. repraesentace a komora nařídila c. k. krajskému hejtmanu, aby věc náležitě vyšetřil, o ní zprávu a dobrozdání podal, především však vrchnímu poručil, aby se

přísně držel rozsudku ze dne 29. července, a proti právu a spravedlnosti poddaných netýral vězením a jiným příkořím.¹⁾

O dalším průběhu sporu není listin, podobně i o zmíněném rozsudku ze dne 29. července.

11. Stížnosti na vrchního, že přetěžuje V. Bytyšku přípřežemi a potravními fůrami 1760—1761.

Nemalé, jak jsme už seznali, bylo břímě přípřeží a potravních povozů v době války sedmileté (1756—1762). Vrchní Bartl přikládal kde jak mohl polínka Vev. Bytyšce ku břemenům oněm, hlavně při rozdělování potahu na jednotlivé obce panství. Tak 5. března 1760 stěžovali si po advokátovi Černém u c. k. krajského hejtmána, že z 21 fůr, které byly celému panství uloženy, Bartl přidělil Vev. Bytyšce sedm, tak že na ostatní dědiny na panství téměř jen po jednom povozu zbylo.

Toužení a prosby V.-Bytyšských nesly se tedy tím směrem, aby, jak se i pro sousední městečko Tišnov dělo, počet povozů potravních pro V. Bytyšku byl určován přímo od úřadů vyšších. Příčiny se množily; 10./III. primator, purkmistr a rychtář jmenem celé obce u krajského hejtmanství už si stěžovali,

„náš vrchní žádá na nás, abychom zítra dali 18 potravních povozů najednou, že jich ani toli nemáme; jelikož pak u nás taková zavládla bída, že ani sami nemáme co do úst strčit, ani pro dobytek tažný obroku, prosíme, abyste nám počet potravních povozů snížil.“

Přes to, jak seznamy v ob. archivě uvádějí, dodati musili ještě r. 1760 od června do listopadu 39 prov. fůr, dne 2. června 18 najednou. Na počátku r. 1761 soužení teprv se přiostrřilo; od ledna do března dali potravních povozů transportních do Olomouce 23, do Litomyšle 8, pak přípřeží do Rosic, Něm. Kynic, Ostrovačic a Kuřima 55! Nedivme se, že sousedům trpělivost docházela, až po adv. Černém 11. září 1760 a znovu 4. dubna 1761 na Bartla si stěžující, prosili, aby subrepartici převzal krajský hejtmán. V stížnosti prvnější si naříkali i na to, že je nutil Bartl k robotním opravám silnic, které ani skrz pozemky městečka nejdu.

Lokální kommissee ve příčině povozů sice byla nařízena a odbývána, ale vyřízení dlouho na se dalo čekat. Mezi tím pak povozy ukládány dále: 23. května 5 vozů z Brna do Litomyšle, 15. června 9 vozů do Litomyšle, 24. června 7 vozů do Olomouce, 16. července 6 vozů do Litomyšle, 8. srpna 3 vozy do Olomouce, 17. srpna 7 vozů do Olomouce. Povozy byly čtyrspřežní a nakládaly po 10 centech.

12. Stížnost V.-Bytyšských, že vrchní zavádí novou robotu transportními fůrami, které má vrchnost dávat (1761).

Dne 23. října 1761 podali Bytyští stížnost k c. k. repräsentaci a komoře obsahu následujícího:

¹⁾ Něm. listina v ob. archivě.

Útisky, kterými hospodářský úřad panství Veverského nás poddané sužuje, nemají konce, nýbrž tak se množí, že síly naše nejsou s to, aby je snášely, a proto prosíme, aby nás donucení za vysokou ochranu. Nový útisk pozůstává v tom, že nám, ač robotu máme v správním listě odměřenu, uložili, abychom 21 sudů mouky, které vrchnost jako úřad (vojsku) dodati má, beze vší náhrady na penězích nebo umírněním roboty odvezli do Středulesí (Mittelwalde). Jsouce toho mínění, že dostaneme náhradu, zavezli jsme dosud 13 sudů s poškozením koní svých; vrchnost pak nejen že nám nic za to nechce dáti, nutí nás do dalšího vožení pod pláštěm „nové prý roboty“. Jelikož se tu jedná o potřeby vojenské — rádi bychom po tomto ohrazení ostatní mouku přece odvezli, avšak při nejlepší vůli nemůžeme; neboť dle repartice zemské musíme během 23 dní pod trestem exekuce dodati sami svůj oves a podsedníci naši koní nemají, nýbrž musí platit za odvězení ³/₄ míry ovsa po 1 zl.; vždyť i samo městečko jsouc nuceno dávat daleké fůry, chtělo platiti od 1 centu 10 kr. za míli a nemohlo povozů dostati. Přes to však nutí nás k tomu břemenu úřad vrchnostenský nejen uvězněním 26 osob, nýbrž i vojenským exekventem.¹⁾

C. k. repräsentace a komora zaslala 27. října 1761 krajskému hejtmanu přepis, aby vyřídil tyto záležitosti:

1. Poddaní jsou povinni panskou proviantní mouku do magacínů císařských zavézt, vrchnost však má jim dáti úplnou náhradu za to, odpuštěním poměrné roboty anebo přenecháním bonifikace (peněžitě), kterou stát za takové povozy platí.

2. Prozatím budiž zastaveno dovážení mouky a tvrdého obroku a budiž především voženo seno jak panské tak poddanské do magacínů, protože je ho nutně potřeba. Za tou příčinou buďtež osoby vězněné ihned propuštěny a vožení zahájeno, aby následkem té různice dodávky se neopozdily. Potahy ať dají poddaní (s vyhrazením práva svého). Nemají-li však Bytyští dosti potahů, protože vozí svůj tvrdý obrok, buďtež na transport vzati poddaní z jiných dědin (s vyhrazením práv jejich).

3. Jelikož však stížnost vedoucí praví, že poddaní Bytyští dle urbáře jen k jistým robotám jsou zavázáni, a nesmí libovolně ke všemu býti přidržováni, jest jim volno, právo své pohledávati u konsessu k tomu ustanoveného.²⁾

13. Ještě některé stížnosti V. Bytyšky z r. 1760—1761.

Během roku 1760—1761 od sousedů V.-Bytyšských byly předneseny při rozličných příležitostech ještě tyto stížnosti na vrchnost:

1. Vrchnost má v městečku rustikální grunt (panský dům) a nevybývá proviantních fůr a přípřeží.

2. Podobně nejezdí se spíží a na přípřeže 6 panských chalupníků (novoulických), ačkoliv užívají pozemků rustikálních (těch 6 domkařů rovnalo se 1 sousedu).

3. Vrchnost poručila, aby jí sousedé z roboty zavezli máslo do Rakous, k čemuž nebyli zavázáni.

4. Panští myslivci bezohledně trestají a pokutují občany V.-Bytyšské, když v obecních lesích listí sbírají nebo pařezy a nepatrná křoviska vysekávají:

Tak, když synové Josefa Svobody v obcích pět roždin dubových vyřezali, otec za to 4 dni seděti a 10 zl. pokuty zaplatiti musil.³⁾ Když téhož

¹⁾ Nēm. list. v ob. arch.

²⁾ Tamtéž 2 ex. německé s 1 českým mizerným překladem.

³⁾ Dle hamfeštu Tyffenpachova měl 10 zl. pokuty platiti, kdo bez dovolení úředníka vrchnostenského sekal dříví v obecních lesích.

Svobody synek pásal na obecních gruntech dobytek a ten dobytek žral list pod panským křem, mládenec vrchního myslivce jej zajal a když Svobodka pro něj šla, ji pobil a 12 kr. od ní žádal. Jan Perka, že v občinách vysekl shnilý lípový pářez, 14 dní v železích byl sevřen a že nebyl pro chudobu s to odvésti pokutu 10 zl., 19 dní na ohrazdě lesní musil pracovati. Bartoň Vohrabal, jedal se senem, stál okolo louk 9 rahen, za to 14 dní seděl a 10 zl. položil, které si pro chudobu vypůjčil od obce. Několika ženským, které v občinách byly na listě, mládenec pobral plachty, šátky, zástěry, i šorce; ty pak musily si je jít na zámek vyplatit.

Sousedé žádali, aby pokuty, jelikož ukládány byly pro poškozování majetku obecního, také na obecní potřeby byly vynakládány; sbírání listu pak aby zakazováno nebylo, jelikož je to starodávným zvykem a komu patří les a stromy, tomu náleží i jejich plody.¹⁾

14. Starost o rekruty.

Vojenský stav býval mnohem obtížnější než nyní. Odvedený pobyl si na vojně obyčejně do smrti nebo neschopnosti a neměl se příliš dobře. Nebylo tak mnoho a pohodlných silnic, nebylo kasáren — proto: marše obtížné, bytování a ztravování po domech odporné. K vojsku odváděli zločince za trest, rekruty chytali anebo za drahé peníze verbovali.

I V.-Bytyští synci uhýbali vojenčině a obec bývala nucena rekruty jinde hledati a draze platiti. Nedodala-li určený počet branců zavčas, věděla, že stihne ji trest — za jednoho muže postavit dva, nebo zaplatiti pokutu 100 zl.

Přese vši ostražitosť však obec někdy stihlo neštěstí, že byla pokutována. Tak 29. ledna 1761 dali assentovati, aby dodrželi lhůtu k odvodu, synka jednoho sousedského, který byl in loco assentae uznán za schopna. Jeho otec však si generalnímu kommandu potom stěžoval, že syn ten už je druhý jemu odvedený a že bez něho není mu možno hospodářství obdělávati. Když pak generalní kommando syna mu propustilo, zbývala Bytyšským jen dvoudenní lhůta na dodání náhradníka a tu dodržeti nepodařilo se jim, nýbrž až o několik dní později jiného rekruta dostavili. Proto uložena jim byla pokuta 100 zl. I prosili (25./II. 1761), aby jim byla odpuštěna, aniž učinili, seč byli.

Není nemožno, že onoho sousedského synka jen nastrčili, aby na oko povinnosti své dostáli, a že v čase tak získaném teprv po jiném rekrutovi se sháněli. V ob. archivě je totiž žádost (bez datum) k c. k. krajskému hejtmanu (Olomouckému), bratru hraběte Václava Sinzendorfa (majitele Veverí), aby, jelikož V.-Bytyští nemají po ruce ani rekruta sourodáka, ani peněz na naverbování cizího, hejtman z lásky k jejich vrchnosti jistého rodáka Vev.-Bytyšského, tovaryše hrncířského Tomáše Kusku, v Olomouci u hrncíře vedle Kapucínů zaměstnaného, na její kontingent odvedl, anebo aspoň na tak dlouho zadržel, až by ho Bytyští převzali.

Ještě hůře pochodili s rekrutem, 18letým lazebníkem Františkem Scharmitzlem z Ebensee v Rakousích. Chasník dal se odvésti dobrovolně za 15 zl. závdavku 11. srpna 1761 za panství Slavkovské. Týž den však dal se naverbovati sprostředkováním praporečnicka pluku Harrachova, J. Lindemanna také za Vev. Bytyšku a rychtář Bytyšský Karel Růžička, vyplatil Lindemannovi za tu službu 120 zl. Později však Scharmitzel při superarbitriu uznán byl za neschopna k vojenské službě a jak panství Slavkovské, tak V. Bytyška odsouzení byli každý ku pokutě 100 zl. Slavkovský vrchní se odvolal ku kr. repräsentaci a komoře, byl však v listopadu odsouzen za 2 muže stovku položit; V. Bytyška se o svém neštěstí dozvěděla později a rekurovala 27. března 1762 také ku kr. repräsentaci a dostala v odpověď, že má postavit 2 muže nebo zaplatit 100 zl. I vpravili se do svého osudu, když Lindemann reversem ze dne 13. dubna 1762 se zavázal, že jednoho muže zaopatrí on, „avšak bez závdavku“. I Scharmitzel 100 zl. musil do vojenské kasy odvésti (22./IV. 1762).

¹⁾ Listiny dto. 21./III. 1760 a 7./I. 1761 a jiné v ob. archivě.

15. V. Bytyška vyjednává o upravení a částečné vybavení robot.

Která strana — zda vrchnost, či obec — učinila návrh na nové upravení robot, nevíme. O vyjednávání můžeme tyto podati zprávy.

Kommissee krajského úřadu vyšetřila roční náhradu za jisté robotní služby na 300 zl. Načež byla obec vyzvána, aby podala své návrhy. Dne 8. dubna 1761 sestoupila se celá obec a vypracovala následující vyjádření: ¹⁾ a ²⁾

1. Obec celá je ochotna za robotní práce platiti vrchnosti ročních 300 zl. od kommissee určených.

2. Co do Říčanských žní uvolujeme se jako dosud: tři dni, totiž na žito jeden den, na pšenici druhý, na ječmen třetí dle usedlostí dělníky posílají nadějíce se, že robotníkům bude skýtáno jídla a piva (jak to bývalo za dřívějších časů, kdežto v posledních letech dostávali jenom piva).

3. Při stavbách budeme pomáhat dle starodávna, pouze při hradě Veverí.³⁾

4. Seno a otavu budeme na louce „Hlince“ síci, avšak dostaneme při tom obvyklé vědro piva.

5. Desátek z gruntovních rol vrchnosti patřící z pšenice, žita a ovsu, odvážeti.

6. Když milostivá vrchnost na Veverí přijede, dva posly dávati na jeden pouze měsíc (jak tomu nyní je; neboť vrchnost nynější pouze měsíc na hradě bydlívá).

7. Pokoje na zámku cíditi budeme.

Více než těch 300 zl. a ty roboty na se vzítí nemůžeme „poněvadž v tato válečná leta na povozy potravné, přípreže, daně, odvody a jiná břemena chudý kontribuent má těžká vydání, že on sotva svou a hováda hubu uhájí.“

V přípise ku krajskému úřadu ze dne 16. dubna 1761, kterým sprovází obec svůj návrh na vybavení a upravení robot, ubezpečuje, že dobře uvážila své síly a více nabídnouti nemůže; jinak že by se zničila a nemohla ani kontribuci platit.

Porovnání se bezpochyby rozbilo na přílišných požadavcích vrchnosti a zůstalo vše při starém.

16. Velký proces Vev. Bytyšky o mimořádné robotní povinnosti.

Již po delší dobu zdráhali se Bytyští konati jiné povinnosti, než jim bylo uloženo od Teuffenbacha. Boj o tyto mimořádné povinnosti robotní (Extra-Robot-Schuldigkeiten) odehrával se hlavně r. 1762. Vrchnost žalovala a měla adv. Ant. Jos. Sultzbecka, obec Josefa Černého. Z osvědčení vrchnostenských úředníků a 3 rychtářů⁴⁾ nejlépe poznáme, oč se vlastně jednalo. Bytyští prý dle jich tvrzení

1. Dodávali podomka do vrchnostenského domu v Brně a každoročně službu mu plátili.

¹⁾ V obecním archivě něm. listina.

²⁾ Česká list. v ob. archivu.

³⁾ Tento odstavec se nalézá jen v české listině.

⁴⁾ Něm. osvědčení K. E. Hausknechta zvláště a ostatních též zvláště dto 24./I 1762.

2. Vozili veškeré potraviny do Brna (vrchnosti, když tam bydlila), anebo kam jim bylo nařízeno.

3. Dávali potahy do kočárů na vození vrchnosti a hospodářských i domácích panských úředníků.

4. Vyržovali oboru, opravovali ji, vše k ní potřebné dováželi, k rozkazu vrchnosti ji jinam překládali či novou stavívali, ruční i tažnou robotu k tomu opatřovali, tesaře a jiné výlohy ve všech těch případech z obecní pokladny a bez náhrady se strany vrchnosti platili.

5. Přísežní (konšelé) chodili k vití obilí do stodol na Veverí a tam dohlíželi, až bylo obilí odvedeno.

6. Podruzi posilky všechny kamkoliv a přenášení rozličných věcí obstarávali.

7. Podruzi umývali pokoje panské na hradě Veverí a čistili vůbec celý hrad. To vše prý Bytyští činili od nepamětných dob, mimo ostatní řádné roboty v průkazných listech (hamfeštech) obsažené, bez odporu, na rozkaz ať vrchnosti ať úředníků a bez odmlouvání — až do r. 1758; od roku toho však prý se zdráhají roboty sub 2—4 uvedené (přípřeže k potravním vozům a kočárům, vyržování obory) konati.

Na těch sedmi punktech podepsáni byli: Karel Eugen Hausknecht, přísežný zemský účetní, jenž od r. 1723—1741 býval jako polesný v panské službě; Jan Fr. Bartl, vrchní; Norbert Antonín Richter, důchodenský písař; Antonín Hornoch, Jinačovický revírník; Václav Hornoch, oborní revírník; Ant. Dufek, rychtář Chudčický; Gr. Havlín, rychtář Sentický; Martin Žabík, rychtář Řičanský; Ferdinand Hober (Voves), myslivec podkomorský (Lindenberg).

Mimo to podali Bartl a Richter osvědčení, že jim ukazoval bývalý primator Bytyšský Ludvík Vencelides starou listinu a že ji viděli na vlastní oči, dle níž poddaní Bytyští zavázáni jsou úředníky po hospodářství voziti (Pfleger¹⁾ in der Wirthschaft zu führen).

Advokát Černý ujal se Bytyšských velmi důrazně. Arci ne zdarma. Dne 24. března 1762 přijal ode dvou deputovaných z Bytyšky „zatím“ 5 dukátů na výlohy s procesem spojené.²⁾ Plnomocenství k vedení rozepře podepsali mu Bytyští 23. dubna.³⁾

Akta procesu brzy dostal „Consensus in causis summi principis et commissorum delegatus“. Černý nebyl s to, aby dodržel lhůtu čtyřnedělní na podání právních námitek, protože Bytyští byli zaneprázdněni jarním setím a mnozí sousedé, kteří se v té záležitosti nejlépe vyznali, byli na přípřežích s fůrami potravními a transportními na delší dobu vzdáleni z domova. Proto žádal za prodloužení lhůty 13. dubna. Povoloné tři neděle ještě nestačily. Musili Bytyští své hamfešty dát opsat, pověřit, rozkazy vrchnostenské a jiné listiny k rozepři se nesoucí vyhledat a peníze nasbírat reparticemi a tak žádal Černý o další prodloužení dne 6. května.

¹⁾ Pfleger = vladař znamená zde úředníky, kteří hospodářství obstarávali (Wirtschaftspfleger) a za tou příčinou i po polích jezdili pro dozor. Viz slovo vladař ve Brandlovu Glossariu.

²⁾ Kvitance v ob. archivě.

³⁾ Něm. listina v ob. archivě.

Mezi tím shledali material následující:

ad 1. Šimon Beštera byl tři leta podomkem v Brně na panském domě, začez jeho otci bylo od obce odpuštěno každý rok 6 zl. kontribuce a on dostával od vrchnosti liveraj, jídlo a pití.

ad 2. Viktualní fůry nebyly dodávány darmo ani do Brna ani jinam. Když r. 1760 jel Martin Vohrabal jednou s pole s vozem, „přišel pana vrchního správce písař, a nařizoval, aby jel do dolního mlýna pro pšenici a zavezl ji do horního. A on nechtěl, že to není v povinnosti naší. A písař ho bil z ulice až na jeho dvůr tak tuze, až s koně spadl. A viděl písař zas druhého jet za městečko, Jana Šancu. Ten jel pro zeli. Písař šel za ním; chtěl, aby on jel pro tu pšenici. Ten zase nechtěl. Tak ho zase bil, až o něj hůlku natloukl a když hůlky neměl, vzal řepu do ruky a tou řepou ho bil.“

ad 3 „Bartoň Rozkošný a Šimon Loukotka dosvědčují, že jejich otcové posílali koně své po panské práci do Prahy, do Chocenic (u Kolína) a do Karlových Varů a jinady, a to podle platu na pár koní 10 zl. a v cestě obrokem koně od mil. vrchnosti vychováni měli, a každý člověk, který byl při koních, měl denní plat 15, nebo 17 kr. peněz. — Pavel Šanca vyznává ohledně vožení vrchního pana správce, že byl kolikráte k tomu nucen vězením i bitím, a jedenkrát byl na osla vsazen (mučen), po druhé vsazen do věže, po třetí byl bit v dereši. Když však vezli pana vrchního správce do Brna, nesměli s ním zajet až k domu mil. pana hraběte nebožtíka,¹⁾ když on tam byl; nýbrž pan vrchní slezl v některé ulici, aby ho pan hrabě neviděl, že se s koňmi selskými veze. Jednou se jmenovaný Pavel Šanca k mil. panu hraběti dostal a stížnost si k němu vedl; a on mil. pan hrabě nebožtík jemu zakázal, aby více pana správce nevozili, že on jemu dává pro jeho koně obrok, aby se jimi vozil a jeho poddaných nesužoval. Od kterých časů také to vožení přestalo. — Frant. Hofmann a Josef Srnec měli (r. 1760) poručení, aby jeli do zámku s koni zapříhat do kočárů. Přišel pro ně dvakrát dráb. Ze strachu jeli a když zapříhli, písař pana vrchního vzal drábovi hůlku z rukou, a tak je bil, že Hofmann přes 30 ran dostal a přes čtvrt roku od toho bití nemohl rukou vládnout. A potom jim řekl, aby jeli dom, že již jich nepotřebuje.“

ad 4. Jan Pavel Tišler, mistr tesařský a soused Vev.-Bytyšský písemným vyjádřením ze dne 18. dubna 1762 dotvrdil, že při stavbě obory bral plat od vrchnosti z rukou nadmyslivce a vyplácel tovaryše a nádenníky. Dříví bylo dováženo panskými potahy; z Bytyšky byla též nějaká pomoc (ale ne z povinnosti). „Od obce Bytyšské jsem neviděl, tím méně bral halíře za 18 let, co tam bydlím.“ Tovaryšů je na tom vyjádření vyjmenováno 5, nádenníků 4. — Bytyští dále uvádějí, že pokud jejich paměť sahá, stavěl pan hrabě před lety ještě dvě obory, totiž jednu daňhelčí a druhou na černou zvěř; ale i ty na vlastní útraty a z Bytyšských ani jeden člověk na ně ruky nevztáhl, aniž k tomu volán byl.

ad 5. Nenamítáno ničeho.

ad 6. „Je pravda, že podruzi na posilky chodili; avšak jen zřídka se to stávalo a jen do Brna a nikam jinam. A takoví lidé chudí rádi šli, neboť při tom své obživení měli. Dostávali jídla a pití a také zpropitné.“

ad 7. „Co do cídění pokojů na Veverí, dalo se dvakrát do roka, to jest ponejprv, když měl mil. pan hrabě přijet do zámku a po druhé, když odjel. Avšak to v povinnosti nebylo nýbrž za jídlo a pití — krom na Boží Tělo, když jsme tam měli jít s procesím s velebnou svátostí, poslali jsme tam před oltáři umést.“

Na osvědčení vrchního Bartla a důchod. písaře Richtera, že četli jakousi listinu z obecního archivu, dle níž Bytyští zavázáni jsou, voziti úředníky po hospodářství, odpověděli 4 sousedé, kteří byli 3 až 10 let v úřadě (purkmistry atd.), že po takové listině nebylo a není nikde památky a poukázali

¹⁾ Prospera Sinzendorfa.

k tomu, že Bartl a Richter ani neudávají, od koho by listina pocházela; dále tvrdí, že nemohl jim primator Vencelides listinu ukázati sám, protože takové pamětní spisy a privileje zavřeny jsou v obecní truhli na dva zámky, každý jiný, a Vencelides mohl míti klíč jen od zámku jednoho.

Nota: Také se mluví o jakýchsi memoriálech (pamětních spisech), z nichž vrchnost bezpochyby dokazovala, že obec vešla na ta či ona břemena. Dva sousedé: Bart. Vohrabal a Jakub Valentin však dosvědčili, že přes 50 let chodí do shromáždění obecních, ale nikdy o těch memoriálech nejmenšího neslyšeli. Ostatně prý memoriály ty nemohou míti platnosti, protože na nich nikdo není podepsán, kdežto v obci je obyčej, že se vždycky z úřadů a z obce někteří sousedé podpíší jmenem celé obce.¹⁾

Na základě nasbírané látky podal advokát Černý námitky a seznam svědků proti žalobě advokáta Sultzbecka u Consessu 23. května, nezaslal však zároveň s námitkami svých svědků také otázky (interrogatoria), dle kterých by soud je vyslýchal. Byv na to upozorněn od soudu, předložil je 9. července omlouvaje se, že se dal zmýlití novým soudním řádem; nyní prý je předkládá, avšak ne pro všechny svědky, které původně vyjmenoval; neboť někteří z nich prý byli už tenkrát mrtvi a od obce Bytyšské omylem přece za svědky udání, jiní od té doby umřeli; otázky jsou ve dvou exemplářích: pro soudce německé, pro svědky české (böhmisch ne Tschechisch), protože vyjma jediného, tesařského mistra J. P. Tišlera, který německy umí, všichni znají jen mateřský svůj jazyk český; otázky prý mohou Sultzbeckovi býti půjčeny k nahlédnutí²⁾, což stalo se 21. července 1762.

Otázky vztahují se na extra-roboty svrchu uvedené, zejména na fůry viktuální, vození úředníků panských a na stavění obor (nové a před 30 lety dvou starých, později rozházených). Jeden svědek, soused a prachař Matěj Meluzin, také měl vypovídat, že r. 1752, když nechtěl fůru dáti na vození zvěře a tenat, byl pro něj se železy a poutama poslán panský dráb, který jej na zámek odvedl; tam svědek byl zavřen a pak v dereši bit; druzí prý konali fůry z bázně, aby nebyli též bití. (Otázky byly sestaveny 12. června.³⁾)

Když byl také Sultzbeck k výsledku svých svědků (úředníků a rychtářů) 18. srpna předložil soudu otázky, zaslal je soud 21. srpna Černému, aby i on sepsal si otázky, které odpůrcům měly býti kladeny a též den nařídil Černému, aby pro jedenáct uvedených svých svědků vymohl obvyklé propuštění z poddanství, aby směli v rozepři svědčit; výslech ustanoven na 14., 16. a 17. září v konsessuální registratuře.

K žádosti Černého Václav hrabě ze Sinzendorfu propustil svědky z poddanství. Listina ta zní:

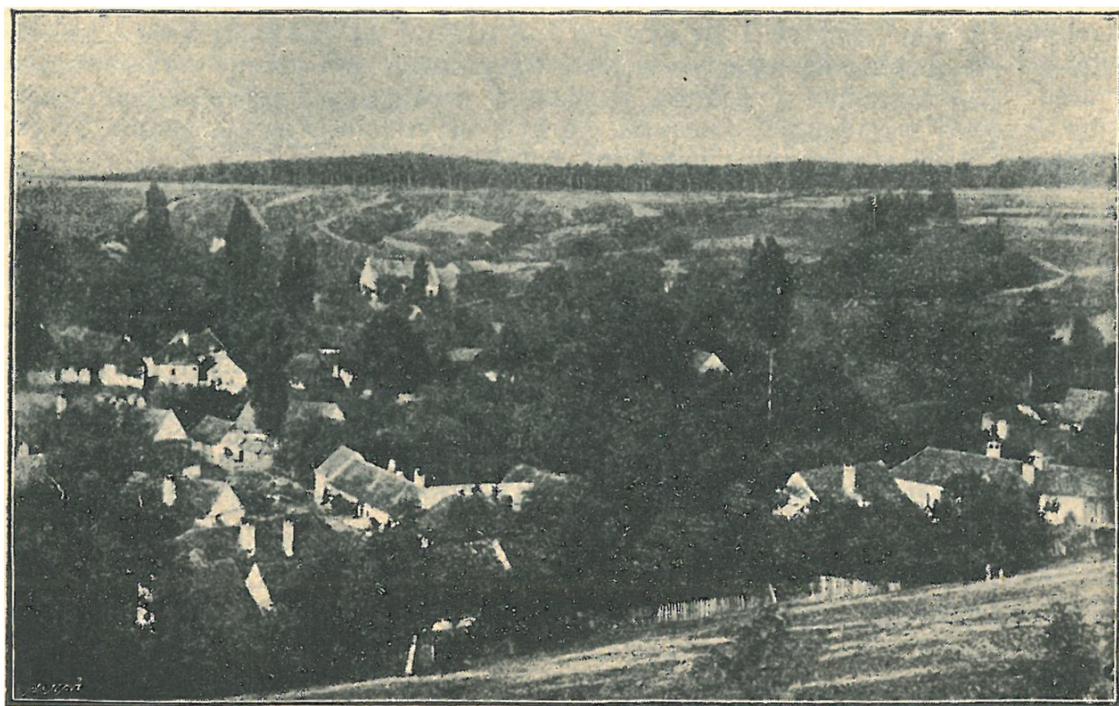
¹⁾ 4 archy českých listin v ob. archivě.

²⁾ Něm. listina v ob. archivě.

³⁾ Česká a něm. interrogatoria v ob. archivě.

Já Václav atd. . . propouštím na základě kr. mor. zem. řádu, fol. 78 a c. kr. pragmatiky ze dne 16. března 1638, § 3 Jana Pavla Tišlera (tesařského mistra), Josefa Svobodu (tes. tovaryše a souseda), Matěje Meluzina (sousedu), Pavla Šancu, Bartoně Vohrabala, Jakuba Valentina, Šimona Loukotku (sousedy), Jana Perku (nádenníka), Josefa Chlubného (tes. tovaryše), Bartoše Rozkošného (sousedu) a Pavla Rubeše (nádenníka) z nevolnické poddanosti, kterou jsou mně jako Veverské vrchnosti zavázáni, tím způsobem, aby u sl. c. k. konsessu v záležitosti extrarobot proti nim a celé Veversko-Bytyšské obci zažalovaných mohli býti o výpovědích dle otázek (articuli positionales et interrogatoria) vyslýcháni, po výsledku tom však aby do dřívější poddanosti se vrátili, s tím podotknutím, že tím propuštěním pranic ze svých práv nezadávám, nýbrž výslovně si je vyhrazuji. Tak stalo se na zámku Ernsbrunnu dne 2. září 1762. (Vlastnoručně podepsáno).

List propustný byl od adv. Černého ještě v čas soudu dodán, tak že výslech mohl v určité dny býti proveden. Černý pro

Rozdrojovice 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

výslech svých svědků otázky tak sestavil, aby se zjistilo, že co vrchnost na Bytyšských jako mimořádné roboty žádá, oni buď nikdy, nebo za plat konávali, nebo z násilného donucení. Sultzbeck svým svědkům pouze dal položit otázku, jsou-li jejich písemná osvědčení pravdivá. Černý pak také sestavil k výsledku svědků vrchnostenských otázky, kterými je zajisté do nemalých přivedl rozpaků. Otázky ty, podané konsessu dne 10. září, jsou následující:

1. Pro K. E. Hausknechta: Čím býval na Veverí; pod kterou vrchností; jak dlouho; pod kterými vrchními? Kdo ho žádal za osvědčení; kdo je psal; ví-li, co v něm je obsaženo? Odkud ví, že uvedené od něho povinnosti Bytyští konati mají a to od nepamětných dob, kdežto na Veverí jen 18 let dlel? Proč mají Bytyští vydržovat podomka v hraběcím domě v Brně? Zná-li privileje městyse? Jaké příspěžky dávali Bytyští? snad za plat? Zná-li Pavla Šancu; byl-li při tom, když Šanca byl mučen (im Stock gebrucklet), proto

že nechtěl véztí úředníky? Byli-li poddaní k extrarobotám donucováni; od drábů z domů k tomu vyháněni? Držela-li vrchnost svým úředníkům koně a dávala-li jim na ně obrok? — a to snad proto, aby poddaní robotou byli ušetřeni? Jelikož svědek tvrdí, že Bytyští oboru na své útraty stavěli, ať řekne, kdo lidi k tomu najal a platil; kdy byla obora stavěna; jak může tvrditi, že Bytyška ji stavěla, když řemeslníci a nádenníci pod přísahou vypověděli, že byli najati a vyplácejí od vrchnosti; viděl je snad od Bytyšské obce vyplácet? Slyšel snad, jak Bytyští si naříkali, že proti privilejiím jsou k tomu nuceni? Dostávali poddaní dary, když něco nad povinnost vykonali?

Bartl, vrchní, byl tázán: Jak dlouho je vrchním? Je-li mu známo, že Bytyští mají v hamfeštech vyměřeny robotní povinnosti? Zná-li ty povinnosti, any byly při krajské kommissi, která se v Brně v záležitosti stavby obory nové konala, oběma stranám tedy i jemu předcítány? Jak mohl dáti osvědčení, že Bytyští extraroboty konati jsou povinni, když v hamfeštech výslovně a zřetelně je řečeno, že Bytyští od ostatních robot na věčné časy jsou osvobozeni? Jak mohl napsati, že Bytyští ty extraroboty konali od nepamětných dob, jsa sám teprv osm let vrchním? Ať označí do podrobná povozy v osvědčení uvedené, v čem záležely a co vozily? Nač měl on od vrchnosti koně? Nebyly rozkazy vrchnostenské resp. povinnosti Bytyšských sprovázeny vyhrožováním trestů? Kterak může s dobrým svědomím tvrditi, že městys stavěl oboru, kdežto tesáři a nádenníci přísahali, že byli od vrchnosti najati, nadmyslivcem vyplácejí a že stavivo bylo panskými potahy dováženo?

Podobný výslech prodělal Richter, písař.

Myslivci a rychtáři odpovídali na tyto otázky: Jak dlouho je myslivcem či rychtářem? Kdo ho měl k tomu, aby osvědčení podepsal? Ví-li, co se na Bytyšských žádá přes svobody jejich? Umi-li čísti a psáti? Psal-li osvědčení sám? Odkud ví, že to mají Bytyští dělati? Jaké fůry? S čím? Zda z roboty či za plat? Kdy byla obora stavěna? Dala k tomu vrchnost potahy? Ze kterých dědin lidé a potahy při tom robotovali? Zda i Bytyška co dělala, a byla-li za to placena? Ví-li co o nucení Bytyšských, o věznění? Jak může dokázati, že Bytyští vše to dělali od nepamětných dob?¹⁾

O dalším průběhu rozepře máme po ruce ještě tyto zprávy. Dne 20. listopadu 1762 od soudu zaslány byly námitky Černého Sultzbeckovi, aby podal repliku, bera ohled v ní na výpovědi svědků, pokud za dobré uzná. Sultzbeck však je dostal teprv 12. prosince.

Načež replika jeho zase odevzdána Černému ad duplicandum. Dne 18. ledna 1763 psal Černý Bytyšským: „Včera mi doručil přídveřník consensualní výpovědi svědků. Posílám Vám je po schválním poslu (jemuž zaplatíte od cesty); dobře je projděte a sepište své proti nim poznámky. Načež mi vraťte se svou odpovědí všechny spisy a výpovědi svědků.“ Nota: „Posel dostane 30 kr. a hlt, protože okamžitě se vydal na cestu.“

Dne 12. února 1763 píše Černý konsessu: Obdržel jsem repliku Sultzbeckovu ad duplicandum. Bytyští mě žádali, abych jim jí zapůjčil k nahlédnutí a také jsem uznal za dobré, ještě o některých okolnostech bližších vysvětlivek si opatřiti; tím uplynulo 14 dní a také jsem dle vysvědčení krajského úřadu posledních 14 dní jinde byl zaměstnán v rozepřích lidí poddaných — prosím tudíž, aby mi lhůta na dupliku byla o 6 nebo aspoň o 3 neděle prodloužena. — Žádosti bylo 19. února vyhověno a povolena lhůta šestinedělní.

¹⁾ Ném. listiny v ob. archivu.

Vysvětlivky podali Bytyští sousedé tyto:

Pravil-li při výslechu Hausknecht, že jsme vozili dříví, je to pravda, ale ne na oboru, nýbrž stavební dříví na zámek. Jsmeť zavázáni pomáhati s vožením takového dříví na stavby a opravy zámku.

Je nám dále divno, že nechce znáti Pavla Šancu (který v jeho přítomnosti byl mučen), kdežto Šanca přes 40 let v Bytyšce sousedem jest.

Antonín Hornoch lže, tvrdě, že jsme vozili kamení a maltu (to jakživ žádný z nás nedělal) a že jsme vše do Brna odváželi, a že jen Bytyští na oboře pracovali (dělali to nádenníci z platu).

Za vožení sloupů a plaňků (k oboře), o nichž mluví Václav Hornoch, dostali jsme pár sudů piva od p. hraběte.

Pivo a maso na zámek, pak do Brna (vrchnosti) maso též žádný z nás nevozil, jak vypovídá A. Dufek, ani jiné vaření. Maso vozil řezník sám.

Ferdinand Hober, Wowes (z Lípového vrchu), podkomorský revírník, viděl Bytyšské před 4 lety na oboře pracovati; — ale jak se to stalo? Když někoho uhlídali v lese pár žaludů sebrat, zapsali jej a pak musel 8 dní nebo i déle za pokutu na oboře dělat, ne však z povinnosti robotní — a podobně.¹⁾

Dne 11. dubna 1763 byla akta processu pro irrotulatis od adv. Černého uznána.²⁾

Zde přetržena je niť našeho vypravování — dalších podrobností neudává žádný spis. Avšak zachoval se konečný rozsudek rozepře. Dne 13. března 1773 (tedy po 11 letech) byl vynešen a 14. srpna prohlášen rozsudek konsessu „o zvláštních robotách, které vrchnost Veverská od Bytyšských žádá, totiž povozy vikuální a kalesní na převážení vrchnosti a domácích i hospodářských úředníků, vydržování, opravování a překládání obor robotou pěší i povoznou“. Krátký obsah rozsudku jest: Vrchnost nebyla s to, že jí žádané patří, dokázati ani listinou ani jasnými výpověďmi přísežných svědků; poddaní však předložili správní listiny (hamfešty), privilej Rudolfa Teuffenbacha, kde jejich povinnosti v odstavci 1.—8. jsou vytčeny a na konec výslovně je řečeno, že k jiným povinnostem (extrarobotám) nemají nikdy býti nuceni. Ten list správní z r. 1651 je právoplatný, protože pochází z doby po nepokojích třicetileté války a povždy byl zachováván, a § 6. ku konci a § 8. robotního patentu z r. 1738 takové obnovené závazky za pravé uznává. Dle toho poddaní Bytyští povinni jsou konati pouze roboty v onom správním listě 1.—8. uvedené a nikoliv jiné roboty mimořádné. Poddaní tedy tuto rozepři vyhrávají. Útraty ať nese každá strana své.³⁾

Než rozsudek byl prohlášen, obmýšlel vrchní (z návodu svého advokáta?) s obcí smluviti jakési dohodnutí. Dle našeho mínění to byla leš, která aspoň něco z robot žádaných měla zachrániti pro vrchnost odmrštěnu býti mající. Kommissie k tomu cíli byla svolána na 23. dubna 1773 ke 4. hodině odpolední do Brna do „osvobozeného Křížova domu“.⁴⁾ Kommissary úředními byli: Daniel Josef, svobodný pán z Křížů a Karel Šleichert z Wiesenthalu; advokátem poddaných byl JUDr. Jan Rosenzweig.

¹⁾ Česká listina v ob. archivu.

²⁾ Něm. listina v ob. archivě.

³⁾ Rozsudek je v ob. archivě ve 4 něm. exemplářích a 1 českém překladu.

⁴⁾ Česká list. v ob. archivě dto. 31. března 1773.

S advokátem dostavili se tři splnomocněnci obce.¹⁾ Dohodnutí nestalo se žádné. Načež v letě prohlášen rozsudek svrchu uvedený.

Bytyští i nadále byli opatrní, aby jim vrchnost nových břemen neuložila. Tak když r. 1775 voda a kry nad horním mlýnem protrhly struhu a nemohlo se pak mletí, byli požádáni, aby pomohli strž ucpati; učinili to ochotně, avšak dali si od vrchního Norberta Ant. Richtera vyhotoviti osvědčení, že to udělali dobrovolně, že za to dostali půl sudu piva a že jim z toho nevzejde do budoucnosti žádný nový závazek.

17. Dělení sousedských živností Vev.-Bytyšských na 80 stejných gruntů (r. 1762—63). Jmena tratí.

Vlastníci pozemků vázáni byli zákony, aby udrželi grunty nezměněné.

Rozeznávány pozemky odlučné a neodlučné. Jak dominikální, tak rustikální (a později svobodnické) grunty mohly míti vedle neodlučných také odlučné pozemky. Neodlučné byly spojeny s gruntem (s ostatními pozemky a s domem, sedliskem) tak, že jen s nimi v celosti směly býti zastaveny, prodány, v dědictví zůstaveny. Odlučné byly samy o sobě, měly zvláštní zápis (Gewähr) a mohly oddělené od domu zastaveny, prodány a v dědictví zůstaveny býti; nazývaly se také svobodnými nebo nadbytečnými pozemky (Frei- oder Überlandgründe).

Neodlučnost pozemků odůvodňovaly ohledy jak veřejné tak soukromé. Ohledy veřejné při panstvích byly: zachovati cenu statku, zaručiti přiměřenou správu, jistotu kas sirotčích, depositních, bernických, splnění všech závazků a pod.; při menších gruntech: státní finance, státní hospodářství, řád policejní. Ohledy soukromé byly, že zmenšení ceny poškodilo by knihovní věřitele, svěrenské a lenní nápadníky, pak vrchnosti mající nároky na platy, roboty, laudemie a pod.

Z neodlučnosti pozemků tedy plynul důsledně zákaz — rozkouskování či dělení gruntů, které mělo tehdy místo, když vlastník gruntu neodlučný pozemek přenesl na jiného vlastníka.

Kouskování gruntů selských na Moravě patentem ze dne 2. dubna 1753 bylo usnadněno, aby prý se obyvatelstvo mohlo více množiti.²⁾ Bylo k němu třeba svolení věřitelů, vrchností a schválení zemského úřadu. Při dělení rozvržena břemena zeměpanská (daně a pod.) a vrchnostenská (platy, roboty a pod.) tak, aby dohromady neobnášela ani více ani méně než dříve na grunte celistvém.

Sousedé Bytyští, jichž počet se r. 1761 uvádí na 80,³⁾ dělili se, jak jsme seznali, na velké a malé. I uzrála v nich chvalitebná myšlenka, že své živnosti na stejných 80 dílů rozdělí. Byl to také jistý druh kouskování, neboť musili větší odstoupiti pozemků menším, a proto k tomu potřebovali svolení vrchnosti, věřitelů a schválení zemského úřadu.

Žádost ze dne 4. listopadu 1761, ve které prosí hraběte Václava Sinzendorfa, jako vrchnost svou, za svolení, udává tři důvody, které sousedy ku kroku tomu pohnuly.

1. Na prvním místě stojí příčina nám už známá (avšak bezpodstatná), že prohlášením pozemků zádušních za vlastnictví kostela utrpěli někteří sousedé ujmu na svých gruntech a jim

¹⁾ Plnomocenství dto 18. března 1773 české v ob. arch.

²⁾ Cirkulářem ze dne 16. srpna 1771 však už bylo ustanoveno, že rozdělování, o němž mluví patent z r. 1753, je možno a dovoleno jen při lánech a odstoupená část že nesmí býti menší než čtvrt lánu.

³⁾ Osmdesát sousedů povstalo z 78 bezmála tím, že dvě větší živnosti během posledních let (1753—1761) byly rozděleny.

proto náhrada patří. 2. Druhý důvod jsou ztráty na polích a loukách, kterých doznali mnozí sousedé povodněmi, celé kusy pozemků odnessími. 3. Třetí (hlavní) uvádí, že velcí sousedé, jsouce přetížení přípřežemi a fůrami proviantními, nemohou polím dostatečnou péči věnovat a každoročně celé kusy musí nechat ladem ležet, čímž stávají se neschopnými k nešení veřejných břemen a vrchnost o desátek zkracují, tak že i oni si toho přejí, aby pole rozdělena byla na stejné díly a tím část břemen jim byla sňata s beder.

Ku konci prosby podotýkají žadatelé, že pro chudobu nejsou s to vzít si a platit zemské měřiče a kommissee, a že si pozemky sami mezi sebou rozdělí dle rozsáhlosti a jakosti půdy a zajistí ku spokojenosti všeobecné.¹⁾

Po té žádosti byli sousedé od vrchního vyzváni, aby předložili rozvrh, jak se miní rozdělit. Sestavili jej a poslali advokátovi Černému, jenž jej opravil.²⁾ Seznam uvádí následující pole katastrální to jest kontribuci podlehající:

	míry	achtele
Úhrnem je polí kontribučních	. . 1845	2
Z té summy se odrazí pole panského domu	. 34	4
panských chaloupek	. 30	—
pod plat chrámu Páně	18	—
k obecnému užívání	. 25	—
odrazí se úhrnem	. 107	4
Polí, na kterých se seje, je	1629	5
za některá leta	76	4
Polí pustých	. . 31	5
Rozdělí se tedy úhrnem	. 1737	6
z čehož připadne na jednoho z 80 sousedů	21	5 ³ / ₄
a zbývá mezi všechy	—	2

Seznam ten, jejž podepsala celá obec dne 3. ledna 1761³⁾ a 4. ledna zaslala vrchnosti, vysvětlujeme následovně. Horní i dolní mlýn byli vlastnictvím dominikálním před starým katastrem vrchnosti patřivším, proto nejsou do seznamu pojaty. Mlýnek měl polí za jednu živnost a byl rustikálním, je tedy mezi 80 sousedů přijat.⁴⁾ Panský dům byl též rustikálním, protože ho vrchnost koupila po založení starého katastru; podobně polnosti k panským chaloupkám (novoulickým) příslušné byly rustikální — jelikož jim je obec dala po jich vystavění. Chalupníci byli vyloučení z dělení. Zúmyslně chybně advokát pojal role zádušní mezi pole kontribuční, ačkoliv nikdy kontribuci nepodléhaly a rustikálními nebyly, což již bylo dokázáno a i později (jak seznáme) znovu uznáno bylo.

¹⁾ Něm koncept adv. Černého v ob. archivě.

²⁾ Český list adv. Černého ze dne 4. ledna 1762 v ob. arch.

³⁾ Seznam český v ob. archivě.

⁴⁾ Majitel mlýnku býval v matrikách farních zapisován „mlýnář a soused Bytyšský,“ kdežto mlýnáři druzí se prostě nazývali „horním“ a „dolním“, jak jsme už řekli.

Když vrchnost dlouho otálela s vyřízením žádosti, podali sousedé upomínku 26. února 1762.¹⁾ Načež dostali dovolení a sice hlavně z té příčiny, že vrchnost doufala v snadnější odbývání robot potažných a přípřeží. Dosud totiž chovali koně jen větší sousedé, po rozdělení mohli a měli je chovati všichni. Dočítámeť se v rejstříku rozměřených rolí a luk (o němž níže obšírněji promluvíme) na první popsané stránce dole. Notandum... za druhé: „To rozměřování rolí a luk se s tím vrchnostenským způsobem a dovolením stalo, aby každý soused povinen byl, na nejméně dva koně při své živnosti chovati, a po všechny budoucí časy dle toho dovolení pokračovati musí. Který by však toho vrchnostenského nařízení nesplnil a se zprotivil, ten má podle uznání potrestán býti.“

Počátek rozměřováním učiněn dne 20. marze (chybně opsáno v rejstříku maye) 1762. roku, ten den po sv. Josefu. Výsledek měření zapisován dle tálu, to jest menších tratí na jednotlivé listy²⁾ a ty pak zanešeny do hlavní knihy, která vyhotovena byla ve dvou exemplářích, jednom pro vrchnost, druhém pro obec. Vázaná ta kniha v ob. archivu se nalézající má 131 listů (popsaných a nepopsaných) a má nápis: Registrum aneb poznamenání rozměřených rolí, jak gruntovních tak obecních, luk a zahrad při městečku V. Bytyšce atd. Hned pod tím nápisem oznamuje kniha, že všem 80 sousedům jednotejně odměřeno a opsáno všechno, kdo ve kterém položení vedle koho a jak široký svůj tál jedenkaždý míti má, podle míry moravského sáhu. A pak uvádí pravidlo, jehož při měření bylo šetřeno: „Všichni dostali v každé trati stejně velké kusy — byla-li půda na celé trati stejně dobrá; byla-li nestejně dobrá, odměřeny za špatnější půdy kusy větší, nebo dány k nim nádavky jinde.“ — Ku konci varuje před uoráváním: „takový škoditelům, kteří by tam na kommissi vysláni byli, za každou brázdu dva rýnské u práva složití musí, a to pro ten způsob, poněvadž skrz takovou škodu mezi sousedy samé hříchy a proklínání se děje, by takové Boha všemohoucího urážení přestalo, a Boží požehnání mezi námi přebývalo.“

Pole rozvržena jsou na tři hlavní tratě, v každé pak odděleny jsou role na gruntovním od rolí na obecním. Louky a zahrady vyznačeny jsou na konci. Uvedeme zde krátký obsah knihy.

Pole: I. trať. Na gruntovním.

1. Na Bytyškách, před a za úvozkem 80 kusů³⁾ nejlepší půdy s 33 nádavky, z nichž je 23 u vlčích jam. Trať se jmenovala původně „na Bytyšce“, ⁴⁾ to jest na „bílém potoku“, jenž i Bytyškou se nazývá, ty pole jsou nejcennější. „U vlčích jam“ říká se proto, že tam bývaly jamy pro nástrahu na vlky.

¹⁾ Něm. koncept adv. Černého v ob. arch.

²⁾ Šest jich je v ob. arch.

³⁾ Z několika kusů polí na Bytyškách, od 64 počínaje až po krajinu Šimona Králíka, kterou měl nádavkem, dostávala obec desátek. Jeho původ není znám.

⁴⁾ Viz knihy památní právní str. 2.

2. Pokračování nad vlčími jamami a u šintrovně (později: u chalupy pohodného, která tam podnes stojí) 80 kusů.

3. a 4. Na člunech¹⁾ a na žlebě 160 kusů. Člun = koryto = žlábek. Na člunech sice není jam a zmol, avšak jsou v lese, který se nad nimi prostírá a též čluny se nazývá.

5. V dolích a na slínech 80 kusů. Slín je země vápnem prorostlá.

6. Nad hustou horkou²⁾ a v trhovici „na třikrát přelomené“ (kusy v trhovici mají trojí polohu) 80 kusů. Trhovice (dle Kottova slovníku) je cesta, po které se do trhu chodí; vskutku jde po jednom kraji těch polí pěšina, po níž lze jíti, a po druhém kraji vozní cesta, po níž lze jeti k tržnímu místu Tišnovu nebo k Bytýšce. Možná však, že jméno trhovice pochází od trhliny čili výmolu, jenž podél pěšiny se táhne vzhůru. Bytyští odvozují trhovici od té okolnosti, že v kopci náramně prudkém (dokud nebylo silnice rádné) trhaly se prostraňky na koních.

7. U hájku na troje dílky přelomených 80 kusů malých.

8. Mezi žleby 79 kusů (jeden za dva,³⁾ s 28 náдавкы za kusy chybné.

9. Za borovím 79 kusů.

10. Druhé malé kousky (jako u hájku) pod Řičanskou cestou ku Hvozdeckým hranicím dolů „vedle dílu Václava Syrovátky“; 80 kousků, mezi nimiž však bylo 36 kopanin panských.

Na gruntě obecním.

11. a 12. Za borovím u hlínky, 160 kusů

II. trať. Na gruntovním

13. V rovinách 80 kusů; „poloudělí“ ležící mezi šlechčůvkou s jedné a brodem s druhé strany. Poloudělí = půl údělu = půl podílu, jsou největší kusy polí v té trati. Šlechčůvka je zmola ovroubená po jedné straně hlinou, po druhé slejí či slují, vrstvami kamennými ležatě po stráni se táhnoucími. Brod vede přes Švarcavu. Roviny či polouděly jsou po Bytyškách nejcenější pozemky v obvodu obce Bytyšské. Některé však jsou místem šterkovity a proto k nim patří 37 náдавкų na horních a 5 v dolních padělkách (tamže 12 příдавкų pod $\frac{1}{4}$ a 5 pod $\frac{1}{8}$ měrice, to jest těch 17 kousků jsou větší naměřeny).

14. Na stráži 65 kusů, doplněných 15 kusy na horních padělkách, úhrnem 80 kusů. Stráž je výšina, s níž lze přehlednouti cesty k Tišnovu, Cebínu, Mor. Kynicím na jedné, cesty k Ostrovačicím a Rosicím na druhé straně, jakož i východy z okolních lesů Bytyšských a panských. Místo hodilo se pro stráž nad okolím zámku k severu, západu a jihu. Tudy vedla cesta vozní z V. Bytyšky ku hradu podle Božích Muk.

15. Zadní oujezd, 80 kusů. Újezd = jito, kus rolí, co se za den ujezditi (zorati), jedním spřežením volů zdělati může. — Před zadními jsou prostřední újezdy.

16.—19. Nad poloudělím 19 kusů; na Zedníčkově nivě (niva = orané pole) 38 kusů; na horních padělkách (paděl nebo padělek = díl pole) mimo již uvedených 15 kusů na doplnění Stráže a 37 náдавкų na poloudělí, ještě 22; na dolních padělkách 52 kusů (z nichž 12 mají příдавкы na poloudělí v rovinách po $\frac{1}{4}$ a 5 po $\frac{1}{8}$ míry, pak je tam jak už řečeno ještě 6 náдавкų na poloudělí); od mečkova ku zmolí (mečkov je týmě vrchu nad Švarcavou; původ jména — snad od meče, snad od mečení — je neznámý) 17 kusů; pod krnovci, (svah porostlý krsy čili křovinami bukovými, lískovými, dubovými a pod.) 10 kusů; na stráži 8 kousků (mimo 65 již uvedených); u stávků na Bytyškách (stávek na Bytýšce k mlýnské struze) 36 kusů; u vlčích jam za chalupou, 18 kusů až k mezi, 30 nad mezo; na nivách mezi cestami 12 kusů; u kamena pod a nad mezo (kamen zasazen je stranou; je tesaný pleskatý, na vrchu okrouhlý, do předu nyní

¹⁾ Také u Huzové na Moravě jedno pole nazývá se „Člunov.“

²⁾ Snad byla kdysi hustě porostlá, kdežto ostatní v té straně horky či stráně jsou skalnaté a byly a jsou holé.

³⁾ Je-li kde o kus méně než 80, byl jinde nahrazen.

silně nakloněný a asi 1 metr ze země vyčnívající; na přední straně vytesán je kříž, na příčném rameně rok: 1559 a na kolmém dole sekerka; původ kamene neznámý) 51 kusů; a konečně klínek v dolích o 7 kusích. Úhrnem 320 kusů, tedy po čtyřech ku každému gruntu.

Na gruntě obecním:

20. a 21. Pod šibenicí 45; nad kolomažnicí (mokrý cesta, kola hlinou mažící) v boroví 1, pod borovím¹⁾ 2; proti stráži 7; u bílé hlíny 25, 10, 3, 3, 1; u krnovců proti dolním padělkům 3; pod Božími Mukami) 12; v zadních újezdech u kříže 13, za chalupou 4; na Lamačově nivě pod lesem 6, pod mezou 8; u stávků vedle pastvíska 8; za bukovci (žlábek) u Chudčických hranic 5 s 1 klínkem za cestou. Úhrnem 157 kusů.

III. trať. Na gruntovním.

22. a 23. Za branou (o bráně paměti není) 70 kusů; za humny dlouhoulickými 62, a benítskými 28 kusů; úhrnem 160. Dlouhá ulice a Benátky jsou ulice v Bytšce. Všechny tři tratě jsou kolem jihovýchodní strany V. Bytšky.

24. Prostřední újezdy 80.

25. U prostř. újezdů 4, v krnovcích 14, na dolních padělcích nad brodem 10, nad dolním mlýnem u Chudčických hranic 9, nad horkou mezi cestami 6, u Tišnovské stežky u novoulických 7, ve velkých tejnech za horním mlýnem (týn = ohrada) 25, nad humny zábytyšskými (ulice) na klínku 5, úhrnem 80 kusů.

26. U bílých Božích muk²⁾ 24, nad horkou nebo nad studynkou 52, a dodatkem 4 u prostředních újezdů; 80 kusů.

27. Nad horkou mezi cestami (dlouhé) 77, dodatkem u prostředních újezdů 3, úhrnem 80.

28 až 30. U dubku 13, na Mečkově 26, u bílých Božích muk ještě 2, nad horkou nebo nad studynkou ještě 34, na Královce nad obecním kusem 14, nad mlejnem 5 a 2 kusy na druhém klínku, pak 145 kusů panských kopanin nad královkou a pod sokolím (letem toho jména) 145 kusů a jeden za dva; úhrnem 241.

Na gruntě obecním.

31. až 33. V husté horce v různých polohách 16, v bukovcích 50, u štiaválek (mokravé pole) 63, v dolních bukovcích za žlábkem 30, za řekou v koutě stráň atd. 7, za řekou u pastvíska 2, na vokřínku (pole 1/2 míse podobné) atd. k bukovcům 32 (jeden za 2), na mečkově a pod ním 71, v dolích u nových dvorů 3, v šlechčůvce ještě 9, pak roztroušených kusů 22, mezi nimiž jsou 13 v Tejnech až k starému hamru (býval na struze nad horním mlýnem; sráčeniny lze dosud rozeznat u srážky); úhrnem 305 kusů.

¹⁾ O borovicích není nyní památky.

²⁾ Nyní nazývá se „Boží Mukou“, dříve „Bílými Božími Mukami“. Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého ročník V. str. 177 vyslovuje domněnku, že Boží muky jsou ve spojení s liturgií slovanskou a že je lze asi všady tam hledati, kde byla církev staroslovanská. Stavěli prý je místo chrámů, aby v nich konali své pobožnosti. Založení hradu ovšem sáhá právě asi do těch dob, kdy Vratislav II., český vojvoda, žádal na papeži Řehoři VII., aby dovolil zavést slov. liturgii po celé jeho říši; na Moravě však už tehdy liturgie slovanské nebylo a v Čechách omezena byla na klášter Sázavský. Pro koho by byla tehdy Boží Muka budována? V. Bytška tehdy asi ještě nestála. Snad pro stráž, která „na stráži“ tu u cesty bývala? — Či snad pochází z dob před založením hradu? — První zmínku o té Boží Muce činí matriky, kde je zapsáno: „R. 1683 dne 17. prosince zemřela žena pastýře Bytšského bez svátostí pro nedbanlivost, a že ani v čase velikonočním nebyla u sv. zpovědi, pochována jest u Božích Muk dne 18. prosince“. Od té doby tam už nikdo pohřben nebyl a také nic jiného o Boží Muce se nevykládá; leč že dle ní je pojmenována trať polí podle ležící. Soudě dle velmi úhledné výstavnosti Boží Muky, pochází v nynější podobě z minulého století, kdy na stavby kostelů a pod. mnoho bylo vynakládáno. Kol ní byly vsazeny plané hrušky; jedna z nich ještě zbyla. Trávník bývalý kolem ní je od r. asi 1887 zorán.

Rozhledneme-li se po všech polích, seznáme, že I. trať většinou polí má stranou ku Hvozdeci, II. ku hradu Veverí „v rovinách“, III. za řekou Švarcavou. Byly však míchány také pole různých těch poloh mezi sebe — pro spravedlivější rozdělení. Na gruntovním bylo asi 2080 kusů a 98 náдавků, na obecním 622, úhrnem tedy 2800 kusů. Rozdělíme-li je mezi 80 sousedů, dostane každý 35 kusů, které dohromady měly výměry neúplných 22 mír, tak že průměrem jeden kus měřil $\frac{2}{3}$ moravské míry.

Sousedé si tedy vyměřili a ocenili pole mezi sebou dle svého zdání zcela spravedlivě a hledě k velikému počtu podílníků, nestejné jakosti půdy, k poloze a vzdálenosti pozemků mistrovský kus obezřelosti provedli — avšak dopustili se té chyby, že pole příliš rozkouskovali, čehož potomci jejich pykají podnes. — Po rozdělení rolí došlo na zahrady a louky. Registrum o nich sděluje:

Zahrady a role na zeli a konopě.

Zahrady v registrum uvedené jsou vlastně jen kousky sousedům náдавkem nebo náhradou za zahrady dané. Je jich 10 u bratrské zahrady (jmeno zbylo z dob pikhartství) pod velkým mostem za humny, 17 u horního mlýna a jinde v Bytyšce samé; pak za řekou hned za mostem v pravo od pastviska (nyní od silnice) 18 kusů polovičních náдавků za zahrady, a nad nimi výše vedle toho, co necháno p. faráři na mše sv., 4 kusy (dalších 18 na zeli); dlouhé kusy, které podle obojích se táhnou od cesty po trhovici, aneb pod hustou horku; jsou: 14 za zahrady a 55 na zeli. Od řeky po cestu (vedle druhého kusu farářova a rektorova na mše sv. nechaných) 16 za zahrady a 9 na zeli. Pak jsou ještě náдавky na zahrady 9 a 4 na mlejnskú hned pod Bytyškou (jmeno odtud, že tu stával mlýn „Mikuláše Mlynáře“ či dříve „Vondrovský“) a 15 v malých tejnech nad horním mlýnem. —

Konečně zapsáno je polí ještě: 11 kusů v koutě za řekou, 13 pod vrabinkou (bravinkou?) Vrabinou se nazývají také hory a lesy u Přestic u Chudčických hranic, 46 v chobotech (cípech, cíp tvořený rozvětvenou Švarcavou nebo Švarcavou a mlýnským potokem. Švarcava tu měnívá řečiště) s 3 náдавky mezi stržemi, 91 u brodu. — Úhrnem 356 kusů.

L u k

seznam je následující: pod chmelníky 79; druhé louky nebo ouvarce (ouvarce = louka) 20; od chobotů vzhůru proti vodě 51 kusů; v koutě na ostrově (ostrov tvořila Švarcava) 3; vedle panské u řeky 1 a 3; 7 ouvarců vedle dlouhých luk; u brodu 6; nahákovy (či na Hákově?) za brodem 3; pod mečkovem v koutě 2; v hájku 12; za řekou k vokřínkú 31; pod horním stavem 2 (za starým hamrem); nad horním stavem psí loučky („Martinu Dundáčkovi za ten vjezd, co má p. farář skrz jeho dvůr“¹⁾ a za ouvarce); v hořeříkách (Švarcava se nad stavem dělí na dvě ramena, jež jsou vtěsnána obě mezi vysoké stráně či hory; pozemek mezi nimi nazývá se hořeříky, což znamená snad hore = nad řekama, snad horyřeky) 16; za prostředními luky 23; za zadními 49 a na Bytyškách 1. — Úhrnem 310 luk.

Do registrum zanešeny jsou také pole patřící k panskému domu a pozemky zádušní či kostelní.²⁾ Co do zádušních, k zamezení zlých úmyslů hned na první straně registra poznamenáno jest: „Pro věčnou pamět. Které role se zde v té knize neb instrumentu opsány nacházejí, že jsou zádušní, totiž v rovinách

¹⁾ Do farního dvoru jezdilo se skrz souseda Dundáčka (č. 126) dvůr.

²⁾ Str. 37, 88, 90, 92, 96 a 174; schází pole s loukou za brodem, proto, že obec užívavši jich od r. 1666 (viz knihy památní právní str. 73.) r. 1729 faráři je přenechala (viz spor o kost. pozemky).

4 kusy a nad horkou 1 kus; takové nepatří žádnému jinému, jediné zdejšímu chrámu Páně sv. Jakuba, ježto pod žádnou kontribucí nikdy nebyly, aniž nejsou. Neboť opsány byly v této knize toliko z té příčiny, poněvadž leží mezi lánskými neb sousedskými, tehdy aby pro šířku a zdélku jak sousedských tak zádušních budoucně hádka nepovstala atd.“ Soudě dle inkoustu a písma, pochází ta poznámka od vrchního úřadu Veverského z roku 1765.

Možno, že rozměření nebylo všem po chuti a že proti němu někteří brojili, ač zpočátku s ním souhlasili. Tím dá se vysvětliti přípis vrchního ze dne 2. října 1764 zanešený do registra (druhá strana popsaná), jenž nařizuje předně, aby předložen byl seznam rozměřených polí lánských a luk do 14 dní (ku potvrzení) a pak ihned rozhoduje: Který pak ale by se proti tomu prvnímu vyměřování (někteří tedy už přeměřovali!) jak v rolích tak na lukách zprotivil, takového protivníka, nechť je kdokoliv, má rychtář nebo úřadové do šatlavy vsadit a jeho tam tak dlouho zanechat, až 5 říšských tolarů složí.

Zvláštností rozměřování jest, že udává pouze výsevu a šířku kusů — ne délku (leč výminkou u zádušních a panskodomských kusích); smělo se tedy, kde to šlo, uorávat do délky (z obecního) bez trestu.

Ve schválení registra praví vrchní Jan Fr. Bartl, že je proto založeno, aby se majetek zabezpečil a ustálil, aby pozemky s vlastníky svými téměř srostly, by jich oni i potomci a nástupci jejich neproměnitelně užívali, lépe obdělávali a hájili, zejména břehy lučinaté u řeky. Neboť před založením registra každou chvíli bylo měřeno a měněno, a nedbalcům, kteří nehájili, jako na odměnu za ztráty vodou utrpěné jinde nahražováno z obecního, což mělo nyní přestati.

18. Seznam 80 sousedů V.-Byt. „v čas měření“, to jest r. 1762-3.

Číslo domu 1.¹⁾ Ign. Tischler, 2. Jan Haslinger, 4. Karel Růžička, 5. Jiří Porázek, 6. Vdova Valentová, 7. Šimon Loukotka, 8. Jakub Svoboda, 9. Jiří Horáček, 10. Václav Peprla, 11. Matouš Juran, 12. Martin Vít, 13. Jiří Čech, 14. Vavřínek Koudela, 15. Jan Juran, 16. Kašpar Kuchynka, 17. Matěj Králík, 18. Jakub Bumbálek, 33. Lukáš Vohrabal, 34. Martin Klimeš, 35. Jos. Svoboda, 36. Petr Skalický, 37. Šimon Králík, 38. Tomáš Samec, 39. Martin Vohrabal, 40. Lukáš Valentin, 42. Jan Machotka, 43. Matěj Loukotka, 44. Bartoň Rozkošný, 45. Matěj Meluzin, (prachař), 46. Jan Klečka, 47. Bartoň Tulipa, 48. Vdova Tischlerka, 49. Tomáš Kuchynka, 50. Matěj Dundáček, 53. Václav Kříž, 54. Martin Císař, 67. Václav Syrovátka, 68. Jos. Vencelides, 69. Václav Zedníček, 70. V. Dupal, 72. Jakub Valentin, 73. Jos. Němeček, 74. Antonín Fritz, 75. Ant. Porázek, 76. Jan Picka, 78. Tomáš Novotný, 79. Vdova Bešterka, 80. Šimon Dundáček, 81. Jan Srnec, 82. Jakub Horáček, 83. Jakub Paleček, 84. Ondřej Syrovátka, 85. Pavel Šanca, 86. Ant. Vondroušek, 87. Martin Kopřiva, 88. Jakub Kříž, 89. Fr. Strachoň, (mlýnek), 91. Vdova Dupalka, 92. Jan Němeček, 93. Ondřej Bilovský, 94. Cyril Bartoněk, 95. Josef Srnec, 96. Jakub Bešter, 115. Jan Peprla, 116. Ant. Klimeš, 117. Pavel Valeš, 118. Jos. Kašpárek, 119. Fr. Hofmann, 120. Jan Svoboda, 121. Jiří Švanda, (bývalý rathouzský),

¹⁾ Číslo, jak je uvádíme, dostaly domy teprv r. 1770.

122. Bartoň Vohrabal, 123. Jan Brychta, 126. Martin Dundáček, 127. Ondřej Valentin, 128. Václav Chlubný, 129. Jan Perka, 130. Josef Vohrabal, 132. Ondřej Králík, 133. Jos. Němeček, 134. Jan Palas.

19. Sepis těch věcí, co se (ročně ve V. Bytyšce) prodá
čeho a zač, ze dne 28. dubna 1762.

Hovězích kůží se prodá 4 kusy po 1 zl. 30 kr., telecích 15 po 24 kr., škopových 30 po 24 kr., 60 lib. loje po 7 kr., ryb se chytí dle vyznání rybářů 400 lib. po 5 kr., krav se prodá 7 po 8 zl., telat 25 po 1 zl. 15 kr., škopového 30 kusů po 1 zl., vepřového 15 po 1 zl. 30 kr., vlny 150 lib. po 18 kr., hus 45 po 20 kr., kuřat 50 párů po 10 kr., popele (na salajku) 10 mír po 6 kr., pšenice 30 mír po 2 zl., prosa 10 mír po 1 zl. 54 kr., hrachu, čočky 8 mír po 2 zl. 30 kr.

20. Příjmy faráře, kostelního hospodáře a kostelníků
ve Vev. Bytyšce r. 1762.

Příjmy fary V.-Bytyšské byly od faráře Wolffa dopodrobna zapsány do knihy farního kostela, listy té farse však jsou právě vytrženy. To je jisté, že bral farář od vrchnosti za desátek co už uvedl V. Jestřabský (viz str. 156); pak dostával máslo, kuřata, vejce a koledy z V. Bytyšky, Řičan a Hvozdců. Z kněžského hájku mohl vysekati 5 sáhů měkkého dříví.

Jako pochybné (nestálé, ač faráři právem patřící) příjmy zaznamenal: z Veverí na štědrý den 2 kapry a štika, na zelený čtvrtek 3 kapry a štika, koledy z Veverí 4 zl. z důchodu a od sousedů po 6—7 kr., luštěniny a koláče od sousedů i od chalupníků novoulických (na straně ku mlýnu dolnímu); a od těchto i po 3 kr., od ostatních domkařů a od podruhů po 3 kr. Podobně od Řičanských a Hvozdeckých koledy od větších sousedů po 6 kr., od menších po 3 kr., koláče a luštěniny od obojích; od domkařů a podruhů po 3 kr. Koláče o posvícení V.-Bytyšského a Řičanského kostela; na Hvozdcích po sv. Václavu o jejich hodech. Od nevěsty věnec (konopí nebo lnu), koláče, slepici. Kde vrchnost bere pro dobytek píci, berou ji i dívky farské; to právo picování (graminatio, Eingraserei) patří faře proto, že vrchnost převzala její pozemky a desátky. Z Řičan o sv. Václavu peníze za příležitosti k službám Božím a do školy, pak za obědy pro kněze, když tam slouží mši sv., každou třetí neděli, o sv. Štěpáně, v pondělí Velikonočním a Svatodušním, o sv. Petru a Pavlu a o posvícení, dle úmluvy (do Jestřabského dávala obec obědy, což jí přišlo draho). V.-Bytyští dávali desátou husu, 1 beránka velikonočního. Ze zahrady u kaple M. Boží farář dostává něco ovoce.

O důchodech rektorových promluvíme zvlášť.

Příjmy kostelního hospodáře V.-Bytyšského byly: za pečení hostí 2 zl., za cesty do Brna a kupování svíček velkých i malých 1 zl.

Příjmy kostelníků V.-Bytyšských: Každý z nich užívá kousek louky a pole kostelního za Brodem. Při vytýkání desátku od 25 sousedů větších po snopě, od 55 menších po 1/2 snopě; po rozměrování pozemků (1762—63) od 80 sousedů po 1/2 snopě žita nebo pšenice; od sousedů Hvozdeckých a z panského dvora po 1 snopě žita; z mlýnku a dolního mlýna po mýtníku kroup; podíl ze štoly a fundac; o koledě s farářem ve V. Bytyšce, na Veverí a ve Hvozdcích dostávají koláče i peníze; podobně o hodech ve V. Byt. a ve Hvozdcích koláče.

21. Farář Wolff světi'dostavěný filialní kostel v Řičanech 1763.

Příjmy rektora a kostelních služebníků Řičanských.

Úmrtím patrona a dobrodince kostela Řičanského, hr. Prospera Sinzendorfa, uvázla stavba. Po čtyry leta vydány byly zdi, jen částečně střechou kryté, nepohodám časovým a trpěly velké škody. Na zamezení větších, farář Wolff spolehaje na pomoc Boží podjal se dokončení stavby a dílem z běžného nepatrného příjmu kostela, dílem ze štědrosti nového patrona Václava hr. ze Sinzendorfu, který stal se dobrodincem prostřednictvím hospodářského ředitele Fr. Prampera a dílem z vlastního jmění, dovršil šťastně stavbu. Pramper sbíral po několik let také příspěvky od hostů hraběte Václava na hradě Veverí.

Dne 9. října 1763 kostel vysvěcen (benedikován) od faráře Wolffa, který v něm i první mši sv. sloužil; slavnostní řeč činil Jeronym Stöhr, kooperátor Deblínský; dále tu přítomni byli a assistovali: Tomáš Kubečka, koop. V.-Bytyšský; P. Nivard Cervelli, farář Něm.-Kynický, cisterciák Sedlecký; Josef Bumbala, kaplan Bystřický; P. Prothasius a jeden frater od Minoritů z Brna. Věřících počet převeliký.

Po slavnosti pohostil duchovenstvo důchodní Řičansko-Veverský Norbert Ant. Richter¹⁾

O vnitřní úpravě tehdejší můžeme uvést toto: Zvony na věži byly tři, největší zasvěcený sv. Petru a Pavlu a sv. Janu Nepomuckému z roku 1730 vážil 4 centy 18 lib.; prostřední věnovaný sv. Urbanu a Gotthardu 2 centy 58 lib.; malý sv. Vendelínu a sv. Markétě 1 cent. Lavice a varhany daroval důchodní Richter. Oltáře měl kostel dva; na hlavní sv. Petru a Pavlu zasvěcený daroval svatostánek i okolní okrasy a svícny r. 1765 Ondřej Knaffter, official tržního úřadu v Brně; a křížovou cestu, dne 9. května 1768 vyzdvihnutou od Brněnského quardiana františkánského, věnovala vdova po Knaffterovi, Justina. I jiné náčiní časem hlavně nákladem dobrodinců bylo pořízeno.²⁾

Kostel je 80 4' dlouhý, 30 1' široký.³⁾

Příjmy rektora Řičanského a kostelních služebníků zapsal farář Wolff tyto: Jelikož škola Řičanská stávala, kde je nyní (za Wolffa) zahrada Jana Šebka, po požáru pak r. 1709 níže u potůčku a tu měla zahrádku malou, — užívá rektor zahrádky té jako školní, ačkoliv r. 1751 budova školní vystavěna byla u cesty podle zahrady panské. Při vytýkání desátků dostává od sousedů Řičanských 29 snopů žita. Koledu má o sv. Štěpánu s farářem, druhou o sv. Třech králích, třetí o sv. Martinu. Při sepisování schopných ku sv. zpovědi a při sbírání zpovědních cedulek dostává luštěniny nebo vejce. Od vrchnosti z milosti 5 mír žita za vyučování sirotků. Za stará brával také půl mandele žita a tolikéž pšenice z desátku panského, nyní ne; podobně pozbyl půl mandele žita z Ríček. Když pak r. 1764 zakoupeny byly varhany pro kostel a ustanoven byl po odchodu Jana Svobody nový rektor Fr. Deymal, dříve v Horním Újezdě působivší, hry na ně znalý, zavázali se sousedé

¹⁾ Lpe 84—85.

²⁾ 86—89.

³⁾ Wolný, Kirchl. Topographie B. II. 32.

Řičanští, že jemu i jeho nástupcům, aby mohli při službě své obstáti, dávati budou ročně 9 zl. a 7 1/2 míry žita na velkou moravskou míru.¹⁾

Kostelní hospodář Řičanský nepožívá žádných zvláštních výhod. Kostelníci mají úlevu při robotách; před časy byli vůbec od roboty osvobozeni a od vrchnosti dostávali 1/2 mandele žita, což se jim nyní odpírá.²⁾

22. Vojsko 1763—1778.

Po válce sedmileté přestaly stálé proviantní fůry a přípráže. Za to měla V. Bytyška na ležení vojsko, a sice ležel tam od 2. května 1763 do 19. srpna 1764, tedy 1 rok, 3 měsíce a 18 dní pěšího pluku Hilburgshausenova setník de Antonis se svou setninou. Obec z nich velkého užitku neměla; sousedé dostávali nepatrné noclezné (Schlafkreuzer), za to však dávali vojákům i duchny na přikrytí; komu se peřin nedostávalo, vypůjčili si je z jiných dědin na panství; tak z Chudčic 14 duchen a 1 polštář, ze Sentic 13 duchen bylo v Bytyšce v květnu a červnu r. 1763 a v dalších měsících bezpochyby zase z jiných dědin. Když vojsko odtáhlo, vše zaplatilo, jen za byty důstojníků ne; totiž za byt hejtmána na domě č. 45 Matěje Meluzina, prachaře, nadporučíka v č. 4 Karla Růžicky, rychtáře, podporučíka v č. 134 vdovy Pallasové, praporečníka v č. 123 Jana Brychty, souseda. Obec se o záplatu hlásila u c. k. krajského úřadu (29. srpna 1764), byla však odmrštěna, any byty důstojnické musily obce samy platiti.³⁾

Čtyři prostí vojáci té setniny (tři se svými manželkami) za svého pobytu ve Vev. Bytyšce sřeknuvše se protestantismu, vyznali víru katolickou.⁴⁾

I později leželi ve V. Bytyšce pěšáci téhož pluku (r. 1765 Berger z Bergu, poručík), r. 1767 pluku Daunova a Vítova (10 měsíců),⁵⁾ r. 1769, r. 1774 a 1775 Laudonova (desátník Kristian Sagave vyznal víru kat.; 26. května odtáhla setnina hejtmána z Nosticů).³⁾

R. 1770 obec platila kontribuce 919 zl., z čehož jim však bylo 455 zl. 31 kr. 2 d. pro škody ohněm způsobené odpuštěno; r. 1774 odvedli 920 zl.

23. Stížnost Vev.-Bytyšských, že vrchní Bartl dal panským chalupníkům dříví z obecního lesa.

Dne 26./X. 1763 psal adv. Černý v Brně, jako zástupce obce Vev.-Bytyšské vrchnímu Janu Fr. Bartlovi: Městečko mi oznámilo, že z jeho, obecních, lesů panským domkařům bylo na příbytky proti vůli sousedstva stavební dříví vytčeno, ač domkaři činži platí jen vrchnosti, obci žádnou. Obec žádá mě, abych jí od toho nového břemene pomohl. Domníváje se, že kdo bere užitky, má nésti také břemena, a že domkaři panští by měli hledati a dostati pomoc v panských lesích, nikoliv v obecním, žádám, abyste podokázal právo k tomu, co se stalo, anebo neuvaloval proti obyčeji dosavadnímu na obec břemene nového; jinak bych musil zakročiti o odpomoc k zemskému úřadu.

Vrchní zajisté couvl, neboť na panské budovy vskutku měla vrchnost stavivo poskytovat sama.

24. Činnost faráře Wolffa r. 1764.

Smlouva s cechy. Zámecká kaple prohlášena za veřejnou. Opravy při kapli Matky Boží.

I. Okolo Božího Těla r. 1764 uzavřel farář Wolff smlouvu se všemi cechy V.-Bytyšskými, aby (jak to některé už činily)

¹⁾ Lpe 175—177. ²⁾ Lpe 179. ³⁾ V ob. arch. ⁴⁾ Matriky. ⁵⁾ Ob. účty.

za přechovávání praporů v komoře kostelní dávaly sloužiti po dvou mších sv., jedné za živé, druhé za zemřelé členy cechu; stipendium při tom určeno poněkud menší, než cynosura z r. 1752 předpisovala.¹⁾

II. Kaple na hradě byla výnosem Olomoucké konsistoře ze dne 17. prosince 1764 prohlášena za veřejnou, to jest, mohla v ní být sloužena každoročně mše sv. a kdo jí byl přítomen, učinil tím zadosť prikázání o slyšení mše sv. ve dny nedělní a sváteční.²⁾

III. Při kapli Matky Boží šindelem pokryta předsíň a kostnice.³⁾

25. Spor V.-Byt. o dovážení šindelů a jiného staviva na stavbu hradu Veverčího.

Mezi robotami, které si Zikmund, svob. pán z Teuffenbachů r. 1615 od poddaných V.-Bytyšských vymínil, je pod číslem 7. doslovně tato uvedena: „K zámku a dvoru s potahy k stavení pomoc fůrami činiti.“

Roku 1764 opravován byl hrad Veverčí a poddaní z Vev. Bytyšky při tom robotovali spolu s poddanými jiných dědin. Když jim však uloženo bylo voziti šindele, opřeli se tomu tvrdíce, že šindelů voziti povinni nejsou. V pamětním spise, který podepsán jest od celé obce — 80 osob — praví:

„— — což se nikdy předešle nekonávalo, a aniž ze starých sousedů našich jediný pamětník jest, bychom výš psanou povinnost na nás žádanou konali, což staří sousedé přísahami potvrditi mohou — —. Co od starodávna nám příslušného jest, my rádi a bez nejmenšího protivenství vykonati chceme; co se ale jinších nebývalých věcí dotýče a šindelů vození, velmi těžká věc jest nám, na to svoliti. V témže by nás milostivá vrchnost nenutila, za to celá obec svými nehodnými podpisy ponížene pro Boha žádá.“⁴⁾

Vrchnost nepopustila, a tak se záležitost octla u krajského hejtmana a u gubernia. Gubernium výnosem ze dne 4. srpna 1764 prozatímně rozhodlo, že mají Bytyští šindele voziti a ustanovilo hned na to, aby se odbývala v té při místní kommissee. Bytyští brannou mocí byli donuceni, aby odvezli 61000 šindelů. Ke kommissi došlo však teprv 11. června 1765, protože zástupce Bytyšských, advokát Černý, zdržen byl jinými kommissemi a zástupce vrchnosti Ant. Sultzbeck čekal, až by vrchnost na Veverčí prodlévala.

Dostavil se k ní na hrad Veverčí krajský hejtman Jan ze Schmelzdorfu; místo Černého, jenž i tentokráte jinde byl nevyhnutelně potřebný, Josef Bedřich Grossbauer; Sultzbeck a splnomocněnci vrchnosti i obce. Dle protokolu

¹⁾ Lpe 29—30.

²⁾ Lpe 126—127.

³⁾ Lpe 77.

⁴⁾ Česká listina v ob. archivě (bez datum).

o kommissi založeného¹⁾ bránili se Bytyští velmi houževnatě, tvrdíce, že vozívali stavivo všeho druhu, šindelů však nikdy, což jsou ochotni dokázati přísahami 60–80letých sousedů; vozívali prý ho Sentičtí a Řičanští, což stalo prý se aspoň čtyřikráte při opravách zámku, co oni pamatují. Naproti tomu vrchnost dovolávala se doslovného znění privileji Teuffenbašských, které ukládá vožení staviva vůbec, tedy i šindelů; Bytyští prý jen náhodou v posledních dobách šindelů nevozili a to proto, že vrchnost je kupovala na jiných panstvích a smluvila je hned s dovozem, z čehož však neplyne, že by tak Bytyští navždy byli zproštěni závazku, jehož jako poddaní proeskribovati nemohou (dle zákona) proti vrchnosti své.

Jelikož se porovnání v dodrém nedocílilo, vyneslo gubernium (po dobrozdání krajského úřadu) 5. července 1765 rozsudek následující: „Jelikož v Teuffenbašských svobodách z r. 1615 vrchnost si v článku sedmém výslovně vyhradila, aby Bytyští poddaní „k stavení zámku a panského dvoru s potahy a fůrami pomoc činili“ a šindele také stavivem jsou, ustanovujeme, že oni poddaní i vožením šindelů při stavbě zámku a panského dvoru pomáhati mají.²⁾ Krajský hejtman nález připsím ze dne 20. srpna oznámil jak vrchnímu,²⁾ tak zástupci obce Bytyšské, advokátu Černému.²⁾

Bytyští, nejsouce s rozsudkem spokojeni, chtěli stížnost vésti až k samému trůnu. Advokát jejich totiž zaslal guberniu 5. září 1765 oznámení toho obsahu: „My Bytyští dostali jsme 23. srpna gubernialní rozhodnutí in ordine provisorii, že máme šindele na opravu zámku Veverí dovážeti. Domnívajíce se, že tím nálezem poškozeny jsou naše svobody, zadáme proti němu rekurs k Jejím Veličenstvu, což tímto oznamujeme, vymínujeme si další kroky dle řádu právního.“²⁾ — K rekursu asi nedošlo, neboť není v ob. archivě o něm nikde stopy.

Výnos gubernialní měl pro Bytyšské v zápětí, že je vrchní při vožení materialu na zámek a dvůr počal přetěžovati (po jich zdání). Což vysvětluje ze stížnosti, kterou podali advokátem Černým krajskému hejtmanu 10. června 1766. Obsah její zní:

Při rozepři o vožení šindelů jste nám dovolil, abychom si u Vás postěžovali, kdyby nás vrchní fůrami příliš obtěžoval; bohužel tak činiti musíme. Vrchní následkem rozhodnutí, — že poddaní Bytyští ku stavbě zámku a panského dvoru mají s potahy a fůrami nápomocní býti a tudíž i šindele, jelikož stavivem jsou, voziti — nutí nás, abychom sváželi všechno stavivo sami beze spolupůsobení ostatních dědin, kdežto ty dědiny jindy při stavbách pomáhaly; už přes 200 fůr jsme dali, každý týden skoro jsme jimi sužováni a jiné dědiny nedělají nic. Jsouce dle svobod Teuffenbašských povinni při stavbách pouze pomoc činiti, ne však všechno sami dělati, musíme jednání vrchního považovati za protiprávní utlačování a prosíme: aby byly ostatní dědiny přidrženy ku poměrné pomoci a aby tři naši sousedé, kteří se nás u vrchního zastali a za to do vězení byli uvrženi, na svobodu propuštěni byli, — nastávajíť žně.²⁾

Stížnost měla v zápětí nové vyšetřování. Horlivým přičiněním c. k. krajského hejtmána Brněnského, rytíře Jana Leopolda ze Schmelzdorfu, docíleno mezi Václavem hr. Sinzendorfem a Vev.

¹⁾ Opis německý v registratuře Veverské, 5 archů velko-kancelářských.

²⁾ Něm. listina v ob. archivě,

Bytyškou porovnání, jímž blíže určen dosah odstavce sedmého privileji Teuffenbašských, tímto způsobem:

1. Bytyští každoročně dovezou ku stavbám na zámku a panském dvoře potřebným 16000 šindelů, 6 kop desek, 6 kop latí, 60 mír vápna a dají povozy na dopravu stavebního dříví, všeho druhu cihel, kamení a písku.

2. Kdyby některý rok nebylo potřeba celých 16000 šindelů, 6 kop desek a latí, a 60 mír vápna, Bytyští jiný rok to nahradí dovozem téhož materialu, nebude-li zbytek fůr z minulosti příliš velký. Nevykonaných fůr nemá se totiž mnoho nechat narůsti, leč z platné důležité příčiny, na př. pro válku, aby Bytyští některý rok nebyli přetíženi. Dovozy ať vrchnost Bytyšským kvituje.

3. Kdyby zámek nebo dvůr shořel, dovezou materialu (jinak odměřeného), mnoho-li ho bude potřeba.

4. Bytyští vymínají si, že materiál jakýkoliv voziti budou jen z obvodu panství a kdyby vrchnost dokázala, že ho nemůže na panství dostat, jen z míst, která nejsou přes míli od hranic panství vzdálena.

5. Že se materialu použije na zámek a dvůr a nikoliv na jiné stavby, ani na nebývalé a nové na zámku a ve dvoře.

6. Že vyjma pády nutné potřeby nebudou těmi pomocnými dovozy obtěžováni v době sečení sena a otavy a sklizně obilí, jarního a podzimního setí a obdělání pole.

Porovnání podepsáno při krajské kommissi na hradě Veverí dne 20. března 1767 od hr. Václava Sinzendorfa a za obec od primatora Jana Pallasa, purkmistra Ignata Tišlera, rychtáře Jana Brychty, čtyř konšelů a 6 sousedů.¹⁾

Po nějakém čase Bytyští porovnání to zvrhnouti usilovali. Byli prý ošizeni. Česká domluva byla prý od krajského úřadu do německé porovnacích listiny nesprávně zaznamenána a jim pak ku podpisu předložena. Domnívajíce se tehdy, že vše je v pořádku, podepsali prý. Roku 1777 při všeobecném sepisování robotních povinností stížnosti obce bylo vyhověno a toto porovnání nebylo přijato do robotního seznamu, jak níže uvidíme.

26. Obecní úřad Vev.-Bytyšský 26./VI. 1765—1768. Primator Jan Pallas.

Stavba velkého mostu. Dvojí účty. Daň potravní.

Po Pickovi stal se primatorem v druhé polovici 1765 Jan Pallas a zůstal jím do r. 1768. Purkmistry za něho byli: 1765 Matěj Loukotka, Jakub Bešter, od r. 1766 Ignat Tišler. Rychtářem celý čas Jan Brychta, švec.

Konsorty r. 1768 Jan Svoboda, Jan Srnec, Pavel Valeš, Jan Perka; po nich ještě týž rok Jakub Paleček, Jan Srnec, Fr. Strachon, Jakub Porázek.

Obecním písařem rektor Jos. Kallina (1765—66), po něm Karel Plíšek, jenž podepisoval se „notarius juratus“ a pletl rád latinu. —

Na primatora Jana Pallasa čekalo dokončení nalehavého díla, které byl předchůdce jeho Picka započal — stavba velkého mostu. Most býval často od bystrých vod Švarcovy poškozován a působil obci stále značné vydání,

¹⁾ V registratuře Vev.

jak účty dokazují. Roku asi 1759 strhala ho voda zase. Bytyští hledali pomoc v okolí — k vrchnosti Veverské sotva se opovážili jíti s prosbou o dříví, protože se s ní soudili —; od města Brna dostali 20 dubů. Co na mostě spravili, nevíme, avšak r. 1762 zase prosili Brno o podporu na stavbu strhaného mostu — nedostali tentokráte ničeho, protože prý poddaní města Brna z „horního panství“ t. j. z Deblína, Maršova, Lažánek atd. jezdili po něm jen při velké vodě — spokojující se jindy s brodem pod mostem. Obec si tedy vypůjčila 200 zl. od Maxla z Tišnova, slibivši, že 14 dní po sv. Václavu (1762) za ně odvede dobrého obilí v té ceně, kterou bude mít o Tišnovském jarmarce po Nanebevzetí P. Marie. Stavěla-li pak obec vskutku most ihned, nelze zjistiti, neboť teprv zase r. 1765 10. února za primatora Picky vydlužila si k témuž účelu z pokladny slavného bratrstva sv. růžence 120 zl. à 5⁰/₁₀ (které teprv po zrušení bratrstva 1786—8 splácela).

Z obecních účtů zachoval se jakýsi extrakt za dobu od 1./7. 1765 do 1./7. 1766, který vykazuje příjmu starého (zbytku z minulé doby) a nového za dříví úhrnem 53 zl. 23 kr. 2 d., vydání pak 107 zl. 26 kr. 3 d., tak že udělán dluh 53 zl. 3 kr. 1 d. do sirotčí kasy; extrakt také uvádí dluh obce 100 zl. Říčanskému hospodskému Ant. Šancovi. V extraktě hlavně zanešeny jsou mimořádné příjmy a výdaje, které nesměly býti do hlavních účtů položeny; an správce s důchodním té doby účty již kontroloval. Tak tu nalazáme vydání na proces vedený o dovoz šindelů na zámek s vrchností: advokátu Černému dána a zavezena fůra dříví a půl telete, podobně advokátovi Thimovi; pak písaři advokátově zavezena dřeva, ¹/₄ telete a také v Brně v hostinci zaň placeno; diét do Brna k advokátům je asi 13; souhrn útrat 43 zl. 33 kr. Po půl teleti dostali vrchní a purkrabí, čtvrt farář, pár kapounů vrchní myslivec — vše k zelenému čtvrtku. — Obec propila na 10 zl. při různých příležitostech.

Daň potravní (consumo), kterou obec sama od několika let (jistě již od r. 1756) měla v nájmu, vynesla obci 20 zl. 6 kr. čistého užitku; administratoru té daně v Brně Fr. Ign. Hassenweinovi ¹⁾ dala obec darem čtvrt míry suchých hub, jež za 1 zl. koupila.

27. Požár na nové ulici ve Vev. Bytyšce.

Dne 28. ledna 1766 shořelo na nové ulici, na straně venku mlýnu hledící, pět domků a na šestém střecha, při čemž podivno, že kříž u domu stolařova, ač uprostřed ohně, neporušený zůstal i s figurou.²⁾

28. Fundace Jiřího Kotka (IX.) 1767 ve V. Bytyšce

založena byla 23. února padesáti zlatými à 5⁰/₁₀ na tři tiché mše sv.: první za zakladatele, druhá za téhož a jeho manželku Marynu, třetí za téhož a jeho manželku Justinu. Jiří Kotek byl sousedem V.-Bytyšským, 1727 konšelem, 1734 purkmistrem; dosáhnuv 83 let, zemřel 20. února 1767 a pochován v kostele sv. Jakuba.³⁾

(Nyní obnáší fundace kapitál 40 zl. pap. renty s ročním výnosem 1 zl. 68 kr.)

29. Fundace Šimona Kotka (X.) 1767

založena byla 9. června obnosem 30 zl. na 5⁰/₁₀, na dvě tiché mše sv. za zakladatele, jenž 11. června na to zemřel jako 58letý podruh.⁴⁾

(Nyní fundace kryta je kapitálem 20 zl. stř. renty s výnosem ročním 84 kr.)

¹⁾ Snad příbuznému bývalého hejtmana Veverského téhož příjmění.

²⁾ Lpe 483.

³⁾ Lpe 30, matriky a jiné.

⁴⁾ Lpe 31.

30. Fundace Vavřince Kuchynky 1768

dne 19. července byla založena kapitálem 50 zl. à 50⁰/₀ na tři mše sv. tiché a sice 2 za V. Kuchynku a jeho manželku Terezii, 1 za něho samého. — Kuchynka zemřel 14. července 1768 jako vdovec a podruh 73letý.

(Nyní fundace obnáší jen 20 zl. a neše 64 kr. ročně.)

31. Obecní úřad V.-Byt. 1769—71. Primator Jan Picka.

V lednu roku 1769 stojí v čele obce primator Jan Picka, který ten úřad už 1761—64 byl zastával. Nyní v něm setrval po dvě leta, jistě do ledna 1771. Purkmistrem s ním zvoleným byl Jakub Paleček, rychtářem nějaký čas Jan Brychta (již od r. 1765) pak (od 1770) Jakub Bešter.

Z úřadování jejich máme účty za dvě leta (1.X. 1768—1.X. 1770). R. 1769 přijato bylo 158 zl. 24 kr., mezi nimiž je 40 zl. od sousedů na školu, most a mostek, vydání 193 zl. 38 kr.; r. 1770 přijato 244 zl. 21 kr., mezi nimiž na stavby od sousedů 98 zl. 45 kr., od podruhů 3 zl. 48 kr., vydání 256 zl. 24 kr. 1 d.

Účty ty nesou Vidi vrchního Bartla.

32. Farář Wolff staví faru.

Nepohodlí, které z toho vznikalo, že farní budova měla jen tři světnice, z nichž jedna byla bytem farářovým, druhá komorou a třetí kaplánekou, přiměla faráře Wolffa, že ještě na stará leta pustil se do rozšíření její a zvýšení o celé poschodí. Přispěli mu k tomu patron Václav hr. Sinzendorf (nějakým stavivem), obec tažnou a nádennickou prací jakož i nákladem na střechu; sám pak Wolff ze svého dal 1016 zl. a pomoc obci na střechu 30 zl. Že farář tu nejednal jen pro sebe, nýbrž hlavně pro nástupce své, sám napsal do knihy farního kostela, poukazuje k tomu, že tehdy 69letý stál na sklonku života.

Při stavbě té bohužel znaky rodin Collaltů a Sinzendorfů odstraněny. Budova nová postavena pod ochranu Nepoškvrněné Bohorodičky, jejíž dovedný obraz prací vypouklou nad vraty hlavními umístěn, jak nápis nasvědčoval:

bLanDa parocIAe proteCtrIX VIrgo MarIa.¹⁾
to jest: Ochotná fary ochránitelka Panna Maria (1769).

Když pak nastala roku 1770 drahota a trvala i v r. 1771, opravil Wolff (1771) i hospodářská stavení na svůj groš, aby farníkům ulehčil.

Již dříve (při rozměřování pozemků sousedských r. 1762—63) uvedl do pořádku některé otázky majetkové, fary se týkající se sousedy fary a založil zahradu téměř spustnuvší nákladem 150 zl. tak, aby nesla větší užitek jak ovoce tak zeleniny.²⁾

¹⁾ Obraz P. Marie zachován dosud, nápis byl setřen už dávno. Farní budova je dnes táž, arcí poněkud uvnitř změněná. Zahrádky, které před ní byly, odstraněny r. 1870.

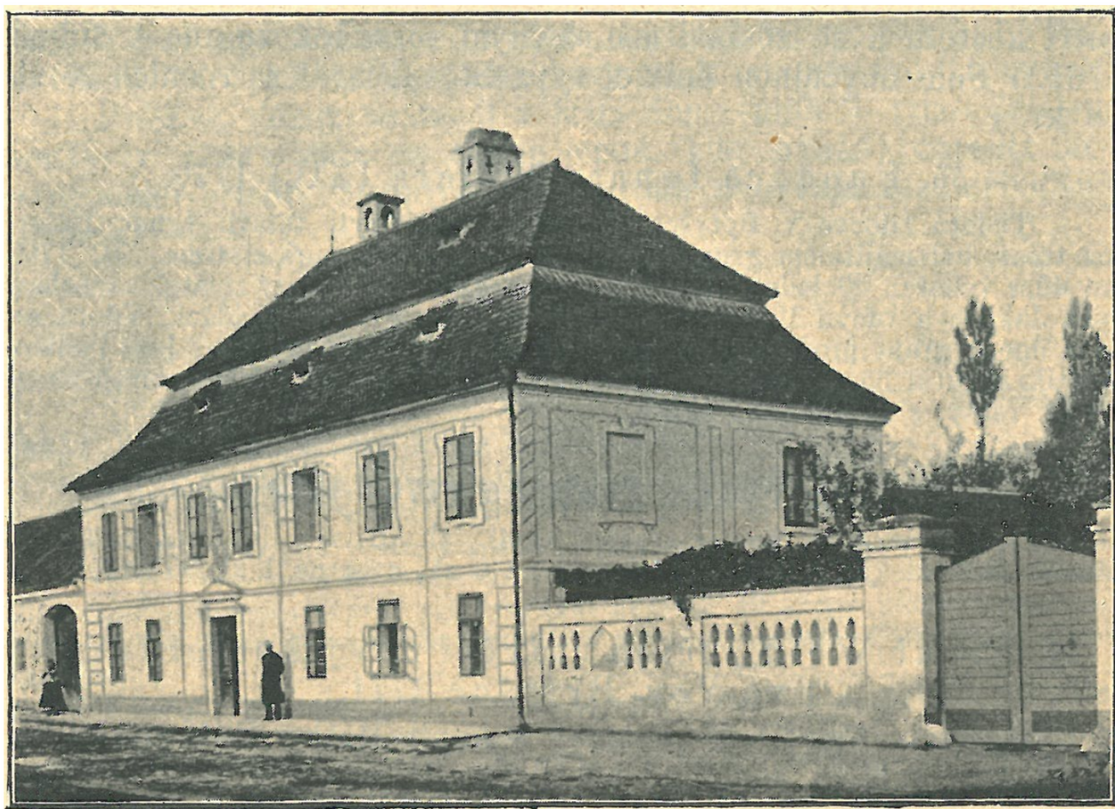
²⁾ Lpe 134, 215, 378—381.

33. Velký požár ve Vev. Bytyšce 1769.

Shoří i škola.

Večer před sv. Šimonem a Judou, 27. října k osmé hodině vznikl oheň v domě Antonína Ondrouška nedaleko mlýnka. Celá ulice (Zábytyšská) na obou stranách až po horní mlýn, pak domy až po řeku a na druhou stranu až po farní budovu (teprv vystavěnou), konečně od konce a poslední chalupy k zámku ležící se školou všechny domy směrem k dolnímu mlýnu shořely. Oheň byl tak šíravý a rychlý, že lidé sotva co z domů vynésti mohli, a jelikož i stodoly obilím naplněné popelem lehly, sousedé velice schudli. Gruntů s několika chalupami zničeno 60.¹⁾

Na pomoc pohořelým odpuštěno r. 1770 455 zl. 31 kr. 2 d. kontribuce a vyplaceno 569 zl. 31 kr. 3 d. hotových peněz.²⁾

Fara ve Vev. Bytyšce,

vystavěná farářem Wolffem roku 1769 — Dle fotografie Fr. E. Slováka z r. 1890

34. Pokračování sporu o kostelní pozemky (od r. 1770).

Když r. 1770 devět let, na něž byla uzavřena smlouva mezi nájemníky kostelních pozemků, uplynulo, měla dle smlouvy té býti konána veřejná dražba, aby pole připadla podávajícímu nejvíce. Přednost pak měli za stejnou cenu před cizími vrchnost, farář, obec. Tvrdohlaví držitelé však polí vydati nechtěli, opakující domněnku dávno a tolikráte vyvrácenou, že jsou to pozemky

¹⁾ Lpe 483 - 4.

²⁾ Kontrib. rejstřík.

kontribuci podrobené, to jest sedlské a že patří k jejich gruntům (!). Farář Wolff, jenž se jmění kostelního r. 1770 dle povinnosti své řádně ujal, utržil za to mnohých protivenství, na cti utržení — ano i osobního násilí; čemuž teprv zakročením krajského hejtmána Bedřicha, hraběte z Zollernů učiněn byl konec brannou mocí a vsazením hlavních vzpoury strůjců od vězení Špilberských.¹⁾

Pole převzal farář a zavázal se dle smlouvy (či vyjádření?) ze dne 17. března 1770 od konsistoře schválené, že bude kostelu platit z nich ročně 25 zl. rýnských 18 kr. a nad to čistý roční užitek dle výnosu polností. Ten užitek čistý obnášel roku 1771 zl. 21.—, r. 1772 zl. 10.—, r. 1773 zl. 143 a 4 kr.²⁾

Po třech letech 1773, kdy vypsána nová licitace, nepokoje se opakovaly. Sousedé faráře obžalovali u samého císaře Josefa, který však nařídil nové vyšetření záležitosti, rozhodl, že pozemky patří kostelu a že zůstatí má platným rozsudek ze dne 4. dubna 1761.¹⁾ Pole obyčejnou licitací vypachtoval farář za ročních 25 zl. 18 kr.²⁾

35. Fundace Ignata Tišlera (XII.) 1770.

Tišlerů žilo ve V. Bytyšce několik, všichni byli tesaři. Ignat Tišler, též tesař, byl majitelem gruntu č. 1 a od r. 1766—8 purkmistrem. R. 1769 mu dům vyhořel, 29. ledna 1770 Ignat hospodář, teprv 30letý zemřel, zanechav syna Jakuba a vdovu Mariannu a učiniv odkaz na mešní fundaci. Vdova na to v únoru grunt prodala za chalupu a 150 zl. Janu Kuchynkovi, jenž i odkaz splatil. Kapitál 55 zl. na 40% vynášel na 3 tiché mše sv. (Nyní obnáší 20 zl. stříbr. renty, s výnosem 84 kr.)³⁾

36. Velká drahota 1770—1772

zavládla, tak že míra pšenice stoupla na 4½ zl. (dříve 2 zl.), žita na 4¼ zl. hrachu na 6 zl. (jindy 2½ zl.), ječmene na 3 zl., ovsa na 1 zl. 36 kr.⁴⁾

37. Farář Wolff počíná stavěti nový kostel farní ve Vev. Bytyšce 1771.

Když se byl Wolff postaral o kapli Matky Boží, o kostel Říčanský, o farní budovu, pustil se, ač starcem byl 71letým, ještě do velikého díla — do stavby velkolepé budovy chrámu farního.

Již r. 1744, za faráře Straufusse, vydáno bylo za stavivo na kostel nový 67 zl. 57 kr., a r. 1747 zase 57 zl. 57 kr. z kostelního jmění. — Se stavby však tehdy sešlo snad proto, že Straufuss r. 1747 byl přesazen do Rosic. — R. 1771 kostel měl svého jmění 1200 zl. a 900 zl. rýnských kapitalů, uložených bez úroků u patrona, Václava hr. ze Sinzendorfu, a 1664 zl. hotovosti pokladniční, úhrnem tedy jen 3764 zl. Patrně spolehal se farář na pomoc Boží a dobrodinců, když se podjal díla tak

¹⁾ Liber par. eccl. str. 20.

²⁾ Kostelní účty.

³⁾ Lpe 32.

⁴⁾ Lpe 484.

nákladného s tak nepatrnými prostředky. Během tří let vydal na stavivo, řemeslníkům a nádeníkům 2926 zl. Neuprosná smrt vytrhla ho z té práce (12./I. 1774), když zdívo teprv do polovice bylo vyvedeno.¹⁾

38. Rektor Vev.-Byt. Jan Vozga 1771.

Jan Vozga byl syn souseda Bzeneckého, Josefa Vozgy, a pojal 5. února 1771 za manželku Annu, druhou dceru Matěje Meluzina, prachaře Vev.-Bytyšského. Dostal s ní zajisté velké věno, neboť první dceři, když si brala bohatého Jana Šancu, hostinského na panském domě, vdovce, dal Meluzin věnem grunt č. 45. Šestnácte dní po svatbě Vozgově Meluzin se v potoce utopil (jak jsme již řekli) a Vozga po něm převzal práčovnu. R. 1777 ve sporu obce s farářem o kostelní pozemky byl Vozga z vůdců odpůrců farářových; brzy však stanovisko to opustil.

Jelikož Vozga se ženil z čísla domovního 3, víme, že škola tehdy (r. 1771) stála na témže místě, kde nyní,²⁾ naproti faře, a nemáme příčiny domnívati se, že tam nebývala i ve dřívějších dobách.

Příjmy učitele Vev.-Bytyšského.

Nedostatečné výsledky vyučování.

Jsme s to podrobně udati příjmy rektorovy. Zapsal je farář Wolff do „knihy kostela farního“.³⁾

§ I. Pole školní: kus pod dvě míry v „borovím“, kus pod 3¹/₂ čtvrti u cesty „nad horkou“, kousek pod velkým mostem za Švarcavou vedle farního na zeli (fundační) pod čtvrt, kousek na Královce pod tři čtvrtě.

§ II. Od obce Vev.-Bytyšské ročního stálého služného 20 zl. rýnských, žita deset mír moravských, při vytýkání desátku 40 snopů pšenice; z dědiny Hvozdcé od každého souseda (rolníka) snop žita, také z panského dvoru tamního.

Koledy má následující: 1. o Vánočních svátcích s místním farářem; 2. na hradě Veverí s farářem, dostává 24 kr. od vrchnosti; 3. o slavnosti sv. tří králů sám po městečku; s farářem týž den ve Hvozdcí; 4. o sv. Řehoři; ve středu před zeleným čtvrtkem na vejce také ve Hvozdcí; 5. o posvícení po Nanebevzetí P. Marie ve Vev. Bytyšce, ve Hvozdcí po svátku sv. Václava po koláčích; 6. o svátku sv. Martina po rohlíčkách; 7. o svátku sv. Mikuláše po luštěninách; 8. jak při zapisování schopných ku sv. zpovědi velikonoční, tak při sbírání cedulek po vykonané zpovědi velikonoční.

Za zpěv při měsíčních mších sv. za zemřelé bratry a sestry arcibratrstva sv. růžence 36 kr. — Za zapisování nových členů do knihy čili alba arcibratrstva sv. růžence a důchodů do rejstříku 1 zl. — Za zpěv při měsíčních průvodech 1 zl. — Za zapisování příjmů a výdajů farního kostela do příruční knížky a pak za opsání účtů kostelních 2 zl. — Za zpívání pašii od kostela 1 zl. — Na struny od kostela 1 zl. — Nad to má za zpěv při fundačních mších sv. tichých 3 kr., zpívaných 12 kr., vyjma fundaci Waiglovu, která

¹⁾ Kostelní účty.

²⁾ Roku 1771 matriky počaly se vésti dle nových předpisů c. k. patentů. Mezi jiným naporučeno zapisovati čísla domů, z nichž křtenci, zemřelí a snoubenci pocházeli. Domy byly číslu opatřeny při sčítání (conscriptio) lidu r. 1770.

³⁾ Liber parochialis ecclesiae. ., str. 163—165.

mu vynáší 21 kr. a Malířovu, která nese 30 kr. (Po snížení úroků na 40/0 dostává 1 zl. 12 kr. a zpívá jen když je zpívané anniversarium.¹⁾)

Za vyučování školáků: za učení abecedy týdně 1 kr.; za slabikování a čtení 1 kr. 2 denáry; za čtení a psaní současně 2 kr.; za počítání a hudbu 2 kr. 2 denáry; za středales, sobotales a krájení chleba ročně od každého čtvrt luštěnin (hrachu, čočky); čtvrtročně od každého pecen chleba; v zimě každodenně od každého polínko dříví; kterých však žáků rodiče koně drží, vůz dříví na zimu; školné (minerval) na penězích v sobotu platiti se vynasnažují.

Ty byly tedy příjmy rektorovy okolo r. 1770. Kdyby je byl všechny správně a zavčas dostával, a kdyby byly všechny dítky pravidelně po celý rok školu navštěvovaly, mohl žítí velmi slušně.

Že příjem jeho sestával z tolika a tak rozmanitých trošek a pramínků, cti stavu jeho nebylo na závalu — tehdy byli podobným způsobem placeni nejen služebníci obecní, nýbrž i úředníci panští a duchovenstvo; ba sama vrchnost vybírala rozdivné činže, dávky přírodnin a desátky po celý téměř rok. Rolníkům bylo nejpohodlněji po něčem a přírodninami povinnosti vybývati a proto také, kdo z nich žili, nejsnáze, častějšími sbírkami platu svého dosahovali.

Jen chyba! že bývala škola v létě skoro úplně prázdná a v zimě nehrubě navštěvována. Tím pak nejen příjmy rektorovy byly zkráceny, nýbrž i výsledky vyučování. Nemáme podrobných zpráv o literární vzdělanosti tehdejších sousedů Vev.-Bytyšských, co však víme, to povíme bez obalu. Roku 1760. podepisována od 78 sousedů, mezi nimiž bylo 6 vdov, jakási carta bianca; kdo se neuměl podepsati, udělal tři křížky. Málem že bychom s čítáním podpisů pochodili jako Abraham s čítáním spravedlivých, když smlouval s Hospodinem o jich zachránění. Tři a čtyřicet z 78 sousedů neumělo svého jména naškrtnouti. Podobně r. 1765., když podepisovali prosbu, aby nebyli nuceni voziti šindele na opravu zámku, z 80 namalovalo jich 36 křížky. Roku 1766. mezi 64 dokonce 42. — Co do vyučování náboženství nemůžeme arci naříkati; čeho nedocílila pro slabou návštěvu škola, doplňoval kostel.

39. Ob. úřad V.-Byt. 1771—1773. Primator Jan Picka. — Revise obecních účtů.

V dubnu r. 1771 primatorské místo zaujímal ještě Jan Picka, purkmistrovské Jan Brychta, bývalý (1765—1770) rychtář; rychtářské pak právo svěřeno zůstalo (od r. 1770) Jakubu Bešterovi. V květnu r. 1773 byl purkmistrem Jos. Charvát, konšely pak Ant. Svoboda, Jan Srnec, Jakub Horáček.

Obec r. 1771 vypůjčovala u gubernia obilí; dostala v odpověď, aby poprosila o ně napřed vrchnost. Načež vrchnost obci 20. dubna zapůjčila 534 zl. na různé potřeby.

Za tohoto času (1772) obnoveny a přiořtřeny byly předpisy patentní o dozoru na obecní jmění a účty. Již r. 1749 17./XI.

¹⁾ Slova v závorce uvedená jsou připsána později.

vydala císařovna Marie Terezie nařízení, aby dohlíženo bylo na obecní hospodářství; jelikož pak mnohé obce nekonečnými, namnoze nerozumnými a svévolnými procesy se ožebračovaly (jako i Vev. Bytyška) obnoven byl patent 3./12. ledna 1761 a 12. října 1770. Dle toho obce povinny byly vrchnostem do 4 neděl po uzavření účtů jich opis zaslati, vrchnost musela je prozkoumati, po případě početvedoucím chyby vytknouti („vejstavky“ učiniti) nebo vysvědčení o jich správnosti dáti; dále vrchnost byla zavázána nejméně jednou v roce obecní kasu prozkoumati a co by ku prospěchu obce potřebným uznala naříditi, do 6 měsíců po ukončení účtů zprávu o prozkoumání podati po c. k. krajském úřadě guberniu, zároveň předložiti výtah příjmů a vydání porovnaných s příjmy a výdaji roku minulého, jakož i seznam služného, které se stále z obecní pokladny vyplácí. Hlavní péče vrchnosti směřovati měla k tomu, aby jmění obecní nebylo zmenšeno, rozházeno, zadluženo.

Účty od 1./X. 1770—1./X. 1782 nezachovaly se žádné.

40. Nakažlivá nemoc. — Zdravotní stav do r. 1800.

Drahotu r. 1770—72 následovala nemoc, která po Moravě a Cechách mnoho lidí zachvátila. Ve Vev.-Bytyšské farnosti bylo od 1. ledna 1773 do 9. května zaopatřeno ponejvíce takových nemocných 565 od kooperatora T. Kubečky, nečítaje ty, které zaopatřoval farář. Dne 9. května nákaze podlehl i Kubečka a teprv po delším čase opět se pozdravil, vytrpěv mnoho bolestí. Tak vedlo se četným kněžím v duchovní správě pracujícím; ano mnozí z nich morem i zemřeli. — Lékaři nemoc nazývali: putridae calidae febres, to jest zhnílá horečka.

Málo kdo však na ni umíral. Aspoň soudě dle matrik úmrtních. Od r. 1760—1773 umíralo ve V. Bytyšce, na Veverí a ve Hvozdcí ročně 42 osob; r. 1772 jich zemřelo 56, r. 1773 40. — Vůbec pozorujeme, že úmrtnost ve farnosti od 1760—1800 klesala, neboť v letech 1761—1770 zemřelo ročně průměrně 42·6, 1771—1780 37·3, 1781—1790 35·5, 1791—1800 29·6 osob.

Prosper hrabě ze Sinzendorfu 1773—1802.

převzal po smrti otce Václava panství Veversko-Říčanské r. 1773 a držel je až do r. 1802, kdy si vymohl na císaři Františku dovolení, proměnití realní fideikomisní panství Veverské na fideikomis peněžitý a pak je prodal Vilému svobodnému pánu z Mundy. Jinak měl tyže tituly a statky jako otec jeho Václav a r. 1799 úmrtím Oktaviana hraběte ze Sinzendorfu získal ještě panství Gföhl v Rakousích a Plaňany v Cechách a úmrtím Jana Filipa Norberta hr. ze Sinzendorfu ještě jiná. R. 1803 byl od císaře Františka II. povýšen na říšského knížete. On zůstal svobodný a jím r. 1822 vymřel po meči rod Sinzendorfů, a po přeslici trval jen do r. 1828. Prosper byl náramně bohatý, an byl spojil všecken majetek Sinzendorfů ve své ruce. Bydlel nejraději na

zámku Ernsbrunně v Rakousích, který báječně ozdobil, a kam zval výtečníky, učence, básníky a umělce, s nimiž velmi rád obcoval. Byl prvním a posledním knížetem z rodu Sinzendorffů. Příčina jeho smrti byla nahodilá, že jedá do Karlových Varů, spadl s vozu a poranil se nebezpečně.¹⁾

1. Úřednictvo a dvůr jeho.

Vrchním zůstal Jan Fr. Bartl. Dne 21. srpna 1773 zemřela mu manželka Ludmila, 60letá, a pochována slavně od Bystreckého faráře Bedřicha Kahánka v kostelíčku Matky Boží — poslední, která v něm uložena byla ku časnému odpočinku.

Bartl přežil ji ještě 1½ roku a zemřel 9. ledna 1775 74letý.

Dvě jeho dcery vdaly se ještě týž rok a sice obě 13. června: Annu vzal si vdovec Jan Svoboda, polesný ve Hlubokém, Josefu Emanuel Václav Feytsch, polesný ve Vohančicích.

Dne 1. srpna 1776 složeno bylo 200 zl. à 4°/, na fundaci mešní (XIV.) a sice na zpívané anniversarie s konduktem jedno za Bartla, druhé za manželku Ludmilu, pak na 4 tiché mše sv. za oba.²⁾

Po něm stal se vrchním dosavadní důchodní Řičanský, Norbert Ant. Richter³⁾ 50letý. S manželkou Josefou měl na Veverí ještě dva syny, r. 1777 Emanuele Šimona Dominika, jemuž za kmotry byli kupec Šimon Koffler, a Justina, vdova po c. k. officialu Ondřeji Knařterovi, oba z Brna; r. 1779 Aloise Vojtěcha Jana Nepomuckého, jehož kmotrovství převzali kněz Tschurtschenthaler Vojtěch a Viktoria, vdova po kupci Šimonu Kofflerovi, oba z Brna. — Richterovi měli také starší dítka z Řičan. — Dne 8. ledna 1780 zemřela Richterová teprv 36letá. — Dcera Nepomucena provdala se 1783 za Josefa Misbacha, správce Rosického, kdysi kancelářského písaře Richtera; druhá dcera Justina vdala se 1785 za správce v Klečůvce, Pavla Lederera, jenž také býval kancelářským písařem Richterovým. — Norbert Ant. Richter zemřel 62letý dne 2. června 1789 na zhnílou horečku.

Nástupcem jeho jmenován (až do r. 1805) Jan Michal Müller teprv 30letý; jeho manželka slula Anna rozená Kunerthová. Na Veverí narodily se jim tyto dítka: 1790 Anna Josefa Leopoldina, 1791 Josef Bedřich Leopold († 1792), 1794 Vilém Bedřich Michal († 1797) a r. 1796 Maria Viktoria; kmotrem byl všem děkan Kuřimský Josef Bedřich Troppe, kmotrou prvních dvou Leopoldina Bartuš, manželka vrchního z Rajhradu, třetího Klára, manž. inspektora Kunertha z Brna, čtvrtého Viktorie Heintz, bývalá vrchníová z Moštěnic.

Kancelářští písaři po sobě Josef Misbach, Pavel Lederer, 1790 Karel Schlipalius.

¹⁾ Lpe 464.

²⁾ Lpe 33. Fundace obnáší nyní 140 zl. pap. renty à 4·20°/.

³⁾ Do Řičan za důchodního dosazen Jan Bartl.

R. 1798 uveden je Jan Bartl jako správce na Veverí.

Purkrabím 1782—85 Antonín Thuy; zemřel 70letý ve Vev. Bytyšce č. 125 roku 1797, založiv mešní fundaci (XVIII.) 50 zl. à 5⁰/₀ na 2 tiché mše sv. za sebe a manželku Terezii. (Je podnes 50 zl. pap. renty s výnosem 2 zl. 10 kr.) — R. 1790 uveden jest purkrabí Josef Liwehr (není však udáno odkud).

Vrchní myslivec r. 1791 slul Fr. Dechant. Myslivci v oboře: r. 1777 zemřel Václav Hornoch, 57letý, založiv mešní fundaci (XV.) 100 zl. à 4⁰/₀ na zpívané requiem s konduktem a 3 tiché mše sv. za sebe (nyní 80 zl. pap. renty à 4·20⁰/₀) a věnovav na dostavění farního kostela skoro 400 zl.; po něm byl Fr. Dašovský (ještě 1785). — Od r. 1794 uvádí se Václav Slanina jako oborný (Gehegebereiter).

Po r. 1785 nacházíme stopy, že hamry V.-Bytyšské zase šly, podobně že byla slévárna pod Javůrkem činna. Matriky znají rudníky, horníky, hamerníka a na Veverí dokonce od r. 1790 správce hor Heckera.

Dolovalo prý se od r. 1790 i na stříbro.

2. Stříbrné sochy dvanácti apoštolův na Veverí.

V Hormayrově Taschenbuchu (r. 1821 Str. 119) se vypravuje, že prý po celé Moravě již od dřívějších dob rozšířena byla temná pověst o stříbrných sochách dvanácti apoštolů, které byly mocnými rytíři loupežnými z bohatého kláštera kteréhosi odneseny a na tajném místě zahrabány, jehož dosud nepodařilo se vypátrati.

Před několika desíletími (vypravuje se tam dále) blesk rozbil hlavici věže nad hradními vraty na Veverí, jejíž špice byla ozdobena kovovým pávem a spálil skoro úplně písemné památky tam kdysi uložené. Mezi nepatrnými sebranými jich zbytky nalezen také seznam značného pokladu, k němuž patřilo mezi jiným dvanáct plnolitých stříbrných soch apoštolů v životní velikosti, jako výtěžek zaniklých stříbrných dolů u nedaleké dědiny Javůrku, s výslovným podotknutím, že purkrabě toho pokladu nemá použití k žádnému jinému účelu, leč ku znovuvystavění hradu, kdyby byl pobořen válkou nebo jinými pohromami; zároveň bylo udáno, že poklad ukryt jest v tom směru, kterým ukazuje pávi ocas. To a okolnost, že krátce před tím kamenný páv se záhadným nápisem nalezal se nade vraty hradními, pohnulo Prošpera hraběte ze Sinzendorfu, majitele Veverí, že při potřebných jakýchsi opravných i nových stavbách dal poblíž hradu velkým nákladem po pokladě pátrati. A vskutku dospělo se do několika podzemních sklepů, z nichž jeden vyhlížel docela jako kaple a v jiném natrefeno v kovových rakvích několik balsamovaných mrtvol, do červených kabátů oděných, které byly považovány za Templáře. Více se o tom do veřejnosti nedostalo, jelikož celý nález byl poslán do Vídně a hrad brzy po tom prodán baronu Mundymu. — Až potud Hormayr.

Pověst o 12 apoštolích jest holou smyšlenkou, která povstala teprv po sepsání tak zvaného „Veverského rukopisu“, po r. 1739. Skladatel rukopisu totiž o stříbrných apoštolích ještě ničeho neví, zajisté by byl při svém účelu, „dodati hradu lesku a důležitosti“ na podobné pověsti zrovna padl! Udává jen, že r. 1710 udeřil blesk do bání věže hradní, to jest do věže, která se vypíná uprostřed hradu (hlavní budovy, ne brány některé, jež jsou ode hradu kus vzdáleny) a v okamžiku spálil spisy tam od dob Templářů (tedy před r. 1311) uložené, které prý bezpochyby krásné památky obsahovaly. Toto vypravování nevylučuje možnost, že v bání vůbec žádných spisů nebylo! Můžeme je považovati za holou domněnku. Od Templářů už dokonce nebyly by mohly listiny pocházeti, protože Veverí nikdy Templářům nepatřilo, jak

„Veverský rukopis“ lživě tvrdí. A nalezaly-li se v báni jaké listiny, jsou všechny, jak rukopis výslovně praví, spáleny. Roku 1739 se tedy vědělo, že z bane rukopisy žádné se nezachovaly.

Dále je i to pravdě nepodobno, že by v pozdější době, tedy po r. 1739, snad za druhého Prospera hr. ze Sinzendorfu, mezi lety 1773—1802, nalezeny byly jaké písemné paměti v jedné ze dvou či tří věží nade vraty do předhradí vedoucími a sice proto ne, že pamětní spisy, byly-li jaké, zajisté by vloženy byly do bezpečnější věže hradní a ne do krajních, útokům v šanc vydaných. Věřiti dále nelze, že majitel hradu sebe bohatší by poklad tak ohromný zahrabal jen proto, aby z něho zaplaceny byly budoucí opravy hradu. Proč neskryl peníze nebo hrudy stříbrné? Proč umělecké předměty? Kdo uvěří, že by vyzvednutí pokladu byl svěřil pouhému purkraběti; který, tážeme se dále, který rozumný člověk skryje poklad tak důkladně, že ho žádný naléztí nedovede, když chce, aby se ho příležitostně použilo? Kam se poděl onen nalezený seznam předmětů v pokladě uložených? A k tomu ke všemu ještě víme, že ložiska stříbrná u Javůrku nejsou tak vydatná, aby se z nich bylo sta centů stříbra mohlo odkládati stranou. Neméně nápadno jest, že by o výsledku kopání u hradu žádných bližších zpráv se nezachovalo!

Na základě lichých pověstí o Templářích a 12 stříbrných apoštolích, jak je obsahuje Vev. rukopis z r. 1739 a Hormayrův Taschenbuch z r. 1821, vydal nejmenovaný pisatel v kalendáři „Poslu Moravském a Slezském“ na rok 1877 povídku „Kostelíček na Veverí“, v níž asi takto bájí: Po kapitole Templářů, které r. 1304 předsedal sám velmistr řádu Jakub Molay, stavěno bylo tisíci rukou po plná dvě leta u hradu a v něm a přece nebylo nic viděti, co bylo zbudováno, než kostelíček, jenž nyní dosud u stromořadí nad zámek stojí. Zedníci museli ráno, jdouce do práce, vejíti do kostelíka, tam sestoupit otvorem do podzemí, dát si zavázat oči, několikrát sebou zatočit a pak dále se nechat vést. Dlouho byli sem tam voděni, až na neznámém cíli rozvázány jim zase oči, aby mohli dále pracovat. Kámen lámán pod zemí a stavěno prý na míle cesty vesměs uvnitř země. Četní pracovníci, kteří do těch skrýší byli zavedeni, posléz nikdy více se nevrátili. — Tehdy dověděli se Templáři neprozřetelným mluvením abatyše Tišnovské, že v její kláštere ukryty jsou velké poklady a mezi nimi: obrovské stříbrné sochy 12 apoštolů, které byl český vévoda Břetislav zároveň s ostatky sv. Vojtěcha z Hnězdenského kostela v Polsku odvezl do Čech a schoval v kollegiatním kostele v Staré Boleslavi, odkudž dostaly se za královny Konstancie do kláštera Tišnovského, ježž byla založila. Pokladů těch smělo se užiti jen se svolením papeže ve prospěch církve. Velmistr Templářů chtěje se zmocniti těch pokladů, navedl opata Zbraslavského u Prahy, aby krále českého Václava III. přiměl k válce s Polskem a když Václav se na výpravu schystal a právě v Olomouci prodléval, přišlo poselství z kláštera Tišnovského, aby mu nabídl poklady tam chované k vedení té svaté prý války, a odevzdalo mu i klíče od pokladů. Král v noci na 4. srpna 1306 byl vrahem od Templářů vyslaným zabit a — klíče od pokladů mu vzaty. Ještě téže noci Templáři do Tišnovského kláštera vnikli a příští noci odtud jelo 12 vozů k Veverí. U kostelíčka se zastavily. S každého vozu vystoupila jedna osoba zahalená v dlouhém bílém hábitě (jeptiška) a hned po ní vynášena z téhož vozu zase jiná osoba, též bíle zastřená a velmi těžká (apoštol stříbrný); vše provázeli Templáři do kostelíka, až se konečně za poslední osobou dvěře kostelní zavřely. Vozy odjely na hrad. Brzy na to roku 1311 řád Templářů zrušen. — Uplynulo od té doby přes půl pata století. O pokladech udržely se jen temné pověsti.

R. 1782 blesk udeřil do věže nad bránou, vedoucí ze stromořadí od kostelíčka do předhradí a srazil kovovou bání s pávem nad ní upevněným. Báň prohlížena. I našli v ní sprážené spisy, z nichž jeden obsahoval kus seznamu nějakého pokladu, v němž i 12 stříbrných apoštolů je obsaženo, a na konci byla poznámka:

„Nyní ale chová poklad páv,
když den noci nejmíň délkou práv,
když na celém patnáctá je orloji,
ohon páva na pokladě postojí.“

Smysl toho verše byl majiteli hradu Prosperu ze Sinzendorfu, velikému milovníku věd a umění, vyložen tak, že poklad se nalezá tam, kde spočine stín pávího ohonu na věži připevněného v 15. hodinu nejdelšího dne v roce. Jelikož staří počítali počátek dne od slunce západu, byla by 15 hodina dle starého počítání 21. června dvanáctou polední (vlastně 11.) dle našeho počtu. Když dle toho výkladu dal hrabě Prosper kopati, přišli dělníci na podzemní klenutí, podobné kapli malované a z ní vedla chodba směrem ke kostelíku „Matky Boží“, mající různé odbočky. V jednom sklepení byla hrobka: obsahovala kovové rakve s těly hodnostů Templářských, pak proházené již kosti jiných mužů a ve výklencích 12 osob ženského pohlaví — patrně zbytky dělníků zde zabitých a jeptišek Tišnovských zde zazděných. Avšak stříbrných apoštolů a ostatních pokladů nenalezl hrabě. Byly už před zrušením řádu templářského jinam schovány. Hrabě na další pátrání a kopání neměl peněz. (Hrabě byl jeden z nejbohatších kavalírů!) — Ostatně není vyloučena možnost, že budou poklady přece nalezeny. Verše svrchu uvedené připouští prý i ten výklad, že poklady jsou tam schovány, kde spočine o 15. hodině stín ohonu pávího, když je den nejkratší čili 21. prosince. Od slunce západu počítaje, připadá 15. hodina dle starého počtu na 7. hodinu dle počtu nového. Jelikož však slunce o Vánocích pro mlhy skoro nikdy o 7. hod. nesvítí, musí prý se počkat, až slunce vyjde!! Až sem kalendářní vypravovatel.

Povídka tato, ač je úplně smyšlená, svým určitým vypravováním svedla lehkověrné lidi, že se domnívali a po dnes domnívají, že poklady u hradu Veverí jsou zakopány, a dvakráte už vloupali se po r. 1877 noční dobou do kaple Matky Boží, po druhé vypáčivše železnou mříž, aby tam pátrali po tajných chodbách a pokladech v nich ukrytých; ano i sám administrator statků kněžny Heleny Ypsilantové hledal popražené seznamy z báně bleskem vyhozené. Avšak ani zloději ničeho nepořídili (jeden byl chycen a odseděl svou zvědavost), ani administrator ničeho nenalezl. Marné hledání tam, kde nic není!

Nedaleko kaple Matky Boží propadla se v tomto století louka, sluje podnes „loukou propadenou“. Snad tato okolnost potyrazovala blouznivce v domněnce, že jsou u hradu a kaple podzemní stavby. Že se louka propadla, dá se snadno vysvětliti jiným způsobem, ne že by tam musila býti sklepení. Sousedit vápencové skále — a o těch je známo, že bývají prostoupeny jeskyňmi. Louka bezpochyby do nějaké podzemní sluje se propadla.

Pro ty, kteří to nevědí, ještě se zmiňujeme, že lze navlas vypočísti, kam který den o kterékoliv sekundě stín toho kterého vysokého bodu, na příklad špice věžní padá a že tudíž není potřeba čekat, až by tam stín sám došel. Dle výpočtu lze místo určení i bez slunce, ba i po tmě. Hraběti Prosperovi nebylo tedy třeba čekat ani na nejdelší ani na nejkratší den v roce, aby úkryt domnělých pokladů dle stínu pávího ocasu nalezl. Znalec by mu byl určil místo kdykoliv.

3. Odtržení filiálky Řičanské od farnosti V.-Bytyšské.

Úmruí faráře Wolffa 12./I. 1774.

Staříčský farář Wolff se nenadál, že poslední dnové jeho budou ztrpčeny odtržením Řičan od farnosti. Což se stalo takto: Když kostel byl přičiněním jeho dostavěn a vším potřebným náčiním opatřen, prelát Rajhradský Otmar Konrad, rodák Ivančický, pod rukou a soukromě žádal Olomouckou bisk. konsistoř, aby Řičany od V. Bytyšky byly odtrženy a k Ostrovačicím přivtěleny, udávaje důvody nezakládající se na pravdě.¹⁾ Konsistoř naporučila Brněnskému děkanu, Janu Brunnovi, aby věc kommissionelně vyšetřil a o ní zprávu podal. Brunn však domluvil se s prelátem, a aniž by ku kommissi pozval patrona a faráře V.-Bytyšského, podal konsistoři zprávu nadřezující prelátovi. Načež konsistoř dekretem ze dne 15. listopadu 1773 žádosti prelátové vyhověla a sice z té příčiny, že z Řičan do V. Bytyšky je přes míli cesty,

¹⁾ Důvody asi byly: že Řičanští pro vzdálenost od V. Bytyšky jsou co do duchovní správy zkráceni.

kteřá v zimě — v sněhu — je neschůdná, do Ostrovačic však jen 1/4 hodiny po výborné císařské silnici, tak že Řičanští více obsluhováni býti musili z Ostrovačic než mohli z V. Bytyšky. Faráři Bytyšskému i po odtržení měla zůstatí větší část příjmů, Ostrovačickému připadnouti štola, pak 10 zl., které odváděli Řičanští faráři za příležitosti a obědy, a 2 1/2 kopy vajec Velikonočních.

Když už bylo vše hotovo, oznámil odtržení administrator Ostrovačický P. Bedřich Schmied patronovi a po robotníku jednom faráři Wolffovi.

Neslýchané toto jednání popudilo jak patrona Prospera hr. ze Sinzendorfu, tak jeho zástupce v Řičanech, důchodního Richtera, a faráře Wolffa. Patron ku prosbě Wolffově ihned mu oznámil po svém vrchním řediteli Fr. Pramperovi písemně, že se má záležitost svěřiti právnímu zástupci vrchnostenskému, pánu z Grossbauerů, aby ji ve všech instancích provedl.

Mezitím však farář Wolff, horlivý práv farních ochránce, nemocí byv zachvácen, skončil život pozemský, 12. ledna 1774,¹⁾ a pochován jest u prostřed starého kostela sv. Jakuba.²⁾ Dosáhl 74 let.

4. Farář V.-Bytyšský Tomáš Fr. Kubečka od 13. ledna 1774 do 1784

pracuje proti odtržení Řičan; staví kostel farní dále.

Tomáš Fr. Kubečka působil ve V. Bytyšce jako kooperátor 12 let za faráře Wolffa velmi blahodárně, podporuje ho ve všech podnicích co nejhorlivěji. Byl hned dne 13. ledna, tedy ještě než Wolff byl pochován (?), od patrona na faru Vev.-Bytyšskou přaseutován a 25. ledna od Leopolda Ant. hr. Podstatského, generalního vikáře Olomouckého, investován.

V duchovní správě, v okrašlování domu Hospodinova, a v obhajování práv kostela a fary za vzor obral si milovaného předchůdce svého, jemuž v „knize farního kostela“ na několika místech věnoval vřelou vzpomínku.³⁾ Snahy jeho však nepotkávaly se s tímže zdarem jako předchůdcevy. Co do smýšlení církevního byl „Josefnistou“, jako mnozí tehdejší duchovní.

První starostí jeho bylo, aby odtržené Řičany k farnosti V.-Bytyšské zase přivtělil. Jeho zajisté spolupřičiueuím na 1000 zl. darů sešlo se na zařízení kostela Řičanského. I bolelo ho nemálo, že se s ním má rozloučit. Odtržením Řičan i příjmy fary zmenšeny. Obává se, že patron u konsistoře se stížností na preláta Rajhradského mnoho nepořídí, radil hraběti Prosperovi, aby u samé císařovny Marie Terezie své právo pohledával, což byla myšlénka nešťastná, aueť rozhodnutí o záležitosti církevní bylo tím přeneseno na moc světskou. Prelát a děkan Brunn, jsouce si nesprávného jednání svého vědomi, obávali se rekursu, a aby ho zeslabili, Kubečku pronásledovali, žalujice naň u konsistoře, že prý klíče kostela Řičanského, když jel do Vídně k hraběti pro přaseutaci, vzal s sebou, aby Ostrovačický administrator nemohl v něm služeb Božích konati. Což byla zlomyslná lež; Kubečkovi však přece způsobila výlohy a nepříjemnosti, když konsistoř Lomnickému děkanu Jos. Pokornému nařídila, aby žalobu v Řičanech vyšetřil. Kubečka dokázal (12. IV. 1774) svědky bezčetnými, že, když dlel ve Vídni, kostel klíči obyčejnými byl otevřen a lidé ho navštěvovali. — Vlára prozkoumavši stížnost hraběte Prospera, rozhodla, že pro vzdálenost Řičan od V. Bytyšky patronovi je volno, založiti v Řičanech lokální kapláuku, jinak však že má zůstatí při odtržení Řičan; konsistoři pak pro budoucnost zakázala, vydávati takové dekrety, aniž by dala vyslechnouti všechny strany, jichž se věc týká. Když Prosper se k založení kapláuky neměl, opakovala konsistoř své dřívější rozhodnutí

¹⁾ Lpe 215—220.

²⁾ Matrika úmrtní.

³⁾ Mezi jiným žádá nástupce, aby za Wolffa jako za velikého dobrodince farního obročí sloužili po jeho příkladu mši sv. v den úmrtní 12. ledna

a dala je 14./X. 1774 řádně od děkana Lomnického provést. Tak Řičany byly od farnosti V.-Bytyšské odtrženy.

Kubečka nutností konečně se podrobil, žádal však na konsistoři, aby, jsa investován i na Řičanskou filiálku, směl bráti z Řičan novoroční dar (jus strenae),¹⁾ ustanovovati tam rektora, kostelního hospodáře a kostelníky, a aby účty filiálky skládány byly při visitaci ve V. Bytyšce,²⁾ aby, maje příjmy hrubé z Řičan, za ně tam směl o patrocinium, posvěcení a ve středu křížových dní odbývati služby Boží. Konsistoř však jej (12./XII. 1774) se vším naprosto odmrštila a vyslovila „jeho nezřízené horlivosti v zastávání farních práv“ takovou důtku, že o Řičany už nezavadil.³⁾

Druhá starost, která naléhala na Kubečka, týkala se dostavění kostela. Roku 1774—75 vydal za tím účelem 1332 zl. a dostal

Tomáš Fr. Kubečka,

farář Vev. Bytyšský 1774—1784.

Dle staršího obrazu kreslil J. Dvořák, nadučitel ve Vev. Bytyšce.

kostel pod střechu. Ač velice napomáhala robota, mnohé zdarma skýtané povozy k dopravě kamení, cihel a písku, ač dříví na pálení vápna bráno z obecního lesa za cenu porážení a štípání,

¹⁾ O svátcích Vánočních vykrápěli faráři svěcenou vodou domy farníků, začez dostávali luštěniny a peníze. Právo to měl ten, kdo farníkům celý rok sloužil, v Řičanech tedy po odtržení filiálky od Bytyšky administrator Ostrovačický.

²⁾ Práva ta faráři Bytyšskému byla rezervována pro případ, že by v Řičanech ustanoven byl lokální kaplan; jinak dle rozhodnutí císařovny přešlo právo ustanovovati rektora a služebníky kostelní na vrchnost, zkoumati účty na děkana Ivančického.

³⁾ Lpe 216—226,

a ač kostel zdědil po † faráři Wolffovi 1102 zl., přece práce další pro nedostatek peněz už nyní uvázla. Vrchnost totiž složila pouze kapital 900 zl., uvolivši se ostatních 1200 zl. splácti v 10 ročních lhůtách.

5. Náprava školství 1774—1804. Rektor V.-Bytyšský Jiří Vařecha 1772—1806.

Náprava všeobecná, po celém Rakousku, provedena za šlechtné císařovny Marie Terezie. Součinným při tom byl i syn její Josef, od r. 1765 spoluvladař. Hlavní podnět k ní dal Leopold, hrabě z Firmianu, knízebiskup Pasovský, k jehož diecézi náležely Horní a z části i Dolní Rakousy. Podalť císařovně pamětní spis s prosbou, aby obecné školy v lepší pořádek uvedeny a více podporovány byly a zároveň plán, jak by oprava mohla býti provedena. Po některých pokusech o nápravu svěřila císařovna dílo opravné opatu Felbigerovi, kterého si vyžádala od pruského krále. Felbiger byl opatem řeholníků Augustinianů v Saganu, kde proslul hlavně zavedením vyučovací metody Berlínského učitele Hähna. Felbiger přijel 1. května 1774 do Vídně a vyšetřiv věci, podal císařovně zprávu, načež ona svěřila mu vrchní řízení všeho školství.

I vypracoval ještě téhož roku všeobecný řád školní pro německé¹⁾ normalní, hlavní a trivialní školy ve všech c. k. dědičných zemích, který i nejvyššího potvrzení dosáhl dne 6. prosince 1774. Řád tento školní trval až do r. 1804. Je nezbytno, abychom tu uvedli hlavní jeho zásady.

Školy byly troji: normalní, hlavní a trivialní. Normalní (to jest vzorné od slova norma = pravidlo, vzor) školy zařízeny byly v každé zemi v sídle zemské vlády (na Moravě v Brně); na takové škole nejen mládež městská všemu se učila, co by jí pro život užitečné a prospěšné bylo, nýbrž i kandidáti učitelství byli vzděláváni; byla vzorem ostatním školám v zemi. Trivialní školy zřízeny byly v menších městech, městysech a farních osadách, a žáci jejich cvičeni byli ve sv. náboženství, v poznání písmen (abeced), v slabikování a čtení písma tištěného i psaného, ve psaní, počítání a slohu (menších písemnostech), pak také v hospodářství. Hlavní školy, kterých dostalo se každému krajskému a některým jiným větším městům, ku předmětům školy trivialní přibíraly přípravu k studiím gymnasiijním, k učení se řemeslu, hospodářství nebo menšímu obchodu. Hlavní školy směly také přijímati kandidáty učitelství, jimž však bylo před dosazením na učitelské místo podrobiti se nové zkoušce na škole normalní; takové hlavní školy sluly vzornými hlavními školami. Bez vysvědčení z hlavní nebo normalní školy nikdo na gymnasium nebyl přijat.

Rízení školství svěřeno v každé korunní zemi kommissi, za jejíž členy vyhlídnutí dva nebo tři radové zemské vlády, plnomocník bisk. ordinariatu, sekretář a ředitel normalní školy. Bezprostřední dozor na normalní a hlavní školy odevzdán řediteli a jednomu členu magistratu k tomu volenému; na trivialní faráři místnímu, jednomu úředníku vrchnostenskému a jednomu členu obce od vrchnosti jmenovanému. Na vrchní dohled ustanovování od školní kommisie zemské pro každý distrikt (kraj) schopné osoby, školní visitatoři, jejichž povinností bylo dvakráte do roka zprávy podávati o školách distriktu svého. — O učení bylo mezi jiným ustanoveno:

Vyučování náboženství na všech školách (jednou nebo dvakrát týdně) vyhrazeno jest duchovním. Učitel ať je přítomen katechézce a pamatuj si ji, aby ji dovedl s dětmi opakovati. Ostatní předměty mohou přednáseti duchovní nebo světské osoby. — Učitel (je-li zároveň kostelníkem) nesmí od faráře volán býti v čas vyučování k nemocným. — Dětky 6—12leté povinny jsou všechny choditi do školy, nad čímž bdí budou magistraty a místní úřady. — V každé třídě ať je tolik oddělení, kolik je předmětův učebných, a žáci sami buďtež rozděleni na třídy nejlepší, prostřední a špatnou.

¹⁾ Německým slulo školství, protože všude němčině se učilo,

Každou neděli (před požehnáním) budtež odbyvány opakovací hodiny, jež navštěvovati povinna je mládež stavu obecného do 20. roku. Žádný učeďník řemesla nesmí dostati za vyučenou, neprokáže-li se vysvědčením, že naučiv se náboženství, čtení, psaní, počtům, navštěvoval také bedlivě opakovací hodiny. — Učitelé ať vedou katalogy o pilnosti a pokroku žáků.

Také byly založeny školní fondy, do nichž plynuly různé příjmy, na př. čistý užitek z prodeje učebných knih (od r. 1775), třetina přebytků veškerých bratrstev, jistá procenta z dědictví; později i jiné důchody bratrstev zrušených. I jmění řádu Jezuitského r. 1773 zrušeného určeno na vychovávání vůbec.

Rozumí se, že k tomuto hlavnímu zákonu časem jak od Marie Terezie, tak od jejích nástupců na trůnu přidány různé dodatky a předpisy prováděcí. Tak nejmenší plat učitelský ustanoven na 130 zl., pomocníkův na 70 zl., chudé dítky od školného osvobozeny; kdo posýlal do školy více dítek než tři, platil školné jen ze tří; zkoušky odbyvány slavně; vyučováno i předmětům industrialním.

Učitel směl býti propuštěn jen po provedeném od krajského komisaře vyšetřování; byl-li neschopen k vyučování z nedostatku vědomostí, dostal samostatného pomocníka, kterého si sám platil; byl-li nedbalým, musil býti před propuštěním po tři léta o visitacích napomínán; byl-li ožralou, nemravou, vedl-li život pohoršlivý, mohl býti propuštěn, jen když byla vina zjištěna od zemského soudu.

Co do znalosti hudby prohlášeno, že není nevyhnutelně potřebnou pro školní službu. Učitel směl vedle učitelství ještě jinou počestnou živnost provozovati, jen bylo zakázáno hráti při muzikách o hodech, svatbách a jiných příležitostech, živnost hospodská a pod jistými podmínkami i kramářská (1792). Třídy školného upraveny na 8, 10 a 12 kr. měsíčně (1791).

Následkem zákona toho (z r. 1774) vzrůstal počet škol měrou netušenou. I o školy dívčí pro lepší stavy ve větších městech, i o školy industrialní (hlavně v Čechách od Kindermanna) bylo postaráno.

Ačkoliv nové školní zřízení vyžadovalo více dopisování a zapisování než dřívější, nezachovalo se nám po učiteli Jiřím Vařechovi, který po celou dobu obnovy školství od r. 1772 do r. 1806 ve Vev. Bytyšce působil, žádných listin školství se týkajících, vyjma fasce z r. 1773 a 1788.¹⁾

Z pozůstatků těch vzácných se dovídáme: Jiří Vařecha byl vdovec, měl 2 dítky, neznal a neprovozoval řemesla aniž jiné živnosti. Byl tedy pouze učitelem a varhaníkem. Ve farnosti napočítáno dítek 4—6letých 57, 6—8letých 49, 8—10letých 44, 10—12letých 34, z čehož následuje, že bylo školou povinných (6—12letých) úhrnem 127. Ač dítky neměly do školy daleko (ze Hvozdece a Veverí $\frac{3}{4}$ hodiny, ostatní byly místní), přece byla návštěva slabá; v létě chodilo málo dítek (menších?) pro různé domácí práce, od sv. Václava do sv. Jiří po 16 až 17 (větších?) ráno od 7—10, odpoledne od 1—4 hodin. Školného platily týdně za učení se abecedě po 1 kr., čtení a psaní na tabuli po 2 kr., čtení a psaní dle předpisů, zpěvu a počítání po 3 kr. Dítky byly vyučovány v abecedě, slabikování, čtení, psaní, zpěvu a počtech, jakož i ve zbožnosti a křesťanské nauce; proto dle rozdílu (schopnosti a pokročilosti) dítek bývaly jim předkládány tabulky, evandělia, katechezky, Ježíš Sirach a jiné modlitební

¹⁾ V archivu školním.

knížky. Příjmů udáno: hotových 20 zl. deputátu 10 mír žita, ze štoly (pohřbů) 6 zl., pšeničného desátku 40 snopů, žitného 11 snopů, vaření (luštění atd.) o sv. 3 králích, o sv. Jiří a sv. Mikuláši $\frac{3}{8}$ míry, na zelený čtvrtek vajec $1\frac{1}{2}$ kopy, vánoční koledy 3 zl., školného celoročně 9 zl., z fundačních mší 1 zl. 12 kr.

Druhá fasce z r. 1788 podává mnohem utěšenější obraz jak návštěvy školy, tak příjmů učitelových, ač r. 1784 zrušením bratrstva růžencového a odstraněním poplatků při křtech některé akcidence odpadly. — Do školy chodilo skutečně 62 hochův a 44 děvčat, úhrnem 106;¹⁾ o dítkách, které by zanedbávaly školu, není řeči. Důchody učitelovy byly: užitek ze 4 kusů polí, za pašie od kostela 1 zl., od Vev. Bytyšky o Božím Těle 1 zl., hotových 20 zl., koledy 8 zl., $11\frac{1}{8}$ mír žita, $2\frac{1}{2}$ mandele pšenice (od Hvozdec 14 snopů pšenice ubylo), od vrchnosti 1 míra pšenice, 2 míry žita, štoly dle r. 1787 3 zl., školného týdenního (sobotalesu) po vynechání 20 chudých od 56 dítek I. třídy po 2 kr., od 30 dítek II. třídy po $2\frac{1}{2}$ kr., ročně 140 zl. 12 kr. (v sobotalesu obsaženo tak zvané lusum, od hudby, po $\frac{1}{2}$ kr.); deputátního dříví asi 6 sáhů pro učitele (pro školu dávala obec také dříví dle potřeby). Souhrn všech příjmův obnášel ročně 203 zl. 37 kr. — Důchod ten byl pro tehdejší doby velmi značný. Mělit tehdy kaplaní 200, lokální 300, faráři 400 zl. příjmův, aby mohli býti živi jako „kavalíři“.

Vařecha (Schulrektor, školní ředitel) rozmnožoval příjmy ze školy a kostela plynoucí ještě obecním písařstvím, které vedle různých vzatků neslo od obce 13 zl. 6 kr. — Byl sice mužem váženým, avšak že by byl dobře okutý v oboru školském, netroufáme. Vychován byl ve škole staré. Sloh jeho je nad míru semo tamo okolkovaný. Psal na příklad v obecních účtech r. 1787: *Stem za pržehandlowanych 6 Sahu držiw, fterezto Refktorow zdegffimu byh dělan tať ržeczeno nad Oltarziczfem se mu zane dalo zafejcz z těch pro Kostel zdegffh dělaných držiw na wipalowani Czghel 6 Sahu, proczez tj B. Soufedi fterz to držiw sobě wžadali mytj, že oni ty Penize czo Refktor od nich dal, taťe dagh, děla 6 Sahu pocžitagicze od 1 Sahu po 15 fr. = 1 zł. 30 fr. — Německy psal Vařecha lépe. Také prý vynikal zručnou hrou na varhany nad okolní učitelstvo. Bytyští koupili tehdy, r. 1783 za 600 zl. ze zrušeného kláštera sv. Anny v Brně dobré varhany, na něž dosud se hraje.²⁾*

Podrobil-li se zkouškám předepsaným dle zákonů nových, nevíme. Měl však k ruce pomocníka. Tak r. 1796 zemřel na souchotě praceptor Jan Ev. Králík, 20letý rodák Bytyšský z č. 132, a r. 1801 zaznamenán v matrikách Jan Schauer, bývalý praceptor Bytyšský. Ku konci učil s ním Bytyšský rodák Ondřej Dundáček, který, když 27 měsíců byl působil ve V. Bytyšce za pouhou

¹⁾ Roku 1773 bylo dítek 127, r. 1788 jen 106. Té doby totiž Hvozdec přiškolen byl do Něm. Kynic, což potrvало až do r. 1821, kdy vrácen Vev. Bytyšce.

²⁾ Obecní účty.

stravu a 14 zl. ročních, na Veverí ve vrchnostenské kanceláři prosil, 1. aby mu platila obec ročně 60—70 zl. a Vařecha odstoupil polovici školného, 2. aby Bytyška mu slíbila místo učitelské po starém již Vařechovi. Žádost byla tím způsobem vyřízena, že Vařecha odstoupil mu celé školné (přes 100 zl.) a obec jen slíbila mu školu po Vařechovi.¹⁾ Od 1. září 1804 byl také už ustanoven za správce školy „k rukoum neschopného již Vařechy“, kterého nechtěli naprosto odstraniti.

Jiří Vařecha pozbyl r. 1805 dceru 44letou Terezii na souchoť; zemřel sešlostí věkem jako stařec 80letý (bezdětek) r. 1806 dne 14. února o 4. hod. odpoledne. Pocházel z Bouzova (okres Litovelský). Zanechal značné jmění 1083 zl. 30 kr., z nichž 817 zl. hotových peněz uloženo bylo u faráře Penningera. Založil v poslední vůli fundace mešní ke chrámu Vev.-Bytyšskému: za sebe a manželku Filipínu obnosem 100 zl.; za † vp. Josefa Vařechu, děkana Velko-Meziříčského, 50 zl.; za † dceru Terezii a syna Františka 50 zl.; za † sestry Kateřinu (provdanou Továrkovou) a Mariannu 50 zl.; na vystavění nového hlavního oltáře věnoval odkaz 50 zl. a menší obnosy na jiné zbožné skutky. Přízeň odbyta legaty asi 280 zl. Universalní dědičkou byla jeho hospodyně Maří Magd. Borůvková z Oslavice u Velké Meziříče, které zbylo 191 zl. 8 kr.²⁾

6. Přeložení jarmarků na všední dny. Jak dlouho směly trvati?

Císařovna Marie Terezie roku 1770 dala prostřednictvím církevních úřadů ohlásiti, že ani týdenní ani výroční trhy nesmí býti odbývány ve svátky a neděle, nýbrž ve všední dny buď předcházející, buď následující.³⁾ To mělo za následek, že poddaní hlásili se o stálé přeložení jarmarků na určité všední dny. Bytyští v té záležitosti podali žádost ke guberniu zemským advokátem Fr. Lachnitem r. 1774. Taxy platili 6 zl. 24 kr.⁴⁾ Bližší obsah žádosti a vyřízení není nám znám.

Patentem ze dne 28. října 1774 (Jahrmarkt-Freiungs-Regulativ) byla délka jarmarků pro různá místa moravská, bez ohledu na privileje jednotlivých míst, určena jak následuje: pro Brno a Olomouc na 14 dní, pro ostatní královská města Unčov, Znojmo, Jihlava, Uh. Hradiště a Kyjov na 8 dní, pro municipální a jiná města třetí třídy na 4 dni, pro všechna ostatní menší města a jarmarky nadaná místa čtvrté třídy na 2 dni.⁵⁾ — Na V. Bytyšku (a zajisté i na mnohá jiná místa) patent ten neúčinkoval; i přes něj odbývány jarmarky s freyunky čtrnáctidenními.

¹⁾ V obecním archivu vyjádření obce z r. 1804.

²⁾ Acta v registratuře Veverské.

³⁾ Kons. kurrenda ze dne 13. srpna 1770.

⁴⁾ Tři listiny v ob. arch ddto 14. a 21. května a 18. července 1774.

⁵⁾ Města třetí třídy viz na str. 204,

7. Obecní úřad Vev.-Bytyšský 1774—1779. Primatoři
Josef Charvát, Ant. Svoboda.

Dle matrik byl primatorem Josef Charvát, řezník 1774—76, Ant. Svoboda, řezník 1777—79, rychtářem po celý ten čas Jakub Bešter (od roku 1770); z. konšelů známe pouze Janu Šancu, řezníka, r. 1775.

8. Robotní patent ze dne 7. září 1775 a jeho dodatky.
Přípravy k seznamům robotním a stížnosti V. Byt. na vrchnost
a faráře. Nový spor o kostelní pozemky.

Císařovna Marie Terezie vydala dne 7. září r. 1775 důležitý robotní patent, který zůstal platným až do vybavení robotních povinností (do r. 1849). Jelikož málo který čtenář této knihy má ponětí o robotě, uvádíme tu nejhlavnější jeho ustanovení.

Chtěla jsem zavést (praví císařovna) nové urbáře mezi gruntovními vrchnostmi a poddanými; jelikož by to však vyžadovalo aspoň rok a mnozí poddaní úlevy brzké nevyhnutelně potřebují, vydávám tento patent, do něhož dřívější jsou vtáhnuty, aby z něho poddaní vyrozuměli své budoucí robotní povinnosti i také způsob, jak se od nich žádati mohou. Ať se však žádný poddaný nedomnívá, že mám úmysl, všem bez rozdílu něco na robotě spustiti, nebo snad docela od roboty je osvoboditi. Úleva se poskytne jen v těch robotných povinnostech, které přesahují síly poddaných anebo čelí proti stávajícím zemským zákonům.

Robotu bude rozdělena podle výšky kontribuce. Kdo dosud konal jen ruční či pěší robotu, pak kdo letos platí méně roční kontribuce než 8 zl. 45 kr., bude zavázán pouze k ruční nebo pěší robotě. A sice mají roboty:

1. podruh¹⁾ či podruhyně ročně jednou osobou třináct dní,
2. poddaný¹⁾ dům držící,
jenž platí do 52¹/₂ kr. kontribuce, jednou osobou 26 dní;
jenž platí od 52¹/₂ do 2 zl. 37¹/₂ kr., jednou osobou týdně 1 den;
jenž platí od 2 zl. 37¹/₂ — 4 zl. 22¹/₂ kr., jednou osobou týdně 1¹/₂ dne;
4 zl. 22¹/₂ — 6 zl. 33³/₄ „ „ 2 dny;
„ 6 zl. 33³/₄ — 8 zl. 45 „ „ 2¹/₂ dne;
„ přes 8 zl. 45 „ „ „ 3 dny;

Robotu potažnou konati budou, kdo dosud k ní samotné, nebo zároveň také k pěší zavázání byli a více než 8 zl. 45 kr. daně platí a sice: při kontribuci od 8 zl. 45 kr. do 13 zl. 17¹/₂ kr. jedním tažným hovadem týdně 3 dny; při kontribuci od 13 zl. 17¹/₂ kr. do 26 zl. 15 kr. s dvěma tažnými hovadama týdně 3 dny, a od sv. Jana do sv. Václava pěší robotu jednou osobou týdně 1 den; při kontribuci od 26 zl. 15 kr. do 39 zl. 22¹/₂ kr. s třemi tažnými hovady týdně 3 dny a od sv. Jana do sv. Václava pěší robotu jednou osobou týdně dva dny; při kontribuci vyšší než 39 zl. 22¹/₂ kr., se 4 tažnými hovady týdně tři dny, a od sv. Jana do sv. Václava pěší robotu jednou osobou týdně tři dny.

Potažní roboty konati budou poddaní koňmi nebo voly, jak kde bylo zvykem. Kdo dával méně hověd, než vyměřuje tento patent, zůstane při své mírnější povinnosti. Roboty pěší i potažné konati se budou zdarma; jen při pěších, které jsou svrchu vyměřeny od sv. Jana do sv. Václava, dá vrchnost poddaným za každý den 1¹/₂ libry chleba hned, nebo nejdéle ku konci týdne.

Za pěší robotu konanou přes povinnost, zaplatí vrchnost mzdy denní od října do února 7 kr., od března do června 10 kr., od července do září 15 kr.

¹⁾ Robotě dle tohoto patentu vyměřené podléhali jenom podruzi a daň platící poddaní, jejichž reality se čítaly mezi lány a kontribuci byly podrobeny, tedy jenom rustikalisté.

Jelikož roboty uvedené jsou nejvyšší mírou, která může býti od poddaných žádána, ponechává se jim na vůli, aby zůstali při starých svých robotách, zdají-li se jim býti mírnější a v tomto případě budou užívatí odměn (Ergötzlichkeiten), záplat a jiných výhod jako dosud. Také je jim dovoleno smluviti se s vrchností o zcela nový (třetí) způsob robotování; musí však o tom uzavřítí písemné smlouvy.

Poddaní ať se na vrchnostenské kanceláři nejdéle do 16. prosince 1775 vyjádří, chtějí-li míti robotu svou starou, či novou dle tohoto patentu, nebo zcela jinou na nové smlouvě založenou. Nový pořádek počne od prvního pondělka v lednu r. 1776. Poddaní se během léta přesvědčí, jak s ním pochodili, a kdyby se jim nelíbil, mohou dne 7. září r. 1776 (na výroční den patentu) se vyjádřiti ještě jednou, které z těch tří druhů robot si přejí, a při tom pak zůstane.¹⁾

V neděle a zasvěcené svátky nemá žádný poddaný k robotě býti přidržován; vyjmuty jsou daleké fůry a posilky, avšak i ty mají od vrchnosti zařízeny býti tak, aby netrvaly přes neděle a svátky.

Má-li kdo povinnost robotovati více než 3 dny v týdnu, a případnou-li do toho týdnu svátky, má se mu tolik robotních dnů prominouti, kolik svátků připadlo; je-li však zavázán i k potažné i k pěší robotě, stane se úleva ta jen na robotě pěší.

Robotní den trvá od října do března 8 hodin denně, při čemž se musí povolit 1 hodina odpočinku a občerstvení pro lidi i hověda, od dubna do září 12 hodin, s dvojím odpočinkem po 1 hodině. Od hodin pracovních odčítá se také čas, který poddaný potřebuje na cestu z domu k robotnímu místu.

O žních smí z důležitých příčin robota o 1—2 hodiny prodloužena býti.

Nemá se poddanému proti jeho vůli jistá a odměřená robota ukládati, na příklad: toli záhonů zorati, toli obilí požíti, svázati atd., poněvadž má jen dle hodin pilně pracovati. Vyjmuto je dělání dříví; 1 osoba za 1 den má $\frac{1}{2}$ sáhu rakouské míry udělati. Je-li však místo, kde se dříví dělá, přes $\frac{1}{2}$ hodiny vzdáleno, má vrchnost nějakou úlevu poskytnouti.

Od roboty osvobozeni jsou všichni bídní, neduživí neb 60 let staří podruzi neb podruhyně, všichni jak svobodní tak ženatí synové a dcery, kteří u rodičů nebo u tchána či tchyně slouží, všichni bývalí hospodáři a hospodyně, křeři bez vlastní viny o své domy a grunty přišli, jakož také všichni invalidi a vojáci z vojny propuštění na tak dlouho, dokud bez domu jako podruhově zůstanou; jakmile však nabudou domu nebo gruntu robotního, jsou k robotám s tím majetkem spojeným zavázáni.²⁾

O fůrách a poselstvích do vzdálených míst a pak o pracích, které se do roboty počítati mají a které ne, ustanovujeme:

Fůra nebo poselství tehdy jest dalekým, když poddaný jede nebo jde na tak vzdálené místo, že cesta sem a tam obnáší více, než by jedním dnem jeti nebo jíti byl povinen.

Od října do března čítá se na jeden takový den koňské roboty nebo poselství 3 míle, volské roboty 2 míle; od dubna do září 4 a 3 míle cesty a vyrozumívá se cesta sem a tam. Kdo na př. jede s koňmi v létě do místa 2 míle vzdáleného, odbude robotu jednoho dne, to jest 2 míle tam a 2 míle sem, úhrnem tedy 4 míle.

V hornatých nebo zlých cestách má vrchnost výměru mil slušně zmenšiti.

¹⁾ Později však, když totiž sestavovány byly seznamy robotních povinností a shledalo se, že poddaný z omylu, nebo byv sveden, vyvolil si těžší povinnosti než mívál, bylo prohlášeno za dovolené, aby vrchnost s vědomím poddaného v dobrotě anebo i z úředního rozkazu přijala mírnější povinnosti.

²⁾ Po zavedení kapitulací na vojně, ustanovil dvorní dekret dto 3.IV. 1827, že jen ti vystoupilí kapitulanti osvobozeni jsou od roboty podružní, „kteří buď před uplynutím kapitulací lhůty pro tělesné neduhy donuceni byli vystoupiti z vojenské služby, anebo také při vystoupení po celé kapitulací lhůtě tak neduživí jsou, že jim nelze robotu odbývati“.

Vrchnost je povinna, na každého koně 1½ rakouské mírky ovsu a na každého vola 1 rak. mírku ovesného šrotu dát, pak na každé hovo 1 kr. od maršale, na každou k potahu patřící osobu 7 kr. a každému robotnímu poslu 6 kr. za každé přenocování bezodkladně zaplatiti. Mírka je ⅓ díl rak. míry.

V čas setí, dělání a sklizení sena a otavy a ve žních nebuť poddaný k daleké fůře přidržován.

Daleké fůry v jednom roce uložené nepřesahujtež 20 mil sem a 20 mil tam, tedy úhrnem 40 mil; také nebudtež nikdy z markrabství moravského vysílány.

Dovoluje se, překládati roboty ze statku na statek, patří-li těmž pánu. Je-li statek vzdálen, budiž přeložená robota považována za daleké fůry a poselství. Rovněž buť robota považována za daleké fůry a poselství, když na témže statku vzdálenost míst je veliká.

Všechny služby a práce, gruntovní vrchnosti se týkající, ať se jmenují jakkoli, následovně také hony, poselství, noční hlídky při vrchnostenských polích a staveních a jiné podobné služby mají býti počítány do roboty a z roboty konány. Noční hlídka rovná se dnu.

K mlácení z míry nemá žádný poddaný nucen býti; avšak vrchnosti je dovoleno, aby dala obilí mlátiti z roboty a pracovními dny z platu.

Noční hlídky v dědinách, u kostelů, spravování cest do dědin sousedních, hašení při požárech, pomoc při povodních a vůbec všechny práce, které týkají se veřejné (zemské) bezpečnosti, jsou poddaní povinni poskytnouti, aniž by vrchnost jim je na robotě odpouštěla.

Roboty od 7. září 1776 počínaje budtež pro každou obec do podrobná sepsány a od gubernia potvrzeny.

Jeden opis dostane vrchnost, druhý obec. Obec opis svůj i s tímto robotním patentem uzavře v obecní truhlí nebo kase na dva zámky, k nimž jeden klíč uschová rychtář, druhý některý přísežný.

Starší robotní patent ze dne 27. ledna r. 1738 zůstane i nadále platným ohledně takových záležitostí, o kterých tento nový (1775) zmínky nečiní. Vrchnosti i poddaní drže se přísně pravidel vytčených, aby se ukončily vzájemné stížnosti. Vrchnosti ať neutlačují poddané, poddaní ať jsou jich poslušni. Kdyby však některý poddaný přece byl neposlušný a vzdorovitý, smí od vrchnosti přiměřeně potrestán a kdyby se nepolepšil, krajskému úřadu k dalšímu potrestání přísnějšímu udán býti. Neméně dovoleno je, aby vrchnosti takové trestuhodné poddané s dovolením krajského a vědomím zemského úřadu, byli dodáni do káznice. Na poddané pak, kteří nyní na vrchnosti bez příčiny budou žalovati a tak čas v zahálce ztrávit, jmění své roztrpiti a konečně na mizinu přijdou, dokročeno bude veřejnými kázeňskými pracemi v železech a poutech, prádelnami, stavbami na pevnostech, odsazením ze statku, po případě tresty ještě citelnějšími

*

Jaký pak byl účinek robotního patentu? K této otázce odpovídá jiný patent ze dne 1. března 1777, v němž doslovně stojí psáno: „Patentem ze dne 7. září 1775 poskytli jsme poddaným všechny úlevy, jaké vůbec spojití se daly se spravedlností, kterou jsme stejnou měrou zavázání i vrchnostem. Musili jsme tudíž rovněž tak neočekávaně jako nanejvýše neradi slyšeti, že patentu zmíněného ještě nebylo ve všech místech úplně poslechnuto, a že poddaní rozličných gruntovních vrchností k neposlušnosti proti tomuto Našemu nejvyššímu nařízení různým lživým předstíráním, hlavně pak bludným domněním dali se svést, že povinnosti v patentě uvedené zase snad budou změněny anebo ještě více zmírněny, anebo že My jakožto Zeměpaní (Maria Terezie) veškeré vrchnosti zákonem donutíme k onomu zařízení, které za dobré jsme uznali zavést na Svých vlastních panstvích za souhlasu Svých poddaných.“

Ten tedy byl účinek robotního patentu na mnohých panstvích a proto nařídila císařovna 1. března 1777 přísně, aby patent byl na vlas zachováván a seznamy robotní aby byly sestaveny. Spůsob, jak se to státi mělo, předepsán návodem ze dne 10. března 1777. Seznamy byly zakládány dle obcí. Vrchno-

stenské úřady sepsaly (dle vzorců) roboty jim příslušné (staré, nebo nové dle patentu nebo dle smlouvy) a podaly je kommissi na upravení roboty v každém kraji za předsednictví krajského hejtmána zasedající; kommisce ta pak roboty na místě samém zkoumala. Svolala k tomu rychtáře a přísežné z každé obce, předložila jim seznam a tázala se jich, jsou-li s ním srozuměni. Souhlasili-li s ním, dala kommisce protokol a seznam od nich podepsati; činili-li námitky, zejména jednalo-li se o upravení vyvolených starých robot, musila kommisce záležitost vyšetřiti a o přátelské porovnání se pokusiti. Dohodly-li se obě strany, vyhotovila kommisce dle toho porovnání seznam robotní; jinak učinila prozatímné opatření a očekávala rozhodnutí zemského úřadu. — Prozkoumané seznamy byly pak schváleny od kommisce krajské, a zaslány dvorní kommissi, která je znovu prozkoumala, opravila, svým „vidi“ opatřila a zemskému úřadu vrátila. Potvrzená původní listina zůstala u gubernia, opisy dány krajskému, vrchnostenskému úřadu a obcím.

Seznamy robotní tím způsobem upravené byly pak pro politické úřady pravidkem, dle něhož ve sporech pozdějších až do r. 1849 vyměřovali výši a druh robotních povinností, což však nevylučovalo možnost, aby o těch povinnostech rozhodovaly i soudy dle zásad soukromého práva.

* * *

Ve Veverské Bytyšce seznamy robotní sestavovány byly 12. prosince r. 1777. Před robotní kommissí však obec netoliko na roboty nýbrž i na jiné záležitosti stěžovati si umínila. Už počátkem r. 1776 zvolila si za tou příčinou tři občany, řezníky Karla Růžičku a Jos. Kašpárka a prachaře Vozgu (bývalého rektora), a dala jim plnou moc, aby sepisovali stížnosti na vrchnost. Ti pak, ač k tomu splnomocnění nebyli, také proti faráři Kubečkovi brojiti počali, upírajíce kostelu pozemky a faráři právo, aby bral od každého souseda desátku po půl mázu másla a po kuřeti, a z lesů obecních dříví pro svou domácnost.¹⁾ Když sestavené stížnosti v ob. shromáždění dne 21. února 1776 (na škaredou středu) byly předčítány, primator, rychtář a mnozí jiní zasloužilí a vážení starší sousedé ohradili se proti svévolnému boji s farářem, kdežto mladší a stavu věci neznalí svěsti se dali na stranu oněch rýpalů. — Veliké na obci z toho povstaly různice, pod nimiž, an se práva zastával, farář Kubečka nejvíce trpěl. Nájezdy sousedů nabyly (když došlo r. 1777 k opětovnému pronájmu kostelních pozemků) rázu tak povážlivého, že farář musil žádati nejednou za pomoc vrchního a c. k. krajský úřad. Sousedé zastrašení jenom pohrůzkou, že se zase na Špilberk dostanou. Nemohouce proti právu kostela a faráře ničeho poříditi, jali se rýpati do sv. náboženství a obžalovali také faráře u bisk. konsistoře pro kázání, tak že několik kommissí proto Lomnický děkan odbýval. Nevinnost farářova zjištěna a konsistoř už byla na tom, že sama požádá pomoc od gubernia; tu teprv vůdcové vzpoury sřekli se splnomocenství jim od sousedstva daného a Jan Vozga přišed na faru odprosila faráře slibuje všemožné polepšení a nápravu pohoršení daného. Farář najal pak pozemky za 25 1/2 zl. ročních.

Sepsání stížností proti vrchnosti a dvou nepatrných proti faráři ponecháno pak obecnímu úřadu. Jemu však „ku podpoře

¹⁾ Lpe 61 atd.

a posile“ zvoleno od celé obce 12 sousedů, mezi kterými byli také Karel Růžicka a Josef Kašpárek.

Nadešel den 12. prosince 1777, kdy kommissee se dostavila, aby zjistila povinnosti poddaných naproti vrchnosti.

Rozumí se samo sebou, že Bytyští prohlásili se pro starou svou odměřenou robotu, jelikož byla mnohem levnější než nová patentní. U kommissee však, která jim předložila seznam robotní od vrchnosti vyhotovený, podali námítky ohledně některých robot a jiných břemen.¹⁾

A sice I. co do osmeré roboty Teuffenbašské podotkli:

1. Naši podsedníci mají mlátiti a také mlátí pšenici za peníze a ostatní obilí za šestnáctou měřici na 3 Říčanských mlatech. Od pšenice dostávali dříve 3 kr., nyní 2 1/2 kr. od malé míry. Robotní patent však vyměřuje denní mzdu dle délky dne od 7 do 15 kr. — Tolik podsedníci při mlácení nevydělají a cítí se tím tudíž býti zkráceni.

2. Žence vysíláme k Říčanskému dvoru všichni.

3. Trávu na seno a otavu máme posíci v Hlince spolu s Javoreckými, a podruzi usušit a shrabat s podruhy Sentickými, Moravsko-Kynickými a Chudčickými. Nyní však bohužel celé břímě skládají na Veversko-Bytyšské.

4. Na honech pomáháme dle potřeby a

5. Obilí desátkové ze svých pol svážíme do panských stodol.

6. Podsedníci z Bytyšských chmelnic chmel česají. Vrchnost však od nás žádá, abychom ročně 50 mír chmele bezplatně dodávali, k čemuž zavázání nejsme.

7. Ač dle správního listu máme „k zámku a dvoru s potahy k stavení pomoc fůrami činiti,“ přece jsme při stavení za starodávna jinak nepomáhali než vožením cihel, písku a dlouhého stavebního dříví (což dosvědčujeme výpovědmi svědků); ostatní stavivo vozili jiní poddaní z roboty. Dle listiny porovnáací (po procesu o vožení šindelů a jiného staviva) sestavené při krajském úřadu jsme sice i k této jiné pomoci zavázáni; avšak omylem. Neboť jiný byl obsah domluvy a jiný je obsah listiny. Česky jsme se domluvili a u krajského úřadu to bylo německy — jinak — sepsáno a my jsme listinu podepsali domnívající se, že je obsah její správný. Prosíme tedy, abychom byli zavázáni jen k vožení cihel, písku a dlouhého stavebního dříví — a to tím více, jelikož šindelů a stavebního dříví, které jsme po porovnání na hrad vozili, bylo od vrchnosti použito (ne na zámek, nýbrž) k bývalé oboře, na myslivny a hájovny, pak na most a na chlívky Bytyšského mlýnu.

8. Dříví kuchyňské ze záplaty po 2 groších bílých na den sekáme.

Další stížnosti Bytyšských byly následující:

II. Správním listem Zikmunda z Ludanic z r. 1524, později několikrát znovupotvrzeným od vrchností, byly našim předkům na budoucí časy dány a rozděny některé role, kteréž přislušely k zámku Veverí, pod plat, podobně i louky. Před mnohými roky však při staré rektifikaci (opravě katastru) nám vrchnost pole i louky zase odňala, ale nás podnes ku placení činže z nich přidržovala. Prosíme, aby nám pole a louky ty byly vráceny, pokud z nich činží platíme.²⁾

¹⁾ V obecním archivu je listina: Species facti der Klein Eichhorner Bitischker Markts-Gemeinde in Betref deren von der Obrigkeit mehr verlangenden Roboths- und anderweitigen Schuldigkeiten. Datum nemá udáno, — ze slov „vor 8 Jahren aber, wie der Pfarrhof von Grund auf überbauth worden, což stalo se r. 1769, je patrno, že pochází z r. 1777.

²⁾ V pozdější jedné listině (asi z r. 1805) uvádí se výměra těch polí a luk 263 mír. Ředitel statků Sinzendorfských Pramper r. 1762 v poznámkách ku privilejiám V.-Bytyšským praví, že o polích a loukách pod plat daných není úřednictvu nic známo.

III. Hned u Bytyšky je přes řeku Švarcavu most, přes který i vrchnost i jiní poddaní jezdí. Most často bývá povodněmi a krami strhán nebo velice poškozen a my nestačíme na jeho stavění a opravování platit. Prosíme, aby nám ku pomoci povoleno bylo mostní mýto anebo aby vrchnost nám odstoupila vodné, které bere z řeky, ač teče skrz naše katastrální pole.

IV. Před lety, na něž se ještě pamatujeme,¹⁾ dala vrchnost na pozemcích obci přikatastrovaných vystavěti hamry a pak nedaleko odtud prachárnu a bere z nich značnou činži, kdežto my z obojího máme na svých pastvinách velkou škodu. Prosíme, aby činže, kterou vrchnost bere z obou stavení na našem pozemku vystavěných, připadla nám.

V. Bytyšská fara patří pod patronat vrchnosti, která tudíž povinna jest ji stavěti a v pořádku udržovati. Byly na ní znaky hraběcí Collaltů a Sinzendorfů. Před 8 roky však, když se znovu stavěla, byly odstraněny. Tenkrát jsme ku prosbě tehdejšího faráře Wolffa pomáhali stavivem, dřívím i ruční prací, což stálo nás přes 500 zl. Prosíme, aby nám byl dán od nynějšího našeho p. faráře Kubečky nebo od důst. konsistoře revers, že jsme pomáhali z dobré vůle a ne z povinnosti a to tím spíše, jelikož jsme si na tu stavbu od † faráře (Wolffa) peníze vypůjčili a dosud s to nejsme je zaplatiti.

VI. Jsme nuceni p. faráři z každého gruntu dávat ročně půl mázu přepouštěného másla a jedno kuře. Jelikož však mnohé domy nedrží dobytka a proto sami nemaštěné jísti musí, žádá od nich nynější p. farář za máslo 18 kr., za kuře 6 kr., kdežto dřívější farář bral za obojí 18 kr. a konsistorní taxa za máz másla obnáší 10 kr. a za starou slepici 3 kr., tak že by za kuře přišla polovice 1½ kr. — Nota bene, v tom pádě, že bychom dle staré matriky vůbec byli povinni máslo a kuřata dávat.

VII. Jsme povinni dávat vrchnosti desátý snop z pšenice, žita a ovsa. Ani pak někteří sousedé málo ovsa sejí, žádala vrchnost r. 1767 od každého majitele ať oves seje nebo neseje, 10 snopů, od r. 1768 počínaje 8 snopů ovsa, a když ho neměl, musel dodati scházející snopy ječmenem nebo žitem. Prosíme o přítrž toho libovolného vybírání. —

Pokud kommisie stížností vyhověla, lze poznati z následujícího robotního úředního seznamu.

9. Robotní seznam Vev. Bytyšky ze dne 12. prosince 1777 [u výtahu].²⁾

Čtvrtníci, jichž bylo 80, totiž č. 1, 2, 4—18, 33—40, 42—50, 53, 54, 67—70, 72—76, 78—89, 91—96, 115—123, 126—130, 132—134 platili po 10 zl. 15 kr. a volili konati staré povinnosti.

Šest domkařů č. 20—25 mělo domky na panském gruntě a užívalo pozemků rustikálních, od obce jim poskytnutých; platili vrchnosti ročně po 1 zl. 15 kr. 3 d. Pět domkařů č. 26 a 29—32 měli domky na panském gruntě a neužívali žádných pozemků rustikálních. Pěťadvacet domků stálo na obecním gruntě a nemělo pozemků; č. 19, 64, 103, 108, 111—114 platili po 46 kr. 1 d., č. 27, 57 po 29 kr., č. 28, 55 po 35 kr., č. 60 1 zl. 4 kr., č. 66, 100 po 52 kr. 1 d., č. 97, 98 po 11 kr. 3 d., č. 104, 23 kr. 1 d., č. 110 1 zl. 9 kr. 3 d. u č. 56, 58, 65, 105, 107 a 109 není udáno, co platili. —

¹⁾ R. 1715 pomáhali Bytyští na ty „nové hamry“ voziti dříví.

²⁾ Seznam zdá se býti jaksi nedbale sestaven. Tak na příklad čtvrtník č. 84 uveden jest dvakráte, č. 116 vynechán. Při domkách platy a povinnosti tak jsou vyznačeny, že jim nelze rozuměti. Číslo 62 bylo r. 1806 prodáno od vrchnosti jako stojící na panském pozemku a stálo dle seznamu na obecním.

Všechna svrchu uvedená čísla stála už při rektifikaci katastru. Po ní vystavěn byl domek č. 63 na panském, č. 62 a 106 na obecním gruntě.

Všichni domkaři volili staré povinnosti. —

Po tomto sestavení praví robotní seznam doslovně:

Podruzi vydáni jsou libovůli vrchnosti a dosud pouze sami zámek zametali, světnice umývali a čistili, také zvěř a drůbež do Brna nosili na prodej, kteréžto povinnosti ročně u každého podruha sotva 10 dní obnášely — při čemž oni i na budoucí časy zůstávají.

Usedlí však, a všichni popsaní domkaři mají tudíž dle privileje Zikmunda z Teuffenbachu z r. 1615 následující povinnosti konati:

1. Při Říčanském dvoře veškeré obilí vymlátiti, začez se jim zaplatí od míry pšenice 2 kr. 1 d., od všeho ostatního obilí však 16tá mírka.

2. Při témže dvoře všechno (allerlei) obilí požití a svázati, začez se dostane každému ženci při žatí pšenice a ječmene denně půl mázu piva, k jídlu však ničeho, kteréžto udělování piva nezakládá se na žádné povinnosti, nýbrž na pouhé milosti vrchnosti závisí a může kdykoliv býti odvoláno.

3. Na tak zvané „Hlince“, louce, povinni jsou seno a otavu posíci a s pomocí Bytyšských podruhů, pak Chudčických, Sentických a Moravsko-Kynických usušiti a do panských dvorů zavézt, začez obec Bytyšská dostává ne z povinnosti, nýbrž z vrchnostenské milosti jedno vědro piva.

4. Na hony velké i malé s potahy a pěšky k nadhánění posílají a tenata i jiné honební náčiní vyvážeti.¹⁾

5. Vytčený Bytyšský desátek do panského dvoru na Veverí, jenž $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ hodiny jest vzdálen, odvážeti.²⁾

6. K vrchnostenskému hradu Veverí a dvoru pomoc činiti, také následovně potřebné stavivo jako písek, rozmanité kamení, cihle, stavební dříví, pak desky, latě, šindele, vápno a vůbec ode všeho staviva dovážeti, dle guberniálního rozhodnutí ze dne 5. července 1765³⁾ (o dovozu staviva) a consensualního recessu ze dne 13. března 1773 (o extrarobotách).

Podobně jsou povinni obyčejné kuchyňské dříví, co ho bude třeba, porážeti, začez každému se dostane denně 4 kr. 4 halíře, 6 halířů do 1 krejcaru, z panského důchodu.⁴⁾

Domkaři, ať mají pole čili nic, povinni jsou o žních čtvrtníkům při svrchu jmenovaném dvoře, pak také při svážení sena a otavy v Hlince pomáhati.

10. Roboty ostatních dědin panství Veverského

uvádíme v následujícím přehledu dle seznamů ze dne 12. prosince r. 1777. Jsou veskrz nové, dle patentu zmírněné roboty.

¹⁾ Mělo pro vrchnost cenu asi 50 zl. ročně, neboť ač hrabě Václav pro krátkost pobytu na Veverí velké hony neodbýval, přece neuplynulo skoro ani jednoho týdne, aby Bytyští honce a fůry na hony neposílali.

²⁾ Mělo cenu asi 30 zl. za 60 fůr.

³⁾ Porovnání o dovozu staviva ze dne 20. III. 1767, proti kterémuž obec se ohradila, nebylo sem pojato. Roboty ta měla pro vrchnost cenu ročně asi 100 zl., protože budovy byly velmi rozsáhlé.

⁴⁾ Mělo cenu 30 zl.

Majitel gruntu	má robotovati týdně koňmi		ruční robotou			Poznámka
	jedním	dvěma	týdně po celý rok	od sv. Jana do sv. Vá- clava za 1 $\frac{1}{2}$ libry chleba	ročně kolikráte	
V Chudčicích	dny	dny	dny	dny	dny	Ve všech dědinách po- druží po 13 dnech roboty
14 púlláníků	—	3	—	1	—	
2 domkaři	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	
2 domkaři	—	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	
7 domkařů	—	—	—	—	26	
5 domkařů . .	—	—	—	—	13	
V Senticích						
13 púlláníků	—	3	—	1	—	
7 zahradníků	—	—	2	—	—	
8 domkařů	—	—	—	—	26	
2 domkaři	—	—	—	—	13	
V Mor. Kynicích						
22 celoláníků	—	3	—	1	—	
2 púlláníci	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	
21 čtvrtníků	—	—	2	—	—	
3 domkaři	—	—	—	—	26	
4 domkaři . .	—	—	—	—	13	
V Jinačovicích						
13 čtvrtníků	3	—	—	—	—	
1 zahradník	—	—	3	—	—	
7 zahr. a 1 domkař	—	—	2	—	—	
9 domkařů	—	—	—	—	26	
8 domkařů	—	—	—	—	13	
V Rozdrojovicích						
13 púlláníků	3	—	—	—	—	
10 čtvrtníků	—	—	2	—	—	
7 domkařů	—	—	—	—	26	
2 domkaři	—	—	—	—	13	
V Kyničkách						
5 zahradníků	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	
4 domkaři	—	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	
10 domkařů .	—	—	—	—	26	
5 domkařů	—	—	—	—	13	
V Bystřici						
22 púlláníků	3	—	—	—	—	
5 čtvrtníků	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	
10 domkařů	—	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	
15 domkařů	—	—	—	—	26	
10 domkařů	—	—	—	—	13	
V Žebětíně						
12 čtvrtníků	3	—	—	—	—	
4 zahradníci	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	
10 domkařů	—	—	—	—	26	
1 domkař . .	—	—	—	—	13	
V Říčanech						
14 púlláníků .	—	3	—	1	—	
13 čtvrtláníků .	—	—	3	—	—	
2 zahr. a 3 domkaři	—	—	2	—	—	
2 domkaři	—	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	
18 domkařů	—	—	—	—	26	
7 domkařů . .	—	—	—	—	13	
Na Javůrku						
20 čtvrtníků	—	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	
10 domkařů	—	—	—	—	26	
16 domkařů .	—	—	—	—	13	

11. Jaké úlevy bylo docíleno robotním patentem?

Změny zavedené patentem robotním z r. 1775 proti dřívějšku byly značné. Norbert Richter, vrchní Veverský (r. 1787), vypočítal, že před rokem 1775 mělo Veverí 17.680 dvouspřežných povozů robotních ročně; po r. 1775 z nich zbylo jen 9828, za to však přibýlo jednospřežných, které dříve nebyvaly, 12636. Ruční či pěší roboty sklesly z 27005 na 17875 dní. Čítá-li se na penězích (praví Richter) povoz 2spřežný za 30 kr., jednospřežný za 15 kr., ruční robota za 10 kr., měly před r. 1775 úhrnnou cenu 14016 zl. 10 kr., po r. 1775 jen 11052 zl. 10 kr. Mimo to pozbyly roboty na ceně změněnou výměrou hodin, počítáním cesty „na robotu“ a z ní. „Dříve byly“, praví Richter, „čítány o dlouhých dnech o 2—3 hodiny delší; nyní, má-li sedlák hodinu jeti, jede dvě, má-li dvě, napočítá si půl dne a tak je tomu i s návratem. Při těch okolnostech má vrchnost škodu, poddaný užitek, úředník mrzutosti největší.“ (Viz str. 256—257.)

12. Péče faráře Kubečky o dostavění kostela V.-Byt.

I v rozháraných tehdejších na obci poměrech nezapomínal Kubečka starati se o další prostředky k dostavění farního chrámu. K jeho návodu r. 1776 dva sousedé Bytyští vypraveni do Vídně s pamětními spisy k Jejich Veličenstvům, císaři Josefu II. a k jeho matce, císařovně Marii Terezii s prosbou o povolení sbírky po Moravě. Sbírka byla povolena;¹⁾ i jiní dobrodinci vyhledávání Farníky farář důrazně vyzýval ku příspěvkům dobrovolným; jen jediný však přispěl větším obnosem, revírník z obory pod Veverím, Václav Hornoch, který věnoval 398 zl. 37 kr. Jinak sešlo se od dobrodinců málo. Obmezil se tudíž Kubečka r. 1777 na prozatímní zakrytí nedostavěné věže došky; i na starém sešlém kostelíčku střecha došky musila býti ucpána.

Jako výsledek sbírky, povolené od císařovny Marie Terezie, došlo roku 1779 — všehovšudy 63 zl. 37 kr. z celé Moravy. (Kost. účty.)

13. Blesk poškozujee kapli Matky Boží.

Její a obrazu P. Marie oprava.

Dne 23. června 1778 udeřil blesk do kaple Matky Boží a rozhodil daleko věžku a větší část střechy.²⁾ Oprava provedena ihned a kostel k ní přispěl na zaplacení řemeslníků 35 zl. 32 kr.³⁾

Roku 1779 milostivý obraz P. Marie v kapli zasazen do nového rámu, začež vydáno ze jmění farního kostela 32 zl. 49 kr.

¹⁾ Patentem ze dne 5. července 1776 obnoven a přístřen byl předpis, dle něhož nemají poddaní obtěžovati podobnými prosbami přímo dvůr císařský, nýbrž předně hledati mají pomoci u vrchnosti, pak u úřadu krajského a zemského.

²⁾ Lpe 484

³⁾ Kost. účty

14. Vojsko 1779—1804.

Poslední čtvrtstoletí věku XVIII. zachovalo nám z Vev. Bytyšky jen sporé zprávy o vojsku. R. 779 obec si vypůjčila 600 zl. v čas vojny na královský proviant od Marianny Meluzinové, prachařky a ponechala jí za to na 9 let obecní pole a louky. (Ob. účty.)

Týž rok leželi v Bytyšce dobrovolníci Rheineckovi. Jeden voják obrátil se na víru katolickou. Dne 16. dubna zemřel voják Jan Jiří Schillinger z Emedingenů v Bavorsku a byl jako protestant pochován u plotu za domem souseda Perky; tamže uložen voják Christofer Metzger z Buchhausenů ve Württembersku, † 6. května. (Matriky.)

Od r. 1785 platili sousedé každoročně 59 zl. 16 kr. do zemské kasy v Brně na vojenské byty.

R. 1798 vožen proviant do Vídně a do Kartouz, r. 1799 oves „pro muškvantsky vojsko“ z Brněnských magacínů do Šlapanic a Lysic.

Stále bylo vydání s rekruty.

15. Spor obce Vev.-Byt. s 5 domkaři o louky.

V ob. archivě zachovala se listina, z níž na jevo vychází, že obec soudila se s 5 domkaři (novoulickými?). Ti totiž užívali od mnoha let louk, platíce z nich činži obci. Obec jim však louky r. 1779 brala, tvrdíc, že jsou obecní. R. 1779 domkařům seno a otavu zabavila. K jich stížnosti r. 1780 vydán od zemského úřadu rozsudek, že obec, ana nebyla sto dokázati vlastnictví luk, má domkařům seno a otavu vydati a nadále jim v držení luk nížádných překážek nečiníti.

16. Obecní úřad Vev.-Bytyšský r. 1780—83. Primator Jan Pallas. Obecní účty.

R. 1780—83 byl primatorem: Jan Pallas, malíř, rychtářem pořád ještě Jakub Bešter; z konšelů známe jen Jana Brychtu (1782—83).

Z posledního roku jejich úřadování zachovaly se účty obecní za dobu od 1./X. 1782—1./X. 1783. A od toho času počínaje uloženy jsou téměř všechny účty až po naši dobu v archivě.

R. 1783 jeví se už patrně blahodárné následky přísného zkoumání účtů. Tak odpadly hostiny vystrojované od obce při vytýkání desátku a vyrážení dříví v ob. lese, pitky při renovacích úřadu (jen malé zpropitné dáváno panským úředníkům), avšak úplně nepominuly při skládání účtů a obcházení hranice o sv. Jiří.

Jako nový pramen příjmů vyskytuje se 16 zl. od Říčanského žida za dovolení, aby směl po obci popel skupovat (na vyrábění salajky); později si takové povolení vymohl místní mydlář Brychta. — Jelikož dáno od r. 1779 něco ob. pozemků prachaře Meluzince do nájmu, sousedé musili skládati obilí na deputátníky obecní 3, nebo některý rok jen 2 achtle žita.¹⁾

Stálého služného bylo r. 1783 placeno: rektorovi, jenž zároveň byl ob. písařem, 13 zl. 6 kr., pak 10 mír žita a 20 zl.; zámečníku od natahování hodin 4 zl. 12 kr. hlásnému 8 zl. 15 kr. a 5 mír žita, polnímu hotaři 8 zl. 38 kr. a 2 m. žita, právnímu poslu 16 zl. 30 kr. a 10 m. žita, úhrnem 111 zl. 11 kr. (čítaje žito po 1½ zl.). Do záduší dlužila obec od r. 1743 35 zl., od r. 1759 80 zl., od r. 1765 100 zl., bratrstvu růžencovému od r. 1765 120 zl., úhrnem 335 zl.

¹⁾ Zvyk ten, skládati pro obecní služebníky žito, potrvál až asi do r. 1888. Od té doby rozvrhuje se potřeba ta na všechny občany dle přímých daní.

17. Zrušení nevolnictví.

Císař Josef II., pečuje vši silou o ulehčení robot, poplatků a podobných břemen poddanských, i jinak poměr poddaných k vrchnostem snesitelnějším učiniti usiloval.

Tak patentem 1. září 1781 vydaným obmezil a upravil právo vrchností v soudním jednání proti neposlušným poddaným, a na druhé straně určil, kterak stížnosti poddaných proti vrchnostem mají býti projednávány a vyřizovány.

Dne 1. prosince téhož roku zrušil nevolnictví, které v tom pozůstávalo, že poddaný bez dovolení své vrchnosti nesměl se ženiti, řemeslu se učiti, z obvodu panství na čas nebo navždy se odstěhovati.

Na místo svazku nevolnického nastoupil svazek poddanský; to jest poddaný zůstal sice své vrchnosti poddaným a také ke všem dřívějším dávkám a službám zavázaným, bylo mu však volno, odstěhovati se na jiné panství a tak státi se poddaným jiné vrchnosti (k tomu bylo pouze třeba oznámiti to dosavadní vrchnosti a požádati ji o list propustný, který vydati musila a to zdarma), oženiti se (i při tom bylo třeba vymoci si lístek opovědní, který nesměl býti odepřen), a učiti se řemeslu.

Any vrchnosti musily vyhotovovati listy propustné a konsensy k ženění i učení se řemeslu zdarma, odpadly jim příjmy a úředníkům akcidence. Na Veveří průměrně ročně 150 zl. tax a 30 zl. akcidencí.¹⁾

18. Obec V. Bytyška koupí r. 1781 kostelní pozemky.

Jak jsme seznali, farář Kubečka musel ustáti u stavbě kostela. Scházelo klenutí, kůr, věž, vnitřní zařízení atd. Peněz nebylo, sbírky skoro nic nevynášely. I nabídla se obec, že kostel pomůže dostavěti, jestliže jí budou zádušní pozemky, které byly tolikerych různic příčinou, prodány. Myšlénka ta brzy uzrála ve skutek. Kupní smlouva ze dne 13. března 1781²⁾ ustanovuje následující podmínky:

Obec dá na stavbu 1000 zl. hotových ihned, všechno dříví stavební a na lešení a na pálení cihel, pokud k tomu obecní les stačí, všechny potřebné potahy a ruční (ná dennické) práce, dokud kostel nebude vně i vnitř hotov (vyjma dělání malty); pak každoročně z jara 25 zl. 30 kr. činže, dokud pozemky kostelní bude míti. Dále se obec zavazuje, že pozemky nechá celistvé, nikdy je nerozdělí, neprodá anebo k soukromému domu nepřipíše bez dovolení vrchnosti. Kdyby je prodala (s dovolením patřičným), má přednost kupu za cenu od jiných nabízenou vrchnost a farní chrám. — Smlouvu potvrdila konsistoř, vyhradivši právo koupě návratné přede všemi kostely.

Pozemky prodané byly následující (dle smlouvy): Pole I. za brodem na 4 ¹/₈ míry, II. nad brodem 2 míry 6 ¹/₂ acht., III. u mostku 3 ³/₈ míry, IV. a V. u kříže 3 míry 7 ¹/₂ acht., VI. u hrušky 4 ¹/₈ míry, VII. nad horkou u kříže 3 ¹/₈ míry, pak kus zahrady na 4 míry, vše dle dolnorakouské míry; konečně půl bratrské zahrady a louka na dvě dvouspřežné fůry sena. Z kupu vyjmuta byla výslovně zahrádka vrchnosti patřící a sousedící s panskou poplatnou chalupou.³⁾

Obec vedla o zakoupených těch polích až do r. 1795 zvláštní účty (které se ztratily). V obecních účtech první zmínka se o nich činí r. 1791⁴⁾ a sice ta, že si obec na zaplacení 1000 zl. kupní ceny vypůjčila od Strachoně mlynáře 900 zl.⁵⁾ R. 1796 byla část rolí zádušních dána domkařům do nájmu

¹⁾ Dle výpočtu z r. 1787.

²⁾ V ob. archivě německý exemplář.

³⁾ Obec Bytyšská ty kusy všechny dosud má a ač veliký kus louky za brodem (už r. 1800) voda odnesla a z pole pod hruškou byla část dána v náhradu za hřbitov v letech třicátých u Bytyšky vystavěný a kousek upraven na hřbitov zatímní cholery, přece vynášejí obci ročního nájmu asi 360 zl. Daně arci platí obec.

⁴⁾ Účty za dobu od 20./XI. 1790 do 30./XI. 1791.

⁵⁾ Vypůjčila si je pod datum 1. ledna 1788. Viz účty ob. za r. 1793.

za 156 zl. 4 kr. ročně.¹⁾ a jiná sousedům za 149 zl. 48 kr.²⁾ a příjem i vydaj účtován ne ve zvláštních nýbrž v obecních účtech. Pole dávala a dávají se do nájmu až na naši dobu.

Cinži kostelu obec správně po všechna leta odváděla. Roku 1858 byla na 10 zl. 71 kr. zmírněna a r. 1890 kapitálem nesoucím 10 zl. 71 kr. úroků vybavena.

18. Posvěcení farního kostela ve Vev. Bytyšce.

Penězi za pole kostelní strženými a pomocí obce mohlo se ve stavbě kostela pokračovati. Co bylo z obecního toho příspěvku zbudováno, nelze udati, protože není nikde nic zapsáno. Z kostelních pak účtů vysvitá, že r. 1782 pomocí peněz kostelních, které vzrostly lhůtním splácením vrchnostenského dluhu (1200 zl.) — na 977 zl., kostel z části vydlážděn cihlami, zomítán uvnitř zhruba maltou a sakristie zbudována, což stálo 848 zl. Tak umožněno, že 6. října na slavnost sv. Růžence v novém kostele už konány byly služby Boží; a sice sloužil v něm na oltáři prozatímném první ranní mši sv. farář Fr. Kubečka. Při ní ponejprv zazněl o pozdvihování nový zvonek na věžce nad-presbytářní, r. 1781 ulitý. Váží 25 lib. a je po jedné straně ozdoben krucifixem, po druhé sv. Florianem, spolupatronem městečka. Nápis má tři velikými latinskými literami a sice na vrchu: Liborius Martini in Brinn, níže: Crux Christi custodiat nos ab omni malo. Amen. a dole: Sancti patroni nostri, intercedite pro nobis. A. 1781 de novo fusa per J. B. B. (t. j. Libor Martinů v Brně — Kříž Kristův chraň nás ode všeho zlého, amen. — Svati patronové naši, orodujte za nás. R. 1781 z nového ulit od J. B. B.) Hrubou mši sv. zpíval farář Kuřimský Bedřich Troppe za přísluhy faráře Deblínského Beygla, a místního koop. Friedla, který měl také první kázání k lidu přčetně shromážděnému „s úspěchem a pochvalou nemalou.“

19. Fasse fary Vev.-Bytyšské z r. 1782.

Farář Kubečka udává ve fassi z r. 1782 příjmy farní následovně:

1. Desátek ode dvoru v Říčkách, patřícímu k panství Rosickému; — mnoho nevynáší, protože robotníci, kteří ho dovážejí, chtějí býti dobře zaplacení, nasycení a napojení.

2. Od vrchnosti za desátek pšeničný, žitný a ovesný z polí Vev.-Bytyšských, Hvozdeckých i panských, pak za desátek všech obilních druhů, zelí atd. z polí Říčanských i panských — dostává farář hotových peněz 116 zl. 40 kr., pšenice 33²/₈ mír, žita 66⁵/₈, ječmene 8²/₈, ovsa 40¹/₈, hrachu 2 m., prosa 8²/₈, vína 4 vědra, piva 6 sudů, soli 6 špichů, másla 4 mázy, sýra 40 liber, na maso 8 zl., kaprů 40 liber, beránka velikonočního, sena fůru čtyřspřežnou a toli otavy, při vytýkání desátku ve V. Byt. po 1 kopě pšenice, žita, ovsa.³⁾

3. Užitek z farního lesa pod 3500 velikého (ročně asi 120 dříví) z pole farního u lesíka pod 4 míry výsevy, a ze tří kusů od obce na 3 mše sv. ročně věnovaných.

Užitek z těch polí lidé pokradou nebo vypasou.

¹⁾ Ob. účty toho roku.

²⁾ Ob. účty r. 1797.

³⁾ Na zelenou píci, kterou, dokud byla, z panského si bral pro hovězí dobytek, tuto zapomenuto.

4. Od Vev. Bytyšky z ob. lesa 120 měkkého dříví; od 80 V.-Byt. sousedů a 12 sedláků Hvozdeckých po $\frac{1}{2}$ mázu másla a kuřeti); velikonočních vajec z V. Byt. 8 kop., ze Hvozdece 1 kopu; za žehnání domů čili koledy na penězích a přírodninách asi 20 zl.; z nadac mešních 28 zl. 54 kr.; na pobožnost před nejsv. svátostí oltární 24. května 6 zl., od bratrstva růžencového na 12 mší sv. za živé, 12 za + členy 12 zl. a o slavnosti sv. růžence 6 zl.; štolních příjmů 60 zl.; na mše sv. běžné 30 zl.

Na kooperatora obec platí 25 zl., k čemuž není zavázána; kooperator dostává také výnos suffragií, asi 8 zl.

Souhrnný příjem obročí vyceněn na 717 zl. 52 $\frac{1}{2}$ kr.

Naproti tomu udává vydání:

1. Faráři na ztravu 200 zl. (padlo 16 věder vína, 10 beček piva), na oděv, léky atd. 100 zl., na otop 30 zl. (ku 24 sáhům, které dostával, přikupoval ročně 30 !!), na hosty 50 zl., na konsist. kurrendy 8 zl.; kooperatoru služného 52 zl., na ztravu, prádlo a otop 150 zl.; domácím 196 zl.; na opravy stavební 50 zl.; daní různých, za potahy, na hostiny o slavnosti sv. růžence a nejsv. svátosti oltární 24. května, žebravým duchovním 111 zl. 59 $\frac{1}{2}$ kr.

Souhrnné vydání obročí vyceněno tedy na 1058 zl. 58 $\frac{1}{2}$ kr.

Porovnáme-li je s příjmem, jeví se schodek 341 zl. 7 kr.!!, který by měla vrchnost dosazovati, jelikož bere tolik desátků. Kubečka ku konci fasse praví:

Tato fasse je sestavena s veškerou věrností a upřímností, jakou jsem zavázán Jeho Veličenstvu, svému nejmilostivějšímu zeměpánu a po případě při místním zkoumání ochoten jsem účty a listinami a i jinak správnost její podokázati a podrobuji se dobrovolně, budu-li usvědčen z úmyslného zamlčování příjmů, z úskoku anebo z neupřímnosti, všem trestům, které by takový zločin (jehož mě Božská dobrota uchrániti račiž) zasluhoval.

20. Císař Josef II. potvrzuje V.-Byt. právo jarmarků.

Jako předešlí panovníci, potvrdil i císař Josef II. a sice dne 26. listopadu 1782 V. Bytyšce privilej jarmarků a trhů.²⁾ Mezi spisy ob. archivu, které se k tomu vztahují,³⁾ nalezá se podrobný výkaz útrat agentu Josefu Blažejovi Eppovi do Vídně zaplacených následující: Za dobrozdání 2 zl. 34 kr., potvrzení 75 zl., za vazbu a kolky 28 zl. 20 kr., za opisování 19 zl. 42 kr.; odměny agentovi 16 zl. a jeho kanceláři 1 zl. 15 kr., úhrnem 142 zl. 51 kr.

21. Zrušení kláštera Tišnovského.

Jeho náledek pro Komín, Bosonohy, Něm. Kynice r. 1782.

Duchovní správa v Něm. Kynicích 1782–1890.

Mezi kláštery zrušenými od císaře Josefa II. byla také „Brána nebeská“ u Tišnova. Zrušení nařízeno 19. března 1782 a rychle provedeno. V 2 dědinách klášterských, ku hradu Veverskému poplatných, totiž Komíně a Něm. Kynicích, pak v Bosonohách, c. k. vrchní správa kameralních statků, již statky klášterní byly podřízeny, zaprodala některé dominikální, čili panské majetky, vyhradivši si při nich emphyteutickou, obvyklou dříve dědičnou činži a laudemia 5–10 %/. Zaprodáním těch statků získala kapitál, svalila udržování jich a částečné placení daní na emphyteuty.

Zákupy ty staly se při veřejné dražbě dne 23. prosince 1782.

V Komíně koupil Josef Vacha kovářnu za 152 zl. rýnských a 14 zl. roční dědičné činže. V Bosonohách Martin Hala mlýn o 1 složení a kašník

¹⁾ Na to byly r. 1782 faráři dlužni 35 zl. 48 kr.

²⁾ Kniha vázaná o 21 listech pergamenových s vlastnoručním podpisem císaře Josefa II.

³⁾ ze dne 13. března, 14. května, 3. června, 20. a 26. listopadu 1782.

s $2\frac{1}{8}$ míry polí a rybníkem za 1013 zl. r., 60 zl. roční činže a různé výhody pro služebníky panské při mletí. V Německých Kynicích prodán 1. Františku Knottovi mlýn (podkomorský) č. 55 s 1 složením a kašníkem, 3 mírami polí, rybníkem, jenž dával fůru sena a fůru otavy, za 208 zl., 40 zl. roční činže a jisté výhody pro melivo panských sluhů. 2. Šebestianu Vašíčkovi panský hostinec s $3\frac{2}{8}$ mír polí za 386 zl. r., 40 zl. dědičné činže, s povinností odebírání a nálevu panského piva; panství mu pouze platilo 30 kr. nálevného ze sudu, a z těch 30 kr. ještě musil dáti 3 kr. důchodnímu zápisného a 12 kr. sládku a podstarším šrotovného. 3. Josefu Bauerovi palírnu s právem vysekávání masa za 155 zl. a 130 zl. roční činže. 4. Frant. Čardovi domek č. 44 s $1\frac{3}{8}$ mír polí za 130 zl. a 7 zl. dědičné činže.

Co do mlýnu podkomorského dodáváme, že r. 1821 koupil ho veřejnou dražbou Ondřej Haslinger za 3080 zl. víd. val., jelikož však nemohl dodržeti podmínky kupní, postoupil ho v téže ceně baronu Janu Mundymu, majiteli Veverí. Mlýn zůstal na to panským majetkem do r. 1835, kdy ho převzali od Gustava Wasy František a Marianna Malík z Ivančic s polmi, loukami, rybníčkem; celkem se stavební plochou pod 4 jitra 664 □" za 1600 zl. konv. m. a 60 zl. k. m. roční činže. Tehdy mlýn byl už mnohem výstavnější, maje i jedno poschodí.¹⁾

Patronát fary Nēm. Knihnické ovšem přešel také na náboženský fond, pak prodejem panství Tišnovského r. 1799 na světské jeho majitele, od r. 1821 na majitele panství Veverského, k němuž N. Knihnice toho roku byly přivtěleny. — Faráři (světští duchovní) v Nēm. Kynicích byli: po smrti P. Kocaurka r. 1797 Vavřinec Brychta, dosavadní kurat v Předklášteří u Tišnova, rodák Vyškovský; r. 1807 dostal za administratora šakularisovaného Minoritu a bývalého gymnasiálního profesora z Brna, Jana Šebestiana Fuhrmanna, který r. 1811 stal se skutečným farářem a r. 1819 obdržel obročí Bystřcké; r. 1819 Fr. Eberl, vyměnil r. 1841 s Janem Melíškem obročí své za Horno-Dubňanské;²⁾ Jan Melíšek zemřel v N Kynicích 14. června 1871; po něm držel faru od 4. září 1871 do 29. srpna 1876 to jest do své smrti Ferdinand Jeřábek; od r. 1876 František Navrátil

22. Zrušení kláštera sv. Anny na Starém Brně a jeho následky pro Hvozdec, r. 1782.

Panenský klášter Dominikánský sv. Anny na St. Brně zvaný „Králova zahrada,“ jemůž mezi jinými i statek Hvozdecký náležel, byl zrušen dne 2. května 1782. Jméni po něm převzal náboženský fond a spojil Hvozdec se správou statku Blažovického (u Tvarožné).

23. Nová soustava výkupu (reluice) roboty a kouskování dominikálních statků.

Za císařovny Marie Terezie a Josefa II. byla podporována tak zvaná „nová soustava vykupování robot“. Dvorním dekretem ze dne 14. listopadu 1777 bylo ponejprv nařízeno, aby učiněn byl pokus, nedala-li by se provésti při moravských královských městech. Reskript ze dne 10. února 1783 nařídil provedení její na všech statcích komorních, bývalých jezuitských, náboženského fondu a královských měst; provedení na soukromých panstvích zůstalo ponecháno dobré vůli a volnému dorozumění se vrchnosti a poddaných.

¹⁾ Acta v registr. Veverské č. 129, 176—183, 185 a co do domku č. 44 acta nečíslovaná.

²⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 304—305,

Soustava pozůstávala v tom, že byla poddaným robota odpuštěna navždy za stálou činži dílem na penězích, dílem na zrně. Také rozkouskovaly vrchnosti panské dvory, zakládající na nich a z nich poddanská hospodářství. Soustavou tou poddaní pravidlem mnoho získali a bývali z poddanství do jisté míry propouštěni.¹⁾

C. k. vrchní správa komorních statků dala se do práce sice rozsáhlé, avšak vděčné, ihned, tak že do r. 1785 na statcích veřejných byla provedena. Tak ukončena ve Hvozdcích, statku to zrušeného kláštera sv. Anny na St. Brně, již r. 1784, podobně v Bosonohách, Komíně a Něm. Kynicích, statcích bývalého kláštera Tišnovského. O jiných dědinách téhož kláštera tu nemluvíme, protože nestaly se částmi panství Veverského.

1. Pro Hvozdec schválil císař Josef II. smlouvu o vykoupení roboty a rozkouskování dvoru dne 13. září 1784. a) Tam bývali rustikalisté (sedláci na poddanských gruntech) povinni k robotám a sice 7 půllánků každý k 78 potažním robotním dnům, 3 čtvrtníci každý k 104 ručním či pěším a jeden půlčtvrtník k 52 ručním dnům. To bylo vybaveno pro $\frac{1}{2}$ lány po 12 zl., pro $\frac{1}{4}$ lány po 7 zl. a pro osminu lánu 4 zlatými, úhrnem tedy jedno sto a devíti zlatými roční činže. Podruzi (a domkaři) za robotu odváděti měli po 1 zl. — Mimo to však přece ještě zůstaly tyto roboty: 7 půllánků po 2 dnech, 4 čtvrtníci po 1 dnu mají choditi jako honci na hony (kdyby však se nehonilo, neplatili za ty dny náhrady); půllánici mají dovážeti 20 věder vína z dálky 2 mil a jednu bečku piva na 4 vědra ze Starého Brna nebo podobné dálky a prázdnou nádobu zpět (anebo od dovozu vína zaplatiti 6 zl., piva²⁾ 54 kr.); 7 půllánků má konati dle robotního seznamu dto 20/3. 1781 pro Veverí 36 dvou- a 4 čtyřspřežní dny a konečně jak půl- tak čtvrtlánici mají, za plat dle patentu robotního z r. 1775, nádenníky dodati k nutným panským pracím, ovšem bez ujmy obdělání svého hospodářství. — Rychtář za to, že býval roboty sprostěn, po relucií dostal 12 zl. platu za své úřadování.

b) Dvůr dominikální na 31 jiter 827 $\square$ rozkouskovan a prodán za 424 zl. 41 $\frac{1}{4}$ kr. mezi 8 majitelů, z nichž pro budoucnost jeden měl platiti 48 zl. 8 kr., pět po 10 zl., dva po 5 zl., úhrnem tedy 108 zl. 8 kr. roční dědičné činže, pak odváděti všichni dohromady 21 $\frac{2}{8}$ míry ovsa a každý desátý snop všeho druhu obilného.

Louka, bývalý to rybník, nebyla rozdělena.

Vrchnost vyhradila si vrchní majitelství (dominium directum) na ty rozdělené pozemky a s tím právo zahrnutí hospodáře, když by hospodářství špatně spravoval, nebo když by bez příčiny závazkům k vrchnosti nedostál po celý rok. Hospodářům uloženo dbáti chovu dobytka.³⁾

V Komíně 8 sedláků uvolilo se platiti ročně po 20 zl. každý za tažní robotu 156 dní a ruční 13 dní a po 6 zl. za 6 mír ječmene, 5 sedláků po 10 zl. každý za 78 dní tažní roboty a po 3 zl. za 3 míry ječmene, 37 čtvrtníků po 8 zl. každý za 104 dní ruční roboty, 6 domkařů po 2 zl. 36 kr. každý za 26 dní, 12 domkařů po 1 zl. 42 kr. každý za 13 dní, úhrnem tedy 542 zl. za robotu a 163 zl. za ječmen. Mimo to zůstali všichni sedláci povinni, vedle potřebné pomoci při obdělání polí z jara a o žních, za pohodlného počasí voziti ze skladišť Brněnských do Tišnova 30 kop špižků soli, pivo k nálevu ze St. Brna a prázdné nádoby nazpět, kořalku z Tišnova zdarma dovážeti, a konečně všichni sedláci i čtvrtníci byli povinni dáti po jednom honci na dva dny k honům na zajíce do vzdálenosti 2 mil, což dělalo úhrnem 100 dní.

¹⁾ Nachricht von Einführung des neuen Robot-Abolitions-Systems im Markgräflthum Mähren. Brünn 1778.

²⁾ Dle listiny dto. 6./9. 1751 a nejv. reskriptu dto. 9./12. 1752 pivo do Hvozdc se musilo bráti z Říčanského pivovaru; oněch 54 kr. však se platilo za dovoz.

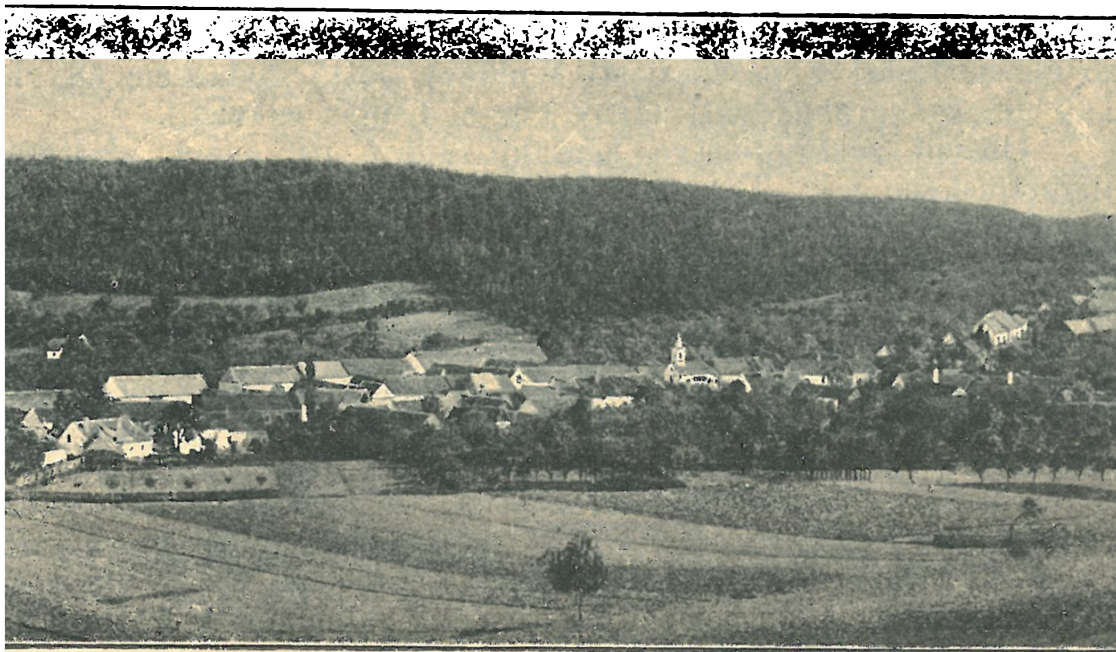
³⁾ Dle různých spisů z Vev. registr.

⁴⁾ Míra pod 528 $\square$ ° Vídeňských

Nota. Po reluici měla vrchnost v Komíně (s činžemi 464 zl. 11 kr. 3 d.) příjem 1118 zl. 11 kr. 3 d., vydání 288 zl. 8 kr. 1 d. a tedy čistý výnos 830 zl. 3 kr. 2 d.

3. V Německých Kynicích rozkouskovan při vybavení robot panský dvůr. Sedláků 19 zavázalo se platiti po 20 zl. každý za 156 dní roboty tažní a 13 pěší, po 24 kr. za dovážení 1" dříví, po 5 zl. za dovoz $\frac{1}{2}$ sudu vína ze vzdálenosti 6 mil do Tišnova, po 2 zl. za dovoz 20 mír sladu na tři míle do Tišnova; jeden půlláník 10 zl. za 78 dní roboty tažné, 48 kr. za udělání 4° dříví a 1 zl. za dovezení 10 mír sladu do Tišnova; 15 čtvrtníků po 7 zl. 36 kr. každý za 104 dní roboty ruční a po 12 kr. za udělání 10 dříví; 2 domkaři po 1 zl. 42 kr., každý za 13 dní roboty ruční. Mimo to však obec zůstala povinna (za 2 vědra piva zpropitného) dovézt a uložit do stodol desátek a za 1 zl. od sudu dovážeti pivo z Tišnova a odvážeti prázdné nádoby. Dva podruzi platili za robotu po 1 zl., 6 nových domkařů z místa a za robotu po 2 zl. To dělá úhrnem 623 zl. 18 kr.

Z rozkouskovaného dvoru, to jest z 339¹⁾ mír 11³, mýtníků polí zahrad a louk, pak z 3 mír 14¹], mýtníků pastvisk 454 zl. 16 kr. 2 d. činže a desátek v ceně 109 zl. 55 kr.

Sentice r. 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

Nota: Jiných příjmů měla vrchnost v Něm. Kynicích ještě 829 zl. 49 kr. 3 d., vydání 616 zl. 33 kr. 1 d. Čistý výnos po reluici 1290 zl. 51 kr. a desátek v ceně 109 zl. 55 kr.

Nevybavena zůstala jako ve Hvozdeci robota konaná od Německo-Kynických ku hradu Veverí.

4. V Bosonohách reluice robot vynesla na gruntech od 5 sedláků, 42 čtvrtníků, 17 domkařů 553 zl. 48, od 4 podruhů 4 zl. od jiných 6 osadníků 12 zl. (i s domovní činží); za 10 mír ječmene 10 zl.; za vození piva ze Starého Brna, kořalky z Tišnova a 1 sudu vína k nálevu do Bosonoh, za svážení desátku, za odvážení 15 sudů vína do Tišnova na 3 míle vzdálenosti 37 zl. 30 kr. — úhrnem 617 zl. 18 kr. Nevybaveno zůstalo 94 dní sedláků a čtvrtníků na hony zajíců. — Dvůr panský rozkouskovaný obnášel 351 mír 10 $\frac{1}{2}$ mýtníka, ¹⁾ vynesl roční činže 492 zl. 19 kr. a za vinohrady se utržila summa asi 300 zl.

¹⁾ Míra pod 528⁰ Vídeňských.

Nota: Čistý výnos Bosonoh po relucii obnášel 1359 zl. 51 kr. 1 d.¹⁾

5. Ve Vev. Bytyšce soustava výkupní nebyla provedena, ač pokus o nějaký výkup nebo záměnu robot byl učiněn. V obecním archivu na ob. účtech z r. 1786 je koncept, sestavený obecním písařem a učitelem J. Vařechou; dle něho obec byvši vyzvána, aby se vyjádřila, chce-li povinnosti své vrchnosti odváděti na penězích či in natura, žádá, aby jí bylo popráno času na rozmyšlenou aspoň až do Všech svatých, až by se přesvědčila, co dělají v podobných případech jiná privilegovaná městečka a nezasáhne-li do toho snad nejvyšší instance. — V témže archivu nalezá se také koncept listiny ze dne 7. září 1789, v němž se praví: „My dole podepsaní všichni poddaní z Veverské Bytyšky tímto co nejslavněji prohlašujeme, že urbánní povinnosti v návrhu ze dne 22. srpna 1789 obsažené, any pro každého zvláště a vůbec pro všechny příliš vysoko jsou nasazeny, nemůžeme ani hotovými penězi ani přírodními ani prací námezdní vybývatí a proto my všichni i budoucně staré urbánní povinnosti v celém jich rozsahu a v čemkoli pozůstávají, konati chceme a budeme.“²⁾

24. Další péče o zvelebení farního kostela ve V. Bytyšce.

Koupě varhan. Kostelní stříbro; nové kalichy.

Roku 1783 vypůjčil si kostel od bratrstva růžencového 25 zl. a dostal z pozůstalosti Wolffovy ještě dodatkem 68 zl. Tak umožněno zbudovati zděný kůr a druhou sakristii.

Obecní zastupitelstvo sepsalo žádost na opata kláštera augustinského u sv. Tomáše v Brně, Dismase Luxa, aby chudému kostelu Vev.-Bytyšskému daroval staré oltáře, lavice a obrazy, kterých snad nepotřebuje. Jak pochodili, nevíme; ba ani není jisto, že žádost podepsanou od primatora Jana Pallasa a rychtáře Jakuba Beštera skutečně podali. V kostele V.-Byt. je několik pěkných dubových lavic, které by mohly z kláštera pocházeti.

Téhož roku naskytla se příležitost, koupiti lacino velké varhany ze zrušeného kláštera sv. Anny v Brně (jemu patřila přifařená do V. Bytyšky obec Hvozdecká). Ob. účty o tom vypravují:

Sousedé dali si od Kobziny, sollicitatora v Brně, napsati (za 2 zl. a fůru dříví) pamětní spis s prosbou na p. hraběte, aby milostivě nějakou pomocí jim přispěl k zakoupení těch varhan; druhý pamětní spis (za 2 zl. 30 kr.) hraběti zaslali, aby svolil, by dluh 600 zl. na kostel udělaný, od sv. Kříže (jmění zrušené kaple sv. Kříže nad Chudčicemi) se vzal; třetí pamětní spis (za 2 zl.) podán panu Kašnickému³⁾ v Brně s žádostí o varhany. Za cesty atd. dáno rychtáři a sousedům 4 zl. A „Item ještě jedna útrata se vynašla, kterážto se stala při zaplacení těch varhan a také při kontraktu dělání s varhanářem 1 zl. 34 kr.“ — Když byly řádné varhany v kostele, obec i o měchůšlapa se lépe postarala.

Kostel měl až do r. 1782 následující stříbrné předměty: monstranci 128 lotů těžkou (viz § 193.), ciborium 33 lotů, tři kalichy, 2 konvičky s miskou, pacifikal s figurou Ukřižovaného a nápisem J. N. R. J. 30 lotů, nádobky na nejsv. Svátost a na sv. oleje k nemocným, pak jednu starší nádobku na sv. olej a pohár.

¹⁾ Dle různých spisů z Vev. registr.

²⁾ Acta v ob. arch.

³⁾ Antonín svob. pán z Kaschnitzů, guberniální rada a dvorní kommissar zaměstnaný se správou statků klášterů zrušených.

R. 1782—83 prodáno bylo to stříbro až na monstranci, ciborium, pacifikal a novější nádoby k zaopatřování a za ně získány byly ze zrušeného kláštera kartuzianského v Králově Poli u Brna tři kalichy, a sice jeden s emailovými obrázky 1 lib. 24 lotů těžký, jiný 1 lib. 8 l. a třetí 1 lib. těžký.¹⁾

25. Úmrtí faráře Kubečky. Obraz jeho na faře. Koope-
ratoři jeho doby. Nový farář Vev.-Byt. Jan Antonín
Friedl 1784.

Kubečka zemřel jsa 47 let 1 měsíc 24 dní stár dne 4. února 1784 a byl od faráře Doubravnického t. č. děkana Lomnického Jana Kašpárka pochován ve farním kostele sv. Jakuba před kazatelnou (versus cathedram).

Byl v kostele pochován poslední, neboť dvorním dekretem ze dne 23. srpna 1784 nařizeno, aby krypty a hřbitovy v obvodu osad se nalézající byly zavřeny a hřbitovy nové aby venku za osadami byly založeny.

Kubečka dal se vymalovati na památku pro faru V.-Byt. Je vyobrazen s beránkem (odznakem mše sv.) a růží (odznakem zpovědi, či mlčenlivosti zpovědní), hlavních to úřadů kněžských. Na zadní straně obrazu napsal: Obraz Tomáše Fr. Kubečky, faráře Vev.-Bytyšského, rodem Moravana z Příbora, který mnoho příkoří a protivenství trpěl chráně práva nástupců; poroučí se jejich zbožné vzpomínce. Malován jest r. 1780, jsa stár 44, knězem 21 let. Za něhož i zdejší chrám z větší části byl vystavěn a dokončen.²⁾

Kooperatory Kubečkovými byli: Frant. Vorelský, Moravan ze Žďáru od 14. II. 1774 do 14./X. 1775, kdy odešel do Rozsoch; Josef Schuberth, Moravan z Příbora od 1. srpna 1776; Frant. Richter, Moravan z Příbora od r. 1778; Josef Harand, Moravan z Jihlavy od r. 1780; Jan Friedl, Slezák z Bílovce.

Tento poslední kooperator „složiv 13. března konkursní zkoušku dle rozkazu císaře Josefa II., již 6 kandidátů o farní obročí Vev.-Bytyšské se účastnilo, a byv 9. dubna od Prospera hraběte ze Sinzendorfu navržen, investován jest 14. dubna od barona z Teuberů, generalního vikáře Brněnského a installován 24. června 1784.³⁾

26. Rozsáhlost farnosti V.-Bytyšské r. 1784.

Patřila k ní V. Bytyška se 144 domy a čísly; hrad Veverí s 6 čísly; komorní dědina Hvozdec s 21 čísly. Obyvatelů kato-

¹⁾ Lpe 7 a kost. účty r. 1783. .

²⁾ Effigies Thomae Francisci Kubečka, parochi Aichhorno-Biteschensis, patria Moravi Priboriensis, qui multas (persecutiones et) afflictiones sustinuit tuendo jura successorum; commendat se (piae eorum) memoriae. Copiatus Ao. 1780. aetatis suae 44°, sacerdotii 21°, sub quo etiam Ecclesia hujas plerumque aedificata et consummata fuit.

³⁾ Lpe 227.

lických v celé farnosti načítáno 1001, ve Hvozdcí žila jedna rodina nekatolická a jedna židovská.¹⁾

27. Zrušení bratrstva sv. Růžence. Zkrácení farních příjmů.

Farář Friedl nastoupil úřad svůj v době, kdy farní obročí o některé příjmy bylo zkráceno. Císař Josef II. zrušil bratrstva, čímž i V.-Bytyšské bratrstvo sv. Růžence bylo zasaženo. Jeho jmění odevzdáno zatím vrchnostenskému úřadu. Farář tím pozbyl ročně 6 zl., za něž sloužíval měsíčně 2 tiché mše sv. a o slavnosti Růžencové P. Marie zpívanou.²⁾ — Zrušením štolý křestní utrpěl ztrátu 30 kr. při každém křtu.³⁾ — Zákazem vykrápění domů o Vánocích ztratil koledu, to jest sbírku luštěnin a koláčů, která vynášela 26 zl. i více.³⁾

28. Kostel dostavován.

Roku 1784 vypůjčil Friedl ze jmění kaple sv. Kříže (nad Chudčicemi) 131 zl. 35 kr.⁴⁾ hlavně na dostavění věže, o níž i roku následujícího dále pracováno, když kostel po † faráři Kubečkovi zdědil asi 270 zl., tak že věž pokryta byla křídlicovou střechou (prozatímnou), ozdobena křížem a do ní dáno lešení na zvony, které z kostela starého přeneseny byly.

29. Mešní fundace Václava Svobody (XVI.)

Dne 1. listopadu 1784 Václav Svoboda, mlynář od Brna (Lamplmüller) poručil 50 zl. à 3¹/₂% na 2 tiché mše sv. za sebe a † manželku Rosalii.⁵⁾

30. Kooperatoři přestali být ve V. Bytyšce.

Farář Friedl měl na výpomoc Minoritu z Brna P. Heřmana Schauera až do r. 1790, pak na krátko (bezpochyby na žádost obce, která na vydržování pomocného kněze něčím přispěla)⁶⁾ světského kněze K. Wadla a r. 1791—93 Severina Pfersiga.

31. Obecní úřad 1784—87. Primátor Josef Charvát.

Roku 1784—87 byl primátorem Josef Charvát, purkmistrem (1786) Jan Brychta, rychtářem ještě Jakub Bešter (od r. 1770).

Roku 1786 počali sousedé skládati na splacení bratrského kapitálu, jež po 40 zl. za tři leta zapravili. Také fundanční kapitály znenáhla odvedli.

¹⁾ Lpe 353.

²⁾ Lpe 487.

³⁾ Lpe 227.

⁴⁾ Wolný v církv. top. praví, že ze jmění kaple sv. Kříže bylo na stavbu kostela vynaloženo 1395 zl.

⁵⁾ Lpe 34.

⁶⁾ V ob. arch. kvitance faráře dto 8./XI. 1789 na 14 zl. 35 kr. obecního příspěvku na kaplana.

Dle průměru 10letého (1776—1785) měla obec ročních příjmů 196 zl. 35 kr.¹⁾

32. Katastr Josefský 1785.

Oprava katastru Tereziánská měla různé vady, jako: nesprávné určení výměry a výnosu pozemků, nestejné obřemenění vlastnictví rustikálního a dominikálního a jiné. Císař Josef II. chtěl kontribuci stejně na všechny pozemky — ať patřily komukoliv (vrchnostem, poddaným, duchovenstvu) a ať byly jakékoliv (rustikální či dominikální) rozvrhnouti dle jich hrubého výnosu — a zároveň při té příležitosti všechny urbánní povinnosti poddaných k jich vrchnostem proměnit na peněžitě dávky.

Za tou příčinou byly pozemky všechny předně rozděleny na okresy poplatné — pravidlem podle obcí. Okres pak rozdělen na tratě, z nichž každá dostala své jméno a číslo; první trati byla místní s domy a zahradami. Kommissie pak obcházejíc tratě sepisovala všechny pozemky. V místní trati každý dům dostal topografické číslo, pak každá zahrada; podobně v ostatních tratích každý pozemek. Na to pozemky vyměřovány dle jochů o 1600⁰; u pravidelných kusů od kommissie naznačena délka, šířka a výměra plošná, u nepravidelných zjištěna výměra od zeměměřičů. Kniha, do které pozemky pořadem dle topografických čísel byly zanášeny, nazvána knihou skladu (Lagerbuch). Vedle ní založena kniha příznání (Fassionsbuch), v níž zapsány pozemky dle jednotlivých majitelů. — Načež vypočten hrubý výnos (Bruttoertrag). Od daně pozemkové osvobozeny byly: doly (rudné, uhelné, solné), kamenolomy, skály a hory docela neplodné, močáry k obdělání se nehodící, silnice, cesty, strže a jiné plochy, které nic nenesly. Když byl i výnos hrubý dle jistých pravidel zjištěn, určeno, že z každých 100 zl., které nese pozemek poddaného, nechá se 70 zl. poddanému na živobytí, na dávky pro obec, školu a duchovní správu; ostatních 30 zl. se rozdělí a sice průměrně 12 zl. 13¹/₂ kr. státu na daň pozemkovou a 17 zl. 46²/₃ kr. vrchnosti na místě dosavadních dávek urbánních, robot a desátků. Obnášely-li urbánní povinnosti méně než 17 zl. 46²/₃ kr., měl při menším obnosu poddaný ponechán býti. — Vrchnosti platily jen těch 12 zl. 13¹/₂ kr. daní pozemkových.

Josefský katastr proveden byl od r. 1785 do 1789. Toho roku dne 1. listopadu daň nová zavedena.

Ve V. Bytyšce (dle účtů ob.) zkoumány pozemkové archy sousedů r. 1787 co do polí a luk.²⁾

Sotva císař Josef II. zemřel, zrušena tato jeho oprava patentem ze dne 19. dubna 1790 a Tereziánská rektifikace zase

¹⁾ Ve výkazu těch příjmů a vydajů 10letých vypočítáno bylo od ob. písaře a rektora Várechy vydání vyšší než příjmy. Revident vrchnostenský výkaz vrátil obci s poznámkou: Po všem nic není. Nemá to ani hlavy ani nohy. Jak pak může být vydání větší než příjem? a odkud by se vzalo? atd.

²⁾ Cena panství Říčansko-Veverského odhadnuta r. 1786 na 393.072 zl. 45 kr. (V zemských deskách.)

zavedena. Ten však přece měl výsledek pro poddané blahodárný císaře Josefa pokus, že byly daně od 1. května 1790 stejným procentem rozvrženy na pozemky a užitky z nich plynoucí, jak vrchnostenské tak poddanské, totiž 30 zl. 42¹/₂ kr. ze 100 zl. Roku 1791 vyšetřeny i reality duchovenské a pozemky i užitky královských měst (která dosud platila jen 40 kr. z komínu) a podrobeny dani, čímž procento poplatkové kleslo na 30 zl. 27 kr. 2 d. — Ku kontribuci přišly ještě rozličné přírážky.

33. Honební řád císaře Josefa II.

Patentem ze dne 28. února 1786 vydán byl od císaře Josefa II. nový honební řád, odpovídající poměrům jeho doby. Honebnost náležela už dle zemského řádu z r. 1628 vrchnostem. Císař Josef II. z ní vyloučil stav nejen selský nýbrž i městský ustanoviv v § 8.:

„Právo lovu jak vysoké tak nízké zvíře může dle libosti býti prodáno nebo pronajato. Avšak stav městský a selský, kterým by se honbou jen poskytla příležitost, aby zanedbávaly hospodářství a řemesla, vyloučeny jsou z kupování a najímání honebnosti.

Proto také honebnosti, které náležejí městům nebo městečkám jako práva vrchnostenská, mají veřejnou dražbou buď býti prodána nebo pronajata.“
Ustanovení to zajisté velmi jest rozumné.

34. Samostatná duchovní správa obnovena v Komíně 1786.

Po dlouhém spojení s farností Bystřkou, což trvalo už od r. 1633, oddělena farnost Komínská r. 1786 a ustanoven jejímu lokálnímu kurátu plat z náboženského fondu, na nějž patronat byl přešel se statky panenského kláštera Tišnovského. Když r. 1799 koupil Tišnov baron Mundy, převzal i patronát, jehož pak r. 1821 odstoupením Komína k Veverí dostalo se majitelům panství Veverského.

Lokálními byli: od r. 1786 Florian Bulíček, bývalý cisterciák z Velehradu, rodák Týnický z Čech, jenž r. 1816 postoupil na faru Ořechovskou; 1816 František Xav. Eberl, který po 3 letech dostal Ném. Kynice; 1820 Antonín Kneisel, roz. v Třešti, dříve lokal v Drásově; 1834 Václav Krejčí, rodák Bořitovský; po jeho smrti 1849 Tomáš Šimbera, český spisovatel a výtečný vlastenec¹⁾; po něm Flor. Eichler, odešel r. 1871 na faru Vev.-Bytyšskou; 1871 Jan Lavička (dostal faru Krhovskou) a po něm Ign. Kašpárek.

35. Samostatná duchovní správa obnovena v Žebětíně r. 1787.

Dvorním dekretem ze dne 11. března 1787 zřízena byla samostatná duchovní správa v Žebětíně. Lokálnímu kuratu poukázáno 300 zlatých z nábož. fondu, jemuž byl po zrušení Králové kláštera panenského na St. Brně patronat farní připadl. Od r. 1825 patronat prodejem statku Starého Brna přešel do rukou světských.

Lokálníky byli: 1787 Zosimus Němec rozený v Kyjově, Kapucín † 21. března 1800 64letý; 1800 Romuald Kořen, rozený v Újezdě, Augustinian od sv. Tomáše v Brně, stal se r. 1807 farářem v Sardicích; 1807-1803 Fr. Borovička, rozený v Novém Městě, dostal se za zámeckého kaplana do Troubska, administrátorem byl po něm Leopold Borsutzki, nápotomní farář V.-Bytyšský; od r. 1809 lokálem Karel Abele, rodák Jihlavský, jenž r. 1814 převzal katechetství na gymnasiu v Jihlavě; od 1814 Jakub Procházka; 1820 Martin Staněk z Uher, převzal r. 1826 faru Zbraslavskou; od r. 1826 Josef

¹⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 242.

Pitterna z Blučiny, šel do Obřan; od r. 1839 Jan Bittner, rozený v Brně, dostal Zbraslavu; od r. 1844 Kašpar Veliš, rodák Žďárský; od r. 1853 Jakub Matyášek z Cernovic v Čechách, za něho lokálka byla povýšena na faru; od r. 1879 byl farářem Jan Kamarýt; od r. 1886 Jan Komorád z Rozseče v Čechách.

36. Duchovní správa v Bystrci po oddělení Komína a Žebětína 1787.

Po smrti faráře Kahánka dostal obročí r. 1787 Frant. Jos. Kostka z Prahy, dříve Kapucín a po 15 let c. k. polní kaplan, † 1807; od r. 1807 Josef Bedřich Troppe z Brna, dříve Jezuita, doktor filosofie, bakalář theologie, biskupský rada a přisedící konsistoře, čestný kanovník Brněnský, od r. 1813 arcikněz a Brněnský (dříve Kuřimský) děkan, zemřel r. 1818; 1819 Jan Šebastian Fuhrmann z Brna, dříve Minorita, pak kooperátor na Petrově v Brně, na to gymn. professor v Brně, a konečně farář Nēm.-Kynický, † 1826; od r. 1826 Jan Hüller z Jihlavy, před tím biskupský ceremoniář, pak farář v Otaslavicích (arcid. Olom.), na to v Rudíkově a zároveň Třebíčský děkan, přisedící konsistoře, konečně spiritual v bisk. alumnátě v Brně, zemřel 52letý 1834; od r. 1835 Frant. Riegler ze Znojma, dříve zámecký a lokální kaplan na Moravci, pak farář ve Stražku, Brněnský tit. konsist. rada, † 1854. Za něho provedena výbava; fare zůstala značná dotace u Bystřce 59 jiter 1142⁰, u Žebětína 28 jiter 1042⁰ a z vyvazovacího kapitálu roční důchod 1233 zl. 31²/₄ kr., z čehož má farář vydržovati kaplana, a dávati příležitosti k zaopatřování nemocných a ku křesťanským cvičením kurátům lokálním v Komíně a Žebětíně. Od r. 1854 byl farářem Jakub Sušický, bisk. rada a přisedící konsistoře, bývalý profesor pastoralky na Brněnském ústavě bohosloveckém; po něm čestný Mikulovský kanovník Karel Kandus a po jeho úmrtí asi od r. 1884 Josef Schrefl, čestný kanovník Brněnský, býv. představený Brněnského alumnatu.¹⁾

37. Opatření proti ohňům 1787.

Císař Josef II. 24. ledna r. 1787 vydal hasičský řád pro venkovská města a městečka a jiný pro venkov, jímž nařízeno mnoho prospěšného o hasičském náčiní, ohnivzdorné stavbě domů, o pomoci a pořádku při hašení ohně atd.

Obec V.-Bytyšská od r. 1769 měla nějaké žebříky a háky. Po r. 1787 zajistě si dala na náčiní hasičském více záležitosti. R. 1793 dala udělati lešení na žebříky.

38. Obecní úřad V.-Byt. r. 1788 asi do polovice 1790. Primátor Matouš Juran.

Primátorem byl Matouš Juran, purkmistrem (1789) František Hakula, tesařský mistr; rychtářem Jakub Bešter, od r. 1790 Fr. Hakula (dříve purkmistrem).

Za toho úřadu počato pronajímati u větší míře ob. pozemky. R. 1790 rozměřili si a rozdělili mezi sebe sousedé některé pozemky obecní; i pro podruhy některá pole byla určena. (Ob. účty.)

R. 1790 hlavně z výnosu zádušních polí pokryta radnice křidlicí, kázní dům šindelem; později i uvnitř značně radnice opravena.

¹⁾ Wolný K. Top. Br. D. I. 200 a násl. 244.

39. Další úprava kostela Vev.-Byt. 1789—1798.

Ještě mnoho v kostele scházelo a bylo jen znenáhla pořízováno. R. 1789, když byl hrabě Prosper daroval 100 zl., vydlážděna druhá část kostela cihlami, vyvedeny dvě klenby a dána hlavní vrata nová; r. 1790 zasazena nad vrata železná pěkně pracovaná mříž, kterou dodal za 28 zl. zámečník Fr. Adolf z Tišnova.

Příspěvky dobrodinců teprv r. 1798 umožněno, že kostel byl z venku zomítán i s věží a sakristiemi.

40. Vyjednávání o desátek z obecních polí.

Roku 1789 vrchní Josef Michal Müller zavadil o otázku, nejsou-li sousedé povinni dávat desátek (nejen z gruntovních nýbrž i) z obecních polí a když sousedé se odvolávali na resoluci Jejího Veličenstva již r. 1765 v téže příčině obdrženou, vydal tento rozkaz: ¹⁾)

„Od úřadu vrchnostenského panství Veverí a Řičan se obci „městyse Veverské Bytyšky nařizuje, aby primator, rychtář „a všichni jinší představení hned po dostání tohoto rozkazu „s těmi spisy a resolucí ohledně desátku dozajista a beze vší „výmluvy sem se dostavili, aby se správa učiniti mohla. — „Kdyby ale se obec dle poručení toho nezachovala, zatím se jim „na vědomost dává: že jinší prostředek ještě jest, sem na vrchno- „stenskou kancelář donutiti a protivníky pokutovati.

L. S. Z vrchnostenské kanceláře panství Veverí dne 15. července 1789 Šlipalius, kancelářský, na místě p. vrchního správce.

„Douška: Nejostřeji se ještě nařizuje: by každý své obilí „ležeti nechal a ať žádný se neopováží, snopu s polí domů vzíti, „jak z gruntovních tak také z obecních polí.

Adressa: Obci Bytyšce

k pospěšnému zachování.

Cito.

Citissime.“

Mračno toto nad Bytyškou se stahující zaplašil obecní úřad předložením spisů a rozsudků o desátku. V obecních účtech r. 1789 k tomu poukazují slova: „Útrata s privilejiemi v Brně (4 zl. 6 kr.), když pan vrchní žádal, abychom se prokázali, že z obecních polí nemusíme desátku dávat.“

42. Farní chudobinský ústav založen ve V. Byt. 1790.

Císař Josef II. zrušiv bratrstva a r. 1783 i spolky Marianské, založil na jich místě jediný spolek „účinné lásky ku bližnímu“ čili „ústav chudých“, jehož účelem bylo a jest zamezení tuláctví a péče o chudé místní. V každé farnosti měl míti spolek svůj odbor.

¹⁾ V obecním archivu

Aby odbory zdárně účinkovaly, přiřknuty jim od něho a jeho nástupců části jmění zrušených bratrstev, úroků z kapitálů určených na vykupování otroků křesťanských (po zrušení řádu Trinitářů), třetiny pozůstalosti po světských kněžích, když zemřou bez testamentu, odkazy pro chudé vůbec učiněné, sbírky peněz i přírodnin podomní, ofěry kostelní, subskripce, pokuty na přestoupení předpisů o veselostech a tanečních zábavách, policie silniční a jiné, poplatky za povolení hudeb a otevření hostinců přes policelní hodinu, 1°/_o z dobrovolných dražeb atd.

Ano zřizování farních chud. ústavů nebylo nařízeno, nýbrž jen důrazně doporučeno, neustavily se ihned všude. Ve Vev. Bytyšce teprv r. 1790 činnost svou započal, jak souditi lze z prvních účtů téhož ústavu.

Roku 1791 vydáno mu bylo jmění zrušeného bratrstva růžencového v obnosu 186 zl. 20⁶/₈ kr., kteréž základním jeho kapitálem bylo a zůstalo.

Velkých zásluh o ústav chudobinský získal si farář Leopold Borsutzki, an počínaje rokem 1835 sbírkami, ovšem že ku pobídce c. k. úřadů konanými, rozmnožil velmi značně kapitály, tak že koncem r. 1847 obnášely 340 zl. 56 kr. konv. měny a 421 zl. 51 kr. 1⁶/₈ d. víd. val. Horlivost Borsutzkého v té příčině uznána byla guberniálním výnosem ze dne 4./V. 1836 č. 17291. V poslední své vůli pak poručil ústavu kopaniny panské parc. č. 1703 pod 1401° a parc. č. 1706 na 1 jítro 653° v ceně nejméně 300 zl.

Kapitály rozmnoženy byly r. 1883 odkazem 200 zl. Františky Zavřelové z Vev. Bytyšky.

Koncem r. 1888 jmění obnášelo: Státních dl. úpisů à 4·20°/_o 650 zl., soukromých kapitálů 252 zl. (v jednom z nich je kapitál růžencového bratrstva), kopaniny a hotovost 62 zl. 76 kr.

42. Obecní úřad V.-Byt. 1790—95. Primator Jan Šanca.

Primatorem byl Jan Šanca od druhé polovice r. 1790—93, rychtářem Fr. Hakula.

Blahodárné výsledky pronajímání polí obecních jeví se tím, že obec měla větší příjmy; primator sám vypachtoval obecní zahradu za 5° zl. (1790), louku pod mlýnem dolním za 27 zl. (1791) a chalupníci platili z ob. kopanin 21 zl. 54 kr.

Jen že se zase bohužel více pilo na ob. útraty!

R. 1793—1795 byl Fr. Strachoň, majitel mlýnka a soused, obecním starším a početvedoucím, Fr. Hakula rychtářem.

43. Prodeje dominikálních realit za hraběte Prospera 1790—1798.

Dobré výsledky, kterýchž bylo docíleno zaprodáním panských realit na statcích náboženského fondu (čili zrušených klášterů) pohnuly hraběte Prospera, že se o podobné obchody pokusil na svém panství. Roku 1790 zaprodal čtyry mlýny: Dolní a horní ve Vev. Bytyšce, o nichž jsme už bližší zprávy podali při cechách (str. 217 a 221), mlýn Říčanský Tomáši Svobodovi

a Bystrecký mlýn Janu Dresslerovi, nájemníku téhož mlýna, ten o 5 složeních, s pilou, asi 1 jitem okolních pozemků za 2600 zl. rýnských a 520 zl. r. dědičné činže. Také přenechal domek ve Vev. Byt. lazebníku tamnějšimu (str. 198).

Roku 1791 prodal dražbou Anně Hornochové, vdově po myslivci Lindenberském, panskou myslivnu v Žebětíně za 116½ zl. r. a roční 2 zl. činže a 26 dní pěší roboty.

Roku 1792 prodal dva domky v Bystrci, č. 69 (s dvorkem r. 1805 přidaným) za 230 zl. a roční 4 zl. i 26 dní roboty; č. 48 za 82 zl. a roční 4 zl. i 26 dní roboty pěší. — Téhož roku pronajal rybářskou chalupu č. 33 na hrázi u panského rybníka v Chudčicích Janu Mühlbacherovi za 8 zl. 18 kr. ročního nájmu; nájemník byl zavázán opatrovati haltíře v zahradě a louku na velkém rybníku; r. 1798 chalupu tu s chlévy, stodolou, zahradou na 325□⁰, trávnikem na 1 jito 60□⁰ nájemníku zaprodal za 43 zl. 3 kr., vymíniv si, aby majitel udržoval v pořádku 4 panské haltíře, dohlížel na ryby v nich, platil ročně 15 zl. a při rybolovu fišmistrovské práce konal za nádenickou mzdu.

R. 1793 prodal Josefu Kuchynkovi z V. Byt. hostinec v Chudčicích s právem nálevu piva a kořalky a vyvážení za 60 zl. hotovych, 15¾ zl. roční činže se závazkem, odebíratí nápoje od vrchnosti.

V Řičanech r. 1795 zaprodal Josefu Mayerovi, revisoru daně z nápojů, dílnu na vyrábění potaše s 25□" prostory u ní za 27 zl. a r. 1798 starou myslivnu č. 51 tamějšimu revírníku Leopoldu Mühlbacherovi a j. m. Magdaleně za 108 zl. 6½ zl. roční činže a 26 dní roboty roční.¹⁾

44. Kaple „Matky Boží“ u hradu Veverčí má býti sbořena.

Hrabě Prosper ze Sinzendorfu, nevíme z jakých příčin, na tom stál, aby byla kaple Matky Boží sbořena a hřbitov od ní jinam přeložen. Že se o to vyjednávalo, lze i z obecních účtů z r. 1791 poznati. Jest v nich zapsáno. „Co tak někteří páni sousedé byli deputováni k mil. p. hraběti jíti strany nového krchova vystavění na místě Matky Boží 30 kr.“, a „po druhé strany krchova útraty 20 kr.“ Snad se tu jednalo o provedení rozkazu císaře Josefa II., aby polní kaple a zbytečné kostely byly zrušeny, neboť dle rozkazu gubernialního musil r. 1791 i obraz Matky Boží, visící v kostele Matky Boží nad hlavním oltářem, jenž byl velmi ctěn od věřících okolních i vzdálených, přenesen býti ve vsi tichosti — aby se předešlo shluknutí lidu — do farního chrámu P. ve Vev. Bytyšce.

Úmysl hraběte Prospera byl zmařen tou okolností, že kommisie úřední r. 1794 vyslaná nemohla nalézti vhodné místo pro nový hřbitov.²⁾

Obraz P. Marie (černé, svatolukášské) byl později zase do kaple zanesen. —

R. 1795 spadl (jak jsme už řekli) domek „poušťka“, byt to kostelníka-hrobaře, u Matky Boží a dříví z něho prodáno dle gubern. rozhodnutí úředně za 2 zl. 3 kr. a obnos ten odveden kostelu farnímu. (Dle kost. účtů.)

¹⁾ Acta v regist. Vev.

²⁾ Wolný, K. Top. Br. D. I. 294.

45. Císař Leopold II. (1790—1792) potvrzuje V. Bytyšce právo jarmarků r. 1791.

Když císař Josef II. r. 1790 zemřel a vládu nastoupil Leopold II., obnovily se starosti o potvrzení privileji zeměpanských. Již r. 1790 vyjednávali Bytyští s Jos. Ant. Weltzem, jenž byl agentem v záležitostech poddanských a bydlil ve Vídni na Mülkerbastei č. 1305, a vypravili, nepřestávajíce na ochotném prostřednictví své vrchnosti, dva deputované, Kašpara Köllingera a Matěje Dupala, do Vídně k agentovi, odevzdavše jim 125 zl. na útraty. Z peněz těch dali vyslancové 98 zl. Weltzovi, 27 zl. spotřebovali sami. Po zaplacení všech tax obnosem 71 zl. zbylo agentovi 27 zl.; i psal Bytyšským, že oni jemu musí ze zbytku také něco dáti, aniť prý ani (Videnští) úředníci zdarma řádku nenapiší. Sousedé byli tak ochotni, že mu odpověděli, aby si sám ze zbytku zaplatil po spravedlnosti. Nechal si tedy 15 zl. a ostatních 12 zl. vrátil.¹⁾ — Potvrzení císařské podepsáno vlastnoručně od císaře Leopolda dne 30. září 1791.²⁾

46. Proces faráře Friedla s Vev. Bytyškou o dříví z obecního lesa. 1791—1795.

Z lesů obecních dostával farář V.-Bytyšský dříví na topení a potřebu kuchyňskou. Musil si je arci na vlastní útraty dáti sekati a dovážeti, byla to však přece značná výhoda. Užíval jí pokojně až asi do r. 1760, kdy setkáváme se s prvním proti ní odporem. Sousedstvo soudíc se s farářem o kostelní pozemky, aby mu způsobilo větších nesnází, vzepřelo se i proti dávání dříví z obecního lesa. Advokát Černý z Brna jmenem sousedů listem ze dne 30. dubna 1760 oznámil Václavu hraběti Sinzendorfovi, že bylo faráři v obecním lese od vrchnostenského úřadu vytčeno 55 sáhů dříví bez vědomí obce, žádal, aby farář dříví vrátil a zakazoval, aby se to budoucně neopakovalo.³⁾

Záležitost ta byla ve vrchnostenské kanceláři na Veverí vyšetřována a dne 15. června 1760 v ten smysl vyřízena, že farář od nepamětných dob práva toho užívá a tudíž v jeho spravedlivém držení jest.⁴⁾

Příští zimu si tedy farář zase dříví dal vytknouti. Sousedé však dne 2. dubna 1761 obnovili advokátem loňskou stížnost před krajskou kommissí, která se ve V. Bytyšce konala ve příčině kostelních pozemků, udávajíce, že v minulých dvou letech bylo faráři v obecním lese bez vědomí a svolení obce na 99 sáhů dříví od vrchnosti vykázáno, ač k tomu farář práva prý nemá v žádné fundaci.⁵⁾

Kommissee bezpochyby odkázala obec, protože přišla vyšetřovat otázku jinou. Zdá se však, že toho roku farář směl si nechat jen 12 sáhů toho dříví a ostatní že musel vrátiti.

Farář dostával dříví i nadále. R. 1775, kdy vydán byl robotní patent, sousedé stížnost obnovili, byli však kommissí 19. dubna 1776 opět odmrštěni.⁶⁾

Když r. 1782 podal farář Kubečka fassi, udal, že bere z obecních lesů ročně 12 sáhů dříví.⁷⁾

¹⁾ Listy Weltzovy, konta a kvitance z r. 1791 v ob. arch. Pak obecní účty z r. 1790 a 1791.

²⁾ Pergam. list. v ob. arch.

³⁾ Koncept něm. stížnosti podané správci domu po tribunálním vrátném Strohhuberovi. V ob. arch.

⁴⁾ Liber paroch. eccl. str. 20, 61 a 107.

⁵⁾ V ob. arch.

⁶⁾ Liber par. eccl. str. 20

⁷⁾ Ibi str. 108.

Dne 13. dubna 1784 investován byl za faráře V. Bytyšského Jan Ant. Friedl. Za něho — tedy již třetího faráře — spor o dříví zase obnoven a po dlouhém processu ukončen. Friedl vypravuje o počátku sporu: „Když jsem dne 15. března r. 1791 dle fasse svého předchůdce dal dělati 12 sáhů dříví ze stromů od Veverského vrchního Jana Michala Müllera k tomu poznačených, sousedé do lesa přišedší, dělníkům mým práci zabráňovali; jelikož však jsem já byl v lese přítomen, vrátili se v pokoji domů a podali krajskému úřadu Brněnskému stížnost.“ Dle vypravování toho zdálo by se, že záležitost měla klidný průběh, avšak z akt soudu, který z toho povstal, jde na jevo, že byla srážka mezi obcí a farářem dosti tuhá. Farář r. 1790, 1791 a 1792 pro odpor obce z lesa nic nesměl vzít.

Krajský úřad, ku kterému obec se obrátila, potvrdil 14. dubna 1791 právo farářovo, anžť obec sama doznala, že pokud se pamatují, již čtyři faráři (asi od r. 1732) dříví z obecních lesů brali a nařídil, aby obec, svévolně proces počavší, odprosila jak úřad vrchnostenský tak faráře, onen proto, že protizákonně zasáhla do práv vrchnosti (vytýkání dříví), tohoto, protože ho zaháněním jeho dělníků z lesa pohaněla.

Farář zajisté z obecních lesů dříví nebral z nouze o palivo, nýbrž jedině proto, že právo na ně měl. Patřilť faře „hájek“ (Pfaifenwald) pod 17 jiter 1085□' a právě r. 1791, 20. května odstoupil ho farář dobrovolně vrchnosti (s dovolením dvoru cís.) vymínil si za to ročně 10 sáhů bukového a 10 sáhů dubového dříví štípuvého.¹⁾ Obec naopak vidouc, že by měl farář snad dosti na dříví tom, svého závazku sprostiti se chtěla.

Rekurrovala k cís. kr. guberniu, které k 28. září r. 1792²⁾ ustanovilo kommissionelní vyšetření té záležitosti. Dostavili se k ní Jan svob. pan z Forgačů, krajský a vyšetřující kommissar, Jan Michal Müller, vrchní Veverský, Jan Friedl, farář, Jan Šanca, primator, Fr. Hakula, rychtář a purkmistr, Jakub Bešter, Martin Dupal, Fr. Strachon, Matouš Juran, deputovaní obce V. Bytyšky.

Předně tázání byli vrchní a farář. I odpověděli:

„1. Fara od nepamětných dob dostávala nejméně 12 sáhů měkkého dříví z obecních lesů. 2. Obec, ač své lesy svévolně vymítla, má dosud pěkného lesa 596 jiter, tak že dříví faře dávatí může i nadále. 3. Není pravda, že bylo Kubečkovi kdysi dříví naprosto odepráno, nebo dané všechno vzato; nýbrž bylo mu jednou vzato jen to, co přes 12 sáhů z vytčeného nasekal. 4. Do roku 1747 bylo zvykem, že každý představený obecní dostával oprátku v lese obecním a takovou oprátku dostávala také fara, tak že nemívala právě 12⁰, nýbrž vždy více než 12⁰. Ve farním protokolu je zapsáno, že brala dříví pro foco et calefaciendo „na vaření a topení,“ tedy více než 12⁰. A také tvrdé dříví, dokud v lese jaké se nalezalo. Jen musel farář žádat, aby mu vykážali místo a stromy, ze kterých by měl dříví nakátět; protože les nebyl majetkem fary. 5. Obec falešně udává, že farář teprve v zimě r. 1790—91 o dříví žádal, když byl s vrchností zaměnil farní hájek za roční dávku dříví tvrdého. Naopak: obec toho roku odpírala dříví a) proto, že farář hájek vrchnosti dal a tak se stalo nemožným, krásti z něho dřevo a pásti v něm, b) že obci pro špatné v letech minulých hospodaření s lesem zakázáno bylo zmíněné zimy dříví pro sousedstvo kátiti. 6. Že fara povždy dostávala nejméně 12 sáhů, dotvrzují písemně hodnověrní svědkové, starci Jos. Vencelides a Jan Pallas, kteří bývali představenými v obci, Václav Syrovátka, jenž faráři Straufussovi mezi lety 1740—1750 dříví z obecních lesů vozil, a Josef Leidsmann, který už 53 let v Bytyšce je ženat; pak fasse farních příjmů ze dne 20./XI. 1782 a 25./III. 1790, dle nichž farář daň platí z toho dříví.“

Farář a vrchní ku konci žádali, aby obec nejen byla přidržena k vydání dříví za minulé leta 1790, 1791 a 1792 a budoucí, nýbrž, aby odprosila vrchního a faráře, jak krajský úřad už byl nařídil.

¹⁾ Lpe 228—229. Opis transakce. Farář Friedl zaměnil také farní pole za „hájkem“ ležící za kus pod 4 míry „u kříže“, nyní parc. č. 1977—79.

²⁾ Acta další ve farním archivě. Lpe 108—115.

Nato vyslychání deputovaní obce, kteří dali do protokolu: „Hned při inštallaci byl farář Friedl od děkana upozorněn, že dříví není pojištěno a vyzval obec, aby se k dávce té písemně zavázala. Což když učiniti se zdráhala, vložil se do toho vrchní a přemlouval obec, aby faráři dříví i nadále odváděla. Načež v plném shromáždění obce usneseno, 120 dříví dávatí dále, ale ne z povinnosti nýbrž z dobré vůle. Nyní však prosí obec, aby toho velikého břemene, které po 6 let dobrovolně nesla, navždy byla zbavena.“

K tomu poznamenali vrchní a farář: Děkan a vrchní Richter už oba zemřeli a farář příjmu dříví, i kdyby byl chtěl, nemohl se vzdát, (což ostatně neučinil) — protože neměl práva, aby skrátil příjmy fary. Usnesení obce nemá v tomto případě žádnou platnost. Břímě není tak veliké, pováží-li se, že farář na své útraty dříví dá dělati a voziti; jak velký podíl tu připadá na 80 sousedů?

Pak prosili, aby obci bylo zakázáno, pronásledovati jakkoliv svědky od faráře uvedené.

Konečně kommissar prohlédnuv předložené fasse a jiné doklady upozornil obec, aby se nesoudila, jelikož proces prohrá, anť farář na své straně má nezvratný důkaz: užívání práva odepamatných dob.

Gubernium po této kommissi potvrdilo 10. října 1792 rozsudek krajského úřadu. Obec nelenila, jsouc od advokáta svého sváděna, a zadala stížnost až k samému dvoru císařskému do Vídně. Zde byla opět odmrštěna dle dvorního dekretu ze dne 23. března 1793.

Obec šla ještě dále. Kam? Nemohouc ničeho docílit na cestě politické, nastoupila cestu soudní. První instancí byl tehdy Brněnský magistrát. Ten tedy vyšetřiv znovu důkladně celou záležitost, uznal 18./XII. 1794 za právo: Jelikož je dokázaná věc a i od obce uznaná, že fara 120 dříví ročně dostává už po 60 let, musí je i nadále dostávat, protože k nabytí takového práva stačí nepřetržité jeho užívání po 30—40 let. Obec započavši bez právní příčiny proces, zaplatí jeho útraty na 40 zl. 28 kr. zmírněné.

Obec obrátila se ještě k appellaci — ale i tu byla 27./X. 1795 odmrštěna. Teprv nemožností dalšího rekurování učiněn procesu konec.

Advokát, který obec k němu sváděl, jmenoval se Jakub Ferdinand Kraus. Faru zastupoval adv. Frant. Czikann a faráři byl též velmi nápomocen vrchní Müller.

Útraty s procesem spojené byly zajisté velmi značné na obou stranách. Při appellaci nebyly žádné liquidovány, protože farář žádných nepředložil, spokojen jsa s rozsudkem příznivým; advokátovi dal douceur, čemuž nasvědčuje poděkování Czikannovo dto 19./XI. 1795. — Sousédé výlohy podobné do obecních účtů nesměli dávat; skládali se na ně, nenašli-li nějaký příjem mimořádný, který mohli zatajit před vrchnostenským úřadem. Pod vymyšlenými tituly ovšem také někdy do účtů pašovali vydání nedovolené. R. 1794 vrchní 12 zl. vyloučil z ob. vydajů, protože byly vynaloženy na svévolný proces o dříví. V ob. archivě je ztvrzenka advokáta Krause na 6 zl., které přijal 1. XII. 1792 od Martina Dupala na proces s farou.

47. Lesní protokol Vev.-Bytyšský.

Nehospodářství s lesem, které vrchní Müller obci dal cítit zastavením sekání dříví na jeden rok, mělo za následek, že obec si pořídila nový protokol lesní. V ob. účtech za r. 1794 čteme totiž: „Rektorovi J. Vařechovi 2 zl. od založení nového protokolu „lesního, aby se mohlo vždycky vědět, kdy anebo v kterém čase „mnohý soused nějaké dříví k stavení potřeboval anebo ne- „potřeboval, aby se z toho protokolu poznalo, poněvadž jedenkaždý „soused v něm zaznamenán bude, kdy se mu jaké dříví vydalo; „pročež na ten způsob se jemu rektorovi od založení toho „protokolu zaplatilo dle přítomné kvitance 2 zl.“¹⁾

¹⁾ Takový sloh okolkovitý měl staříčský rektor Vařecha, jenž byl zároveň ob. písařem.

Les byl seslaben, jak patrně tím, že někteří sousedé si dávali vytýkat stavební dříví, aniž by ho potřebovali, kdežto druzí skromnější, méně dotěrní sousedé dostávali jen obvyklé podíly. Protokol měl účel, aby jak paliva tak staviva všichni sousedé stejně dostávali. Nasvědčuje tomu také carta bianca podepsaná od 73 sousedů, v níž se praví: „Sekání dříví jak ku stavení tak ku palivu aby jeden každý stejně užíval jak patří a sluší podliva práva . . . pod pokutou 10 zl., jak v našich privilejiích stojí.“ Sousedé mohli mluvit o stejném právu, protože od r. 1763, kdy pozemky rozděleny byly na stejných 80 živností, všichni měli nároky na stejné výhody.

48. Velká bouře a krupobití poškozuje kostel V.-Byt.
r. 1792.

Ještě nebyl kostel dostavěn, a už stihla jej značná pohroma. R. 1792 vichrem, krupobitím a bleskem tak byl poškozen, že opravy stály 121 zl. 29 kr. Jen tabul v oknech rozbito 480. (Kost. účty.)

49. Mešní fundace Pavla Valeše. (XVII.)

Dne 1. března 1793 poručil Pavel Valeš, soused V.-Bytyšský, 50 zl. à 4 0/0, na 2 tiché mše sv. za sebe.

50. Nové nedorozumění co do vožení staviva na zámek
r. 1794 v dubnu.

Robotním patentem z r. 1775 poměry mezi vrchnostmi a poddanými skoro všudy se ustálily. Poddaní nebyli jako dříve libovolně sužováni a konali svou povinnost buď patentem jim uloženou buď svobodně volenou beze zvláštního odporu tak, jak je měli zapsány v seznamech robotních a v příručních svých knížkách.

Občas arci nějaké nedorozumění se vyskytlo. Tak i ve V. Bytyšce r. 1794.

Sousedé V.-Bytyští měli voziti z nedalekého hájku stavební dříví na zámek. Z počátku vymlouvali se na špatné cesty, pak že větší kusy nejsou otesány. A když byly otesány a cesty dobré, přece ničeho nevozili, ač jim bylo hroženo i donucovacími prostředky a představeným obecním tresty.

Byvše k výsledku na 12. dubna 1794 povoláni Fr. Hakula, rychtář, Fr. Strachon, starší, Jan Brychta a Martin Dupal, obecní deputovaní, vyjádřili se, že proto nevozili, ani slyšeli od tesařů, jednak že dříví toho bude použito na pěšinu (lavku) pod zámkem (ne na zámek), jednak že dříví, jak nyní v lese leží, není možno voziti. „Ostatně prosíme o prohlédnutí dříví, a bude-li možnost převozu zjištěna, beze zdráhání je na zámek dopravíme.“

Načež jim bylo vyloženo: „Vrchnost sama dala dubové dříví stavební, které obec voziti povinna by byla, na zámek dovézt, protože se nedá zjistiti, kam ho bude potřeba (snad

i mimo zámek a dvůr); odvezte vy nyní měkké. Neboť dle gub. výnosu ze dne 5. čce 1765, rec. ze dne 13. března 1773, robotního seznamu ze dne 13. prosince 1777 povinni jste voziti stavivo, šindele a jiné. Ostatně ihned se půjdeme přesvědčiti, může-li se vůbec převézt.“

V.-Bytyští protokolu nepodepsali, protože v něm učiněna byla také zmínka o šindelích.

V lese zjištěno, že jen čtyry kusy jsou dopravy schopny; jiných 6 že musí býti otesáno a několik křivých přerezáno, neboť by jinak vyvážení bylo příliš obtížné.

Když se to stalo, sousedé je odvezli.¹⁾

51. Císař František II. roku 1794

potvrzuje Vev. Byt. privileje trhů a jarmarků.

Jako všichni jeho předchůdcové, počínaje od Karla VI., potvrdil i císař František vlastnoručním podpisem a sice dne 28. června 1794, privilej jarmarků a trhů Veverské Bytýšce.²⁾

52. Vzácná kasula darována kostelu V.-Byt.

R. 1794 daroval patron, Prosper hrabě ze Sinzendorfu, kostelu sv. Jakuba drahocennou kasulu ze zlatohlavu. Kostel ji má podnes.³⁾

53. Obecní úřad Vev.-Byt. 1795—98.

Rozdělení ob. luk. Přípravy k stavbě nového velkého mostu.

Obecním starším a početvedoucím byl Josef Vencelides. Bývalý starší obecní, Fr. Strachon, mlynář, nebyv zvolen do výboru, vypověděl obci peníze na zaplacení kostelních pozemků zapůjčené. Obec si tedy vypůjčila 600 zl. od vrchního a 121 zl. od Kateřiny Peprlový.

Obec utržila r. 1795 140 zl. za starou pšenici a slámu, 34 zl. 15 kr. za seno z louček na Ostrově, za Luhama, za brodem, v Bukovcích a ve Žlebě; sklídila 17 ²/₄ míry pšenice, 23 m. žita, ovsa za brodem a na stráni (?) a v lese (v seči) 40 mandelů 10 snopů.

R. 1795 sousedé někteří reptati počali, že mají menší louky než jiní, protože jim je voda pobrala, anebo špatnější, a přes to musí všichni stejně vysokou kontribuci platiti. Ti, kteří menší kusy měli, žádali za rozměření na stejné díly, několik však sousedů, kteří měli větší, zdráhali se. Záležitost dostala se před krajský soud r. 1795, jenž odpověděl: „Předně se musí zjistiti, mají-li sousedé louky zakoupené čili nic. Mají-li je zakoupené, nelze je k odstoupení nutiti, nemají-li je zakoupené, budiž s odpůrci dělení vyjednáváno, aby dobrovolně na rozměření vešli. O výsledku

¹⁾ Untersuchungsprotokoll dto 12. April 1794 v reg. Veverské.

²⁾ Pergam. list. v ob. archivě. Že na konto vymáhání privilegií sousedé několik zlatých připsali z útrat svévolného procesu s farářem o dříví, již jsem svrchu pověděli.

³⁾ Lpe 7 a 22.

budiž sem podána zpráva. Nedojde-li však k rozměrování, ať vrchnostenský úřad k žádosti obce kontribuci přiměřeněji na jednotlivce rozvrhne.“¹⁾)

Spor ukončen tím, že byly na vyrovnání mezi sousedy rozděleny obecní louky. Proto r. 1796 v účtech už nenalezáme z nich příjmu.

R. 1796 byly příjmy ze zádušních polí, které byly pronajaty sousedům a domkařům (úhrnem za 305 zl. 52 kr.) pojaty do ob. účtů, kdežto dříve se účtovaly zvláště. Od té doby patrně počala obec finančně se zmáhati.²⁾)

Roku 1797—98 činěny přípravy na stavbu velkého mostu. V ob. účtech o tom čteme:

R. 1797 vyměřoval Jan Šanca, tesařský mistr z Řičan, most, aby udělal plány na nový. Útraty s mostem uvedeny jsou tyto: Obec Něm. Kynice vystavila vysvědčení, že musí do Předklášteří, které měl najaté (s N. Kynicemi) baron Mundy, přes most V.-Bytyšský jezdit, (aby baron Mundy na něj něčím přispěl) 2 zl. 11 kr.; memorial p. hraběti Sinzendorfovi, aby prodal obci tvrdé dříví na most, a p. baronu Mundymu, aby něčím přispěl, 2 zl. 20 kr.; sousedům, kteří u p. barona byli, 2 zl. 45 kr.; sousedům, kteří byli v Kuřimě, aby se povolilo obci vzítí hraneční duby na most; r. 1798 Janu Šancovi s 2 tovaryši za kátění tvrdého dříví na most 17 zl. 12 kr.; za vyhledávání dubů na Lažaneckých hranicích 3 zl. 24 kr.; od memorialu p. hraběti, aby prodal obci 64 dubů, 1 zl.; sousedům, když šli k nadmyslivci do Vohančic, mohla-li by obec obdržeti 3 duby, 1 zl.; tesařskému mistru při kátění dubů 1 zl.; obornému Vev., nadmyslivci Vohančickému a tesařům, když šacovali duby na Lažanských hranicích, 8 zl. 2 d.; tes. mistru a ob. hajnému, když vyvrtávali duby, budou-li se hoditi na most; r. 1799 za 29 dubů po 2 zl. = 58 zl., kováři (234 liber železa) 34 zl. 42 kr., tesařům 62 zl. 12 kr.

54. Ob. úřad Vev.-Byt. r. 1799—1802.

Václav Koryčan byl purkmistrem, Ondřej Chárvát starším a početvedoucím, Filip Císař rychtářem. Když odstupovali od úřadu, odvedli nástupcům 167 zl. v obligacích u soukromníků a 464 zl. 58¹/₂ kr. hotovosti obecního jmění.

55. Dědicové bývalých velkých sousedů V.-Bytyšských domáhají se velkých živností svých předků.

Dvě listiny v ob. archivě zprávu podávají, že potomci sousedů velkých o to se zasazovali, aby dělení pozemků r. 1762—63 na 80 stejných dílů provedené, zvrhnuto bylo a stav věcí dřívější — 25 velkých a 55 malých živností — znovu aby byl zaveden.

První listina je svědectví dvou bývalých velkých sousedů ze dne 7. června 1799, které praví: Původně bylo 25 větších sousedů od vrchnosti polemi a loukami obdarovaných, a každý ten soused měl právo svůj grunt komukoliv odprodati aneb darovati.³⁾) Ve válce pruské vožením proviantu a jinými nedostatky sesláblí tak, že už nebyly s to grunty obdělávati a osívati. K radě menších sousedů rozdělili se s nimi na 80 stejných živností.

¹⁾ V ob. arch. něm. listina.

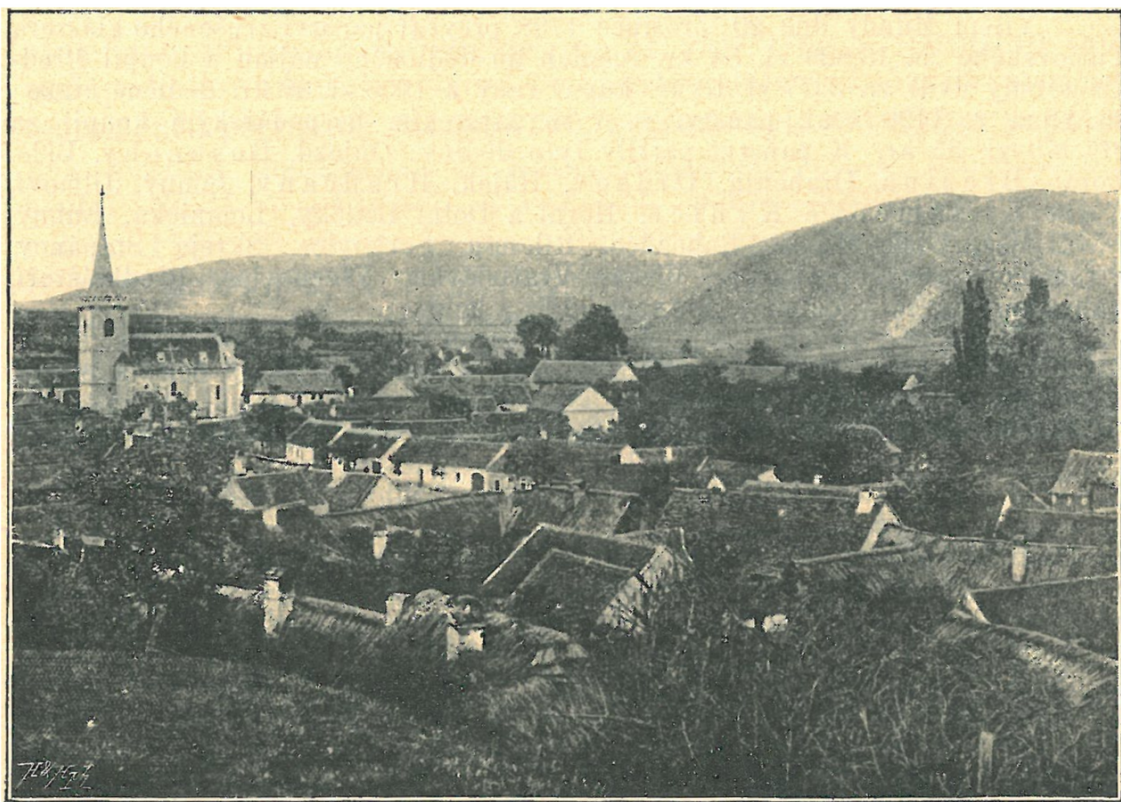
²⁾ Téhož roku nad Benítkami byly vyhazovány příkopy, „aby voda se netlačila do městečka, nýbrž byla svedena do uličky v levo.“

³⁾ Byly to tedy grunty zakoupené.

Všichni pak s novým pořádkem byli spokojeni, jen jednou, asi po 3 letech, když se vozil panský desátek z člunů a nebylo dosti potahů po ruce, vyjádřil se vrchní Bartl, že je po rozdělení hůře o potahy postaráno než dříve a že by bylo lépe, kdyby si oněch 25 sousedů vzalo své pozemky zpět. Na to však nikdo neodpověděl a zůstalo vše při novém řádě, což my dosvědčujeme. Teprv nyní po 38 letech dědicové oněch 25 sousedů dovolávají se starého řádu, s čímž my však souhlasiti nemůžeme, ač jsme také z těch 25.¹⁾

Druhá listina pouze mimochodem praví, že potomci oněch sousedů, kterým živnosti prý libovolně byly zmenšeny z celých na čtvrtlány, zadali stížnost k zemskému úřadu a že do července r. 1806 vyřízení ještě nedostali.²⁾

Stěžovatelé ničeho nedocílili.

Komín r. 1890.

Pohled s hradiska. — Dle fotografie Fr. E. Slováka.

56. Velká povodeň jarní r. 1800

poškodila velice pole a louky. Mezi jinými spustošila Vev.-Byt. louky a pole (bývalé zádušní) za brodem tak, že nemohlo býti pole ani oseto ani jakou omladí osazeno. Z té příčiny odpuštěno domkařům, kteří je měli najaty, 60 zl. 6 kr. činže.

¹⁾ Dva české koncepty v ob. arch.

²⁾ Commissions-Protocoll dto 16. Juli 1806, welches wegen Errichtung des Dominicalgrundbuchs über die Realitäten auf obrigkeitlichem Grund im Markte Bitischka etc. etc.

Svobodní páni Mundyové.

Vilém, baron Mundy (1802—1805)

koupí panství Tišnovské, statek Hvozdecký, panství Veverské.

Vilém Mundy zbohatl soukenictvím. V Brně založil r. 1780 továrnu na sukna, která velmi vzkvétala. Pilností a štěstím vyšinul se z prostého, chudého vandrovníka na továrníka, barona a majitele dvou velkých panství, totiž Tišnovského a Veverského.

Ve Vev. Bytyšce se o něm dosud vypravuje: „Mundy přišel z cizí země jako soukenický tovaryš nezámožný. Jda okolo Švarcavy, uviděl v bahně vězeti vodní pannu, která si z něho nemohla pomoci. I vytáhl ji z něho a vhodil do proudu. Z vděčnosti prorokovala mu mnoho štěstí. A také se mu to vyplnilo. Ve válkách francouzských dodával vojsku sukno a tak si pomohl ke statkům.“

Vilém Mundy dne 20. prosince 1798 převzal panství zrušeného kláštera Tišnovského za 13.829 zl. 54 kr. ročních do dědičného nájmu a koupil Předklášterský dvůr za 3477 zl. 13 kr. kupní ceny a 1936 zl. 39 kr. dědičné činže; 26. října r. 1799 však panství to i se zařízením hospodářským koupil za 277.179 zl. 35 kr. K panství patřily tyto dědiny: Oujezd, Bosonohy, Bělč, Borač, Brezina, Drahonín, Drásov, Hájek, Hradčany, Jamný, Jilmoví, Komín, Německé Kynice, Horní a Dolní Loučky, Lomnička, Lubný, Nová Ves, Olší, Ochoz, Rohozdec, Říkonín, Šerkovice, Skreje, Stěpánov, Střemchov, Svatoslava, Víska, Vratislávka, Vsechovice, Předklášteří, Zahrada, Žďárec a Železný, úhrnem 92^{35/4} lánů.

V Bosonohách zaprodal pak baron r. 1801 Přerovskému židovi Jakubu Gärtnerovi nově vystavěnou palírnu za 1000 zl. kupní ceny a 303 zl. roční činže dědičné.¹⁾

Dne 2. února 1802 koupil za 20.310 zl. statek Hvozdecký (spojený od r. 1782 s Blažovickým), jenž byl náležel klášteru Sv. Anny na St. Brně. K němu patřilo lesa 144 jiter 502[□] s ročním hrubým výnosem 34¹³¹¹ sáhů tvrdého, 174¹¹ sáhů měkkého dříví; les ten sám měl cenu 8313 zl. 26^{1/4} kr.;²⁾ ve Hvozdecí palírna na 1 kotel s draslárnou pronajatými za 158 zl.; bývalý rybník, tehdy už louka pod více než 11 mír pronajatá za 29 zl.; od rustikalistů různých činží o sv. Václavě, sv. Martině, Hromnicích, pak za kuřata, vejce a předivo 22 zl. 57^{3/4} kr. (mimo to 2 kopy vajec dávali ku hradu Veverí); za roboty 118 zl. 54 kr., některé roboty (také ku hradu Veverí) in natura; od dominikalistů činže z rozkouskovaného panského dvoru 108 zl. 8 kr., 21^{2/8} míry ovsa a desátek. Honební právo mělo cenu 12 zl.; nálev vína obstarával majitel býv. panského dvora. Hvozdec měl r. 1800 159 obyvatelů.³⁾ Baron Vilém Mundy spojil Hvozdec s panstvím Tišnovským a hned r. 1802 prodal tamější palírnu s draslovnou, právem sekání masa, a s loukou pod 10^{11/11} mír Třebíčskému židu Mojžíši Konradovi za 1000 zl., a 255 zl. roční činže (kdyby draslovna přestala pracovat za 160 zl. roční činže).⁴⁾

Dne 8. března 1802 koupil baron od Prospera hraběte Sinzendorfa panství Říčansko-Veverské s fideikomisním domem v Brně na 20.000 zl. odhadnutým za 440.000 zl. a 800 dukátů klíčného.⁴⁾ Načež i v Říčanech palírnu prodal.

¹⁾ Acta v registr. Vev. č. 184.

²⁾ Jinde je udáno, že se z lesa toho bralo pouze 800 dříví, a prodávalo tvrdé po 3 zl. 9 kr., měkké po 2 zl. 6 kr.

³⁾ Auszug aus der historischen Beschreibung v. J. 1800 des k. k. Staatsgutes Hozdetz bei Königsgarten.

⁴⁾ Acta v reg. Vev.

1. Úředníci za Viléma bar. Mundyho.

Vrchním zůstal Jan Michal Müller. Důchodním je uveden od r. 1802 Jan Mezler; purkrabím v matrikách r. 1803 Karel Fr. Vybíral; nadmyslivcem Ant. Eberle.

2. Obecní úřad Vev.-Bytyšský 8. list. 1802 odevzdává vrchnostenskému úřadu sirotčí a depositní záležitosti a jmění.

Nový ob. úřad (1803—4) napomenut, aby dobře hospodařil.

Purkmistři: Fr. Rozkošný, V. Koryčan.

Již 27. prosince 1786 bylo dvorním dekretem vysloveno, že registraturní akta týkající se záležitostí sirotčích a depositních mají býti odevzdána vrchnostenským úřadům. Ve Vev. Bytyšce zdrželo se odevzdání až do r. 1802, kdy obec po delším soudu, který stál 30 zl. 30 kr., konečně donucena k němu rozhodnutím appellatione moravsko-slezské ze dne 21. září. Dne 8. listopadu 1802 podepsán protokol likvidační. Obec odevzdala 1. svázaný protokol testamentů počínající rokem 1790, v němž bylo 36 stran popsáno, pak několik testamentů do knihy nezanešených, 2. protokol 6½ archů tlustý o příjmech a výdajích peněz sirotčích, počínající rokem 1783, 3. sirotčí knihu s dlužními úpisy na sirotčí kapitály r. 1800 počínající, 4. výkaz sirotčích peněz přijatých a výkaz kapitálů z nich půjčených, který obsahoval summu 3129 zl. 9¼ kr. Starší akta obsažená v knihách památních právních (1634—1774) ponechala si obec. Na odevzdacím protokolu 8./XI. 1802 podepsáni jsou Jan Michal Müller, vrchní; Filip Císař, rychtář: Václav Koryčan, purkmistr; Ondřej Charvát, starší; Matěj Hofmann, mladší; Fr. Rozkošný, Václav Leidsmann, Ignat Valentin, úřední.

Nový obecní úřad 1802—4 měl v čele za purkmistra Frant. Rozkošného, za staršího a početvedoucího Jana Michala Komárka, mydláře, jenž byl zároveň obecním gruntovním a písařem spolu s rektorem Vařechou. Početvedoucí byli od vrchního Müllera po účtech za r. 1803 složených upozorněni, že bez dovolení vrchnostenského úřadu nesmí si dovoliti prodeje, pronájmy obecních majetků, výdaje neobvyklé a pod. — Úřad dopustil se také některých nesprávností v účtování za r. 1804, o čemž ještě níže promluvíme. Přes to však přihospodařil za 2 leta obci skoro 350 zl.

3. Mešní fundace Barbory Valešovy. (XIX.)

Vdova po sousedu Pavlu Valešovi, jenž byl za sebe založil fundaci r. 1793, poručila 3. ledna 1803 za sebe na 2 tiché mše sv. 50 zl. à 4 % Zemřela 3. ledna v č. 9 na vodnatelnost, 65letá.

4. Pronájem železných hutí pod Javůrkem 1803.

Prodej panského rybníka v Mor. Kynicích a dvoru v Žebětíně.

Smlouvou 13. července 1803 podepsanou dal Vilém baron Mundy tavírnu železa a hamry pod Javůrkem i s hamry nad V. Bytyškou na dobu tří let (1/7 1803—1/7 1806) do nájmu Františku J. Homoláčovi za ročních 500 zl.

a pod tím dalším závazkem, aby pivo a kořalku pro dělníky Javorecké bral od vrchnosti z Řičan. Smlouva pak každá tři leta prodlužována; r. 1812 nájemné zvýšeno z 500 na 600 zl.¹⁾ — R. 1815 byl nájemcem Jan Vaníček, r. 1822 Václav Buchta.

Dne 31. srpna 1803 prodal baron Vilém Mundy panský rybník u Mor. Kynic, rozdělený na 53 částic a sice

19 částic podle zahrad	na 31	mír 4 $\frac{1}{4}$	mýtníků
3 hráze	„ 4	8 $\frac{1}{4}$	
23 „ velikého kusu	„ 46	„ 4	
8 „ menšího	„ 16	„ 2 $\frac{2}{4}$	„

úhrnem na 98 mír 3 mýtníky

Rozměření provedl nadmyslivec Ant. Eberle. Licitantů dostavilo se mnoho, kupců bylo 24. Zavázali se platiti ročně 4 zl. dědičné činže z míry (!) a trpěti cestu po hrázi a po kusích za ní ležících vedoucích z M. Kynic do Kuřima. Cena vyvolávací byla 4796 zl. 29 $\frac{1}{11}$ kr., utrženo však 6447 zl. 48 kr., tedy za míru asi 66 zl.

Dne 20. září 1803 rozkouskoval a prodal baron panský svobodný dvůr v Žebětíně se zahradami, polemi, loukami u výměře 140 mír 8 $\frac{3}{4}$ mýtn., v čemž bylo stavební plochy s 3 zahradami 4 $\frac{3}{11}$ mír. Cena vyvolávací 3075 stoupla při prodeji až na 10.366 zl. kupní ceny a 280 zl. roční činže. Kousků bylo mimo stavení 43. Desátek farářů Bystreckému ze dvoru povinný uvolila se vyplácet vrchnost.²⁾

5. Hvozdec přidělen ku panství Veverskému.

Dne 21. listopadu 1804 baron Vilém Mundy pro vzdálenost odloučil Hvozdec od správy Tišnovské a přidělil ho ku panství Veverskému.

6. Generální visitace biskupská.

Dne 6. srpna r. 1804 visitoval farnost V.-Byt. nejdp. biskup Brněnský Vincenc Josef kníže ze Schrattenbachu; farář Friedl ho při jeho příchodu oslovil latinskou řečí. — Zároveň byly ve V. Bytyšce visitováni: Vavřinec Brychta, farář Německo-Kynický, Bernardin Petzold, lokální Lažánecký a Josef Špalek, lokální Svatoslavský.³⁾

Jan svob. pán Mundy 1805—1830.

Poslední vůlí ze dne 15. dubna 1805 ustanovil Vilém, svobodný pán Mundy dědici celé pozůstalosti tři své děti Jana, Bedřicha a Vilémínu. Pro nezletilé děti zřízeno poručnictvo, když byl baron Vilém 22. května 1805 zemřel.

První listina, kterou 4. srpna poručenský úřad pro Vev. Bytyšku podepsal, dává povolení, aby Bytyští jezdili po levém břehu Švarcavy pod panským lesem v hořeříkách ke brodu za luhy. Je podepsána od Františky, svob. paní Mundyové a od Františka Urbana.

Dne 23. dubna 1807 pozůstalost odevzdána byla poručenstvu sirotka Jana.

¹⁾ Protokoll über obrigk. Pacht- und Mobilarverkaufs-Verträge 1803—15 v reg. Veverské.

²⁾ Acta v registr. Veverské.

³⁾ Lpe 569—570,

Když vyrostl Jan Vilém svobodný pán Mundy, majitel Veverí a Tišnova, pojal za manželku Isabellu, dceru hraběte Jindřicha Kalnokyho z Letovic. Dne 31. července o 3¹/₂ hod. odpoledne 1816 narodil se jim na hradě Veverí syn, který při křtu, dne 1. srpna předsevzatém od P. Dominika Kynského, člena řádu Piaristického a profesora na filosofickém ústavu v Brně, obdržel jména Bohuslav, Jindřich, Vilém, Ignat. Kmotry byli: Filip Císař, rychtář z Vev. Bytyšky, Antonín Stejskal, rychtář z Bystřice; Anna Eichhorn, hlídačka pokojů na Veverí a Barbora Hausbeck, vdova. Bábou při porodu byla Anna Dundáčková z Vev. Bytyšky.

P. Kynický byl vychovatelem barona, rozhodným národovcem, plodným českým spisovatelem a buditelem národa českého a hledal mu přátele v kruzích šlechtických.¹⁾ On zajisté navrhl pro novorozenátko jméno Bohuslav.

Ještě jeden syn bar. Mundyho (nejmladší) spatřil světlo světa na Veverí. Dne 3. října 1822 narodil se tam Jaromír, Candidus, František Ser.²⁾ Kmotry byli: Benedikt Špaka, rychtář z Komína, s manželkou Mariannou a František Jandek, rychtář z Rozdrojovic, s manž. Kateřinou. Bába opět Dundáčková. Křtil P. Dom. Kynský dne 4. října.

Sňatek Jana Mundyho s hraběnkou později byl nešťastným. Ona dala se soudně s ním rozvésti od lože a stolu.

Mundy r. 1830 prodal Veverí a koupil alod. panství Račické.

1. Úřednictvo panské 1805—1812. Vrchní Müller †. Inspektor Grill.

Právimoc inspektora (vrchního) a aktuara.

Dokud baron Vilém Mundy žil, zůstalo při obvyklé správě panství. Po jeho smrti zavedeny některé novoty.

Vrchní Jan Michal Müller předešel barona Viléma na věčnost asi o 5 neděl. Farář Friedl napsal mu do matriky titul „cti nejhodnější“ (würdigster) a v knize farního kostela poznamenal (str. 115) „muž ten vši chvály hodný, příznivec a ctitel duchovenstva, vzor zbožnosti, zaopatřen byv všemi svátostmi na velký pátek r. 1805, v Pánu zesnul o velikonoční neděli r. 1805 dne 14. dubna. Modlemež se za něho.“ Bylo mu teprv 46 let; podlehl hlavniče. Zanechal přes 9300 zl. jmění. Manželku určil universální dědičkou a nařídil, aby dcerám Nanettě 15leté a Marii 7leté vyplatila po 3000 zl. V pozůstalosti byly koně, kočár, pěkné krávy, mnoho nábytku (klavír), šatstva a prádla.³⁾

¹⁾ Viz v Obzoru r. 1888 „Vzpomínky“ Vincence Brandla. Svou předmluvu k „Papoušku“ (z franc. Gresseta) datuje Kynský: „Na hradě Veveršském 20. července 1817.“

²⁾ Baron Jaromír Mundy studoval z vůle otcovy bohosloví r. 1848 v Brně, pak dal se odvésti k vojsku; jsa 30letý, opustil stav vojenský a studoval, k čemuž měl už z mládí velikou náchyllost, lékařství, a je výtečným psychiatrem a philanthropem. Spisů lékařských vydal řadu téměř nekonečnou: Viz bližší zprávy v „Mährens Männer der Gegenwart v. H. Heller, III. Theil, Brünn 1889.

³⁾ Acta v registratuře Veverské.

Nástupce jeho, od poručerstva ustanovený, jmenoval se Josef Antonin Grill a měl titul inspektora. Úřadoval do konce r. 1812. Dříve byl ve službě bar. Viléma Mundyho na panství Tišnovském. Na Věveří obdařila ho manželka Veronika roz. Cerná r. 1808 synem Karlem Velikým. — Grill byl úředník bedlivý.

Inspektorovi (jako vrchnímu) příslušelo soudnictví nad těžkými policejními přestupky, vedení pozemkových knih, řízení pozůstalostní, záležitosti sirotčí a depositní, jednání o proviněních, když se vinník přiznal, předběžné pokusy o smíření v právních rozepřích mezi poddanými, soudní moc nad křivdami a spory, které byly vyhrazeny pořadu civilního práva, odhady, prodeje a sekvestrace nemovitostí, provedení soudních nálezů a rozsudků vedle zákona. — Inspektor měl k ruce aktuara a písaře. Aktuar hlavně pomáhal při soudnictví těžkých policejních přestupků a vedl knihy pozemkové.

Roku 1808 byli tito úředníci na Věveří: Grill, insp., Jakub Antonín Bakalař aktuar, Liberat Bartošek, písař při vrchním úřadě, Václav Heimala, praktikant tamže; Jan Mezler, důchodní, s písařem Josefem Horákem; Karel Vybíral, purkrabí (v Říčanech) s písařem Veverským Frant. Jankovičem; Jos. Eichhorn, pojezdny.¹⁾ — R. 1811 byl důchodním Schottl²⁾ a jeho písařem Jan Jordanský.

U myslivosti byli: nadlesní Václav Slanina, vrchní myslivec Antonín Eberle a r. 1808 myslivci: Josef Mühlbacher v Senticích, Vincenc Strážnický v Jinačovicích,²⁾ Martin Oves na Javůrku, Jan Oves pod komorou.

2. Obecní úřad V.-Byt. 1805—7. Purkmistr Fr. Rozkošný.

Prísahy úředních osob. Jejich odměna. Nová cihelna. Stížnosti na roboty.

Na počátku ledna 1805 zvolený nový obecní úřad postavil v čelo obce tyto muže: Filipa Císaře, rychtáře; Fr. Rozkošného, purkmistra (oba už byli dříve); Martina Dupala, staršího a početvedoucího; Josefa Charváta, mladšího, Fr. Pallasa a Jiříka Klimeše, přísedící.

Všichni byli pod přísahu vzati. Prísahy tu uvedeme u výtahu, aby obor jejich působnosti blíže byl naznačen³⁾

Rychtář přísahal, že bude dbáti dobrého řádu a správy městečka, že císařské i vrchnostenské zákony a rozkazy bude řádně plniti, pořádek pro čeleď každoročně jednou, pořádek hašení požárů dvakrát veřejně v obci ohlašovati, vrchnostenské daně v obci upomínati a vrchnosti odevzdávati, klamání vrchnosti při odvodu desátku jí udávati, při soudech spravedlivě jednati, a kdyby strany se neporovnaly, na úřad vrchnostenský je odkazovati, ku každému ať příteli ať nepříteli nestranně se chovati, porady v tajnosti míti, nespravedlivá usnešení vrchnosti neprodleně oznamovati, a vůbec, jak se na počestného muže sluší, se chovati.

Purkmistr přísahal, že bude věrně zastávati úřad, vybírat i upomínati daně císařské dle repartic, které čas od času obdrží, odváděti řádně obilí kontribučenské na sejpku, nestranně si počínati při odvodech vojáků, spravedlivě zapisovati poplatníkům daně odvedené, bedlivě plniti císařská i vrchnostenská nařízení, varovati se přijímání osob (nadržování jednomu na úkor druhého), podporovati ve všem rychtáře a pod.

¹⁾ Dle kost. účtů v seznamu přispívatelů na nový hlavní oltář.

²⁾ Dříve na panství Tišnovském.

³⁾ Protokoll über Meineidserinnerungen und abgelegte Amts- und Dienst-eide, za dobu od r. 1805—1849, v registratuře Vev. (pro úřady a služby panské i obecní z celého panství).

Starší obecní, jenž byl spolu účetvedoucím, přísahal, že bude řádně spravovati obecní peníze a majetky, dobře hospodařiti, do účtů přísně vše zapisovati. — Podobně přísahal mladší obecní nebo jiný přísežný, který obecní počty spoluvedl. Jeden z přísežných byl také policejním komisařem, jeden (vrchním) hajným či dozorcem obecního lesa a ten přísahal, že bude dohlížeti pilně, aby lesy obecní byly náležitě hájeny, že nikomu nevydá dříví ať příteli, ať nepříteli, bez vědomosti a vytčení vrchnostenského úřadu Veverského, nýbrž raději každého lesního škůdce udá.

Kdežto dřívější obecní úřady obci sloužili zdarma či vlastně za čest a nějaké akcidence mimořádné, postavil nový úřad r. 1805 mezi vydání do účtů řádné stálé služby; pudmistru 6 zl., staršímu obecnímu a početvedoucím 12 zl., hajnému či „polesnému“ 6 zl. Týž rok vystavěna nová obecní cihelna a kolna, a usneseno prodávati cihle domácím 100 za 1 zl., cizím za 1 zl. 20 kr.

Již dřívější úřad obecní stěžoval si na přetěžování robotami. Tak r. 1804 20., 21. a 27. července, kdy byli Bytyští zaměstnání žatím při dvoře Řičanském, dostali rozkaz, aby poslali ty tři dny pokaždé 50 honců do obory. Polesenský úřad spustil později ovšem s 50 na dvacet; avšak když těch 20 scházelo při žatí, byli Bytyští donuceni za ně platit náhradu do panských důchodů, čemuž se marně vzpírali. V zimě na to vzniklo jakési nedorozumění ohledně dělání dříví kuchyňského a dovozu staviva na zámek. A v březnu 1805 naříkali Bytyští, že jim přibýlo mnoho roboty a sice proto, že při Řičanském dvoře přiděláno bylo orné půdy o třetinu více, než bývalo za stara, a že mnohé práce musili sami konati, ku kterým dříve byli přibíráni na pomoc poddaní z dědin.

3. Změny na panství Veverském 1805—9.

Prodeje panských chalup. Robotní kontrakty. Bosonony, Komín a Něm. Kynice podřízeny co do poddanství Veverí.

1. Velká břemena, která byla spojena pro vrchnost vydržováním dominikálních budov, přiměla správu statku, že je dále prodával, vymínil si dědičné činže a laudemia. Roku 1805—1806 přišlo na prodej 14 Vev.-Bytyšských dominikálních chalup; kupní cena byla 30 až 50 zl. a vrchnost vyhradila si obvyklý dosavadní roční poplatek 3 1/2—4 1/2 zl., pak při změně majitele laudemia 1 krejcar ze zlatého, byl-li nový majitel poddaný Veverský, 3 kr. z 1 zl., byl-li z cizího panství. — Také prodána, jak jsme už řekli, r. 1806 panská hospoda ve Vev. Bytyšce. — Podobně jednala vrchnost i v jiných obcích. Roku 1808 prodala 6 dom. chalup č. 55—59 a č. 66 v Řičanech za 40—70 zl., roční činže 5—7 zl. a roční robotu pěší 26denní; v Něm. Kynicích 4 domky; v Bysterci masný krám, ten za 20 zl. a 10 zl. roční činže. R. 1809 na Javůrku 11 chalup a sice dole u šmelcovny č. 44—52 a č. 56 a na stráni č. 57 za 5—9 zl. kupní ceny, 45 kr. až 3 zl. roční činže a 13denní robotu v roce.¹⁾

2. Dle exhibitního (podavacího) protokolu²⁾ byly s poddanými uzavírány smlouvy, týkající se robot. Dne 11. února zaznamenán je návrh, „které práce by se měly v robotních kontraktech vyhraditi pro vrchnost“; pak jsou zanešeny protokoly o pronajatých robotách, které byly uzavřeny r. 1806 s obcí Bystřekou, se Senticemi, Chudčicemi, Rozdrojovicemi, Jinačovicemi a s jednotlivými poddanými Kyniček, Řičan, Javůrku, Eyvanovic; s obcemi Žebětínem a Mor. Kynicemi.

¹⁾ Kupní smlouvy týkající se skoro všech chalup (vyjma asi 2, které se ztratily), jsou v registr. Veverské.

²⁾ V registr. Vev.

3. Roku 1808 byly dědiny Bosonohy, Komín a Německé Kynice, které patřily k panství Předklásterskému, in politicis et ex nexu subditelæ pro vzdálenost svou od Tišnova odděleny a podřízeny bližšímu Veverí; výnos jejich však i nadále počítán k výnosu statku klášterského.¹⁾

4. Vojsko 1805—8. Francouzové r. 1805—6 ve V. Bytyšce. Dodávky špíže. Výpalné Francouzům. Jich návštěvy ve V. Byt. Robota na stavbu silnice z Komárova k Vídeňské silnici.

Nemalé obtíže vznikly obci z válek. Napoleon už po delší dobu celou Evropu znepokojoval. Roku 1805, spolčen jsa se státy jihoněmeckými, táhl proti Rakousku, podporovanému od Ruska, Anglie a Švédska. Rakousko na dvou stranách musilo se brániti: v Itálii, kam vyslalo nejlepšího svého vojevůdce, arcivévodu Karla, a v Německu, kde ležel general Mack. Napoleon zvoliv Německo za bojiště, zaskočil Macka v Ulmu a přinutil ho, že se vzdal s velikou částí svého vojska. Francouzi postupovali po té bez překážky dále, Murat, francouzský vůdce, obsadil Vídeň, co zatím Napoleon do Moravy se obrátil, kdež srazil se u Slavkova s vojskem ruským, kteréž se zbytky vojska rakouského bylo se spojilo. V bitvě „tří císařů“ u Slavkova, dne 2. prosince 1805, dobyl Napoleon dokonalého vítězství. Císař František I. uzavřel s ním ještě téhož měsíce mír v Břetislavě (Prešpurku), v němž postoupil území benátské ke království italskému, Tyroly Bavorsku a přední země rakouské Bavorsku, Würtembersku a Badensku, dostav za to pouze Solnohradsko.

Stíny, jež válečné ty události vrhaly až do městečka V. Bytyšky, byly různobarevné, krvavé však ne.

Značné obtíže sousedům působily dodávky špíže, protože byla drahá²⁾ a sami málo jí měli.

Horší pohroma však byla ta, že v listopadu r. 1805 byli si vyjeli Francouzi do okolí Brna vybírat výpalné. Do Vev. Bytyšky vrazilo 33 mužů a obec jim musila vyplatiti 300 zl. výpalného. Nemajíc peněz hotových, vypůjčila si od faráře z kostelní pokladny 600 zl., které byly naschráněny na nový hlavní oltář farního chrámu Páně; častování oněch mužů stálo obec 95 zl. 35 kr. — Návštěva nezaných hostů opakovala se — ač ne pro výpalné — ještě několikrát. Vedle častování nepřitele vznikly obci ještě vydaje tím, že nahraditi musila některým sousedům 2 koně, jeden celý vůz a 3 půlvozy, pozbyté na francouzských příprěžích.³⁾ Úhrnné útraty obce s Francouzy r. 1805—1806 obnášely 815 zl. 54 kr. 1 ³/₄ d. Pravíme obce, neboť co jim dali sousedé zvláště, když u nich vojáci leželi, není v summu zahrnuto.

Ku břemenům válečným přidružila se také robota na stavbu silnice z Komárova k Vídeňské silnici. I V Bytyška v listo-

¹⁾ V registr. Vev

²⁾ Když obilí počalo přidražovati, na zamezení drahoty a lichvy obchodníků s obilím vydán gub. oběžník dto 26./VI. 1805, jímž nařízeno, aby každý své zásoby nadbytečné oznámil a prodal, žito po 8 zl., oves po 3, pšenici po 10, ječmen po 5 zl. za míru. Nouze o obilí nastala tím, že ho bylo na Moravě mnoho skoupeno pro Čechy. V. Bytyška oznámila, že zbytečného obilí nemá.

³⁾ Dne 24. ledna 1806 zemřel ve Vev. Bytyšce na hlavničku 24letý Belstrad Jakub, ruský mušketýr u plukovníka Branskoje a praporečníka Kotijoška sloužící; byl řekem nesjednoceným.

padu 1806 byla nucena, aby na ni zavezla 6 sáhů kamení za náhradu 18 zl. (3 zl. od sáhu) od Slatinského kopce. Sousedé, aby se vyhnuli ježdění tak vzdálenému, přenechali dovoz ten skoro celý Maloměřickým, přidavše jim na každý sáh 5 zl. dovozného.

5. Nové období národního školství. Rektor Ondřej Dundáček 1806—23. Školství v děkanství Kuřimském.

Školním plánem ze dne 7. března 1804 školství uvedeno v soustavu zcela novou. Vrchní dozor rozdělen mezi c. k. krajské úřady a konsistoře. Konsistořím svěřena, abychom se tak vyjádřili, péče o vnitřní správu školy, o vyučování dítek a jich nábožensko-mravní výchovu, jakož i o mravnost a pílí učitelovu; krajským úřadům přidělena starost o zevnitřní poměry školy i učitele; obojí úřady pak podávaly zprávy zemskému úřadu a od něho dalšího návodu očekávaly. Vrchní školdozorce, jímž byl scholasticus nebo, kde to nebylo možno, jiný kanovník stoličného chrámu, přednášel o školství konsistoři, která bez jeho vědomí a souhlasu ničeho nesměla v záležitosti školské uzavřít. Každému krajskému úřadu přidělen školní komisař. Bezprostřední dozor nad školami ponechán místním duchovním, kterým tudíž bdíti bylo nad vyučováním, methodou a životem učitele, nad pokrokem a mravností dítek, nad povinností rodičův, aby posílali dítky pilně do školy, napraviti, čeho třeba, a po případě o nápravu žádati dozorce obvodu. Těmi dozorci obvodními byli děkaní anebo místoděkani k tomu zvláště ustanovení nad školami celého děkanství; ordinariát je jmenoval a zemský úřad potvrzoval.¹⁾ Obvodní dozorcí kontrolovali místního duchovního co do vyučování náboženství a zvelebování školství, — učitele co do píle, zachovávání předpisův a mravného živobytí, — obec co do posílání dítek do školy a odvádění platů a dávek učiteli, — místní vrchnost co do součinnosti její při docílení pilné návštěvy školy a co do počínání si naproti učiteli; také dohlíželi na stavení školní a podávali zprávy dle předmětu buď krajskému úřadu nebo konsistoři²⁾

Školy byly trivialní na venkově. Hlavní zůstaly kde byly, v každém kraji aspoň jedna. Mimo to zřízeny školy realní. Dle možnosti mělo zavedeno býti vyučování celodenní. Předměty vyučovacími na školách trivialních venkovských byly: náboženství, čtení, psaní, počítání a praktický návod k některým písemnostem. Do školy choditi měly dítky od šesti do ukončených dvanácti let. Duchovní správcové a učitelé vyučovali mládež škole odrostlou o nedělích a svátcích odpoledne zdarma.

Příjmy učitelů zůstaly jako v dřívějším období — nejméně 130 zl. a 70 zl. ročně. Roku 1811 byli mezi vzácnější stavy počteni; r. 1814 dovoleno jim jako státním úředníkům (jichž bylo dle diet XII. tříd) nositi uniformy, na trivialních školách podle platů XI třídy stejnokroj tmavozelený s límcem a výložky barvy karmelitsko-hnědé, se stříbrnými nebo postříbřenými knoflíky, kordem, přáskami i vyšíváním. Jelikož však nosení uniformy nepřidalo chleba, nařízeno r. 1818., aby se postavení učitelů zlepšilo udílením služby varhanické, kostelnické a chorregentské. Za opakovací hodiny nedělní dávány v odměnu tituly „vzorných“ učitelů nebo peněžitě příspěvky; r. 1821 určena nestálá remuneration 25—30 zl. učitelům, kteří jsouce dovední a mravní, nejméně 5 let opakovací hodiny prospěšně odbývali; stálá remuneration 25—30 zl. těm, kteří jsouce vzornými učiteli, aspoň 10 let v opakovacích hodinách vyučovali.

Největší péče věnována z rozkazu císaře pána vyučování sv. náboženství. Na školách s polodenním vyučováním (jaká byla ve V. Bytyšce), v II. třídě 2 hodiny katecheta katechismu učil, 2 hodin učitel opakoval a půl hodiny zkoušel a 1 hodina byla věnována výkladu evandélií; v I. třídě 2 hodiny katecheta přednášel, 2 hodiny učitel opakoval. — Mládeži pod 18 lety (z lepších rodin), která byla osvobozena od návštěv katechezek nedělních

¹⁾ Duchovenstvo k doзору bylo schopno. protože každý kněz jednak odbyl zkoušky z katechetiky a paedagogiky, jednak vzdělaností literární nad učitele pravidlem předčil.

²⁾ Dozor na školy židovské a nekatolické přidělen krajským úřadům a komisařům.

v kostele, bylo se vykázati u farních úřadů vysvědčením, že jest doma v náboženství vyučována (1807).

V době této také v methodě vyučovací učiněn značný pokrok, ač učitel nemaje po ruce pomůcek jako za doby nynější, odkázán byl namnoze na vlastní důmysl, zkušenosti kolegův a pokyny školdozorců.

Po těch všeobecných poznámkách obraťme se k dějům trivialní školy Vev.-Bytyšské. Po smrti Jiřího Vařechy, stařečka 80letého († 14. II. 1806), který do nových poměrů školních jen těžko se vpravoval, dostala Veverská Bytyška sílu svěží, novým požadavkům vyhovující úplně. Ondřej Dundáček, Vařechův pomocník, jak si byl dal už za jeho živobytí slíbiti od obce a vrchnosti, obdržel r. 1806 místo uprázdněné, jsa teprv něco přes 23 let stár. Narodil se 14. listopadu 1782 ve Veverské Bytyšce; otec jeho Jakub byl sousedem a majetníkem usedlosti č. 126 podle fary, matka jmenovala se Voršila.

Již za živobytí Vařechy, ode dne 1. září 1804 spravoval,¹⁾ jak jsme seznali, školu Bytyšskou jako adlatus jeho a hned tehdy založil řádný „Schul-Protocoll“, do něhož zapisoval dítky ku škole povinné dle rodných matrik kostelních od r. 1792 počínaje. Protokol měl rubriky: číslo domu, jméno dítky, rodičů, den narození dítky, kdy dožije 6., kdy 12. roku, kdy nastoupilo vyučování, kdy bylo propuštěno. U žáků, kteří nechodili celých 6 let, zapsány jsou bedlivě toho příčiny, na př. odešel do Dolních Vistonic učit se němčině; byla s dovolením farářovým propuštěna, protože předepsanému se už naučila a doma jí bylo nutně potřeba; nastoupila pozdě, protože nedbalý otec učiteli Vařechovi ji zapřel, udáváje, že už zemřela; studuje v Brně (Jan, syn mlynáře Vávry); rodina celá se odstěhovala; zemřel. Také je u některých dítek podrobně vypsáno, jaká byla jejich školní návštěva. Od r. 1804 zasílány pravidelně měsíční výkazy nedbalých dítek představeným školním.

Vedle toho protokolu založil předepsanou knihu „Beschreibungsbuch der schulfähigen Kinder“ počínaje r. 1806. V knize té dle čísel domovních postupně seřazených zapsány jsou pro každý školní rok zvláště všechny dítky ku škole povinné dle následujících rubrik: číslo domu, jméno rodičů, dítek, jsou-li dítky chlapci či děvčata, jejich stáří v říjnu (na počátku školního roku), navštěvují školu a) stále, b) přerušeně, c) nikdy, d) ode dne kterého, poznámky. Do r. 1821 zapsány jsou dítky z V. Bytyšky a ze hradu Veverží, od r. 1821 také ze Hvozdce, který tehdy od Něm.-Kynické školy oddělen a k Bytyšce byl znovu přičten. Od r. 1807—1820 stoupl počet dítek ze 147 (r. 1810 jen 134) na 189. Přiškolením Hvozdce přibýlo přes 20 dětí. Roku 1822 načítáno jich 228. Rozumí se, že z té hlavní sumy (147, 189, 228) dětí ku škole povinných během školního roku několik později

¹⁾ Schul-Protokoll (1804) str. 8 dole „Andreas Dundatschek, derzeit Jugendlehrer und vom 1. September 1804 bestellter Führer des ganzen Schulwesens.“

nastupovalo, několik dříve odcházelo, tak že jich asi o 20 méně do školy vskutku chodilo, než suma vykazuje. Z ostatních asi polovice dítek návštěvu školy přerušovala, 10% jich vůbec nebylo možno do školy dostati, ostatních asi 40% byly pilny. Také o škole opakovací vedeny seznamy; zachoval se z nich jen jeden r. 1821 2., protože nebyly zapisovány do knihy, nýbrž po různu zůstaly. Roku 1814 bylo povinných ku hodinám opakovacím 161, vskutku chodících 138.

Třetí předepsaná kniha od O. Dundáčka r. 1806 založená „Prüfungs-Extract“ obsahuje výsledek vyučování, to jest známky z jednotlivých předmětů pro každou třídu a každý půlroční běh zvláště, seznamy premiantův a zprávy o zkouškách. Premie větší rozdělovány byly od děkana nejlepším a pak od děkana nebo od učitele dávány obrázky všem ostatním nebo velké části žáků při veřejných zkouškách. Zkoušky konány buď na konci každého semestru nebo aspoň jednou za rok — velmi slavně; tak 4. května¹⁾ 1808 při zkoušce zimního běhu přítomni byli kanovník a farář Bystrcký Troppe jako kostelní visitator, Josef Wokržal, místoděkan a školní dohlizitel obvodní jako visitator školní, inspektor Grill jako zástupce patronatní, místní farář Friedl jako místní školní představený, Fr. Pallas jako místní školdozorce, pak jako hosté faráři z Deblína, Tišnova, Ostrovačic, lokální z Lažánek, jáhen Kozurek z Bytyšky, kaplan Borsutzki z Bystrce, nadmyslivec Eberle z obory, místní obecní rada a několik deputovaných z výboru a rodičů. Premie první byly pěkné obrázky a 8 zl. — Roku 1809 zkoušky ze zimního semestru odpadly pro nepokoje války s Francouzy a odchod faráře Friedla na novou štací Šaratice, z letního semestru pro vpád Francouzů, kteří krajinu naši opustili teprv 1. listopadu. Za to r. 1810 konána zkouška 2. července slavně a r. 1811 27. června velmi slavně. O kteréž poslednějši zapsal O. Dundáček: „Trvala v obou třídách od $\frac{1}{4}9$ do $\frac{1}{4}1$ a vypadla, pokud aspoň veřejně bylo řečeno, ku všeobecné svrchované spokojenosti. Také oslavily ještě více ten den, pro školní mládež zvláště velebný a radostiplný, bubny a trouby, které radostně se rozezvučely jak při vstoupení do učírny tak po modlitbě, pak po zkoušce a při odchodu p. t. pana školního visitatora, patronatního zástupce a ostatních přítomných hostů.“ Týž rok 6. srpna navštívena Bytyška biskupem Schrattenbachem k jeneralní visitaci kostelní i školní; dítky zkoušeny byly v kostele z náboženství od faráře Penningra o posledních věcech člověka a dobře obstály a mezi tím prohlíženy od přítomných hostů krasopisy dítek; úřední své spisy Dundáček na faře předložil biskupovi, který je prozkoumal a za správné a pořádné uznal. Po zkoušce roku 1812 dostal O. Dundáček pochvalný dekret od obvodního školdozorce „pro znalost vychovatelských zásad, pro methodu vyučovací a neunavnou

¹⁾ 4. května v den sv. Floriana, spolupatrona Vev.-Bytyšské obce, jsou slavné služby Boží za obec s průvodem k soše téhož světce.

pilnost ve zvelebování učení a mravnosti dítek, jak tomu nasvědčovala zručnost a správnost odpovědí dítek na kladené otázky a slušné chování se žáků, pak pro láskyplné se školáky zacházení a neméně pro krásný pořádek předepsaných školních záznamů.“

Neunavná píle a vzorný život Dundáčkův vymohly mu 30. prosince r. 1814 titul vzorného učitele, vyznamenání to nevšední ceny pro muže teprv 32letého. Při visitaci 10. června 1816 obvodní školdozorce Wokržal po dojemné promluvě odevzdal vzorné škole Bytyšské premium darované (pro některou venkovskou školu) od Emanuele rytíře z Kronenfelsu, sekretáře stavovského, který je byl r. 1794 obdržel jako studijní premium na Vídeňském gymnasiu.¹⁾ Premium to pak zavěšováno bylo při výroční visitaci nejpilnějším žáků. Při visitaci r. 1818 byli uznáni čtyři žáci za stejně nejhodnější a proto rozhodnuto losem, komu premium mělo býti zavěšeno; ostatní tři dostali po stříbrňáku a mravoučné knížečce „Welikonočnj wejce“. Roku 1819 při svém odchodu na novou štací daroval farář Penninger škole premium pro děvčata, stříbrný pamětní peníz s ouškem.²⁾

Do čtvrté knihy, „Verordnungsbuch“, zapisovány zákony a nařízení týkající se školství. Dundáček z počátku jen přepsal nařízení, která ve školním archivu našel, později však vše scházející doplnil, jak to obvodní školdozorce Woscha v celém děkanství nařídil. V té knize nacházíme také školdozorecké oběžní zprávy o výsledcích visitací školních, z nichž lze nám poněkud blíže vnitřní stav tehdejšího školství v děkanství Kuřímském poznati.

Prvním obvodním školdozorcem byl děkan Kuřímský a skutečný konsist. rada Josef Bedřich Troppe, doktor filosofie a baccalaureus theologie, narozený v Brně r. 1746., bývalý Jezuita. Ježto už 20. října r. 1807 dostal se na faru do Bystřce a po nějakém čase ponechav si pouze úřad děkanský, vzdal se dozoru na školy, neměl mnoho příležitosti, aby činností v oboru školství v děkanství vynikl. — Dne 1. prosince 1807 presentován na faru Kuřímskou Josef Wokržal, nar. v Brně r. 1777., biskupský sekretář a ceremoniář. Byl knězem teprv 7 let, a tudíž mužem mladým, čilým. Když svěřen mu dozor na školy obvodu Kuřímského, při visitacích každému učiteli ústně vyjadřoval svou spokojenost nebo nespokojenost. Když však někteří se opovážili upříti mu výtky v minulém roce jim od něho učiněné, rozhodl se, že bude dávati visitační vyřízení písemná a sice každému zvláště a pak ještě jedno společné, přehledné, v němž by i svá přání co do povznesení školství mohl důrazněji přednésti. Listinu vyřizovací musil každý učitel příští rok při visitaci předložit zkušební komisi. První takové písemné zprávy vydal o visitacích roku 1812. konaných. Ve společném vyřízení klade několik požadavků. a) Dítky buďtež vedeny tak, aby tomu, co čtou, také rozuměly, ježto čtení je prostředkem k nabytí vědomostí. b) Dítky ať píší mezi linkami tak dlouho, až

¹⁾ Peníz žlutý má po jedné straně obraz, jak Pallas Athene na trůně sedíc podává žákovi peníz odměnou, s nápisem: Profectui studiorum humanitatis cura publica MDCCLXXVI.; na druhé straně obličej císařovny Marie Terezie s nápisem: M. Theresia, Aug. Mater bonarum artium.

²⁾ Po jedné straně: Andělíček stojí v pyramidě, má na hlavě korunu, v pravici palmu, v levici věnec; nápis zní: J. H. S. Honor virtutis praemium. Na druhé straně ve štítě, nad nímž jsou odznaky královské moci, je nápis: Vladislaus IV. coronatus in regem Pol. Et. M. D. L. anno 1633 die 6. Feb.

se naučí dělati stejně vysoké písmeny; dokud neumějí dobře psáti písmem běžným (kurrentním), kterého nejvíce potřebují, nebudte učeny písmu kancelářskému, latince a fraktuře. c) Ač učení mluvnici pro trivialní školy je předepsáno, přece zanedbává se ve školách děkanství Kuřímského, snad proto, že nestává přiměřené učebnice; naději se do pilnosti a schopnosti některých pánů učitelů, že sestaví učebnici dle české gramatiky Thamovy,¹⁾ která pro svou stručnost a jednoduchost více se zamlouvá, než Pelzlova a Nejedlého. Práce ty buďtež zaslány do konce března r. 1813. (asi do 4 měsíců), načež budou zkoumány od tří nestranných kněží děkanství Kuřímského a za nejlepší dána bude odměna 25 zl. v. v. Dílko stane se pak majetkem dekanatního učitelstva. d) K osvojení si lepší metody vyučovací doporučuji nově vydanou knihu „Methodenbuch“. e) Zakazuji, aby bez pilné příčiny a dovolení místního duchovního správce učitelé se vzdalovali ve dny vyučovací anebo vyučování odkládali na dny prázdné.

O osudě té české stručné mluvnice pro trivialní školy nevíme nic více, než že Wokržal 3. dubna 1813. žádal učitele, aby své práce zaslali a 8. dubna aby se sešli ku společné o nich poradě na faru do Kuříma aspoň učitelé okolní, zajisté však Jan Mertha, učitel v Předklášteří, a Jan Knopp, učitel v Hradčanech (které asi považoval za češtiny nejznalejší).

Po školních visitacích r. 1-13 odbytých oznámil Wokržal učitelstvu, že celkem stav školství dekanatního přání jeho a očekávání neuspokojuje, a pohrozil nedbalcům, že jejich jména příště, nepolepší-li se, postaví na pranýř. Mezi jiným horlí: „Někteří, bohužel, ochabli v pilnosti, jiní pak i v tomto roce nepodali důkazů větší příčinlivosti a opravdového polepšení. Vyznání to nemůže býti pro mne než bolestné, jelikož mě dohání k trapné nutnosti, nešetřiti déle takových lidí dobrotivým přimlouváním a vlídným napomínáním nenapravitelných. abych jejich svěhlavostí a nedbalostí tolik dítek nedal olupovati o vyučování, které je zdrojem jejich budoucího blaha a jejich jediným trvalým statkem, a abych delším promíjením nedal okrádati církev o budoucí hodné členy, stát pak o užitečné občany neodpovědnou lehkomyšlností těch, kterým svěřen jest osud tak četných nevinných tvorů.“ Pak oznamuje, že bude zkoušky přísně konati, sám při nich látku zkušebnou udávati a dítky vyvolávati, aby zamezil vycvikování žáků ke zkouškám parádním. Ke konci napomíná, aby se dbalo při počtech především látky předepsané, pak teprve složitější trojčlenky (regula de tri), spolkového a podobných těžších počtů.

Wokržal stal se r. 1817 kanovníkem v Brně, byl povýšen do stavu šlechtického, pak na kapitolského děkana a prvního infulovaného preláta.

Po něm převzal farní a děkanský úřad jakož i školdozorství obvodní Antonín Woscha, doktor theologie a professor mravouky i pastýřského bohosloví a první představený Brněnského alumnatu, rodák Tišnovský. Soudě dle jeho visitačních zpráv, uměl s učitelstvem vlídněji zacházeti a docílil zajisté návody svými a poučováním více úspěchů než předchůdce. Pochváliv učitelstvo hned po prvních visitacích dal mu oběžníkem ze dne 22. srpna 1818. dvanáct pravidel, aby jimi se řídilo v příštím školním roce, počínaje již 1. zářím.

1. Každý učitel pořídí si protokol 6—8archový a do něho bude dle vzorce přiloženého zapisovati, čemu kterou hodinu učil, a o visitaci mi ho předloží. 2. Měsíčně jednou bude dítkám vykládati školní pravidla,²⁾ aby zvykly kázni v kostele, ve škole i jinde; při visitaci bude z pravidel vyslýchat. 3. Jelikož společné slabikování, čtení a vůbec odpovídání škodí namnoze tak, že jednotlivci ani řádně čísti a přednáseti se nenaučí, zakazuji je naprosto i při modlitbě, kteráž budiž po písni předepsané říkána od jednoho žáka, jenž se v posledním témdni mravy a pilností vyznamenal. 4. Každé nové

¹⁾ Karel Ignat Tham vydal grammatiku svou ponejprv r. 1785, poslední vydání r. 1804 pod titulem: „Erster gründlicher Unterricht in der böhm. Sprache mit Leseübungen in 80“ mělo 333 stran.

²⁾ Roku 1813 vydána byla nová školní pravidla, v nichž vynecháno, nad čímž by se jinověrci mohli pozastavovati. Vynechané měl doplňovati katecheta.

pravidlo budiž dítkám znázorněno příklady, aby mu snadněji porozuměly, a i dítky budtež nabádány ku hledání příkladův, aby se jejich mohutnost myslící cvičila a vyvíjela. 5. Nestačí, aby dítky z tabule nebo knížek slabikovaly, nýbrž musí slabikovati i z paměti, což má tu značnou výhodu, že se naučí bez chyb psáti z nápovědi (diktanda). 6. Při čtení budiž hleděno nejen správného vyslovování, nýbrž buď i obsah rozebírán a z něho naučení pro život dáváno. 7. Počítání z hlavy buď více pěstováno, v II. třídě vždy s ohledem na tuzemské peníze, míry a váhy. 8. V kurrentním písmě buď tak dlouho ve dvojnásobných linkách cvičeno, až se děti naučí dělati stejně dlouhé tahy; frakture prostým lidem nepotřebné nebud' učeno; písmu kancelářskému, až dítky se utvrdí v kurrentním. Na předpisech poznamenáno buď stáří záků. 9. Pravopis ať se probírá při každém diktandu. 10. Při písemnostech budte dítky upozorněny na vše, co zeměpanské zákony předpisují co do formy, kolkovaného papíru, svědkův atd. 11. Dítkám nebud' trpěno, aby mluvily hrubým svým nářečím; řeč jejich ať je čistě česká. 12. Konečně si přeji, aby vyvolávány byly dítky ne křestným jménem, nýbrž příjmením, aby tak časem vyhubeny byly obvyklé přezdívky.

Po roce (18. října 1819) obvodní školdozorce píše ve zprávě visitační: „K největšímu potěšení přesvědčil jsem se, že skoro všichni páni učitelé mého děkanství dle pravidel ode mne daných přísně se řídili, začož jim jménem dobré věci tuto vyslovuji díky. Nezůstávejmež však státi, nýbrž zdokonalujme se stále jak po stránce zevního zařízení škol tak způsobu vyučovacího. Tentokráte doporučuji Vám zkušenosti vrchním p. školdozorcem schválené. Týkají se slabikování. Souhlásky budtež všechny vyslovovány s příponou e, české tedy následovně: be, ce, če, de, dě, fe, ge, he, che, ke, le, me, ne, ně, pe, que, re, ře, se, še, te, tě, ve, xe, ze, že; tak odpadnou zbytečné otázky: jakou samohlásku slyšíš při souhlásce h nebo n? kde ji slyšíš? před souhláskou nebo po ní? Dítky pak při slabikování snáze pochopí pravidlo, že při skládání slabik při jednotlivých souhláskách e odpadá a následující samohláska se přibírá. Ypsilon budiž od nynějška jmenováno pouze i a teprve ve II. třídě vyložen buď dětem rozdíl mezi měkkým i a tvrdým y. Dvojhásky ať se už neslabikují odděleně, na př. a, i — ai; e, i — ei; a, u — au, nýbrž dítkám musí se hned říci, že když a s i jako dvojháska pohromadě stojí, nejmenují se a — i, nýbrž ai (dohromady), a — u, nýbrž au (dohromady).“ (Tu poznamenáváme: Mnohý snad nyní nad tím nařízením vrchního školdozorce úsměšně pokrčí ramenoma; nám však zdá se, že značí pro tehdejší dobu velký pokrok v methodě slabikovací a že učitelům způsobilo značné ulehčení. Uvidíme, že jím byl učiněn i první krok k nynější methodě hláskovací.) — „Až na tři učitele získali si všichni spokojenost mou,“ píše dále Woscha, „zvláštní díky pak vyslovuji: ve cti sešedivělému, dosud činnému senioru obvodu p. Václavu Losenickému v Tišnově, vzornému učiteli p. Ondřeji Dundáčkovi v Bytyšce, p. Martinu Ocítkovi na Vranově, p. Fabianu Dundáčkovi v Drásově, p. Janu Koppovi v Deblíně a p. Václavu Jansovi v Březině; z pomocníků pochvalu si zasloužili Jan Štýrský (Štiefly) v Kuřimě a Jos. Bělič v Bytyšce; nelibost svou však veřejně vyslovuji pro nedbalost v úřadě, nepořádné vedení školních protokolův a neslušné chování dvěma učitelům: Janu Merthovi v Předklášteří a Janu Kořínkovi na Lipůvce.“ — Abych pobídl učitelstvo k další pilnosti, uvádím tuto seznam našich škol, spořádaných dle přiměřenosti metody vyučovací, pokroku a chování se dítek (škola tehdejší tedy také vychovávala), pořádného vedení školních protokolův předepsaných: první je Drásov, 2. Veverská Bytyška, 3. Kuřim, 4. Vranov, 5. Březina, 6. Deblín, 7. město Tišnov, 8. Malostovice, 9. Německé Kynice, 10. Moravské Kynice, 11. Čebín, 12. Oujezd, 13. Hradčany, 14. Svatoslava, 15. Lažánky, 16. Chudčice, 17. Lelekovice, 18. Lipůvka, 19. Předklášteří 20. Lomnička.

K roku 1820 ten veliký obrat zaznamenáváme, že doktor Woscha poslal učitelstvu zprávu visitační českou, kdežto dřívější dopisy všechny byly německé. I v tomto oběžníku ze dne 11. prosince 1820 jeví se upřímná snaha po zvelebení školství. Hned na počátku udílí radu: „K ulehčení slabikování, aby děti dle pátého pravidla našeho slabikáře nerozdílné spoluzvuky dříve a lépe poznaly, zapotřebí bude, tyto spoluzvuky, když pospolu stojí, vždy

pohromadě vysloviti; ku př. ve slově kle-not nemají se spoluzvuky slabikovati ke le e každá zvláště, nýbrž kle e atd. Takové dohromady vyřknutí působí, že dítky jemu zvyknoucí, budoucně beze všeho jakořka rozvažování, dle toho pravidla slabikovati budou.“ (Co jsme svrchu naznačili, tuto opakujeme, že totiž v těchto návodech spatřujeme počátky metody hláskovací, dle níž souhlásky bez připojených samohlásek se vyslovují.) Dále radí Woscha učitelstvu, aby nechali dítky z počátku psáti jen na tabulkách a až poznají písmeny, teprv na papíře; aby je naváděli k čisté výřečnosti — základu to dobropísemnosti; těm učitelům, kteří buď neznali dobře němčiny, nebo z ne-

Chrám P. v Komíně r. 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

dostatku peněz opatřiti si nemohli knih potřebných, vypracoval a zaslal k odepsání „krátké uvedení k vyhotovení všelijakých písemností (schriftliche Aufsätze).“ „Nyní ještě vyznati musím,“ píše dr. Woscha, „že ačkoliv jsem v běhu letoších visitací s vynasnažením a pilností pp. učitelů docela spokojený byl a nic jiného nežádám, než aby na této chvalitebné cestě dále pokračovali a prospívali; tak přece obzvláštní chválu, kterou jsem nápodobně velebné biskupské konsistoři udal, zasluhují opět: náš milý stařeček p. Václav Losenický, který místo zaslouženého odpočinku ještě všemožně ouřadu svému

se věnuje, pp. Ondřej a Fabian Dundáček, Martin Ocítek, Jan Kopp a Václav Jansa, kterýchžto školy se náležitou pilností, prospěchem a mravopoctností žákův i vynasnažením a pořádkem těchto pp. učitelů nad ostatní vyvejšili. Těm chvalitebně vyrovnati se vynasnažovali pp. učitelé Antonín Kopřiva, Řehoř Mašek a Václav Gabriel, pomocníci Jan Stýrský a Josef Bělič. Zde ještě s radostí oznamuji, že při opakovacích hodinách rozmanitostí a užitečností předmětů obzvláště se vyznamenal Deblínský pan učitel (Kopp). Pořádek škol dle letošního prospěchu: 1. Vev. Bytyška, 2. Drásov, 3. Vranov, 4. Deblín, 5. Březina, 6. Kuřim, 7. Malostovice, 8. Lažánky, 9. Oujezd, 10. Tišnov, 11. Něm. Kynice, 12. Mor. Kynice, 13. Čebín, 14. Hradčany, 5. Lipůvka, 16. Lelekovice, 17. Lomnička, 18. Předklášteří (kde však lepší než mateřská, je filiální její škola Štěpánovská), 19. Chudčice, 20. Svatoslava.“

Roku 1821 opět byla škola Bytyšská první mezi všemi. Týž rok dr. Woscha, aby sbírky školských zákonů, nařízení a výnosů úředních při každé škole byly úplné, sestavil takovou úplnou sbírku a zaslal ji učitelům k opsání pro školní archivy.

Ondřeje Dundáčka vzorná činnost nebyla obmezena pouze na školu; on byl stejně dovedným knihovním pozemkových knih Vev.-Bytyšských a výborným obecním písařem. Jako obecní písař spořádal obecní archiv, důležitější listiny přepsal do knih (které se bohužel ztratily), i účty zapisoval do foliantů. Jsa přesvědčen, že jako jej zajímala každá sebe nepatrnější zprávička o předcích, i potomky zajímati bude minulost, schovával v archivu a registroval všechna i na pohled malicherná akta a tak zachoval nám hojnost dějepisné látky z dob svých i starších.

Dundáček by nebyl mohl školu míti při tolikerém zaměstnání v tak vzorném pořádku bez pomocníků. Pokud bylo nám možno zjistiti, byli pomocníky školskými r. 1807/8. Fabian Dundáček, jenž pak dostal školu Drásovskou, r. 1812/3. František Zelber, r. 1815/6. Jan Kurtz, r. 1817 Jan Zahálka, r. 1819—23 Josef Bělič. Také míval školní praktikanty a přeparandy, které ku školství připravoval, na př. r. 1813 zkoušel v I. třídě přeparand z Čebína Jakub Klement, r. 1814 chodili do školy praktikanti: Jiří Dundáček z Vev. Bytyšky, Fr. Oderský z Německých Kynic, Fr. Sláma z Řičan.

Jaké pak měl příjmy? Z akt v obecním a školním archivu chovaných dovídáme se toto:

Obec r. 1806 žádala od vrchnosti na příští zimu něco dříví na topení učiren, protože obecní lesy byly seslabeny stavbami obecními i soukromými, deputáty a pod., načež vrchnost slíbila ročních šest sáhů na tak dlouho, dokud by si to s ní Bytyští nepokazili neposlušností nebo jinak. Dne 1. srpna 1810 Dundáček prosil vrchnost o remuneraci za vyučování chudých dětí a o naturalie za sníženou cenu, odvolávaje se na nastalou drahotu, malé služné, z něhož i pomocníka vydržovati musí, a na tu okolnost, že 30 žáky chudými ztrácí ročně 50 zl. školného; když mu pak z důchodů panských 20 zl. remunerace bylo povoleno (1812), vypočítal do podrobná, že přes těch 20 zl. obdržených ještě obětuje státu a vrchnosti na výchovu chudiny 20 zl. ztrátou školného. Výpočet ten však asi sotva vrchnímu zaslati se odvážil. Vrchnost naléhala také na obec, aby mu

přidala (r. 1811); tu však narazila na tuhý odpor: „ani z obecního, ani ze soukromých příspěvků nedáme ničeho, jsme po válkách stísnění chudobou tak, že někteří pro bídu a nedostatek oděvu málem nebudou ani s to, aby posílali děti do školy (16./4. 1811)“.

Roku 1813 zkoumal Dundáček, dostává-li vše, co míval učitel Bytyšský v minulém století podle zápisek v pamětní knize od faráře Wolffa učiněných, a shledal, že mnohý pramen vyschl!

Užíval pole a dostával jako dříve od obce Vev. Bytyšské služby 20 zl., 10 měr starých či 12 dolnorakouských nových měr žita, pak 40 snopů desátkové pšenice od 40 sousedů Bytyšských; ale o posnopné žito ze Hvozdece, které brával sám, nyní dělití se musil s kostelníky, také pozbyl posnopné ze dvoru tamního.¹⁾ Ze starých četných koled zbylo dle úmluvy od obce Bytyšky 7 zl., pak vejce na zelený čtvrtek, při zapisování schopných ku sv. zpovědi a sbírání zpovědních cedulek, ve Hvozdeci: velmi nepořádně odváděné koláče o hodech, o sv. Třech králích a několik krejcarů na penězích.

Od žáků zbylo pouze školné (po 1 zl. 36 kr. v I., po 2 zl. 24 kr. v II. třídě); odpadly 4 pecny chleba a čtvrt luštěnin od každého dítky. Dříví měkkéko od obce pro byt učitelův dáváno 6 hotových sáhů až do školy, pro učírny od vrchnosti 6⁰ (obec obvyklých 10⁰ přestala dávat, jakmile vrchnost oněch deset r. 1806 povolila).

Ztenčení příjmův učitelových tak značné stalo se jednak starobou a nedbalostí dřívějšího rektora Vařechy, jinak tím, že neshíral sám, ponechávaje vedle zákona péči o sbírky místnímu úřadu obecnímu, který příliš se nenamáhal. Ani napomínání děkanovo nepomáhalo.

Možno, že by Vařecha a po něm Dundáček více sbírek byli dbali, kdyby nebyli měli značných příjmů vedlejších. Dundáček zejména bral od obce jako knihovní (gruntovní) 40 zl. a nechával si poplatky od zápisů, jako obecní písař též 40 zl. a rozličné akcidence, za účty 5, později 6 zl., k Božímu Tělu za hudbu 1 zl. 20 kr.; od roku pak 1812 jako gruntovní 80 zl., od r. 1813 jako rektor 30 zl., od r. 1816 jako gruntovní a obecní písař 170 zl. — Konečně od r. 1817²⁾ měl od Bytyšky jako gruntovní a obecní písař ročně 220 zl., jako rektor 30 zl., od účtů 6 zl. a svrchu uvedený příjem sbírek, koled, školného, dříví, z polí, tak že můžeme jeho postavení hmotné nazvati na ten čas skvělým, arci z části vlastní silou a svědomitou mimořádnou pílí zaslouženým. — Na pomocníka dostával učitel (r. 1821) 120 zl. v. v. z fondu normalních škol; z čehož mu dával 50 zl. na hotovosti, stravu, postel, praní, obsluhu.

Abychom líčení své zaokrouhlili, podáváme tu ještě některé zprávy o rodině Dundáčkově. S manželkou Antoníí roz. Freyovou měl od r. 1811—1823 sedm dětí. Rodinný život vedl neskalený a přísně křesťanský. Ve svém 41. roku postižen byl hlavníčkou (Nervenfieber) a zaopatřen byv sv. svátostmi od P. Dom. Kynského, moravského translatora (bývalého vychovatele bar. Mundyho), zemřel 18. února roku 1823, zanechav vdovu a 6 dětí, z nichž nejmladší bylo teprv 13 dní staré, nejstarší 11 let. Jednáním o pozůstalosti zjištěno dědictví (hotovost, pole a kapitály) sumou 2014 zl. 44 kr., která rozvržena na 7 stejných podílů. Vdova zatím vše převzala a zavázala se, že z výnosu dítky vychová. Žila do roku 1843, kdy zemřela u syna Karla,

¹⁾ Hvozdec té doby přiškolen byl do Něm. Kynic (přifařen do Vev. Bytyšky).

²⁾ Roku 1817 byla veliká drahota; míra žita stála 25 zl., r. 1818 jen 3 zl.

lesního v Lipině ve Slezsku; tehdy syn P. Raimund (dříve Josef, zvaný výtečný hudebník) byl Minoritou v Praze (zemřel asi r. 1880 v Brně), dcera Veronika provdána byla za Veverského zahradníka Adolfa Riesemanna (žije dosud v Bytyšce); dvě dcery Amalie a Josefa ještě svobodné 23- a 20leté. P. Raimund vzdal se podílu dědičného ve prospěch svobodných sester.¹⁾ Syn Jan před matkou zemřel v Brněnském alumnatě. Amalie vdala se později za námořnického důstojníka do Frankfurtu nad Mohanem, kde její potomci dosud žijí, a Josefa za vrchního inženýra ve Vídni.

6. Stížnost na špatné hospodářství obecních představených Vev.-Byt. 20. února 1806.

Některým sousedům zdálo se, že obecní představení už po 2 leta (1804—5) špatně hospodaří s obecním jméním. Jsouce vedeni od Bedřicha Kuchynky a Antonína Vohrabala, žádali a obdrželi na den 20. února vrchnostenskou komisi, která ve Vev. Bytyšce vyslechla následující stížnost:

1. Obecní představení nespravedlivě si vedli při ubytování vojska. 2. Sousedé složili 20 mír pšenice a 20 mír hrachu a čočky na francouzskou requisici; když pak nebylo třeba je odváděti, měly se prodati na zaplacení kontribuce. Představení hrách a pšenici prodali, celého půl dne v hospodě pili, a utržené peníze místo na kontribuci chtěli rozdělití sousedům, kteří na vojně ztratili koně a vozy. 3. Kam se podělo 48 zl. 44 kr., které jsme složili jako příspěvek na ubytování důstojníků? 4. Kam se podělo 26 zl. 40 kr., které jsme složili na rekrutní outraty? 5. Kam se podělo 40 mír žita, které jsme složili pro obecní sloužící? 6. Kam se podělo žito a oves, které jsme k magacínu odváděli? 7. Proč se tak nestejně rozvrhují přípreže, že mnohý jich příliš mnoho, jiný skoro nic neodbývá? 8. Obecní úřad vypůjčil od kostela 600 zl. na výpalné pro Francouze; kam se z nich 300 zl. podělo, když jen 300 zl. Francouzům bylo vyplaceno? 9. Kam se poděly peníze utržené od staršího Ondřeje Srnce (r. 1804) za vejvratě?

Po obžalobě následovalo vyšetřování, které delší dobu trvalo, neboť rozsudek vynešen teprv 23. července:

První a šestá stížnost — shledána byla neoprávněnou; podobně druhá, jen bylo představeným nařízeno, aby než takové peníze na něco vynaloží, budoucně se dorozumívali se všemi sousedy. Při dalších (3. a 9.) však vyšly švindly na jevo, že představení, nedbajíce patentů císařských o správě obecního jmění, sbírky na rozličné útraty pod falešnými tituly konali a k nim také příjmy obecní, které v pořádných účtech zamlčeli, přirazili. I byli obecní starší Ondřej Srnc a Martin Dupal odsouzeni, aby všechny ty mimořádné příjmy a vydaje do pořádných účtů přenesli a 122 zl. 25 kr. 3 d. neoprávněného vydání (které z velké části byly propity) vrátili do obecní pokladny. Dále inspektor ustanovil, že se nesmí při odvozech více čítat než po 30 kr. rekrutům a po 40 kr. jich průvodcům. Při páté stížnosti nařízeno představeným, aby podali výkaz, komu odvedli těch 40 mír žita. Při sedmé, aby vedly řádné protokoly o příprežích. Při osmé shledáno, že z vypůjčených peněz zbylo pouze 144 zl. 25 kr.

Tím rozsudkem pro budoucí leta zamezeny byly pletky — aspoň větší a obecnímu jmění i pořádku valně bylo poslouženo.²⁾ Přes to však do ob. účtů za r. 1806 zase postaveny útraty za pití při čtení obecního počtu a když vydání bylo od inspektora škrtnuto, hájeny výmluvou, že je to starobylým obyčejem.

¹⁾ Acta v registratuře Veverské.

²⁾ Ob. starší Dupal r. 1806 na makulář účtů napsal: Pán Bůh mnoho darů má — Komu ráčí, tomu dá — Bohatému bohatství — a chudému království.

Obecní příjmy vzrůstaly také tím, že dávány do nájmu na 3 leta lesní seče.

Představení po tak značném pokoření v prosinci zadali prosbu, aby byli úřadu sprostěni, jelikož se úřad každý druhý rok obnovuje, úřadovali však ještě r. 1807, jen že Martin Dupal v červenci (1806) zemřel a jeho místo zaujal Jiří Perka.

7. Nové pozemkové knihy pro V. Bytyšku 1806—1850.

Knihy pozemkové vedla si Vev. Bytyška sama.

Vrchnostenský úřad od roku 1783 pokoušel se o to, aby městečku pozemkovou knihu pro špatné jí vedení odňal. R. toho totiž vyslána deputace sousedů do Brna, aby se otázala, jsou-li povinni vydati gruntovní knihu vrchnostenskému úřadu; r. 1785 obec zase byla vyzvána, aby gruntovní knihu na zámek odevzdala, ovšem marně; také se nepodrobili podobnému rozkazu c. k. krajského úřadu r. 1790. A r. 1793 — snad ku zlepšení správy — koupili si knihu na notanda k stavení každého souseda.¹⁾

V posledních letech dopouštěli se gruntovní značnějších nesprávností pro neschopnost svou. Bylť rektor Vařecha, listovní do r. 1804, člověk starý a jeho nástupce Michal Komárek (1804—5) neobratný. Vrchní musil připsím ze dne 23. ledna 1804 listovního upozorniti, že V. Bytyška, ana nemá organisovaného magistrátu, postrádá práva, aby dávala dovolení ku knihovním záznamům a vkladům; a že právo to vyhraženo jest patentem z r. 1789²⁾ úřadům vrchnostenským.

Zcela nový, dobrý pořádek do pozemkových záležitostí zaveden inspektorem Grillem za gruntovního Ondřeje Dundáčka, který po smrti Komárka 17. ledna r. 1806 ten úřad obdržel, jsa při tom pomocníkem učitelským.

Inspektor Grill k docílení pořádku svolal na 16. července 1806 na radnici schůzi, k níž dostavili se Jakub Ant. Bakalář, aktuar panský, úřad obecní, listovní O. Dundáček, přísežní mistři tesařští a zedničtí a většina sousedů i domkařů. Jednalo se o založení pozemkové knihy dominikální i rustikální. Grill především uvedl příčiny, pro které se tak státi musí: V dosavadních knihách je mnoho listin chybných a opravovaných, četně zápisů a výmazů nezákonnitě provedených, domkaři, kteří nemají polí, nejsou do nich ani vtěleni, pro neurčitost hranic mezi usedlostmi často si sousedé i domkaři stěžují na ubírání prostor nádvorních i zahradních; pak vyvrátil námitky a obavy majitelů, že by založením knih nových utrpěli škody nebo ujmy na pro-

¹⁾ Ob. účty 1783.—1793.

²⁾ Patent ze dne 9. dubna 1789 ustanovuje: „K vedení pozemkové knihy, ať je svěřena vrchnosti nebo obci, musí býti ustanovena osoba zvláštně k tomu pod přísahu vzatá. Kde vede si knihy obec, nesmí bez vědomosti vrchnosti žádný zápis ani záznam býti proveden; kde vede vrchnost knihy, ať své (dominikální) ať obecní (rustikální), musí zápisy býti před se brány u přítomnosti rychtáře nebo členů výboru.

storách domovních, nádvorních nebo zahradních, že by měřením zkrácení byli na polích a loukách (které se neměly měřiti), že by jim z toho nové daně a dávky vznikly, že by majitelé bývalých usedlostí velkých, kteří se jich už od r. 1799 zase domáhali, na svých právech domnělých byli poškozeni; poukázal na výhody řádné pozemkové knihy, totiž přesné omezení a jistotu majetku, jak soukromého tak obecního, odhad a ustálení ceny jeho pro případ půjčky; pohrozil také, že odpor proti založení knih nových vedl by k tomu, že obec by správu jejich pozbyla.

Na to měřena byla stavení bydlecí a hospodářská, dvory a zahrady co do délky a šířky, odhadovány od tesařů, zedníků a úřadu obecního ceny jejich; na příklad: Číslo 20 domek 6 $\frac{1}{2}$ sáhů dlouhý 3 $^{\circ}$ široký, s hospodářským stavením 8 $^{\circ}$ dl. 3' širokým, se dvorem 6 $^{\circ}$ dl. 3 $^{\circ}$ šir., zahradou při domu 45 $^{\circ}$ dl. 13 $\frac{1}{2}$ šir., vyceněný od tesařského mistra na 40 zl., od zednického na 40 zl. a od představenstva obecního na 149 zl., tedy úhrnem na 229 zl.

Domy nezadlužené nebyly odhadovány, nýbrž připsána jim poslední cena v pozemkové knize označená.

Na pozemcích dominikálních nalezala se čísla 20—26. 29—32, 61—63, 71 (panský dům, vrchnosti patřící,¹⁾ 138 práčovna,²⁾ 75 horní mlýn,³⁾ 140 a 141 ve žlebě domky, 137 hamry.

Domy (80) sousedské byly č. 1. 2. 4.—18. 33.—40. 42.—50. 53.—54. 67.—70. 72.—76. 78.—89. (mlýnek) 91.—96. 115.—124. (č. 123. a 124 spojeno, neboť v č. 124 byla mydlárna) 126.—130. 132.—134. — Také fara č. 125 uvedena je mezi sousedskými usedlostmi. Dvacet osm sousedských gruntů nebylo odhadováno, protože na nich nelpěly dluhy. —

Jak sousedské tak ostatní budovy všechny uvedeny jsou jako rustikální.

Čísel všech bylo 155. —

Když bylo vše hotovo, podala obec vyjádření, že se dostaly vady a chyby do starých knih jen proto, že si obec nešťastnou náhodou za knihovni zvolila lidí neschopné (Vařechu a Komárka) a prosila, aby vrchnostenský úřad jí to prominul a při zakládání nových knih ji vydatně podporoval.⁴⁾

Na základě toho protokolu založena pak pozemková kniha pomocí aktuara Bakaláře. Gruntovním obecním zůstal rektor Ondřej Dundáček až do své smrti a po něm byl jím rektor Tomáš Sedláček až do r. 1850, kdy přešlo řízení gruntovních knih na c. k. úřady.

8. Pokus V.-Byt. o vybavení robotních povinností 1807.

Bytyští „aby ukončili utlačování a rozepře, které pro roboty s vrchností měli, r. 1807 učinili u zemského soudu návrh, že

¹⁾ Jak víme z dřívějšího, byl panský dům dle katastru rustikálním a ne dominikálním.

²⁾ O práčovnu vedeny dříve spory; obec tvrdila, že je vystavěna na pozemcích obecních; r. 1804 v té příčině na soud vydala 21 zl. 36 kr.

³⁾ Dolní mlýn dominikální č. 135 vynechán.

⁴⁾ Commissions-Protokoll vom 16. Juli 1806.

své robotní povinnosti vykoupí hotovým kapitálem 15.000 zl. Dne 31. března byla záležitost vyšetřována u soudu. Za základ sloužily privileje Teuffenbachovy a bylo zjištěno, že roboty jsou přibližně tyto:

1. Vymlátiti ročně u Řičanského dvoru asi 600 mandelů pšenice, 150 mandelů žita, 200 m. ječmene, 70 m. ovsa, 40 m. hrachu, 20 m. čočky; začez dostávali: 2 kr. 1 denár od míry pšenice a 16tou míru ostatních druhů obilných. 2. U téhož dvoru požiti a svázati obilí a sice ročně asi 570 mandelů pšenice, 100 m. žita, a 200 m. ječmene, začez dostávali ženci denně po $\frac{1}{2}$ moravském mázu piva, vázači po celém mázu, ti kteří obilí ve stodolách skládali a rovnali, též po 1 mázu; kteréžto piva poskytování z dobré vůle a pouhé milosti vrchnost dávala a ne z povinnosti. 3. Požati v Hlince asi na 12 dvousprežných fůr sena a 2—3 fůry otavy, a usušiti ji za pomoci podruhů Bytyšských, Chudčických, Sentických a Moravsko-Kynických a sami je odvézti do panských dvorů, začez z milosti a ne z povinnosti Bytyští dostávali vědro piva. 4. Na hony velké i malé s potahy i pešky choditi, tenata a jiné potřebné náčiní voziti. 5. Desátek z Bytyšky do dvoru Veverského asi $\frac{1}{4}$ až $\frac{1}{2}$ hodiny vzdáleného voziti. 6. Ctvrtníci sami chmel v panské Byt. chmelnici česati a sušiti. 7. Ke hradu a dvoru Veverskému potřebné stavivo dovážeti, jako: písek, cihle, dříví stavební, desky, latě, šindele a vápno. 8. Kuchyňského dříví dvě až tři sta sáhů, anebo mnoho-li ho bylo třeba, nadělati, začez se platilo z panského důchodu každému denně po 4 kr. 4 denárech (6 den. do 1 krejcaru).¹⁾

Bytyští byli rozsudkem ze dne 23. dubna 1807 odmrštěni, protože 1. summa nabídnutá nestála v žádném poměru k závazkům; neboť soud ji vypočítal při mírném cenění na 43.000 zl.; 2. vrchnost by neměla ani z těch 43.000 zl. výhody, ana by z úroků musila najímati nádenníky; 3. vyplacení tak veliké summy přesahovalo by síly jak obce tak jejích členů. V rozsudku se dále praví: „Ostatně se obci Bytyšské co nejostřeji vytýká, že se opovážila ve své žádosti, jak i sám vyslýchaný obecní výbor v protokole u vrchnostenského úřadu se přiznává, proti vši pravdě jako příčiny, které ji nutily k vybavení břemen, udati utlačování a přepínání se strany vrchnosti a rozepře z toho vzniklé, kdežto se vyšetřováním zjistilo, že obec ve mnohých svých povinnostech vlastně úlev a prominutí doznala.“²⁾

9. Ranhojič V.-Byt. Frant. Josef Baum 1807—1810.

Zdravotní stav ve farnosti od r. 1801—10.

Kdo byl po Leidsmannovi († 1795) lékařem ve V. Bytyšce, nelze zjistiti. Teprv k roku 1807 zachovalo se jméno ranhojiče Fr. Jos. Bauma a sice jako znalce při rozepři, která se před rychtářským právem odehrála. Případ byl následující:

Rezníku Josefu Charvátovi zdechl velký pes za příznaků otrávení. Přivolaný lazebník Baum dal psa pohodným otevření a shledal, že jeho žaloudek je scvrklý, červenomodrý a v něm trocha hrachu a vraní oko a prohlásil, že pes tím vraním okem (jedovatým plodem keře, Grainaug) pošel. Jelikož takové vraní oko bylo viděno u souseda Tomáše Horáčka, žaloval jej Charvát u rychtáře, že psa otrávil, přimísiv vraní oko do hrachu. Horáček se vyjádřil, že toho neučinil, ale pro zachování svatého pokoje Charvátovi za psa 20 zl. dá. Címž pře ukončena.

¹⁾ Nota něm. v ob. archivě s českým překladem pozdějším (z r. 1835).

²⁾ Něm. listina v ob. arch.

Roku 1808 (kdy se oženil se vdovou po rytmistru, Eleonorou Jandovou) léčil kovářského tovaryše v hamrech, Rosochateckého, který svévolí svou dostal střelnou ránu do zad a následkem toho po dlouhé nemoci 3. listopadu zemřel. Při tomto případě žádal Baum za léky na vrchnosti do 1./X. 44 zl. 30 kr., na obci od 1./X.—3./XI. 63 zl. 28 kr.

Baum také r. 1809 častěji je jmenován jako felčar ošetřující raněné vojáky v Bytyšce a okolí. Nápadno však je, že zeměbrance V. Kríže r. 1809 po šest neděl (do 1./XII.) léčil Tišnovský ranhojič Karel Linhard.

Zdravotní stav ve farnosti jeví se za 10 let (1801—1810) dle matrik dosti neutěšeně. Průměrná úmrtnost byla 36·6 osob za rok (v Bytyšce samé 28·7) — o 7 osob ročně větší než v desíletí minulém (1791—1800). Roku 1803 totiž zemřelo v létě na neštovice ve V. Byt. 10, ve Hvozdcí 1, tedy v celé farnosti 11 osob. R. 1805 v prosinci na hlavničku ve V. Byt. 6, ve Hvozdcí 1, úhrnem 7 osob. R. 1806 do konce března na skvrnitý typhus v Byt. 13, do konce července na hlavničku 12, a od července počínaje na neštovice 11 osob, ve Hvozdcí na skvrnitý typhus jedna, úhrnem na nakažlivé nemoce 37 osob. Byly to nemoce vojskem donešené. R. 1807 bylo o něco lépe; ve Hvozdcí 6 osob podlehl neštovicím, v Byt. 2 hlavničky, 1 neštovicím. Roku pak 1808 11 osob v Byt. opět neštovicím. — R. 1800 zemřelo všeho všudy jen 18 osob, nejvíce r. 1806 — 72.

10. Obecní úřad Vev.-Byt. r. 1808—1811. Purkmistři Matouš Vohrabal, Ant. Kašpárek, Martin Pachovský.

Obecními představenými v květnu r. 1808 zvoleni: Matouš Vohrabal purkmistrem, Ignat Valentin starším a početvedoucím. Účty za r. 1807 teprv na podzim r. 1808 byly složeny a inspektor vyřizuje je přípisem ze dne 23. listopadu, nařídil, aby do 14 dní pod trestem arestu další účty za rok militární 1808 (to jest do 31. října) byly podány.

R. 1808 opatřila si obec za 43 zl. 48 kr. přílohu k starému katastru (Josefinskému?) a r. 1810 dala si od knihaře vázati „individualní katastr“.¹⁾

V červenci 1808 stěžovali si představení u insp. úřadu na Jiřího Němečka, Matěje Köllingra, Jana, Josefa a Antonína Beštera, že byvše odsouzeni k náhradě škody Baraši učiněné, zprotivili se, před úřad se nedostavili a odškodného nedali a že obecního písaře velikou nezdvořilostí uctili.

V červnu r. 1809 purkmistrovství převzal Antonín Kašpárek.

Koncem 1810 žádali představení všichni, aby byli úřadu zbaveni. I obecní písař vzdával se úřadu, protože mu obec nechtěla služného zvýšit.

Tak dostal se k úřadu purkmistra Martin Pachovský od r. 1810 počínaje. Starším byl a zůstal ještě do r. 1811 Ignat Valentin. — Za ně r. 1811 udál se následující případ:

Jistý Stangl v Brně dodával cosi armádě za celé panství Vevěřské. Když mu pak odváděli Vavřinec Syrovátka, mladší obecní a Matěj Kovář, oba z Vev. Bytyšky, pak jeden rolník z Moravských Kynic a jeden ze Sentic

¹⁾ Byl to základ ku provisoriu pozemkové daně, zavedené cirkulářem ze dne 1. května 1819. Viz níže.

peníze za tu dodávku, prosili jej tak dlouho, až jim darem ponechal přes 60 zl., aby prý si je v Brně proužili. Z Chudčic Josef Dufek, záviděje jim toho, nadal, [sedě napilý na radnici Bytyšské, Syrovátkovi, který největší podíl z těch peněz dostal, šelem a zlodějů. Načež Syrovátka prosil 21. XI. 1811 inspektorský úřad, aby Dufka donutil k odvolání těch nadávek a k odprošení.

Z akt obecních toho roku jde na jevo, že obec pro případ požáru a pro každodenní potřebu sousedů udržovala 5 obecních studní.

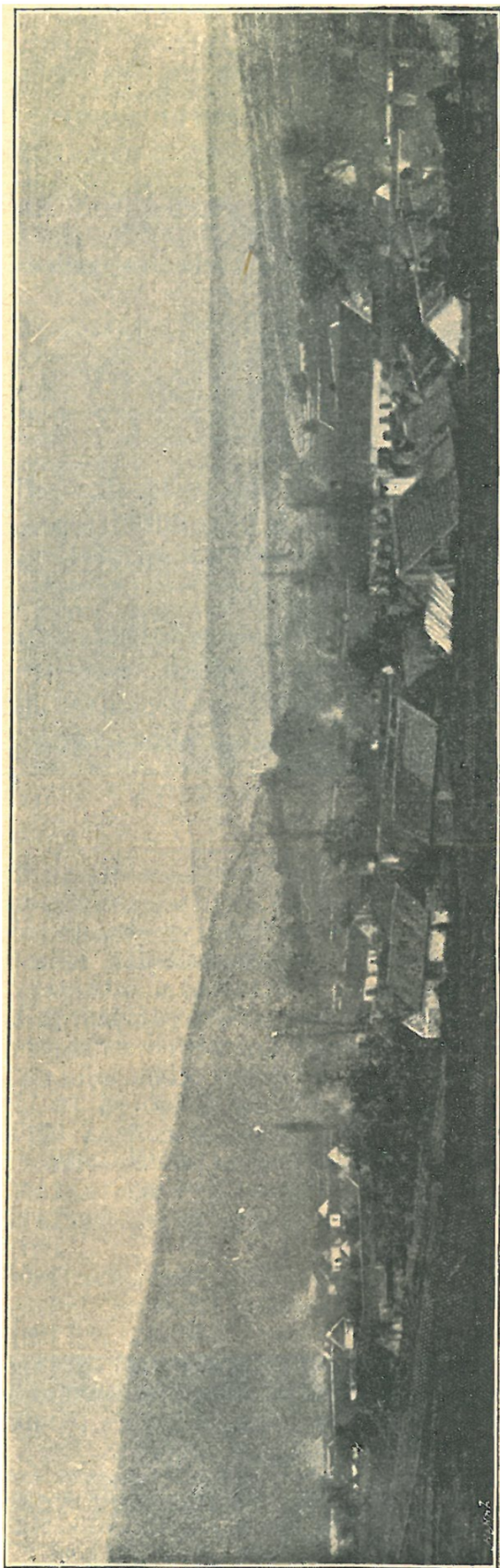
11. Stavba nového hlavního oltáře ve farním chrámu Páně Vev.-Bytyšském.

Socha sv. Jana na náměstí.

Od roku 1803 sbíral a schraňoval farář Friedl peníze na vnitřní vyzdobení stánku Božího a sice především na hlavní oltář, jenž však teprve r. 1808 vyzdvižen.

Prozatímný nevyhovoval nikterak. Inventář z r. 1804 o něm dí: „Je nedostavěn a nyní na něm visí obraz Ukřižovaného, u jehož nohou je vyobrazena sv. Magdalena; kdo obraz maloval, není známo.“

Friedl našel dobrodince, kteří k dílu zamýšlenému značnými summami přispěli. Předními dárci byli vrchnostenští úředníci; Václav Slanina, nadlesní, věnoval 222 zl. 45 kr.; Antonín Eberle, vrchní myslivec, poskytl celý náklad na nový obraz sv. Jakuba, 120 zl.; Josef Antonín Grill, inspektor, sebral 125 zl. 42 kr. ponejvíce mezi úředníky a myslivci. I jiní svou hřivnu poskytli, jak kdo mohl, duchovní, učitelé, řemeslníci i rolníci, na př. Jiří Vařecha,

Chudčice před polednem o Všech Svatých r. 1890.
Dle fotografie Fr. E. Slováka.

rektor V.-Bytyšský, poručil v poslední vůli 50 zl., Fr. Strachoně, majitel mlýnku daroval dvakrát po 50 zl. Obec V.-Bytyšská dala sáh dříví na vypalování sádky a 200 cihel na podstavce. Celkem sebralo se od r. 1803—1808 na 975 zl. Náklad však byl ještě větší a proto r. 1811 zavedena druhá sbírka, při níž opět inspektor Grill s manželkou darovali 80 zl. bankocetlí, úhrnem pak všichni dobrodinci 250 zl. b. c.

Plán k oltáři navrhl Ondřej Schweigl z Brna. Pracovali o něm následující umělci a řemeslníci:

Josef Havlíček, mramorář z Habrovan, jenž dostal	zl. 440.—	rýnských
Ondřej Schweigl, sochař z Brna	335.—	"
Fr. Werner, natěrač a pozlacovač z Brna	400.—	"
" " za obraz .	300.—	bankoc.
" " " " " "	120.—	rýnských
Jan Vencovský, stolař z Vev. Bytyšky, za hlavice na		
sloupy, římsy, tabernakl a jiné . . .	98:58	
Frant. Hakula, zednický mistr z V. Byt. .	" 94:45	
Ostatní řemeslníci a material z V. Byt. stál	88:50	"
úhrnem 1877:33.		

Sousedé Vev.-Bytyští dovezli zdarma stavivo a zaplatili 23 zl. nádenníkovi. Hvozdečtí ani nic nevozili, ani těch 23 zl. nádenníku zaplatiti nechtěli, nač si Vev.-Bytyští sousedé u inspektora stěžovali.

Co neposkytli dobrodinci, zaplatil kostel z běžných příjmů.¹⁾

O soše sv. Jana na náměstí před kostelem první zmínku činí ob. účty z r. 1808. Zdá se však, že už dříve a to dobrovolnými sbírkami zbudována byla. Socha patří obci.

12. Něco o hospodářství a průmyslu Vev.-Bytyšském té doby.

Války vyžadovaly velké oběti na krvi i na statecích. Stát ohlížel se, odkud by jak vojsko, tak pomůcky k jeho zaopatření bral. Tím stalo se, že zavedeny konskripce (popisy) mužstva brauného a výrobků hospodářských a průmyslových, hlavně pokud jich bylo potřeba pro vojsko. Proto některá taková statistická data se nám z té doby zachovala.

R. 1807 drželo 80 sousedů jen 50 koní; koníren měli 69. R. 1813 opět jen 50 koní namnoze zedraných se napočítalo.

Hovězího dobytka v celém městysi chováno r. 1809 229 kusů. Telat se prodalo asi 44 po 36 libr. (libra za 13 kr.), jejich kůže po 4 libr.

Do r. 1813 chov se ztenčil na 121 kusů a sice 23 plemene tyrolského, 85 švýcarského smíšeného, 14 domácího.

Ovec 160	dalo r. 1803	vlny 230	liber
140	1804	190	
46	1805	80	
66	" 1806	120	
150	1807	150	
210	1812	400	
280	" " 1815	540	"

Vlna prodávána místním soukenníkům, klobučníkům, kožešníkům, punčocháři; většina však okolním židům (Samueli Koláčkovi v Malostovicích, Löblu Deutschovi na Lomnici a jiným).

¹⁾ Farář Friedl navrhl, že by se mohl na oltář dáti nápis: haeC ara pIo benefaCtorVM opere aeDIfICata (tento oltář zbožným dobrodincům přispěním zbudován r. 1808). — Viz Lpe 231.

Včelstev r. 1813 chovalo 16 sousedů po 1—5, úhrnem 30 špalků, a vybrali od nich z jara 5 mázů medu a 6 liber vosku.

R. 1808 vyrobili V.-Bytyští punčocháři 60 kusů punčoch; klobučník 60 klobouků sprostých (pěknějších nedělal); 0 tkalců domácího plátna 230 loket tenkého, 40¹) loket rezného; kožešník 20 kožichů mužských, 5 ženských 20 rukavic, čepice a štuče žádné (pracoval také do kommissee); 2 kováři 120 podkov, 9 radlic, 5 řetězů, 22 seker, 20 motyk, 3 nové vozy vedle oprav běžných; dva mistři soukeničtí 50 loket tlustého, 50 loket tenkého sukna; přelek lnu bylo 40, konopě 50 — předly jen pro dům; přelek vlny 14 spředlo přes zimu 1080 liber vlny, jedna pracovala pro ty 2 soukenníky, ostatní do továrny.

Řemeslníci někteří pracovali pro vojsko. K tomu bylo potřeba, aby se vykážali jménem, kterým by za dílo z kommissee obdržené ručili. Práci převzatou musili v jisté lhůtě odvésti. Když se opozdili, hroženo jim exekucí vojenskou. Nejvíce zaměstnáni byli z kommissee kožešník, ševci, soukenníci s přelkami. Když si soukenníci v srpnu r. 1813 stěžovali, že přelky vlnu přijatou nepředou, ba některé si pro ni ani ještě nepřišly, dal je rychtář za nedbalost vsadit do šatlavy. Nepomohlo to nic, protože se v létě staraly jen o pole a nepatrným výdělkem z předení pohrdaly. Vrchní tedy nařídil, aby jim vložen byl na exekuci kanonýr!, kterému by byly povinny mimo pití a jídla dávat každodenně 6 grošů. Což se i stalo, proto že dráb nad provedením rozkazu bděl. Podobně soukenníkům a ševcům pohroženo exekucí, když dílo v čas neodváděli a soukenníku Lukáši dokonce od vrchního, že musí „kommissní práci v poutech dělati“ atd.

Rezníci V.-Bytyští dne 7. prosince 1818 na kanceláři Veverské protokollárně se usnesli, že má býti jen 5 rezníků v městečku oprávněných sekati hovězí maso, a ti že budou sekati maso z volů po pořádku, tak že druhý by nesměl dříve maso chystati, dokud první všechno až na 25 liber nevysekal. Usnešení to nemohlo od politického vyššího úřadu býti schváleno, protože odporovalo patentům a vydávalo obecenstvo v šanc rezníkům.

13. Poměr domkařů k obci ve V. Bytyšce.

Za pány obecního majetku považovalo se 80 sousedů. Domkaři na obecním rustikálním gruntě byli jen jako trpění a musili k obci za svůj pobyt a výživu robotovati a platiti. Robotou obdělávali pozemky, které obec ve vlastní správě držela a konali i jiné menší služby k obci. Platu odváděli po 2 zl., jen jeden méně „an málo pohodlí ve své chalupě měl“ a někteří více „ani jsou osvobozeni od některých robot“, obecní kovář 6, pohodný 6 a prachař z počátku 5, pak 6 a konečně když si vystavěl na obecním pozemku „pulírnu“ 9 zl. R. 1808 vynesla ta činže obci 116 zl.

Který domkař nebo podruh si držel dobytek, musil z něj také obci platiti za obživu; z krávy 24 kr., z jalovice 12 kr., z kozy 12 kr., ze svině nebo ovce 6 kr.

Roku 1809 domkaři zavázali se, že vedle obyčejných platů a robot budou po 5³/₄ roků k obci odvádět po 1 zl., protože pole, jež byli robotou obdělávali, skoro všechna dala do nájmu. Když se později domkaři zdráhali slovu dostáti, a obec málem už jim to odpustila, vrchní se do toho vložil a ve prospěch obecních příjmů rozhodl, že smlouva s domkaři uzavřená musí se dodržeti.

Roku 1811 domnívalo se 6 novoulických panských domkařů, kteří společně co do povinností robotních byli rovni jednomu sousedu a jenom na -žně k sečení do Řičan musili každý j e d n o h o, tedy šest ženců vysílati, že jsou touto poslední povinností zkráceni. Vzali však svou stížnost, kterou byli písemně podali, zpět, když se jim dokázalo, a sami se přiznati musili, že těch 6 ženců vysílávají od nepamětných dob.¹⁾

¹⁾ Protokol něm. založený na radnici V.-Bytyšské 14. července 1811 a český dopis inspektora Grilla ze dne 1. srpna 1811 na obec V.-Bytyšskou. V ob. arch.

14. Farář Vev.-Byt. Jan Penninger 1809—1819.

Fundace Mikuláše Friedla z Bílovce a Josefy Janke ze Hvozdu.

Jan Friedl, farář V.-Bytyšský, dostal faru Šaratickou (jak v Byt. matrikách je psáno) v lednu 1809, setrval však v Bytyšce až do počátku května. Zemřel v Šaraticích 17. května 1817.

Za nástupce jeho ve V. Byt. přäsentován od barona Mundyho Jan Penninger, lokální kaplan v Předklášteří u Tišnova, a 27. března 1809 investován od kap. děkana barona z Waldstättenů. Installován teprv 24. června 1810 od Josefa Tropheho, kanovníka a děkana Kuřimského.

Než farář Friedl odešel, odkázal jeho otec Mikuláš, bývalý měšť. Bílovecký (Wagstadt) ze Slezska 50 zl. à 40/0 na dvě mše sv. za sebe a manželku Terezii, kteráž ve V. Byt. na faře 1804 zemřela. Tato fundace seschla se na kapitál 10 zl. 53 kr. stříbrné renty a vynáší nyní pouze 44½ kr. roč.

Vedle dvou fundac, které založil majitel mlýnka Fr. Strachon za dceru svou Terezii prodanou Bešterovou a za

Jan Penninger,

farář V.-Bytyšský

Dle obrazu fotografoval Fr. E. Slovák.

sebe (viz str. 226), provedl farář Penninger také mešní nadaci za Josefem Janke, rozenou Bindrovou, kolonistku ve Hvozdu. Dala 25 zlat. na tichou mši sv.

15. Vojsko. 1808-1812. Válka s Napoleonem roku 1809.

Svízele V.-Byt. s připřežemi, dodávkami a ubytováním vojska. Stížnosti některých sousedů na nesprávnosti obecního úřadu.

Když se Španělové proti násilnické vládě Napoleonově vzbouřili, domníval se Rakouský císař František I., že nadešla doba, aby si vynahradil škody r. 1805 utrpěné. Bylo to r. 1809. Rakousko na válku připraveno bylo hlavně zásluhou arcivévody Karla, který použil doby míru k opravám válečným. Již r. 1802 stav vojenský u nás učiněn snesitelnější tím, že zrušena doživotní služba a zavedeny kapitulace, po kterých vojáci směli vystupovati z vojska. Patentem ze dne 12. května 1808 utvořena, aby stát nemusel držeti tolik stálého vojska, záloha (Reserve), z níž se stálé vojsko doplňovalo, a patentem ze dne 9. června 1808 zřízena zemská obrana (Landwehr) na ochranu jednotlivých zemí.

Zemská obrana byla cvičena doma, v těch místech, kde

obrancí zůstávali; když byli doma vycvičeni, spojili se z několika míst ku cvičbám větším atd. Do zbroje, na pomoc armády, byli voláni, jen když nepřítel překročil hranice zemské. — Tak ve V. Bytyšce odvedeno 9 zeměbranců; byli cvičeni od desátníka a bubeníka, kteří za to od obce dostali 30 zl. 48 kr.; a pak byli povoláni na společné cvičení do Brna, což obec zase stálo 29 zl. 24 kr. dle ob. účtů.

Arcivévoda Karel tehdy r. 1809 vtrhl s vojskem rakouským z Čech do Bavor, an zatím Napoleon se značnou mocí válečnou podél Dunaje dolů postupoval. Po několika válečných půtkách u Abensberka, Landshutu, Eckmühlu a u Řezna zatlačil Napoleon vojska rakouská za Inn a vjel brzo po té vítězně do Vídně. V sousedství toho města, a sice u Ošprů (Aspern) na poli moravském podstoupil Karel s Napoleonem velkou bitvu 21. a 22. května, v níž Napoleon poprvé jest poražen. Obecné víře v nepřemožitelnost jeho zasazena tím citelná rána. Napoleon zjednav sobě od pomocníků na kvap posily, vrhl se po té u Conger 5. a 6. července na arcivévodu Karla a porazil jej.

Císař František I. nemoha pokračovati ve válce, protože na pevnině Evropské ani jednoho spojence nenalezl, uzavřel ve Znojmě příměří, po němž následoval mír Vídeňský 14. října r. 1809, kterým ztratilo Rakousko téměř 1000 čtverečních mil území svého. Z čehož obdržel Napoleon hořejší Korutany, Krajinu, celé rakouské a uherské Přímoří, jakož i Chorvátsko až po Savu; Bavorsku dostalo se z toho Solnohradsko a jiných menších krajin, k vévodství Varšavskému odstoupena západní Halič, Rusku kraj Tarnopolský. Rakousko, jsouc od moře zcela odloučeno, a na povrch 9464 čtv. mil odkázáno, skleslo na stát druhé třídy v Evropě.

Bytyští pocítili strastiplnou dobu bolestně. Dne 3. ledna ohražovali se „celá obec jednosvorně“ proti nařízení vrchnostenskému, aby odvezli 60 mír pa nského žita a podruhé 150 mír ovsa z Řičan do Brna. Dne 13. února už měli odbytých 40 dvouspřežných příprěží, „ruských fyřšponů“. Rusové byli spojenci Napoleonovi proti Rakousku. Dne 24. února vezli na 8 vozích vojsko Mitrovského pluku z Předklášteří u Tišnova do Brna, 25. února na 5 vozích vojáky pluku Württemberského z Ostrovačic do Velké Meziříče, 26. února poslali 20 koní přistrojených na dopravu polních železných pecí z Ostrovačic do Velké Byteše, 27. února ještě dva vozy auditorovi na cestu z Ostrovačic do Velké Meziříče. Mimo to poskytli 7 povozů pro zemskou obranu. V březnu dali 37 povozů, mezi nimiž 15ho tři pro vojáky pluku Saturynského z Řičan do Velké Meziříče; v dubnu 24 vozů a 18 koní ponejvíce na dopravu špže a münduru; v květnu 48 povozů a 12 koní, z nichž některé vezli z Brna k císařské armádě do Wolkersdorfu, 14ho chléb, 19ho oves, 26ho mouku, jiné dány panu felčarovi při prohlížení raněných vojáků (v okolí V. Bytyšky). V květnu měla obec odvésti 16 centů 22 liber sena; nemajíc ho „v nátuře“, jak obecní písař praví, prosila, aby směla dodávku pronajati. — V červnu dala 49 povozů, z nichž 10 vezlo 21ho oves k armádě do Wolkersdorfu; a jiné dopravovaly felčara Bytyšského k raněným do Sentic, Jinačovic, Německých Kynic, na Javůrek a do Brna.¹⁾ V červenci, kdy neuplynul

¹⁾ Dne 5. června prosila obec vrchnostenský úřad, aby jí vymohl 48 zl. na obci Moravsko-Kynické a Rozdrojovické od zavezení ovsa z Jihlavy do Jindřichova Hradce.

téměř den, aby nedala obec povozy, poskytla 83 vozů dvouspřežných a 46 koní přistojených, z nichž jeden vezl 9ho z Veverí do Brna francouzského vyzvědače, jiné pak četné raněné různými směry. Dne 11. července dva sousedé měli dopravit 52 mír císařského ovsa v 26 pytlicích z Brna do Znojma; ze strachu však (byliť právě Francouzi porazili vojsko rakouské) ujeli s ovsem domů; inspektor svolil, aby si obec oves podržela, a jen zavázala se reversem, že zaň aeraru ručí; podobně i s jinou špízí do Znojma jezdití sousedé se zdráhali.

Po vítězství svém Francouzi mezi tím co se vyjednávalo o mír, rozložili se po městech a dědinách a tvářili se jako zeměpáni. K jich rozkazu vydán oběžní list dto 3. srpna, aby obce všechny rešty do magacínů bez prodlení odvedly¹⁾; pak jiný ze dne 20. srpna 1809, dle něhož obce se měly vyjádřiti, kolik je v nich hospodářů (sedláků i domkařů a podruhů) kolik mají koní a hříbat, krav a jalůvek, mnoho-li sklídili obilí, sena a co sami z toho potřebují; kolik kdo měl francouzského vojska na bytě a co vojáci ti ze sklizně roku 1809 u nich ztrávili.

I ve Veverské Bytyšce leželi od 28. července do 31. října 1809 myslivci (chasseur) od druhého pluku, s četnými důstojníky a bezmála také francouzská první setnina pátého pluku dělostřelců jízdných, pod velením kapitána čili setníka hraběte z Beauvisage. Přípřeží potřebovali v srpnu 53 vozů a 29 přistojených koní, v září 9 čtyřspřežných, 155 dvouspřežných povozů a 11 koní, v říjnu 30 čtyřspřežných, 36 dvouspřežných povozů a 27 koní. — Když se francouzští dělostřelci s Bytyškou loučili, dali si od obce vystaviti vysvědčení, že po celý čas svého tamějšího pobytu pokojně a přátelsky se chovali, se vším, co jim bylo poskytnuto, se spokojivše.

Snadno býti spokojenu, když je všeho hojnost! Obzvláště páni oficiři žádné újmy si nečinili. Ztravování byli na faře a projedli a propili 1025 zl. 30 kr., pak ještě od obce na faru dodaných potravin za 380 zl. 48 kr., totiž 17 mázů másla přepouštěného po 4—6 zlatých, 12 liber čerstvého másla po 1½—2 zl., 115 kuřat asi po 48½ kr.; 1244 vajec, kopa přes 3 zl., 6½ mázu medu (do kávy?) po 5—6 zl., 2½ liber slaniney za 6 zl., dvě šunky (17½ liber za 15 zl. 16 kr.), 6 mázů vína, ¼ míry bílých jablůšek. Do magacíny Brněnské odvedeno 38 kusů hovězího dobytka v ceně 2499½ zl. a v Bytyšce dodáno Francouzům na výživu (okrouhlým počtem) pšenice 360, žita 222, ječmene 42, ovsa 723 mír, vaření (hrachu, čočky, krup) 50½ centů, sena 452 centů, slámy 474 ctů. Mimo to však ještě jiné veliké výdaje obce i jednotlivci měli, za kteréž jen částečnou obdrželi náhradu. Obec napočítala od 19. července do konce října svého vydání 5218 zl. 39¼ kr. a pospíšila si s vyhotovením účtů tak, že je už 16. prosince 1809 mohla předložiti inspektorskému úřadu ku schválení.

Odchodem Francouzů počet přípřeží se v listopadě zmenšil; vykázaných 11 čtyřspřežných, 26 dvouspřežných povozů potřeba bylo na odvezení jich do Pohorelic dne 1. listopadu, pak převážení téměř jen ranění. V prosinci, kdy ve V. Bytyšce nalézáme už zase naše vojáky se setníkem, dáno 38 čtyřspřežných, 12 dvouspřežných vozů a 8 koní. — Po odchodu nepřítele, 5. ledna 1810, oznámeno V.-Bytyšským, že budou jim některé škody od c. k. vlády nahrazeny.

Účet na výlohy obci s Francouzi vzniklé, který podali představení obce, Antonín Kašpárek, purkmistr a Ignat Valentin, starší a početvedoucí, zdál se býti některým sousedům příliš vysokým. Nemohouce dostati opisu jeho od představenstva, vyprosili si originál od úřadu vrchnostenského a prozkoumajše ho důkladně, odevzdali své poznámky obecnímu písaři Ondřeji Dundáčkovi, aby jim dle nich vypracoval námitky k úřadu. Dvaadvacet položek zdálo se jim býti buď nesprávnými buď nesrozumitelnými, pak vyslovili pochybnost, byly-li všechny plodiny, které skládali, vskutku na patričné místo odvedeny

¹⁾ Inspektor Bakalář v cirkuláři praví: „Ač se vrchnostenský úřad o bídě a nouzi některých obcí sám přesvědčil, přece útrpností nelze dáti místa“; pak napomíná obce, aby si na dodávky všechny daly vystavovati kvitance.

a ku konci prosili, aby „ku zjednání mezi sousedy svatého pokoje“ pořádek učiněn byl s přípřežemi vykonanými. Námitky podány byly 2. ledna 1810.

Mezitím staral se obecní úřad o peníze. Již 23. prosince 1809 dal plnomocenství některým sousedům, aby vypůjčili pro obec 3000 zl. od Fr. Kromana, městského tabáčníka v Brně, bydlícího „u zeleného kloboučku“; a když k té půjčce nedošlo, od Václava Grehmanna, zahradníka ústavu šlechticů v Brně. Peníze dostali na zámku Veverí dne 25. února 1810. Na jich opatření vynaloženo 82 zl. 48 kr., (!) a sice dáno jistému člověku, který ty peníze vyhledal, 24 zl., čtyřem sousedům, když v té záležitosti 2 dni v Brně byli, 20 zl., jiným vyslaným sousedům ještě 13 zl. a 2 zl., pánu půjčiteli a jeho příteli do Brna holoubat za 3 zl. 30 kr., půjčiteli, když s tím přítelem na zámek přišel s penězi, za oběd a večeři 16 zl. 48 kr. (při tom se sousedé přiživili) a za arch kolkovaného papíru 4 zl. Pak pan půjčitel byl tak opatrný, že si 60 zl. z půjčky podržel.

Námitky od sousedů podané ležely u vrchnostenského úřadu. Představenstvo obecní si jich zatím nevšímalo a pečovalo o zaplacení dluhů nadělaných. Z obecní kasy se na ně nesmělo nic vynaložit, protože byly nadělaný ve prospěch a na ochranu majetku sousedstva. „Komu chráněn byl majetek, ať si je zaplatí,“ tak zněla zásada vyšších úřadů. Nezbyvalo, než sehnat peníze reparticemi, rozvrhovááním poplatků na jednotlivce.

Několik takových reparticí se v ob. archivě zachovalo. Jedna dto 30. října 1809 rozvrhuje 2499 $\frac{1}{2}$ zl. za 38 krav dodaných do magacinů pro francouzské vojsko. Obec se na tom usnesla, aby každý soused, domkař i hofer, ať drží hovězí dobytek nebo ne, k té summě něčím přispěl a tož držitelé krav z každé krávy čtyřmi díly, z každé jalovice třemi díly, domkaři bez krav a bez jalovic, pak hoferi s kravou neb jalovicí dvěma díly, hoferi beze všeho jedním dílem. Tak vypočteno: 199 krav po 4 dílech, 36 jalovic po 3, 20 domkařů bez krav a 2 hoferi s kravami po 2, 3 hoferi beze všeho po 1 díle; úhrnem 951 dílů, tak že na summu skoro 2500 zl. každý díl obnášel asi 1 zl. 36 kr. tehdejších peněz. — Rozvrh ten nebyl od vrchnostenského úřadu schválen, nýbrž nařízeno, že těch 2499 $\frac{1}{2}$ zl. mají zaplatiti jen držitelé hovězího dobytka. Vypracována tedy 26. července 1810 nová repartice na základě důkladnějšího sčítání dobytka a shledáno, že tenkrát, když krávy byly dodány, Vev.-Bytyští sousedé chovali 167 kusů, mlynáři, prachař a rathouzský 7, hostinský na panském domě 1, domkaři 54, úhrnem 229 kusů, tak že z každého kusu bylo platiti 10 zl. 55 kr. — Přes to však sousedé dle svého usnešení část na ně vypadající splatili stejným dílem, nehledě na počet dobytka tehdy chovaného, podobně i domkaři. Splácení trvalo do r. 1812.

Podobně rozvržen obnos 61 zl. 39 kr. za víno Francouzům od vrchnosti na účet obce dané mezi sousedy, kteří měli právo nálevu vína pořádkou. (10./XI. 1809.)

Jiná repartice, ze dne 25. září 1810, udává výlohy obce s Francouzi krom dodávek, ubytování a všech ostatních útrat, které zapravili obyvatelé statky mající ze svého vlastního, ohromnou summou 9365 zl. 15 $\frac{2}{4}$ kr., které po odražení 2481 zl. 34 $\frac{1}{4}$ kr. za dobytek, rozvrženy byly (obnosem 6883 zl. 41 $\frac{1}{4}$ kr.) následovně:

80 sousedů po 80 zl. = 6400 zl.; 6 domkařů novoulických jako 1 soused = 80 zl.; 59 domkařů, prachař a pohodný, kteří pro Francouze ničeho neutrpěli, po 6 zl. 45 kr. = 398 zl. 15 kr.; 5 podruhů, kteří také ničeho neutrpěli, po 1 zl. 6 kr. = 5 zl. 30 kr. Summa splátek 6883 zl. 45 kr. Obec pak předkládajíc repartici ku schválení, prosila za rozhodnutí, nemají-li mlynáři dolní a horní, pak hostinský na panském domě také něčím k tomu přispěti.

Námitky (o nichž jsme se svrchu zmínili) od některých sousedů podané 2. ledna 1810 měly ten následek, že vrchnostenská kommisie splnomocnila jisté sousedy, aby dorozuměvše se ve valné hromadě s celou obcí, námitky znovu prozkoumané ještě jednou zaslali. Což stalo se teprv 14. května 1811. Zároveň s námitkami podal úřad obecní své poznámky k nim dto 15. května 1811.

Představeným bylo za vinu kladeno, 1. že některé obnosy za potraviny, jako za maslo, kuřata, vejce, větší napsali do účtů, než ve skutečnosti byly. Na to odvětil úřad: Nebyly-li obnosy vyplaceny osobám v účtech uvedeným, dostaly je osoby jiné, neboť vydány byly; ve zmatku a naléhání nepřátelských důstojníků pro kvap ani nebylo možno každý nepatrný obnos na jisté jméno zanést. 2. Úřad dodal do magacíny mouku místo obilí a tak způsobil nám mýtem za mletí škody 23 zl. 30 kr. Odpověď: Sousedé nesložili v čas dosti obilí, mouku však bylo lze dostati u mlynáře; v rychlosti se tedy musila vzít, abychom se vyhnuli exekuci. 3. My jsme složili mouky dost, nač ji bylo za 322 zl. 53 kr. přikoupeno? Odpověď: Mouky nebylo složeno dost a také ne zavčas, proto se jí na honem přikoupilo; co sousedé později složili, bylo přiřazeno k pozdějším sbírkám. 4. Seno jsme také skládali; nač ho bylo ještě skoro za 347 zl. 15 kr. přikupováno? Odpověď: Protože mnozí sousedé složili shnilou otavu a trávu, jiní své senné otýpky podvodně navázali; vojáci je pak nechtěli přijat a aby mělo představenstvo pokoj, musilo koupit jiné dobré seno a to špatné po něčem do cizích magacínů zalifrovalo proti kvitancím. 5. Šest zl. za kolečka přijatých v účtech schází. Odpověď: obnos ten vydán na diěty. 6. Bylo složeno toli a toli obilí, mlynáři však tvrdí, že ani polovice pšenice a žita nebylo u nich zemleto. Odpověď: Mlynáři mluví pravdu, protože jen částka byla mleta, ostatní odvedeno v zrně do magacínů. 7. Ignat Valentin si nechal jakési obnosy, které byl pro obec přijal. Odpověď: to je lež a Matouš Vohrabal, který ji pronesl, bude právně stíhán. 8. Jiří Němeček, policejní kommissar, vozil si domů seno z obecní stodoly, kde obec seno měla uložené. Odpověď: Němeček ho od odcházejících Francouzů koupil a proto si ho odvézt mohl. — Ku konci vysvětlivek obecní představenstvo ve spravedlivém hněvu podotýká: „Docela jiná věc jest, úřad nějaký v času válečném proti nepříteli zastávati, než poctivé konání úředních osob za jich zády se zlými úmysly stíhati a teprv po době dvou let rozličná mstivá vysvětlení na nich žádati.“

Srážka tato, hlavně mezi bývalým purkmistrem Matoušem Vohrabalem a mezi Ignatem Valentinem, starším a početvedoucím odehraná, zajisté ve prospěch Valentina vypadla, protože žalobník svá tvrzení neopíral důkazy nezvratnými, nýbrž namnoze jen domněnkami.

16. Jiné oběti na války. Kostelní stříbro odvedeno. Daň z hlav a z výdělků.

Císař František, aby sehnal peníze na války, vyhledával různé prameny. Vydávání papírových peněz do nekonečna mělo za následek značné klesnutí ceny jejich. R. 1806 nařídil (k docílení vyšší ceny bankocetlí) punzování všeho náčiní stříbrného a zlatého, při čemž vybíral značné taxy. Předměty k punzování odvedené byly zevrubně popsány, zváženy a oceněny. Netrvalo dlouho, a stísněný císař pán nevěda si rady, kde nabratí stříbra a zlata, žádal, aby mu byly ty věci přenechány k ražení peněz. Také V.-Bytyšský kostel 20. března 1810 odvedl stříbro státu až na jednu patenu k nemocným, jeden kalich a ciborium. Toto poslední ještě téhož roku dne 25. listopadu z kostela se ztratilo. Inventář z r. 1811 uvádí tedy stříbra pouze: 1 kalich na měděné noze a patenu k nemocným.

Odvedeného stříbra bylo 15 hřiven surového čili 9 hřiven 6 lotů čistého, začez obdržel kostel náhrady 221 zl. 15 kr. konv. m., a sice teprv r. 1821 a sice: 1 zl. 25 kr. na hotovosti, úrok za 10 let najednou a dvorní komorní obligaci na 220 zl. k. m. dto 24. ledna 1810, č. 9456 à 3 %/. Kapitál ten od r. 1840 účtuje se jako stříbrový fond zvláště, je přeměněn na 220 zl. víd. valuty a vynáší ročně 2 zl. 77 kr. rak. č.

Roku 1811 učiněn částečný státní bankrot.

Nově zavedené osobní daně z hlav platilo ve V. Bytyšce r. 1811 253 osob, r. 1813 460 osob po 2 zlatých, r. 1814 372 osob též po 2 zl.

R. 1812 zavedena byla daň z výdělků.

17. Nešťastná výprava Napoleonova do Ruska r. 1812.

Roku 1812, kdy Napoleon táhl do Ruska a tam na 243.000 mužů pozbyl, Rakousko, ač jemu musilo pomáhati, mnoho škody neutrpělo, protože právě (rakouské) křídlo armady té, jemuž Švarzenberg velel, nebylo od Rusů příliš znepokojováno.

18. Lékař V.-Byt. Ondřej Kačovský 1811—1829.

Zdravotní stav ve farnosti.

Úřední přísahu skládal na Veverí 24. června 1812 a podepisoval se r. 1816 chirurgem panství Veverského a statku Domašovského.

O jeho rodině lze nám udati zprávy tyto: Přišel do V. Bytyšky ženat s Barborou rozenou Weigertovou. Dítka měl: 1811 Františka; 1813 Arnošta († 1813); 1814 Josefa († 1815); r. 1816 zemřela 10letá Terezie; 1816 narodila se dvojčata Ferdinand a Heřman; r. 1819 opět dvojčata Klotilda († 1819) a Mechtilda.

Ve V. Bytyšce koupil si sousedskou usedlost č. 4 a důkladně ji znovu-vystavěl.

Zemřel chrlením krve 24. ledna 1829 50letý. Pozůstalost jeho oceněna na 3205 zl. 12 kr. Syn František byl tehdy úředníkem při c. k. účetnictví státních statků, Ferdinand provisorem v lékárně „zum goldenen Horn“ ve Vídni.

Potomstvo Kačovského žije dosud v Bytyšce. R. 1843 vzal si dceru Mechtildu Josef Stiel, kontrolor hutí Javoreckých, a po něm pojal ji za manželku jako vdovu Tomáš Rozkošný (jenž ji přežil a dosud žije).

R. 1811 v Bytyšce zemřelo 15 osob na neštovice, r. 1813—14 16 na hlavničku. Ostatní leta byla bez epidemií. Průměrná úmrtnost

ve farnosti 1811—1820	39.1 ročně,	1821—1830	36.3 ročně,
v Bytyšce	31.1		28.1

19. Obecní úřad V.-Byt. 1812 do počátku 1817. Purkm. Martin Pachovský.

Veliká láce 1812—3. Obec hájí proti vrchn. úřadu samostatnost svou při licitacích. — Některé úřední osoby vzdávají se svých úřadů obecních.

Purkmistr Martin Pachovský, již r. 1810 zvolený, úřad ten podržel až do počátku r. 1817. S ním od r. 1812—1817 působili: starší Jiří Kuchynka a rychtář Filip Císař.

Obecní jmění, které r. 1810 v účtech uvedeno jest summou 1198 zl. 26 kr. $3\frac{3}{4}$ d., státním částečným bankrotem sníženo do konce r. 1811 na 652 zl. 25 kr. $2\frac{1}{2}$ v šaínech.

R. 1812 oblaciněly polní plodiny neobyčejně; proto nájemcům obecních polí něco bylo sleveno z nájemného. Roku následujícího oblaciněly ještě více, tak že pozemky obecní k žádosti nájemců byly znovupronajímány.

Dne 2./III. 1812 žádala obec na úřadě inspektorském povolení, aby směla zádušní zahradu znovu pronajati, protože dřívější nájemné změnou ceny peněz musí býti znovu určeno; k čemuž i nájemcové svolili, odstupující dobrovolně od smlouvy dosavadní.

Insp. úřad ustanovil licitaci na 6./III. s tím podotknutím, že sám licitaci provede.

Obec se bála, že inspekt. úřad zavéstí hodlá nový poplatek za svou přítomnost při licitaci, také se někteří sousedé netajili se svou obavou. Inspektor se tím urazil a odložil licitaci na tak dlouho, až zjednáno bude od veškerého sousedstva, které se mělo shromáždit na radnici dne 6. března,

úřední cti plně zadostučinění a hrozil, že ten neslýchaný případ oznámí jak vrchnosti tak i kraj. úřadu.

Spor vyrovnan byl ku spokojenosti inspektora i obce, neboť když obecní představení dokázali, že při licitacích povždy dbají prospěchu obce a že jen proto chtějí sami dražbu provést, aby se nezdálo, že úřad vrchnostenský nedůvěřuje jejich poctivosti, inspektor spokojil se s tím vyjádřením a odstoupil od spolupůsobení úřadu.

Podobný případ stal se r. 1814, kdy vrchní Schwaab posílal k licitaci důchodního. I tentokráte obec rychlým zakročením svou samočinnost při dražbě zachránila.

Dne 3. března 1814 Jiří Kuchynka starší a Fr. Pallas policie kommisar a spolu školní dohlížitel prosili za propuštění z úřadů svých, první pro hospodářství a kostelnickou službu, druhý pro hospodářství a zaneprázdnění při provozování kunštu malířského. Setrvali však v úřadě.

Dne 6. února 1815 celý úřad: purkmistr Martin Pachovský, starší Jiří Kuchynka, lesní Fr. Pepřla, rychtář Filip Císař, mladší Vavřinec Syrovátka, radní Fr. Pallas a Jiří Němeček zadali za propuštěnou z úřadu, protože ho ku škodě svého hospodářství už po více let zastávají; purkmistr, starší a hajný také proto, že je někteří sousedé jako výměnkáře za nehodné takých úřadů (!) veřejně nařkli. Žádosti jejich vyhověno nebylo. R. 1816 spletkováno 186 zl. 59 kr. na vedlejší výdaje, které nesměly býti pojaty do účtů; ta žízeň!

Snad proto roku 1717 setkáváme se už s jiným obecním představenstvem, jemuž odevzdáno v ob. pokladnici 949 zl. 10 kr. 3 d.

20. Úředníci panští 1813—1818. Vrchní Schwaab.

Neuhlazené jednání s poddanými.

Dne 1. ledna 1813 skládal na Veverí úřední přísahu za přítomnosti poručníka barona Mundyho, Františka z Urbanů, c. k. appellačního rady — vrchní Antonín Schwaab¹⁾ na místo „inspektora“ Grilla dosazený. Titul inspektora tím přestal. — R. 1817 narodil se mu z manželky Anny, roz. Ruprechtové, na Veverí syn Bedřich Josef. Dne 27. února 1818 zemřel vrchní Schwaab, 47letý, následkem „horečky od zánětu a brantu“, zaopatřen byv tři dni před tím sv. svátostmi.

Z jeho úřednictva známe Václava Hemalu, písaře u vrchního úřadu r. 1813; Valentina Walzla r. 1813—4, pak Václava Pallasa r. 1816, kancelářské písaře. Josef Eichhorn r. 1814 z pojezdného stal se obročním a měl písaře Jana Hemalu, týž rok však obdržel úřad purkrabího. Vrchním myslivcem čili nadmyslivcem byl od 1817 Vincenc Strážnický.

Za úřadování Schwaaba zavládl velmi neuhlazený způsob jednání úředníků s poddanými. Dopisy jejich úsečné málo zdvořilosti ukazují. Zejména Valentin Walzl byl hrubianem,

¹⁾ Protokoll über abgelegte Amts u. Diensteide in registr. Veveriské.

pravým to vzorem pověstných „pánů Franců“. Stůjtež tu některé jeho dopisy na památku:

Z Veverí dne 9. dubna 1814. Pan rychtář Bytyšskej vyzvihne ve středu v noci následující lidi a dostaví jich ve čtvrtek ráno vo 7 hodinách sem jistotně na kancelář: mládka z horního mlejna, stárka z dolního mlejna, T. Weigla, Jiřík Kilian. Ješle celé ořad a sosedctvo v Bytyšce k tomu naporočení napomocen nebude, a p. rychtář na jednoho neb druhého se naříkat bude, tak toho podle cirkulár neš je soused neb nejní, se odvádět bude.¹⁾

Veverí 3. května 1814. Cirkulár. Nařídí se dole psaným pudmistřum, ty vozy pro to dříví ve štvrtek dozajista ráno do Zbraslavě vypravit; toho souseda, kterej bez důkladny příčiny nepojede, ale ve čtvrtek hned sem osobně dostavit; ješli já, kterej já tyto fůry v Brně v pátek ráno dozajista očekávati budu, se přesvědčím, že pudmistři to nařízení nesplnili, dozajista hned, jak dom přijedu, pro nich dráby odesílám a budou 24 hodin bet v arestě zavřeti. Ať se žádné neopováží tomu mejtnýmu na Starým Brně ten štíp dříví dát, sic jeho každěj zaplatí.²⁾

Dne 19. dubna 1815. Panu rychtáři se s tím neostrejc nařídí, zejtra ráno na spravování ceste do Bytyšky a z Bytyšky až na Chudšickech hranic dozajista všechny lidi k tomu cíli vypravit. Já se zejtra pujedu přesvěčit a ješli se to nesplní, tak ten které na tem vinen bude z ořadních, v pu'ech při tech lidí stát bude atd.

Bez datum: P. rychtárovi se nařídí na to stát, aby se hned ta náprava v Hince skončil, a k temu mostku jak tak všady galandry dávat. Ješli se pudmistr a starší obecní k tomu nebudou mít, tak jenom to pan rychtář hned sem oznámí, aby si zodpovídání s krgu dal, sice se jeho u hlave vzít bude.

Dne 23. dubna 1815. Ješli auřad Bytyšskej hned na místě ty vypsany pacholky sem na zámek nedostaví, dráb celýho auřad sem do arestu vzít bude. Wencel Jebáček se taky musí dostavit hned sem. P. starší toto řídet musí, poněvač rychtář v arestu a pudmistr ještě myslím v Brně bude.³⁾

21. Nálevy v Bystrci a v Jinačovicích prodány 1813—4.

Nadmyslivci Antonínu Eberlovi povoleno a v pozemkové knize pojištěno výhradní právo nálevu vína ve sklepe čis. 1 v Bystrci za 40 zl. ročních do důchodů Veverských. R. 1824 prodal Eberle ten sklep mlynáři Jos. Kleinovi za 450 zl. v. v.

V Jinačovicích pomohla vrchnost Matěji Dvořáčkovi k č. 40 (obecnímu hostinci) a prodala mu k tomu číslu panský sklep s právem nálevu panského piva a kořalky za 20 zl.⁴⁾

22. Válka za svobodu proti Napoleonu r. 1813—1814.

Soužení V.-Byt. při ní. Transportní kommissar Grossmann
v Ostrovačicích.

Po hrozných ztrátách, které Napoleon utrpěl v Rusku, vzmužil se král ujařmeného Pruska, a spolčiv se s Ruskem a později i s Anglickem a Švédskem, počal na jaře r. 1813 válku. Ač Napoleon spojence 2. a 20. května porazil, přece uzavřev příměří počal s nimi vyjednávati o mír v Praze. Domluvy skončily

¹⁾ Patrně se jednalo o schytání rekrutů. Hrozba zní: nedostaví-li sosedé rekruty, budou sami odvedeni.

²⁾ Na tom lístku vzađu poznamenal obecní písař: Cirkulár „který kancelářský písař Walzl sám vlastně vydal“.

³⁾ V ob. archivě.

⁴⁾ V reg. Vev.

bez výsledku. Rakousko, číníc se z nouze prostředníkem, mělo posléze chvíli za vhodnou, aby též obrátilo se proti Napoleonovi, když tudíž příměří prošlo, přistoupil také náš císař František I. ke spolku proti výbojci.

Spolčenci postavili do pole tři armády. Hlavní záležela po výtce z Rakušanů a Rusů pod velením knížete Schwarzenberga, armáda slezská skládala se z Rusů a Prusů pod velením Blüchera; v armádě severní, v níž byli Rusi, Prusi, Švédí a Hanoverští, velel korunní princ švédský, někdejší maršálek francouzský Bernadotte.

Ač Napoleon 27. srpna zvítězil u Drážďan nad Rusy a Rakušany, přece postavení jeho stalo se povážlivým, ani jeho jenerálové téměř současně v bitvách 23., 26. a 30. srpna (u Chlumu a Naklérova od Rakušanů a Rusů) a 6. září na hlavu byli poraženi. Bitva u Lipska, která pak svedena byla s veškerými obou stran silami, a tři dni od 16. do 18. října trvala, rozhodla nad osudem Napoleonovým. Musil couvati až do Francie. Když nepřijal míru za slušných podmínek mu nabízeného, vtrhli spojenci za ním do Francie a donutili ho po několika porážkách, že se 11. dubna ve Fontainebleau trůnu zřekl. Za to dán mu ostrov Elba s 2 miliony franků ročních důchodů. — Vládu Francie převzal Bourbonovec Ludvík XVIII., který pak uzavřel se spojenci mír Pařížský. Francie uvedena kromě přírůstku 150 □ míľ na dřevní své hranice.

Válka jevila se ve Vev. Bytyšce roku 1813 opět četnými příprèžemi a dodávkami špíže, obilí i píce. Tak, pokud možno zjistiti, skládali sousedé 21. března žito a oves, 19. května seno, 28. srpna 12 mír 22 mírek pšenice a 18 mír 1 mírku ječmene, 29. září 7¹/₈ mír pšenice, 24¹/₈ žita, 45¹/₈ ovsa, 7. prosince peníze za oves. Příprèží různých velká síla dána; tak veženo povozy z celého panství v únoru 100 centů přenice, 4. března 200 pytlů ovsa a 100 pytlů žita, 3. dubna 300 pytlů ovsa z Brna — vše do Olomouce 19. července 80 beček mouky do Jihlavy, v srpnu 200 pytlů ovsa z Mikulova do Něm. Brodu, 300 pytlů ječmene z Brna do Bytyšky, 30 beček mouky do Velké Meziříče, 13. září 297 centů mouky z Mikulova do Čáslavi, 160 pytlů ovsa a v říjnu 100 pytlů ovsa, oboje z Brna do Čáslavi a 550 pytlů ovsa z Olomouce do Čáslavi, 9. listopadu 100 centů mouky do Jihlavy, pak 468 pytlů obilí z Jihlavy do Německého Brodu. — Jak viděti, všechny ty příprèže měly účel, zaopatřiti vojsko naše potřebnou špíží; směřovalyť k severozápadu.

Těmi příprèžemi však nebylo všechno odbyto. Po císařské silnici z Brna přes Ostrovačice do Jihlavy vedoucí neustále šly transporty a V. Bytyška s nimi měla veliké meškání. Transportní kommissar, Ostrovačický rychtář Grossmann, sousedům nazasílal se rozkazů, aby poslali povozy! V ob. archivě jich možství posud je zachováno. Sousedé by si byli rádi ulevili, ale za těch pohnutých dob nešlo to. K ulehčení svému žádali vrchnostenský úřad, aby donutil hostinského na panském domě, by aspoň v čas války vozil špíží, dával příprèže a ubytoval vojsko, k čemuž dle starého zvyku nebyl zavázán. (17./IX.)

Příprèže bývaly žádány s několika stran, od Veverského úřadu, od Ostrovačického transportního kommissare, od místního úřadu nebo od vojska městečkem občas procházejícího. Tak stalo se někdy, že na sousedstvo uloženy i nemožnosti. Dne 2. října na příklad píše obecní úřad úřadu Veverskému: Včera poslali jsme 12 povozů na příprèž do Ostrovačic, dnes na nás se žádá 7 vozů na špíží do Jihlavy, 23 vozů do Ostrovačic na transport raněných,

7 vozů na špízi z Brna do Čáslavi, úhrnem tedy 49 vozů s 98 koňmi. Z našich 80 sousedů někteří koní nedrží, někteří mají jen po 1 koni, tak že ani 50 koní ku příprěžím schopných nemáme. Uděláme, seč jsme; vypravíme do Ostrovačic 10 povozů, a to se tam musí několik takových vrátit, které odtud právě teprv přijely. Něco podobného stalo se 10. října: z Veverí žádali na sousedech 19 vozů na cestu z Brna do Pohorelic, 14 povozů už bylo kdesi na transportě, a ještě bylo potřeba 10 vozů na dopravu nemocných. — Jednou (16. listopadu) čekalo 5 povozů Bytyšských na náklad v Ostrovačicích od rána až do 7 hodin večer; když koně obrok sežrali, odjeli netrpěliví sousedé domů; musili pak ponížene prosit, aby jim bylo dovoleno, obdělati ty příprěže jindy.

Dle rejstříku na příprěže ze dne 1./XI. 1813 vykonali jich novouličníci po 3—4, sousedé po 20—26, nelze však udati za kterou dobu.

Občas i vojsko Bytyšskou táhlo, ač stranou leží. Dne 14. července oznáměno obci, že přijdou 3 setniny, 17. září dorazil transport 450 zajatých Francouzů a 28. prosince psal Grossmann z Ostrovačic: Bytyští hospodští ať si nachystají masa a piva; 31ho nám přijde šest tisíc Francouzů zajatých, 1. ledna budou mít den odpočinku, 2. potáhnou do Brna.

Ještě hůře vedlo se v Bytyšském r. 1814, hlavně příprěžemi a ubytováním vojska. Co do příprěží škodila jim jako r. 1813 okolnost, že sloužili dvěma pánům, kteří jim rozkazovali každý o své újmě, bez vzájemného dorozumění. Tu z Veverí, tam z Ostrovačic poslové nosili cedulky, aby sousedé zapřáhali; a tak se stávalo, že — někdy povinnosti své zadost učiniti nemohli a že pak se jim za to důtky přísné dostalo. Grossmann z Ostrovačic oblíbil si na nedbalce následující úřední ton: „Dne 2. května. Pane pudmistr! Hned na místě časně ráno o 4 hodinách punktum dva páry koní širovaných dobrých pro jenerala, aby richtig tu hodinu tam byli v Ostrovačicích; jest tam na noc dnes. Na středu 3 vozy do rezervy do Ostrovačic odešlete; aby na čtvero pokrmení futro s sebou vzali a ráno o 4 hodinách tam byli. Při tom taky za ty 3 fůry jejich sousedi těm našim aby (dlužné) peníze odeslali, nebo mě nestačijó upomínat, aby zejtra jim je odeslali.“ — A dne 4. května: „Hned tomu poslovi za ty tři fůry fořponu zaplatijó, které za ně byly v Rosicích.“ Mělo jich 8 vozů být, a byly jenom tři z Bytyšky; druhé vozy dva jsou zapraveny. Odpravijó ho tam, aby mně neležel na krku, nebo nestačím dveří zavírat. Za každou fůru 7 zl.“ Nebo dne 20. července, kdy Grossmann žádal posly, píše: „19ho se mně posel z Bytyšky nedostavil; já jsem dlouho dobrý, ať se to víckrát nestane; nebo u mně nestačí za den ani 50 poslů.“

Některým sousedům na transportech i koně padli.

S ubytováním na počátku roku 1814 byl pokoj až na 55 hlav dne 25. března a 116 hlav dne 23. května. Za to v červenci se s vojáky zrovna pytel rozsypal: 8. přišli pěší pluku Bellegardova, 9. sedmihradští myslivci, 10. pěší pluku knížete de Ligni, 12. pěší pluku Zachova, 14. husaři pluku arcivévody Ferdinanda, 16. a 17. pěší císařského pluku, 18. velkovévody Würzburgského, 19. pluku císařského a pluku Václava z Collereda, 22. zeměbranci pluku Kaunicova, 24. dělostřelci se setninou stavitelskou a oddělením vozotajstva, 25. pěší Würzburgští, úhrnem za červenec 127 stábních a jiných důstojníků, 5500 mužů a 593 koní.

Obětivost a trpělivost Bytyšských nyní už byla v koncích. I prosili o úlevu. Předně co do příprěží žádali, aby jim je ukládal jen jeden představený a ne dva, každý o své újmě, čímž se břímě jejich zdvojnásobňuje, tak že r. 1813 musili dáti ku příprěžím (čtyř-, dvouspřežných vozů a koní přistrojených) — úhrnem 1920 koní, a roku 1814 do konce července 886 koní (kdo koně nedržel, platil od krátké příprěže 3 zl. od vzdálenější až 40 zl. z koně). Co do ubytování vojska vypočetli, že r. 1813 devět až 10 tisíc hlav, ponejvíce francouzských zajatců, jimž v zápětí nakažlivá hlavnička v obci vypukla, a asi 1000 koní, částečně zdarma (po 1 porci) obživili, takže občané, kteří neprovozují vedle rolnictví ještě řemeslo, se ožebračili; přes onu velkou

!) V Rosicích byl vojenský špitál.

oběť vlasteneckou však zase r. 1814 v červenci téměř zdarma pohostiti musili 5627 vojáků a 593 koní. I žádali za úlevu vůbec a také zvláště za to, aby panští emphyteuti (dolní a horní mlynář, hostinský na panském domě) byli k příprěžím a ubytování vojska přidržováni.¹⁾

Žádosti Bytyšských vyhověno nebylo v žádném směru. Příprěže žádány i nadále s obou stran, a vojsko kladeno do městečka dle potřeby. Dne 4. srpna v něm ležely 2 setniny myslivců, 9. srpna 2 škadrony husarů. Při této poslední příležitosti dal purkmistr dolnímu mlynáři 6 mužů a koně; vrchní Vev. citoval k zodpovědnosti za to purkmistra, který paletu vydal a obecního písaře, kterýž ji psal; oba svalovali odpovědnost na „obec“.

Všichni členové obce musili také skládati podpory ženám zeměbranců. Panští emphyteuti se i proti této dávce ohražovali.²⁾

Dne 20. září jela z Ostrovačic do Brna ruská velkokněžna Marie Pavlovna Fedorovna. Zpráva o tom zachovala se proto, že sousedu Němečkovi č. 73 třetí den po vyprovázení Jejího Veličenstva padla kobyla, za níž žádal náhrady 180 zl.

23. Nový kříž dán na věž farního kostela ve V. Byt. Kaple Matky Boží u Veverí opravena.

V srpnu 1815 Jan Štastný, pokryvač Pražských staveb pevnostních, sňal s věže kostela sv. Jakuba kříž a vztýčil a upevnil tam za přítomnosti barona Jana Mundyho a četných farníků jiný — a to bez lešení, jen pomocí žebříku.³⁾

Téhož r. 1815 částečně provedena oprava kaple Matky B. sbírkou 120 zl. po celém městečku učiněnou⁴⁾ a 107 zlatými 21 kr., které obecní pokladna půjčila, než by se obnos na všechny k opravě povinné rozvrhl. Roku příštího pokračováno v opravě. Výlohy hotových peněz na kapli r. 1816 obnášely 246 zl. a na kostnici 390 zl., obec zase půjčila 59 zl. 6 kr. a konečně r. 1822 vydala ještě 25 zl. 82 kr. Když se pak obec nemohla dovolati rozvržení obnosu od ní poskytnutého také na Hvozdec a velkostatek, vyškrtna jej r. 1826 z ob. účtů. Úhrnem vydáno r. 1815—16 na kostel a kostnici 863 zl. 21 kr. hotových peněz, a práce potažní s nádennickou měla cenu 252 zl.

24. Nejstarší inventář obecní V.-Byt. z r. 1815.

Radnice a kázní dům.

Ač už vrchní Müller r. 1804 obci nařídil, aby k účtům obecním přikládala inventář svého majetku, přece (snad proto, že brzy na to zemřel) tak učiněno teprv r. 1815 po opětném rozkazu vrchního Schwaaba.

Z něho a následujících inventářů můžeme si učiniti pojem o radnici. Byla stavení křídlicí kryté. V přízemí měla velkou

¹⁾ Vrchnost. úřad emphyteuty od těch břemen chránil. Purkmistr jim však přes opětný zákaz vojsko do bytu dal — dle rozhodnutí a „na zodpovědnost celé obce“.

²⁾ Rychtář Filip Císař žádal 28./VIII. vrchnost. úřad za podporu při vymáhání toho poplatku na horním mlynáři Vávrovi, dolním Beldonovi a na hostinském Porázkovi na panském domě řka: „chudí obyvatelé velice si stýskají nad takovou spravedlností, jak ti boháči od povinnosti, kterou jim i lidskost ukládá, osvobození a chudí k její zapravení přísně přidržováni jsou.“

³⁾ Koncept vysvědčení v ob. arch. dto 29. 8. 1815.

⁴⁾ Jen mlynář horní Vávra a Ignát Svoboda ničeho nedali.

světnici, ve které se nalévalo a konaly hromady obecní; na stěně visel obraz obecního erbu a práva. Rathouzský užíval pro sebe zvláštní světničky a příslušenství ku provozování nálevu. V prvním patře, jako ve vikýři, byla obecní kancelář, nepatrná světnička s radním dubovým stolem a několika židlemi, písařským stolkem a pultem, s velkou armarou a armárkou na zdi na spisy obecní, a s truhlou čili kasou, v níž byly uschovány „privileje“ obecní a s obrazem moravského gubernatora. Celé stavení mělo jen 7 oken větších menších; na půdě 2 sýpky na obecní obilí. V průčelí byla vížka s hodinami a 2 zvonky.

Hned podle radnice č. 51 stál „kázní dům“ č. 52 též na poschodí; dole byla světnička pro právního posla a 3 aresty (z nichž však dvou užíváno za komory) a mučírna; v prvním patře světnice a jedno vězení. V mučírně uložena třináctera pouta.

Prastarý posvátný dub a Sv. Tři Kříže nad Chudčicemi.

Fotografoval r. 1890 Fr. E. Slovák.

Obec dále měla pastoušku, sklep na dlouhé ulici, stodolu, cihelnu, velký most přes Švarcavu, malý přes Bílý potok, hmoždíře na střelení, ruku práva, která se o jarmarcích vystrkovala, náčiní na hašení ohně (beze stříkače) a jiné drobnější předměty — zárazu, řetízek 10° na měření a pod.

25. Obecní úřad Vev.-Byt. od 1817 do r. 1823. Purkmistři Fr. Pallas, Fr. Dundáček. Obecní účty.

R. 1817 obecní hodiny přeneseny z radnice na věž kostelní a dva zvonky od nich přelity na jeden. Silnice za Bukovce. Velká drahota.

R. 1818 požár na kázním domě. Hasičské náčiní.

Rychtářem byl pořád ještě Filip Císař, nyní kmotr baronův; obnovil r. 1817 slib úřední rukou dáním. R. 1818 však už na

jeho místě je ustanoven Jiří Perka (do r. 1823); purkmistrem zvolen Fr. Pallas, r. 1820 Fr. Dundáček; starším a početvedoucím Frant. Hakula, r. 1819 Filip Císař, od r. 1820 Ondřej Svoboda; mladším Ondřej Baumann (1819—1823). Jako radní r. 1820—21 uvedeni jsou Matěj Kovář, Jos. Charvát, Vavřinec Kříž.

Pitky na obecní útraty shovívavostí vrchnost. úřadu už zase se počaly zmáhati. R. 1817 při skládání účtů utráceno 31 zl. 24 kr., o sv. Jiří při obcházení hraniček 24 zl.; podobně r. 1818.

Přes to však obecní jmění utěšeně vzrůstalo. Roku 1823 obnášelo už 3218 zl. 34 kr.

Na věži starého kostela bývaly obecní hodiny umístěny. Když byl nový kostel stavěn, přenešeny na radnici. Roku 1817 z usnešení obce a za souhlasu faráře Penningera dány zase na věž nového kostela. Útraty s tím spojené byly tak značné, že vrchnostenský revisor účtů se nad tím velice pozastavil; obnášely 213 zl. 38 kr. Hodinář Jan Sláma z Bělé u Jevíčka vzal za pouhé přenešení 100 zl.! Sousedé se omluvili tím, že všechno to vydání bylo napřed s hodinářem i jeho pomocníky smluveno, a že nelze tudíž na účtech už ničeho změnit.

Nemajíc hodin na radnici, nepotřebovala obec dvou tamějších zvonků; stačil jí jeden na zahajování freyunků před jarmarky a snad také na poplach k požárům. Dala je tedy r. 1821 přelíti na jeden. Práci provedl Stecher v Brně.

R. 1817 byla vyměřena silnice za Bukovce, vedoucí k Čebínu, a roku následujícího stavěna.

Téhož roku 1817 zavládla velká drahota. Míra žita stála až 17 zl., r. 1818 sklesla na 2 zl.

Na kázním domě vznikl 1818 oheň, byl však, vypáliv jen díru do střechy, udušen. Po ohni obyčejně budováno bývá hasičské náčiní. Tak stalo se i ve V. Bytyšce. Obec vyslala do Brna několik sousedů, aby prohlédli velké stříkače a dala vystavěti u kostela kolnu na hasičské nástroje; také dala „na poděkování Bohu za šťastné ohně uchránění“ sloužití mši sv.

26. Vrchnost prodává panské kopaniny 30./IX 1817.

Panské kopaniny pod sokolím přikataastrované do Sentic, pak za borovím a u Hlinky, vrchnost r. 1817 dne 30. září veřejnou dražbou Vev.-Bytyšským občanům prodala. Kupitelé zaplativše jednou pro vždy 18.526 zl. zavázali se ještě k roční dávce dědičné 29 mír 6 achteřů 3 mírek žita a 63 mír $\frac{3}{8}$ a 2 mírek ovsa. Plocha ta později (1833) od Josefa Růžičky, panského revírníka, vyměřená, zaujímala

pod sokolím	46 jiter	1352 □ ⁰	pole a	1006 □ ⁰	mezí, cest a zmol,
za borovím	9	375	„	101	
u Hlinky	1	860	„	37	„ „ „ „

úhrnem tedy 58 jiter 531 □⁰. — Současně, tušíme, zaprodala vrchnost za podobných podmínek kopaniny v jiných obcích. Vyhотовeno bylo na ně kupních smluv ve Vev. Bytyšce 37,

v Žebětíně 65, Chudčicích 9, Senticích 57, Jinačovicích 22, Mor. Kynicích 46, Řičanech 21.¹⁾)

27. Úředníci panští 1818—1830. Vrchní Bakalář, Schottl; ředitel Rauka, vrchní Urbálek.

Po Schwaabovi jmenován vrchním Jakub Ant. Bakalář, dosavadní aktuar. S manželkou Johanou, roz. Kotzurkovou, měl více dětí: r. 1818 Magdalenu Amalii, r. 1819 Mořice Hugona.

S ním postoupil Liberat Bartušek za purkrabího (do 1830) a měl za písaře Jos. Šancu.

Po roce už byl úředníkem (Amtmann) Frant. Schottl, bývalý důchodní, kdežto důchodenský úřad převzal Vincenc Urbálek s písařem Janem Philipem.

Roku 1821—26 v čele úřednictva Veverského stál Jan Rauka, ředitel (director). Jeho dcera Vincencie provdala se 1824 za Karla Riegra, ingrossistu při státní účtárně v Brně, a Valburga r. 1826 za Jana Philipa, důchodního panství Tavíkovického (dříve na Veveří písaře).

Po něm 1826—1830 postoupil Vincenc Urbálek za úředníka (Amtmann); jemu r. 1829 zemřela na Veveří manželka Matilda, 50letá.

Nadmyslivcem celou dobu byl V. Strážnický.

28. Farář V.-Byt. Leopold Borsutzki 1819—1848.

Oprava varhan Boží hrob.

Farář Jan Penninger r. 1818 dostal faru Tišnovskou a na ní zůstal až do své smrti. Od r. 1825 velmi horlivě zastával děkanský úřad jemu svěřený. Zemřel 80letý dne 3. května 1837.

Na uprázdněnou faru hlásil se a dostal ji Leopold Borsutzki. Zasluky své vypočítává v žádosti o obročí následovně: „Od 26. prosince 1807, dne mého vysvěcení pracoval jsem horlivě jako kaplan v Bystrci a pak jako lokální po 10 let v Předklášteří u Tišnova, kde jsem pomocí bývalého vrchního Jakuba Bakaláře založil chudobinský ústav, nyní vládnoucí jménem 464 zl. 20 kr.“ Byv o přäsentaci na obročí Bytyšské uvědoměn od poručníka barona Mundyho, Františka z Manse, dal se 12. června na ně investovati.²⁾ O Borsutzkého ucházeli se za faráře také Bytyští občané.³⁾

Mladý farář shledal kostel farní ve stavu dosti bídém. Na varhany se ani nemohlo hráti;⁴⁾ rozličné deštěce a jiný material na jejich správu už byl r. 1818 nachystán, oprava však provedena teprv r. 1822—23, před biskupskou visitací. —

¹⁾ Ob. archiv a v registr. Vev. č. 203—209.

²⁾ Ve farním archivě.

³⁾ V ob. účtech: Do Brna deputovanému radnímu Ondřeji Svobodovi v důležitosti strany obdržení nynějšího vp. faráře na outratu 1 zl.

⁴⁾ V ob. účtech 1817: Kalkantovi nic nedáno, protože se nemohlo na varhany hráti.

Krátce před tím, r. 1821, zřídil Borsutzki Boží hrob v síni pod věží k tomu připravené. Zaznamenal o tom: *) Obec dala desky a 400 cihel zdarma a 12 zl. ofěr, Veverští úředníci 11 zl., Hvozdec 3 zl. 57 kr., ostatní složil farář, totiž malíři 40 zl., stolaři 20 zl., sklenáři 8 zl., zámečníku a kováři 6 zl. — Boží hrob je sice slušný, ale chudý.

29. Provisorium pozemkové daně zavedené 1. května 1819.

Na spravedlivější rozvržení pozemkové daně nařídil patent ze dne 23. prosince 1817 sestavení nového stálého katastru. Než však k němu došlo, vypracováno provisorium, to jest zatímné opatření na vybírání pozemkové daně. — Předběžné k němu práce provedeny znenáhla (ve V. Byt. už r. 1808), zavedeno však bylo teprv cirkulářem ze dne 1. května 1819.

Dle provisoria daní pozemkové podrobeny byly 1. skutečné výnosy pozemků, 2. užítky ze stavení, 3. užítky desátkové a urbární.

Užítky desátkové a urbární vypočítány byly dle dominikálních fassí Tereziánské opravy z r. 1750.

Užítky ze stavení vypočítány dle tříd; — všechna byla považována za nesoucí užitek větší či menší — podle toho, z jakého staviva byla zbudována, jak byla objemná, měla-li přístavby, nalezala-li se na samotách nebo v osadách více méně lidnatých.

Nás hlavně zajímají pozemky. Při vypočtení jich užítku a rozsáhlosti přišel ke cti Josefinský katastr z r. 1785, jenž nyní byl pouze opraven a doplněn. Číslo topografická tehdejší byla pro všechny částice podržena; pro přibylá vzata čísla další nová. U každého pozemku poznačeno, jakého je druhu (pole orné, vinohrad atd.), jak velkou má plochu, je-li dominikální nebo rustikální, a při rustikálních, je-li oddělitelný (svobodný) nebo ne. Novotou však bylo, že jako vlastníci pozemků byli zapisováni ti, kdož jich neodvolatelně užívali, na př. při pozemcích dominikálních, které byly dány do dědičného nájmu, pod dědičný plat, do svěření, zapsán byl jako vlastník držitel ne však vrchní vlastník. A kdo byl jako držitel zapsán, platiti musil kontribuci. Tak stalo se, že takový držitel pojednou platiti musil kontribuci, od níž osvobozen býval, protože jeho pozemky zanešeny byly posud do fassé dominikální a vrchnost daně z nich platila. V těch případech držitel dohodnouti se musil o náhradu s vrchností.

Kniha, do níž dle topografických čísel všechny pozemky okresu byly zaznamenány, nazývala se matrika pozemkového výnosu (Grund-Ertrags-Matrik). Jednotlivým držitelům vydány byly osobní archy o pozemkovém výnosu jejich majetku. (Individuelle Grundertragsbögen)

Ze 100 zl. hrubého výnosu (Bruttoertrag) placeno pak kontribuce 12 zl. 24 ³/₄ kr. (při lepších pozemcích více) a na přírážkách ještě třetina kontribuce.

V registratuře Vev. je rozpočet daně pro V. Bytýšku na r. 1821 dle provisoria; z něho vyjímáme:

1. Výměra plochy 2086 jiter 208 □⁰. V tom je dominikálních pozemků 352 j. 1389⁰; rustikálních 1720 j. 1059⁰; svobodnických 12 j. 960⁰.

2. Jednoroční výnos	A. z polí	9014 zl. 36 ³ / ₄ kr.
	B. z luk a rybníků	1060 42 ³ / ₄
	C. z pastvin, křovisk, lesů 468 „ 17 „	
	úhrnem	10543 36 ² / ₄

3. Pozemk. daň z polí 1117 zl. 51 kr.

	z luk a rybníků	221 „ 51			
	z pastv., křov. a lesů	116 „ 6 „	domin.	rust.	svob.
	úhrnem	1455 zl. 48 kr. (v tom 272 zl. 50;	1168 zl. 26 ¹ / ₂ ;	14 zl. 31 ³ / ₄)	
	přírážka	485 „ 16 „ („ 90 „ 56 ² / ₄ ;	389 „ 28 ² / ₄ ;	4 „ 50 ³ / ₄)	
	Souhrn	. . 1941 zl. 4 kr. (	363 „ 46 ² / ₄ ;	1557 55—;	19 „ 22 ¹ / ₂)

4. Domovní daně 73 zl.

*) Lpe.

Daň pozemková z celého panství obnášela 11997 zl. (bez domovní) a sice platilo dominium 4391 zl. 45 $\frac{2}{4}$ kr., rustikalisté 7386 zl. 24 kr., svobodníci 218 zl. 50 $\frac{2}{4}$ kr.

30. Prodej panství Tišnovského.

Kup mlýna podkomorského. Výměna pozemků u Javůrku.

Dne 13. února 1821 prodal baron Jan Mundy panství Tišnovské c. k. komořímu a majoru Bedřichu svob. pánu z Wittinghofu, jmenovanému Schell ze Schellenberku, avšak bez dědin Bosonoh, Komína a Německých Kynic, které si ponechal k Veverí.

Dne 29. července 1820 odhadnuto bylo panství Říčansko-Veverské se statkem Hvozdcem na 1,114.811 zl. 20 kr.¹⁾

Že baron Jan Mundy r. 1821 koupil podkomorský mlýn, už jsme řekli. Mlýn zůstal majetkem vrchnosti do r. 1835.

Pro zaokrouhlení majetku r. 1822 vrchnost dala Fr. Markovi č. 1. a Václavu Volánkovi č. 34 z Javůrka za louku jejich, uprostřed panského lesa „Kosové“ ležící — kus pole z lánu pod křížem — Podobná výměna stala se r. 1824 mezi vrchností a Ant. Fridrichem z Javůrku.¹⁾

31. Biskupská (generalní) visitace ve V. Byt. 7./V. 1823.

Fasse farních příjmů.

Václav Urb. rytíř ze Stufflerů, jenž řídil diecési Brněnskou 1817—1831, visitoval dne 7. května 1823 farnost V.-Bytyšskou. Jak jsme již seznali, měl kostel nový Boží hrob a opravené varhany. Borsutzki tehdy slíbil, že i nadále pečovati bude o ozdobu domu Hospodinova; čemuž dostál, jak seznáme při příští generalní visitaci (1834).

Fara měla dle fasse z r. 1822 tyto příjmy: z 1 jitra 424 $\square^0$ polí (kamenitých) 3 zl. 36 kr.; z nadac 9 zl. 28 kr. 1 d.; desátek desátkovaný, pak určitý a sutý 15 zl. 24 kr. (totiž 3 $\frac{2}{4}$, 11 mír pšenice, 4 m. žita, 7 mír ovsa); desátek krevný a z mladého (kuřata, vejce) 16 zl. 8 kr.; náhrada za desátky a pole od vrchnosti 277 zl. 43 kr. 3 d.; štola 16 zl., úhrnem 338 zl. 20 kr.

Od toho se však odečtlo vydání (daně pozemkové, domovní, dědické, alumnaticum, fortificatorium, vydržování kočárku ke katechismu a nemocným, pak kominářům) 38 zl. 20 kr. 3 d. Zbylo tedy čistého výnosu 299 zl. 59 kr. 1 d.

Fasse z r. 1825 uvádí příjmu čistého 228 zl., z r. 1826 256 zl. 40 kr. 2 d., r. 1827 238 zl., r. 1828 276 zl. 4 kr. konv. měny.

32. Ob. úřad Vev.-Byt. r. 1823—1829. Purkmistři Václav Dupal, Jos. Charvát.

Vzrůst obecního jmění. Přípravy k stavbě nové radnice.

R. 1823 ustanoven za rychtáře Fr. Charvát, r. 1825—29 Ignat Brychta. Purkmistrem byl 1823 Václav Dupal, 1825—29 Josef Charvát. Starším r. 1823 Ignat Brychta, r. 1825—29 Jiří Perka, mladším V. Němeček a od r. 1827 Ant. Charvát, jenž jako mladší píše se také approbantem (potvrzovatelem) účtů.

V této době zejména za staršího a početvedoucího Jiřího Perky (1825—34) pozorujeme nejutěšenější vzrůstání obecního jmění; pitky na obecní útraty od r. 1829 docela přestaly — aspoň v ob. účtech. Koncem r. 1829 zbylo 9022 zl. 36 kr. obecních kapitálů a hotovosti.

¹⁾ V reg. Veverské.

Schraňováno bylo hlavně na novou radnici, neboť budova stará byla r. 1827 uznána za tak chatrnou, že se měla v brzkou stavět. Obec též rok už počala na ni chystati vápno.

33. Rektor V.-Byt. Tomáš Sedláček 1823—1868.

Další rozvoj školství.

Po Ondřeji Dundáčkovi stal se provisorem školy Vev.-Bytyšské pomocník dosavadní Josef Bělič. Ač obec barona Mundyho prosila, aby mu byla škola dána, jmenován učitelem Tomáš Sedláček, školní provisor z Letovic, odkud pocházela choť barona Mundyho, majitele Veverí, Isabella, rozená hraběnka Kalnoky. O školu Bytyšskou prý se tehdy ucházelo 56 žadatelů!

Sedláček narodil se 17. srpna r. 1796 v Rosičce, vychodil školu v Olešnici a pak dán byl do Něm.

Bělé (Deutsch Bielau) v Čechách k učiteli do praxe, kde se nejen výborně v literním učení vzdělal, nýbrž i v hudbě značných vědomostí nabyl. Po čtyřletém cviku složil r. 1811 s velmi dobrým úspěchem za vrchního škol dozorce, kanovníka z Adelsternu a za ředitele Tálského na normální škole

Tomáš Sedláček,
bývalý rektor Veversko-Bytyšský.

v Brně zkoušku učitelskou a působiv ještě za pomocníka v Bělé do r. 1813, dosazen jest r. 1814 za pomocníka na školu do Otnic u Brna. Na krátký čas roku 1816 od purkrabího Letovického za písaře do důchodu byv povolán, vrátil se ku dráze učitelské jako pomocník starého sešlého učitele Jana Jeřábka v Letovicích, kterého zastával až do té doby, kdy dostal místo v Bytyšce Veverské.¹⁾

Dne 13. května r. 1823 byl od biskupské konsistoře potvrzen.

Mezitím konány přípravy k biskupské visitaci, kterou ještě Bělič přestáti měl a která pro Bytyšku určena byla na den 27. května. Dr. Woscha, děkan a obvodní školdozorce, před visitací prohlédl školy, aby bylo vše v pořádku. Biskup Stuffer (1817—1831) shledal budovy školní větším dílem v dobrém stavu a přesvědčil se jak o výborném prospěchu dítek tak o schopnosti a pili učitelstva. Pochvalu dostali jako katecheti dovední a pilní: Ignat Borek, lokální v Čebíně, Josef Kmet, kaplan v Kuřímě a Jiří Penninger, lokální v Předklášteří; jako učitelé nad jiné způsobilí, příčinliví a mravní: Fabian Dundáček, učitel Drásovský, Václav Jansa, uč. Březinský, Jan Kopp, uč. Deblínský, Ant. Kopřiva, uč. Malostovický, Fr. Sehnal, uč. Čebínský, Fr. Želber, uč. Něm.-Kynický (dříve pomocník Bytyšský); dále byli pochváleni pro dobré své vlastnosti: Martin Ocítek, učitel Vranovský, Václav Gabriel, uč. Oujezdský, Jiří Mašek, uč. Lažánecký, Josef Bělič, pomocník Veversko-Bytyšský, Ignat Merta, pomocník Štěpánovický a Jiří Nepevný, pomocník Tišnovský. Nad to

¹⁾ „Roční zprávy“ (od J. Dvořáka, nadučitele) v archivu školy Vev.-Bytyšské a „Verordnungsbuch“, p. 512.

zadána žádost o záslužný peníz pro Václava Losenického, učitele v Tišnově, o potvrzení titulu „vzorného“ učitele pro Ocítka na Vranově a pomocníku Mart. Šedému změněna kvalifikace na učitelském vysvědčení z „dobrý“ na „velmi dobrý“.

Biskupská visitace odhalila také stíny školství obvodu Kuřimského: učitel z Lipůvky odstraněn pro nedbalost a nepořádný život a na jeho místo dosazen Václav Jansa z Březiny.

Dr. Woscha pro zásluhy své obdržel r. 1824 výnosnou faru v Šatavě. Želíme upřímně jeho odchodu do kraje německého. Mohl zde pro rozvoj českého školství ještě mnoho dobrého učiniti. Byltě jediným školdozorcem obvodu Kuřimského za celou dobu dozoru duchovního (od r. 1804—1869), který zasílal českému učitelstvu české oběžníky. — V Šatavě stal se později také děkanem a arciknězem Znojenským; zemřel 30. října 1838.

Nástupce jeho jako děkan a obvodní školdozorce byl Jan Penninger, farář v Tišnově (dříve ve Vev. Bytyšce), r. 1824 již 67 let starý. Neraď psal a proto zanechal málo stop činnosti své. V knize zákonův a výnosův úředních (ve škole Bytyšské) od něho nalézáme jenom několik vypsání konkursů na uprázdněné školy, z nichž se dovídáme tyto osobní změny:

Na Lipůvku r. 1823 dosazen, jak řečeno, V. Jansa, učitel z Březiny (r. 1837 šel do Podivína). Roku 1828 zemřel Václav Gabriel, učitel v Oujezdě, na zápal plic. Roku 1833 dokončil běh záslužného života V. Losenický, učitel Tišnovský, 93letý! Uprázdňené po něm místo obdržel Fabian Dundáček, jenž mezi tím již byl se stal učitelem v Předklášteří a to „vzorným“; působil v Tišnově do r. 1839, kdy zemřel. Předlásterskou školu převzal po něm r. 1833 Jiří Nepevný z Březiny.

Školství šlo vyšlapanými kolejami dále. Občas vydány od konsistoře výnosy, čelící k jeho zvelebení. Roku 1823 na př. doporučena nová (německá) methodika Peitlova a nařízeno, aby ředitelé škol svým časem oznámili biskupskému ordinariatu své zkušenosti co do metody té, kteréž pak budou prý dále zaslány, k úřadům nejvyšším, aby dle nich Peitl knihu k druhému vydání přepracoval. Roku 1825 vydal Peitl knihu „Forderungen an die Lehrer“. I jiné pomůcky učebné počaly hojněji než dříve vycházeti. Připomínány starší výnosy, zvláště co do návštěvy opakovacích hodin, vydávány přehledy „německého školství na Moravě“ a věnována zejména od biskupa Gindla (1832—1841) rozvoji školství veliká péče.

I o hmotné postavení učitelstva poněkud postaráno tím, že dovoleno r. 1824, aby školné vybírali v konvenční méně, avšak jen v té výši jak roku 1798, protože „by vyšších poplatkův občané nesnesli a učitelům tak přece značně bude přilepšeno.“ (K porozumění toho výnosu připomínáme, že peněžními nesnáze státu dřívější peníze proměněny či sníženy byly r. 1811 na Vídeňskou valutu.) Také pensijní fond pro vdovy a sirotky vhodněji uspořádán. Celkem však postavení učitelů bylo smutné, protože jim obce a rodiče platy špatně odváděli, což se ovšem ani tím nezlepšilo, když r. 1836 co do uniformy učitelů (jako úředníků) bylo ustanoveno, že smí či mají při větších slavnostech nositi kalhoty bílé, při menších zelené, dlouhé přes boty, s portami stříbrnými, $\frac{1}{3}$ palce širokými. Kdo na uniformu neměl, nemohl v ní v obci jako úředník parádu dělati a vážnost vynucovati; ostatně mnozí občané považovali pořád ještě učitele za svého služebníka, od nich placeného, na nich závislého. Sedláci sebevědomě říkali: „Já jsem majetný člověk; ty, rektore, nemáš nic a já tě živím. Můžeš být rád, že ti své dítě svěřím.“

Co do školy Bytyšské — Sedláček se zápalem muze v nejlepších letech stojícího dal se do vyučování. K řádnému přehledu dítek založil ke čtyřem již stávajícím protokolům a knihám ještě pátou, hlavní knihu (Hauptbuch), která napotom učinila zbytečnou „knihu popisnou“ (Beschreibungsbuch) a na čas i „výtah o zkouškách“ (Prüfungs-Extract). S pílí jeho však nešly stejným krokem příjmy učitelské. Již r. 1824 v červnu žádal úřad vrchno-

stenský za assistenci čili pomoc při vymáhání nedoplatků školného a koledy.¹⁾ Školného jinak byla značná na tehdejší poměry summa 146 zl. konv. měny od 212 dítek ke škole povinných; jen kdyby byly dítky řádně platily.²⁾ Na pomocníka dával fond 120 zl. v. v., z čehož mu Sedláček platil 50 zl. a za ostatní stravu, praní, postel a obsluhu, jak už bývalo za Dundáčka.

Sedláček byl také obecním písařem a gruntovním, měl tedy vedlejší příjmy velmi značné. Že pak nechtěl nedbalým plátežníkům nic darovati, je znamením jeho obezřetnosti a rozumu a bylo i jeho povinností. Jinak by byl škodil sobě i svým nástupcům.

Dne 3. června 1834 konal biskup Brněnský Gindl v Bytyšce visitaci. O výsledku jejím zpráv se nám nedochovalo, leč že Sedláček přednesl při ní ústně stížnost na nedostatky školní budovy a byl pak vyzván, aby žádost o nápravu podal písemně.³⁾

34. Nový stálý (stabilní) katastr 1826.

Mezi tím, co placeny byly daně dle provisoria (počínaje rokem 1821), pracováno o novém katastru. Zakládání jeho vyžadovalo tak velký náklad peněz a sil, že bylo lze provésti jej jen znenáhla a od země k zemi.

Pozemkové dani měl býti podroben užitek z pozemků čistý (Rein-ertrag), který totiž zbývá po odražení výloh spojených s obděláním, osetím, ošetřováním a sklizní úrody (v Josefinu a Provisoriu za základ vzat hrubý výnos) a ze stavení dle činže, kterou nésti mohou nebo nesou, a dle užitku, který by dávati mohla plocha stavební, kdyby byla obdělávána (v Josefinu a Provisoriu plocha byla daně prosta); osvobozeny byly plochy neplodné, hory skalnaté, skály, veřejné silnice, řeky a kanály, hřbitovy, státní stavení, kostely, vojenské kasárny a nemocnice.

Za tím cílem byly polnosti předně vyměřovány, na mapy nakresleny, a pak od kommisie samostatně co do užitku oceněny (bez ohledu na údaje držitele, který v Josefinu a Provisoriu byl tázán). Jednajíce tuto o pozemcích, máme hlavní zřetel k vyměřování pozemků a zdělání map. Účelem měření a mapování bylo: vyšetřiti na povrchu země dle plošné míry pro každou obec zvláště pozemky, které měly býti dani pozemkové podrobeny. Pro každou obec nakreslena měla býti mapa, která by obsahovala v její obvodu a hranicích ležící částice (parcely) pozemků s označením jich způsobu vzdělavacího, topografické (místopisné) polohy a podoby. Měření svěřeno bylo jen zeměměřičům vědecky vzdělaným, od státu placeným.

Aby docíleno bylo co největší spolehlivosti a správnosti, provedeno napřed dvojí trojhranování (triangulování = vyměřování způsobem trojhranův) a sice trojúhloňské (trigonometrické) po celém mocnářství a popisné (grafické) po korunních zemích.⁴⁾

Při trigonometrickém trojhranování určeny byly pevné body a spojeny přímkami tak, že tvořily veliké trojhrany, které celou zemi jako síť pokrývaly. Zásadou bylo, aby v obvodu každé čtvereční míle aspoň tři takové pevné, co do polohy přesně určené body se nacházely. Tak povstaly mapy triangulační, které zobrazovaly síť trojhranů a rozdělení korunní země na čtvereční míle. Čtvereční míle označeny byly liniemi s hlavním poledníkem (meridianem korunní země souběžné taženými a příčkami na meridianu kolmo stojícími

¹⁾ Ve školním archivě.

²⁾ „Verordnungsbuch,“ p. 273. Ausweis ze dne 28. června 1826.

³⁾ Tamže, p. 339.

⁴⁾ Již 2. září 1811 dali V. Bytyští příprež panu hejtmanu Mertzovi od triangulační kommisie moravské, na cestu do Popovic.

Triangulováním byla docílena přehlednost a kontrola dalšího měření a uspořilo se měření základních čar v obvodu každé čtvereční míle.

Po trigonometrickém následovalo grafické triangulování, jehož účelem bylo, na čtvereční míli mimo tři body již určené, určit větší jich počet co do vzájemné polohy a vzdálenosti, aby tak docíleno bylo hustší sítě a spolehlivosti a správnosti při dalším podrobném měření. Grafické triangulování stalo se dle měřítka 1 palce = 200 ° na listě do $20''$ do čtverce, tak že list znázorňoval plochu jedné čtvereční míle; na tom listě mílovém především s největší svědomitostí označeny byly všechny dosud určené trigonometrické body podle svých vzdáleností. List mílový pak rozdělen 5 liniemi běžícími od západu k východu a čtyřmi od severu k jihu, čímž povstalo 20 oddělení. Každé oddělení stalo se zase pro sebe listem na měření podrobné a dostalo aspoň 3 zjištěné body (označené na př. komíny, věžemi, Božími mukami, kaplemi, kříži anebo vysokými kolmými tyčemi zvláště zasazenými).

Jelikož podrobné měření dělo se podle obcí a pro každou obec zvláštní mapa byla kreslena, musily především obecní hranice býti zjištěny a popsány. Hranice byly popsány od zeměměřiče a krajského úředníka za spolupůsobení zástupců vrchnosti a obcí. Konečný popis hranic, který musil obsahovat všechny ohyby, označení úhlů a vzdálenost hraničníků, vypracován byl od inspektorů teprv po podrobném vyměření a vyhotovení map.

Pak byl obvod obecní rozdělen na tratě, to jest na větší množství pozemkových nebo stavebních částic (parcel) pohromadě ležících a příhodně omezených.

Měření nemohlo býti předsevzato, dokud nebyly zjištěny hranice jednotlivých částic; proto už rok před měřením vyzvány byly obce, aby vlastníci hádky o držebnost mezi sebou vyrovnali a rozhraní částic označili; rozhranění to provedli vlastníci sami, kde nebylo hranic přirozených či umělých, prostými známkami na př. kameny, kolky.

Nejen pospolu ležící pozemky různých vlastníků, nýbrž i pohromadě ležící pozemky téhož vlastníka, pokud se lišily způsobem obdělání (na př. louky — pastviny), nebo zákonitými vlastnostmi (dominikální — rustikální; oddělitelné a neoddělitelné), nebo k rozličným domům patřily, musily býti za částice zvláštní považovány. Tak i zahrady u domů, které měřily aspoň 25 ° , označeny byly jako zvláštní částice; menší přiřazeny byly k stavebním plochám.

Co do technického provedení měření podrobného musil měřič především hodně mnoho bodů zjistiti, než počal měřiti částice. Podrobné měření dělo se buď dle měřítka celého, $1'' = 40''$, nebo polovičního, $1'' = 80''$; dle toho, jak velké byly částice a jaká byla možnost nakreslit je zřetelně i dle měřítka menšího. — Měřič dal od příručího kolem částic tolik kolků číslovaných narážeti, že určením kolků na mapě byla každá částice v opravdové své velikosti a podobě naznačena. Jakmile tedy byly kolky určeny na mapě co do polohy a vzdálenosti, měření bylo ukončeno. Místní trať nakreslena bývala jen hlavními rysy, to jest dle objemu místa či města, hlavních stavení a čarami směrnými po ulicích taženými. Hlavní ten obrys pak přenesen u míře zvětšené ($1'' = 200''$ nebo i $1'' = 100''$) na jiný arch či list kreslicí, a do něho příručí všechny stavební plochy nakreslil, změřiv je pečlivě řetízkem.

Zároveň, co se měřilo, musil příručí načrtnouti pro celý obvod obce přibližnou mapu se všemi částicemi, a do nich zapsati jich majitele, zákonitou vlastnost atd. Jako vlastník byl zapsán, kdo měl volné užívání pozemku a jej směl i na jiného přenést. Črtu prozkoumali od částice k částici zástupcové vrchnosti i obce, opravili chyby a podepsali ji.

Dokončiv měření geometr přes zimu vypracoval mapu, vypočítal plošnou míru celého obvodu i jednotlivých částic, částice opatřil číslicemi na pozemcích červenými, na stavebních plochách černými, sestavil protokoly o měření, zejména protokol částic pozemkových a stavebních, to jest seznam všech stavebních a pozemkových částic spořádaný dle číslic parcel s udáním vlastníka, plošné míry, zákonné vlastnosti, způsobu obdělání atd.

Mapa dala se pak litografovat a litografovanými otisky mapy a opisy protokolů o měření byly zdarma poděleni vrchnosti a úřadové, kteří měli podíl ve správě berniční. Mimo to mohly takové otisky map a opisy

protokolů za náhradu útrat každému býti vydány, kdo v obvodu obce pozemky měl, aneb komu takové pozemky byly poddaunstvím nebo desátky zavázány. (Dvorní dekret ze dne 27. října 1829.)

V okolí Veverí byly triangulováním trigonometrickým zjištěny následující body: Cebínka nad Cebínem, Květnice nad Tišnovem, Pasník u Deblína, Krajina nad Maršovem, Prachová u Domášova, Bučín u Tečic, Špilberk u Brna, Hády nad Klaidůvkou, Svinošický gloriét na Babyloně (u Vranova).

Katastrální mapa Veversko-Bytyšská vypracována byla r. 1826 a je litografována ve Vídni od Aurachra a Müllera r. 1833. Pozůstává z 11 listů. Měřítko je $1'' = 40^0$. Jen jediný list je celý pokreslený, protože obsahuje pozemky výhradně Bytyšské, ostatní listy nejsou celé pokresleny, jelikož zabíhají do pozemků obcí sousedních. Bytyška leží nad středem celé plochy. Řeka Švarcava teče od severozápadu tvoříc tu hranice proti Sentické obci; vstoupivši pak do obvodu Bytyšského, spěchá za severními humny městyskými k jihovýchodu, aby tvořila hranice na straně východní proti obci Mor.-Kynické až po hrad Veverí, který patří i s parkem, s kaplí Matky Boží, bývalým cukrovarem a novým (Gustavovým) dvorem též k Bytyšce. Celou západní stranu zaujímá rozsáhlý les, kdysi obecní, nyní singulární. Tratí jmenem naznačeno je poměrně málo. a češtinou velmi špatnou.

Parcelní protokol z r. 1836 psán je také od člověka, jenž česky neuměl. Jména některých tratí nelze ani poznati. Uvádí jich pouze 29 nejhlavnějších. Stavebních částic je 200 na 25 jiter $1317 \square^0$, pozemkových částic je 5580 na 2594 jiter $760 \square^0$. Po opravě katastru r. 1848 bylo stavebních částic 226 na 19 jiter $1317 \square^0$ a pozemkových 5583 na 2599 jiter $360 \square^0$.¹⁾

Popis hranic (německý) pochází od geometra Erbesa. Vyjímáme z něho na ukázkou: Obvod polí Bytyšských má od západu na východ 2632 sáhů šířky a od jihu k severu 2802^0 délky, a hraní na sever se Senticemi a Chudčicemi, na východ s Mor. Kynicemi, na jih s Bystrcem a Hvozdcem, na západ s Javůrkem, Lažánky a Holasicemi. Hranice proti Holasicím: „Dosavadním směrem dostanou se hranice po 14,2 sáhách k prvnímu, po 44,0 sáhách malým zahnutím k druhému, pak několika okliky po 95,8 sáhách k třetímu, po $9,5^0$ k čtvrtému, po $40,3^0$ k pátému hranečníku, potom táhnou se zmolou „potůček“ zvanou po struze, která lemuje obecní les, až k houští Martina Klimše“ atd. Kde bylo lze, určil geometr úhly, na př. u Chudčic. „Od jmenovaného bodu trojích hranic běží hranice v úhlu 45 stupňů napravo podle zátočin potoku Veverky“ atd.

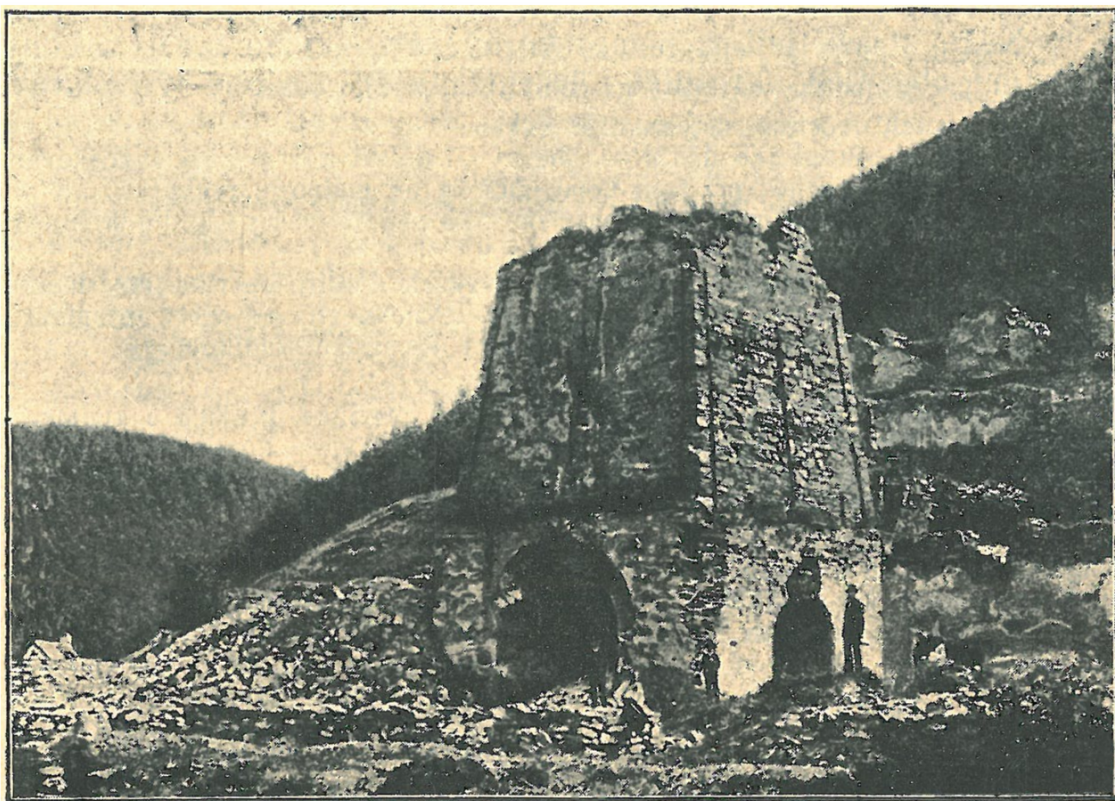
Rozdílu mezi zákonitými vlastnostmi realit není mnoho dbáno. Dominikálními jsou poznačeny jen pozemky, které vrchnost jako vlastnictví držela (39 částic) a se stavebními částicemi

¹⁾ Grund-Parzellenindications-Protokoll 1826 mit Einschaltungsbogen v. J. 1848. — Bau-Parzellenindications-Protokoll 1826 mit Einschaltungsbogen v. J. 1848. — V ob. účtech r. 1826 postaveno vydání na pyramidy inženýrům,

se to má podobně. Ostatní pozemky všechny jsou psány jako rustikální gruntovní neodlučné — jediná částice jako odlučná (zajisté omylem; nebo nedbalostí).

35. Prodej tavírny pod Javůrkem a hamrů u Vev.
Bytyšky r. 1828.

Smlouva, v níž prodal baron Jan Mundy tavírnu a hamry, podepsána jest 1. července 1828. Kupcem byl Václav Buchta a jeho manželka Alžběta, nájemníci toho podniku industrielního. Zavázali se: 1. že zaplatí hotových 8000 zl. k. m. ve stříbrných dvacetníkách, 2. že budou oni i nástupci jejich ročně platiti na Veverí 400 zl. k. m. dědičné činže, a dávati 12 centů kutého

Zbytek tavírny pod Javůrkem r. 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

železa nebo 50 litých železných trub 3' dlouhých 2 $\frac{1}{2}$ " průměru; že ponesou všechna břemena; že budou odbíratí od vrchnosti všechno sáhové dřevo za hotové peníze, pak panské pivo a kořalku z Řičan; že budou skýtatí trusky od železa na koupele truskové jak pro vrchnost tak pro její domácí, pro panské služebnictvo a jeho rodiny a na požádání ty koupele v potoce u tavírny připravovati; cestu až k Bytyšským hamrům (která je asi 10 kilometrů dlouhá) udržovati sjízdnou. Naproti tomu dovolil baron Mundy, aby si majitel tavírny na své útraty lámal kamen na panské hoře, zvané „Stříbrná zmola“, co ho bude potřebovati pro tavírnu.

Tavírna pozůstávala: z bytu pro nájemníka, pece roztápěcí, kůlny na uhlí, továrny, z nového hospodářského stavení 30⁰ dlouhého, stavu, příkopy a sklepu. — K hamrům u V. Bytyšky patřila budova hamerská s hybostrojem, byt pro hamernického mistra, stav s příkopem, zahrádka na 665⁰, Kubíčková louka na 1 jitro; myslivcova louka 712⁰, kopaniny u Tomšova mlýna 792⁰, 1 j. 362⁰ a 4 j. 1082⁰, úhrnem 8 j. 413⁰.¹⁾

Buchta tavírnu velmi zvelebil.

36. Stavba silnice z Brna přes Bytyšku do Tišnova a od Veverí k Ostrovačicím. Stromoví podél silnic.

Roku 1829 byla cesta z Brna přes Vev. Bytyšku do Tišnova a dále na české hranice vedoucí povýšena na komerční čili okresní silnici.

Než o stavbě její počneme vypravovati, dlužno uvést zákony o cestách obecních, okresních i äarárních, které té doby byly platny.

O cestách obecních ustanovoval zákon:

Cesty do sousedních dědin — obecní — dělati a v pořádku udržovati je povinností poddaného; při tom nemá nároky na podporu vrchnosti ku př. k mostům a jiným výdajům peněžitým. Sem však nepatří cesty účelům vrchnosti výhradně sloužící, na př. lesní cesty.

Dle cirk. ze dne 29. V. 1829 mají obyvatelé dědiny (rustikalisté, domin. i svobodníci) dle poměru daně pozemkové a domovní na ty cesty přispívati, na potahy pak také živnostníci potahy držící dle daně výdělkové.

O silnicích okresních:

Okr. silnice jsou cesty spojující sousední province, krajská a znamenitější města s hlavním městem province, pak úřední sídla dominií a farností mezi sebou. Dle dv. dekretu 27./II a cirk. 29./V. 1827 brímě soutěže spočívá na celém okrese nebo na městě se samostatnou právomocí, jak co do založení tak co do udržování silnic. Ku práci potažní a ruční jsou zavázáni všichni majitelé pozemků a domů rustikálních, všichni dominikalisté, všichni svobodníci (Freisassen) na venkově i ve městech dle výše zeměpanské daně pozemkové, domovní třídní a činžovní; ku práci potažní také živnostníci, kteří mají své potahy dle daně výdělkové. Na větší vzdálenost konkurentů od silnice budiž slušný ohled vzat, a větší vzdálenost vyrovnána menší přírážkou na práce ruční a potažní. Práce pravidlem budiž žádána in natura, leč by poplatníci přáli si raději přírážku peněžitou. Práce pak budiž v tom pádu zadána lacbou veřejnou. Na odpěrače budiž dokročeno dle patentu o poddaných; nestačí-li ty donucovací prostředky, může krajský úřad jednati jako při vynáhání veřejných závazků a státních břemen. — Dominie zaplatí výlohy na hotových penězích při stavbě mostů a zábradlí, útraty řemeslnické, dopravu dříví, nástrojů a náčiní (vyjma to, co rolník už má při hospodářství), dodávku železa a vůbec všech materiálů, které lze dostati jen za peníze. — Rozvrh konkurenční povinnosti v okrese a řízení prací přísluší dominiím a magistrátům. Odvolání se konkurentů nemá moci odročovací. Krajské úřady budou dohlížeti na dominie a magistráty a občas se přesvědčí o jich činnosti. — Okresní silnice dostanou pevný kamenný základ a dostatek šterku. — Podél silnice buďte zasazena stromořadí. — Službu pohrabáčů a náhradu za pozemky zaplatí do polovice dominie a ostatní konkurenti. — Kdo je zavázán smlouvami, aby okr. silnice stavěl nebo udržoval, bude tak i na dále činiti. — Užitek z mýt připadne celému okrese.

O äarárních silnicích.

Dvorní dekret 21. V. gub. 4./VI. 1796 ustanovil, že na äarární silnice, a sice na kus, který v okrese dominia leží, dá vrchnost a obce dohromady

¹⁾ Dle pův. smlouvy v reg. Vev.

polovičku na založení i další vydržování a k té polovici přispěje vrchnost $\frac{2}{3}$ obce $\frac{1}{3}$.

Od r. 1843 počínaje ty příspěvky přestaly a dávaly obce jen to, co se musí více na silnici vynaložit, poněvadž skrz obec je vedena, na př. za dlažbu příkopů podél silnice, za stavbu kanálů a jiných k dobru obce potřebných úprav. — Toli ustanovil zákon

Když cesta z Brna přes V. Byt. do Tišnova vedoucí prohlášena byla za okresní, nastaly obci s ní značné starosti a útraty. Stavba jen znenáhla byla provedena a vlekla se až do r. 1846.¹⁾ O pracích máme jen sporé zprávy.

K obvodu obce V. Bytyšky patřil kus od mostku přes Veverku (pod hradem Veverím) až na hranice Chudčické. U městečka vedla po mostě obecním přes Švarcavu. Jiného mostu na ní nebylo. V Bukovcích přes louku byla silnice jen dlážděna; teprve r. 1839 vystavěn tam kamenný mostek.

R. 1831 dle ob. účtů vyházeno vedle silnice z Veverí do Bytyšky 1856 sáhů příkop; r. 1832 vydáno na srovnání 371 $\frac{1}{2}$ sáhů a na vyházení příkop 1230 sáhů 513 zl. 54 kr.; r. 1833 na srovnání prudkého kopce Jelenice²⁾ 310 zl. 25 kr. v. v.

Silnice byla (jako všudy jinde) tři sáhy široká, dostala pevný kamenný základ. Jako šterku nesmělo býti použito říčního písku smíšeného s kamínky; nýbrž musil býti z kamení (třeba říčního) natlučen. Silnice byla rozdělena; kolik sousedů toli kousků a každý soused svůj kousek opatřiti musil šterkem. Nebylo-li vše v pořádku, nařídil vrchnostenský úřad, že bude prohlížet silnici a každý soused ať na svém kousku stojí, aby se po případě zodpovídal ze své nedbalosti.³⁾

Téměř současně s tou silnicí stavěna odbočka k Ostrovačicím, (od nového dvoru pod Veverím počínaje).

Ustanovení, aby vysázena byla podél silnice stromořadí, vyhověno také. Vždyť krajský úřad dle nařízení gubernia dto 28. října 1831 č. 30658 vydal tak důrazné rozkazy a podrobné poučení o tom předmětu, (dto 28. prosince 1831 č. 60 cirkulář), že se jistě nikdo neopovážil předpisů těch nešetřiti. V. Bytyška vysázela podél silnice k Veverí třeseň, jichž 270 koupila po 6 kr., k Tišnovu topoly. Jednotlivé ty stromy se zachovaly podnes. Vyhytnulé podsazeny nejvíce švestkami.

Královská Výsost princ Gustav Wasa,

majitel Veverí 1830—44.

Princ Wasa koupil Veverí dne 6. února 1830 se statky Řičanami a Hvozdcem a se třemi dědinami dříve k Tišnovu náležitými: Komínem, Bosonohami a Německými Kynicemi za 620.000 zl. konv. měny a 1000 dukátů klíčného. Čistý výnos

¹⁾ Dle „Lesní sousedské knihy“.

²⁾ Jelenice patří už k Bystřici.

³⁾ Tak aspoň jednal vrchní Russe.

panství byl vypočten za leta 1826—28 na něco přes 70.000 zl., nikdy však toli Wasovi nevynesl. Tak hned na r. 1831 rozpočet důchodenského úřadu páčí čistý zisk (zur Quota) jen na 25.696 zl. 3 kr. 1 d. Avšak i toho nebývalo docíleno; Rentamts-Conferenz-Buch za r. 1835 udává, že hotových peněz bylo Wasovi odvedeno pouze 9368 zl. 31 kr. a pak k jeho podílu čítáno ještě 2388 zl. 23 kr. 1 d., které byly vydány na zahradu, na voluptuarní stavby, na potřeby dvoru atd.

Generální splnomocněnec Wasův, dvorní agent Schindler, připravil vrchnosti na Veverí uvítání věru královské se slavnými službami Božími, hostinami a národní slavností.¹⁾

Gustav, princ z Wasy, byl vnukem švédského krále Gustava Wasy III., který r. 1792 spiknutím šlechty rukou Ankarströma na maškarním plese byl smrtelně raněn a brzy na to zemřel a synem Gustava IV Adolfa Švédského, který r. 1809 svým ujcem a dřívějším správcem říše, Karlem ze Södermanlandu byl zbaven trůnu. Princ Gustav Wasa (majitel Veverí) byl tehdy teprv 10letý, neboť narodil se 9. listopadu 1799; a měl tři sestry, pozdější velkovévodkyni Badenskou Žofii, Cäcilií z Oldenburku a Amalii Švédskou. — Své služby po delším cestování věnoval službě v rakouském vojsku a dosáhl v něm vysokých důstojností; r. 1831 stal se majitelem c. k. pěšího pluku č. 60, r. 1836 jmenován polním podmaršálkem a v letech čtyřicátých divisionářem v Dolních Rakousích. Od r. 1848 žil v zátíší. Touhu svou, spatřiti otčinu, směl ukojiti s dovolením Švédské vlády r. 1862. Zemřel 4. srpna 1877, dosáhnuv 78 let.²⁾

Roku 1830 koupil Veverí a oženil se s Luisou, princeznou Badenskou, a dekretem dvorní kanceláře dto 2. března 1831 nabyl krajanství pro sebe a manželské potomky v českých dědičných zemích ve stavu panském.

Wasové vedli dům skvělý. Na Veverí dávali také bály, k nimž měli přístup i úředníci. Každoročně dne 25. srpna, o jmeninách Její Královské Výsosti Luisy (Ludvíky) pořádány radovánky či národní slavnost na střelnici, to jest na louce u Švarcavy pod pílou u hradu, ku kterým zváni byli úředníci a poddaní celého panství. Vrchnost je strojila velikým nákladem, dávajíc zdarma pivo, víno i jiné jemnější nápoje, jakož i hojnost jídla studeného a cukroví; hudba hrála, tančilo se; na vysokých ohladěných jedlích zavěsena ceny pro dobré lezce a podobné jiné kratochvíle uchystány bývaly.

Manželství bylo zpočátku šťastné. Princ, který se jím narodil, zemřel sice a pochován r. 1832 v kapli Matky Boží na Veverí. Dne 5. srpna 1833 však potěšení byli malou princeznou Karolinou (Karola, nynější Saská královna). Narození její oslaveno osvětlením zámku i Veverské Bytyšky, službami Božími a velkou slavností. Když povyrostla, přijela jednou na radovánky 25. srpna v malebném kroji Žebětínských dívek a s putničkou na zádech.

Později vznikly neshody mezi královskými manžely a kdežto princ bydlel nejvíce ve Vídni, dlela choť na Veverí v odloučenosti a samotě. Aby se povyrazila, dala se do rozličných ručních prací

¹⁾ Program v registr. Vev.

²⁾ Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich.

pro chudé, jež i jinak podporovala, vyšívala a darovala kostelu také mešní roucho. Velmi ji soužila také nejistota jejího budoucího osudu, když počalo se jednati o rozvod sňatku manželského.

Na služby Boží, ač byla jako její manžel protestantka augsburského vyznání, často přicházela do farního kostela Vev.-Bytyšského. Sluha premovaný donesl pokaždé modlitební knihy a položil je na lavici pod baldachynem se zlatými draperiemi, kde se vrchnost usadila. Jen r. 1838—39 měla vrchnost své protestantské bohoslužby na hradě, jak níže obsírněji povíme.

Roku 1844 rozvedení vysocí manželé a hrad Veverí prodán baronu Sinovi. Vznešená paní dostavši o tom zprávu, opustila místo svého neštěstí hned příštího dne o 4 hodinách ráno. Vedouc Karolu za ruku, spěchala zarosenou travou z hradu až ke studánce u prvního rybníka, tam se upravila na jízdu a sednuvši do kočáru odjela do Brna. Odchod její útěku prý nenepodobný vysvětlují jednak rozčileností, jednak také tím, že vyhybala úšklebkům nižšího necitelného služebnictva.¹⁾

1. Dvůr a úřednictvo prince Gustava Wasy.

Vrchní Urbálek, Beneš Preissler, Russe, Matieka.

Nejvyšším hofmistrem byl hrabě Pollier Vernand, protestant augsburského vyznání, do března 1833, kdy umřel a na hřbitově u Matky Boží byl pochován; po něm hrabě z Montperny.

Kolem princezny byly tyto osoby: hofmistrem, jenž domácnost řídil, byl Jaques Monnet; uměl pěkně pískat na flétnu a chodíval hrát i na kůr při slavnostech kostelních. Starý hrabě Boulrier, vychovatel prince. Hraběnka Otting, společnice; pěkně kreslila. Slečna Mína, soukojenka, komorná a společnice; vdala se za Hohlmejera, důchodního města Třebíče.

Ku Karolce byly dvě anglické vychovatelky. Rektor V.-Byt. chodil ji učit česky, začez požíval vedle platu a darů mnohých výhod pro své hospodářství; často říkala princezna: „Pamatujte na učitele“.

Kuchař Pavel Knapp pocházel ze Švýcarska a byl „přející“; ve svém oboru byl výtečníkem a míchal prostředním prstem pravé ruky vařící jídla. Jídla byla nošena z kuchyně na stůl zavřená.

Vedle těch osob ovšem ještě četné tu bylo služebnictvo.

Generalním splnomocněncem Wasovým byl dvorní agent Schindler. On vlastně byl vším na jeho panství, neboť princ Wasa se o správu jeho málo staral. Schindler jediný měl k němu přístup a co ten řekl, bylo svatým. Bohužel zneužíval namnoze svého postavení a vlivu, své podřízené sužoval a na koho zanevřel, toho drtil a ničil tak dlouho, až se ho zbavil. Počínal si při tom vypočítavě a tak, jakoby jednal jenom v zájmu a ku prospěchu vrchnosti. Vyzvídal poklesky nepohodlného úředníka (donášeči se vždy našli) a když měl důkazy a svědky zabezpečené, pak

¹⁾ Dle vypravování žijících pamětníků.

vinníka i pro menší vady sevřel, až se mu dech zatajil a hnal právo do krajností a tyranství. Kladby úředníků ze služeb propuštěných odrážely se té doby často o šedé zdi starodávného hradu. — Po Schindlerovi v letech čtyřicátých převzal správu statků hrabě Strachwitz. Oba sídleli ve Vídni a na Veveří dojížděli. Schindler měl k ruce po nějaký čas inspektora M. Köllera.

Na Veveří byli vrchními (Oberamtman) z počátku ještě V. Urbálek, pak Beneš asi do února 1833, kdy byl propuštěn; Antonín Preissler do r. 1835; Vincenc Russe, dříve justiciář, stal se 1836 správcem úřadu a konečně vrchním; od r. 1842—44 A. Matieka.¹⁾ — Aktuarem byl r. 1835 Matěj Kotouček.

V. Urbálek, dřívější úředník, převzal důchodenský úřad a r. 1834 měl titul vrchního kassíra; též rok provdal dceru Marii za pojezdného Veverského Ign. Čutku.

Purkrabím je r. 1835—36 Aug. Bunzmann; obročním r. 1831 Josef Ševčík, r. 1841 Mattula.

Při myslivosti 1831 Vojtěch Schmidt polesným; 1838 Ferd. Riesemann nadmyslivcem.²⁾

2. Fundace Gustava Wasy na premie (odměny) pro hodné žáky na panství Veverském a slib jeho, podporovati učitelstvo. 1830.

Založení školních knihoven z přebytku fundace 1849—50.

Prvním skutkem Gustava Wasy jako majitele Veveří bylo, že hned v ten den, kdy panství koupil, to jest 6. února 1830, založil fundaci na podílení školních dítek premiemi, složiv za tím účelem 800 zl. konv. m. do sirotčí kasy Veverské a zavázal se podporovati učitelstvo vůbec.

Hlavní obsah nadační listiny v Brně vyhotovené je:

Úroky budtež vynakládány na odměny pro jednoho nebo více žáků panství Veverského, kteří se proukází ve sv. náboženství, v mravech a v pilnosti dobrým prospěchem. Každý učitel na panství ať každoročně jednoho takového žáka po uplynulém školním roku (nejdéle do konce února) označí vrchnostenskému úřadu a zároveň udá, jakým způsobem by měl dle svých poměrů odměněn býti, zda-li oděvem či prádlem, obuví, knihami nebo jinými potřebami. Vrchnostenský úřad s duchovními správci jako „kommissee oceňovací“ (Würdigungs-Commission) vybere ze všech žáků jednoho až nejvíce tři a oznámí je vrchnosti, která si vyhrazuje potvrditi je k odměně a ve případech pozoruhodných premii i zvýšiti. Táž kommissee bude také oprávněna, odporučiti vrchnosti duchovní správce a učitele u výchově mládeže obzvláště pilné, aby k nim měla zření anebo je povzbudila (zur Bedachtnehmung oder Aufmunterung). Premie bude rozdávat vrchní Vev. a místní duchovní u přítomnosti učitele, představených obecních a školních dítek každoročně 1. května, a při tom poukáže na účel premii těch — vychovati zbožné a mravné lidi, řádné poddané státu a vrchnosti. Vrchnost nebude neochotna k návrhu „kommissee oceňovací“ poskytnouti poměrnou náhradu učitelům, kteří jsou pro množství chudých dítek nejvíce zkráceni v příjmech osvobozením chudiny od školného.

Nadace ta má své dějiny. Dle akt registratury Veverské vzrostl do r. 1849 kapitál 800 zl. k. m. „nevhodným hospoda-

¹⁾ Dle různých akt.

²⁾ Dle matrik.

řením“ vrchních Veverských na 960 zl. Jelikož v tehdejších poměrech neustálených nebylo lze předvídati, co se s fondem stane, až vejdou v život zeměpanské úřady, učinil vrchní Vev., Jakub Nedopil, probudilý národovec, v říjnu 1849 návrh, aby z přebytku 160 zl. r. m. založeny byly pro všechny dědiny panství Vev. při školách „knihárny“, zaručiv se, že vybere pro ně dobré knihy, aby s nimi byli všichni spokojeni. S návrhem souhlasili ihned farář T. Šimbera v Komíně, F. Riegler v Bystrci, Richter v Ostrovačicích a Melíšek v Něm. Kynicích, otálely však s vyjádřením farní úřady v Kuřímě, Čebíně a Vev. Bytyšce, což mu bylo nemilo, an chtěl tu záležitost do pořádku přivést, než snad z Veverí bude přesazen jinam. Farář V.-Byt. Al. Stolička tázal se děkana T. Neumanna, co by měl učiniti a ten jako školdozorce mu poradil, aby svolení k tomu dal pod tou výminkou, že „založení knihoven dá se sloučiti s účelem fundace a že do knihoven budou přijaty jen knihy, které se do katol. knihovny školní hodí“. Dle toho pak Štolička vyjádření podal; podobně se vyjádřili lokal Fr. Stára v Čebíně a Em. Sellner, far. v Kuřímě.

Nedopil zabezpečiv si tak souhlas rozhodujících osobností, vyzvedl těch 160 zl. k. m. ze sirotčí kasy, koupil knihy a mapy a založil jimi školní knihovny v Bystrci pro Bystř, Kyničky a filialní školy v Rozdrojovicích a Žebětíně (v tomto pro část Vev.), ve Vev. Bytyšce pro Vev. Bytyšku a Hvozdec, v Bosonohách, v Domášově pro Javůrek, v Čebíně pro Chudčice a Sentice, v Komíně, v Kuřímě pro Jinačovice a Mor. Kynice, v Německých Kynicích, v Ostrovačicích pro Řičany. Každá z těch devíti škol dostala 72 až 76 knih a 2—3 mapy. Výběr knih byl vskutku dobrý; shledáváme se tu se jmeny spisovatelů podnes na slovo braných, jako Rubeše, Tyla, Němcové, Ehrenbergera, Chocholouška, Vinařického, Štulce, Zapa, Pečírky, Mikšíčka a jiných; mapy představovaly Evropu, mocnářství Rakouské a Moravu. — Knihovny byly přístupny nejen dítkám, nýbrž i odrostlým.

Během let fundace poněkud změněna. Roku 1851 sestavil farář Vev.-Byt. Al. Stolička dva návrhy nové fund. listiny; dle jedné měl užitek z celého kapitálu 800 zl. připadnouti výhradně V. Byt., dle druhé měly úroky býti vypláceny faráři, starostovi a místnímu školdozorci Vev.-Byt., aby je poměrně dle počtu dítek školních na všechny obce oprávněné rozdělovali. Návrhy přijaty nebyly.

Správa peněz, které byly ze sirotčí kasy asi roku 1857 vyzdvihnuty a bezpečně jinak uloženy, zůstala v rukou velkostatku Veverského a jen to bylo v nové fund. listině (1857) určeno, že má z každé obce, která je oprávněna k odměnám, jedno nebo dvě dítky podíly obdržeti, a kdyby nebylo dítko hodného, že smí chudý učitel jako Chudčický, Mor.-Kynický a Rozdrojovický podporu dostati, nebo školní knihovna obnos nějaký na zakoupení knih. Od té doby, co udílení premií —

jako škodlivé v ohledu vychovatelském — bylo zakázáno, rozdává velkostatek peníze s podotknutím, aby se jich vynaložilo pro chudé žáky.

3. Ranhojič V.-Byt. Karel Brisker 1831—1842.

Zdravotní stav ve farnosti V.-Byt. Cholera 1831. Cholerový hřbitov.

Po Kačovském následoval ranhojič Karel Brisker. Který rok byl jako panský ranhojič ustanoven, nelze zjistiti. R. 1834 skládal přísahu jako lékař soudní. Avšak již r. 1833 bydlil na č. 4 ve Vev. Bytyšce, kde narodil se mu syn Ludvík Vilém; dále se mu narodily 1826 Albertina Eugenia Amalia († 1837); 1841 Gustav Adolf Karel; 1842 na Veverí Pavlína Karolina Maria. Manželka jeho byla Marie, dcera Martina Mauchera, učitele hudby ve Vídni. Když Brisker 27. listopadu 1842 ochrnutím plic zemřel, převzala vdova movité věci (nábytek) a zaplatila dluhy, čím byla pozůstalost vyřízena.

Zdravotní stav ve farnosti V.-Byt. 1831—1840 byl následující: Úmrtnost od r. 1831—1840 obnášela ročně průměrně ve Vev. Bytyšce 33 osob, na Veverí 2·3 a ve Hvozdcí 5·6. — R 1831 řádila cholera. Mezi 65 případy úmrtí r. 1831 je vykázáno 32 na nakažlivou úplavici s dávením spojenou, která vyžádala si 28. října první oběť, a potrvala až do konce roku. Ba ještě 29. ledna 1832 jedna osoba jí podlehla. Ve Hvozdcí jen jeden člověk na ni umřel, na Veverí nikdo. — Obec V.-Bytyšská dala „na odvrácení zlé nemoci cholery“ sloužití mši sv., vrchnost podporovala chudinu potravinami.¹⁾ Při choleře r. 1831 zemřelí pochováni byli za městečkem na kousku pole (bývalého kostelního), upraveném za hřbitov, protože nebylo místa na hřbitově u kaple Matky Boží; sluje podnes hřbitovem cholerovým.

4. Povaha faráře V.-Byt. Borsutzkého. Jeho obhajování farních práv a jiné jeho spory a soudy.

Od r. 1829 do popředí vystupovati počíná farář Borsutzki rozmanitými spory, které mu způsobila dílem vlastní povaha, dílem i zlovůle úřednictva vrchnostenského. Pověst, která se o něm podnes v ústech farníků zachovala, líčí jej jako muže rádného, na svůj stav hrdého, ve vykonávání povinností k farníkům svědomitého, při tepání vad bezohledného. Domácnost prý vedl vznešenou, téměř kavalírskou a z příjmů farních tehdy značných rád hostil bohatě a skvěle. Bezohlednost jeho však mu často škodila — i při žertech, které si s lepšími lidmi dovoloval, neboť žerty jeho vlastně byly škádlením a prošly mu mnohdy jen proto, že v lidu byla zakořeněna úcta ku stavu duchovnímu, ba někdy ho před jejich následky neveselými ani stav jeho neuchránil. Kratochvíli nemalou mu působilo, když svým žertem pozlobil. Uvedeme některé, abychom povahu muže toho zvláštního poznali:

¹⁾ Acta chud. ústavu

Dětem učitelovým v neděli, když byly čistě oblečeny, házel do putynky vodou naplněné třešně a jiné mlstvy, aby si zamočily rukávy při vytahování; jda do školy a zastaviv se v kuchyni, nepozorován vhodil do vařící se masové polévky dvě hrstě švestek, které se na lise sušily v pekárni; lékařové podobně posypal nepozorovaně kořením a pepřem koláčky (šišky s kadtátkami); hosta, jenž si na vejci na měkko uvařeném pochutnával, ubezpečoval, že je proto tak dobré, že v něm už bylo kuře (jednou takový host se z toho dávil, že musil lékař býti zavolán na pomoc); dámě na klobouk sebe dražší rád položil mastný koláč, nebo do něj i ukápl zavařeniny (ovšem i některý pak zaplatiti musil); bylali na klobouku květina umělá už stará, radil dámě, aby si stoupla do stínn, tam prý se zvadlé kvítka zase vzkrísí; dušnému člověku rád pustil pod nos nebo do světnice kouře z tabáku, třeba oknem, když šel kolem; v Ostrovačicích na faře schoval stříbrné lžice do postele v hostinském pokoji, kam se málo kdy chodilo a odejel (z toho povstalo podezřívání, prohledávání, vyšetřování, mnoho mrzutostí a konečně i vypovězení jedné děvečky jako zlodějky z domu; později se to ovšem vysvětlilo; Ostrovačický farář pak Borsutzkému zakázal, aby vícekrát prah jeho domu nepřekročil); barona Mundyho, jenž ho navštěvoval a jeho hovězímu dobytku se obdivoval, pečetil, že to pochází z dobré vody z farské studně (Mundy pak tu vodu poznal — ohromné hrnce plné vařeného ječmene); jda z městečka, řekl do okna sousedce: Sousedko, neslyšíte, jak Vám ta a ta nadává? — a mrzutost byla hotova. Kdysi šly správcová z Domašova a majitelka hutí pod Javůrkem, Buchtová, na pouť kolem fary ku třem křížům za V. Bytyškou a asi po hodině za nimi nesla děvečka dva koše jídel a nápojů; Borsutzki dozvěděv se od dívky co a kam nese, řekl jí, že to má u něho uložit, paničky prý si to tak poručily, staví prý se na to u něho. Když pak paničky, načekavše se dlouho na špiži, se vracely, pozval je Borsutzki velmi zdvořile na svačinu a — předkládal jim jejich jídla jedno po druhém, až je poznaly.

Seznavše z těch anekdot přibližně povahu Borsutzkého, obraťme se ku sporům, jež naplnily mnoho let jeho pobytu ve V. Bytyšce.

Baron Mundy v poslední době s Borsutzkim měl nějaké nedorozumění. Padne-li kdo do nemilosti u pána, bývá i u služebníků v nemilosti. Tak vedlo se i faráři Borsutzkému. Prvního ústrku se mu dostalo od vrchnostenského úředníka Vincence Urbálka. Fara V.-Bytyšská dostávala z panské louky ve Hlince každoročně, od nepamětných dob, velikou čtyřspřežní fůru sena a tolikéž otavy; Bytyští sousedé obyčejně naložili na louce na neobyčejně veliký vůz schválně k tomu zřízený co mohli, vytáhli fůru čtyřmi koňmi na cestu, a tam ji rozložili na dvě, aby se neskátili. Urbálek dal faráři r. 1826 fůry malé, a učinil tak i r. 1827 a 28, tak že Borsutzki viděl se nucena, žalovati vrchnost u c. k. krajského úřadu a žádati náhradu a když krajský úřad prostě jej odkázal na právní cestu (6. V. 1829), odvolal se z toho rozsudku ke guberniu. Než odvolání bylo vyřízeno, prodal baron Mundy Veveří a Řičany princí Wasovi. Za nové vrchnosti spor 1831 uklizen tím způsobem, že farář, aby se neřeklo, že je svárlivým, dal vyjádření toto: „Spokojím se pro svou osobu se čtyřspřími fůrami, jaké mi vozívali Bytyští sousedé, dovolí-li se jim na jejich obyčejných vozích naložit toli, co bez přepínání nakládávají ze svých vlastních luk; — pro mé nástupce však nechť ať rozhodne gubernium, mnoho-li by měli dostávat“. Vrchnost na to svolila a slíbila, že mu dá i seno i otavu z luk v Hlince, leč by ho tam nebylo. — Také baron Mundy, než byl odešel, faráři dal náhradu za píci nedodanou.

Mezi tím, co toto se dalo, stala se Borsutzkému jiná krivda. Fara V.-Bytyšská brala totiž desátek ze 24 jiter 114□⁰ polí v Říčkách na panství Rosickém; a vrchnost Rosická jí ho musila dovážeti do V. Bytyšky. Josef Golliáš, vrchní Rosický, dne 18. srpna 1829 dovoz prostě odepřel. Borsutzki i na to stížnost podal k c. k. krajskému úřadu, přiloživ k ní písemné svědectví 3 starých sousedů, že faře desátek

z Říček po jejich paměti už po 45 let byl dovážen buď panským potahem Rosickým, nebo robotou Rosickou. I tento spor šťastně pro faru vyřízen. Když na místo vrchního Josefa Golliáše do Rosic se dostal P. N. Vobrotanský a ten vrchnost svou, ve Vídni dlicí, Maxmiliána hraběte Ugarta, o stavu věci uvědomil, hrabě chybu úředníka svého napravil a nařídil, aby bez okolků faráři náhrada byla dána za dovoz r. 1829 neposkytnutý a v budoucích letech aby desátek byl dle starodávného zvyku faráři dovážen z Říček na útraty panství Rosického.¹⁾

Roku 1831 byl farář Borsutzki a jiní falešně obviněni z politického spiknutí. Administrator Schindler propustil na Veverském panství jednoho myslivce a dal do vyšetřování jednoho hosp. úředníka pro zpronevěru. Nevlastní syn onoho myslivce, studující práv ve Vídni, v rozčilení mladickém psal Borsutzkému, že nezádá žádosti o milost pro otce k princí Wasovi, protože není naděje na příznivý výsledek, leč by mu chtěl oči otevřítí na nespravedlnosti a říci mu, že onen národ může se považovati za šťastna, který se nedostal pod jeho žezlo . . . a že ta Vídeňská k . . . (administrator ve Vídni) hoden je, aby byl zastřelen. — Psaní toho domakal se Schindler, i nemeškal po inspektoru M. Köllerovi udati policejnímu ředitelství ve Vídni faráře, onoho studujícího, propuštěného myslivce a vyšetřovaného úředníka, že strojí politické pikle. A aby obžaloba dostala nátěru podstatnosti, spolu oznámil, že Borsutzki v jednom kázání vykládal, jak ve Francii vznikla revoluce, která „trůny podvrací, panovníky otrásá, vrchnosti a hospodáře strachem naplňuje“. Policejní ředitelství věc vskutku vyšetřovalo. Studující řekl, že psaní psal v rozčilení; farář vypověděl, že za to nemůže, když mu někdo píše a na kázání se o revoluci zmínil, aby lid od podobných skutků odvrátil; a ostatní dva se vyjádřili, že o ničem nevěděli. Policie Köllerovi psala, že neshledává v činech udaných útoku proti státnímu svazku a poslala mu účet na 10 zl. 36 kr. za vyšetřování, které musil zaplatiti (r. 1831).²⁾

V srpnu roku 1830 počal nový soud faráře s vrchností a sice o právo fary „picovati na panském“.

Fara V.-Bytyšská měla od nepaměti v náhradu za pole a louky, které od ní za stara vrchnost byla převzala, také právo picování na panském (Eingraserei), to jest, kde brala vrchnost čerstvou píci — jetelinu, míšeninu, travu — pro svůj dobytek, tam posílal farář svou čeládku na píci pro svůj dobytek. Práva toho farář nepřetržitě užíval bez námitek, jak praví Borsutzki r. 1830 „i v posledních letech škádlení“, kdy totiž od vrchnostenských úředníků byl rozmanitým způsobem pokoušen a drážděn. Dne 19. srpna 1830 ponejprv opovážil se panský šafář a pastýř krav děvečku z panské nivy, kde se čerstvá píce brala, zahnatí a odkázati ji na lesní ovčí holá pastviska Röhren a Radla zvaná. Borsutzki nemeškal a hned druhý den, předpokládaje, že tak se stalo omylem, žádal inspektora M. Köllera, aby laskavě napravil omyl, kterým on, farář veřejně byl potupen. Zatím se k nemalému ustrnutí dozvěděl, že se tak stalo následkem rozhodnutí úřadu inspektorského, který sám právo picování na panském odepřítí faráři přikázal. Rozumí se, že toho Borsutzki tak nenechal, nýbrž právo farní hájil u administratora Schindlera a konečně u samé vrchnosti. Ta však důvěřujíc neobmezeně administraci, faráři nepřející, k jejímu návodu faráře způsobem náramně pánovitým r. 1830

¹⁾ Ve farním archivě.

²⁾ Acta v registr. Veverské.

odkázala zase na úřednictvo, a když farář po 2 letech znovu se osmělil vrchnost prositi o spravedlnost, prohlásila jeho počínání za opovážlivost a řídkou drzost. Vrchní Beneš zasilaje do Bytyšky opis „vysokého výnosu“, úšklebek si z faráře udělal poznámkou, že nevěří-li opisu, může nahlédnouti do prvopisu (13. IV. 1832).

S vrchním Benešem a úřednictvem panským za takových okolností Borsutzki nežil v míru; žalovali se vzájemně. Při kano-nické visitaci dne 26. června 1832 ve V. Byt. odbývané ulevil si Borsutzki a podal následující stížnosti čelící proti úřednictvu panskému, hlavně proti vrchnímu Beneši :

1. Pro 254 ku škole Byt. povinných dítek v jediné vyučovací světnici není místa, ač je zavedeno polodenní vyučování; na 30 dítek proto ani do školy nechodí, při psaní třetina stojí a nic nedělá. Vrchní ničeho nečiní na odstranění toho nedostatku a podobně nedbá výkazů o nedbalé návštěvě školní. 2. Vrchní svolává představené obcí na neděle a svátky k úřednímu řízení a tak stává se, že jak úředníci tak představení obcí někdy pozdě do kostela přijdou, někdy vůbec se nedostaví, jak se to stalo o 12. neděli po sv. Duchu a na sv. Štěpána. 3. V našem městečku konány bývají o nedělích dražby úředně zavedené na koně, krávy a jiné předměty, jak se stalo 27. května, 24. června t. r. 4. O nedělích bez ohledu na služby Boží odbývají se hony, jak se stalo 21. neděli po sv. Duchu. Já jsem tehdy podle rozkazu vyššího na odvrácení cholery oznámil s kazatelny průvod do kaple Matky Boží $\frac{3}{4}$ hodiny od městečka vzdálené a služby Boží v ní. Když jsem pak procesí asi 1200 duší čítající ku kapli vedl „mysl máje sklíčenou, hlavu obnaženou a srdce plné vzdechů k nebesům v tom strasti plném čase“ — hle tu asi na 200 kroků od nás čtyři myslivci s psy po polích obdělávaných k rozkazu svého představeného honili a na mši sv. z úředníků Veverských nikdo se nedostavil, ač je kaple od zámku jen 6 minut vzdálena; načež někteří reptali, jiní pak po příkladu pánů od průvodu zpátečního se oddělili a nacpavše si fajfky chodníkem se domů vrátili. Doufám, že bude-li o tom vrchnost uvědoměna, překazí další nevážení si sv. náboženství. — Borsutzki nevěděl asi, že když ty stížnosti o visitaci přednášel, už měl v biskupské konsistoři nachystanou přísnou důtku následkem žaloby Beneše. Dne 8. června totiž vrchní Beneš si u ní na něj stěžoval, a bisk. konsistoř, aniž by se byla držela pravidla „audiatur et altera pars,“ odsoudila jednání faráře výnosem dte 14. června, který však teprv 14. července děkanem mu byl zaslán. Důtku zní: „Jelikož stížnost hospodářského úřadu Veverského ze dne 8. června na Vev.-Bytyšského faráře Leopolda Borsutzkého patrně dokazuje nerozumné jednání, neskromnost a vášnivost knězi nikterak nesvědčící a jelikož neslušný jeho příchod na pohřeb v kožiše, nedůvodné odepření výkazu chudých, míchání se do záležitostí, které k jeho úřadu nepatří, jeho způsob psaní naproti splnomocněnému úřadu nedosti umírněný, neslušné vyhotovení potvrzenky příjmů na pouhé cedulce, ovšem zasluhují pokárání, budiž mu děkanským úřadem důrazná důtku udělena a co nejostřeji doporučena umírněnost, skromnost a opatrnost duchovnímu správci slušící s tím podotknutím, že proti němu přísněji a citelněji bude zakročeno vrátí-li se zase k těm vadám.“

Borsutzki po přečtení výnosu dlouho nemohl se zpatovat; nemohl upříti, že mnohé ty výtky nejsou nespravedlivé, napsal však přece obšírné ospravedlnění k bisk. konsistoři obsahu asi toho :

Ku pohřbu prvorozeného prince Jeho král. Výsosti Gustava Wasy (jenž byl protestant augsb. vyznání a tedy od pastora pochováván) vzal jsem si jako i druzí faráři rochetu a talár, protože jsme nevěděli, v jaké vlastnosti a v jakém obleku se máme slavnosti smuteční účastnit. Když jsme na Veverí přišli, žádný si nás nevšiml, žádný nám světnici na převlečení nevykázal, jen abychom lidu přítomnému jak obyčejně byli v lehkost dání, nikdo nám neříkal, kterak se obléci máme, a tak jsme měli za to, že nás nechtějí v talárech a rochetách viděti a zůstali jsme ve svých šatech. Já jsem měl na sobě kabát z černého sukna s tafetovou podšivkou a malým černým astrachanovým límcem

— oblek tedy zcela přiměřený a nikoliv kožich, což mi mohou moji spolubratři dosvědčiti. — Mně nemůže býti vytýkána neváznost k domu Jeho král. Výsosti; — vždyť jsem já dal ve svém domě z květin nadělati korun a věnců na okrášení parádního lože zesnulého prince, já poslal jsem na Veverí pozlacenou korunu královskou na máry, zlatem a stříbrem vyšívané obvěsky, já jsem zaplatil tři příležitosti a přispěl všemožně ku zvelebení nádhery pohřební. Podobně se to má s dalšími dvěma výtkami. Dvorní agent Schindler, generalní splnomocněnec naší vrchnosti, poslal před pohřbem pro mne, určil společně se mnou místo pro hrob a žádal mě, abych k mrtvole na hrad poslal žebráky se modlit a pozval na pohřeb školní mládež a zpěváky. Bych jeho přání vyhověl, zavedl jsem ráno na hrad 8 chudých; kassír mi však řekl, že je od vrchního nařízeno, aby byli odstraněni. Já se nedal másti a zavedl po přání generálního splnomocněnce žebráky do světnice pro strážce mrtvoly uchystané, určil jim modlitby a nařídil šenkýři Veveriskému, aby jim dal potřebnou ztravu. Opatrnost ta se ukázala býti potřebnou, neboť žebráci za svého dvoudenního pobytu na hradě nedostali od vrchního ničeho. A když se vrchní kolik dní o ty chudé nestaral, zaplatil jsem ze svého šenkýři za pivo a chléb a nad to jim do rukou dal po 1 zl. konv. m. Po třech nedělích teprv žádal na mně vrchní seznam chudých, o které se byl nestaral, ba které zaháněl; nač seznam chudých, když už byli zaplacení? na útraty se měl ptát, které jsem s nimi měl. Později ovšem a to prchle (ungestüm) po nich se zeptal a mně je nahradil. A to nazval vrchní odepřením výkazu chudých a mícháním se do věcí, po kterých mi nic není! Třiadvacet let jsem samostatným duchovním, s hospodářskými úředníky v míru a přátelství jsem povždy žil a do věcí se nikdy nemíchal, které se mne netýkaly. — Co do potvrzení přijatých peněz na pouhé cedulce, opět se mi děje krivda. Potvrzenku dal jsem poslu, který mi peníze donesl, pro jeho osobu, ne pro úřad, protože podobné obnosy za deputát placené odepisovaly se vždy (bez kvitancí a potvrzenek) v deputátní knížce. (10./IX. 1832.) — — Dle tohoto výkladu farářova nebyl v některých věcech tak vinen, jak mu byly od vrchního vytýkány; v jiných však vinen byl a nedovedl na ně odpověděti. A proto rozváživ si všechny okolnosti — ani nezadal omluvný spis bisk. konsistoři, nýbrž přijav její důtku, uložil spis svůj do obecního archivu na památku s poznámkou „nicht eingereicht“, nepodáno.

5. Obecní úřad Vev.-Byt. r. 1830—37. Purkmistři Josef Charvát, Fr. Dundáček, Ignát Brychta.

Přípravy ku stavbě nové radnice. Jmění obecní a blahobyť občanstva. Vydláždění některých částí městečka.

Starším a početvedoucím po všechna ta leta 1830—37 ještě zůstal ku blahu a prospěchu obce Jiří Perka čís. 129; mladšími a approbanty účtů za něho byli od roku 1830 Jan Ehrmann, od r. 1832 Václav Dupal. Rychtářský úřad zastával od r. 1830 Ignat Valentin, od r. 1832 Jan Ehrmann (dříve byl mladším), od r. 1837 Fr. Hakula. — Purkmistry byli: r. 1830 Josef Charvát, od r. 1831 Fr. Dundáček, od r. 1836 Ignát Brychta.

Na novou radnici schraňovány kvadry a lámáno kamení 1831 a 1833, děláno stavební dříví 1835, hašeno vápno 1835 a 1837. Dle „Lesní sousedské knihy“ 1846 založené, schystáno r. 1835 na stavbu radnice 172 dubů, 45 klad, 146 trámů, 129 podzednic, 105 krovů větších, 193 menších. Na lešení 24 trámů, 100 krovů. Všechno to dříví zatím složeno bylo u lesa na babkách, avšak než došlo k stavbě, zhnilo.

Blahobyť rolnictva lze poznati ze seznamu r. 1831 o dobytku sestaveného. Mělť občané úhrnem 88 koní, 225 kusů hovězího dobytka, mezi nimi bylo 20 kusů majetkem domkařů, 285 ovec. Těch nejvíce chovali Ant. Charvát č. 40, hostinský Josef Porázek č. 71 a řezník Norbert Císař č. 54, a sice po 40 kusech. (Výkaz v registr. Vev.)

Se stavbou silnice od Brna přes městečko k Tišnovu souvisí vydláždění některých ulic V. Bytyšky. Voda tekoucí s polí vymílala štěrk a proto usneseno protokollárně, že budou silnice, pokud městečkem vede, i jiné částky kol ní dlážděny. Počato r. 1834, kdy vydáno za dláždění 164⁰ po 36 kr. v. v. 98 zl. 24 kr.; r. 1836 položen kus od školy ku Brychtovým č. 123 za 40 zl.; r. 1837 od č. 1 k č. 123 druhý kus, pak u kostela od č. 123 ke Kovářům č. 122, a u Košábkových č. 54; r. 1838 opět přiděláno 250⁰, r. 1841 455⁰ a r. 1847 konečně také srovnána a vydlážděna ulice před farou. (Dle ob. účtů.)

R. 1837 zrušen obecní sklep na dlouhé ulici.

Jmění obecní přes velké vydaje vzrostlo od r. 1830 do 1837 z 9809 zl. 28 kr. 2 d. na 13.758 zl. 6 kr. 3 d., tedy téměř o 4000 zl.

6. Velký most přes Švarcavu ve Vev. Bytyšce r. 1830 stržen a znovu budován. Vrchnost na něj nechce přispívat.

Velký most přes Švarcavu ve V. Byt. stržen byl vodou jarní v březnu. Obec dala se brzy do stavby nového a vynaložila naň ten rok, nepočítaje robotu tažní a ruční, pak dodaný material z lesu obecního, 391 zl. 9²/₄ kr. An nebyl příliš pevný, musila r. 1831 a 1832 ještě 12 nových dubových koz pod něj dávat. — Vydání to obec mrzelo, protože most sloužil také za komerční silnici a vrchnost po něm jezdila, anižby co na jeho stavbu poskytovala. I zdráhala se již r. 1829 dáti poplatek na silnici, jestliže vrchnost nebude přidržena ku přispívání na most. Ano dva sousedé (bez plnomocenství obce) 19. září 1833 u krajského úřadu prosili, aby celá stavba mostu uložena byla navždy vrchnosti. Krajský úřad 15. ledna 1834 vrchnost ku příspěvku odsoudil, protože vrchnosti po zákoně při stavění komerčních silnic měly platit na mosty a zábradlí vše, co pouze hotovými penězi pořídit se dalo. Když se pak r. 1834 dodělávala silnice v Jelenici (tak sluje prudký kopec u obory na půdě Bystrecké), Bytyští na ni přispěli s výhradou, aby jim vrchnost pomohla dřívím na most. Vrchnost peníze přijala a na most dříví nedala, tvrdíc, že na to má Bytyška lesy obecní a že si most vždy sama stavěla (od r. 1796) a vydržovala; v podobném případě prý byli Bytyští už r. 1819 odmrštěni. Ostatně se vrchnost také z rozsudku krajského soudu odvolala, a vymohla rozhodnutí na nejvyšším místě, že „Bytyští povinni jsou stavěti a vydržovati most sami, vrchnost však by měla býti štedrá a něčím jim v tom pomáhati.“ Načež vrchnost slíbila 11. července 1836, že v budoucnu při větších reparačurách bude nápomocna. — Příležitost k tomu se jí naskytla hned téhož roku. Krajský úřad 7. července 1836 byl nařídil, aby most beztoho chatrný rozšířen byl tak, by dva vozy na něm proti sobě jeti mohly. Vrchnost však se tomu důrazně opřela, a provedla důkaz, že toho není třeba; vymohla si totiž ode všech okolních panství vyjádření, že po okresní silnici právě stavěné z V. Bytyšky k Tišnovu a Kuřimu, pak k Ostrovačicím a Brnu mnoho se nejezdí a u mostu žádná tlačence není.

7. Císař František I. propůjčuje Vev. Bytyšce r. 1832 čtvrtý výroční trh.

Kterak a kdy nyní odbývají výroční a jiné trhy v městečku?

Ku snažné prosbě V. Bytyšky povolil jí císař František I. patentem daným ve Vídni 21. listopadu 1832 čtvrtý výroční a koňský trh na pondělí po sv. Apolonii.¹⁾ Vymáhání jeho stálo 105 zl. 3 kr. stříbra.

Více jarmarků V. Bytyška už nežádala. Nebude od místa, když tuto přičiníme některé poznámky a doplňky co do trhů.

Nyní se v městečku odbývá při jarmarcích dobytčí trh ráno, výkladní odpoledne. Tomu však nebývalo vždy tak, neboť, jak je patrné z privileje třetího jarmarku daného od Ferdinanda III., měl koňský a dobytčí trh svůj zvláštní den a výkladní také zvláštní. Na počátku našeho století a možno že už dříve oddělování to přestalo, ba snad koňské a dobytčí trhy docela zanikly, obec se však v letech dvacátých pokoušela o obnovení starého práva a obce je; nasvědčují tomu položky v obecních účtech z r. 1823 a 1824, zejména poslednějšího, kde čteme: „Za 60 mázů piva při prvním trhu koňském a jiného dobytka zde držaném, kteréžto obec jako na přivítanou všem kupcům a prodávacům na litkup poprála — 10 zl.“ Od té doby dobytčí trh odbývá se též den s výkladním.

V privilejích jarmarečních během času některé změny menší se udály, ač nevíme kdy a jak. Ustálily se následovně.

První koná se v pondělí po sv. Apollonii v únoru. Druhý v pondělí po sv. Janu Nepom. v květnu místo po sv. Filipu a Jakubu; byl bezpochyby proto odložen, že v pondělí po sv. Filipu a Jakubu mají jarmark v Tišnově, příští týden v Brně a Velké Bytši. Třetí koná se v pondělí po sv. Bartoloměji v srpnu místo po sv. Jakubu; odložen skoro o měsíc, protože předcházející pondělky nebo jiné dny všední zadány jsou Lomnici, Rosicím, Černé Hoře, Ivančicím, Tišnovu a Velké Bytši; bereť se ohled při určování dne na okolí třech míl. Čtvrtý je v pondělí po sv. Šimonu a Judovi v říjnu.

Trhy týdenní, na každou středu povolené už od krále Ludvíka II. r. 1521, zanikly dávno pro nedostatek i kupců i prodávaců.

Za to však zavedeny jsou menší výroční výkladní i dobytčí trhy na každé úterý před Velikonocí, sv. Duchem a Váno-

¹⁾ Pergam. listina v ob. arch. Zajímavý jsou klausule čili doložky privilejím jarmarečním přičiněné. Kdežto Ludvík r. 1521 bez okolností povolil jarmarky, „tak jakž v jiných městečkách markrabství moravského se zachovávají, bez umenšení“, vyšetřoval Ferdinand III. r. 1650 především bedlivě, neublíží-li třetím novým výročním trhem okolním městům a městečkům, která již také trhy měla a pak teprv k němu svolil — „avšak bez újmy regalíí, korunních a náležitých a jakýchkoli práv.“ Karel VI. je potvrdil „bez újmy práva královského a kohokoliv třetího a pokud Bytyška jich užívá a je drží.“ Marie Terezie a Josef II. přidali k tomu „a pokud se srovnávají s nynější i budoucí zemskou ústavou“, Leopold a František ještě vyhradili „aby se odbývaly příští všední den, kdyby připadly na svátek“. — Ještě r. 1807 dne 2. července vydána byla od bisk. konsistoře kurrenda na základě gub. výnosu ze dne 19. praes. 27. června a dvorního dekretu dto 29. května, toho obsahu: Jelikož bylo zjištěno, že ve Štýrsku odbývají jarmarky i v neděle a svátky, uvádí se na paměť, že se takovému zlořádu má brániti s veškerou péčí o zachovávání předpisů, které byly o svěcení neděl a svátků vydány a následovně se mají jarmarky na nejbližší všední dny odročiti. K čemuž duchovenstvo poučením lidu spolupůsobí. Povolení čtvrtého jarmarku na pondělek s touže výhradou byl dán, že padne-li pondělek na svátek, bude jarmark odložen na příští všední den.

cemi. Původ jejich nelze zjistiti, protože v obecním archivě není listiny o jich povolení.¹⁾

8. Znesvěcení hřbitova u Matky Boží nad Veverím 1833.

Církevní zákony ustanovují, že kdyby na hřbitově pochován byl člověk z církve vyobcovaný, kterého věřící se měli straniti, nebo nevěřící (nekřtěný), nebo člověk jako kacíř vůbec známý, že hřbitov tím je znesvěcen (coemeterium pollutum).

To stalo se se hřbitovem u Matky Boží dne 11. března 1833; neboť ten den o 10. hodinách ráno na něm pochován byl nejvyšší hofmistr prince Gustava Wasy, protestant Pollier Vernand a to slavně od superintendenta Augsburského vyznání z Brna. (Vrchnost považovala hřbitov i kapli za svůj majetek.) Vernand zemřel 1. února 1833 ve Vídni.

Vrchní Beneš zprávu o pohřbu nastávajícím podal Borsutzkému. Ten však ničeho proti tomu nepodnikl; zdá se, že i na dále katolíky na hřbitově aspoň do 12./IX. 1833 pochovával. Josefinismus tehdy ještě duchovenstvo namnoze ovládal; i nebyl Borsutzki výminkou z pravidla.²⁾

Naproti tomu však strhl veliký rámus při příležitosti méně vážné. Dvěře ku hřbitovu měly špatný zámek a tak stalo se, že se jednou na podzim r. 1833 na něj dostali vepři. Borsutzki dozvěděl se o tom od hrobaře, nařídil mu, aby dal udělati zámek nový a když mu dával na něj 5 zl. v. v., navedl ho: „Kdyby se Vás někdo ptal, kdo ten zámek platil, řekněte, že farář Vev.-Bytyšský, který také zaplatil žebrákům při pohřbu prince Jeho králov. Výsosti“; pak si stěžoval na znesvěcení posvátného místa a poškození hrobů přímo u J. kr. Výsosti. Nad míru nemile jsa dojat, svěřil Gustav Wasa vyšetření té věci samému generalnímu splnomocněnci Schindlerovi; jenž prozkoumaj protokoly o výslechách v té příčině od justiceára Russeho sepsaná, nemohl sice popřít, že vepři na hřbitově byli, ale spustil přece zhruba na faráře, že denuncia ce jeho není pravdivá, poněvadž vepři hrobů nepoškodili, hrozil mu, že ho požene ku zodpovědnosti, proč po hrobaři dal roztrušovat zprávu vrchnost urážející, že on za zámek a chudým při pohřbu platil. Rozumí se, že i na královské Výsosti vymohl pro faráře notnou důtku. — Tím věc se skončila.

9. Obnovení sporu V.-Byt. far. Borsutzkého s vrchností o čtyřspřežní fůry sena a otavy a o picování na panském.

Boj o opravu farních budov. Jiné soudy Borsutzkého.

Vrchní Beneš oblíbil si škádliti faráře tou měrou, že i méně horkokrevnému člověku než byl Borsutzki, byla by trpělivost došla. Přes porovnání, kterým 19. května 1831 faráři zaručeno bylo právo na 4spřežní fůry sena

¹⁾ Viz „Denník obecní 1873—1879“. Odpověď ze dne 31./VIII. 1874 na dotaz c. k. okr. hejtmanství, má-li obec povolení na odbývání trhů vždy v úterý před výročními svátky.

²⁾ Náhrobní nápis Vernandův, jediný na hřbitově zachovalý, zní: Ici repose Jean Noé Godefroi Comte de Polier Vernand, Chambellan actuel de Sa Majesté l'Empereur d'Autriche, Grand maître de Son Altesse Royale le Prince Gustave de Wasa (de Suede), Grand-croix de l'ordre du lion de Zaehringen de Baden, Commandeur de l'ordre Constantinien de St. George de Parme et Chevalier de Malthe né à Lausanne en Suisse le 7. Novembre 1783, mort à Vienne le 1. Février 1833.

a otavy, dával mu jen fůrky dvouspřežní, a zdráhal se pak zaplatiti mu náhradu za to, oč byl dal méně. Asi v únoru 1833 Beneš propuštěn a jeho místo zaujal vrchní Preissler. Farář ho prosil, aby mu v té příčině učinil po právu a aby mu i co do picování na panském nepřekážel. Preissler však vkročil do šlépějí Benešových, otálel dáti náhrady a neuznáváje právo farářovo na picování, psal mu dvojsmyslně: „ač vrchnost není povinna starati se o farský dobytek hovězí, dovoluji přece pro r. 1833 výmínečně přes leto část píce bez srpu sbíati v oborském revíře za myslivnou u Křížku po opatření si palety u polesenského úřadu.“ U „Křížku“ bylo $\frac{3}{4}$ míle od Vev. Bytyšky vzdáleno a téměř žádná tráva tam nerostla.

Nastalo dlouhé neplodné vyjednávání nové s vrchností, krajským úřadem, guberniem i konsistoří.

K těm dvěma sporům přidružil se třetí o budování hospodářských stavení farských hlavně stodoly. Náklad na ně vypočten na 173 zl. 29 kr.; vrchní žádal, aby se především farář uvolil přispěti k tomu podílem 34 zl. 41 $\frac{1}{5}$ kr. konv. m., jelikož prý je povinen (při fassi 817 zl. 50 $\frac{3}{4}$ kr.) na opravy dáti pětinu a také chtěl vystavěti stodolu menší než byla. Borsutzki však tvrdil, že to nejsou opravy nýbrž nové stavby, zaviněné nedbalostí patrona samého a stodolu že potřebuje tak velkou jak byla, a sice pro desátek z Bytyšky a Říček. C. k. krajský úřad v obojím směru dal faráři za pravdu (2./X. 1834) přesvědčiv se, že farář už od r. 1824 každoročně při kanonických visitacích na opravy, ovšem marně, naléhal a že stodoly potřebuje nejen pro sklizeň z polí 1 jitra 424 $\square^0$, nýbrž i na desátek

Paprsek naděje na lepší časy zableskl faráři, když po smrti Wasova nejvyššího hofmistra Pölliera Vernanda místo to zaujal hrabě z Montperny. Byl to muž přístupnější, vyslechl farářovy stesky na nehodné s ním jednání se strany úředníků vrchnostenských a přednesl je principi Gustavu Wasovi. Jeho královská Výsost se asi zastyděla, že se soudí už tři leta s farářem o kousek sena a otavy a o trochu zelené píce, čehož farář dostával od dřívější vrchnosti bez odporu, a čehož užívali všichni vrchnostenští úředníci pro svůj dobytek, vyjádřil se, že je mu to nanejvýš nemilé, že bylo faráři proti všemu právu křivděno a naporučil, aby s farářem byl bezodkladně učiněn pořádek po dobrém. U přítomnosti samého hraběte pak protokollárně zaručeny faráři čtyřspřežní fůry sena a otavy, jakož i právo picování na panském pro 2 krávy. Současně pak byl farář tážán, nepřijal-li by v náhradu za seno a otavu užitek z malého Chudčického rybníka pod 1 jitro 900 $\square^0$ a za právo picování kus Chudčického většího rybníka na 855 $\square^0$, zasetého lucernkou. Farář na ten návrh vešel a jen prosil, aby mu louka a pole ponechány byly, dokud on ve V. Byt. zůstane. Také dostal za zádržek sena a otavy v dřívějších letech 40 zl. (za škody z odepřeného picování nic). — Co do příplatku na opravu farních hospodářských budov hrabě stál na tom, aby farář pětinu zapravil; farář však prosil, aby nebyla na něm žádána. Protokol sepsán 27. května 1835.

Aby však farářova radost z porovnání nebyla úplná, o to postaral se Schindler. Z jeho návodu protokol vyřízen od vrchnosti tím způsobem, že jak dávky sena a otavy tak právo picování a následovně i užívání částí rybníků Chudčických prohlášeno za milostivý ústupek (na který farář právních nároků nemá!), za milost, která byla udělena pouze Borsutzkému (a ne také nástupcům) a také vytknuto, že je vrchnosti volno, poukázati faráři na místě pozemků nyní modo precario (prozatímně) určených, dle okolností a potřeby jiné (čímž faráři odňata chuť, aby, jak zamýšlel, pozemky ty opravami zlepšil a učinil výnosnějšími).¹⁾

Z vyřízení toho farář poznal, že vrchnost práva fary neuznává, že mu jen med kolem úst maže, aby mlčel a nástupce o značný příjem zkrátiti dovolil. Borsutzki však nebyl ten muž, který by v boji jednou započatém ustál, dokud ho nevyhrál nebo sám nepadl.

¹⁾ Hospodářská stavení zdá se, že byla opravena bez příspěvku faráře a sice během r. 1835.

Obnovil stížnost ke guberniu. Jelikož jak guberniu tak konsistoři z ohledu na vznešeného majitele Veverí na tom záleželo, aby neshoda způsobem nenápadným byla odklizena, počalo se znovu vyjednávat. Farář hlavně na to poukazoval, že vrchnost z desátků a polí kdysi farských má ročního užitku 1526 zl. 36 kr. konv. m. a když se od toho odečte vše, co faráři za to ročně dává deputátu a co by měla dávat sena i otavy pak píce zelené obnosem 471 zl. 3¹/₄ kr., zbývá jí čistého užitku 1055 zl. 32³/₄ kr. konv. m. Hledě k tomu neměla by prý faráře ledabylo odbývat.

Vyjednávání trvalo tak dlouho, až Gustav Wasa panství prodal. Nový majitel faráři bez odmluvy dal, co mu patřilo po starém zvyku. Vytrvalost Borsutzkého tedy korunována byla úplným vítězstvím. —

Borsutzki měl 1838-40 také ještě jiné osobní spory, které zavinil svou horkokrevností, — s farářem Něm. Kynickým Eberlem, s hostinským Ferd. Porázkem z Vev. Byt. a s vrchním Veverským, Russem, s nímž se navzájem žalovali; ve všech těch případech musil úřad děkanský ba i konsistoř zakročit.

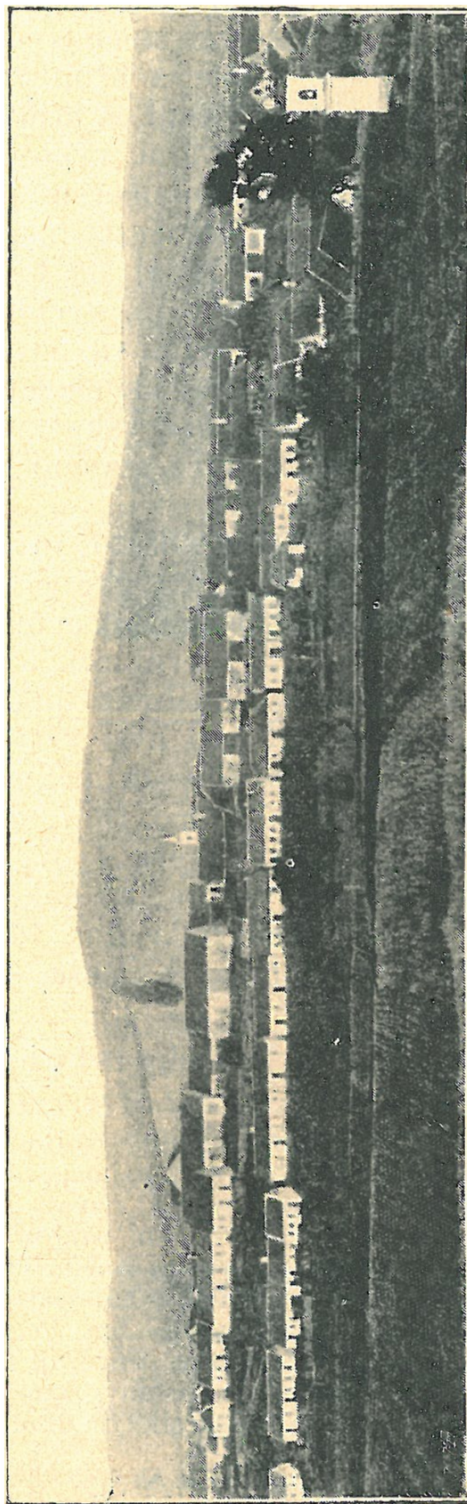
10. Generalní visitace biskupská 3./VI. 1834

vykonána od Fr. Ant. Gindla, jenž diecézi Brněnskou řídil od r. 1832—1841. Po ní farář Borsutzki udal, že za přispění farníků vynaložil již 1300 zl. na vnitřní úpravu kostela, a sice na varhany, Boží hrob, kazatelnu, křtitelnic, dva postranní oltáře, prádlo atd.

11. Spor o právo vlastnické na kapli M. Boží a hřbitov kol ní 1834.

Stavba nového hřbitova u Vev. Byt. 1836—7; železný kříž naň darován od J. Kr. V. prince Gustava Wasy. Obec se zavazuje, že bude kříž v dobrém stavu udržovat.

Hřbitov u Matky Boží byl velmi vzdálený — 2¹/₂ km od V. Byt. a značnému počtu farníků nevyhovoval. Neveliká plocha jeho měla na některých místech půdu skalnatou, tak že se v ní hrob ani vykopati nedal.

Bosonohy r. 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

Vrchnost po rozkazu c. k. krajského úřadu ze dne 7. ledna 1832, č. 410, uložila 31. XII. 1832 obci V.-Bytyšské, aby se postarala o nový hřbitov buď rozšířením stávajícího již hřbitova cholerového, buď vytknutím jiného místa blíže městečka a slíbila, že po přeložení hřbitova zachová kapli Matky Boží službám Božím a na se vezme opravu i budoucí vydržování její.

Roku 1833 obec v té příčině ničeho nepodnikla. Jen sbořila starou, nepotřebnou kostnici u kaple a prodala z ní dříví zpráchnivělé za 2 zl. 30 kr. Vrchnostenský úřad po té pokáral představenstvo obecní, že „posvěcenou budovu“ opovážila se odstraniti a že podobných změn trpěti nebude. Považovalať vrchnost sebe za majitele kaple a hřbitova koľ ní; obec však se také patronem a majitelem kaple a hřbitova býti domnívala. Spor z toho povstálý c. k. krajský úřad výnosem ze dne 1834 č. 9948 rozhodl tím způsobem, že odkázal obec na právní cestu. Dal tedy vrchnosti za pravdu. Obec právní cesty nepoužila.

An také farář počal na hřbitově u Matky Boží zase pochovávat, zakázal mu to vrchnostenský úřad a nařídil, aby naléhal na porřízení hřbitova nového nebo rozšíření cholerového a zatím aby pochovával na cholerovém. (12./9. 1833.)

Během r. 1834 obec vskutku počala o tu záležitost pečovat, jak dokazují „diety skrz stavení nového hřbitova“ v ob. účtech, podobně r. 1835.

Roku pak 1836 počato se stavbou. Místo 400⁰ získáno za dlouhou ulicí na trati zvané „za bránou“ výměnou několika částic za částice na pozemku obecním (býv. kostelním) u cholerového hřbitova. Prostavěno první rok 925 zl. v. v., a roku 1837 ještě 507 zl. v. v. Hřbitov obehnan důkladnou zdí a na něm vystavěna kostnice; uprostřed měl býti vztýčen dubový kříž. Patron princ Gustav Wasa daroval však pěkný železný a obec se zavázala reversem ze dne 18. čce 1837, že bude kříž v dobrém stavu udržovati.¹⁾ Dne 29. srpna 1837, v pondělí po 14. neděli svato-dušní, byl hřbitov vysvěcen od děkana Kuřímského, Ignáta Knorra.

První na něm byla dne 19. září 1837 pochována Josefa, 52letá dcera Františka Klimeše, souseda č. 36.

12. Školství 1836—1848.

Spor rektora Sedláčka s V. Byt. o školné a se Hvozdcem o koledy.

Roku 1836 složil Penninger úřad školdozorce; bylť starci 80letému, churavému na obtíž. Nástupcem jmenovaný Ignat Knorr věnoval mu v prvním svém oběžním listě tato vřelá slova: „Představenými vel. pp. duchovními místními uvědoměni byli všichni páni učitelé a pomocníci, že Jeho bisk. Milost mně budoucí správu dozoru na Kuřímský školní obvod milostivě svěřiti ráčila. Zároveň oznámena i příčina toho opatření, že totiž veledůstojný p. obvodní školdozorce a farář v Tišnově, Jan Penninger, žádal pro své nyní chabé zdraví o odejmutí toho úřadu. Důvěruji ve všechny pány učitele a pomocníky, že znají zevrubně četné zásluhy, kterých si získal o učitelstvo veledůst. p. obvodní školdozorce dvanáctiletým úřadováním. Očekávám tudíž, že veškero

¹⁾ Revers ve farním archivu.

učitelstvo nikdy nepřestane s uctívostí vděčně připomínati si svého bývalého velezasloužilého pana představeného, obzvláště pak že všemohoucího Boha rádo prosíti bude, aby mému panu předchůdci hojně odměnil námahu, kterou s učitelstvem měl, a upřímnou lásku, kterou při tom dokázal, a aby posilnil jej v nynější jeho slabosti tělesné a prodloužil dny jeho života v pokoji a spokojenosti.“

Ve Wolného církevní topografii (B. I. 315) čteme o něm: Od r. 1825 spravoval děkanství Kuřimské velmi horlivě a zemřel 80letý dne 3. května 1837.

Ignát Knorr nar. 1798 v Ivančicích, byl biskupským sekretářem a ceremoniářem jakož i přísedícím konsistoře; 1835 obdržel faru Kuřimskou a 1836, jak jsme seznali, správu obvodního školdozorství a úřad děkanský. V Kuřimě zůstal do r. 1847, kdy přesazen k sv. Tomáši do Brna.

V kurrendě, v níž oznamuje učitelstvu své nastoupení, praví, že školství dopodrobna zná, důležitost povolání učitelského vysoce cení, hodnému své úcty a podpory nikdy neodepře, a jelikož si přeje blíže se seznámiti se školami svého nového působistě, aby mu učitelé zaslali výkazy dle tabel jim předložených.

I za Knorra zůstaly poměry školství celkem při starém. Zmínky zvláštní a uznání zasluhuje, že rokem 1839 počínaje, vydány byly konsistoří seznamy dobrých knih, které směly dítkám dávány býti za premie; štěpařství a vyučování dívek ručním pracím věnována větší péče (1840); dbáno výchovy hluchých, slepých, pak dítek továrních dělníků; vydány předpisy na zlepšení organismu národních škol (1845).

Z kurrend Knorrových vysvítá upřímná snaha po zvelebení školství. Velikou zejména váhu na to kladl, aby žádné dítě bez řádného vyučování nezůstalo; vydalť důkladné předpisy, jak by se měla návštěva kontrolovati při stěhování se dítek z místa na místo, a žádal přísně průkazy způsobilosti na učitelích soukromých, domácích, na př. na Veverí.¹⁾ Učitelům kladl důrazně na srdce, aby si osvojovali nové lepší vyučovací metody a aby vůbec své vědomosti stále rozhojňovali, také němčině se učili a německému pravopisu; pomocníkům nařizoval, aby volné chvíle věnovali svému vzdělání a nikoliv zaměstnání, které se neshoduje s jich povoláním.²⁾

Bytyšská škola dvojí v době té nám skýtá látku dějepisnou: jednu o nových sporech učitele s Vev. Bytyškou o školné a se Hvozdcem o koledy, jinou o rozšíření školní budovy.

Spor s Bytyškou o školné vyrovnán byl r. 1839³⁾; oč se však jednalo při něm, není zapsáno ani ve farním, ani ve školním, ani v obecním archivě. Za to se zachovala v opise i originale obšírná listina o porovnání se Hvozdcem o koledě.⁴⁾ Spor ten trval od roku 1833—1840 a byl ukončen tím, že se Hvozdečtí zavázali dávatí každoročně a) 25 snopů žita, a sice od 7 pololáníkův a $\frac{3}{4}$ níků po dvou, od 6 kolonistů (na pozemcích bývalého dvoru) po půl, od kolonisty Jana Jauke 1 a od domkaře Josefa Kuchynky 1 snop, ze kterýchž 25 snopů učitel dostane 13, kostelník 12; b) místo koled učiteli od půlláníků po 18 kr., od $\frac{1}{4}$ níků po 12 kr., od kolonistů po 12 kr. a od domkařů a podruhů po 3 kr. víd. val.; c) dávky ty v pravý čas sebere obecní úřad a zašle do Bytyšky; d) také bude učitel dostávatí vejce při zápisu schopných ku sv. zpovědi velikonoční a při vybírání

¹⁾ Ve far. archivě

²⁾ Verordnungsbuch, p. 383—347, 454.

³⁾ Tamže p. 376, ve školním archivě.

⁴⁾ Ze dne 17. října 1840 ve školním archivě.

zповědních cedulek po ní, a sice od každého usedlého i od domkaře po dvou, od podruha po 1 vejci.

O stavbě nové školy viz níže.

13. Patronat kostela Mor.-Kynického

přisouzen či vlastně vnučen panství Veverskému r. 1836.

Opravy v kostele tamějším.

Panství Veverské sice mělo práva pozemnovrchnostenská v Mor. Kynicích a za stara také patronat kostela tamějšího, avšak r. 1562 odstoupil majitel Veverí Albrecht (Černohorský z Boskovic výměnou patronat cisterciáckému panenskému Králové klášteru na St. Brně'), který ho vykonával až do zrušení svého 1784, jak tomu nasvědčují účty kostela M.-Kynického, počínající r. 1730, v nichž každoročně jsou podpisy zástupců patronky-abatyše podepsány. Jelikož statky klášterní převzal náboženský fond, přešel naň i patronat.

Úředníci Veverští na některých účtech kostelních také jsou podepsáni, avšak nikoli jako zástupcové patronátní, nýbrž jako zástupcové pozemnovrchnostenští a podepisovali se tak občas ještě po zrušení kláštera. Roku 1808 však, kdy byl na Veverí nejvyšším úředníkem inspektor Grill, počali se podepisovati jako patronovi zástupcové, což potrvало do r. 1817 a v té době také dali dvoje dovolení (r. 1809 a 1814) k větším vydajům z kostelního jmění. Od r. 1818 počínaje už zase nejsou podepsáni jako patronátní zástupci a r. 1829 baron Jan Mundy patronat docela určitě od sebe odmítl. Jelikož oltář v kostele byl tehdy na spadnutí, žádal Kuřimský farář Jos. Mück, aby bylo povoleno jeho znovuzbudování a také vydání na to z kostelního jmění (něco přes 300 zl. v. v.) — k čemuž bylo potřeba i souhlasu patrona. Nastala otázka, kdo je patronem? Nový majitel Veverí, Gustav Wasa, patronatu neuznával a dlouhé pak bylo oň vyjednávání, až gubernium výnosem ze dne 27. května 1836, č. 17.700 na základě podpisů na kostelních účtech z r. 1807—17 a povolení daných k vydajům z kostelního jmění z r. 1809 a 1814 rozhodlo, že patronat patří panství Veverskému. A při tom zůstalo.

Nový oltář, o nějž se jednalo, vyzdvižen a posvěcen r. 1834, před tím už r. 1830 byl kostel celý olícen. R. 1863 postaveny obcí dva postranní oltáře, jeden zasvěcený nejsv. Trojici, druhý bolestné Matce Boží a koupěna křížová cesta.²⁾ —

14. Bývalý švédský král Gustav Wasa prozatímne pochován ke vnuku svému v kapli Matky Boží 5./3. 1837.

Opraven hlavní oltář kaple r. 1838.

Velmi choulostivé pro církevní úřady bylo uložení tělesných pozůstatků bývalého krále švédského Gustava IV. v kapli Matky Boží u hradu Veverí. Byltě král protestant augsb. vyznání a dle církevních zákonů pochování protestanta v katolickém kostele má za následek jeho znesvěcení. Gustav IV. uložen byl ve výklenku pod schody, na kůr vedoucími, v předsíni a ne v hlavní lodi kaple; z toho lze si vysvětliti, že kaple nebyla považována za znesvěcenou a odbývaly se v ní i nadále katol. služby Boží. Věci se měly následovně:

Tělesná schrána nešťastného krále měla r. 1837 býti na Veverí přivežena. Již 28. února psal vrchní Russe Borsutzkému:

¹⁾ Viz str. 60.

²⁾ Dle akt konsistorních,

„Otec našeho milostivého pána J. kr. Výsosti Gustava Wasy, bývalý král švédský Gustav IV., bude po přání jeho prozatím pochován v kapli Matky Boží. Abychom mohli potřebné k tomu připravit, prosíme Vaši Velebnost, abyste zapůjčil kostelní klíč a k události té choval se obezřele a s největší úctou, jaká královskému pánu našemu přísluší, což jedině na dobré vůli Vaší Velebnosti závisí.“

Borsutzki poslal klíče od hřbitova a kostela.

Dne 4. března dostal dva listy najednou. V jednom vrchní oznamuje, že dne 5. března o 5. hod. odpoledne bude král Gustav IV. v kapli pochován v hrobě prozatím pro něho připraveném. V druhém děkan mu nařizuje, aby toho nenápadně dbal, by se v kostele M. Boží neděly úpravy; které se nehodí do katolického chrámu Páně.

Po pohřbu dne 6. března psal Russe faráři:

Vraceje V. Velebnosti klíče, prosím, abyste podporuje rozhodnutí c. k. krajského úřadu ze dne 6. března 1837, č. 180, způsobem vhodným na kostelní služebníky účinkoval, by hrob vznešené mrtvoly nebyl zneuctěn (jako jinověrce).

Borsutzki oznámil děkanovi, že pastor při pohřbu v kapli činil řeč. Na což pak bisk. ordinariat zajisté u zemského praesidia si stěžoval.

Hrob Gustava IV. byl prozatímný, než by princ Gustav Wasa, majitel Veverí, vystavěl zvláštní rodinnou hrobku.

Dříve už, r. 1832, jak jsme seznali, pochován byl v kapli také vnuk Gustava IV., syn majitele hradu prince Gustava Wasy.¹⁾

Hlavní oltář kaple byl r. 1838 nákladem princezny Wasové opraven.²⁾

15. Obecní úřad Vev.-Byt. 1837—1841. Purkmistr Ignát Brychta.

Další přípravy ku stavbě nové radnice; stará radnice sbořena. O lepší pořádek a ochranu majetku na obci postaráno. Stromoví podél cest a Švarcavy sázeno.

Po Jiřím Perkovi stal se 1837 početvedoucím a starším obecním Dominik Kovář; mladším zvolen Josef Charvát. Úřad ten zastávali až do r. 1841.

Dominik Kovář, syn souseda a obchodníka viktualiemi Matěje Kováře z č. 6, narodil se r. 1805, vyučil se obchodníkem a byl pak u K. Stummera v Brně obchodvedoucím a účetním. Jako 30letý muž vrátil se domů, stal se kupcem a polním hospodářem a zvolen za člena výboru. Brzy na to najal si panský dvůr v Kuřimě a vinopalny na panství Veverském a tím položil základ k pozdějšímu značnému jmění svému.

Zároveň s nimi byl purkmistrem Ignát Brychta, rychtářem Fr. Hakula, mužové vynikající nevšedními vlastnostmi.

Za jejich správy obecní jmění různými, pro obec potřebnými vydaji se ztenčilo. R. 1838 obnášelo ještě 14.018 zl. 55 kr. 2 d., koncem r. 1841 však už jen 12.928 zl. 4 kr. 2 d.

¹⁾ Acta ve farním archivě.

²⁾ Wolný K. Top. Br. D. I. 293.

Na stavbu radnice totiž r. 1838 napáleno na 50.000 cihel; a chystáno stavební dříví. R. 1840 k rozkazu vrchnostenského úřadu sbořena stará radnice, aby nespadla a někoho nezranila; kázní dům ještě zůstal stát. Dominik Kovář pronajal na svém domě č. 122 obci místnosti pro obecní kancelář a k valným hromadám (za 166 zl. 40 kr. za 8 měsíců). Nalámáno na stavbu kamení 108 sáhů, vápence 15 sáhů.

R. 1841 namalovány na kostele sluneční hodiny.

O požáru, který městečko r. 1841 postihl, píšeme níže.

Ani mužové, kteří nyní v čele obce stáli, byli občané řádní, pečující o zvelebení městečka, o lepší pořádek a ochranu majetku jak obecního tak soukromého, předložili ve shromáždění celé obce dne 27. srpna 1837 konaném následující pravidla, jež i přijata byla:

1. Kdo by při pasení učinil škodu v obilí nebo na louce, zaplatí pokuty z kusu tažného dobytka 24 kr. kon. m., z kusu netažného dobytka, který do veřejného stáda patří, 48 kr., z kusu drobného dobytka 6 kr., z husy 3 kr.

2. Každý ať si trávu opatřuje na svých pozemcích; kdo bude chycen na trávě v zakázaném místě, v obilí nebo na louce, zaplatí 24 kr.; za vytržení kopce jablounek neb jedné řepy 30 kr., při škodách v zahradě, na maku, mrkvi a ovoci za každý kus 3 kr., za odcizení každé cihle 1 zl. a křídlice 30 kr.

3. Kdo odcizí dříví, zaplatí pokuty 10 zl. za kladu, 8 zl. za trám, 6 zl. za podzednici, 4 zl. za krov silnější, 2 zl. za krov slabší, 30 kr. za lať, 12 kr. za nůši třísek, 1 zl. za nůši halouzek. Kdo by hrabal v lese mrvu železnými hraběmi, dá 30 kr.; suché dříví v lese sbíratí se smí v pondělí a v pátek, kdo postižen bude mimo ty dny, dá 12 kr.

4. Každý čtvrtek a neděli po odpoledních službách Božích zasedati bude obecní úřad v radní světnici, aby rozsuzoval rozepře občanů.

5. Kdo, jsa pozván právním poslem, nedostaví se před ob. úřad, zaplatí ponejprv 3 kr., v dalších případech vždy dvojnásobně.

6. Kdo odcizí nebo svévolně poškodí plot, zaplatí za rahno 1 zl.; kdo protáhne novou cestu přes pole nebo louku, leč by vezl opravu nebo mandele, složí 1 zl.; kdo uorá brázdu na roli, 30 kr.; kdo pohne, vyhodí nebo přesadí sád na poli nebo louce, 2 zl. k. m.

Tento řád byl doplněn r. 1863.

Stavba okresní silnice v posledních letech provedená, měla i na opravy a úpravu obecních cest značný vliv. Tak 1838, kdy obcí V.-Bytyšskou zakoupeno bylo 670. oliv (topolů) k okr. silnicím, mnohé vysázeny k ob. cestám a na ob. pozemcích. Byly bedlivě ošetřovány a když některé uhynuly, podsazovány; r. 1840 a 1844 přikoupeno jich totiž po 200, r. 1847 60. Štíhlými těmi stromy nabylo městečko zvláštního rázu a malebnosti, která je podnes krásná.

I břehům Švarcavy věnována větší péče. R. 1839 sázeny kol řeky vrbky, r. 1840 vyplaceno mlynáři Kottowitzi 467 zl. 7 kr. 2 d. za úpravu břehů. Podobně r. 1845 vynaloženo něco peněz na vysázení stromků u Švarcavy.

16. Cukrovar r. 1838 pod Veverím vystavěn od Kristiana Daniele Satzgera.

K nemalému zvelebení V. Bytyšky přispěl cukrovar, který r. 1838 pod Veverím byl vystavěn. Z něho občané vytěžili

pěstováním cukrovky, fůrami a nádeničením značné peníze, tak že se mohlo mluvit o blahobytu v městečku.

Smlouva o jeho zbudování 14. ledna 1838 uzavřená mezi princem Gustavem Wasou a Kristianem Danielem Satzgerem, ustanovuje v hlavních rysech:

„Vrchnost přenechává Satzgerovi panské pole u „Gustavova dvoru“ podle svodnice ku použití bezplatnému, aby na něm vystavěl na vlastní útraty továrnu na zpracování cukrovky na 600 mírách pole k sázení cukrovky se hodícího bude vrchnost řádně pěstovati cukrovku, rozšíří, bude-li to možno, pěstování na 800—1000 mír, a řepu Satzgerovi všechnu ponechá; bude prodávati Satzgerovi k tovární dříví na pálení sáh o 10 kr. k. m. laciněji než jiným odběratelům. Naproti tomu Satzger zavazuje se, že cukrovku všechnu, vyjma silně nahnílou a docela zmrzlou, převezme cent po 12 kr. konv. m.; kdyby však cena žita v Brně dostoupla výše 2 zl. za měřici, že dá za cent řepy 13 kr. a při každém dalším stoupání ceny žita o 30 kr. na míře, že dá o 1 kr. více za cent řepy; přenechá bezplatně vrchnosti všechny odpadky řepné a výtlačky (výpresky), které nesmí býti zpracovány vápnem, aby se hodily ke krmení dobytka hovězího a skopového; koupí od vrchnosti všechno stavební dříví a jiné stavivo, jako vápno, kamení, cihle k vystavění továrny potřebné a bude odbíratí od ní nápoje pro tovární dělníky a obyvatele.

Vrchnost smlouvou zůstane vázána navždy, dokud se cukr v továrně z cukrovky vyráběti bude. Satzger nebo jeho dědicové dodrží smlouvu 15 let, počínaje 1. lednem 1838; mohou ji tedy po 14 letech vypovědět; avšak i dříve, kdyby se cukrovar nevyplácel. Kdyby k výpovědi došlo, může si vrchnost cukrovar za cenu úřadem odhadnutou koupiti; nesmluvila-li by se však o kupní cenu, musí majitel cukrovar sbořiti a půdu k jeho stavění zapůjčenou odevzdati vrchnosti v stavu k obdělávání schopném.

Při změně majitele vrchnost obdrží 5 % laudemium kupní nebo odhadní ceny a při prodeji má právo předkupu.

Ve všech smlouvou neustanovených věcech vrchnost majitele cukrovaru co nejvýdatněji bude podporovati“¹⁾

Zakladatel cukrovaru Kristian Daniel Satzger přišel na Veverí z Montjoie v Porýnsku; jeho manželka nazývala se Marie Gertruda, roz. Mathiè. Když vyhnal stavení cukrovaru nad základy, došly mu peníze. Dal budovu odhadnouti a vypůjčil si na další stavbu. Tehdy bylo cukrovarnictví v Rakousku v plénkách a podporováno od vlády všemožně. Od daní byl cukrovar osvobozen 25 let. Snadno tedy úvěr našel. — Satzger měl jediného syna Maxe Hugona, který jsa 17letý spadl ve Vídni s koně a dostal z toho padoucnici. Rodina byla protestantská augsburského vyznání.

Satzgerovi velmi byl nápomocen při cukrovaru Pavel Pauls, syn jeho švakrové Marie Kateřiny, roz. Mathiè, narozený r. 1812. I ten přišel se sestrou Karolinou z Montjoie v Porýnsku. Tam totiž rodiče jeho měli továrnu na sukna, která prý po jejich smrti upadla do konkursu. Paulsovi byli katolíci.

¹⁾ Dle originalu z reg. Vev.

Mladý Max Hugo Satzger pojal za manželku Karolinu Paulsovou, sezdáni byli ve Vratislavi, protože prý jejich sňatku v Rakousku dělali překážky. Pavel Pauls pak oženil se se svou katolickou sestřenicí Alžbětou Vilémínou Augustou, dcerou Huberta Jansena, továrníka sukna v Sedanu ve Francii a Žofie roz. Mathiè; sdavky měl ve Vev. Bytyšce. Oba párky sezdány byly (týž nebo skoro) týž den totiž 21. června 1853, pak se sjeli všichni do Vídně a tam odbývali společnou veselku.

Po té bydleli ve Vídni každý pro sebe a dojížděli odtud na Veverí. Jména jejich očividně rostlo. Pauls vlastně byl duší celé správy cukrovaru, nebyl však vzat do kompagnie. Při delších pobytech jeho pod Veverím narodily se mu tam dvě děti; r. 1854 Moric Heřman Michal a r. 1855 Eugenie Pavlína Kristina.

Z počátku ovšem Satzger mnoho starostí měl, hlavně s rozšířením závodu. Rolníky vybízel, aby cukrovku pěstovali a učil je tomu. Velmi mu v tom nápomocen byl ve Vev. Bytyšce učitel Tomáš Sedláček. Rolníci dostávali semeno zdarma a kdo odvedl 100 centů řepy (aspoň zpočátku), dostal vedle platu smlouveného ještě dukát odměny. — Cukrovar ostatně najal si také dvůr Kuřimský a pole od rolníků okolních platě jim 13 zl. z míry nájemného. Cukrovka se na nich dařila výborně, protože nebyly vydrancovány. S pěstiteli cukrovky uzavírány smlouvy předběžné a dávány jim peněžité zálohy.

Cukrovaru tedy vedlo se dobře, ne tak panství Veverskému. Smlouva na dodávku řepy, cent za 12 krejcarů, ukázala se brzy býti záhubnou pro výnosnost panství. Pozdě bylo bycha honit. Nejvíce pod tím trpěl administrator Schindler; byl obviňován (tak aspoň se ve V. Byt. vypravuje), že principi Gustavu Wasovi obsah kontraktu jinak vyložil, než jak zněl, hřeše na pohodlnost svého pána, který podobné listiny podepisoval, aniž by si je byl sám přečetl. Schindler prý si pak, jsa proto pohnán před soud, v zoufalství podřezal krk.

S cukrovarem vedeny věčné soudy a činěny mu všemožné překážky a protivenství, aby jeho majitelé byli spory unaveni a odstoupili od smlouvy. Přes to přese všechno Satzger a po té jeho syn Max Hugo nepopustili od svého práva a drželi cukrovar do r. 1865. O jeho prodeji a zániku viz níže (při r. 1865).

17. Vrchnost otáčí se stavbou rodinné krypty.

Spor o právo vlastnické na kapli Matky Boží a na hřbitov kolem ní obnoven.

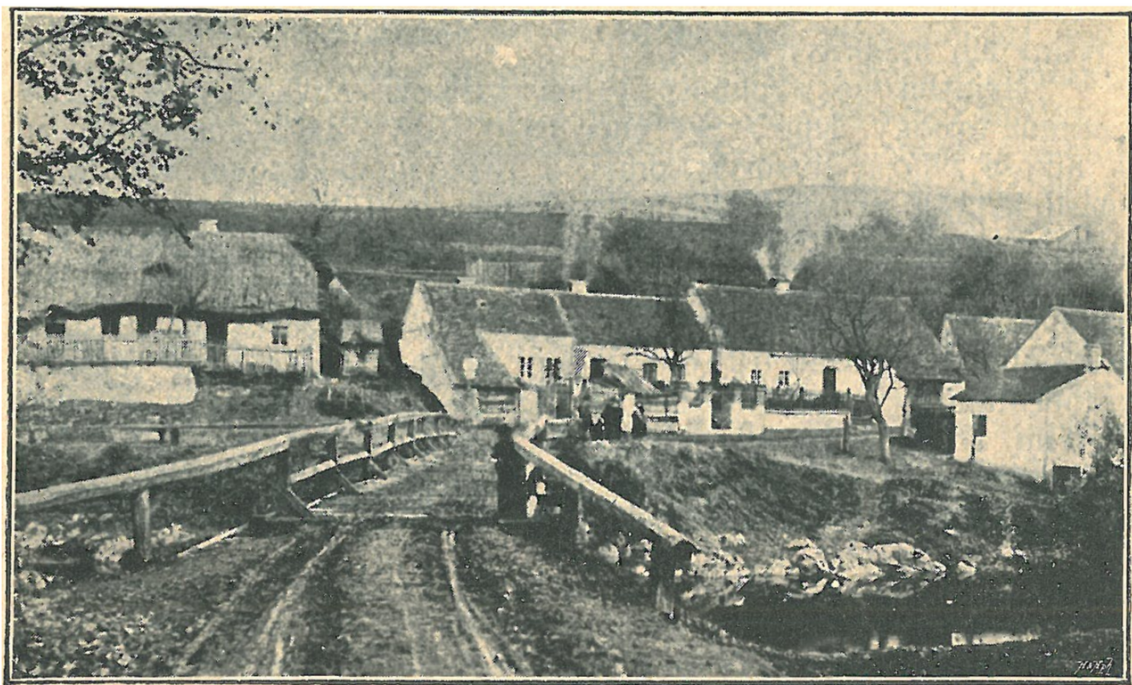
Když vyjednávala vrchnost o dovolení, aby byl pochován bývalý král švédský Gustav IV. prozatím v kapli Matky Boží, dala administrace statků Wasových do protokolu při kommissi krajské na Veverí dne 3. března 1837 odbývané zapsati, že ještě téhož roku počne stavěti rodinnou hrobku, a do ní pak tělo Gustava IV. přenese. Administrace slovu nedostála. Jsouc k tomu poháněna, znovu určila počátek stavby na r. 1839. Když však leto uplynulo, anižby byl kdo prstem hnul, naléhal sám biskup u zemského praesidia na vyplnění slibu.

Z jara 1840, dne 19. března farář, byv o to požádán, oznámil děkanu:

„V únoru bylo asi 8000 cihel na hrobku určených doveženo ke kapli, avšak zdá se, že vrchnost nebude stavět nic. Viděl jsem několik plánů hotových u zdejšího zednického mistra, nebude však žádný z nich proveden. Co do otázky Vaší Důstojnosti, bude-li ke kryptě použito částečně zdíva kaple? — netroufám dle nejnovějšího plánu, že ještě se toho obávati.“

Z toho už je patrné, že vrchnost hrobku zbudovati chtěla na bývalém hřbitově. Proti tomu však bránila se obec, tvrdíc opět, jako již r. 1833—34, že hřbitov i s kaplí je vlastnictvím městečka.

Povstal spor nový o právo vlastnické na kapli a hřbitov, do něhož se mísilo napomínání farářovo, aby úřad vrchnostenský kapli (jakož i farní kostel a faru, do níž se byli zloději r. 1840 vloupali) dal opravit.

U mostu v Kynčlických r. 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

Borsutzki otázav se děkana Knorra jaké by měl k tomu sporu a k docílení oprav nutných zaujat stanovisko, musil zodpovídati otázky od děkana předložené:

Otázka: Jaké důkazy uvádí Bytyška pro právo vlastnické? Odpověď: Byla prý vždy patronem. — Ot. Kdo platil opravy kaple a zdi kolem hřbitova? Odp. Naposledy r. 1817 vydala obec na opravu střechy kaple 105 zl. 21 kr. a 59 zl. 6 kr. — Ot. Nejsou v archivě akta, dle nichž Bytyští r. 1794 prosili vrchnost za dovolení, aby jim bylo i nadále dovoleno, dávat sloužit mše sv. za zemřelé v kapli na jejich dosavadním hřbitově stojící? ¹⁾ Odp. Ne. — Ot. Má nebo měla u kaple obec pozemky? Odp. Býval tam kdysi domek se zahradou a polem pro kostelníka-hrobaře částečně i od obce vydržovaného; to všechno si však časem vrchnost přivlastnila. — Ot. Co o kapli, jejím založení, poměru ke kostelu farnímu atd. zapsáno jest ve farním archivě? Odp. Vždy byla považována za jedno s farním kostelem sv. Jakuba, tak že

¹⁾ Dle té otázky zdá se, že už tehdy vrchnost za vlastníka se považovala. Knorr k otázce té asi našel podnět v děkanském archivě.

jeden neměl, co neměl druhý. — Ot. Vedou se o kapli zvláštní účty? Odp. Kaple nic neměla a nemá. Teprv od r. 1826 v kostelních účtech na konci vyskytuje se poznámka o ní, že ničeho nemá a že je vydržována od obce Vev.-Bytyšské. — Ot. Je konsekrována? Odp. Neví se. — Ot. Jsou při ní nadace? Odp. Nejsem. — Ot. Jaké se v ní konají bohoslužby a kdo má klíče od kaple? Odp. Zvykem je, služby Boží tam konati o svátcích Marianských, a častěji o nedělích, na požádání i ve všední dny. Klíče jsou na fáře; chce-li vrchnost na hřbitov nebo do kaple jíti, vypůjčí si klíče z fary. — Dodatkem pak ještě oznámil farář k dotazům děkanským: „kdo vede náklad na služby Boží?“ že dobrodinci a v poslední řadě farní kostel; „je-li starší kaple či farní kostel?“ že neví a „jak se stalo, že pozemky kostelníkovy vzala si vrchnost?“ že také neví.

Rada konsistoře vypadla následovně: Nalehejte u patrona na opravy; a kdyby hospod. úřad bránil městečku v opravách, hledejte pomoc u c. k. krajského úřadu. Borsutzki tedy psal v té příčině Jeho kr. Výsosti oznamuje, že přes opětné žádosti vrchní nic neopravuje.

Mezitím se vrchnost ráčím krokem chystala ku stavbě rodinné hrobky. Dne 7. července 1840 odbývána kommisie místní, k níž se i farář dostavití musil k rozkazu děkanovu, aby zjistil, má-li krypta přiléhati ke zdím kaple, a kdyby tomu tak bylo, aby se přesvědčil, jaký dojem by to udělalo mezi farníky. Pak vyšetřováno, kdo a kdy byl na tom místě pochován, kde hrobka měla státi, čímž na jevo vyšlo, že tam leží 14 odrostlých, z nichž poslední byl uložen r. 1831.¹⁾ Po delším vyjednávání rozhodlo gubernium výnosem ze dne 10. září 1841, č. 33.857, že dovoluje stavbu rodinné hrobky dílem na bývalém hřbitově dílem na panském pozemku vedlejším, dle plánu navrženého, dle něhož hrobka nebyla bezprostředně spojena s kaplí a vchod měla míti z pole. Dále pak praví výnos:

„Co do právní otázky o domnělém vlastnickém právu a) na kapli, b) na bývalý hřbitov; c. k. krajský úřad výnosem ze dne 9. června 1834 č. 9948 obec Vev.-Bytyšskou sice odkázal k důkazu domnělého práva na cestu právní (soudní), přes to však c. k. zemské gubernium co do kaple poznamenává, že kostelní budovy a sice zde jak farní chrám tak i nevyjednaná kaple Matky Boží, jelikož dosud za to se vždy mělo, že ku kostelu farnímu patří, je majetkem církevním a nikoli soukromým po případě patronátním a proto také od soukromníka nebo patrona kaplí nesmí se vládnouti, nejsou-li zvláštní soukromá práva dokázána. Proti použití nepatrné plochy hřbitovní ku kryptě nelze však nesnázi činiti.“

Touto poznámkou gubernia třetí vlastník kaple označen — církev, čili kostel V.-Bytyšský.

O kryptě v krátkosti dodáváme, že na podzim r. 1843 vrchnost se vzdala práva, stavěti hrobku u kaple, ana prý si vyhlídla místo jiné v lese naproti zámku, u vzdálenosti 380⁰ ode hradu. Avšak ani tam hrobky nezbudovala a r. 1844 prodala panství baronu Sinovi. Těla Gustava IV. a malého prince odvezena do hrobky v Oldenburgu, o čemž viz níže.

Spor o vlastnictví kaple a hřbitova zůstal nerozhodnut, neboť ani obec ani kostel práva svého dále nepohledávaly a vrchnost zůstala při svém, že je vše její.

¹⁾ Pod deset let nesmělo býti hrobem hnuto bez úředního dovolení.

18. Nekatolické služby Boží v zámecké kapli
katolické r. 1838—1839.

Jeho král. Výsost Gustav Wasa žádal superintendenta augsb. vyznání v Brně, aby po čas venkovského pobytu jeho na hradě Veverí od 1. července 1838 počínaje každých 14 dní některý kazatel konal s ním a jeho manželkou pobožnost tichou pozůstávající z rozjímání a modlitby. Zástupce nepřítomného superintendenta, dr. Jindřich Stählin, vymohl si k tomu guberniální svolení dno 27./VI. 1838, č. 3221, jež dáno bylo pod tou výminkou, že domácí pobožnost obmezí se na Jejich král. Výsosti a jejich nekatolické služebnictvo, jakož i na zámecké místnosti a že se vyhne vši veřejnosti.

Jak vrchnost tak Stählin, jenž pobožnost 1. července po-nejprv konal, dopustili se při té příležitosti nesprávností, jež vyšetřiti bylo od bisk. ordinariátu svěřeno faráři. Borsutzki počínal si při tom velmi šetrně a podal 17./8. zprávu, dohodnuv se o všem s nejvyšším hofmistrem Wasovým, toho obsahu: „Dne 1. července 1838 Stählin konal na Veverí první služby Boží a sice v zámecké kapli (katolické), pak mě navštívil a pravil, že kázal $\frac{3}{4}$ hodiny; od té doby opakuje se to každých 14 dní; v kapli byly předsevzaty některé změny; byly totiž odstraněny stupně a některé sochy postranních oltářů a jsou nyní uloženy, jak jsem se sám přesvědčil, dílem za velkým oltářem, dílem v sakristii s kaplí spojenou.“ A později ještě oznámil dodatkem: „Kdy ty změny provedeny byly, nevím, protože jsem v kapli už po několik let služeb Božích nekonal, a velmi zřídka tam přijdu; zámečtí mi však pravili, že před letošním příchodem J. kr. Výsosti se to stalo, jelikož bylo nařízeno vše opravit; i v kapli počali opravovati, ale nedokončili toho, protože vrchnost dříve přijela, než bylo původně určeno. — Je-li kaple konsekrována, nevím.“

Bisk. ordinariát u gubernia oznámil, že nekat. služby Boží byly protiřádně na Veverí konány a když se to r. 1839 v červenci opakovalo, zemské přäsidium k nové stížnosti biskupa Františka Antonína Gindla pokáralo a zakázalo odbývání protestantských služeb Božích v kapli, dovolilo je však v jiných místnostech zámeckých. — I proti tomuto povolení Gindl protestoval.¹⁾

19. Pókus V.-Bytyšských o vybavení roboty při dvoře
Řičanském.

Spor o dovoz staviva na zámek a zámecký dvůr 1839-40. Roboty rýchtářů.

R. 1839 27./X. zadali Bytyští žádost, aby byla vybavena robota sečení obilí a mlácení u dvoru Řičanského. Jeho král. Výsost žádala za to: 8000 zl. k. m., které by zaplatili do 30. V. 1840 do důchodů panských, jinak že s toho sejde. — Sešlo s toho.

Téhož r. 1839, kdy opravován byl zámek (střecha a věž) a dvůr a potřeba bylo mnoho materialu, nastaly nové spory

¹⁾ Acta ve farním archivě.

mezi obcí a vrchností o dovoz staviva. Bytyští nechtěli voziti nic leč cihle, písek a stavební dříví; o latích, šindelích (360.000), kamení, dláždkách a jiném ani slyšeti nechtěli. Zejména proti vožení slínů na vybíjení maštálí se ohražovali, jak o tom svědčí vyjádření sousedů ze dne 10./VI. 1839 podepsané od 52 sousedů i od rychtáře Fr. Hakuly a plnomocenství 13./VI. 1839 dané zástupcům obce, povolaným na kancelář v té věci, podepsané od 51 sousedů. Tvrdili, že nikdy jiného nic nevozívali, leč cihle, písek a stavební dříví, a to proto, že dle privilejí jen pomáhati mají fůrami a ne všechny dávati. Vrchnost byla nucena najímati povozy na útraty poddaných Byt., aby stavba neuvázla. Vrchní Russe poradiv se s advokátem v Brně, vypracoval žádost ku krajskému úřadu dto 17./IV. 1740, aby v té věci zavedl komissionelní řízení a buď docílil porovnání buď vynesl rozsudek. — V žádosti té odvolává se na znění robotního seznamu ze dne 12./XII. r. 1777 a vyvrací námitku Byt., jakoby byli povinni jen pomáhati při vožení staviva; důvody jeho jsou nové a velmi trefné. Práví 1. V privileji čteme: k zámku a dvoru s potahy k stavení pomoc fůrami činiti. Dle gramatického a logického výkladu té věty je nepopíratelno, že Byt. sousedé, majíce pomáhati fůrami s potahy, jsou povinni dáti svými potahy všechny fůry na dovoz staviva potřebné. Neboť celek, ku kterému mají pomoc činiti, je stavení na zámku nebo dvoře; podíl Byt. při tom celku je dovoz všeho staviva. Kdyby Teuffenbach byl chtěl, aby jen část staviva vozili, byl by v privileji řekl: k dovážení staviva na zámek a dvůr s potahy pomoc činiti. 2. Kdyby Teuffenbach Bytyšským byl uložil slovy privileje své jen část dovozu, byl by zajisté také určil míru té části, na př. polovici, třetinu všech potahů, neboť bez určení míry rozkaz jeho by neměl žádného výsledku, anť dodání i jediného potahu už by stačilo na činění pomoci. Nelzež pak míti za to, že by pomoci činění byl chtěl ponechat dobrému vůli poddaných. Na žádost tu c. k. krajský úřad 25./V. 1840 odpověděl, že napřed má vrchní úřad Vev. v 1. instanci rozsudek pronésti a pak že musí býti vyčkán rekurs poddaných.¹⁾ Co se dále stalo, není zapsáno.

Dne 1./I. 1842 nařídil Gustav Wasa, aby konali rychtáři panství Vev. dle patentů roboty naturální, začez už nebudou povinni dohlížeti na robotníky ostatní. Dosud totiž dohlíželi na ně jako drábi a za to od roboty byli osvobozeni. Rychtáři prosili, aby zůstalo při starém pořádku. Smysl jejich důvodů byl asi ten: My zasluhujeme osvobození od roboty 1. protože zastáváme rychtářství (soudnictví) v obcích, 2. zastupujeme zájmy vrchnosti v obcích, 3. rozkaz tento přičí se zemským zákonům a zvykům. Načež dostali odpověď: Prosbě Vaší se nevyhoví 1. soudnictví musíte vykonávat dle zákona, jakmile od obce jste za rychtáře navrženi a od vrchnosti potvrzeni, 2. za zastupování zájmů

¹⁾ Z Vev. registratury.

vrchnostenských užíváte peněžitý plat roční a několik výhod. Můj rozkaz se tudíž nepříčí ani zákonům ani obyčejům zemským. Konejte tedy řádně (pünktlich) roboty dle patentů jako druzí poddaní. A při tom zůstalo.

20. Velký most ve V. Bytyšce r. 1840 opět vodou stržen.

Chatrný most neodolal návalu vody r. 1840. Byl od ní stržen. Přípravy ke stavbě nového trvaly delší dobu. Prozatím zbudovány přes Švarcavu lavky. R. 1841 postižena V. Bytyška velkým požárem, jenž zničil i náčiní a dříví obecní k stavbě mostu přichystané, a stavbu pošinul o několik let. Roku 1843 teprv vypracován rozpočet na most, páčící se na 1976 zl. 11 kr.; prudká Švarcava, snad aby sousedstvo přiměla k dílu důkladnému, r. 1843 čtyřikráte sebrala prozatímné lavky. R. 1844 vystavěna nová bouda na dříví k stavbě mostu chystané a dříví rozmnoženo; lavky Švarcava opět třikráte odnesla. Konečně r. 1845 most společně od obce a vrchnosti vystavěn a r. 1846 upraven důkladně levý břeh nad mostem, při čemž celé městečko pilně pomáhalo zdarma; jen práce ve vodě konané byly placeny.

Na vydržování mostu nákladného povolila c. k. spojená dvorní kancelář dekretem ze dne 24. července 1846, č. 22691, vybíratí mýtně dle druhé třídy tarifu na prospěch obce a vrchnosti. Výnos mýta výhradně pro most musil býti účtován.

21. Veliký požár ve V. Byt. dne 9. června 1841.

Před Božím Tělem dne 9. června 1841 o 1 $\frac{1}{2}$ 12 hodině v poledne vypukl oheň u Brychtů č. 123. Dcera prý si vařila něco pro sebe zvlášť před obědem a rozpálivši máslo v rendlíku na ohnisku, hodila do něho kus mokrého masa. Máslo vyletělo a zapálilo. Vítr byl prudký. I vyhořela celá dlouhá a nová ulice, náměstí až k potoku, ulice k Tišnovu až po řeku. Benítky a „kopeček“ od fary a školy počínaje zůstaly neporušeny. I kostel se chytal na věžce nad presbytářem, pak na schodech do velké věže vedoucích, byl však namáháním téměř nadlidským zachráněn. Obci shořel kázní dům, stodola, 22 boud jarmarečních, některá hasičská a stavební (k mostům) náčiní, stoly a židle a — almara na spisy archivní. Spisy většinou zachráněny; podnes na mnohých viděti jest stopy promočení.

Lidé neshořeli při tom neštěstí. Mnozí byli pryč na polích a proto se také dlouho nezačalo hasiti.

Škoda požárem způsobená odhadnuta úředně na 58.009 zl. 12 kr.

Obec ihned postavila dvě pece na pálení vápna pro pohořelé. Škody na obecních věcech napravovány dle možnosti. Boudy jarmareční, náčiní hasičské (žebríky a háky) a podobné menší předměty znovu pořízeny r. 1841.

Věžka nad presbytářem kostelním shoděna, aby prý kostel byl proti ohni jistějším. Zvonek z ní dán do sakristie, kde dosud se nachází.

22. Lékař dr. Emmanuel Fikeis 1842—1849.

Zdravotní stav 1841—50.

Bezprostředně po Briskerovi nastoupil ve V. Byt. lékařskou praxi té doby velmi výnosnou dr. Emmanuel Fikeis. Skládal již za 14 dní po smrti Briskerově, dne 10. prosince 1842 přísahu jako soudní lékař. Oženiv se s Annou, dcerou Antonína Černého, direktora v Hajanech, měl s ní dítky r. 1847 Vladimíra Antonína Emmanuela († 1848) a r. 1849 Vratislava Bohumila Antonína. Bydlel v č. 67.

Od r. 1841—1850 uavštívena byla farnost několikráte nemocemi nakažlivými, a sice v zimě 1843—4 spálou (šarlachem), jíž podlehl ve V. Byt. 9, ve Hvozdcí 3 osoby. Roku 1849 úplavice s dávením spojená (cholera) od 21. listop. do 25. prosince vyžádala si ve V. Byt. 6, na Veverí (u píce) 2, ve Hvozdcí 1 oběť. Roku 1850 nemoc táž se opakovala a to mnohem silněji, neboť zemřelo na ni od 10./X. do 17./X. v Byt. 11, ve Hvozdcí dokonce 15 osob, a ještě jedna 2. ledna 1851 ve Hvozdcí.

O osamělých případech spály a pod. nemluvíme.

Průměrně zemřelo v letech 1841—1850 ročně ve V. Byt. 33, na Veverí 21, ve Hvozdcí 85 osob, skoro toli co v desítiletí předešlém.

23. Obecní úřad Vev.-Bytyšský 1842—44. Purkmistr Jos. Charvát.

Ssutiny staré radnice odklizeny. Nové 2 ob. kříže. Mostek. Požár r. 1842. Péče o hasičské náčiní. Ob. jmění. Za roboty peníze.

Rychtářem byl 1842—44 Jan Ehrmann, který úřad ten už r. 1832—36 byl zastával; purkmistrem zvolen Josef Charvát; starším Josef Klimeš. Mladším byl r. 1842—43 Václav Dupal a r. 1844 Tomáš Pepřla.

Úřad ten dal r. 1842 odkliditi ssutiny starého „rathauze“ začez dostal 500 zl. Fr. Hakula, zednický mistr; pak dal postavit dva nové obecní kříže, jeden u kostela, druhý za Perkovými. Také musil stavěti nový mostek v městečku přes bílý potok.

Neštěstí požáru zastihlo obec roku 1842 opět. Vznikl prý následovně: O velikonoční neděli večer sousedka z č. 1., rozená z Kuřima (mající pověst, že „umí čarovati“), podkuřovala ve chlívě krávy zbytky z velikonočních svěcených mazanců a vajec a zatrousila uhlí. Než se to zpozorovalo, uhořel pár krásných běloušů a tři krávy; pak shořelo cele č. 1., 2. a třetí, to jest škola. Vítr nevál a tak ostatní stavení oddělená byla zachráněna.

R. 1843 přikoupila obec 6 ručních stříkačů a pořídila kolnu na hasičské náčiní u kostela.

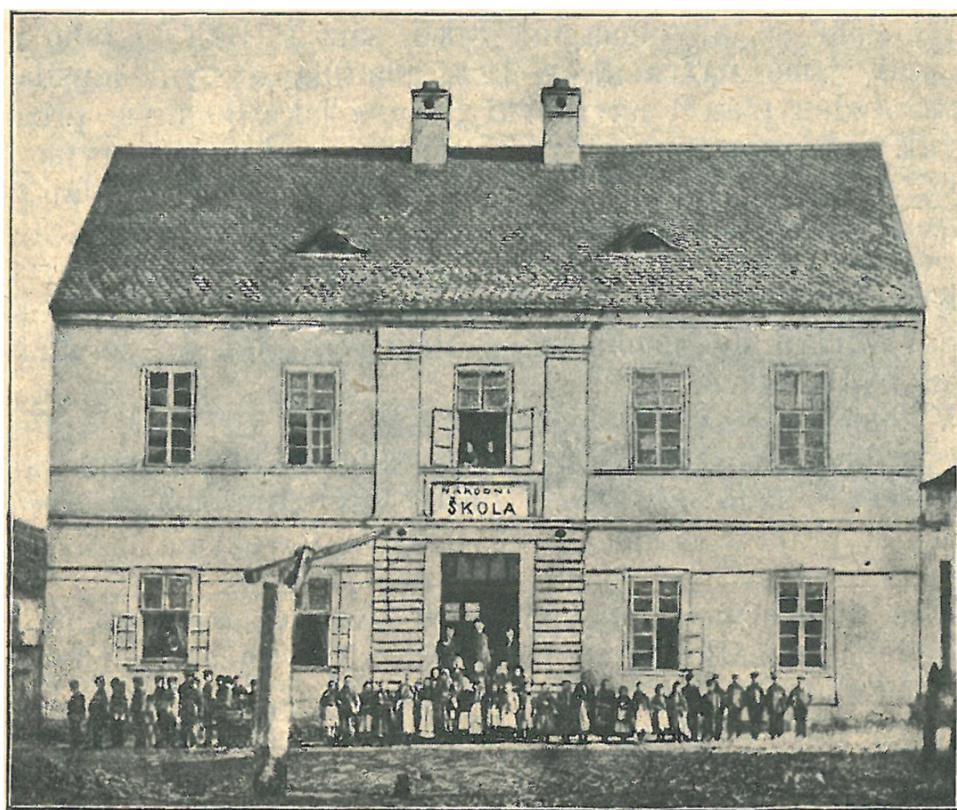
R. 1844 rozmnoženo hasičské náčiní o 12 košů a vystavěny — ne snad radnice s kázním domem, nýbrž pastoušky nákladem 1125 zl., čímž obecní jmění seslabeno. Zbylo koncem roku 12974 zl. 44 kr. 3 d.

Z akt chovaných v registratuře Veverské jde na jevo, že Bytyští sousedé za robotu při Řičanském dvoře konanou v poslední době platili každý 4 zl. 15 kr. ročně a že vrchnost se

o to zasazovala, aby robotu vybývali zase jen in natura; jakož aby poddaní pracovali jí přespočetné dny robotní za náhradu 7, 10 až 15 kr. dle patentu z r. 1775.

24. Stavba nové školy ve Vev. Byt. 1842.

Školní budova byla široké přízemní stavení s jednou malou, nízkou učírnou a dosti těsným příbytkem pro učitele, který i na půdě nábytek míti musil. Školu zastiňovala mohutná košatá lípa, jako vůbec za starších dob lípy zdobily skoro celou Bytyšku.¹⁾ Před okny na přič stál farní sklep pokrytý doškovou střechou, tak že z oken školy nebylo prý viděti protější jednopatrové

Národní škola ve Vev. Bytyšce

vystavěná r. 1842.

fary.²⁾ Na záchody pro školáky stavitel zapomněl... a dítky se bez nich musily obejít kdesi za stodolou. Pro obmezenost školy vyučovalo se pólodenně, ač pomocník s učitelem, tedy dva učitelé tu byli. Musíme bohužel doznati, že hlavně patron školy, vrchnost Veverská, či vlastně úřednictvo její, rozšíření nedostatečné budovy se opírali z ohledů snad finančních. Roku 1837, když už po léta na nedostatek místa bylo si stěžováno, učinil vrchní návrh, aby raději byl Hvozdec vyškolen do Něm. Kynic, než

¹⁾ Z nich jediná se zachovala u čísla 129.

²⁾ Fara tehdy byla jediným domem o jednom patře. Jen ještě na radnici a káznici bývaly před požárem pod střechou ve vykýři světničky.

aby stavěna byla druhá třída. Komise od c. k. krajského úřadu za tím účelem vyslaná, dne 27. července 1837 uznala, že by při úhrnném počtu 204 školáků Bytyšských vyškolením 49 dítek Hvozdeckých zbylo přece ještě 155 domácích do školy povinných a že i pro ty by se musilo stavěti; ať tedy zůstane Hvozdec při Bytyšce a to tím více, ana škola Německo-Kynická pojme jen 80 dítek, kdežto jich chodí do ní 84 a ana cesta do Kynic poněkud jen kratší, zase je zvláště v zimě obtížnější.¹⁾ Ač pak bylo nařízeno, bezprostředně se stavbou počíti, přece ještě do r. 1840 nic se nestalo, a učitel Sedláček vymlouvati mohl 10 dítek školu nenavštěvujících tím, že není v učírně místa a farář Borsutzki děkanovi psal, že pro novou školu ještě není ani místo vyhlédnuto a že asi ani vyhlédnuto nebude.²⁾

Konečně se, abychom tak řekli, sám P. Bůh do toho vložil. Škola, jak jsme naznačili, r. 1842 shořela a nyní musila býti stavěna. Jeden plán³⁾ navrhoval ji zase jako budovu přízemní! Což však bylo zamítnuto a rozhodnutím ze dne 21. června 1842, č. 9459, adjustován od c. k. krajského úřadu stavební plán pěkné budovy jednopatrové, požadavkům zákonným vyhovující. Učírny dvě světlé, vysoké umístěny jsou v prvním patře, dole byty pro učitele a pomocníka. Při tom pak skácena lípa a sbořen sklep, tak že vyhlídku nic neobmezuje. Mezi stavěním učeno v čísle 4. a učitel bydlel na č. 43.

Výlohy se stavbou dosáhly výše 7250 zl. 29¹/₄ konv. m.; a sice vrchnost poskytla staviva za 3898 zl. 8¹/₂ a řemeslnickou práci v ceně 2295 zl. 53³/₄; obce Vev. Bytyška a Hvozdec nádenickou práci v ceně 522 zl. 8 kr. a povozy za 534 zl. 37 kr. Dala tedy vrchnost asi 6krát více než poddaní.

Dne 11. června 1844 ponejprv vyučováno ve škole nové a dítkám na památku dáno 10 zl. víd. v.⁴⁾ Vyučování od té doby bylo celodenní.

Roku 1847 založena nová štěpnička školní hned za velkým mostem v pravo od silnice. Dle ob. účtů vydáno na ni za 85 loutek 4 zl. 30 kr., za 60 kop tyčí 5 zl., za pletení plotu 5 zl., za srovnání a zrytí 9 zl. 15 kr. Pozemek byl obecní.

Jiří Šimon svobodný pán ze Siny,

v Hodosu a Kisdli, majitel Veverí 1844—56;

koupil dne 7. listopadu 1844 Veverí a Řičany za 710.000 zl. kon. m. a 100 kusů dukátů klíčného.⁵⁾

Rodina Sinů pochází z Bosny. Odtud přistěhovala se do Uher a Rakous. Členové její byli rodem Řekové a náboženstvím Řekové nesjednocení. První

¹⁾ Verordnungsbuch p. 354—356.

²⁾ Tamže p. 388—389.

³⁾ Ve školním archivě.

⁴⁾ Ob. účty.

⁵⁾ Dle zemských desk.

z nich usadil se v Uhrách Šimon Jiří Sina, narozený r. 1753. Z dvojího manželství měl dva syny, Jiřího Šimona a Jana Šimona. Jiří Šimon narozený 20. listopadu 1782 obchody šťastnými a naskrze poctivými a šetrností povznesl jmění po otci zděděné k výši nesmírné, tak že bratr Jan Šimon, ač měl ročních důchodů 60.000 zl., býval u porovnání s ním nazýván „chudým“ Sinou. Jan zemřel bezdětek, kdežto Jiří Šimon s manželkou Kateřinou Derrou z Morody měl syna Šimona Jiřího, jenž narodil se 15. srpna 1810. Od r. 1818, kdy Jiří Šimon koupil v Uhrách panství Hodos a Kisdii, byl přijat do stavu uherských šlechticů; již tehdy vynikal jako bohatý bankér a nebylo většího podniku obchodního a s obchodem souvisejícího, jehož by se nebyl účastnil. Když koupil v Dolních Rakousích panství Rapoltenkirchen a Sieghardskirchen, byl pro svou štedrost a dobročinnost a jiné vynikající vlastnosti povýšen do stavu dolnorakouských rytířů. R. 1841 měl Jiří už přes 10 panství, později jich ještě 25 přikoupil. Ve Vídni měl 9 činžovních velikých domů. Na Moravě koupil Veverí, Velehrad, Myslibořice, Brumov, Rosice, Prstice, Hrotovice, Dalešice, Krhov a Slavětice, Valč.

S ním a vedle něho žil a působil syn jeho Šimon Jiří, jenž však už neznal úzkostlivé šetrnosti otce svého. Vypravuje se, že když otec kdysi zaplatil fiakrovi za dovezení 2 zl., fiakr pravil: „Váš syn mi za touž cestu dal 5 zl.“ — „Což, můj syn to může dělat“, odvětil stařec, „on má bohatého otce“. Šimon podporoval obchod i průmysl, vědy i humanitní ústavy; vystavěl a nadal řeckou universitu v Athénách, zbudoval kostel řecký na masném trhu ve Vídni, vystavěl rodinnou hrobku v Rapoltenkirchenách. — Za manželku pojal Iphigenii Gyiku, rozenou z Desánfalvy, z knížecího rodu Ghiků a měl s ní čtyry dcery, jež vesměs se provdaly za šlechtice starých rodů: Anastasie, narozená 1838, provdala se za Viktora Heřmana hr. Wimpffena, Irene, nar. 1843, za knížete Jiřího Maurokordata; Helena, nar. 12. března 1845, za Řehoře, knížete Ypsilantiho; Iphigenie, nar. 1846, za Edmunda Karla de la Croix, vévodu z Castriesu.

Když starý Jiří Šimon dne 18. května 1856 zemřel, zanechal po sobě jmění na 60 milionů. Hlavní část zdědil syn Šimon, vnučky poděleny byly značnými legaty. Helena dostala jako odkaz hrad Veverí s Řičanami

Znak rodinný: Štít rozdělen je modrou špicí od spodu nahoru se úzicí na 3 pole. V té špicí viděti jest moře pohnuté, z něhož vystupuje černavá skála se stříbrným půlměsícem obráceným svými rohy na pravo; v poli pravém zlatém, z pod modrého prostředního pole vyčnívá půl černého orla; v levo v červeném poli zlatý lev, držící v přední pravé tlapě ratolest bavlníku s třemi bílými květy. Pod štítem nápis: *Serva te intaminatum.* (Zachovej se nepoškozeným.)¹⁾

1. Úředníci panství 1844—1856.

Vrchním a po zrušení patrimonialních úřadů správcem a administrátorem byl Jakub Nedopil 1844—1856. Zasloužilý ten muž byl probudilým národovcem; mluvil a úřadoval česky a byl tudíž i hlavním sloupem národního hnutí zavládnuvšího 1848 na panství, hlavně ve Vev. Bytyšce, kde ho později vydatně podporoval také mladý farář Stolička. Nedopil zakoupením knížek pro mládež tehdejší jen po skrovnu vydávaných z nadace Wasovy založil (jak jsme už řekli) základ žákovských knihoven při všech školách na panství Veverském. Za vlády Bachovy ovšem národní hnutí i ve V. Bytyšce ochromeno. — Nedopilovi narodili se na Veverí r. 1846 syn Ludvík, Bedřich, Jakub; r. 1847 Mořic, Ludvík, Jakub; r. 1850 dcera Jakobína, Žofie,

¹⁾ Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich.

Zdenka; r. 1856 Stanislav, Jiří, Ludvík. — Manželka jeho Bedřiška byla dcera c. k. kamerálního rady Josefa Schillera.

R. 1847 ženil se Fr. Štěpánek, důchodní, a 1849 Anč. Družba, gruntovní Veverský; oba brali si dcery učitele Sedláčka z V. Bytyšky.

Nadlesním byl Ferdinand Riesemann.

Panský zahradník Adolf Riesemann, jelikož se vrchnost na Veverí málo zdržovala, vynasnažil se zavděčiti se jí hojným pěstováním ovocného stromoví. Ovocné sady po stránkách kolem hradu a aleje podél cest jsou vesměs dílem jeho.

2. Převezení tělesných pozůstatků krále Gustava IV. a jeho vnuka z kaple Matky Boží do Oldenburku 27. března 1845.

Fundace za malého prince při téže kapli. Kaple opravena. Spor o vlastnictví její nerozhodnut.

Dne 27. března 1845 byly tělesné pozůstatky krále švédského Gustava IV. i vnuka jeho z předsíně kaple „Matky Boží“ převezeny do rodinné hrobky v Oldenburku. Ovdovělá velkovévodkyně Badenská Štěpánka, matka manželky prince Wasy a tudíž i babička malého prince, založila vyjádřením v Mannheimu 3. dubna 1846 daným při kapli jedním stem zl. na památku toho převezení fundaci, dle níž 27. března každého roku má v ní býti sloužena andělská mše sv. za malého prince. — Listina fundační vyhotovena teprve 25. srpna 1852.

Oprava kaple, se kterou dřívější vrchnost byla tak dlouho otálela, provedena nákladem barona Siny (či paní baronky?) velmi důkladně r. 1846.

O vlastnictví její za nové vrchnosti nebylo vedeno sporů. Poznámka, která ku kostelním účtům bývala (od r. 1826) přičítána, že kaple nemající jmění je udržována od Vev. Bytyšky, pozměněna už 1840 v ten smysl, že ku každým bohoslužbám věci potřebné dodává farní kostel. K r. 1844 opět se vyskytuje v účtech stará poznámka: „je vydržována od V. Bytyšky“. Poněvadž však vrchnost r. 1845 kapli všelisco poskytla, učinil farář jinou poznámku totiž: že je vydržována od nynější vrchnosti Jiřího, svob. p. ze Siny v Hodosu a Kisdi.

Děkan s ní nebyl srozuměn a žádal 23./1. 1846 na faráři, aby ji za souhlasu vrchnostenského úřadu opravil ve smyslu gub. výnosu ze dne 10./9. 1841, č. 33.857, kterým kaple byla označena za kostelní majetek.

Když pak farář vrchnímu Nedopilovi v té příčině psal, obdržel odpověď tak příznivou, jaké nikdy by se byl nenadál, totiž: „Přesvědčil jsem se ze mnohých akt o vlastníkovi kaple jednajících, že patří kostelu a raduji se, že zbavena bude vrchnost břemene vydržovati kapli.“ (27./I. 1846.)

Borsutzki to pln radosti oznámil děkanu. Děkan však uváživ vše, odepsal mu: „Míněním soukromým vrchního není spor o vlastnictví kaple vyřízen. Věc zůstala, jaká byla. Uložte však list vrchního pro budoucí časy do archivu.“ (30./I. 1846.)

A kterak vyhověl Borsutzki rozkazu děkanovu? K účtům za r. 1846 přičinil poznámku, že „kaple udržována je od obce V.-Bytyšské, že však byla roku toho od vrchnosti značným nákladem opravena.“ Při visitaci děkan dal slova „že kaple udržována je od obce V.-Bytyšské“ přeškrtnouti.

Od té doby se připojoval k účtům prostě inventář movitých věcí končící slovy: ostatně kaple vlastních kapitálů nemá.

Úřednictvo považovalo kapli za majetek kostela; a vrchnost za její patrona. Toho náhledu byl ještě i správce Jan Svoboda (do r. 1883). Obec o svém nějakém právu na kapli už více nemluvila.

3. Ob. úřad Vev.-Byt. 1845—50. Purkmistr Josef Charvát. Uvítání arciknížete Frant. Karla v Čebíně. Požár na faře V.-Byt. Lesní sousedská kniha. Co žádáno od podruhů usazujících se ve Vev. Byt.? Vysazování ovocného stromoví na obecním. Vev. Byt. žádá, by v ní byl usídlen okresní soud. Přípravy ku stavbě radnice. Ob. jmění. Pitky na ob. útraty zase počínají. Silnice k Lažánkám vystavěna.

Rychtářem byl Fr. Hakula, purkmistrem Josef Charvát, starším a početvedoucím Ignát Brychta, mladším a approbantem Josef Klimeš.

Úřad ten měl 1845 příležitost, osvědčiti vlastenecké smýšlení obce stavěním slávobrány u Čebína na uvítání arcivévody rakouského Františka Karla.

Týž rok vypukl požár na faře, ztrávil však jen hospodářská stavení; dům sousední Jana Dundáčka byl uhájen neobyčejným úsilím Martina Mlejnků, který za to dostal dle uznání obce 2 zl. odměny.

Roku 1846 založena byla kniha pro udržování pořádku v lese. Její nápis zní: Lesní sousedská kniha, pro všeobecný pořádek, který se v gruntovním lese od obecního zachovává a právně drží, založená od p. F. Hakuly rychtáře a od Ignáce Brychty staršího obecního hospodáře pro rok 1846 v městečku Vev. Bytyšce.

Do ní napotom zapsány byly tyto věci:

1. Seznam 80 sousedů a mnoho-li dříví každý na stavby a opravy stavební obdržel ku své žádosti po uznání kommisce, od r. 1841 (po ohni) do 1873.

2. Seznam dříví vydaného na obecní potřeby r. 1835—1868.

3. Seznam všeho dříví z lesa vzatého za jednotlivá leta 1841—1846.

4. Výkaz dříví deputátního 1841—1863 (faře, škole).

5. Poznamenání tvrdých i měkkých sečí, kde a který rok a v jakém způsobě sekáno bylo 1841—1876.

6. Posloupnost pánů sousedů, kdy který podílníkem lesního práva se stal.

7. „Pannarama (panorama) věku našeho aneb zaznamenané pamětihodné příhody, které za našich časů vysvítají.“ 1846—1859. (Na 1 1/2 stránce od Jana Dundáčka, nápotomního starosty, zapsáno několik pamětihodných událostí). —

Zápisky této knihy nejsou prý úplné.

Ve valné schůzi představenstva a celé obce, konané 18 listopadu 1847, upraven poměr podruhů k obci, kdyby se ten který ve V. Bytyšce usaditi chtěl, následujícími ustanoveními:

1. musí se vykázati vysvědčením, že byl poslušen své dřívější vrchnosti a představených. 2. z dobytka svého bude k obci platiti: z krávy nebo kozy 48 kr., z husy 6 kr. 3. podruzi rozvrhují se na čtyry třídy; do čtvrté patří almužníci a žebráci, do třetí nádenníci, kteří sousedům za slušnou mzdu pracují, do druhé mistři a řemeslníci, kteří se lehčeji živí, do první obchodníci, špekulanti, kteří obci ničím nejsou platni; příslušníci první třídy platiti budou k obci ročně 1 zl. 36 kr., druhé 48 kr., třetí 30 kr., čtvrté nic. 4. vedle toho ponesou i jiná obecní břemena (práce robotní), která jim budou uložena.

5. kdyby se hofer špatně choval, neposlušen nebo rozpustilý byl, obec bez okolků může ho z městečka vykážati. — Ustanovení to platilo částečně i pro domkaře, kteří by se do V. Bytyšky přistěhovali. Rozumí se, že platilo, pokud se shodovalo se zákonem.

Roku 1847 zahájeno vysazování ovocného stromoví na pozemcích obecních a sice tím způsobem, že dány byly dílky obecní za řekou nad mostem domkařům s tou podmínkou, aby je vysázeli ovocnými stromy. Z každého řádku pak se obci platila činže. Podobně učiněno s pozemky na Babkách.¹⁾

Roku 1848 zadala obec k c. k. ministerstvu spravedlnosti žádost, aby ráčilo Bytyšku učiniti sídlem okresního soudu, poukazujíc k tomu, že je obec středem dvou panství, totiž Veverského a Kuřímského, má na všechny strany dobré spojení silnicemi, a poddaní Veverští zvyklí jsou, právo své tam pohledávati. Nabízela se také, že poskytne za podmínek velmi levných místnosti pro okresní soud.²⁾ Tenkrát však Bytyška ještě místností slibovaných neměla; radnice, která jediné k tomu účelu se mohla hoditi, byla totiž sbořena a měla se teprv stavěti. Ministerstvo, když skutečně došlo k roztrídování okresů, dalo před Bytyškou přednost Tišnovu.

Stavba radnice pořád ještě zůstávala nerozřešena, ba byla pošinuta do pozadí, protože se cihle k ní nachystané spotřebovaly na most přes Švarcavu r. 1845 budovaný. Páleny tedy roku 1846 zase cihle (65.000) a křidlice (17.000); do pusté radnice přeložena od kostela kolna na hasičské náčiní, r. 1848 chystány krovy na radnici³⁾ a vyzváni stavitelé, aby vyhotovili plány. Bylo jich předloženo několik, jeden také s věžkou.

Obecní jmění koncem r. 1849 obnášelo 12.191 zl. 59 kr. 3½ d. víd. val. čili 4.876 zl. 46 kr. 3 d. konv. měny, asi o 782 zl. v. v. méně než r. 1844.

Svoboda r. 1848 dosažená jeví se v účtech přesmutně; od r. 1849 počaly totiž zase pitky na obecní útraty a mohly beztrestně do účtů býti vřadovány; tak že nabyly, jak ještě seznáme, netušených rozměrů. Přestalať kontrola obecních účtů; jen tehdy mohly býti zkoumány od vyšších úřadů, když proti nim byla podána od členů obce stížnost. Kde však pili všichni, nestěžoval si nikdo.

Té doby byla také stavěna silnice z V. Bytyšky k Lažánkám.⁴⁾ V ob. účtech r. 1848 je zapsáno vydání „na prohazování příkop podle nové silnice k Lažánkám“. Podle ní vysázeny olivy či topoly od městečka až k lesu.

¹⁾ Toho roku podzimní setí tak velice vzrostlo, že lidé žito sekli a sušili a domů vozili. Úroda před tím nebyla velice hrubá, obzvláště na žitech; neboť ustavičnými dešti o žních obilí porostlo. (Dle lesní sousedské knihy a vypravování pamětníků.)

²⁾ Žádost v ob. arch.

³⁾ Stavební dříví r. 1835 nadělané shnilo. Dříví r. 1848 připravené bylo prý zase prodáno.

⁴⁾ Dle „lesní sousedské knihy“.

4. Úmrtí faráře Leopolda Borsutzkého. 25./XII. 1847.

Odkaz jeho faře a chudinskému ústavu.

Farář Leopold Borsutzki v Pánu zesnul dne 25. prosince 1847 a pochován byl na hřbitově Veversko-Bytyšském. Hrob jeho označuje prostý železný kříž. Pochoval ho děkan Kuřimský, Antonín Vaněk.

Borsutzki dosáhl 63 let. Lékařské dobrozdání uvádí jako nemoc jeho smrtenosnou ztvrdnutí žaludku.¹⁾

V poslední vůli doporučil knihovnu svou faře a jako po celou dobu působení svého pastýřského i v Předklášteří Tišnovském i ve Vev. Bytyšce vším úsilím pečoval o rozmnožení jmění chudobinského ústavu farního, tak i umíraje na chudé nezapomněl, odkávav ústavu Vev.-Bytyšskému značný kus pole svého pod Sokolím (na Sentické trati), parc. č. 1703 na 1401⁰ a parc. č. 1706 na 1 jito 653⁰.

5. Farář V.-Byt.
Alois Stolička
1848—1869.

Farář Vev.-Byt. Alois Stolička, nástupce Borsutzkého, narodil se r. 1818 v Kroměříži, vysvěcen byl r. 1841 v Olomouci a působil nějaký čas za kaplana v Polešovicích na panství Velehradském. Patron Jiří baron Sina.

Alois Stolička,
farář Vev.-Bytyšský 1848—69.

jemuž i Velehrad patřil, přäsentoval ho a kapitulní děkan rytíř z Wokřálů dne 1. března r. 1847 investoval ho na obročí V.-Bytyšské.

„Leta Páně 1848 dne 15. března“ tak píše v knize farního kostela²⁾, „právě když revoluce ve Vídni zuřila, nastoupil jsem působit své ve V. Byt., v 30. roku věku svého. Farníci mě slavnostně přijali.“

Národní ruch ve V. Bytyšce získal v něm podporu.

Mezi tím, co uprázdněná fara administrována byla, podali přifařené obce žádost (ze dne 8. února 1848), aby byl ve V. Bytyšce ustanoven stálý kooperator, udávající, že jisté příjmy, které farář od obcí má, bere na udržování kooperatora. Obce však byly na omylu a nemohly ničím dokázat své tvrzení, naopak dokázal administrator, že ty příjmy vždycky bral a dosud bere farář jako farář pro svou osobu. Biskupská konsistoř tudíž rozhodnutím ze dne 30. března 1848 žádost obcí odmítla.

6. Národní garda ve Vev. Bytyšce 1848—1851.

„Blázni byli, kordy měli.“ je přísloví, které velmi trefně se hodí k národním strážím ze svobody konstituční posílým. První stopa gardy Bytyšské

¹⁾ Nedlouho před jeho smrtí, v září 1847, hlásil se do Vev. Bytyšky na výpomoc Jan Svoboda, deficient Vratislavské diecéze, ani prý mu někteří sousedé slíbili byt a dříví. P. Borsutzki, byv tázán od konsistoře po dobrozdání, odvětil, že proti výpomoci ničeho nenamítá; má prý si však deficient dáti ony výhody od sousedů pojistiti, jelikož farář ze svých příjmů ničeho mu poskytnouti nemůže. ²⁾ Lpe 236.

objevuje se v ob. účtech, dle nichž 15. března 1848 proužili na radnici 4 zl. 48 kr.

Organisována byla už úplně v květnu 1848. Dle „knížky zřízené pro národní stráž z městečka V. Bytyšky 21./V. 1848“ atd. čítala 74 členů; náčelníkem čili kommandantem byl Mdr. Fikeis, nadporučíkem Dom. Kovář, poručíkem Fr. Hakula. První starostí její bylo, aby si koupila řádný buben. Podařilo se jí naň sehnati peníze pokutami, poplatky při dražbách a dary, k nimž farář Německo-Kynický přispěl 5 zl. Buben stál 12 zl.

Dne 4. února 1849 garda prosila obec o podporu jakožto „o dobrý skutek, jaký každý vzdělaný, dobře smýšlející občan za dobrý uzná,“ odvolávajíc se na příklad jiných obcí, jež gardě přejí a slibujíc, že na budoucí čas věrnou se ve svých povinnostech ke všem milým dobrodincům proukazovati bude. Načež obec gardě na čas najala světnici. O sv. Jakubu někteří gardisti 1 zl. 55 kr. proužili z obecního; v ten den — o hodech — měli parádu s muzikou.

Posledního prosince 1849 zaslali žádost „Jeho veliké milosti panu baronu Sinovi,“ aby jim vydal slíbenou r. 1848 zbraň, která pro revoluci Vídeňskou a obležení města „zůstala zpátky“ ve Vídni.

Sláva gardy trvala ještě celý r. 1850 a 1851. V plném lesku objevovala se o Božím Těle a o sv. Jakubu, s hudbou a tamborem z Lažánek. R. 1850 vydáno totiž z obecního Lažánským muzikantům za muziku při gardě 1 zl. 12 kr. a gardistům o Božím Těle 1 zl. 55 kr. Roku 1851 tamborovi z Lažánek při gardě 1 zl. 30 kr. a gardistům o Božím Těle a o sv. Jakubu 6 zl.

V zimě r. 1851—52 odevzdány pušky gardistské i prapor a bylo po hračce na vojáky.

7. Zrušení svazku poddanského a vybavení osobních i pozemkových břemen 1848—1850.

Rok 1848 přinesl poddaným nesmírné výhody. Svazků poddanských je zbavil a osobní i pozemková břemena buď zrušil buď vybavil.

Císař Ferdinand Dobrotivý a nyní panující císař pán František Josef I. byli těmi nástroji prozřetelnosti Božské, kterými rolník z poroby své byl vyproštěn. O zrušení břemen po jejich vůli jednal sněm stavovský, který zasedal od 30. března do 30. května 1848. Když pak sěstoupil se dne 31. května 1848 moravský sněm „rozšířený“, ve kterém byl také stav selský poslanci svými zastoupen, podal ve schůzi jeho dne 5. června 1848 Vojtěch, svob. pán Widmann návrh, aby naturální robota a všecka pozemková břemena ne teprv 31./III. 1849, jak císař Ferdinand byl ustanovil, nýbrž již dne 1. července 1848 přestala proti náhradě, která svým časem bude vyměřena.

Patenty, dle nichž svazek poddanský skutečně zrušen, rozdíl mezi pozemky dominikálními a rustikálními přestal a břemena osobní i pozemková vybavena, jsou: první ze dne 7. září 1848 č. 1180, druhý ze dne 4. března 1849, č. 152 ř. z. K nim druží se ministerialní předpis o provedení těch patentů — pro Moravu daný dne 27. června 1849 a jiná zvláštní ustanovení.

Některá břemena měla se zrušiti bez náhrady, jiná proti náhradě. Některá zrušena ihned, jiná prohlášena za zrušitelná.

4. Ihned zrušeny byly 1. bez náhrady patrimonialní soudy s právem na vybírání případků (akcidenci), sazeb (taks) a odchodného, 2. bez náhrady právo honby na cizích pozemcích, roboty při honech, dávky k účelům honebním na př. psí obrok, krmení psů a pod., právo rybolovu, činže za rybolov anebo v náhradu za jeho rušení, vše na cizích pozemcích.

Nota: O honitbě ustanoveno cís. pat. dto 4./3. 1849, č. 154 ř. z.; že ji může provozovati, kdo má 200 jiter pozemků pohromadě; na menších kusích přísluší v hranicích obce obci, která však roční čistý výnos rozdělití musí mezi majitele pozemků dle jich rozsáhlosti. Dle min. nařízení ze dne 15./XII. 1852, č. 257 ř. z. musí obec honitbu pronajati prostřednictvím politického okresního úřadu, jemuž i schválení smlouvy nájemné jest vyhrazeno.

3. Bez náhrady zrušeno poddanství osobní a dávky a služby vyplývající z toho osobního svazku poddanského a sice služby sirotků (sirotci, jimž oba rodiče byli zemřeli, musili na panském až i tři leta za ochranu vrchnostenskou sloužiti), roboty podruhů (13 dní ročně) a některých domkařů; také přestaly dávky domkařů obcím, které se nezakládaly na soukromých závazcích, anebo které nebyly v posledních 6 letech účtovány v obecních příjmech.

Naproti tomu odpadla též bez náhrady povinnost vrchností, ochraňovati a podporovati poddané, a s ní spojená břemena a sice: podpory pro ranhojiče a porodní báby a na vycvičení báb; příspěvky na léčení nakažlivých a venerických nemocí a osob od zteklých psů kousnutých; povolení, aby poddaní si sbírali v lesích vrchnostenských dříví, sekali pařezy, žali travu a pásli dobytek.

4. Bez náhrady zrušena vrchnostenská moc nad p o z e m k y sedlskými. Sedláci stali se neobmezenými pány svých gruntů ať zakoupených ať nezakoupených. Tím odpadlo také právo odúmrtní, výkupné i předkupné vrchností a laudemie. Zároveň pak sprostěny vrchnosti povinnosti podporovati poddané na gruntech nezakoupených na př. náčiním hospodářským, dobytkem, stavivem, v bídě potravinami, semenem a chrániti je na př. před vydríduchy různého druhu a lichváři.

Proti náhradě zrušeny na pozemcích lpící desátky, roboty, dávky přírodnin a peněz. Dávky zakládající se na smlouvách výkupních (aboličních) ještě nezcela splněných, a na smlouvách relučních (jimiž se proměnily dřívější břemena v jiná) také byly předmětem výbavy.

5. Právo na dříví v cizích lesích a na pastvu na cizích pozemcích, pak na polní služebnosti mezi vrchnostmi a jejich poddanými jakož i společná práva vlastnická a užívací na pozemcích mezi vrchnostmi a jejich bývalými poddanými (obcemi) anebo mezi dvěma i více obcemi byla zrušena proti náhradě,¹⁾ právo veských vrchností²⁾ ku pletí a přižínání a ku pastvě, pak pastva na strniskách a ouhorech zrušeno bez náhrady. (Dle dvorního dekretu ze dne 27. dubna 1789 pastva na strniskách a ouhorech byla dovolena poddaným i vrchnostem společně na panských i poddanských pozemcích).

B. Práva a dávky i výkony prohlášené za vykupitelné (zrušitelné proti náhradě) byly, 1. které vyplývaly ze smluv o dědičných (emphyteutických) pronájmech, činžích, úrocích z půdy zemské a ze smluv o dělení majetku — (vyjma však právo vrchního majitelství, pak právo odúmrtné, výkupné i předkupné a na laudemie, která, jak jsme seznali, odpadla bez náhrady).

2. N e m ě n i t e l n é d á v k y odváděné kostelům, školám, farám a k jiným obecním účelům. Výkup těchto dávek mohl se státi jen na žádost k dávkám oprávněného nebo povinného (min. nařízení dto 2./II. 1850, č. 42 ř. z.) podanou do jisté doby — na Moravě do 30. září 1850. Stálé dávky dříví kostelům, farám, školám, nadacím zůstaly nedotknuty výbavou pozemkových břemen a jen potud odpadly, pokud podlehaly výbavě pozemkových břemen a při vybavování pozemků byly ohlášeny.

Výbava provedena tak, že dle jistých pravidel vypočítána byla jednorocní cena dávek či výkonů a ta na 5% kapitalisována; na příklad měl-li desátek roční cenu 15 zl., repräsentoval kapitál 300 zl. — Z toho kapitálu jedna třetina se vyloučila a druhé dvě třetiny dostal ten, kdo právo na dávky či výkony měl;

¹⁾ Práva ta blíže určena patentem ze dne 5./7. 1853, č. 130 ř. z. a byla vybavena buď penězi, nebo vykázání kusa lesu či pozemku anebo rozdělením společně užívaného majetku. — Rozdělování pastvisk obecních mezi občany (v jedné obci) doporučeno už bylo patenty ze dne 18./XI. 1768 a 31./8. 1770. Obecní pastviska l e p š í měla býti (bez náhrady) rozdělena mezi majitele pozemků a dobytka a proměněna na louky nebo pole travná a jetelná. H o r š í mohla býti ponechána na pasení ovcí, na vyhánění dobytka ne pro napasení nýbrž pro pohybování, na zalesnění (ovce a vepřový dobytek mohly býti vyháněny také na strniska a ouhory). M ě n š í dobrá, která nestála za dělení, měla býti spravena na louky a pole, aby obci užitek nesla. Při dělení tom však bral se ohled také na domkaře a podruhy, kteří za pastvu platili k obci (nebo vrchnosti), aby i budoucně za plat účast měli na pastviskách; pak měl býti kus pastvisk vyhrazen pro koně, kterých nebylo právě ku práci potřeba, a pro dobytek cizí skrz obec hnaný, aby si měl kde odpočnout.

²⁾ Dorfbrigkeiten, veské vrchnosti (vedle pozemečných, panských) byly v Dolních Rakousích a obstarávaly policii a politickou správu, začež užívaly jistých práv, na př. právo nálevu, spolupastvy

na př. z oněch 300 zl. za desátek dostal oprávněný k desátku 200 zl. a ztratil 100 zl.

Kdo ten kapitál měl splatiti? Při právech a dávkách či výkonech, které zákonem byly prohlášeny za vykupitelné (jaké byly emphyt. činže, stálé dávky kostelům atd.), musil poplatník celý kapitál dvoutřetinový splatiti; při právech a dávkách či výkonech, které zákonem byly prostě za zrušené proti náhradě prohlášeny, splácel poplatník pouze polovici kapitálu dvoutřetinového, druhou polovici zaplatila země.

Provedení výbavy svěřeno bylo zemským komisím; po jejich rozpuštění přenešeny vyvazovací záležitosti na ředitelstva vyvazovacích fondů, které byly k vybavení pozemkových břemen zvláště založeny, a později na místodržitelstva; správa fondů však přešla na zemské výbory (dle výnosu stát. minist. 30./7. 1861, č. 5091, a oznámení mor. míst. ze dne 25. X. 1861, č. 28, z. z.).

Do fondů těch spláceli poplatníci kapitály za vyvazená břemena buď najednou, buď ve lhůtách nejdéle 20letých. Z kapitálů, pokud splaceny nebyly, odváděno 5‰ úroků. Do fondů plynuly také příspěvky země. — Oprávněným k náhradám vydal fond úpisy na 5‰. Během 40 let jim měly býti kapitály splaceny. Každý rok se jistá část úpisů vylosovala a splatila. Z počátku losovaly se jen úpisy k vylosování oznámené a splácely plnou sumou; kdo úpis k vylosování neoznámil a čekal až na konec, měl dostati na kapitál při výplatě 5‰ premie. Roku 1790 však zemský sněm moravský zákonem ustanovil, že se mají vypůjčiti peníze a že jimi všechny vyvazovací obligace mají se najednou vyplatiti, což se už provedlo.

Výbava panství Veverského dle seznamu přehledného ze dne 20. prosince 1849, jenž však byl ještě změněn, obnášela za břemena ihned zrušená po odražení ztracené třetiny kapitálu 121.291 zl. 20 kr. konv. m a sice platily

Chudčice	8234	zl. 40 $\frac{2}{3}$ kr.	
Sentice .	8101	20	
Jinačovice	5808	6 $\frac{2}{3}$	
Rozdrojovice	5995	—	
Kyničky	4012	5 $\frac{1}{3}$	
Žebětín .	4833	31 $\frac{2}{3}$	
Vev. Bytyška . .	13568	45 $\frac{2}{3}$	
Hvozdec .	2150	49 $\frac{2}{3}$	
Něm. Kynice	8051	33 $\frac{1}{3}$	} Dle smluv reluičních z r. 1784.
Bosonohy	7257	33 $\frac{1}{3}$	
Komín . .	4060	26 $\frac{2}{3}$	
Mor. Kynice .	15109	37	
Javůrek	2784	26 $\frac{2}{3}$	
Bystrc .	11672	„ 26 $\frac{2}{3}$	
Říčany	18153	„ 46 $\frac{2}{3}$	

Z Domašovského statku

Hluboký	72	zl. 13 $\frac{1}{3}$ kr.	
Domašov	185	25 $\frac{2}{3}$	
Ostrovačice . .	490	„ 5 $\frac{2}{3}$	

Z Tišnovského panství

Drásov . .	257	zl. 30 $\frac{1}{3}$ kr.	} za sypaný oves a činži
Svatoslava	163	40 „	
Březina . . .	253	20 „	
Oslavany (obec) .	24	58 $\frac{1}{3}$ „	} za činži
Eivánovice (obec)	49	„ 46 $\frac{2}{3}$ „	

121.291 zl. 20 kr. konv. m.

Vev. Bytyška splácela za pozemkovou činži roční 59 zl. 18 kr., robotní povinnosti roční 399 zl. 37¹⁵/₂, polní desátek roční 502 zl. 14⁵/₂, stálý desátek roční 56 zl. 30 kr., tedy úhrnem za roční břemena 1017 zl. 39¹⁵/₂ kr. — Do toho seznamu nejsou pojata práva a dávky za vykupitelné prohlášené zejména emphyteutické činže a dávky z dolního mlýna (3298 zl. kapitálu), z horního mlýnu (2040 zl. kapitálu) a z panské hospody a z panských domků a kopanin.

Fara V.-Byt. dostala výbavy od vrchnosti 9000 zl., z Vev. Bytyšky 533 zl. 20 kr., ze Hvozdece 70 zl., z Říček 423 zl. 17 kr., úhrnem tedy 10.026 zl. 37 kr. konv. m. Bylyt příjmy fary 1. od panství Veverského ročně 161 zl. 20 kr., 33²/₈ mír pšenice, 66⁵/₈ žita, 8²/₈ ječmene, 40 ovsa, 2 hrachu, 8²/₈ prosa, 6 sudů piva, 6 špichů soli, 70 liber másla, 40 liber sýra, 1 velikonoční beránek, 1 velká čtyřspřežní fůra sena na 30 centů a toli otavy; 1 kopa pšenice, 1 kopa žita, 1 kopa ovsa, které sypaly 6 mír pšenice, 8 m. žita a 12 m. ovsa; dále 20 sáhů tvrdého dříví, zelená píce pro farské krávy. Za vše to dostává farář po výbavě 450 zl. konv. m.; 2. od panství Rosického ze dvora v Říčkách 10 mandelů žita, 7 mandelů ovsa, které 20 mír žita, 21 m. ovsa sypaly; začež po výbavě fara ročně dostávala 21 zl. 10 kr.;¹⁾ 3. 80 V.-Bytyšských sousedů a 12 Hvozdeckých rolníků dávali faráři 92 liber másla, 92 kuřat, 552 vajec a 92 koláčů; začež po výbavě dostává ročně 30 zl. 10 kr. konv. m.

12 sáhů dříví z obecního lesa nebylo vybaveno.²⁾

Kostelu vybaveny železné krávy nesoucí 38¹/₂ kr., kapitálem asi 5 zl.

Obec V. Byt. dostala od domkařů kapitál 1332 zl. 40 kr. konv. m. výbavy za činži k obci odváděnou. Také nepatrný desátek z „rybníčku“ na Bytyškách obci davaný vybaven.

Vyvazení pozemků provedeno v Tišnově roku 1851 u okr. komise č. VII. sestávající z J. Fandrlíka, řiditele, J. Gabriele, komisaře a J. Homoláče (nebo Černohorského), aktuaara.

Dle zemských desk dostala vrchnost výbavy cestou slušné náhrady 109.179 zl. 44 kr., cestou výbavy 45.418 zl. 6 kr., úhrnem tedy 154.597 zl. 50 kr., kterýž obnos byl od Vev. panství odepsán, to jest panství výbavou na ceně toli pozbylo.

8. Nové zákony o příspěvcích k obecním potřebám.

Zrušení poměru poddanského mělo vliv na předpisy o příspěvcích k některým veřejným potřebám.

1. Vrchnosti, rozvrhující rustikální daně, často jich více žádaly, aby z přebytku vytvořily pro poddaného zálohu peněžitou v letech špatných (kontribuční fondy) nebo zálohu obilnou (kontribuční obilní fondy). Císař Josef II. patentem ze dne 9. června 1788 nařídil, aby obilní fondy všude, kde ještě nestávaly, byly zařízeny. Fond peněžný a obilní navzájem si vypomáhaly. Zrušením soudnictví patrimonialního a politické správy dominií přešla r. 1850 správa a účtování hotovostí fondů kontribučních na c. k. berní úřady, správa obilních fondů na výbory od obcí účastněných zvolené a od

¹⁾ Bylo excindováno k faře Domašovské r. 1875.

²⁾ Výbava přírodnin velmi ublížila příjmům farním. Farář Stolička, aby aspoň něco zachránil, žádal za zrušení jednání o výbavu a jeho znovuprovedení, hlavně proto, že bylo vybaveno 20⁰ dříví z bývalého farního lesa (transakcí r. 1791 vrchnosti odstoupeného za ono dříví); byl však odmrštěn od ministerstva, protože promeškal reklamační lhůtu a pak také z té příčiny, že prý by novým vypočtením výbavy skoro ničeho nezískal (Acta ve farním archivu). Aby zvýšil výnosnost fary, koupil k ní r. 1861 pozemky od č. 134 za 3000 zl., které se měly znenáhla zaplatiti z vylosovaných vyvazovacích obligací farního obvodu; v pozemkových knihách kup do pořádku uveden teprv od jeho nástupce Flor. Eichlera.

politického úřadu potvrzené, které peníze vytěžené odváděly bernímu úřadu. R. 1864 přešly kontr. fondy do samosprávy podílníků a utvořeny z nich fondy pouze peněžné, čili záložny. Obilí za tím účelem prodáno.¹⁾

2. Vrchnosti nepodléhaly dříve svazku obecnímu a jeho závazkům, nýbrž byly nadřizeny obcím poddaným a ochranným; poměr vrchnosti nynější k obcím na Moravě vytknut jest zákonem ze dne 15. března 1864 č. 4 z. z.

3. Dle patentu ze dne 13. července 1748 vrchnostenské zámky a jiná stavení dominií osvobozena byla od ubytování vojska; výhoda ta předpisem ze dne 15./I. 1849 č. 88 ř. z. a 15. května 1851 č. 124 ř. z. zrušena. Vrchnosti bývaly také prosty přípřeží, protože se poplatky na přípřeže rozvrhovaly dle lánů na rustikální pozemky; min. výnosem ze dne 15./I. 1849 č. 88 ř. z. pojaty také do účastenství v přípřežích.

4. Podobně značně změněny byly závazky vrchností naproti silnicím okresním, stavbám, opravám a jiným potřebám kostelním, farním a školním.

9. Pozemkové knihy odvedeny c. k. úřadům 1850.

Jak jsme seznali, vedla si V. Bytyška své pozemkové knihy sama obecním gruntovním. Po zrušení patrimonialních soudů musila je odvésti do Tišnova — 4 knihy pozemkové a 6 knih listinných.

Vrchnost ostatní knihy z celého panství odvedla buď do Brněnského okresu (20 knih pozemkových a 40 listinných) buď do Tišnovského (15 knih, listinné však všechny do Brna).

Tak stalo se dne 2. a 6. července 1850, kdy zároveň celé ostatní úřední řízení bylo odevzdáno.

10. Honitba a rybolov ve Vev. Byt. 1850—1888

od r. 1850 od obce byly pronajímány. Z rybolovu dostala obec z počátku 7 zl., později více, až i 25 zl.

Svoboda honby, která nastala vyřknutím zásady, že nemá nikdo práva doniti na cizích pozemcích, měla v zápětí veliké nepořádky ne tak co do hybolovu, jako co do lovu zvěře. Než poměry ty byly urovnány zákonem ze dne 4. března 1849, skoro všechna zvěř byla vystřílena a schytána. Chodit na hony, kde komu se zlíbilo. Ve V. Bytyšce nebylo lépe, tak že konečně 4. února 1849 obec v plném shromáždění se usnesla na jistých pravidlech, která zachovávatí všichni se zavázali „pod přísahou“! Nikdo dle nich nesměl honiti leč tehdy, kdy celá obec za dobré uznala, aby hon byl uspořádán; kdo o své újmě šel na hon, měl zaplatiti 2 zl. ve stř.; kdo by zabil zajíce, 5 zl.; vysokou zvěř, 20 zl.; kdo by položil drátěné oko, 1 zl.; vlášenné na koroptve, 15 kr.; kdo by neudal svévolného pytláka, 5 zl.; kdo by pytláčil s úmyslem, že nic nemá a že si obec na něm něčeho nevezme, měl býti „vypovězen do vyhnanství z obce“. — Obec žádala c. k. politický úřad o schválení toho řádu honebního; brzy na to však už zlořádům učiněn konec zákonem, který zakázal honbu všem, kdož neměli aspoň 200 jiter pozemků pohromadě ležících. Obec pak dala honbu do nájmu; zpočátku ji najímali sousedé. Obec dostala z ní r. 1850 26 zl., r. 1852 a 1853 po 72 zl., 1854 jen 32 zl. Od 1. XII. 1854 převzal honitbu nadlesní Ferdinand Riesemann za ročních 82 zl. pro vrchnost, což potrvало do r. 1865.

Ten rok sousedé knížeti Řehoři Ypsilantimu hony zase nabídli. Nadlesní nedobře tomu porozuměv oznámil knížeti, že V. Bytyška mu honitbu zdarma přenechává. Kníže nabídku milostivě přijal a sousedům za ni slušně

¹⁾ Blíže poučení najdeš v důkladném díle Edvarda Vodnaříka, ředitele pom. úřadů mor. zemského výboru: „Dějiny a statistika moravských kontribučenských záložen“. V Brně, 1886. Nákladem vlastním.

se poděkoval. Teprv, když přípis jeho došel, seznali, že se stala chyba, měli však dosti útlocitu, že toho tak tři leta, totiž do r. 1868 nechali. — R. 1868 najal hony kníže na 5 let za ročních 225 zl. a vyplatil nájemné celé, 1125 zl., napřed. Neméně platil r. 1873—1878. A za r. 1878—1888 vyplatil najednou napřed 5000 zl.! Baron Hirsch při té výši zůstal, daďa na 1888—1894 3000 zl. — Škodná se zvěře nahrařována bývá zvláště.

11. Opravy řkolství.

řkola Vev.-Bytyřská do r. 1868.

Rok 1848., kdy dosedl na trůn náš císař pán Frantiřek Josef I., dosud slavně panující, jako byl vřbec počátkem velikolepých událostí v Rakousku, tak i ve řkolství nový řivot rozproudil.

Od ministerstva učby výnosem ze dne 2. září 1848, ř. 5692, nařizeny některé neodkladné opravy, z nichž nejhlavnější byly, ře ve řkolách národních, to jest na nejniřších řkolách, zahrnuje v to první tři třídy hlavních řkol, budoucně měli býti vyučováni řáci svřm mateřským jazykem a ře zavedeny byly učitelské konference.

Vřsledek ministerialního výnosu jeví se ve řkolní hlavní knize Vev.-Byt. tím způsobem, ře známky vřsledků vyučovacích, od r. 1848 počínaje, zapsány jsou řesky, kdeřto dříve vesměs zanášeny bývaly německy.

Konference učitelské byly také ve skutek uvedeny, jelikoř však vybočovaly namnoze z rámce předmětů jejich poradám vytknutých, určeno jim bylo pro příklad, o řem by měly jednati, 60 thesí.

S větřšími požadavky, které na učitele od r. 1848 byly uvaleny, souvisí také změny v jich odchovávání. Ař do r. 1832 kandidát učitelství po tři měsíce se cvičil prakticky, nebylo-li mu možno na normální hlavní řkole, tedy u některého vzorného učitele na hlavní řkole nebo s dovolením řkoldozorce obvodního i u jiného učitele k tomu způsobilého, pak podrobiv se zkouřce dostal vysvědčení za pomocníka; po další jednoroční praxi směl slořiti, bylo-li mu 20 let, zkouřku způsobilosti učitelské. (Vřnos konsist. Brněnské dđto 30. řervna 1826, ř. 248.) — Roku 1832, aby zamezen byl nával přílišný kandidátů, požadavky zvyřšeny: kandidát musil mítí aspoň 3 třídy hlavní řkoly a 6 měsíců praxe na průpravně (tedy už ne u učitele jiné řkoly), průpravný pak k tomu určené byly (v Brněnské diecesi) v Brně na normálce a na hlavních řkolách v Jihlavě, Znojmě a Telči. Na průpravnách vyučováno pilně kostelní hudbě a generalnímu basu; v Brně učil mu soukromě kandidáty městský kapelník Rieger, který i pro bohoslovce mnohou mři slořil. — Roku 1848 rozřřen byl běh průpravní na jeden, r. 1851 na dva roky a vzdělání kandidátů jak theoretickému tak praktickému věnována větřší pēce.

řkolství vzkvétalo ořividně. Přibíráno i vyučovacích předmětů; zavedeno (r. 1855) názorné vyučování, zpěv, kreslení a ve spojení se řtením na základě řítanek nejpotřebnější vědomosti z přírodovědy a vlastivědy. Také vydávány příhodnější jak řkolní tak příruční knihy

Roku 1855 konkordátem dozor na vyučování katolické mládeře a na učitelstvo její svěřen biskupům, jak tomu vlastně už bylo. Tak to zůstalo až do r. 1869, kdy řkola postavena na základy zcela jiné, jejichř známost můžeme předpokládati a proto jich uváděti nebudeme.

Po hmotné stránce měly v době po r. 1848 na řkolství značný vřliv: a) vybavení přírodních dávek, b) zákon ze dne 2. dubna 1864, kterým se dáva vrchnostem na vůli, aby buď podrřely si patronát řkol a jak dosud na ně nakládaly, anebo se ho vzdaly a pak jen dle přímých daní k stavbám a otopu přispívaly.

Abychom o řkole Vev.-Bytyřské v té době (1848—1869) pojednali, předsně dlužno uvěsti, ře po Knorrovi krátkou dobu (1847—48) řkoldozorcem byl Kuřímský děkan Ant. Vaněk a pak

do r. 1858 Tomáš Neumann, farář na Lipůvce. Po Neumannovi svěřeno školdozorství obvodní dru Emmanuelu Sellnerovi, děkanu Kuřímskému, muži učenému, bývalému professoru bohosloví.

R. 1858 sbíraly dívky školní na prapor. Chodily s písemnou žádostí sepsanou Janem Dundáčkem, t. č. starostou, která počínala slovy: „Poněvadž církev sv. nařizuje, aby každý křesťan pod praporem víry pevný, stálý a duchovně veselý byl, touží naše srdce outlé od dávna (?), abychom jako křesťanské dívky obyčej tak ctihodný a chvalitebný i bohumilý ke cti a chvále Boží a k radosti církve sv. a náměstka Krista Pána zachovaly.“ Sbirka vynesla na slušný prapor.

Učitel Sedláček i v této době vynasnažil se, seč síly jeho stačily, vyhověti všem požadavkům pokročilejší doby. V jeho učírně nikdy nescházely knihy pomocné. V posledních dvou letech (1867—1868) však jej už síly pro stáří a nemoci opouštěly, tak že musil si přibrati ku pomocníku, kterého vždy míval, r. 1867 ještě provisor (zatímního učitele). Na škole Bytyšské pracoval svědomitě po 45 let. Příjmy jeho se ztenčily odevzdáním pozemkových knih na c. k. okresní úřady r. 1851 a vzdáním se obecního písařství r. 1854; tím odpadly mu značné vedlejší příjmy bez náhrady. Vybavením přírodnin neutrpěl ztrát, protože se r. 1851 obec V.-Bytyšská i Hvozdecká zavázaly před c. k. komisí vyvazovací, že mu budou i na dále přírodniny odváděti; se Hvozdcem však se roku následujícího musil o ročních 13 snopů souditi.¹⁾

Velkou svízeľ míval, jak to i jinde chodilo, se školným. Školné měla vybírat obec a jemu odváděti; r. 1866 ministerstvo nařídilo, aby školné vyplácely obce učitelům měsíčně z obecních kas a vymáhaly si je na rodičích, ale co to bylo platno, když v obecních kasách byla pouhá tma. Tak stávalo se, že učitel třel často bídu a zažaloval-li nedoplatky nebo poslal-li jen upomínací listy po advokátovi na štolní nebo školní rešty, nestálo mu to za hubu, kterou potom stržil.²⁾ Proto podali učitelé Kuřímského i jiných děkanství sněmu moravskému r. 1868 petici, aby se postaral o jiný způsob výplaty učitelů.

Nejhůře vedlo se Sedláčkovi, když si musil v poslední době ze služného platiti podučitele i provisor a to při chorobě, která také vyžadovala značnějšího nákladu. Fasse z r. 1867 vykazuje dle průměru pětiletého tyto příjmy: Školného od 159³/₅ žáků po 14 kr. a od 85 žáků větších po 17¹/₂ kr., úhrnem 444 zl. 62 kr., užitku z obecních 4 kusů polí 8 zl., 6 sáhů dříví, 12 měř žita z obecní sýpky, 40 snopů pšenice, 13 snopů žita (ze Hvozdece), služby učitelské a varhanické od obce Vev.-Bytyšské 31 zl. 50 kr., od Hvozdece koledy 2 zl. 21 kr., od vrchnosti 2 míry žita, 1 míru pšenice, ze štolý kostelní 15 zl., z fundac 4 zl. 6 kr.; úhrnem

¹⁾ Akta ve školním archivu.

²⁾ Akta o podobném případě ve školním archivě.

ročně 575 zl. 89 kr. Z toho zbylo mu po zaplacení pomocníka a provisoru 104 zl. Žáků bylo asi 244, z nichž někteří školného neplatili; obec malou za ně skýtala náhradu.

Poslední léta Sedláčkova také byla ztrpčována spory různými s farářem A. Stoličkou. Dítky své dobře zaopatřil. Syn jeden stal se vládním radou († r. 1885 v Karlových Varech), jiný správcem hospodářským, dcery provdaly se za důchodního, za gruntovního na Veverí, za souseda a malíře Vev.-Bytyšského a nejmladší za nástupce Sedláčkova, dříve jeho provisoru Jana Dvořáka,

12. Hostinské živnosti ve V. Byt. po r. 1848.

A. Nálev vína pořádkou.

Roku 1848 nastal v krčmařství Bytyšském značný obrat. Konstituce pomátla lidem hlavy tak, že se domnívali míti ve všem svobodu neobmezenou a dle toho také jednali. Tak i někteří krčmaři Bytyští, kteří pořádku drželi, bez okolků rozšířili vinný svůj šenk na pivo i kořalku, ač k tomu práva neměli. Největší škodu tím utrpěla obecní pokladna, neboť nájemník obecního hostince na radnici, jenž s bývalým panským hostinským jediné oprávněn byl k nálevu piva a kořalky, nemohl platit tak vysokého nájemného jako dříve. Když v červnu r. 1849 najímal radnici Jan Vohrabal, přišla na přetřes otázka, smí-li krčmaři (mimo víno také) pivo a kořalku nalévat. Vrchní Veverský, jenž byl tehdy správcem toho pachtu a přítomen schůzi, poučil shromážděné, že toho práva krčmaři nemají, že však jim je ponecháno na vůli, aby si je vymohli. Po té se dohodla obec, že „pronajme šenk piva a kořalky na radnici na celý rok; krčmaři šenku toho nechají, a vymůže-li si který z nich právo k němu, že je smí počít provozovat až po uplynutí nájemného, tedy až v červenci r. 1850“. —

Avšak sotva uplynulo několik neděl po podepsání kontraktu, počali krčmaři k vínu zase nalévati i pivo a kořalku. Vohrabal dovolával se pomoci. Šel k vrchnímu a prosil o náhradu za ztráty utrpěné. Vrchní mu odpověděl: „No, to je pěkný nepořádek; musíte jít k představenému obce“. Šel k staršímu obecnímu Brychtovi a ten mu dal v odpověď: „Kdo ví ještě, jak to bude? Kdo ví, dáte-li co?“ Nájemník tedy zůstal část nájemného dlužen a prosil pak obec, aby mu ostatní odpustila.¹⁾ — Téměř současně většina obecního výboru žádala představeného, aby svolal celý obecní výbor a předvolal k zodpovídání se krčmaře jmenovitě Josefa Charváta, Josefa Dupala, Jakuba Dunkla a J. Fritze, kteří se opovažují nalévati pivo a kořalku a aby pojistil zase samotné obci staré právo šenku piva a kořalky. V odůvodnění praví, že jsou k tomu kroku nuceni, „poněvadž nepořádné šenkování piva a kořalky v městečku proti všemu starému obyčeji

¹⁾ Žádost v ob. archivě dto 25. prosince 1850.

a pořádku tak dalece dospělo, že z toho každý povážlivý občan znamenitou škodu a ztrátu na příjmech obecních poznává, a poněvadž se tak hluboce zarylo, že sobě ani písemných nařízení došlých od sl. c. k. podkrajského úřadu nevšímají a je říkáje nohama šlapou.“¹⁾

Ne dosti na tom! I sedmnáct krčmařů, kteří ničeho nenalévali, přišedše třenicemi ku vědomí svého práva, naléhali písemně na obecní výbor, aby nálev uvedl do lepšího pořádku. „Po dlouhý čas“ praví žadatelé „vykonávají jen někteří krčmaři libovolně a neslušně právo nálevu na ujmu obce a ostatních oprávněných krčmařů, což dříve nebývalo, aniž trpěno býti může. Buďtež všichni krčmaři svoláni a ať se veřejně o věci té porokuje a co potřebného bude, ustanoví.“²⁾ Očekávali, že z nového zařízení také jim nějaký užitek připadne. V čemž se nemýlili. V lednu r. 1851 se dostala záležitost k c. k. úřadu podkrajskému, jenž si dal předložit opis privileji a seznam oprávněných k nálevu domů a pak výnosem ze dne 25. dubna 1851, č. 6294, obecnímu představenstvu navrhl, aby z ohledu na policejní pořádek nálev vína 36 oprávněných krčmařů byl pronajat jednomu hostinskému a nájemné aby mezi všechny krčmaře rozdělováno bylo.

Což se také stalo. Krčmaři šenk pořádkový hostinskému na radnici pronajali, vymínivše si šenk o freyunku. Daň potravní z pořádky, pak daň výděleční, důchodkovou a jiné poplatky převzal nájemník. Při první dražbě docílilo se na rok, a sice od 1. srpna 1851 do 1. srpna 1852 pouze 40 zl. nájemného. R. 1852 stouplo na 112 zl., r. 1857 do konce až na 180 zl., což lze si vysvětliti tím, že sousedé Bytyští sázením řepy cukrovky a povozy vydělali v cukrovaru Veverském hojně peněz, z nichž také značná část věnována občerstvení. — Ne vždy, avšak obyčejně (od roku 1860 nepřetržitě) měl pořádku najatu hostinský radnický.³⁾

Nerozumnou povolností krčmařů a ob. úřadu rozmnožily se v Bytyšce hostince. Pořádku sousedská pozbyla tím ceny. Hostinští na radnici, přílišným nájemným přetížení, nemohli krčmařům náležitě platiti a odbývali je leccjak nějakou pitkou. Cukrovar Veverský r. 1868 zastavil práci, hvězda hostinských zapadla. Radniční přestali krčmařům vůbec co dávatí a provozovali nálev vína za pouhé placení daní z něho; zvyklost ta trvá podnes. Freyunku však někteří krčmaři ještě sami užívají.

¹⁾ V ob. arch. dto 17. prosince 1850. Podepsáno je 6 členů výboru a 2 náhradníci.

²⁾ Žádost ze dne 18. prosince 1850 v ob. archivu.

³⁾ Smlouvy a licitační protokoly z r. 1851, 2, 1853, 4, 7, 1860 atd. v ob. archivě. R. 1862 nalevač vína Angelus Pisko u c. k. okr. úřadu v Tišnově udal, že nájemník radnické hospody, Ferd. Císař, bezprávně víno nalévá; načež dostal od úřadu z Tišnova odpověď dto 22. čce 1862 č. 3557 pol., že je na omylu, jelikož F. Císař najal si právo nálevu od 36 krčmařů a daň výděleční platí.

B. Hostinec na radnici.

Mezitím co byla stavěna radnice, nálev provozován v najatých místnostech. Obec, zakryvši holé stavení radnice nové střechou, tak byla vysílena, že nemohla vnitřek upravit. Dala si tedy světnice zařizovati od hostinského. Josef Dupal, „dokonalý a spořádaný muž“, „bývalý pachtíř kavárny Fr. Hakuly v Bytyšce“, se úkolu tomu podvolil, dostav šenk za ročních 250 zl. k. m. Byl tedy prvním hostinským na nové, palácu podobné radnici. Štěstí i sousedstvo mu přálo, za to však druzí hostinští mu záviděli, a r. 1860 se na něho při licitaci hnali tak, že nájem konečně zůstal Fr. Fritzovi z Ostrovačic za 815 zl. kon. m.! Jos. Dupal zařídil si zase kavárnu, která mu byla od úřadu povolena na jeho jméno. I obec se současně o kavárnu pro radnici ucházela, byla však odmrštěna.

Fritz prosil už za krátký čas o slevu činže a povolila se mu úleva 150 zl. Přes to však opustil Bytyšku; vrátil se do Ostrovačic, kde se mu bylo mezitím podařilo vymoci nálev piva, vína i kořalky pro svůj vlastní čtvrtlán. Radnici po něm převzal Ferdinand Císař, „muž řádný a dokonalý“, jehož manželka, jsouc odchovankou panské kuchyně barona Honrichsa v Kunštátě, výtečně vaří, za ročních 665 zl., které mu slevy byly r. 1864 na 450 zlatých.

Utrpěv mnohé ztráty ve válce r. 1866 a stavbou sklepu nad městečkem zařídil si osobní nálev na č. 6. Radnici převzal Neuschl 1867—1870 za ročních 500 zl. Výnosnost hostince však klesla zaniknutím cukrovaru. Po nějaké době vyžádal si radnický nálev sládek Lomnický (1871) Málek na 10 let, za ročních 500 zl.; platil 400 zl. a páté sto si strhoval za sklep, který byl od Ferd. Císaře převzal a obci k radnici přenechal. Nálev obstarávali mu podnájemníci. Na to v letech osmdesátých vystřídali se hostinští: Jan Kuchynka, Jos. Mareček, býv. soused, Josef Navrátil býv. soused, platíce asi po 300 zl., a od 1. XII. 1887 vrátil se na ni zase Ferdinand Císař za ročních 120 zl., když byla obec místnosti pro čten. spolek nákladem 284 zl. 85 kr., nečítaje dříví, opravila.

C. Hostinec na bývalém panském domě č. 71.

Rodina Porázkova udržela se na panském domě až do r. 1850, kdy dražbou byl prodán. Hostinec s původními polmi koupil Jan Perka, soused Vev.-Bytyšský za 9000 zl., kopaniny Jos. Fritz za 1225 zl. Perka dal hospodu do nájmu, pole obdělával k svému gruntu č. 129.

R. 1851 20. února určeny byly k v y b a v e n í b ř e m e n : laudemium na ročních 20 zl. 5 kr., činže dědičná peněžními katastrofami zmírněná, na 33 zl. 75⁴/₁₁ kr. Po odraze třetiny zbytek kapitalisován úhrnným obnosem 717 zl. 57¹/₃ kr., které Perka v krátké době splatil. Bez náhrady odpadlo po zákoně právo koupě návratné. Povinnost bráti pivo a kořalku z Říčanského panského pivovaru a palírny nějaký čas ještě potrvála.

Pochybnost, má-li hostinec právo ubytování a přechovávání cizinců, zaplašena tím důvodem, že býval jediným k tomu schopným domem v Bytyšce (právo jarmarků požívající), a že od nepamětných dob tam cizinci bez závary přenocovali. Také jiná pochybnost, smí-li hostinský nalévati v létě také na sklepě u silnice Lažánecké ležícím (což od nepamětných dob dělával), výnosem c. k. okr. úřadu Tišnovského ze dne 15. března 1866 č. 2716 pol. příznivě pro Perku byla vyřízena a sice proto, že ustanovení řádu živnostenského tomu odpor neklade, aby některý hostinský svou živnost v letním čase mimo hospodu též na druhém v téže obci, kde hospoda se nachází, ležícím místě s p o v o l e n í m ú ř a d u p r o v o z o v a l, je prý však povinen platiti výděleční daň v oné výši, která přiměřena jest rozsahu živnosti přes leto na dvou místech provozované. Perka a dřívější majitelé hospody vskutku platívali přes leto dvojnásobnou daň výděleční od nepamětných dob, z čehož následuje, že jim nálev sklepní od úřadu za dávných dob byl úředně povolen.

Perka vymohl hostinci také stálý nálev vína (místo pořádky) a jiné výhody, které s hostinskými živnostmi bývají spojeny.

Hostinec i s polnostmi od r. 1884 je vlastnictvím Pavla Perky, učitele ve Frenštátě. Otec Jan mu ho ještě za svého živobytí odstoupil, vyhradiv si do smrti užítky z nich.

D. Ostatní hostince a nálevy.

1. Zednický mistr Fr. Hakula vymohl si asi r. 1849 osobní právo kavárny s nálevem piva i kořalky. Provozoval je na č. 67.¹⁾ Schůze tam bývaly poměrně četné, neboť místnosti ty velmi vkusně zařízené navštěvovala honorace místní i okolní, na př. úředníci panští a cukrovarští z Veverí, myslivci atd. Nemoha sám nálev obstarávati pro živnost svou hlavní, zednickou (zaměstnával asi 100 tovaryšů), pronajal kavárnu uzenáři a řezníku Josefu Dupalovi. Když pak r. 1855 Fr. Hakula i jeho manželka Eleonora též den na koleru zemřeli a také nájemce kavárny Dupal se odstěhoval na radnici, kterou byl najal, zanikla kavárna a byla obnovena teprv r. 1860 na jméno Dupalovo, po jehož smrti zase přestala.

2. Právo hostinské „u zelené lípy“ č. 48. vymohl asi r. 1850 Josef Charvát. R. 1859 ucházel se i o právo kavárny na tom domě, byl však 31/I. 1859 odmítnut, protože starosta Jan Dundáček udal, že nemá na billard místa a z V. Bytyšky by prý k němu chodili jen 2—3 páni.

3. Ferdinand Císař, jsa na radnici nájemcem, vymohl si před odchodem o s o b n í nálev piva a kořalky a počal jej pak r. 1867 provozovati na č. 6. Rozmnoživ právo ještě vínem, vyvážení atd., odstoupil je svému bratru Karlu r. 1885, který se přestěhoval i s nálevem na svůj výstavný dům č. 4. Hostinec ten byl a je dosud solidní a sprosté kořalky se v něm nenaléválo a dosud nenalévá.

4. Také Neuschl a Bizom, oba nájemníci radnice, vymohli si právo nálevu; první však už zanikl, druhý živoří.

5. Velmi zlobně působí v posledních letech ve V. Bytyšce kořalka, které hostinští pramálo vynalévají, za to však kupci sílu velikou. Několik gruntů v kořalce už je utopeno a některé ještě se utopí. Neškodilo by, kdyby říšská rada na ni uvalila znovu daně, neboť poslední jich zvýšení na její cenu a odběr nemělo velkého vlivu.

13. Obecní úřad Vev.-Bytyšský 1850—1856.

Starosta Dominik Kovář. Stavba nové radnice počata; dluh na ní udělán. Obecní účty. Skála otevřena, v níž se podnes pracuje. Jiné znamenitější podniky obecní.

Prvním starostou dle nového obecního zákona zvolen byl 25. července 1850 Dominik Kovář, kupec a soused, jenž požívaje důvěry v celém okolí, také do ustavující říšské rady za okres Kuřímský voliči byl vyslán. S ním úřadoval jako početvedoucí Jan Pallas a jako approbant účtů Frant. Dupal. Kovář zadal 10. srpna 1855 žádost, aby byl sprostěn úřadu; nějaký čas však ještě v něm musil setrvati.

Jsa mužem podnikavým, odhodlal se, že skutečně provede, k čemu se dřívější představenstva obecní už po leta chystala — totiž stavbu radnice, která by městečku byla okrasou a po případě i skýtala místnosti pro okresní soud nebo jiný úřad, kdyby byl pro V. Bytyšku povolen.²⁾ R. 1851 rozmetány poslední zbytky zdí staré radnice, rozbourán kázní dům, z něhož získáno jen několik liber železa a 2500 křídlic a sbořena hasičská kolna, teprv před 4 roky v radnici vystavěná. Pak přichystáno (už po třetí!!) stavební dříví z obecního lesa: 172 dubů, 45 klad, 140 trámů, 120 podzednic, 105 krovů větších a 193 menších; pak na lešení desky, 6 dubů, 66 klad a 30 krovů. Roku 1852 položen

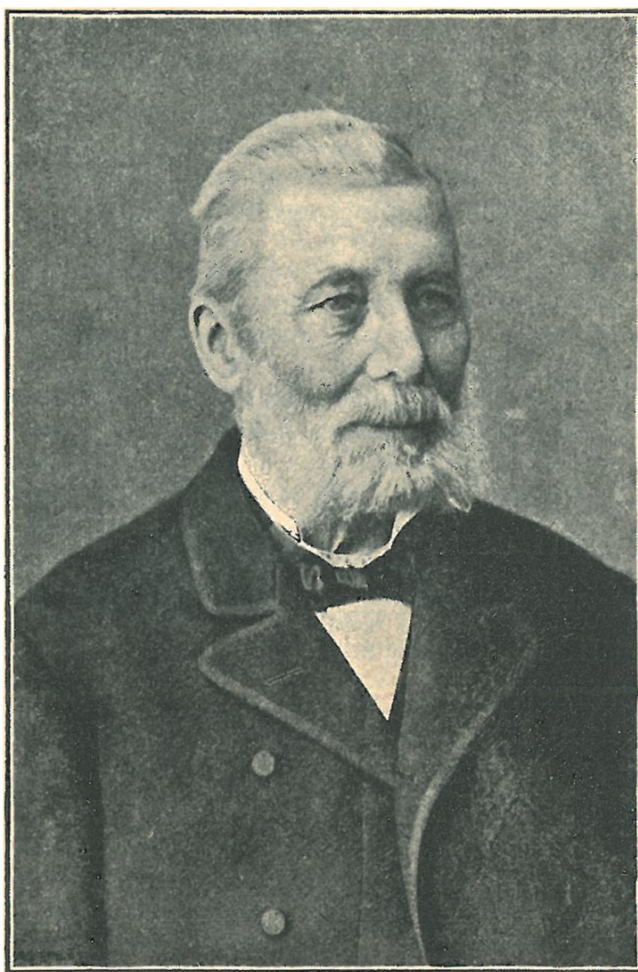
¹⁾ Býdlel na č. 118. Dům č. 67 byl také jeho majetkem.

²⁾ Vyobrazení radnice viz na str. 63.

základní kámen k velkolepé pro městečko budově. Na stavbu vypůjčeno 2640 zl. a některé obecní kapitály dlužníkům vypovězeny. Dle nově zdělaného plánu inženýra Kühna zdívo radnice do rovnosti přivedeno a na polo střechou přikryto. Kladení základního kamene a dosažení rovnosti bylo oslaveno. Koncem roku zbylo v obecní pokladně 3193 zl. kapitálů a 6478 zl. dluhů. Na umoření dluhů r. 1853 prodáno z obecního lesa 1080 sáhů dříví a radnice stavěna dále; koncem roku zbylo kapitálů 2269 zl., dluh 6852 zl. R. 1854 zbylo pouze 2042 zl. kapitálů — a dluhy

nejsou v účtech vykázány. Od té doby počínaje ob. účty uvádějí pouze každoroční nový příjem a výdaj a žádné dluhy a proto neposkytují celkového obrazu o stavu obecního jmění.

Obecní dluh na novou radnici udělaný dosud není zaplacen. Čehož příčiny jsou dvě: první že se na obecní útraty mnoho pilo — aspoň v dřívějších časech; tak při zvolení starosty r. 1850

Dominik Kovář,

starosta Vev.-Bytyšský 1850—1855; zemřel 1890.

proužito z ob. 80 zl. a i jinak stíhala pitka pitku, tak že v ob. účtech za r. 1850 na str. 30, 31, 32, 33 jsou zapsány samé diety a pitky, což úhrnem dělalo 480 zl. — v jednom roce! Tím nebyl vinen ani tak starosta jako sousedé, kteří tomu chtěli a jimž se ubrániti nemohl a pak — zákon, jenž přestal kontrolovat obecní hospodaření vyjma případ, že by si někdo na nehospodárství stěžoval. Druhá příčina byla ta, že žádný starosta neodvážil se do opravdavního návrhnutí obecní přírážku.

Nelze udati, mnoho-li radnice vlastně stála. Jen přibližně vypočítal Jan Dundáček, že na ni bylo vynaloženo roku 1851 zl. 1186·57, r. 1852 zl. 9182·25, r. 1853 zl. 3113·42 a r. 1854 zl. 2284·45, úhrnem tedy za ty 4 roky 15767 zl. 50 kr. R. 1854 bylo v ní, jinak holé a prázdné, prozatím zařízeno šest místností, jak praví inventář, a odstěhoval se do ní hostinský. Kolna na hašičské náčiní přeložena zase ke kostelu.

Nedostatek peněz v obecní pokladně měl za následek, že po stavbě nové radnice žaloval obec kameník Růžička na 252 zl.,

sklenář Kreibich pro nedoplatek 104 zl., zámečník Filakovský na 93 zl., dědici po † zednickém mistru Fr. Hakulovi na 740 zl., pokryvač Podřický na 239 zl. — zajisté hořké to pilulky pro starostu.

Dluh, který stavbou radnice obci vznikl, obnášel 6300 zl. Tu sumu totiž starosta Jan Dundáček z kontr. fondu na zaplacení stavebních útrat vypůjčil; splatil však na to 1200 zl., tak že zbývalo platiti pouze 5100 zl. V té výši zůstal dluh do r. 1883; od té doby však vzrostl, protože obecní představenstvo přestalo platiti i úroky. — Budova radnice osvědčila se býti pro obec velmi užitečnou, protože v ní v I. patře během času zařízena byla kasárna a později školní učirny s bezplatnými byty pro učitele, čímž obec na mnoho let vyhnula se velkému nákladu na rozšiřování školy dosavadní a mohla osvědčiti náchylnost k stavu učitelskému. — Také usadil se při stavbě radnice v městečku kameník Fr. Růžicka, jenž otevřel v lese skálu, ve které podnes se pracuje.

Z doby úřadování Dominika Kováře uvádíme ještě, že r. 1851 dokončeno upravení hranic obecního lesa příkopami a a hranečníky, vystavěn mostek přes Bytyšku, na Mečkově sázeny lesní stromky, koupena nová kniha katastrální s mapou (za 30 zl. 41 kr.) a r. 1852 vysázeno něco stromků.¹⁾ R. 1854 zaslán byl na požádání historicko-statistické sekci c. k. společnosti na zvelebení orby a zeměznalství v Brně seznam listin v archivě chovaných z dob před r. 1621 pocházejících. Roku 1856 prodáno stromoradí oliv či topolů podle cesty k dolnímu mlýnu za 137 zl. 55 kr.

14. Lékař Vev.-Byt. Eduard Keller 1850—1871.

Jeho mešní nadace dto 28/7. 1871. Zdravotní stav ve farnosti V.-Byt. 1851—1870.

Keller nastoupil praxi v choleře r. 1850. Byl lékařem zkušeným, svědomitým a bedlivým. Bydlil v č. 120. Založiv fundaci na 2 mše sv. za sebe a své rodiče v poslední vůli dto 23/7. 1871, zemřel 28. července 1871 56letý na tuberkule a pochován jest na V.-Bytyšském hřbitově. Vdova přežila ho do r. 1882; jmění po ní pozůstalé (asi 4000 zl.) připadlo fisku, protože nebylo dědiců a testamentu neudělala.

Úmrtnost ve farnosti 1851—1870 proti dřívějším 2 desítiletím o 33% stoupala; zemřelo průměrně

r. 1851—60 ve V. Byt. 44·1 na Veverí 4·3 ve Hvozdcí 7·6 osob

r. 1861—70 " " " 44·9 " " 4·4 " " 9·2 "

Z nakažlivých nemocí dlužno uvést r. 1855 spálu a po ní cholery, již od 23. června do 5. září podlehl ve V. Byt. 27, ve Hvozdcí 11 osob. R. 1861 a 1865 úplavice a záškrt řádily. R. 1866 při vpádu Prusáků zuřila cholera způsobem, který se ve farnosti od r. 1742 neudál: Od 8. srpna počínaje zemřelo na ni 40 osob ve V. Bytyšce, 7 ve Hvozdcí a 12 na Veverí.

Roku 1871 osýpkami asi 22 osob ve farnosti zahynulo.

15. Generalní visitace biskupská farnosti Vev.-Byt. 25. června 1852.

Bratrstvo růžencové založeno 1851. Náčiní a roucha kostelní zjednána.

Generalní visitace biskupská vykonána byla od Antonína Arnošta, hraběte ze Schaaffgotsche, jenž biskupský stolec Brněnský zdobil od r. 1842—1870. Velepastýř přivítán byl s velikou slávou. Hlavní oltář v kostele byl nákladem 120 zl. opraven, do sakristie

¹⁾ R. 1852 3. října vypukl oheň u souseda Blažka č. 5, byl však brzy uhašen.

zjednáno různé nové nářadí za 40 zl. a koupěn nový pluvial a velum za 75 zl.

Svoboda, která počala r. 1848 církvi v Rakousku vraceti tvářnost veselejší a dovolovala i spolčování, také ve Vev. Bytyšce vedla k založení bratrstva živého růžence. Dle „Knihy bratrstva“ psané od Jana Dundáčka, souseda č. 126, uvedeno v život dne 25. prosince 1851 a mělo hned v počinku 10 růží. Prvními staršími bratry nebo sestrami těch růží byli: 1. Jan Dundáček, 2. Fr. Filla, 3. Karel Strachon, 4. Tomáš Weigel, 5. Jan Baraš, 6. Antonín Vítek, 7. Františka Böhln, 8. Terezia Dunkl 3. Maria Vohrabal 10. Jakub Dunkl. — Roku 1853 z darů dobrodinců zakoupen za 160 zl. o b r a z Růžencové P. Marie od Brněnského malíře Hübnera. R. 1855, kdy zuřila cholera, zjednána modrá kasula, missal a kostelní prádlo, úhrnem za 54 zl.

Helena svob. paní ze Siny,

provdaná za knížete Řehoře Ypsilantiho,
majitelkou Veverí 1856—1881.

Jiří svob. p. ze Siny v poslední vůli ze dne 9. května 1856 poručil panství Říčansko-Veverské jako odkaz své vnučce Heleně, svob. p. ze Siny.

Za mladistvou Helenu (narozenu 1848) spravoval Veverí do odrostu otec její Šimon, svob. pán ze Siny. Panství mnoho nevynášelo, protože je cukrovar vyssával. Dodávaloť mu asi 40.000 centů řepy za cenu pramizernou. Také byla správa statku drahá. Roku 1862 služné a deputát správectví, hospodářské správy, dvorů, ovčince, zahrady, lesa, zámku, zvláštní příspěvky, pense a fundace (209 zl. 5 kr. nejvíce učitelům), obnášely úhrnem 27.754 zl. 51½ kr.¹⁾

Když se Helena provdala za knížete Řehoře Ypsilantiho, jenž byl král. řeckým mimořádným poslancem a splnomocněným ministrem u c. k. dvoru ve Vídni, a zdělila po otci († 1876) panství Rosice s Pršticemi, vedla dům více než knížecí, tak že výnos obou panství, ač cukrovarem Rosickým se páčil až na 280.000 zl. ročně, nestačoval. Na Veverí, jež jí bylo jako odkaz po dědouškovi drahým, zdržovala se ráda — každý rok skoro přes celé léto. Na úpravu a zařízení hradu vnitřní i vnější, na vozní cesty, na park, na stezky a procházky po lesích, na rybníky pod zámkem a vůbec na vše, co mohlo zvýšiti jeho krásu, malebnost a pohodlí, nešetřila peněz; vystavěla mimo jiné i dva nákladné skleníky. Tu dávala také skvělé plesy, tu scházela se šlechta nejvíce cizozemská k honům. Zimu trávívala knížecí rodina obyčejně v Nizze. — Dvořeníků držela celou řadu a velmi dobře je platila.²⁾

¹⁾ V reg. Vev.

²⁾ Nepatrnou změnou majetku na panství byla r. 1862 výměna 533⁰ pozemků panských na Chudčicku za obecní, a tamže výměna cesty s pozemky Perkovými. — R. 1870 vybaveno právo výhradní na zřizování pivovarů a vaření piva na panství v ceně 1026 zl. 70 kr. r. č. (V zemských deskách.)

1. Úředníci Veverští 1856—1881. Správci: Libor Karber a Jan Svoboda. Karbrova fundace.

Hospodářským správcem Veverským 1856—1864 byl Libor Karber, muž svobodný a veliký čtverák. Vypravují se o něm rozmanité anekdoty. Charakteristická je tato: Když mu kdysi domlouval baron Sina, proč účty vždy právě on zasílá poslední, bez rozpaků odvětil: „Inu, někdo musí býti poslední!“ Vstoupiv r. 1864 do výslužby, žil ve Vev. Bytyšce. Krátce před svou smrtí odebral se pro lepší léčení (nebyloť právě v Bytyšce lékaře) ku příbuzným do Dolních Kounic, kde 28. února 1889 zemřel, založiv v poslední vůli k Vev.-Bytyšskému chrámu Páně nadaci na roční 2 mše svaté státním dl. úpisem na 150 zl. a darovav chudým st. dl. úpis na 100 zl., na zakoupení nových varhan st. dl. úpis na 100 zl., krejcarovému spolku a industrialní škole ku podpoře chudých žáků dohromady též st. dl. úpis na 100 zl.

Po něm převzal 1865 správectví Jan Svoboda, jenž byl úředníkem přísným na své podřízené a dbal svědomitě prospěchu své vrchnosti. Roku 1882 dán byl pro churavost do výslužby a odstěhoval se k zeti, správci Benešovi, do Předklášteří, kde dosud žije.

Nadlesním zůstal Ferdinand Riesemann až skoro do prodeje panství; když odešel na pensi do Brna, obdržel po něm místo Václav Frank.

2. Obecní úřad Vev.-Bytyšský 1856—1867. Starosta Jan Dundáček.

Jeho církevní a národní smýšlení. Čestní občané J. V. Jirsík a J. Ev. Bílý. Beseda. Cyrillo-Methodějské jubileum 1863; nová monstrance. Správa ob. jmění; příjmy obce; vnitřní úprava radnice; Ed. Svoboda nájemcem skály. Ochrana obecního i soukromého majetku. Prodej zvonku z radnice. Ob. výbor 1864. Oslava říjnového diplomu 1865. Kniha protokolů obce Vev.-Byt. a jich pisatel Josef Pallas.

Po Dominiku Kováři zvolen za starostu Vev.-Bytyšského Jan Dundáček, soused č. 126, muž taktéž vážený a vážný, jenž uměl postavení své ozářiti úředním leskem a zjednati mu úctu. V druhé polovici r. 1856 uvázav se v řízení záležitostí obecních vstoupil, jda ruku v ruce s farářem Al. Stoličkou, který mu byl upřímným rádcem, v řadu mužů vlastenecky a národně smýšlejících. S přesvědčením tím spojoval i zbožnost nelíčenou, kterou bez ostychu i skutky dokazoval. K jeho návrhu zbudovala obec hned na počátku jeho úřadování nový kříž „na Trhovici“, který farář Stolička posvětil.¹⁾ Písemnosti obecní sám dovedl správně vyhotovovati česky, po případě i německy. Dva syny odchoval církvi; František je farářem a děkanem v Ivančicích, Alois tamže kooperátorem.

¹⁾ Obec Hvozdecká pořídila r. 1861 také nový dřevěný kříž za dědinou. (Acta ve farním arch.)

Působnost jeho na národa roli dědičné jeví se návrhem, který r. 1861 v sezení obecního výboru učinil, aby totiž čestnými občany byli jmenováni horliví národovci a spisovatelé Jan Valerian Jirsík, biskup Česko-Budějovický a dr. Jan Ev. Bílý, jenž od roku 1853 byl lokálním v nedalekém Předklášteří u Tišnova, k Stoličkovi do V. Bytyšky častěji docházel a r. 1861 také za poslance na moravský sněm byl zvolen. Návrh byl přijat s nadšením; obzvláště farář Stolička jsa členem výboru, měl z něho velkou radost a na pozvánku do schůze napsal: „do té schůze milerád se dostavím“. (Životopis obou čestných občanů viz níže k r. 1861.)

Tehdy pořádány byly — na probuzení národního vědomí — besedy, při nichž se deklamovalo a zpívalo. Dne 8. února 1863 přes odpor ně-

kterých zámeckých a cukrovanských úředníků odbývána i ve Vev. Bytyšce první beseda na radnici. Vypadla skvěle. Starosta nešetřil výloh, pozval mnoho

studujících z Brna, dal je dovézt i pohostil je. Zpěvynacvičil podučitel Václav Zemek. Obec odbírala Moravskou Orlici, která se v hostinci [na radnici všem příchozím zapůjčo-

že Dundáček za svého úřadování 1200 zl. obecního dluhu splatil, že však byl jinak přítelem hostin a pitek na obecní útraty, což mu později mnohou nepříjemnost způsobilo.

Příjmů měla obec r. 1857 zl. 1254.39, r. 1858¹⁾ zl. 1474.07, 1862 zl. 2053.48, r. 1865 zl. 1693 zl. 29 k. — Od r. 1865 počínaje účty jsou vedeny za rok občanský, to jest od 1./I.—31./XII. a ne za militární, který končil 31. říjnem.

Radnici, jejíž místnosti většinou ještě byly nezařízeny, po něčem opravoval a dostavoval nájemník hostinský. Od r. 1856 do 1860 k tomu účelu vynaložil 1401 zl. 59 kr. r. č. Ovšem, že si to z nájemného strhl.

¹⁾ R. 1858 vystavěli někteří sousedé obecní kovárnu č. 99 na své útraty. Z nájemného jim pak byly podíly spláceny, až zůstala kovárna bez dluhů obci.

Jan Dundáček,
starosta Vev.-Bytyšský 1856—1867.

vala. Nemálo přispěla národní slavnost odbývaná v Brně 1863 (o 1000letém jubileu příchodu sv. Cyrilla a Metoděje na Moravu) ku probuzení národního a církevního vědomí ve V. Byt., odkud se jí přemnozí účastnili. Na památku jubilea koupili sousedé novou monstranci z Vídně za 200 zl.

Co do správy obecního jmění musí se vyznati,

Skálu nad Paboukem od r. 1862 najal Eduard Svoboda, rodák Chudčický, mistr zednický a čekanec kamenického mistrovství ve Vev. Bytyšce. Zavázal se, že bude z ní ročně platiti 16 zl., bude-li pracovati s 5 tovaryši, 30 zl. s 10 tovaryši, a z každého dalšího tovaryše 3 zl.

Na zamezení škod na obecním i soukromém majetku usnesla se 24. dubna 1863 obec ve všeobecném shromáždění na následujících pravidlech, která doplňují podobné usnešení obce ze dne 27. srpna 1837.¹⁾

1. Hledání trávy na cizím poli, louce nebo v lese naprosto je zakázáno. Trávnice nahradí škodu a složí 1 zl. pokuty; hospodář za to ručí a nebude dbáno výmluvy, že čeledínu škody dělat neporučil.

2. Hovězí dobytek smí se pásti jen ve stádě obecném; tažný na vykázaných místech. Škody nahradí hospodář a dá 2 zl. pokuty z kusu.

Frant. Dundáček,

děkan v Ivančicích

Alois Dundáček,

kooperator v Ivančicích

Synové starosty Jana Dundáčka z Vev. Byt.

3. Ovce pásti smí se jen v obecném stádě pod pokutou 20 kr. z kusu; z kozy platí se za každé vyjití ven 1 zl. pokuty. Držitelé ovcí smí dle výměry gruntu — na jeden kus hovězího dobytka jen 10 kusů ovcí — chovati a je ve veřejném stádě pásti. Cizích ovcí chování se netrpí.

V lese pásti je naprosto zakázáno pod trojnásobnou pokutou. Obecnímu sluhovi, kdyby ovce do lesa pustil, zadrží se mzda a po případě bude i ze služby propuštěn.

R. 1863 prodala obec zvonek z bývalé radnice, jenž jsa nepotřebný povaloval se v kanceláři; za peníze utržené koupila dvě pětiny losů z r. 1860 po 100 zl. a sice ser. 6304 č. 3 a ser. 6748 č. 13.

¹⁾ Viz str. 4¹.

R. 1864 obecní výbor byl následující: Jan Dundáček starosta, Josef Dupal, Fr. Dundáček, Ignát Srnec, radní. Dom. Kowař, Osvald Kožauschek, Karel Mlaskač, Fr. Dupal, Fr. Němeček, Fr. Horáček, Jos. Charvát, Ondřej Pachovský, Jan Mareček, Jan Ehrman.

R. 1865 obzvláště oslaven byl výroční den diplomu ze dne 20. X. 1860, jímž vnitřní poměry říše byly urovnány. Dne 19./X. večer bylo osvětlení, průvod s hudbou a pochodněmi, střelba z národního děla; 20./X. slavnost církevní a národní.

Dnem 31. ledna 1866 založena „Kniha protokolů obce Vev. Bytyšky“, do níž zanášeny zprávy o úradách obecního zastupitelstva. Dříve bývaly psány na listy, jež se snadno ztrácely. Zároveň ustanoven písařem protokolů Jos. Pallas, účetní kont. fondu, za roční odměnu 40 zl.

3. Některé statistické zprávy o V. Bytyšce z let 1856-60. Dobytek. Daně r. 1856. Počet obyvatelstva. Potravní daň z vína. Živnosti. Výnosnost a cena pozemků. Výnosnost, úřednictvo a daně cukrovaru.

V ob. archivě uloženy jsou různé zprávy o Vev. Bytyšce, z nichž vyjímáme:

R. 1855 sepsány jsou krávy a kozy domkařů za tím účelem, aby z krávy po 2 zl., z kozy po 1 zl. do obecní pokladnice odváděli. Kráv bylo 18, koz 27 načítáno. — V květnu 1856 mělo 194 držitelů dobytka ve V. Bytyšce (bez velkostatku) 87 koní, 5 hřibat, 34 volů, 193 krav, 52 telat, 161 ovec (ovce chovali jen čtyři). Chov koní se zveleboval od té doby, co se stal výnosným formankami k cukrovaru.

Roku 1856 platila V. Bytyška daně gruntovní 2416 zl. 58 $\frac{1}{4}$ kr., domovní z činže 31 zl. 34 $\frac{1}{4}$, třídní 234 zl. 40 kr., z řemesla a obchodu 655 zl., z příjmů nebo důchodů 1477 zl. 34 kr., přirážek ku skladu zemskému 360 zl. 57 $\frac{1}{4}$ kr., k fondu vyvazovacímu 841 zl. 59 $\frac{3}{4}$, úhrnem tedy 6018 zl. 43 $\frac{2}{4}$ kr.

Počet obyvatelstva r. 1857 udán jest ve V. Byt. na 1409 křesťanů, 8 židů, ve Hvozdcí na 309 křesťanů, 3 židy, na Veverí na 168. — Nedlouho před tím však, když obec proti rekursu 4 řezníků pomáhala Josefu Dupalovi ku živnosti řeznické, udala u c. k. okr. úřadu v Tišnově, že je ve V. Bytyšce 2000 (!) obyvatelů a ze 4 řezníků že jen jeden (!) živnost provozuje.

K zaplacení 203 zl. potravní daně z vína přiznali se, že ho vynalévají ve Vev. Bytyšce: Jos. Charvát na radnici 60 věder, Tomáš Rozkošný 8, Angelus Pisko (na panském domě nájemník) 8, Fr. Blažek 7, Josef Dupal a Jos. Bešter po 6, Jakub Dunkl, Jan Ehrmann po 5, Jan Perka, Ondřej Zelinka, Fr. Svoboda, Ign. Srnec, Fr. Nikl po 4; ve Hvozdcí: Janke 10 v.; kantina v cukrovaru 26; obora 4 vědra.

K dotazu c. k. okr. soudu v Tišnově podala obec následující zprávy o městěčku: Císel domovních je 196, mezi nimi jen 4 dřevěné budovy, ostatní z tvrdého materialu; rodin 306, duší 1637; sedláků 80, domkařů 111, filiantů 6 (na nové ulici) řemeslníků 74, nádenníků 52. — Roku 1859 se sklídilo pšenice 800 mír, žita 2560 m., ječmene 600, turkyně žádná, prosa 300, pohanka žádná, ovsa 3200, jablůšek 6000, hrachu 50, čočky 60 mír, řepy 1600 centů, zelenina, len, konopě žádné, slámy 7000 centů, ovoce žádné; pšenice sypala z jednoho zrna 6 zrn, žito, ječmen, oves 5, proso 20, hrách $\frac{1}{2}$, čočka 1 (hrách a čočka se tehdy špatně urodila), jablůšek z jednoho bylo 8; sena bylo prostředně, jetele málo, otava žádná. — Nejhlavnější potrava obyvatelstva je vařivo, to jest hrách, čočka, kaše, kroupy a nejvíce jablůška; jedna zrostlá osoba

spotřebuje při šetrnosti 5 mír žita, 1 míru pšenice, 1 míru vařiva, 15 mír jablousek, vína nic leda pro posilu v čas nemoci (oho! kam se podělo těch 125 věder, na něž se hostinští přiznali?), piva 5 mázů, kořalky místo léku žejdlík (zde je druhá chyba), dříví půl sáhu, masa 10 liber, zeleninu žádnou; mimo dříví nic jiného se nepálí. — Jitro pole nebo louky stojí 240 zl., zahrady 260; pastvíska a lesy nebývají prodávány. Hospodářství se vede dobré na polích a lukách; i ovocné stromy v zahradách a po polích pilně se pěstuje; pastvisk není. — Koní mají v městečku 58, volů 44, krav 224, ovec 400, prasat 110 kusů; zvláštních stájí na krmení dobytka není; kus hovězího dobytka spotřebuje denně 10 liber sena a 10 liber slámy. — Dobytek se prodá v obci o jarmarcích. — Pivovaru a palírny tu není. — Mlýny jsou tři s 10 složenými, a může každé složení ve 24 hodinách semlet 14—18 mír. — Vozatajstvím se nikdo zvláště nezabývá; vozů je 90. — Nádenníkům platí se 35—42 kr. r. denně. — Vojska lze ubytovati pohodlně 80, nepohodlně 100 mužů, koní pohodlně 50, nepohodlně 80.

Cukrovar udal r. 1860 k vyměření daně důchodkové následující příjmy: majitel cukrovaru vydělá čistých 35.766 zl., knihvedoucí Jiří Spöhring dostává 1650 zl. služby, cukrmistr Kristian Göbl 1460 zl., správce hospodářský Vilém Wolf ¹⁾ 960 zl., dozorce nad stroji Jiří Heinlein 750 zl., skladník Ignac Protzky 690 zl., správce hospodářství v Kuřimě (u najatého dvoru) Bedřich Böllmann 2000 zl. — Důchodkové daně r. 1860 odvedl cukrovar 1767 zl. 96 kr., úředníci 113 zl. 74 kr.

4. Kostel Vev.-Bytyšský vydlážděn Kehlheimskými kameny 1858.

Nové železné zábradlí k presbytáři. Fundace mešní O. Veselého, M. Pšikalové a O. Svobody.

Dlažba kostelní cihelná už byla sešlá. Farář Al. Stolička prosil barona Šimona Sinu, aby dal trvanlivější dlažbu z ploten Kehlheimských. Patron tak učinil a zaplatil nejen material nýbrž i kladení dlažby v kostele, což stálo 1000 zl.²⁾; farníci musili zaplatiti, čemuž vyhýbali (!), dovoz po železnici z Vídně do V. Bytyšky, což vyžadovalo 365 zl. 24 kr. — Příčiněním starosty Jana Dundáčka, „přítele to kněze i chrámu Páně“, postaveno při té příležitosti železné zábradlí k presbytáři za 120 zl.³⁾ Dodala je tavírna pod Javůrkem.

R. 1859—60 provedeny byly následující tři mešní fundace a) Ondřeje Veselého, domkaře ve V. Bytyšce, který poslední vůlí ze dne 30. prosince 1850 byl odkázal 50 zl. v. v. na 1 mši sv. za sebe a m. Kateřinu. b) Marianny Pšikalové, služebné v Něm. Kynicích, která dle jednacího protokolu c. k. okr. soudu v Ivančicích ze dne 13. čce 1854 poručila 100 zl. k. m. na (4) mše sv. za sebe a c) Fr. Svobody, souseda a klobučníka ve V. Bytyšce č. 120, jenž složil r. 1860 obligaci 100 zl. na mše sv. za † otce Ondřeje a † bratra Ondřeje.

5. Pravidla ze dne 24. ledna 1859 o poskytování stavebního dříví sousedům V.-Byt. z obecního lesa.

Úřední prohlídka lesa.

Aby se předešlo nepořádkům při poskytování stavebního dříví sousedům, usnesl se obecní výbor na následujících pravidlech:

Který soused nevyhnutelně potřebuje stavební dříví, předloží předchozí počet tesařský obecnímu představenému. Představený dá ústně svoliti kommissi pozůstávající ze 4 členů výboru a 2 sousedů, která rozpočet prozkoumá a potvrdí, po případě opraví, dříví vykáže a vycení. Žadatel složí do obecní pokladny 5 /₁₀₀ ceny dříví jako jistotu či kauci, že dříví vykázané i s odpady,

¹⁾ Pocházel z Dolního Röblingu u Meziboru (Merseburg) v Prusku, a byl při cukrovaru 2¹/₂ roku.

²⁾ Lpe 239.

³⁾ V ob. archivě.

třískami a pod. do času určitého z lesa vyklidí, a že ani neopatrností ani svévolně na nevykázaném dříví škody neučiní. Kauci (zbude-li jaká po srážce za škody v lese způsobené) obdrží teprv, když představenstvo uzná, že všeho dříví vykázaného k stavení dokonale zužitkoval. Srážek z kaucí bude použito na zvelebení lesa.

Roku 1859 byl les od c. k. úřadu prohlížen, aby vyskytly se stížnosti, že se z něho bralo a prodávalo příliš mnoho dříví.

6. Válka r. 1859.

Verbování. Dar barona Šimona Siny. Ubytování vojska ve V. Byt.

Jelikož válka byla v Itálii vedena, málo se dotekla krajin našich: Dobrovolníci jako jinde byli i ve Vev. Bytyšce verbování.

Baron Šimon Sina odevzdal c. k. mor. místodržiteli na podporu nuzných rodin vojáků, kteří musili táhnouti do pole, 5000 zl., z nichž pak při rozdělování připadlo na panství Veverské 75, na Vev. Bytyšku 33 zlatých.

Od 9. července do 7. srpna bylo v městečku ubytováno c. k. vojsko, totiž: 50 koní a 25 mužů při koních, 14 mužů bez koní; od 7. do 10. srpna 100 koní s 54 muži a poručíkem.

7. Cechy či vlastně živnostenská společenstva dle živnostenského řádu z r. 1859 a 1883.

Živnostenský řád ze dne 20. XII. r. 1859, jenž 1. května 1860 nabyl platnosti, nezrušil cechy, nýbrž (v VII. hlavní částce, která o nich v § 106—130 jedná) ustanovil, že mezi živnostníky, kteří stejné nebo příbuzné (po případě i různorodé) živnosti v téže obci nebo v obcích sousedních provozují, společný svazek má býti zachován a nestává-li ho, že má dle možnosti býti utvořen. Kdo v obvodu společenstva živnost, pro niž byl cech založen, samostatně počne provozovati, již početím živnosti stane se členem spolku a musí konati povinnosti s členstvím spojené. Kdo provozuje více živností, může státi se členem více společenstev.

Cechy staré měly upravití své artikule dle nového řádu a předložit je ku schválení politickému úřadu zemskému, jemuž také vyhrazeno po vyslechnutí obchodní a živnostenské komory zařizovati společenstva nová, přetvořovati stará a určovati obvod jejich.

I pomocníci a učení členů cechovních považováni byli za příslušníky cechů a byli podrobeni jich stanovám.

Účelem cechů nových bylo: podporovati ústavy a přípravy, kterými je podmíněn rozvoj živností, zejména udržovati spořádané poměry mezi členy společenstev a jejich příslušníky, zakládati odborné školy nebo přispívati a dohlížeti na ně, zařizovati podporovací ústavy pro členy, podávati odborná dobrozdání obchodní a živnostenské komoře a spolupůsobiti s veřejnou správou při všech opatřeních týkajících se živností.

Cechy směly vypisovati k účelům těm přirážky. I pro pomocníky mohla se založiti pokladna podporovací z příspěvků tovaryšů i jich chleboďarců. Jméno starých cechů přešlo na nové, s výhradou jistých výhod pro dřívější účastníky.

Tot v hlavních rysech zřízení nových společenstev živnostenských. Hned na první pohled shledáváme, že novým zákonem prohlášeny jsou všechny živnosti bez rozdílu, řemeslné, svobodné, koncessované — za cechovní. Všechny měly se totiž ve společenstva sestupovati. Bylo jim však odňato právo přijímati cechovně učeďníky, prohlašovati je za tovaryše, tovaryše po prozkoumání mistrovského díla za mistry, na kterýchžto právech vlastně spočívala stará důležitost zřízení a váženost cechů a jich příjmy hlavní. Ano § 115 nového

zákona výslovně praví, že založením společenstev nesmí býti nikdo v započetí živnosti obmezován. Živnost směl provozovat kdokoliv; spůsobilým k ní nemusil býti; jen když policejním vyhověl předpisům.

Tyto svobody zavinily úpadek nejen cechů, nýbrž i živností a vydaly je v šanc kapitálu.

Cechmistři cechů Vev.-Bytyšských pozváni byli ke dni 22. května 1860 do Tišnova na c. k. okresní úřad, aby, dohodnuvše se napřed s mistry svého cechu, vyjádřili se 1. nechtěl-li by se ten který cech s jiným spojití, 2. jak velký by měl obvod cechů býti. — Jak vyjádření dopadlo, není z akt cechovních zřejmo, zdá se však, že všechny cechy řekly, že zůstanou při starém, neboť odbývaly schůze nadále jako dříve.

Aby cechům aspoň nějaké příjmy stále zůstaly, dovolilo c. k. státní ministerstvo výnosem z října 1860, č. 31.655, že smí vybíratí v obvyklé výši poplatky za přivtělení nových členů k cechům; — taxy za výkony, které po novém zákoně přestaly, na příklad při přípovědi, při vyučené, při zkoumání mistrovského kusu, za mistrovství odpadly, na jich místě však směly býti žádány „na správní výlohy“ mírné poplatky za zápisy při vstoupení do učení, při vystoupení z učení atd.

Nějaký čas schůze cechovní odbývány po starém zvyku a c. k. komisaři k nim o Božím Těle, kdy konávány valné hromady, dojížděli. Od r. 1866 však už komisaři přestali je navštěvovati, snad proto, že se jim cesta nevyplácela — anyt i jim různé taxy odpadly. Cechy počaly živořiti, některé svou činnost nadobro zastavily.

Řemeslníci klesající pod tíží kapitálu je vyssávajícího nařikaly na nový zákon živnostenský. Svobod, kterých poskytoval, zneužívali totiž silnější proti slabším. I byla tím říšská rada donucena, aby vydala jiný živnostenský řád, což stalo se zákonem ze dne 15. března 1883.

Jím cechy v podstatě zůstaly jako podle zákona z r. 1859, jen byl účel a působnost jejich a zřízení obsírněji vytčeno. Pro živnosti řemeslné uznána byla (§ 14.) potřeba učení a cviku a musí tudíž každý řemeslník, než samostatně živnost provozovati počne, prokázati se vysvědčením o vyuče- a vysvědčením o konané po jistou dobu tovaryšské práci. Vysvědčení takového však nevydává cech, nýbrž živnostník, u něhož učení se vyučil nebo tovaryš pracoval a představený cechu i místní (po případě tento sám) je jen podepíše, kdežto cech o tom ani nemusí věděti. Zdá se nám, že toto právo by se mělo cechům vrátiti. Dále zdá se nám, že by měli býti členové cechů (po případě i pod pokutou) zavázáni zákonem, aby se účastňovali valných hromad společenstev živnostenských.

8. Čestní občané Vev. Bytyšky, Jan Valerian Jirsík a Dr. Jan Ev. Bílý, zvolení 1861.

Jak jsme svrchu řekli, byli Jirsík a Bílý jmenováni čestnými členy Vev. Byt. Aby občané nezapoměli na tyto dva výtečníky, podáváme tu jejich stručné životopisy i s jejich obrázky.

Jan Valerian Jirsík narodil se 19. června 1798 v Kácově v Čechách, byl r. 1820 na kněžství vysvěcen, působil pak v duchovní správě jako kaplan v Citově, pak v Roudnici nad Labem a po osmi letech dostal se za zámeckého kaplana na Železnou Horu. Pro příkladný život, důmyslnou spisovatelskou a výtečnou kazatelskou činnost zvolen byl r. 1846 za kanovníka a českého kazatele při velechrámě sv. Víta v Praze. Osvědčiv se i tu v každé příčině, povýšen 1851 na stolec biskupský v Českých Budějovicích. Jirsík, jenž veda

úřad svůj v diecési Němci i Čechy obydlené k oběma spravedlivě se choval, nikdy nezapomněl, že odčiniti sluší dlouholeté křivdy, které národ český byl strpěl. Založiv především pacholecký seminář pro hochy obojí národnosti, vynasnažil se pak, aby v Č. Budějovicích zřízeno bylo místo paralelek při gymnasiu německém — samostatné nižší gymnasium. Jelikož tomu Němci Budějovičtí zuby nehty se vzpírali a na ně nic nechtěli dáti, odhodlal se biskup a oznámil ihned vládě, že se postará o místnosti, o prostředky učební a o topivo. Vznesený příklad jeho nabyl hlučného ohlasu po celém kraji. Když na jaře r. 1868 počati se mělo se stavbou, dojeli Hosínští rolníci se 116 vozy, na nichž naloženo bylo stavební kamení. A tak se dalo den co den. Až od Blánské Hory přivážen kámen a z okolí Vodňanského cihly. Bývali dnové, ve kterých se dostavilo třeba 50 až 100 i více povozů na jednou. Příkladem statečných rolníků řídily se obecní a okresní zastupitelstva a

záložny po celých Čechách. Tak Jirsík nejen gymnasium vystavěl, nýbrž i krásný chrám ke cti a chvále sv. Václava.

Němcům byla činnost jeho vlastenecká trnem v oku, a také vláda tehdejší liberálně-německá jí nepřála. Ministr vyučování Hasner dokonce biskupovi oznámil, že jedná se o přeložení českých paralelek z Č. Budějovic do Třeboně; chce-li je mítí v Budějovicích, aby

gymnasium a 22.000 zl. na seminář! Příjem jeho obnášel ročně jen 12.600 zl. a asi 3000 zl. příplatku. Tento příplatek měl se mu dávat dle vůle císaře pána až do smrti, k návrhu Hasnera však říšská rada, bez ohledu na císařskou vůli, příspěvek škrtla a biskup nedostával ho více. Vláda liberální strany v Rakousku byla chvála Bohu brzy přetržena a za ministra Hohenwarta biskupské gymnasium v Budějovicích s budovou úplně zařízenou v ceně 80.000 zl. převzato bylo do státní správy. — Jsa tak zbaven starosti o udržování gymnasia, zřídil r. 1872 ústav pro hluchoněmé své diecése, jemuž až do smrti zůstal štědrým podporovatelem. — Také ostatní zásluhy Jirsíkovy, jež si získal jako kněz v duchovní správě, jako biskup právě apoštolský v řízení své diecése, jmenovitě zavedením synod (1863), jako podporovatel chudých, jako spisovatel bohoslovecký, jsou tak velkolepé, že málo komu popřána byla tak hojná žeň Bohu milá jako jemu. Raněn byv mrtvicí, zemřel 23. února r. 1883.

Jan Valerian Jirsík,

biskup Česko-Budějovický † 1883, spisovatel a národovec,
čestný občan Vev.-Bytýšský.

si nižší gymnasium zřídil sám — to jest, aby nejen vystavěl budovu a ji vším potřebným opatřil, nýbrž aby i profesorský sbor platil. Jirsík odpověděl tím, že založil a profesory opatřil vyšší gymnasium české a vymohl mu r. 1869 i právo veřejnosti. Z činů těch viděti jest nejen horoucí lásku k národu, nýbrž i neobyčejnou obětivost. Vydal ze svých prostředků 90.000 zl. na

Dr. Jan Evangelista Bílý byl kněz učený, vlastenec ryzí, církevník rozhodný. Narodil se 1819 v Dolních Kounicích a studoval v Brně. Již jako student působením P. Tomáše Procházky v Ivančicích se probudil k vědomí, že jest Čechem a v alumnátě byl z nejprobudilejších vlastenců. Byv r. 1843 vysvěcen na kněze, kaplanoval v Židlochovicích a pak u sv. Jakuba v Brně. Zde přílišným namáháním ochuravěl. Když se zotavil, hlásil se zase do Židlochovic, a složiv přísné zkoušky v Praze, dosáhl diplomu doktora bohosloví. Po nějakém čase dostal se za kaplana do Tišnova, odtud za faráře do Předklášteří u Tišnova a konečně na faru v Dolních Loučkách, kde 28. března 1888 zemřel.

Bílý vydal mnohé spisy, r. 1852—4 Bibliotéku kazatelskou; 1865 Legendu o Svatých Božích; Dějiny církevní; Život Pána Ježíše a sv. patronů slovanských Cyrilla a Methoděje a jiné četné menší práce. Také dopisoval do mnohých časopisů. Od roku 1861 proslul i jinak v životě veřejném; byl zvolen za poslance na sněm moravský a odtud i na radu říšskou. Za hojné zásluhy v duchovní správě a v oboru spisovatelském jmenován byl čestným konsistorním radou Brněnským. Jméno dra. Bílého a jeho spisy zachová národ český na moravském, kteří při faráích a školách měli vyvazovací obligace, 50,0 důchodkové daně z těch rent. Tak farář Stolička pojednou odsouzen byl platiti ročních 25 zl. 3 kr. konv. m., nečítaje v to různé přírázky, které také 6—8 zl. obnášely. V Čechách a Rakousích té daně neznali. Proto někteří faráři, mezi nimiž byl i Stolička, proti její uložení se odvolali k c. k. mor. finančnímu ředitelství, byli však všichni bez udání důvodů odmrštěni a teprv r. 1856 ministerstvo financí právu zjednálo průchod a faráře i učitele toho platu sprostilo.

Roku 1860 však k rozkazu c. k. mor. místodržitelství důchodková daň pětiprocentová z vyv. obligací znovu byla zavedena a všem jich majitelům hned při výplatě úroků na půl roku napřed stržena.

Farář Stolička, nemoha toho snášeti — byl beztoho hned při nastoupení obrocí V.-Bytyšského výbavou nesmírně zkrácen — sepsal 9. prosince 1862 pamětní spis k panské sněmovně a se svolením bisk. konsistoře Brněnské jménem mnohých farářů archipresbyteratu Brněnského zaslal ho kardinálu-

Dr. Jan Ev. Bílý,
český spisovatel, farář v Dolních Loučkách. † 1888
Čestný občan Vev.-Bytyšský.

9. Farář Vev.-Byt. Stolička bojuje proti nespravedlivému ukládání důchodkové daně.

Ač dle patentu ze dne 29. října 1849 slušné do 600 zl. prosto bylo důchodkové daně, a přes 600 zl. podrobeno pouze 1 zl. ze sta, uložili c. k. berní inspektoři moravští r. 1853 počínaje farářům a učitelům

arcibiskupu Vídeňskému Rauscherovi, aby ho panské sněmovně podal Což kardinál milerád učinil, odporučiv žádost v sezení 18. ledna 1864 velmi vřele. Obsah spisu je velmi různý a končí žádostí, aby faráři a učitelé co do daní byli na roveň postaveni c. královským a soukromým úředníkům. Velmi trefně praví mezi jiným, že 5% daň důchodková předpisuje se dle patentu ze dne 29. října 1849 správně z rent, za které se žádné služby nekonají, při nichž si může rentier choditi celý rok na procházky nebo cestovati světem, nikoli však z rent farářů a učitelů, které jsou služným za práce ve prospěch státu, církve a obcí konané. — Důchodková ta daň po nějakém čase zrušena.

10. Zákony o opatrování potřeb kostelních a školských z r. 1864.

Dary kostelu Vev.-Byt. učiněné. Oprava jeho. Kaple sv. Floriana a kříž rodiny Kovářovy. Křížová cesta. Kříž u cesty do Hvozdcce.

Dne 2. dubna 1864 vydány byly pro Moravu zákony o opatrování potřeb kostelních a školských. Na jejich základě zvoleny byly ve V. Bytyšce školní a kostelní konkurenční výbory dne 12. ledna 1865.

Ve školním zasedali vedle patrona knížete Řehoře Ypsilantiho a cukrovarníka Pavla Paulse, kteří měli hlasy osobní jako největší poplatníci, farář Alois Stolička, předseda, pak Dominik Kovář, Jan Dundáček, Jan Stejskal, Jan Janke (tento ze Hvozdcce) jako výborové.

V kostelním konkurenčním výboře Dominik Kovář jako předseda, Jan Stejskal, Josef Dupal, Ignát Srnec, Jan Janke (tento ze Hvozdcce) jako výborové. Kníže měl virilní hlas.

Oběma výborům přednešeny, onomu od učitele T. Sedláčka, tomuto od faráře Al. Stoličky různé žádosti za opravy ve škole, kostele a faře.

Ku prosbě faráře A. Stoličky darovala kněžna Helena Ypsilanti jako nová patronka chrámu Páně mešní roucho a jiné věci v ceně 108 zl. a dala kostelu nová okna s dubovými rámcí. Také byl při tom kostel vnitř i vně obílen a při něm na severní straně zbudována světnička pro hlásné a nad ní výklenek pro sochu sv. Floriana na památku požáru, který r. 1841 byl skoro celé městečko zničil.¹⁾

Pro souměrnost vystavěl na jižní straně Dominik Kovář výklenek a dal do něho nákladný kříž s figurou Krista Pána. Na podstavci je nápis: „Ke cti a chvále Boží nákladem p. Dom. Kováře a jeho rodiny r. 1864“.

R. 1866 zakoupena z Vídně od dobrodinců křížová cesta za 350 zl. a kněžna opět některé dary kostelu věnovala.

R. 1868 postaven a posvěcen železný kříž na kamenném podstavci v polích u cesty ku Hvozdcí vedoucí. Jeho nápis zní: Ke cti a chvále Boží nákladem (svým pořídili) Fr. a Kat. Králík, Jan a M. Zelinka 1868.

¹⁾ Dle účtu konkurenčního výboru na ličku chrámu Páně, do něhož pojata je kaple sv. Floriana (kdežto světničku dolní zaplatila obec V.-Bytyšská sama), stála lička s kaplí 1242 zl. 50 kr., k čemuž vrchnost darovala 699 zl. 69 kr., ostatní splatili farníci. V ob. arch.

11. Kontribuční fond Veverský přistěhován do Vev. Bytyšský r. 1864.

Správce jeho Dominik Kovář do r. 1888, pak Jan Kovář.

Jak jsme již pravili, přešly r. 1864 kontr. fondy obilní i peněžné do samosprávy podílníků a utvořeny z nich fondy pouze peněžné, čili záložny; obilí za tím účelem prodáno.

Do V. Bytyšky přivežena byla z Tišnova pokladna s velikou slávou. Hudba hrála, banderium jí vyjelo vstříc, večer bylo

První výbor kontrib. fondu Veverského r. 1864 zvolený.

Čeněk Helan z M. Kynic.	Jos Horňanský ze Sentic †.	Ant. Bendák z Rozdrojovic.			
Jos. Novotný z Kyniček.	Fab Kříž z Javůrku.	Ant. Staněk z Komína †.	Kašpar Čoupek z Bosonoh.	Jan Hvižd' Šim. Zounek z Řičan, předs. z N. Kynic †.	
Jan Janke ze Hvozdc.	Leop. Baumann z Bystrce.	Dom. Kovář*) z V. Byt., správce.	Josef Pallas z V. B. účetní.		

městečko osvětleno. V prosinci utvořil se 15členný výbor správní a zvolil za správce Dominika Kováře z Vev. Bytyšky jakožto muže řádného a zámožného.

*) Přítomni nebyli Jan Hrabal z Jinačovic, Tomáš Pšíkal z Chudčic, Jan Pospíšil ze Žebětína.

Ku kontr. fondu Veverskému náleží 15 obcí. I uvedeme, kolika mírami dle Josefského katastru a kolika podílňíky a v jakém poměru k celku jsou v něm účastněny.

	mírami	podílňíky	0/0
1. Vev. Bytyška	. 2799	86	12·27
2. Něm. Kynice	2782	57	12·20
3. Mor. Kynice	. 2399	44	10·52
4. Řičany	2177	33	9·55
5. Komín	. 2072	50	9·09
6. Bosonohy	. 1682	78	7·38
7. Bystře	. 1440	37	6·32
8. Chudčice	. 1214	17	5·32
9. Sentice	. 1104	20	4·84
10. Jinačovice .	1040	21	4·56
11. Rozdrojovice .	1020	23	4·47
12. Kyničky	879	21	3·85
13. Hvozdec .	868	19	3·81
14. Javůrek	733	21	3·21
15. Žebětín	. . . 596	16	2 61
úhrnem	22805	548	100 0/0

Obce jsou ve třech c. k. soudních okresech roztroušeny. I připadalo (r. 1883) na okres

	kapitálu	podílňíků	obcí
Brněnský	38·28 1/0, 50187·76 zl.	246	7
Tišnovský	36·76 0/0, 48194·93 zl.	186	5
Ivančický	24·96 0, 32724·31 žl.	116	3
úhrnem	131107·00 zl.	548	15

Původní do samosprávy r 1864 převzaté	R. 1887 jmění obnášelo :
jmění bylo :	
v památkách v. v. 1377·57	v rak. čísle
stát. dl. úpisy kon. m. . . . 28547·26	Vyvaz. obl. 1100—
dl. " " " rak. č. 19176·16 1/2	st. oblig. 27600—
dl. úpisy hypot. 62336·18	hypot. půjčky 56818·82 1/2
hotovost 901·53 1/2	směn. " 37770·25
inventář 931·24	úrokové nedoplatky . . 3886·26
rozpůjčeného obilí na jisto	vklady u veřejných ústavů 2000—
postaveného za 5259·44	hotovost 1793·53
cena sýpky 2000—	inventář 1392·77

Reservní fond dostoupil výše asi 10.000 zl.¹⁾ Dominik Kovář zastával úřad svůj do 10. května 1888, načež zvolen byl za správce jeho syn Jan Kovář. Dominik jmenován pro své zásluhy o fond a obezřelou jeho správu čestným jeho členem dne 2. prosince 1888 to jest v den 40letého jubilea panování císaře Františka Josefa I.

Jan Kovář jako správce hned po svém zvolení přeměnil velikou většinu směnečních dluhů na hypotekární, protože rolníku málo kdy možno jest dodržovati platebních lhůt.

Účetním fondu po celou dobu byl Jos. Pallas.

12. Les „Krnovec“ u V. Byt. částečně výklučěn a na pole přeměněn 1865.

Dle usnešení protokolárního ze dne 31. března 1865 byly duby v Krnovcích za hotové veřejnou dražbou prodány a peníze ztržené mezi sousedy stejným

¹⁾ Ed. Vodňářik: „Dějiny a statistika mor. kontr. záložen“ 1886,

dílem rozděleny. Půda tak získaná po dílkách přenechána „mezi lidi“ na tři leta na první rok zdarma, na 2. a 3. za nájemné, které by aspoň daně a jiné dávky z těch pozemků krylo. Po třech letech mělo se rozhodnouti, má-li půda zůstatí ornou, nebo zase býti zalesněna. Půda však je tak špatná, že jen na některých nižších místech hodí se za pole; na těch se doposud obdělává, ostatní dílky ležely ladem a teprv od r. 1888 zase byly zalesněny. — Usnesení obce, aby les proměněn byl na pole, čelilo proti čl. 2. lesního zákona ze dne 3. prosince 1852 ř. z. č. 250.

13. Šimon, svob. pán ze Siny koupí 1865 cukrovar podveverský pro dceru Helenu, kněžnu Ypsilantovu k Veverí; zánik jeho 1868.

Cukrovar pod Veverím, pramen bohatství pro majitele, zdroj blahobytu pro okolní rolnictvo a živnostnictvo, žil a tyl, jak jsme už shledali, z tuku panství Veverského. Náhodou poměry cukrovaru se tak změnily, že se podařilo vrchnosti cukrovar koupiti a tak se zbaviti svého škůdce.

Jednoho roku totiž zmrzla Satzgerovi voda, tak že nemohl pracovati; byl by si nákladem 25.000 zl. vodovod vystavěl ze Švarcavy, avšak vrchnost mu ho nedovolila svými pozemky vésti.¹⁾ Také byly stroje v cukrovaru sešlé, zastaralé, téměř neupotřebitelné; byli-liť najati k nim dělníci z cizích cukrovarů, ani se v nich nevyznali. Vše by bylo musilo býti nové; kdyby cukrovar dále byl veden. To a pak že už značné jmění měl, pohnulo churavého Maxe Hugona Satzgera, že cukrovar prodal svob. pánu ze Siny (ku hradu Veverskému). Smlouva mezi oběma uzavřena 28. června 1865 za souhlasu c. k. notáře Ludvíka Preysse jako plnomocníka knížete Řehoře Ypsilantiho a jeho paní Heleny roz. Sinové, tehdejší majitelky panství Veverského. Satzger prodal cukrovar s vodovodem (jenž vedl vodu z luk V.-Bytyšských), s pumpovadlem, studní a kolnou (což ponejvíce bylo vystavěno na Hvozdeckých pozemcích) a se vším náčiním za 200.000 zl. rak. č., splatných 1. července 1868. — Do té doby, než splacen byl kapital, tedy po 3 leta Satzger cukrovar bez nájemného vedl dále, platil jen daně a udržoval v pořádku inventář; vrchnost mu dodávala ze 600 mír polí cukrovku, cent po 40 kr. rak. č. a brala si 20% výtlačků ke krmení se hodících. R. 1868 cukrovar dopracoval. Kněžna měla svůj cukrovar v nedalekých Rosicích a Veverského nepotřebovala.

Stroje prodány a odvezeny. Komín s domkem pro kotle a pro stroje vylicitoval dolní mlynář Vev.-Byt. Jan Krejčí a odbyv z nich mnoho staviva, zbytkem zvelebil si svůj mlýn. Ostatní rozsáhlé budovy upraveny a přesídleno do nich z hradu veškeré úřednictvo s menšími hospodářskými služebníky, dráby, trmači a tažným dobytkem.

¹⁾ Cukrovar si založil původně vodovod z luk V.-Bytyšských a platil 37 majitelům pozemků odškodného ponejprv r. 1853 316¹/₂ centů výpresků, následující leta polovicí (154¹/₄ centů).

14. V á l k a r o k u 1866.

Prusko o to již delší dobu pracovalo, aby vyloučilo Rakousko ze spolku německého. Roku 1866 spojivši se s Itálií, a jsouc Napoleonem podporované, dosáhlo toho cíle.

Prušáci vtrhnuvše ve třech armádách do Čech, 23. června počali postupovati výbojně a spojivše se porazili u Králové Hradce 3. července hlavní rakouskou armádu, sesílenou Sasy a vedenou Benedekem. Po porážce té císař František Josef I. ukončil na rychlo svůj vítězný boj s Itálií odstoupením Benátek, a spěchal s vojskem na ochranu Vídně a zemí od Prusů obsazených. Mírem, který prostřednictvím Napoleona byl uzavřen, vyloučeno Rakousko z německého spolku. Prusku v něm zjednáno předsednictví a různé výhody mu pojištěny na př. i rozšířením území o 1306¹⁾ mil.

Účinek války na Vev. Bytysku jeví se následovně:

Ve městečku dne 22. května 1866 leželo velitelství transportní škadrony rakouské s třemi tlupami husarů, kteří dne následujícího vystřídání byli od jedné baterie ohňostrojců. Dne 27. a 28. května zdrželi se tam zákopníci s vozotajstvem; od 29. května do 16. června ležeti tam zůstalo zákopníků 4 důstojníci a 264 mužů se 128 koňmi.

Počátkem června došel do V. Bytýšky (jakož i jinam) dopis c. k. okr. úřadu, kterým jsou vyzváni nádenníci a zedníci, aby šli opevňovat Olomouc. Mzda pro první ustanovena na 54 kr., pro druhé na 92 kr., a pilný zedník prý i z 1.20—1.30 vydělati mohl.

Dne 14. června od téhož úřadu nařízeno, aby Vev. Bytýška dala 16¹⁾, Lažánky 9, Chudčice, Hvozdec, Maršov, Svatoslava po 6, Holasice, Branškov, Radoškov, Křížinkov, Katov po 2, Pánov jeden dvojsprežný vůz s košinami a plachtou k dopravě špíže za III. a X. sborem severní armády. Dne 15. června odpoledne měli všichni ve Vev. Bytýšce býti pohotově, opatření obrokem na 4 dny a starosta V.-Bytýšský měl se o to postarati, aby všech šedesát vozů v pořádku 16. června ráno o 3 hodinách stálo na linii v Brně. — Rozkazu tomu bylo vyhověno. Když povozy do Brna dojely, naložily špízi. Jelikož však ještě se nevědělo kudy a kam pojedou, bylo vozkům dovoleno, aby bez vozů vrátili se s koňmi domů, a očekávali dalších rozkazů. Pátý den pak zase musili do Brna a jeli za armádou.

Dne 27. června nařízeny a také ihned počaty sbírky na najímání dobrovolníků a na podporu raněných pěšího 8. pluku. Sousedé dávali „z lásky k Jeho Veličenstvu císaři Pánu, vlasti a národu z dobré vůle“ po 10—20 kr.; málo kdo dal více.

Po dvou dnech došel rozkaz, aby okres Tišnovský dne 1. července ráno dodal do Tišnova pro severní armádu 6000 bochníků žitného chleba po 3 librách 7 lotech. V. Bytýška složila k tomu 240 pecnů, to jest 772¹⁾/₂ liber po 24 kr., což činí 185 zl. 40 kr. Dne 3. července, tedy v den, kdy naše vojsko poraženo bylo u Králové Hradce, nařízeno, aby byly větší nemocnice připraveny v Předklášteří, Branškově a Vev. Bytýšce; menší obce k tomu měly dodati po jedné, větší po dvou postelích se slamníky a dekami. Současně naporučeno, aby vozkové na silnicích jezdili po pravé straně a vyhýbali na pravou stranu, a aby všechen šotr s nich byl sházen na pole. Člen silničního výboru O. Kozoušek žádal od obce na odhazování šutru 100 lidí; starosta Dundáček dal 6. VII. vybubnovati, že má z každého domu jeden člověk na silnici robotovat a ráno do 7 hodin byla silnice zcela vyklizena.

Ač z V. Bytýšky už bylo 16 vozů na příprežích u armády, musila k 100 dalším fůrám z Tišnovského okresu 7. července žádaným dáti ještě 14.

¹⁾ Vrchnost dala 2.

Pod pokutou 50 zl. musily státi druhý den už v Nedvědicích se zásobou špiže na 8 dní; z koně slíbeno náhrady denních 26 kr. r. č., vozkové sami se starati měli o svou výživu. — Těžké dni počaly V Byt. dnem 11. července 1866. Vojsko rakouské spojené se saským na spátečním pochodu čili útěku roztábořilo se nad městečkem v zasetých polích a nadělalo, jak místní úřad zjistil, zničením osení 2191 zl. 48 kr. škody. Musilo prý dle rozkazu brigádníka Zajíčka takové postavení zaujati, aby dovedlo se ubrániti přepadení Prusáků, kteří jim byli v patách. Obec dodala jim na vaření 6 sáhů štípuvého dříví.

Sotva naši odtáhli, již vrazili — 12. července — nepřátelští Prusáci do městečka. První jeli cvailem se zbraní ostro nabitou po všech ulicích, aby zjistili, není-li tu vojska rakouského; pak teprv vtrhli ostatní. Od té doby táhli Bytyškou po kolik dní nepřehledné různé voje k jihu. První den requirovali některé potraviny a potřeby u hostinských Angela Piska na panském domě, u Dupala, u Ferdinanda Císaře na radnici, u kupce Dominika Kováře a také u obce; v následujících dnech hlavně hostinský Ferd. Císař škody utrpěl, ana radnice stojí zrovna u silnice. Aby se požadavkům vojska mohlo rychle činiti zadosť, zjistila obec zásoby nápojů u hostinských (a obce); úhrnem nalezeno bylo 27 věder vína, 32 v. piva, 26³/₄ v. kořalky, po ¹/₄ vědre kmínky, slivovice a anglické hořké. Hlavní zodpovědnost spočívala na starostovi Janu Dundáčkovi, jenž jednak žádostem vojska vyhověti se snažil, jednak majetek, zejména koně a hovězí dobytek občanů chránil, tajil a kryl, tak že konečně ani životem nebyl jist. — Neobyčejné úspěchy pruské armády urychlily ukončení válečných hrůz tou měrou, že dne 23. července o 2 hod. odpoledne uzavřen byl klid zbraní, 2. srpna příměří a 30. srpna mír.

Prvním srpnem počínaje Vev. Bytyška měla skoro pořád pruské vojsko na bytě. Tak 1. a 2. leželo tam 9 důstojníků, 818 mužů s 69 koňmi druhého praporu strážní zemské obrany (Gardelandwehr), jimž k jich requisici vydáno 260 liber masa a (vyjma důstojníků) dávána ztrava. Podobně 3 srpna ubytování a ztravování (bez důstojníků) byli: náčelnictvo (štáb) čtvrté strážní pěší brigady, I. prapor druhého strážního pluku císaře Františka, část štábu III. strážního ulánského pluku, polní pošta a jiní, úhrnem 37 důstojníků, 1018 mužů a 147 koní Polní pošta zůstala na radnici ležeti tři dni. Dne 4. srpna ošetřováno bylo 10 nemocných mužů třetího strážního pluku, jimž i léky byly poskytnuty od lékaře Eduarda Kellera. Dne 5. srpna dorazili od třetího strážního ulánského pluku 2 důstojníci, 52 mužů s 56 koňmi. Dne 7. srpna 1 důstojník, 45 mužů s 69 koňmi husarů Děvinských č. III., 8. srpna 6 důstojníků, 100 mužů s 139 koňmi husarů Děvinských č. X., jimž dodáno také něco ovsa a sena¹⁾; 9. srpna sešli se od štábu husarů č. X., a od II. škadrony husarů 9 důstojníků, 113 mužů s 126 koňmi a k nim přidružila se též den polní intendantura osmé pěší divise sestávající z 5 důstojníků, 9 mužů s 13 koňmi. Intendantura zůstala v městečku ležeti až do 5. září, ztravovala se však od 15. srpna sama. Dne 11. a 12. srpna stál ve Vev. Bytyšce lazaret osmé pěší divise, 87 mužů s 12 koňmi. Dále tam leželi, sami se ztravující po 14 dní, to jest od 21. srpna do 4. září: čtyři setniny třetího Durinského pěšího pluku č. 71. Mezi tím i 4 prustí četníci se 4 koňmi v hostinci Piskově od 31. srpna do 3. září byli ztravováni. Poslední pak 7. a 8. září tábořili v městečku 3 důstojníci, 84 mužů s 85 koňmi Durinského ulánského pluku č. 6. škadrona třetí.

Náhrady, které za dodávky, ztravování a přípraze měly býti vyplaceny od c. k. vlády, počítány byly dle tří dob. — I. byla doba války do 2. srpna, II. příměří do 30. srpna a III. míru.

Vev. Bytyška dle přehledného seznamu ze dne 12. prosince 1867		
oznámila škod	dostala však jen	tedy méně obdržela o
1. za ubytování a ztravov. zl. 3646·50	zl. 1845·46	zl. 1801·04
2. za requisice 686·12	218·77	467·35
3. za přípraze „ 553·65	259·—	294·65
4. za ztrac. na přípr.koně „ 600·—	„ 220·—	„ 380·—
úhrnem zl. 5486·27	zl. 2543·23	zl. 2943·04

¹⁾ Ten den byl první případ kolery ve V. Bytyšce, která pak řádila neslýchaným způsobem.

Při tom měla Bytyška i tu nehodu, že se kommisse o 64 zl. 14 kr. ku škodě její přepočítala a že za sponsty v polích pošlapáním obilí vzniklé obnosem 2191 zl. 48 kr., dostala pouze 60 zl. a to teprv r. 1868.¹⁾

Při ztravování čítali občané pro důstojníka 1 zl. 66 kr., pro muže 85,²⁾ což při známém apetitě pruských vojáků nebylo mnoho, dostali však za důstojníka jen 75 kr., za muže 22 nebo 50 kr.

Při náhradě requisic kommisse vyloučila všechny škody utrpěné krádežemi a jiným násilnictvím. Tak stalo se, že hostinští na nápojích a dolní mlynář na obilí a mouce utrpěli značných ztrát nenahraditelných.

Oněch 2543 zl. 23 kr. náhrad poukázaných občané nedostali najednou, nýbrž v říjnu 1866 160 mír žita,³⁾ pak se jim srazilo na daně za rok 1866 912 zl. 21 kr., koncem června 1867 vydána záloha 600 zl. atd. a zbytek poukázán v květnu 1867, kdy teprv zjištěny byly všechny škody. — Starosta Jan Dundáček, nevěda mnoho-li bude komu náhrady přiřknuto, vyplatil ze záloh některým poškozeným více, než jim pak vskutku od zemské kommisce bylo přisouzeno, tak že přeplatky musil od nich zase vymáhati. Uspokojen náhradami nebyl téměř nikdo.

Hostinský Jan Dupal předložil ještě zvláštní účet za častování při verbování dobrovolníků. Bylo mu povoleno 166 zl. 56 kr., jež měly zaplatiti obce okresu Tišnovského, avšak dáti se zdráhaly, proto že prý nejen dobrovolníci, nýbrž i občané V.-Bytyští z nich byli častováni.

Po ukončené válce císař pán František Josef I. navštívil země nepřátelským vpádem postižené, aby se o potřebách a poměrech jejich osobně přesvědčil. Dne 18. října 1866 před polednem přijel po železnici do Brna, odtud jel 20. přes Vyškov do Olomouce, 22. přes Šternberk a Dvorce (Hof) do Opavy. Zpáteční cestu vykonal z Pardubic přes Jihlavu, kde pobyl 6. listopadu a Znojmo, kde prodlel 8. listopadu. — V Brně, Olomouci, Jihlavě a Znojmě udílel milostivě audience.

15. Živelní a jiné pohromy ve farnosti V.-Bytyšské r. 1865—1870.

Roku 1866 žita v trati u Hvozdece Božím dopuštěním z jara docela pomrzla, že se toliko holá sláma klidila.⁴⁾ Občanům přišlo velmi vhod na setí 160 mír žita z císařských magacínů, které jim byly jako záloha na škody válečné vydány.⁵⁾ — R. 1867 a 1868 zase krupobití úrodu jarní na polích u Hvozdece zmařilo; r. 1868 skáceno v lese vichrem 958 stromů; r. 1869 řádilo

¹⁾ Viz „Kniha protokolů obce V. Byt.“

²⁾ A sice následovně: pro důstojníka k snídani 13 kr. (lot kávy 4 kr., 2 loty cukru 2½ kr., 2 žemle 4 kr., smetana 2½ kr.), k obědu 90 kr. (½ libry masa 13 kr., příprava polévky 5 kr., máčka nebo zelenina 10 kr., ½ libry pečeně 25 kr., salát 15 kr., chléb 2 kr., ½ mázu vína 20 kr.), k svačině káva za 13 kr., k večeři 50 kr. (½ libry pečeně s příkrmem, ½ mázu piva a chléb); — pro muže k snídani a svačině kávy po 13 kr., k večeři brambory, sýr a nebo něčeho jiného za 10 kr., k obědu ½ libry masa s příkrmem 23 kr., pecen chleba za 14 kr., ½ mázu vína za 12 kr.

³⁾ Dne 10. srpna 1866 starosta Jan Dundáček prosil zemský výbor, aby V.-Byt. sousedům, kterým pomrzlo z jara žito, bylo půjčeno 600—800 mír žita na živobytí a podzimní osetí. Když pak oněch 160 mír bylo povoleno, ptal se, nač by byly povoleny? „na zmrzlinu? na válečné polní škody? na requisice? na ubytování a ztravování vojska?“ C. k. okresní Richter odpověděl, že „na válečné škody ze státní pokladny vynahraditelné“.

⁴⁾ Lpe 241.

⁵⁾ V ob. archivu,

krupobití „nad Horkou“, k čemuž spolu povodeň tak veliká se přihnala po bílém potoku, že v chaloupkách nad malým mostem až do bytů okny se voda drala a městečko až po kostel bylo zaplaveno.¹⁾

Také r. 1870 povodně, hrozná bouřka a veliké krupobití nadělaly mnoho škod na polích.

16. Velká rozdrobenost pozemků Vev.-Byt.

Pokus o jich scelování r. 166—69. Další soukromé toho druhu podniky.

Již při dělení gruntovních pozemků r. 1762—63 seznali jsme velikou rozkouskovanost polností Bytyšských. Což potvrzuje měření z r. 1826, neboť připadá 5583 částic na 2599 jiter 360□⁰. Nesmímeť tu bráti přímo 2 částice na 1 jitra, jak průměr ukazuje, nýbrž dlužno odčítati velké plochy obecního lesa, vrchnostenských polí, značné částice obecních pastvin, řeky a luk, tak že průměrně 1 kus ani pod míru nezůstane. R. 1762—63 vypočítali jsme 1 kus pole průměrem na $\frac{2}{3}$ moravské (staré) čili asi na $1\frac{1}{6}$ míry nynější; poměr ten přídavky na zahrady, rolemi na zelí a konopě, jakož i loukami málo byl pošinut a zůstal zajisté celkem nezměněn až do r. 1826. Ohromné množství částic r. 1826 — přes 5500 — proti r. 1762—63 — asi 2750 — vysvětluje se tím, že dlouhé a úzké kusy polí, které jsou přeríznuty cestami, dostaly po dvou i více částicích, kdežto dříve byly počítány za 1 kus, na př. poloudělí 3—5 částic na 1 kus, pak že dostala číslo každá mezka, každý skalnatý kousek v polích jako pastvisko. Rozkouskovanost byla veliká a vadila pohodlnému hospodaření a odnímalá holými brázdami hranečními mnoho půdy.

Sousedé Bytyští domluvili se, že pozemky své scelují nejméně na 6 kusů.

Dne 18. listopadu 1866 podepsali všichni o tom protokol. Starosta Jan Dundáček, aby nechybil, tázal se o radu v prosinci 1866 Fr. Mittnera, ředitele hospodářství v Hradišti (Pöltnerbergu) nad Znojmem, jenž byl o scelování uveřejnil obšírné pojednání tiskem.

Avšak teprv 11. května 1869, když byl c. k. opr. geometr Jindřich Weiser podmínky ku provedení té práce předložil, zvolena kommisie 17členná ze všech majetníků pozemků, která měla rozhodovati o sporných věcech a stížnostech. Pro případ však, že by se nemohla dohodnouti, zvolen byl užší výbor šestičlenný, proti jehož usnešení nesmělo se nic více namítati. V užším výboře zasedali: Alois Stolička, farář, Dominik Kovář, majitel realit, kupec a soused, Libor Karber, správce ve výslužbě a Fr. Dundáček, Jan Dundáček a Josef Navrátil, sousedé.

Nerovná poloha a nestejná jakost a vzdálenost pozemků byly pro zeměměřiče nemalou překážkou při rozdělování. Mnozí sousedé už z prvopočátku neměli ku scelování důvěry; nespokojenost nad díly 5. října 1869 za přítomnosti c. k. okr. hejtmana

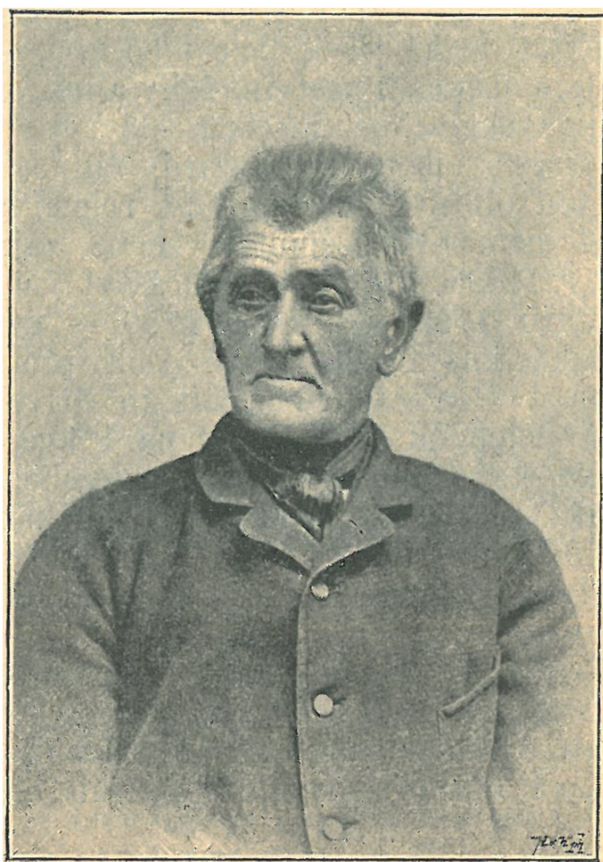
¹⁾ Lpe 242,

Winklera losem přisouzenými vzrostla a dospěla tak daleko, že jednoho dne zvytahovali koly měřicem nasázené a orali dle způsobu obvyklého. Bylo po podniku — zeměměřič však musil dle kontraktu dostat z jitra pozemků scelovaných 1 zl. 10 kr. Úhrnem vyhozeno tak bylo asi 2000 zl.!!

Jeden člen výboru užšího, Dom. Kovář (jsa majitelem 7 usedlostí) počal na to celkovatí kupy a výměnami o své ujmě a neunavnou, účelnou pílí a obětavostí toho docílil se synem Janem, že mají celé tratě, na př. velké i malé tejny, čluny, u doubku, za bukovci, a značné kusy v jiných tratích sloučeny. Jejich příkladu, ač v malém, následovali mnozí rozumnější sousedé.

17. Obecní úřad 1867 až 1870.

Starosta Fr. Svoboda, soused č. 120. Spor s odstupujícím starostou; jeho vítězná sebeobrana. Čestný člen obce Pavel Pauls. Zařizování radnice. Skála v ob. lese. Velký most převzat do správy okr. sil. ničního výboru. C. k. poštovní stanice ve Vev. Byt. Sčítání lidu 1869.

Frant. Svoboda,
starosta Vev.-Bytyšský 1867—1870.

V srpnu
r. 1867 volen

starosta, muž v každém ohledu řádný; Frant. Dundáček, Václav Králík, sousedé, Osvald Kozoušek, kupec a Edvard Svoboda, stavitel, radní; Ignat Srnec, Jan Perka, Fr. Dupal, Josef Dupal, Josef Stejskal, Fr. Němeček, Jos. Valentin, Jan Němeček, Ondřej Pachovský, Karel Mlaskač, Ondřej Zelinka, Josef Leidsmann, Josef Mareček, Ant. Klimeš, Libor Karber, výborové. — První sezení výboru nového konáno 25. srpna 1867.

Správa obecní jemu od starého výboru odevzdána byla 19. září. I dopustili se noví představení v přílišné horlivosti té chyby, že s jakousi umíněností se vrhli na bývalého starostu. Špatně však pochodili.

Z protokolů s ním před výborem zavedených vysvítá, že jednalo se o to, aby J. Dundáček obci nahradil z obecních účtů

byl nový výbor obecní. Proti dosavadnímu starostovi Janu Dundáčkovi, jenž už 12 let úřadoval, ozývaly se rozmanité stížnosti — jak to bývá obyčejem na obcích — i zvolen byl výbor, z něhož vyloučení byli hlavní přátelé Dundáčkovi, mezi nimi i farář Stolička.

V novém výboru zasedali tito členové: František Svoboda čís. 120,

za r. 1863—67 684 zl. 94 kr., mezi jiným výlohy za některé pitky a hostiny a pak válečné náhrady 247 zl. 89 kr., o které byl vydal poškozeným více, než jim bylo později konečně od c. k. úřadů a kommissí přiřknuto. Dundáček na to odpověděl, že co do pitek — jedli a pili všichni a že povoloval podobné vydaje proto, že by byl on sám proti všem málo spravil; co do náhrad válečných, že peníze vskutku vydal, že řádně každému vyplatil, a dal-li některým poškozeným více, ať si to obec na nich a ne na něm vymáhá, on že nezasluhuje za své práce a starosti v době války r. 1866 přestálé trestu, nýbrž odměny. Některé menší chyby v účtech slíbil že napraví. Ve spise 24. ledna 1868 obci a 24. dubna 1869 zemskému výboru, kam jeho záležitost se dostala, píše o válečných svízelích:

„Byl jsem v pruské válce obecním představeným a jako řádný představený povinen jsem byl spoluobčany před neštěstím, ztrátami a jiným nepřátelským příkořím chrániti, na druhé pak straně nepříteli a jeho žádostem vyhověti a tak obezřetně se zachovati, aby všechno mé jednání k dobru státu a k ochraně v těch nátiscích občanů

Pavel Pauls,

od r. 1867 čestný občan V.-Byt., † ve Vídni 1873.

že jsem byl nucen posměch, hanu, výhrůžky, ba i týrání od něho snášeti, když jsem mu nevyhověl, na příklad, když chtěl 400 mír ovsa a nebylo ho, leč 15 mír, chtěl slámy, sena, piva, vína, kořalky a co jmenovaného. Jednoho svátečního dne, když Prušáci z Veverí pro příprež ke mně přišli a 40 vozů žádali a já jsem po tichu sousedstvo upozornil, aby své potahy odstranili — tehdy jsem živobytí své nasadil; mé jednání tehdejší pro sousedstvo obětovné mohlo míti pro mě nejsmutnější následky, tak že jsem se viděl nucena na všech cestách městečka rozestaviti stráž občanů, abych v nejhorsím pádě mohl aspoň prchnouti a životem vyvážnouti. Kdybych nebyl tak upřímným zástupcem státu a občanů, byla by škoda čítala na tisíce a ne na sta.“

Obecní výbor dne 4. dubna 1869 prozkoumal znovu své požadavky za J. Dundáčkem prý vězíci a slevil s 684 zl. 94 kr. na — 198 zl. 41 kr. — Ani toho však Dundáček nepřijal,

našich čelilo. Což jsem já také neohroženě ze vsí síly své, s příčinností a opatrností po celý čas jak vpádu tak okkupace pro obecní dobro znal, svůj život nasazuje a takorčka svou kůži na trh nose, že mi nejednou, nýbrž mnohokrát o život šlo, když jsem občany kryl, aby drancováním, skládáním rekvizic a dáváním přípreží nebyli ničení, kteréžto mé utrpení každý poctivý občan potvrdí. Stál jsem vždy v čele výboru a když bylo nejhůře, sám, opuštěn od ostatních před nepřite, lem a mnohdykrát se stalo-

vypočítav 24. dubna 1869, že on je sice povinnen obci nahraditi 396 zl. 8 kr., obec však že mu dluží 800 zl. 93 kr., tak že tudíž bude obec jemu dopláceti 404 zl. 85 kr., z čehož však on ještě vyrovná účet 71 zl. 89 kr. za prodané duby v Krnovci a účet na ličku chrámu Páně. Konečně r. 1871 dohodl se s výborem, že se spokojí s 250 zl.¹⁾ —

V této tedy rozepři obecní výbor nezvítězil, jinak však si správně počínal u řízení obecních záležitostí.

Dne 3. listopadu 1867 obecní výbor jmenoval jednohlasně čestným členem obce továrníka Pavla Paulse za dobrodiní, která on obci poskytl a která jí plynula také z cukrovaru. Děkuje obci za to vyznamenání, poslal chudým městečka 100 zl. V březnu r. 1868 odpustil obci 157 zl. 29 kr., které mu dlužila. P. Pauls zemřel 1. června 1873 ve Vídni jako šef a společník firmy C. D. Satzger a pochován byl v rodinné hrobce na hřbitově ve Währingu. Manželka a dvě ditky jej přežily.

Radnici obec v I. patře upravila, aby v ní mohlo bytovati vojsko. Výlohy s tím spojené 1349 zl. 37 kr. zapraveny byly — prodáním mor. vyv. obligace na 1330 zl., kterou obec měla z výbavy poplatků domkařských.²⁾ Z lesa dáno na tu úpravu 107 klad, 15 trámů, 7 podzednic, 42 krovů.³⁾ R. 1869 tam ležela 5. kompanie 5. pěšího pluku pod hejtmánem Oppenheimem. Nájomu z hostince na radnici hostinský Neuschl 1867—70 platil 500 zl. ročně. Zánikem cukrovaru však i výnosnost nálevu klesla. Když pak r. 1869 byla obec tážána, za jaké nájemné by přepustila äraru celou radnici, žádala 1200 zl.

Skálu v obecním lese výbor nechtěl staviteli Eduardu Svobodovi dále přenechat, protože prý je z toho škoda v lese. Když však Svoboda k tomu poukázal, že do obce plyne ze skály 2000 zl., které vyplácí tovaryšům, 500 zl. nádenníkům, 700 zl. za povozy, že obec za škody dostává 30 zl. nájemného a že on staví silnici od lomu do městečka, aby neškodil vožením kamene polím, dala se obec obměkčiti a uzavřela s ním smlouvu na dobu od r. 1868—74, v níž se zavázal platiti ročně 50 zl., břeh Švarcavy kolem tekoucí opevniti hrází a za škody státi.

R. 1868 po dlouhém vyjednávání převzal c. k. okresní silniční výbor velký obecní most do své správy. Obec s vrchností ho 1864 znovuzbudoval, což prý stálo na 7000 zl., a nedostali žádné náhrady, protože na to měli mýto. — Mýto zrušeno teprv r. 1885, když vystavěním železnice Brněnsko-Tišnovské přestalo vožení uhlí ze Zástavky a Zbejšova do Předklásterského cukrovaru.

¹⁾ Kniha protokolů obce V. Byt. r. 1871.

²⁾ Tamže viz sezení dno 12./X. a 19./X. 1868.

³⁾ Do r. 1868 bylo na radnici dle „lesní sousedské knihy“ z ob. lesa vydáno 25⁰ štípkového dříví, 412 dubů, 294 klad, 301 trámů, 313 podzednic, 531 krovů, 386 tenších kusů, úhrnem 2237 kusů.

Roku 1868 dne 1. října nastala v městečku c. k. pošta. Obec žádala jízdné spojení s Tišnovem a Brnem, pěší s Ostrovačicemi, dostala však jen jízdné s Brnem. Poštmistrem stal se O. Kožoušek, kupec. Při sčítání lidu r. 1869 měla V. Byt. 217 domů s 1573 obyvateli, hrad Veverčí 10 domů se 158 obyvateli; byli všichni křesťané až na 16 židů.

18. Rozsáhlost a výnosnost panství Veverského roku 1867.¹⁾

Panský správce Jan Svoboda dal r. 1867 sestaviti soukromou pozemkovou knihu panství Říčansko-Veverského dle katastru; v pozemkových totiž knihách úředních či v zemských deskách parcelly žádné nebyly vytčeny.

Vypočítal úhrnný majetek pozemkový na 10.499 jiter 319⁰ a čistý užitek katastrální na 33.324 zl. 20 kr. rak. č. Lesů v tom bylo 8883 jiter 1405⁰, polí a úhorů 944 jiter 19⁰.

19. Pěvecký spolek ve V. Byt. 1867—1868.

V listopadu r. 1867 založil provisor V.-Bytyšské školy, Jan Dvořák, pěvecký spolek. Počal vyučovati ze základů. Mladistvý zápal, se kterým se práci té namahavě věnoval, docílil velikých úspěchů. Veškerí vzdělanci městečka, ba i z okolí někteří náleželi jako činní členové pěveckému spolku. Sbor čítal 30 členů, mezi nimiž Jan Kovář, Osvald Kožoušek, kupci, Svoboda, stavitel, Jindřich Orátor, (nápotomní poslanec zemský z Lažáněk), Josef Pallas, pozdější starosta, Ludvík Svoboda, podučitel (nyní ředitel německé dívčí školy v Hustopeči).

Současně učil Dvořák odrostlou chasu hudbě na různé nástroje.

Velice pilným cvičením přes celou zimu bylo nastudováno značně sborů.

První vavříny si spolek zasloužil dne 1. května 1868. Na radnici dával pěveckou slavnost, při níž střídaly se sbory precisně provedené s hudbou. Nálada pěvců obecenstvem chválených vzrostla v nadšení, tak že svého sbormistra ku konci na ramena vyzdvihli a až ku škole donesli. I bengálský oheň vypálen té noci Josefem Kreimelem (pozdějším starostou v Jaroslavicích).

Dne 3. května na to uspořádán velký výlet do obory. Hudebníci hráli pochody a doprovázeli zpěváky při některých písních. Veliké davy lidí věci novotou přilákány, tak že slavnost v oboře velikolepých nabyla rozměrů.

Přes leto pro neshodu mezi členy a churavost sbormistra zanikl nadějný podnik.

20. Úmrtí učitele Tomáše Sedláčka 1868. — Učitel Jan Dvořák.

Školní výbor. Vánoční stromek pro školní dívky.

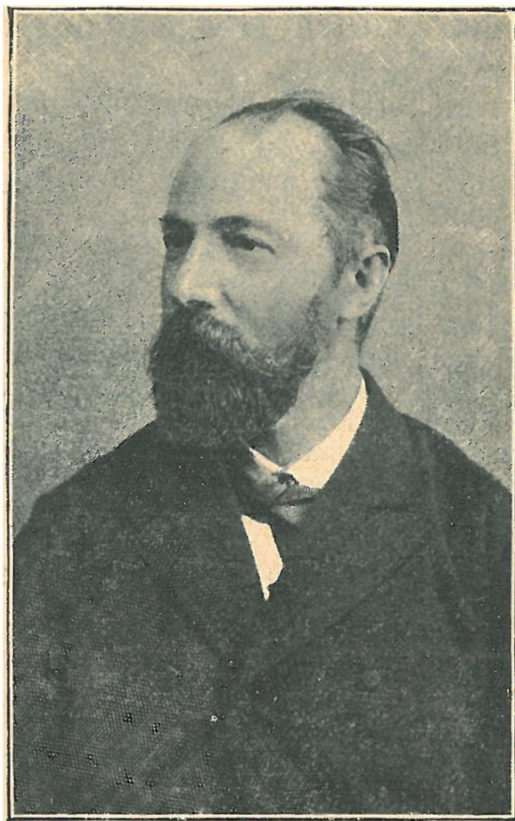
Starý učitel Tomáš Sedláček 15. listopadu 1868 zaopatřen byv sv. svátostmi od Minority P. Raimunda Dundáčka, syna po bývalém rektoru Ondřeji Dundáčkovi, z Brna k tomu účelu dožádaného, skončil tiše po šestinedělní nemoci v náručí svého provisoru a obklopen jsa truchlící rodinou. Pochován byl 18. listo-

¹⁾ Z regist. Veverské

padu od faráře A. Stoličky a P. Raimunda velmi slavně. Velké davy lidu sešly se, aby stařečkovi jako svému učiteli poslední čest prokázali.

Provisor Jan Dvořák hned 19./XI. zadal k obecním představenstvům, která měla v době přechodní právo přäsentační, žádost za uprázdněné místo, odvolávaje se na dosavadní působení své, kterým se osvědčil býti „mužem rázným, pilným, schopným“ a nejlepší vůlí naplněným, aby úřadu svému jak ve škole, tak v kostele a vůbec všem povinnostem zadost učinil. Spůsobilost svou dokázal vysvědčením netoliko pro školy národní trojtřídní, nýbrž také pro hlavní čtyřtřídní.

Již 22. listopadu sešel se školní výbor, zastupitelstvo obecní V.-Bytyš. a Hvozdecké, zástupce velkostatku, aby o žádosti na základě zákona patronatního dto 2./IV. 1864 rozhodli. Jednohlasně zvolen Jan Dvořák za nadučitele a usnešeno, aby od vyhlášky a vypsání místa bylo upuštěno, „jelikož všichni přítomní celou důvěru v Janu Dvořáku nalezají a sobě žádají, aby jejich

Jan Dvořák,

nadučitel ve Vev Bytyšce od r. 1868.

šek jako předseda, Dominik Kovář, Václav Králík č. 16, Josef Navrátil č. 12, všichni z V. Bytyšky a Fr. Pšikal ze Hvozdece jako výborové.

O vánocích, ku kterým obec pro školní dívky vystrojila dva vánoční stromky, podána byla při dojemné slavnosti J. Dvořáku přäsentace na školu a podučiteli Ludvíku Svobodovi stříbrné hodinky. Obec na vánoční dary věnovala tehdy 50 zl.

21. Nové zákony školské 1868.

Škola V.-Bytyšská do r. 1872.

Dne 25. května 1868 vydán byl zákon, jímžto ustanovena základní pravidla o postavení školy k církvi. Nejvyšší

nezvratná vůle zákonitou cestou patřičně oznámena a provedena byla“. Na protokolu jsou vlastnoručně podepsáni kněžna Helena i kníže Jiří Ypsilanti, na hlasovací listině kníže sám; schůzi přítomni nebyli, nýbrž trojčlenná deputace zanesla listiny na zámek, aby je vrchnost podepsala.

Ve školním výboru dle hlasovací listiny zasedali vedle velkostatku:

Osvald Kožou-

řízení veškerého vychovávání a vyučování a dohlížení k němu přiřknuto státu a jeho orgánům, církvi ponecháno pouze opatrování vyučování a cvičení v náboženství a dozor nad ním ve školách obecných a středních; působení na vyučování v jiných předmětech jí odepřeno.

Tím postaveno bylo školství na základ mezináboženský.

Dozor státní svěřen ministerstvu, školním radám zemským, okresním a místním. Změna dozoru nastala 1. březnem r. 1869 a sice prozatím částečná, než by se rady ty utvořily. Za zemskou školní radu moravskou řídil prozatím školství místodržitel hrabě Thun z Hohensteinu a dr. Alois Novák jako zemský školdozorce; za okresní radu Brněnskou c. k. okresní hejtman Fr. Winkler s okresním dozorcem, professorem Frant. Matzkem, za místní radu ve V. Bytyšce starosta Fr. Svoboda se školním dohlížitelem Fr. Dupalem.

Faráři byli tudíž z místního dozoru nad školami a učiteli vyloučení. Což mnozí velmi trpce nesli. Mezi nimi byl i A. Stolička V.-Bytyšský. Proti jeho vůli byl ještě za dozoru jeho nový učitel Jan Dvořák ustanoven, maje na své straně zemského školdozorce kanovníka Karla Nöttiga a rozhodující část občanstva. Farář byl tím uražen a kladl nováčkovi různé překážky v cestu. Novým řádem školním stal se však k nemalé své mrzutosti málo-mocným. Nelibost svou s tím a s celým novým pořádkem dal na jevo nesúčastniv se veřejné zkoušky dne 7. června za přítomnosti dozorce Matzka a čelnějších občanů konané. Zkouška z náboženství odbyta 21. června v kostele.¹⁾

Toho roku 1868/1869 bylo ku škole povinných dítek 325, nadučitel měl příjmů 575 zl., platil však z nich podučiteli Ludvíku Svobodovi 126 zl. ročně. — Ludvík Svoboda pak zaměnil své místo podučitelské s Fr. Pruskou v Troubsku. Pruska byl rodák Šakvický, vystudoval 2 realky a dvouroční učitelský kurs.

Dne 29. července (14 dní po ukončení školního roku) uspořádal nadučitel velký výlet a radovánky školních dítek „za luhami“. Dobrodinci z V. Bytyšky a Hvozdece poskytli k tomu 30 zl. 90 kr. a 5 mázů vína. Dítka počastována pečivem, máslem, telecí pečením. S hudbou v čele táhly dítka a obecenstvo na místo výletu a podvečer zase domů a nálada nejlepší zářila se všech tváří.²⁾

Té doby vydány různé zákony na upravení nového školství. Tak 14. května 1869 zákon, jímž se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných, obyčejných i měšťanských, veřejných i soukromých, o vzdělání a právním postavení učitelů, o zřizování škol; pak nařízení ministerská ze dne 12. července 1869, jak se má zákon o školách obecných ve skutek uvést i jak mají býti zařízeny ústavy ku vzdělání učitelů a učitelek a jiné další předpisy.

Během školního roku 1869-1870 utvořily se školní rada zemská i okresní, kdežto místní ještě nebyla ustavena. Zkouška odbyvána velmi slavně; okr. školdozorce nebyl přítomen, protože úmrtím Fr. Matzka místo jeho bylo nějaký čas neobsazeno; místní prozatímní dohlížitel Dom. Kovář zkoušku řídil. I byli jí přítomni po celé 4 hodiny kníže Řehoř i kněžna Helena Ypsilanti. Dětem 205 v I. třídě darováno po 4 krejcařích, dětem 91

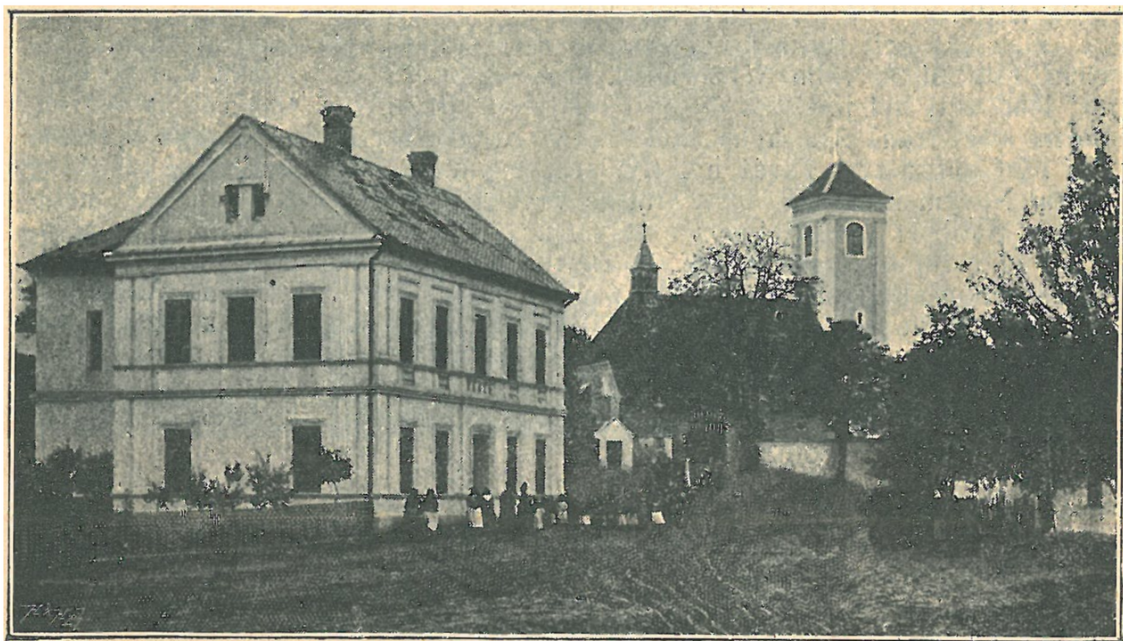
¹⁾ „Roční zprávy“ (od r. 1869 počínaje). Kniha vázaná, založená od J. Dvořáka.

²⁾ „Výkaz příjmů a darů, které od roku 1869 škola zdejší obdržela“ Kniha vázaná se zlatou ořízkou, založená od J. Dvořáka.

v II. třídě po 10 kr. Učebné pomůcky od dobrodinců týž rok značně rozmnoženy. I farář A. Stolička daroval 30 obrazů ssavců od Amerlinga. Nadučiteli Dvořákovi v srpnu povolila obec V. Byt. 12 zl. podpory na učitelský sjezd v Praze konaný.

Rozsáhlé hejtmanství Brněnské rozděleno pod dohlídku dvou c. k. školdozorců. Vilém Dechet, národní učitel v Brně, převzal dozor nad školami berního okresu Brněnského, Karel Šmídek, professor na průpravně v Brně, nad školami okresu Ivančického a Tišnovského.

Obec Vev.-Bytyšská z opposice proti novým školním zákonům, které jí tolik břemen a tak málo práv uštěďovaly, dlouho nevolila členy místní školní rady. Teprv 30. ledna 1872 se rada ustavila. Dominik Kovář zvolen předsedou, Jan Dundáček, bývalý starosta, místopředsedou, pak v ní zasedali vedle faráře (nového) Floriana Eichlera, správce Jana Svobody za velkostatek a nadučitele J. Dvořáka, ještě Fr. Dundáček, nový starosta, Jan Perka a Ign. Srnec, sousedé, a ze Hvozdu Fr. Svoboda, tamnější starosta.

Škola a kostel v Žebětíně.

Změna ve sboru učitelském stala se ta, že po odchodu podučitele Prusky vyučoval 1871/2 kandidát učitelství Fr. Baumann, rodák Vev.-Bytyšský; stav se však choromyslným, opustil školu v březnu, tak že až do konce roku musel vyučovati nadučitel sám.

Žáků bylo r. 1870/1 v I. třídě 219, v II. 84, úhrnem 303.
r. 1871/2 v I. třídě 149 v II. 105, úhrnem 254

Školdozorce Šmídek navštívil školu ponejprv 3. května 1871. Sezvav představenstvo a faráře, zkoušel dítky a prohlížel školu. Zdržev se pak na faře přes oběd, odešel odpoledne.

V květnu r. 1872 přišel opět, aby se přesvědčil o pokroku školy. Jelikož dva dni později měla se konati kostelní visitace, požádal ho farář, aby s větskou zkouškou s náboženskou spojil. Šmídek ochotně na návrh vešel a ztráviv dva dny prohlídkou okolních škol, přijel 5. května s děkanem Sellnerem z Kuřima. Po zkoušce sešlo se na faře (kde i jmeniny farářovy slaveny) mnoho hostí, mezi nimiž Al. Janeček, zemský nadučetník, pán ze Strobachu a Klimeš, místodržitelští radové.

Dne 28. října 1871 překvapila školu návštěvou kněžna Helena Ypsilanti s princeznou Chariclé.

Téhož roku uspořádáno ve škole od nadučitele dětské divadlo. Dne 5. března dáváno dílko Fr. Pravdy „Svatý Mikuláš“ s úspěchem takovým, že si hosté, jichž se mnoho i z Veverí sešlo, přáli, aby se takové vyrazení častěji opakovalo. Jevišťe připravil nadučitel sám. Příjem byl 32 zl. 87 kr. a zakoupeno z čistého užitku 55 svazků spisů pro mládež. Prání hostů splněno provozováním „Krále Liliputánského“ dne 26. prosince v sále na radnici.

Jelikož byla i kněžna očekávána, upraveno jeviště i obleky dítek téměř nádherně. 29 herců hrálo za průvodu hudby velmi rozmarně. Obecenstvo neskřbilo ani s potleskem ani s penězi. Sešlo se 110 zl. 80 kr. (k čemuž přispěla kněžna 30 zl.). Herci větší dostali 13 Bečákových kancionálů, menší 16 malých kancionálků.

Chasa u máje v Žebětíně.

22. Obecní výbor Vev.-Byt. 1870—73. Starosta Frant. Dundáček, soused č. 68.

První patro radnice upraveno na školu. Ochrana lesa.

Nový ob. výbor měl v čele starostu Fr. Dundáčka (také Vencelidesem) zvaného souseda č. 68, jenž úřad svůj dle nejlepší možnosti zastával.¹⁾

Dne 28. srpna 1870 Fr. Dundáček ponejprv řídil schůzi obecního výboru, v němž zasedali jako radní: Jan Dundáček, bývalý starosta, Josef Valentin, Ignát Srnec, Jan Perka, a jako výborové: Libor Karber, správce ve výslužbě, Dom. Kovář, kupec a majitel realit, Osvald Kožoušek, kupec, Jan Zicha, pekař a domkař, Josef Navrátil, Václav Králík a jiní.²⁾

¹⁾ Zemřel ve V. Byt. 1. ledna 1886.

²⁾ Některý výbor nelze úplně zjistiti, protože se listiny volební ztratily a výbor skoro nikdy úplný se nesešel.

Obec následkem špatnějších příjmů, po pádu cukrovaru, nic většího nepodnikla. Jen bylo 1872—73 první patro radnice nákladem 500 zl. upraveno k účelům školním. na 2 učírny, tělocvičnu a byt pro učitele a industr. učitelku, Na uhrazení toho vydaje půjčil zemský výbor 500 zl. bez úroků.

Obci snížena z té příčiny domovní daň z radnice na 34 zl. 30 kr.

Na ochranu obecního lesa, z něhož poskytováno bylo sousedům stavivo dle potřeby, usnesl se obecní výbor v sezení ze dne 17. března 1872, že každý souseď, jenž dostane na stavbu nebo opravy dříví stavební z obecního lesa, musí dáti kolko-
vaný revers, do pozemkové knihy vtělitelný, že kdyby obdržného dříví k účelu oznámenému nepoužil, zaplatí za kmen 6 zl., za trám 5 zl., za podzednici 4 zl., za krov 2 zl., za dubec dle jeho velikosti.

23. Obnova hlavního oltáře sv. Jakuba ve chrámě Vev.-Bytyšském.

Odchod faráře A. Stoličky do Tikovic r. 1870.

Roku 1870 provedena byla nákladem 268 zl. 82 kr. důkladná oprava hlavního oltáře ve farním chrámu Páně V.-Byt. a to přičiněním faráře Al. Stoličky. K té sumě přispěli: kněžna Helena Ypsilanti 100 zl., souseď z V. Bytyšky 47 zl., domkaři 29 zl. 54 kr., úředníci a služebníci z Veverí 23 zl. 90 kr., Hvozdečtí obyvatelé 23 zl. 67 kr. Ostatní dali též dobrodinci a farář.

Koncem r. 1870 odstěhoval se farář A. Stolička na lepší faru do Tikovic, udělenou mu od patronky kněžny Heleny Ypsilantové. Tam pobyl až do své smrti. R. 1888 povýšen od nejd. p. biskupa Fr. S. Bauera na tit. konsistorního radu a r. 1889 zemřel. Rodiče jeho, Maxmilian a Antonie, byli zemřeli ve Vev. Bytyšce, onen 90letý r. 1857, tato 83letá r. 1860.

24. Čtenářsko-pěvecký spolek ve Vev. Byt. 1870—71.

Než farář Stolička V. Bytyšku opustil, přičinil se o to, aby městečku zanechal po sobě památku založením čtenářsko-pěveckého spolku. Studující Pavel Perka opatřil stanovy a postaral se o jich potvrzení. Na to zahájen spolek 30. října 1870 tím, že 32 údů se přihlásivších u slavném průvodu odebralo se ze školy do obecního kanceláře, kde zvolen jednohlasně za předsedu farář Stolička, za místopředsedu Dominik Kovář, za jednatele a pokladníka Josef Pallas, za sbormistra Jan Dvořák, za hospodáře Jan Zicha. Členy výboru byli dále: Jan Dundáček, Jan Perka, Fr. Dundáček a Jan Kovář.

Když se pak farář A. Stolička odstěhoval do Tikovic, zvolen za předsedu Dom. Kovář a za jeho náměstka Jos. Pallas.¹⁾

Spolek trval však jen do podzimku r. 1871, kdy zanikl.

Později zahrnula se v městečku pověstná Crhova Morava čili „Mrva“, redigovaná v duchu protinárodním a podporovaná od tehdejší vlády. Vedle ní ovšem více vlasteneckých listů bylo odebíráno od faráře a učitelstva.

¹⁾ Dle zprávy Jana Dvořáka, pak dle „I. protokolu zavedeného 30. X. 1870 při volbě výboru čten. pěv. spolku“ a dle „kontrolní listiny“ při téže volbě. Ve školním archivě, kde se zachoval i kus stanov spolku.

25. Florian Eichler, farář Vev.-Byt. 21./II. 1871—1880.

Oprava fary. Dary kostelu učiněné.

Mešní fundace Kříže, Fialy, Merkové, Králíka, Němečka, Satoraje, Koryčana, Valešové, Riesemanna, kněžny Ypsilantové, K. Beštera, Fr. Horáčka, M. Blažkové. — Upravení varhanické služby.

Florian Eichler narodil se ve Velké Meziříčí dne 4. května 1825, na kněžství vysvěcen byl 26. července 1850; od 1. srpna 1850 byl kooperátorem v Popovicích, od 15. dubna 1858 kaplanem v Rosicích, od 6. října 1868 farářem v Komíně a od 21. února 1871 k výslovnému přání knížecí rodiny Ypsilantové farářem ve Vev. Bytyšce. — Z Komína odešel na nové své působíště

23. března a byl velmi slavnostně uvítán; banderium s Janem Kovářem v čele vyjelo mu vstříc až do Komína a farníci v nej-

hojnějším počtu v průvodu „vskutku imponantním“ vyšli mu na proti až za městečko.

„Dominik Kovář, majitel realit a kupec a Jan Dvořák, nadučitel, nešetřili ani práce ani výloh, aby jmenem svým a celé farnosti svou oddaností

byl přeložen do zahrady, a před faru dána pěkná dlažba místo zahrádek vlhkost plodících; dlažbou vodě přístup do fary úplně zamezen. To a mnoho jiného provedeno nákladem 1346 zl. 21 kr. Farář pak nákladem 200 zl. opravil zahradu, dal vymalovati světnice a jiné správy pořídit.

Dne 30. července, když už budova byla obnovena, o sv. Jakubu, byl farář od dra. Emmanuele Sellnera, děkana a faráře Kuřimského, slavně instalován.

Snaha farářova po celý čas jeho pobytu v městečku nesla

Florian Eichler,
farář Vev.-Bytyšský 1871—1880.

k církvi a svému duchovnímu pastýři osvědčili.“¹⁾

První jeho starostí bylo, aby opravil faru na příbytek příjemný a pohodlný. Ochotou předsedy kosteln.

konkurenčního výboru, Dominika Kováře, toho v plné míře docílil. Průjezd skrz faru, jenž byl nižší než ulice a při každém větším dešti musil býti zatarasován, aby do něho nevnikla voda z ulice,

¹⁾ Lpe 243.

se k tomu, aby udržel vždy přátelský poměr s obcí. Pilně pak dbal povznesení církevního života a zvelebení kostela a fary. Za něho darovala kostelu kněžna Helena Ypsilantová fialovou kasuli (1872), Fr. Palát dvě modré korouhve (1875), dobrodinci sbírkou obraz sv. Floriana na boční oltář¹⁾ za 100 zl. malovaný od Jos. Šichana (1876) a obraz P. Marie na druhý boční oltář²⁾ za 100 zl. od téhož malíře (1877) a Marie Blažková darovala sošky sv. Gotharda a Vendelína k sv. Florianu za 120 zl. a jiní jiné předměty bohoslužebné věnovali.

Farář Fl. Eichler měl na počátku svého úřadování značnou práci s provedením četných mešních fundací, ku kterým kapitály částečně už jeho předchůdci byly odevzdány. Během roku 1871—1872 vyhotovil nadační listiny následujících nadací:

1. 33 zl. 71 kr. st. dl. úpis na 1 mši sv. za Karla Kříže ze Hvozdců.
2. 60 zl. st. dl. úpisu na 1 mši svatou za Annu Fialovou, jejího + manžela Antonína.

3. 60 zl. st. dl. úpisu na 1 mši sv. za její + sestru Veroniku Markovou. Anna, manželka Antonína Fialy, hospodáře na Veverí, zemřela 14./II. 1868; ona obě fundace založila.

4. 76 zl. st. dl. úp. na 1 mši sv. za Ondřeje Králíka (+ 1864), souseda č. 17 a jeho m. Josefu. Fundaci založil jejich syn, soused Václav.

5. 100 zl. st. dl. úp. na 2 mše sv. za + Fr. Němečka, souseda č. 15. (+ 1870) a jeho m. Antonii. Fundaci založila vdova Antonie.

6. 100 zl. st. dl. úp. na 2 mše sv. za + Fr. Satoraje, stolařského mistra č. 97 (+ 1863), jeho manželku Vincencii (+ 1868). Peníze složil švagr jeho Jan Dundáček z jeho pozůstalosti.

7. 50 zl. st. dl. úp. na 1 mši sv. za + 1846 Rudolfa Koryčana, souseda č. 91 a jeho m. Annu + 1868. Kapitál odevzdal z jeho pozůstalosti Frant. Horáček.

8. 50 zl. st. dl. úp. na 1 mši sv. za + svobodnou Mariannu Valešovu z Německých Kynic. Peníze odvedl Jakub Balák.

9. 100 zl. st. dl. úp. na 2 mše sv. za + Ferdinanda Riesemanna, lesmistra v oboře pod Veverím a jeho m. Marii v den jejich úmrtí; on zemřel 1. května, ona 13. července 1863. Kapitál splatil panský zahradník Adolf Riesemann, bratr zesnulého, z pozůstalosti švakrové Marie.

K nim přibýly během jeho úřadování ještě tyto mešní nadace:

10. Kněžna Helena Ypsilantová, ač byla náboženství reckonesjednoceného, založila při katol. farním chrámu Páně ve V. Byt. dvě značné mešní nadace za zemřelé dva syny své, a sice státním dlužním úpisem dto 1./V. 1875 na 400 zl. dvě roční andělské mše sv. za prince Konstantina, jednu ke dni 9. května jako k narozeninám, druhou k 27. únoru jako ke dni úmrtí; podobně úpisem dto 1./V. 1876 na 400 zl. za prince Šimona Alexandra jednu mši sv. k 6. dubnu, k narozeninám a k 15. lednu, jako ke dni úmrtí.

11. Roku 1876 provedena byla také mešní nadace Karla Beštery, jenž jako výminkář 11. srpna 1865 ve Vev. Byt. č. 127 76letý zemřel. Dědic jeho, soused Karel Loukotka, složil dle právního přiknutí c. k. okr. soudu 40 zl. na jednu mši sv. „za Karla Beštera a jeho manželku Marii a celou jeho přízeň“.

12. Kostelník a domkař Frant. Horáček dal st. dl. úpis dto 1./XI. 1878 na 100 zl. na jednu tichou mši sv. za sebe a manželku Františku a jednu za + syna Karla.

¹⁾ Dříve tam stála socha sv. Floriana, která však byla přenesena do výklenku vně kostela nad světničkou pro hlásné.

²⁾ Dříve tam se nalezala socha P. Marie Tuřanské, nyní umístěná nad křtitelnicí.

13. Svobodná hospodyně Libora Karbera, správce na výslužbě, založila státním dl. úpisem ze dne 1./7. 1879 a 200 zl. mešní nadací na 2 tiché mše sv. za sebe, jednu za své rodiče a jednu za své sourozenstvo.

V prosinci r. 1875 sešli se zástupcové obcí Vev. Bytyšky a Hvozdec, pak velkostatku, aby upravili plat za varhanictví a dohodli se, že budou dávatí varhaníkovi t. č. nadučiteli Janu Dvořákovi 100 zl. ročně, k čemuž přispívá vrchnost 25 zl. (jsouc nekatolickou, považuje příspěvek za milost a musí býti každoročně oň žádána), Hvozdec 10 zl. a ostatní dává V. Byt. — Podíl z fundac a ze štoly se do toho nečítá.

26. Lékař V.-Byt. Martin Svoboda 1871—1882.

Úmrtnost ve farnosti.

Martin Svoboda dosud všem obyvatelům jest ve blahé paměti pro svou horlivost. Navštěvoval nemocné pilně, mnohdy i 3—4krátě denně, a za návštěvy mnoho nečítal. V diagnosi čili poznání a léčení byl šťasten. Vyslán byv od c. k. okr. hejtmanství do Kyniček, aby tam léčil nemocné na skvrnitý typhus, nakazil se jím sám a podlehl mu, zesnul v Pánu 15. listopadu 1882, teprv 44letý. Truchlící vdova a syn Otakar postavili na jeho rově mramorový kříž s tímto významným nápisem:

Chráně život jiných obětoval sebe,
Dejž mu Všemohoucí za odměnu nebe.

Úmrtnost obnášela r. 1871—1880 průměrně ve V. Byt. 46·4, na Veveří 3, ve Hvozci 7·3, o málo více než v desítiletí minulém.

27. Vyloučení 880 jiter 717□° polí, luk, pastvin a lesů z vlastnictví obce Vev.-Byt. ve prospěch 80 sousedů.

Z rozměřování polí Vev.-Bytyšských r. 1715—17 a 1762—63 předsevzatého a z register při tom založených na jevo jde, že měli sousedé mnoho pozemků „na obecním gruntě“, to jest, že během času si mnohé obecní pozemky mezi sebe rozdělili. Při tom však obci ještě mnohý pěkný kus zůstal celý.

Co lepšího, znenáhla děleno dále. Tak vidíme ještě r. 1826 obci připsáno mnoho polí, luk a pastvin, které napotom shledáváme v držení sousedů.

I pracovali sousedé (80) o to, aby částice, kterých užívali, byly vyloučeny z obecního majetku a připsány jim.¹⁾ Což se jim od mor. zemského výboru 20./IV. 1872 povolilo, když byli dokázali, že jich užívali od nepamětných dob a také c. k. daně z nich platili. Tak bylo obci odepsáno asi 19½ jiter polí, 10½ jiter luk a skoro 32 jiter pastvin a zbylo jí asi 180 jiter nejvíce pastvin a polí, mezi nimiž nejpěknější a nejvýnosnější jsou bývalá pole kostelní.

Při odepisování tom vyloučeny z ob. majetku také lesy vysoké na 678 jiter 287□° a nízké na 140 jiter 111□°, úhrnem tedy na 818 jiter 398□° a odevzdány 80 sousedům, z nichž

¹⁾ V listopadu 1870 bylo ve V. Bytyšce komisní jednání o tom. Když se pak akta u vys. c. k. místodržitelství ztratila, provedeno jednání nové 18.—22. ledna 1872.

mnozí ovšem měli sto chutí, aby les byl rozkouskován a každému z 80 po jedné části aby bylo připsáno. To však nestalo se (bylo by už po lese), nýbrž 80 sousedů, prohlášených za majitele lesa do spolku, musili jej výborem lesním udržovati v pořádku a dělit se pouze o každoroční výtěžek dříví kmenového a haluzového. Na lese pak lpí tyto závazky:

a) Fara V.-Byt., jak to od pradávných časů bylo, má právo beze všeho zkrácení a zcela bezplatně každý rok 120 stípuvého dříví sobě bráti a sice z toho místa v řečených lesích, které jí vždy v patřičný čas od výboru lesního bude naznačeno; musí však fara sama na vlastní útraty dříví to si dáti naroubati a domů dovézt.

b) Obec má právo, bráti si z těch sousedských lesů každý rok 6 sáhů dříví zcela bezplatně pro školu, dokud snad v té věci nebude zákonem něco jiného ustanoveno. (Nota: Tohoto závazku les už byl sprostěn.)

c) Kdykoliv toho bude třeba, má se na opravy stavební při obecních domech neb na obecní lavky obci dřevo potřebné v těchto lesích vykazovati a bezplatně udělovati.

d) Držitelé domků, které byly před r. 1850 a sice číslo 19 až 32, 41 55 až 66, 71, 77, 90, 97, 98, 100 až 114, 131, 142 až 183, 189 až 191, 197 dohromady 94 (mezi nimiž jsou 4 na dva rozdělené), vzhledem na veřejné povinnosti, kteréž do r. 1850 konali a z nichž pak se vybavili, mají právo každý týden dvakrát, v úterý a v pátek¹⁾, v těch sousedských lesích sbírat suché drobné dříví a suché haluzí a dobývati pařezy²⁾ pro svou vlastní potřebu, nikoliv tedy na prodej, když každý za to ročně do sousedské pokladny splatí po 1 zl. r. č. a mimo to odbude si na vykázaném mu k tomu místě práci s dobýváním lesního semene a sázením lesních stromů spojenou, beztoho jen čas od času potřebnou. To lesní semeno dobývati se má jenom v sousedských lesích a na vykázaných k tomu místech v potřebné míře, kterou lesní výbor vždy určí. Za to obdrží pak každý oprávněný domkař od lesního výboru cedulku či „cejch“, kterýmž vždy na požádání prokázati se musí, když sbírá v lese dříví.

Domky ostatní, které po r. 1850 povstaly, nemají práva na sousedské lesy; sousedé však vyhradili a zůstavili sobě udíleti i těm domkařům na požádání a dle zásluhy v každém případě zvláště povolení, by si pro svou potřebu suché dříví v jejich lesích sbírali, ač zavázou-li se k téměř povinností jako staří domkaři.

Podruzi však a cizí lidé ve V. Bytyšce bydlící vyloučení jsou ze velikých užitků z lesů sousedských.

Při této příležitosti pojištěn také faře a škole užitek z některých ob. polí, jichž od starodávna užívali a také nařízeno, aby obec pozemky k tomu schopné dávala pro větší užitek dražbou do nájmu.

28. Rozšíření dvoutrídni školy ve Vev. Bytyšce na trojtrídni 1872. Vyučování ručním pracím 1873. Další děje školy do r. 1884.

Během r. 1872 postarala se místní školní rada s obecním zastupitelstvem o rozšíření školy dvoutrídni na trojtrídni. Aby nemusila školní obec stavěti, umístili jednu třídu v prázdném prvním patře radnice (jak jsme už podotkli). Dne 29. září 1872

¹⁾ Od r. 1883 v úterý a ve čtvrtek. Čtvrtek byl zvolen z ohledu na školní prázdniny čtvrteční k žádosti nadučitele Jana Dvořáka.

²⁾ V poslední době někteří sousedé si neobtěžují sami pařezy kmenů jim vykázaných dobývat.

uspořádalo učitelstvo na památku toho rozšíření velký výlet na Veverí. Za hudbou „jeli“ malí žáci na koníkách (hůlkách) v papírových čákách, dvacet větších žáků bylo po vojensku ozbrojeno puškami, torbami a taškami. Davy lidu se hrnuly za nimi. Pod hradem na místě určeném očekával průvod kníže Řehoř a kněžna Helena Ypsilanti s princeznou a jinými hosty. Děti provozovaly hry rozmanité a deklamovaly. Pak dostalo každé 2 párky uzenek, chléb a žejdlík piva; kněžna mezi ně dala rozdělit za 8 zl. cukrovinek. Na útraty s výletem spojené sebráno od dobrodinců 45 zl. 40 kr. K výletu byl pořízen také prapor za 7 zl. — Dne 14. října vysvětil farář Flor. Eichler novou místnost a promluvil srdečně k rodičům a dítkám na radnici shromážděným.

Školním rokem 1873/4 zavedeno také vyučování ručním pracím. K tomu cíli upravena zvláštní učirna na radnici s přiměřenými stoly a lavicemi.

Škola tak zůstala do r. 1884, kdy rozšířena na 4třídní.

Učitelstvu bylo přáno; dostali všichni byt a otop. První patro radnice celé vyhrazeno potřebám školským.

Sbor učitelský byl následující (1873—1884):

Nadučitelem po celý čas zůstal Jan Dvořák.

Učiteli byli: František Tutovič, nar. 1850 v Boskovicích, studoval dvě realky a dvouroční učitelský běh 1866-7. Ve V. Bytyšce zůstal do 30. listopadu 1873.

Od 1. ledna 1874 Fr. Tichý, nar. v Boskovicích, studoval dvě realky, jsa na Starém Brně fundatistou (zpěvákem) v Králové klášteře. Průpravnu odbyl v Brně 1866—7, načež učil ve Svitávce a pak v Boskovicích. Byl výborný zpěvák a hudebník. Odešel 1. ledna 1875.

Počátkem školního roku 1876 převzal místo učitelské Fr. Tlach, nar. ve Vrbátkách u Olomouce. Vyštudovav horní gymnasium a složiv maturitní zkoušku, prodělal jednorroční učitelský běh, jsa mezi tím časem jednorročním dobrovolníkem 54. pěšího pluku. Pak byl od 29./11 1872 podučitelem ve Vev. Bytyšce, od nového školního roku 1873 prozatímným učitelem na občanské škole v Ivančicích, od podzimu r. 1876 učitelem ve V. Bytyšce do 1887 nepřetržitě, byv pouze povolán v srpnu 1879 k výpravě válečné do Bosny. Když se z ní v listopadu vracel, vyšly mu školní dítky s hudbou naproti až k Veverí, nesouce mu věnec, ježž byly samy uvily.

Podučiteli byli: Julius Machek, nar. v Korytné 1852, syn učitele, studoval 2 realné školy a běh dvouroční v Olomouci. Dne 20. listopadu 1872, byv vyzván od c. k. okr. hejtmána v Uh. Brodě, odešel na školu do Zahorovic.

Od 20./11. 1872 Fr. Tlach svrchu uvedený. Od nového školního roku 1873 Fr. Procházka z Ivančic. Studoval horní něm. gymnasium v Brně, odbyl zkoušku maturitní s vyznamenáním, vstoupil do bohosloví v Praze, kde mezi tím navštěvoval také varhanickou školu. Obává se, aby nemusil sloužit 3 leta jako branec, dal se odvésti jako dobrovolník jednorroční, složil zkoušku a byl jmenován c. k. akcesistou voj. zásobárny. Jsa upřímně zbožný, dychtil po stavu duchovním, vstoupil na čas do kláštera ve Vyšším Brodě a pak se ucházel o přijetí do alumnatu v Brně. Odmrštěn byv pro vojenský stav, přijal místo podučitelské ve V. Byt. Byl výborný paedagog; vyučoval první ve V. Byt. dle nové hláskovací metody. Novým rokem 1875 odešel do Oslavan. Později vystudoval bohosloví v Olomouci a stal se knězem.

Od 15./II. 1875 do konce školního roku 1877 ustanoven byl jako prozatímný podučitel Josef Cibuš, vyučený kupec a zkoušený c. k. poštovní výpravčí, r. 1877—9 vyučovala ind. učitelka až na dobu od 1./IX. 31./XI. 1878, kdy byl podučitelem Fr. Opálka z Deblína. Od 1./IX. 1879 Jan Matoušek ze

Štěpánovic, jenž na jaře 1884 ustanoven prozatímným a pak definitivním správcem školy v Chudčicích.

Industrialní učitelkou po celý čas Vincencie Vodičková, nar. v Peterwaldě v Čechách. Navštěvovala německou trojtřídní národní školu v N. Brodě, pak osířevši, přebývala v Unčově u příbuzných. Zkoušku z ručních prací, paedagogiky a domácího hospodářství složila německy v Olomouci 1872.

Počet školních dětí stoupl do r. 1884 z 320 na 360 až 370.

Vyučovací pomůcky stále rozmnožovány. Pro knihovnu žáků vybráno od dětí, které učitel Tlach poslal k novému roku 1876 přát do zámožnějších domů, 26 zl. 50 kr., r. 1879 sešlo se sbírkou 35 zl. 66 kr.

Výlety menší podniknuty se školáky 12. července 1874 za práčovnu, 9. října 1875 k Dubům, 12. června 1876 na hrad Veverí, velký pak výlet s hudbou a četnými rodiči a přáteli mládeže 15. července 1877 za práčovnu, kde dívky si hrály, deklamovaly, kávou, chlebem a koláči poděleny byly, k čemuž sebráno 21 zl. 65 kr. (částečně od dětí samých), farář dal 9 pecnů chleba, Dom. Kovář cukr a kávu, sl. Krejčova z dolního mlýna 20 lib. mouky, jiní povidla, mléko atd.

V pozdějších letech účastnily se dívky hlavně jubilejních a mimořádných slavností na př. o 25leté památce sňatku císaře pána 1879, o sňatku korunního prince 1881.

Divadelní hry dětí byly r. 1879 úředně zakázány.

Okresními školdozorci byli r. 1874—75 Vilém Dechet, nár. učitel v Brně (pro celé hejtmanství); 1876 Jan Novotný, prof. na české průpravně v Brně; od r. 1877 zase Vilém Dechet; 1882—1888 Adolf Kubeš, rodák Třebíčský a professor na české realce v Brně.

29. Obecní úřad Vev.-Byt. 1873—76. Starosta Josef Valentin.

Chov koní v obci; hřebčinská stanice. Příjmy, vydaje a dluhy obecní.

Nový úřad postavil si v čelo při volbách v říjnu 1873 odbývaných Josefa Valentina, souseda.

Radními byli: Tomáš Dundáček, Ignat Srnec, rolníci, Osvald Kožoušek, kupec, Jan Zicha, pekař; výbory: Jan Mareček, Tomáš Mityzek, stolař, Jos. Mareček, soused, Fr. Dundáček, soused, Jan Pallas, účetní kontrib. fondů, Dom. Kovář, kupec a majitel realit i jeho syn Jan, Martin Svoboda, lékař, Libor Karber, bývalý správce, Josef Navrátil, soused, Josef Kuchynka, soused, Florian Eichler, farář, Jos. Martinec, obchodník a domkař.

Jeho jakož i předchůdcovým čilým pomocníkem byl Jos. Pallas, soused a malíř, jako obecní písař. Z doby té uvést dlužno, že v obci drželi sousedé r. 1873 103 koně, r. 1874 99 koní, kterých bylo k vojenské službě schopných asi 20.

R. 1875 povolena byla Vev. Bytyšce hřebčinská stanice a r. 1876 ponejprv provedena, se třemi, později se 2 hřebci.

Dle účtů za r. 1875 měla obec příjmů 1579 zl. 46 kr., vydání 1810·07 zl. Do kontribučenského fondu dlužila 6200 zl. a za tři léta úroky.

R. 1876 byl příjem 1948 zl. 53 kr., vydání 1948 zl. 31 kr., dluh 6433 zl. 18 kr. a za 4 léta úroky.

30. Ustavení lesní společnosti ve Vev. Bytyšce dne
9. listopadu 1873.¹⁾

Představení správní rady Dom. a Jan Kovář. Skála; kameníci
Schönfeld a Petr.

Pro správu lesa vyloučeného r. 1872 z obecního majetku utvořilo se ve schůzi 80 podílníků odbývané dne 9. listopadu 1873 lesní společenstvo na základě zákona ze dne 3. prosince 1852.

Stalo se tak jednomyslným přijetím stanov úředně schválených, od c. k. lesního rady Rudolfa Žlika vypracovaných.

Hlavní jejich ustanovení jsou: Oprávnění podílníci podrží jako společenstvo les nerozdělený. Účel jeho jest, aby les rozumně dle vědy lesnické byl vzděláván a řádně hájen, aby se tak co největší a trvalý užitek pojistil. K tomu cíli založí se hospodářský plán, aby se mohlo určit, mnoho-li a jakého dříví a kde by se ročně smělo bráti pro sousedy na prodej a služebnosti v pozemkové knize pojištěné. Podílníci zvolí správní radu 12člennou nadpoloviční většinou hlasů přítomných, při kteréž volbě se čítá toli hlasů, kolik je podílů. Z těch 12 členů po třech letech polovice odstoupí, mohou však zase býti voleni. Správní rada volí si většinou hlasů ze sebe předsedu a výkonný představa trojčlenný, který pozůstává z představeného a dvou přísedících, pak ustanoví lesního úředníka a dva hajné, které vezme politický úřad pod přísahu a účetního či zapisovatele. Správní rada bude se řídití platnými zákony o hájení a pěstování lesa. Výkonný představa bude prováděti usnešení správní rady. Lesní úředník bude chrániti les, pěstovati kultury, řídití porážení dříví, zapisovati lesní škody, povede rejstříky o vykázaném a vydaném dříví, o svých pracích a vůbec bude plniti rozkazy představeného společenstva; také bude řídití a střežiti hajné. Účetní podá do 15. ledna podrobné účty za rok minulý; účty se 4 neděle u představu společenstva vyloží k nahlédnutí, pak se od trojčlenné komise prozkoumají a po případě schválí.

Prvním představeným správní rady byl Dominik Kovář. Jelikož mu ve všem velmi napomáhal lesní rada Rudolf Žlik, les dobře byl spravován. R. 1875 založeny dvě lesní školky za práchovnou a „pod pískama“ u silnice. Žlik r. 1883, když Dom. Kovář odstupoval, pochválil jej za jeho činnost v dopise ze dne 3. května rka, že záležitosti lesní výhodným způsobem po 10 let s řídkou obětavostí obstarával. Roku 1883 zvolena nová správní rada, která v čelo své postavila Jana Kováře. I on prospěchu společenstva byl dbalý. Lesní rada Žlik vymohl k jeho prosbám společenstvu dosti značné podpory na penězích. R. 1885 založena místo dřívějších dvou, jedna větší školka u hamru.

Vyloučením lesa z pozemků obecních přešla i skála na lesní společenstvo. Po nájemníku Fr. Schönfeldovi najal ji Jan Petr 15. září 1884 na tři leta za ročních 40 zl. Když žádal, aby mu nájem byl prodloužen na 9 let, vymoženo na něm od předsedy, aby za to každoročně 25 metrů kamenných lišt k chodníkům, které by se kolem domů ve V. Bytyšce dláždily, zdarma zhotovil, a cestu jízdnou podle řeky Svarcavy od skály až za luhy udělal.

¹⁾ Acta z archivu lesní společnosti zapůjčena od jejího účetního Jos. Pallasa..

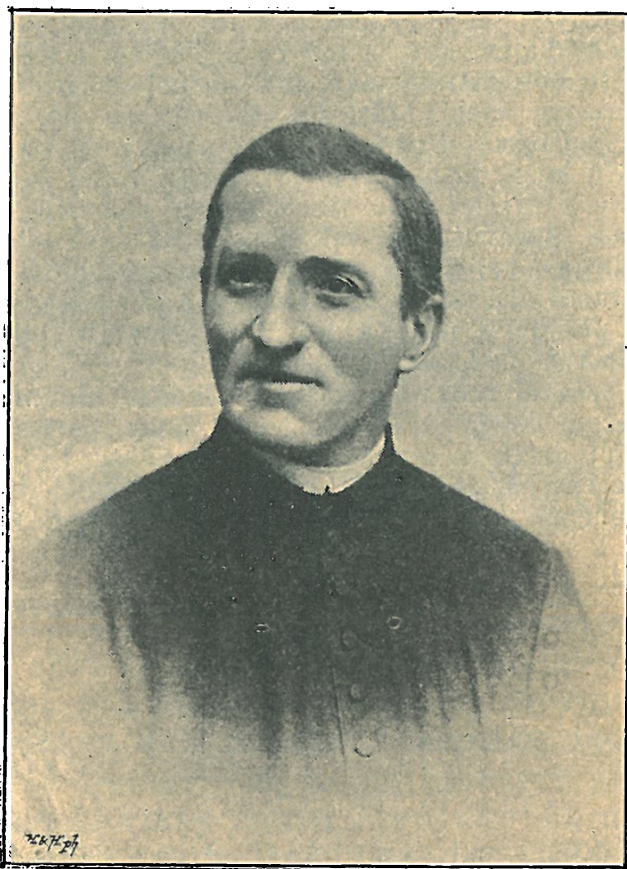
32. Šimon sv. pán. Sina zemře 1876.

V dubnu r. 1876 zemřel baron Šimon Sina, otec majitelky hradu. Ač byl vyznáním náboženským nesjednocený Řek, byly ve všech patronátních katolických farních chrámech po přání jeho dcery, kněžny Heleny Ypsilanti, slouženy zádušní requie. Ve Vev. Bytyšce obřady vykonány co nejslavněji 24. dubna.

33. Chrám Páně v Něm. Kynicích za faráře
Fr. Navrátila od r. 1876.

Roku 1876 obdržel faru N.-Kynickou František Navrátil, narozený r. 1843 v Biskupicích na Moravě, zastávav již za svého předchůdce, chorobou duševní postiženého, úřad administrátora.

Nevelký kostel Něm.-Kynický, ač byl r. 1880 vnitř nákladem obce a kostelního jmění obílen, přece vyžadoval dalších ještě oprav; a ty byly na celé budově důkladně provedeny r. 1889 konkur-
renční cestou za 1068 zl. 51 kr., tak že kostel

Fr Navrátil,
farář Něm.-Kynický.

vypadá jako nový.

I vnitřek jeho za ta leta značně zveleben: vymalován nový obraz sv. Mikuláše od Jos. Šichana v Brně nad hlavní oltář za 300 zl., k čemuž přispěla patronka kněžna Helena Ypsilanti 100 zl.; hlavní oltář štafirován, varhany opraveny, 3 nová mešní roucha od akademie křest. v Praze

koupena, kalichy a monstrance pozlaceny. Většinu nákladu uhradil kostel, na opravu varhan obec připlatila 103 zl.

Dobré hospodářství s kostelním jměním to umožnilo.

34. Obecní úřad Vev.-Byt. r. 1876—1882.

Starosta Josef Pallas. Nové prameny příjmů obecních.

V červenci roku 1876 zvolen za starostu Josef Pallas, soused č. 134 a malíř, účetní kontribučenského fondu Veverského a bývalý obecní písař. Úřadoval po šest let, 1876—1882.

V prvním období byli radními sousedé: Jan Rozkošný, Tom. Dundáček, Josef Kuchynka, Václav Králík; výbory: Dominik Kovář, Flor. Eichler, farář, Jan Dvořák, nadučitel, Osvald Kožoušek, kupec, Josef Navrátil, Jan Dundáček, Jan Zelinka, Jan Perka, Fr. Svoboda, Ant. Klimeš, Josef Valentin, Ignát Srnec starší, Ignát Srnec mladší, Tadeáš Fritz, sousedé.

Tento výbor vynasnažil se zvýšiti obecní příjmy vyhledáváním nových pramenů. 1. Vyslovil zásadu, že by měli občané, kteří si přiorali k polím z obecního, platiti z toho obci nájemné. Myšlénka ta však nebyla provedena. 2. Dal do nájmu na leta 1877—1884 obecní velké pastvisko „na Ostrůvku a v Tejnech“.

Fara, kostel a škola v Něm. Kynicích r. 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

Na Ostrůvku bývala hájena tráva až do sv.-Dušních svátků, pak se naň vyhnal dobytek; přes leto trávník skoro vyhořel. Nyní nese obci značné nájemné.

R. 1877 měla obec příjmů 1568 zl. 10 kr., vydání 1664 zl. 3 1/2 kr. Dluh fondu kontr. 6433 zl.

V druhém období, 1879—82, zasedali ve výboře radní: Václav Králík, Jos. Kuchynka, Jan Rozkošný, Jan Leidsmann, sousedé; výborové Fr. Svoboda, Jan Dundáček, Ant. Klimeš, Jan Perka, Tom. Dundáček, Jos. Valentin, Ignát Srnec, Tadeáš Fritz, sousedé, Flor. Eichler, farář, Dom. a Jan Kovář, pak Osv. Kožoušek, kupci a majitelé realit.

Za tohoto výboru r. 1880 jmenování Alois Janeček, zemský nadúčetní a Fl. Eichler, farář, čestnými členy obce, o čemž viz níže.

Za starosty Josefa Pallasa byly do „knihy protokolů“ zapisovány jen události nejdůležitější, jako do pamětní knihy. Protokoly obyčejné jsou roztroušeny na jednotlivých listech.

35. Nové kříže postavené ve V. Bytyšce r. 1877.

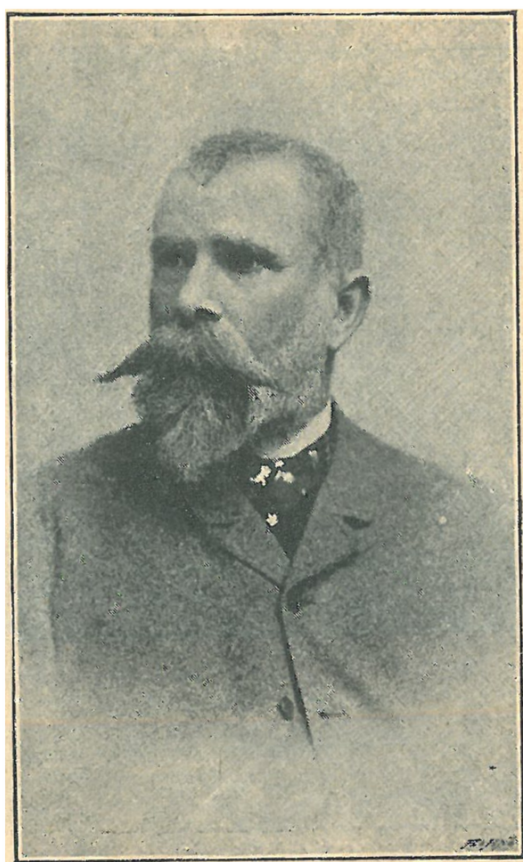
Libor Karber, správce na odpočinku ve V. Bytyšce, dal r. 1877 postavit „na Bytyškách“ nový železný kříž, litý v hutích Frydlantských s kamenným podstavcem. Náklad vyžadoval 110 zl. 33 kr. Kříž byl XIV. neděli po sv. Duchu posvěcen. — Na něm je nápis: „Ke cti a chvále Boží na památku Libora Karbera. 1877.“

Téhož roku dal postaviti nový kříž farář Florian Eichler na konci dlouhé ulice a posvětil jej o XVII. neděli po sv. Duchu. Jeho nápis zní „K větší cti a slávě Boží, k blahu všech i časnému i věčnému. 1877.“

Třetí kříž toho roku dal Josef Pallas na památku svého úřadování postaviti u silnice k Lážánkám vedoucí, na pokraji lesa. Posvěcen

lím: „Pojďtež ke mně všichni, kteříž pracujete a obtíženi jste a já vás občerstvím. Mat. 11. 28.“ Do toho kříže vložena jest „památní listina“ ze dne 26. května 1878.¹⁾

Veškeré nápisy na všech čtyřech křížích jsou lité vypouklými písmenami na železných ozdobných deskách.

Josef Pallas,
starosta Vev. Bytyšský.

byl o císařských hodech. Nápis jeho zní: „K rozmnožení cti a slávy Boží. 1877.“

R. 1878 posvěcen o pondělku svatodušním krásný kříž u silnice k Veverí vedoucí od lesní společnosti V. - Bytyšské nákladem 247 zl. zbudovaný. — Nápisy má čtyry. Zpředu: „K větší cti a chvále Boží na památku od zdejší lesní společnosti. 1877.“ Na straně k silnici: „O vy všickni, kteříž jdete cestou, pozorujte a vizte, jest-li bolest jako bolest má. Pláč. Jer. 1. 12.“ V zadu: „K rozmáhání se pravé pobožnosti a k ozdobě našeho městečka.“

Na straně k po-

36. Biskup Karel Nöttig visituje farnost V.-Bytyšskou r. 1878.

Dne 4. července 1878 odpoledne blížil se od Brna arcipastýř Karel, aby visitoval farnost V.-Bytyšskou. Slavný připraven mu vjezd do městečka. Již v oboře, na hranicích farnosti

¹⁾ Opis jejího náčrtku je ve školním archivě.

očekával ho děkan Kuřimský E. Söllner, farář Fl. Eichler, správce Veverský a patronátní zástupce J. Svoboda, představení obce a jiní a vyprovodili ho ku kapli „Matky Boží,“ kde jej přivítalo banderium 47 mužů pod velením Jana Kováře a zámečtí obyvatelé. Po prohlídce kaple starožitné průvod ubíral se k městečku. Na silnici mezi školou a domem starosty Josefa Pallase č. 134 byla velkolepá slávobrána. Arcipastýř tu vystoupil s kočáru a bral se, žehnaje davy přechetného lidstva klekajícího, k faře.

Načež uveden byl ulicí březkami ozdobenou slavně do chrámu Páně, před nímž stála druhá slávobrána. Kněžna Helena Ypsilanti se starší princeznou a příbuzným pánem z Manosu, členem řeckého vyslanectví ve Vídni a zástupcem knížete, při uvítání v kostele byli přítomni a po pobožnosti pozdravili biskupa Karla ve faře.

Večer byl průvod s lampiony a zastaveníčko před farou, při němž zapěny řízením nadučitele Jana Dvořáka tři sbory.

Druhého dne, 5. července, po mši sv. navštívil arcipastýř školu, aby přesvědčil se o pokroku žáků ve sv. náboženství, pak biřmoval 600 farníků Vev.-Bytyšských, Něm.-Kynických, Lažáneckých, Deblínských a Svatoslavských a navštívil kněžnu na hradě Veverí, při kteréž příležitosti jí poděkoval za 1000 zl., které byla věnovala na stavbu věže stoličného chrámu Páně sv. Petra v Brně.

Hostiny polední na faře súčastnila se kněžna se šlechticem z Manosu, c. k. okr. hejtman Brněnský Schrötter a jiní hodnostáři světští i duchovní, místní i okolní. Načež biskup Karel odejel ke Kuřimu, jsa vyprovázen hudbou a banderiem, tímto až do Cebína.

Hlavní zásluhy o ozdobu městečka k visitaci měli Dom. Kovář a syn jeho Jan, pak starosta Josef Pallas a učitelstvo, kteří ji s velkou ochotou a obětavostí provedli.

Před visitacím opraven kostel a fara nákladem 208 zl. 55 kr. a před ní i po ní poskytnuty menší dary kostelu.

Po generální visitaci povýšen byl farář Florian Eichler na titulárního konsistorního radu.¹⁾

37. Požár ve V. Bytyšce

vypukl 1. října 1878 u pekaře Jana Zichy na domě čís. 67, a ztrávil kus střechy. Dále se nerozšířil, protože byl zadržén štítem.

38. Na oslavu stříbrné svatby Jejich Veličenstev císaře pána Františka Josefa I. a císařovny Alžběty. I. Dobrovolný hasičský spolek ve V. Byt. založen 24. dubna 1879.

Starosta Josef Pallas svolal slavnostní schůzi celé obce v den 25letého jubilea sňatku Jeho Veličenstva císaře pána a oznámil, že po přání obyvatelů založen bude týž den protokol-

¹⁾ Lpe 257—265.

lárně dobrovolný hasičský spolek. Přítomných 51 sousedů, kteří zastupovali 60 gruntů, schválilo založení spolku tak prospěšného a pro obec užitečného a věnovalo z nájmu honby obnos 500 zl. r. č. na zakoupení potřeb hasičských. — Další příspěvky s různých stran později vyprošeny.

Dne 26. října 1879 přihlásilo se výkonných členů 29, mezi nimiž bylo hudebníků 9. Pro všechny objednan stejnokroj.

Stanovy a řád služební sboru hasičského schválené od obecního výboru V.-Bytyšského, byly potvrzeny vys. výnosem c. k. mor. místodržitelství ze dne 20. května 1880, č. 8693. — Jsou zdělaný na základě řádu požárového ze dne 5. dubna 1873.

Dle nich jednotu spravuje starosta, náčelník neb jeho náměstek a výbor.

Josef Pallas zvolen byl náčelníkem, Jan Rozkošný, jeho náměstkem, Jan Leidsmann, důstojníkem, Jan Pařízek, Ignát Srnec, Albert Martinec, Antonín Kejda, četaři.

Sbor byl velmi dobře zařízen od cvičitele chvalně známého, Braše a podnikl 9. ledna 1881 u cvičební věže na pastvisku za mostem veřejnou bravurní zkoušku.

Dosud účastnil se hašení těchto požárů:

r. 1881 lesního v Krnovcích;

15. července 1884 požáru hospodářských stavení Veverského dvoru (fabriky), které byl blesk zapálil;

11. července 1885 pěti chalup (Fišera, Čecha, Konvalenky, Gabriele ml., Baráka) došky krytých u lavky na potocích ve Vev. Bytyšce, kde oheň vznikl neznámým způsobem u Konvalenky, jehož vnuk se na půdě při tom upekl;

2. dubna a 3. září 1887 v Lážánkách;

11. května 1888 v Chudčicích, kde několik domků popelem lehlo.

Stříkač převzat starý od kontribučenského fondu Veverského. An i opravený značným nákladem nevyhovoval, zakoupen 1888 k 40letému panovníckému jubileu císaře pána Františka Josefa I. nový z Brna od Hillera za 1060 zl., na nějž majitelé pozemků ve V. Byt. věnovali škodnou za zvěře panské z roku 1886 400 zl., r. 1887 200 zl., ostatek doplatila obec.

Dobrodinci spolku darovali ku žádosti starosty Jos. Pallase značné obnosy. Sousedstvo, jak už bylo řečeno, úhrnem 1100 zl., kněžna Ypsilanti 100 zl., nadúčetní zemský Janeček 15 zl., divadelní ochotníci p. Tlachem, učitelem 25 zl., kontrib. fond Veverský 50 zl., mor. sl. vzáj. pojišťovna 25 zl., společnost North British and Merkantile 10 zl., Jos. Pallas z tanečních zábav 27 zl. 47 kr., Flor. Eichler, farář v Rosicích 70 zl., Dom. Kovář 80 zl. a hostinu za 45 zl. (dával pak až do své smrti 1890 o svém svátku každoročně hasičům 20 zl. na občerstvení), Jan Kovář 7 zl., J. V. císař pán 80 zl., baron Mořic Hirsch-Gereuth 250 zl., mor. zemský výbor 50 zl. —

Spolek jmenoval čestnými členy faráře Floriana Eichlera a svého mnoholetého příznivce Dom. Kováře.

II. Mečkov osázen lesními stromky.

Městečko oslavilo 25letou památku sňatku Jejich Veličenstev netoliko velkolepým průvodem lampionovým, s hudbou, střelbou a osvětlením všeobecným v předvečer, pak mší svatou; školskými radovánkami, pohostěním školních dětí a obdarováním chudých v jubilejní den, nýbrž na trvalou památku také vysázeno lesním stromovím holou stráň „na Mečkově“ a pojmenovalo ji „Františkovem“. K sázení stromků vyšlo se s hudbou a každý z přítomných vsadil do jámek již přichystaných dva stromky.¹⁾

¹⁾ Lpe 263 a 264.

39. Mac-Mahon návštěvou na Veverí 5.—11. září 1879.

Dne 5. září 1879 přibyl na Veverí a navštívil knížecí rodinu maršálek Mac-Mahon, bývalý prezident francouzské republiky i s rodinou, pak se švakrem vévodou z Castriesu a jeho manželkou, sestrou kněžny Ypsilantové, roz. Sinovou, s knížetem Maurocordatem, jenž měl též za choť sestru kněžny Ypsilantové a s jinými a zdrželi se na hradě do 11. září. V neděli XIV. po sv. Duchu (7. září) všichni byli přítomni velkým službám Božím ve farním chrámu Páně.¹⁾

40. Jména tratí Vev.-Byt. 1879.

Při poslední opravě katastru (r. 1879) zjistil zeměměřič jména tratí následovně.

Místní trať: na mlejnskú (pod bývalým mlýnem); ou v a r e c (bývalé louky); na ostrově či poloostrově bývalém, (když Švarcava se točila nad horním stavem na levo až pod skalnatou stráň, kdežto později šla přímo, netvoříc ani ostrova ani poloostrova; od r. 1882 prorvala levý břeh něco níže, arci ještě nad stavem, tak že tvoří opět ostrůvek, spojený s ostatními rolemi novým splavem, jímž strž zacpána býti musila); závisť (v těch místech si Švarcava na levém břehu r. 1882, jak jsme právě uvedli, udělala nové řečiště; „závisť“ bývala vždy na škodě; místy nazývají závisť pole zaseté méně vzácnými plody před plody vzácnými, aby ty vzácné byly méně na škodě, na př. u cesty zaseje se čočka, ječmen a p. a dále mák); za mlejnem (dolním); bukovce pod silnicí; na vokřínku; loučky; za řekou; stromky za řekou; čtvrtky za mostem; nad hustou horkou; loučky na bukovci; za bukovce; na kamínkách; štiválky; krátké (kusy); trhovice; dlouhé (kusy); nad horkou; kopaniny Červínkovy; novoulické; močáry; čtvrtky na močárech; nad rektorovou; kopaniny pod sokolím; černé (půda tmavá, mokrá) na královce; u obecního; ouzké šterky; ouzké čtvrtky; ostrůvek (mezi Švarcavou, struhou hornomlýnskou a bílým potokem); malé a velké tejny; na babkách (pod lesem; babka je zakrnělý strom); hořeříky; lísková a hranečník (lesy); v žlebě; tabulky nad stávkama (bývaly a jsou zase dva stávky, jeden k hamru, druhý níže ku mlýnku); u stávku (ku mlýnku); proti chalupě (pohodného); mezi vodami; na bytyškách; nad chalupou; čtvrtky nad chalupou; u kamena; u vlčích jam; na nivách; poloudíly; za Nechotovými (humny); pod zahradami; čtvrtky v rovinách; na chmelníkách (kde se chmel pěstoval); za branou; dlouhé louky (bývalé); čtvrtky u brodu; v chobotech; kiliánka (od Kiliána); za brodem; pod mečkovem; malé padělky; posraná (dříve hrubá) zmolá; za p. zmolou; mečkov; pod krnovcem (lesem); u doubku; u Boží muky; pod Boží mukou; padělky; paděličky; velké padělky; u bílé hlíny; pod stráží; podboří (tam bývalo boří); u šibenice; pod šibenicí; stráže; prostřední oujezdy; u cihelně (bývalé); na nivách; nad chalupou; čluně; pod člunama; na žlebě; koutné; kouty; loučky na žlebě; malé slíny (dříve u střešní); vrchní kouty; čtvrtky u hlínky; za borovím; mezi žleby; nádavky; čtvrtky a tabulky u hájku; loučky na žlebě; velké slíny; louky na žlebě; zadní oujezdy; v dolích; pastvisko (pole); Veverí. (Význam jmen, kteráž se nevysvětlují sama sebou, vynasnažili jsme se, vyložití už v stati o dělení pozemků r. 1762—63, viz str. 286 a násl.)

41. Alois šlechtic z Janečků, zemský nadúčetní v Brně, čestným členem obce V.-Bytyšské. 17./V. 1880.

Dne 17. května 1880 k návrhu Dominika Kováře jmenován byl Alois šl. z Janečků, zemský nadúčetní v Brně, velký příznivec městečka, čestným jeho občanem pro zásluhy, kterých

¹⁾ Lpe 267.

si získal o rozkvět moravského pomocného spolku, z něhož byly také tři rodiny V.-Bytyšské v čas bosenské války penězi poděleny, pak pro zásluhy o obec a školu Vev.-Byt. K jeho radě a přimluvě vymohla si obec nesúročitelnou půjčku 500 zl. ze zemských prostředků na úpravu radnice k účelům školským, on podporoval chudé žáky ve Vev. Byt., dáváje každoročně na jich podíl k Vánocím 10 zl. a daroval škole různé pomůcky učebné, on obmyslil i hasičský spolek značným příspěvkem. — Diplom jemu odevzdaný podepsán byl nejen od výboru, nýbrž i od jiných občanů, úhrnem od 32 členů obce.

Životopis muže toho mnohostranně činného a hlavně působením lidumilným vynikajícího jest následující:

Alois šlechtic z Janečků narodil se v Brně dne 2. června 1828 jako syn Brněnského měšťana a správce městské radnice, věnoval se po odbytých studiích gymnasijských a filosofických dne 1. října 1846 službě státní jako kancelářský praktikant u Brněnského c. k. krajského úřadu, přešel 28. listopadu 1846 k bývalé c. k. mor.-slezské státní účtárně, kde stal se officialem se služným poslední třídy. Byv pak jmenován officialem první třídy při c. k. státní účtárně v Krakově, vstoupil 23. května 1862 ve službu zemskou (mor.), v níž 23. září 1862 dosáhl stupně účetního rady, 5 listopadu 1864 náměstka zemského účetního a 25. května 1872 nejvyššího úřadu, totiž skutečného zemského účetního a přednosta moravské zemské účtárny a konečně pro horlivost a dovednost ve službě a pro obezřelé řízení úřadu jemu svěřeného vyznamenán byl 7. června 1879 titulem zemského nadúčetního. Již ve státní službě bylo mu vysloveno několikrát uznání od c. k. mor. místodržitelství, od bývalého c. k. ředitelství správní statistiky a od c. k. generalního ředitelství katastru pozemkové daně. — Vedle svého jak zodpovědného, tak namahavého úřadu věnoval své prázdné hodiny činnosti v rozmanitých oborech lidumilných. Od r. 1866 všemožně a platně podporoval snahy červeneho kříže na Moravě a byv r. 1867 od c. k. mor. místodržitelství ustanoven spolukurátorem mor.-slezského ústavu slepých, přičiňoval se s druhými kuratory úsilovně o rozkvět jeho, což korunováno jest tak znamenitým výsledkem, že do r. 1885 mohla budova býti rozšířena o jedno patro, počet chovanců zvýšen ze 27 na 71, fond na podporu slepých odchovanců z 4253 zl. 80 kr. vzrostl na 41327 zl. 48 kr., že jmění ústavu z 107.077 zl. 75 kr. rozmnožilo se na 135.190 zl. 59 kr., že i pensijní fond učitelského sboru r. 1879 zemi odevzdaný obnášel 8350 zl., zkrátka že ústav si stál lépe o 149.521 zl. 57 kr. Dále Janeček působil sedmáct let jako jednatel Zábřdovického dívčího sirotčince, začež vyslovena mu byla pochvala protektorkou ústavu, Její cís. Výsostí paní arcikněžnou Alžbětou jakož i správním jeho výborem. Při mor. nadaci korunního prince Rudolfa k účelům vlasteneckým a všeobecně prospěšným (k podpoře vojenských invalidů a dělníků, kteří ku práci neschopnými se stali) zastává hned od jeho založení čestný úřad tajemníka a pokladníka. Důvěra jeho spoluúředníků postavila jej od r. 1867 jako předsedu v čelo prvního pohřebního a podporovacího spolku pro veřejné úředníky účetní a pokladniční v Brně. Také byl povolán od presidia c. k. mor. místodržitelství do zastupitelstva nadace císařovny Alžběty. — Mimo to účastnil se Janeček za pozvání presidia c. k. mor. místodržitelství způsobem vynikajícím sbírek na rozšíření ústavu pro důstojnické dcery v Hernalsu a provedení věcné loterie pro Mariánský ústav v Brně, začež dostalo se mu od presidia velmi lichotivého uznání. Neunavně činným byl Janeček i ve prospěch jiných užitečných podniků, jako při zakládání místního Brněnského odboru všeobecného spolku úřednického pro rak.-uherské mocnářství, jsa po delší dobu i členem místního výboru, jakož i členem správy spolku potravního. R. 1868 byv zvolen

do správní rady mor. včelařského spolku, vedl do r. 1882 úřad jeho sekretáře. Nadšen jsa pro zvelebení rodného svého města Brna, velmi přičinoval se po boku zemského zahradníka Šebánka o zbudování síně sloupové v Lužánkách, což se však nezdařilo, ač sešlo se na 7000 zl. a také o uskutečnění jiných podniků na okrasu města, a k účelům dobročinným — Konečně nelze mlčením pominouti, že i jiným ušlechtilým snahám se nevyhýbal, jsa z nejstarších činných členů dějepisně-statistické sekce c. k. mor.-sl. společnosti pro přírodo- a zeměznalství, mor. spolku uměleckého, jehož účetním revisorem je a mimo to přispívajícím členem Brněnského spolku zalesňovacího a okrašlovacího, spolku pro církevní hudbu při chrámě sv.

Tomáše, spolku ku pěstování církevní hudby, spolku veslař.

„Brno“ a jiných. Čestného členství dostalo se mu nejen od Vev. Bytyšky, nýbrž r. 1884 od mor. vlasteneckého pomocného spolku paní pro zásluhy o spolek a od několika veteránských spolků.

— Nezlomná vytrvalost Janečkova v provádění úkolů a prací převzatých a plodná činnost jeho nezůstaly neodměněny, ani mor. zemský výbor, předsednictví mor. místopředsednictví a konečně i c. k. říšské ministerstvo války jeho působení jak v ohledu úředním, tak mimo-úředním

Alois šlechtic z Janečků,

zemský nadúčetní v Brně.

Čestný člen obce Vev.-Bytyšské.

sloužený odpočinek. Mnohá ještě léta budtež popřána muži, jenž život svůj zasvětil mírnění bídy lidské a sušení slz nešťastných bližních.

četnými příspěvy a výnosy čestnými uznaly a jemu za jeho všeobecně prospěšnou a lidumilnou činnost r. 1866 uštědřen byl zlatý záslužní kříž skorpionem, r. 1873 papežský řád sv. Řehoře, r. 1875

rytířský kříž řádu Františka Josefa a pak nejvyšším rozhodnut. ze dne 30. dubna 1881 povýšen byl do dědičného stavu šlechtického. Když 1. října 1886 slavil jubileum svého 40letého úřadování, dostalo se mu mnoho adres a čestných darů. Setrvávajíc na práni mor. zem. výboru ještě tři leta ve svém úřadě, odebral se na stálý za-

42. Farář Florian Eichler čestným občanem V.-Byt. 11./7. 1880.

Odchod jeho do Rosic 13. července 1880.

Farář Florian Eichler investován byl na Rosice 24. června 1880. Dva dni před odchodem svým na nové působiště byl jmenován čestným občanem Vev.-Bytyšským pro zásluhy, kterých

si byl o městečko vydobyl. Protokol sezení, za tou příčinou schválně konaného, podepsán jest od 33 občanů. Diplom později odevzdán byl oslavenci zvláštní deputací v Rosicích.

Odchod jeho z V. Bytyšky byl velmi tklivý. Sbor učitelský uspořádal mu v den odjezdu, 13. července, kterýž den se i školní vyučování skončilo, dojemnou slavnost. Nadučitel oslovil odcházejícího vřelými, srdečnými slovy a napomínal žáky, aby na svého přítele s vděčností vzpomínali. Na rozloučenou zapěli žáci III. třídy trojhlasný sbor Chmeličkův „S Bohem“ s průvodem harmonia. Odpoledne po požehnání doprovodili ho školáci a mnoho obecenstva až ke kříži „v Rovinách“ čestné banderium až na hranice Něm.-Kynické a honorace na 8 vozích až do Rosic.

43. Farář Vev.-Bytyšský Karel Eichler od r. 1880.

Po Florianovi Eichlerovi obdržel faru Vev.-Bytyšskou jeho bratranec Karel Eichler, professor církevních dějin a kanonického práva na biskupském bohosloveckém ústavě v Brně.

Narodil se 13. ledna 1845 ve Velké Meziříčí v č. 2. z měšťanských rodičů, Jakuba a Anny. Měl jednu starší a tři mladší sestry a jednoho mladšího bratra. Otec byl krupařem a jezdil za svým obchodem často do Brna. Aby synu pojistil pokojnější živobytí, pečoval již záhy o jeho vzdělání, posílal jej pilně do národní místní školy a pak do soukromé realky, kterou učitelé Václav Mezník a Vincenc Kolář byli zařídili a dal jej i v hudbě vyučovati od c. k. geometra na výslužbě Vinc. Hamze a učitele Frant. Sedláčka, výtčného odchovance varhanické školy Pražské. Složiv z druhé realní třídy (německé) zkoušky v Poličce s výborným prospěchem, byl se vším hotov, co mu rodné město mohlo poskytnouti ku vzdělání literárnímu.

K radě Flor. Eichlera, jenž tehdy už byl knězem, dal starostlivý otec Karla do něm. gymnasia v Brně, spolehaje na slib P. Floriana, že bude podporovat hocha, odhodlá-li se ku stavu duchovnímu. P. Florian slibu svému dostál. První rok pomohl mu za altistu do fundace u Ct. OO. Minoritů, kde tehdy byl ředitelem kůru P. Raimund Dundáček, rodák Vev.-Bytyšský, a druhý rok do pacholeckého semináře, kde hoch setrval až do ukončení gymnasijských studií a kam naň štědrý dobrodinec ročně 50 zl. platil.

Vstoupiv pak do bohosloví v Brně, byl r. 1870 vysvěcen na kněze. Jak v semináři tak v bohosloví účastnil se pokusy svými českého ruchu literárního za dozoru představených pěstovaného, v alumnátě byl po tři leta učitelem chorálního zpěvu, sbormistrem a varhaníkem, navštěvoval tam také přednášky z nauky o harmonii, které z ochoty nevšední konal professor pastorálky dr. Josef Chmeliček, a pokusil se o rozmanité skladby hudební. I s P. Pavlem Křížkovským udržoval stálý styk.

Po vysvěcení působil jako kooperator a po úmrtí farářovu jako administrator v Hovoranech, kde založil „Občanskou záložnu“, jejíž čestným členem později jmenován, pak jako administrator v Kurdějově, odkudž dostal se za kooperatora do Hodonína. Tam spřátelil se s Václavem Oharkem, administrátorem farním (nyní farářem v Dubňanech), mužem to nevšedního vzdělání.

Té doby vyzván byl biskup Karel Nöttig, aby poslal některého kněze jako chovance do Římského ústavu Animy na studie. Volba jeho padla na Karla Eichlera, jemuž přál jako bývalému korrepetitorovi svého sestřence. Eichlerovi nyní otevřel se nový svět. Při svých studiích práva kanonického v Animě, kterou spravoval z počátku prelát Gassner a po něm velečinný ředitel Karel Jaenig, nalezl dosti času a příležitosti za dvě leta svého pobytu v Římě, že nejen svaté město ve mnohém ohledu zvláště co do církevního života poznal, nýbrž i jeho okolí procestoval a i krásnou Neapol s Pompejemi a jinými památkami navštívil. Ana cesta do Říma jej vedla Terstem

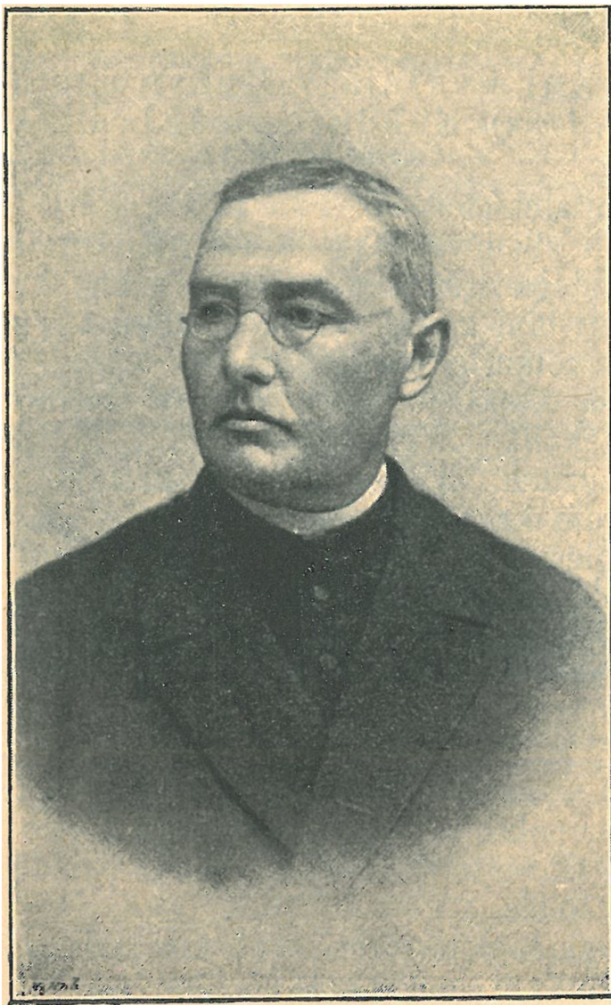
a Benátkami, zpáteční přes Loret, Veronu, Tyrolskem, Bavorsy a Čechami, viděl krásný kus Boží přírody a přičinění i umění lidského. Za pobytu svého v Římě dočkal se toho potěšení, že přítel jeho Oharek i se svou matkou navštívili jej v daleké cizině.

Vrátiv se jako doktor církevního práva, avšak zimnicí ve zdraví téměř zničen, do vlasti, obdržel profesuru církevních dějin a kanonického práva na bohosloveckém ústavu Brněnském, kdež působil, složiv konkursní zkoušku z dějin, od r. 1874 počínaje, po šet let. Zotaviv se, převzal od Antonína Klímy, odcházejícího na faru Prateckou, také redakci „Hlasu“, který tehdy vycházel dvakrát za týden; počet předplatitelů, jenž obezřetným vedením P. Klímy

vzrostl na 2000, rozmnožil se za nového řízení ještě o 500. Postavení redaktora „Hlasu“ tehdy bylo velmi krušné, protože „Hlas“ skoro samojediný na Moravě hájil důsledně stanovisko, že naši poslanci moravští mají jednosvorně s českými pěstovati abstinenci politiku a nevstupovati na říšskou radu, dokud tam nepřijdou i Čechové, kdežto jiné listy byly pro vstoupení moravských poslanců na říšskou radu, i kdyby tam Češi nešli. Za „Hlasem“ stál — ovšem s velmi silnou stranou — jediný poslanec hrabě Egbert Belcredi, kdežto o-

s věhlasným Kukátkarem, Václavem Kosmákem, neunavným spolupracovníkem „Hlasu“ a s Františkem Vymazalem, spisovatelem v oboru gramatickém na slovo braným. Ku svým příznivcům čítal Velko-Meziříčského faráře a kanovníka Jana Czeppla, u něhož o prázdninách povždy nalezal pohostinného a přátelského přijetí.

Roku 1880 naskytla se mu příležitost ucházeti se o faru Vev.-Bytyšskou, neboť tehdy bratranec jeho Florian Eichler obdržel od patronky lepší obročí Rosické a o V. Byt. se zasloužilejší duchovenstvo patronátní nehlásilo. Byv od kněžny Heleny Ypsilantiové presentován a po té 16. října 1880 od kapitulního děkana Ferd. Panšaba investován, uvítán slavně na novém svém působišti od farníků; hasičský sbor s hudbou vyšel mu vstříc až k „sloupku“ u kaple Matky Boží, farníci ostatní ku kříži „v Rovínách“. Ve Veverské

Karel Eichler,
farář Vev.-Bytyšský od r. 1880.

statní vzdali se trpné politiky. V době těch bojů politických poznal K. Eichler trpkosti života redaktorského, způsobované nejen veřejnými půtkami novinářskými, nýbrž i nepoctivými mnohdy útoky skrytých nepřátel; může si však tu zásluhu přičísti, že v bojích byl vždy umírněný a nedal se nikdy do krajností strhnouti. Po dvou letech odevzdal „Hlas“ družstvu, jež ustanovilo pomocí dobrovol. příspěvků zvláštního redaktora, který by se řízení listu bezstarostně mohl oddati. — Za svého redaktování seznámil se a trvale správil K. Eichler

Bytyšce vedle úředního zaměstnání¹⁾ pěstoval hudbu a věnoval se práci literární. Tu povstala řada belletristických feuilletonů v „Hlasu“ a „Mor. Orlici“ uveřejněných, mezi nimiž vynikla novelka „Venkovská učitelka“; pak obsírný spis vydaný r. 1887 a 1888 dědictvím Cyrillo-Methodějským v Brně „Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku“ ve dvou svazcích, jenž obsahuje značný kus vlastivědy moravské a konečně tu sestaveny tyto obsírné „Paměti panství Veverského, obzvláště městečka Bytyšky“, z nichž úryvky byly otištěny v „Hlasu“, „Mor. Orlici“ a „Komenském“.

Při sestavování dějin jak poutních míst tak Veverí zabývali se musil s vlasteneckou archeologií, čímž oblíbil si snahy musejních spolků tou měrou, že stal se 1888 činným důvěrníkem mus. spolku Brněnského a zaslal mu značné dary starožitnin v okolí nasbíraných.

44. Zvelebování kostela V.-Byt. Nový kost. konkur. výbor (od r. 1889). Fundace mešní od r. 1880 do r. 1890 založené.

Jako za předchůdců tak i za faráře Karla Eichlera různé věci věnovány a zbudovány pro kostel. Kněžna Helena Ypsilanti krátce před prodejem panství darovala pěkný kredenční oltářík v ceně 150 zl. a bílé mešní roucho. Sousedstvo sebralo na druhé roucho bílé, na velum a na prapor pro školní dívky. Soška P. Marie Tuřanské, která je umístěna nad křtitelnicí, dostala od žen a dívek několik šatků, hlavní oltář antipedium a pěkný plášť na ciborium. Také daroval měšťan Brněnský Karel Rothwang kostelu krásný vyřezávaný obraz práce polovypouklé, představující bolestnou Matku Boží s Tělem Páně na klíně (pietu), v ceně 80 zl. Spolek věčného klanění nejsv. sv. oltářní v Brně dal červené mešní roucho, albu a rochetu.

Kostelní budova r. 1890 vně opravena na střeše a zdivu značným nákladem, což dal provést kost. konkurenční výbor r. 1889 (po 25 letech nově) zvolený totiž: Jan Císař, soused č. 14 předseda, Osv. Kozoušek, kupec č. 123, Fr. Navrátil, soused č. 12, Jan Zicha, pekař a soused, všichni z V. Byt. a Fr. Svoboda, čtvrtník a t. č. starosta ze Hvozdc, jakož i zástupce velkostatku Fr. Stephan z Rosic.

Podobně bylo toto desíletí na zbožné nadace velmi požehnané. Mimo veliké fundace a odkazy učiněné ke kostelu a špitálku od Františky Zavřelové, o nichž mluvíme níže zvláště, můžeme uvést ještě tyto:

1. Anna, vdova po sousedu Fr. Klimši č. 39., dříve provdaná za Valeše, nyní po třetí za Jiřího Kuchynky, založila za svého druhého manžela zpívané requiem — státním dl. úpisem ze dne 1./XI. 1880 č. 27949 na 100 zl.

2. Kristina Kilianová, svobodná sousedská dcera pocházející z č. 88 ve Vev. Bytyšce, založila v poslední vůli své r. 1883 50 zlatými mešní nadací za sebe.

3. Současně složil 100 zl. na zpívanou mši (po případě) requiem za sebe a † manželku soused Vev.-Byt. na čísle 116. František Hvižďa, přistěhovavší se ze Hvozdc.

4. Manželé Jan a Alžběta Perkovi, majitelé usedlosti č. 129 a 71 (panského domu) ve V. Byt., založili v dodatku k poslední vůli ze dne

¹⁾ Od 30./VI.—24. IX. 1884 administroval z V. Bytyšky také uprázdněnou faru v Lažánkách.

6. února 1884 mešní nadaci: po 2 zpív. requiích za (sebe) Jana Perka, Alžbětu Perkovu a za svou za svobodna zemřelou dceru Heřminu. Kapitál obnáší 700 zl. st. dl. úpisu ve stř. dto. 1. ledna 1885. Heřmína zemřela 16letá 9. prosince 1874, Alžběta 12. února 1884, Jan 6. ledna 1890.

5. Jakub Dunkl, spolumajitel usedlosti č. 121 ve V. Byt, v poslední vůli ze dne 2. června 1872 založil mešní nadaci 100 zl. za sebe a přízeň. Fundace byla uskutečněna od dědičky, vnučky jeho Marie Trčkové, nyní provdané za Jos. Dundáčka, zakoupením st. dl. úpisu dto. 1. ledna 1887 na 100 zl., začez se zpívá ročně jedno requiem za Jakuba Dunkla, jeho manželku a přízeň.

6. Marie Pšikal, svobodná 20letá dcera Jana Pšikala, půllánika č. 9 ve Hvozdcí a jeho manželky Marie, v poslední vůli ze dne 7. června 1890, na Lomničce, kde 10. června na to zemřela, sepsané, ustanovila 100 zl. na mešní fundace za sebe, rodiče a bratra Františka.

7. Václav a Amalie Králík č. 17 ve V. Byt. založili r. 1889 mešní nadaci za sebe 100 zl. a

8. Karel Eichler, farář, též 100 zl. za sebe a rodiče Jakuba a Annu.

O nadaci a odkazech Libora Karbera už jsme promluvili.

45. Oprava daně pozemkové 1881

provedena ve V. Bytyšce r. 1881. Oprava ta spočívá na zákonech ze dne 24. května 1869, 6. dubna 1879 a 28. března 1880.

Morava byla rozvržena na 31 odhadních okresů, z nichž některé opět byly na dva i tři distrikty rozděleny. Pro každý okres, po případě distrikt, vypočítán čistý výnos pozemků za jítro dle osmi tříd. Brněnský okres (celé hejtmánství) měl jen jeden tarif a sice následující:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
pro pole	32.—	25.—	21.50	15.50	10.50	6.75	3.—	1.—
pro louky .	30.50	24.50	18.50	12.—	6.—	3.—	—.—	—.—
pro zahrady	54.—	46.—	38.—	31.50	26.—	18.—	13.—	8.—
pro vinohrady	26.—	2.50	16.—	10.50	5.50	—.—	—.—	—.—
pro pastviska .	18.50	12.—	9.—	6.25	3.10	2.—	1.20	—40
pro jezera, bažiny								
a rybníky	8.—	—.—	—.—	—.—	—.—	—.—	—.—	—.—
pro lesy . . .	6.—	4.75	3.50	2.70	1.90	—80	—60	—.—

Sazba ta byla z nejvyšších a byla co do polí předstižena jenom sazbou pro část okresu Holešovského, Olomouckého a Prostějovského; co do zahrad byla nejvyšší ze všech.

Chyba byla pro Vev. Bytyšku, že okres Brněnský rozdělen nebyl na distrikty; tak podlehl daním skoro tak vysokým, jako blízké okolí Brna. Do první třídy ovšem nebylo skoro nic vřaděno, celkem však čistý výnos vypadl velmi vysoký a tím zvýšeny značně daně. Dle starého čítání totiž obnášel čistý výnos pozemků asi 2 třetiny nového.

Občané reklamovali proti odhadu tak nemírnému. Farář Karel Eichler vypracoval reklamaci pro více než 3000 částic. Kommissie však snížila jen zahrady skoro všechny o jednu třídu a pak několik kousků polí.

46. Rozšíření hřbitova ve Vev. Byt. Špitálek při něm vystavěn na oslavu sňatku korunního prince Rudolfa (10. V. 1881). Stoletá památka zbudování farního chrámu Páně (1882). Gothický kříž na novém hřbitově.

Hřbitov na 400□⁰ „za branou“ r. 1835—36 vystavěný počal pro farnost býti těsný. Obyvatelstvo dosáhlo výše asi 2000 duší. C. k. okresní hejtmánství dne 5. února 1878 tázalo se obce

Vev.-Bytyšské, kterými pozemky rozšíří hřbitov, na desíletý cyklus nedostačující. Obec nemajíc chuti do toho vydání, odvětila, že má pro nutné pády zvláštní (cholerový) hřbitov. Hejtmanství však stálo na tom, aby byl hřbitov „za branou“ rozšířen. Úřední komise ustanovila, aby se to stalo přibráním několika částic polí nad hřbitovem, obec však vymohla, že se mohly koupiti částice pod ním — aby dostal úhlednější formu a získáno bylo místo na domek pro hrobaře.

Roku 1880 se stavbou zdi a domku počato. I nadcházel den, kdy korunní princ Rudolf¹⁾ za manželku pojal Štěpánku, dceru belgického krále Leopolda II., 10. květen 1881. K vyzvání c. k. hejtmanství, co obec V.-Bytyšská na památku toho dne radostného pro všechny národy rakouské učiní, usneslo se obecní zastupitelstvo dne 24./IV. 1881, že v budově pro hrobaře u hřbitova už po rovnost vystavěné, jedna světnice bude špitálkem, to jest naleznou v ní přístřeší dvě zachovalé chudé osoby, jimž bude povinností, ošetřovati tam nemocné, kteří svého přístřeší nemají.²⁾

Roku 1881 ve stavbě pokračováno. Mezi tím přiblížil se rok 1882, kdy připadla 100letá památka zbudování farního chrámu Páně. Sousedé se na přimluvu Dominika Kováře usnesli, že dají uprostřed nové části hřbitova vztýčiti velkolepý kříž na oslavu té památky. Kříž objednán v Blansku z hutí knížete Salma; je překrásně gothicky provedený a stál v Blansku 650 zl. Z předu má nápis „Já jsem vzkříšení a život. Jan XI. 25“; v zadu „1882“. Hřbitov srovnán (nákladem 300 zl.) a dle plánu Jana Kováře rozdělen cestami a stezkami na plochy pro hroby a hrobečky, z nichž každý má své číslo. Kolem zdí nechána místa zákupná. Vrata objednána železná ve Frydlantě.

Když tak bylo vše připraveno, vysvětil farář Karel Eichler hřbitov za assistance Fr. Navrátila, faráře Německo-Kynického a Štěpána Něničky, faráře Lažáneckého r. 1882, v neděli po sv. Jakubu větším (o hodech Bytyšských) za velkého návalu lidstva místního i okolního. O zevnější lesk toho dne postaral se starosta Josef Pallas velmi štědře a stkvěle.

Účty za hřbitov a „špitálek“ předloženy byly 29. října 1882 a převzali náklad spolu s V. Bytyškou také velkostatek a Hvozdec. Na úhrnnou sumu 4194 zl. 71 kr. r. č. odvedla V. Bytyška 2987.40, velkostatek 641.60, Hvozdec 565.71, což dalo se uhraditi přírážkou 68⁹/₁₀. V. Bytyška platila menší přírážku, protože sousedé poskytli 500 zl. z nájmu honeb, Dominik Kovář 100 zl., bývalý farář Florian Eichler 50 zl.

Co do špitálku ustanoveno při tom: Ony dvě chudé zachovalé osoby, které ve špitále mají stále bydleti, budtež tam dosazovány střídavě z Veverské Bytyšky, z velkostatku, pokud k farnosti

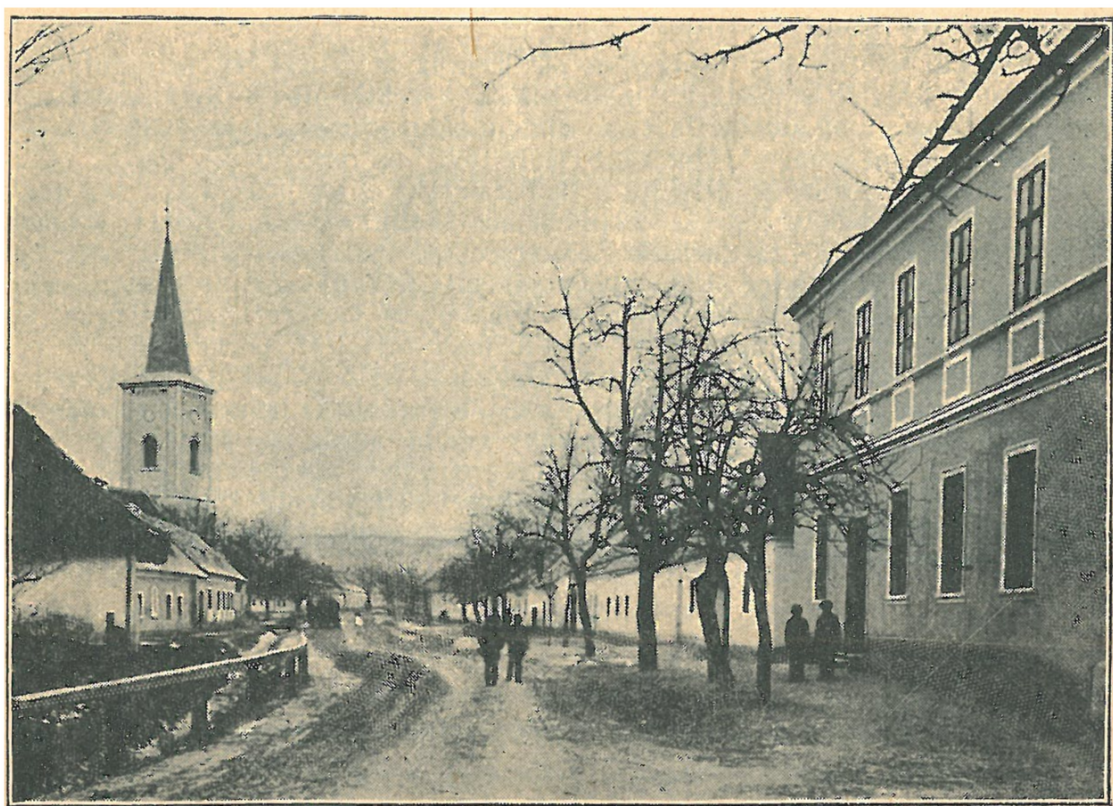
¹⁾ Zastřelil se v návalu šílenství 30. ledna 1889.

²⁾ Myšlénka zařízení špitálku ujala se hlavně návodem Jana Kováře a far. Flor. Eichlera,

náleží, a ze Hvozdcce podle poměru zaplaceného příspěvku (na 6 osob z Vev. Bytyšky přijde jedna z velkostatku a jedna ze Hvozdcce). Postele pro nemocné lze bez rozdílu dle potřeby a možnosti ode všech používat.

Zároveň odevzdán hřbitov i se špitálkem jako kostelní majetek přítomnému faráři V.-Bytyškému, aby je on i nástupci jeho v úřadě spravovali, s tím podotknutím, aby příjmy hřbitova a špitálu (z prodeje hrobů kolem zdí hřbitovních) byly v kostelních účtech pod zvláštní rubrikou vedeny společně. Za místo takové smí se bráti 3 zl. na 20 let.

Fond kostelní, který tím povstal, má v kostelních účtech nápis: Fond na udržování v pořádku kostelního špitálku a hřbitova.

Bystrc r. 1890.

V levo v pozadí kostel, v pravo v popředí škola.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

Když farář hřbitov převzal, byla plocha před ním neurovnaná, neohražená a při špitálku nebylo hospodářského stavení ani pro hrobaře, ani pro špitálníky. Dal tudíž farář vše to během r. 1883 udělati. Odkopáním hlíny získán dvorek a tam potřebné vystavěno, před starší částí hřbitova břeh srovnán na zahrádku pro hrobaře a kamenným tarasem ovrouben, před novou částí místo vybito trávnickem a vysázeno ovocným stromovím a vyveden plot s kamennými loutkami. Náklad na to uhrazen 90 zl. z chud. ústavu (k špitálku) a velkomyslným darem 280 zl. barona Mořice Hirsche; některé fúry k dovozu poskytnuty od sousedů a něco dříví darováno od lesní společnosti V.-Bytyšské. — Hřbitov nejnovější má tu jedinou vadu, že všechny zdi jsou zděny ne maltou vápennou, nýbrž hlinou; a proto stálých budou vyžadovati oprav.

Jelikož agenda bohosl. obřadů předpisuje, aby na každém hřbitově vymezeno bylo vynikající místo pro † duchovenstvo,

určil farář K. Eichler k účelu tomu dva hroby uprostřed hřbitova před velkým křížem v levo.

47. Další oslava sňatku korunního prince Rudolfa se Štěpánkou 10. května 1881 ve V. Byt.

Nejen špitálek byl založen na oslavu vysokého toho sňatku, i jiné podniky obec umínla si uskutečniti, jako: vystavění budovy pro hasičské náčiní a založení krejcarového spolku na podporu chudých žáků. Se stavby hasičského skladiště bohužel sešlo, když nové ob. zastupitelstvo bylo zvoleno, ač už kamení a kladý byly nachystány a místo zamluveno; krejcarový spolek vešel v život teprv r. 1887. Lesní společnost vysázela stromovým pustou stráň „nad chalupou“.

Dne 9. května byl uspořádán od hasičského sboru za přispění obce pochodňový průvod s hudbou, městečko a všechny domy byly osvětleny, 10. května konány sl. služby Boží, po nich v sále na radnici přednášely dívky různé sbory a deklamace. Odpoledne měly býti za práčovnou školní radovánky, jichž účastníci se přislíbil i sbor hasičský s hudbou. Výlet ten však odložen byl pro sychravé počasí až na konec školního roku. Přípravy k němu konány velmi horlivě. Asi 20 žáků po vojensku vystrojeno a vycvičeno (od učitele Fr. Tlacha, jenž byl skutečným vojákem); několik dětí se kostumovalo, a sice za Hanačku, za markytánku, za Vlašku, za Chorvátku, za Turka, za Hanáka, za ševce. Ten den před výletem malí vojáci šli pochodem a kostymované dívky jely na zámek pozvat vrchnost; byli vlídně přijati a štědře obdařeni. Výlet sám se velmi vydařil; dvě knížecí dívky v průvodu komorné se ho také účastnily a rozdaly mezi žáky mnoho peněz (asi 40 zl.). Program her, zpěvů a deklamac byl téměř nevycerpateľný. Hudba hasičská hrála. Na konec však se spustil déšť a obecenstvo i dívky opouštěli místo výletní v nepořádku. Jen hasiči s hudbou v čele pochodem obvyklým řádně vraceli se domů, doprovázeni jsouce od posledních účastníků.

Mořic, svobodný pán z Hirsch-Gereuthu,

majitel Veverí od roku 1881. Jeho syn Lucien zemře roku 1887; otec ctí jeho památku dobročinností. — Opravy při hradě.

Kněžna Helena Ypsilanti¹⁾ na sklonku svého panování odprodala 1. dubna 1881 kus pozemku pod 8 jiter 525⁰ v Žebětíně a 24. dubna 534 jiter 986⁰ u Jinačovic ku statku Jehnickému.

Na podzim, dne 23. září 1881 koupil od ní panství Rosické a Veverské baron Mořic Hirsch-Gereuth. Za Veverí dal 912.000 zl. Kněžna si vymínila, že smí si panství do 3 let zase v téže ceně zpět koupiti, nešlo to však pro nedostatek peněz.²⁾

¹⁾ Kníže Řehoř Ypsilanti zemřel 19. února 1886 51letý v Paříži a pozůstatky jeho převezeny pak do rodinné hrobky v Rappoltenkirchen v Dolních Rakousích. Jej oplakávaly mimo vdovu: dva nezletilí synové, Emanuel a Bohdan a dvě dcery: Chariclée, provdaná za dědičného prince Hohenlohe-Schillingsfürsta a svobodná Iphigenie.

²⁾ Dle zemských desk.

Mořic svob. pán z Hirsch-Gereuthu narodil se¹⁾ jako syn bavorského dvorního bankéře Josefa z Hirschu a Karoliny Wertheimerové dne 9. prosince 1831 v Mnichově. Už dědoušek Mořicův, Jakub Hirsch, býval bavorským dvorním bankéřem a když si koupil šlechtický statek Gereuth, byl od krále Maxmiliána Josefa r. 1818 povýšen do stavu šlechtického a obdržel jako znak ve zlatém poli zelené pohoří, na němž běží jelen desátník přirozené barvy s červeným jazykem. Jakubův syn Josef z Hirschů dosáhl od krále Ludvíka II. bavorského titul barona. Mořic, svob. p. z Hirsch-Gereuthů bydlíval v Bruselu, kde se 28. července 1855 oženil s Klarou, dcerou člena senatu belgického M. Bischoffs-heima.

Baron Mořic Hirsch-Gereuth je finančníkem světoznámým. Bydlívá s manželkou a vzácnými hosty každý podziměk na Veverí a odchází odtud na své panství do sv. Jánů v Uhrách. Jeho hlavní kratochvíle na Veverí jsou hony koroptví.

Při hradě dal provést mnohé nákladné opravy. Nehledě k tomu, že vynaložil mnoho tisíc zl. na střechy rozsáhlého hradu, skleníku, hospodářských a lesnických budov, — místo dřevěného dal položit železný vodovod za 4000 zl. s hory Kalvarie na hrad vedoucí, dal spojit telefonem Veverí, bývalý cukrovar, oboru, Řičany, Rosický zámek a cukrovar, v poslední době dal u obory místo lavky vystavět přes Švarcavu sjízdný dlouhý most.

Jediný syn jeho, Lucien, zemřel v Paříži 32letý a svobodný dne 6. dubna 1887 zápalem prý plic. Lucien byl muž vzdělání nadobyčejného, výtečný malíř, vynikající znalec a sběratel starožitností, výborný člověk, naděje rodičů a miláček všech, kdož jej příležitost měli poznati. Na Veverí prodléval každoročně na podzim, aby se pobavil čekáním na vysokou zvěř, v čemž měl zálibu.

Zajisté že následkem úmrtí syna svého odhodlalse otec k ohromné fundaci, kterou uskutečnil při příležitosti 40letého jubilea panování našeho císaře Pána Františka Josefa I. dne 2. prosince 1888, složiv dvanácte milionů zlatých, aby z jich výnosu zřízeny byly vzdělávací ústavy pro haličské židy v Rakousku.

Také na chudé svého panství pamatoval, neboť ustanovil k radě centralního ředitele svého v Rosicích, Eduarda Svobody, aby v zimě 1887—88 podělení byli štědře bramborami, kterých se bylo málo urodilo. Jen chudí Vev.-Bytyští sami dostali 240 hektolitru, Hvozdečtí 50 hektolitru zemáků v ceně 580 zl.; podobně obmyšleny byly Rosice i jiná místa. Způsob rozdávání byl velice rozumný: v měsících zimních od listopadu do března odnášeli si chudí vždy prvního dne po jednom hektolitr, který jim na ten měsíc stačil. Větší zásoba pojednou obdržená byla by snad mnohého svedla, aby zemáky prodal, nedbaje, že pak bude mu třítí bídu.

¹⁾ Mährens Männer der Gegenwart v. H. Heller, IV. Theil.

1. Správa panství Veverského.

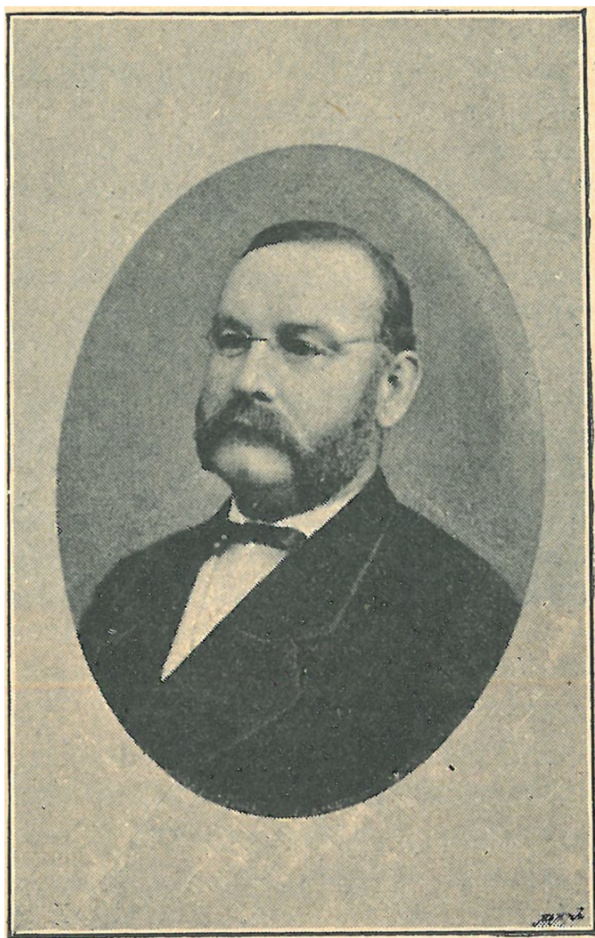
Správce Fr. Stephan. Centralní ředitel Eduard Svoboda. Úřednictvo hospodářské a lesnické. Mnoho-li zvěře se na panství zastřelí?

Hospodářské a průmyslové výrobky.

Až do konce r. 1886 mělo Veverské panství svou zvláštní samostatnou hospodářskou správu se správcem, pokladníkem, příručními atd., kdežto správa lesnictví, majíc v čele nadlesního v oboře, podřízena bylo lesmistru v Rosicích. Správcem hospodářským byl po Janu Svobodovi, jenž dán byl pro nemoc na pensí, Fr. Stephan, rodák Vídeňský.

Oblaciněním cukru výnos cukrovaru Rosického a tudíž i obou panství klesl tak, že baron Hirsch ustanovil se na zjednodušení správy. Což k jeho nařízení provedl a od 1. ledna 1887 uskutečnil Ed. Svoboda, jenž byv od bar. Hirsche ustanoven centrálním ředitelem Rosic a Veverí, správu hospodář-

půdy trpěla. — V srpnu roku 1888 byli v Rosicích: centrálním ředitelem Eduard Svoboda, správcem a patronátním zástupcem Frant. Stephan, révidentem statků Rudolf Sieber, příručím Viktor Keval. Dvory Veverského panství byly dva pronajaty: totiž Bystřický na 73 hektarů cukrovaru v Předklášteří u Tišnova, na Javůrku na 165 hekt. Anně Fritzové; dva ve vlastní správě: Nový dvůr pod Vev. o 381 hekt. pod pojezdným Fr. Mittnerem, narozeným r. 1856 v Brně, a dvůr v Řičanech na 210 hekt. pod pojezdným Ludvíkem Vydrrou,

Eduard Svoboda,
centrální ředitel statků barona Hirsche v Rosicích
od r. 1888.

skou a lesní soustředil v Rosicích, s pokladnou ústřední v cukrovaru Rosickém. Tím zrušen byl úřad správce a pokladníka, jakož i nadlesního na panství Veverském a na dvorech k Veverí patřících jsou pojezdni a na revírech revírníci a lesní. Pojezdni s menším než dosud počtem lidí obstarávají hospodářství, aniž by tím výnosnost

Lesní area pod lesmistrem Rosickým Ferd. Nellhieblem rozvržena byla na 8 revírů: Bystř 539 hektarů spravoval lesní Jindřich Weeber, Žebětín 550 hekt. revírník Alois Dannesch, komoru 483 hekt. lesní Emilian Czeppl, Kyničky 380 hekt. s oborou a Rozdrojovicemi na 500 hekt. revírník Fr. Brunner s lesním příručím Vilémem Novákem, Jinačovice 640 hekt. lesní Karel Weidemann, Sentice 560 hekt. revírník Jan Ekerth, Javůrek 650 hekt. revírník Jan Čech, Řičany 350 hekt. Karel Hansel.

Jelikož je baron Hirsch, jak jsme řekli, náruživým střelcem koroptví a zajíců, ustanovil na Veverí zvláštního ředitele honů, Václava Franka, dříve nadlesního Veverského (kterýž úřad byl v nové organisaci přestal) a ponechal při něm polního revírníka (který už byl ustanoven za kněžny Ypsilanti) Vincence Rieba. Hlavní jich péče je pěstování koroptví. Těch se také nejvíce zastřelí. Dle výkazu za rok 1890 bylo na panství Veverském střeleno užitečné zvěře 9988 kusů a sice 19 jelenů, 76 srnců, 2990 zajíců, 256 králíků, 765 bažantů, 5831 koroptví (na Veverí 3247, u Řičan 1025), jiného ptactva 51; zvěře škodné zastřeleno 5237 kusů.

Hospodářství vyrábí hlavně řepu cukrovku a ječmen; ve dvoře Veverském krmí se hovězí dobytek, v Řičanském zavedeno mlékařství s dobytkem z Kravařska, Bernským a domácím. — Průmyslové podniky na panství jsou: sladovna v Řičanech pronajatá obchodníku Rosickému, Juliu Zernerovi, pak ve vlastní správě píla, cihelna a vápenice, vše pod Veverím.

Od r. 1885 (po Vilému Frischovi) je zahradníkem na Veverí František Pílz, jenž dříve byl u hraběte Haugwitze v Náměšti, muž ve svém oboru na slovo vzatý.

2. Obecní výbor Vev.-Byt. 1882—1886.

Starosta Osvald Kožoušek. Naděje na železnici. Oslava 600leté památky nastolení našeho panovnického rodu.

Po tuhém volebním zápasu zvolen byl r. 1882 starostou Osvald Kožoušek, kupec. Radními stali se: Dominik Klimeš, Jan Němeček, sousedé, Jan Zicha, pekař a Jan Císař, soused; výbory: Jos. Pallas, Ignát Srnec č. 40, Fr. Svoboda, Ant. Kejda, Jan Schwarz, Jos. Kuchynka, Ignát Srnec č. 87, Jan Perka, Filip Dundáček, Jos. Martinec, Jan Dvořák, nadučitel, Ludvík Baumann, Ign. Srnec č. 10. —

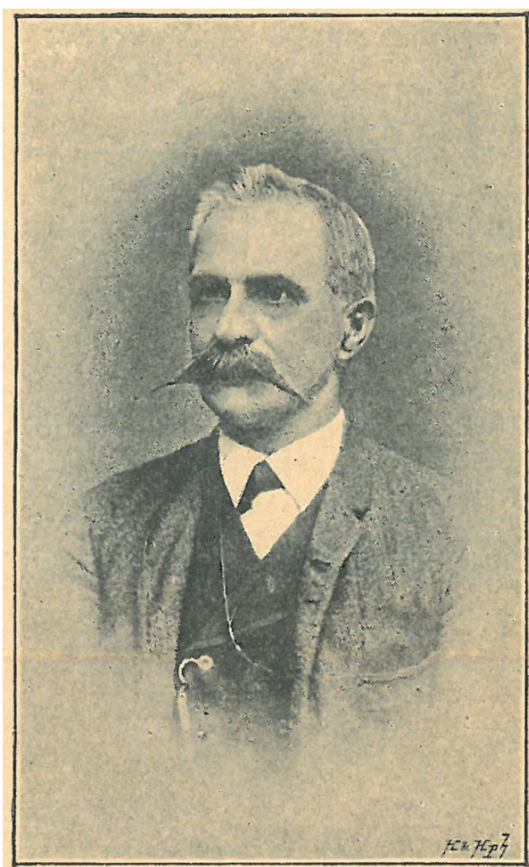
Obecní písařství převzal podučitel Jan Matoušek a když odešel r. 1884 do Chudčic jako řídící učitel, Ondřej Zelinka.

Ku zvýšení příjmů a zmenšení vydajů obecních usnesl se výbor r. 1883 na tom, že odprodá obecní pozemky odorané těm občanům, kteří si je byli přiorali. Dřívější obecní výbor pouze zamýšlel bráti nájemné z těch pozemků. Vyměrování četných kousků provedl r. 1883—4 zeměměřič Josef Nitschmann. R. 1884 ustanovena cena těch pozemků:

I.	trždy čtvereční sáh za 15 kr. čili míra za zl.	79.95
II.		13
III.		11
IV.	"	9
V.	"	7
VI.	"	5
VII.	"	4
VIII.	"	3

Současně usnešeno prodati „stromky u Obecního“ a „na Babkách“, jež drželi občané v dědičném téměř nájmu. Prozatím zůstalo při pouhém usnešení, a pro nedostatek peněz přestala obec od roku 1882 oslavena šestistyletá památka nastolení našeho nejjasnějšího panovníckého rodu průvodem hasičského sboru s hudbou po městečku v předvečer a slavnými službami Božími v den samý.

Roku 1882 mělo městečko naději, že dostane železnici. Otto šlechtic z Bauerů dal ji vyměřovati z Brna přes Kuřím a Tišnov k Něm. Brodu s odbočkou z Kuřima přes Vev. Bytýšku do Božího Požehání. Se stavby té však sešlo.

Osvald Kožoušek,
starosta Vev.-Bytýšský 1882—1890.

Dne 23.
prosince roku

řelová, sousedka č. 70 ve V. Byt., pocházela z práčovny. Její otec Jakub Zavřel z Ousoší se tam přiznal, pojav r. 1811 Rosalii, vdovu po † Františku Vozgovi za manželku. Když ta 18. dubna 1812 28letá na tuberkule zemřela, vzal si za manželku Rosalii, rozenou Oratorovou.

S první ženou obdržel práčovnu do společnosti a po její smrti dle poslední její vůle v neobmezený majetek; s druhou manželkou navzájem do spolku si zadali: on jí práčovnu v odhadnuté ceně 360 zl., a ona jemu otcovský svůj podíl 200 zl. v. v. a 2 krávy, dobrovolně jí od bratra Josefa přidané, a sice tak, že kdo koho přežije, vše obdrží i co přibude, postarav se o děti dle zákona nebo dle poslední vůle zemřelého.

Jakub Zavřel 1832 zemřel 45letý raněn byv mrtvicí a ustanovil poslední vůlí ze dne 27. března téhož roku universalní dědičkou manželku Rosalii s právem, aby práčovnu dala, kterému dítěti chce, ostatním vychování a po 400 zl. stří.

3. Děje práčovny ve V. Bytýšce v XIX stol.

Mešní nadace Rosalie Zavřelové. Veliká fundace Františky Zavřelové, zemřelé 12. února 1883.

Františka Zavřelová,

Dítky při jeho smrti zůstaly tyto: Marianna narozená r. 1813, Josef 1817, Františka 1820, František 1822, Jan 1824.

Inventurou zjištěno pozůstalé jmění na 819 zl. 48 kr. k. m. (v tom 800 zl. za práčovnu), dluhy na 151 zl. 38 kr., tak že zbývalo 668 zl. 10 kr. — Z čehož patrně, že zemřelý na vdovu uvalil větší břímě, než mohla unést. Doufajíc však ve výdělky, uvolila se, že zaplatí dluhy a dětem po 300 zl. (ne po 400 zl.) dá a jednomu z nich práčovnu s celým zařízením (23./8. 1832).

Aby slovu dostála, provdala se za Antonína Zelinku, dovolence Nassavského pěšího pluku, vyučeného prachaře ze Hvozde. Než k tomu došlo, vypočítal jí Zelinka, že není možno tak veliké podíly dětem z výdělku práčovny vypláceti a je živiti. Žádala tedy úřad a dosáhla toho, že otcovské podíly sníženy byly na 200 zl.; jen Marii, která se měla vdávat, bylo ponecháno 300 zl., „aby jí v štěstí nebyla činěna překážka“ (vlastně prý ji matka ku vdavkám nutila, aby ji z domu dostala). Zelinka pak si vyhradil právo hospodaření do plnoletství nejmladšího syna Jana, tehdy 8letého.¹⁾

R. 1853 dne 11. srpna vyletěla část práčovny do povětří, byla však zase brzy znovuvystavěna.

Prachařka zemřela 83letá r. 1869, založivši státním dl. úpisem na 100 zl. fundaci na zp. requiem za sebe a + manžela Jakuba, načež teprv převzal práčovnu nejstarší syn Josef Zavřel. Otčím Zelinka uchýlil se do V. Bytyšky, kde žil do 1882. —

Josef Zavřel zemřel 1880 bez dětí a zanechal práčovnu vdově Josefě.

Bratři jeho František a Jan předešli jej na věčnost r. 1878, sestry ho následovaly: Marianna, vdova po Norbertu Císaři r. 1881, Františka r. 1883.

Tato Františka nebyla provdaná, nýbrž nějaký čas vedla domácnost faráře Krivky v Prušánkách a po jeho smrti žila ve Vev. Bytyšce jako soukromnice a majitelka sousedské usedlosti č. 70.

V zátiší svém značně podporovala chudé. V poslední vůli ze dne 14. května 1882 poručila velké odkazy: a sice 700 zl. jako vlastní jmění chudému farnímu chrámu, který měl dosud jen 5 zl. 39 kr. kap. tálu; 500 zl. k zádušnímu jmění na 2 mše sv. s konduktem za ni, jednu¹⁾ v den úmrtí 12. února, druhou v den jmenin 8. března; 700 zl. ke špitálku r. 1882 vystavěnému na podporu nemocných a jich obsluhovatelů; 200 zl. farnímu chudobinskému ústavu; 50 zl. škole na vyučovací prostředky. Ostatní jmění obnášející ještě asi 18.000 zl. poručila třem synům a třem dcerám po sestře Marii, provdané Císařové; neboť bratři její dětí nezanechali.

Táž Františka Zavřelová už 1./I. 1879 složila státní dl. úpis na 250 zl. na 2 mše sv. za bratra Jana Zavřela, na 2 za bratra Františka, a na 1 za rodiče Jakuba a Rosalii, za něž, jak jsme svrchu už řekli, byla také od Rosalie fundace založena.

Na mramorovém kříži Františky Zavřelové, který zdobí její hrob, hlásá dobročinnost její tento nápis: „Stědra byla k chudým lidem,
Bůh jí odplat věčným klidem.“

4. Oprava starobylého farního chrámu Páně v Komíně, za faráře Ign. Kašpárka 1883.

Kdokoliv v posledních letech jde skrz Komín, zaraduje se nad krásnou úpravou malého sice, avšak krásného starožitného z roku asi 1323 pocházejícího kostela farního.²⁾ Zásluha obnovy tak ušlechtilé, všem požadavkům slohovým, uměleckým i krasocitu vyhovující patří popředně faráři Ignátu Kašpárkovi, jenž 11. května 1880 na faru Komínskou byv investován, tak dlouho domlouval kruhům účastněným, až svolili na důstojnou okrasu Domu Hospodinova. Dle návodu zemského konservatora a diecévního

¹⁾ Acta v reg. Veverské.

²⁾ Viz str. 47. Obrázek kostela na str. 359.

architekta Aug. Prokopa z Brna znovuvystavěn byl polygon (špice, jehlanec) na věži a celý kostel vně i vnitř důkladně opraven, což provedl stavitel Ed. Svoboda z Brna, rodák Chudčický, za 5000 zl.

Povázíme-li, že na farní budovu v Komíně r. 1881 vynaloženo 3983 zl., r. 1886 1100 zl., r. pak 1884 na hlavní oltář a kazatelnu 360 zl. a že v posledních těch letech byly vystavěny v přífařených obcích Jundrově a Žabovřeskách nádherné školy, jeví se obětavost farníků a patrona v nejkrásnějším světle.

5. Zdravotní
obvod Vev.-
Bytyšský
od r. 1884.

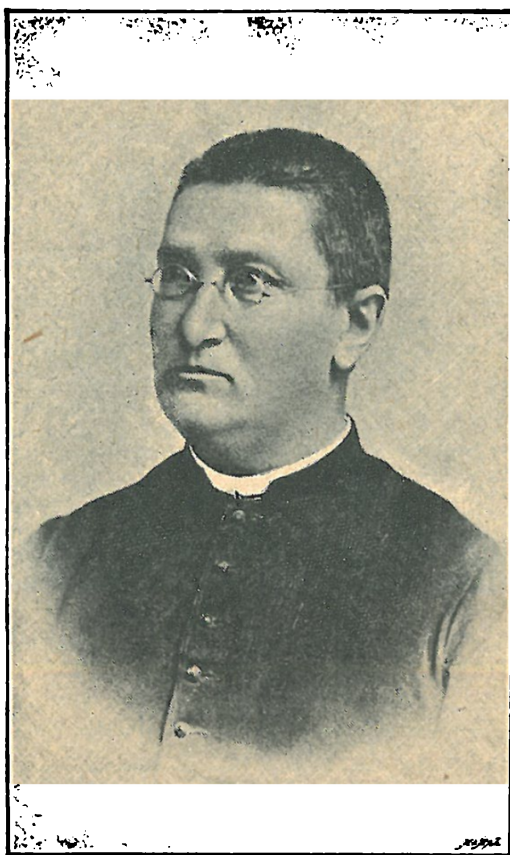
Obvodní a
panští lékaři
MUDr. Karel
Havel, MDr.

Karel Ná-
herný, MUDr.
Václav Kincl.

Říšským zá-
konem ze dne
30. dubna 1870,
pak zemským
zákonem ze
dne 10. února
1884 i různý-
mi výnosy
úředními

upravena na
Moravě zdra-
votní služba
veřejná. Země
rozdělena na
obvody a pro
každý systémi-

zl., kontrib. fond Veverský 83 zl. 30 kr., Kuřímský 37 zl. 64 kr., obce 201 zl. 06 kr. — Každá obec vyslala ze svého středu do zdravotní komise jednoho zástupce, jen Vev. Bytyška čtyry; úhrnem je tudíž jejich členů dvanáct. Prvním předsedou 1884 26. prosince zvolen Ignát Srnec č. 42 ve V. Bytyšce. Komise navrhla za obvodního lékaře MUDr. Karla Havla, co do porodních báb uznala, že dosavadní počet jejich stačí, ač ve Hvozdcí a Javůrku báby zkoušené nebylo, a usnesla se, že k nemocnicím, jež ve Vev. Bytyšce (kostelní špitálek) a v Lažánkách (obecní opatrovna) už stávají, musí ještě zřízena býti jedna v Ném. Kynicích, kdežto v ostatních obcích aspoň 2—3 postele mají býti pro pád potřeby pohotově. R. 1889 obnovena komise a rozhodl

Ignát Kašpárek,
od roku 1880 farář Komínský.

sován obecní
lékař. I Vev.
Bytyška stala
se středem ob-
vodu, k němuž
patří mimo ni
ještě Chudčice,
Hvozdec, Ja-
vůrek, Ném.
Kynice, Mar-
šov, Lažánky
(s Holasicemi)
a Sentice,
později také
Branskov, s
6109 obyvateli
na 78.26 $\square$ km.
Lékaři vymě-
řeno 469 zl.
50 kr., později
570 zl., totiž
služného 345
zl. a cestov-
ního paušálu
225 zl.; k tomu
přispívá zem-
ský fond 248

los mezi Ign. Srncem a Ludvíkem Baumannem z Vev. Bytyšky, kteří měli stejně hlasů, pro Baumanna jako předsedu.

Dr. Karel Havel, první obvodní lékař, mladý muž, usadil se ve V. Bytyšce už r. 1883 a byl též lékařem panským. Koupil si v městečku od stavitele Eduarda Svobody (v Brně bydlícího) dům č. 200 za 3000 zl.; přestěhoval se však přece v říjnu r. 1887 do Černé Hory, kde doufal naléztí výnosnější praxi. Oženil se s dcerou lékaře Liebigera z Velké Byteše a sňatek oblažen r. 1887 synem Milošem. — Nyní je dr. Havel v Rajci, kde požívá jako lékař dovedný velké důvěry.

V listopadu r. 1888 převzal po něm místo ve V. Byt. dr. Karel Nádherný. Po 1 1/2 roce však přijal pohodlnější místo lékaře v cukrovaru ve Šlapanicích; celá totiž doba jeho pobytu ve V. Byt. naplněna byla různými nakažlivými nemocemi, jako neštovicemi, záškrtem, spálnicemi v městečku i okolních dědinách a naposledy silnou influencí v celém zdravotním obvodu, což bylo pro starce 70letého ač jinak statečného příliš obtížné. —

Dne 1. října 1890 převzal místo panského i obvodního lékaře MUDr. Václav Kincl z Lelekovic, odchovanec Pražské university, výtečně obeznalý s nejnovějšími pokroky vědy a opatřený hojně nástroji lékařskými a docílil již za krátkého svého pobytu v praxi své značných úspěchů.

6. Škola trojtřídní ve V. Byt. rozšířena na čtyřtřídní od I./IX. 1884. Vyskolení Hvoz dce povoleno 1890.

Již za školní rady, jejíž předsedou byl Dom. Kovář, počalo se pracovati o rozšíření školy na čtyřtřídní. Sousedé dali se k tomu nakloniti hlavně tím důvodem, že to nebude mnoho státi. Farář Karel Eichler totiž poukázal k tomu, že se čtvrtá třída může zařídití ve světnici, v níž dosud byla umístěna škola industrialní a roční vydání že bude tudíž zvýšeno jen o otop a byt pro jednoho učitele, úhrnem o 40 zl. Vyučování zahájeno ve všech 4 třídách 1. září 1884. — Předsedou místní školní rady byl Osv. Kožoušek.

Nadučitelem zůstal Jan Dvořák; učitelem Fr. Tlach do r. 1887, kdy na jaře ustanoven prozatímným a od 1./IX. skutečným nadučitelem v Lažánkách, načež od 1. III. 1888 místo jeho ve V. Byt. zaujal Fr. Hejtmánek, dříve podučitel v Lažánkách, Šlapanicích a Tišnově; jako podučitelé poslání do V. Byt. prozatímně dva odchovanci Brněnské průpravy, Jan Matoušek a Jakub Obdržálek. Onen odešel o prázdninách r. 1887 do Lelekovic a nahrazen byl lit. podučitelkou Evou Uhrovou, nar. v Židenicích, tento 1. 3. 1888 ustanoven definitivním podučitelem.

C. k. okresními školdozorci byli: od r. 1882 (jak jsme už řekli) Adolf Kubeš, který, stav se ředitelem české realky, postoupil r. 1888 dozorství P. Aloisu Hruďčkov, profesoru náboženství na témže ústavě a když Hruďčka obdržel faru v Telči, převzal r. 1890 dozorství Antonín Macháč, c. k. profesor české dívčí průpravy v Brně. — Dozor na vyučování náboženství měl po Dru. Emmanueli Sellnerovi děkan Kuřimský a farář Drásovský Karel Dědek a po něm Fr. Mlčoch, farář a děkan Kuřimský, assessor bisk. konsistoře.

Roku 1890 c. k. okr. školní rada povolila vyskolení Hvoz dce a vystavění vlastní školy tamže a vyzvala V. Bytyšku, aby rozšířila svou školu na pětitřídní pokud možno v jedné budově, což bezpochyby provedeno bude přístavbou ku škole

dosavadní. Úloha ta vděčná provedena zajisté bude ku všeobecné spokojenosti od nové r. 1890 zvolené místní školní rady, v jejíž čele stojí Jan Kovář.

7. Vývoj školství na panství (vyjma V. Bytyšku) hlavně v posledních letech. Přátelé jeho.

Nové školské zákony měly velmi blahodárný vliv na rozmnožení, rozšíření a zařízení škol, tak že i na panství Veverském jich rozkvět nabyl netušených rozměrů. Jen ještě Kyničky a

Výbor kontr. fondu V.-Byt. r. 1890.

Fr Pleskač ze Sentic.	Jos. Jelínek z Kyniček.					
A. Dupal z Chudčic.	A. Volánek z Javůrku	J Stodůlka z Jinačovic.	A. Helan z Rozdrojovic	Fr Jelínek ze Žebětína.	B. Drábek z N. Kynic.	Fr. Pšíkal ze Hvozdece.
Jak. Stejskal z Bystrce.	J. Honzárek z M. Kynic.	J. Čoupek z Bosonoh.	J. Hvižď z Řičan.	J. Kovář z V. B., správce.	Ant. Staněk z Komína.	Josef Pallas z V. B., účetní

Hvozdec nemají místních učilišť; cesty tamnějších dětí do školy přes pole konané do Bystrce a Vev. Bytyšky ovšem nahrazeny jsou částečně dobrodiním výchovy na školách víceletých, kdežto doma by se zmohly jen na školy jednotřídní.

Nadace prince Gustava Wasy všem školám společná rozděluje se jim dle počtu tříd; na tom usnesli se zástupcové všech školních rad k pobídce c. k. mor. místodržitelství v letech sedmdesátých při schůzi v kanceláři správy statku Veverského konané. K dobrodinci tomu přidružil se r. 1889 kontr. fond Vev.

jenž k návrhu správce Jana Kováře ustanovil, že každá obec pro školu dostane ročně 5 zl., úhrnem tedy 75 zl. Jen škola Říčanská má ještě zvláštní nadaci, kapitál 100 zl.

Stůjtež tu dějiny jednotlivých škol dle látky, která ochotně byla poskytnuta od učitelstva, jež však zajisté časem bude moci býti ještě obohacena z různých pramenů.

Bosonohy posílaly dívky do školy v Troubsku. R. 1795 povoleno obci, že si smí vlastní školu zříditi, zaváže-li se veškeré dávky vyjma školné učiteli v Troubsku i nadále odváděti, jakož i k opravám tamější školy přispívati. Obec na to svolila, jakož i že si svého učitele sama vyživí,

Chrám P. a fara v Bystřici r. 1890.

Dle fotografie Fr. E. Slováka.

slibující mu kousek obecního pole i s obděláním tažní prací, z obecní pokladny měsíčně 7 zl. 20 kr., pak od 47 usedlých po $\frac{1}{8}$ měrice žita, o vánocích, o posledním masopustě, o velikónoci, o sv. Duchu, na hody a na sv. Martina po koláči a na otopky ly po $1\frac{1}{2}$ osmině sáhu dříví polenového. Od r. 1799 zavázal se vrchní úřad v Předklášteří, kam Bosonohy patřily, že za odstoupení pozemku ku stavbě panské palírny v Bosonohách, ročně 6 sáhů dříví škole dá, avšak obec že si musí platiti mzdu od dělání dříví a dovoz; závazek přešel

dle protokolu dto 30. března 1807 na panství Veverské; tím uleveno usedlým tou měrou, že dokládali pak všichni dohromady ročně jen 2³/₄ sáhů pro školu a 1 sáh pro křesťanská cvičení; Veveří později závazek svůj kapitálem 362 zl. vybavilo. Prvním rektorem ustanoven 1796 Jakub Pystor z Drahan, jenž dostal se 1810 do Dolních Louček. Po něm obdržel místo Martin Dess z Něm. Kynic, rektor Rozdrojovický, jenž v Bosonohách 16. března r. 1844 zemřel. V době jeho působení r. 1825 usedlí uvolili se místo koled či koláčů dávat učitelům po bochníku chleba (což později změněno na žito a r. 1870 na peníze, to jest na 39 kr., které obec od usedlých vybírá a c. k. bernímu úřadu odvádí). R. 1826 rozšířena škola, nemajíc místa pro 103 dětí; dílo však bylo nedostatečné a proto byla r. 1844 zbudována ze základu nová větší škola nákladem 2570 zl., nečítaje robotu tažní a ruční. V budově nové působil nový učitel Fr. Kopečný z Trnávky u Třebíče, jenž 1857 dožil se zlepšení příjmů zvýšením školného na 200 zl. a r. 1873 rozšíření školy na dvoutrídni a dosažení místa a příjmů nadučitelských dle nových zákonů. Dán byv po dlouholetém působení r. 1883 na odpočinek, měl nástupcem nynějšího nadučitele Jana Hejla z Lomnice, za něhož 1890 rozšířena škola na trojtrídni. Podučiteli r. 1873—90 byli: Bohdan Schwab z Jevíčka do 1867, Jan Blažek z Horákova do 1879; Stanislav Jašek z Adamova do 1880; Rudolf Kropáček z Nelepče u Deblína do 1881; Pankrác Krkoška do 1882; Marie Pacholíkova z Brna do 1885, kdy dostala se na českou školu na Křenové ve svém rodišti; Josef Ryba z Tišnova do 1886, kdy odešel do Řečkovic; Marie Rotterová z Brna do 1889, kdy obdržela místo v Rosicích; a konečně Jan Staněk z Poříče v Čechách.

O škole v Bystrci zmiňují se matriky Komínské v 2. polovici XVII. století, uvádějice r. 1684 Lukáše Thomanidesa „rektorem v Bystrczy“ a r. 1702 Magdalenu Thomanidesku z Bystrce. Tehdy fara Bystrcká a Žebětínská spojeny byly s Komínskou a faráři od r. 1633—1720 sídlili v Komíně. Uvedený Lukáš Thomanides už vlastně od r. 1666 jako kmotr při křtu dětí Komínských v matrikách se vyskytuje, nelze však udati, nebydlil-li tehdy v Komíně. — R. 1702 už byl rektorem Bystrckým Aleš Fr. Rychlý. R. 1763—1772 často zapsán Ant. Schenk s manželkou Apollonií a po něm 1773—1783 Antonín Mathisek. On jsa zároveň ředitelem kůru neměl zvláštního platu, nýbrž dle zvyku starého bral jisté vzatky na výživu: z Jundrova po 18 snopch žita, pšenice a ovsa; z Komína a Kohoutovic po staré měřici žita; ze Žabovřesk po 1¹/₄ míry žita, pšenice a ovsa; pak v Bystrci, Kyničkách, Rozdrojovicích, Komíně a Žebětíně z každého domu bez rozdílu po jednom snopě pšenice a žita. Po něm nastoupil rektor Václav Mathisek. R. 1786—87 oddělena duchovní správa v Komíně a Žebětíně od Bystrce. Když pak V. Mathisek odešel do Komína, převzal jeho místo v Bystrci Fr. Vendolský do r. 1796. R. 1818—33, do své smrti, působil v Bystrci Jos. Dvorský z Kuřima, rektor pilný a ředitel kůru příčinlivý, jenž rád i instrumentální hudbu tehdy velmi oblíbenou v kostele provozoval. Po provisorovi Janu Dvorském učili Jakub Doubrava (1833—35), Ant. Kopřiva z Malostovic 1835—48 a Fr. Štasta do r. 1871, kdy po delší trapné nemoci zemřel, zanechav pěstováním ovocného stromoví a založením potravního spolku „Blahodaru“ po sobě pěknou památku. Po krátkém vyučování Fr. Sedláčka, vysloužilého vojína, obdržel školu Vojtěch Štastný z Rudikova na Moravě (bratr slovutného spisovatele Vladimíra Štastného), působiv před tím v Jemnici a Lubnici. Školní budova pro 150 dítek z Bystrce a Kyniček s jednou učírnou „desíti trámy podepřenou“, ač bylo polodenní vyučování, nevyhovovala. I upravena 1873 nákladem 10.000 zl. a v srpnu 1874 od P. Vlad. Štastného slavně posvěcena jednopatrová nová škola, k jejíž zvelebení i učitel Štastný, jakož k zakoupení pomůcek učebních na 100 zl. vynaložil. Od té doby vyučováno ve dvou třídách a také ručním pracím. Podučiteli byli: Jaroslav, bratr nadučitele Štastného, pak Teresia Knopová, učitelka ručních prací, Fr. Sova z Třeště, Bartol. Roušar z Oponěšic, Jan Ryba z Hradčan, Tom. Valeš z Mor. Kynic — ten nechal učitelství, k němuž se nehodil a vystěhoval se do Ameriky — a Fr. Havlíček z Tišnova. Roku 1884 byla školní budova znovu rozšířena ve trojtrídni a od té doby

působili v Bystřci učitel Fr. Maloušek z Velké Oslavice a podučitel Josef Goldbach z Kostelce nad Labem v Čechách. Když r. 1889 Šťastný obdržel novou školu trojtřídní v Žabovřeskách, dosazen do Bystřce Jos. Lavický z Bystřice nad Pernštýnem, působiv před tím v Ivančicích, na Javůrku (1877—1880), ve Vsechovicích a na Lipůvce. Ač krátká jest jeho působnost, přece může už na mimořádné výsledky poukázati; uspořádal v posledním masopustě 1890 radovánky školní, aby odvrátil dítky od muzik a dal nasbírat tisíce prsténků a chomáčů housenčích. Dětek ku škole povinných z Bystřce a Kyníček je 275.

Z Chudčic uveden jest ve farní matrice Čebínské 6. dubna 1795 rektor Ondřej Trávníček, jenž dle paměti nejstarších lidí učil v domku čís. 40 a dostal prý se pak do Hradčan. Po něm učil Jiří Horáček asi od r. 1810 do 2. dubna 1837, kdy zemřel 60letý bezdětek, ač byl ženat dvakráte. Žil prý v poměrech velmi chudobných. Německy neuměl. Vyučoval již v nynější budově školní čís. 45., která prý byla z části roubená a slamou krytá. — Po provisoru Ant. Sonnekovi asi od r. 1839 byl v Chudčicích rektorem František Rohlínek, rodák Čebínský; působiv zde do r. 1850, zemřel 3. května chrlením krve ve stáří 33½ roku. Vedlo se mu dobře, neboť manželka přinesla prý mu věnem 6000 zl. a také se zabýval chovem ovcí a polním hospodářstvím na najatých pozemcích. Dle spisů pozůstalých psal správně německy i dosti česky. Ze dvou jeho dětek jest syn Robert továrním knihvedoucím v Brně. Za Rohlíneka přestavena byla budova školní r. 1841 do nynější podoby nákladem 719 zl., jak v tehdejších obec. účtech uvedeno. Školních dětí bývalo tehdyž kolem 50. Dne 11. července 1850 dosazen za učitele Jan Mašíček, podučitel v Újezdě u Lipůvky, narozený 18. června 1817 v Horních Loučkách. Odbyl IV. tř. c. k. normálky a půlroční běh pro triviálky v Brně. R. 1846 složil zkoušku učitelskou česky i německy, r. 1872 pak zkoušku doplňovací. Jako podučitel působil asi na pěti místech. Do r. 1857 měl v Chudčicích platu 120 zl. a užívání míry pole, později 210 zl. a novým zákonem vřaděny Chudčice do III. třídy platů učitelských, r. 1881 pak do II. tř. Mašíček zemřel 1. dubna 1884, ztrávil v Chudčicích celých 34 let. Žil v poměrech dobrých. Syn jeho František (více dětek nezůstalo) vystudoval práva a je c. k. finančním komisařem v Brně. Vdově zbylo asi 3000 zl. — R. 1878 zavedeno polodenní vyučování, které posud trvá. — Od 23. června 1884 působí v Ch. blahodárně jako správce školy Jan Matoušek, býv. podučitel Vev.-Bytyšský, narozený 1860 ve Štěpánovicích. Nařízením r. 1889 vydaným má škola rozšířena býti počátkem r. 1891/2 na dvojtřídní, k čemuž však sotva tak brzy dojde, poněvadž se občané ke stavbě nové budovy nemají. Nynější škola je chatrná chaloupka s jednou světnicí pro učitele a nepatrnou kuchynkou. Učirna dostačuje sotva pro 36 dětek a je jich 90. Učitel dostává 18 m. dříví na otop. Ke škole je též asi 1½ měrice pole.

Javůrek přiškolen byl do Domašova. Teprv r. 1876 byla mu jednotřídka povolena. Budovu za starosty Fr. Šrámka, rolníka, vystavěl dle nákresů Jana Světlíka, stavitele z Rosic, Dom. Kovář z Vev. Bytyšky za 11.000 zl., ku kterým přispěl zemský výbor 1000 zl.; ostatek zapláceno obecní přirážkou, již velkostatěk dvě třetiny nese. Škola posvěcena 1. listopadu 1877, vyučování s 92 dítkami zahájeno 13. listopadu prvním učitelem Jos. Lavickým z Bystřice nad Pernštýnem (jenž nyní je v Bystřci). Lavický vyměnil 1880 místo s Ant. Pleským, učitelem ve Vsechovicích a když ten odešel 1884 jako nadučitel do Domašova, dosazen na Javůrek Jos. Kališ z Krásnovsi, podučitel v Popovicích. Učitel je v II. třídě služného, a užívá mimo to kus obecního pole pod 2 míry, škola má od r. 1885 knihovnu žákovskou, je pomůckami učebními hojně zásobena a od r. 1890 zavedeno na ní učení ručním pracím ženským, což převzala manželka správce školy.

Jinačovice bývaly přiškoleny ke Kuřimu. Platilo se z jednoho dítky ročně 2 zl. na šajnech a celá obec byla povinna 3 sáhy dříví odváděti. Snad by to vše bylo zůstalo při starém, kdyby nebylo potreby r. 1871 školy v Ku-

¹⁾ Dle látky poskytnuté naduč. Lavickým a dle školní pamětní knihy založené r. 1872.

římě rozšířiti a tu majíce Jinačovičtí z dvojího zla (!) voliti, volili horší, avšak rozumnější a chvályhodnější. Majíce připláceti na školu v Kuřimě, do které jejich potomstvo beztoho nedbale chodilo, vystavěli si školu sami. Stalo se to za starosty Hrabala Josefa z čís. 36. a radních Kučery Frant. č. 29 a Konečného Josefa čís. 16. Školu vystavěl zednický mistr Fr. Svoboda z Tišnova s tesařským mistrem Novotným z Kuřima. Kníže Řehoř a kněžna Helena Ypsilanti přispěli asi třetinou celého vydání. Zemský výbor daroval 1200 zl. Ostatní zaplatili občané; půllánici až po 100 zl. a přes tuto summu. Škola stojí vedle hospody a má zahrádku. Než byla nová škola zbudována, musily Jinačovice, jsouce vyškoleny z Kuřima, na rozkaz okr. šk. rady zříditi zatínní vyučování, což se provedlo v únoru 1872 na č. 31, starém obecním domě. Vyučoval 3 až 4 dny týdně podučitel Kuřimský Jan Celber, docházeje tam. Zatím postavena škola a počátkem září 1872 vysvěcena farářem a děkanem dr. ěm. Sellnerem za přítomnosti mnoha hostí, zejména c. k. okr. školdozorce Karla Šmídka. Prvním správcem školy jmenován František Vašíček rodem z Ochoze, roz. r. 1850, učitel zkoušený, vojín 8. pluku. Působil horlivě a vžil se v poměry místní a byl následkem toho milován tak, že když po svém zavolání do Bosny r. 1878 tam padl, byl dlouhý čas oplakáván. Po něm nastoupil Adam Šebek, učitel z Tišnova, nar. 1854 ve Střemchoví. Učil horlivě a přísně od úmrtí Vašíčkova až do r. 1890, kdy v březnu stal se nadučitelem v Lukovanech. Od března působí tam bývalý správce školy v Bilovicích, rodák Čech, Josef Juda, roz. 1856 v Kamenici, horlivý učitel a katolík. — Od r. 1887/8 povoleno je také vyučování ručním pracím a vyučuje jim Alb. Zahálka, která z Mor. Kynic do Jinačovic za tím účelem dochází.

V Komíně, v němž 1633—1720 bydleli faráři, vedouce duchovní správu také ve farnostech Bystřeké a Žebětínské, nacházíme stopy školy v druhé polovici XVII. století, kdy v matrikách od r. 1666 počínaje zapsán jest Lukáš Thomanides, rektor, jako kmotr dětí Komínských. Ten později učil v Bystřeci a k r. 1691 uveden jest jako kmotr Tomáš Thomanides „rector Comainensis“. Po té zprávy úplně zanikají a chodily dívky bezpochyby do školy Bystřeké, kam se asi r. 1720 i faráři přestěhovali, kdežto v Žabovřeskách si platili svého rektora (r. 1734 † Jan Bezděk, rektor Žabovřeský, r. 1770 působil tam Václav Pokorný). — Teprv krátce před obnovením samostatné duchovní správy v Komíně (1786) pojištěna farníkům škola v Komíně, kam pak chodily také dívky ze Žabovřesk, Vinohrádek a Jundrova. R. 1783 totiž uveden je Fr. Kopřiva „informer prolium“, r. 1785 Jan Kozel, pak Václav Matýsek, dříve rektor Bystřeký, a po něm prý učil jakýsi němec, málo znalý jazyka českého. — Roku 1820 ponejprv připomenut Fr. Lobgott, „učitel mládeže“, jenž setrval v Komíně do své smrti r. 1846. Měl pomocníky Jana Mertu (1812), Antonína Boháče (1837), Blažka (dostal se do Horákova) a Šipku (vzdal se učitelství a šel na studia do Brna.) Příjmy rektorovy r. 1820 byly: školního platu od každého žáka týdně po groši; koledy po groši, nebo vejci, nebo talíři čocky; od čtvrtlánků po snopě pšenice, žita a ovsa, od půllánků dvojnásobně, od celolánků čtvernásobně; několik zlatých štoly; 4 zl. 24 kr. za hru na varhany. Pomocník dostával hotových 9 zl. 20 kr. ročně. Topiya ku škole dodávali; panství Tišnovské 5³/₈ sáhů, lesní úřad Králopolský 1, Rečkovický ¹/₈ a obec Komínská 1⁴/₈ sáhů měkkého dříví; obce přiškolené je dovážely. — Po Lobgottovi obdržel školu bývalý pomocník jeho Antonín Boháč. Jelikož budova školní byla nízká chaloupka s jednou učírnou, vystavěna r. 1855 na jejím místě nová školní budova o jednom poschodí a 2 učírnách, tak že ustanoveni byli podučitelé. — Roku 1860 zaměnil Boháč školu s Karlem Čichnou, učitelem v Bohuticích, který v Komíně po záslužné činnosti r. 1884 zemřel. Za něho r. 1872 povoleno rozšíření školy na trojtřídní a třída třetí umístěna v budově hostince č. 120, kterou Komín se Žabovřeskami koupili, kdežto Jundrovští si vystavěli 1874 samostatnou školu. — Od r. 1884 je nadučitelem Karel Anděl, dříve učitel v Žebětíně; za něho r. 1888 vystavěly si Žabovřesky s Vinohrádkami také samostatnou školu. Učiteli od r. 1872 byli Karel Anděl, Fr. Šindler, Fr. Perka z Vev. Bytyšky, Funtíček, Januška, a od r. 1882 Ant. M. Lang, (jenž nám poskytl zprávy tyto o škole Komínském).

Podučiteli byli od r. 1855: Charvát, Šméral, Materna, Svoboda, Placher, Filip, Svoboda, Blažek, Parfusová, Pecháček.

Moravské Kynice dostaly školu jako filialku Kuřímské zásluhou prý faráře, děkana a školdozorce dra. Antonína Wosche, jenž r. 1817 do Kuříma se dostal. R. 1819 už se tam odbyvala zkouška. Rektorem byl Michal Hoffmann, krejčí, rodem z Čech (?), po něm jeho syn Antonín, jenž r. 1860 zemřel a pak zase Antonínův syn Josef, který po 32 letech pro neschopnost či nedbalost r. 1882 byl ze služby propuštěn se 100 zl. roční pense z milosti. Než nastala nová doba školství, mívali rektori příjmy nepatrné: od domkařů 36 zl. v. v., od sedláků 7 mír brachu, 16 m. žita; pole přidáno teprv Josefu. Něco vydělali si obecním písařstvím. R. 1854 stala se škola samostatnou a rektoru přilépšeno. Varhanickou službu ve filialce Mor.-Kynické zastával ředitel kůru z Kuříma za 68 snopů pšenice a 59 snopů žita. Teprv r. 1874 odevzdal ji Mor.-Kynickému učiteli, jemuž obec zavázala se platiti za ni 60 zl. ročně. — Když první škola č. 46 s jinými mnohými domy r. 1860 vyhořela, byla nová vystavěna blíž kostela na č. 99. stavitelem Eduardem Svobodou z V. Bytýsky. — Lepší časy nastaly škole M.-Kynické teprv 1882 ustanovením Jana Krůla z Okrašovic u Třebíče, jenž před tím působil v Hradčanech. Jeho zásluhou rodiče teprv poznali, jakým dobrodiním je dobrá a sporádaná škola. Nevěděli prý ani, že mají dítky posílat do ní do 14 let! tak bylo vše zanedbáno. Jelikož bylo 150—160 dítek ku škole povinných, rozšířena hlavně zásluhou předsedy místní školní rady Fr. Večeře, rolníka č. 22. '886 škola na dvoutrídni a učírny získány zvýšením budovy dosavadní o jedno patro dle plánů stavitele Brněnského M. Fleischhackera, což stálo 8768 zl. 67 kr. — Nadučitelem ustanoven dosavadní učitel J. Krůl; podučiteli byli: Fr. Rokos z Lohova v Čechách, dříve učitel matičné školy v Brně; Anna Trtílek z Lipůvky, odešla do Žebětína; Ant. Kuta z Litomyšle v Čechách (jen měsíc); Vincenc Joukal ze Střelice od r. 1888. Vyučování ručním pracím ženským s remunací 220 zl. povoleno 1887 a svěřeno Albíně Zahálkové, která vyučuje jim také v Jinačovicích, docházejíc tam.

S dítkami uspořádán r. 1884 první výlet „k zelenému stolu“ v panském lese, jenž velmi se vydařil a rodiče škole získal; r. 1887 vystrojen vánoční stromek. R. 1890 koupen sbírkou bílý prapor pro dítky, jež nejč. p. biskup Bauer, když konsekroval kostel v Kuřímě, posvětil. Občanstvo škole přeje; také záložna Kuřímská ji každoročně dárkem 5—10 zl. obdařuje a proto opatřena je hojně vyučovacími prostředky.

O škole Něm.-Kynické víme, že r. 1653 byla bez učitele²⁾; pak o ní podávají nahodilou zprávu matriky Říčanské k r. 1709. Tehdy totiž, dne 11. března Johanna, 22letá dcera Daniele Střely, rektora školy N.-Kynické, jdouc z Říčan domů ještě s dvěmi ženskými na cestě zmrzla i s nimi. An je snůh zavál, byly jejich mrtvoly teprv 17. března pochovány a sice na hřbitově kostelá Říčanského. Ku konci století XVIII. byl v N. Kynicích učitelem Fr. Oderský; r. 1815 Fr. Celbr, pak Ant. Boháč, jenž dostav se 1846 do Komína, udělal místo Peregrinu Hrdinovi, který 5. ledna 1872 v N. Kynicích zemřel. Po něm ustanoven Fr. Peša z Věžné u Pernštýna, jenž před tím byl působil v Nedvědicích, Budišově, Popovicích a v Lukovanech. Až do r. 1884 byla zařízena škola pro jednotřídní vyučování; měla jen jednu učírnu a byt pro učitele. Školních dítek bylo tehdy již 132, byly rozděleny na 2 třídy a jeden učitel je polodenně vyučoval, což bylo nemalou překážkou značnějšího pokroku. R. 1884 vystavěla obec novou budovu školní o jednom poschodí, která má 3 učírny a byty pro učitele, totiž 3 světnice a kuchyň pro nadučitele a po jedné světnici pro dva učitele, na tom místě, kde stará škola stála, z níž staviva i křídlice na novou budovu použito. Náklad na celou stavbu nesla obec skoro sama, poněvadž velkostatek jen nepatrnou částkou daně v obci účastněn jest, a páčil se na 13.500 zl. Dne 28. září 1884, v neděli to 17. po sv. Duchu, byla nová škola církevně posvěcena a dne 1. října téhož roku započali dva učitelé ve dvou třídách vyučování.

¹⁾ Dle kroniky školní založené r. 1882. ²⁾ Viz str. 114 a 115.

Peša stal se nadučitelem, Jan Srb podučitelem. Peša, ač byl silný a mladý — narodil se 1845 — zemřel v N. Kynicích 1887. Po něm ustanoven Jos. Lahodný, kterému 1889 přidělen po Srbovi za podučitele Jos. Říha, před tím podučitel v Dol. Lhotě v Čechách.

V Rozdrojovicích koncem minulého století (tedy asi od r. 1790) zřízena škola a vyučovali — v chaloupce nepatrné po sobě učitelé: Josef Z p ě v á č e k rodem z Vranova, Václav Š m e r e k z Hozic (?), Martin D e s z z N. Kynic (jenž se dostal na školu do Bosonoh) a od r. 1810 Jakub H o f f m a n n z Mor. Kynic. Hoffmann založil domácí protokol a zapsal do něho mimo jiné, že r. 1816 požár ztrávil sedm selských usedlostí s hospodářskými budovami a četným dobyt看. Za něho vystavěna 1834 pro 40 dítek ku škole povinných nová škola č. 44 vedle hospody s učírnou o třech oknech s podlahou hliněnou. Příjmy jeho byly: 19 zl. 12 kr. konv. m. ze školního fondu, po 3 kr. týdně od dítek selských, po 1 kr. od domkařských, 10 zl. ročně z ob. pokladny, 9 mír žita, 1 1/2 m. hrachu, 6 sáhů dříví a užitek z kouska pole pod 1/2 míry. Když byl Hoffmann 1857 pro stáří odcházet na odpočinek, měla škola tyto příjmy: výnos z 1/2 míry pole, 23 mír žita, 1 1/2 míry hrachu a místo školného 140 zl. konv. m. od obce. Po něm spravoval školu provisor Karel Z á v a d a, bývalý asistent vyšší realky v Brně; když r. 1859 vypukl neopatrností dítek oheň a hořelo 10 domů, zachránil Závada nasazením vlastního života ze sklepa č. 21 70letého starce jižjiž se dusícího, z jiného stavení krávu, přes své hrdinství však na škole se neudržel, nýbrž dostal pro nějakou závadnost consilium abeundi. Farář z Bystrce Sušický poslal pohořelým slámu a 100 zl. podpory. Po dvouletém vyučování dítek kaplanem Matějem H a v l í č k e m z Bystrce obdržel školu roku 1861 Fr. Schindler, s nímž, když prsním neduhem ochuravěl, vystřídal se 1870 Fr. Pernica, rodem z Ostrova; r. 1872 nastoupil po něm místo Fr. Chabičovský a po jeho odchodu do Řícmanic 1874 Jan Svoboda, narozený v Křižánkách u Nov. Města; on 1875 prsnímu neduhu v Rozdrojovicích podlehl. Po krátkém působení Jos. Srba, roz. ze Sv. Vavřince v Čechách, jenž dostal se do Šlapanic, obdržel 1877 školu Rozdrojovickou Jeroným Bednář, rodem z Ježkovic u Vyškova. Té doby nová škola nynější byla vystavěna představenými obce Antonínem Bendákem č. 9 a Jos. Jandekem č. 1. Když Bednář dostal školu v Rohozci u Tišnova, převzal Rozdrojovickou 1886 Julius Z í t k a, který před tím byl působil v Písečném a Lískovci na Novo-Městsku, pak v Nedvědicích a Tvarožné na Brněnsku. Jak Bednář tak Zítka strojili dítkám občas vánoční stromek; manželka Zítkova, roz. Belatková, býv. lit. učitelka, převzala 1887 za náhradu 60 zl. vyučování ručním pracím. I školní zahrádka v poslední době na pěstování ovocného stromoví založena.¹⁾

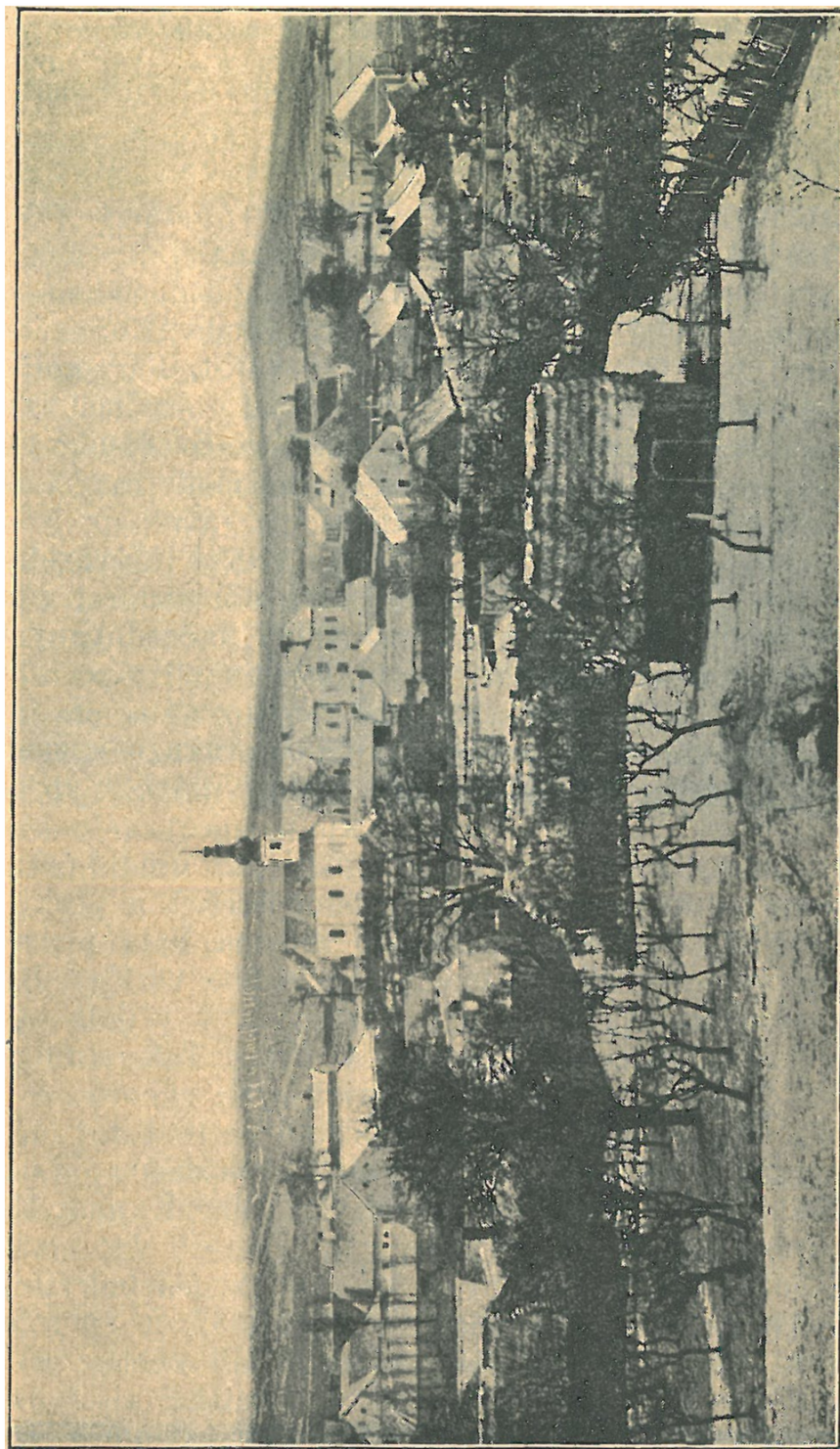
V Senticích je škola jednotřídní, uprostřed dědiny na vlhkém místě r. 1874 vystavěná místním zednickým mistrem Fr. Mašinským. Prvním učitelem byl Jan Krůl 1874—79 (nyní v Mor. Kynicích), druhým Karel Kytnar, nar. 1860 v Žamberku v Čechách, 1879—1885; po něm Rudolf Kropáček 1885—89, načež se vrátil na to místo zase Karel Kytnar. Již r. 1829 zřídili občané Sentičtí z radnice školu, místo učitelské však obsazeno nebylo. — Před r. 1874 dítky chodily do školy Cebínské.

O škole Říčanské podali jsme už zprávy do r. 1773.

Když Říčany r. 1773 přifařeny byly k blízkým Ostrovačicím, zrušena byla r. 1794 v Říčanech škola, jak smlouva praví, proto, že škola Ostrovačická není příliš vzdálena, že farář může dítky i učitele k větší pilnosti pobádati a že obec Říčanská sama dostatečna není učitele vydržovati. Na lepší pak výživu učitele Ostrovačického zavázala se k následujícím dárkám: ročně na penězích 9 zl.; chleba 37 pecnů; od každého souseda i domkaře o sv. Martinu po jednom rohlíku; o vánocích po koledě a koláči; na sv. Tří krále po 1 kr.; taktéž k velikonoči při zápisu po 1 kr.; o hodech od každého souseda koláč; k tomu 7 4/8 mír žita; týhodní plat od dítěte a štolu. Příjem učitele Ostrovačického byl pak následující: I. Od obce Ostrovačické 68 zl. 29 kr., II. od obce Říčanské 74 zl. 47 kr., úhrnem 143 zl. 16 kr. Žáků Říčanských bylo

¹⁾ Dle školního domácího protokolu založeného r. 1840.

té doby 35—40. Posledním učitelem na staré škole Říčanské byl Krábek. Uplynulo 40 roků, a osadníci Říčanstí poznávali nemilé následky zrušení školy a přiškolení. Zimního času děti nemohly pravidelně školu navštěvovati. Také nedostávalo se pro množství dětí ve škole Ostrovačické místo. Tomu mohlo se odpomoci rozšířením školy; však nač se měly děti v kruté zimě

Říčany r. 1890.
Dle fotografie Fr. E. Slováka.

trmáceti? Obec Říčanská umínivši si opět vlastní školu zříditi, podala z té příčiny r. 1839 žádost na příslušné místo; avšak vyhověno jí nebylo. Teprv na základě zákonů školních z r. 1868 dostalo se obci Říčanské povolení ku stavbě školy. Byloť r. 1873 Říčanských dětí 110, Ostrovačických 210, úhrnem 320. Tak zbudována byla r. 1875 nová trojtřídní škola nákladem

více než 18.000 zl. Prvním nadučitelem byl M. Brázdil do r. 1887. Založená jím školní knihovna rok od roku se doplňuje péčí místní školní rady, a čítá nyní 180 knih.¹⁾ Druhý nadučitel Fr. Dračka jest i literárně činným. Vydal „Drobné povídky“ a „Malí zahradníci“. Spis poslední poctěn byl na výstavě hospodářské v Olomouci r. 1881 pochvalným diplomem. — Učiteli byli 1876—1890: Alois Hamřík, Jos. Palkovský a Václav Oharek; podučiteli: Matilda Topinková, Jos. Sicha, Čeněk Adamec, Jos. Kaláb, Jos. Klimeš. — R. 1890 zavedeno též vyučování ručním pracím a učí jim Marie Kratinová. — Žáků je nyní 228.

Žebětín má školu dvoutřídní, ač by dítek stačilo na čtyřtřídní.

8. Živnostenské společenstvo řadové ve V. Byt. 1885.²⁾ Starostové jeho Ed. Orator z Kuřima, pak Jan Kovář z Vev. Byt.

Dle říšského zákona ze dne 15. března 1883 měla býti založena společenstva i v okrese Tišnovském. I domáhala se jich všechna místa, v nichž bývaly cechy, jako Tišnov, Kuřim, Deblín, Lomnice, Vev. Bytyška a jiná. V čelo živnostníků okolí Vev.-Bytyšského postavil se starosta z Lažánek, Jindřich Orator, toho času zemský poslanec a žádal jmenem zařizovacího výboru, aby Vev. Bytyšce, jako sídlu společenstva, přiděleny byly Lažánky s Holasicemi, Maršov, Chudčice, Hvozdec, Bystrc, Německé Kynice, Rozdrojovice, Žebětín a Kyničky a snad i Javůrek a aby společenstvo to pozůstávalo ze dvou odborů čili cechů 1. z odboru živností neřemeslných to jest svobodných i koncedovaných, ku kterýchž provozování průkazu způsobilosti není zapotřebí a 2. z odboru živností řemeslných, k jichž' provozování dle výnosu ministerstva obchodu ze dne 4. srpna 1883 průkazu způsobilosti potřeba jest. Celkem by bylo čítalo 269 živností. Vypracovav stanovy společenstva, hromady pomocníků, nemocenské pokladnice a výboru rozsudiho, žádal asi v lednu 1884 o jich úřední potvrzení. Avšak úřadům se nelíbilo přílišné drobení okresů a proto stály na tom, aby pro celý okres Tišnovský zřízena byla pouze dvě společenstva, jedno se sídlem v Tišnově, druhé ve Vev. Bytyšce a k zamezení přílišného různění se stanov aby přijala stanovy vypracované živnostenskou komorou v Brně. Tak stalo se, že J. Orator — jako jiní předsedové zařizujících výborů — přijal stanovy obchodní komorou nabízené, což stalo se 18. listopadu 1884. K Vev. Bytyšce přiděleny byly osady: Branškov, Lažánky, Chudčice, Deblín, Kuřim, Hvozdec, Holasice, Mor. Kynice, Maršov, Radoškov a Svatoslava.

Dle těch stanov, jež byly vys. c. k. místodržitelstvím schváleny výnosem ze dne 4. září 1885, č. 22.657, je společenstvo řadovým a skládá se ze čtyř pořádků čili cechů; a) první pořádek obsahuje živnosti dřevařské, stavitelské a kovovnické, to jest stavitele, cihláře, vápeníky, pokrývače, sklenáře, hrnčíře, zámečníky, kováře, koláře, stolaře a knihaře; b) druhý spojuje živnosti smíšené a oděvnické, to jest tkalce, kožešníky, obuvníky,

¹⁾ Baron Hirsch daroval na učebné pomůcky 20 zl.

²⁾ Acta zapůjčena od starosty J. Kováře.

krejčí, koželuhy a sedláře; c) ku třetímu patří živnosti potravnické, hostinské a nálevnické, to jest pekaři, řezníci, perníkari, voskaři, uzenáři, cukráři, pekaři koláčů, sládci, mlynáři, nálevníci nápojů a hostinští; d) ke čtvrtému kupci a obchodníci.

Společenstvo řídí starosta, jeho náměstek a výbor. Výbor se skládá z 20 členů a 10 náhradníků. Členy výboru mají býti: z I. pořádku jeden stolař, 1 bednář, 1 kovář, 1 zámečník, 1 od živnosti stavitelské, 1 vápeník; náhradníky 1 od živnosti stavitelské, 1 kolář, 1 vápeník; — z II. pořádku 1 krejčí, 1 obuvník, 1 sedlář, 1 kožešník; náhradníky 1 krejčí, 1 obuvník: — z III. pořádku 1 pekař, 1 řezník, 1 mlynář, 2 hostinští; náhradníky 1 pekař, 1 řezník, 1 mlynář; — ze IV. pořádku; 5 kupců neb obchodníků; náhradníky 2.

Každý ze čtyř pořádků čili cechů volí si také ze svého středu přednostu, jenž sluje starším mistrem.

Nemocenskou pokladnu zvláštní si společenstvo pro nepatrný počet tovaryšů či pomocníků, jichž ani třicet není, nezařídilo, nýbrž přistoupilo ku pokladně okresní.

Ve společenstvu sdruženo jest na 270 živnostníků s asi 300 živnostmi, neboť někteří provozují více různých živností.

Prvním starostou zvolen byl Eduard Orator z Kuřima a jeho náměstkem Ludvík Baumann z Vev. Bytyšky; při volbě konané 20. června 1889 zvolen starostou Jan Kovář z Vev. Bytyšky a náměstkem Frant. Novotný, tesařský mistr z Kuřima.

Společenstvo má kmenového jmění 450 zl. vinkulovaných státních dlužních úpisů, jež narostly z příspěvků živnostníků a pokut uložených od c. k. okr. hejtmanství pro přestupky řádu živnostenského.

Z dějin spolku málo dosud lze uvést. Kuřím a Deblín touží po odloučení od V. Bytyšky, a Deblín už i podnikl kroky, aby své přání uskutečnil. Chce, aby mu byly odstoupeny ze společenstva V.-Bytyšského obce Deblín, Svatoslava, Branskov, Radoškov a některé obce od společenstva Tišnovského. Odůvodňuje svou žádost tím, že prý cesta do Vev. Bytyšky je neschůdná a daleká a že by proto bylo obtížno učňům chodit tam do školy (která není zřízena) a mistrům ku správě, kterýžto důvod neuznává společenstvo Vev.-Bytyšské tvrdíc, že chůze do Vev. Byt. není tak obtížná, any se schůze nekonají v nepřiměřeném počasí a jiné záležitosti mohou býti vyřizovány poštou.¹⁾ Také vápeníci, kterých je ve společenstvu největší počet, vymohli si od c. k. okr. hejtmanství výnos dto 4. června 1887, č. 8522, dle něhož povinni nejsou ku společenstvu přistupovati.

Společenstvo bylo také zastoupeno při poradě dne 7. dubna 1890 konané ústř. spolkem mor. živnostníků v Brně hlavně za účelem změn živnostenského řádu, a sice několika členy, mezi nimi i J. Kovářem z V. Byt., nynějším starostou.

¹⁾ Dle protokolu dto 19. srpna 1888.

Aby se společenstvo při veřejných průvodech, zejména o Božím Těle, kdy konává ve Vev. Bytyšce valnou hromadu, důstojně reprezentovalo, navrhl Eduard Mühlbacher, obuvník z Chudčic, ve valné hromadě 5. června 1890 zjednáni pěkného praporu; návrh nebyl naprosto zamítnut, prozatím však spokojí se společenstvo s dosavadními podstavníky cechovními.

V čele společenstva stojí od 20./5. 1889 předseda Jan Kovář, obchodník atd. z Vev. Bytyšky, místopředseda František Novotný, tesař z Kuřima.

Ve výboře zasedají: Osvald Kožoušek, obchodník; Jan Tejkal, mlynář; Frant. Pepřla, bednář; Jan Petr, kameník; Frant. Hamža, tesař; Jan Schwarz, kožešník; Jan Zicha, pekař; Ferd. Císař, řezník a hostinský; Ludvík Baumann, řezník; Filip Dundáček, kovář, všichni z Vev. Bytyšky; Josef Motyčka, obchodník se smíšeným zbožím; Josef Stehlík, kovář; Antonín Svoboda, obuvník; Eduard Orator, hostinský a řezník — všichni čtyři z Kuřima; Josef Moučka, obchodník z Deblína; Karel Hoffmann, obchodník viktual.; Jan Malý, stolař, oba z Mor. Kynic; Jan Sova, krejčí z Lažánek; Eduard Mühlbacher, obuvník z Chudčic, Adolf Pavlovec, mlynář ze Svatoslavy.

Náhradníky jsou: Jan Vít, pokrývač a Jindřich Slavíček, obchodník z Deblína; Frant. Halouzka, krejčí z Kuřima; Ant. Kejda, kolář, Josef Martinec, obchodník, Frant. Pavlíček, obuvník, Václav Bešter, pekař, Fr. Vencovský, řezník a hostinský z V. Byt; Fr. Hala, mlynář z Lažánek; Alois Sláma, obchodník ze Svatoslavy.

Starší mistři nebyli ještě voleni.

9. Pěkné divadelní jeviště pořízeno r. 1885 ve V. Byt.

Roku 1883 uspořádali studující z Tišnova, členové ferialního klubu „Barák“, v tělocvičně na radnici Vev.-Bytyšské ochotnické divadlo, na němž bylo účastenství ku podivu četné. Vybráno 94 zl. vstupného.

To zavdalo podnět, že místní učitelstvo zařídilo sbírku a postavilo 1885 velmi pěkné jeviště, při čemž hlavní práce provedli nadučitel Ant. Dvořák a podučitel Jakub Obdržálek.

10. Čtenářsko-zábavný spolek „Veverí“ ve Vev. Byt. založen r. 1885.

Příčiněním lékaře dra. K. Havla založen byl ve městečku r. 1885 čtenářsko-zábavný spolek „Veverí“. Dle stanov má místnosti v hostinci na radnici, což proto ustanoveno, aby jaksi přístup usnadněn byl sousedstvu.

Vys. c. k. místodržitelství utvoření jeho povolilo výnosem ze dne 12. října 1885, č. 28.496.

Předsedou zvolen Dr. Havel, místopředsedou kupec a t. . starosta Osvald Kožoušek, pokladníkem učitel Fr. Tlach, jednatelem podučitel Jakub Obdržálek; ve výboru zasedali dále nadučitel Jan Dvořák, řezník a soused Ludvík Baumann, dolní mlynář Jan Tejkal a náhradníky byli: kolář a domkař Antonín Kejda, soused Jan Leidsmann, kamenický mistr Jan Petr a Kr. Fiala, švagr dolního mlynáře. Farář K. Eichler volby jak za předsedu tak do výboru už dříve se vzdal, spolek však že podporovati bude, přislíbil.

Po odchodu dra. Havla 1887 do Černé Hory zvolen za předsedu nadučitel Jan Dvořák; po odchodu učitele Fr. Tlacha do Lažánek 1887 převzal pokladnu učitel Fr. Hejtmánek; za místopředsedu zvolen 1889 Jan Matoušek, řídící učitel v Chudčicích, a jelikož podučitel Jakub Obdržálek jednatelem zůstal, byli funkcionáři spolkovými počátkem r. 1889 vesměs učitelé. Pro rok 1890 zvolen však předsedou Osvald Kožoušek, pro rok 1891 Jan Tejkal, dolní mlynář.

Spolek čítal při svém založení 52 (s divadelními ochotníky 61) členů, jejichž řada však hlavně neplacením povinných příspěvků sřídla do konce roku 1888 na 23.

Účel spolku byl dvojitý, poučení i zábava a dle toho i činnost jeho se řídila.

1. Pečoval o čtení časopisů, knih a spisů zábavných i poučných. Odbíral tudíž anebo dostával půjčkou od členů: Mor. Orlici, Národní Politiku, Humoristické Listy, Palečka, Hospodáře moravského, Zlatou Prahu, časem i Hlas a Ruch. Založil knihovnu, pro niž odebíral Přítele domoviny, Matici lidu, Ottovu latinou knihovnu národní a jiné; do konce r. 88⁴ nahospodařil asi 150 svazků, mezi kterýmiž je mnoho divadelních kusů. — Také pořádal „přednášky a hovory“; pro nedostatek návštěvy od nich upustil.

2. Zábavy od spolku uspořádané buď byly divadelní, buď hudebně-pěvecké, buď taneční. Ochotníci se hráli několik kousků, ceny namnoze nevalné jako Dynamit, Krásná Helena, Milostný lístek, Klíčnická dírkou, Bratrance, Dědkův kalmuk, Jen moudře, Nepravý a předce pravý, Vyhraný ženich. Pečlivěji sestavovány byly programy hudební a pěvecké, bytž provedeny i obtížnější skladby orchestralní, na př. ouvertura z národních písní od Titla, symphonie od Haydena, slovanské tance pro housle a klavír od Ant. Dvořáka a jiné četné, pak melodrama dra. Jos. Chmelíčka „Čtvero ročních časů u jeslíček Ježíškových“, komické operety: „Koncert Vaška Kaňhala“, „Sezení městské rady“ a četné sbory — ovšem za pomoci studujících.

Při valné hromadě dne 31. prosince 1888, jíž přítomno bylo 12 členů, jmenován dr. Havel „za zásluhy, které si získal založením a prvním vedením a řízením spolku“, čestným členem.

Mezi rolníky vniknouti nepodařilo se dosud snahám spolkovým; snad stane se tak v letech příštích. Uvědomělí národovci všichni jsou jeho členy.

11. Spolek vojenských vysloužilců „Rudolf“ založen pro Vev. Bytyšku a okolí 1885.

Spolek vysloužilců vojenských je dílem učitele Františka Tlacha. V zařizující schůzi konané 19. září 1885 za přítomnosti 32 vysloužilců vyložil účel a výhody spolků podobných, jež po celé naší vlasti se zakládají a těší se přízni nejen občanstva, nýbrž i Jeho Veličenstva císaře pána Františka Josefa I.

Dle stanov schválených vys. c. k. místodržitelstvím 11 ledna 1886 pod č. 37790 je účelem spolku „pěstovati věrnou příchynost k císaři a vlasti, podporovati spojenými silami hmotné i duševní blaho svých členů, pomáhati jim v nemoci a zemřelé členy čestně pochovávat. Účele se dosahuje: podporováním nemocných chudých a starých členů, vystrojováním čestných pohřbů zemřelým, účastněním se slavností církevních i vlasteneckých.

Spolek má členy čestné (kteří si o spolek zásluh vydobili, neb které spolek pro jejich zásluhy o stát nebo blaho obecné zvolí, nebo kteří darují spolku aspoň 20 zl., a pak odváděti se zaváží roční příspěvek 5 zl.), řádné (kteří v některém oddílu c. k. armády sloužili), přispívající (kteří měsíčními příspěvky spolek podporují).

Ku spolku přistouplilo hned při jeho založení 42 řádných členů, jichž počet později vzrostl, ani i přespolní veteráni se přihlásili. Prvním předsedou zvolen učitel Fr. Tlach, když odešel za svým povoláním 887 do Lážánek, zvolen na jeho místo Ignat Srnec, soused č. 42.

Příjmy spolku jsou: příspěvky řádných členů měsíčně 15 kr., pak dary. Mezi dárci je na prvním místě baron Hirsch, majitel Veverí, jenž poskytl r. 1886 20 zl., r. 1889 100 zl., r. 890 20 zl. — a na prapor, na nějž spolek spoří, r. 1887 100 zl.

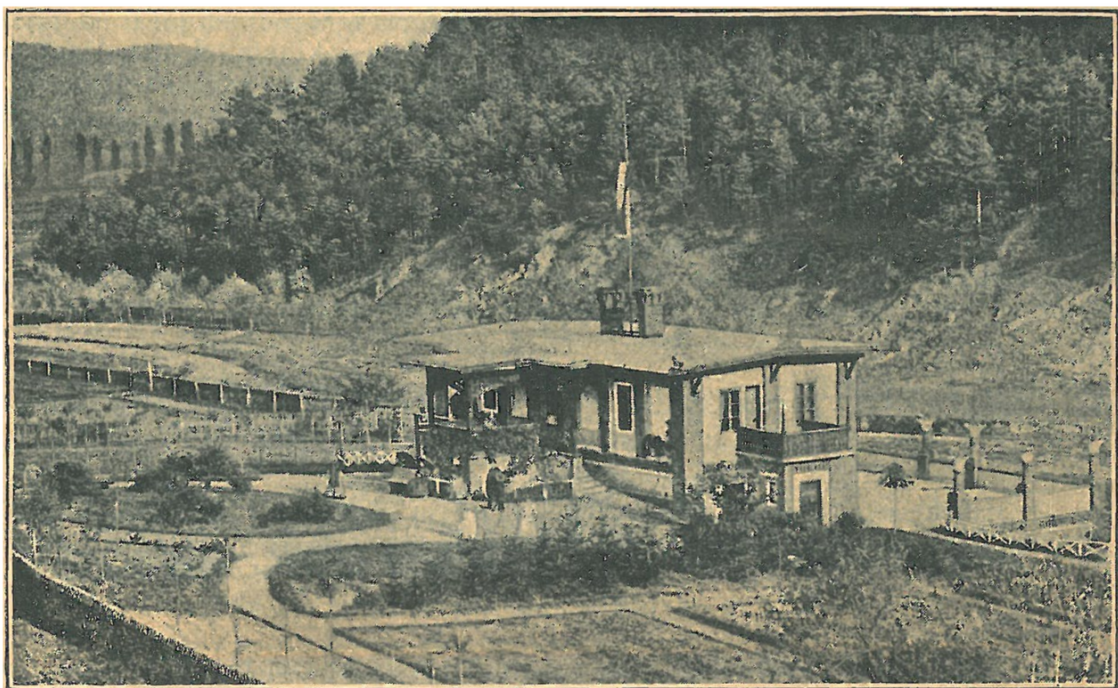
Ve výborové schůzi 28. února 1888 jmenováno bylo 18 čestných členů.

Z počátku hasičský spolek považoval veteránský za svého soka a nedovoloval, aby hasičská hudba hrála i veteránům. Později se však dohodli a žijí nyní v úplné shodě. Hudba hraje oběma společně. Také členové někteří patří oběma spolkům.

12. Obecní úřad Vev.-Byt. 1886—1890.

Starosta Osvald Kožoušek podruhé.

Při obnově obecního výboru r. 1886 zvolen za starostu opět Osvald Kožoušek, kupec; za radní: Jan Císař, Ignát Srnec č. 40, Jan Zicha a Fr. Navrátil; za výbory: Dr. Karel Havel, lékař, Fr. Tlach, učitel, Jan Kovář, kupec a majitel realit, Jos. Pallas, účetní kontr. fondu, Ant. Vohrabal, Jos. Kuchynka, Jan Stejskal, Jan Rozkošný, Tomáš Dundáček, sousedé, Jan Tejkal, dolní mlynář, Josef Martinec, Filip Dundáček, Jan Schwarz, domkaři.

Hromátkův letohrádek ve V. Byt.;
pohled od severu.

Toho roku platila obec daní a sice:

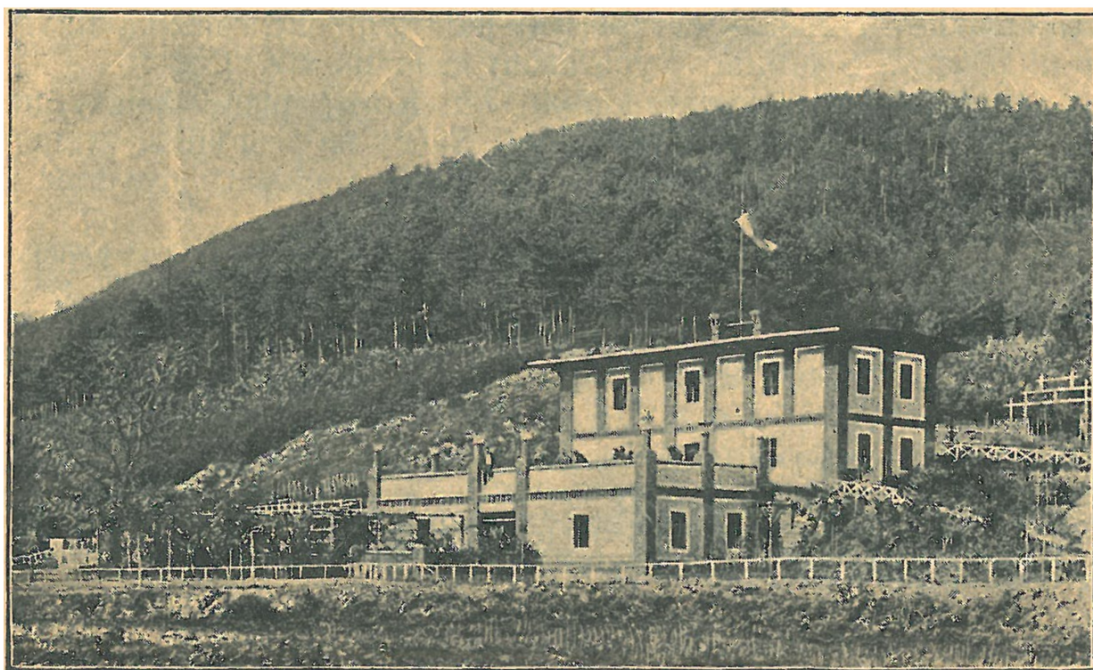
	Vev. Bytyška	Veveří
pozemkové .	. 3419.81	528.26
domovní .	415.70	358.70
výdělkové	648.59	15.75
	31.24 pojezdny	25.69
	33.60 kantina	11.55
činžovní . .	86.80	—
důchodkové	208.41	—
z kontr. fondu	. 127.40	—
úhrnem . .	. 4971.55	939.91

Výbor zasazoval se o to, aby zavedl rovnováhu do příjmů a vydání obecních. I odhodlal se konečně k zavedení přírážky.¹⁾

¹⁾ Präliminář r. 1887 vyžaduje příjmů 2095 zl. 51 kr., vydání 5311 zl. 17 kr. Hlavní příjem obci plynul z polí. R. 1885 pronajaty pole za 1097 zl. 70 kr. a „stromky u obecního“ za 100.60 kr. ročně. Ve vydání značnou rubriku dělaly odměny obecním představeným a za písarské práce (r. 1885 žádáno za to 340 zl.).

Dne 7. srpna 1887 zjištěny byly dluhy obecní takto: kontrib. fondu kapitálů zl. 5276·22, úroků 1050·—, Dominiku Kováři zl. 1159·96, kauce z obecního nálevu zl. 100·—, na stříkač zl. 400·—, O. Kožouškovi zl. 618·71, úhrnem zl. 8504·89. — Do roku 1888 ještě vzrostl ten dluh, tak že v prelimináři na r. 1888 obnášel 10.445 zl. 86 kr.

Na zaplacení toho dluhu vypůjčeno od mor. hypoteční banky 10.000 zl. a dány jí v zástavu obecní pozemky pod 253 jiter 361□°. Dluh tak sjednocený pěti ze sta umoří se za 41 let.

Hromátkův letohrádek ve V. Byt.;
pohled od jihu.

13. Založení nové pozemkové knihy 1887.

Pozemková kniha dle zákona ze dne 25. července 1871 pro Vev. Bytyšku založena byla teprv v letě r. 1887 od dr. Mahovského, c. k. okresního sudího z Tišnova. Byla to práce přetížná; provedl ji však s příručím svým Robertem Rosenbaumem poměrně velmi brzy. Píle jejich při díle tom a obezřetnost byly obdivuhodny. Za základ knihy vzat opravený katastr a tak každý majitel dostal do gruntovní knihy, co dosud měl pouze v katastru připsáno; nejvíce poslouženo těm, kteří byli pozemky během posledních let k vůli scelkování vyměnili a výměny při opravě katastru oznámili.

Obec na útraty s tím spojené přispěla státu 80 zl., majitelé pozemků obci nepatrným poplatkem dle výměry pozemků.

14. Prodej tavírny pod Javůrkem, hamrů a chmelnice u Vev. Bytyšky.

Stavba letohrádku na troskách hamrů.

Tavírna železa pod Javůrkem, k níž i hamry nad Vev. Bytyškou u práčovny patřily, zastavila práci pro špatné výdělky — asi v letech sedmdesátých a byla pak majiteli Buchtovi exekučně prodána. Koupil ji baron Klein, jenž kojil se naději, že údolím Bílého potoku kolem tavírny bude vystavěna transversální železná dráha a že se pak zase bude tavírna vypláceti. Když však byla železnice vedena od Zástavky k Třebíči, odvezl stroje a co bylo lepšího, a budovy s pozemky prodal baronu Hirschovi asi r. 1885, který tavírnu dal strhnouti, železo a stavivo z ní prodati. Sbořeniny vyobrazeny jsou na str. 391.

Od barona Hirsche koupil Jan Kovář pusté hamry nad Vev. Bytyškou i se struhou vodní. Načež na jich místě vystavěl pěkný letohrádek a odstoupil ho sestře Hedvice, provdané za ředitele banky Ferd. Hromátku ve Vídni.

Týž rok, co se zakládaly pozemkové knihy, koupil J. Kovář od vrchnosti také bývalou chmelnici, která ležela uprostřed pole „na Ostrově“, patřící k jeho hornímu mlýnu.

15. Krejcarový spolek školský ve Vev. Bytyšce od r. 1887.

Již roku 1881 vyslovena myšlenka, založiti na oslavu sňatku korunního prince Rudolfa krejcarový spolek školský. Byla však uskutečněna teprv r. 1887. Tehdy totiž politování hodná okolnost, že v městečku potulovalo se a zebrale mnoho chudých dětí, které nechodíce do školy pustly, pohnulo několik občanů, aby založili „krejcarový spolek školský“, jehož účel dle stanov 16. dubna 1887 vys. c. k. místodržitelstvím schválených je opatrovati chudé dítky školní ve Vev.-Bytyšské škole veřejné učebnými prostředky a kdyby k tomu jmění spolkové stačilo, též šatstvem. V zařizujícím komitétu byli starosta Osv. Kožoušek, farář K. Eichler, lékař Dr. K. Havel a nadučitel J. Dvořák. Ku svolání komitétu ihned přistoupilo 56 zakládajících členů, kteří složili po 1 zl. a zavázali se do budoucna k týdennímu příspěvku po 1 kr. a 11 přispívajících, kteří převzali pouze závazek týdenního příspěvku po 1 krejcaru. V první ustavující valné hromadě 5. června 1887 zvolen za předsedu O. Kožoušek, starosta a za místopředsedu Ferdinand Císař, řeznický mistr a soused, pak 12členný výbor. Ve valné hromadě 17. března 1889 zvolen předsedou Jan Petr, kamenický mistr, místopředsedou Karel Heroš, správce hospodářství v Čebíně a čestnými členy spolkovými: Alois, šlechtic z Janečků, zemský nadučetník a Ferdinand Hromátka, ředitel banky ve Vídni, kteří značnějšími příspěvky účel spolku podporovali. — Zpráva pokladniční za r. 1889 vykazuje příjem přes 200 zl., kteréžto vysoké sumy docíleno odkazem † Libora Karbera, bývalého správce (37 zl. 75 kr.), darem baronky Klary Hirsch-Gereuthové a jiných.

Pro r. 1891 zvolen za předsedu Jan Kovář z V. Bytyšky.

16. Ukončení sporu o právo vlastnické na kapli Matky Boží a její hřbitov 1887.

Oprava kaple r. 1838—89.¹⁾

Když r. 1887 zakládána byla ve Vev. Bytyšce pozemková kniha, byl první ke správě volán velkostatek. Zástupce mezi jiným dal dle katastru

¹⁾ R. 1888 vystavěny byly hájovny v Javůreckém revíru nad Hvozdcem a v Sentickém revíru pod Sokolím.

k Veverí připsati také kapli „Matky Boží“ i s jejím hřbitovem. Když po dvou dnech předvolán byl farář, aby vyznačil majetek kostela a fary, žádal, aby kaple se hřbitovem připsána byla kostelu. Sudí při nejlepší vůli již to o své ujmě změnit nemohl; vrchnost stála na svém a právní cestou nebylo by se dalo ničeho pořídit. Zůstala tedy kaple i se hřbitovem vrchnosti.

Za to pak vrchnost, baron Mořic Hirsch, ku přímluvě centralního ředitele Eduarda Svobody dal kapli r. 1888 značným nákladem opravit. Dána na ni nová střecha, zomítáno a olíčeno zdivo, stropy obnoveny v lodi i v předsíni.

Starožitné románské malby okrasné na deskách se stropu v předsíni, kterým znalci přisuzují cenu velkou, čekají ještě na opravu. Jsou uloženy v bývalém cukrovaru.

Ponuknutím Fr. Mittnera, pojezdného v panském dvoře na Veverí, který na opravy pečlivě dohlížel, vložen do bány věžky pamětní spis od faráře K. Eichlera sestavený a asi 15 podpisy čelných osobností opatřený; v téže báni ponechán také pamětní spis při opravě r. 1846 tam daný.

17. 40leté jubileum panování císaře pána Františka Josefa I.

Velká nadace barona Hirsche pro Halič.

Dne 2. prosince 1888 bylo tomu 40 let, co císař pán František Josef I. v Olomouci převzal od strýce Ferdinanda Dobrotivého vládu císařství Rakouského. Říše otřesená zmohutněla pod jeho vládou neobyčejně. Všichni národové, jeho řízení Božskou prozřetelností svěřeni, vděčně oslavovali 40letou památku jeho nastolení — po přání Jeho — hlavně skutky dobročinnými.

V. Bytyška nedala si to vzíti, aby nejen dobročinností, nýbrž i jinak okázale den ten zasvětila a sice slavila ho na dvakráte. Dne 4. října, to jest v den jmenin císaře Pána uspořádány od představenstva obce a farního úřadu slavné služby Boží, jichž účastnily se všechny úřady a spolky a farníci. V předvečer bylo osvětlení celého městečka s průsvitnými obrazy a hudba ulicemi procházela. Dne 2. prosince spojila se k oslavě lesní společnost, kontribučenský fond a škola; ovšem že konány slavné služby Boží, jichž úřady a spolky se účastnily. Lesní společnost dala zapáliti večer na stráni „nad Chalupou“ mnoho ohňů, jež tvořily dohromady písmeny F. J. I., Jan Kovář, předseda lesní společnosti a správce kontr. fondu, skoro úplně na svůj náklad podělil 25 hochů a 25 děvčat obleky a jeho švakr Ferd. Hromátka, ředitel banky z Vídně, obdaril všech 360 žáků světlotiskovými obrázky císaře pána nebo císařovny aneb korunního prince Rudolfa.

Na trvalou památku lesní společnost pojmenovala cestu k hamru (nyní letohrádku u práchovny) během r. 1887—88 založenou, cestou císařskou a přibila na sloup u ní „u stávků“ zasazený desku s tímto nápisem: „Na památku 40letého panování Jeho Veličenstva Císaře Pána od lesní společnosti založena a jmenována tato cesta Císařská 2. prosince 1888.“ — S jubileem ve spojení uvedena i druhá vozní cesta vedoucí od lomu kolem Švarcavy za luhy, kterou kamenický mistr Jan Petr se zavázal udělati, když skálu od lesní společnosti znovu najímal (r. 1887); pojmenována Tišnovskou, protože snad někdy dočká se prodloužení ku Březině a Tišnovu.

Baron Mořic Hirsch-Gereuth věnoval, jak jsme již řekli, na oslavu jubilea dvanáct milionů zlatých k založení židovských škol a k podpoře židů v Haliči. Fundace ta stačila na zřízení několika průmyslových škol a čtyř rabinských seminářů.

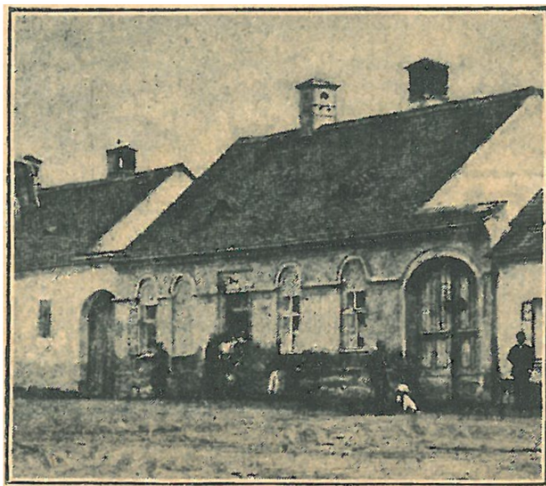
18. Úmrtí Dominika Kováře 27./I. 1890.

Hrobka Kovářovy rodiny.

V pondělí 27. ledna 1890 zesnul v Pánu zánětem plic následkem influence vzniklým jako ctihodný 85letý kmet Dominik

Kovář. Muži tomu vynikajícímu nad své sourodáky věnovaly veřejné listy následující čestnou vzpomínku, činnost jeho zásluhou souhrnně líčící:

Narodiv se 1. srpna 1805 ve V. Bytyšce č. 6 jako syn souseda Matěje Kováře, jenž byl obchodníkem s potravinami a prodavačem c. k. soli, věnoval se obchodu, kterému se řádně vyučil u kupce J. N. Wägnera v Brně, načež převzal místo účetního a obchodvedoucího u firmy Karla Stummera. Vrátil se do rodného místa jako muž 30letý, stal se tu kupcem a polním hospodářem. Obojím směrem vynikl; jako kupec solidností, jako hospodář pokrokumilovnou přičinlivostí. Aby činnost svou rozšířil, najal na 9 let panský dvůr v Kuřímě a pak vinopalny na panství Veverském, kdežto manželka doma kupectví zvelebovala. Ač měl ke dvoru ve smlouvě pojištěny práce robotní, nevolal k nim robotníků, nýbrž najímal dělníky za mzdu. Založením cukrovaru Veverského roku 1836 nejen že sám ku pěstování cukrovky byl povzbuzen, nýbrž i sousedstvo k výnosnému tomu novému hospodářskému odvětví nabádal, pracuje ku povznesení stavu rolnického i v Tišovském hospodářském spolku, nejstarším na Moravě, u jehož kolébky jako zakladatel stál. Sousedstvo Veversko - Bytyšské mělo v něj důvěru, že zvolilo jej od roku 1837 až 1841 za staršího a početvedoucího obecního a voličstvo okresu Kuřimského roku 1848 za poslance do ustavující říšské rady. Když roku 1841 vyhořel jeho rodný dům č. 6, koupil a vystavěl na jedno patro dům číslo 122, kam přesídlil se svým obchodem, jenž utěšeně zkvétal. — Osvědčiv se při správě obecního

Rodný dům Dominika Kováře ve Vev. Byt. č. 6.

jmění (tehdy v čele obce stáli výborní mužové Ign. Brychta a Fr. Hakula) zvolen jest r. 1850 dle nového obecního zákona za prvního starostu akklamací a uvedl ve skutek, k čemuž se dřívější představení dlouho chystali, stavbu nové radnice, budovy to pro městečko velmi krásné a nákladné, v níž nyní v I. patře část školy jest umístěna. Roku 1857 pro mnohé práce jiné složil úřad sta-

rosty, zůstal však ve výboru činným. — Když roku 1864 vydány byly zemské zákony o opatrování potřeb kostelních a školských, stal se předsedou kostelního a členem školního výboru. V prvním úřadě setrval do roku 1889 a dal hned r. 1864 vystavěti při kostele výklenek s nákladným litým křížem, na jehož podstavci je nápis; „Ke cti a chvále Boží nákladem Dom. Kováře a jeho rodiny roku 1864.“ Druhý úřad, v němž bylo mu od roku 1872 také předsednictví místní školní rady svěřeno, složil o něco dříve. Důležitý úkol převzal téhož r. 1864 jako správce kontribučenského fondu Veverského, když byl fond asi 120.000 zlatých čítající samosprávě obcí odevzdán; svědomité správě jeho podařilo se nastrádati rezervní fond 10.000 zlatých. Když 10. května roku 1888 úřadu toho se vzdal, jmenován jest za své zásluhy o fond a za obezřelou správu dne 2. prosince 1888 jeho čestným členem. — R. 1866 spolupřičiňoval se o to, aby sousedé pozemky své scelovali; an se podnik nezdařil, celkoval s mnohými oběťmi sám, tak že svá pole, jichž nabyl od 5 usedlostí, i více, složil do velkých tabul. Také dva mlýny přikoupil k svým ostatním realitám. — Nemalých zásluh získal si o lesy, když vyloučeny byly výměrou 880 jiter z obecního majetku a odevzdány byly 80 sousedům podílníkům; ti totiž utvořili lesní společnost a zvolili 1873 jej za představeného správní rady. Úsilovným zalesňováním míst prázdných napravoval bedlivě chyby a nedbalosti dřívějších obecních správ, tak že r. 1883, když odstupoval

předsednictvo svému synu, lesní rada Rudolf Žlik pochválil jej přípisem, „že záležitosti lesní výhodným způsobem po 10 let s řídkou obětavostí obstarával.“ — Značný svůj majetek odevzdal svým dítkám, synu Janovi a čtyřem dcerám už přede dvěma lety; cítilť na sobě břímě vysokého stáří. Odpočívej v pokoji po dlouhé a namahavé práci, muži dokonalý, kterýž jsi vlastní silou, přičiněním a spořivostí opatřil si vynikající společenské postavení a svými občanskými cnostmi důvěru a lásku všech, kdož tě blíže poznali.

U rovu jeho truchlili syn Jan a čtyry dcery: Marie, vdova po panském důchodním Fr. Bukwayovi, Bedřiška, manželka c. a k. vrchního štábního lékaře dra Jakuba Ehrenhöfera, Emma, manželka Valentina Burela, hutního mistra ve Frydlantě, a Hedvika, manželka Ferdinanda Hromátky, ředitele banky ve Vídni, deset vnuků a vnuček a dva pravnukové (synové velkostatkáře Přízy z Konice).

Dům Dom. Kováře ve V. Byt. č. 122, vystavěný r. 1841.

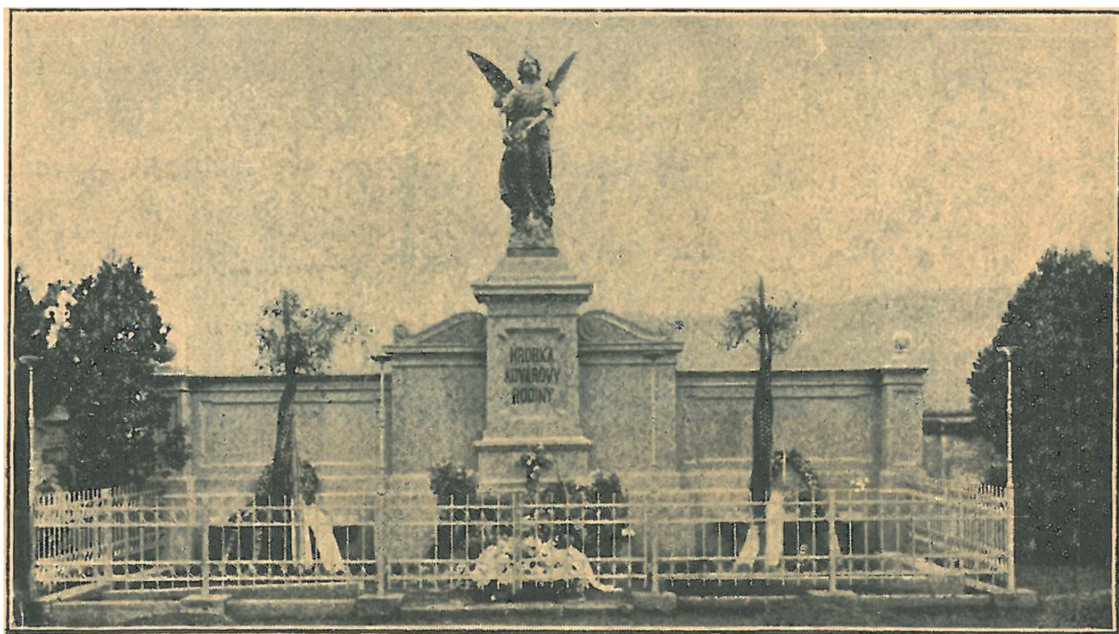
Jeho syn Jan během roku 1890 dal vystavěti na V.-Byt. hřbitově dle vlastního plánu rodnou hrobku, která přesným slohem, souměrností jednotlivých částí a vkusnou jednoduchostí je důstojným pomníkem rodinným a trvalou okrasou rodného městečka. Kamenný spodek pomníku zbudován je z tvrdého pískovce¹⁾ skály Vev.-Byt. od mistra Jana Petra; socha, anděl sypající květiny, ulita v Blanenských hutích. V hrobce uložena je tělesná schránka Dominika Kováře a kosti jeho otce a manželky.

¹⁾ Pomník je bohužel labutím zpěvem skály V.-Byt., neboť jím už vyčerpána byla mohutnější ložiska a zbývající slabší nebudou se vypláceti, tak že snad brzy v ní přestane se pracovati.

19. Obecní úřad Vyv.-Bytyšský od r. 1890.

Starosta Jan Kovář. Sousedstvo dle daně. Zlé následky svobody kouskování gruntů. Výsledky sčítání lidu koncem r. 1890.

R. 1890 zvolen byl nový obecní výbor a sice v I. sboru Jan Tejkal, dolní mlynář čís. 135, Ludvík Baumann, řezník a soused č. 45, Fr. Navrátil č. 12, Jan Leidsmann č. 18 a Jan Perka č. 1, sousedé, Jan Zicha, pekař a soused č. 67; v II. sboru Jan Němeček č. 15, Ign. Srnec č. 40, Ant. Vohrabal č. 118, Dominik Klimeš č. 95, Jos. Pachovský č. 93, sousedé a Frant. Vencovský, hostinský, soused č. 48 a řezník; v III. sboru Jan Kovář, majitel realit č. 122, Jos. Pallas, účetní kontrib. fondu a soused č. 134, Fr. Karmasin, lesní a soused č. 81, Jos. Martinec, obchodník a domkař č. 144, Ant. Kejda, stolař a domkař č. 166, Filip Dundáček, kovář a domkař č. 59.

Hrobka Kovářovy rodiny na hřbitově Vev.-Bytyšském.

Dle fotografie Fr. E. Slováka ze dne 1. listopadu 1890.

Výbor v čelo obce postavil jako starostu Jana Kováře, jako radní I. Ludv. Baumanna, II. Jana Leidsmanna, III. Fr. Vencovského, IV. Jos. Pallasa.

Nový starosta Jan Kovář, syn Dominika Kováře, narodil se ve Veverské Bytyšce dne 16. října 1844 a vyjma leta, která v mládí ztrávil za svým vychováním a studii v Brně, žil skoro stále v rodném svém místě, tak že poměry jeho dopodrobna zná. Častěji byl, jak jsme seznali, členem ob. výboru, r. 1883 zvolen po otci předsedou lesní společnosti Vev.-Bytyšské, r. 1888 správcem kontribučního fondu Veverského, dne 20. června 1889 starostou řadového živnostenského společenstva pro V. Bytyšku a okolí, r. 1890 členem okresního silničního výboru a patronátním zástupcem kostela a fary v Lažánkách, podřízených náboženskému fondu.

Ve Veverské Bytyšce vystoupil do popředí teprv 1890 po smrti otce svého. Stal se starostou obce, předsedou místní školní rady a 18. ledna 1891 i předsedou krejcarového spolku. Snahy jeho jsou upřímné a čelí k tomu, a by

povznesl rodné místo své mravně i hmotně. Jsa v nejlepších mužných letech, nabyv rozmanitých zkušeností různými podniky industriální i hospodářskými, zdědiv značné jmění po otci (kupectví, veliké hospodářství polní, dva mlýny, pily, stolárnu atd., jež byl ponejvíce sám budoval) obdařen jsa zvláštním nadáním zařizovacím, a přistupen myšlénkám a návrhům od kohokoliv pronešeným, z nichž rád, co po zralém uvážení za dobré uzná, také přijímá, a konečně jsa mužem pracovitým a podnikavým, je zajisté způsobilým ku provedení úkolů velikých s prostředky poměrně malými a lze dle všeho předpokládati, že splní, co slibuje a to tím spíše, an povinnosti úřadů na se vzatých vážně bere a svědomitě koná.

Program jeho pro záležitosti obecní je 1. nejen udržeti rovnováhu v příjmech a vydáních beze zvýšení přírůžek, nýbrž při tom ještě spláceti značnou měrou ob. dluhy a pořídit potřeby věci jako zbudovati skladiště pro nářadí dobrov. hasičů, opatrovnu obecní, opravovatí polní cesty, obzvláště vyšterkovatí jalovou cestu z V.

Bytyšky do Hvozdce vedoucí na způsob silnice (na části již se pracuje), městečko opatřiti po způsobu lepších míst zvýšen. chodníky podél domů a stromořadími (což už počato), stavení obecní udržovati v dobrém stavu vně i uvnitř, břehy Švarcavy hájiti, také zlepšiti

šíření čtyřtřídní školy na pětitříd. vystavěním budovy při škole, tak že by byly pak všechny třídy pohromadě v jednom stavení (a ne rozdělené ve škole a na radnici, jak dosud); k účelu tomu již zakoupil při příležitosti se náhodou naskytnuvší část zahrady od čísla 5. ve výměře asi 490 metrů v ceně 250 zl. ku rozšíření škol. budovy. Jelikož stará škola neměla ani stavební prostory ani zahrad, jest patřno, že rychlým a dobře předloženým jednáním svým, to jest získáním oné zahrady, rozšíření školy umožnil, aniž by místní školní rada na vedlejší sousedská drahá a nepřístupná stavení neb stavební prostory ohled bráti nucena byla. Dále snaží se povznést návštěvu školní přísným a důsledným zakročováním proti nedbalým rodičům; 3. jako přední občan obmyslí povzbuditi sousedstvo návodem a podporou, aby chovu dobytka hovězího a vepřového se více přidržovalo, ku kterémuž účelu svého plemenného býka zdarma propůjčovati ochoten jest; pro vepřový dobytek se již zařídilo držení dvou kančů

Jan Kovář,

starosta Veversko-Bytýšský od r. 1890.

postavení obecních sluhů platem a oděvem, začez by konali řádně službu střídavě v městečku a v poli ve dne i v noci. Prostředků pak k tomu všemu získati — zastavením platů za čestné úřady starostovi a radním, pronájemem některých větších obecních pastvisků pole a vysazováním ostatních stromovím, které by časem užitek neslo, zrušením místa obecního pastýře, konáním prací obecních pokud možno robotou tažní i ruční;

2. jako předseda místní šk. rady míní provésti, oč se již k vyzvání sl. c. k. okr. šk. rady vyjednává, roz-

zvláštního druhu za podpory obce; dále: rozmnožení pramen příjmů občanstva, který vyplývá z letního pobytu zámožnějších obyvatelů velkých měst, zejména Brna a Vídně; z té příčiny byly nadělány a ještě se zřídí lavičky po lesích a procházkách, opraví cesty, vystaví koupelny pro pohodlí hostů. 4. jako zámožný a zkušený muž miní za pomoci svých známých dostavěti věž, totiž opatření ji bání a špicí, zbudovati pro ni hodiny a pro kostel varhany a před kostel novou sochu sv. Jana Nep. Zajisté úlohy to veliké, kterými, kdyby jich aspoň část provedl, zasloužil by si dík nejen svých spoluobčanů, nýbrž i nehynoucí památku v budoucích pokoleních.

Dle výkazů daní zdělaných od c. k. berního úřadu v Tišnově pro r. 1890, lze seznati zámožnost či chudobu občanstva Vev.-Bytýšského.

Po velkostatku, který platí 916 zl., odvádí nejvíce daní (přímých) Jan Kovář, majitel realit, kupec atd. č. 122 660 zl.; Osvald Kožoušek, kupec č. 123 158 zl., kontribučenský fond 106 zl.; Heřman Hauser, kupec č. 46 101 zl.; Pavel Perka, učitel ve Frenštátě, jako majitel hostince č. 71 a Jan Tejkal, dolní mlynář č. 135 po 91 zl.; Anna Gärtner č. 43 88 zl.; Fr. Císař, správce v Syrovicích, majitel čísla 69 a 130 79 zl.; Jan Perka č. 1 77 zl.; Jan Leidsman č. 18 67 zl.; Jan Králík č. 132 62 zl.; Jan Zicha, pekař č. 67 60 zl.; František Navrátil č. 12 59 zl., Karel Císař, hostinský a řezník č. 4, Josef Kříž č. 116, Jan Císař č. 14, Ferdinand Císař, hostinský a řezník č. 70, Ant. Vohrabal č. 18, po 54 zl.; Jan Němeček č. 15, Marie Srnec č. 87, Fr. Perka č. 129, Marie Mareček č. 35 po 53 zl.; Fr. Svoboda č. 117 52 zl.; Jan Dundáček č. 10 a Frant. Králík č. 17 po 50 zl., Marie Dundáček č. 68, Ignác Srnec, č. 42, Lambert Valentin č. 79, Fr. Kylián č. 75, po 49 zl., Jan Váňa č. 53, Jan Stejskal č. 86, Jan Koryčan č. 91, Fr. Chlubný č. 128, Václav Pleskač č. 7, Tomáš Dundáček č. 50 po 47 zl.; Marie Králík č. 16, Frant. Vencovský, hostinský a řezník č. 48 a Fr. Rozkošný č. 44 po 46 zl.; Jan Šanca č. 85, Marie Kuchynka č. 13 po 45 zl.; V. Fritz č. 47, Ant. Klimeš č. 38, Jos. Pachovský č. 93, Kladivo č. 33 po 44 zl.; Marie Rozkošný č. 5, Jan Ehrmann č. 9 a fara č. 125 po 43 zl.; Josef Pallas č. 134, Domin. Klimeš č. 95, Jos. Mlaskač č. 74, Jan Jeváček č. 88 po 42 zl.; Fr. Pandula č. 34, (rozprodáno) 40 zl., Jos. Peprla č. 115, Frant. Košábek č. 54 po 39 zl.; Marie Dundáček č. 121 a Marie Vrzal, obchodnice po 36 zl.; Jos. Martinec č. 144, obchodník 31 zl.; Jan Rozkošný č. 36 30 zl.; Františka Kaiser č. 96 29 zl.; Jan Dundáček č. 126, Frant. Flek č. 80 po 28 zl.; Tomáš Perka č. 40, 26 zl.; Frant. Karmasin, lesní, č. 81, Františka Perka č. 37, doktor Karel Havel č. 200, lékař v Rajci po 21 zl.; Ludvík Bauman č. 45, řezník 19 zl.; Jan Pařízek č. 92, Anna Kuchynka č. 39, Tobiáš Zeisel v Křižinkově po 18 zl.; Ant. Mareček č. 157, obuvník. 17 zl.; Frant. Brandstätter č. 20, Jan Mykyska č. 133 po 16 zl.; David Hauser ze Hvozdc, Jos. Kříž č. 78, Marie Juran č. 25, Václav Bešter, pekař, č. 97 po 14 zl.; Ant. Kejda, kolář, č. 166, Jan Petr, kameník, Jan Šanca č. 148, Jan Dvořák č. 8, nadučitel po 12 zl.; Jan Havlín č. 82, Ant. Kočka č. 23, Ant. Knoll č. 136, Jan Němeček č. 105 a 196 po 11 zl.; Josef Nikl č. 127 10 zl.; Filip Dundáček, kovář, č. 59, Jakub Klimeš č. 21 po 9 zl.; Jan Smolík č. 143, bednář 8 zl.; Fr. Baráš č. 199, stolař, Antonie Horáček č. 22, Frant. Bešter, hrnčíř, č. 62, Josef Filakovský, zámečník, č. 194, Frant. Šupík, obchodník, č. 98, Fr. Pavlíček, obuvník, č. 108, Anton Beránek, drůbežník, č. 107, Josefa Zavřel, prachařka, č. 138, Adolf Riesemann, zahradník, Ant. Králík č. 28, obuvník po 7 zl.; Jos. Mikeš z Chudčic, Fr. Melches, stolař, č. 217, Ignát Žák, kožešník, č. 150, Tomáš Mytýzek, stolař, č. 162, Cyril Zbytovský, řezník, č. 183, Marie Bisom, hostinská č. 173, Fr. Peprla, bednář, č. 170, Frant. Koryčan č. 61, Jan Vohrabal č. 164 po 6 zl.; Jan Bešter, obchodník, č. 62/b, Jan Kuchynka, nájemník hostince, Johana Valeš, č. 151, Jan Myška č. 32, Ant. Pacek č. 104, Ignác Dokoupil, kovář, Marie Fritz č. 94, Ignác Srnec, krejčí, Josefa Daniel č. 167, Fr. Kratochvil, zámečník, Jan Dundáček č. 31 po 5 zl.; Jos. Paxa č. 178, Pavel Kylián, stolař, Jan Šanca č. 204, Františka Doležal č. 27, Ant. Paleček č. 30, Václav Fišer, obuvník, Anton Blaha,

sedlář, Josef Fišer, obuvník, Petr Malý, obuvník, Vincenc Šanca, obchodník, Michal Srnec, krejčí, Method Jelínek, kovář, Tomáš Janák, obuvník, Jan Brychta, klobučník, Fr. Jurda krejčí, Josef Mytyzek č. 198, Jos. Hájek č. 179, Ondřej Mareček č. 76, Fr. Klimeš č. 73, Alžběta Hauser ze Hvozdece po 4 zl.; ostatní platí méně než 4 zl. ponejvíce z chalup a kousků polí.

Velmi neblaze působila na sousedstvo svoboda kouskování gruntů. Z 80 usedlostí už jich 35 má pozemky částečně nebo docela odprodány, tak že z některých zbyly holé chalupy. Mnozí sousedé si uškodili nemírným kupováním polí z gruntů rozkouskovaných; nemohouce je zaplatiti, nadělali si dluhů a pozbyli pak i své. Některé grunty byly propity. Bohužel je nyní už zase několik usedlostí na bubně a konec drobení nelze předvídati. Střední stav mizí a množí se chudina.

Smutný je také výsledek posledního sčítání lidu atd. ze dne 31. prosince 1890 u porovnání ku sčítání z konce r. 1880.

	obyv.	koní	hov. dob.	ovec	koz	prasat	oulů včel
r. 1880	1701	146	367	830	144	77	52
r. 1890	1477	99	388	17	263	230	97.

Z přehledu toho je patrné, že ubylo 224 obyvatelů; byltě počet panských služebníků na Veverí značně snížen a z městečka se mnozí odstěhovali do Brna nebo blíž k němu a také do jiných zemí, aby měli stálejší a lepší výdělek. Klesnutí počtu koní o 47 je následek rozprodávání gruntů. Ovec ubylo 813, protože na Veverí jich už nechovají, any se nevyplácely. Jen bravu, skotu a včelstev přibýlo.

Doufejme, že se list obrátí a že bude zase lépe.

K o n e c.

Abecední rejstřík.*)

A.

Abensberg 371.
Adamov 500
Adelstern z 386.
Adryan Š. Fr. z Velké Bytše 161, 162.
Albrecht rak., mark. mor. 1423—1439.
32—35.
Althan, páni z 102, 123, 124, 176, 196.
Amalfi z 108.
Angern v Dol. Rak. 100—102.
Arbolovice 76.
Arklebice 74.
Artlebov 66.
Aspern v D. R. 371.
Athény 423.

B.

Babice 192.
Bakalář, vrchní Vev. 383.
Balfi, pluk hr. 138.
Barák, spolek v Tišn. 508.
Bartl J. Fr. vrchní Vev. 159, 207, 247.
261, 263 a násl. 304, 305.
Batelovský 30.
Bauer, bisk. Brněnský 503.
Bavor 69, 74.
Beauvisage hr. z 372.
Bedrovice? 82.
Bedřich II. král pruský 238, 239, 240.
Belcredi Egbert hr. 485.
Bellegardův pluk 379.
Benátky v It. 155, 484.
Beneš, vrchní Vev. 396, 401, 406.
Benešov, Beneš z B. 22.
Berg, Berger z 293.
Bernadotte 378.
Berthold Ant. hr. a Karel 176.
Bělá u Jevíčka 382.
Bělá Německá v Č. 386.
Bělč 346.
Bílovec 331, 370.
Bilovice 502.
Bílý dor J. Ev. 444, 451.
Bílý potok (Bytýška) 5, 6, 132, 178,
182, 198, 214, 223, 459, 512.
Bischoffsheim 491.
Biskupice 476.

Bítov 21, 35. — Bítovský 75, 88.
Blanář Prokop z Třebíče 75.
Blansko 192, 488, 515.
Blažovice 327, 346.
Blížkovice 193.
Blučina 192, 335.
Blud z Kralic 68, 69, 70.
Bludov 30.
Bluecher 378.
Bobrová Dolní 132.
Bohuněk z Čermankovic 69.
Bohunice 68.
Bohuňov 52.
Bohuslavice 38.
Bohušice 36, 52, 68, 76, 94.
Bohutice 502.
Bolellice 36.
Boleslav Stará v Č. 306.
Borač 346.
Borovník 192.
Bořice 65.
Bořítov 68, 334.
Boskovice 10, 14, 24, 42, 44, 51—53.
56 58, 60, 61, 78, 244, 410, 473.
Bosonohy 4, 47, 82, 104, XV. 119,
128, XVI. 211, 326, 327, 329, 330,
346, 352, 385, 393, 397, 431, 453,
454, 498, 499, 504.
Bouzov u Litovle 313.
Bradka z Kochova a Kladník 76.
Branice 82.
Braníčkov (Branškov) 90.
Branškov 456, 496, 506, 507.
Bratelsbrunn 87, 245.
Brno a Brno Staré 1, 4, 6, 8, 10—15,
19, 23, 25—30, 32, 33, 41—44, 46,
48, 54, 67, 82, 96, 101, 104, 105,
108, 109, 116—118, 123, 139, 140,
144, 147, 148, 150—152, 154, 158,
159, 164, 165, 169, 171, 174, 175,
178, 187, 192, 194—5, 203, 204, 210,
211, 217—219, 222, 228, 235, 238,
až 240, 244, 247—250, 252, 257,
260, 261, 264, 268, 274, 277, 279,
280, 283, 292, 297, 304, 307, 313,
323, 325, 327—329, 334—336, 341,
349, 352, 354, 356, 357, 362, 366,
až 368, 371—373, 377—380, 382,

*) O zákonných a právních poměrech, o nichž je v knize řeč, viz Z.

383, 386, 392, 395, 403, 404, 409, 410, 433, 434, 444, 451, 454, 456, 458, 463, 466, 473, 474, 476, 480, 484, 486—7, 494, 496—7, 500, 501, 503, 504, 506, 507, 514, 519. — Jeronym z B. 46. — Kl. Alžbětinek 263, 265; sv. Anny 33, 48, 57, 122, 128, 137, 257, 258, 312, 327—30. 346. Augustinský (u sv. Tomáše) 28, 30, 40, 46, 128, 330, 334; klášter Dominikánský 30, 196; Františkánský 292; Kapucínský 148, 178, 261—263; klášter Králové 26, 42, 47, 50, 56, 60—62, 128, 151, 258, 334, 473; klášter Matky Boží (od 1581 Jesuitský) 57, 60, 62, 63, 102, 142; kl. Minoritský 17, 61, 292, 332, 361. — Kunigfelder M. z B. 36. — sv. Petr (kapitola, kostel, probošt) 40, 45, 47, 49, 50, 62, 64, 74, 142, 164, 173, 175, 183, 331, 479. — Ryšan z B. 41. Brod Německý v Č. 115, 120, 244, 378, 474, 494, B. Uherský 204, 473. B. Vyšší 473. Brtnice 21, 125, 134, 144, 155, 156, 171, 174. B. Dlouhá 72. Bruck an d. Leitha 231. Brumov 42, 56, 78, 423. Brusel 491. Břeclava 192. Břetislava 352. Březí Horní 192. Březina 14, 44, 46, 47, 56, 57, 62, 95, 96, 255, 256, 258, 346, 358, 360, 386, 387, 431. 513. Březník 69, 75. Březovice 47. 62. Buchhausen v Bavořích 323. Buchlov 21, 29, 42, 48, 238. Buchwul u Opavy 47. Bučovice 21, 60. Budeč 94, 214. Budkovice, Wayksdorff z 51. Marketa z 70. Budějovice Mor. 47, 204. České 444, 449, 450. Budín 53. Budiškovice 94. Budišov 66, 78, 192, 210, 503. Bukovice 67. Bukoviny 66. Bydlo Jan z Otradic 71. Bydžov v Č. 101. Bystřice 1, 4, 9, 28, 30, 44, 56, 60, 61, 62, 82, 95, 97, 107, 128, 138, 220, 191, 192, 224, 204, 211, 213, 235, 245, 255—6, 258—261, 263, 292, 304, 321, 327, 334—5, 338, 348, 349, 351, 352, 355, 356, 383, 377, 390, 393, 397, 431, 453, 454, 492, 498, 500—501, 504, 506.

Bystřice 73, 192; n. P. 15, 501. Petřík z B. 39.

Bystřice z Ojnic 78.

Byteš Velká 5, 47, 59, 132, 161, 162, 204, 239, 242, 371, 404, 497.

Bytyška, viz Bílý Potok.

Bytyška Osová 5, 192.

Bytyška Veverská uvádí se ponejprv r. 1446, 36. Archiv farní 143, 245. Archiv obecní 98, 108, 324, 360, 446. Bratrská zahrada 59, 289. Bratrstvo růžencové viz Růž. Cechy 201—214, 228—238, 293, 448, 506. Cihelna 350. Čestní občané viz Občané. Daně zemépanské 186, 296. 374, 446, 451, 510, 518. (viz také kontribuci). Dávky k Veverí viz Platy. Desátky (k faře viz fara) k obci 185, 432, k Veverí viz Platy. Divadelní jeviště 508. Dláždění 403, 517. Domkaři 180, 186, 243, 275, 293, 319, 364, 369, 425, 432, 472. Drahota 300, 382. Fara a její příjmy, farnost 45, 88, 115, 119, 145, 149, 152, 156, 157, 175, 193, 245, 291, 298, 307, 317, 319, 325, 331, 332, 339, 385, 405, 425, 432, 469, 479. Faráři katoličtí: Jakub? 17. Jiří 46. Jan Malwasy 58. Jan † 58. Sadlický 90. Pisalovský? 102. P. Hieronym? 103. Havranský, Božský 102. 103. Pirchalius, Chalupa 110, 113. Urbánek 110. Geller 115—117. Mader 118. 119. P. Vavřinec 119. P. Bartoloměj 119. Ptáček 119. 120. Jestřabský 121—183. Koryčanský 187. Vybíral 193. Straufuss 196. Wolff 244—307. Kubečka 308—331. Friedl 331. Penninger 370. Borsutzki 383. 398 a násl. Stolička 427. Florian Eichler 469. Karel Eichler 484. Farnost viz fara. Francouzi 352, 370, 375, 377. Freyunk 53, 111, 313, 382. Fundace mešní při kostele farním založené ve století XVIII: Brychta 196. Turba 198. Malíř 225. V. Veselý 220 a 243. Gross 243. obec 257. Weigel 271. Malíř 226. J. Kotek 297. Š. Kotek 297. V. Kuchynka 298. Tišler 300. Meluzin 200. Bartl 304. Hornoch 305. V. Svoboda 217 a 332. P. Valeš 342. Thuy 305. založené ve stol. XIX. B. Valešová 347. Vařecha (čtyři) 313. Friedl 370. Janková 370. Strachon (dvě) 226 a 370. Vozga 200. princ Wasa 424. Keller 440. O. Veselý, Pšikalová, O. Svoboda 447. Kottowitz 218. Kříž, Fiala, Marková, O. Králík, Fr. Ně-

meček, Satoraj, Koryčan, M. Valešová, Rieseemann, Ypsilanti (dvě), K. Bešter, Fr. Horáček, M. Blažková 469. F. Zaviřelová (tři) 494. Fr. Klimeš, Kr. Kilianová, Fr. Hvižd, Perka, Dunkl, V. Králík, K. Eichler, M. Pšikalová 486. L. Karber 443, 486. — Fund. při špitálku 487, 494. Hamry 175, 178, 182, 247, 319, 512. Hasičství 335, 367, 382, 420, 479. Hodiny 147, 381. Honitba 124. 334, 433. Hostince (na radnici viz Radnice); na č. 71 160, 433; ostatní 439; viz Krčmařské právo. Hrdelní právo viz Soudy a spory trestní. Hřbitov (u M. B. viz kaple M. B.); cholerový 398; u městečka starý 119, 407, nový 490; u kostela sv. Jakuba 197; v kostele sv. Jakuba pochováno 30 osob 121, † 1684 Šimon Ivanský 80letý, 177, 181 Pavel Hakula menší soused † 1731, 183, 187, 194, 196, 200 Kateřina, manželka host J. Šance † 1764, 216, 220, 223—226, 242, 243, 247, r. 1755 42letá Veronika, manž. Jana Bělohávká, mistra hamern., 297, 308, 331, 317 K. Růžicka 53letý † 1781. Hřebčinská stanice 474. Chalupníci viz Domkaři. Chudob. ústav farní 336. 427. 494. Inventář ob. 380. Jan sv., socha ob. 367. Jarmarky viz Trhy. Jmeno V. Byt. 5, 36, 99. Katastr viz kontribuce. Knihy památní právní 98, 108. Kontribuce 117, 127, 128, 180, 241, 253, 333, 366, 384, 388, 441, 446, 451, 498. Viz také Daně. Kontribuční sýpka 191. fond 432, 453, 498. Kostel farní 4, 45, 89, 109, 110, 113, 115, 119—121, 124, 143, 148, 158, 193, 194, 196, 245, 291, 300, 308, 322, 324, 325, 330, 332, 336, 342—3, 367, 374, 380, 383, 420, 441, 444, 447, 468—9. 479, 486, 494. viz fundace a hřbitovy. Krčmařský nálev vína (a piva) pořádkou 54, 59, 79—84, 92, 111—2, 436. Kříže 239, 407, 420, 478, 487. Lékaři Králíček 173. Trentz 179. Leidsmann 197. Baum 365. Kačovský 375. Brisker 398. Dr. Fikeis 420. Keller 441. Svoboda 471. Dor Havel Dor. Nádherný, Dor Kincl 497. Viz Zdravotnictví. Lesy obecní 80, 92, 93, 109, 130, 141, 185, 275, 293, 339, 341, 363, 425, 441, 447, 454, singulární 480. Letohrádek Hromátkův 512. Majiteli V. Byt. páni

Veverští viz Veverí. Mlynáři a mlýny 53, 61, 214—228. Most velký 296, 319, 343, 403, 419, 462. Mýtné, mýto 38, 419, 462. Nadace viz fundace. Národní garda 427, ruch 423, 427, 443, 444, 508. Nemoce viz zdravotnictví. Občané čestní: Jirsík 443, 449. Bílý 443, 451. Pauls 462. Janeček 477, 481. Fl. Eichler 477, 483. Odúmrt 53, 54, 59, 79, 92, 93, 112. Oslovy (jubilejní): 1000l. Cyr.-Meth. 1863. 444; 5let říjnov. dipl. 1865. 446; stříbrné svatby J. V. Frant. Josefa I. 1879. 479; sňatku korunního prince Rudolfa 487 490; 100l. dostavění kostela 1882. 487; 600l. nastolení našeho panovn. rodu 493; 40l. panování J. V. císař. p. Frant. Josefa I. 513. Osvobození od berní královských a dávek zemských (dočasné) 53. Panský dům č. 71 viz Hostince. Patronat fary a kostela 45, 49, 61, 319. Pečetě ob. 6. Pikhartství 58, 59, 88, 89, 102, 103. Pivovar panský 61, 81. Platy a dávky k Veverí 44, 45, 108, 144, 157, 244, 255, 256, 258. 259, 261, 267, 429—432. Počet obyvatelů 4, 148, 179, 446, 493, 519. Podací viz Patronat. Podruzi 425. Poklady 109. Pole a louky panské pod plat dané 53, 54, 59, 79, 92, 112, 129, 130, 131, 181 318, 382. gruntovní 79, 92, 112, 129, 131, 286, obecní 80, 92, 112, 129, 131, 286, 335. 337. 343. 471. celkování 167, 459. kouskování 519. rozměrování 179, 284, 344. Popis V. B. 5. 6. 45. Pořádek v obci 412. 445. 447. 467. 517. Pořádka viz Krčmařské právo nálevu. Pošta c. k. 463. Pozemkové knihy 363. 384 390. 433. 511. Práchovna 198. 319. 494. Prušáci 2 25. 238. 456. Představení obecní. Primatoři 1616—1792: Těšík 94, Kožušník 99. 107, Mlynář 99. 106—8, Tom. Horáček 108. 113. 116. 117. Belha 116. 121. 131. 140. Ohrabal 117. 120. Vinčar 118. Řezník (kupec) 119. 142. Kotek 121. 12 3. 140. 144. 148. Machotka 122. Petr Horáček 152, 4, 8, 9. Fila 152, 4, 9. Zedníček 159, 164. Malíř 164, 169. Klečka a Šim. Horáček 168. Kříž 183, 5. Tulipán 185. Hofmann 185, 242. Porážek 185, 197. Vencelides 197, 242, 243. Veselý 238, 242. Matěj Dundáček 264. Klimeš 271. Picka 271. 298, 302. Jan Pallas 296, 323. Jos,

Charvát 332. Juran 335. Šanca 337. Obecni starší a početvedoucí 1794—1850: Strachon 342, 343. Ondř. Charvát 344, 347. Komárek 347. Dupal 350, 362. Srnec 362. Valentin 366. 372. Jiří Kuchynka 375. 376. Fr. Hakula 382. Fil. Císař 382. Ondř. Svoboda 382. Ign. Brychta 385. Jiří Perka 385, 402. Dom. Kovář 411. Jos. Klimeš 420. Purkmistři 1799—1850: Koryčan 344, 347. Rozkošný 347, 350. Vohrabal 366. Kašpárek 366, 372. Pachovský 366, 375—6. Fr. Pallas, Fr. Dundáček 381, 402. V. Dupal 385. Jos. Charvát 385, 402, 420, 425. Ign. Brychta 402, 411. Starostové od r. 1850 poč.: Dom. Kovář 439. Jan Dundáček 443. Fr. Svoboda 460. Fr. Dundáček 467. Jos. Valentin 474. Jos. Pallas 476. O. Kozoušek 493. Jan Kovář 516. Původ V. Byt. 45. Radnice a hostinec na ní 108, 133—6, 155, 380, 382, 386, 402, 411, 420, 425, 438—9, 444, 461, 467. Roboty 54, 59, 79, osmero robot Teuffenbašských 93, 107, 112, 125, 261, 318—9, 322, 330, 350, 364, 417, 420, 429—32. Růžencové bratrstvo 196, 242, 332, 337, 442. Rybolov 291, 433. Salva guardia 102, 108. Silnice za Bukovce 382, z Brna přes V. B. k Tišnovu a od Veverí k Ostrovačicím 392, k Lazánkám 425. Sirotčí a depos. věci: 347. Skála 441, 445, 462, 475. Soudy a spory: o mýto 36, o desátky farní 45, 49, 58, o desátky z nižších druhů obilních a z ob. polí 264, 319, 336, o kost. pozemky 268, 299, 317, 324, o ohražování lesů a o náhrady za škodu zvěří činěnou 271, o sbírání listí a žaludů v panských lesích 273, o přípreže a potravní fůry 274, jiné menší spory 275, o dovoz šindelů a jiného staviva na zámek 294, 342, 417, o dávky farní 317, 319, s domkaři 325, o dříví z ob. lesa pro faru 339, o roboty a přetěžování robotami 169, 181, 277, 351, 364, o špatné ob. hospodářství 362, 370, 460, o samostatnost při licitacích 375. Spory farářů 187, 317, 319, 398—402, 405. Viz také Štolu a kapli Matky B. Soudy trestní (i hrdelní) při obci 94—6, 99, 107, 116, 118, 120, 122—3, 141—2, 144, 149, 152, 154—5, 158—9, 164, 169, 192—3, 247, 251, 366—7. Sousedé

94, 95, 129—31, 181, 290, 518. Viz také Úřad ob. Sousedské usedlosti, jich zařízení 1624 90; pusté 109. Společenstvo lesní 472, 475. Společenstvo živnostenské viz Cechy. Spolky: pěvecký 463, čtenářsko-pěvecký 468, hasičský 479, čtenářsko-zábavný „Veverí“ 508, veteránský „Rudolf“ 509, krejcarový pro školu 512. Viz Společenstva a Růženc. brat. Starožitnosti nalezené 19. Statistické zprávy 291, 368, 402, 446, 463, 474. Stromoví u Švarcavy 392, 412, u cest 426, 441, jinde 441, ovocné 426. Škola 4, 136, 146, 189, 262, 299, 301—2, 310, 353, 386, 396, 401, 408, 421, 434, 463—4, 472, 494, 497, 498, 517. Švédí 109, 113, 116, 118. Tabák 251. Tratě polní a lesní a jich jmena: 59, 94, 109, 126, 131, 167—8, 179, 286—9, 324, 481. Trhy týdenní 53, 99, 195, 246, 326, 339, 343, 404, výroční 53, 99, 111, 195, 246, 313, 326, 339. 343, 382, 404. Učitelé řídící: Mezuláník 136, Martin, 2 Farovští, Kratel 146, Farovský Stoltz 189, Petříček, Kalina, Kratl 262, Vozga 199, 301, Vařecha 310, Dundáček 354, Sedláček 386, Dvořák 463 viz Školu. Účty obecní 131, 157, 185, 197, 243, 264, 296, 298, 302, 323, 333, 337, 343, 351, 362, 366, 375, 381, 385, 403, 426, 432, 9, 444, 474, 477, 510—11. Úřad obecní 94, 95, 99, 106, 108, 113, 116—7, 119, 120, 131, 140, 142, 144, 148, 152, 4, 8, 9, 164, 8, 9, 183, 5, 197, 239, 242, 264, 271, 296, 8, 302, 323, 332, 335, 337, 347, 350, 366, 575, 381, 385, 402, 411, 420, 425, 439, 443, 460, 467, 474, 476, 493, 510, 516. Války viz Vojsko. Villa viz Letohrádek. Visitace biskupské 348, 385, 407, 441, 478. Vojsko, války 109, 113, 116, 118, 138, 238, 241, 268, 276, 293, 323, 352, 370—5, 377, 448, 456, 462. Výbor ob. viz úřad. Zdravotnictví 126, 148, 173, 175, 179, 197, 239, 240, 261, 303, 365, 371, 375, 398, 420, 441, 471, 496. Znak V. B. 6. Zprávní listy 53, 54, 59, 79, 112, 142, 264. Zvony 109, 110, 158, 194, 325, 381, 420, 445. Železnice? 463, 493. Živelní pohromy 149, 197, 245, 246, 297, 299, 342, 345, 382, 419, 420, 458, 479. Živnostenská společenstva viz Cechy. Bzenec 25, 26, 29, 301.

Bzová 47.

C.

Cacovice 218.

Cardík z Řehořova, z Kraluhova a z Kameničky 67.

Castries, vévoda z 423, 481.

Cechovice 67.

Cetkovice 65, 66.

Cimburk 21, 35, 42, 43, 52.

Collalto 123, 124, 142, 144, 149, 150, 155, 156, 159, 162, 169—171, 181, 193, 319.

Colloredo 379.

Congery 371.

Conti, svob. p. z 178.

Č.

Čáslav v Č. 252, 378, 379.

Čebín 19, 31, 35, 36, 50, 52, 56, 152, 153, 214, 287, 358, 360, 382, 386, 390, 397, 425, 479, 501, 504, 512.

Čejč 47.

Čejkovice 192.

Čelud Jan 76.

Čermákovice 23. Čermankovice 69, 76.

Černá Hora viz H.

Černovice v Č. 335.

Čestín v Č. 85, 177.

Četechovice 67, 68.

Cidružice 193.

D.

Dačice 204.

Dalešice 151, 423.

Dambořice 68, 74, 75, 192.

Daun pluk 293.

Deblín 16, 19, 114, 146, 153, 247, 292, 297, 325, 355, 358, 360, 386, 390, 473, 479, 506—508.

Derby-Shire u Madlocku v Anglii 217.

Dědice, Milota z 22, 23

Dětoch z Lilče 65.

Děvice na Polavských kopcích 15, 21.

Děvín (Magdeburg) 192, 457.

Dietrichstein 88, 91. Divišov, Diviš z (Sternberg) 47.

Dlouhý 192.

Domamyslice 65.

Domašov 13, 14, 43, 44, 46, 56, 57, 62, 78, 87, 95, 132, 192, 213, 255, 256, 258, 375, 390, 397, 399, 431, 501.

Doubravice 77.

Doubravník (klášter) 15, 17, 19, 97, 149, 160, 192, 331.

Drahanovice 77.

Drahany 500.

Drahonín 346.

Drásov 45—7, 56, 57, 62, 95, 96, 114, 222, 255—6, 258, 334, 346, 358, 360, 386, 431, 432, 497.

Drnoholec 63, 85—87, 92, 94, 97, 101, 105, 106, 115, 118, 222, 245.

Drnovice. Ctibor Drnovský z D. 55.

Dřínové 72, 76.

Dubany 36, 68.

Dubňany 76, 327, 484.

Dúbravka Jindřich 76.

Dunajovice 76. D. Dolní 87, 192.

Durink 457.

Dürnkrot v D. Rak. 100—102.

Dvorec 76. Dvorce (Hof) 204, 458.

Dyrnholec viz Drnoholec.

E

Ebenthal v D. Rak. 100—102, 123, 155, 156, 170.

Ebersdorf, Reimbrecht z 71, 75.

Eckmühl 371.

Egenfield, hrabství Geork-Shire v Anglii 218.

Ejvanovice u Kuřima 56, 57, 62, 258, 352, 431.

Emedingen v Bavořích 323.

Engelhausen, Komínek Jan z E. 99, 100, 104—109, 160.

Ernstbrunn v Rak. 170, 171, 304.

Eugena prince pluk 140.

Evančice viz Ivančice.

F.

Falkenštejn, Beneš z 22. Martin z. 45.

Felbiger 310.

Ferdinand I. císař 78.

Ferdinand II. 87, 109, 111, 155, 156

Ferdinand III. 102, 108, 109, 111, 192, 404.

Ferdinand Dobrotivý 429.

Fetrle Jak., úř. v Ři. 88, 89.

Firmian, hr. z 310.

Flaška z Rychmburka 68.

Fontainebleau 378.

Forgač Jan baron 222, 340.

Frankfurt n. Moh. 362.

František I. císař rak. 404.

František Josef I. 429, 479, 480, 509, 513.

Frelichov 118, 245.

Frenštát 438, 518.

Freyenfels M. G. z 175.

Freyunk 111.

Fridau ve Štýrsku 170.

Fröllersdorf 86.

Fridlant 478, 488, 515.

Fulnek 204.

Fünfkirchen 86, 102, 104.

Fürstenberg - Stüttingenová lantkraběnka, manželka Weikarta ze Sinzendorfu, snad je totožná s Isabelou Maří Magdalenou, která r. 1719 zemřela a u OO. kapucínů v Brně byla pochována; seznam klášterní asi omylem uvádí, že byla rozená hr. z Althanů 171, 176, 181.

G.

Gaymann J. J. svob. p. z Galspachu atd. 161.
Gereuth v Bav. 491.
Geršpice viz Jeršpice.
Gindl, biskup Brněn. 388, 417.
Glinzendorf v D. R. 100.
Gogolin, Jan Kolenec z 50.
Görz (Gorice) 94.
Gran (Ostřihom) 94.
Greifenfels Jan z 47.
Grill, inspektor Vev. 209, 349, 350, 355, 363, 369, 410.
Grunenberch, Ctibor de 24.
Gutenfeld 86.

H.

Habrovany 368.
Habří, dvůr v H. patřival k Vev. 27.
Hájek 346.
Halinkov 185.
Hamilton, pluk 140.
Hanzel (Haněl) M. Ign., hejtman Vev. 169.
Hartvikovice 36, 72, 74, 75.
Hassenwein Jan Cyril, hejtm. Vev. 246, 247, 252, 257, 269.
Hechmberg z Želetic 92, 94.
Hecht z Rosic viz Rosice.
Heimerle hr. 246.
Hekel, hejtm. Vev. 171, 177, 182.
Hohenštejn 21, 42, 238.
Hernals 482.
Herotice 211.
Herš z Lelekovic 51.
Herynk V. ze Slupny 66, z Kobilníka 67, 76.
Heřmanice 63.
Hildburgshaussen, pluk 293
Hirsch - Gereuth bar. 434, 480, 489, 490, 491, 492, 493, 506, 509, 512, 513.
Hlaváč J. z Ronova 51.
Hlinka bývalá dědinka nad Hvozdcem, nyní louka 56, 57, 61, 93, 277, 318, 365, 377, 382, 399.
Hluboký 45, 46, 56, 57, 62, 78, 95, 192, 255, 256, 258, 304, 431.
Hnězdno v polském Prusku 306.
Hodonín 29, 484.
Hoefflein v D. R. 100.

Hoffer B. M. z 178.
Hohendorf u Opavy 47.
Hohenlohe-Schillingsfürst 490.
Hohenzollern 104.
Holasice 390, 456, 496, 506.
Holenštejn, Hartman z 24.
Holešov 487.
Holovús, Bavor z 69.
Holub Jan z Modřic 65.
Holúbek hrad 68, 71, 74, hradiště 75.
Hora Bílá v Č. 87, 88, 100.
Hora Černá 21, 24, 42, 44, 60, 61, 238, 404, 410, 497, 508.
Hora Kraví 14, 21 Hora Vlčí 99.
Horákov 500, 502. Horka 72.
Hořecká hraběnka 144.
Hošťalkovice 138.
Hovorany 484.
Hozdec viz Hvozdec.
Hozice 504.
Hozlauer z Hozlau 105.
Hrad Nový 21.
Hradčany 46, 56, 57, 62 255, 256, 258, 346, 357, 358, 360, 500, 501, 503.
Hradec u Opavy 25, 26.
Hradec Jindřichův v Č. 371.
Hradec Králové v Č. 247.
Hrádek Červený 14, 94.
Hradisko 32.
Hradiš u Olom. 42.
Hradiště u Znojma 459.
Hradiště Uherské 42, 121, 139, 204 213.
Hrady Nové 30, 61.
Hranice 204.
Hroch z Mezilešic 104.
Hrotovice 423.
Humpolecký 105.
Husák z Újezda 69.
Hustopeč 132, 163, 204, 251, 463 u Olom. 187, 189, 193.
Hvozdec 4, 44, 56, 57, 62, 114, 122, 123, 128, 137, 156, 157, 188, 204, 234, 235, 240, 255—258, 263, 291, 301, 303, 312, 325, 326, 327, 328, 331, 332, 346, 348, 354, 361, 366, 370, 380, 384, 385, 390, 393, 397, 398, 409, 420, 421, 422, 431, 432, 435, 454, 455, 456, 458, 464, 465, 466, 468, 470, 471, 486, 488, 489, 491, 495, 496, 497, 498, 506, 512, 517, 518.

Ch.

Chlevské 75.
Chlum 32, 35, 378.
Chmelíček, Dor Jos. 484.
Chocanov viz Kocanov.
Chocenice v Č. 176, 196, 253, 279.
Chonring, Jindřich z 63.
Choteč v Č. 101.

Chotěboř v Č 120, 252.
 Christ, hejtm. V. 134, 144, 149, 150, 151.
 Chroustov 156, 174, 226, 227.
 Chřípice 66.
Chudčice 4, 17, 46, 50, 56, 57, 61, 93, 95, 117, 118, 128, 135, 137, 152, 152—3, 155, 157, 159, 163, 191, 192, 204, 216, 241, 247, 248, 255—6, 258—61, 278, 283, 288, 289, 293, 318, 320, 321, 330, 331, 338, 352, 358, 360, 365, 367, 377, 383, 390, 393, 397, 406, 431, 442, 445, 453—4, 456, 474, 480, 496, 498, 501, 506, 508, 518.
 Chvalkovice 225.

I.

Innomostí v Tyr. 88.
 Ivančice 4, 24, 25, 44, 47—49, (56, 57), 91, 182, 204, 211, 212, 214, 307, 309, 404, 409, 443, 451, 454, 466, 473, 501.

J.

Jaenig Karel 484.
 Jamný 346.
 Jan Jindřich markr. mor. 1350—1375, 27—29.
 Jan Lucemburský markr. 1309—1333, 25, 26.
 Janeček Alois šl. 477, 480, 481, 482, 483, 512.
 Janovice 72
 Jány svaté v Uhr. 491.
 Jaroměřice 87, 94, 201.
 Jaroslavice 463.
Javůrek a hutě pod Jav. 4, 6, 62, 78, 85, 88, 93, 95, 128, 182, 191, 192, 200, 204, 210, 211, 223, 229, 247, 252, 255—6, 258—61, 305, 306, 318, 321, 347, 350, 351, 371, 375, 385, 390, 391, 397, 399, 431, 447, 453, 454, 492, 496, 498, 501, 512.
 Javůrek Starý, pustý 78.
 Jedov 73, 75.
 Jedovnice 132.
 Jehnice 490.
 Jelitovský z Jelitova 142.
 Jemnice 21, 28, 29, 85, 87, 92, 204, 500.
 Jemnička 80.
 Jeně 51.
 Jeronym z Brna 60.
 Jeršpice 32, 41, 68, 71.
 Jestřabský, farář a spisov. 121 a násl.
 Jestřebí 64.
 Jevíčko 204, 500.
 Jevišovice 21. Hynek Suchý Čert z J. 30, 58.
 Ježkovice 504.
 Jičín v Č. 101.

Jičín Nový 204.
 Jihlava 16, 24, 28, 132, 204, 238, 248, 313, 331, 334, 335, 371, 378, 434, 458. Jilmoví 346.
Jinačovice 4, 28, 31, 32, 35, 44, 56, 61, 95, 128, 191, 192, 195, 204, 252, 255—6, 258—61, 278, 321, 350, 352, 371, 377, 383, 397, 431, 451, 454, 490, 493, 498, 501, 503.
 Jinošov 40, 64, 69—73, 75.
 Jindřich Vladislav I. markr. 1197—1222 14, 15.
 Jindřich Vladislav II. markr. 1226 až 1227. 15.
 Jirsík J. V. 444, 442, 450.
 Jiříkovice 75, 94.
 Jiří Poděbradský 1458—1471 markr. 38, 43.
 Josef I. cí. 109, 164, 193, 201.
 Josef II. cí. 241, 251, 313, 322, 324, 326, 327, 331—336, 404.
 Jošt markr. 1375—1411. 29—31.
 Jundorf 47.
 Jundrov 82, 496, 500, 502.

K.

Kalnoky hr. 349, 386.
 Kamenice v Č. 502.
 Kamenička 67.
Kaple Matky Boží nad Veverím a hřbitov u ní 3, 17, 58, 89, 91, 103, 104, 106, 109, 113—5, 119, 120, 132, 160, 175, 196, 207, 293—4, 305—7, 322, 338, 380, 390, 394—5, 398, 401, 405, 407—8, 410—1, 414, 424, 512—3. Uvnitř kaple byli pochováni: 104, 144, 194—5, 198, 243, 304, a r. 1691 Kateřina, manž. Jana Novotného, správce Vev.
 Kaple sv. Prokopa, sv. Václava viz Veverí.
 Kapůnová z Dobré Vody 70.
 Karber Libor, spr. Vev. 443, 487, 512.
 Karel Lucemburský 1333—1349 markr. 26, 27.
 Karel VI. cí. 192, 195, 201, 404.
 Kartouzy 50, 60, 211, 323, 331, 502
 Kaschnitz sv. p. z 330.
 Katov 456.
 Kaunic, pluk 379.
 Kavka z Řičan 78.
 Kladník 76.
 Klajdůvka 390.
 Klatovy 231.
 Klečůvka 304.
 Klepař z Medařic 68.
 Klobouky u Brna 192.
 Kněnice, Jaroslav a Bracka z 63. Viz Kynice.

Knoflíček, hejtm. Vev. 134, 169.
 Koberský z Drahanovic 77.
 Koblih Jan z Řičan 72, 74. Arnošt 74—76.
 Kobylí 217.
 Kobylínky 67, 76.
Kocanov (Kocenov), bývalá dědinka mezi Mor. Kynicemi a Třemi Kříži nad Chudčicemi, nyní les 40, 51, 52, 56, 57.
 Kocov v Č. 124.
 Kočička z Řičan 68, 71.
 Kočka z Řičan 74, 76.
 Kohoutovice 97, 500.
 Kochov 76.
 Kokory 65, 68—70.
 Kolenec Jan z Gogolina 50.
 Kolín v Č. 252.
 Kolín na Rýně 138, 244.
 Kolovrat hr. 144, pluk 241.
 Komárov u Brna (klášter) 47.
Komin 1, 4, 9, 36, 47, 44, 49, 56, 60, 62, 97 XV. 128, 142, 164, 204, 210, 229, 255—6, 258, 326, 328, 329, 334, 335, 346, 349, 352, 385, 393, 397, 431, 453, 454, 469, 495, 498, 500, 502, 503.
 Komínek Jan viz Engelhausen.
 Konešín 73.
 Konice 14, 515.
 Konšelský z Pulic 72, 73, 75.
 Korytná 473.
 Kosa z Okrašovic 51.
 Kostelec 210. K. nad Orlicí 26. K. n. L. v Č. 501.
 Košíkov 242.
 Kounice 15, 21, 67, 73, 78, 443, 451.
 Koválovce 71.
 Kovář Dominik z V. B. 222, 228, 411, 412, 428, 439, 446, 452—54, 457, 459, 460, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 474, 75, 77, 79, 480, 81, 88, 497, 501, 511, 513—5.
 Kovář Jan 222, 228, 454, 460, 63, 68, 69, 474, 75, 77, 79, 480, 488, 498, 499, 506—8, 510, 512, 515—18.
 Kovář Matěj 218, 382, 514.
 Krajír Leop. 42. K. z Krajek 62.
 Krakov 482.
 Kralice 66, 68, 70, 72, 73, 75. Kr. u Prostějova 225, 226.
 Královo Pole viz Kartouzy.
 Kraluhov 67.
 Kranigstein, Steinbach svob. p. z. 241.
 Krásnovec 501.
 Kravaři páni 14, 31, 33, 74.
 Krejčí Jan 216, 218, 219, 229.
 Kreutz 94.
 Krhov 71, 74, 75, 334, 423.
 Krokvicové páni 62.

Kroměříž 17, 19, 204, 238. 427.
 Krenenfels rytíř 356.
 Krumlov 21, 42, 58, 59, 61, 79, 80, 81, 92, 204, 242.
 Křenárov 192.
 Křetín 21.
 Křivoklát v Č. 23.
 Křížánky 504.
 Křížanov 17, 31.
 Křížanovice 65, 70.
 Křížinkov 92, 456, 518.
 Křížkovský P. Pavel 484.
 Křtětín, Mikuláš ze 51.
 Kuenringen 63.
 Kukvice 22, 40, 76, 78.
 Kumáni 18.
 Kumburk v Č. 101, 102, 115.
 Kunigfelder Mich. 36, 73.
 Kunovičky 68, 74.
 Kunrád I. domělý zakladatel Vev. 11—14.
 Kunůvky 76.
 Kunštát 14, 21, 22, 30, 51, 56, 60, 66, 68, 172, 438.
 Kuparovice 67.
 Kurdějov 21. 484.
 Kuřim u Brna 51, 60, 62, 117, 151, 152, 161, 173, 177, 179, 186, 192, 194, 210, 211, 213, 231, 235, 236, 238, 255, 256, 274, 304, 325, 335, 344, 348, 356—58, 360, 370, 386, 387, 397, 403, 408—411, 414, 426, 427, 434, 435, 439, 447, 466, 469, 479, 494, 496, 497, 500, 501, 502, 503, 506—508, 514.
 Kutnohorský 98.
 Kužel zeman 71.
 Kyjov 204, 313, 334.
 Kyjovec Petr 65.
 Kyjovice 77.
Kynice Moravské 4, 28, 36, 37, 39, 40, 50, 51—54, 56, 57, 60, 61, 93, 95, 117, 128, 151—153, 191, 192, 204, 210, 211, 219, 231, 255—6, 258, 259, 261, 287, 318, 320, 321, 348 až 350, 352, 358, 360, 365, 366, 371, 383, 390, 397, 410, 431, 453, 454, 498, 500, 503, 504, 506, 508.
Kynice Německé 4, 47, 46, 56, 59, 62, 78, 104, 109. XV. 114, 115, 128, 130, 211, 255—8, 274, 292, 312, 326—9, 334, 335, 344, 346, 348, 351, 352, 354, 360, 371, 385, 386, 393, 397, 407, 421, 422, 428, 431, 447, 453, 454, 470, 479, 488, 496, 498, 500, 503, 504, 506.
Kyničky 4, 31, 35, 44, 46, 56, 61, 82, 95, 97, 128, 149, 191, 192, 204, 211, 213, 215, 220, 226, 236, 255—6, 258, 259, 261, 321, 352, 397, 431,

453, 454, 471, 493, 498, 500, 506.
Kynský P. Dom. 349, 361.

L.

Ladislav Pohrobek markr. 35—38.
Lamberk, Jan Sokol z 58.
Landshut 371.
Lanžhota 192.
Latringi, baron de 241.
Laudon, pluk 293.
Lausanne ve Švýc. 405.
Laxenburg 102, 192.
Lažánky patřily do r. 1358 k Vev.
6, 16, 28;—90, 91, 126, 134, 153,
155, 163, 211, 213, 227. 235, 297,
344, 348. 355, 358, 360, 386, 390,
428, 438, 456, 463, 478, 479, 480,
486, 488, 496, 497, 506, 508, 509, 516.
Lechvice, Lechvický 50, 78.
Ledeč v Č. 1 0.
Lednice 192.
Lelekovice 28, 51, 76, 113, 358, 360, 497.
Leopold I. 109, 164.
Leopoldstadt u Vídně 138
Leštné (Líšeň) 94, 192.
Letovice 21, 192, 349, 386.
Levnov, Leva z 64.
Lhánice 75.
Lhota 70, 75, 76, 78. L. Dolní v Č. 504.
Libodřice 65. 67.
Lichtenburg Markéta z 35.
Liechtenštejn, Oldřich z 23, 86, pluk 140.
Ligni, pluk knížete de 379.
Lilč 42, 65, 76, 132.
Limberk 78.
Lipá = Lipé = Lípa 25, 26, 35, 57
až 60 63, 75, 79—81. 82, 92.
Lipany 31.
Lipina ve Sl. 362.
Lipník 204.
Lipov 21.
Lipsko 378.
Lipůvka 358, 360, 387, 437, 501, 503.
Lískovec 504.
Líšeň viz Leštné.
Litava, Vojna z 31, 64.
Litomyšl v Č. 30—32, 274, 503.
Litostrojov 192.
Litovany 66.
Litovel 30, 204.
Litrbach 74, 75.
Lohov v Č. 503.
Lomnice a páni z L. 19, 33, 36, 37,
39, 40, 46, 50, 52, 55—7, 75, 77—81,
84, 85, 87, 92, 93, 133, 152, 153,
187, 192, 219, 226, 247, 308, 309,
317, 331, 368, 404, 438, 500, 506.
Lomnička 346, 358, 360.
Loreto v It. 485.

Losín (Ullersdorf) 173.
Loštice 121, 184, 212.
Loučky Dolní 346, 451, 500. L. Horní
346, 501.
Loew Leonard, zvonař ve Vídni 110.
Louka u Znojma (klášter) 16.
Lovčičky 41.
Lubnice 500.
Lubný 346.
Lůčky 64.
Ludanice na Slovensku v U. a páni
z L. 48—50, 53—57, 79, 81, 92,
180, 214, 219, 318.
Ludvík kr. a markr. 1516—26, 50—55,
214, 404.
Lueneburg v Něm 138.
Luka u Olešnice 21.
Lukava, Ješek z 57.
Lukov 21, 26, 42, 56.
Lukovany 192, 502, 503.
Lulč viz Lilč.
Lysice 65, 192, 323.
Lyzna Jan z Myslibořic 74.

M.

Mac-Mahon 481
Maisava, Otto z 22.
Majetín 31, 36, 57.
Maloměřice 17, 211, 353.
Malostovice 211, 358, 360, 368, 386, 500.
Manice 36, 47, 64, 65, 73.
Manos 479.
Manovský Mikuláš 52.
Mans, Fr. z 383.
Manweg ve Št. 102.
Marie Cella 244.
Marie Terezie, císař. 101, 238, 241, 246,
251, 308, 310, 311, 313, 314, 316,
322, 327, 333, 404.
Maršov 90 91. 153, 213, 231, 297, 390.
456, 496, 506.
Martinice 23.
Matieka, vrchní Vev. 234, 396.
Matyáš markr. 1471—1490. 43—49.
Maurokordatos kn. 423, 481.
Mayerhof Dolní a Horní 85, 86 92.
101, 102.
Medařice 68.
Medlánky 238.
Medlany 47, 62.
Medle 60.
Medlík 97.
Medlov 15, 17, 32, 51, 77, 98.
Megali Jirí hejtm. Vev. 159.
Mellack Jan Kř., zvonař v Brně 158.
Mendlík zeman 71.
Mezilesice, Hroch z 104.
Meziříč Velká a páni z M. 21, 33, 36,
37, 46, 50, 52, 56, 66, 78, 85, 87,
91, 120, 204, 213, 215, 218, 220,

229, 247, 313, 371 375, 378, 469, 484, 485.
 Měnín 192.
 Město Nové 216, 225, 228, 256, 338.
 Mikulčice 78.
 Mikulov 88, 204, 238, 335. 378.
 Mikulovice 66, 67, 68, 74.
 Milešín 78, 192.
 Milonice 73, 211.
 Milotice 48.
 Miroslava 75.
 Mírov 43, 61, 70, 77, 81, 84, 219.
 Mitrov 21.
 Mitrovský pluk 371.
 Mnichov 491.
 Modřice 65, 73, 186, 192.
 Moháč v Uhrách 50.
 Mohelnice 204.
 Mohylno 75.
 Monteperny hr. z 395, 406.
 Morava z Kralic 66, 70, 73.
 Moravany 68, 72, 211.
 Moravec 31, 335.
 Moštěnice 304.
 Mrdce 74—6.
 Mstěnice 76.
 Mstidružice 193.
 Mühlhof, Kunrat z 24.
 Müller J. M., vrchní Vev. 304. 336, 340, 341, 347, 349, 380.
 Mundy baron 163, 327, 334, 344, 361, 385, 386, 391;
 Munka z Ivančic 91.
 Muše Anna z Rece 78.
 Mušov 192.
 Myslibořice 74, 423.

N.

Náchod 75.
 Nakléřov 378.
 Náměšť u Br. 21, 52, 97, 211, 212, 493.
 Napajedly 30.
 Napoleon I. 352, 370, 375.
 Nassavský pluk 495.
 Nedopil Jak., vrchní Vev. 397, 423.
 Nedvědice 191, 457, 503, 504.
 Nelepeč u Deblína 500.
 Nemojany 50.
 Neslejšovice 32.
 Nešpice 63.
 Neubau v Dol. Rak. 100.
 Neuhäusel v Uh. 100.
 Neusiedel 68.
 Neydek 63.
 Neyštyft (Brno) 105.
 Němčice (Velké) 85, 87, 92, 192.
 Němčičky 61, 67, 76.
 Něpr z Pyšela 71, z Vojslavic 73.
 Nětkovice 66, 74.

Nizza 443.
 Nosislava 68, 192.
 Nothhaft, hrabě 102.
 Nöttig Karel, bisk. Br. 484.

O.

Obrany 20, 21, 218, 335.
 Offermann K. Alex 218.
 Ochoz 346, 502.
 Ojnice 60, 78.
 Okarec 64, 69—76.
 Okrašovice 51, 503.
 Olbramice 77.
 Olešnice 386.
 Olomouc, Olomoucký 12, 13, 15—17, 21, 24, 26, 28, 29, 33, 35, 36, 42, 47, 52, 60, 63, 65, 87, 88, 101, 103, 105, 115, 121, 145, 153, 156, 164, 165, 203, 204, 238, 274, 276, 294, 306, 307, 308, 313, 378, 427, 456, 458, 473, 474, 487, 506, 513.
 Olší 346.
 Ondrušky 192.
 Opatovice 64, 70.
 Opava 15, 33, 166, 239, 458.
 Oponěšice 500.
 Orlov u Vyškova 21.
 Ořechov 334.
 Ořechové Velké 95, 121.
 Osek v Č. 114.
 Oslavany (klášter) 15, 16, 17, 22, 23, 24, 27, 29, 44, 47, 48, 56, 57, 62, 63, 95, 138, 185, 192, 431, 473.
 Oslavice u Vel. Mez. 313, 501.
 Oslavička 52.
 Osoblaha 204.
 Osová 5, 161, 245.
 Ossovec 105.
 Ostrava Moravská 121, 165, 184.
 Ostrov 504.
 Ostrovačice 19, 27, 34, 39, 43, 44, 46, 50, 56, 57, 59, 62, 78, 87, 95, 174, 192, 210, 230, 240, 248, 255—8, 274, 287, 307, 308, 309, 355, 371, 378, 379, 380, 392, 393, 397, 399, 403, 431, 438, 463, 504, 505.
 Ostřihom 61.
 Ošpry (Aspern) 371.
 Otakar I. 1222—8, markr. 15, 16.
 Otaslavice 335.
 Otnice Staré a Nové 65—70, 75, 386.
 Otradice 64, 69, 71.
 Oulovice v Č. 101, 102, 115.
 Oujezd 132, 19, 346, 358, 360, 386, 387, viz Újezd.
 Ousoší 201, 494.
 Oxford v Anglii 217.

P.

Paka Nová v Č. 101.
Pánov 52, 456.
Pardorf 8'.
Pardubice 58, 458.
Paříž 378, 490, 491.
Pasov 172, 310.
Pauls Pavel 413, 414, 452, 461, 462.
Pavlov 63. Pavlovice 51, 217.
Peczin 70.
Pefferské lázně ve Švýc. 88.
Pendorf 192.
Pernštejn a páni z P. 10, 14, 17,
19—21, 33, 38, 40, 47, 48, 51—53,
57, 58, 60, 160, 238, 263.
Peterwald v Č. 474.
Petrovice 70, 71.
Pfannberk Bedřich a Jindřich 23.
Piccolomini Octavio 108.
Písečné 504.
Pivín, Václav z 46.
Plankenberg 30.
Plaňany v Č. 124.
Plaveč 73, 76.
Plešice 74.
Plešnice 74.
Plumlov 21.
Poděbrady v Č. 68, 247.
Podivín 24, 217, 387.
Podstatský hr. 308.
Pohořelice 24, 192, 372, 379.
Polanka 67, 69, 71, 75.
Polehradice 192.
Polešovice 427.
Polička v Č. 484.
Polier Vernand, hr. z. 395, 404, 406.
Polkrštejn 99.
Polná v Č. 21, 120, 250.
Polom 38.
Popice 87.
Popovice 23, 46, 78, 192, 388, 469,
501, 5' 3.
Popůvky 38, 192.
Pornice 65.
Poruby u Rychn. v Č. 242.
Poříč v Č. 500.
Potech 62.
Potenštejn 32.
Pouzdrany 192, 218.
Pozorice 61, 73.
Požehnaní Boží, viz Zástavka.
Prace 485.
Praha 15, 16, 20, 26, 47, 53, 58, 99,
100, 115, 164, 192, 203, 238, 244,
248, 252, 279, 335, 361, 377, 380,
449, 451, 466, 473, 476, 484, 497.
Praitschopf K. V., hejtm. Vev. 177,
188, 190.
Pravlov 192.

Preissler, vrch. Vev. 396, 406.
Proesnig 86, 102.
Prokop Holý 32.
Prosměřice 38.
Prostějov 14, 15, 204, 487.
Prostoměřice 73.
Prštice 61, 67, 76, 423, 442.
Prušánky 495.
Přečkov 65, 72.
Předklášteří u Tišnova viz Tišnov.
Přemysl markr. 1228—39. 15, 16.
Přemysl Otakar II. markr. 1247—78.
20, 23
Přerov 21, 29, 30, 204, 216. Př. dě-
dina 86.
Přestavky 30.
Přeštice 289.
Přibislavice 45, 46, 192, 211.
Příbor 97, 98, 245, 331.
Příbram u Oslavan 192.
Přísnák 65—69.
Psář 68.
Ptuj 23.
Pucov 68—70, 72, 73, 75.
Puklice Jan 64, 65. Pešek 66.
Pulice 40, 72, 75.
Purkart Michal Dřevenický, hejtm.
Vev. 116—119, 122, 123, 126, 161,
162.
Pustiměř (klášter) 29, 88.
Pyšelo 63, 71—73.

R.

Racek z Dambořic 68, 74, ze Zborovic
74, 76, z Mrdic 76.
Račice 42, 64, 75, 192, 349.
Račický z Plešic 74.
Radoškov 46, 78, 192, 456, 506, 507.
Radotice 68.
Rajec 71, 74, 78, 122, 144, 497, 518.
Rajhrad (klášter) 13, 14, 43, 44, 46,
50, 56—58, 62, 78, 87, 88, 95, 173,
192, 304, 307, 308.
Raková 38.
Rakšice 16.
Rappolttenkirchen v D. R. 423, 490.
Ratibor ve Sl. 97.
Ratibořice 71 87.
Rauka, ředitel Vev. 383.
Rec 78.
Reimbrecht z Eberdorfu 71, 75.
Richter N. A., vrchní Vev. 247, 260,
264, 278, 282, 292, 304.
Richter V. A., hejtm. Vev. 171.
Rogendorf hr. 144.
Rohozdec 346, 504.
Rohozov, Mik. z 52, 67.
Rojetín 105, 161, 192.
Rokytnice u Přer. 48, 56, 57.

Ronov, Hlaváč J. z. 51.
 Rosice 21. 52, Jošt Hecht z R. 31, 32,
 33, 34, 35, 36, 37, Václav Hecht z
 35, 36, 37, 45, 52, Přemek z R. 38,
 40; Hinče z 76: 90, 97 102, 139,
 149, 156, 161, 192, 193, 226, 229,
 244, 247, 248, 249, 250, 251, 274,
 287, 300, 304, 325, 379, 399, 400,
 404, 423, 442, 455, 469, 480, 483,
 484, 485, 486, 491, 492, 493, 500, 501.
 Rosička 386.
 Rothwang K. z Brna 486.
 Rottal, pán z 106.
 Rouchovany 99.
 Rousinov Starý 97.
 Rozdrojovice 4, 31, 32, 35, 44, 56,
 61, 95, 97, 125, 128, 191, 192, 204,
 211, 255—6, 258, 261, 321, 349, 352,
 371, 397, 431, 453, 454, 493, 498,
 500, 504, 506.
 Rozseč 192 R. v Č. 335.
 Rozsochy 331
 Ruda 71.
 Rudíkov 16, 24, 335, 500.
 Rudolec Německý 155, 156.
 Rudolf markr. 24, 25.
 Russe, vrchní Vev. 393, 396, 405, 407,
 410, 418.
 Rybensko 105.
 Rychmburk, Flaška z 68.
 Ryšan Hanuš z Brna 41.

Ř.

Řečkovice 41, 142, 238, 255, 500, 502.
 Řehořov, Cardík z 67.
 Řezno 371.
 Říčanice 504.
 Říčanky u Nám. 64, 72, 77.
 Říčany 4, 14, 20, 62—78, 80, 84—88,
 90—95, 97, 102, 103, 106—108, 115,
 117, 122, 123, 125, 128, 133, 138,
 146—149, 156—158, 163, 169, 172,
 173, 174, 176, 178, 182, 183, 188,
 191, 192, 194—6, 204, 211, 213, 215,
 222, 228, 229, 231, 232, 234—236,
 240, 242, 245, 247, 255—262, 264,
 277, 278, 291—293, 295, 297, 304,
 307—9, 318, 321, 323, 328, 338—9,
 344, 346, 348, 350—2, 360, 365, 369,
 371, 383, 393, 397, 417, 420, 431,
 438, 453, 454, 491—3, 498, 499, 503,
 504—6.
 Říčky 30, 67, 149, 156, 174, 192, 231,
 292, 325, 399, 400, 406, 432.
 Říkovín 346.
 Řím 132, 484, 485.

S.

Sadkov 65.
 Sagan v Prusku 310.

Salm Julius hr. 106, kn. 488.
 Saturenský pluk 371.
 Sedlec v Č. 104, 114, 115, 292.
 Senička 63, 97.
 Sentice (Semtice) 4, 40, 51—53, XV.
 56, 57, 61, 75, 93, 95, 118, 128, 152,
 157, 164, 191, 192, 204, 252, 255—6,
 258, 260, 261, 278, 293, 295, 318,
 320, 321, 350, 352, 365, 366, 371,
 382, 383, 390, 397, 431, 453, 454,
 493, 496, 498, 504, 512.
 Sieghardskirchen v D. R. 423.
 Sina baron 395, 422 a násl.
 Sinzendorf 40, 98, 123, 124, 135, 142,
 150, 155, a často 170 až 319.
 Sirotci 32, 33.
 Skalice v Uhr. 247.
 Skalice 75.
 Skočov 164.
 Skreje 346.
 Skřice, J. Smetana ze 51.
 Skřipice (?) 82.
 Slatinský kopec 353.
 Slavěčice 74.
 Slavětice 423.
 Slavkov 21, 169, 204, 276, 352.
 Slavonice 201.
 Slupec 74.
 Slupna, Herynk V. ze 66.
 Smetana Jan ze Skřice 51.
 Soběnová Anna 68.
 Soběšín Prokop 51.
 Sokol Jan z Lamberka 58.
 Sokolníky 76.
 Sovinec 48, 238.
 Spitzar J., hejtm. Vev. 17.
 Starosedlo 46, 49.
 Stefanovič J., ryt. 241.
 Stein, plukovník ze 140.
 Stephan Fr., správ. Vev. 486, 492.
 Strachwitz hr., splnom. Wasův 396.
 Stražek 20, 335.
 Stražisko 24.
 Strážnice 21, 74.
 Strupochovice 21.
 Středulesí (Mittelwalde) 275.
 Střelice 82, 91, 12, 184, 19, 211, 503.
 Střemchov 346.
 Střemchoví 502.
 Stržitež 75.
 Studyně 23, 24.
 Stuffler, biskup Br. 385, 386.
 Suchý Čert, Hynek z Jevišovic 58.
 Svárov 138.
 Svatoslava 44, 46, 47, 56, 57, 62, 114,
 115, 153, 255—6, 258, 348, 358, 360,
 431, 456, 479, 506—508.
 Svinošice 390.
 Svitávka 473.
 Svitavy 204.

Svoboda Eduard, centr. řed. 492, 513.
Svoboda Jan, správ. Vev. 443, 492.
Svojanov 60.
Syrovce 82, 518.

Š. Sch.

Schaaffgotsche hr., biskup Br. 41.
Šakvice 132, 465.
Šaratice 355, 370.
Šardice 334.
Šatava 387.
Šavikovice u Tikovic 222.
Schellenberg Jaroslav ze 31, 35.
Schell ze 385.
Šemíková Kat. z Jedova 73.
Serkovice 346.
Schindler, dvorní agent a splnom.
Wasův 394, 395, 400, 402, 405,
406, 414.
Šlapanice 47, 192, 323, 497, 504.
Schmelzdorf J. L. ryt., krajský hejtm.
v B. 270 a násl.
Schönbornův pluk 140.
Schönwald 78.
Schottl, vrchní Vev. 350, 383.
Špilberk 21, 29, 30, 36, 42, 62, 116,
138, 238, 241, 244, 248, 300, 317,
390.
Schrattenbach, biskup Br. 348, 355.
Stephan, hejtm. Vev. 171.
Sternberk 20, 33, 47, 48, 57, 100, 110,
115, 123, 204, 458.
Štubenberk, Wolfing ze 23.
Štramberk u Telče 21.
Štramberk u Hukwaldu 21, 97, 98.
Štarovice 61.
Štěpánov 218.
Štěpánovice 346, 386, 474, 501.
Šumberk 63, 204.
Šupita z Kovalovic 71.
Schwaab, vrchní Vev. 222, 376, 380.
Švábsko 172.
Švarcava (Svratka) řeka 1, 2, 5, 6,
8, 9, 13, 18, 47, 54, 132, 175, 176,
178, 182, 214, 218, 219, 222, 289,
296, 301, 319, 346, 348, 390, 393,
394, 403, 419, 462, 475, 513, 517.
Schwarzwald 172, 375, 378.
Švédi 108, 109, 110, 113, 114, 116, 160.
Styglmajer, hejt. Vev. 134, 159, 164, 224.

T.

Táboři 32, 33.
Talařus, Jan z Řičan 66.—68., Jiří
74, 76., Mikuláš a Jan 76.
Talmon, zemský purkrabí 182.
Tas = Protasius.
Tasov 65, 66, 75, 192, 242.
Tasovice 16.

Tataři 18.
Tavíkovice 383.
Tečice 56, 192, 390.
Tejkal Jan 217, 219.
Telč 26, 204, 434, 497, 509, 510, 516, 518.
Templáři 20, 21, 174, 305—307.
Templštejn 21.
Tepenec 21.
Terst 484.
Teuber, svob. p. z 331.
Teufench (Tyffenpach) 81, 85, 86,
87, 88, 92, 94, 97, 100—102, 104,
106, 107, 108, 110, 111, 112, 115,
116, 118, 119, 122, 123, 141, 167,
169, 170, 180, 214, 318, 320, 418.
Těšínský, kníže Přemek 38, 40, 43, 52.
Kazka 43, 45, 46.
Thurn 86, 87, 92, 94, 156, 175.
Tiefenbach ve Št. 102.
Tikovice 468.
Tišnov a Předklášteří (klášter) 4, 6,
14, 16—18, 28, 36, 38, 44, 46, 47,
48, 49, 53, 56, 57, 62, 78, 95, 96,
103, 104, 105, 114, 115, 116, 119,
128, 140, 142, 154, 186, 187, 210,
221, 224, 228, 229, 238, 239, 247,
255, 258, 274, 287, 297, 306, 307,
326, 327, 328, 329, 334, 336, 344,
346, 350, 355, 357, 358, 360, 366,
370, 371, 383, 385, 386, 387, 390,
392, 393, 403, 404, 408, 409, 426,
432, 433, 434, 438, 443, 444, 449,
451, 453, 454, 456, 458, 462, 463,
466, 492, 494, 497, 499, 500, 502,
506, 508, 511, 513, 514, 518.
Tovačov 21. 204.
Trachtín 192.
Traktonek 161.
Trautmannsdorf 101.
Trenc 66.
Trnávka u Třebíče 500.
Trnavsko-Bučovická linie rodu Bosko-
vického 60.
Troubsko 31, 35, 192, 210, 229, 255,
334, 465, 499.
Troskotovice 64. 192.
Trpiš, Č. 124. 176. 194.
Tržek, Vaněk Prase z 31.
Třebel v Č. 124. 194.
Třebíč (klášter a město) 12, 42, 43,
48, 75, 76, 120. 204, 335, 395,
474, 512.
Třebová 57, 68. Třeb. Moravská 204.
Třešť 334. 500.
Tubinky 100.
Tunkl Jan 75.
Turci 139.
Tuřany 486.
Tvarožná 504.

U.

Ugarte hr. 400.
Uherčice 192.
Újezd 66. 69. Újezd Horní 292. Újezd u Lipůvky 501.
Ulm 352.
Ulmayer Marcell, hejtman vojenský na Veverí 240.
Unčov 30. 60. 204. 313. 474.
Uponěšice 74. 76. 77.
Urbálek, vrchní Vev. 236. 383. 396. 399.
Úsov 29. 60. 61. 76.
Üxelmeyer ve Vídni 171.

V, W.

Václav I. markr. 1239—45. 17—19.
Václav II. a III. markr. 1278—1306. 24. 306. Václav IV. 1411—19. 31.
Währing 462.
Valč 74. 423.
Valčice 132.
Waldč 80.
Waldek, Zajíc z 26.
Waldorf bar., kr. hejtman v Br. 248 a násl.
Waldstätten, bar. z 370.
Waldstein 88. 101.
Valecká z Mírova 84.
Valesassina 94. 175.
Vanecký z Jemničky 80.
Wartemberk, Ješek, 25. 26.
Vartnov, Žofka z 52.
Vary Karlovy 195. 279. 406.
Wasa 8, 327, 393, 394, 400—2, 405—8, 410, 411, 413, 414, 416—8, 424, 498.
Vašatice 35, 36, 38—40, 46, 61, 86, 94.
Vavřinec Sv. v Č. 504.
Wayksdorff z Budkovic 51.
Vážany 47. Vážany u Rousinova 60.
Weitmilner z Weitmilnu 74.
Velehrad 14, 15, 29, 97, 114, 334, 423, 427.
Veletín 114.
Vernhartice v Polsku 15.
Wernsberg 102.
Verona 485.
Ves Dlouhá 48. V. Nová 62. 192. 346.
Veverka potok 1. 7. 8. 11. 18. 390.
Veverí, hrad a panství. (Viz obsah).
Cukrovar 3, 412, 447, 455. Daně 4, 105, 384. Hamry 175, 178, 182, 247, 319, 512. Jmeno hr. 10. Kaple zámecká sv. Prokopa 28, 37, 39., sv. Václava 174, 175, 207, 293—4, 417. Kontribuční sýpka 191, fond 432, 453, 498. Majitelé viz obsah. Myslivost 124, 171, 177, 194, 241, 246, 261, 305, 334, 349, 376, 383, 395, 423, 443, 492. Nálezy před-

věké 7, středověké 18, 19. Poklady 109, 305. Popis Veverí 1. Předvěký člověk pod hradem 7. Pivovar ve V. B. 1, 61, 81, v Ři. 78, 255, 259, 260. Práčovna 198, 319, 494. Původ hr. 10. Tavírna pod Javůrkem 182, 247, 255, 305—6, 347, 391, 399, 447, 512. Templáři 20, 305. Úředníci nejvyšší na hradě: Purkrabí či kastellani Štěpán 14. Vok 15. Stibor 16. Přibislav 17. Ratibor 19. Kuna 21, 24. Hartlib 23. Ctibor ze Strážiska a Matouš z Černé Hory 24. Fránek 27. Jakub. Jan 28. Bohunek z Přestavlk 29. Valentin z Majetína? 29. Petr Kutěj XV. Jošt Hecht z Rosic 33. Václav H. z R. 35. Petřík z Bystřice 39; úředníci 40, 49. Hejtmáni: Jan Komínek z Engelhausu 99. Purkart 116. Christ 144. Megali a Štyglmajer 159. Knoflíček 169. Hangel 169. Štepfan, V. A. Richter 171. Hekel 171, 177. Spitzar, Praitschopf, 177. J. E. Winkler 177 a 194. C. Hassenwein 246. Vrchní: Bartl 246. 263. N. A. Richter 304. Müller 304. 347. 349. Inspektor Grill 350. Vrchní: Schwaab 376. Bakalář, Schottl, 383. Ředitel Rauka 383. Vrchní Urbálek 383. 395. Beneš, Preissler, Russe, Matieka 395. Správec Nedopil 423. Karber, J. Svoboda 443. Stephan. Centrální ředitel Ed. Svoboda v Rosicích 492. Válečné výpravy ku hr. Tataři Kumáni 18. Loupežní rytíři 30. Táboři a Sirotci 32. za Jiřího Poděbr. 42. Švédí 109. Prusáci 238—240. Vězni 22. 23. Zástavníci a Lenní páni. 24. 25. XV. 33, 35, 38, 43, 48.
Věžná u P. 503.
Vicenice 72.
Vickov 192.
Videň 20, 100—103, 110, 124, 139. 156, 170, 171, 182, 195, 222, 323, 339, 352, 356, 362, 371, 394, 398, 400, 404, 413, 414, 423, 427, 428, 444, 451, 456, 492, 512, 519.
Vidonín 78. 192.
Wildon, Hartnied, z 23.
Vilímovice 74.
Wimpffen hr. 423.
Winckler J. E. hejtman Vev. 177, 194. 205. 212. 241. 248.
Vinohrádky 1, 211, 231, 502.
Víska 346.
Wissend L. šl. z Weisenburku 171.
Vistonice Dolní 354.
Višice 76. Viškov viz Vyškov.

Vít, pluk 293.
 Wittinghof, sv. p. z 385.
 Vladislav III. markr. 1246—7, 20.
 Vladislav král a markr. 1490—1516.
 49. 50.
 Vlachovice 78.
 Vlasatice viz Vašatice.
 Vlašim 36.
 Vlkov 192. 245.
 Voda Červená 46.
 Voda Dobrá 70. 74.
 Vohančice 304. 344.
 Vojkovice 13.
 Vojsna J. z Litavy 64.
 Vojslavice 73.
 Wolkersdorf 371.
 Vomice 192.
 Vostopovice 211.
 Vranov u Brna 358. 360. 386. 387. 504.
 Vranov nad Znojmem 15. 23. 29.
 Vratislava 203.
 Vratislávka 346.
 Vrbátky 473.
 Vrbno 87.
 Vsisko 21.
 Všehovice 346. 501.
 Württemberský pluk 371.
 Würzburg 379.
 Výmyslice 47.
 Výsek ze Stráže 75.
 Vyškov 88, 97, 204, 238, 327, 458.
 Vyzovice 78.

Y.

Ypsilanti Helena 8, 18, 307, 423, 452, 455, 464, 465, 467, 468, 469, 470, 473, 476, 479, 480, 481, 485, 486, 490, 493, 502.
 Ypsilanti Řehoř 8, 423, 433, 452, 455, 464, 465, 473, 490, 502.

Z.

Zábrdovice (kl.) 38, 44, 46, 49, 247, 482.
 Zábřeh 21, 224.
 Zahorovice 473.
 Zahrada 346.
 Zachův pluk 379.

Zákonné a právní poměry. O právomoci kastelánů 12., o soudnictví kolem r. 1350, 28. Zavedení nevolnictví 1380, 30. O právu nálevu 80. Vrchnost smí v jistých případech zahrnutí poddaného z gruntu 94. Trestní soudnictví na panství Řičansko-Veverském a hrdební právo ve V. Byt. v 17. a na počátku 18. stol. Právomoc rychtáře, obecního úřadu, hejtmana, hrdebního práva 96. Hejtmané vrchními úředníky na panstvích místo dřívějších purkrabích

99. Kontribuce podle gildtpfertů čili úročních koní 105. Právo povolovati jarmarky vyhrazeno zeměpánu 111. Staré berniční zřízení moravské počínaje r. 1659 zavedené, 117; konečně platné (starý katastr) r. 1670 127. Honebnost právem vrchností, 124. Vnucovati poddaným panské výrobky hospodářské (za vysoké ceny) zakázáno vrchnostem v patentě dto 27/I. 1738, § 24, 145. Opatření proti moru 148. Jak byl proveden 1680 hrdební soud ? 149. Formality při stavění šibenice 1687, 154. Vytýkání desátku 157. Formality při změnách pozemkových v XVII—XVIII. stol. 168. Počátek kontrib. sýpek a fondů, 191. Zrušení mnohých hrdebních práv r. 1729; zákony na opravu soudnictví, 192. Agentury u Vídeňského dvoru 195. Zákony cechovní dto 16/XI 1731 a 5/I 1739, 201—204; dozor na cechy 1740—1859, 208. Zákony na ochranu lesů a zvěře, 241. Kriminální proces z 18. stol., 252. Rychtářské právo, 253. Tereziánská oprava katastru 1749—50; rozdíl mezi pozemky dominikálními a rustikálními, 253. Dominikální fassé 255. Patent o oborách 1770, 273. Rekrutyrky 276. Propuštění z poddanosti k svědectví před soudem, 281 (1762). O kouskování pozemků, 284. Revize obecních účtů 1770, 392. Náprava školství 1774—1804, 310. Přeložení jarmarků na všední dny 1770, jak dlouho směly trvati ? 313. Robotní patent dto 7. září 1775 a jeho dodatky. Robotní seznamy, 314. Zrušení nevolnictví 1781, 324. Soudní jednání proti neposlušným poddaným. Nová soustava výkupu (reluice) robot a kouskování dominik. statků, 327. Katastr Josefský 1785. Honební řád císaře Josefa II. 1786. Opatření proti ohnům 1787. Farní chud. ústavy, 336. Sirotčí a depositní záležitosti mají býti vydány vrch. úřadům, 347. Právomoc vrchního a aktuara. Příslušy rychtáře, purkmistra, staršího a mladšího početvedoucího, policejního komisaře, hajného 350—1. Nové období národního školství 1804, 353. O pozemkových knihách, 363. Taxy za punzování zlata a stříbra 1806. Zlato a stříbro na ražení peněz odevzdáno 1810. Částečný státní bankrot 1811. Daň osobní 1811 a

daň z výdělku 1812, 374. Provisorium pozemkové daně 1821, 384. Zřízení kapitulac, zálohy a zemské obrany při vojsku 1802—8, 370. Rozvoj školství národn. po 1823, 386. Nový stálý katastr 1826, 388. Zákony silniční z r. 1796, z r. 1827—9, 1843, 392. Zrušení svazku poddan-ského a vybavení osobních i pozem-kových břemen 1848—1850, 429—431. Nové zákony o přispěvcích k obecním potřebám (kontrib. fondy, vrchnosti ve svazku obecním, po- vinny k ubytování vojska a pří- přezím, poměr jejich k silničním, kostelním a školním potřebám), 432. Pozemkové knihy a jiné úřední ří- zení odvedeno c. k. úřadům, 433. Opravy školské 434. Právo nálevu atd., 436 a n. Cechy či vlastně živnostenská společenstva dle živn. řádu z r. 1859 a 1883, 448. Lesní zákon, 455. Důchodková daň, 451. Zákony o opatrování potřeb kostel- ních a školních z r. 1864. Proměna lesa na pole není dovolena, 455. Zákony školské z r. 1868, 464. Oprava daně pozemkové, 487. Zákřany 192. Zárubice 75. Zástavka (B. Požehnání) 462, 494, 512. Zástřizl 50, 64, 76, 78. Závist 199. Zbejšov 462. Zborovice 74, 76. Zbraslav 62, 75, 192, 211, 334, 335, 377. Zbraslav v Č. 306. Zbraslavice 215.

Zelený z Řičan 76, 77. Zhoř 69, 19'. Zikmund markr. 1419—1423, 31. Zinsendorf 231. Zistersdorf v D. R. 100, 101. Zlín 210. Znata = Hroznata = Methoděj. Znojmo, Znojemsko 12, 15—17, 24, 26, 28, 29, 42, 138, 204, 238, 313, 335, 371, 372, 387, 434, 458. Zollern, B. hr., krajský hejtman Br. 300 a násl. Zvěrkovice 76. Zvíkov v Č. 20, 23.

Ž.

Žabka z Limberku 78. Žabovřesky 1, 36, 38—41, 47, 64, 65, 68, 70, 73, 97, 211, 496, 500—502. Žamberk v Č. 504. Ždánice 192, 210. Žďár (kl.) 17, 22, 29, 38, 252, 331, 335. Žďárec 346. Žebětín 4, 27, 28, 30—40, 42, 44, 46, 49, 50, 56, 59, 60, 62, 68, 72, 73, 82, 91, 95, 97, 128, 191, 192, 204, 255—6, 258—261, 321, 334, 335, 338, 347—8, 352, 383, 394, 397, 431, 453, 454, 490, 493, 498, 500, 503, 506. Želetice 76, 92, 94. Železný 346. Želice 66. Žeravice 73, 104. Žerotín 60, 78, 80, 87, 88, 97. Židenice 192, 218, 497. Židlochovice 68, 80, 82, 219, 240, 451. Žirovice 74.

